

MUNICIPI, FINANCES I ELITS LOCALS EN UNA CIUTAT CATALANA BAIXMEDIEVAL: GIRONA (1345-1445)

Albert REIXACH

Dipòsit legal: Gi. 2074-2015
<http://hdl.handle.net/10803/327319>

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

TESI DOCTORAL

MUNICIPI, FINANCES I ELITS LOCALS EN UNA
CIUTAT CATALANA BAIXMEDIEVAL: GIRONA
(1345-1445)

VOLUM I

Albert Reixach Sala

2015

PROGRAMA DE DOCTORAT EN CIÈNCIES HUMANES, DEL
PATRIMONI I DE LA CULTURA

Co-dirigida per:
Dr. Pere Orti Gost
Dr. Pere Verdés Pijuan

Memòria presentada per optar al títol de doctor/a per la Universitat de Girona

Font de la imatge de portada: Arxiu Municipal de Girona, I.1.1. (Manuals d'acords), n. 47, f. 1r, 1424/01/01.

Resum

La present tesi doctoral es proposa analitzar els efectes que tingué la introducció de nous mecanismes fiscals i finances sota control dels governs locals en la societat d'una ciutat de la Catalunya baixmedieval. El cas d'estudi escollit és Girona i el període, el comprès entre 1345 i 1445. Una vegada revisada la historiografia sobre el tema, el treball es divideix en dues grans parts. La primera se centra en la reconstrucció de la plataforma en la qual els grups analitzats tenien les principals fonts de poder. Així, descriu els elements bàsics (pressió fiscal, necessitats comunitàries, deute i estratègies fiscals) que impulsaren la consolidació i l'evolució de l'administració local a Girona en l'època indicada. També es fixa en el marc institucional d'aquesta administració des del punt de vista dels actors implicats. La segona part consisteix en una prosopografia dels protagonistes de tot el sistema. D'entrada, s'identifiquen les persones que participaren en el govern local exercint oficis. A continuació, es caracteritzen els que gestionaren la hisenda local bé com a tresorers, bé com a síndics en operacions econòmiques en benefici de la universitat. Finalment, s'observen els que prengueren part en els negocis fiscals i financers lligats a la tresoreria municipal (el crèdit, l'arrendament d'impostos indirectes, els serveis financers i la provisió de vitualles i materials). En conjunt, aquesta tesi pretén aportar llum a l'existència, al principat de Catalunya als segles XIV i XV, d'unes elits locals les bases polítiques i econòmiques de les quals radicaven en gran part en les institucions municipals.

Resumen

La presente tesis doctoral se propone analizar los efectos que tuvo la introducción de nuevos mecanismos fiscales y financieros bajo control de los gobiernos locales en la sociedad de una ciudad de la Cataluña bajomedieval. El caso de estudio escogido es Gerona y el periodo, el comprendido entre los años 1345 y 1445. Una vez revisada la historiografía sobre el tema, este trabajo se divide en dos grandes partes. La primera se centra en la reconstrucción de la plataforma en la cual los grupos analizados tenían las principales fuentes de poder. Así, describe los elementos básicos (presión fiscal, necesidades comunitarias, deuda y estrategias fiscales) que impulsaron la consolidación y la evolución de la administración local de Gerona durante la época indicada. También se fija en el marco institucional de esta administración desde el punto de vista de los actores implicados. La segunda parte consiste en una prosopografía de los protagonistas de todo este sistema. De entrada, se identifican las personas que participaron en el

gobierno local ejerciendo oficios. A continuación, se caracterizan los que gestionaron la hacienda local bien como tesoreros, bien como síndicos en operaciones económicas en provecho de la comunidad. Finalmente, se observan los que participaron en los negocios fiscales y financieros vinculados a la tesorería municipal (el crédito, el arriendo de impuestos indirectos, los servicios financieros y la provisión de víveres y materiales). En conjunto, esta tesis pretende arrojar luz a la existencia, en el principado de Cataluña en los siglos XIV y XV, de unas elites locales las bases políticas y económicas de las cuales radicaban en gran parte en las instituciones municipales.

Abstract

The present doctoral thesis aims to analyze the effects the introduction of new fiscal and financial mechanisms under the control of local governments had on the society of a city in Late Medieval Catalonia. The selected case study is Girona and it focuses on the period between 1345 and 1445. Once the historiography about this subject reviewed, this project is divided into two main sections. The first one is devoted to reconstruct the platform in which the groups investigated had their sources of power. In so doing, it describes the driving forces (fiscal pressure, communal needs, debt and tax policies) for the consolidation and the evolution of the local administration in Girona during the indicated period. It also pays attention to its institutional framework from the viewpoint of people interacting with it. The second section of this research deals with a prosopography of the leading characters of the mentioned system. To begin with, it identifies the people who participated in the local government and held offices. Secondly, it characterizes those managing the local treasury as chamberlains or syndics in economic operations for the benefit of the community. Finally, it examines people who took part in the fiscal and financial business connected with the municipal treasury (credit, indirect tax leasing, financial services and product supplying). On the whole, this thesis seeks to shed light on the existence, in the principality of Catalonia during the 14th and 15th centuries, of local elites whose political and economic foundations rested in large part on the municipal institutions.

Agraïments

El títol *Municipi, finances i elits en una ciutat catalana baixmedieval: Girona (1345-1445)* encapçala un treball gestat entre 2010 i principis de 2015 amb la finalitat d'assolir el títol de doctor per la Universitat de Girona. Si bé inscrit dins del programa de Doctorat en Ciències Humanes, del Patrimoni i de la Cultura de l'Escola de Doctorat de la Universitat de Girona, la part fonamental del procés formatiu, una vegada finalitzat el Màster d'Iniciació a la Recerca en Humanitats d'aquesta mateixa universitat, ha tingut lloc a la Institució Milà i Fontanals del Consejo Superior de Investigaciones Científicas a Barcelona.

Durant els quatre anys llargs en què he estat treballant en la tesi he rebut l'ajuda de diverses institucions i, sobretot, de moltes persones. Pel que fa al primer aspecte, cal reconèixer el suport inestimable que ha representat la beca-contracte FPU, concedida pel Ministeri d'Educació, Cultura i Esport entre les tardors de 2010 i 2014, que m'ha permès dedicar-me de ple a la recerca. Un procés que, com deia, ha anat avançant, en gran mesura, a la Institució Milà i Fontanals, on he tingut la fortuna d'integrar un grup d'investigació que, durant l'etapa esmentada, ha estat sota l'empareda del projecte "Financieros al servicio del poder en la Corona de Aragón (s. XIV-XV): Métodos, agentes, redes" (HAR2011-24839), finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat, i del grup de recerca consolidat "Renda feudal i fiscalitat a la Catalunya baixmedieval" (2009 SGR 1367) del Comissionat per a Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya.

Tal com apuntava, però, ha estat encara més important el suport rebut de moltes persones. En primer lloc, vull destacar l'assessorament i la paciència dels meus co-directors, Pere Orti i Pere Verdés, que, al seu torn, m'han transmès el mestratge de Manuel Sánchez, iniciador i far de la línia de recerca en què s'inscriu aquesta tesi. Només puc tenir també paraules d'agraïment per altres científics i investigadors amb qui he coincidit aquests anys a la Institució Milà i Fontanals: Jordi Morelló, Roser Salicrú, Josefina Mutgé, Carles Vela, Elisa Soldani i Ana Gómez. En relació amb el mateix centre, he de destacar el suport que sempre han representat tots els companys immersos en l'aventura predoctoral que, de manera directa o indirecta, hi han estat vinculats: Albert Martí, Ivan Armenteros, Carolina Obradors, Joan M. Jaime, Marta Segarrés, Marta Punsola i Marta Manso, entre bastants més joves investigadors de procedència diversa que han fet estades a la Milà i que han contribuït a mantenir un enriquidor calendari de seminaris de doctorands. Entre els

companys del CSIC mereix una menció especial Esther Tello, amb qui he compartit despatx, temes diversos de conversa i projectes comuns de recerca.

Així mateix, respecte del nucli de doctorands de la UdG, tinc molt presents els amics de la secretament anomenada *Medieval Street Band*, Xavier Marcó, Alejandro Martínez i Lluís Sales, així com altres usuaris habituals de la sala del Centre de Recerca en Història Rural com Lluís Serrano i Eduard Díaz. Amb tots ells he coincidit als arxius i ens hem intercanviat informacions diverses, igual que he fet amb altres investigadors, entre els quals vull destacar Elvis Mallorquí, Matthieu Allingri, Josep Maria Gironella, Mario Zucchitello, Eduard Sierra, Xavier Puigvert, Miquel Àngel Fumanal i Joel Colomer.

He tingut l'oportunitat d'avançar alguns resultats inicials de la recerca que ara presento i discutir-los en diverses activitats de la xarxa de projectes Arca Comunis coordinada pel professor Ángel Galán. Gràcies a això, a més, ha estat possible entrar en contacte amb diversos professors, investigadors i doctorands d'arreu de l'estat. Encara que no pugui anomenar-los a tots, molts d'ells constitueixen noms propis de l'univers personal de medievalistes de rostres coneguts que sempre t'acompanya i et fa sentir menys sol durant la consulta de llibres i articles diversos. En una línia similar, he de situar l'amable acollida a la universitat de Gant del professor Marc Boone i de la resta de docents i membres del departament d'Història d'aquesta institució, on, durant tres mesos, vaig poder conèixer mètodes de treball que de vegades només sembla que existeixin nord enllà.

Al mateix temps, però, a la base de tot plegat hi ha la formació rebuda mentre cursava la llicenciatura d'Història a la Universitat de Girona de la mà de professors de diverses àrees. Dels de la d'història medieval, és clar, amb Lluís To, Pere Orti i Carles Vela, però també d'altres a qui dec assignatures memorables, reflexions per baixar capficat les escales de Sant Domènec o primeres empentes cap al món de la recerca, com ara, Rosa Congost, Xavier Torres, Pere Gifre, Enric Saguer o Elisa Varela. I això sense oblidar tots els docents d'altres departaments que m'acolliren amb els braços oberts com a estudiant d'història interessat en l'època medieval des de diferents perspectives.

Anant igualment a les arrels, una part substancial d'aquesta tesi no hauria estat possible sense l'amabilitat dels arxivers dels dos principals arxius on he treballat i he passat les hores, sens dubte, més felices de tot el procés. Per un costat, l'Arxiu Municipal de Girona, amb Anna Gironella, Sebastià Villalón, Marta Aragón i el seu director, Joan Boadas; per l'altre, l'Arxiu Històric de Girona, amb Santi Soler, Isidre Padrés, Immaculada Costa, Sílvia

Marcillo i els successius directors, la malaguanyada Montserrat Hosta i Joan Ferrer. En una línia similar, he de destacar l'eficàcia de tot el personal de la biblioteca de la Institució Milà i Fontanals amb qui he coincidit, així com de les diverses biblioteques de la Universitat de Girona on he buscat llibres o, simplement, un oasi de pau. També vull fer esment de la professionalitat d'Andrew Stacey en la correcció lingüística d'una part i la traducció a l'anglès de la resta de la introducció.

Els capítols d'agraïments sempre són difícils d'ordenar. Per això tinc molts dubtes si resulta escaient tancar-lo justament pels que han viscut (i patit) la part menys amable de la recerca i que, al capdavant, li han donat sentit. En qualsevol cas, no voldria acabar sense pensar en els amics a qui he atabalat amb les misèries de la tesi i, sobretot, dedicar un record emocionat als de casa i al meu pare (que segur que li hauria fet il·lusió veure'm arribar fins aquí). I al principi i al final, la Fani, per tot el que li dec des que ens vam conèixer i vam iniciar un projecte en un món diferent del de la tesi.

Abreviatures i sigles utilitzades

ACA	=Arxiu de la Corona d'Aragó
ACGAX	=Arxiu Comarcal de la Garrotxa
ADG	= Arxiu Diocesà de Girona
AHG, Gi-0X	= Arxiu Històric de Girona, Notarials, Girona-0X
AMGi	= Arxiu Municipal de Girona, Fons Ajuntament de Girona
Be	= ACGAX, Notarials, Besalú
BGC	= Batllia General de Catalunya
C	=Cancelleria reial
cap.	= capítol
C. Pergamins	= <i>Catàleg de Pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona</i> (vegeu 0.3.)
c Gi	= ciutadà de Girona (només als annexos)
CYADC	= <i>Constitucions y altres Drets de Cathalunya</i> (vegeu 0.3.)
d.	= diners barcelonins
dif.	= difunt (només als annexos)
f.	= foli
f.s.	= full solt
fl.	= florins d'or d'Aragó
Ll. Verd	= <i>Llibre Verd</i> (vegeu 0.3.)
Ll. Vermell	= <i>Llibre Vermell</i> (vegeu 0.3.)
Ll. R.	= <i>Lletres Reials</i> (vegeu 0.3.)
ll.	= lliures barcelonines
llig.	= lligall
MR	= Mestre Racional

reg.	= registre
RP	= Reial Patrimoni
s.	= sous barcelonins
s.d.	= sense datació
s.f.	= sense foliació

ÍNDEX GENERAL

VOLUM I

Resums	i
Agraïments	iv
Abreviatures utilitzades	vii
Índex general	ix
Índex de documents, taules i gràfics	xvii
0.1. Introduction	1
0.1.1. Definition of the aims of the research: a historiographical survey	3
0.1.2. Methodology employed	17
0.1.3. The selected case study: Girona and the period 1345-1445	23
0.1.4. General structure of the study	45
0.2. Fonts documentals	48
0.3. Bibliografia utilitzada	63
0.3.1. Fonts editades	63
0.3.2. Bibliografia	64
Part 1. La consolidació d'una plataforma de poder	123
1. La gestació i l'evolució de les estructures del municipi entre 1345 i 1445	125
1.1. Plantejaments generals	125
1.2. Els antecedents: les demandes de la Corona i la seva incidència en l'aparició d'una administració local embrionària (1280-1340)	130
1.3. L'augment de la despesa en la base de la vertebració institucional: de la pressió fiscal a les necessitats comunitàries (1345-1445)	138
1.3.1. El finançament de la guerra (1340-1440)	138
1.3.1.1. Els conflictes de la dècada de 1340 i les primeres emissions de deute públic	139
1.3.1.2. Les guerres mediterrànies (1350-1356)	144
1.3.1.3. La guerra contra Castella (1356-66)	155
1.3.2. La defensa de la terra (1361-1439)	166
1.3.2.1. Les primeres incursions de companyies mercenàries (1361-1368) i l'entrada de l'infant de Mallorca (1374)	167

1.3.2.2. Les guerres emporitanes (1380-1385)	170
1.3.2.3. L'entrada dels Armanyac de 1389-1390	175
1.3.2.4. La invasió del comte de Foix de 1396 i d'altres rumors o entrades posteriors (1409, 1413, 1429 i 1438)	179
1.3.3.. La «nova» fiscalitat o la «fiscalitat encoberta» i els processos negociadors amb la monarquia (1366-1445)	188
1.3.3.1. El vell projecte dinàstic de Sardènia (1366-1393)	191
1.3.3.2. Les demandes coronació	194
1.3.3.3. Els maridatges	204
1.3.3.4. Les demandes “encobertes”: donatius graciosos, privilegis i remissions	209
1.3.4. El procés d'emmurallament: entre els plans de defensa de la monarquia i les necessitats comunitàries	229
1.3.4.1. Una panoràmica general de la construcció de les muralles de Girona (c. 1360-c. 1412)	230
1.3.4.2. Els mecanismes de finançament i l'impacte econòmic de l'obra	237
1.3.5. Les necessitats comunitàries i el govern municipal	249
1.3.5.1. L'abastament de gra en anys difícils: el bienni 1374-1375 i altres conjuntures posteriors	250
1.3.5.2. Noves obres públiques a càrrec del municipi: el seny de les hores, la llotja o casa del consell i la llera del Ter	255
1.3.6. L'evolució dels vectors de despesa a la ciutat de Girona (1345-1445)	264
1.4. Els recursos fiscals i financers del municipi (1345-1445)	266
1.4.1. L'evolució del deute públic municipal	267
1.4.1.1. El recurs massiu a les emissions de violaris i rendes mixtes (1356-1366)	267
1.4.1.2. L'assentament del deute a les arquees municipals i les primeres temptatives de sanejament (1368-69 i 1377-1380)	273
1.4.1.3. De les darreres escalades del deute a la seva estabilització (1385-1445)	280
1.4.2. L'aparell d'impostos indirectes	294
1.4.2.1. La consolidació definitiva d'unes impositcions “municipalitzades” (1356-1366)	294
1.4.2.2. La definició d'un model amb futur (1367-1383)	297
1.4.2.3. Canvis episòdics entre 1385 i 1445: noves exaccions, «anadiments» i primers simulacres de monopolis	303
1.4.3. Els “vells” recursos fiscals: derrames i préstecs forçosos	314

1.5. La consolidació d'un sistema fiscal i financer municipal a Girona (1345-1445)	319
1.5.1. Línies generals d'evolució dels components del sistema	320
1.5.2. Conflictes rere el procés de consolidació	322
1.5.2.1. Tensions en l'afermament de les estructures econòmiques de l'administració local (1360-1380)	323
1.5.2.2. Les conjuntures de malestar vinculades a la inestabilitat financera (1380-1445)	329
1.6. Balanç final d'una llarga etapa de transformacions fiscals i financeres (1280-1445)	343
2. Les formes de participar a l'administració municipal	347
2.1. Ser present dins del “contínuum” d'institucions de govern a Girona	348
2.1.1. Els representants del monarca i del General a la ciutat i al territori de Girona	351
2.1.1.1. El veguer, el batlle i les respectives corts	351
2.1.1.2. Els altres delegats: el lloctinent del batlle general de Catalunya i el diputat local del General	357
2.1.2. L'exercici de càrrecs en el govern municipal de la ciutat de Girona	361
2.1.2.1. El consell «general», òrgan principal de representació del municipi	362
a) Les competències del consell	364
b) Una aproximació al seu funcionament	373
c) Els requisits i mecanismes d'accés	376
d) Els canvis de la planta de govern entre 1345 i 1446	379
e) Les comissions extraordinàries de consellers assessors o adjunts dels jurats	391
2.1.2.2. Els jurats o la cúpula del govern municipal	395
a) Les atribucions de la juraderia: entre la supervisió del consell i la unilateralitat	395
b) Els procediments per a l'elecció dels jurats	404
2.1.2.3. Els equilibris competencials entre el consell dels 80 i la juraderia	407
2.1.2.4. Els altres càrrecs “polítics” del govern municipal	416
a) Els sobreposats de les obres	417
b) El mostassaf: entre les prerrogatives règies i la potestat normativa del municipi	423
c) Els professionals al servei del municipi i les	

figures auxiliars: l'escrivà, els procuradors, l'advocat, el síndic permanent i el verguer	434
d) Els directius de l'Hospital Nou	440
2.1.2.5. Les implicacions de formar part de les diverses peces de l'engranatge del poder local	443
2.2. Ingressar a les files de l'administració financera	445
2.2.1. El clavari de les imposicions	451
2.2.2. El clavari dels jurats	470
2.2.3. Els auditors de comptes	479
2.2.4. Els agents temporals del municipi	490
2.2.4.1. Els responsables de la taxació de talles	490
2.2.4.2. Ocupacions menors vinculades a l'administració financera: els col·lectors de talles i els llevadors d'impostos	493
2.2.4.3. Els síndics extraordinaris del municipi	494
a) Trets generals dels sindicats	495
b) Els sindicats de representació institucional: síndics de Corts i missatgers	499
c) Els síndics per a l'obtenció de crèdit i la gestió del deute	504
d) Els sindicats per a les obres de les muralles	508
e) Els síndics per a l'abastament alimentari de la ciutat	514
f) Els sindicats per exigir restes i altres missions més esporàdiques	519
2.3. Participar en el negoci fiscal i financer	524
2.3.1. Prestar a la ciutat	525
2.3.2. L'arrendament d'impostos municipals	529
2.3.3. Les taules de canvi privades al servei de la incipient tresoreria municipal entre 1330 i 1360	542
2.3.4. Els subministradors de béns diversos	546
Part 2. La traça d'una elit lligada a l'administració municipal	551
3. Els protagonistes en l'exercici del poder a la ciutat de Girona (1345-1445)	553
3.1. Els oficials regis a la ciutat i a la demarcació de Girona:	

una tendència cap al localisme?	555
3.1.1. Els veguers: aristocràcia militar i servei a la corona	559
3.1.2. Els batlles: els vincles amb la cort i els grups dominants de la ciutat	571
3.1.3. Els sots-veguers: patricis i mercaders amb connexions	579
3.1.4. Els sots-batlles, els assessors legals i la resta de personal de les corts dels oficials reials	584
3.1.5. Els altres oficials al territori de Girona	590
3.1.5.1. Els lloctinents del batlle general de Catalunya al bisbat	590
3.1.5.2. Els diputats locals del General	592
3.2. Els actors dels òrgans de govern municipals (1345-1445)	596
3.2.1. La participació en les estructures polítiques de la ciutat: consideracions preliminars	597
3.2.2. L'ingrés al consell denominat general: dinàmiques i possibles factors	600
3.2.2.1. Consideracions metodològiques	600
3.2.2.2. Els membres més assidus del consell	603
3.2.2.3. Un accés distint al consell en cada franja política	605
3.2.2.4. L'edat com a factor d'ingrés al consell	616
3.2.3. L'accés a l'executiu i a la resta de magistratures: el rol de les comissions electores	619
3.2.4. La presència en els successius col·legis de jurats	627
3.2.4.1. Consideracions preliminars	627
3.2.4.2. Els ciutadans més recurrents a l'executiu: adscripció estamental i professional	629
3.2.4.3. La continuïtat de grups familiars a la cúpula de govern	639
3.2.4.4. Comparant l'assiduitat al consell de 80 membres i a la juraderia	643
3.2.5. L'exercici de les altres magistratures: dels interessos específics a l'ostentació	648
3.2.5.1. Els sobreposats de les obres: afers urbanístics i planter de líders polítics municipals	649
3.2.5.2. El càrrec de mostassaf: una via a mig camí entre el municipi i l'administració reial	659
3.2.5.3. Els comanadors i cònsols de l'Hospital Nou:	

els límits borrosos del servei a la comunitat	674
3.2.6. El poder de representar la universitat a l'exterior: síndics de Corts i missatgers extraordinaris	683
3.3. L'exercici del poder en l'àmbit local: un primer balanç	698
4. Els gestors de la hisenda local gironina (1355-1445)	707
4.1. Els clavaris de les imposicions: més enllà d'uns comptables qualificats	709
4.2. Els clavaris dels jurats	731
4.3. Els auditors de comptes: les implicacions del control de la informació	747
4.4. Les ocupacions temporals vinculades a la hisenda local	763
4.4.1. Els taxadors de derrames: experiència davant de tasques compromeses	764
4.4.2. Els col·lectors de talles i la tasca ingrata de la recaptació fiscal	770
4.4.3. Els síndics d'operacions econòmiques	775
4.4.3.1. Els síndics per a l'obtenció de crèdit: el poder de coordinar una emissió de deute	776
4.4.3.2. Els síndics per a l'abastament frumentari: l'enllaç amb especuladors?	791
4.4.3.3. Els síndics de les obres de les muralles: actors d'un projecte d'abast supralocal	795
4.5. A tall de conclusió: hi ha uns veritables especialistes al servei del municipi?	801

VOLUM II

5. Els beneficiaris del negoci fiscal del municipi (1340-1445)	813
5.1. Prestar a la ciutat: el col·lectiu de creditors del municipi	814
5.1.1. Una evolució dels censalers al ritme de l'endeutament municipal (1340-1432)	814
5.1.2. La continuïtat d'una franja concreta de creditors	832
5.1.3. Un primer esquema de les motivacions a l'hora de comprar censals	842
5.1.4. Els usos que els creditors donaren als censals de la universitat de Girona: els indicis d'un autèntic sistema financer local	851

5.1.5. Els prestadors amb instruments a curt termini en l'època del censal	863
5.2. L'empresa d'arrendar impositcions	872
5.2.1. Una anàlisi tipològica de les diferents exaccions	876
5.2.1.1. La imposició del vi	877
5.2.1.2. La imposició de la carn	881
5.2.1.3. La imposició de la farina	885
5.2.1.4. La imposició del gra	888
5.2.1.5. La imposició del peix	890
5.2.1.6. La imposició de les mercaderies	893
5.2.1.7. La imposició dels honors	895
5.2.1.8. Les noves impositcions (la dels animals menuts i la de la sal)	897
5.2.1.9. Altres impostos indirectes: barres i drets de pesos i mesures	899
5.2.1.10. Un balanç global dels arrendataris de les diverses exaccions	903
5.2.2. Les relacions travades en l'arrendament de les impositcions	907
5.2.3. L'articulació d'algunes grans companyies	919
5.2.4. Els beneficis i oportunitats d'arrendar impositcions	927
5.3. El negoci de proveir el municipi	940
5.3.1. Les taules de canvi privades al servei d'una incipient administració municipal	941
5.3.2. Els subministradors de vitualles i materials: operacions episòdiques a favor de la universitat	954
5.4. La fiscalitat i les finances municipals: la reserva d'una minoria?	961
6. A la recerca d'unes elits locals entorn al municipi: els resultats pel cas de Girona (1345-1445)	969
6.1. Unes elits polítiques perfectament definides?	970
6.2. Una minoria dirigent controlà l'explotació i la gestió dels recursos econòmics del municipi?	985
6.3. L'impacte de la revolució fiscal i financera de mitjan segle XIV en l'esfera política i social d'una ciutat	994
7. Conclusió general	1003
Annexos	1011
APÈNDIX DE DOCUMENTS	1013
APÈNDIX DE TAULES	1024

ÍNDIX DE DOCUMENTS, TAULES I GRÀFICS

APÈNDIX DE DOCUMENTS	1013
NORMES DE TRANSCRIPCIÓ	1013
DOCUMENT 1	1014
DOCUMENT 2	1015
DOCUMENT 3	1016
DOCUMENT 4	1020
APÈNDIX DE TAULES	1024
TAULA 1: Volums consultats de la notaria de Girona	1024
TAULA 2: Despeses assumides per la ciutat de Girona: demandes fiscals i necessitats comunitàries (1340-1445)	1031
2.1: Donatius, ajudes i contribucions a la corona (1340-1445)	1031
2.2: Despeses per necessitats comunitàries (1360-1445)	1035
TAULA 3: Emissions de rendes entre 1343 i 1347	1037
TAULA 4: Emissions de rendes entre 1353 i 1356	1041
4.1: Emissions de 1353	1041
4.2: Emissions de 1354	1042
4.3: Emissions de 1355	1046
4.4: Emissions de 1356	1049
TAULA 5: Comparació entre emissions de rendes de l'any 1356 i les de 1354	1052
TAULA 6: Emissions de rendes entre 1359 i 1366	1054
6.1: Emissions de 1359	1054
6.2: Emissions de 1360	1056
6.3: Emissions de 1361	1058
6.4: Emissions de 1362	1060
6.5: Emissions de 1363	1061
6.6: Emissions de 1364	1062
6.7: Emissions de 1365	1065
6.8: Emissions de 1366	1067
6.9: Emissions dutes a terme en nom del General de Catalunya (1365-1366)	1068

TAULA 7: Conjunt de processos d'emissió de rendes entre 1343 i 1443	1073
TAULA 8: Ingressos generats per l'arrendament d'impostos indirectes (1367-1443)	1075
8.1: Període 1367-1369	1075
8.2: Període 1370-1379	1076
8.3: Període 1380-1389	1077
8.4: Període 1390-1399	1078
8.5: Període 1400-1409	1079
8.6: Període 1410-1419	1080
8.7: Període 1420-1429	1081
8.8: Període 1430-1439	1082
8.9: Període 1440-1443	1083
8.10: Ingressos per l'arrendament del dret de pesos i mesures (1373-1437)	1084
TAULA 9: Processos d'execució judicial instats per diversos creditors contra la universitat de la ciutat de Girona (1371-1416)	1085
TAULA 10: Arrendataris d'imposicions percebudes entre 1356 i 1366	1090
TAULA 11: Pes proporcional de cada imposició dins del conjunt d'ingressos que generaren (1368-1440)	1094
11.1: Període 1368-1387	1094
11.2: Període 1390-1415	1095
11.3: Període 1421-1440	1096
TAULA 12: Arrendataris de la imposició del vi (1367-1443)	1097
TAULA 13: Arrendataris de la imposició de la carn (1367-1443)	1114
TAULA 14: Arrendataris de la imposició de la farina (1367-1443)	1124
TAULA 15: Arrendataris de la imposició del gra (1367-1443)	1137
TAULA 16: Arrendataris de la imposició del peix (1367-1443)	1146
TAULA 17: Arrendataris de la imposició de les mercaderies (1367-1443)	1155
TAULA 18: Arrendataris de la imposició dels honors (1367-1443)	1166
TAULA 19: Arrendataris de la imposició dels porcells (1385-1443)	1175
TAULA 20: Arrendataris de la imposició de la sal (1386-1443)	1181
TAULA 21: Arrendataris de drets de pesos i mesures (1368-1443)	1187
TAULA 22: Arrendataris de les barres (1358-1443)	1192
TAULA 23: Talles repartides entre 1349 i 1418	1201

TAULA 24.1.: Primers balanços comptables dels governants municipals (1328-1349)	1204
TAULA 24.2.: Comparació entre el volum financer de les distintes clavaries	1206
TAULA 25: Reformes al consell municipal (1345-1445)	1208
TAULA 26: Evolució de retribucions de clavaris (1360-1440)	1210
26.1: Salari del clavari de les imposicions	1210
26.2: Retribució addicional del clavari dels jurats	1211
TAULA 27: Evolució del perfil de gestors financers de les muralles (1360-1400)	1212
TAULA 28: Veguers reials de Girona (1345-1445)	1213
TAULA 29: Batlles reials de Girona (1345-1445)	1217
TAULA 30: Sots-veguers reials de Girona (1345-1445)	1221
TAULA 31: Sots-batlles reials de Girona (1345-1445)	1226
TAULA 32: Lloctinents del batlle general de Catalunya a la demarcació de Girona (1350-1445)	1230
TAULA 33: Diputats locals del General al bisbat de Girona (1365-1445)	1235
TAULA 34: Membres del consell dit general de la ciutat de Girona (1345-1443)	1239
TAULA 35: Jurats de la ciutat (1345-1443)	1245
TAULA 36: Electors de càrrecs del dia 1 de gener (1345-1436)	1255
TAULA 37: Sobreposats de les obres (1345-1443)	1261
TAULA 38: Mostassafs de la ciutat amb ternes prèvies i electors (1351-1443)	1267
TAULA 39: Equip directiu de l'Hospital Nou de Girona (1345-1443)	1275
Taula 40: Escrivans de la juraderia i el consell de la ciutat (1345-1445)	1281
TAULA 41: Tresorers de la ciutat (1355-1384)	1284
TAULA 42: Clavaris de les imposicions de la ciutat (1355-1443)	1287
TAULA 43: Clavaris dels jurats de la ciutat (1385-1436)	1292
TAULA 44: Auditors de comptes nomenats pel consell (1345-1436)	1296
TAULA 45: Ordenadors de talles i recaptadors (1349-1418)	1302
TAULA 46: Síndics de representació institucional (1353-1441)	1307
TAULA 47: Síndics per a l'emissió de deute en nom de la ciutat (1343-1438)	1327
TAULA 48: Administradors dels fons assignats a l'obra de les muralles (1361-1414)	1332
TAULA 49: Còsols del consolat de mar de la ciutat (1421-1444)	1333

TAULA 50: Procedència geogràfica i perfil social dels oficials reials de la demarcació de Girona (1345-1445)	1335
TAULA 51: Assiduitat de membres documentat al consell general (1445-1443)	1336
TAULA 52: Proporcions entre mans de ciutadans amb més presències al consell (1345-1443)	1337
TAULA 53: Rànquing de ciutadans amb més presències al consell general (1345-1443)	1338
TAULA 54: Edat d'ingrés al consell general	1341
TAULA 55: Durada de trajectòries de ciutadans més assidus al consell general (1345-1436)	1344
TAULA 56: Rànquing de ciutadans amb més càrrecs de jurat (1345-1443)	1345
TAULA 57: Recurrència individual a l'executiu (1345-1436)	1348
TAULA 58: Proporcions entre mans de ciutadans més recurrents a l'executiu (1345-1436)	1348
TAULA 59: Perfil professional dels jurats (1345-1436)	1349
TAULA 60: Ciutadans amb més càrrecs de jurat alhora que presències al consell	1360
TAULA 61: Comparació entre primer any d'accés al consell i primer nomenament com a jurat (1345-1436)	1362
TAULA 62: Ciutadans amb més càrrecs de jurat però poca presència al consell	1362
TAULA 63: Trajectòries d'accés a l'executiu per membres de la mà menor	1363
TAULA 64: Trajectòries en l'organigrama municipal dels ciutadans més recurrents a l'executiu (1345-1443)	1364
TAULA 65.1.: Rànquing jurats per famílies	1378
TAULA 65.2.: Distribució de càrrecs de jurat per famílies i per trams de freqüència	1385
TAULA 66: Distribució per mans dels equips de sobreposats de les obres (1345-1436)	1386
TAULA 67: Distribució per mans dels ocupants del càrrec de mostassaf (1351-1436)	1386
TAULA 68: Trajectòria política i econòmics dels clavaris de les imposicions (1355-1445)	1387
Taula 69: Durada d'exercicis dels clavaris de les imposicions (1355-1345)	1396
TAULA 70: Distribució per mans dels que exerciren de clavaris de les imposicions	1400
TAULA 71: Distribució per mans dels que exerciren de clavaris dels jurats	1400
TAULA 72: Experiència política dels que foren designats auditors de comptes (1345-1436)	1401
TAULA 73: Distribució socioprofessional del nombre de rendes 1371, 1380, 1394 i 1432	1403

TAULA 74: Distribució socioprofessional de les pensions de les rendes 1371, 1380, 1394 i 1432	1403
TAULA 75: Distribució socioprofessional de capital de les rendes: 1380 i 1432	1404
TAULA 76: % de nombre de rendes acumulades per segments de població (individus actius, dones, menors d'edat i institucions o marmessories) per anys 1371, c. 1380, 1394, 1432	1404
TAULA 77: % quantitats de pensions per segments de població (individus actius, dones, menors d'edat i institucions o marmessories) per anys 1371, c. 1380, 1394, 1432	1405
TAULA 78: Comparació de distribució de capitals del deute 1380-1432	1406
TAULA 79: Distribució socioprofessional de procés d'emissió 1386-1389	1407
TAULA 80: Distribució socioprofessional de procés d'emissió 1402-1403	1407
TAULA 81: Creditors amb rendes de quantitats superiors l'any 1432	1408
TAULA 82: Distribució socioprofessional de processos de lluïcions del deute (1378-1380, 1398-1405)	1409
TAULA 83: Distribució socioprofessional de rendes de capitals superiors (1380, 1432)	1410
TAULA 84: Prestadors a curt termini (1360-1440)	1411
TAULA 85: Arrendataris de la imposició del vi segons condició professional (1367-1443)	1420
TAULA 86: Arrendataris de la imposició de la carn segons condició professional (1367-1443)	1423
TAULA 87: Arrendataris de la imposició de la farina segons condició professional (1367-1443)	1426
TAULA 88: Arrendataris de la imposició del gra segons condició professional (1367-1443)	1429
TAULA 89: Arrendataris de la imposició del peix segons condició professional (1367-1443)	1432
TAULA 90: Arrendataris de la imposició de les mercaderies segons condició professional (1367-1443)	1435
TAULA 91: Arrendataris de la imposició dels honors segons condició professional (1367-1443)	1438
TAULA 92: Arrendataris de la imposició dels animals menuts segons condició professional (1385-1443)	1441
TAULA 93: Arrendataris de la imposició de la sal segons condició professional (1386-1443)	1444

TAULA 94: Arrendataris dels drets de pesos i mesures segons condició professional (1368-1443)	1447
TAULA 95: Arrendataris de les barres segons condició professional (1367-1443)	1449
TAULA 96: Distribució socioprofessional dels arrendataris del conjunt d'exaccions	1452
TAULA 97: Grups familiars documentats amb més freqüència arrendant imposicions (1367-1443)	1454
TAULA 98: Canviadors documentats a Girona entre 1312 i 1382	1458
TAULA 99: Càrrecs exercits per canviadors en l'administració municipal de Girona (1320-1380)	1459
TAULA 100: Beneficiaris d'«ajudes» per a la importació de gra (1360-1390)	1461
TAULA 101: Rellevància política dels censalers del municipi	1463
TAULA 102: Participació en arrendaments d'imposicions dels més recurrents a l'executiu	1464
APÈNDIX DE GRÀFICS	1467
GRÀFIC 1: Despeses assumides per la ciutat de Girona (1340-1445)	1468
GRÀFIC 2: Evolució de mitjana d'interessos en processos d'emissió de violaris i censals (1343-1432)	1469
GRÀFIC 3: Evolució dels preus d'arrendament d'impostos indirectes (1367-1343)	1470
GRÀFIC 4: Arbre genealògic 1: Els Anglès	1472
GRÀFIC 5: Arbre genealògic 2: Els Avellaneda	1474
GRÀFIC 6: Arbre genealògic 3: Els Banyils	1475
GRÀFIC 7: Arbre genealògic 4 : Els Benet	1478
GRÀFIC 8: Arbre genealògic 5: Els Bordils	1480
GRÀFIC 9: Arbre genealògic 6: Els Beuda, cuireters	1483
GRÀFIC 10: Arbre genealògic 7: Els Beuda (Jaume Beuda)	1486
GRÀFIC 11: Arbre genealògic 8: Els Cavalleria	1487
GRÀFIC 12: Arbre genealògic 9: Els Cerdà	1489
GRÀFIC 13: Arbre genealògic 10: Els Cerir	1491
GRÀFIC 14: Arbre genealògic 11: Els De la Via	1492
GRÀFIC 15: Arbre genealògic 12: Els Desvern	1496
GRÀFIC 16: Arbre genealògic 13: Els Domingo	1498
GRÀFIC 17: Arbre genealògic 14: Els Escala	1500
GRÀFIC 18: Arbre genealògic 15: Els Estanyol	1502

GRÀFIC 19: Arbre genealògic 16: Els Estruç	1504
GRÀFIC 20: Arbre genealògic 17: Els Geroní	1508
GRÀFIC 21: Arbre genealògic 18: Els Gornall	1509
GRÀFIC 22: Arbre genealògic 19: Els Guic	1511
GRÀFIC 23: Arbre genealògic 20: Els Hospital	1513
GRÀFIC 24: Arbre genealògic 21: Els Malarç	1515
GRÀFIC 25: Arbre genealògic 22: Els Marcó	1517
GRÀFIC 26: Arbre genealògic 23: Els Margarit	1518
GRÀFIC 27: Arbre genealògic 24: Els Miquel	1520
GRÀFIC 28: Arbre genealògic 25: Els Net	1522
GRÀFIC 29: Arbre genealògic 26: Els Portell	1524
GRÀFIC 30: Arbre genealògic 27: Els Provençal	1526
GRÀFIC 31: Arbre genealògic 28: Els Rovira	1527
GRÀFIC 32: Arbre genealògic 29: Els Sampsó	1528
GRÀFIC 33: Arbre genealògic 30: Els Santceloni	1530
GRÀFIC 34: Arbre genealògic 31: Els Santdionís	1532
GRÀFIC 35: Arbre genealògic 32: Els Sarriera	1534
GRÀFIC 36: Arbre genealògic 33: Els Saumana	1537
GRÀFIC 37: Arbre genealògic 34: Els Savall	1538
GRÀFIC 38: Arbre genealògic 35: Els Segurioles	1539
GRÀFIC 39: Arbre genealògic 36: Els Sitjar	1541
GRÀFIC 40: Arbre genealògic 37: Els Sunyer	1543
GRÀFIC 41: Arbre genealògic 38: Els Terrades	1545
GRÀFIC 42: Arbre genealògic 39: Els Trilla	1547
GRÀFIC 43: Arbre genealògic 40: Els Vilella	1548
GRÀFIC 44: Arbre genealògic 41: Els Vinyoles	1550

0. INTRODUCTION

The year is 1433. In a Catalan city a merchant dies. Lying on his deathbed, during his last days he had been settling accounts for the afterlife. His soul would only rest in peace if he managed to pardon his debtors for the sums they owed him and halt the lawsuit he had filed against his own community as a consequence of an amount that he thought excessive and unfair in the share-out of a common tax. Nor would it be possible if he did not give way in the disputes caused by the remainder of a tax that he had leased with other colleagues in a particular year. All in all, it was in his interest rather to forget all the financial burdens he had taken on when holding offices in the local treasury and be permanently at the disposal of the municipality. Besides, he had been deciding how to share out his assets. As well as the houses, workshops, watermills and other industrial premises he possessed, he had to distribute the annuities that he had purchased from different local corporations and which had made him such huge profits in his diversified business dealings.¹

This merchant's grandfather, who presumably died before the year of the Black Death (1348), would have found his son's concerns about municipal government very strange. He might also have found it hard to understand the efforts he had made and the investments made in relation to the local institutions.² Did the establishment of new methods of taxation in the context of the lead-up to war in the middle decades of the 14th century change crucial aspects of that society?

Several authors have highlighted the wide range of effects that the increased fiscal pressure had on the towns and cities of the Crown of Aragon in the Late Middle Ages in general, and of the principality of Catalonia in particular. In short, the king's demands for taxation, among other minor causes, caused communities to get into debt and, consequently, the

¹ The person mentioned is the merchant Bernat I Beuda, who made out his will in October 1433: AHG, Gi-08, vol. 20, s.f., 1433/10/05. His patrimony can be traced through the inventory that was written at the behest of his executors and which is included in the same volume indicated. With regard to the disputes he had with the municipality while he was royal bailiff in 1402, being dismissed from the post before the end of his term in office, and which were in part connected with the sums owed to him in the distribution of a tax: AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg. of 1401-02, f. 33r-34v, 1402/05/08.

² We have no reliable information about the identity of the paternal grandfather of Bernat I Beuda, the supposed father of Francesc and Guillem Bernat Beuda, father and uncle respectively of the individual we are talking about (GRAPHIC 9). Despite that, it is feasible that he could have died before the end of the 1340s because the two individuals mentioned in 1355 were by then two adult shoemakers and established in their professional field: AHG, Gi-05, vol. 89, f. 95r-v, 1356/02/09. As I shall mention, the history of the Beuda family is a clear example of social ascent in the course of the final decades of the 14th century. See it in ch. 6.1.

fiscal mechanisms that their governments controlled were prolonged in time.³ At the same time, to a greater or lesser extent, depending on each case, this process led to the strengthening of the local institutions.⁴ And, as the case presented is intended to show, it might also have involved certain social changes.

Several investigations uphold these hypotheses, having demonstrated the effects of fiscal dynamics on the structuring of the local institutions. This is a subject in which it can be said that a great deal of progress was made in the context of the debate among historians on the formation of the Modern State and the confirmation that not only the central administrations became more complex during the Late Middle Ages.⁵ However, while the

³ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ & Pere ORTI GOST, “La Corona en la génesis del sistema fiscal municipal en Cataluña (1300-1360)”, *Col·loqui Corona, municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Actes, Lleida: Institut d’Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 233-278; Pere ORTI GOST, Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ & Max TURULL RUBINAT, “La genesis de la fiscalidad municipal en Cataluña”, *Revista d’Història Medieval*, 7 (1996), pp. 115-134; Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Antoni FURIÓ DIEGO & Àngel SESMA MUÑOZ, “Old and New Forms of Taxation in the Crown of Aragon (13th-14th Centuries)”, in Simonetta CAVACIOCCHI (ed.), *La fiscalità nell’economia europea sec. XIII-XVIII, Atti della “Trentanovesima Settimana di Studi*, 22-26 April 2007, Florence: Florence University Press, 2008, vol. I, 99-130. On the crucial point of public indebtedness and the issuing of annuities by local communities: Antoni FURIÓ DIEGO, “La dette dans les dépenses municipales”, in Denis MENJOT and Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (eds.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge*, 3, La redistribution de l’impôt, Toulouse: Privat, 2002, pp. 321-350; Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, “Dette publique, autorités princières et villes dans les Pays de la Couronne d’Aragon (14e-15e siècles)”, in Marc BOONE *et alii* (eds.), *Urban Public Debts. Urban Government and the Market for Annuities in Western Europe (14th-18th Centuries)*, Turnhout: Brepols, 2003, pp. 27-50; Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona: CSIC, 2009. It is worth mentioning the scholarly tradition on which these studies are based. First approaches by Josep M. Font Rius represent an important milestone: Josep M. FONT RIUS, “Órganos y funcionarios de la administración económica en las principales localidades de Cataluña”, in *Finances et comptabilités urbaines du XIII au XVI. Actes du colloque international de Blanckeburge*, Brussels, Pro Civitate, 1964, pp. 257-278; ID., “La administración financiera en los municipios medievales catalanes”, in ID., *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval: col·lectànea de treballs del prof. Josep M. Font i Rius amb motiu de la seva jubilació acadèmica*, Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, 1985, pp. 611-637 [first published in 1982]. For later works preceding the recent literature cited above, see: Pere VERDÉS PIJUAN, “Per ço que la vila no vage a perdició”. *La gestió del deute públic en un municipi català (Cervera, 1387-1516)*, Barcelona: CSIC-IMF, 2004, pp. 10-14.

⁴ Concerning the effects of taxation on local administrations: Pere ORTI GOST, “El Consell de Cent durant l’Edat Mitjana”, *Barcelona, Quaderns d’Història*, 4 (2001), pp. 21-48; Max TURULL RUBINAT, “‘Universitas, commune, consilium’: sur le rôle de la fiscalité dans la naissance et le développement du Conseil (Catalogne, XIIe-XIVe siècles)”, in B. DURAND & L. MAYALI (eds.), *Excerptiones iuris: Studies in Honor of André Gouron*, Berkeley: The Robbins Collection, 2000, pp. 637-677; Max TURULL RUBINAT, “Nuevas hipótesis sobre los orígenes de los Consejos municipales en Cataluña (siglos XII-XIII): algunas reflexiones”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, 72 (2002), pp. 461-471; Max TURULL RUBINAT & Pere VERDÉS PIJUAN, “Gobierno municipal y fiscalidad en Cataluña durante la baja edad media”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, 76 (2006), pp. 507-530. For more details about these works: ch. 1.1.

⁵ Studies connecting taxation and finances with institution building experienced a renewal in the 1980s and 1990s due to the debate concerning the formation of the Modern State. Leading bibliography on this debate is: Jean-Philippe GENET and Michel LE MENÉ (eds.), *Genèse de l’État moderne. Prélèvements et redistribution*, Paris: CNRS, 1987; Richard BONNEY (ed.), *Economic Systems and State Finance in the Modern State in Europe (13th-18th Century)*, Oxford: Oxford University Press, 1994; Richard BONNEY (ed.), *The rise of the Fiscal State in Europe, c. 1200-1815*, Oxford: Oxford University Press, 1999; Jean-Philippe GENET, “La genèse de l’État moderne: les enjeux d’un programme de recherche”, *Actes de la recherche en Sciences Sociales*, 118 (1997), pp. 3-18. For a survey of all the bibliography that flourished on the subject in France in the 1980s and 1990s: Max TURULL RUBINAT, “La formació del poder polític als segles XII-XV i els orígens medievals de l’estat: història política i història del dret- bibliografia recent en llengua francesa (1984-1994)”, *Anuario de Estudios Medievales*, 25 (1995),

consequences in the institutional framework of the different localities have been clearly seen in the light of these studies, the question of whether or not the growing fiscal pressure and the consolidation of local fiscal and financial systems brought about social changes is still a long way from being definitively explained. Therefore, the aim of this research is to examine the impact of the above-mentioned phenomena in late medieval Catalan society. Specifically, I propose to evaluate whether the economic dynamics that derived from the new fiscal structures and the financial networks that formed around them could have given rise to the formation of specific social groups or, at least, contributed to a degree of social polarization that led to the emergence of an elite whose political power lay, essentially, in the municipal governments, local finances being one of their most important spheres of business.

In order to answer the question, this research will be focused on the case study of one of the five main cities in Catalonia in the late Middle Ages, Girona. It will deal with the period between 1345 and 1445. Roughly speaking, this means from the moment the municipal treasuries crystallized until the decade when many fault lines and tensions in the political arena of Catalonia surfaced, very quickly leading to the outbreak of a bloody civil war. Both aspects, the spatial and the temporal context, will be described more fully later on.

0.1.1. Definition of the aims of the research: a historiographical survey

To begin with the presentation of the aims of this research, the terminology used must be defined and justified. The main purpose consists in reviewing changes in local society as a result of the mid- and long-term effects of the consolidation of fiscal systems under the control of local governments. As we know, the definitive establishment of municipal fiscal and financial systems took place around 1360 and was due, essentially, to the debt issued by

pp. 761-808. For more recent works: Florent GARNIER, "Fiscalité et finances médiévales: un état de la recherche", *Revue Historique de droit français et étranger*, 3 (2008), pp. 443-452. With respect to Spain: Miguel Ángel LADERO QUESADA, "Estado. Hacienda, fiscalidad y finanzas. El medievalismo español en los últimos treinta años. 1968-1998", *XXV Semana de Estudios Medievales de Estella*. Pamplona: Gobierno de Navarra, 1999, pp. 457-504. With regard to the Italian historiographical context, see above all: Giorgio CHITTOLINI, Anthony MOLHO & Pierangelo SCHIERA (eds.), *Origini dello Stato. Processi di formazione statale in Italia fra medioevo ed età moderna*, Bologna: Il Mulino, 1994. On the importance of other institutions apart from monarchies or central governments: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, "El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya (segles XII-XIV)", Girona-Vic: Eumo, 1995; Antoni FURIÓ DIEGO, "Deuda pública e intereses privados. Finanzas y fiscalidad municipales en la Corona de Aragón", *Edad Media. Revista de Historia*, 2 (1999), pp. 35-79, especially 36-37.

the communities themselves and to the perpetuation of the taxes levied in order to pay off the interest on it. All this generated new phenomena in both the economic and political spheres. On one hand, the municipal administrations became agencies that collected and redistributed income, and so clear avenues opened up for significant swathes of the population to take part in tax collection and in the markets created by the annuities issued by the public institutions. Clearly, new opportunities for investment and business arose. At the same time, from the moment the representative bodies of the communities took over the management and control of authentic taxation systems, holding offices in them meant entering the machinery of government whose influence was growing locally and regionally. Thus, starting with the premise that these economic and political changes could have implied social changes, the aim of this research is to analyse the main players in the process described.

The term I find most suitable for referring to these leading players is “local elites”. It is obviously a category out of place in the late Middle Ages. Nonetheless, in some ways it is necessary to compensate for the absence of a specific nomenclature in the contemporary written sources, between 1345 and 1445 approximately. By way of example, we have on record different terms such as the formula “citizens” with which, despite the ambiguity, the members of the upper echelons of local political society were distinguished in a royal provision; the adjectives *diciores et opulentiores* with which the royal chancellery referred to several citizens of Girona in a dispute over the share-out of taxes in the community; or the epithets of “member of an ancient family” or of the *majors*, as well as *notabilis et honorabilis* citizen that abound in letters of recommendation sent from the municipal government.⁶ All these examples, however, point to quite different situations (legal, social, and to some extent, economic and material) that, moreover, do not quite fit in the dynamics that I intend to analyse. As the reflections that it has aroused show, something similar would be the case with a word widely used at the time to identify the most outstanding figures in the local community: *probom*.⁷

The lack of a specific terminology to describe the group that is the subject of this research should alert us right away to a more than possible scant consistency and vague outlines.

⁶ In order of mention: ACA, C, reg. 925, f. 80r-82r, 1374/01/11, Barcelona; ACA, C, reg. 1792, f. 185r-v, 1376/07/08; AMGi, I.1.2.1, llig 8, reg. de 1416-18, f. 29r, 1416/10/26; AMGI, I.1.2.1., llig. 9, reg. 2, f. 81r, 1432/11/21; AMGI, I.1.2.1, llig. 8, reg. 3, s.f., 1409/08/20.

⁷ With regard to the social (or almost psychological) connotation of the term *probom* and the characteristics of the men who were worthy of this title: Max TURULL RUBINAT and Jaume RIBALTA HARO, ““De voluntate universitatis”. La formació i l’expressió de la voluntat del municipi (Tàrraga, 1214-1520)”, *Anuario de Estudios Medievales*, 21 (1991), pp. 143-23, especially p. 180.

This is no reason for us to avoid studying it, so it is important to agree on the use of a specific nomenclature to enable us to refer to them with a certain degree of clarity, or to avoid as many misunderstandings and ambiguities as possible. I think it is possible with the term “elite”. However, in order to justify the choice we ought to give some prior consideration to its applications, the advantages and the drawbacks with respect to other terms and, finally, to its suitability in the historical framework and phenomena on which we are focusing. One does not have to insist on the fact that the term “elites” comes from the political sociology and anthropology that has caught on with a quite a few historians as an analytical category since the 1970s and 80s at least. Apart from some isolated detractors, most authors – quite a few medievalists among them – have stressed its effectiveness in well-defined social and historical contexts, and the idea of mobility and change that is implicit in it, always essential in the study of past societies.⁸ In this respect, certain historians have taken the possibilities of the concept to the extreme, outlining models in which different degrees can be distinguished within the elites. These models also make it possible to isolate groups according to their direct access to the instruments of political power or the way in which they profited from the public funds.⁹ At the same time, the term has been applied to social groups with quite different characteristics, so that the use of the form “elite” has chiefly been a question of using a particular adjective to give the precise meaning intended.¹⁰

⁸ For a hypercritical view of the term: Alain GUERREAU, *Le féodalisme, un horizon théorique*, Paris: Le Sycomore, 1980, pp. 153-154. By contrast, concerning other more general reflections that highlight the positive aspects mentioned: Elisabeth CROUZET-PAVAN, “Les élites urbaines: aperçus problématiques (France, Angleterre, Italie)”, in *Les élites urbaines au Moyen Âge*, XXVIIe Congrès de la S.H.M.E.S. (Rome, May 1996), Paris: Publications de la Sorbonne-École Française de Rome, 1997, pp. 9-28; Jan DUMOLYN, “Later Medieval and Early Modern urban elites: social categories and social dynamics”, in María ASENJO-GONZÁLEZ (ed.), *Urban Elites and Aristocratic Behaviour in the Spanish Kingdoms at the End of the Middle Ages*, Turnhout: Brepols, 2013, pp. 3-18.

⁹ Juan Antonio JARA FUENTE, “Elites urbanas y sistemas concejiles: una propuesta teórico-metodológica para el análisis de los subsistemas de poder en los concejos castellanos de la Baja Edad Media”, *Hispania: Revista española de historia*, LXI/1, n. 207 (2001), pp. 221-266, especially pp. 239-266. This author proposes the distinction in the context of a given population between an authentic “power elite”, which controls the locality and its resources from both the political and the economic point of view, and a “participatory elite” that appears in the background with respect to the former. The latter shares certain strategies with them and therefore to a certain extent is always part of the dominant groups, but with the major difference that it does not control access to resources.

¹⁰ Thus, medieval historiography on the rural world or the intellectual milieu has adopted forms such as “rural elites” or “intellectual elites”: Antoni FURIÓ DIEGO, “Las élites rurales en la Europa medieval y moderna. Una aproximación de conjunto”, in Ana RODRÍGUEZ (ed.), *El lugar del campesino. Entorno a la obra de Reyna Pastor*, Valencia: CSIC-Universidad de Valencia, 2007, pp. 391-412; Frederic APARISI ROMERO, “Las élites rurales en la Edad Media como objeto de estudio: de la marginalidad al centro del debate historiográfico”, *Historia. Instituciones. Documentos*, 40 (2013), pp. 11-34; Ian P. WEI, *Intellectual Culture in Medieval Paris, Theologians and the University, c. 1100-1330*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

In my proposal this latter problem will also have to be dealt with. However, before validating the term “elite” and detailing the use I shall make of it, let us look at the other categories available to us as an alternative to “elite” or “elites” in the traditional historiography of the Crown of Aragon and of Europe in general. One of the most established ways of referring to the families and groups that stood out in the institutions ruling Catalonia’s towns and cities is without doubt “oligarchy”. It has been used by many historians and, although generally speaking they have not previously observed its implications, they have tended to use it in allusion to the small group of families that perpetuated themselves in power or were remarkable precisely for this pre-eminence in their grip on the reins of municipal power.¹¹ It is this very idea of closing ranks and exclusivity associated more with the exercise of political functions in the local sphere than with the control of the economic scene or other equally significant spheres that has been predominant in the use of the term in the Crown of Aragon, and in historiography such as Castilian and English.¹² Other fairly common expressions have been “ruling group” or “dominant class”, which are likewise commonly associated with the control of political structures.¹³ They have often been rejected though, due to the Marxist connotations and their relevance to historiographical paradigms that have been displaced in recent years.¹⁴

¹¹ See, especially: Flocel SABATÉ CURULL, “Ejes vertebradores de la oligarquía urbana en Cataluña”, *Revista d’Història Medieval*, 9 (1998), pp. 127-153; Josep FERNÁNDEZ TRABAL, “De ‘prohoms’ a ciudadanos honrados: Aproximación al estudio de las elites urbanas de la sociedad catalana bajomedieval (s. XIV-XV)”, *Revista d’història medieval*, 10 (1999), pp. 331-370.

¹² With respect to the Crown as a whole there is a dossier devoted to it in the University of Valencia’s *Revista d’Història Medieval* which, at the same time, included contributions from other regions such as Castile or the Italian Peninsula. For the introduction to the volume: Rafael NARBONA VIZCAÍNO, “Oligarquías políticas y élites económicas en las ciudades bajomedievales (siglos XIV-XVI)”, *Revista d’Història Medieval*, 9 (1998), pp. 9-15. For its application in Castile, outstanding, among quite a few other studies: M. Isabel del VAL VALDIVIESO, “Oligarquía versus común (Consecuencias sociopolíticas del triunfo del regimiento en las ciudades castellanas)”, *Medievalismo*, 4 (1994), pp. 41-58; Juan Carlos MARTÍN CEA & Juan Antonio BONACHÍA, “Oligarquías y poderes concejiles en la Castilla bajomedieval: balance y perspectivas”, *Revista d’Història Medieval*, 9 (1998), pp. 17-40. In the last contribution especially the close relationship in the development of the oligarchies in plural is followed (considering their diverse provenance and background) and the changes experienced by the local power structures that, at the same time, were by no means unknown in the feudal world and adopted very different solutions in such an extensive and heterogeneous area as the Crown of Castile. In England, on the other hand, comparatively speaking, quite a lot of concomitances have been found between the economic and political elements, so much so that the local oligarchies have often been conceptualized as an authentic plutocracy. See, above all: Maryanne KOWALESKI, “The Commercial Dominance of a Medieval Provincial Oligarchy: Exeter in the Late 14th Century”, *Medieval Studies*, 46 (1984), pp. 355-384; Jennifer I. KERMODE, “Obvious Observations on the Formation of Oligarchies in Late Medieval English Towns”, in Joan A. F. Thomson (ed.), *Towns and Townspeople in the 15th Century*, Gloucester: Alan Sutton, 1988, pp. 87-106.

¹³ One of the most illustrative examples of its use: Denis MENJOT, “La classe dominante des villes de l’Occident Méditerranéen au seuil de la modernité”, in José R. HINOJOSA MONTALVO and Jesús PRADELLS NADAL (coords.), *1490, en el umbral de la modernidad: el Mediterráneo europeo y las ciudades en el tránsito de los siglos XV-XVI*, València: Consell Valencià de Cultura, 1994, pp. 181-203. Worthy of special mention is the dissemination in Italian historiography of the form *ceto dirigente*. As an example: *I ceti dirigenti nella Toscana del*

Lastly, we shall have to consider the concept of “patriciate”. Despite being an anachronism taken from Roman Antiquity, it has generally been associated with the exercise of political power during the medieval and early modern eras, but with other aspects too, such as family tradition, wealth and prestige. All in all, different emphases apart, there is general agreement that no social construct or category to refer to locally dominant groups should be based purely on presumably objective criteria such as descent, the amount of wealth or the degree of political power amassed, but also on the consideration of what they enjoyed among their neighbours and contemporaries, the representations that were made to them, honour or lifestyle.¹⁵ It is in this sense that some historians have resorted to the notion of “patriciate” for the study of the pre-eminent families in Catalan cities such as Barcelona.¹⁶ Despite all that, as I shall justify more fully below, I have preferred to reserve the term for referring to the upper layer of the citizenry, which made up the *mà major* or upper class of residents with respect to participation in the bodies of municipal government and more marked by status than a particular socioeconomic background.¹⁷

In short, after reviewing terminological options such as “oligarchy” or “dominant group”, I have finally chosen the form “elite”. I shall use it, however, in the plural, given that it will agglutinate quite diverse individual and collective profiles. Also, faced with the need to give its precise meaning, I shall speak of local elites – and we could add – that acted within the ambit of the municipality, because it is precisely in the different kinds of links with the local institutions that we find the chief characteristic of the inhabitants of the city of Girona this study deals with.¹⁸ Of course, with the adjective “local” we are straying from other more

Quattrocento: Atti del V e VI convegno: Florence, 10-11 December 1982; 2.3 1983, Florence: F. Papafava, 1987. Despite the influence exerted in recent decades by the historiography of the Italian communes on many scholars of late medieval Catalonia, the term has not penetrated the latter's work: Flocel SABATÉ CURULL, “La civiltà comunale del medioevo nella storiografia spagnola”, in Andrea ZORZI (ed.), *La civiltà comunale italiana nella storiografia internazionale*, Florence: Florence University Press, 2008, pp. 117-162.

¹⁴ J. DUMOLYN, “Later Medieval and Early Modern urban elites...”, pp. 3-6.

¹⁵ Thierry DUTOUR, *Une société de l'honneur. Les notables et leur monde à Dijon à la fin du Moyen Âge*, Paris: Honoré Champion, 1998; J. DUMOLYN, “Later Medieval and Early Modern urban elites...”, p. 5.

¹⁶ The strengths and weaknesses of the term “patrician” as applied to townspeople in Medieval Catalonia are pointed out by S. Bensch: Stephen P. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents, 1096-1291*, Barcelona: Proa, 2000, pp. 155-166.

¹⁷ However, authors such as J. Fernández Trabal, collecting ideas from the modernist historian J. L. Palos, have considered that the concept of “patriciate” should be applied to quite a large group of participants in the local political scene, from the moment that different “patriciates” could be distinguished in intermediate groups such as merchants or craftsmen. Respectively: Joan Lluís PALOS PEÑARROYA, *Catalunya a l'imperi dels Àustria. La pràctica de govern (segles XVI i XVII)*, Lleida: Pagès, 1994, pp. 203-207; Josep FERNÁNDEZ TRABAL, “De ‘prohoms’ a ciudadanos honrados...”, pp. 335-336.

¹⁸ English historiography employs the term “civic elites” in a similar sense. It can be seen, for example in: Charlotte CARPENTER, *The Formation of Urban Élites: Civic Officials in Late-Medieval York 1476-1525*, York: University of York, Unpublished Ph. D. Dissertation, 2000, [<http://etheses.whiterose.ac.uk/2514/1/DX215732.pdf>]; Christian D. LIDDY, *War, Politics and Finance in Late*

familiar formulas in Catalan and Hispanic medieval studies such as urban elites or, in a quite different sense, mercantile, financial or, simply, economic elites.¹⁹ However, this analysis is not based on the specific word “urban” as a defining characteristic of genuine social groups, or on activity in commerce or the credit markets in a broad sense. It actually focuses on a combination of their presence in the bodies of local power and their participation in the businesses that developed around the municipality.

As I stated earlier, resorting to a nomenclature outside the historical context being studied has obvious drawbacks. Among other things, it hampers the possibility of investigating the way contemporaries perceived these groups who based their power on the local institutions. In any case, the fact that specific “labels” are not recorded in the sources might denote the non-existence of a fully consolidated group with these characteristics.²⁰ Despite this, I prefer to focus on one of the main advantages of the category “elites”. It is none other than the ductility it offers the researcher when placing individuals of quite different backgrounds in the same object of analysis; they may work in quite different professions or

Medieval English Towns, London: Boydell Press, 2005. However, its translation into Catalan denotes aspects quite different from those this research focuses on, and the divergences existing between the local political framework in late medieval Catalan towns and those in England increase the distance.

¹⁹ With regard to the form “urban elites” (sometimes compared or alternating with other expressions such as “urban oligarchies” or “urban haute bourgeoisie”), see, for example: Christian GUILLERÉ, “Les élites urbaines catalanes à la fin du Moyen Âge: l'exemple géronais”, in *Les élites urbaines au Moyen Âge...*, pp. 269-285; Flocel SABATÉ CURULL, “États et alliances dans la Catalogne du bas Moyen-Âge”, in François FORONDA & Ana Isabel CARRASCO MANCHADO (coords.), *Du contrat d'alliance au contrat politique: cultures et sociétés politiques dans la Péninsule Ibérique de la fin du Moyen Âge*, Toulouse: Université de Toulouse II- Le Mirail – Institut d'Études Hispaniques, 2007, pp. 297-360; Pere VERDÉS PIJUAN, “Las elites urbanas de Cataluña en el umbral del s. XV: entre el discurso político y el mito historiográfico”, in José A. SESMA MUÑOZ (dir.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1410-1412: El Interregno y el Compromiso de Caspe*, Zaragoza: Gobierno de Aragón, 2011, pp. 147-164. In general the idea of urban elites has usually been associated with that of political elites: Rafael NARBONA VIZCAÍNO, “Las elites políticas valencianas en el Interregno y el Compromiso de Caspe”, in J. A. SESMA MUÑOZ (dir.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia...*, pp. 191-232. For some examples of the use of the nomenclature “mercantile elites” or “financial elites” in relatively recent studies in Spain: Paulino IRADIEL MURUGARREN, “La idea de Europa y la cultura de las elites mercantiles”, *Sociedad, culturas e ideologías en la España bajomedieval*, Sesiones de trabajo, Seminario de Historia Medieval, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 2000, pp. 115-132; Antonio COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, “La élite financiera en la Sevilla bajomedieval: los mayordomos del concejo”, *Revista d'Història Medieval*, 11 (2000), pp. 13-39; Lluís SALES FAVÀ, “Crédito y redes urbanas: el caso de Girona y las pequeñas ciudades de su entorno en el siglo XIV”, in David CARVAJAL DE LA VEGA *et alii* (eds), *Redes sociales y económicas en el mundo bajomedieval*, Valladolid: Castilla Ediciones, 2011, pp. 135-154; Sandra DE LA TORRE GONZALO, “Elites financieras y mercantiles de Zaragoza en el primer tercio del siglo XV (1380-1430)”, in Carlos LALIENA & Mario LAFUENTE (eds.), *Una economía integrada. Comercio, instituciones y mercados en Aragón, 1300-1500*, Zaragoza: Grupo de Investigación Cema, 2012, pp. 409-434. In what would be a merging of the two terms: David IGUAL LUIS, “La formación de élites económicas: banqueros, comerciantes y empresarios”, in J. Ángel SESMA MUÑOZ (ed.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1208-1458, Aspectos económicos y sociales*, Actas del Congreso (Zaragoza-Calatayud, 24-26 November 2009), Zaragoza: Gobierno de Aragón, 2010, pp. 137-160.

²⁰ See the reflections in a similar vein aroused by the study of the nobility in Catalonia in the 14th and 15th centuries: Alejandro MARTÍNEZ GIRALT, “La percepción de la nobleza como grupo social durante la Baja Edad Media (reflexiones en clave catalana)”, *Cuadernos del CEMYR*, 22 (2014), in press. I thank the author for the possibility of being able to consult the article before it is published.

even have comparatively different ways of life and standards of living. In short, once a basic list of individuals has been drawn up, and certain previously selected features of each of them have been analysed and weighed up, we can (re)construct the group or groups by distinguishing them from other parts of a given society. But this has to be done without losing sight of the fact that the distinction is based only on certain nuances and, in the final analysis, that any social body always has a unitary nature, giving rise, at the most, to a certain range of scales or to a continuum.²¹ Moreover, the idea of mobility and the need to bear in mind the dynamics of change that take place in the group is non-negotiable, especially if, as in this study, one observes a period of nearly a century. In all honesty, I am sure that, even if they existed, there is no such thing as identical elites, let alone represented by the same individuals (perhaps not even by the same families), in either 1345 or 1445.

The use of a category that is not the most recurrent may be equally beneficial from another point of view. From the start it helps to avoid forms with perhaps too many connotations, such as oligarchy. In any event, this would not initially seem to be an obstacle, as, when all is said and done, in Catalan medieval studies efforts to clarify the meaning or the criteria to be applied to terms such as this a few and far between. Generally speaking, vagueness prevails from the moment when questions like those I shall ask below seem to be lacking an answer in existing studies. For example, what frequency in the occupation of political posts determines that an inhabitant of a Catalan city or town may be considered a member of an oligarchy? Put another way, how many members of a family X have to be invested councillors or be part of the governmental platforms of a town and how often and for how long does this have to occur for them to be included in the local oligarchy? Is it, deep down, a perception always dependant on comparison among a wide range of histories? The possibility of previously unfiltered formulas occasionally being imported, used in studies of other territories with a sociopolitical situation as different from Catalonia as England, France, or even the heterogeneous Crown of Castile, would not be an important stumbling block either.

When all is said and done, beyond the potential and the limitations of the terminology employed, the main problem for this research is not nominalistic. It actually lies in the absence, at least in relation to late medieval Catalonia, of a solid base of primary research

²¹ Indeed, many more studies are needed to better situate these considerations. As it happens, attempts should be made on the scale of the principality or the Crown of Aragon to answer questions like: how did the population in the late Middle Ages perceive the fact of belonging to a particular part of a society? Was there, in fact, any idea resembling this concept?

work on the social classes we are dealing with. Of course, this deficit cannot be generalized for the Crown of Aragon as a whole (and even less so for the rest of the Iberian monarchies), given the studies done for different cities and towns in the kingdoms of Valencia or Aragon.²² To be honest, we must also admit that there are now classic studies that shed light on quite a few aspects of the upper classes in certain Catalan cities, such as Barcelona and Girona, as well as those based on families whose private archives have exceptionally been conserved.²³ Yet two weak points can be detected.

Firstly, there is a considerable lack of empirical research addressed to reconstructing the profiles of those who held municipal posts or served in the public administration, and, above all, to reconstructing their ties, their belonging to particular families or very tightly knit groups.²⁴ In reality, as is the case with some of the works that I have just mentioned,

²² Without meaning to be exhaustive: Rafael NARBONA VIZCAÍNO, *Valencia, municipio medieval: poder y luchas ciudadanas (1293-1418)*, Valencia: Ajuntament de Valencia, 1995; Pau VICIANO, *Regir la cosa pública: Proboms i poder local a la vila de Castelló (segles XIV-XV)*, Valencia: Publicacions de la Universitat de València, 2008; Juan Antonio BARRIO BARRIO, “Las élites políticas urbanas en la gobernación de Orihuela. Los sistemas de creación, acceso y reproducción del grupo dirigente en un territorio fronterizo”, *Anuario de Estudios Medievales*, 32/2 (2002), pp. 777-808; María Teresa IRANZO MUÑO, *Élites políticas y gobierno urbano en Huesca en la Edad Media*, Huesca, Ayuntamiento de Huesca, 2005; Enrique MAINÉ BURGUETE, *Ciudadanos honrados de Zaragoza. La oligarquía zaragozana en la Baja Edad Media (1370-1410)*, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 2006; Germán NAVARRO ESPINACH, “Muñoces, Marcillas y otras familias dominantes en la ciudad de Teruel (1435-1500)”, *Anuario de Estudios Medievales*, 32/2 (2002), pp. 723-776.

²³ The most important ones are: Carme BATLLE GALLART, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XIV*, Barcelona: CSIC, 1973, 2 vols.; Carme BATLLE GALLART, Maria Teresa FERRER MALLOL *et alii* (eds.), *El “Llibre del Consell” de la ciutat de Barcelona. Segle XIV: les eleccions municipals*, Barcelona, CSIC-IMF, 2007. The latter includes monographic chapters on two important families, the Gualbes and Marquet, as well as some sketches of the Bussot, Desplà, Fiveller, Marc, Santcliment, Sarrovira and Terrè families. Both authors and others have also worked on the reconstruction of other families from Barcelona in the 14th and 15th centuries (not to mention cases from the 13th) through isolated essays, such as: Carme BATLLE GALLART, “Una familia barcelonesa: Los Deztorrent”, *Anuario de Estudios Medievales*, 1 (1964), pp. 471-488; EAD., “Una familia barcelonesa: los Torró”, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 22 (1974-1975), pp. 203-209; EAD., “Notas sobre la familia de los Llobera, mercaderes barceloneses del siglo XV”, *Anuario de Estudios Medievales*, 6 (1969), pp. 535-552; EAD., “La oligarquía de Barcelona a fines del siglo XV: el partido de Deztorrent”, *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 7/8 (1986), pp. 312-335; EAD., Angels BUSQUETS & Imma NAVARRO, “Aproximació a l’estudi d’una família barcelonina els segles XIII-XIV: els Grony”, *Anuario de Estudios Medievales*, 19 (1989), pp. 285-310; Francisco José MORALES ROCA, “Historia de la ilustre casa de Fivaller”, *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, 9 (1981), pp. 305-346; Josep PLANA BORRÀS, “Els Benet, una família de mercaders barcelonins (primera meitat del segle XIV)”, in *La societat barcelonina a la baixa edat mitjana*, Annex d’Història Medieval, 1, Barcelona: Universitat de Barcelona 1983, pp. 53-65. Concerning the dominant groups in Girona and the case study of a family precisely from this north-eastern Catalan city: Christian GUILLERÉ, *Girona al segle XIV*, Girona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1993-1994, 2 vols.; Josep FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval. Els Bell-lloc de Girona 1267-1533*, Barcelona, Ajuntament de Girona – Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1995. Both works will be commented on further from other perspectives. A case study from Lleida: Joan-Josep BUSQUETA RIU, “La senyoria dels Sant Climent de Lleida: domini fluvial i proveïment a la Baixa Edat Mitjana”, in Enric VICEDO (ed.), *Terra, aigua, societat i conflicte a la Catalunya occidental*, Lleida: Pagès editors, 2000, pp. 81-101.

²⁴ These gaps, despite valuable contributions made by authors cited above such as C. Batlle and M. T. Ferrer Mallol, have been noticed more than once: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, “Las primeras emisiones de deuda pública por la Diputación del General de Cataluña (1365-1369)”, in ID., *La deuda pública...*, pp. 219-258, especially p. 245; P. ORTI GOST, “El Consell de Cent...”, p. 45. As the latter points out, the extension of the

the studies of a particular figure or a family that enjoyed prominence for whatever reason are often hampered by the lack of contextualization, in the sense that we are not presented with a particularly large picture of personal ties to enable us to get a better idea of the group as a whole. And what is even more important, for want of comparison there is no difference between their coincidence with a more or less common pattern or, conversely, their singularity or even, exceptional nature.

However, these gaps can largely be explained by the lack (with few exceptions) of up-to-date monographic studies, minimally ambitious and which shy away from overly static views with regard to the local institutions in the late Middle Ages for a representative group of municipalities.²⁵ Apart from this deficit, we have the scarcity of a tool as fundamental for research work in this area as the lists of occupants of posts or of investors in fiscal revenue or purchasers of annuities from a specific corporation.²⁶ And all this contrasts with the great mass of documentary sources preserved for the majority of towns and cities in the principality.

Academic tradition on the dominant groups of towns and cities has been heavily influenced by the interpretative hypotheses of authors of the stature of J. Vicens Vives or P. Vilar. Both used them not so much with the aim of producing broad views of the evolution of society or political power but rather to simply justify the late medieval decline of Catalonia or the particular path that the principality followed towards the modern state and absolutist monarchy. As a result of these proposals, they attribute immutable characteristics and equivalent aspirations to the pre-eminent groups (normally thinking only of the example of the city of Barcelona).²⁷ Conversely, in order to explain these phenomena and their

comprehensive prosopographical research by S. B. Bensch on patrician families of the 12th and 13th centuries should be urgently included on the current historiographical agenda.

²⁵ For the objections along these lines concerning the existing historiography on the city of Barcelona: Pere ORTI GOST, *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV*, Barcelona: CSIC-IMF, 2000, pp. 39-44.

²⁶ The most significant exceptions to this tendency are several studies on Cervera or Tarragona: Max TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval: Règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430*, Barcelona: Fundació Noguera, 1990; Francesc CORTIELLA ODENA, *Una ciutat catalana a les darreries de la baixa edat mitjana: Tarragona*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1984. Focusing on some aspects, those about Perpignan, Tàrrrega or Igualada may be added: Philip DAILEADER, *True Citizens: Violence, Memory and Identity in Medieval Perpignan*, Leiden-Boston-Cologne, Brill, 2000; M. TURULL RUBINAT & J. RIBALTA HARO, “De voluntate universitatis..”, pp. 143-231; Joan CRUZ RODRÍGUEZ, “El municipi igualadí medieval: una aproximació al seu funcionament (1282- circa 1388)”, *Miscel·lanea Aqualatensia*, 8 (1997) pp. 19-58. Some of the rare cases of lists of officers, which would be necessary in every Catalan town of a certain size, can be found (apart from the examples mentioned before of Barcelona, Perpignan, Girona or Cervera) with regard to royal and municipal officers in Vic: Eduard JUNYENT SUBIRÀ, *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vich*, Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1969.

²⁷ P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 42.

implications, they are put down to a more or less sudden change of attitude at a given moment. Very little research has been done, however, into the reasons for this change.²⁸ Furthermore, even though the output of Vicens and Vilar (the former especially) has recently been reconsidered from new perspectives, the majority of the hypotheses they put forward have been neither tested nor developed through meticulous research.²⁹ In practice, with respect to the questions that concern us more directly, this work of revision has only been done for particular issues, such as the consequences for the Catalan institutions and those of the rest of the Crown of the recourse to the issue of public debt or the attitude of different sectors with regard to these new possibilities for investment.³⁰

For all these reasons, nobody would dispute the fact that the image we have of the most important groups in the political and social context of the urban centres of the principality in the 14th and 15th centuries, the local elites that acted in the sphere of the municipality, is still quite incomplete.³¹ We know that, due to a wide variety of causes, these groups split up into factions, or how important the control exercised by the cities through the monarchy's delegates over their rural surroundings was for many prominent families.³² Although the

²⁸ Some of the most enlightening pages written by these authors (supported in specific research undertaken by other scholars such as A. P. Usher, C. Carrère, Y. Roustit, J. Broussolle and R. Gubern), in which they define the role of urban oligarchy in the economic crises, as well as their responsibility (since they prioritized their "class" interest to the detriment of the general interest) in the decrease of political effectiveness of the municipal institution, mainly during the second half of the 15th century and limited to the case of Barcelona: Jaume VICENS VIVES, "Evolución de la economía catalana durante la primera mitad del siglo XV", in Miquel BATLLORI & Emili GIRALT (eds.), *Obra dispersa*, Barcelona: Vicens Vives, 1967, vol. I, pp. 152-168; ID., "Cataluña a mediados del siglo XV" [a published version of a speech given on the occasion of his entry into the Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, December 1956], in M. BATLLORI & E. GIRALT (eds.), *Obra dispersa...*, vol. I, pp. 172-219, especially pp. 183-184; ID., *Els Trastàmars (segle XV)*, Barcelona: Vicens Vives, 1980 (2ª edició), pp. 32-44; Pierre VILAR, "El declive catalán de la baja Edad Media", in ID., *Crecimiento y desarrollo: Economía e historia. Reflexiones sobre el caso español*, Barcelona: Ariel, 1964 [original version of 1956-1959]

²⁹ A penetrating analysis of Vicens's work (focused on his Ph. D dissertation *Ferran II i la Ciutat de Barcelona*) concerning the second point: Ramon GRAU FERNÁNDEZ, "L'aportació de Vicens a la història municipal de Barcelona", in ID. (coord.), *Vicens i Barcelona: imatges històriques*, Barcelona: MUHBA, Arxiu Històric de la Ciutat, 2011, pp. 57-122. In short, R. Grau points out that one of the most important weaknesses arises from a static view of the municipality of Barcelona, incorrectly considered the same in the late 13th century as in the late 15th century, an aspect, along with many others related to the historiography of the local council of Barcelona, developed by the same author in: Ramon GRAU FERNÁNDEZ, "La historiografía sobre el règim del Consell de Cent", *Barcelona, Quaderns d'Història*, 5 (2001), pp. 261-291.

³⁰ Paulino IRADIEL MURUGARREN, "De mercaderes a caballeros", *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), pp. 249-260, mainly pp. 254-255; A. FURIÓ DIEGO, "Deuda pública e intereses privados...", pp. 38-40; Flocel SABATÉ CURULL, "Conflictos agraris i guerra civil a la Catalunya baixmedieval. Realitat i ficció historiogràfica", in Ferriol SORIA and Jordi FERRER (cords.), *Miscel·lània Ernest Lluch i Martí*, vol. II, Barcelona: Fundació Ernest Lluch, 2007, pp. 395-408, especially pp. 398-399.

³¹ Despite including acute and critical historiographical surveys (which affect Vicens and Vilar's assessments commented above), some relatively recent works can reveal several gaps: F. SABATÉ CURULL, "Ejes vertebradores de la oligarquía urbana...", pp. 127-153; J. FERNÁNDEZ TRABAL, "De "prohoms" a ciudadanos honrados...", pp. 331-370.

³² Among other works by the same author on both subjects: Flocel SABATÉ CURULL, "Oligarchies and social fractures in the cities of late medieval Catalonia", in María ASENJO GONZÁLEZ (ed.), *Oligarchy and Patronage in*

spotlight is on the Crown and not the local elites, the study of them may also benefit from the new research work devoted to royal power, its administration or governmental procedures.³³

By contrast, given the lack of accurate investigations into many municipalities or the above-mentioned lack of data, we know little about crucial elements such as the way these groups were able to monopolize local institutions in practical terms (i.e., electoral procedures, repeated service, formal exclusions) and with evident results traceable through abundant examples.³⁴ Nor do we know how municipal power materialized in specific fields (ranging from financial markets to daily life or symbolic scenarios) and how it developed over such a long period covering two centuries.³⁵ Moreover, the current state of knowledge would lose out in any comparison with the progress made on these groups in the Early Modern period in the same field.³⁶

To sum up, unfortunately the proposed research plan cannot begin in a distinctly scholarly tradition on the upper classes in late medieval Catalan towns and cities. If its goal is to trace and examine the formation of distinct groups and their development as a result of new economic scenarios framed by taxation and financial dynamics throughout the second half of the 14th century, it must rely upon the fruitful line of research on these dynamics embarked upon some decades ago for the whole of the Crown of Aragon.³⁷ It is generally

Late Medieval Spanish Urban Society, Turnhout: Brepols, 2009, pp. 1-27. To tell the truth, internal struggles or the existence of political factions (usually conceived in terms of a bipartite arrangement) have been studied by scholars of the Crown of Aragon for many decades: C. BATLLE GALLART, *La crisis social y económica de Barcelona...*; Pau CATEURA BENNÀSSER, “El bipartidismo en la Mallorca de comienzos del siglo XV”, *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, 41 (1985), pp. 157-170; Rafael NARBONA VIZCAÍNO, “Vida pública y conflictividad urbana en los reinos hispánicos (siglos XIV-XV)” in *Las sociedades urbanas en la España medieval*, XXIX Semana de Estudios Medievales, Estella, 15 - 19 July 2002, Pamplona: Gobierno de Navarra, 2003, pp. 541-589.

³³ See (with specific bibliography cited there such as many works by F. Sabaté): Stéphane PÉQUIGNOT, “Pouvoir royal et sociétés dans la couronne d’Aragon. Un essai de lecture historiographique (1990-2006)”, *En la España Medieval*, 30 (2007), pp. 381-432.

³⁴ Some observations made for some European towns could be applied perfectly well to many late medieval Catalan municipalities; for example that by F. Garnier with regard to one local government in Southern France, Millau. He points out that “on a plus souvent affirmé que démontré le caractère oligarchique du consulat millavois aux XIVe et XVe siècles”, and he adds that studies on the families occupying posts there are lacking, so his conclusion is clear: “Il convient tout d’abord de confirmer ou d’infirmar l’existence d’une oligarchie, puis d’en saisir ensuite les acteurs principaux”: Florent GARNIER., *Un consulat et ses finances: Millau (1187-1461)*, Paris: Comité pour l’Histoire économique et financière de la France, 2006, p. 215.

³⁵ In reference to the last theme, a good evaluation in: Miguel RAUFAST CHICO, “¿Negociar la entrada del rey? La entrada real de Juan II en Barcelona (1458)”, *Anuario de Estudios Medievales*, 36/1 (January-June 2006), pp. 295-333, especially pp. 296-300.

³⁶ To simplify, see a review of the social history of power (namely, dominant groups as regards the public administration) in Early Modern Spain and the Crown of Aragon, introduced some years ago, especially in the latter territory, by authors such as Pere Moles: Antoni PASSOLA TEJEDOR, *La historiografía sobre el municipio en la España Moderna*, Lleida: Universidad de Lleida, 1997, pp. 119-138.

³⁷ See note 1 for the most important contributions.

agreed that taxation is able to shed light on many aspects of the development of societies and power.³⁸ Since the beginning of this line of research on taxation, studies concerning a few Catalan cities or towns have shown the attention that tax leasing, supplying loans or purchasing annuities attracted among certain classes of society from the 1350s onwards. They also present some cases of people making a huge effort in the service of local council finances and even clearly benefiting from it.³⁹ Additionally, some studies analysing, for example, the merchants of Barcelona or prominent foreigners who had settled in the city, despite being devoted to other historical debates, provide many pieces of information on the same processes from a different point of view.⁴⁰

To tell the truth, most of these studies did not merely document these activities; they attempted to go beyond pure description. In so doing, students of local taxation and financial systems put forward several hypotheses about how these social sectors could benefit from them.⁴¹ For instance, it was suggested that the escalation of debt and fiscal pressure through indirect taxes became interwoven and this caused the following: the merchant class that monopolized the municipal governments purchased most of the annuities sold by local treasuries, and it was these same people who controlled the

³⁸ Alberto GROHMANN, “La fiscalità nell’economia europea, secc. XIII-XVIII”, in S. CAVACIOCCHI (ed.), *La fiscalità nell’economia europea...*, vol. I, pp. 5-40.

³⁹ To mention but a few of them: Marc TORRAS SERRA, “El deute públic a la ciutat de Manresa a la baixa edat mitjana”, in M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas...*, pp. 155-183; Jordi MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona. Reus i Valls, segles XIV-XV*, Barcelona: CSIC, 2001; P. VERDÉS PIJUAN, “*Per ço que la vila no vage a perdicció*”; Pere ORTI GOST, “Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: Del censal a la Taula de Canvi”, in Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *El món del crèdit a la Barcelona medieval*, Quaderns d’Història, 13, Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2007, pp. 257-282. Among other studies with respect to the kingdom of Valencia that will be incorporated in the present dissertation: Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito en la Valencia medieval: De los orígenes del sistema censal al endeudamiento del municipio*, Valencia: PUV, 2002.

⁴⁰ Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462: un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona: Curial, 1977-1978, specially vol. I, pp. 166-182; Mario DEL TREPPO, *Els Mercaders catalans i l’expansió de la Corona Catalano-Aragonesa al segle XV*, Barcelona: Curial, 1976; Jaume AURELL CARDONA, *Els mercaders catalans al quatre-cents: mutació de valors i procés d’aristocratització a Barcelona, 1370-1470*, Lleida: Pagès, 1996; Maria Elisa SOLDANI, *Uomini d’affari e mercanti toscani nella Barcellona del Quattrocento*, Barcelona: CSIC-IMF, 2010. For the area of Valencia, see mainly: Enrique CRUSELLES GÓMEZ, *Los mercaderes de Valencia en la edad media (1380-1450)*, Lleida: Milenio, 2001.

⁴¹ In many respects, current literature about the Crown of Aragon is richer than that sketched some years ago, for example in: Antonio COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, “Interessi private e finanze pubbliche: Comportamenti delle oligarchie urbane dei grandi regni iberici (secoli XIV-XV)”, in Jean-Claude WAQUET & Denis MENJOT (eds.), *Transazioni, strategie e razionalità fiscali nell’Europa medievale e moderna, Cheiron*, 24 (1996), pp. 57-73. A general overview of the political and financial strategies undertaken by elites in Western Europe during late Middle Ages: Denis MENJOT, “Politiques et stratégies financières des élites urbaines aux derniers siècles du Moyen Âge: quelques questions et perspectives de recherche”, in Amélia AGUIAR ANDRADE & Adelaide MILLÁN DA COSTA (eds.), *La ville médiévale en débat*, Lisbon: Instituto de Estudos Medievais, 2013, pp. 89-106.

collection of taxes.⁴² Overall, the sole beneficiaries of these mechanisms were supposed to be the social groups that were not afraid to speculate with communal problems via the privileged information they managed.⁴³ Certainly, this could be identified as one of the first predominant ideas to be established, probably because it matched interpretations made for other European territories.⁴⁴ Besides, it may have been influenced quite a lot by other really strong widespread theses that tended to automatically associate economic elites with political structures, or political elites with the economic sphere.⁴⁵ Obviously, in certain cases they may be right. Otherwise, they should always have to be proved through in-depth research.⁴⁶

With this purpose in mind, scholars of local taxation and financial systems in Catalonia have never ceased to draw attention to the essential nature of detailed analysis in order to identify the players in local taxation systems (lenders, leaseholders, financiers or food suppliers) and to distinguish their social background, their economic basis, activities and private strategies. This way, the current state of knowledge of annuities purchasers is greater and the variety of social groups involved with public debt (including women, craftsmen, the higher and lower aristocracy, the clergy and religious institutions) has been

⁴² On the assimilation between a local “oligarchy” and the beneficiaries of public debts: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, A. FURIÓ DIEGO & Á. SESMA MUÑOZ, “Old and New Forms of Taxation in the Crown of Aragon...”, pp. 126-127; Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito en la Valencia medieval...*, p. 277.

⁴³ Flocel SABATÉ CURULL, “Ejes vertebradores de la oligarquía urbana...”, pp. 132-133; Rafael NARBONA VIZCAÍNO, “Finanzas municipales y patriciado urbano. Valencia a finales del Trecentos”, *Anuario de Estudios Medievales*, 22 (1992), pp. 485-512.

⁴⁴ For example, focused on the cities in the Low Countries: Marc BOONE, ““Plus deuil que joie”. Les ventes de rentes par la ville de Gand pendant la période bourguignonne: entre interest privés et finances publiques”, *Bulletin trimestriel du Crédit Communal de Belgique*, 176 (1991-92), pp. 3-25; ID., «Le crédit financier dans les villes de Flandre (XIVe-XVe siècles): typologie des créditeurs, des débiteurs et des techniques de financement», in M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *El món del crèdit...*, pp. 59-78, especially pp. 73-76.

⁴⁵ See it in several essays collected in Giovanna PETTI BALBI (ed.), *Strutture del potere ed élites economiche nelle città europee dei secoli XII-XVI*, Napoli: Liguori, 1996. A case study clearly emphasizing the coincidence of a restricted group of merchants that were at one and the same time the leading figures in the political structures and the richest financiers at the service of the local treasury, which they needed to control because of their vested interests (“les caisses de la cité sont pratiquement les leurs propres, et les finances municipales sont devenues leur affaire, un moyen de faire fructifier leur argent”): Alain DROGUET, *Administration financière et système fiscal à Marseille dans la seconde moitié du XIVe siècle*, Cahiers du Centre d’Études des Sociétés Méditerranéennes, nouvelle série n. 1, Aix-en-Provence: Université de Provence, 1983, especially pp. 45-49. More nuanced views of political, economic, social and cultural indicators of dominance, as well as taking into account the necessary definition of different sources or instances of power, are available for German and Dutch cities: Pierre MONNET, “Élites dirigeantes et distinction sociale à Francfort-sur-le-Main (XIVe-XVe siècles)”, *Francia*, 27 (2000), pp. 117-162; F. J. W. VAN KAN, “Élite and government in medieval Leiden”, *Journal of Medieval History*, 21 (1995), pp. 51-75.

⁴⁶ Without this previous work, there is fertile ground for rather unconvincing statements, for instance, those considering urban finance systems a “vaste entreprise organisée au profit des grandes familles” or interpreting any ambiguity in the sources as an attempt by local officers to hide fraud and bad practices: Jacques ROSSIAUD, “Crises et consolidations”, in Georges DUBY (dir.), *Histoire de la France urbaine*, 2, La ville médiévale des Carolingiens à la Renaissance (Jacques LE GOFF, dir.), Paris: Seuil, 1980, p. 513.

demonstrated.⁴⁷ Conversely, the groups of leaseholders and their “social dimension” have been less explored.⁴⁸ However, there is evidence that, despite the predominance of well-to-do merchants, many taxes were leased by craftsmen, and not necessarily the most affluent people in each town.⁴⁹ Some progress must also be mentioned in the study of networks of food suppliers, although individuals and groups taking part in them have not been the main focus.⁵⁰ Finally, with regard to financiers in the service of local treasuries, some studies stress their importance and comment upon some of the mechanisms employed.⁵¹

In conclusion, unlike most research work on the upper classes or the so-called oligarchy, that on taxation and public finances shows changes in Catalan society during the late Middle Ages. They suggest that new fiscal and financial structures could convey, institutional novelties aside, some kind of social transformation. However, the making of a completely new social group is a more complex process that cannot be taken for granted from the start of this dissertation. Perhaps the individuals we see involved in tax or finance systems and whose role might be considered very important within the local community are only seen this way from the specific perspective of taxation or finances, without taking into account other equally relevant aspects. Generally speaking, all the people that I have investigated were members of a complex society, generally with an occupation, some

⁴⁷ See especially: Pere VERDÉS PIJUAN, “Per tal que no calgués a logre manlevar”: el endeudamiento a largo plazo de un municipio catalán durante la baja edad media (Cervera, 1332-1386)”, in M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *La deuda pública...*, pp. 21-99; Pere ORTI GOST, “La deuda pública municipal en una pequeña ciudad del nordeste catalán: Sant Feliu de Guíxols durante la segunda mitad del siglo XIV”, in M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública...*, pp. 101-152; Albert MARTÍ ARAU, “Governar el deute en temps de crisi: Castelló d’Empúries (1386-1421)”, *Anuario de Estudios Medievales*, 40/1 (January-June 2010), pp. 129-179; Jordi MORELLÓ BAGET, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals: La gestió del deute públic a la baronia de la Llacuna (segle XV)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2008.

⁴⁸ The expression is used by M. Sánchez: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, “Fiscalidad y finanzas de una villa señorial catalana: Castelló d’Empúries, 1381-1382”, in ID. (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC-IMF, 1999, pp. 301-362, p. 343.

⁴⁹ A synthesis of previous research on small towns such as Reus or Castelló de la Plana can be found in: Pere BENITO MONTCLÚS, “Los beneficiarios del impuesto en la Corona de Aragón. Élités urbanas y rurales”, in Monique BOURIN, François MENANT and Lluís TO (eds.), *Dynamiques du monde rural dans la conjoncture de 1300: échanges, prélèvements et consommation en Méditerranée occidentale*, Rome: École française de Rome, 2014, pp. 637-653, especially pp. 646-650.

⁵⁰ Including previous literature about cities such as Barcelona or Tortosa: Antoni RIERA MELIS, “Crisis frumentarias y políticas municipales de abastecimiento en las ciudades catalanas durante la Baja Edad Media”, in Rafael Hipólito OLIVA and Pere BENITO (eds.), *Crisis de subsistencia y crisis agrarias en la Edad Media*, Seville: Universidad de Sevilla, 2007, pp. 125-161. Works based on Valencia in the 15th century include more courageous interpretations in this respect: Enrique CRUSELLES, José María CRUSELLES & Rafael NARBONA, “El sistema de abastecimiento frumentario de la Ciudad de Valencia en el siglo XV: entre la subvención pública y el negocio privado”, in *XIV Jornades d’Estudis Històrics Locals: La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)*, Palma de Mallorca, 1996, pp. 305-322.

⁵¹ Pere VERDÉS PIJUAN, “La consolidació del sistema fiscal i financer municipal a mitjan s. XIV: el cas de Cervera”, in M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas...*, pp. 185-217, especially pp. 194-199. For the kingdom of Valencia: J. V. GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito en la Valencia medieval...*, pp. 233-241.

businesses, having a rank in the social hierarchies or networks and a relative position in the political arena.

In addition, if we apply the necessary diachronic viewpoint to this group, greater caution is needed. Several changes will probably be detected concerning the early decades of my research (the 1340s and 50s). However, since I do not take into account the previous period, I cannot claim that what I am tracing is absolutely new. For instance, I cannot assert that the possibilities created by local treasuries when they took shape because of the pressure of taxation were only seized upon by the families and groups already controlling local government; nor, on the contrary, was it the basis for an absolutely new elite. We must actually study these changes over the course of several decades and try to determine their real impact.

0.1.2. Methodology employed

In view of that, we have to find the elements necessary to define these groups, as the bibliography suggests, most likely in the process of formation or transformation in Girona from about 1350 onwards as a result of the development of local institutions and financial markets. We must produce our own criteria for choosing some individuals and not others. The context that most defines the group we are seeking to identify is the local council and the financial system set up around it. Hence our first step inevitably entails a precise description of the origins and the development of the municipality and its treasury throughout the period under investigation. It requires an oft-criticized method, historical institutionalism, but we need to adapt some of its traditional approaches to the main purpose of this research, the collective interaction with municipal structures.

Because of the gaps in the local literature that will be pointed out below, the first chapter will consist of a look at the general development of the local administration in late medieval Girona. That is to say, I shall describe and explain the process by which the local government and the treasury attached to it, as in many other cities and towns of Catalonia and some in the Crown of Aragon, became established during the 1360s and developed over the following decades. Without this complete overview of the context, a correct analysis of the object of this research would be impossible. Nonetheless, we are not really interested in the workings of an institution *per se* but in the people involved in it. Therefore,

attention will equally be paid to the ways in which people were involved in these institutions, so I shall describe their forms and circumstances, the laws regulating them and how they could change over the period analysed.

As I shall comment in detail, I propose to distinguish three ways. Firstly, there is the traditional option of holding office, always bearing in mind that, in late medieval Catalonia, access to municipal offices, even the most influential (aldermen and councillors), was the result of free election within common council. Other important offices were those directly associated with financial matters, such as treasurers or local chamberlains or people that took on the task of representing the commonalty and were regulated by a contract, for financial purposes especially or other issues. Secondly, there were methods essentially in the private sphere, for instance the granting of credit to local institutions (via short-term loans or annuities) and the management of tax resources under the control of the local council, particularly the leasing of indirect taxes.⁵² Finally, the role must also be considered of bankers offering their services to the municipality to cope with the odd financial emergency, or the merchants supplying it with livestock or even raw materials for public works.

All the above-mentioned ways will be integrated in this research, so my aim is to incorporate into the analysis all the people involved with local government in Girona between 1345 and 1445. Once the criteria for selecting individuals have been established, the next step is based on a traditional but very useful method for our purposes: prosopography.⁵³ In accordance with one of its basic features and as far as the conserved sources allow, we must draw up the lists of people holding the above-mentioned offices or

⁵² We assume the difficulties in establishing limits between the public and private spheres in the Middle Ages or even in the Early Modern era: Giorgio CHITTOLINI, "Il "privato", il "pubblico", lo Stato", in G. CHITTOLINI, A. MOLHO & P. SCHIERA (eds.), *Origini dello Stato...*, pp. 553-589.

⁵³ Some specific guides and demonstrations of this method: Neithard BULST & Jean-Philippe GENET (eds.), *Medieval Lives and the Historian: Studies in Medieval Prosopography*, Kalamazoo: Medieval Institute, 1986; Jean-Philippe GENET & Günther LOTTES, *L'État modern et les élites, XIII-XVIII siècles. Apports et limites de la méthode prosopographique*, Paris: Publications de la Sorbonne, 1996. Based on more recent experiences: Koenraad VERBOVEN, Myriam CARLIER and Jan DUMOLYN, "A Short Manual to the Art of Prosopography" in K.S.B. Keats-Rohan (ed.), *Prosopography Approaches and Applications: a Handbook*, Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 35-69. With respect to Iberian monarchies, a classical reference proving research undertaken with this method at the universities of Valencia and Zaragoza, and so concerning the Crown of Aragon is: Rafael NARBONA VIZCAÍNO, "El método prosopográfico y el estudio de las élites de poder bajomedievales", in *El Estado en la Baja Edad Media: nuevas perspectivas metodológicas*, V Seminario de Historia Medieval, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1999, pp. 31-49. With regard to the Crown of Castile: Yolanda GUERRERO NAVARRETE, "Hacia una prosopografía de los grupos financieros burgaleses", in EAD. (coord.), *Fiscalidad, sociedad y poder en las ciudades castellanas de la Baja Edad Media*, Madrid: Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, 2006, pp. 203-239.

participating in the suggested spheres. These lists will present several individuals who, for example, were aldermen one year, purchased an annuity issued by the municipality the next year, and leased an indirect tax with some of their acquaintances the year after that.

After this the inverse process is needed. This means that we have to “isolate” each individual and trace the offices they held or the amount of time they interacted with the local treasury throughout their life; in short, their “political” and “financial” career. An individual can of course normally be involved with the local administration in more than one of the ways already presented. It is thus necessary to adopt standpoints capable of counterbalancing the illusion of a segmentary participation or the existence of groups of people who were highly specialized in just some offices or positions. Furthermore, the main aspects of this research are not the various offices or tasks assumed by different people, but the people themselves.

In this respect, there is every likelihood that an effort to identify each individual precisely will improve the results and avoid several misinterpretations. We must take advantage of all the possibilities the conserved sources offer us in order to distinguish between unrelated people of the same name, and between different generations of the same family. We can do so by paying attention to specific data such as dates of birth and death, the occupation and the identity of their spouse or possible heirs and offspring. Obviously, these elements of information will be reused later in the description of the group that we seek to trace.

After all, in this second stage of the process, all we have are individuals. Yet, as I mentioned earlier, in many respects they were part of a society. Thus, to some extent, we should try to analyse them as “reintegrated” into their families, professional groups or social classes. There are two main reasons for this. On the one hand, interpretations of people in a sort of economic and social vacuum would be extremely weak. For instance, a man called X holds the office of alderman for several years, lending important sums to the municipality and leasing local taxes; if we do not know that he is the leading member of a prominent and prestigious family, sustained by diversified properties and incomes, with political influence further down the social ladder, we can scarcely understand his role in the city. On the other hand, and closely linked to the latter, we must also compare the individuals identified as especially involved in the local tax system with their acquaintances or professional colleagues who play a minor (or even non-existent) role in it. For example, the following question ought to be answered: why did some merchants invest so much in the annuities issued by their own community, or take such an active part in the

management of the local treasury, when other colleagues of theirs, just as wealthy and dynamic, did not?

The aim of both considerations is more or less the same. The prosopographical method employed is exposed to several risks, and one of the most dangerous, as several scholars point out, is being guilty of tautology or “circular reasoning”.⁵⁴ This means that we define a set of criteria for selecting people according to several activities and we effectively get a group with certain characteristics. Yet these attributes will always be conditioned by the previously established criteria. Therefore, it is important not to consider the group resulting from the exploration as the only important characters, but to interpret their role, taking into account their economic and social environment and, especially, comparing them to one another.

With regard to the question “why these and not those?” we should also bear in mind some peculiarities of the context analysed. The idea of people putting their businesses and networks at the service of a public institution is perfectly applicable to great institutions such as kingdoms or principalities in which the candidates for doing so are numerous and they can be chosen from above (or, at least, by an authority beyond their reach) according to their abilities and what they are expected to offer.⁵⁵

I know it could never have been exactly like this even in the above-mentioned institutions. However, in a municipality like Girona it is quite different from this. As I said earlier, the main local government posts (of course not those of the royal administration’s delegation in the city) were either chosen from a pool of individuals who were part of the local citizenry or freedom, and methods of free election prevailed. This does not preclude the existence of some tendencies concerning extended families or even political groups. Despite the difficulties when we try to trace them, they could determine the annual renewal of magistrates. Similarly, it is also well documented that in certain situations important decisions about the people holding the most powerful local offices were made in the royal administration or even the king’s household. Nonetheless, generally speaking, the group we are analysing selected itself to manage its own city.

⁵⁴ J. DUMOLYN, “Later Medieval and Early Modern urban elites...”, p. 14.

⁵⁵ It is clearly developed regarding some French principalities and their officials, such as Brittany or Bourbonnais: Jean KERHERVÉ, *L’État Breton aux 14e et 15e siècles: les ducs, l’argent et les homes*, Paris: Maloine, 1987, vol. II; Olivier MATTÉONI, *Servir le prince: Les officiers des ducs de Bourbon à la fin du Moyen Âge (1356-1523)*, Paris: Publications de la Sorbonne, 1998.

These circumstances would lead to another issue that this dissertation will take into account but not investigate as fully as it deserves: the fact that some inhabitants of a Catalan city, whether or not they played a very important role in the local administration, could be really powerful because they held offices in the royal administration or other public institutions such as the permanent commission of the *General* (the assembly of the orders).⁵⁶ The analysis of many of these families with respect to the local council could help us to understand the dynamic position of municipalities within the political arena of Catalonia, made up by different authorities including the Crown and the above-mentioned assembly of the orders, among others. Either way it should consist of monographic research complementary to this.

Let us not forget that the goal of this research is to identify local elites in a Catalan city, Girona, between 1350 and 1450. We must thus identify these elites within a large group of people, interacting to a greater or lesser extent with local government and the treasury all their lives. Once, for example, we have traced families of whom at least one member was an alderman or *jurat*, held an office within the financial administration, and purchased annuities or leased indirect taxes, we must decide who can be considered part of an elite. It seems logical that where offices are concerned it can be measured in terms of frequency: a person who is an alderman more times is more important than someone else. Similar reasoning may be used for financial participation. However, in this case quantity is also decisive: an annuity purchased for a huge sum could be the basis for greater financial power than two annuities representing a smaller sum of money. Indeed, even though it is far more difficult to calculate, an office held in a year affected by special circumstances such as economic pressures or political strife should not be considered in the same way as one occupied in a theoretically untroubled period. To sum up, both quantitative and qualitative approaches are necessary to identify an elite.

From another perspective these distinctions are important because my purpose, consistent with the prosopographic method, is to describe and interpret the groups under investigation through the most common relevant cases in which general dynamics are

⁵⁶ This issue has not been sufficiently examined by historians from Catalonia or the Crown of Aragon. We are quite well informed about the relationship between the king and the estates or the king and the municipalities and the rhetorical devices employed, but there is no in-depth research on the human dimensions of the groups taking part in them. Among many other works by the same author: Flocel SABATÉ CURULL, “El poder soberano en la Cataluña bajomedieval: definición y ruptura”, in François FORONDA *et alii* (eds.), *Coups d’État à la fin du Moyen Âge? Aux fondements du pouvoir politique en Europe occidentale*, Madrid: Casa de Velázquez, 2005, pp. 483-522; ID., “États et alliances dans la Catalogne...”, pp. 297-360.

better reflected. It means that statistical approaches, always affected by the limitations of the sources used, do not represent a specific goal, but a means of recognizing these most illustrative particular cases. Admittedly, my aim is to pay attention to the most recurrent situations, though they may occasionally appear distorted by the more relevant cases, so it is important when drawing conclusions to combine the existence of minor cases that are really important with regard to the situation as a whole with other ones with far more compelling characteristics but whose impact is not as great in the long run.

Similarly, when attempting to compare the progress of a family or an individual, certain levels need not always be estimated equally since I am applying them to a diachronic perspective and to a complex society. As suggested earlier, my aim is a group in the process of formation over a century, approximately, and some changes with respect to society as a whole and within this specific group are expected. So, if we wish to analyse the progress of citizens or merchants and their families, and their involvement in the local treasury over the period studied, we should bear in mind that their careers do not always begin at the same time.⁵⁷

Some families may have been important in the city for many decades and their participation in the local administration when it crystalized, due to the perpetuation of public debt and taxation systems, might be even seen as natural. On the contrary, there is little evidence to show that people born as craftsmen or belonging to lower-middle-class social groups could improve their standards of living thanks (to some degree) to good investments in financial markets linked to the public institutions. On the whole, quantitative terms such as “frequency” or “quantity” can be very useful in order to select people likely to be included in the elite groups. Nevertheless, they must always be applied taking into account the social or political reasons briefly mentioned above and therefore hard to recognize and clarify. Furthermore, the diachronic perspective is fundamental, so any proof of social mobility will be included in this research as a means of considering the impact that taxation and new financial dynamics had in late medieval Catalonia.⁵⁸

⁵⁷ In this respect, though it will not be a tendency actually applied to this dissertation, recent bibliography devoted to generations in history or “generations of experience” (an approach already developed in fields such as the history of the family or historical demography) develop different issues connected with the subject of my research which could be addressed: Finn-Einar ELIASSEN & Katalin SZENDE (eds.), *Generations in Towns: Succession and Success in Pre-industrial Urban Societies*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2009. Especially, see its introduction: F. E. ELIASSEN & K. SZENDE, “Generations in Towns: Introduction”, pp. 1-21.

⁵⁸ Indeed, social mobility, both ascending and descending, is a crucial subject in social history. This research deals with some of the challenges presented by it since I try to consider tax and financial dynamics as an

To conclude, all the considerations made about methodological aspects should lead us to correctly examine the subject of this research. It means deciding whether the establishment of fiscal and financial systems around municipal governments entailed changes in the upper classes of local societies: they either fuelled changes within families already at the top of the social pyramid or they opened up a route for those rising to an elite social position.

0.1.3. The selected case study: Girona and the period 1345-1445

These hypotheses will be assessed in a specific geographical context – the city of Girona – and a particular period of time – the years 1345 to 1445, approximately. There are several reasons for choosing Girona as the laboratory for exploring the social changes that may have been brought about by the social and financial revolution that the principality of Catalonia experienced in the middle decades of the 14th century.

Firstly, it was one of the five or six main cities of Catalonia in the late Middle Ages, just behind Barcelona and Perpignan and on a par with Lleida, Tortosa and Tarragona.⁵⁹ It was important in political terms, for demographic reasons and its socioeconomic dynamism. To begin with, Girona was clearly the main city in the north-eastern region of the principality in an area that roughly covered the diocese whose see it was. As well as a cathedral city, it was the capital of a *vegueria* and a *batllia*, as we shall see, two basic demarcations in the territorial fabric of royal administration. Also, at certain times throughout the period, it was chosen as the centre of a *supravegueria*, a governorate and a royal lieutenantcy, among other brief attempts to impose the king's delegations on a macro-regional scale. It was also chosen for military captaincies in periods of instability or during the successive invasions

exogenous factor for mobility. See the excellent survey on the concept, and how it has been employed in the studies on European Medieval society, by Sandro CAROCCI, “Mobilità sociale e medioevo”, *Storica*, 43/45 (2009), pp. 11-55. Among other recent collections of essays about this subject, see: Sandro CAROCCI (ed.), *La mobilità sociale nel medioevo*, Rome: École Française de Rome, 2010. As the cited works show, beyond some essays by C. Laliena and Ll. To in the second volume, it has not produced abundant literature in Spanish historiography. Another of the few exceptions concerning the Crown of Aragon that must be taken into account is: Paulino IRADIEL MURUGARREN, ““Ego... considerans me devenisse ad maximam penuriam et inopiam”. Mecanismos de promoción y pobreza de la burguesía urbana”, in *Ricos y pobres: opulencia y desarraigo en el Occidente Medieval*, Semana de Estudios Medievales de Estella, 2009, Pamplona: Gobierno de Navarra-Institución Príncipe de Viana, 2010, pp. 275-305.

⁵⁹ Víctor FARIAS ZURITA & Pere ORTI GOST, “Història i dinàmiques ciutadanes”, in *L'Art Gòtic a Catalunya*, vol. III, Arquitectura. Dels palaus a les masies. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, pp. 21-33. On a third level, we would find other cities and towns like Manresa, Vic, Cervera, Vilafranca del Penedès, Puigcerdà or Montblanc.

that took place in the last third of the 14th century.⁶⁰ There is also the fact that Girona was designated as the capital of a duchy created by Peter III in 1351 for his eldest son the *infant* John, who upon coming of age in 1365 administered it personally until he acceded to the throne in 1387.⁶¹ As we shall see, being an important city in this appanage in favour of the *infant* had certain political and fiscal consequences, which increased during the last years of King Peter's life, when the king's court and that of his son often embarked upon contradictory lines of action.

Along with the political aspects, Girona, at least during the 14th and 15th centuries, constituted a relatively important manufacturing centre, particularly in the two predominant sectors of the time: leather and textiles.⁶² As or more important, though, was its commercial dynamism, expressed in the existence of a permanent market and the convergence of circuits of all kinds of products. These in turn were boosted by the flow of credit and a fairly complex network of financial mechanisms. All these dynamics, moreover, really become significant and important when projected over a specific geographical area. Thus, recent analyses of different markets have confirmed Girona's indisputable status as the capital of the economic region of north-eastern Catalonia and the standing it enjoyed as the financial centre of this area. In practice, then, it extended its influence over other towns of a certain importance, which were in turn centres of specific territories, such as Castelló d'Empúries, Camprodon, Besalú, Banyoles, Figueres, Sant Feliu de Guíxols, Torroella de Montgrí and Palamós.⁶³

⁶⁰ See in detail all these questions in Flocel SABATÉ CURULL, *El territori de la Catalunya medieval: Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1997, pp. 167-225, 249, 253-254; ID., «Administración general de la Corona», a Eloísa RAMÍREZ VAQUERO, Pedro Andrés PORRAS ARBOLEDAS & Flocel SABATÉ CURULL, *Historia de España, La época medieval: administración y gobierno*, Barcelona: Istmo, 2003, pp. 345-467, especially, pp. 360, 363, 410.

⁶¹ With regard to the creation of the duchy of Girona (which covered a large area that included, among other territories and smaller places, the *vegueries* of Girona, Besalú and Camprodon and the cities of Vic and Manresa, as well as the towns of Figueres and Berga) for Peter III's eldest son, the *infant* John, according to the royal provision issued on 21 January 1351: Llibre Verd, doc. 255. With regard to the appointment of the royal councillor Bernat de Cabrera as tutor to the *infant* and future King John I until he reached the age of 15: Llibre Verd, doc. 256 (pp. 374-381), 1351/01/21. The main literature in this respect: J. Àngel SESMA MUÑOZ, "El ducado/principado de Gerona y la monarquía aragonesa bajomedieval", *Aragón en la Edad Media*, 14-15, 2 (1999), pp. 1507-1518; Jaume RIERA SANS, "El Dalinat de Girona, 1987-1988", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 29 (1987), pp. 105-128; Jaume RIERA SANS, *Els jueus de Girona i la seva organització: segles XII-XV*, Girona: Patronat Call de Girona, 2012, p. 116.

⁶² As I shall mention in more detail below, different studies mention this, but there are not enough of them to determine the comparative importance of both sectors.

⁶³ Among other studies that illustrate it: Christian GUILLERÉ, "Le crédit à Gérone au début du XIVe siècle (1321-1330)", in *La documentación notarial y la Historia*, Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada, vol. II, Santiago de Compostela: Universidad de Santiago, 1984, pp. 363-379; Ll. SALES FAVÀ, "Crédito y redes urbanas...", pp. 135-154. After all, Girona was one of the main nodes in an urban network spreading all over the principality, which connected small cities with smaller places and even scattered

Of these places, we must mention the close ties that Sant Feliu de Guíxols and its port had with Girona. In 1354 this monastic town, a truly strategic place as the city's traditional seaport, was incorporated into the royal jurisdiction under the special protection of Girona. The chief consequences of the operation for the matter we are studying were that the town started paying its taxes to Girona and this way went on to pay subsidies to the king or the *Diputació del General* and to co-finance certain extraordinary expenses such as the city's representatives at parliament. This, however, did not affect the amounts that would have corresponded to both communities separately in the different fiscal cycles and by no means conditioned the autonomy of the respective municipal governments.⁶⁴ In certain periods in the late 14th century, other rural parish corporations in the *batllia* of Girona underwent a similar process.⁶⁵

In short, in the 14th and 15th centuries Girona had the characteristics of an administrative capital, of a central focus of economic networks and of an important military place in the context of Catalonia. These elements also determined the composition of its local society. They did so, above all, at the top of the social ladder, where existed, merely resembling large cities like Barcelona, Perpignan or Lleida, what we might call a true patriciate, that is, a group of a few families that stood out due to their large diversified patrimonial foundations, and also due to some leading members that did not work in any of the professional activities typical of influential families in other places, such as law or commerce.⁶⁶ At the turn of the 16th century, the process having begun in the city of Barcelona decades earlier, these prominent inhabitants that had already been given distinctive forms of address (such as *venerabiles* in Latin documents or *honorables* in Catalan ones) were to formally become *ciutadans honrats* (honored citizens). They would thus acquire a specific legal identity that set them apart from all other citizens and, on the other hand, in many ways put them on a par with the lesser nobility, except, essentially, for personal

settlements such as farms (*masos*): Víctor FARÍAS ZURITA, *El mas i la vila a la Catalunya medieval: Els fonaments d'una societat senyorialitzada, segles XI-XIV*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2009; Elvís MALLORQUÍ GARCÍA, *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII-XIV*, Barcelona, Fundació Noguera, 2011.

⁶⁴ See it in detail in: P. ORTI GOST, "La deuda pública municipal...", pp. 103-107.

⁶⁵ As I shall mention, the question ought to be thoroughly researched, based on the classic study by Maria Teresa FERRER MALLOL: "El patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV", *Anuario de Estudios Medievales*, 7 (1970-1971), pp. 351-491.

⁶⁶ See some of the main characteristics of this in C. GUILLERÉ, "Les élites urbaines catalanes...", pp. 269-285. The same author goes back to the origins of the pre-eminence of the majority of these families and the fact that they abandoned specific professional activities in the 1330s and 1340s. At the same time, even though he includes about thirty families in the group that he analyses in some detail between the end of the 13th century and the 1370s, he does not consider it an absolutely closed group, but that it tended to gradually incorporate new families: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, pp. 309-338.

participation in the assemblies of the orders.⁶⁷ The formal rank of *ciudadà honrat* in Girona was definitively regulated through royal grants in the 16th and 17th centuries that allowed the city's most distinguished inhabitants to enjoy the same rights acquired by the citizens of the *mà major* in Barcelona, primarily as a result of a privilege of Ferdinand the Catholic in 1510.⁶⁸ In this process, which had been developing since the middle of the 14th century, the theoretical thinking of jurists such as Jaume Callís, Jaume Marquilles or Tomàs Mieres was highly influential, as was the establishment of lists or registers of citizens, electoral instruments that were generally introduced with the definitive implementation of *insaculació* (drawing the names of royally approved candidates for public office out of a bag) during the 15th century. As I shall explain, in Girona *insaculació* was imposed outside the period we are studying, in 1458. Whatever the case, we can agree to call patricians the more or less direct predecessors of the group that around the end of the 15th century finally acquired the legal status of *ciutadans honrats*. Sometimes, I shall even use this term as a synonym of

⁶⁷ See, generally, on the profile and consolidation of the *ciutadans honrats* in the city of Barcelona, the following titles. Based on the available information to date concerning the precedents of the 14th and 15th centuries: J. FERNÁNDEZ TRABAL, "De "prohoms" a ciudadanos honrados...", pp. 362-369. Focusing the analysis on the early modern period, although going back in time to the late medieval period for certain questions: James S. AMELANG, *La formación de una clase dirigente: Barcelona, 1490-1714*, Barcelona: Ariel, 1986, pp. 36-62, 92-106; J. L. PALOS PEÑARROYA, *Catalunya a l'imperi dels Àustria...*, pp. 169-216. A comparison with other cities in early modern Europe and the confirmation of the continuity in Barcelona of an "oligarquia relativament oberta" until 1714 in: James S. AMELANG, "L'oligarquia ciutadana a la Barcelona moderna: una aproximació comparativa", in ID., *"Gent de la Ribera" and other essays on modern Barcelona*, Vic: Eumo-Universitat de Vic, 2008, pp. 97-126.

⁶⁸ These grants in favour of the upper order of the citizens of Girona (specifically, in the years 1654 and 1693) are listed, provisions that up to a certain point merely sanctioned a situation that *de facto* almost certainly already existed from the end of the 15th or beginning of the 16th century in: Pelai NEGRE PASTELL, "La cofradia de San Jorge y la nobleza gerundense", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 6 (1951), pp. 271-322, especially pp. 291-300; ID., "La cofradia de San Jorge y la nobleza gerundense", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 7 (1952), pp. 7-59, especially pp. 9-10; ID., "Comentari d'uns documents relatius a la confraria de Sant Jordi", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 25/2 (1981), pp. 11-27, especially pp. 16-20. According to what J. Fernández Trabal notes, the comparison could actually have been legalized, for Girona and for other important cities and towns, at the Parliament of 1599 (J. FERNÁNDEZ TRABAL, "De "prohoms" a ciudadanos honrados...", p. 368). As a consequence, the privileges commented on by P. Negre would be a sort of subsequent confirmation restricted to the local context. It must be said, moreover, that the process of mimicry described by the latter author with respect to Barcelona comes up against a dichotomy at times difficult to resolve. I am referring to the notion of citizen in the broad sense as a member of the taxpayers and the political community of a particular city, as opposed to the graduated citizen, namely, the notion of a distinguished inhabitant with special rights with regard to the rest of the residents. On this point, some of the privileges granted to the people of Girona that the author mentions did not affect just the most distinguished part of the population of Girona; they offered all the members of the community the possibility of acting and being judged within the legal parameters of the customs of Barcelona (as did, by the way, the famous privilege of 1284 that I shall talk about in different places) or of enjoying certain commercial exemptions. On the semantic problem always implicit in the term "ciudadà", see: Carolina OBRADORS SUAZO, "Council, City and Citizens. Citizenship between legal and daily experiences in 15th century Barcelona", *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 10 (2013), pp. 371-418; Paolo EVANGELISTI, «Ad invicem participancium. Un modello di cittadinanza proposto da Francesco Eiximenis, frate francescano», *Mélanges de l'École française de Rome – Moyen Âge*, 125-2 (2013), pp. 2-31.

patrician, aware, however, that in the period we are looking at it had not yet acquired the specific legal dimension that was to characterize it until the 18th century.

Moreover, this patriciate was able to co-exist with some families of the lesser nobility. Yet, as has been pointed out by several authors, in Catalonia the aristocracy was in the minority in cities until the end of the Middle Ages, and it was excluded from the bodies of representation and government of the municipalities.⁶⁹ Girona was no exception in this sense: although in the period studied a few aristocrats from military families established their residence there for a certain while (many of them associated with the successive courts of the royal family), they played no part in municipal political life. A far more complex matter is the dynamic whereby several citizen families in the *mà major* saw some of their branches (generally secondary ones) being given noble titles, going on to join the ranks of the minor aristocracy traditionally residing in rural parishes. This is what S. Sobrequés called, using a newly coined expression, the process of *adonzellament* (ennoblement), and which affected several families that I shall comment upon throughout this doctoral thesis. This acquisition of noble rank took place either for services rendered to the monarchy, or, more frequently, through matrimonial ties with families of *milites* or squires from the areas surrounding Girona.⁷⁰

It has to be said, in any case, that, always in comparison with towns of lesser rank, one sees more effects of Girona's importance as an administrative capital in its social fabric. For

⁶⁹ S. P. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, pp. 155-156; P. ORTI GOST, «El Consell de Cent...», pp. 26-28. This contrasts quite strongly with other territories, even in the Crown of Aragon. As I shall mention later, in many cities and towns in Valencia and Aragon the petty nobility that lived there had the chance to take part in the respective municipal governments and in fact specific places were often set aside for them. As an example: R. NARBONA VIZCAÍNO, *Valencia, municipio medieval...*, pp. 38-39, 71, 84-85, 87-91, 94-100; Juan Antonio BARRIO BARRIO, “Una oligarquía fronteriza en el mediodía valenciano. El patriciado de Orihuela, siglos XIII-XV”, *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), pp. 105-126, especially pp. 118-126; Carlos LALIENA CORBERA & María Teresa IRANZO MUÑO, “Poder, honor y linaje en las estrategias de la nobleza urbana aragonesa (siglos XIV-XV)”, *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), pp. 41-80, especially pp. 42-50, 52-60. We only have to remember the unquestionable importance of the nobility, especially the middle and lower levels, called *caballeros* and *hidalgos*, as a dominant minority in the majority of the towns and cities in the Crown of Castile: María ASENJO GONZÁLEZ, “Sociedad y vida política en las ciudades de la corona de Castilla. Reflexiones sobre un debate”, *Medievalismo*, 5 (1995), pp. 89-125, especially pp. 99-114. The case of Catalonia also differs markedly from that of the cities of Provence and other parts of southern France, where, also, after 1200 quite a lot of *milites* remained. Therefore, it has been considered that they were part of an indivisible whole, a patriciate, with the so-called *burgenses* or *cives*: Martin AURELL, “La chevalerie urbaine en Occitanie (fin Xe-début XIIIe siècle)”, in *Les élites urbaines au Moyen Âge...*, pp. 71-118; Maurice BERTHE, “Les élites urbaines méridionales au Moyen Âge (XIe-XVe siècles)”, in *La maison au Moyen Âge dans le midi de la France*, Actes des journées d'étude de Toulouse, 19-20 May 2001. Bulletin de la Société Archéologique du Midi de la France (hors-série), 2002, pp. 21-40, especially pp. 26-28. In short, in the principality of Catalonia during the 14th and 15th centuries we are a long way from the *inurbamento* of the aristocracy that is found in other parts of western Europe: Joseph MORSEL, *L'aristocratie médiévale: Ve-XVe siècle*, Paris: Armand Colin, 2004, pp. 228-230.

⁷⁰ Santiago SOBREQUÉS VIDAL, *El compromís de Casp i la noblesa catalana*, Barcelona: Curial, 1973, pp. 13-43.

example, the list of jurists, experts on laws with differing degrees of qualification and notaries and scribes was in keeping with a city that hosted an episcopal curia, one or two courts of royal officials, two major notaries' offices (one under the jurisdiction of the king and the other under that of the bishop) and several sizeable ecclesiastical institutions. Also, given its commercial dynamism, the merchant class was notably hierarchic and included great merchants, on a par in financial terms with many members of the patriciate, and other less important operators. The sector of craftsmen was equally diversified in correlation to the wide range of trades that were plied.⁷¹

Despite everything, Girona never grew too big and kept a manageable number of families and individuals who were active and minimally important in political and economic life, especially if we compare it to major cities of the Crown such as Barcelona or Valencia. It therefore lends itself to detailed analyses such as the one I intend to conduct. Furthermore, of enormous help in this respect are the solid historiographical foundations and the abundance of documentary material conserved in the great majority of institutions that had some impact on civic life.

With regard to the first aspect, several authors have pointed out the longstanding tradition of local historians in Girona, dating back to the last 30 years of the 19th century and which continued throughout the 20th.⁷² The medieval past was obviously just one of the centres of interest alongside quite a few others. Even so, it is worth mentioning several contributions to the study of Girona in the late Middle Ages done between 1880 and 1950, approximately, especially in relation to the subject of this research, concerning aspects of the economy, society and politics.

The first author, and one of the most important, was without doubt Julián de Chía (1818-1898), to whom we owe a body of work in which he looks back, through volumes kept in

⁷¹ All this can be seen in studies that I shall comment on below, such as those by C. Guilleré and S. Sobrequés. Among quite a few others: Christian GUILLERÉ, “Aspectes de la societat gironina a finals del segle XIV (Aproximació topogràfica i professional a través de la Talla de 1388)”, in ID., *Diner, poder i societat a la Girona del segle XIV*, Girona: Ajuntament de Girona, 1984, pp. 121-152; Santiago SOBREQUÉS VIDAL, “Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 6, (1951), pp. 193-246.

⁷² See an interpretative model of the so-called historical school (or schools) of Girona in: Joaquim NADAL FARRERAS, “La investigació històrica sobre les comarques gironines a la Universitat Autònoma de Barcelona”, *Revista de Girona*, 81 (1977), pp. 413-414. A more critical view of the gaps in the legacy of all these generations of historians: Lluís M. de PUIG I OLIVER, “Per una història de Girona: problemes externs i de mètode per a realitzar una història de la ciutat”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 26 (1982), pp. 329-365. With regard to a complementary synthesis on the historiographical base that the city of Girona has: Flocel SABATÉ CURULL, “La Catalunya del segle XV des de l'observatori gironí”, in Sandra BERNATO, *L'artesanía a Girona al segle XV*, Lleida: Pagès editors, 2012, pp. 9-13. Concerning a broad survey that includes all the *comarques* of Girona: Enric PUJOL, “Entre la realitat comarcal i l'atracció barcelonina”, *Revista de Girona*, 200 (May-June 2000), pp. 287-294.

the municipal archive which he visited on a virtually daily basis, at many of the conflicts and tensions of all sorts recorded in Girona and its surrounding area between the mid-14th and 17th centuries.⁷³ He himself did other studies based on the same sources that dealt with such diverse subjects as the duchy and the principality of Girona, the floodings suffered by the city, the festivity of Corpus Christi and music in the city.⁷⁴ More or less at the same time, Enric Claudi Girbal (1839-1896) and Emili Grahit (1850-1911), members of the founding team and distinguished contributors to the *Revista de Girona*, offered new information about the period we are looking at.⁷⁵ Girbal addressed quite a few studies to the subject of religion in medieval and modern times and in the Jewish and *converso* communities, among other shorter contributions.⁷⁶ Grahit, in turn, completed one of the first major biographies of the famous cardinal Joan Margarit.⁷⁷ Following the thread of

⁷³ Julián DE CHÍA, *Bandos y bandoleros en Gerona. Apuntes históricos desde el siglo XIV hasta mediados del XVII*, Girona: Imp. Librería Paciano Torres, 1888-1890, 3 vols. The only shortcoming that detracts from the usefulness of the work, apart from the fact that many tensions are described without taking sufficiently into account the context in which they arose, or introducing unnecessary value judgments, is the fact that the signature of the archive documentation used is hardly ever indicated.

⁷⁴ I shall indicate and comment on these studies in future sections. See, on the career of the man who was secretary-archivist of the city of Girona during the second half of the 19th century: Lluís BATLLE I PRATS, “El historiador Julián de Chía”, *Revista de Girona*, 32 (1965), pp. 27-29.

⁷⁵ On the importance in historiographical terms (with special emphasis on the debate about the Peninsular War) of the group of scholars linked to the *Revista de Girona*: Borja VILALLONGA, “La historiografía de la Restauració”, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 49 (2008), pp. 619-641. The author, however, justifies the need to abandon the traditional idea of the existence of an authentic generation of the *Revista Girona* made up of the above-mentioned authors and a few other contemporaries. We ought to add to the same circle of E. Girbal and E. Grahit Joaquim Botet i Sisó (1846-1917), with important historiographical (on coinage or archaeological discoveries) and geographical contributions that, in general, went beyond the local history of Girona: Joaquim NADAL FARRERAS, “Joaquim Botet i Sisó (1846-1917)”, *Revista de Girona*, 75 (1976), pp. 197-20; Ramon ALBERCH FUGUERAS & Josep QUER I CARBONELL, *Joaquim Botet i Sisó: Del catalanisme al nacionalisme*, Barcelona: Columna, 1998, pp. 141-158. Nevertheless, he made a significant contribution on the origins of the city’s fairs (ID., “Las ferias de Gerona (notas históricas)”, *Revista de Girona*, 5 (1881), pp. 361-374) and other isolated episodes of the medieval past in the *comarques* of Girona. Generally speaking, authors like those mentioned made the *Revista de Girona* an important platform for the publication of unpublished documentation of the medieval and modern periods from the archives of Girona: Jaume de PUIG I OLIVER, “La ‘Revista de Gerona’ i la seva contribució als textos catalans antics”, *Arxiu de textos catalans antics*, 7/8 (1989), pp. 303-322.

⁷⁶ Specifically, he researched into the brotherhoods and the festivity of the Immaculate Conception with titles like *Del culto y fiesta de la Inmaculada Concepción en Gerona* (1886) or the work, published in different parts in the *Revista de Girona*, “Noticias sobre los antiguos Gremios y Cofradías de Gerona”, *Revista de Gerona*, 6 (1882), 11 (1887). With regard to the study of the Jews in Girona: ID., *Los judíos en Gerona*, Girona: Imprenta de Gerardo Cumané, 1870. Finally I must mention the information that he supplies on the beguine Pere Duran de Baldac (particularly in ID., «L’home de Santo Domingo», *Revista de Girona*, 3 (1878), pp. 337-345) and other very diverse pieces of information whose documentary basis is hard to trace in titles like ID., *Guía-Cicerone de la inmortal Gerona*, Girona: Gerardo Cumané y Fabrellas, 1866.

⁷⁷ Concerning this contribution by E. Grahit in the form of 19 articles in the *Revista de Girona*: Dolors CONDOM GRATACÓS, “Joan Margarit en la historiografía a partir del segle XVII”, in Mariàngela VILALLONGA, Eulàlia MIRALLES, David PRATS (ed.), *El cardenal Margarit i l’Europa quatrecentista*, Actes del Simposi Internacional, Universitat de Girona, 14-17 November 2006, Rome: L’Erma de Bretschneider, 2008, pp. 135-152, especially pp. 140-141. Grahit also published brief texts on the life and work of another eminent Girona man, *fra* Francesc Eiximenis: ID., “Memoria sobre la vida y obras del escritor gironí Francesch Eiximenis”,

Girona historians that tends to be drawn we ought to consider the generation called “of the *Jocs Florals*” (poetry competition), with figures of the stature of Francesc Montsalvatge (1853-1917) or Josep Pella i Forgas (1852-1918). However, in spite of the former’s incommensurable work of publishing documents and that of the latter dedicated to the history of L’Empordà (with quite a few chapters devoted to the Middle Ages) and to different public institutions or legal elements of the principality and the Crown, their contribution to my specific subject and field of study was small.⁷⁸ Nor in this precise respect does the work of two other somewhat later contemporaries, Joaquim Pla i Cargol (1883-1978) and Carles Rahola (1881-1939), stand out.⁷⁹

In the end, the most fruitful line for the matters I am dealing with was established by authors who devoted themselves professionally to managing the city’s archives. Thus, we may consider as the main continuer of De Chía’s legacy his fellow municipal archivist Lluís Batlle i Prats (1909-1979).⁸⁰ Within his work spanning many years, we should note three lines particularly important for medieval studies in Girona. Firstly, he laid the foundations of the work of editing the books of privileges, the parchments and the letters conserved in the municipal archive, which has been completed by that institution in the last decade. He did it through collections of documents that he edited and which he used to comment on

La Renaixença, t. III (1873) (reproduced in Emili GRAHIT, Jaume MASSÓ i TORRENTS *et alii*, *Estudis sobre Francesc Eiximenis*, 1, Girona: Col·legi Universitari i Diputació de Girona, 1991, pp. 30-33).

⁷⁸ F. Montsalvatge, for example, in his extensive and ambitious work of up to 26 volumes (*Notícies històriques*, 1899-1917), precised or transcribed unpublished documentation, ranging from the 9th to the 14th centuries (with a few forays into later centuries) of virtually all the ecclesiastical institutions in the diocese of Girona (and even in the neighbouring bishopric of Elna). As well as that coming from parchments belonging to other associations or privately owned, now difficult to find, although in these latter cases the vast majority belong only to the lands of the old county of Besalú. This way, he supplied documentary data of monasteries and churches in Girona such as Sant Pere de Galligants or the cathedral (ID., *Notícies històriques*, vols. XIV -1904- and XVI -1908-). But he did not go into either the municipality’s documentary deposit or the city’s notary’s office. With regard to one of the major works by Pella i Forgas, jurist, politician and law historian: Josep PELLA I FORGAS, *Historia del Ampurdán: estudio de la civilización en las comarcas del noreste de Catalunya*, Barcelona: Luis Tasso y Serra, 1883. Concerning his figure, aside from his political ideas: Ramon ALBERCH FUGUERAS & Joan BOADAS RASET, “Josep Pella i Forgas, més enllà de l’homenatge”, *Revista de Girona*, 111 (1985), pp. 50-54.

⁷⁹ The work of the former, a founding member of the Institut d’Estudis Gironins, among many other cultural initiatives, was really important. However, largely through his publishing and advertising businesses, he worked on the compilation and publication of data supplied by other authors: Joaquim NADAL FARRERAS, Enric MIRAMBELL BELLOC *et alii*, “Joaquim Pla i Cargol, 1883-1978”, *Revista de Girona*, 84 (1978) pp. 311-319. Concerning C. Rahola, from the historiographical point of view and the thematic and methodological renewal that he promoted: Joaquim NADAL FARRERAS, “Rahola, mestre d’historiadors”, *Presència*, 423 (1976-05-22), p. 21. For just one reference among many other works devoted to the versatile figure of Rahola: Xavier CARMANIU MAINADÉ, *Carles Rahola, l’home civilitzat*, Girona: CCG-Fundació Valvi, 2006.

⁸⁰ See an exhaustive overview of his life and work in Ramon ALBERCH FUGUERAS, “El Dr. Lluís Batlle i Prats”, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 25/1 (1979), pp. 1-26.

and contextualize using other data.⁸¹ At the same time, as a result of this work and of his professional dedication, he drew attention to other series of the city council's historical documents such as the council manuals or the accounts books. This way, he published quite a lot of separate news items or described episodes from the 14th and 15th centuries in the city, including a number associated with the municipal institution itself, the Jewish community or important Girona-born figures.⁸² Finally, in what was surely the most prolific side of his work, he substantially increased the knowledge existing up to then of

⁸¹ This work of documentary editing done at the municipal archive will be commented in: ch. 0.2. Here I just offer, following the chronology of the periods dealt with, a list of Ll. Batlle's works of compilation and transcription of documents relative to the municipality of Girona in the late Middle Ages: Lluís BATLLE PRATS, "Alfonso II en los Cartularios del Archivo Municipal de Gerona", *VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, vol. II (1962), pp. 161-169; ID., "Jaume I en el cartoral 'Llibre verd' de l'Arxiu Municipal de Girona", in Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Zaragoza 1979; ID., "Jaime I y su época", Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1979, vol. III, pp. 377-383; ID., "Privilegios gerundenses de Alfonso el Benigno", *VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Valencia, 1969, vol. I, pp. 237-243; ID., "Diplomatario gerundense de Fernando de Antequera", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 14 (1960), pp. 5-37; ID., "Diplomatario gerundense de Fernando I", *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, 1959, 1970, vol. II, pp. 633-661; ID., "Diplomatario gerundense de Alfonso el Magnánimo", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XI (1956-1957), pp. 5-81; ID. & Santiago SOBREQUÉS I VIDAL, "Diplomatario gerundense del rey Juan de Navarra en la lugartenencia de Cataluña (1454-1458)", *Anuario de Estudios Medievales*, 4 (1967), pp. 427-464; ID., "Epistolario gerundense de Juan II de Aragón", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 18 (1966-1967), pp. 261-346; ID., "Diplomatario gerundense de la Reina Doña Juana Enríquez y del príncipe D. Fernando", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 16 (1963), pp. 33-80; ID. & Santiago SOBREQUÉS VIDAL, "Diplomatario gerundense de la infanta Juana de Aragón, lugarteniente general de Cataluña", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 16 (1963), pp. 81-106; ID., "Epistolario gerundense del Príncipe de Viana", *Homenatge a Jaume Vicens Vives*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1965, vol. I, pp. 351-364.

⁸² The information he supplied on the city's council building in the 15th century will be looked at later. Regarding some of the ceremonials or extraordinary events that he recorded I would like to point out: Lluís BATLLE PRATS, "El juratori del Consell Municipal de Girona", *Butlletí de l'Associació Arqueològica de Girona*, 2 (1979); ID., "Los funerales de Pedro el Ceremonioso en Gerona", *Analecta Sacra Tarraconensia*, 17 (1944), pp. 139-143; ID., "San Vicente Ferrer y su conmemoración en Gerona", *Analecta Sacra Tarraconensia*, 27 (1954), pp. 5-8; ID., "La canonización de San Vicente Ferrer y su conmemoración en Gerona", *Analecta Sacra Tarraconensia*, 27 (1954), pp. 5-8; ID., "El viaje de los Reyes Católicos a Gerona, última etapa de la recuperación de la Cerdeña y Rosellón", *Hispania*, 13 (1943), pp. 631-645; ID., "Fiesta en Gerona por la conquista de Granada. Enero-Febrero de 1492", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 1 (1946), pp. 94-107; ID., "Juglares en la Corte de Aragón y en el municipio de Gerona en el siglo XIV", *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, Madrid: Patronato Marcelino Menéndez y Pelayo, 1954, vol. 5, pp. 165-184. On the Jewish quarter: ID., "Ordenaciones relativas a los judíos gerundenses", in *Homenatge a J. M. Millàs i Vallcrosa*, Barcelona, 1954, vol. I, pp. 83-92; ID., "Más precisiones sobre el Call gerundense. La ordenación de 1418", *Sefarad*, 21 (1961), pp. 48-57. On particular subjects through volumes conserved in the municipal archive such as one corresponding to a tax distributed in 1360 or those dealing with mechanisms for the supply of wheat in the 1420s: ID., "Censo y población de San Feliu de Guíxols en 1360", in *Miscel·lània d'estudis dedicats a Martínez Ferrando*, ANABA, 1968, pp. 43-52; ID., "Trigo sardo y siciliano en el abastecimiento de Gerona en 1424, in *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón (Relaciones económicas y Comerciales en el Mediterráneo del siglo XII al XVI)*, Cagliari, 1957, vol. VI/I, pp. 271-284. For biographical studies of illustrious men from Girona: Lluís BATLLE PRATS, "Documents per a la biografia i obres dels artistes gironins Francesc Artau i Pere Compte", in *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Històrics – Institut d'Estudis Catalans, 1947-1954, vol. I, pp. 139-147; and ID., "Notes biogràfiques del jurisconsult gironí Tomàs Mieres", in *IX Congreso di Storia della Corona d'Aragona, La Corona d'Aragona e il Mediterraneo: aspetti e problemi comuni da Alfonso il Magnanimo a Ferdinando il Cattolico (1416-1516)*, Naples, 11-15 April 1973, vol. II, Naples: Società Napoletana di Storia Patria, 1982, pp. 177-190.

cultural activity (as well as isolated matters of art and architecture) in late medieval and early modern Girona.⁸³

In this latter sphere the more recent work of Enric Mirambell (b. 1947) has also been very important, especially on the printing press and teaching in Girona. Successively the director of the then incipient Provincial Archive and of the Public Library, he became one of the first researchers to extract information from the city's historical notary records.⁸⁴ It is also necessary to mention two more authors, considered, like Lluís Batlle, members of the generation that flourished around the *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Pelai Negre Pastell and Jaume Marquès Casanovas, respectively, with contributions on the medieval and modern aristocracy in the Girona region and on the city's architectural heritage.⁸⁵

To sum up, around 1950 we find in Girona quite an established tradition of studies about the city's medieval past. And, although the list of subjects dealt with was not particularly long, one perceives a clear awareness of the possibilities offered by the documentary sources to improve the state of knowledge on the period.⁸⁶ It is, then, over this layer of

⁸³ This line was initiated precisely with his doctoral thesis and continued with more articles on libraries of Girona institutions and private ones, and about the production of documents and books in Girona. The main contributions in this field are compiled in Lluís BATLLE PRATS, *La cultura a Girona de l'Edat Mitjana al Renaixement*, Col·lecció de Monografies de l'I.E.G., 7, Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1979. In addition, along with the publication of inventories or other types of documents especially suitable for cultural history, the publication of some works of interest for the history of medical care or even pharmacy: ID., "Inventari dels béns de l'Hospital de la Seu de Girona (10 gener 1362)", *Estudis Universitaris Catalans*, XIX (1934), pp. 58-80; ID., "Inventari dels béns de Guillem de Coll, apotecari-especier de Girona, 1454", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols de Barcelona*, 6 (1978), *Miscel·lània en honor de Josep M. Madurell i Marimon*, pp. 199-213.

⁸⁴ See on E. Mirambell: Narcís-Jordi ARAGÓ, "Enric Mirambell i l'esperit de Girona", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 49 (2008), pp. 13-18. An exhaustive list of the bibliography published up to 2008: Brigit NONÓ RIUS, "Bibliografia d'Enric Mirambell i Belloc (1947-...)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 49 (2008), pp. 269-277. Among other complementary contributions in the study of cultural expression that he based, above all, on documentation from the old notary's office in Girona, it is worth pointing out those touching on the Jewish community, such as: Enric MIRAMBELL, "Documentos para el ordenamiento jurídico y económico del barrio judío de Gerona (siglo XV)", in E.SAÉZ *et alii* (coord.), *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, vol. II, pp. 1465-1468.

⁸⁵ With regard to the former, I have already mentioned his work on the brotherhood of Saint George in Girona, which has to be placed in the context of broader research devoted to the analysis of the nobility in the bishopric of Girona: Pelai NEGRE PASTELL, "Divisiones territoriales y jerarquía nobiliaria en las comarcas gerundenses en época medieval", *Pyrene* (a collection of articles published between issues 22-57, 1951-1955, from this journal). There is also an assessment by Negre concerning the titles of duke and prince of Girona that I shall mention later when I refer to the creation of the principality. As to the work of Marquès Casanovas (1906-1992), with the outstanding documentary research on various buildings in the Barri Vell which gave rise to the series of four volumes called *Casals de Girona* (1979-1984): Gabriel ROURA GÜIBAS, "El Dr. Jaume Marquès i Casanovas. Apunt biogràfic", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 33 (1994), pp. 13-23; Jaume MARQUÈS PLANAGUMÀ, "Bibliografia del doctor Jaume Marquès", *Eadem*, pp. 25-36.

⁸⁶ I find a J. de Chía's complaint very illustrative of this awareness, about the fact that the city council was not thinking of contributing to the enlargement of the restored documentary corpus up to then funding research outside Girona. To be precise, he complained that the council had not considered paying a commissioner to travel to the Archive of the Crown of Aragon in Barcelona to search for the huge amount of information that had to be there: J. DE CHÍA, *Bandos y bandoleros...*, vol. I, p. 217. Similarly, C. Rahola, in the 1920s, proudly

contributions that one has to place the three most important scholars for the study of Girona in the late medieval period, as well as prominent figures of the Catalan historiographical scene: Santiago Sobrequés, Christian Guilleré and Josep Fernández Trabal.

All things considered, S. Sobrequés (1911-1973) was a contemporary of Lluís Batlle and other authors closely associated with the Institut d'Estudis Gironins. Moreover, he was a sort of go-between who linked the circles of local historians that I have just mentioned with the vanguard of Catalan historiography, represented precisely by his personal friend Jaume Vicens Vives, also born in Girona.⁸⁷ In this respect, we might consider him a pioneer, turning the city of Girona into one of the principal laboratories for the study of the history of medieval Catalonia. It is true that other authors such as Lluís Batlle also took part in quite a few conferences in Catalonia and Spain and helped to put the city on the map of academic historiography. But Sobrequés was almost certainly in the forefront when analysing the case of Girona in accordance with new theories formulated in the field of social history, especially of power. Thus, the author who even today is still an indisputable point of reference in the study of the nobility in the principality and one of the finest specialists ever on the Catalan 15th century also showed himself to be a prolific historian of his own city.⁸⁸

With regard to the last point, there are two authentic milestones. On one hand, the work on the census made in 1462 by the municipal council of Girona for the military organization in the face of the outbreak of the civil war and through which it made a

cited two leading authors in early 20th century Catalan historiography, Antoni Rubió i Lluch and Joaquim Miret i Sans, who had already pointed out the importance of the archives in Girona: Carles RAHOLA, *La ciutat de Girona*, vol. II, Barcelona, Base, 2000 (original work appeared in 1929), pp. 29-31.

⁸⁷ Among other contributions, see the biography (with a bibliography updated to 1974) of Sobrequés i Vidal done shortly after his death and other more recent ones that appeared on the centenary of his birth in 2011: Josep M. SALRACH MARÉS, *Santiago Sobrequés i Vidal: biografia d'un historiador gironí*, Girona: Col·legi Universitari de Girona-Universitat Autònoma de Barcelona, 1974; Mercè MORALES MONTOYA & Jaume SOBREQÜÉS CALLICÓ (eds.), *Santiago Sobrequés i Vidal: Historiador, professor i ciutadà (1911-1973)*, Barcelona: Base, 2011; Josep CLARA RESPLANDIS, *Santiago Sobrequés i Vidal: La història al servei d'un país*, Barcelona: Base, 2011.

⁸⁸ See, especially: Josep M. SALRACH MARÉS, "Santiago Sobrequés i la història social del poder: entre el present de l'historiador i el passat medieval", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 22 (2011), pp. 283-298. I refer to this work for the timely considerations on three central themes in the work of Sobrequés that do not directly affect this research: the nobility (with unavoidable works of synthesis such as *Els barons de Catalunya -1957-* or *Els grans comtes de Barcelona -1969-*), the Compromise of Casp with special emphasis on the role of the noble groups (especially *La noblesa catalana i el Compromís de Casp -1973-*) and the civil war of 1462-1472 (with the compilation of articles, done in collaboration with Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ, *La Guerra Civil Catalana del segle XV*, Barcelona, Edicions 62, 1973, 2 vols. For the specific line of research on late medieval Girona, see: Christian GUILLERÉ, "Homenatge d'un historiador francès a Sobrequés", *Revista de Girona*, 164 (May-June, 1994), pp. 70-73.

dissection of Girona society in the mid-15th century.⁸⁹ On the other, the study of the municipal regime in which he shed light on the broad outlines of the workings of the city's government during the middle decades of the 15th century, with isolated pieces of information from previous periods. He also offered a description of the main local political conflicts recorded between 1437 and the outbreak of the civil war, and a list of names of those who held offices between that year and 1470.⁹⁰ Besides these two articles that are especially related to this research, other contributions should be mentioned.⁹¹ In the first place, there are those that studied the course of the civil war of 1462 to 1472 in the specific theatre of the city of Girona.⁹² Then there was the making, along with Lluís Batlle and in accordance with the project begun by this archivist, of two collections of documents from the municipality focusing on the years leading up to and after the war.⁹³ Finally, a new biography of Joan Margarit in which he discovered many of his ancestors, along with other briefer contributions on Jewish families settled in the city.⁹⁴

Whereas Sobrequés was resolutely using Girona for the first time for the purpose of exploring some aspects within a broader study of the politics and the society of Catalonia in the 15th century, Christian Guilleré devoted an entire doctoral thesis to the city and its

⁸⁹ S. SOBREQUÉS VIDAL, "Censo y profesión de los habitantes de Gerona...", pp. 193-246. The author, besides contextualizing the document by consulting the manuals of accords of 1462-1464 and filling some gaps with the cross-referencing of data from other registers, above all that of a tax distributed that same year, 1462, proposes four main approaches: on the size of the city in demographic terms, the topography of the urban centre, the social and professional structure (with the prior definition of different categories) and, finally, one on the economic stratification based on the values stipulated on the above-mentioned tax.

⁹⁰ Santiago SOBREQUÉS VIDAL, "Régimen municipal gerundense en la baja edad media. La "insaculación"", *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, 10 (1955), pp. 165-232. In later sections I shall comment on aspects that in the light of studies done subsequently ought to be qualified.

⁹¹ The two works mentioned and virtually all those that I shall cite below concerning Girona were compiled in a posthumous work: Santiago SOBREQUÉS VIDAL, *Societat i estructura política a la Girona medieval*, Barcelona: Curial, 1975.

⁹² Santiago SOBREQUÉS VIDAL, "La Leyenda y la Historia en el 'sitio de Gerona' de 1462", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 7 (1952), pp. 267-349; ID., *El setge de la Força de Girona en 1462*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1962.

⁹³ Ll. Batlle Prats and S. SOBREQUÉS I VIDAL, "Diplomatario gerundense del rey Juan de Navarra...", pp. 427-464; ID., "Diplomatario gerundense de la infanta Juana de Aragón...", pp. 81-106.

⁹⁴ For the works that made it possible to increase what is known about the Margarit family: Santiago SOBREQUÉS VIDAL, "Algo sobre el origen de Pedro Margarit", *Revista de Indias*, 12 (1952), pp. 321-334; ID., "Documentos relativos a la familia Margarit. Ensayo de reconstrucción del árbol genealógico del 'Cardenal gerundense'", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 12 (1958), pp. 245-299. Let us remember concerning the research into Bishop Joan Margarit and his family: D. CONDOM GRATACÓS, "Joan Margarit en la historiografia...", pp. 135-152. It should be said, moreover, that a version of the cardinal's biography designed to be widely read was translated into Catalan and published a few years ago: Santiago SOBREQUÉS I VIDAL, *Joan Margarit i Pau: La tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya*, Barcelona: Base, 2006. Regarding the study of some Jewish families: ID., "Familias hebreas gerundenses. Los Zabarra y los Caravita", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 2 (1947), pp. 68-98; ID., "Familias hebreas gerundenses. Los Falcó", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 3 (1948), pp. 113-126.

surroundings during the 14th century.⁹⁵ Acknowledging himself to be the continuer of part of the former's legacy, this researcher has observed the city of Girona from very diverse points of view.⁹⁶ At the same time, his work has a privileged place among the monographic studies of cities and towns in the principality. Not surprisingly, in the Hispanic academic world the author's name is easily associated with Girona and the 14th century, so he has often been used as an element of comparison in the analysis of other cases.⁹⁷ Needless to say, the progress made by him also made it possible to establish a new "official" reading of the city's history in the late Middle Ages.⁹⁸ In order to briefly present the work of Guilleré and its main content in relation to the subject of my research, a quick mention must be made of the historiographical environment in which it developed. It is none other than the last phase of the so-called third generation of the *Annales*, in which the French historiographical paradigm (and, by extension, that of most of southern Europe) began to shift towards the history of mentalities. Nevertheless, authors like Guilleré remained true to the old postulates of economic and social history and the classical formula of regional monographs.⁹⁹

One thus better understands the eagerness to cover a vast range of subjects that go from the role of cities in the territory and their social structure to the demographic, economic and social crisis of the late medieval period, via other issues that end up becoming more secondary, such as building activity or charity and medical care.¹⁰⁰ This diversity of interests stems, in any case, from a survey of virtually all the archives of Girona (the municipal, the

⁹⁵ It should be said that virtually all the early works of Guilleré before the defence of his doctoral thesis are compiled in: C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societat...* Later, a revised version of this dissertation for the award of the title of doctor was published in Catalan: ID., *Girona al segle XIV...*

⁹⁶ Concerning the identification with the previous work of Sobrequés: C. GUILLERÉ, "Homenatge d'un historiador francès...", pp. 70-73. Not surprisingly, Sobrequés was Guilleré's main guide in the exploration of the Catalan archives and possibly also the person who led him to begin the research with a degree dissertation on the nobility in the bishopric of Girona between the late 14th and the early 15th centuries.

⁹⁷ Its usefulness with regard to comparative works was being predicted shortly after the publication of the whole thesis in Catalan: Pere ORTI GOST, "Christian Guilleré, Girona al segle XIV, 2 vols...", *Anuario de Estudios Medievales*, 28 (1998), pp. 978-979.

⁹⁸ See, along these lines, publications for dissemination produced by the author himself even before the doctoral thesis was edited: Christian GUILLERÉ, *Girona medieval: l'etapa d'apogeu (1285-1360)*, Girona: Diputació de Girona- Ajuntament de Girona, 1991; ID., *Girona medieval: crisi i desenvolupament (1360-1460)*, Girona: Diputació de Girona- Ajuntament de Girona, 1992.

⁹⁹ The directors of Guilleré's doctoral research defended at the Université Paris I, Panthéon-Sorbonne in 1990, were, successively, Charles Emmanuel Dufourcq, Hispanic Studies scholar and specialist in contacts between the Iberian Peninsula and the Maghreb, and, after his death, the prestigious medievalist Georges Duby. In the end, Guilleré is a clear example of the long tradition of French historians devoted to the history of the Hispanic kingdoms in the medieval period: Adeline RUCQUOI, "La Historia en el horizonte del año 2000. El medievalismo francés y la historia de España", *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, 71 (1995), pp. 199-218.

¹⁰⁰ For a complete review of the first volume of the thesis: Lluís TO FIGUERAS, "Girona en una tesi doctoral francesa", *Revista de Girona*, 165 (July-August 1994), pp. 95-96.

city's notarial documents or those of the Hospital Nou and the cathedral's Almoína del Pa deposited in the old provincial archive, as well as the archives of the diocese and the chapter), but also of other places (especially the Archive of the Crown of Aragon with inspections of the Chancellery series and, within the Royal Patrimony, of the *Mestre Racional* and the *Batlle General* of Catalonia).

Ignoring aspects that do not really have anything to do with the initial approaches of this research, one must identify three major contributions from Guilleré's extensive body of work. In the first place, the job that he did of describing the patchwork of authorities existing in the city and in its territorial sphere of influence in the first half of the 14th century, identifying the delegates of the royal administration, the Church and the lay feudal lords and, lastly, the municipality. So, on one hand, he offers a study of the royal officials in the demarcation of Girona during the 14th century, virtually unprecedented with regard to the principality as a whole; on the other, bearing in mind the preceding historiography, correcting it in a few specific points and supplying a great deal of new data, he reviews the earliest expressions of communal government structures, as well as some aspects of their development between approximately 1330 and 1380 (with special emphasis on political changes introduced from the court of Peter III and his eldest son in the 1370s) and the appearance of the different offices. In the latter case, moreover, he presents a complete list of those who occupied the principal magistrature, that of *jurat*, between the years 1323 and 1396. I must insist: it is a tool of analysis available only for a few Catalan cities.¹⁰¹

Guilleré also outlines the fiscal and financial dynamics experienced by the administration of Girona between 1340 and 1360, although it must be said that the main body of his studies was developed before the wave of research work on taxation led by M. Sánchez; as I remarked earlier, this ended up establishing the main aspects of the structure of Catalan municipalities and their finances through in-depth empirical research using different case studies.¹⁰² Consequently, the recourse of the *jurats* of Girona to issuing debt at the beginning of the 1340s or in 1360 that Guilleré records in his thesis, as well as other studies by him focusing on this same period, are fine contributions to the knowledge of the local treasury that took shape in the city of Girona and in the majority of Catalan towns; as are some prolongations until the mid 15th century, devoted to the introduction of municipal

¹⁰¹ C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societat...*, pp. 67-87; ID., *Girona al segle XIV...*, vol. I, pp. 59-170. For the complex political dynamic of the 1370s and 1380s: ID., *Diner, poder i societat...*, pp. 89-100; ID., *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 281-301. For the list of *jurats* that he published at the end: ID., *Girona al segle XIV...*, vol. II, pp. 302-307.

¹⁰² C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, pp. 237-288.

indirect taxes and the consolidation of financial structures of its own.¹⁰³ However, they are mere approximations compared to the mass of documents available in the municipal archive, full of new paths to follow.

On the other hand, Guilleré's multidirectional approaches shed light on many aspects of the economy and the society of Girona in the middle of the 14th century. He did so, moreover, using a method that stands out as innovative in the historiographical context of Girona, often basing himself on a source barely touched on by earlier authors, apart from the odd exception such as E. Mirambell: the huge store of documents of the city's royal notaries. In this way, he supplies information on prices and salaries in relation to different markets and institutions in the city and analyses in some detail the system of short-term loans that grew up around it between 1320 and 1340 approximately.¹⁰⁴ He likewise offers valuable data on the commercial dynamic through the analysis of the exemptions granted by the municipal administration to local merchants, of the fairs and markets, and of the companies and mercantile contracts agreed in the presence of Girona notaries, among other contracts, chiefly for the years between 1320 and 1360.¹⁰⁵ His interest in demographic development leads him to analyse two registers of common taxes (one distributed in 1360 and the other in 1388) and, as S. Sobrequés did, he takes the opportunity to describe different sectors of society.¹⁰⁶ Finally, he concentrates subsequent research into three groups: doctors and surgeons, jurists and experts in laws in general and, lastly, the leading families in Girona.¹⁰⁷ The latter represent what the author identifies as a veritable patriciate

¹⁰³ The main studies after the publication of his thesis on these questions are: Christian GUILLERÉ, "Les sources financières et fiscales de Gérone à la fin du Moyen Âge", in Denis MENJOT & Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (France méridionale, Catalogne et Castille)*, 1, Étude des sources, Toulouse, Privat, 1996, pp. 45-56; ID., "Un exemple de fiscalité urbaine indirecte: les impositions géronaises aux XIVe et XVe siècles", in Denis MENJOT & Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)* 2, *Les systèmes fiscaux*, Toulouse, 1999, pp. 423-445; ID., "Structures et pratiques de gestion financière et fiscale à Gérone à la fin du Moyen Âge", in Denis MENJOT & Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, vol. 4 (La gestion de l'impôt: méthodes, moyens, résultats), Toulouse: Privat, 2004, pp. 39-55.

¹⁰⁴ Respectively: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, pp. 289-328 (a more recent version of this study: ID., "Prix et salaires en Catalogne au XIVe siècle", in *Sources sérielles et prix au Moyen Âge*, Travaux offerts à Maurice Berthe, Toulouse: Publications de l'Université Toulouse II-Le Mirail, 2009, pp. 123-147); C. GUILLERÉ, "Le crédit à Gérone au début du XIVe siècle...", pp. 363-379 (generally speaking, it is reproduced in C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, pp. 390-409; and expanded in ID., "Notariat et crédit: Gérone et ses campagnes dans les années 1330-1340", in *Notaires et crédit dans l'Occident méditerranéen médiéval*, Rome-Paris: École française de Rome, 2005, pp. 207-224).

¹⁰⁵ C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vols. I (pp. 179-218) and II (pp. 373-413).

¹⁰⁶ For the one in first year: C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societats...*, pp. 121-152. For the one in the second: ID., *Girona al segle XIV...*, vol. II, pp. 7-114.

¹⁰⁷ As regards the medical profession: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, pp. 358-373 (the original version of the text is: Christian GUILLERÉ, "Le milieu médical géronais au XIVe siècle", in *Santé, médecine et assistance au Moyen Âge*, Actes du 110e Congrès national des Sociétés savantes, Histoire médiévale, 1985, vol. I, Paris, 1987, pp. 263-281). For the jurists: ID., *Girona al segle XIV...*, vol. I (pp. 140-146), II (pp. 338-358).

and he approaches it by tracing the matrimonial alliances and some notes on their political activity.¹⁰⁸ The inspection of the groups mentioned enables Guilleré to describe different families with varying degrees of prominence during the first half of the 14th century and he reconstructs, for example, the family trees of some of them.¹⁰⁹

Notwithstanding that, the principal monograph of a Girona family of the period (and for Catalonia as a whole too) is the work of the third great author in the medievalist historiography of this city, Josep Fernández Trabal. It is the doctoral research that, prepared more or less at the same time as Guilleré's, he devoted to the Bell-lloc family, a longstanding dynasty in Girona society in the 14th, 15th and early 16th centuries, which underwent a clear process of upward mobility over the course of several generations and which had some quite outstanding members.¹¹⁰ In any case, the principal virtue or happy circumstance of the dynasty and, as the author recognizes, one of the main reasons for the research, is the fact that its patrimonial archive has been conserved, deposited partly in the Mercader-Bell-lloc collection (formerly in the Municipal Historical Archive of Cornellà de Llobregat and now in the National Archive of Catalonia) and in the Archive of the Chapter of Barcelona.¹¹¹ Fernández Trabal exploited this corpus of documents exhaustively, supplementing it with more isolated searches in the Royal Archive (ACA), in the municipal archive of Girona and in the city's notarial archive. As many researchers noted when the work was published, by studying such a well-documented case he tackled debates and issues that had been relatively overlooked in Catalan historiography.¹¹²

¹⁰⁸ C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, pp. 247-338, 415-467. An expansion of the analysis of the holding of the post of *jurat* by the political sector of the *mà major* is in: C. GUILLERÉ, "Les élites urbaines catalanes...", pp. 269-285.

¹⁰⁹ Apart from cases like the Sunyer, Sitjar, Estruç, Bordils or De la Via families illustrated in the works cited in the previous note, the only one that gives rise to a small monographic work is the one on the Sarriera family, whose social ascent, in fact, is closely linked to medical practice: Christian GUILLERÉ, "Une famille de médecins géronais au XIVe siècle: Les Sarriera", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26 (2005), Homenatge a la professora dra. Carme Batlle i Gallart, pp. 677-691. We must not forget, however, slightly later contributions addressed to the reconstruction of some of the families mentioned such as De la Via or Estruç produced by the versatile Josep Clara. According to some ideas similar to those of Ll. Batlle, the pretext of researching citizens of Girona in the 15th century who stood out for their literary activity, such as Francesc de la Via or Bernat Estruç, entails complete documentary sweeps of the notarial records in order to trace their direct ancestors and relatives: Josep CLARA I RESPLANDIS, "Entorn de la personalitat del poeta Francesc de la Via", *Arxiu de textos catalans antics*, 3 (1984), pp. 193-217; ID. "Aproximació a Bernat Estruç, poeta català del segle XV", *Arxiu de textos catalans antics*, 22 (2003), pp. 621-631.

¹¹⁰ J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*

¹¹¹ J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...* pp. 11-12.

¹¹² For a general review of the work: Lluís TO FIGUERAS, "L'oligarquia urbana baix-medieval a través d'una família de Girona", *Plecs d'Història Local*, 64 (July-August 1996), pp. 43-44. Concerning a dossier that was dedicated to it in the *Revista d'Història Medieval* in which several authors commented on it from the point of view of the importance of the patrimonial archives (Pere Gifre), of agrarian history (Eva Serra), of the analysis of the ruling groups in modern Catalonia (Àngel Casals) and of social mobility (Paulino Iradiel):

Once again, keeping to the main themes most directly related to my purposes, it is worth pointing out a couple of things in the monographic study of the Bell-lloc family. By tracing the history of the main branches of the dynasty, we find very illustrative examples of the affairs of merchants in the 14th century and of their investment strategies in different spheres, and how these strategies developed. Partly as a consequence of the predominant type of documentation that is normally conserved in patrimonial archives, great emphasis is placed on the property they possessed; hence the thesis constitutes an excellent contribution to the always-complex subject of city-countryside relations. The importance is also demonstrated, at least in certain periods, of commercial activities and loans. In the latter area, especially interesting for this research is the information compiled on the participation in the fiscal machinery associated with the royal patrimony and in the market of public debt issued by the *universitat* (municipal corporation) of Girona and other corporations of its bishopric. On the other hand, there is hardly any information on possible investments in indirect taxes controlled by the local government.

At the same time, the fact that many eldest sons of the Bell-lloc family held municipal offices or even in the royal administration's territorial delegation obliges the author to make an effort to contextualize the workings of these institutions.¹¹³ Along these lines, intriguing interpretative hypotheses are also outlined to explain the significance of the alliances within the local political community and their concomitance with the family's marriage and social strategies in general. As a result of investigating the marriages of this family group the foundations are also laid for the analysis of other families into which they married. Despite these complementary perspectives, as some authors have observed, the greatest challenge still remaining of this exhaustive dissection of the Bell-lloc family is to assess its degree of representativeness, whether the social ascent that its main line experienced was particularly common in the context of Girona and Catalonia in the 14th and 15th centuries or not.¹¹⁴ However, although it is mentioned in different passages, the importance of the local institutions in the establishment of the family in Girona society is perhaps not fully considered. It is not, especially if we think of the traditional theory, wholly valid when this study was done, of the close interrelationship between an alleged oligarchy and the

Paulino IRADIEL MURUGARREN *et alii*, "Història urbana i història rural: a propòsit de l'obra de J. Fernández Trabal", *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), pp. 217-260.

¹¹³ It must be said, in this respect, that the author often bases himself on some research work on the municipal institution of Girona during the late Middle Ages that has been impossible to find and consult in the university libraries of Catalonia: Dolors BASTIT GUDAYOL, *Organització del municipi gironí en els segles XIII-XIV*, Barcelona: I Màster en arxivística, UAB-AAC, 1990.

¹¹⁴ Ll. TO FIGUERAS, "L'oligarquia urbana baix-medieval...", p. 44.

municipal governments in the strictly political sphere and that of the businesses around the public bodies.

In short, the excellent contributions of Sobrequés, Guilleré and Fernández Trabal to the knowledge of the politics and society of the city of Girona in the 14th and 15th centuries (and, let us insist, of the principality as a whole) coincide in the majority of positive elements, but equally in some shortcomings that attempts should be made to rectify. To sum up, the huge amount of information that they give us about the 14th and 15th centuries provides an excellent gallery of illustrious surnames in the Girona of the time, and a clear chronology of political events or other isolated novelties on the local level. At the same time, they show through their respective documentary research the enormous potential of both the material generated by the activity of the municipal authorities and that of the city's notaries. Without these prior foundations, then, the kind of research I am undertaking here would be inconceivable.

However, the silences in these studies concerning longstanding structural elements, but at the same time with gradual changes that it is necessary to specify, such as the fiscal and financial system that was structured around the local government from the middle of the 14th century, invites to *sporcarsi le mani* over the dense series of documents preserved.¹¹⁵ Nor does an exhaustive review of what is known about the organs of government and the municipal organization seem excessive. We must bear in mind, of course, the information offered by Guilleré and Sobrequés for the years 1360-1380 and 1430-1460, respectively. But we only have to randomly consult books of the *jurats'* businesses or, even, the accounts of different agents of the municipality to see offices in them, such as the *clavari de les imposicions*, or, by contrast, the *clavari del jurats*, whose origins and functions can only be guessed at. When reviewing the existing bibliography our doubts are not dispelled, such as the importance of being part of the assembly (as both authors explain, regulated by a royal provision of 1345) with respect to being invested a *jurat*; or the role that individuals known as syndics (representatives) of the *universitat* of Girona might have played in the workings of the institution in order to sell annuities that, as it happens, Fernández Trabal records.

Furthermore, with regard to prosopographic analyses such as the one I am proposing, the lists of magistrates that the above-mentioned authors reconstruct show a considerable gap

¹¹⁵ As M. Sánchez remarks, the expression borrowed from Italian authors very graphically describes the work that has to be done: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, "Algunas consideracions sobre el crédito en la Cataluña medieval", in ID. (coord.), *El món del crèdit...*, pp. 9-26, p. 18.

between approximately 1400 and 1430, which needs to be filled. Guilleré only states the identities of the six members of the executive, but not the rest of the annually renewed magistratures such as the accounts auditors or the *mostassaf* (weights and measures officer), and gives hardly any information about those who were council members. Finally, despite Guilleré's studies on the subject, no attempt is made to keep check on who held basic offices of the municipal treasury, such as the *clavari*, or who acted in its service through syndicates. And, apart from the previously mentioned isolated data in the French historian's thesis or the specific case of the Bell-lloc family, we do not know who purchased the perpetual or annuities sold by the municipality of Girona, offered it credit via other channels or leased the taxes received by its treasurers.

However, the trio of historians on late medieval Girona that guide the bulk of this project should not overshadow the progress made in different fields since the 1990s that reinforces the solid historiographical foundations even further. In the first place, worthy of special mention is the research into the important Jewish community that flourished in the city. As we have seen, ever since a succession of local historians emerged in the late 19th century it has been an element of great interest that, with more or less perseverance, has remained in the sights of virtually every author who has studied the city of Girona in the late Middle Ages. It is worth pointing out the recent series of studies led by J. Riera Sans and S. Planas.¹¹⁶

As well as the above, with regard to another centre of historians' interest, very active since the mid- 20th century, the chapter and diocesan archives, the research of the archivist Josep Maria Marquès Planagumà (1939-2007) stands out. Above all else, his enormous endeavour must be acknowledged in the task of placing in order and safeguarding the diocesan archives and writing exhaustive inventories and catalogues of the main series, as well as the publication of a mass of data through the edition and the commentary of documents. At the same time, he breathed new life into subjects already dealt with for years and which

¹¹⁶ For a complete collection of works prior to 1990: David ROMANO (coord.), *Per a una història de la Girona jueva*, Girona: Ajuntament de Girona, 1988, 2 vols. With regard to some results of Planas and Riera's subsequent research: Sílvia PLANAS MARCÉ, "La memoria del Call: Història de la Girona jueva", in *La comunitat jueva a la Girona medieval, XII Cicle de Conferències "Girona a l'abast"*, Girona, Col·legi Bell-lloc, 2007, pp. 129-183; J. RIERA SANS, *Els jueus de Girona i la seva organització*. It is also important to point to the patient work of gathering unpublished information on Jews done in the Diocesan Archive and in the city one, which, in the end, has become one of the main works of copying from the series belonging to the municipal administration of Girona carried out to date: Gemma ESCRIBÀ BONASTRE and M. Pilar FRAGO PÉREZ, *Documents dels jueus de Girona (1124-1595): Arxiu Històric de la Ciutat – Arxiu Diocesà de Girona*, Girona: Ajuntament de Girona, 1992.

transcend strict ecclesiastical history.¹¹⁷ In relation to the Church, nobody is unaware that the study of Girona Cathedral constitutes a veritable mine of information in constant exploitation, especially with regard to the building phases in the 14th and 15th centuries.¹¹⁸ Likewise, progress has been made in recent years concerning the cathedral's Almoína del Pa – a major charity institution – and others like the Hospital Nou.¹¹⁹

At the same time, Girona historians have made great strides in studies of areas such as urban planning, thanks to the team of researchers made up of J. Canal, E. Canal, J.M. Nolla and J. Sàgrera, especially interested in the walled perimeter.¹²⁰ This has also been the case in the field of architecture, construction and artistic production with authors such as P. Freixas or S. Victor.¹²¹ In short, the health of medieval studies in Girona, resulting of the work of many generations, is in an enviable state.¹²²

As I was suggesting, the notable historiographical production on Girona during the Middle Ages is probably interrelated with the wealth of documents of the period that are stored and conserved there. This is indeed a characteristic it shares with the rest of the

¹¹⁷ Just as an example: Josep M. MARQUÈS PLANAGUMÀ, “Confraries medievals del bisbat de Girona”, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 34 (1994), pp. 335-375. As a clear example of the enormous task of documentary compilation there is the – in appearance only – simple edition of episcopal letters packed with notes: Josep M. Marquès Planagumà and Jaume DE PUIG I OLIVER (eds.), *Lletres del bisbe de Girona*, segle XIV, vol. I, Barcelona: Institut d’Estudis Catalans – Facultat de Teologia de Catalunya- Ajuntament de Girona, 2007. Needless to say, the scope of Marquès’ study covered the whole of the diocese. See, anyway, the complete bibliography in: *Miscel·lània en honor de Josep M. Marquès*, Barcelona: Diputació de Girona- Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2010, pp. 11-21.

¹¹⁸ I refer to the extensive existing literature on the subject in: Marc SUREDA JUBANY, “La catedral de Girona, matèria històrica. Historiografia a l’entorn de la seu (ss. XVII-XXI)”, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 45 (2004), pp. 69-109.

¹¹⁹ See, respectively, Rosa LLUCH BRAMON, *Els remences: La senyoria de l’Almoína de Girona als segles XIV i XV*, Girona: Associació d’Història Rural de les Comarques Gironines-Centre de Recerca d’Història Rural, 2005; Anna GIRONELLA DELGÀ, *L’Hospital de Santa Caterina de Girona: un model de racionalització de la caritat (de mitjan segle XIV al segle XV)*, Girona: Universitat de Girona, Unpublished doctorate research work, 2002.

¹²⁰ Just to mention the work in which previous contributions of this group of researchers converge in the series *Història urbana de Girona*, which covers the urban planning of Girona from Late Antiquity to the Early Modern period: Josep CANAL *et alii*, *Atles d’Història Urbana de Girona, segles VI aC – XVI*, Girona: Ajuntament de Girona, 2010.

¹²¹ Among other works by the same authors: Pere FREIXAS CAMPS, *L’art gòtic a Girona, segles XIII-XV*, Girona: Institut d’Estudis Catalans-Institut d’Estudis Gironins, 1983; Sandrine VICTOR, *La construction et les métiers de la construction à Gérone au XVe siècle*, Toulouse: CNRS-Université de Toulouse-Le Mirail, 2008. In the sphere of craftsmen we must also mention the recent work by S. Bernato on the craftsmen of the 1440s: Sandra BERNATO, “Artesania i comerç a Girona (1442-1453)”, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 50 (2009), pp. 69-138.

¹²² In order to compensate for any involuntary omission and not turn this brief introduction into an exhaustive list of the extensive literature available on a wide range of issues of Girona in the 14th and 15th centuries, I refer to a recent publication in which a large part of it is collected and summarized: Joan BOADAS I RASET & Sílvia PLANAS MARCÉ (eds.), *Girona medieval: La clau del regne*, Girona: Ajuntament de Girona, 2014.

demarcation and much of the principality and the Crown.¹²³ As a consequence of its status as the capital city and of the profusion of institutions that carried out their activity there, series of registers from the mid 14th century are preserved (and other volumes or isolated pieces from earlier centuries) of two of the major seats of power in the city: the bishopric and the municipality. And one does not have to insist that the seriated documentation of the archive of another leading institution for the city, the Crown, goes back a century earlier. Unfortunately though, almost all trace of the 14th and 15th centuries of the archive generated by the jurisdictional court of the royal officials delegated in the territory has been lost. Although they are irreplaceable, this loss is in some ways made up for by the huge amount of documents of the notaries who acted there on behalf of the king, in parallel with those who did so under the jurisdiction of the bishop.

As I shall point out, the documents of the municipality and the royal notary's office are of great importance for this research. And, merely by way of comparison with other places in Catalonia, one has to admit that the characteristics, dimensions and general level of conservation of the latter are more exceptional than those of the former. Whatever the case, some time ago M. Sánchez called Girona a true documentary treat, for both local historians and those of Catalonia as a whole.¹²⁴ He actually said this thinking of the laudable task of editing sources that has been carried out for quite some time.¹²⁵ This constitutes another of the virtues that together with the existing documentation and bibliography make Girona an excellent laboratory for the study of late medieval Catalan society.

Indeed, I considered it necessary to argue from the beginning for the choice of Girona as a place to examine the effects of taxation and finances on the dominant groups of Catalan society in the late Middle Ages. I trust that I have achieved this with the five basic points that I have just developed. By contrast, the chosen time frame may perhaps be better explained when detailing the development of the phenomena and of the municipal institution of Girona, the axis on which this research spins. And yet, it may be said, in general terms, that the period analysed adapts to a chronology that has been shown to be

¹²³ See, along general lines, Christian GUILLERÉ, "Els fons del segle XIV en els arxius de Girona", in ID., *Diner, poder i societat...*, pp. 215-222; Ramon ALBERCH FIGUERAS, "Arxius i arxivística a les comarques gironines", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 34 (1994), pp. 521-601.

¹²⁴ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, "Un festín documental para los historiadores de Girona y de Cataluña", *Annuario de Estudios Medievales*, 32/1 (2002), pp. 1059-1062. Quite a few years ago authors such as J. Nadal glimpsed a great horizon for historical research in Girona if different resources were enhanced, especially the documentation kept in the city's archives: Joaquim NADAL FARRERAS, "Algunes claus de la història local", in Jordi NADAL *et alii* (eds.) *La historiografia catalana. Balanç i perspectives*, Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1990, pp. 5-18.

¹²⁵ As I said in relation to Ll. Batlle, I shall specify the results in the presentation of the sources used.

valid, for the principality of Catalonia as a whole, for the process of crystallization of authentic municipal fiscal and financial systems in the 1350s.¹²⁶ This is why the study begins in the middle of the 1340s, when the first sales of annuities were made in order to respond to fiscal demands. From this point of view, moreover, the process of a local administration such as Girona getting into debt, the reasons behind it (the king's taxation, defence or other needs) and the strategies adopted to manage it had progressed to new stages after overcoming situations of authentic collapse. To sum up, a whole century provides sufficient perspective to attempt to assess the changes and the resulting transformations in the groups that were part of the process.

Nevertheless, the date established to close the chosen period has to do above all with a significant milestone in the legal framework that governed the municipal government of Girona. Throughout 1445 several provisions of Queen Maria, King Alfons the Magnanimous being absent from the principality, culminated a reform of the system begun in 1437 and the methods of election in the government bodies that meant introducing new developments to structures and practices essentially already defined in a privilege of Peter III the Ceremonious of 1345. As a result, in the dissection of those who held elected posts, it was important to keep to these coordinates. Moreover, bearing in mind the available literature on a local and a more general level, the studies of S. Sobrequés allow us to glimpse a growing escalation of political and social tension in the second half of the 1440s that foreshadowed the outbreak of the Catalan civil war. It is therefore an enormously complex process that it was necessary to keep separate from the detailed research that I am proposing and avoid an overflow.¹²⁷

Furthermore, none of this entails any inconsistency of note with respect to the stages detected in the development of the fiscal and financial dynamic of municipal administration in Girona and its leading players. As I shall explain in detail in the course of the thesis, in 1443, in the midst of the process of political changes around 1440, a privilege for the creation of a municipal *taula de canvi* (deposit bank) was obtained. Although it did not come into effect until at least a century later, the simple initiative, together with the inauguration between 1443 and 1445 of two private banks (none had been recorded in the city since 1382) appear possibly as heralding a new era. In addition, during that same year, 1443, the *jurats* had to confront an attempt by the monarchy to interfere in the workings of the

¹²⁶ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ & P. ORTI GOST, «La Corona en la génesis...», pp. 233-278.

¹²⁷ S. SOBREQUÉS VIDAL, «Régimen municipal gerundense...», pp. 165-232.

municipal treasury by handpicking its principal manager. Everything indicates that the working mechanisms of the system remained largely unchanged beyond the 1440s. But the event also seems to presage new scenarios that deserve to be researched on a scale greater than I am proposing.

0.1.4. General structure of the study

Taking into account what I have just explained, the doctoral thesis will be structured in the following way. In the course of this introductory chapter the subject of the research and the state of the question have been presented (the general historiography on the issue being researched and the substratum of studies focused on the city of Girona), along with the broad outlines of the methodology used. On the following pages the sources used and a complete list of the bibliography are commented upon, to end the introduction. After that comes the main body of the thesis, which can be divided into two main sections: one devoted to presenting the institution on which the group analysed rests and the other focused specifically on the latter.

When assessing what we know about the municipality and the treasury of the city of Girona during the 14th and 15th centuries I consider that certain gaps have been revealed and that it would be advisable to devote a considerable proportion of the research to reconstruct the development of the local administration for the purpose of laying the foundations necessary to continue with the rest of the research. As I shall argue, the fiscal dynamic, that is, the combination of demands by the monarchy and the concurrent needs of the community, must have constituted the most important driving force behind this process. Therefore, the first chapter is devoted to tracing the two above-mentioned variables, as far as the data supplied by the bibliography and the available sources allow. At the same time, it assesses their effects on the rate of the city council's indebtedness from the moment that it systematically resorted to issuing annuities in the form of public debt. It also looks at the strategies adopted to manage this debt, giving rise to a veritable local fiscal and financial system.

Chapter two of the first section, on the other hand, shifts the attention over to the institutional aspects of the municipal administration that, in Girona and other towns in the principality and the Crown, crystallized in the middle of the 14th century, and which we see

fully consolidated by the end of the period studied. Moreover, the study of the institutional framework attempts to approach it from the point of view of the people that took part in its workings and who, in short, breathed life into it. After all, it is these groups of people and not the institution that are the subject of this research. In other words, I am not so much trying to understand when a certain body originated or what regulations governed it; I am more interested in the implications for an individual occupying a certain post – although, obviously, the aspects of the former must be perfectly defined in order to be able to assess the latter.

The other main section in which the thesis will be structured has three separate chapters (which continue the numbering of the first part, i.e. 3, 4 and 5) and a last one (6) that is a presentation of the overall results and, to some extent, the conclusions of the main body of the research. In accordance with what I have said in the introduction, these three chapters take as a reference the three ways I have identified of interacting with the municipality: the holding of offices, or the presence in the political bodies, the exercise of management posts in the context of the local treasury and participation in the potential business possibilities that the activity of this administration generated. In general, the contingents documented in each of the areas are identified and the prosopographic method is applied.

Chapter three will be focused on identifying and assessing the individuals who participated in the city's general council, those who were invested as *jurats* and those who were appointed by other magistratures linked to the council with specific areas of powers (the works overseers, the weights and measures officers and the consuls of the Hospital Nou). As I shall justify, I have also included in this part the *síndics* of institutional representation.

In chapter four, following equivalent procedures, similarities and differences will be sought between the people who were called on to manage the local treasury as *clavaris* and those who intervened in the local government's own taxation system. Furthermore, those who were *syndics* in the different kinds of financial operations for the benefit of the council in general will be included.

In chapter five, on the contrary, the groups who took part in the fiscal and financial business of the municipal treasury will be analysed: those who offered it credit (either short term, or through the purchase of annuities), those who leased the taxes auctioned off by the local authorities, those who provided financial services and, lastly, those who supplied different products.

Finally, the sixth and last chapter will be, as I said, a way of summarizing the results obtained for each area. In this way, I shall try to answer the two basic questions that guide the thesis as a whole: did the fiscal and financial dynamics experienced by Catalan cities and towns bring about changes in the pre-eminent sections of local society? To what extent does the case we are analysing, the city of Girona between 1345 and 1445, make it possible to confirm the existence of local elites whose political and economic foundations rested in large part on the municipal institution?

0.2. Fonts documentals

La present tesi doctoral es nodreix, en essència, de dos grans fons, d'una banda, l'arxiu del municipi de Girona i, de l'altra, el derivat de la notaria reial de la mateixa ciutat. En conseqüència, hem concentrat la part principal de la recerca en els dos arxius que custodien aquests fons, respectivament: l'Arxiu Municipal de Girona (AMGi) i l'Arxiu Històric de Girona (AHG). A continuació presentarem les característiques de la documentació que contenen en relació amb els nostres propòsits, posant un èmfasi especial en les possibilitats que ofereixen i l'ús que n'hem fet. No cal dir que les cerques s'han hagut d'ampliar en altres arxius. Tenint en compte la connexió directa existent entre l'administració municipal de la ciutat de l'Onyar i el seu senyor i sobirà, el monarca, ha calgut dedicar bastanta atenció a l'arxiu reial, com és sabut, integrat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Així doncs, comentarem els extensos fons d'aquest arxiu en què ens hem submergit i, finalment, les sèries que ens han aportat certes notícies d'altres dipòsits documentals que puntualment hem visitat durant la investigació: l'Arxiu Diocesà de Girona (ADG) i l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX).

1) Arxiu Municipal de Girona: Fons de l'Ajuntament de Girona

Comptant que un dels dos pilars de la recerca es troba en la documentació generada per la pròpia institució el funcionament i els protagonistes de la qual ens proposem escrutar, el municipi, cal que comencem passant revista a l'anomenat Fons de l'Ajuntament de Girona de l'Arxiu Municipal d'aquesta ciutat. En línies generals, es tracta del fons documental acumulat pel govern municipal des de la seva crist·lització i que, passant pel filtre de reordenacions en diverses sèries al llarg dels segles XVIII i XIX, ha arribat fins als nostres dies. Podríem encarar-ne comentari cenyint-nos al quadre de classificació vigent fins ara, si bé gradualment superat per la renovació de cotes i la recatologació de moltes sèries actualment en curs¹²⁸. Amb tot, preferim descriure les fonts emprades en la nostra investigació adoptant criteris més pròxims a la forma en què possiblement es concebia l'arxiu a l'època que ens ocupa.

¹²⁸ El quadre de classificació d'accés públic és: Ramon ALBERCH I FUGUERAS, *Guia-inventari de l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Girona*, Girona: Ajuntament de Girona, 1983. A semblança del que han fet d'altres autors, hem tendit a reproduir les signatures d'aquest inventari llevat de sèries puntuals on s'ha consolidat una nova ordenació. I en aquests casos precisarem l'opció adoptada: Josep CAPDEFERRO I PLA, *Joan Pere Fontanella (1575-1649), un advocat de luxe per a la ciutat de Girona: Plets i negociacions jurídic-polítiques d'un municipi català a l'alta edat moderna*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, Tesi doctoral inèdita, 2010, p. 6.

En aquesta línia, proposem distingir tres tipus principals de documentació: la que anomenem de caràcter normatiu, la de tipus notarial i, en darrer terme, la comptable. El primer grup inclouria els pergamins originals i les missives en paper conservades, així com els dos llibres de privilegis confeccionats en època baixmedieval. La documentació notarial abraçaria els manuals d'acords o llibres de negocis de la juraderia i el consell, els llibres d'èpoques dels clavaris, els *liber notularum* amb els contractes d'arrendament d'impostos indirectes i els que recullen contractes de compra-venda de rendes emeses. En darrer terme, els llibres comptables comprendrien tots els presentats a la instància fiscalitzadora municipal per part de tresorers, síndics i altres agents que dugueren a terme alguna gestió en nom de la comunitat. Entrarien dins d'un grup més difícil d'encaixar en els tres grup establerts, però també de gran importància per al treball, els registres de còpia de sortida de la correspondència emesa pels jurats i l'únic llevador de censals que es conserva pel període analitzat. Altra documentació heterogènia expedida pel mateix notari que actuava d'escrivà com ara els *notularum* amb cartes de franquesa per a ciutadans gironins o els trasllats esporàdics de certs plets en què estigué implicada la corporació no han estat utilitzats en aquesta investigació.

Pel que fa als documents que tracen el marc legal o normatiu de la institució municipal, els que compten amb exemples de dates més reculades són els pergamins originals, els quals contenen actes jurídics en què participà com a subjecte la universitat de Girona o els seus representants. Alguns d'aquests pergamins són, tanmateix, contractes notarials en la forma *in mundum*, provisions reials o missives procedents puntualment d'altres instàncies de poder amb efecte vinculant per a les autoritats municipals. En paral·lel, les lletres reials en suport paper rebudes per les autoritats municipals constitueixen una sèrie apart. Afortunadament, tots els pergamins de l'anomenat Fons de l'Ajuntament de Girona i les peces conservades a la sèrie Lletres reials han estat objecte de publicacions¹²⁹. Els pergamins foren catalogats i descrits amb registres molt complets, mentre que les lletres reials foren editades íntegrament¹³⁰. D'aquí que hagin pogut introduir-se ràpidament (i sense la necessitat de confrontacions amb els originals llevat d'exemples molt esporàdics) al corpus documental

¹²⁹ Recordem, però, les edicions d'alguns d'aquests exemplars que ja s'incloueren en la sèrie de "diplomataris" que elaborà Ll. Batlle, amb la col·laboració puntual de S. Sobrequés.

¹³⁰ BOADAS RASET, Joan i CASELLES SERRA, Lluís-Esteve (dirs.), *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862)*, Girona: Ajuntament – Caixa de Girona /Barcelona: Fundació Noguera, 2005, 3 vols [a partir d'ara C. Pergamins]; ARNALL JUAN, M. Josepa (ed.), *Lletres reials a la ciutat de Girona (1293-1515)*, Girona: Ajuntament /Barcelona: Fundació Noguera, 2000, 4 vols [a partir d'ara Ll. R]. Vegeu al primer volum d'aquesta darrera obra una exhaustiva descripció diplomàtica completa de la tipologia documental: EAD., vol. I, p. 17-131.

en què se sosté el treball¹³¹. Això, però, no ens eximeix de considerar que potser no totes les provisions o ordenacions règies que algun dia arribaren a la ciutat i promulgaren o autoritzaren una certa política hagin acabat pervenint fins a l'actualitat.

Tampoc no hem de perdre de vista aquesta premissa en la consulta dels llibres de privilegis o diplomataris que la pròpia institució municipal elaborà, dos dels quals coincidint amb el període en què ens centrem, és a dir entre mitjan segle XIV i mitjan segle XV. Els anomenats *Llibre Verd* i *Llibre Vermell* recullen privilegis i cartes reials, a més de diverses concòrdies en què estigué implicada la corporació local i la publicació de certes ordinacions elaborades pel propi consell municipal que assentaren alguna mena de precedent. Per fortuna de l'investigador, ambdós volums també han estat editats¹³². Això no obstant, tal com avançàvem, hem d'utilitzar-ne la documentació sabent que es tracta, en essència, d'una selecció duta a terme en un moment històric concret o, més ben dit, diversos tenint en compte les represes i canvis de mà que presenten tots dos cartularis¹³³. Així, malgrat trobar-

¹³¹ D'acord amb la numeració fixada en el catàleg, hem consultat tots els pergamins datats entre 1345 i 1445 (C. Pergamins, vols. I i II, docs. 393-897). Quant a les lletres reials, s'han revisat exhaustivament les peces que foren expedides dins del mateix període (Ll. R., vols. I i II, docs. 154-507). Òbviament, en totes dues sèries, davant de seqüències d'anàlisi de llarga durada, com ara els antecedents del règim municipal o l'evolució dels mètodes electorals, s'han consultat puntualment a documents d'etapes anteriors o posteriors als segments indicats. Cal afegir-hi que sempre citarem els pergamins i les lletres a partir de la numeració que se'ls atribueix en les respectives publicacions i no pas la signatura arxivística.

¹³² Christian GUILLERÉ (ed.), *Llibre Verd de la ciutat de Girona* (1144-1533) [a partir d'ara Ll. Verd], Barcelona: Fundació Noguera/Lleida: Pagès, 2000; Griselda JULIOL i ALBERTÍ (ed.), *Llibre Vermell de la ciutat de Girona (1188-1624)* [a partir d'ara Ll. Vermell], Barcelona: Fundació Noguera/Lleida: Pagès, 2001. És important assenyalar que en ambdues publicacions s'han transcrit els documents que contenen no segons l'ordre original en que apareixen en cada volum, sinó d'acord amb un criteri cronològic, és a dir, la data d'expedició de cada acta. En aquest sentit, doncs, segueix pendent un estudi diplomàtic que aclareixi el sentit de l'ordre o forma en que s'agruparen cada document en ambdós llibres de privilegis. Per una altra banda, cal dir que la tasca sempre ineludible de detectar la font original, d'altres versions o possibles edicions anteriors dels documents recollits en els distints volums o col·leccions documentals s'ha dut a terme sistemàticament en les edicions de les Lletres reials i en la del *Llibre Verd*, però no en l'altre cartulari de la ciutat, ni en el catàleg de pergamins. Això ha obligat en alguns casos a confrontar distints textos editats per establir possibles relacions. Per altres aspectes que no afecten a la present investigació, vegeu una ressenya crítica de l'edició del *Llibre Verd*: Josep M. MARQUÈS PLANAGUMÀ, «Recensió de Llibre Verd de la Ciutat de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 41 (2000), p. 565-573.

¹³³ En concret, C. Guilleré situa la gènesi del *Llibre Verd* en el període comprès entre 1329 i 1339, quan el notari Guillem de Quer assumí l'escripció municipal. La segona mà, en canvi, s'atribueix a Ramon Bruguera, que hi actuà fins aproximadament 1370. En contrapartida, els orígens del *Llibre Vermell* planteja més dubtes. C. Guilleré afirma que la seva redacció arrencà l'any 1434. Tanmateix, atesos sengles assentaments al llibre de comptes del clavari dels jurats de 1418 (en realitat el de 1419) d'una retribució al jurista Antoni Agullana per adquirir pergamins per fer un llibre en què els jurats «metent los priviltgjs e ordonacions e moltes altres cosas» i a l'escrivà del rei i ciutadà gironí Jaume Bossagais per cercar i seleccionar privilegis per fer «1 libra nou per la ciutat», dubta de si allò no suposava el començament d'un segon diplomatari. Ben mirat, tal com suggereix M. J. Arnall, és possible que ja aleshores s'hi comencés la còpia de documents al mateix temps que es completava el *Llibre Verd*. I és que en aquest cartulari més antic s'incloueren encara 8 documents posteriors a l'any 1419. D'altra banda, el *Llibre Vermell* fou completat en una primera fase l'any 1434, però a finals de la centúria i, tal com posa de manifest una resolució dels jurats de 1503, el nombre de folis havia augmentat i es preveia que s'hi continuessin incorporant documents, cosa que anà succeint al llarg del segle

s'hi els textos legislatius principals que regiren la institució, no s'hi recolliren alguns amb gran transcendència per etapes concretes que en poc temps pogueren quedar suplantats¹³⁴. Per això, resulta necessari contrastar aquesta documentació de caràcter normatiu conservada amb els registres de sortida de correspondència de la instància de poder que més condicionà l'evolució del municipi, o sigui la Cancelleria reial.

Més endavant descriurem les línies de recerca seguides a propòsit d'aquest fons i alguns més de l'arxiu reial. Ara hem de continuar revisant l'altre gran grup documental que integra el Fons de l'Ajuntament de Girona, la documentació de tipus notarial vinculada als òrgans de govern del municipi, és a dir la que fou elaborada pel fedatari que actuava d'escrivà del consell i de la juraderia. Eren confeigits per ell (o un seu col·laborador) els llibres de negocis d'aquests dos òrgans, i, des de la dècada de 1330, per bé que amb més claredat i concreció des d'aproximadament 1380, s'hi recollien diversos tipus d'actes. Ens han interessat especialment les actes del nomenament de càrrecs i de les sessions del consell, a banda d'altres resolucions de l'executiu. De les sessions del consell es recullen, en essència, els acords presos (d'aquí el nom de «manual d'acords» que se'ls donà en època moderna) i, tan sols esporàdicament, les discussions prèvies. Tot i això, ens permeten veure les mesures preses en assumptes en què el consell municipal o els jurats tenien competències, com per exemple determinades polítiques econòmiques o estratègies fiscals i financeres. Aquestes actes, en qualsevol cas, constitueixen tan sols el primer pas d'una maquinària administrativa més complexa, ja que posteriorment s'expedien d'altres contractes, sobretot si es delegaven poders a un o diversos membres de l'assemblea. Fos com fos, els llibres de negocis tenen una importància cabdal per rastrejar l'evolució del govern municipal i identificar els que hi exerciren càrrecs o hi assumiren diverses funcions. Per això, s'han buidat íntegrament tots els volums conservats del període entre 1345 i 1445¹³⁵.

XVI: Ll. Verd, p. 26-28, 706; Ll. R., vol. I, p. 130-131; Ll. Vermell, p. 8-10. Per la referència al llibre de comptes: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 5, reg. 1, s.f., 1419.

¹³⁴ No hem consultat de primera mà un altre còdex diplomàtic recopilat per un escrivà de la cort reial de Girona, Antoni Vicens, a principis del segle XVI. M. J. Arnall en publicà les rubriques i constatà que tan sols en un cas s'esmentava una lletra l'original del qual es conservava a l'arxiu municipal de Girona: M. Josepa ARNALL JUAN, «Les rubriques del còdex anomenat "Col·lecció de franqueses, provisions, privilegis i cartes reials de la ciutat i vegueria de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXIX (1998), p. 123-172; Ll. R., vol. I, p. 131. La majoria de documents que recull incideixen en l'exercici de la jurisdicció per part dels oficials reials en diferents escenaris de la demarcació. I, de fet, tan sols en una dotzena hi estan més o menys implicats els governants municipals i la universitat de la ciutat de Girona.

¹³⁵ La seva relació per ordre cronològic és la següent: AMGi, I.1.2.1 [Ordinacions dels jurats], llig. 5, f. 171r-211r (anys 1349-1351; AMGi, I.1.1., n. 1 (1353), 2 (1354, 1355, 1356 i 1357), AMGi, I.3.3.1.1. [llibres d'èpoques], llig. 1 (1358, 1369); AMGi, I.1.1. n. 4 (1359, 1360), 5 (1361, 1362); AMGi, I.1.2.1., llig. 6 (1363, 1364), 1 (1364), 2 (1365); AMGi, I.1.1., n. 6 (1366), 6 bis (1366, 1367, 1368), 7 (1366, 1367, 1368); AMGi,

També són registres amb contractes notarials els que produïren els dos principals tesorers de la hisenda municipal, el clavari de les imposicions i el clavari dels jurats, figures que analitzarem en propers capítols¹³⁶. Les altres dues grans sèries de registres notarials que quallaren a partir de la dècada de 1360 són les dels llibres amb contractes d'arrendament de les imposicions i les d'emissions de rendes per part de la universitat local. A propòsit dels contractes d'arrendament, han estat emprats tots els registres conservats entre 1367 i 1443¹³⁷. Quant als llibres amb vendes, per part dels jurats o de síndics municipals, de violaris, rendes mixtes i censals morts, s'han treballat a fons els lligalls en què, en una data posterior a la seva expedició, es relligaren els quaderns i contractes de totes les emissions dutes a terme entre 1351 i 1372, així com els tocants a les diverses campanyes que se succeïren entre 1374 i 1399¹³⁸. En definitiva, com s'infereix de les darreres sèries esmentades, totes les activitats dels oficials municipals i agents que actuaren al servei de

I.1.2.1., llig. 6 (1370, 1371); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4 (1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376); AMGi, I.1.1., n. 8bis (1376), 9 (1377, 1378, 1379), 10 (1380), 11 (1381), 12 (1383), 13 (1384), 14 (1385), 15 (1386), 16 (1387), 17 (1388), 18 (1389), 19 (1389), 20 (1390), 21 (1390), 22 (1390-1391), 23 (1391), 24 (1391), 25 (1392), 26 (1392), 27 (1393), 28 (1393), 29 (1394), 30 (1394), 31 (1394, 1395), 32 (1396), 33 (1397), 34 (1399), 35 (1400); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2 (1400); AMGi, Esborranys dels manuals d'acords, fragments de manuals de 1401-1402; AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. de 1401-1402; AMGi, I.1.1., n. 36 (1401), 37 (1401, 1402), 38 (1402, 1403, 1404), 39 (1404, 1405), 40 (1407), 41 (1411), 42 (1412), 43 (1414), 44 (1418), 45 (1419), 46 (1421, 1422, 1423), 47 (1424, 1425), 48 (1426, 1427); AMGi, Esborranys dels manuals d'acords, fragments de manual de 1427); AHG, Gi-01, vol. 401 (1427); AMGi, I.1.1., n.49 (1428, 1429), 50 (1430, 1431), 51 (1432, 1433), 52 (1434, 1435), 53 (1436), 54 (1437, 1438), 55 (1439, 1440), 56 (1441, 1442, 1443), 57 (1445). Noteu, però, que no tots els registres abracen un curs polític sencer ni un únic any, alhora que alguns dels volums no es troben actualment en la sèrie Manual d'Acords que agrupa la majoria, sinó en altres com les dites d'Ordinacions dels jurats i Llibres d'èpoques.

¹³⁶ Per una aproximació a aquestes fonts de l'arxiu municipal gironí que podem anomenar de tipus financer: C. GUILLERÉ, «Les sources financières et fiscales de Gérone...», p. 45-56. Cal dir que s'han rastrejat tots els existents, amb una fase prèvia de sondeig en dues sèries, les anomenades Llibres d'èpoques (AMGi, I.3.3.1.1) i Llibres de la botiga del forment (AMGi, I.2.2.), per tal de reconstruir la seqüència temporal sencera. Ens referim, en essència, als següents lligalls: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1-31; AMGi, I.2.2. llig. 1. Val a dir que els registres que agrupen aquests lligalls es troben actualment en procés de reclassificació i passaran a ser identificats individualment. Pel que fa a la present investigació, s'ha de precisar que, a la pràctica, malgrat consultar-se tota la seqüència, només d'uns quants s'han extret notícies impossibles d'obtenir des d'altres sèries de registres com ara en els exercicis en què no es conserven els llibres de negocis ni els de correspondència. Alhora, de cara al buidatge de dades seriades com ara els censalers del municipi s'han preferit els llibres comptables elaborats pels clavaris.

¹³⁷ Alguns dels llibres amb contractes d'arrendament no es conserven ordenats cronològicament dins de la sèrie anomenada modernament Plecs de condicions (AMGi, I.2.1.), sinó en tres altres: la sèrie Llibres de la botiga del forment (AMGi, I.2.2.), Llibres de l'administració del vi (AMGi, I.2.3.) i Llibres de l'administració de la taula de la carn (AMGi, I.2.5.). En aquest sentit, hem emprat els següents lligalls: AMGi, I.2.1., 1-4, 7-10; AMGi I.2.2., llig. 1; AMGi, I.2.3., llig. 3-7; AMGi, I.2.5., llig. 1. Respecte de l'ordenació cronològica, vegeu l'ús que n'hem fet a TAULES 12-21.

¹³⁸ La pràctica totalitat es troben a la sèrie anomenada Llibres de censos, censals i violaris (AMGi, I.3.3.2.4.). Hem consultat (i puntualment buidat de forma exhaustiva) els registres inclosos dins els següents lligalls: AMGi, I.3.3.2.4., llig. 1-28. Cal advertir a propòsit d'aquesta sèrie, però, que durant el procés de preparació de la tesi ha estat objecte d'una reordenació completa. D'aquí que, malgrat la voluntat d'adaptar totes les que ha estat possible, algunes de les referències arxivístiques a què fem al·lusió al llarg del treball hauran de verificar-se a la llum del nou catàleg en cas de voler-se consultar de nou.

l'administració i la hisenda locals tendiren a ser registrades i escripturades en assentaments davant de notari.

Tanmateix, a més de documentació notarial, el funcionament de l'ens municipal generà la producció de registres comptables. Tal com explicarem millor més endavant, aquests llibres de comptes que s'han conservat no són els que portavem al dia el tresorer o els altres agents del municipi, sinó que consisteixen en els trasllats que se'ls exigien per sotmetre a audició cadascuna de les gestions. Entre aquests volums disposem amb força regularitat, des d'aproximadament 1390, dels corresponents al clavari de les impositcions i al clavari dels jurats, de manera que en força exercicis es conserven simultàniament els llibres d'èpoques expedides pels esmentats tresorers i els llibres comptables¹³⁹. Aquests segons volums ens han estat d'especial utilitat per copsar l'estat del deute en distints moments de l'època estudiada, cosa a què també ha contribuït una altra variant dels llibres de comptes, els elaborats per síndics dedicats a processos de reducció d'interessos i de renovació dels títols de deute¹⁴⁰. Mereix una breu menció apart el llevador dels censals que prestava el municipi l'any 1432, ja que no es tracta d'un llibre de comptes des d'un punt de vista formal, però constitueix una fita essencial en la documentació necessària per reconstruir la seqüència d'endeutament i el perfil dels creditors¹⁴¹.

A propòsit de la fiscalitat indirecta del municipi, ja ens hem referit als llibres amb els contractes notariais d'arrendament de les impositcions per part dels jurats, però n'hi ha d'altres vinculats a les primeres temptatives d'establir monopolis precisament per augmentar els ingressos per aquesta via. Segons explicarem, entre 1407 i 1411 s'implantà un

¹³⁹ En aquest sentit, hem consultat tots els registres inclosos en els següents lligalls: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 1-11. Tanmateix, cal advertir que un dels primers trasllats de comptes d'un clavari que es conserva és el que presentà Jaume Beuda arran de la gestió que assumí entre 1385 i 1390 i actualment figura a un altra sèrie anomenada Comptes de l'administració municipal: AMGi, I.3.3.1.5, llig. 2 i 3. El primer lligall d'aquesta mateixa sèrie no es tracta exactament del trasllat dels comptes de l'exercici concret d'un clavari, sinó que s'hi recull l'activitat de diverses persones: en primer terme, anotacions (algunes, en efecte, assentaments comptables, però també d'altra mena) a càrrec del clavari de la ciutat de l'any 1367; i, a continuació, el propi volum fou reprès per síndics d'una dècada posterior encarregats d'investigar deutes entre particulars i l'administració. A propòsit de la possibilitat que a les dècades de 1360 i 1370 diversos llibres de comptes custodiats fins aquell moment a l'arxiu municipal en fossin retirats per ser inspeccionats per auditors de la cort de l'infant Joan: cap. 2.2.3.

¹⁴⁰ En aquest sentit, com podrà veure's al capítol dedicat a l'evolució dels nivells d'endeutament i al del col·lectiu de censalers, hem buidat de forma exhaustiva els següents llibres comptables del clavari de les impositcions: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 1, reg. 2, f. 22r-62v, c. 1371; AMGi, I. 3.3.1.2., llig. 3, reg. 1, f. 1r-42v, 1394. A propòsit dels trasllats dels comptes generats per síndics dedicats a operacions de sanejament del deute, sobresurt l'elaborat amb motiu del procés conclòs entre 1377 i 1380 i que, a tenor de la denominació que rebé en època moderna («Espèculum o capbreu dels censals que feya y vené la ciutat de Gerona en 1377 per a reembre violaris»), ja pogué utilitzar-se en més d'una ocasió posterior com a mirall de l'estat del deute pels volts de 1380: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114.

¹⁴¹ AMGi, I.3.3.2.4., antic llig. 27, 1432.

mecanisme per a la venda centralitzada de vi conegut com la «mercaderia» del vi, i s'han conservat alguns dels volums comptables relacionats amb aquesta experiència efímer. Tot i això, s'haurien d'estudiar amb més profunditat¹⁴². S'hauria de dedicar una anàlisi igualment atenta als volums vinculats a les successives fases d'organització d'una botiga del forment, d'entrada només en moments de carestia i, a partir de les dècades de 1420 i 1430, amb una regularitat cada cop major que anunciava ja la seva institucionalització definitiva probablement al decenni de 1450¹⁴³.

En realitat, també es tracta de comptabilitat l'únic que s'ha conservat de les diverses talles que es repartiren a la ciutat de Girona. Ens referim als llibres presentats pels encarregats de llevar aquestes derrames i on recollien, en síntesi, la relació de tots els contribuents o caps de foc amb la quantitat que els havia estat estipulada i que el llevador havia de justificar com a ingress¹⁴⁴. Podem afegir al present apartat els comptes que ens han pervingut de les obres d'alguns trams de muralla de les darreres dècades del segle XIV i les primeres del XV, per bé que tan sols s'hi han fet consultes puntuals amb la finalitat d'afinar alguns aspectes de la cronologia del procés d'emmurallament a la ciutat¹⁴⁵.

Finalment, hem resseguit de manera exhaustiva, pel punt de vista complementari que aporten, els registres de sortida de les cartes expedides pel govern municipal i uns pocs lligalls que conserven missives originals rebudes d'institucions diferents de la monarquia¹⁴⁶.

¹⁴² AMGi, I.2.3., llig. 3, reg. 4; Ibid., llig. 4, regs. 1, 2.

¹⁴³ En realitat, comencem a trobar una sèrie amb certa continuïtat justament quan l'establiment es mantingué obert durant uns quants exercicis seguits a finals de la dècada de 1420: AMGi, I.2.2, llig. 5, regs. 1, 3, 4. Pel que fa a les temptatives aïllades de dècades anteriors, a penes es conserven llibres específics.

¹⁴⁴ Hem pogut identificar els següents registres d'aquest tipus per l'època analitzada: AMGi, Talles, R. 26632 (1379), 26633 (s.d.), 26634 (1360), 26635 (1385), 26636 (préstec de 1385), 26637 (1388), 26638 (1390), 26639 (frag. 1390), 26640 (1391), 26641 (1392), 26642 (1394), 26643 (1396), 26644 (1397?), 26645 (1403). Hem buidat de forma completa les repartides els anys 1390 i 1396: AMGi, Talles, R26638 (1390) i R26643 (1396). Dins del període que ens ocupa, les úniques excepcions respecte de la documentació relativa a les derrames en què els registres en qüestió no són de tipus comptable, són els següents. Per un costat, un fragment de mitjana dècada de 1370 en què es presenta una relació dels caps de família amb la quantitat amb què quedava taxada cada llar, però, al mateix temps, una quantitat prèvia i indicacions sobre el nombre de fills i la possible presència de serventes o aprenents que aparentment condicionen el càlcul de la suma definitiva respecte de la xifra inicial. Per l'altre, una estima de l'any 1423 prèvia a la confecció d'una talla destinada a unes obres per la contenció de les aigües del Ter que comentarem més endavant i que es repartí únicament sobre els immobles i terres afectats per les crescudes periòdiques. Sobre tot dos documents vegeu: C. GUILLERÉ, «Les sources financières et fiscales de Gérone...», p. 48-49.

¹⁴⁵ Un dels volums consultats en aquesta línia ha estat: AMGi, Urbanisme i obres, regs. 11668-11686. Cal advertir, alhora, que més d'un registre d'aquesta sèrie conté quaderns amb èpoques dels clavaris o d'altres agents amb actuacions diferents d'operacions urbanístiques.

¹⁴⁶ Es conserva i hem buidat de forma prou exhaustiva la següent sèrie de lligalls amb registres de diversos anys (deixant de banda alguns anteriors a 1345 i actualment en procés d'edició per part dels mateixos responsables de l'arxiu): AMGi, I.1.2.1., llig. 6 (1380-1383), 7 (1389, 1391-1393), 8 (1409-11, 1412-14, 1414-1415, 1416-1418), 9 (1418-1420, 1428-1432, 1433-1436, 1436-1440, 1440-1446). Quant a les cartes rebudes

En general, no ofereixen la precisió cronològica dels llibres de negocis o les dades quantitatives dels trasllats de comptes. Tanmateix, posen en relleu el sentit de certes mesures fiscals adoptades pel consell o deixen al descobert els detalls d'alguns processos negociadors amb altres instàncies de poder, en especial amb la monarquia.

Com procurarem demostrar al llarg de la investigació, gràcies al fons Ajuntament de Girona de l'Arxiu Municipal, ens ha estat possible reconstruir l'evolució del govern local, el seu organigrama amb els distints càrrecs i ocupacions, així com les funcions respectives, a més dels diversos negocis articulats entorn a la hisenda local. Al mateix temps, ens han permès documentar el nom de les persones que exerciren aquests càrrecs, assumiren aquestes funcions i/o participaren en préstecs, arrendaments d'impostos o la provisió de béns i serveis.

2) Arxiu Històric de Girona, Fons notariais de la ciutat de Girona

Això no obstant, davant de la necessitat d'aprofundir en la identitat d'aquestes persones, el seu rerefons familiar, professional i social, les dades més valuoses en les havien d'oferir els protocols notariais¹⁴⁷. Per això, el segon eix de la recerca documental s'ha situat en l'extens fons dels notaris actuant dins l'òrbita de la notaria reial de la ciutat de Girona que actualment es conserva a l'AHG¹⁴⁸. Hi ha força aspectes de la institució que no es coneixen malgrat els estudis que puntualment s'hi han dedicat¹⁴⁹. L'actual classificació, a més,

d'altres incorporacions, especialment dels consellers de Barcelona: AMGi, I.1.2.7, llig.1, plec 1 (1300-1399), 2 (1400-1499).

¹⁴⁷ Sobre la importància d'aquest tipus de fonts, però alhora els reptes que planteja a l'investigador, vegeu, per exemple: Jean L. LAFFONT, «Un enjeu pour l'exploitation historique des actes notariés: La représentativité de l'acte et de la pratique notariale», a *Histoire sociale et actes notariés: Problèmes de méthodologie*, Actes de la table ronde du 20 mai 1988 à l'UTM, Toulouse: Presses Universitaires du Mirail – Presses de l'Institut d'Études Politiques, 1989, p. 69-85. Pel que fa al cas concret dels regnes hispànics: *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la Edad Media*, Seminario del 2003, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 2004. Destaquen dins d'aquest recull treballs com ara: José Mª CRUSELLES GÓMEZ, «Las fuentes notariales y la investigación histórica: Problemas de explotación de datos y análisis de la actividad notarial», p. 7-34; Benoît CURSENTE, «Histoire médiévale et documentation notariale dans le Midi de la France», p. 103-112; i Laureà PAGAROLAS SABATÉ, «Tipología documental y posibilidades de aprovechamiento histórico de los libros notariales catalanes», p. 47-82.

¹⁴⁸ Vegeu sobre l'ús que ha fet la historiografia dels fons notariais de l'àrea de Girona fins als primers anys del nostre segle: Antoni MAYANS i Xavier PUIGVERT, «Les fons notariais a les comarques gironines. Descripció, conservació i recerca», a *Documentació notarial i Arxius: Els fons notariais com a eina per a la recerca històrica*, Jornades celebrades els dies 5 i 6 d'octubre de 2006 a l'Arxiu Històric de Girona, Barcelona: Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2007, p. 11-34; Christian GUILLERÉ i Anthony PINTO, «Bilan des recherches sur le notariat géronais (XIIIe-XVe siècles)», a *Ibid.*, p. 35-59.

¹⁴⁹ Se n'han estudiat episodis com ara les tensions entre el notariat depenent del rei i el lligat al bisbe a la segona meitat del tres-cents (Maria Teresa FERRER MALLOL, «Notariat laic contra notariat eclesiàstic: Un episodi de la pugna entre ambdós a Girona (1374-1380)», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, Miscelánea en honor de J. M. Madurell, V (1977), p. 19-34, i, de forma més específica, els intensos

reflecteix una realitat organitzativa dels segles XVIII o XIX¹⁵⁰. En qualsevol cas, cal assenyalar tres qüestions bàsiques que incidiren en les pròpies característiques del fons i que condicionen qualsevol recerca que s'hi pretengui iniciar.

En primer lloc, és important tenir en compte que una notaria com la de la ciutat de l'Onyar constituïa una regalia, de manera que el rei podia alienar-la a particulars. Així es féu a Girona, com a mínim des de finals del segle XIII, per la qual cosa tots els notaris que operaven a la ciutat, al marge dels que depenien del bisbe, actuaven en nom de la família que tenia infeudada o establerta la notaria reial¹⁵¹. Alhora, fins a la dècada de 1420 (o sigui fins pràcticament la fi del període analitzat), tots treballaven en un mateix local dividit en distintes oficines o taulells. Aquesta és una de les raons principals per explicar la poca especialització en la clientela. Òbviament, alguns notaris aconseguiren, com a conseqüència d'una trajectòria més dilatada o la consecució de certa posició social, un prestigi major i assumien els afers i negocis de més transcendència. Amb tot, no pot dir-se, per exemple, que un fedatari fos el predilecte dels mercaders o que un altre ho fos dels habitants d'un determinat burg o raval de la ciutat.

Per altra banda, és ben sabut que des de les Corts de Perpinyà de 1351 tots els notaris catalans havien de portar un doble registre. Per un costat, els manuals amb les minutes o la versió preliminar dels instruments. Per l'altre, els protocols o *libri notularum* amb aquests

conflictes de 1365 a 1367 entre el rei Pere III i el bisbe Ennec de Valterra sota el pretext principal de la designació de notaris episcopals que podien entendre d'actes i instruments no eclesiàstics: Josep Maria PONS I GURI, «El conflicte de la notaria de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Homenatge a Lluís Batlle i Prats), 25:1 (1979-80), p. 167-236. En una contribució recent de Guilleré (Christian GUILLERÉ, «Le notariat catalan au XIVe siècle à travers l'exemple géronais: structures, production et clientèles», a Lucien FAGGION, Anne MAILLOUX i Laure VERDON, *Le notaire: entre métier et espace public en Europe VIIIe-XVIIIe siècle*, Aix-en-Provence: Publications de l'Université de Provence, 2008, p. 67-84) es posen en relleu les llacunes encara existents sobre força aspectes. Tanmateix, per fortuna de la investigació tenim constància de la defensa d'una tesi doctoral per part de l'investigador francès Matthieu Allingri que, a través de la comparació amb les pràctiques notariales d'altres territoris, aportarà molta llum al funcionament de la notaria de la ciutat de Girona durant el segle XIV.

¹⁵⁰ La producció dels diversos notaris es troba repartida en distintes seccions factícies (que més d'un cop trenquen o ometen línies de successió entre fedataris, almenys pel que hem constatat a la segona meitat del segle XIV) a Marta BALCELLS, Santi SOLER i Immaculada COSTA, *Inventari dels fons de les notaries Girona-1 a Girona-4*, Girona, gener del 2009, exemplar mecanografiat; ID., *Inventari dels fons de les notaries Girona-5 a Girona-11*, Girona, gener del 2009, exemplar mecanografia. Actualment s'està duent a terme un procés de revisió d'aquest inventari que, sens dubte, ajudarà a aclarir la tipologia de cadascun dels registres i a corregir algunes atribucions.

¹⁵¹ En l'època que tractem les successives famílies que gaudien de la titularitat de la notaria o actuaven de notaris majors foren els Taialà i, des d'aproximadament 1362, els Santmartí amb els Campllong, quedant-se aquests darrers com a únics titulars per renúncia dels primers: C. GUILLERÉ, «Le notariat catalan au XIVe siècle...», p. 67-84.

documents ja del tot desenvolupats segons la forma en què havien de ser expedits¹⁵². En conseqüència, des d'aproximadament 1351 d'alguns notaris es podria conservar la sèrie paral·lela de registres, però succeeix tan sols en alguns casos. A la pràctica, respecte de les dècades de 1360 i 1380, de la majoria només ens han pervingut els protocols i, en canvi, a principis del segle XV resulten més habituals els manuals. A aquesta circumstància cal afegir-hi la possibilitat que els notaris elaboressin registres específics de tipologies contractuals, com ara testaments, compra-venda de violaris i censals o capítols matrimonials, a la vegada que de les actes d'un particular o una institució concrets, de manera que cap d'aquests documents quedava anotat als protocols o *libri notularum* comuns.

Tanmateix, pel que fa a la ciutat de Girona, a diferència d'altres viles de la demarcació, no es detecta una gran tendència a la creació de registres específics més enllà de dos del tipus esmentats, els de compra-venda de rendes i els de testaments. Alhora, i també per contrast amb altres llocs, es conserven pocs exemplars de llibres de negocis d'institucions, i tampoc no hi ha evidències que n'haguessin existit gaires més¹⁵³. Així les coses, la recerca ha hagut de centrar-se en protocols ordinaris, malgrat que sovint no inclouen algunes tipologies específiques com les mencionades. Per això, sempre que es comptava amb un sèrie de manuals més o menys contínua, s'ha donat preferència a aquests registres.

Tot el que acabem de comentar té unes conseqüències directes en la recerca documental duta a terme. En síntesi, a fi de garantir uns resultats mínimament representatius, ha estat necessària una consulta àmplia del dipòsit documental derivat de la notaria de Girona¹⁵⁴. Sense això no ens hauríem pogut apropar-nos a l'objectiu principal en la consulta del fons: reunir tanta documentació com fos possible relativa a les famílies i individus que, a través de la documentació de l'Arxiu Municipal, havien estat identificats com a protagonistes del govern de la ciutat i del sistema fiscal i financer articulat al seu voltant.

¹⁵² A propòsit d'això, vegeu el treball clàssic: Maria Teresa FERRER I MALLOL, «La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4 (1974), p. 29-191.

¹⁵³ Un dels fons més nodrits d'aquesta mena de registres és el de la notaria de Manresa: Josep M. MASNOU i Jordi TORNER, «Els manuals notariais de famílies i particulars manresans dels segles XIII al XVI: un cas singular en els arxius de protocols catalans», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocolos*, 26 (2008), p. 99-145. A propòsit d'altres llibres particulars de poblacions de la diòcesi de Girona com ara Castelló d'Empúries, Besalú o Amer: Christian GUILLERÉ, «Le registre particulier d'un marchand de Montepulciano installé à Castelló d'Empúries, Taddeo Brunacini (1336-1349)», *Annales du Midi: revue de la France méridionale*, 236 (2001), p. 509-549; Joel COLOMER CASAMITJANA, «El comerç de drap a Besalú: l'exemple dels Roure (1325-1340)», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocolos*, 30 (2012), 7-29; Lluís TO FIGUERAS, «La comercialització de productes tèxtils a l'entorn de 1300: els drapers de la vila d'Amer», a M. VIADER *et alii.* (eds.), *Ciutats, viles, sagreres. Els nuclis urbans a la Baixa Edat Mitjana (s. XIII-XV)*, Actes del II Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric, 2010, Hostalric: Ajuntament d'Hostalric, 2011, p. 36-56.

¹⁵⁴ Vegeu TAULA 1.

Seguint aquesta premissa, es va donar preferència al buidatge dels notaris que durant certes etapes combinaren el tracte amb particulars amb el servei al municipi com a escrivans de la juraderia i el consell, a saber: Bonanat Nadal, Bartomeu Tord, Pere Pinós, Guillem de Dons i Miquel Pere (TAULA 40)¹⁵⁵. I és que, malgrat les limitacions lligades a l'escassa especialització en la clientela, realment s'entreveia més factible trobar-hi actes esparses que, per la raó que fos, no s'acabaven protocol·litzant en els registres particulars de la corporació, així com d'altres documents subsidiaris. Pensem, per exemple, en els pactes a títol privat entre co-arrendataris d'un impost l'arrendament del qual, com hem vist, s'havia recollit als *notularum* propis dels jurats, o els traspassos i cessions de títols de deute emesos pel municipi el contracte original del qual, segons hem dit, també acostumava a reunir-se en un llibre específic dels regidors o dels síndics municipals que s'havia encarregat de les vendes.

D'acord amb les directrius de la investigació, hi ha algunes tipologies documentals que es presenten especialment útils per reconstruir el *background* socioeconòmic i les xarxes d'aquests actors, a saber: les cartes de noces, els testaments, els inventaris *post mortem*, les constitucions de societats o les compra-vendes, establiments o arrendaments d'immobles. De tota manera, molt sovint han estat igualment valuosos simples reconeixements de deute o de rebuda a propòsit d'una herència o un matrimoni, on poden deduir-se lligams de parentiu sense la necessitat d'haver localitzat documents més específics com ara cartes nupcials o heretaments. Una cosa similar ha succeït amb actes que certifiquen associacions comercials o professionals que podien haver-se formalitzat en un acord posat per escrit davant de notari, encara que no sempre havia d'haver estat així.

Un altre fons custodiat a l'AHG i que hem consultat, tot i que només de forma puntual, ha estat el corresponent a l'antic Hospital de Santa Caterina, és a dir, la continuació en època moderna de l'Hospital Nou existent durant la baixa edat mitjana. Hem limitat la recerca en el fons de pergamins d'aquest centre pel període comprès dins l'arc cronològic investigat i n'hem extret dades tan sols per complementar les que disposàvem dels registres de l'escrivà del consell a fi de reconstruir la relació de membres de l'equip directiu de la institució, segons explicarem, estretament lligada al municipi.

¹⁵⁵ Dissortadament, en aparença per problemes en la transmissió del llegat documental per part dels seus hereus, no s'ha conservat cap volum propi d'un dels que fou escrivans durant més temps (entre aproximadament 1340 i 1370), Ramon Bruguera.

3) Arxiu de la Corona d'Aragó: Cancelleria reial, fons del Reial Patrimoni i fons de la Generalitat

Tal com anticipàvem en comentar l'ús que hem fet dels pergamins, de les lletres reials i dels llibres de privilegis conservats a l'Arxiu Municipal de Girona, la documentació normativa ha d'analitzar-se amb certa cautela. Encara que molt probablement se n'hagi conservat el gruix més important, és necessari contrastar aquest corpus amb la principal instància d'on emanaven la majoria de provisions o actes jurídics tocants al funcionament de la institució local, la Cancelleria reial. Així, es pogué comprovar en un primer sondeig que en els registres cancellerescos apareixien diverses provisions dels quals no hi havia traça a l'arxiu municipal. D'acord amb una lògica que sens dubte mereixeria una recerca monogràfica, semblava clar que els diguem-ne guardians de la memòria del municipi i artífexs, per exemple, de la confecció dels llibres de privilegis, així com els responsables de la conservació dels pergamins i de les cartes rebudes de la monarquia, no es preocuparen per la preservació de certs documents, o senzillament decidiren ometre'ls.

Per això, ha calgut inspeccionar fins on ha estat possible les sèries de Cancelleria dels successius monarques en el període que tractem (Pere III, Joan I, Martí I, Ferran I i Alfons IV), a més de l'etapa del segon quan era infant i, com hem vist, fou intítulat duc de Girona. Hem fet especial atenció als períodes de més inestabilitat o conflictivitat política en què la cort reial tenia més incidència, com ara les dècades de 1370, 1380 i 1390 o els primers anys del quatre-cents¹⁵⁶. Així mateix, tal com especificarem, han estat d'especial utilitat, dins de les distintes cancelleries, la sèrie de registres *Officialum* per a la reconstrucció dels oficials jurisdiccionals delegats per la monarquia a la demarcació. De cara a navegar en tot aquest immens dipòsit documental, cal esmentar, finalment, la inestimable ajuda que representen els índexs confeigits per Josep Llaris, oficial major de l'arxiu reial de la segona meitat del segle XVII¹⁵⁷. Disponibles en la seva versió original a la sala de consulta de l'ACA, podem confirmar que constitueixen una bona brúixola, com a mínim en una recerca lligada a administracions locals com aquesta.

¹⁵⁶ Hem extret, finalment, notícies dels següents registres. Pel que fa a la cancelleria de Pere III (incloent-hi, en especial, la del seu primogènit, l'infant Joan): ACA, C, regs. 783, 843, 899, 907, 925, 944, 945, 967, 978, 984, 991, 1080, 1082, 1090, 1181, 1184, 1216, 1217, 1231, 1240, 1245, 1249, 1251, 1256, 1257, 1262, 1267, 1273, 1288, 1370, 1372, 1478, 1669, 1683, 1684, 1687, 1693, 1694, 1696, 1697, 1698, 1702, 1723, 1756, 1759, 1764, 1765, 1788, 1792, 1793, 1794, 1795, 1798, 1820, i 1823. Quant a la del rei Joan I: ACA, C, regs. 1832, 1395, 1898, 1904, 1913, 1914, 1925, 1983, i 2328. Respecte de la del rei Martí I: 2127, 2128, 2134, 2136, 2138, 2143, 2156, 2158, 2167, 2168, 2183, 2174, 2175, 2180, 2190, 2193, 2194, 2195, 2198, 2199, 2200, 2201, 2204, 2206, 2208, 2218, i 2219. A propòsit de la de Ferran I: ACA, C, reg. 2329. En darrer lloc, pel que fa a l'Alfons I: ACA, C, regs. 2603, 2604, 2605, 2606, i 2607.

¹⁵⁷ ACA, Índice de Josep Llaris, c. 1681.

En paral·lel, dins del fons Patrimoni Reial, s'han efectuat diverses “cates” als llibres de comptes de les respectives tresoreries dels reis, reines i infants integrats a la secció Mestre Racional i se n'han pogut extreure informacions de gironins que exercien càrrecs o es movien en l'entorn d'aquestes institucions. També s'hi ha trobat la confirmació de l'entrega efectiva a les arques reials d'alguns donatius o ajudes pactades entre el sobirà i el municipi que ens ocupa¹⁵⁸.

Hi ha, així mateix, una altra secció de gran importància dins del fons Patrimoni Reial, la de la Batllia General de Catalunya. Com és sabut, s'hi conserva tota la documentació produïda pel principal oficial ocupat de la gestió del patrimoni regi al principat. Així, en tant que població de reialenc, poden trobar-s'hi notícies abundants dels elements patrimonials, rendes i drets diversos que posseïa la corona a Girona i a la seva demarcació. Com mostrarem, diversos autors que han investigat sobre la ciutat de l'Onyar (en especial, C. Guilleré i J. Fernández Trabal) hi han aconseguit localitzar informació a propòsit de feudataris del rei, de perceptors d'exaccions vinculades a l'erari regi i d'altres tinents de drets. En el nostre cas, hem buidat a fons un capbreu elaborat a instàncies del lloctinent del batlle general entre 1415-1416, encara que tenim constància de l'existència d'exemplars similars de la dècada de 1350¹⁵⁹. En definitiva, es tracta d'un fons pendent de ser explorat amb profunditat si la recerca endegada s'amplia en alguna ocasió amb l'anàlisi dels gestors i beneficiaris de les rendes del rei al territori, tenint en compte, de tota manera, que una investigació d'aquestes característiques hauria d'abordar, en primer lloc, el gran declivi del patrimoni reial des de les dècades de 1320 i 1330 (si no abans) i les transformacions que experimentà constantment dins de l'arc cronològic que estudiem.

Finalment, també a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, mereix un comentari específic la documentació relativa a la Diputació del General, com se sap, la institució derivada de les comissions de les Corts que, des del darrer terç del segle XIV, esdevingué la vertebradora d'una fiscalitat general en el conjunt de Catalunya, com succeí amb certes diferències cronològiques en altres territoris de la corona. Interessava sobretot estudiar-hi els ciutadans de Girona que participaren en l'arrendament dels drets d'importació i exportació (drets d'entrades i eixides) i de les generalitats dels draps (o impostos sobre la producció i la comercialització de teixits). I això tant en el districte fiscal que amb aquesta finalitat

¹⁵⁸ En concret, ens han acabat servint els següents registres: ACA, RP, MR, regs. 345, 346, 360, 365, 381, 392, 404, 413, 565, 586, 588, 595, 599, 617 i 618.

¹⁵⁹ ACA, RP, Batllia General de Catalunya, vol. 175 (Capbreu de Girona i vegueria de 1415-1416).

encapçalava la mateixa ciutat de l'Onyar com, segons veurem que s'ha comprovat que succeí, en altres demarcacions del principat. Per això, s'han utilitzat els registres que es conserven pel període estudiat dels contractes d'arrendament d'aquestes exaccions i, en defecte de les actes originals, amb referències posteriors als arrendataris¹⁶⁰. Les dades extretes s'han complementat puntualment amb volums de correspondència dels propis diputats del General residents a Barcelona¹⁶¹. Tots aquests aspectes, però, tampoc no ocuparan un lloc central en el present treball, per bé consideràvem necessari tenir-los presents per tal de no perdre perspectiva i context a l'hora d'examinar els arrendataris d'impostos del municipi o altres agents fiscals i financers vinculats a l'administració local.

4) Altres arxius: Arxiu Diocesà de Girona (ADG) i Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX)

Un dels grans arxius gironins és, sens dubte, el del bisbat i on darrerament, a més, s'ha incorporat el propi del capítol de la catedral. Tot i això, el lloc que ocupen la Mitra i el clergat en general en el mosaic de poders existent a la ciutat de Girona no és objecte d'estudi en la present tesi doctoral. En conseqüència, les riques sèries generades per les institucions i organismes de la diòcesi només s'han consultat de forma puntual per il·luminar alguns aspectes d'individus posats en relleu a través de la recerca com ara ocupants d'oficis de la delegació territorial de la monarquia o de magistratures municipals. Òbviament, les cerques realitzades han pogut ser molt efectives gràcies a la completa labor de catalogació i inventari de registres dutes a terme pels successius arxiviers d'aquest dipòsit, en especial per J. Marquès Planagumà¹⁶².

En concret, s'han extret informacions esparses de les sèries Lletres (U) i Notularum (G) de la cúria diocesana, així com la de Dotalies de Beneficis (D). D'altra banda, hem consultat

¹⁶⁰ Quant a la sèrie de contractes d'arrendament o de referències a deutes pendents dels arrendataris que ha estat possible reconstruir per la demarcació de Girona entre 1390 i 1443: ACA, Generalitat, G-24, vol. 2, f. 103v-111r (1390/10/20); Ibid., vol. 3, f. 1r-8r (1393/06/03); ACA, Generalitat, G-54, vol. 1, f. 13r, 19r; ACA, Generalitat, G-24, vol. 4, f. 13r (1412/05/18); Ibid., vol. 6, f. 12r-v (1416/05/05), 65r-v (1419/05/13), 112v (1422/05/14); ACA, Generalitat, G-54, vol. 1, f. 191r-192v, 219r, 232r-233v; ACA, Generalitat, G-24, vol. 7, f. 15r-v (1431/06/27); Ibid., vol. 9, f. 24r-25v, 1440/06/10.

¹⁶¹ Finalment, hem emprat en la present investigació els següents: ACA, Generalitat, N-606 (1365); Ibid., N-629 (1391-92)

¹⁶² Josep M. MARQUÈS PLANAGUMÀ i Pere TRIJUEQUE FONALLERAS, *Arxiu Diocesà de Girona: Repertori General*, Girona: Diputació, 2004, format CD i accessible a través del web www.arxiuadg.org/ca/arxiu. Respecte de la sèrie de Lletres, vegeu igualment la completa edició documental dels 11 primers registres que es conserven per la primera meitat del tres-cents: J.M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ i J. PUIG I OLIVER (eds.), *Lletres del bisbe de Girona...*, vol. I.

també dins de la sèrie Processos Medievals (sèrie C) uns quants dels expedients corresponents a la concessió de dispenses matrimonials per consanguinitat¹⁶³; una font ja posada en valor per C. Guilleré i prou útil de cara a la reconstrucció familiar¹⁶⁴. Per una finalitat també molt concreta s'ha sondejat una petita part de la documentació de l'antic arxiu del Seminari diocesà, exactament la que correspongué al col·legi d'en Beuda, com veurem, una entitat fruit del llegat de Jaume Beuda, mercader que estigué especialment vinculat amb la tresoreria municipal¹⁶⁵.

Un darrer arxiu que ha estat objecte de consultes esporàdiques és l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX). Dins de les diverses notaries que custodia, s'han buidat uns pocs volums del fons corresponent a la vila de Besalú amb l'objectiu de seguir la pista d'avantpassats o parents de certs personatges amb un protagonisme especial en la investigació de qui teníem constància vincles amb aquesta antiga capital comtal¹⁶⁶.

¹⁶³ En concret, ADG, Processos Medievals, C, regs. 620, 621, 626, 627, 629, 631, 638, i 643.

¹⁶⁴ C. GUILLERÉ, «Les élites urbaines catalanes...», p. 275-276. Malgrat l'interès d'aquest tipus de documents, no s'ha de perdre de vista que tan sols permeten resseguir línies d'ascendència aleatòries i marcades, en qualsevol cas, per l'enllaç que requereix l'aprovació de les autoritats eclesiàstiques per celebrar-se, les quals inicien una sèrie d'interrogatoris a fi de determinar el vincle exacte de parentiu entre dos contraents. En suma, no necessàriament posen de relleu les branques principals d'una família, ni il·luminen sobre el global de la descendència o els parents col·laterals.

¹⁶⁵ ADG, Arxius incorporats, Seminari, Col·legi d'en Beuda. S'hi ha mirat el lligall "Escriptures de Jaume Beuda", però quedaria pendent submergir-se en la col·lecció de pergamins (mesclats amb els procedents d'una altra institució caritativa, el col·legi de mestre Querol) malauradament pendents de catalogació.

¹⁶⁶ En concret, entre d'altres registres consultats, hem extret dades del següent: ACGAX, Notarials, Besalú, vol. 1076.

0.3. Bibliografia utilitzada

0.3.1. Fonts editades

ALBERCH I FUGUERAS, Ramon, *Guia-inventari de l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Girona*, Girona: Ajuntament de Girona, 1983.

ANÒNIM, *Doctrina Compendiosa*, (Martí de Barcelona, ed.), Barcelona: Barcino, 1929

ARNALL JUAN, M. Josepa, «Les rubriques del còdex anomenat “Col·lecció de franqueses, provisions, privilegis i cartes reials de la ciutat i vegueria de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXIX (1998), p. 123-172

ARNALL I JUAN, M. Josepa (ed.), *Lletres reials a la ciutat de Girona (1293-1515)*, Girona: Ajuntament /Barcelona: Fundació Noguera, 2000, 4 vols. [Ll. R.]

BAIGES JARDÍ, Ignasi, RUBIÓ RODON, Anna, VARELA-RODRÍGUEZ, Elisa (eds.), *Cort general de Montsó: 1383-1384*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992

BALCELLS, Marta, SOLER, Santi i COSTA, Immaculada, *Inventari dels fons de les notaries Girona-1 a Girona-4*, Girona, gener del 2009, exemplar mecanografiat.

BALCELLS, Marta, SOLER, Santi i COSTA, Immaculada, *Inventari dels fons de les notaries Girona-5 a Girona-11*, Girona, gener del 2009, exemplar mecanografiat.

BOADAS RASET, Joan, CASELLAS SERRA, Lluís-Esteve (dir.), *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862)*, Girona: Ajuntament – Caixa de Girona /Barcelona: Fundació Noguera, 2005, 3 vols.

BOSOM ISERN, Sebasità, VELA PALOMARES, Susanna (eds.), *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà*, Barcelona: Fundació Noguera, 2007

BOSOM ISERN, Sebasità, VELA PALOMARES, Susanna (eds.), *Llibre de les provisions reials de la vila de Puigcerdà*, Barcelona: Fundació Noguera, 2009

COBOS FAJARDO, Antoni (ed.), *Llibre de Privilegis de la vila de Figueres (1267-1585)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2004

Constitucions y altres Drets de Cathalunya (CYADC), estudi introductor a cura de Josep M. Pons i Guri, col. Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995

DE LA VIA, Francesc, *Obres*, ed. Arseni Pacheco: Barcelona, Quaderns Crema, 1997

ESCRIBÀ BONASTRE, Gemma, FRAGO PÉREZ, i M. Pilar, *Documents dels jueus de Girona (1124-1595): Arxiu Històric de la Ciutat – Arxiu Diocesà de Girona*, Girona: Ajuntament, 1992.

- GARCIA EDO, Vicent (ed.), *El Llibre Vert Major de Perpinyà. (s. XII-1395)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2010
- GUILLERÉ, Christian (ed.), *Llibre Verd de la ciutat de Girona (1144-1533)*, Barcelona: Fundació Noguera/Lleida: Pagès, 2000 [Ll. Verd]
- JULIOL i ALBERTÍ, Griselda (ed.), *Llibre Vermell de la ciutat de Girona (1188-1624)*, Barcelona: Fundació Noguera/Lleida: Pagès, 2001. [Ll. Vermell]
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., PUIG I OLIVER, Jaume de, SERRAT TORRENT, Albert, «Regest del protocol del notari de la cúria diocesana de Girona Pere Capmany», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 28 (2009), p. 265-453
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., TRIJUEQUE FONALLERAS, Pere, *Arxiu Diocesà de Girona: Repertori General*, Girona: Diputació, 2004 (accessible a: www.arxiuadg.org/ca/arxiu)
- PONS GURI, Josep M. , *Actas de las Cortes Generales de la Corona de Aragón de 1362-63*, Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, vol. I, Madrid-Barcelona, 1982
- REDONDO GARCÍA, Esther, *El fogatjament general de Catalunya de 1378*, Barcelona: CSIC, 2002.
- REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, *Cortes de Cataluña*, vol. II, Madrid, 1899.
- RODRIGO LIZONDO, Mateu (ed.), *Col·lecció documental de la Cancelleria de la Corona d'Aragó: textos en llengua catalana (1291-1420)*, Fonts Històriques Valencianes, València: Universitat de València, 2013
- SANS TRAVÉ, Josep M. (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. I (1411-1539): Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994
- SESMA MUÑOZ, J. Ángel (ed.), *Acta Curiarum Regni Aragonum. Tomo V: Cortes de los reinados de Pedro IV y Juan I (Cortes de Zaragoza, 1381; Cortes generales de Monzón, Tamarite de Litera y Fraga, 1383-1384; Cortes generales de Monzón, 1388-1389)*, Zaragoza, 2009
- TORRAS SERRA, Marc (ed.), *El Llibre Verd de Manresa (1218-1902)*, Barcelona: Fundació Noguera, 1996, doc. 128 (1393/03/25)

0.3.2. Bibliografia

- ABELLA SAMITIER, Juan, LAFUENTE GÓMEZ, Mario, «La proyección parlamentaria de la baja nobleza aragonesa en el reinado de Martín I (1396-1410)», *Medievalismo*, 21 (2011), p. 139-159

- ALBERCH FUGUERAS, Ramon, «El Dr. Lluís Batlle i Prats», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 25/1 (1979), p. 1-26
- ALBERCH FUGUERAS, Ramon, BATLLE PRATS, Lluís, NEGRE PASTELL, Pelai (eds.), *El Príncep de Girona*, Girona: Gòthia, 1982
- ALBERCH FUGUERAS, Ramon , BOADAS RASET, Joan, «Josep Pella i Forgas, més enllà de l'homenatge», *Revista de Girona*, 111 (1985), pp. 50-54
- ALBERCH FIGUERAS, Ramon, «Arxius i arxivística a les comarques gironines», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 34 (1994), p. 521-601
- ALBERCH FUGUERAS, Ramon, QUER I CARBONELL, Josep, *Joaquim Botet i Sisó: Del catalanisme al nacionalisme*, Barcelona: Columna, 1998, pp. 141-158
- ALBERNI, Anna, «El Procés de Francesc de la Via, una nota de societat gironina de 1406», a Sadurní MARTÍ (ed.), *Actes del 13è col·loqui internacional de l'AILLC* (Girona, 2003), Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, vol. III, p. 81-94
- ÁLVAREZ GÓMEZ, Daniel, «Els testaments del jurista Narcís de Sant Dionís (1458) i del seu germà Dalmau (1432)», *Cuadernos de Historia del Derecho*, 2012 (19), p. 233-255
- ÁLVAREZ GÓMEZ, Daniel, «Dades sobre la trajectòria històrica de la figura de Narcís de Sant Dionís», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 55 (2014), p. 159-180
- AMELANG, James S., *La formación de una clase dirigente: Barcelona, 1490-1714*, Barcelona: Ariel, 1986
- AMELANG, James S., «L'oligarquia ciutadana a la Barcelona moderna: una aproximació comparativa», a ID., *"Gent de la Ribera" and other essays on modern Barcelona*, Vic: Eumo-Universitat de Vic, 2008, pp. 97-126
- AMICH RAURICH, Narcís, SAGRERA ARADILLA, Jordi, «Algunes dades sobre la higiene i la salubritat a la ciutat de Girona en els segles XIII i XIV», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 39 (1998), p. 87-110
- APARISI ROMERO, Frederic, «Las élites rurales en la Edad Media como objeto de estudio: de la marginalidad al centro del debate historiográfico», *Historia. Instituciones. Documentos*, 40 (2013), p. 11-34
- ARAGÓ, Narcís-Jordi, «Enric Mirambell i l'esperit de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 49 (2008), p. 13-18
- ARAGÓN RUANO, Álvaro, «Prosopografía de los recaudadores municipales en Guipúzcoa en los inicios del siglo XVI (1500-1520)», a a Ángel GALÁN i Ernesto GARCÍA FERNÁNDEZ (eds.), *En busca de Zaqueo: los recaudadores de impuestos en las épocas medieval y moderna*, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 2012, p. 313-335
- ARAMAYONA ALONSO, Guillermo, «El cuaderno de 1421 de "el Bací dels Pobres Vergonyants", de la parroquia de Santa Maria del Mar, de Barcelona», a Manuel RIU I RIU (dir.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*: Barcelona: CSIC, 1980, vol. II p. 173-189

- ASENJO GONZÁLEZ, María, «Sociedad y vida política en las ciudades de la corona de Castilla. Reflexiones sobre un debate», *Medievalismo*, 5 (1995), pp. 89-125
- AURELL CARDONA, Jaume, *Els mercaders catalans al quatre-cents: mutació de valors i procés d'aristocratització a Barcelona, 1370-1470*, Lleida: Pagès, 1996
- AURELL, Martin, «La chevalerie urbaine en Occitanie (fin Xe-début XIIIe siècle)», a *Les élites urbaines au Moyen Âge*, XXVIIe Congrès de la S.H.M.E.S. (Rome, May 1996), Paris: Publications de la Sorbonne-École Française de Rome, 1997, p. 71-118
- AVENTÍN PUIG, Mercè, «Mercat de rendes, mercat de salvació», a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona: IMF-CSIC, 1996, p. 133-151
- BADIA I HOMS, Josep M., *L'arquitectura medieval a l'Empordà*, vol. II-A, Girona, Diputació de Girona, 1985
- BAIG ALEU, Marià, BOSCH ESTANY, Simon, «El Castell de Biure de Queixàs, origen del llinatge dels Biure de l'Empordà», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 24 (1991), p. 173-206
- BAJET ROYO, Montserrat, *El mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVI. Edició del "Llibre de les Ordinations"*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994
- BAJET ROYO, Montserrat, «Policia de mercat a l'època medieval», *Revista de Dret Històric Català*, 2 (2002), p. 121-143
- BAJET ROYO, Montserrat, *El jurament i el seu significat jurídic al principat segons el dret general de Catalunya (segles XIII-XVIII): Edició de la « Forma i pràctica de celebrar els juraments i les eleccions a la ciutat de Barcelona en el segle XV»*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2009
- BANEGAS LÓPEZ, Ramon Agustín, «Comer carne y pagar impuestos. El impacto de las imposiciones municipales en el comercio barcelonès de carne durante el siglo XV», *Anuario de Estudios Medievales*, 39/1 (2009), p. 329-355
- BARCELÓ CRESPI, Maria «Coronatge i maridatge (1458-1516)», *Homenatge a Antoni Mut Calafell, arxiver*, Palma de Mallorca: Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1993, p. 17-33
- BARRIO BARRIO, Juan Antonio, «Una oligarquía fronteriza en el mediodía valenciano. El patriciado de Orihuela, siglos XIII-XV», *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), p. 105-126
- BARRIO BARRIO, Juan Antonio, «Las élites políticas urbanas en la gobernación de Orihuela. Los sistemas de creación, acceso y reproducción del grupo dirigente en un territorio fronterizo», *Anuario de Estudios Medievales*, 32/2 (2002), p. 777-808
- BARRIO BARRIO, Juan Antonio, «Los procuradores del brazo real en las Cortes medievales del reino de Valencia», *Aragón en la Edad Media*, 21 (2009), p. 59-98

- BARRON, Caroline, *London in the Later Middle Ages: Government and People 1200-1500*, Oxford: Oxford University Press, 2004
- BASEGODA PINEDA, Enric, «Dos poetas castellanins del segle XV», *Mot, so, raço*, 3 (2004), p. 16-24
- BASTIT GUDAYOL, Dolors, *Organització del municipi gironí en els segles XIII-XV*, Barcelona: I Màster en arxivística, UAB-AAC, 1990
- BATLLE GALLART, Carme, «Una familia barcelonesa: los Deztorrent», *Anuario de Estudios Medievales*, 1 (1964), p. 471-488
- BATLLE GALLART, Carme, «Notas sobre la familia de los Llobera, mercaderes barceloneses del siglo XV», *Anuario de Estudios Medievales*, 6 (1969), p. 535-552
- BATLLE GALLART, Carme, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XIV*, Barcelona: CSIC, 1973, 2 vols.
- BATLLE GALLART, Carme, «Una familia barcelonesa: los Torrò», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 22 (1974-1975), p. 203-209
- BATLLE GALLART, Carme, «Retorn a la Busca i la Biga, els dos partits de la Barcelona medieval», *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 3 (1982), p. 229-234
- BATLLE GALLART, Carme, «La oligarquía de Barcelona a fines del siglo XV: el partido de Deztorrent», *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 7/8 (1986), p. 312-335
- BATLLE GALLART, Carme, «Esquema de l'evolució del municipi medieval a Catalunya», *Estudis baleàrics*, V/31 (1988), p. 61-72
- BATLLE GALLART, Carme, BUSQUETS, Àngels, NAVARRO, Imma, «Aproximació a l'estudi d'una família barcelonina els segles XIII-XIV: els Grony», *Anuario de Estudios Medievales*, 19 (1989), p. 285-310
- BATLLE GALLART, Carme, FERRER MALLOL, Maria Teresa, et alii (eds.), *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona. Segle XIV: les eleccions municipals*, Barcelona, CSIC-IMF, 2007
- BATLLE PRATS, Lluís, «Inventari dels béns de l'Hospital de la Seu de Girona (10 gener 1362)», *Estudis Universitaris Catalans*, XIX (1934), p. 58-80
- BATLLE PRATS, Lluís, «El viaje de los Reyes Católicos a Gerona, última etapa de la recuperación de la Cerdaña y Rosellón», *Hispania*, 13 (1943), p. 631-645
- BATLLE PRATS, Lluís, «Los funerales de Pedro el Ceremonioso en Gerona», *Analecta Sacra Tarraconensia*, 17 (1944), p. 139-143
- BATLLE PRATS, Lluís, «Fiesta en Gerona por la conquista de Granada. Enero-Febrero de 1492», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 1 (1946), p. 94-107

- BATLLE PRATS, Lluís, «Documents per a la biografia i obres dels artistes gironins Francesc Artau i Pere Compte», a *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Històrics – Institut d'Estudis Catalans, 1947-1954, vol. I, 139-147
- BATLLE PRATS, Lluís, «Inventarios gerundenses del siglo XV», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 6 (1951), p. 179-192
- BATLLE PRATS, Lluís, «La canonización de San Vicente Ferrer y su conmemoración en Gerona», *Analecta Sacra Tarraconensia*, 27 (1954), p. 5-8
- BATLLE PRATS, Lluís, «Ordenaciones relativas a los judíos gerundenses», *Homenatge a J. M. Millàs i Vallcrosa*, Barcelona, 1954, vol. I, p. 83-92
- BATLLE PRATS, Lluís, «Juglares en la Corte de Aragón y en el municipio de Gerona en el siglo XIV», *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, Madrid: Patronato Marcelino Menéndez y Pelayo, 1954, vol. 5, p. 165-184.
- BATLLE PRATS, Lluís, «Diplomatario gerundense de Alfonso el Magnánimo», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XI (1956-1957), p. 5-81
- BATLLE PRATS, Lluís, «Trigo sardo y siciliano en el abastecimiento de Gerona en 1424», a *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón (Relaciones económicas y Comerciales en el Mediterráneo del siglo XII al XVI)*, Cagliari, 1957, vol. VI/I, pp. 271-284
- BATLLE PRATS, Lluís, «Diplomatario gerundense de Fernando de Antequera», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 14 (1960), pp. 5-37
- BATLLE PRATS, Lluís, «Más precisiones sobre el Call gerundense. La ordenación de 1418», *Sefarad*, 21 (1961), p. 48-57
- BATLLE PRATS, Lluís, «Más precisiones sobre el Call gerundense. La ordenación de 1418», *Sefarad*, 21 (1961), p. 48-57
- BATLLE PRATS, Lluís, «Alfonso II en los Cartularios del Archivo Municipal de Gerona», *VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, II (1962), p. 161-169
- BATLLE PRATS, Lluís, SOBREQÜÉS VIDAL, Santiago, «Diplomatario gerundense de la infanta Juana de Aragón, lugarteniente general de Cataluña», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 16 (1963), p. 81-106
- BATLLE PRATS, Lluís, «Diplomatario gerundense de la Reina Doña Juana Enríquez y del príncipe D. Fernando», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 16 (1963), p. 33-80
- BATLLE PRATS, Lluís, «La Casa del Concell de Gerona en 1498», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 17 (1964-1965), p. 373-381
- BATLLE PRATS, Lluís, «El historiador Julián de Chía», *Revista de Girona*, 32 (1965), p. 27-29
- BATLLE PRATS, Lluís, «Epistolario gerundense del Príncipe de Viana», *Homenatge a Jaume Vicens Vives*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1965, vol. I, p. 351-364

- BATLLE PRATS, Lluís, «Epistolario gerundense de Juan II de Aragón», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 18 (1966-1967), p. 261-346
- BATLLE PRATS, Lluís i SOBREQÜÉS I VIDAL, Santiago, «Diplomatario gerundense del rey Juan de Navarra en la lugartenencia de Cataluña (1454-1458)», *Anuario de Estudios Medievales*, 4 (1967), p. 427-464
- BATLLE PRATS, Lluís, «Censo y población de San Feliu de Guíxols en 1360», a *Miscel·lània d'estudis dedicats a Martínez Ferrando*, ANABA, 1968, p. 43-52
- BATLLE PRATS, Lluís, «Privilegios gerundenses de Alfonso el Benigno», *VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Valencia, 1969, vol. I, p. 237-243
- BATLLE PRATS, Lluís, «La antigua capilla de San Miguel de la casa de la ciudad», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 20 (1970), p. 317-355
- BATLLE PRATS, Lluís, «Diplomatario gerundense de Fernando I», *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, 1959, 1970, vol. II, p. 633-661
- BATLLE PRATS, Lluís, «Inventari dels béns de Guillem de Coll, apotecari-especier de Girona, 1454», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols de Barcelona*, 6 (1978), *Miscel·lània en honor de Josep M. Madurell i Marimon*, p. 199-213
- BATLLE PRATS, Lluís, *La cultura a Girona de l'Edat Mitjana al Renaixement*, Col·lecció de Monografies de l'I.E.G., 7, Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1979
- BATLLE PRATS, Lluís, «El juratori del Consell Municipal de Girona», *Butlletí de l'Associació Arqueològica de Girona*, 2 (1979)
- BATLLE PRATS, Lluís, «Jaume I en el cartoral 'Llibre verd' de l'Arxiu Municipal de Girona», a *Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, «Jaime I y su época», Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1979, vol. III, p. 377-383
- BATLLE PRATS, Lluís, «La biblioteca del mestre Marc Roca, metge de Girona (1427)», a Jacint Corbella i Corbella (ed.), *Tercer Congrés d'Història de la Medicina Catalana: Actes*, vol. 1, Barcelona - Lleida, Universitat de Barcelona: Seminari Pere Mata, 1981, p. 11-21.
- BATLLE PRATS, Lluís, «Notes biogràfiques del juriconsult gironí Tomàs Mieres», a IX Congresso di Storia della Corona d'Aragona, *La Corona d'Aragona e il Mediterraneo: aspetti e problemi comuni da Alfonso il Magnanimo a Ferdinando il Cattolico (1416-1516)*, Nàpols, 11-15 Abril 1973, vol. II, Nàpols: Società Napoletana di Storia Patria, 1982, p. 177-190
- BAUCELLS REIG, Josep, *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, vol. III, Madrid: CSIC, 2006
- BAYDAL SALA, Vicent, «Cambistas, fiscalidad y élites en el reino de Valencia (1270-1370)», a Ángel GALÁN i Ernesto GARCÍA FERNÁNDEZ (eds.), *En busca de Zaqueo: los recaudadores de impuestos en las épocas medieval y moderna*, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 2012, p. 63-77

- BAYDAL SALA, Vicent, «El género epistolar en las escribanías municipales de Valencia y Barcelona (siglos XIV-XVI)», a Vicent J. ESCARTÍ (ed.), *Escribir y persistir. Estudios sobre la literatura en catalán, de la Edad Media a la Renaixença*, Los Ángeles/Buenos Aires, Argus-a, 2013
- BAYDAL SALA, Vicent, «Les relacions epistolars de les ciutats de Barcelona, València i Palma entre els segles XVI i XVII (c. 1510-c. 1630)», *Scripta*, 1 (2013), p. 105-136
- BAYDAL SALA, Vicent, *Guerra, relacions de poder i fiscalitat negociada: els orígens del contractualisme al Regne de València (1283-1330)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2014
- BEAUCHAMP, Alexandra, «Les Ordinacions de la Casa i Cort de Pierre IV d'Aragón et le nombre des serviteurs royaux», a Alexandra BEAUCHAMP (ed.), *Les entourages princiers à la fin du Moyen Âge. Une approche quantitative*, Madrid: Casa de Velázquez, 2013, p. 43-56
- BEAUCHAMP, Alexandra, «La composition de la Casa/Cort du roi d'Aragón. Normes et pratiques au début du règne de Pierre le Cérémonieux», *Erasmus, Revista de Historia bajomedieval y moderna*, 1 (2014), p. 21-42
- BEGUER I PINYOL, Manuel, *Llinatges tortosins*, Tarragona: Dertosa, 1980
- BENTO MONTCLÚS, Pere, «Los beneficiarios del impuesto en la Corona de Aragón. Élités urbanas y rurales», a Monique BOURIN, François MENANT, Lluís To (eds.), *Dynamiques du monde rural dans la conjoncture de 1300: échanges, prélèvements et consommation en Méditerranée occidentale*, Rome: École française de Rome, 2014, p. 637-653
- BENSCH, Stephen P., *Barcelona i els seus dirigents, 1096-1291*, Barcelona: Proa, 2000
- BERENGUER GALINDO, Antonio, *Censal mort. Historia de la deuda pública del concejo de Fraga (siglos XIV-XVIII)*, Fraga: Instituto de Estudios Altoaragoneses-Ayuntamiento de Fraga, 1998
- BERNABÉ GIL, David, *Privilegios de insaculación otorgados a municipios del reino de Valencia en Época Foral*, Alacant: Instituto Alicante de Cultura Juan Gil-Albert-Diputació, 2012
- BERNATO, Sandra, «Artesania i comerç a Girona (1442-1453)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 50 (2009), p. 69-138.
- BERNATO, Sandra, «Il “Privilegium insaculationis”, dell'aljama di Girona», *Schola Salernitana - Annali*, 16 (2011), p. 173-186
- BERTHE, Maurice, «Les élites urbaines méridionales au Moyen Âge (XIe-XVe siècles)», a *La maison au Moyen Âge dans le midi de la France*, Actes des journées d'étude de Toulouse, 19-20 May 2001. Bulletin de la Société Archéologique du Midi de la France (hors-série), 2002, pp. 21-40
- BERTRAN ROIGÉ, Prim, «La col·lecta del “maridatge” de 1496 al bisbat d'Urgell», *Urgellia*, 5 (1982), p. 305-330

- BERTRAN ROIGÉ, Prim, «La pretendida coronación de Juan I y el estamento nobiliario de la Corona de Aragón (1391)», *Hidalguía*, 240 (1993), p. 681-703
- BERTRAN ROIGÉ, Prim, «Els llibres del batlle de Cervera, Galzeran Sacirera (1459-1460). Notes de vida quotidiana i conflictivitat urbana a Cervera, a darreries de l'edat mitjana», *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 26 (2005), p. 875-902
- BERTRAN ROIGÉ, Prim, «Les demandes de coronació de Martí l'Humà (1398-1400). Primera aproximació», a *XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*, vol. III, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003, p. 93-104
- BIGET, Jean Louis, «La gestion de l'impôt dans les villes (XIIIe-XVe siècles). Essai de synthèse», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, vol. 4 (La gestion de l'impôt: méthodes, moyens, résultats), Toulouse: Privat, 2004, p. 311-336
- BLANCO DOMINGO, Luís, «Una visión institucional de las mutaciones del siglo XIV: el Bayle General de Aragón durante el reinado de Pedro IV el Ceremonioso (1336-1387)», *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, 69-70 (1994), p. 59-74
- BLASCO MARTÍNEZ, Asunción, «Corredores de comercio judíos en Zaragoza (1300-1425)», *Anuario de Estudios Medievales*, 29 (1999), p. 141-173
- BLOCKMANS, Wim, «Flemings on the move. A profile of representatives, 1384-1506», Wim BLOCKMANS, Marc BOONE et Thérèse DE HEMPTINNE (eds.), *Secretum scriptorum. Liber Alumnorum Walter Prevenier*, Louvain-Apeldoorn, 1999, p. 307-326
- BOADAS RASET Joan, PLANAS MARCÉ, Sílvia, (eds.), *Girona medieval: La clau del regne*, Girona: Ajuntament de Girona, 2014.
- BOFARULL, Antoni, *El Príncipe de Gerona: Justificación Histórica dirigida a S. M. la reina D.ª Isabel II (Q.D.G.)*, Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1860
- BONNEY, Richard (ed.), *Economic systems and State Finance in the Modern State in Europe (13th-18th Century)*, Oxford: Oxford University Press, 1994
- BONNEY, Richard (ed.) (ed.), *The rise of the Fiscal State in Europe, c. 1200-1815*, Oxford: Oxford University Press, 1999
- BOONE, Marc, «Dons et pots-de-vin, aspects de la sociabilité urbaine au bas Moyen Âge», *Revue du Nord*, 70 (jul-set 1988), p. 471-487
- BOONE, Marc, «“Plus deuil que joie”. Les ventes de rentes par la ville de Gand pendant la période bourguignonne: entre interest privés et finances publiques», *Bulletin trimestriel du Crédit Communal de Belgique*, 176 (1991-92), p. 3-25
- BOONE, Marc, «Stratégies fiscales et financières des élites urbaines et de l'État bourguignon naissant dans l'ancien comté de Flandre (XIVe-XVIe siècle)», *Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public, 28e congrés*, Clermont-Ferrand, 1997, p. 235-253

- BOONE, Marc, DAVIDS, Karel, JANSSENS, Paul, «Urban public debts from the 14th to the 18th century. A new approach», a M. BOONE *et alii* (eds.), *Urban Public Debts. Urban Government and the Market for Annuities in Western Europe (14th-18thcenturies)*, Turnhout: Brepols, 2003, p. 3-11
- BOONE, Marc, «Le crédit financier dans les villes de Flandre (XIVe-XVe siècles): typologie des crédientiers, des crédateurs et des techniques de financement», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *El món del crèdit a la Barcelona medieval*, Quaderns d'Història, 13, Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2007, p. 59-78
- BORAU BORELL, Cristina, *Els promotors de capelles i retaules a la Barcelona del s. XIV*, Barcelona: Fundació Noguera, 2003
- BOSCH PARER, Carles, EGEA CODINA, Antoni, *L'antic municipi d'Orriols*, Bàscara: Ajuntament de Bàscara, 2007
- BOTET I SISÓ, Joaquim, «Las ferias de Gerona (notas históricas)», *Revista de Girona*, 5 (1881), 361-374
- BOVE, Boris, *Dominer la ville: Prévôts des marchands et échevins parisiens de 1260 à 1350*, Paris: Comité des travaux historiques et scientifiques, 2004
- BRESC, Henri, «La draperie catalane au miroir sicilien, 1300-1460», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 4 (1983), p. 107-127
- BRIQUET, Jean-Louis «Clientelismo e processi politici», *Quaderni storici*, 97 (1998), p. 9-30
- BRITNELL, Richard H., *Growth and Decline in Colchester, 1300-1525*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986
- BRITNELL, Richard H., «Markets, shops, inns, taverns and private houses in medieval English trade», a Bruno BLONDÉ *et alii* (eds.), *Buyers and sellers: Retail circuits and practices in medieval and early modern Europe*, Turnhout: Brepols, 2006, p. 109-123
- BROUSSOLLE, Jean, «Les impositions municipales de Barcelone de 1328 à 1462», *Estudios de Historia Moderna*, 5 (1955), p. 3-164.
- BUCHHOLZER-RÉMY, Laurence, *Une ville en ses réseaux: Nuremberg à la fin du Moyen Âge*, Paris: Belin, 2006
- BULSTAND, Neithard, GENET, Jean-Philippe (eds.), *Medieval Lives and the Historian: Studies in Medieval Prosopography*, Kalamazoo: Medieval Institute, 1986
- BUSQUETA RIU, Joan-Josep, «La senyoria dels Sant Climent de Lleida: domini fluvial i proveïment a la Baixa Edat Mitjana, in Enric Vicedo (ed.), *Terra, aigua, societat i conflicte a la Catalunya occidental*, Lleida: Pagès editors, 2000, p. 81-101
- BUSQUETA RIU, Joan-Josep, *Història de Lleida*, vol. III (Baixa edat mitjana), Lleida: Pagès, 2004
- BUSQUETS DALMAU, Joan, «Les ciutats catalanes de l'Antic Règim: la reforma del govern municipal de Girona el 1601», *Manuscrits*, 10 (1992), p. 415-439

- BUSQUETS DALMAU, Joan, SIMON TARRÉS, Antoni, *Girona al segle XVII*, Quaderns d'història de Girona, Girona: Ajuntament-Diputació de Girona, 1993
- CABANES PECOURT, Maria Desamparados, «Valencia y Cerdeña: contribución económica para una conquista» a *XIV Congreso di Storia della Corona d'Aragona. La Corona d'Aragona in Italia (secc. XIII-XVIII)*, vol. II, t. 1, Sassari: Carlo Delfino, 1995, p. 131-140
- CABESTANY, Joan F., «Privilegi fundacional dels obrers de Barcelona (1301)», *Anuario de Estudios Medievales*, 1 (1964), p. 589-591
- CÁCERES NEVOT, Juanjo, «El llibre de comptes de Guillem Fagaló, paraire. Un testimoni de la comptabilitat dels menestrals barcelonins en el segle XIV», a *XVII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*, vol. III, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003, vol. I, p. 291-300
- CÁCERES NEVOT, Juanjo, *La participació del consell municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona (1301-1430)*, Universitat de Barcelona: Tesi doctoral inèdita, 2007
- CAESAR, Mathieu, «"Gabelle cedunt in minori dampno". Les politiques fiscales de la Communauté de Genève entre rupture et continuité (fin XIVE-début XVIe s.)», a Simonetta CAVACIOCCHI (ed.), *La fiscalità nell'economia europea secc. XIII-XVIII, Atti della "Trentanovesima Settimana di Studi"*, 22-26 aprile 2007, Firenze: Firenze University Press, 2008, vol. 2, p. 833-849
- CAMÓS CABRUJA, Lluís, «Los Pallarés en la historia de Palamós», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 3 (1948), p. 99-112
- CANAL ROQUET, Josep et alii., *La ciutat de Girona en la 1a meitat del segle XIV: La plenitud medieval*, *Història Urbana de Girona*, vol. IV, Girona: Ajuntament de Girona, 1998
- CANAL ROQUET, Josep et alii., «La construcció de la muralla medieval del Mercadal en el darrer terç del segle XIV», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLIX (2008), p. 59-86
- CANAL ROQUET, Josep, et alii., *Atlas d'Història Urbana de Girona, segles VI aC – XVI*, Girona: Ajuntament de Girona, 2010
- CANELLAS, Ángel, TRENCHS, José, *La cultura de los escribanos y notarios de la Corona de Aragón (1344-1479)*, Zaragoza: Fernando el Católico, 1988
- CAPDEFERRO I PLA, Josep, *Joan Pere Fontanella (1575-1649), un advocat de luxe per a la ciutat de Girona: Plets i negociacions jurídico-polítiques d'un municipi català a l'alta edat moderna*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, Tesi doctoral inèdita, 2010
- CARBONELL VIRELLA, Vicenç, «Els Masdovelles, llinatge del Penedès», *Miscel·lània Penedesenca*, 1 (1978), p. 17-27.
- CÁRCEL, María Milagros, TRENCHS ÒDENA, José, «El Consell de Valencia: disposiciones urbanísticas (siglo XIV)», Emilio SAÉZ et alii. (coord.), *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, Actas del coloquio celebrado en La Rábida y Sevilla del 14 al 19 de septiembre de 1981, vol. II, p. 1481-1545

- CARMANIU MAINADÉ, Xavier, *Carles Rabola, l'home civilitzat*, Girona: CCG-Fundació Valvi, 2006
- CAROCCI, Sandro, «Mobilità sociale e medioevo», *Storica*, 43/45 (2009), p. 11-55
- CAROCCI, Sandro (ed.), *La mobilità sociale nel medioevo*, Rome: École Française de Rome, 2010
- CARPENTER, Charlotte, *The Formation of Urban Élites: Civic Officials in Late-Medieval York 1476-1525*, York: University of York, Unpublished Ph. D Dissertation, 2000, [<http://etheses.whiterose.ac.uk/2514/1/DX215732.pdf>]
- CARRÈRE, Claude, «La draperie en Catalogne et en Aragon au XVe siècle», Marco SPALLANZANI (ed.), *Produzione, commercio e consumo dei panni di lana (nei secoli XII-XVIII)*, Florència: L. S. Olschki, 1976, p. 475-509
- CARRÈRE, Claude, *Barcelona 1380-1462: un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona: Curial, 1977-1978, 2 vols.
- CARVAJAL DE LA VEGA, David, «“... De que non le pagará la dicha alcabala”. Los problemas en la recaudación de rentas: las deudas por impago a fines del siglo XV», a Ángel GALÁN SÁNCHEZ i Ernesto GARCÍA FERNÁNDEZ (eds.), *En busca de Zaqueo: los recaudadores de impuestos en las épocas medieval y moderna*, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 2012, p. 117-136
- CASAS HOMS, Josep M., *Llibre del batlle reial de Barcelona. Berenguer Morey (1375-1378)*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976
- CASTELLS CALZADA, Narcís, «El districte de la mitja llegua entorn les muralles de la ciutat de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 28 (1985-1986), p. 299-325
- CASTELLS CALZADA, Narcís, «El cardenal Joan Moles, quatre segles d'una hipòtesi», a Mariàngela VILALLONGA, Eulàlia MIRALLES, David PRATS (ed.), *El cardenal Margarit i l'Europa quatrecentista*, Actes del Simposi Internacional, Universitat de Girona, 14-17 November 2006, Rome: L'Erma de Bretschneider, 2008, p. 77-96
- CASTELLS, Narcís, PUIGDEVALL, Narcís, REIXACH, Francesc, *L'Hospital de Santa Caterina*, Girona: Diputació de Girona, 1989
- CATALÀ ROCA, Pere, «El Castell de Saborella, municipi de Querob», a *Els castells catalans*, vol. III, Barcelona: Rafael Dalmau, 1992, p. 557-557
- CATEURA BENNÀSSER, Pau, «El bipartidismo en la Mallorca de comienzos del siglo XV», *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, 41 (1985), p. 157-170
- CATEURA BENNÀSSER, Pau, *Sociedad y Sistema Fiscal del Reino de Mallorca (1360-1400)*, Palma de Mallorca: El Tall, 2003
- CAUCHIES, Jean-Marie, BOUSMAR, Éric (dirs.), «Faire bans, edictz et statutz»: *Légiférer dans la ville médiévale*, Bruxelles: Publications des Facultés universitaires Saint-Louis, 2001
- CAUNEDO DEL POTRO, «Mercaderes castellanos: algunos aspectos de su formación teórica», Juan A. BONACHÍA HERNANDO i David CARVAJAL DE LA VEGA (eds.),

Los negocios del hombre: Comercio y rentas en Castilla. Siglos XV y XVI, Valladolid: Castilla, 2012, p. 37-51

- CHALLET, Vincent, «Nemine discrepante? Discordancias y comunicación política en el seno del consulado montpellerino a fines de la Edad Media», *Edad Media: revista de historia*, 13 (2012), p. 143-161
- CHALMETA GENDRÓN, Pedro, *El “señor del zoco” en España: Edades Media y Moderna. Contribución al estudio de la historia del mercado*, Madrid: Instituto Hispano-Árabe de Cultura
- CHASSEL, Jean-luc, FLANDIN-BLÉTY, Pierre, «La représentation du pouvoir délibératif sur les sceaux des villes au Moyen Âge», a Corinne LEVELEUX-TEIXEIRA *et alii* (coords.), *Le gouvernement des communautés politiques à la fin du Moyen Âge: Entre puissance et négociation: Villes, Finances, État*, Actes du colloque en l'honneur d'Albert Rigaudière, Paris: Panthéon-Assas, 2011, p. 135-160
- CHÍA, Julián de, *Inundaciones de Gerona: Relación histórica de las más notables que han causado en esta ciudad las avenidas de los ríos Ter, Oñar, Güell y Galligans desde la ocurrida en 28 de diciembre de 1367, hasta las que tuvieron lugar en 8 y 11 de octubre del corriente año de 1861*, Girona: Imprenta de Paciano Torres, 1861
- CHÍA, Julián de, *El Ducado y el Principado de Gerona: Apuntes Históricos*, Girona: Imprenta de Vicente Dorca, 1881
- CHÍA, Julián de, *La música en Gerona: Apuntes históricos sobre la que estuvo en uso en esta ciudad y su comarca desde el año 1380, hasta a mediados del siglo XVIII*, Girona: Imprenta de Paciano Torres, 1886
- CHÍA, Julián de, *Bandos y bandoleros en Gerona. Apuntes históricos desde el siglo XIV hasta mediados del XVII*, Girona: Imp. Librería Paciano Torres, 1888-1890, 3 vols
- CHÍA, Julián de, *La Festividad del Corpus: Noticias Históricas acerca de esta festividad desde el siglo XIV hasta nuestros días*, Girona: Imprenta de Paciano Torres, 1895
- CHITTOLINI, Giorgio, «Il “privato”, il “pubblico”, lo Stato», a G. CHITTOLINI, A. MOLHO and P. SCHIERA (eds.), *Origini dello Stato...*, p. 553-589
- CHITTOLINI, Giorgio, MOLHO, Anthony, i SCHIERA, Pierangelo (eds.), *Origini dello Stato. Processi di formazione statale in Italia fra medioevo ed età moderna*, Bologna: Il Mulino, 1994
- CIFUENTES, Lluís, «Ricard, Antoni», *Sciència.cat DB*, Universitat de Barcelona (accés: 15/06/2014) <http://www.sciencia.cat/db/scienciacat-db.htm>
- CLARA RESPLANDIS, Josep, «Entorn de la personalitat del poeta Francesc de la Via», *Arxiu de textos catalans antics*, 3 (1984), p. 193-217
- CLARA RESPLANDIS, Josep, «Aproximació a Bernat Estruç, poeta català del segle XV», *Arxiu de textos catalans antics*, 22 (2003), p. 621-631

- CLARA RESPLANDIS, Josep, *La Clau del regne: Girona, setges i mites*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2008
- CLARA RESPLANDIS, Josep, *Santiago Sobrequés i Vidal: La història al servei d'un país*, Barcelona: Base, 2011
- CLARAMUNT, «Los ingresos del “Bací o Plat dels Pobres” de la parroquia de Santa Maria del Pi de Barcelona, de 1434 a 1456», a Manuel RIU I RIU (dir.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*. Barcelona: CSIC, 1980, vol. I, p. 373-390
- CLAUDI GIRBAL, Enric, *El Príncipe de Gerona: Historia de este antiguo título y noticia de los personajes que lo usaron, precedido de varios datos referentes al Ducado de la misma ciudad, con un apéndice de documentos*, Girona: Ajuntament de Girona, 1865
- CLAUDI GIRBAL, Enric, «Noves dades i aclariments per il·lustrar la genealogía de Joan I d'Aragó i especialment la sèrie dels ducs de Girona», *Revista de Girona*, I (1876-77), p. 3-7
- CODINA I SABÍ PERIS, Jaume, «Ordinacions de Girona de l'any 1358», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 1985 (28), p. 191-209
- COLL JULIÀ, Núria, «Compañías mercantiles barcelonesas del siglo XIV y su estrato familiar», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 9 (1981), p. 27-104
- COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, Antonio, «Los fiadores en la hacienda concejil sevillana bajomedieval», *Mayurca*, 22/1 (1989), p. 191-197
- COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, Antonio, «Interessi private e finanze pubbliche: Comportamenti delle oligarchie urbane dei grandi regni ispanici (secoli XIV-XV)», a Jean-Claude WAQUET i Denis MENJOT (eds.), *Transazioni, strategie e razionalità fiscali nell'Europa medievale e moderna*, Cheiron, 24 (1996), p. 57-73
- COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, Antonio, «Arrendatarios de rentas públicas en Carmona», *Archivo Hispalense*, 80 (1997), p. 327-347
- COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, Antonio, «La élite financiera en la Sevilla bajomedieval: los mayordomos del concejo», *Revista d'Història Medieval*, 11 (2000), p. 13-39
- COLOMER CASAMITJANA, Joel, «El comerç de drap a Besalú: l'exemple dels Roure (1325-1340)», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 30 (2012), 7-29
- COMELLAS SOLÉ, Jordi, «El mercat barceloní a través de la mostassaferia a principis del segle XV», *Ir Col·loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó*, vol. II, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1995, p. 95-107
- COMPTE FREIXANET, Albert, *Castelló d'Empúries: el centre històric, Empuriabrava, Parc Natural dels Aiguamolls*, Castelló d'Empúries: Ajuntament, 1995
- CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael, «Las actividades y operaciones de la banca barcelonesa trecentista de Pere Descaus y Andreu d'Olivella», *Revista Española de Financiación y Contabilidad*, 17 (gener-abril, 1988), p. 115-169

- CONDOM GRATACÓS, Dolors, «Joan Margarit en la historiografia a partir del segle XVII», a Mariàngela VILALLONGA, Eulàlia MIRALLES, David PRATS (ed.), *El cardenal Margarit i l'Europa quatrecentista*, Actes del Simposi Internacional, Universitat de Girona, 14-17 November 2006, Rome: L'Erma de Bretschneider, 2008, p. 135-152
- CONEJO DA PENA, Antoni, «La financiación de los hospitales de la Corona de Aragón durante la baja edad media: condiciones sociales, económicas y espirituales», a Simonetta CAVACIOCCHI (ed.), *La interazioni fra economia e ambiente biologico nell'Europa preindustriale: secc. XIII-XVIII (Atti della XLI Settimana di Studi. Prato, 26-30 aprile 2009)*, Firenze: Istituto Internazionale di Storia Economica "F. Datini" & Firenze University Press, 2010, p. 437-444
- CORREA BALLESTER, Jorge, «Dos figuras del Real Patrimonio en Valencia: Baile General y Mestre Racionab», a *Dels Furs a l'Estatut*. Actes del I Congrés d'Administració Valenciana: de la Història a la Modernitat, València: Generalitat Valenciana – Conselleria d'Administració pública, 1992, p. 179-188
- CORTIELLA ÒDENA, Francesc, *Una ciutat catalana a les darreries de la baixa edat mitjana: Tarragona*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1984
- CORTIELLA ÒDENA, Francesc, «La producció vinícola a la ciutat de Tarragona al segle xv», a *Món mediterrani, Jornades sobre la viticultura de la conca mediterrània*, Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1995, p. 571-581
- COSTA PARETAS, Maria-Mercè, «Els antics ponts de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 22 (1974-75), p. 131-148
- COULET, Noël, «Quartiers et communauté urbaine en Provence (XIIIe-XVe siècles) a Monique BOURIN (ed.), *Villes, bones villes, cités et capitales: Études d'histoire urbaine (XIIIe-XVIIIe siècle) offertes à Bernard Chevalier*, Caen: Paradigme, 1993, p. 351-359
- CROUZET-PAVAN, Elisabeth, «Les élites urbaines: aperçus problématiques (France, Angleterre, Italie)», a *Les élites urbaines au Moyen Âge*, XXVIIe Congrès de la S.H.M.E.S. (Rome, May 1996), Paris: Publications de la Sorbonne-École Française de Rome, 1997, p. 9-28.
- CRUSELLES GÓMEZ, Enrique, *Los mercaderes de Valencia en la edad media (1380-1450)*, Lleida: Milenio, 2001
- CRUSELLES, Enrique, Cruselles José Maria, i Narbona Vizcaíno, Rafael, «El sistema de abastecimiento frumentario de la Ciudad de Valencia en el siglo XV: entre la subvención pública y el negocio privado», a *XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals: La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)*, Palma de Mallorca, 1996, p. 305-322.
- CRUSELLES GÓMEZ, José M^a, «Las fuentes notariales y la investigación histórica: Problemas de explotación de datos y análisis de la actividad notarial», a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la Edad Media*, Seminario del 2003, Zaragoza : Universidad de Zaragoza, 2004, p. 7-34
- CRUZ RODRÍGUEZ, Joan, «El municipi igualadí medieval: una aproximació al seu funcionament (1282- circa 1388)», *Miscellanea Aqualatensis*, 8 (1997) pp. 19-58

- CUADRADA, Coral, «Volèn instroyr e informar los mercaders, aquells qui d'aquest art de mercaderia volen usar», *Revista d'Història Medieval*, 5 (1994), p. 107-130
- CUBELES BONET, Albert, «L'evolució de les actuacions del Consell de Cent en matèria d'urbanisme al segle XIV», *Barcelona Quaderns d'Història*, 4 (2001), p. 128-145
- CUELLA ESTEBAN, Ovidio, *Bulario de Benedicto XIII, vol. IV (El papa Luna, 1394-1423, promotor de la religiosidad hispana)*, Zaragoza: Institución "Fernando el Católico" (CSIC), 2009
- CURSENTE, Benoît, «Histoire médiévale et documentation notariale dans le Midi de la France», a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la Edad Media*, Seminario del 2003, Zaragoza : Universidad de Zaragoza, 2004, p. 103-112
- CURTO HOMEDES, Albert, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1988
- CUVILLIER, Jean-Pierre, «Una societat en crisi: la sagrera, la parròquia i el castell de Taradell després de la Pesta Negra (1352-1365)», *Ausa*, VI, 66-67 (1970), p. 223-241
- DAILEADER, Philip, «The Vanishing Consulates of Catalonia», *Speculum*, 74/1 (1999), p. 65-94
- DAILEADER, Philip, *True Citizens: Violence, Memory and Identity in Medieval Perpignan*, Leiden-Boston-Cologne, Brill, 2000
- DE BOFARULL I SANS, Francisco, *Felipe de Malla y el Concilio de Constanza. Estudio histórico-biográfico, documentos justificativos, y correspondencia diplomática de los embajadores aragoneses*, Girona: Paciano Torres, 1882
- DE LA TORRE GONZALO, Sandra , «Elites financieras y mercantiles de Zaragoza en el primer tercio del siglo XV (1380-1430)», a Carlos LALIENA and Mario LAFUENTE (eds.), *Una economía integrada. Comercio, instituciones y mercados en Aragón, 1300-1500*, Zaragoza: Grupo de Investigación Cema, 2012, p. 409-434
- DE PUIG I DE TRAVER, Narcís, «Fonts per a l'estudi de les rendes de la Catedral de Girona: les pabordies de la segona meitat del segle XVII», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 45 (2004), p. 547-568
- DE PUIG I OLIVER, Jaume, «La 'Revista de Gerona' i la seva contribució als textos catalans antics», *Arxiu de textos catalans antics*, 7/8 (1989), p. 303-322
- DE PUIG OLIVER, Jaume, «Documents relatius a la Inquisició del "Registrum litterarum" de l'Arxiu Diocesà de Girona (s. XIV)», *Arxiu de textos catalans antics*, 17 (1998), p. 381-462
- DE PUIG I OLIVER, Lluís M., «Per una història de Girona: problemes externs i de mètode per a realitzar una història de la ciutat», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 26 (1982), pp. 329-365
- DEL TREPPO, Mario, *Els Mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalano-Aragonesa al segle XV*, Barcelona: Curial, 1976

- DEL VAL VALDIVIESO, M. Isabel, «Oligarquía versus común (Consecuencias sociopolíticas del triunfo del regimiento en las ciudades castellanas)», *Medievalismo*, 4 (1994), p. 41-58
- DERYCKE, Laurence, «The public annuity market in Bruges at the end of the 15th century», a a M. BOONE *et alii* (eds.), *Urban Public Debts. Urban Government and the Market for Annuities in Western Europe (14th-18thcenturies)*, Turnhout: Brepols, 2003, p. 165-181
- DÍAZ MARTÍ, Carles, *Bertran Nicolau, fundador de Sant Jeroni de la Murtra*, Badalona: Museu de Badalona, 2006
- DONAT PÉREZ, Lúdia, MARCÓ MASFERRER, Xavier, ORTI GOST, Pere, «Els contractes matrimonials a la Catalunya medieval», a Rosa ROS MASSANA (ed.), *Els capítols matrimonials: una font per a la història social*, Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines – Centre de Recerca d'Història Rural (IRH) de la Universitat de Girona, 2010, p. 19-46
- DROGUET, Alain , *Administration financière et système fiscal à Marseille dans la seconde moitié du XIVème siècle*, Cahiers du Centre d'Études des Sociétés Méditerranéennes, nouvelle série n. 1, Aix-en-Provence: Université de Provence, 1983
- DUFOURQ, Charles-Emmanuel, «"Honrats", "mercaders" et autres dans le Conseil des Cent au XIVe siècle», a Emilio SAÉZ *et alii*. (coord.), *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, Actas del coloquio celebrado en La Rábida y Sevilla del 14 al 19 de septiembre de 1981, vol. II, Madrid: Universidad Complutense, 1985, p. 1361-1393)
- DUMOLYN, Jan, HAEMERS, Jelle, «Patterns of urban rebellion in medieval Flanders», *Journal of Medieval History*, 31 (2005), p. 369-393
- DUMOLYN, Jan, «Nobles, Patricians and Officers: The Making of a Regional Political Elite in Late Medieval Flanders», *Journal of Social History*, 40/2 (2006), p. 431-452
- DUMOLYN, Jan, «Later Medieval and Early Modern urban elites: social categories and social dynamics», a María ASENJO-GONZÁLEZ (ed.), *Urban Elites and Aristocratic Behaviour in the Spanish Kingdoms at the End of the Middle Ages*, Turnhout: Brepols, 2013, p. 3-18.
- DUMOLYN, Jan *et alii* (eds.), *The Voices of People in Late Medieval Europe: Communication and Popular Politics*, Turnhout: Brepols, 2014
- DUTOUR, Thierry, *Une société de l'honneur. Les notables et leur monde à Dijon à la fin du Moyen Âge*, Paris: Honoré Champion, 1998
- EARENIGHT, Theresa, *King's Other Body: Maria of Castile and the Crown of Aragon*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2010
- ELIASSEN, Finn-Einar, SZENDE, Katalin (eds.), *Generations in Towns: Succession and Success in Pre-industrial Urban Societies*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2009

- ESCRIBÀ BONASTRE, Gemma, FRAGO PÉREZ, M. Pilar, *Documents dels jueus de Girona (1124-1595): Arxiu Històric de la Ciutat – Arxiu Diocesà de Girona*, Girona: Ajuntament de Girona, 1992
- ESPUNY TOMÁS, M. Jesús, «Regulació del consum vinícola a Sabadell, segons un privilegi senyorial del segle XIV del “non inmittendo vinum extraneum”, a *Món mediterrani, Jornades sobre la viticultura de la conca mediterrània*, Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1995, p. 592-599
- ESTRADA RIUS, Albert, «Apunts per l'estudi dels diputats locals del General de Catalunya: dels primers testimonis a la Cort de Barcelona de 1413», a Josep SERRANO DAURA (ed.), *El territori i les seves institucions històriques* (Actes de les Jornades d'Estudi commemoratives del 650è aniversari de la incorporació definitiva del marge dret del riu Ebre a Catalunya, Ascó, 1997), vol. II, Barcelona: Noguera, 1999, p. 703-745
- EVANGELISTI, Paolo, «Ad invicem participancium. Un modello di cittadinanza proposto da Francesc Eiximenis, frate francescano», *Mélanges de l'École française de Rome – Moyen Âge*, 125-2 (2013), p. 2-31
- FALCÓN PÉREZ, M. Isabel, *Organización municipal de Zaragoza en el siglo XV*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1978
- FALCÓN PÉREZ, M. Isabel, «Notas sobre los corredores de comercio de Zaragoza en el siglo XV» *Aragón en la Edad Media. Estudios de Economía y Sociedad*, 6 (1984), p. 175-207
- FALCÓN PÉREZ, M. Isabel, «La introducción del sistema insaculatorio para la provisión de cargos municipales en Aragón», *XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, La Corona d'Aragona ai tempi di Alfonso il Magnanimo*, Nàpols, setembre de 1997, Nàpols: Comune di Napoli-Paparo Edizioni, 2000, vol. I, p. 253-276
- FARGEIX, Caroline, *Les élites lyonnaises du XVe siècle au miroir de leur langage: Pratiques et représentations culturelles des consellers de Lyon, d'après les registres de délibérations consulaires*, Paris: De Boccard, 2007
- FARÍAS ZURITA, Víctor, ORTI GOST, Pere, «Història i dinàmiques ciutadanes», a *L'Art Gòtic a Catalunya*, vol. III, Arquitectura. Dels palaus a les masies. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 21-33
- FARÍAS ZURITA, Víctor, *El mas i la vila a la Catalunya medieval: Els fonaments d'una societat senyorialitzada, segles XI-XIV*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2009
- FEDOU, René, *Les hommes de loi lyonnais à la fin du Moyen Âge. Étude sur les origines de la classe de robe*. Paris: Société d'édition “Les Belles Lettres”, 1964
- FELIU DE LA PENYA, Narcís, *Anales de Cataluña y Epílogo breve de los Progressos, y famosos Hechos de la Nación Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos y singulares Grandezas; y de los más señalados, y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas y Letras han florecido desde la primera Población de España Año del Mundo 1788 antes del nacimiento de Christo*

2174 y el Diluvio 143 hasta el presente de 1709, Barcelona: Base, 2010 (reed. en facsímil d'original de 1709)

- FELIU MONTFORT, Gaspar, «La demografia baixmedieval catalana: estat de la qüestió i propostes de futur», *Revista d'Història Medieval*, 10 (1999), p. 13-43
- FELIU I MONTFORT, Gaspar, «La disputa de los libros contables en la quiebra de la “Taula de Canvi” de Pere des Caus y Andreu d'Olivella (1981)», *Revista Española de Financiación y Contabilidad*, 120 (2004), p. 95-124
- FELIU MONTFORT, Gaspar, «La crisis catalana de la Baja Edad Media: estado de la cuestión», *Hispania*, LXIV/2, n. 127 (2004), p. 435-466
- FELIU MONTFORT, Gaspar, «Mercaders-banquers barcelonins: l'endeutament de la monarquia i la fallida de la taula de canvi de Pere des Caus i Andreu d'Olivella el 1381», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *El món del crèdit a la Barcelona medieval*, Quaderns d'Història, 13, Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2007, p. 197-210
- FERNÁNDEZ TRABAL, Josep, *Una família catalana medieval. Els Bell-lloc de Girona 1267-1533*, Barcelona, Ajuntament de Girona – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995
- FERNÁNDEZ TRABAL, Josep, «De ‘prohoms’ a ciudadanos honrados: Aproximación al estudio de las elites urbanas de la sociedad catalana bajomedieval (s. XIV-XV)», *Revista d'història medieval*, 10 (1999), p. 331-370
- FERNÁNDEZ TRABAL, Josep, «El conflicte remença a la Catalunya del segle XV (1388-1486)», *Afers*, 17/42-43 (2002), p. 587-624
- FERRAGUD DOMINGO, Carmel, *Medicina i promoció social a la Baixa edat mitjana (Corona d'Aragó 1350-1410)*, Madrid: CSIC, 2005
- FERRAGUD, Carmel, «La introducción de los practicantes de la medicina en los hospitales del reino de Valencia durante la baja edad media», a T. HUGUET-TERMES *et alii* (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida: Milenio, 2014, p. 305-324.
- FERRER ABÁRZUZA, Antoni, «El mercat de les impositions a Eivissa: els arrendataris», a Pau CATEURA BENNÀSSER (ed.), *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al Regne de Mallorca (segle XIV-XV)*, Palma de Mallorca: El Tall, 2006, p. 215-239
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «Lluites de bàndols a Barcelona en temps del rei Martí l'Humà», *Estudis d'Història Medieval*, Estudis dedicats a Ferran Soldevila, vol I, Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Històrics, 1969, p. 75-94
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs jurisdiccionalis en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV», *Anuario de Estudios Medievales*, 7 (1970-1971), pp. 351-491
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4 (1974), p. 29-191

- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «Notariat laic contra notariat eclesiàstic: Un episodi de la pugna entre ambdós a Girona (1374-1380)», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, Miscelánea en honor de J. M. Madurell, V (1977), p. 19-34
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «La conquesta de Sardenya i la guerra de cors mediterrani», a Jordi CARBONELL *et alii* (ed.), *Els Catalans a Sardenya*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1984, p. 35-40
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, *La frontera amb l'Islam en el segle XIV : Cristians i sarraïns al País Valencià*, Barcelona: CSIC-IMF, 1988
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya», a *Les Corts a Catalunya*, Actes del Congrés d'Història Institucional, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991, p. 152-159
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «Un memorial de greuges de la mà menor de Lleida contra la mà major (s. XV)», *Miscel·lània homenatge a Josep Lladonosa*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1992, p. 293-314
- FERRER MALLOL, Maria Teresa «El consell reial durant el regnat de Martí l'Humà», *El poder real de la Corona de Aragó (siglos XIV-XVI)*, Congreso de Historia de la Corona de Aragón, 15 (Jaca, 1993), Zaragoza: Gobierno de Aragón, 1996, p. 175-190
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, *L'associació de municipis a l'Edat Mitjana: El carreratge de Barcelona, 750 aniversari dels privilegis atorgats per Jaume I a la ciutat de Barcelona, 1249-1999*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1999
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «La guerra d'Arborea alla fine del XIV secolo», a Giampaolo MELE (a cura de), *Giudicato d'Arborea e Marchesato di Oristano: proiezioni mediterranee e aspetti di storia locale*, Atti del I° Convegno Internazionale di Studi (5-8 dic. 1997), Oristano: ISTAR, 2000, p. 535-620
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, *Corsarios castellanos y vascos en el Mediterráneo medieval*, Barcelona: CSIC-IMF, 2000
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «La organización militar en Cataluña en la Edad Media», *Revista de historia militar*, 45 (2001), p. 119-222
- FERRER MALLOL, Maria Teresa «Una època tranquil·la en el govern de Barcelona: el regnat de Martí l'Humà (1396-1410)», Barcelona, *Quaderns d'Història*, 4 (2001), p. 165-182
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «Establiments de masos després de la Pesta Negra», a *El mas català durant l'Edat Mitjana i la Moderna*, Barcelona: IMF-CSIC, 2001, p. 189-241
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «Les corts de Catalunya i la creació de la Diputació del General o Generalitat en el marc de la guerra amb Castella (1359-1369)», *Anuario de estudios medievales*, 34:2 (2004), p. 875-938
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «Causas y antecedentes de la Guerra de los Dos Pedros» a EAD., *Entre la paz y la guerra. La Corona catalano-aragonesa y Castilla en la Baja Edad Media*, Barcelona: IMF-CSIC, 2005, p. 329-357

- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «Conflictos populares a Mallorca a la fi del segle XIV», *Estudis Baleàrics*, 84/85 (febrer-setembre 2006), p. 87-97
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «Els mallorquins a la Mediterrània oriental a l'edat mitjana», a Maria BARCELÓ Crespí (ed.), *El regne de Mallorca. Cruïlla de gentes i de cultures*, Palma del 14 al 16 de novembre de 2007, Palma de Mallorca, 2008, p. 43-72
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «Els dos parlaments de Catalunya durant el període 1396-1397», *Revista de Dret Històric Català*, 9 (2009), p. 43-60
- FERRER MALLOL, Maria Teresa, «La sucesión de Juan I de Aragón por Martín I y la invasión del conde de Foix. La participación de Barcelona en la defensa de Cataluña (1396-1397)», a Maria Isabel DEL VAL i Pasqual MARTÍNEZ SOPENA (dirs.), *Castilla y el mundo feudal. Homenaje al profesor Julio Valdeón*, Valladolid: Junta de Castilla y León-Universidad de Valladolid, 2009, vol. III, p. 381-396
- FERRER I MALLOL, Maria Teresa, «El comerç català a la baixa edat mitjana», *Catalan Historical Review*, 5 (2012), p. 159-193
- FERRERO MICÓ, Remedios, *La hacienda municipal de Valencia durante el reinado de Carlos V*, València: Delegación Municipal de Cultura, 1987
- FERRO POMA, Víctor, *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic: Eumo, 1987, p. 120-125
- FIBLA GUITART, Montserrat, «Les Corts de Tortosa i Barcelona, 1365. Recapte del donatiu», *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, XIX (1978), p. 97-121
- FLUVIÀ ESCORSA, Armand de, «Pau», a *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. XI, Barcelona, 1978, p. 374
- FONT RIUS, Josep M., «Orígenes del régimen municipal de Cataluña» a ID., *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1985 [treball original de 1945-46], p. 281-560
- FONT RIUS, Josep M., «Órganos y funcionarios de la administración económica en las principales localidades de Cataluña», a *Finances et comptabilités urbaines du XIII au XVI. Actes du colloque international de Blanckeberge*, Brusel·les, Pro Civitate, 1964, p. 257-278
- FONT RIUS, Josep M., «La administración financiera en los municipios catalanes medievales», *Historia de la Hacienda española (épocas antigua y medieval)*, Madrid, 1982, p. 197-231 [reproduït a *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval: col·lectànea de treballs del prof. Josep M. Font i Rius amb motiu de la seva jubilació acadèmica*, Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, 1985, p. 611-637]
- FONT RIUS, Josep M., «La potestat normativa del municipi català medieval», *Estudis Universitaris Catalans*, XXX (1994), p. 131-164
- FREIXAS CAMPS, Pere, *L'art gòtic a Girona, segles XIII-XV*, Girona: Institut d'Estudis Catalans-Institut d'Estudis Gironins, 1983

- FREIXAS CAMPS, Pere, «Les muralles de Girona», a *L'Art Gòtic a Catalunya*, vol. III, Arquitectura. Dels palaus a les masies. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 139
- FURIÓ, Antoni, MIRA, Antoni J., VICIANO, Pau, «L'entrada en la vida dels joves en el món rural valencià a finals de l'edat mitjana», *Revista d'Història Medieval*, 5 (1994), p. 75-106
- FURIÓ DIEGO, Antoni, «Deuda pública e intereses privados. Finanzas y fiscalidad municipales en la Corona de Aragón», *Edad Media. Revista de Historia*, 2 (1999), p. 35-79
- FURIÓ DIEGO, Antoni, «La dette dans les dépenses municipales», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (eds.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge*, 3, La redistribution de l'impôt, Toulouse: Privat, 2002, p. 321-350
- FURIÓ, Antoni, GARCIA-OLIVER, Ferran (eds.), *Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València*, València: Universitat de València, 2007
- FURIÓ DIEGO, Antoni «Las élites rurales en la Europa medieval y moderna. Una aproximación de conjunto», a Ana RODRÍGUEZ (ed.), *El lugar del campesino. Entorno a la obra de Reyna Pastor*, Valencia: CSIC-Universidad de Valencia, 2007, p. 391-412.
- FYNN-PAUL, Jeff, «Military Entrepreneurs in the Crown of Aragon during the Castilian-Aragonese War, 1356-1375», a Jeff FYNN-PAUL (ed.), *War, entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800*, Leiden: Brill, 2014, p. 32-59
- GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente, *La jerarquía de la mesa: los sistemas alimentarios en la Valencia bajomedieval*, València: Diputació de València, 1993
- GARCÍA MARSILLA, Juan V., «Crédito y banca en el Mediterraneo medieval: la quiebra del cambista valenciano Francesc de Pals (1316-1319)», *Anuario de Estudios Medievales*, 25 (1995), p. 127-150
- GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente, *Vivir a crédito en la Valencia medieval: De los orígenes del sistema censal al endeudamiento del municipio*, Valencia: PUV, 2002
- GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente, «Las empresas del fisco. Arrendamiento y gestión privada de los impuestos en el reino medieval de Valencia (siglos XIV-XV)», a Simonetta CAVACIOCCHI (ed.), *La fiscalità nell'economia europea secc. XIII-XVIII, Atti della "Trentanovesima Settimana di Studi"*, 22-26 aprile 2007, Firenze: Firenze University Press, 2008, vol. 2, p. 851-861
- GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente, «La sisa de la carn. Ganadería, abastecimiento cárnico y fiscalidad en los municipios valencianos bajomedievales», a Rafael VALLEJO POUSADA (ed.), *Los tributos de la tierra: Fiscalidad y agricultura en España (siglos XII-XX)*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2008, p. 71-9
- GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente, «Valorar el precio de las viviendas: Poder municipal y mercado inmobiliario en la Valencia medieval», a Claude DENJEAN i Laurent

- FELLER (ed.), *Expertise et valeur des choses au Moyen Âge*, I, Le besoin d'expertise, Madrid: Casa de Velázquez, 2013
- GARCÍA PEDRAZA, Amalia, «Los cogedores de los Servicios moriscos del reino de Granada», a A. GALÁN i E. GARCÍA FERNÁNDEZ (eds.), *En busca de Zaqueo: los recaudadores de impuestos...*, p. 137-158
- GARINER, Florent, « Transiger avec l'administration financière urbaine: l'exemple d' "accords" fiscaux à Millau (XIVe-XVe siècles) », a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, vol. 4 (La gestion de l'impôt: méthodes, moyens, résultats), Toulouse: Privat, 2004, p. 239-258
- GARNIER, Florent, *Un consulat et ses finances: Millau (1187-1461)*, Paris: Comité pour l'Histoire économique et financière de la France, 2006
- GARNIER, Florent, «Fiscalité et finance médiévales: un état de la recherche», *Revue Historique de droit français et étranger*, 3 (2008), p. 443-452
- GENET, Jean-Philippe, LE MENÉ, Michel (eds.), *Genèse de l'État modern. Prélèvements et redistribution*, Paris: CNRS, 1987
- GENET, Jean-Philippe, LOTTES, Günther, *L'État modern et les élites, XIII-XVIII siècles. Apports et limites de la méthode prosopographique*, Paris: Publications de la Sorbonne, 1996
- GENET, Jean-Philippe, «La genèse de l'État moderne: les enjeux d'un programme de recherche», *Actes de la recherche en Sciences Sociales*, 118 (1997), p. 3-18
- GÉREZ ALUM, Pau, «Ús i abús de l'aigua a la Girona baixmedieval», *Estudis d'història agrària*, 23 (2010-2011), p. 219-229
- GILLI, Patrick, «As fontes do espaço político: Técnicas eleitorais e práticas deliberativas nas cidades italianas (séculos XII-XIV)», *Varia Historia*, 26 (gen-juny 2010), p. 91-106
- GINATEMPO, Maria, *Prima del debito: Finanziamento della spesa pubblica e gestione del deficit nelle grandi città toscane (1200-1350 ca.)*, Firenze: Leo S. Olschki, 2000
- GIRBAL, Enric Claudi, *Guía-Cicerone de la immortal Gerona*, Girona: Gerardo Cumané y Fabrellas, 1866
- GIRBAL, Enric Claudi, *Los judíos en Gerona*, Girona: Imprenta de Gerardo Cumané, 1870
- GIRBAL, Enric Claudi, «L'home de Santo Domingo», *Revista de Girona*, 3 (1878), p. 337-345
- GIRBAL, Enric Claudi, «Noticias sobre los antiguos Gremios y Cofradías de Gerona», *Revista de Gerona*, 6 (1882), 11 (1887)
- GIRONA LLAGOSTERA, Daniel, «Itinerari del Rey en Martí (1403-1410)», *Annari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 5 (1913-14), p. 515-654

- GIRONA LLAGOSTERA, Daniel «Itinerari de l'Infant en Joan, fill del rei En Pere III», *III Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, València: Impremta fill F. Vives Mora, 1923 [edició facsímil, amb introducció de Rafael NARBONA VIZCAÍNO, de València, 2004], vol. II, p. 169-592
- GIRONELLA DELGÀ, Anna, *L'Hospital de Santa Caterina de Girona: un model de racionalització de la caritat (de mitjan segle XIV al segle XV)*, Girona: Universitat de Girona, Treball de recerca de doctorat inèdit, 2002
- GIRONELLA DELGÀ, Anna, «Fons documentals per a l'estudi de l'urbanisme a Girona en època medieval», *Construir la ciutat (I), De Kerunta a la crisi baixmedieval*, Conferències a l'Arxiu Municipal 8, Girona: Ajuntament de Girona, 2013, p. 9-40
- GONZÁLEZ COSO, Elena, «L'aportació de la ciutat de Lleida en la guerra de Sardenya, a través dels documents de l'Arxiu Municipal», *XIV Congreso di Storia della Corona d'Aragona*, Sassari, 1996, vol. III, p. 479-488
- GONZÁLEZ GONZÁLEZ, Raúl, «Construir la identidad pechera: la lucha contra la exención fiscal en Astorga, León y Oviedo durante el siglo XV», a Jesús SOLÓRZANO TELECHEA et alii (eds.), *Los grupos populares en la ciudad medieval europea*, Logroño: Instituto de Estudios Riojanos, 2014, p. 523-541
- GOURON, André, «Difusion des consulats méridionaux et expansion du droit romain aux XIIe et XIIIe siècles», a *La science du droit dans le Midi de la France au Moyen Âge*, London: Variorum Reprints, 1984 [publicació original de 1963], p. 26-76
- GOURON, André «Le rôle sociale des juristes dans les villes meridionales au Moyen Âge», *Villes de l'Europe méditerranéenne et de l'Europe occidentale du Moyen Âge au XIX siècle*: actes du colloque de Nice (27-28 mars 1969), Paris: Les Belles Lettres, 1969, p. 55-67
- GRAHIT, Emili, «Memoria sobre la vida y obras del escriptor gironí Francesch Eiximenis», *La Renaixença*, t. III (1873) (reproduït a Emili Grahit, Jaume Massó i Torrents et alii, *Estudis sobre Francesc Eiximenis*, 1, Girona: Col·legi Universitari i Diputació de Girona, 1991, p. 30-33
- GRAS ESTEVA, Rafael, *Història de la Paeria*, Lleida: La Paeria, 1988 [reedició d'una obra original de 1909]
- GRAU FERNÁNDEZ, Ramon, «La historiografia sobre el règim del Consell de Cent», *Barcelona*, Quaderns d'Història, 5 (2001), p. 261-291
- GRAU FERNÁNDEZ, Ramon, «L'aportació de Vicens a la història municipal de Barcelona», a Ramon GRAU FERNÁNDEZ (coord.), *Vicens i Barcelona: imatges històriques*, Barcelona: MUHBA, Arxiu Històric de la Ciutat, 2011, p. 57-122
- GRAU MONTSERRAT, Manuel, «Medicina a Besalú (s. XIV): Metges, apotecaris i manescals», *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, any 1982-83 (1984), p. 99-133
- GROHMANN, Alberto, «La fiscalità nell'economia europea, secc. XIII-XVIII», a Simonetta CAVACIOCCHI (ed.), *La fiscalità nell'economia europea secc. XIII-XVIII*, *Atti della*

- “*Trentanovesima Settimana di Studi*”, 22-26 aprile 2007, Firenze: Firenze University Press, 2008, vol. I, p. 5-40
- GUBERN DOMÈNECH, Ramon, «La crisis financiera de 1381 en la Corona de Aragón», *Xº Congreso Internacional de Ciencias Históricas*, Roma, 1955, vol. II, p. 236-238
- GÜELL JUNKERT, Manel, *Els Margarit de Castell d'Empordà: Família, noblesa i patrimoni a l'època moderna*, Barcelona: Fundació Noguera, 2011
- GUENÉE, Bernard, «L'âge des personnes authentiques; ceux qui comptent dans la Société médiévale sont-ils jeunes ou vieux?», a François AUTRAND (ed.), *Prosopographie et genèse de l'État moderne*, Actes de la table ronde du C.N.R.S., Paris: École Normale Supérieure de Jeunes Filles, 1986, p. 249-279
- GUERREAU, Alain, *Le féodalisme, un horizon théorique*, Paris: Le Sycomore, 1980.
- GUERRERO NAVARRETE, Yolanda, «Hacia una prosopografía de los grupos financieros burgaleses», a Yolanda GUERRERO NAVARRETE (coord.), *Fiscalidad, sociedad y poder en las ciudades castellanas de la Baja Edad Media*, Madrid: Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, 2006, p. 203-239
- GUILLEN, Fabienne, «Les courtiers de commerce à Barcelone au XVe siècle», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 29/1 (1993), p. 127-154
- GUILLERÉ, Christian, *Diner, poder i societat a la Girona del segle XIV*, Girona: Ajuntament de Girona, 1984
- GUILLERÉ, Christian, «Els fons del segle XIV en els arxius de Girona», a ID., *Diner, poder i societat...*, p. 215-222
- GUILLERÉ, Christian, «Aspectes de la societat gironina a finals del segle XIV (Aproximació topogràfica i professional a través de la Talla de 1388)», a ID., *Diner, poder i societat...*, p. 121-152
- GUILLERÉ, Christian, «Le crédit à Gérone au début du XIVE siècle (1321-1330)», a *La documentación notarial y la Historia*, Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada, vol. II, Santiago de Compostela: Universidad de Santiago, 1984, p. 363-379.
- GUILLERÉ, Christian, «Le milieu médical géronais au XIVE siècle», *Santé, médecine et assistance au Moyen Âge*, Actes du 110e Congrès national des Sociétés savantes, Histoire médiévale, 1985, vol. I, Paris, 1987, p. 263-281
- GUILLERÉ, Christian, *Girona medieval: l'etapa d'apogeu (1285-1360)*, Girona: Diputació de Girona- Ajuntament de Girona, 1991
- GUILLERÉ, Christian, *Girona medieval: crisis i desenvolupament (1360-1460)*, Girona: Diputació de Girona- Ajuntament de Girona, 1992
- GUILLERÉ, Christian, *Girona al segle XIV*, Girona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993-1994, 2 vols

- GUILLERÉ, Christian, «Homenatge d'un historiador francès a Sobrequés», *Revista de Girona*, 164 (maig-juny, 1994), p. 70-73
- GUILLERÉ, Christian, «Les sources financières et fiscales de Gérone à la fin du Moyen Âge», a Deni MENJOT i Manuel SÁNCHEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (France méridionale, Catalogne et Castille)*, 1, Étude des sources, Toulouse, Privat, 1996, p. 45-56
- GUILLERÉ, Christian, «Les élites urbaines catalanes à la fin du Moyen Âge: l'exemple géronais», a *Les élites urbaines au Moyen Âge*, XXVIIe Congrès de la S.H.M.E.S. (Rome, May 1996), Paris: Publications de la Sorbonne-École Française de Rome, 1997, p. 269-285
- GUILLERÉ, Christian, «Un exemple de fiscalité urbaine indirecte: les impositions géronaises aux XIVe et XVe siècles», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen) 2, Les systèmes fiscaux*, Toulouse, 1999, p. 423-445
- GUILLERÉ, Christian, «Le registre particulier d'un marchand de Montepulciano installé à Castelló d'Empúries, Taddeo Brunacini (1336-1349)», *Annales du Midi: revue de la France méridionale*, 236 (2001), p. 509-549
- GUILLERÉ, Christian, «Structures et pratiques de gestion financière et fiscale à Gérone à la fin du Moyen Âge», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, vol. 4 (La gestion de l'impôt: méthodes, moyens, résultats), Toulouse: Privat, 2004, p. 39-55
- GUILLERÉ, Christian, «Notariat et crédit: Gérone et ses campagnes dans les années 1330-1340», a *Notaires et crédit dans l'Occident méditerranéen médiéval*, Rome-Paris: École française de Rome, 2005, p. 207-224
- GUILLERÉ, Christian, «Une famille de médecins géronais au XIVe siècle: Les Sarriera», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26 (2005), Homenatge a la professora dra. Carme Batlle i Gallart, p. 677-691
- GUILLERÉ, Christian, «Le notariat catalan au XIVe siècle à travers l'exemple géronais: structures, production et clientèles», a Lucien FAGGION, Anne MAILLOUX i Laure VERDON, *Le notaire: entre métier et espace public en Europe VIIIe-XVIIIe siècle*, Aix-en-Provence: Publications de l'Université de Provence, 2008, p. 67-84
- GUILLERÉ, Christian, «Prix et salaires en Catalogne au XIVe siècle», a *Sources sérielles et prix au Moyen Âge*, Travaux offerts à Maurice Berthe, Toulouse: Publications de l'Université Toulouse II-Le Mirail, 2009, p. 123-147
- GUILLERÉ, Christian, PINTO, Anthony, «Bilan des recherches sur le notariat géronais (XIIIe-XVe siècles)», a *Documentació notarial i Arxius: Els fons notariais com a eina per a la recerca històrica*, Jornades celebrades els dies 5 i 6 d'octubre de 2006 a l'Arxiu Històric de Girona, Barcelona: Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2007, p. 35-59.

- GUINOT RODRÍGUEZ, Enric, «Sobre la génesis del modelo político de la Corona de Aragón en el siglo XIII: Pactismo, Corona y Municipios», *Res publica*, 17 (2007), p. 151-174
- GUINOT RODRÍGUEZ, Enric, «Oligarquías y clientelismo en las comunidades rurales del sur de la Corona de Aragón (siglos XIII-XV)», *Hispania*, 70/235 (2011), p. 409-430
- HEERS, Jacques, *El clan familiar en la Edad Media*, Barcelona: Labor D.L., 1978
- HENRY, Dominique-Marie-Joseph, *Histoire de Roussillon comprenant l'histoire du royaume de Majorque*, Paris, 1835, 1a part
- HERNANDO DELGADO, Josep, «Les controvèrsies teològiques sobre la licitud del crèdit a llarg termini», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *El món del crèdit a la Barcelona medieval*, Quaderns d'Història, 13, Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2007, p. 213-238
- HERNANDO DELGADO, Josep, «Irregularitats per il·legimitat i altres causes i l'accés a l'orde clerical. Diòcesi de Barcelona, segle XIV», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 31 (2011-2013), p. 349-392
- HINOJOSA MONTALVO, José, BARRIO BARRIO, Juan Antonio, «Las sisas en la Gobernación de Orihuela durante la Baja Edad Media», *Anuario de Estudios Medievales*, 22 (1992), p. 535-579
- HOFFMAN, Philip T., POSTEL-VINAY, Gilles i ROSENTHAL, Jean-Laurent, *Des marchés sans prix: Une économie politique du crédit à Paris, 1660-1870*, Paris: Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, 2001
- HUGUET-TERMES, Teresa, *et alii* (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida: Milenio, 2014
- HURTADO CUEVAS, Víctor, *Els Mitjavila: Una família de mercaders a la Barcelona del segle XIV*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007
- HURTADO CUEVAS, Víctor, *Llibre de deutes, trameses i rebudes de Jaume de Mitjavila i companyia, 1345-1370: Edició, estudi comptable i econòmic*, Barcelona: CSIC-IMF, 2009
- I ceti dirigenti nella Toscana del Quattrocento*. Atti del V e VI convegno: Firenze, 10-11 December 1982; 2.3 1983, Florència: F. Papafava, 1987
- IGLÉSIAS FRANCH, David, *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*, Girona: Ajuntament de Girona-Institut d'Estudis Gironins, 2003
- IGUAL LUIS, David, «Los agentes de la banca internacional: cambistas y mercaderes en Valencia», *Revista d'Història Medieval*, 11 (2000), p. 105-138
- IGUAL LUIS, David, «¿Crisis? ¿Qué crisis? El comercio internacional en los reinos hispánicos de la Baja Edad Media», *Edad Media, Revista de Historia*, 8 (2007), p. 203-223

- IGUAL LUIS, David, «Gran comerç i petit comerç a la Corona d'Aragó. L'exemple de València a la Baixa Edat Mitjana», *Imago Temporis. Medium Aevum*, 3 (2009), p. 490-505
- IGUAL LUIS, David, «La formación de élites económicas: banqueros, comerciantes y empresarios», a José Ángel SESMA MUÑOZ (ed.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1208-1458, Aspectos económicos y sociales*, Actas del Congreso (Zaragoza-Calatayud, 24-26 noviembre 2009), Zaragoza: Gobierno de Aragón, 2010, p. 137-160
- IRADIEL MURUGARREN, Paulino, «Familia y función económica de la mujer en actividades no agrarias», *La condición de la mujer en la Edad Media*, Madrid: Universidad Complutense, 1986, p. 223-259
- IRADIEL MURUGARREN, Paulino, «Corporaciones de oficio, acción política y sociedad civil en Valencia», *Cofradías, gremios y solidaridades en la Europa medieval, XIX Semana de Estudios Medievales*, Estella, 20-24 juliol de 1992, Pamplona: Gobierno de Navarra, 1993, p. 253-284
- IRADIEL MURUGARREN, Paulino, «De mercaderes a caballeros», *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), p. 249-260
- IRADIEL MURUGARREN, Paulino, «La idea de Europa y la cultura de las élites mercantiles», *Sociedad, culturas e ideologías en la España bajomedieval*, Sesiones de trabajo, Seminario de Historia Medieval, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 2000, p. 115-132
- IRADIEL MURUGARREN, Paulino «Mercado inmobiliario, crédito y crecimiento urbano medieval en Valencia» a *Mercado inmobiliario y paisajes urbanos en el occidente europeo (siglos XI-XV)*, Semana de Estudios Medievales Estella 2006, Pamplona: Gobierno de Navarra, 2007, p. 377-415
- IRADIEL MURUGARREN, Paulino, «“Ego... considerans me devenisse ad maximam penuriam et inopiam”. Mecanismos de promoción y pobreza de la burguesía urbana», a *Ricos y pobres: opulencia y desarraigo en el Occidente Medieval*, Semana de Estudios Medievales de Estella, 2009, Pamplona: Gobierno de Navarra-Institución Príncipe de Viana, 2010, p. 275-305.
- IRADIEL MURUGARREN PAULINO, *et alii*, «Història urbana i història rural: a propòsit de l'obra de J. Fernández Trabal», *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), p. 217-260
- IRANZO MUÑO, María Teresa, *Élites políticas y gobierno urbano en Huesca en la Edad Media*, Huesca, Ayuntamiento de Huesca, 2005
- IRANZO MUÑO, María Teresa, «El mercado urbano del vino en Huesca: proteccionismo y comercialización», a J. Ángel SESMA MUÑOZ i Carlos LALIENA CORBERA (coords.), *Crecimiento económico y formación de los mercados en Aragón en la Edad Media (1200-1350)*, Zaragoza: Gobierno de Aragón-Grupo Cema, 2009, p. 369-409
- JARA FUENTE, José Antonio, «Elites urbanas y sistemas concejiles: una propuesta teórico-metodológica para el análisis de los subsistemas de poder en los concejos castellanos de la Baja Edad Media», *Hispania: Revista española de historia*, LXI/1, n. 207 (2001), p. 221-266.

- JARA FUENTE, José Antonio, «Elites y grupos financieros en las ciudades castellanas de la Baja Edad Media», *En la España Medieval*, 27 (2004), p. 105-130
- JARA FUENTE, José Antonio, «Identidad corporativa y constitución política urbana: solidaridades económicas y poder en el marco de los procesos de afianzamiento de las rentas concejiles», a Yolanda GUERRERO NAVARRETE (coord.), *Fiscalidad, sociedad y poder en las ciudades castellanas de la Baja Edad Media*, Madrid: Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, 2006, p. 11-60
- JIMÉNEZ SUREDA, Montserrat, «La catedral de Girona en l'època moderna i contemporània», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 45 (2004), p. 47-57
- JUNYENT SUBIRÀ, Eduard, *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vic*, Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1969
- KERHERVÉ, Jean, *L'État Breton aux 14e et 15e siècles: les ducs, l'argent et les homes*, Paris: Maloine, 1987, 2 vols.
- KERMODE, Jennifer I., «Obvious Observations on the Formation of Oligarchies in Late Medieval English Towns», a John A. F. THOMSON (ed.), *Towns and Townspeople in the 15th Century*, Gloucester: Alan Sutton, 1988, p. 87-106
- KOWALESKI, Maryanne, «The Commercial Dominance of a Medieval Provincial Oligarchy: Exeter in the Late 14th Century», *Medieval Studies*, 46 (1984), p. 355-384
- KOWALESKI, Maryanne, *Local Markets and Regional Trade in Medieval Exeter*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995
- LADERO QUESADA, Miguel Ángel «Estado. Hacienda, fiscalidad y finanzas. El medievalisme español en los últimos treinta años. 1968-1998», a *XXV Semana de Estudios Medievales de Estella*. Pamplona: Gobierno de Navarra, 1999, p. 457-504
- LAFFONT, Jean L., «Un enjeu pour l'exploitation historique des actes notariés: La représentativité de l'acte et de la pratique notariale», a *Histoire sociale et actes notariés: Problèmes de méthodologie*, Actes de la table ronde du 20 mai 1988 à l'UTM, Toulouse: Presses Universitaires du Mirail – Presses de l'Institut d'Études Politiques, 1989, p. 69-85
- LAFUENTE GÓMEZ, Mario, *La guerra de los Dos Pedros en Aragón (1356-1366): Impacto y trascendencia de un conflicto bajomedieval*, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, Tesis doctoral inédita, 2009, vol. I
- LAFUENTE GÓMEZ, Mario, «Amistad y poder entre la baja nobleza aragonesa del Trecentos», a Beatriz ARÍZAGA BOLUMBURU *et alii* (eds.), *Mundos medievales: espacios, sociedades y poder, Homenaje al Profesor José Ángel García de Cortázar y Ruiz de Aguirre*, Santander: Ediciones de la Universidad de Cantabria, 2012, tom. 2, p. 1509-1522
- LAFUENTE GÓMEZ, Mario, *Dos Coronas en guerra: Aragón y Castilla (1356-1366)*, Zaragoza: CEMA, 2012

- LALIENA CORBERA, Carlos, «Las transformaciones de las elites políticas de las ciudades mediterráneas hacia 1300. Cambios internos y movilidad social», a Sandro CAROCCI (ed.), *La mobilità sociale nel medioevo*, Rome: École Française de Rome, 2010, p. 147-185
- LALIENA CORBERA, Carlos, IRANZO MUÑO, María Teresa, «Poder, honor y linaje en las estrategias de la nobleza urbana aragonesa (siglos XIV-XV)», *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), pp. 41-80
- LALINDE ABADIA, Jesús, «Los pactos matrimoniales catalanes», *Anuario de Historia de Derecho Español*, XXXII (1962), p. 133-266
- LALINDE ABADÍA, Jesús, *La jurisdicción real inferior en Cataluña ("corts, veguers, batlles")*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1966
- LANTSCHNER, Patrick, «Revolts and the political order of cities in the Late Middle Ages», *Past and Present*, 225 (nov. 2014), p. 3-46
- LIDDY, Christian D., *War, Politics and Finance in Late Medieval English Towns*, London: Boydell Press, 2005
- LLINÀS POL, Joan, *et alii*, *El castell de Sant Joan de Lloret*, Lloret de Mar: Ajuntament, 2003
- LLUCH BRAMON, Rosa, «Els manuals de comptes de l'Almoïna del Pa de la seu de Girona: menjar de pabordes i pa de pobres», a *XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals: La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)*, Palma de Mallorca, 1996, p. 567-577
- LLUCH BRAMON, Rosa, *Els remences: La senyoria de l'Almoïna de Girona als segles XIV i XV*, Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines-Centre de Recerca d'Història Rural, 2005
- LÓPEZ BONET, J. Francisco, «Repercusiones fiscales en Mallorca de las sublevaciones sardes en la segunda mitad del s. XIV», a *XIV Congreso di Storia della Corona d'Aragona. La Corona d'Aragona in Italia (secc. XIII-XVIII)*, Sassari, vol. II, t. 2, p. 529-551
- LÓPEZ RODRÍGUEZ, Carlos, *Nobleza y poder político: El Reino de Valencia (1416-1446)*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2005
- LORCIN, Marie-Thérèse, «La relève des générations: sociologie, mythes et réalités», *Revista d'Història Medieval*, 5 (1994), p. 13-40
- LOZANO GRACIA, Susana, *Las elites en la ciudad de Zaragoza a mediados del siglo XV: la aplicación del método prosopográfico en el estudio de la sociedad*, Zaragoza, Universidad de Zaragoza, Tesis doctoral inédita, 2007
- MADURELL MARIMON, Josep M., «Legaciones barcelonesas en la Corte de los Reyes Católicos (1479-1484)», *Hispania*, 17 (1957), p. 163-254
- MADURELL MARIMON, Josep M., *Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso V de Aragón*, Barcelona: CSIC, 1963

- MADURELL MARIMON, Josep M., «Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685). Notas documentales para su historia», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 17 (1964-65), p. 331-372
- MADURELL MARIMON, Josep M., «Contabilidad de una compañía mercantil trescentista barcelonesa (1334-1342)», *Anuario de Historia del Derecho Español*, 35 (1965), p. 421-546
- MADURELL MARIMON, Josep M. , «La lezda de Gerona (contribución a su estudio)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 19 (1968), p. 65-106
- MADURELL MARIMON, Josep M. , GARCIA SANZ, Arcadi, *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*, Barcelona: CSIC, 1973
- MADURELL MARIMON, Josep M., «L'avalot del peix de 1365», *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, 12 (1974), p. 25-34
- MADURELL MARIMON, Josep M., GARCIA SANZ, Arcadi, *Societats mercantils medievals a Barcelona*, Barcelona: Fundació Noguera, 1986, 2 vols
- MAGDALENA LORENTE, Ana, «El Plato de los Pobres Vergonzantes de la parroquia de Santa Maria del Mar», a Manuel RIU I RIU (dir.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*. Barcelona: CSIC, 1980, vol. II, p. 153-171
- MAINÉ BURGUETE, Enrique, *Ciudadanos honrados de Zaragoza. La oligarquía zaragozana en la Baja Edad Media (1370-1410)*, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 2006
- MALLORQUÍ GARCIA, Elvis, *El Llibre Verd del bisbe de Girona (1362-1371)*, Girona: Diputació de Girona, 2011
- MALLORQUÍ GARCÍA, Elvis, *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII-XIV*, Barcelona, Fundació Noguera, 2011
- MARQUÈS CARBÓ, Lluís, *Una històrica institució municipal de caràcter econòmic: La tabla de cambio y comunes depósitos de la ciudad de Gerona*, Madrid: Instituto de Estudios de Administración Local, 1952
- MARQUÈS CASANOVAS, Jaume, «Los castillos de Estela y Rocasalva, vigias del valle de Amer», *Revista de Girona*, 48 (1969), p. 24-27
- MARQUÈS CASANOVAS, Jaume, «Púbol (V)», *Revista de Girona*, 66 (1974), p. 40-44
- MARQUÈS CASANOVAS, Jaume, «Púbol (VI)», *Revista de Girona*, 67 (1974), p. 17-23
- MARQUÈS CASANOVAS, Jaume, «La catedral frustrada de Castelló d'Empúries», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 13 (1978), p. 93-102
- MARQUÈS CASANOVAS, Jaume, «El rellotge de la catedral», *Revista de Girona*, 99 (1982), p. 165-172
- MARQUÈS CASANOVAS, Jaume, *Maçanet de la Selva*, Girona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya- Ajuntament de Maçanet de la Selva, 1983

- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., *Uns homes compren per al rei la jurisdicció del poble (1374)*, Vilobí d'Onyar, 1977
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., «Fundaciones de beneficios en el obispado de Gerona, s. XII-XVIII», *Anthologica Annua*, 36 (1989), p. 498-503
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., «Bibliografia del doctor Jaume Marquès», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 33 (1994), p. 25-36
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., «Nota sobre crèdits de jueus de Girona. 1418-1420», a *Jornades d'Història dels jueus a Catalunya*, Actes, Girona, abril 1987, Girona: Ajuntament de Girona, 1990, p. 333-338
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., «Argimon: indret, castell i santuari. Dades inèdites», *Quaderns de la Selva*, 5 (1992), p. 31-42
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., «Jueus del Baix Empordà a les lletres episcopals (1326-1385)», *Estudis del Baix Empordà*, 11 (1992), p. 13-19
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., «Ensenyament al bisbat de Girona fins a la Il·lustració», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 12 (1993), p. 273-301
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., «Confraries medievals del bisbat de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 34 (1994), p. 335-375
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M. «Recensió de Llibre Verd de la Ciutat de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 41 (2000), p. 565-573
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M., PUIG I OLIVER, Jaume de (eds.), *Lletres del bisbe de Girona, segle XIV*, vol. I, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans – Facultat de Teologia de Catalunya- Ajuntament de Girona, 2007
- MARTÍ ARAU, Albert, *Crèdit públic i mercat del deute a una vila senyorial: Castelló d'Empúries (s. XIV-XV)*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, Treball de recerca de doctorat inèdit, 2008, 2 vols.
- MARTÍ ARAU, Albert, «Endeutament censal i crisi financera a una vila senyorial: Castelló d'Empúries (1381-1393)», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona: CSIC, 2009, p. 157-170
- MARTÍ ARAU, Albert, «Governar el deute en temps de crisi: Castelló d'Empúries (1386-1421)», *Anuario de Estudios Medievales*, 40/1 (gener-juny 2010), p. 129-179
- MARTÍ ARAU, Albert, «Castelló d'Empúries davant la carestia del gra de 1374-1376», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 42 (2011), p. 263-296
- MARTÍ ARAU, Albert, «La memoria de la deuda pública en la Cataluña bajomedieval», a Antonio COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ i Juan Antonio BONACHÍA HERNANDO (coords.), *Fuentes para el estudio del negocio fiscal y financiero en los reinos hispánicos (siglos XIV-XVI)*, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 2010, p. 229-247

- MARTÍ SENTAÑÉS, Esther, *Lleida a les Corts: els síndics municipals a l'època d'Alfons el Magnànim*, Lleida: Universitat de Lleida, 2006
- MARTÍN CEA, Juan Carlos, Bonachía, Juan Antonio, «Oligarquías y poderes concejiles en la Castilla bajomedieval: balance y perspectivas», *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), p. 17-40
- MARTÍN RODRÍGUEZ, Jose Luís, «Nacionalización de la sal y aranceles extraordinarios en Cataluña (1365-1367)», *Anuario de Estudios Medievales*, 3 (1966), p. 515-524
- MARTÍN RODRÍGUEZ, Jose Luís, «Pactismo político y consolidación señorial en Cataluña tras la conquista de Sicilia», a ID., *Economía y sociedad de los reinos hispánicos de la Baja Edad Media*, Barcelona: El Albir, 1983, vol. I, p. 239-254
- MARTÍN RODRÍGUEZ, Jose Luís, «Privilegios y cartas de libertad en la Corona de Aragón (1283-1289)» a ID., *Economía y sociedad de los reinos hispánicos de la Baja Edad Media*, Barcelona: El Albir, 1983, vol. I, p. 185-235
- MARTÍNEZ GIRALT, Alejandro, *El poder feudal, els seus agents i el territori: El vescomtat de Cabrera (1199-1423)*, Santa Coloma de Farners, Centre d'Estudis Selvatans, 2012
- MARTÍNEZ Giralt, Alejandro «La percepción de la nobleza como grupo social durante la Baja Edad Media (reflexiones en clave catalana)», *Cuadernos del CEMYR*, 22 (2014), en premsa.
- MARTÍNEZ SANMARTÍN, Luís Pablo, «Guerra, Estado y organización social de la producción. La Corona de Aragón en guerra con Castilla (1429-1430)», *Anuario de Estudios Medievales*, 23 (1993), p. 445-471
- MARTORELL TRABAL, Francesc, VALLS TABERNER, Francesc «Pere Beçet (1365?-1430)», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1911-1912, p. 577-656
- MASNOU, Josep M., TORNER, Jordi «Els manuals notariais de famílies i particulars manresans dels segles XIII al XVI: un cas singular en els arxius de protocols catalans», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 26 (2008), p. 99-145
- MATTÉONI, Olivier, *Servir le prince: Les officiers des ducs de Bourbon à la fin du Moyen Âge (1356-1523)*, Paris: Publications de la Sorbonne, 1998
- MAYANS, Antoni, PUIGVERT, Xavier, «Les fonts notariais a les comarques gironines. Descripció, conservació i recerca», a *Documentació notarial i Arxius: Els fons notariais com a eina per a la recerca històrica*, Jornades celebrades els dies 5 i 6 d'octubre de 2006 a l'Arxiu Històric de Girona, Barcelona : Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2007, p. 11-34.
- MAYORDOMO GARCÍA-CHICOTE, Francisco, *La Taula de Canvis: Aportación a la historia de la contabilidad valenciana (siglos XIII-XVII)*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2002, p. 49-67.
- MENJOT, Denis, *Fiscalidad y sociedad: Los murcianos y el impuesto en la baja edad media*, Murcia: Academia Alfonso X el Sabio, 1986

- MENJOT, Denis, «La classe dominante des villes de l'Occident Méditerranéen au seuil de la modernité», a José R. HINOJOSA MONTALVO i Jesús PRADELLS NADAL (coords.), *1490, en el umbral de la modernidad: el Mediterráneo europeo y las ciudades en el tránsito de los siglos XV-XVI*, València: Consell Valencià de Cultura, 1994, p. 181-203
- MENJOT, Denis, «Système fiscal étatique et systèmes fiscaux municipaux en Castille (XIIIe s.- fin du XVe s.)», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (eds.), *Fiscalidad de Estado y fiscalidad municipal en los reinos hispánicos medievales*, Madrid: Casa de Velázquez, 2006, p. 21-51
- MENJOT, Denis, «Politiques et stratégies financières des élites urbaines aux derniers siècles du Moyen Âge: quelques questions et perspectives de recherche», a Amélia AGUIAR ANDRADE i Adelaide MILLÁN DA COSTA (eds.), *La ville médiévale en débat*, Lisbon: Instituto de Estudos Medievais, 2013, p. 89-106
- MIQUEL I LÓPEZ, Júlia, «Els Cervelló, barons de Querol-Montagut a l'Edat Mitjana», *Miscel·lània Penedesenca*, 22 (1997), p. 167-201
- MIRAMBELL, Enric «Documentos para el ordenamiento jurídico y económico del barrio judío de Gerona (siglo XV)», a a Emilio SAÉZ *et alii.* (coord.), *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, Actas del coloquio celebrado en La Rábida y Sevilla del 14 al 19 de septiembre de 1981, vol. II, Madrid: Universidad Complutense, 1985, p. 1465-1468
- MIRÓ BALDRICH, Ramon, *La processó de Corpus i els entremesos. Cervera, segles XIV-XIX*, Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998
- MIRÓ BALDRICH, Ramon, «Joglars i músics a Cervera des del segle XIV a mitjan XVIII», *Miscel·lània Ceriverina*, 13 (1999), p. 29-55
- MITJÀ, Marina, «Procés contra els consellers, domèstics i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 27 (1957-1958), p. 375-417
- MOLINA CAMPOY, Ramon, CATAFAU CASTELLET, Aymat (eds.), *La nòtula del notari Bernat Frigola de Cotlliure (1380-1381)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2011
- MOLINA FIGUERAS, Joan, «*De genere militari ex utroque parente*. La nobleza eclesiástica y los inicios de la catedral gótica de Gerona», *Anuario de Estudios Medievales*, 37/1 (2007), p. 741-780
- MOLINA FIGUERAS, Joan, *Fragments del gòtic a Girona*, Quaderns de la Revista de Girona, 140, Girona: Diputació – Caixa de Girona, 2008
- MONNET, Pierre, «Élites dirigeantes et distinction sociale à Francfort-sur-le-Main (XIVe-XVe siècles)», *Francia*, 27 (2000), pp. 117-162
- MONSALVO ANTÓN, José María, «La participación política de los pecheros en los municipios castellanos de la Baja Edad Media: Aspectos organizativos», *Studia històrica. Historia medieval*, 7 (1989), p. 37-94

- MONSALVO ANTÓN, José María, «Parentesco y sistema concejil: observaciones sobre la funcionalidad política de los linajes urbanos en Castilla y León (siglos XIII-XV)», *Hispania*, 53/185 (1993), p. 937-969
- MONTAGUT ESTRAGUÉS, Tomàs de, «El Baile General de Catalunya (notas para su estudio)», *Hacienda Pública Española*, LXXXVII (1984), p. 73-84
- MONTAGUT ESTRAGUÉS, Tomàs de, *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona: Generalitat-Sindicatura de Comptes de Catalunya, 1996
- MONTAGUT ESTRAGUÉS, Tomàs de «La jurisdicción municipal en Cataluña y los juristas de Barcelona en la Baja Edad Media», a Jean-Marie CAUCHIES, Éric BOUSMAR (dirs.), «Faire bans, edictz et statuz»: *Légiférer dans la ville médiévale*, Bruxelles: Publications des Facultés universitaires Saint-Louis, 2001, p. 331-364
- MORALES MONTOYA, Mercè, SOBREQÜÉS CALLICÓ, Jaume (eds.), *Santiago Sobrequés i Vidal: Historiador, professor i ciutadà (1911-1973)*, Barcelona: Base, 2011
- MORALES ROCA, Francisco J., «Historia de la ilustre casa de Fivaller», *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, 9 (1981), p. 305-346
- MORALES ROCA, Francisco J., *Prelados, abades mitrados, dignidades capitulares y caballeros de las órdenes militares habilitados por el brazo eclesiástico en las Cortes del principado de Cataluña: dinasties de Trastámara y de Austria (siglos XV y XVI, 1410-1599)*, Madrid: Hidalguía, 1999
- MORELLÓ BAGET, Jordi, «Sources fiscales et financières des municipalités catalanes (XIVe-XVe siècle): le cas du “camp de Tarragona”», a Deni MENJOT i Manuel SÁNCHEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (France méridionale, Catalogne et Castille)*, vol. 1, Étude des sources, Toulouse, Privat, 1996, p. 79-89
- MORELLÓ BAGET, Jordi, *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona. Reus i Valls, segles XIV-XV*, Barcelona: CSIC, 2001
- MORELLÓ BAGET, Jordi, «La manufactura de la pell», a *L'art gòtic a Catalunya*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 10 (Arts de l'Objecte), Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 324-336
- MORELLÓ BAGET, Jordi, «La intervención de las cuentas municipales: la actuación de los *oidors* en Reus y Valls (siglos XIV-XV)», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, IV (La gestion de l'impôt: méthodes, moyens, résultats), 2004, p. 259-271
- MORELLÓ BAGET, Jordi, «El mercat de les imposicions a Eivissa: els arrendaments», a Pau CATEURA BENNÀSSER (ed.), *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al Regne de Mallorca (segle XIV-XV)*, Palma de Mallorca: El Tall, 2006, p. 197-213
- MORELLÓ BAGET, Jordi, «La contribució dels homes del camp a les muralles de Tarragona: els terratinents de Reus i la sentència de 1390», *Initium*, 11 (2006), p. 915-933
- MORELLÓ BAGET, Jordi, «Els creditors barcelonins i la gestió del deute públic de Mallorca», *Barcelona. Quaderns d'Història*, 13 (2007), p. 283-311

- MORELLÓ BAGET, Jordi, *Municipis sota la senyoria dels creditors de censals: La gestió del deute públic a la baronia de la Llacuna (segle XV)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2008
- MORELLÓ BAGET, Jordi, «Les muralles trescentistes de Tarragona: finançament, subjectes fiscals i problemes concomitants», *Butlletí Arqueològic*, V, 33 (2011), p. 151-219
- MORELLÓ BAGET, Jordi, «L'endeutament a llarg termini del papa Benet XIII: radiografia dels primers creditors de censals de la Cambra Apostòlica», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 31 (2011-2013), p. 279-324
- MORELLÓ BAGET, Jordi, «Finanzas hospitalarias y deuda pública: los censales de la Santa Creu de Barcelona en torno a 1500», a Teresa HUGUET-TERMES *et alii* (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida: Milenio, 2014, p. 211-261
- MORELLÓ BAGET, Jordi, VERDÉS PIJUAN, Pere, *et alii*, «Les dépenses municipales: essai de typologie» a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, vol. 3, Toulouse: Privat, 2002, p. 35-40
- MORELLÓ BAGET, Jordi, GUILLERÉ, Christian, «Approvisionnement et finances municipales en Méditerranée occidentale: l'exemple de la Couronne d'Aragon», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, vol. 3, Toulouse: Privat, 2002, p. 267-294
- MORO VENY, Guillem, «Fiscalitat i deute públic en el regne de Mallorca (1385-1405)», a Pau CATEURA BENNÀSSER (ed.), *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al Regne de Mallorca (segle XIV-XV)*, Palma de Mallorca: El Tall, 2006, p. 45-69
- MORSEL, Joseph, *L'aristocratie médiévale: Ve-XVe siècle*, Paris: Armand Colin, 2004
- MUÑOZ POMER, María Rosa, «Autonomía ciudadana y poder regio en las cortes valencianas bajomedievales» a, *Sardegna e Spagna. Città e territorio tra Medioevo ed età moderna*, Archivio storico sardo, NS 2, Roma: Carocci, 2001, p. 81-108
- MUÑOZ POMER, María Rosa., «Las ciudades y las Cortes: la presencia de las oligarquías urbanas en las Cortes de Alfonso el Magnánimo», a *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*, «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, vol. III, p. 673-693
- MUÑOZ POMER, María Rosa, «Les assemblees mèdiévales de Valence et leurs actes parlementaires», *Parliaments, estates and representation*, 28 (2008), p. 27-56
- MUT REMOLA, Enrique, *La vida económica en Lérida de 1150 a 1500*, Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1956
- MUTGÉ VIVES, Josefina, *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)*, Barcelona: IMF-CSIC, 1987
- MUTGÉ VIVES, Josefina «La contribució de les ciutats de Tortosa i de Girona a l'armada contra els genovesos durant el regnat d'Alfons el Benigne (1333)», *XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona*, Sassari, 1996, vol. III, p. 629-642

- MUTGÉ VIVES, Josefina, «Entorn de l'ocupació de càrrecs públics i de la pràctica d'oficis artesans per part dels clergues el segle XIV», *Anuario de Estudios Medievales*, 28 (1998), p. 821-835
- NADAL FARRERAS, Joaquim, «Joaquim Botet i Sisó (1846-1917)», *Revista de Girona*, 75 (1976), p. 197-20
- NADAL FARRERAS, Joaquim, «Rahola, mestre d'historiadors», *Presència*, 423 (1976-05-22), p. 21
- NADAL FARRERAS, Joaquim, «La investigació històrica sobre les comarques gironines a la Universitat Autònoma de Barcelona», *Revista de Girona*, 81 (1977), p. 413-414
- NADAL FARRERAS, Joaquim, «Algunes claus de la història local», a Jordi NADAL *et alii* (eds.) *La historiografia catalana. Balanç i perspectives*, Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1990, pp. 5-18
- NADAL FARRERAS, Joaquim, MIRAMBELL BELLOC, Enric, *et alii*, «Joaquim Pla i Cargol, 1883-1978», *Revista de Girona*, 84 (1978), p. 311-319
- NARBONA CÁRCELES, María, «De casa de la senyora reyna. L'entourage domestique de Marie de Castille, épouse d'Alphonse le Magnanime (1416-1458)», a Alexandra BEAUCHAMP (ed.), *Les entourages princiers à la fin du Moyen Âge. Une approche quantitative*, Madrid: Casa de Velázquez, 2013, p. 151-167.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «Los Rabassa, un linaje patricio de Valencia Medieval», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval*, 7 (1988-1989), p. 111-136
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «Orígenes sociales de los tres estamentos ciudadanos en la Valencia medieval», *Estudis*, 16 (1990), p. 7-30
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «Finanzas municipales y patriciado urbano. Valencia a finales del Trescientos», *Anuario de Estudios Medievales*, 22 (1992), p. 485-512
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, *Valencia, municipio medieval: poder y luchas ciudadanas (1293-1418)*, Valencia: Ajuntament de Valencia, 1995
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «Oligarquías políticas y élites económicas en las ciudades bajomedievales (siglos XIV-XVI)», *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), p. 9-15
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «El método prospográfico y el estudio de las élites de poder bajomedievales», a *El Estado en la Baja Edad Media: nuevas perspectivas metodológicas*, V Seminario de Historia Medieval, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1999, p. 31-49
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «Marrades. Un partit patrici», a Rafael NARBONA VIZCAÍNO (ed.), *L'univers dels prohoms. Perfils socials a la València baix-medieval*, València: Edicions 3 i 4, 1999, p. 17-55
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «Vida pública y conflictividad urbana en los reinos hispánicos (siglos XIV-XV)», a *Las sociedades urbanas en la España medieval*, XXIX Semana de

- Estudios Medievales, Estella, 15 - 19 July 2002, Pamplona: Gobierno de Navarra, 2003, p. 541-589
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «Algunas reflexiones sobre la participación vecinal en el gobierno de las ciudades de la Corona de Aragón (ss. XII-XV)», *Res publica*, 17 (2007), p. 113-150
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «El trienio negro: Valencia, 1389-1391. Turbulencias coetáneas al asalto de la judería», *En la España Medieval*, 35 (2012), p. 177-210
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «La incorporació dels conversos a la gestió financera de la ciutat de València (1391-1427)», *Afers*, 73 (2012), p. 597-623
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, «Las elites políticas valencianas en el Interregno y el Compromiso de Caspe», a J. A. SESMA MUÑOZ (dir.), », a José A. SESMA MUÑOZ (dir.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1410-1412: El Interregno y el Compromiso de Caspe*, Zaragoza: Gobierno de Aragón, 2011, p. 191-232
- NAVARRO ESPINACH, Germán, «Muñoces, Marcillas y otras familias dominantes en la ciudad de Teruel (1435-1500)», *Anuario de Estudios Medievales*, 32/2 (2002), p. 723-776
- NAVARRO ESPINACH, Germán, «Los protagonistas del comercio: oficios e identidades sociales en la España medieval», *El comercio en la Edad Media (XVI Semana de Estudios Medievales, Nájera y Tricio del 1 al 5 de agosto de 2005)*, Logroño: Instituto de Estudios Riojanos, 2006, p. 147-187
- NAVARRO ESPINACH, Germán, «Consejeros influyentes y personas de confianza en el entorno cortesano de los reyes de Aragón (siglos XIII-XV)» a J. Ángel SESMA MUÑOZ, *La Corona de Aragón en el centro de su historia...*, 2009, p. 129-179
- NAVARRO ESPINACH, Germán, «La política de desarrollo de las manufacturas textiles en la Corona de Aragón», Lorenzo TANZINI i Sergio TOGNETTI (eds.), *Il governo dell'economia: Italia e Penisola Iberica nel basso Medioevo*, Roma: Viella, 2014, p. 285-308
- NAVARRO ESPINACH, Germán, IGUAL LUIS, David, *La tesorería real y los banqueros de Alfonso V el Magnánimo*, Castelló: Sociedad Castellonense de Cultura, 2002
- NEGRE PASTELL, Pelai, «La cofradía de San Jorge y la nobleza gerundense», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 6 (1951), p. 271-322
- NEGRE PASTELL, Pelai, «La cofradía de San Jorge y la nobleza gerundense», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 7 (1952), p. 7-59
- NEGRE PASTELL, Pelai, «Divisiones territoriales y jerarquía nobiliaria en las comarcas gerundenses en época medieval», *Pyrene* (col·lecció d'articles publicats entre els n. 22-57, 1951-1955)
- NEGRE PASTELL, Pelai, «El ducat, més tard principat de Girona», *Revista de Girona*, 13 (1960), p. 23-31

- NEGRE PASTELL, Pelai, «Comentari d'uns documents relatius a la confraria de Sant Jordi», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 25/2 (1981), p. 11-27
- NOLLA BRUFAU, Josep M., «Les muralles de la Força Vella: dades arqueològiques i documentals», a *Miscel·lània en honor de Josep M. Marquès...* p. 246-254
- NOLLA BRUFAU, Josep M., «La defensa de la ciutat. Les muralles medievals de Girona», Joan BOADAS RASET i Sílvia PLANAS MARCÉ (dirs.), *Girona medieval: La clau del regne*, Girona: Ajuntament de Girona, 2014, p. 59-71
- NONÓ RIUS, Brigit, «Bibliografia d'Enric Mirambell i Belloc (1947-...)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 49 (2008), pp. 269-277
- OBRADORS SUAZO, Carolina, «Council, City and Citizens. Citizenship between legal and daily experiences in 15th century Barcelona», *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 10 (2013), p. 371-418
- OLASO CENDRA, Vicent, «L'endeutament censal a la vila de Gandia durant la baixa Edat Mitjana», *Ullal*, 11 (1987), p. 51-64
- ORSI LÁZARO, Mario, «Estrategia, operaciones y logística en un conflicto mediterráneo. La revuelta del juez de Arborea y la “armada e viatge” de Pedro el Ceremonioso a Cerdeña (1353-1354)», *Anuario de Estudios Medievales*, 38/2 (2008), p. 921-968
- ORTEGA CERA, Ágata, «Estrategias, dinero y poder. Compañías financieras castellanas a finales de la Edad Media: una primera propuesta metodológica», a Juan A. BONACHÍA HERNANDO i David CARVAJAL DE LA VEGA (eds.), *Los negocios del hombre: Comercio y rentas en Castilla. Siglos XV y XVI*, Valladolid: Castilla, 2012, p. 261-286
- ORTEGO RICO, Pablo, «Estrategias financieras y especulación en torno al arrendamiento “por mayor” de rentas regias ordinarias en Castilla: aproximación a partir del caso de Castilla la Nueva (1462-1504)», a Juan A. BONACHÍA HERNANDO i David CARVAJAL DE LA VEGA (eds.), *Los negocios del hombre: Comercio y rentas en Castilla. Siglos XV y XVI*, Valladolid: Castilla, 2012, p. 235-260
- ORTI GOST, Pere, «Les premières sources fiscales de la municipalité de Barcelone (1300-1350)» a Deni MENJOT i Manuel SÁNCHEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (France méridionale, Catalogne et Castille)*, 1, Étude des sources, Toulouse, Privat, 1996, p. 91-99
- ORTI GOST, Pere, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, i TURULL RUBINAT, Max, «La génesis de la fiscalidad municipal en Cataluña», *Revista d'Història Medieval*, 7 (1996), p. 115-134
- ORTI GOST, Pere, «Christian Guilleré, Girona al segle XIV, 2 vols....», *Anuario de Estudios Medievales*, 28 (1998), p. 978-979
- ORTI GOST, Pere «Una primera aproximació als fogatges catalans de la dècada de 1360», *Anuario de Estudios Medievales*, 29 (1999), p. 747-773
- ORTI GOST, Pere, *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV*, Barcelona: CSIC-IMF, 2000

- ORTI GOST, Pere, «El Consell de Cent durant l'Edat Mitjana», *Barcelona, Quaderns d'Història*, 4 (2001), p. 21-48.
- ORTI GOST, Pere, «La primera articulació del Estado feudal en Catalunya a través de un impuesto: el bovaje (s. XII-XIII)», *Hispania*, LXI/2 (2001), p. 967-998
- ORTI GOST, Pere, «Fiscalité et finances publiques dans les territoires de la couronne d'Aragon», *Colloque L'impôt dans les villes de l'Occident méditerranéen (XIIIe-XVe siècles)*, Paris: Comité pour l'histoire économique et financière, 2005, p. 453-468
- ORTI GOST, Pere, «Les alienacions del patrimoni reial i el finançament de la conquesta de Sardenya de 1323-1324», a Maria Teresa FERRER I MALLOL *et alii* (eds.), *La Corona catalanoaragonesa i el seu entorn mediterrani a la baixa edat mitjana: Actes del seminari celebrat a Barcelona, els dies 27 i 28 de novembre de 2003*, Barcelona: CSIC-IMF, 2005, p. 239-272
- ORTI GOST, Pere, «La distribución de la carga fiscal entre las ciudades y villas de realengo en la Cataluña del siglo XIV», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (eds.), *Fiscalidad de Estado y fiscalidad municipal en los reinos hispánicos medievales*, Madrid: Casa de Velázquez, 2006, p. 275-316.
- ORTI GOST, Pere, «Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: Del censal a la Taula de Canvi», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *El món del crèdit a la Barcelona medieval*, Quaderns d'Història, 13, Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2007, pp. 257-282
- ORTI GOST, Pere, «La deuda pública municipal en una pequeña ciudad del nordeste catalán: Sant Feliu de Guíxols durante la segunda mitad del siglo XIV», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona: CSIC, 2009, p. 101-152
- ORTI GOST, Pere, «Les finances de la Diputació del General de 1380 a 1462», a Maria Teresa FERRER I MALLOL (dir.), *Història de la Generalitat de Catalunya: Dels segles medievals a l'actualitat, 650 anys*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011, p. 119-137.
- ORTI GOST, Pere, «Pagesos de Caldes de Malavella, mercaders de Sant Feliu de Guíxols i consellers reials: l'espectacular ascens de la família Pujada durant el segle XIV», a J. MUTGÉ VIVES, R. SALICRÚ LLUCH i C. VELA AULESA (eds.), *La Corona catalanoaragonesa, l'Islam i el món mediterrani: Estudis d'història medieval en homenatge a la doctora Maria Teresa Ferrer i Mallol*, Barcelona: IMF-CSIC, 2013
- PACHECO CABALLERO, Francisco Luis, «El usatge "Princeps Namque", las Cortes y los juristas», *Initium*, 10 (2005), p. 225-246
- PAGAROLAS SABATÉ, Laureà, «Notaris i auxiliars de la funció notarial a les escriptories de la Barcelona medieval», *Lligall*, 8 (1994), p. 53-71
- PAGAROLAS SABATÉ, Laureà, «Tipología documental y posibilidades de aprovechamiento histórico de los libros notariales catalanes», a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la Edad Media*, Seminario del 2003, Zaragoza : Universidad de Zaragoza, 2004, p. 47-82

- PALACIOS MARTÍN, Bonifacio, «La representación municipal en Cortes. Estudio de la figura del procurador de Zaragoza a mediados del siglo XV» a Emilio SAÉZ *et alii*. (coord.), *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, Actas del coloquio celebrado en La Rábida y Sevilla del 14 al 19 de septiembre de 1981, vol. II, p. 1241-1267
- PALOS PEÑARROYA, Joan Lluís, *Catalunya a l'imperi dels Àustria. La pràctica de govern (segles XVI i XVII)*, Lleida: Pagès, 1994
- PALOU SANTANDREU, Jaume, «Los ejecutores de la Universidad de Ciutat e Regne de Mallorca: la persecución del fraude (siglos XIV-XV). De la dependència política al sometimiento fiscal», a *El món urbà a la Corona d'Aragó: del 1137 als Decrets de Nova Planta, XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, Barcelona-Lleida, 7-12 de setembre de 2000*, vol. III, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003, p. 695-708
- PASSOLA PALMADA, Josep M., *Els orígens de la Banca Pública: les taules de canvi municipals*, Sabadell: AUSA, 1991
- PASSOLA TEJEDOR, Antoni, *La historiografía sobre el municipio en la España Moderna*, Lleida: Universidad de Lleida, 1997
- PELLA I FORGAS, Josep, *Historia del Ampurdán: estudio de la civilización en las comarcas del noreste de Catalunya*, Barcelona: Luis Tasso y Serra, 1883 [ed. Facsímil Olot: Aubert, 1980]
- PÉQUIGNOT, Stéphane, «Pouvoir royal et sociétés dans la couronne d'Aragon. Un essai de lecture historiographique (1990-2006)», *En la España Medieval*, 30 (2007), p. 381-432
- PÉQUIGNOT, Stéphane, «“De bones et tres gracieuses paroles”: Les entretiens d'Antoni Vinyes, syndic de Barcelone, avec le roi d'Aragon Alphonse le Magnanime (Naples, 1451-1452)» a Stefano ANDRETTA *et alii* (dir.), *Paroles de négociateurs. L'entretien diplomatiques de la fin du Moyen Âge à la fin du XIXe siècle*, Rome, 2010, p. 27-50
- PÉQUIGNOT, Stéphane, «“La pràctica de aquesta ciutat e principat”: Réflexions sur l'action diplomatiques des autorités catalanes à la veille et au début de la guerre civile (1461-1464)», a Gisela NAEGLE (ed.), *Faire la paix et se défendre à la fin du Moyen Âge*, Munchen: Oldenbourg Verlag, 2012, p. 163-188
- PÉQUIGNOT, Stéphane, «Le travail de négociation à Barcelone au XVe siècle», *Revue de Synthèse*, 133/2 (2012), p. 215-233
- PETTI BALBI, Giovanna (ed.), *Strutture del potere ed élites economiche nelle città europee dei secoli XII-XVI*, Napoli: Liguori, 1996
- PEZZOLO, Luciano, «The Venetian government debt, 1350-1650», a M. BOONE *et alii* (eds.), *Urban Public Debts. Urban Government and the Market for Annuities in Western Europe (14th-18th centuries)*, Turnhout: Brepols, 2003, p. 61-74
- PILES-ROS, Leopoldo, *Estudio documental sobre el Baile General de Valencia: su autoridad y jurisdicción*, València: CSIC, 1970
- PLA CARGOL, Joaquim, *Gerona Arqueològica y Monumental*, Madrid: Dalmau Carles, 1943

- PLANA BORRÀS, Josep, «Els Benet, una família de mercaders barcelonins (primera meitat del segle XIV)», a *La societat barcelonina a la baixa edat mitjana*, Annex d'Història Medieval, 1, Barcelona: Universitat de Barcelona 1983, p. 53-65
- PLANAS MARCÉ, Sílvia, «La memoria del Call: Història de la Girona jueva», a *La comunitat jueva a la Girona medieval, XII Cicle de Conferències "Girona a l'abast"*, Girona, Col·legi Bell-lloc, 2007, pp. 129-183
- PONS CASACUBERTA, Xavier, «La comissió creada pel rei Joan I i la reina Violant a partir dels pogroms contra els jueus de 1391. Espoliació del capital i patrimoni dels jueus i conversos», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 30 (2009-2010), p. 121-152
- PONS GURI, Josep M. «El conflicte de la notaria de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Homenatge a Lluís Batlle i Prats), 25:1 (1979-80), p. 167-236
- PONS GURI, Josep M., «Un fogatjament desconegut de l'any 1358», *Recull d'estudis d'història jurídica catalana [=Boletín de la Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona*, 30 (1964), p 323-498], vol. I, Barcelona: Fundació Noguera, 1989, p. 255-449
- PUIGFERRAT OLIVA, Carles, «Fam, guerra i pesta a la plana de Vic, 1374-1376», *Ausa*, XIX, 144 (2000), p. 73-106
- PUIGVERT GURT, Xavier, *La reconstrucció de la vila d'Olot després dels terratrèmols (1427-1433)*, Olot: Ajuntament d'Olot, 1996
- PUJOL CANELLES, Miquel, *La conversió dels jueus de Castelló d'Empúries*, Castelló d'Empúries: Ajuntament de Castelló, 2002
- PUJOL CASADEMONT, Enric, «Entre la realitat comarcal i l'atracció barcelonina», *Revista de Girona*, 200 (maig-juny 2000), p. 287-294
- PUTZULU, Evandro, «La mancata spedizione in Sardegna di Giovanni I d'Aragona», *Atti del VI Congresso Internazionale di Studi Sardi*, Cagliari: Centro Internazionale di Studi Sardi, 1957, p. 3-77
- RAHOLA, Carles, *La ciutat de Girona*, vol. II, Barcelona, Base, 2000 (reproducció facsímil d'original de 1929)
- RAUFAST CHICO, Miguel, «¿Negociar la entrada del rey? La entrada real de Juan II en Barcelona (1458)», *Anuario de Estudios Medievales*, 36/1 (gener-juny 2006), p. 295-333
- RAUFAST CHICO, Miguel, «“E vingueren los oficis e confraries ab llurs entremeses e balls”. Una aproximación al estamento artesanal en la Barcelona bajomedieval a partir del estudio de las ceremonias de entrada real», *Anuario de Estudios Medievales*, 36/2 (juliol-desembre 2006), p. 651-686
- RAUFAST CHICO, Miguel, « ¿Un mismo cerimonial para dos dinastías? Las entradas reales de Martín el Humano (1397) y Fernando I (1412) en Barcelona», *En la España Medieval*, 2007 (30), p. 91-130

- REDONDO GARCÍA, Esther, «Negociar un maridaje en Cataluña: el matrimonio de la infanta Leonor con Eduardo de Portugal», a M. T. FERRER I MALLOL *et alii* (eds.), *Negociar en la Edad Media...*, p. 165-184
- REIXACH SALA, Albert, «Banqueros al servicio del poder: El cambista Ramon Medir de Gerona y la tesorería real durante la Guerra de los Dos Pedros (1356-1369)», Ángel ALLOZA APARICIO *et alii* (eds.), *Comercio, banca y sociedad en los reinos hispánicos (siglos XIV-XVIII)*, Madrid: Polifemo, 2012, p. 51-79
- REIXACH SALA, Albert, «Censals i dots: mercats financers i matrimonis en una ciutat catalana baixmedieval (Girona, 1340-1440)», Neus PUIG i Montse VIADER (eds.), *Família a la baixa edat mitjana (s. XIII-XV)*, Actes del III Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric (15-16 novembre 2012), Hostalric: Ajuntament d'Hostalric, 2013, p. 49-65
- REIXACH SALA, Albert, «Finanzas municipales y banca privada en la Cataluña bajomedieval: los cambistas y la hacienda local de Gerona (1330-1380)», a Concepción VILLANUEVA MORTE *et alii* (eds.), *Estudios recientes de jóvenes medievalistas Lorca 2012*, VI Simposio Internacional de Jóvenes Medievalistas, Murcia, Editum-SEEM-Universidad de Murcia, 2013, p. 179-194.
- REIXACH SALA, Albert, « “Con se degen los càrrechs supportar entre los ciutadans”. Administració municipal i identitat urbana a Girona (1350-1440)», *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 10 (2013), p. 293-345
- REIXACH SALA, Albert, «El govern municipal de Girona i Francesc Eiximenis: una ajuda pecuniària al menoret l'any 1374», en premsa
- REYERSON, Kathryn L., «Reflections on the Infrastructure of Medieval Trade», a Jeremy ADELMAN i Stephen ARON (eds.), *Trading Cultures: The worlds of Western Merchants, Essays on Authority, Objectivity, and Evidence*, Turnhout: Brepols, 2001
- REYNOLDS, Susan, «Medieval urban history and the history of political thought», *Urban History Yearbook*, 9 (1982), p. 14-23
- RIBALTA HARO, Jaume, *Dret urbanístic medieval de la Mediterrània*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2005
- RIERA MELIS, Antoni, «El bisbat de Girona al primer terç del segle XV. Aproximació al context socio-econòmic de la sèrie sísmica olotina (1427-1428)», *Anuario de Estudios Medievales*, 22 (1992), p. 161-204
- RIERA MELIS, Antoni, FELIU MONTFORT, Gaspar, «Activitats econòmiques», a Jaume SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 3 (La ciutat consolidada, segles XIV-XV), Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1992, p. 137-272
- RIERA MELIS, Antoni, *et alii*, *Els terratrèmols dels segles XIV i XV a Catalunya*, Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2006
- RIERA MELIS, Antoni, «Crisis frumentarias y políticas municipales de abastecimiento en las ciudades catalanas durante la Baja Edad Media», a Rafael Hipólito OLIVA i Pere

- BENITO (eds.), *Crisis de subsistencia y crisis agrarias en la Edad Media*, Seville: Universidad de Sevilla, 2007, pp. 125-161
- RIERA MELIS, Antoni, «La Diputació del General de Catalunya, 1412-1444. El desenvolupament d'una administració autonòmica medieval en un context conflictiu», *Acta Historica et Archaeologia Mediaevalia*, 30 (2010), p. 152-249
- RIERA SANS, Jaume, «El Dalphinat de Girona, 1987-1988», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 29 (1987), p. 105-128
- RIERA SANS, Jaume «Els avalots del 1391 a Girona», a *Jornades d'Història dels jueus a Catalunya*, Actes, Girona, abril 1987, Girona: Ajuntament de Girona, 1990, p. 95-159
- RIERA SANS, Jaume, *Els jueus de Girona i la seva organització: segles XII-XV*, Girona: Patronat Call de Girona, 2012
- RIGAUDIÈRE, Albert, «Hiérarchie socio-professionnelle et gestion municipale dans les villes du Midi français au bas Moyen Âge», a ID., *Gouverner la ville au Moyen Âge*, Paris: Anthropos-Economica, 1993, p. 167-214
- RIGAUDIÈRE, Albert, «L'essor des conseillers juridiques des villes dans la France du bas Moyen Âge», a ID., *Gouverner la ville au Moyen Âge*, Paris: Anthropos-Economica, 1993, p. 215-251
- RIGAUDIÈRE, Albert, «Le financement des fortifications urbaines en France du milieu du XIVe siècle à la fin du XVe siècle», a ID., *Gouverner la ville au Moyen Âge*, Paris: Anthropos-Economica, 1993, p. 417-497
- RIGAUDIÈRE, Albert, «Le notaire et la ville médiévale», a ID., *Gouverner la ville au Moyen Âge*, Paris: Anthropos-Economica, 1993, p. 253-268
- RIGAUDIÈRE, Albert, «Réglementation urbaine et "legislation d'État" dans les villes du Midi français aux XIIIe et XIVe siècles», a ID., *Gouverner la ville au Moyen Âge*, Paris: Anthropos-Economica, 1993, p. 113-159
- RIGAUDIÈRE, Albert, «Le contrôle des comptes dans les villes auvergnates et vellaves aux XIVe et XVe siècles», Philippe CONTAMINE i Olivier MATTÉONI (dirs.), *La France des principautés: Les Chambres des comptes XIVe et XVe siècles*, Paris: Comité pour l'Histoire économique et financière de la France, 1996, p. 207-242
- RIGAUDIÈRE, Albert, «L'assiette de l'impôt direct dans les villes du Midi français au bas Moyen Âge d'après leurs livres d'estimes», a Simonetta CAVACIOCCHI (ed.), *La fiscalità nell'economia europea secc. XIII-XVIII, Atti della "Trentanovesima Settimana di Studi"*, 22-26 aprile 2007, Firenze: Firenze University Press, 2008, vol. II, p. 425-481
- RIGBY, Stephen, «Urban "Oligarchy" in Late Medieval England», a John A. F. THOMSON (ed.), *Towns and Townspeople in the 15th Century*, Gloucester: Alan Sutton, 1988, p. 62-86

- RIQUER MORERA, Martí de (dir), *Història de la Literatura Catalana*, vol. I, Barcelona: Ariel, 1964
- RIQUER MORERA, Martí de, *Quinze generacions d'una família catalana*, Barcelona: Quaderns Crema, 1998 [primera edició de l'obra de 1979]
- RIQUER MORERA, Martí de, «El cavaller Bernat de Vilarig: amic d'Ausiàs March, lector de Bernat Metge i admirat per Joanot Martorell», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 40 (1985-1986), p. 205-226
- RIU RIU, Manuel, «La financiación de la vivienda, propiedad horizontal y pisos de alquiler en la Barcelona del siglo XIV, a Emilio SAÉZ *et alii.* (coord.), *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, Actas del coloquio celebrado en La Rábida y Sevilla del 14 al 19 de septiembre de 1981, vol. II, p. 1397-1405
- RIU I RIU, Manuel, «La banca i la societat a la corona d'Aragó, a finals de l'Edat Mitjana i començaments de la Moderna», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 11-12 (1990-1991), p. 187-224
- RIVERA MEDINA, Ana María, «Producción local, abastecimiento urbano y regulación municipal: El marco legal del vino de Bilbao (s. XIV-XVI)», *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie III, Hª Medieval, 19 (2007), p. 233-264
- RIVERA SENTÍS, Xavier, «Ramon Serra el Vell: poder, condició i caritat d'un mercader cerverí a les acaballes del segle XIV», *Miscel·lània Cerverina*, 10 (1996), p. 37-70
- RIVERA SENTÍS, Xavier, «L'administració de l'hospital d'en Castelltort l'any 1492, un segle després de la seva fundació», *Miscel·lània Cerverina*, 11 (1997), p. 95-122
- ROCA, Josep M. «Memorial de greuges que'ls missatgers de la Ciutat de Valencia presentaren al Rey Johan I d'Aragó», *Boletín de la Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona*, 11 (1924), p. 70-79
- ROMANO, David (coord.), *Per a una història de la Girona jueva*, Girona: Ajuntament de Girona, 1988, 2 vols
- ROSSIAUD, Jacques “Crises et consolidations” a Georges DUBY (dir.) *Histoire de la France urbaine*, 2, La ville medieval des Carolingiens à la Renaissance (Jacques Le Goff, dir.), Paris: Seuil, 1980, p. 513
- ROURA GÜIBAS, Gabriel , «El Dr. Jaume Marquès i Casanovas. Apunt biogràfic», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 33 (1994), p. 13-23
- ROURA GÜIBAS, Gabriel, «Dalmau de Raset, un home del Renaixement. Un inèdit», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 52 (2011), Miscel·lània d'homenatge a Gabriel Roura i Güibas, p. 1003-1014
- ROUSTIT, Yves, «La consolidation de la dette publique à Barcelone (XIVe siècle)», *Estudios de Historia Moderna*, 4 (1954), p. 15-156

- RUBIÓ MANUEL, Daniel, «L'estructura diplomàtica dels censals morts i els violaris» a Josep SERRANO DAURA (ed.), *El territori i les seves institucions històriques*, vol. II, Barcelona: Fundació Noguera, 1999, p. 843-863
- RUBIO VELA, Agustín, *L'escribania municipal de València als segles XIV i XV: burocràcia, política i cultura*, València: Generalitat Valenciana, 1995
- RUBIO VELA, Agustín, «Del asedio militar de Buñol al de Balaguer. Los valencianos y la sublevación de Jaume d'Urgell (1413)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 77 (2001), p. 155-217
- RUBIO VELA, Agustín, «Urgelistas valencianos. Sobre la oposición a Fernando I de Trastámara», *Anuario de Estudios Medievales*, 33/1 (2003), p. 191-261
- RUBIO VELA, Agustín, «Después de Caspe. El urgelismo y las oligarquías», a J. A. SESMA MUÑOZ (dir.), «», a J. Ángel SESMA MUÑOZ (dir.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1410-1412: El Interregno y el Compromiso de Caspe*, Zaragoza: Gobierno de Aragón, 2011, p. 265-292.
- RUCQUOI, Adeline, «La Historia en el horizonte del año 2000. El medievalismo francés y la historia de España», *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, 71 (1995), p. 199-218
- RUIZ-DOMÈNEC, José Enrique, «La crisis económica de la Corona de Aragón, ¿realidad o ficción historiográfica?», *Cuadernos de Historia anexos a la revista Hispania*, 8 (1977), p. 71-117
- RYDER, Alan, *Alfonso The Magnanimous, King of Aragon, Naples, and Sicily 1396-1458*, Oxford: Clarendon Press, 1990
- SABATÉ CURULL, Flocel, «El ban de vi a Puigcerdà a la segona meitat del segle XIV», a Emili GIRALT I RAVENTÓS (coord.), *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans*, febrer del 1990, vol. 2, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1993, p. 299-314
- SABATÉ CURULL, Flocel, *El veguer a Catalunya. Anàlisi del funcionament de la jurisdicció reial al segle XIV*, Tesi doctoral microfitxada, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1994
- SABATÉ CURULL, Flocel, «El veguer a Catalunya. Anàlisi del funcionament de la jurisdicció reial al segle XIV», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 6 (1995), p. 147-159
- SABATÉ CURULL, Flocel, «Les factions dans la vie urbaine de la Catalogne du XIV siècle», a Philippe SÉNAC (ed.), *Histoire et Archéologie des terres catalanes au Moyen Âge*, Perpignan: Presses Universitaires de Perpignan, 1995
- SABATÉ CURULL, Flocel, «El poder reial entre el poder municipal i el poder baronial a la Catalunya del segle XIV» a *El poder real de la Corona de Aragón: siglos XIV-XVI, XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón (Jaca, 1993)*, vol. 2, Zaragoza: Gobierno de Aragón, 1996, p. 327-342.

- SABATÉ CURULL, Flocel, «El veguer i la vegueria de Tortosa i de la Ribera d'Ebre al segle XIV», *Recerca*, 2 (1997), 113-152
- SABATÉ CURULL, Flocel, «L'augment de l'exigència fiscal en els municipis catalans al segle XIV: elements de pressió i de resposta», a *Col·loqui Corona, municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Actes, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, p. 423-465
- SABATÉ CURULL, Flocel, *El territori de la Catalunya medieval: Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1997
- SABATÉ CURULL, Flocel, «Els bàndols com a solidaritat en la societat urbana baixmedieval», *Afers*, 30 (1998), p. 457-472
- SABATÉ CURULL, Flocel, «Ejes vertebradores de la oligarquía urbana en Cataluña», *Revista d'Història Medieval*, 9 (1998), p. 127-153
- SABATÉ CURULL, Flocel, «La governació al Principat de Catalunya i als comtats de Rosselló i Cerdanya», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 12 (1999), p. 21-62
- SABATÉ CURULL, Flocel, «Municipio y monarquía en la Cataluña bajomedieval», *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 13 (2000-2002), p. 255-282
- SABATÉ CURULL, Flocel, «Administración general de la Corona», a Eloísa RAMÍREZ VAQUERO, Pedro Andrés PORRAS ARBOLEDAS i Flocel SABATÉ CURULL, *Historia de España, La época medieval: administración y gobierno*, Barcelona: Istmo, 2003, p. 345-467
- SABATÉ CURULL, Flocel, «El poder soberano en la Cataluña bajomedieval: definición y ruptura», a François Foronda *et alii* (eds.), *Coups d'État à la fin du Moyen Âge? Aux fondements du pouvoir politique en Europe occidentale*, Madrid: Casa de Velázquez, 2005
- SABATÉ CURULL, Flocel, «États et alliances dans la Catalogne du bas Moyen-Âge», a François Foronda and Ana Isabel Carrasco Manchado (coords.), *Du contrat d'alliance au contrat politique: cultures et sociétés politiques dans la Péninsule Ibérique de la fin du Moyen Âge*, Toulouse: Université de Toulouse II- Le Mirail – Institut d'Études Hispaniques, 2007, p. 297-360
- SABATÉ CURULL, Flocel, «Conflictes agraris i guerra civil a la Catalunya baixmedieval. Realitat i ficció historiogràfica», a Ferriol SORIA and Jordi FERRER (cords.), *Miscel·lània Ernest Lluch i Martín*, vol. II, Barcelona: Fundació Ernest Lluch, 2007, p. 395-408
- SABATÉ CURULL, Flocel, «La civiltà comunale del medioevo nella storiografia spagnola», a Andrea ZORZI (ed.), *La civiltà comunale italiana nella storiografia internazionale*, Florència: Florence University Press, 2008, p. 117-162
- SABATÉ CURULL, Flocel, «Oligarchies and social fractures in the cities of late medieval Catalonia», a María ASENJO GONZÁLEZ (ed.), *Oligarchy and Patronage in Late Medieval Spanish Urban Society*, Turnhout: Brepols, 2009, p. 1-27
- SABATÉ CURULL, Flocel, «La Catalunya del segle XV des de l'observatori gironí», a Sandra BERNATO, *L'artesanía a Girona al segle XV*, Lleida: Pagès editors, 2012, p. 9-13

- SABATÉ CURULL, Flocel, «Ciudad e identidad en la Cataluña bajomedieval», a José Antonio JARA FUENTE (coord.), *Ante su identidad: La ciudad hispánica en la Baja Edad Media*, Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2013, p. 177-214
- SABATÉ CURULL, «The Defection of the Medieval Catalonia Bourgeoisie: a Mutation of Values or a Bibliographic Myth?», a Maria ASENJO- GONZÁLEZ (ed.), *Urban Elites and Aristocratic Behaviour in the Spanish Kingdoms at the end of the Middle Ages*, Turnhout: Brepols, 2013, p. 111-132
- SÁIZ SERRANO, Jorge, «Nobleza y expansión militar de la Corona de Aragón: la nobleza valenciana en las guerras del rey (1420-1448)», *Anuario de Estudios Medievales*, 33/2 (2003), p. 729-780
- SÁIZ SERRANO, Jorge, *Caballeros del rey: Nobleza y guerra en el reinado de Alfonso el Magnánimo*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2008
- SÁIZ SERRANO, Jorge, «Accompagner et servir le prince: Structure et fonctionnement de la maison royale d'Alphonse V d'Aragon», a Alexandra BEAUCHAMP (ed.), *Les entourages princiers à la fin du Moyen Âge. Une approche quantitative*, Madrid: Casa de Velázquez, 2013, p. 131-149
- SALES FAVÀ, Lluís, «El setge i l'ocupació del Castell de Cassà de la Selva (1329): un conflicte jurisdiccional entre senyories provocat per les alienacions del patrimoni reial», *Quaderns de la Selva*, 22 (2010), p. 55-77
- SALES FAVÀ, Lluís, «Los libros de la corte del baile: fuente para el estudio de las élites urbanas y sus actividades financieras en el noreste catalán (s. XIV-XV)», a Antonio COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ i Juan Antonio BONACHÍA HERNANDO (coords.), *Fuentes para el estudio del negocio fiscal y Financiero en los reinos hispánicos (siglos XIV-XVI)*, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 2010, p. 249-265
- SALES FAVÀ, Lluís, «Crédito y redes urbanas: el caso de Girona y las pequeñas ciudades de su entorno en el siglo XIV», a David CARVAJAL DE LA VEGA *et alii* (eds), *Redes sociales y económicas en el mundo bajomedieval*, Valladolid: Castilla Ediciones, 2011, p. 135-154
- SALES FAVÀ, Lluís, «Suing in a local jurisdictional court in late medieval Catalonia. The case of Caldes de Malavella (1328-1369)», *Continuity and Change*, 29/1 (2014), p. 49-81
- SALICRÚ LLUCH, Roser, «La coronació de Ferran d'Antequera: l'organització i els preparatius de la festa», *Anuario de Estudios Medievales*, 25/2 (1995), p. 699-759
- SALICRÚ LLUCH, Roser, «Las demandas de la coronación de Fernando I en el reino de Aragón», *Aragón en la Edad Media*, 14/15-2 (1999), Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros, p. 1409-1428
- SALICRÚ LLUCH, Roser, «Les demandes de la coronació de Ferran d'Antequera i d'Elionor d'Alburquerque al principat de Catalunya. Una primera aproximació», a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC-IMF, 1999, p. 77-119

- SALRACH MARÉS, Josep M., *Santiago Sobrequés i Vidal: biografia d'un historiador gironí*, Girona: Col·legi Universitari de Girona-Universitat Autònoma de Barcelona, 1974
- SALRACH MARÉS, Josep M., «Santiago Sobrequés i la història social del poder: entre el present de l'historiador i el passat medieval», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 22 (2011), p. 283-298
- SÁNCHEZ ADELL, José, «Ecos sardos en la documentación municipal de Castellón de la Plana», a *XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona. La Corona d'Aragona in Italia (secc. XIII-XVIII)*, vol. III, t. 1, p. 713-722
- SÁNCHEZ DE MOVELLÁN TORENT, Isabel, *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya (Des de la reforma de 1413 fins al final del regnat de l'Emperador Carles I, el 1556)*, Barcelona: Sindicatura de Comptes de Catalunya, 2004
- SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, Isabel, *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya-Institut d'Estudis Catalans, 2004
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Después de Aidu de Turdu (1347): los sucesos de Cerdeña y sus repercusiones en el patrimonio real», a *XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona*, 1990, vol. II (Comunicazioni), Sàssari, 1995, p. 789-809
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, *El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya (segles XII-XIV)*, Girona-Vic: Eumo, 1995
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Una aproximación a la estructura del dominio real en Cataluña a mediados del siglo XV: el “capbreu o memorial de les rendes e drets reyls” de 1440-1444», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona: IMF-CSIC, 1996, p. 381-454.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, ORTI GOST, Pere (eds.), *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: el capítol del donatiu, 1288-1384*, Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament de Justícia, 1997
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Fiscalidad y finanzas de una villa señorial catalana: Castelló d'Empúries, 1381-1382», a ID. (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC-IMF, 1999, p. 301-362
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «La última ofensiva de Pedro el Ceremonioso: las demandas para el jubileo de 1386», *Aragón en la Edad Media*, 14-15 (1999), Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros, p. 1453-1469
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Sobre la viña y el vino en las “ordinacions” municipales de la Cataluña medieval», *La vite e il vino. Storia e diritto (secoli XI-XIX)*, Actas del Convegno Internazionale di Studi celebrato en Alghero, 28-31 ottobre 1998, Roma: Carocci, 2000, vol I, p. 109-147
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Vino y fiscalidad en la Edad Media: el caso de los municipios catalanes», *Actas del I Simposio de la Asociación Internacional de Historia y Civilización de la Vid y el Vino*. El Puerto de Santa María, Cádiz, 1999, El Puerto de Santa María: Ayuntamiento, 2001, vol. I, p. 403-419

- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «La convocatoria del usatge Princeps namque en 1368 y sus repercusiones en la ciudad de Barcelona», *Barcelona Quaderns d'Història*, 4 (2001), p. 79-107
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel «La presión fiscal en un año difícil: Catalunya, a mediados de 1374-mediados de 1375», *Mayurca*, 27 (2001), p. 25-45
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Un festín documental para los historiadores de Girona y de Cataluña», *Anuario de Estudios Medievales*, 32/1 (2002), p. 1059-1062
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Dette publique, autorités princières et villes dans les Pays de la Couronne d'Aragon (14e-15e siècles) a Marc BOONE *et alii* (eds.), *Urban Public Debts. Urban Government and the Market for Annuities in Western Europe (14th-18thcenturies)*, Turnhout: Brepols, 2003, p. 27-50
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, *Pagar al rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV (Estudios sobre fiscalidad y finanzas reales y urbanas)*, Barcelona: CSIC-IMF, 2003
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Las ciudades y villas de Cataluña en la financiación de la conquista de Cerdeña (1321-1326)», a ID, *Pagar al rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV (Estudios sobre fiscalidad y finanzas reales y urbanas)*, Barcelona: CSIC-IMF, 2003, p. 341- 378 (article original en italià de 1995)
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Corts, Parlaments y fiscalidad en Cataluña: las *profertes* para las guerras mediterráneas (1350-1356), a ID, *Pagar al rey en la Corona de Aragón...*, p. 291-313
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Defensar lo principat de Cathalunya en la segunda mitad del siglo XIV: de la prestación militar al impuesto», a ID., *Pagar al rey en la Corona de Aragón...*, p. 171-211
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, *El naixement de la Generalitat de Catalunya*, Cervera: Museu Comarcal de Cervera, 2003
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Fiscalidad real y villas en Cataluña: de la ordenación del subsidio a su liquidación (el ejemplo de la «questia»/subsidio de 1338 y la villa de Cervera)», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, IV (La gestion de l'impôt: méthodes, moyens, résultats), 2004, p. 91-107
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «El fisc de les usures en la Corona de Aragón», a Diego QUAGLIONI, Giacomo TODESCHINI i Gian Maria VARANINI (eds.), *Credito e usura fra teologia, diritto e amministrazione. Linguaggi a confronto (sec. XII-XVI)*, Roma: École Française de Rome, 2005, p. 197-222
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «El realengo catalán en la financiación de la campaña de Cerdeña de 1356», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26 (2005), p. 493-513
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Las Cortes de Cataluña en la financiación de la guerra de Arborea (segunda mitad del siglo XIV)» a Maria Teresa FERRER MALLOL *et alii*. (eds.), *La Corona catalanoaragonesa i el seu entorn mediterrani a la Baixa Edat Mitjana*, Barcelona: IMF-CSIC, 2005, p. 363-393

- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Negociación y fiscalidad en Cataluña a mediados del siglo XIV: las Cortes de Barcelona de 1365», a Maria Teresa FERRER MALLOL *et alii* (eds.), *Negociar en la Edad Media/ Négocier au Moyen Âge*, Barcelona: CSIC-Casa de Velázquez, 2005, p. 123-164
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «El mundo del crédito en la Corona de Aragón», a A. PÉREZ JIMÉNEZ, G. CRUZ ANDREOTTI (eds.), *Hijos de Mercurio. Banqueros, prestamistas, usureros y transacciones comerciales en el mundo mediterráneo*, Madrid-Málaga, Ediciones Clásicas & Charta Antiqua, 2006, p. 343-374
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «La Corona en los orígenes del endeudamiento censal de los municipios catalanes (1343-1344)», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (eds.), *Fiscalidad de Estado y fiscalidad municipal en los reinos hispánicos medievales*, Madrid: Casa de Velázquez, 2006, p. 239-273
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Algunas consideracions sobre el crédito en la Cataluña medieval», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *El món del crèdit a la Barcelona medieval*, Quaderns d'Història, 13, Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2007, p. 9-26
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Tributos negociados: las *questie*/subsidios de las villas catalanas en la primera mitad del siglo XIV», *Anuario de Estudios Medievales*, 38/1 (2008), p. 65-99
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, FURIÓ DIEGO, Antoni, i SESMA MUÑOZ, J. Ángel, «Old and New Forms of Taxation in the Crown of Aragon (13th-14th Centuries)», a Simonetta CAVACIOCCHI (ed.), *La fiscalità nell'economia europea secc. XIII-XVIII, Atti della "Trentanovesima Settimana di Studi"*, 22-26 aprile 2007, Firenze: Firenze University Press, 2008, vol. I, p. 99-130
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel (ed.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona: CSIC, 2009
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Introducción», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona: CSIC, 2009, p. 7- 20
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «La consolidació de la nova fiscalitat a Catalunya (1359-1380)», a Maria Teresa FERRER I MALLOL (dir.), *Història de la Generalitat de Catalunya: Dels segles medievals a l'actualitat, 650 anys*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011, p. 99-117
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Barcelona, mercado de la deuda pública emitida por la Diputación del General de Cataluña (1371-1374)», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ *et alii* (eds.), *A l'entorn de la Barcelona medieval: estudis dedicats a la doctora Josefina Mutgé i Vives*, Barcelona: IMF-CSIC, 2013, p. 413-441
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, «Las cuentas de un hospital medieval: la Santa Creu de Barcelona (1430-1431)», a T. HUGUET-TERMES *et alii* (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida: Milenio, 2014, p. 177-210
- SÁNCHEZ, Manuel, GASSIOT, Sílvia, «La "Cort General" de Barcelona (1340) y la contribución catalana a la guerra del Estrecho», a *Les Corts a Catalunya. Actes del*

- Congrés d'Història Institucional* (1988), Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991, p. 222-240
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel i ORTI GOST, Pere, «La Corona en la gènesis del sistema fiscal municipal en Catalunya (1300-1360), a *Col·loqui Corona, municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Actes, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, p. 233-278
- SERRA PUIG, Eva, «Diputats locals i participació social en les bolles de la Diputació del General (1570-1638): una mostra i una reflexió», *Pedralbes*, 13/1 (1993), p. 259-274
- SERRA ROSELLÓ, Josep, *Cronología de los "veguers" de Barcelona*, Documentos y Estudios V, Barcelona: Ajuntament de Barcelona-Institut Municipal d'Història, 1961
- SESMA MUÑOZ, J. Ángel, «El ducado/principado de Gerona y la monarquía aragonesa bajomedieval», *Aragón en la Edad Media*, 14-15, 2 (1999), p. 1507-1518
- SESMA MUÑOZ, J. Ángel, «Mercado inmobiliario en Zaragoza (1370-1420): La reorganización urbana bajomedieval», a *Mercado inmobiliario y paisajes urbanos en el occidente europeo (siglos XI-XV)*, Semana de Estudios Medievales Estella 2006, Pamplona: Gobierno de Navarra, 2007, p. 417-470
- SEVILLANO COLOM, Francisco, «De la institución del mustaçaf de Barcelona, de Mallorca y de Valencia», *Anuario de Historia del Derecho Español*, XXIII (1953), p. 525-538
- SEVILLANO COLOM, Francisco, *Valencia urbana medieval a través del oficio de Mustaçaf*, València: Institución Alfonso el Magnánimo, 1957
- SIERRA VALENTÍ, Eduard, «Lletres dels consellers de Barcelona als jurats de Girona (segles XIV-XVI)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 50 (2009), p. 139-172
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, «Familias hebreas gerundenses. Los Zabarra y los Caravita», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 2 (1947), p. 68-98
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, «Familias hebreas gerundenses. Los Falcó», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 3 (1948), p. 113-126
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, «Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 6, (1951), pp. 193-246
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, «La Leyenda y la Historia en el 'sitio de Gerona' de 1462», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 7 (1952), p. 267-349
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, «Algo sobre el origen de Pedro Margarit», *Revista de Indias*, 12 (1952), p. 321-334
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, «Régimen municipal gerundense en la baja edad media. La "insaculación"», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, 10 (1955), p. 165-232
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, *Els barons de Catalunya*, Barcelona: Vicens Vives, 1957

- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, «Documentos relativos a la familia Margarit. Ensayo de reconstrucción del árbol genealógico del 'Cardenal gerundense'», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 12 (1958), p. 245-299
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, *El setge de la Força de Girona en 1462*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1962
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, «La nobleza catalana en el siglo XIV», *Anuario de Estudios Medievales*, 7 (1970-1971), p. 513-531
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, *El compromís de Casp i la noblesa catalana*, Barcelona: Curial, 1973
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, *Societat i estructura política a la Girona medieval*, Barcelona: Curial, 1975
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, *Joan Margarit i Pau: La tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya*, Barcelona: Base, 2006
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, SOBREQÜÉS CALLICÓ, Jaume, *La Guerra Civil Catalana del segle XV*, Barcelona, Edicions 62, 1973, 2 vols
- SOLÀ-MORALES I DE ROSSELLÓ, Josep M. de «Llinatges besalunencs dels segles XIV i XV», *I Assemblea d'Estudis sobre el comtat de Besalú de 1968*, Olot: Aubert, 1972, p. 169-225
- SOLDANI, Maria Elisa, *Uomini d'affari e mercanti toscani nella Barcellona del Quattrocento*, Barcelona: CSIC-IMF, 2010
- SOLDEVILA TEMPORAL, Xavier, *Crèdit i endentament al comtat d'Empúries (1330-1335)*, Castelló d'Empúries: Ajuntament de Castelló d'Empúries, 2008
- SOLDEVILA ZUBIBURU, Ferran, «Una nota su Giovanni I d'Aragona e la Sardegna», *Archivio Storico Sardo*, XXIV (1954), p. 425-435
- SOLER I SIMON, Santi, «Els capbreus de Vilajoan (1482-1566): Aproximació a l'estudi d'un petit senyoriu empordanès», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 21 (1988), p. 36-56
- SOLÓRZANO TELECHEA, Jesús Ángel, «La organización interna de la oligarquía urbana y el ejercicio del poder en Santander durante la baja edad media. Linaje, familia y poder», *I Encuentro de Historia de Cantabria*, Santander diciembre de 1996, vol I, Santander: Gobierno de Cantabria, 1999, p. 575-597
- SORNÍ ESTEVA, Xavier, «Notes sobre la farmàcia a Girona durant el segle XIV», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 30 (1988-1989), p. 227-232
- STABEL, Peter, «From the market to the shop. Retail and urban space in late medieval Bruges», a Bruno BLONDÉ *et alii* (eds.), *Buyers and sellers: Retail circuits and practices in medieval and early modern Europe*, Turnhout: Brepols, 2006, p. 79-108
- STABEL, Peter, «Guilds in late medieval Flanders: myths and realities of guild life in an export-oriented environment», *Journal of Medieval History*, 30 (2004), p. 187-212

- SUREDA JUBANY, Marc, «La catedral de Girona, matèria històrica. Historiografia a l'entorn de la seu (ss. XVII-XXI)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 45 (2004), p. 69-109
- SUREDA JUBANY, Marc, «Altars, beneficis i arquitectura a la seu de Girona (993-1312)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 45 (2004), p. 667-678
- TARTAKOFF, Paola, *Between Christian and Jews: Conversion and Inquisition in the Crown of Aragon 1250-1391*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012
- TASIS MARCA, Rafael, *Pere el Cerimoniós i els seus fills*, Barcelona: Vicens Vives, 1962
- THIBAUT, Jean, «Les hommes de pouvoir à Orléans et le service de l'État (fin XIVe-début XVe siècle)», a *Les serviteurs de l'État au Moyen Âge*, Actes du XXIXe congrès de la SHMESP (Pau, 1998), Paris: Publications de la Sorbonne, 1999, p. 117-132
- TO FIGUERAS, Lluís, «Girona en una tesi doctoral francesa», *Revista de Girona*, 165 (juliol-agost 1994), p. 95-96
- TO FIGUERAS, Lluís, «L'oligarquia urbana baix-medieval a través d'una família de Girona», *Plec d'Història Local*, 64 (juliol-agost 1996), p. 43-44
- TO FIGUERAS, Lluís, «La comercialització de productes tèxtils a l'entorn de 1300: els drapers de la vila d'Amer», a Montse VIADER *et alii.* (eds.), *Ciutats, viles, sagreres. Els nuclis urbans a la Baixa Edat Mitjana (s. XIII-XV)*, Actes del II Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric, 2010, Hostalric: Ajuntament d'Hostalric, 2011, p. 36-56
- TO FIGUERAS, Lluís, «El consumo y la comercialización de paños de lana alrededor de 1300: Los casos de Amer y Besalú en la región de Gerona», a Monique BOURIN *et alii.* (dirs.), *Dyanimques du monde rural dans la conjoncture de 1300: échanges, prélèvements et consommation en Méditerranée occidentale*, Roma: École française de Rome, 2014, p. 205-235, p. 225
- TODESCHINI, Giacomo, «La reputazione economica come fattore di cittadinanza nell'Italia dei secoli XIV-XV», a Isa LORI SANFILIPPO i Antonio RIGON (eds.), *Fama e publica vox nel Medioevo*, Atti del convegno di studio svoltosi in occasione della XXI edizione del Premio internazionale Ascoli Piceno, 3-5 dicembre 2009, Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 2011
- TORRAS RIBÉ, Josep M., *Els municipis catalans de l'Antic Règim 1453-1808*, Barcelona: Curial, 1983
- TORRAS SERRA, Marc, *La crisi del segle XV a Manresa. Una aproximació a partir dels llibres de manifests*. Manresa: Fundació Caixa de Manresa, 1996
- TORRAS SERRA, Marc, *Els privilegis del "Llibre Verd" de Manresa*, Manresa: Parcir, 1998
- TORRAS SERRA, Marc, «El deute públic a la ciutat de Manresa a la baixa edat mitjana», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ. (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC-IMF, 1999, p. 155-183
- TORRENT ORRI, Rafael, *Les llotges de Girona, Sant Feliu i Castelló i la projecció del Consolat de Mar fins el nostre temps*, Girona: Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Girona, 1974

- TORRES SANS, Xavier, «De senyors del drap a senyors de la terra: draperia i masoveria en la regió de Girona als segles XVI i XVII», Rosa CONGOST i Lluís TO (curad.), *Homes, masos, història. La Catalunya del Nord-est (segles XI-XX)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 229-268
- TORRES I SANS, Xavier, «La ciutat de Girona a l'època moderna: de capital del drap a plaça forta», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XLI (2001), p. 25-44
- TORRES SANS, Xavier, «El municipi de la Casa d'Àustria: insaculació i aristocratització (segles XV-XVII)», a *El govern de la ciutat (I): De la Gerunda romana (segle I aC) a la Girona borbònica (segle XVIII)*, Girona: Ajuntament de Girona, 2011, p. 115-131
- TORRÓ TORRENT, Jaume, «Només hi ha un Joan Martorell documentat amb el nom de Joanot. (Resposta i correcció a Agustín Rubio Vela amb unes notes sobre Manuel de Rajadell)», *Tirant*, 15 (2012), p. 19-32
- TRENCHS, Josep, «El vi a la taula reial: documents per al seu estudi a l'època del Cerimoniós», a Emili GIRALT I RAVENTÓS (coord.), *Vinyes i vins, mil anys d'història...*, vol. I, p. 343-365
- TURULL RUBINAT, Max, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval: Règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430*, Barcelona: Fundació Noguera, 1990
- TURULL RUBINAT, Max, «El règim municipal al comtat d'Urgell. De la *universitas* a la Paheria. El govern de la ciutat de Balaguer a la baixa edat mitjana», *El comtat d'Urgell*, Lleida: Universitat de Lleida – Institut d'Estudis Ilerdencs, 1995, p. 89-117
- TURULL RUBINAT, Max, «La formació del poder polític als segles XII-XV i els orígens medievals de l'estat: història política i història del dret- bibliografia recent en llengua francesa (1984-1994)», *Anuario de Estudios Medievales*, 25 (1995), p. 761-808
- TURULL RUBINAT, Max, «El impuesto directo en los municipios catalanes medievales», a *Finanzas y fiscalidad municipal. V Congreso de Estudios Medievales*, León: Fundación Sánchez Albornoz, 1997, p. 73-133
- TURULL RUBINAT, Max, «"Universitas, commune, consilium": sur le rôle de la fiscalité dans la naissance et le développement du Conseil (Catalogne, XIIe-XIVe siècles)», a B. Durand i L. Mayali (eds.), *Excerptiones iuris: Studies in Honor of André Gouron*, Berkeley: The Robbins Collection, 2000, p. 637-677
- TURULL RUBINAT, Max, «Nuevas hipótesis sobre los orígenes de los Consejos municipales en Cataluña (siglos XII-XIII): algunas reflexiones», *Anuario de Historia del Derecho Español*, 72 (2002), p. 461-471
- TURULL RUBINAT, Max, *El gobierno de la ciudad medieval: administración y finanzas en las ciudades medievales catalanas*, Barcelona: IMF-CSIC, 2009.
- TURULL RUBINAT, Max, «Rafael Gras y de Esteva y el estudio del municipio medieval en Lérida», a ID., *El gobierno de la ciudad medieval...*, p. 201-212

- TURULL RUBINAT, Max, «Síndicos a Cortes, perfil social, político e institucional de los representantes ciudadanos a Cortes y Parlamentos en Cataluña (1333-1393)», a ID., *El gobierno de la ciudad medieval...*, p. 213-252
- TURULL RUBINAT, Max, «La prise de décision dans les conseils municipaux (Catalogne, 1332)», a Corinne LEVELEUX-TEIXEIRA *et alii* (coords.), *Le gouvernement des communautés politiques à la fin du Moyen Âge: Entre puissance et négociation: Villes, Finances, État*, Actes du colloque en l'honneur d'Albert Rigaudière, Paris: Panthéon-Assas, 2011, p. 81-109
- TURULL RUBINAT, Max, RIBALTA HARO, Jaume, «“De voluntate universitatis”. La formació i l'expressió de la voluntat del municipi (Tàrrrega, 1214-1520)», *Anuario de Estudios Medievales*, 21 (1991), pp. 143-23
- TURULL RUBINAT, Max, i MORELLÓ BAGET, Jordi, «Estructura y tipología de las “estimates-manifests” en Cataluña (siglos XIV-XV)», *Anuario de Estudios Medievales*, 35/1 (2005), p. 271-326
- TURULL RUBINAT, Max, VERDÉS PIJUAN, Pere, «Gobierno municipal y fiscalidad en Cataluña durante la baja edad media», *Anuario de Historia del Derecho Español*, 76 (2006), p. 507-530
- VALERO MOLINA, Joan, «L'etapa gironina de l'escultor Pere de Santjoan», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 42 (2001), p. 221-236
- VALLS TABERNER, Ferran, «El “Compendium Constitutionum Cathalonie” de Narcís de Sant Dionís», a ID., *Literatura jurídica: Estudios de ciencia jurídica e historia del pensamiento canónico y político catalán, francés, alemán e italiano*, Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias, 1986, p. 299-337
- VALLS I TABERNER, Ferran, «Els antics privilegis de Girona i altres fonts documentals de la compilació consuetudinària gironina de Tomàs Mieres», *Estudis Universitaris Catalans*, XII (1928), p. 171-208
- VAN DER HEIJDEN, Manon, «Renteniers and the public debt of Dordrecht (1555-1572)», a Marc BOONE *et alii* (eds.), *Urban Public Debts. Urban Government and the Market for Annuities in Western Europe (14th-18thcenturies)*, Turnhout: Brepols, 2003, p. 183-195
- VAN KAN, F. J. W. , «Élite and government in medieval Leiden», *Journal of Medieval History*, 21 (1995), p. 51-75
- VARELA-RODRÍGUEZ, Maria Elisa, «Escriure i mercadejar a la Baixa Edat Mitjana “Navigare necesse [est]...”», *Acta Historica et archaeologica mediaevalia*, 25 (2003-2004) (Homenatge a la prof. Maria Josepa Arnall i Juan), p. 727-743
- VELA AULESA, Carles, «Les ordinacions de mercaderies encamerades o falsificades. Evolució del control municipal sobre la qualitat de les espècies i les drogues (segles XIV-XV)», *Barcelona Quaderns d'Història*, 5 (2001), p. 19-45
- VELA AULESA, Carles, *L'obrador d'un apotecari medieval segons el llibre de comptes de Francesc ses Canes (Barcelona, 1378-1381)*, Barcelona: CSIC-IMF, 2003

- VELA AULESA, Carles, *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat mitjana. Testaments, família i sociabilitat*, Barcelona: Fundació Noguera, 2007
- VELA AULESA, Carles, «Boticarios y asistencia hospitalaria en Barcelona (siglos XIV-XV)», a T. HUGUET-TERMES *et alii* (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida: Milenio, 2014, p. 325-343
- VENDRELL, Francesca, MASIA ROS, Àngels, *Jaume el Dissortat, darrer comte d'Urgell*, Barcelona: Aedos, 1956
- VERBOVEN, Koenraad, CARLIER, Myriam, DUMOLYN, Jan, «A Short Manual to the Art of Prosopography», a K.S.B. KEATS-ROHAN (ed.), *Prosopography Approaches and Applications: a Handbook*, Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 35-69
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «A propòsit del privilegi general per recaptar impositcions atorgat per Pere el Cerimoniós (1363)», *Miscel·lània de Textos Medievals*, 8 (1996), p. 231-248
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Els capítols de l'ajuda atorgada per la vila de Cervera al rei Pere el Cerimoniós l'any 1351», *Miscel·lània cerverina*, 10 (1996), p. 249-259
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Un llibre de “L'Obra dels Murs” de Cervera (1368)», *Miscel·lània Ceriverina*, 10 (1996), p. 13-36
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Les impositcions a Cervera durant la segona meitat del s. XIV», a *Col·loqui Corona, municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Actes, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, p. 383-422
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «La carestia de blat de 1374-1376 a Cervera», *Miscel·lània Ceriverina*, 12 (1998), p. 5-23
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «La levée de l'impôt indirect dans les municipalités catalanes. Les ordonnances du “butlletí”», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen) 2, Les systèmes fiscaux*, Toulouse, 1999, p. 447-462
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «La consolidació del sistema fiscal i financer municipal a mitjan s. XIV: el cas de Cervera», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC-IMF, 1999, p. 185-217
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Les finances del clavari: abast, límits i funcionament (Cervera, 1442)», *Anuario de Estudios Medievales*, 29 (1999), p. 1134-1164
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Els processos d'emmurallament», a *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura (vol. III). Dels palaus a les masies*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 130-137
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «La gestión de los impuestos indirectos municipales en las ciudades y villas de Cataluña: el caso de Cervera (s. XIV-XV)», a Denis MENJOT and Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, vol. 4 (La gestion de l'impôt: méthodes, moyens, résultats), Toulouse: Privat, 2004, p. 173-189

- VERDÉS PIJUAN, Pere, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*». *La política fiscal i les estratègies financeres d'un municipi català a la baixa Edat Mitjana (Cervera, 1387-1516)*, Barcelona: Universitat de Barcelona, Tesi doctoral inèdita, 2004
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «*Per ço que la vila no vage a perjudici*». *La gestió del deute públic en un municipi català (Cervera, 1387-1516)*, Barcelona: CSIC, 2004
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Car vuy en la Cort no s'i fa res sens diners. En torno a la negociación entre la villa de Cervera y el rey durante la baja Edad Media» a M. Teresa FERRER I MALLOL *et alii* (eds.), *Negociar en la Edad Media*, Barcelona: CSIC, 2005, p. 185-214
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Sobre la regalia d'establir imposicions i barres a Catalunya: la convinença de Sant Joan Despí (1370)», *Initium*, 10 (2005), p. 545-578
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Barcelona, capital del mercat del deute públic català, segles XIV-XV», *Barcelona. Quaderns d'Història*, 13 (2007), p. 283-311
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «“Per tal que no calgués a logre manlevar”: el endeudamiento a largo plazo de un municipio catalán durante la baja edad media (Cervera, 1332-1386)», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona: CSIC, 2009, p. 21-99
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «La ciudad en el espejo: hacienda municipal e identidad urbana en la Cataluña bajomedieval», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 16 (2009-10), p. 137-173
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Las elites urbanas de Cataluña en el umbral del s. XV: entre el discurso político y el mito historiográfico», a José A. SESMA MUÑOZ (dir.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1410-1412: El Interregno y el Compromiso de Caspe*, Zaragoza: Gobierno de Aragón, 2011, p. 147-164
- VERDÉS PIJUAN, Pere, TURULL RUBINAT, Max, «Els municipis catalans a l'època de Jaume I», a Maria Teresa FERRER I MALLOL (ed.), *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011, p. 193-208
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Car les talles són difícils de fer e pijors de exigir. A propòsit del discurso fiscal en las ciudades catalanas durante la época bajomedieval», *Studis Historica, Historia medieval*, 30 (2012), p. 129-153, p. 145
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «Fiscalitat i proveïment: dues cares de la mateixa moneda?», Mercè RENOM (coord.), *Alimentar la ciutat: El proveïment de Barcelona del segle XIII al segle XX*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2013, p. 14-15
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «La contribución eclesiástica a la fiscalidad municipal en Cataluña durante la época bajomedieval», a Jordi MORELLÓ BAGET (ed.), *Financiar al reino terrenal: la contribución de la Iglesia a finales de la Edad Media (siglos XIII-XVI)*, Barcelona: CSIC-IMF, 2013, p. 131-168
- VERDÉS PIJUAN, Pere, «La teoría del gasto público en la Corona de Aragón: El Dotzè del Crestià (1385)», a Ángel GALÁN SÁNCHEZ i Juan Manuel CARRETERO ZAMORA (eds.), *El alimento del Estado y la salud de la Res Publica: orígenes, estructura y desarrollo del*

- gasto público en Europa.*, Madrid: Ministerio de Hacienda-Instituto de Estudios Fiscales, 2013, p. 73-96
- VICENS VIVES, Jaume, «Cataluña a mediados del siglo XV» [publicació d'un discurs pronunciat en la recepció d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, desembre de 1956], a Miquel BATLLORI and Emili GIRALT (eds.), *Obra dispersa*, Barcelona: Vicens Vives, 1967, vol. I, p. 172-219
- VICENS VIVES, Jaume, «Evolución de la economía catalana durante la primera mitad del siglo XV», a Miquel BATLLORI and Emili GIRALT (eds.), *Obra dispersa*, Barcelona: Vicens Vives, 1967, vol. I, p. 152-168
- VICENS VIVES, Jaume, *Els Trastàmars (segle XV)*, Barcelona: Vicens Vives, 1980 (2a edició),
- VICIANO, Pau, «Ingrés i despesa d'una vila valenciana del Quatrecent. Les finances municipals de Castelló de la Plana (1426-1427)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 66 (1990), p. 635-664.
- VICIANO, Pau, «Fiscalitat local i deute públic al País Valencià. L'administració de la vila de Borriana a mitjan segle XV», *Anuario de Estudios Medievales*, 22 (1992), p. 513-533
- VICIANO, Pau, «Entre la coerció i el mercat: els inversors en la gestió de la fiscalitat reial i municipal al País Valencià», a *Col·loqui Corona, municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Actes, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, p. 603-622
- VICIANO, Pau, *Regir la cosa pública: Proboms i poder local a la vila de Castelló (segles XIV-XV)*, Valencia: Publicacions de la Universitat de València, 2008
- VICTOR, Sandrine, *La construction et les métiers de la construction à Gérone au XVe siècle*, Toulouse: CNRS-Université de Toulouse-Le Mirail, 2008
- VICTOR, Sandrine, «Gestion municipale de l'espace urbain: le rôle du mostassaf dans la régulation des pollutions en ville, selon l'exemple catalan au bas Moyen Âge», a J. MUTGÉ VIVES, R. SALICRÚ LLUCH i C. VELA AULESA (eds.), *La Corona catalanoaragonesa, l'Islam i el món mediterrani: Estudis d'història medieval en homenatge a la doctora Maria Teresa Ferrer i Mallol*, Barcelona: IMF-CSIC, 2013, p. 697-705
- VIDAL PLA, Jordi , «Modificacions del regiment municipal a l'època moderna. El cas de Vilafranca del Penedès (s. XV-XVII)», *Pedralbes*, 13/1 (1993), p. 429-436
- VILALLONGA, Borja, «La historiografia de la Restauració», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 49 (2008), p. 619-641
- VILAR, Pierre, «El declive catalán de la baja Edad Media», a ID., *Crecimiento y desarrollo: Economía e historia. Reflexiones sobre el caso español*, Barcelona: Ariel, 1964 [versió original de 1956-1959]
- VINYOLES VIDAL, Teresa Maria, «L'amor i la mort al segle XIV: Cartes de dones», *Miscel·lània de Textos Medievales*, 8 (1996), p. 111-198
- WEI, Ian P., *Intellectual Culture in Medieval Paris, Theologians and the University, c. 1100-1330*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012

WOLFF, Philippe, «The 1391 pogrom in Spain. Social crisis or not?», *Past and Present*, 50 (1971), p. 4-18

ZURITA, Jerónimo, *Anales de Aragón, 1562-1580* [ed. Ángel CANELLAS LÓPEZ, Zaragoza, 1967-1977]

PART 1

LA CONSOLIDACIÓ D'UNA PLATAFORMA DE

PODER

1. LA GESTACIÓ I L'EVOLUCIÓ DE LES ESTRUCTURES DEL MUNICIPI ENTRE 1345 I 1445

1.1. Plantejaments generals

El gener de 1284, tornant de la decisiva Cort General que s'acabava de celebrar a Barcelona, el rei Pere II el Gran es reuní amb un grup de ciutadans de Girona i els féu diverses concessions que li havien sol·licitat. Més d'un terç s'ocupaven de les contribucions i serveis a què estava obligada la comunitat i de com calia que aquesta hi respongués. I en el penúltim capítol els atorgava la facultat de poder nomenar anualment sis prohoms (dos de cada mà o estament) «*pro gubernanda ipsa civitate*», amb la condició que els elegits prestessin sagrament al batlle reial¹⁶⁷.

Resulta complicat intentar establir quan, en una ciutat com Girona, s'afermà una administració de caràcter municipal que, sobretot, s'ocupava de gestionar un sistema fiscal i financer propi. En efecte, segons ha estat assenyalat per autors com M. Turull o P. Verdés, en una fase d'estructures municipals molt incipients, com la que es trobava Girona a finals del segle XIII, els elements fiscals i financers tingueren un paper determinant. És més, possiblement foren el catalitzador del procés de vertebració institucional, tal com posen en relleu altres casos similars estudiats fins ara¹⁶⁸.

¹⁶⁷ Ll. Verd, doc. 8 (1284/01/25) [= C. Pergamins, vol. I, doc. 67]. La tradició historiogràfica sempre ha tendit a considerar aquest privilegi com l'acta fundacional de l'administració local gironina. Vegeu, en aquest sentit: Ferran VALLS I TABERNER, «Els antics privilegis de Girona i altres fonts documentals de la compilació consuetudinària gironina de Tomàs Mieres», *Estudis Universitaris Catalans*, XII (1928), p. 171-208, p. 122; Josep M. FONT I RIUS, «Orígenes del règimen municipal de Catalunya» a *Estudis sobre els drets i insititucions locals en la Catalunya medieval*, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1985 [treball original de 1945-46], p. 281-560, en especial p. 497, C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 152-156. A propòsit del context general de la Corona d'Aragó en què fou atorgat l'esmentat privilegi a Girona, en la línia del que ja s'havia fet a dues grans ciutats catalanes com Barcelona i Lleida: Jose Luís MARTÍN RODRÍGUEZ, «Privilegios y cartas de libertad en la Corona de Aragón (1283-1289)» a IID., *Economía y sociedad de los reinos hispánicos de la Baja Edad Media*, Barcelona: El Albir, 1983, vol. I, p. 185-235; IID., «Pactismo político y consolidación señorial en Catalunya tras la conquista de Sicilia», Eodem., p. 239-254; Vicent BAYDAL SALA, *Guerra, relaciones de poder i fiscalitat negociada: els orígens del contractualisme al Regne de València (1283-1330)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2014, p. 264-290. No hem de perdre mai de vista aquest marc supralocal, ja que, ben mirat, en la mateixa Cort General de Barcelona de 1283 s'aprovà una constitució en què es ratificava la figura de paers, jurats i consellers que aleshores ja poguessin existir en ciutats i viles del principat, fins i tot des del regnat de Jaume I: *Constitucions y altres Drets de Cathalunya* (CYADC), estudi introductorí a cura de Josep M. Pons i Guri, col. Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995, I, 1, 55, 1 (p. 134).

¹⁶⁸ Pere VERDÉS PIJUAN i Max TURULL RUBINAT, «Els municipis catalans a l'època de Jaume I», a Maria Teresa FERRER I MALLOL (ed.), *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011, p. 193-208, especialment p. 207-208. Pel que fa als exemples de Lleida,

Durant els darrers anys la historiografia catalana ha avançat força justament en aquest aspecte considerat essencial dins del procés de crist·lització dels municipis, és a dir, en l'anàlisi del desenvolupament dels entramats fiscals i financers d'un conjunt significatiu de poblacions, completant així una línia de recerca encetada pels treballs pioners de Josep M. Font Rius a les dècades centrals del segle XX¹⁶⁹.

De tota manera, el tema de la instauració definitiva d'un règim municipal a Girona ens aboca, d'entrada, a un problema conceptual. Quan és lícit de parlar d'un municipi autònom? D'acord amb el model que traça P. Orti a partir de la ciutat de Barcelona, per a la consolidació d'un municipi autònom s'haurien de reunir diverses condicions. D'entrada, caldria l'existència d'un col·lectiu amb aspiracions d'exercir el poder a la ciutat en el marc d'una societat feudal. Així mateix, els òrgans des d'on aquest col·lectiu exercís el seu domini haurien d'assegurar-se el control més o menys directe de la major part dels ressorts de poder de la ciutat¹⁷⁰. Alhora, a través de certes fórmules de representació aquesta comunitat hauria de participar com a membre de ple dret en l'arena política del principat de la mateixa manera que els altres poders feudals. Finalment, la construcció institucional resultant només podria sustentar-se sobre la capacitat de captar riquesa i redistribuir-la, és a dir, comptant amb unes estructures fiscals pròpies.

El segon pas suposa, doncs, definir a partir de quin moment unes estructures fiscals poden qualificar-se de pròpies. Seguint novament les propostes de P. Orti, es fa imprescindible l'existència continuada d'un conjunt d'impostos i d'uns mecanismes específics i regulars de

Cervera i Tàrraga, amb què els mateixos autors posen a prova la hipòtesi que una presumpta institució de govern difícilment precedí les funcions fiscals dels seus magistrats, sinó que les exigències fiscals de la monarquia i, en un segon pla, les pròpies necessitats veïnals foren justament el detonant d'aquesta institucionalització político-jurídica de la comunitat, alhora que l'acompanyaren en les diferents fases de la configuració d'un règim municipal, vegeu: M. TURULL RUBINAT, «*Universitas, commune, consilium...*», p. 637-677; M. TURULL RUBINAT, «Nuevas hipótesis sobre los orígenes...», p. 461-471; M. TURULL RUBINAT i P. VERDÉS PIJUAN, «Gobierno municipal y fiscalidad en Cataluña...», p. 507-530. Val a dir que més recentment P. Verdés també ha posat en relleu la incidència de la fiscalitat municipal en l'articulació d'una identitat urbana a Catalunya prenent com a referència precisament el cas de Girona: Pere VERDÉS PIJUAN, «La ciudad en el espejo: hacienda municipal e identidad urbana en la Cataluña bajomedieval», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 16 (2009-10), p. 137-173. En altres territoris de l'Occident europeu com ara Anglaterra o França també s'han posat en relleu els efectes de les demandes reials en la vertebració dels governs locals. Per exemple, es mostra per les ciutats de York i Bristol (les dues principals ciutats angleses després de Londres) a les darreres dècades del segle XIV: C. D. LIDDY, *War, politics and finance...*, p. 58-99. A propòsit d'una localitat de dimensions menors al sud del regne de França, Millau: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 151-227.

¹⁶⁹ Josep M. FONT RIUS, «La administración financiera en los municipios catalanes medievales», *Historia de la Hacienda española (épocas antigua y medieval)*, Madrid, 1982, p. 197-231 [reproduït a *Estudios sobre els drets...*, p. 611-637].

¹⁷⁰ En aquest sentit, també podria aplicar-se al cas de les ciutats catalanes el lema que tradicionalment s'usa per definir les cotes (i, alhora, els límits) d'autogovern que assoliren d'altres localitats emplaçades dins de monarquies feudals com les de l'Anglaterra baixmedieval: «self-government at the king's command» (expressió encunyada per A.B. White a ID. *Self-Government at the King's Command: a Study in the Beginnings of English Democracy*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1933 i represa per molts altres autors).

recaptació. Al mateix temps, cal que sigui el municipi qui integri i posi en relació tots aquests components i que gaudeixi, doncs, de l'autonomia suficient per disposar com han d'operar, és a dir, com han de concretar-se els mecanismes de percepció i redistribució de la renda i, per tant, quina política fiscal i estratègies financeres s'han d'aplicar¹⁷¹.

En efecte, a aquest estadi d'un municipi autònom amb unes finances pròpies (un «municipi ple consolidat» en expressió de J. M. Font Rius) només s'assoleix després de la maduració de molts elements i de tota una successió de transformacions d'ordre divers. El fet que, com la majoria de localitats catalanes de certes dimensions, Girona hi arribi transcorreguda la dècada de 1350 és el resultat d'una història que es remunta, com a mínim, un segle abans. Tal com han posat de manifest diversos autors, la monarquia hi tingué un paper protagonista. I la guerra, la creixent onada de demandes de la corona i les disputes i negociacions que suscitaren aquestes demandes fiscals foren els temes centrals de la majoria d'episodis¹⁷². Dit d'una altra manera, i manllevant les paraules de M. Turull, fou molt sovint a «ritme de conflicte fiscal» que les institucions municipals quallaren i que, com a conseqüència de les demandes del rei i d'altres necessitats econòmiques, maduraren.

Com ja hem dit, fa anys C. Guilleré i J. Fernández Trabal descrigueren en les respectives monografies diversos aspectes del govern i de les finances locals del darrer terç del segle XIII i la primera meitat del XIV¹⁷³. Això no obstant, cal confrontar el cas de la ciutat de l'Onyar amb el model traçat de la construcció i posterior consolidació dels sistemes fiscals municipals de Catalunya entre els darrers anys del segle XIII i les dècades centrals del segle XIV. De tota manera, volem insistir en el fet que no entra dins dels objectius del present treball pal·liar les llacunes que persisteixen en el coneixement dels òrgans municipals de Girona i, sobretot, de les estructures fiscals i financeres que en depenien en una llarga etapa que podria estendre's de finals del segle XIII fins a mitjan segle XIV¹⁷⁴. En el primer apartat ens limitarem a sintetitzar les informacions amb què comptem i, sobretot, a adequar-

¹⁷¹ P. ORTI GOST, «La construcció del sistema fiscal municipal...», p. 17-34; ID., «El Consell de Cent...», p. 21-48; P. ORTI, M. SÁNCHEZ i M. TURULL, «La génesis de la fiscalidad municipal...», p. 115-134, especialment p.115-117.

¹⁷² Vegeu, en aquest sentit, l'aportació seminal de M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST, «La Corona en la génesis del sistema...», p. 233-278.

¹⁷³ C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 147-167, 237-288; J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una familia catalana medieval...* p. 91-92.

¹⁷⁴ Per a propòsits més ambiciosos caldria, entre d'altres tasques, una recerca exhaustiva a la cancelleria i a l'arxiu reial que potser ens descobriria provisions dirigides a la universitat de Girona que, per atzar o deliberadament, no s'han conservat a l'arxiu municipal i que les autoritats de mitjan segle XIV i èpoques posteriors que s'ocuparen de la confecció dels diversos llibres de privilegis no consideraren pertinent copiar-les-hi.

les a un esquema general de cara a fixar les bases per estudiar el marc precís de la recerca i que centrarà el gruix principal del present capítol: el municipi de Girona entre 1345 i 1445.

I és que en el decurs del període que acabem d'esmentar el municipi, en general, i l'administració financera que en depenia, en particular, experimentaren una notable evolució. Amb transformacions concentrades en fases marcades per contingències com ara la guerra, la carestia i les dificultats financeres, passà d'un ens en plena gestació a la dècada de 1340 a un organisme consolidat abans de 1380 i que, en el tombant dels segles XIV i XV, ja comptava amb força trajectòria al darrere i un llarg futur per davant. Aquesta institució, per altra banda, havia esdevingut tant un pol d'atracció d'activitat econòmica com un òrgan de poder polític amb certa rellevància. Reprenent els termes de P. Orti en valorar els nivells d'autonomia dels municipis catalans a la baixa edat mitjana, Girona, com moltes altres ciutats i viles del principat, s'havia convertit en una entitat política capaç de drenar i redistribuir renda i que, per tant, pogué situar-se en el punt de mira de les estratègies de determinats segments de la societat i, fins i tot, servir de plataforma per a la perpetuació de certs grups dominants¹⁷⁵.

Com hem anat repetint, la present tesi doctoral se centra justament en els individus i famílies que interactuaren amb aquesta institució consolidada i la pogueren convertir en una de les bases del seu poder, de manera que resulta indispensable conèixer-ne bé l'evolució al llarg de l'etapa estudiada. Amb aquest propòsit, de totes les novetats registrades i dels escenaris en què sorgiren i quallaren, s'intentarà oferir una anàlisi una mica més detallada respecte del primer epígraf dedicat a l'emergència del govern i de la hisenda municipals abans de 1340.

Així les coses, s'estructurà tota la resta de capítol de la manera següent. En primer lloc, s'analitzarà la principal dinàmica de transformació de les estructures econòmiques del municipi: l'augment de la despesa; un increment motivat per dues grans variables que analitzarem per separat, és a dir, les demandes per part de la monarquia i les necessitats concurrents de la comunitat. Quant a la pressió fiscal, ens referirem a diferents àmbits, a saber: la fiscalitat directament vinculada a les conteses bèl·liques en què estigué implicada la corona (amb la majoria d'episodis concentrats entre 1350 i 1390); els esforços fets per a la defensa del principat davant de diverses invasions de companyies mercenàries (l'amenaça era viva encara l'any 1438); i, finalment, les demandes per part de la reialesa que es

¹⁷⁵ P. ORTI GOST, «La construcció del sistema fiscal municipal...», p. 17-34; ID., «El Consell de Cent...», p. 21-48.

vehicularen al marge de les assemblees estamentals i es justificaven amb pretextos diversos (el control de Sardenya, accessos al tron i matrimonis reials, entre d'altres propòsits menys definits). A banda de descriure el context de cadascuna d'aquestes contribucions, s'assajarà una avaluació de conjunt del seu impacte.

Es durà a terme una anàlisi molt similar amb un altre gran motor de l'augment de la despesa d'una hisenda local com la de la ciutat de l'Onyar als darrers segles medievals, el procés d'emmurallament. Com se sap, es tracta d'un projecte directament connectat amb el perill d'invasió que planà damunt del principat durant tot el darrer terç del segle XIV, en què s'implicà molt sovint la monarquia però que generà uns costos econòmics gestionats des de l'administració local i que repercutiren en les seves finances. En paral·lel, es valorarà la incidència de dos altres vectors de necessitats comunitàries: per un costat, l'abastament de vitualles, en especial, de forment; per l'altre, els diversos projectes edilicis promoguts des del consistori.

En segon terme, s'estudiarà el sistema fiscal i financer que s'articulà com a conseqüència de tots aquestes despeses assumides pel govern de la ciutat. En concret, es farà atenció a l'evolució del principal recurs financer per fer front a les exigències de la monarquia i a la gran majoria de circumstàncies esmentades, l'emissió de violaris i censals en forma de deute públic. Així es resseguiran les diverses etapes del procés d'endeutament de la hisenda gironina i els plans endegats per redreçar la situació quan s'arribà a autèntics col·lapses financers. A continuació, es descriurà, també des d'una perspectiva diacrònica, el ventall d'impostos indirectes sota control del municipi que permeteren fer front a les distintes despeses i que, en especial, serviren per finançar l'interès de tot el deute contret. D'entrada, se'n descriuran les característiques per passar, tot seguit, a comentar els ajustos de què foren objecte. Així mateix, es revisarà la pervivència d'un expedient fiscal d'origens més reculats, però, a la segona meitat del tres-cents, amb importància decreixent en poblacions de dimensions considerables com la que ens ocupa, les talles i els préstecs forçosos.

Tot plegat ha de portar-nos a mostrar l'esquelet del municipi, la institució en què es recolza el col·lectiu objecte de la present recerca. Així, per tal de perfilar millor la cronologia i les etapes d'evolució de les estructures en el funcionament de les quals aprofundirem al proper capítol, també dedicarem un epígraf final a les tensions que es documenten arran del propi procés de consolidació de la hisenda.

1.2. Els antecedents: les demandes de la Corona i la seva incidència en l'aparició d'una administració local embrionària (1280-1340)

Podem encetar la revisió de l'etapa d'antecedents situant-nos a l'època d'obtenció del significatiu privilegi amb què obríem el text. Justament el regnat de Pere II el Gran (1276-1285) constituí una etapa clau en la definició de les regles de joc en les relacions entre el rei i els estaments de la Corona d'Aragó, en general, i de Catalunya, en particular¹⁷⁶. A més, els esforços realitzats durant dècades per les grans expedicions d'expansió militar, les greus conseqüències derivades de la conquesta de Sicília i l'escalada de la pressió fiscal del monarca també foren el teló de fons de canvis rellevants en l'entramat polític-institucional de la majoria de nuclis del principat, en especial els de reialenc.

Convé recordar, amb tot, que, a la segona meitat del segle XIII, Girona presentava, en tant que ciutat sotmesa a la senyoria reial, diverses característiques en el pla institucional que enfonsaven les arrels en un passat força llunyà. D'entrada, acollia unes estructures polítiques centrades en les figures del batlle i del veguer i les respectives corts. Eren aquests qui administraven i governaven la ciutat. Els seus habitants, però, no havien quedat mai totalment al marge d'aquestes funcions. Pogueren participar de forma col·lectiva en esferes com la mobilització militar, la resolució de conflictes interns i l'assessorament dels oficials reials en certes matèries o, així mateix, en la col·lecta de tributs¹⁷⁷.

En aquest marc hauríem de situar la hipotètica articulació d'un consolat abans de la reculada data de 1182¹⁷⁸. Per altra banda, abunden les referències genèriques als prohoms

¹⁷⁶ Tot i això, cal tenir present que es tractava del punt d'arribada d'una trajectòria iniciada a finals del segle XII i el que aleshores es produí fou una institucionalització de moltes pràctiques prèvies: Pere ORTI GOST, «La primera articulació del Estado feudal en Cataluña a través de un impuesto: el bovaje (s. XII-XIII), *Hispania*, LXI/2 (2001), p. 967-998. Vegeu, també, sobre la importància del regnat de Pere II per al sistema polític del conjunt de territoris de la Corona d'Aragó: Enric GUINOT RODRÍGUEZ, «Sobre la génesis del modelo político de la Corona de Aragón en el siglo XIII: Pactismo, Corona y Municipios», *Res publica*, 17 (2007), p. 151-174.

¹⁷⁷ En realitat, res d'això no ha estat estudiat i només és possible extrapolar elements del cas ben analitzat de Barcelona: P. ORTI GOST, «El Consell de Cent...». Remetem al mateix treball quant als orígens i l'evolució en les funcions i competències dels càrrecs de batlle i veguer. Per al cas de l'actuació del batlle en relació amb una administració municipal com la de Cervera en aquesta etapa a cavall dels segles XIII i XIV: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi...*, p. 142-147.

¹⁷⁸ En realitat, es tracta d'una qüestió controvertida. A partir d'una referència indirecta tocant a la vila de Cervera, J.M. Font i Rius defensà l'existència a Girona d'una primera corporació o consolat especialment destinat a la defensa militar i el considerà el primer exemple documentat d'aquesta forma d'organització al sud dels Pirineus: Josep M. FONT RIUS, «Orígenes del régimen municipal...», p. 477-490. Posteriorment, A. Gouron advertí de les deficiències de la hipòtesi i de la necessitat de distingir entre les possibles confraries preexistents i els consolats de nova creació: André GOURON, «Difusion des consulats méridionaux et expansion du droit romain aux XIIe et XIIIe siècles», a *La science du droit dans le Midi de la France au Moyen Âge*,

de la ciutat (sovint distingits de la resta de la universitat) en l'adreça de les provisions reials de finals del dos-cents i els primers anys del tres-cents¹⁷⁹. Així i tot, no és fins a les darreries de 1311 que d'entre un grup de *probi homines*, quatre s'intitulaven *iurati* i, conjuntament amb altres sis prohoms escollits per a l'ocasió, taxaven, amb el vist-i-plau del veguer i el batlle reials, i també amb l'assessorament del jutge ordinari, els salaris de notaris i escrivans locals d'acord amb unes noves constitucions generals de Catalunya¹⁸⁰.

Podem inferir, en qualsevol cas, que l'esment ambigu a la possibilitat de nomenar sis prohoms (dos de cada mà) inclòs en el privilegi del rei Pere II l'any 1284, i a què fèiem referència més amunt, constituïa el referent legal reivindicat per a l'elecció de magistrats locals: quan l'any 1323 hi hagué certs conflictes en el nomenament de jurats i consellers, Jaume II, davant de la proposta que li elevava un jurista gironí, hi remeté per recordar la conveniència de respectar la divisió en tres estaments per l'accés als oficis municipals¹⁸¹.

Comptat i debatut, en el període entre 1284 i 1323 tenim diversos indicis del fet que havien cristal·litzat uns òrgans representatius de la ciutat al costat de l'administració reial. Fins i tot, el darrer document citat deixa entreveure que es nomenaven jurats i, alhora, consellers, de manera que és possible que ja existissin dos o tres nivells institucionals de representació local, això és, la cúpula col·legida i de caràcter reduït que conformaven els sis jurats (potser només quatre fins a 1320), una mena de consell restringit, i una assemblea de prohoms que, en qualsevol cas, no consta que tingués mai sanció legal¹⁸².

London: Variorum Reprints, 1984 [publicació original de 1963], p. 26-76, p. 38-39. Per una revisió més recent del fenomen de les confraries i els consolats al principat: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi...*, p. 103-119; Philip DAILEADER, «The Vanishing Consulates of Catalonia», *Speculum*, 74/1 (1999), p. 65-94.

¹⁷⁹ S'usen expressions com ara «probi homines et cives Gerunde» o «probis hominibus et toti universitati civitatis Gerunde». Respectivament: Ll. Verd, doc. 10 (1286/03/19), 17 (1300/04/14) o 21 (1309/06/08)[=Ll. R., vol. I, doc. 4].

¹⁸⁰ Ll. Verd, doc. 24 (1311/12/10) [=C. Pergamins, vol. I, doc. 151]. Els representants locals probablement es referien a la constitució *Ordenam, estatuim que·ls probòmens...* aprovada per Alfons II a les Corts de Montsó de 1289: *CYADC*, I, 1, 55, 2 (p. 135). Fos com fos, la deliberació esmentada provocà una disputa amb motiu de la qual, en els anys posteriors, es tornaren a citar les ordinacions fetes «per iuratos et probos homines» de la ciutat de Girona, o, fins i tot, es féu la relació d'aquests jurats. A tall de mostra: Llibre Verd, doc. 25 (1312/02/18), doc. 28 (1312/07/14). Això no obstant, en un lletra del rei Jaume II del mateix moment només es referia als «probos homines dicte civitatis»: Ll. Verd, doc. 27 (1312/06/30)[=Ll. R., vol. I, doc. 7]. A finals de 1313, en canvi, el monarca ja es dirigia als «probis hominibus et iuratis civitatis Gerunde»: Ll. Verd, doc. 29 (1313/12/31). L'any 1315 comparegueren davant de la cort reial quatre ciutadans intitolats jurats i, a més, un d'ells ho feia simultàniament, i al costat d'un cinquè representant, a títol de síndic de la universitat de la ciutat: Llibre Verd, doc. 31 (1315/05/25). Vegeu també el reconeixement explícit a l'elecció anual de jurats i consellers que es féu en aquelles mateixes dates en el privilegi per al nomenament per part del municipi de prohoms que vetllessin per certs aspectes urbanístics de la ciutat: Llibre Verd, doc. 33 (1315/05/28).

¹⁸¹ Ll. Verd, doc. 69 (1323/04/17) [=Ll. R., doc. 30 (1323/04/17)].

¹⁸² Pot confrontar-se aquesta realitat amb la d'una vila reial com Cervera, en què en el mateix període les institucions orgàniques de caràcter representatiu local tenien un perfil força més definit i, així mateix, foren

Sigui com sigui, no podem pas dir que en el tombant del segle XIII al XIV s'hagués bastit encara una institució municipal com la que trobem a la segona meitat d'aquesta última centúria. Si ens fixem tan sols en un dels criteris que esmentàvem a l'hora de considerar autònom un municipi, resulta evident que no hi havia cap estructura de govern independent de l'administració reial que controlés una part significativa dels mitjans de poder de la ciutat, com per exemple, el control de l'ordre públic, l'organització de la defensa o, sobretot, la gestió de les finances comunitàries. De fet, per entendre com catalitzà aquest règim municipal consolidat, segurament hem de fixar-nos en l'evolució de la darrera d'aquestes variables, la importància de la qual ja hem posat en relleu.

Vegem, d'entrada, quina era la situació de Girona poc abans dels canvis operats a les acaballes del segle XIII i inicis de la centúria següent. Des de, com a mínim, l'endemà del canvi feudal la comunitat estava sotmesa al pagament al monarca de la quèstia o tribut extraordinari, així com a serveis militars o a redempcions d'aquests. En aquest sentit, doncs, com la resta de localitats de reialenc, no deixava de ser un objecte més de la fiscalitat reial. És cert que, en paral·lel, les comunitats urbanes tenien altres despeses per necessitats pròpies independents de les obligacions de pagament al seu senyor i, com dèiem, des de temps enrere els seus habitants hi havien pogut fer front *a priori* sense cap autorització especial¹⁸³. Però la regulació d'aquests mecanismes i, per tant, la consolidació de la capacitat dels municipis per establir tributs entre els seus habitants es produí en contextos de negociació en què les demandes de la monarquia requeriren el concurs actiu dels col·lectius

objecte de bastantes transformacions entre 1267 i 1331 a conseqüència de tota una sèrie de conflictes: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi...*, p. 125-142. Una revisió més recent de la crisi política del període entre 1311 i 1331 i la consegüent reorganització del règim municipal a M. TURULL RUBINAT i P. VERDÉS PIJUAN, «Gobierno municipal y fiscalidad en Cataluña...», p. 515-522.

¹⁸³ Gràcies a una lletra enviada pels consellers de Barcelona als jurats de Girona l'any 1339, pot veure's clarament en què es basava la distinció entre exaccions veïnals i exaccions reials, i les talles que implicaven unes i altres respectivament. Les primeres incloïen les despeses ordinàries de la comunitat i els donatius concedits gratuïtament al rei, mentre que les segones eren aquelles lligades a l'exigència de quèstia, a les convocatòries d'host o, en general, totes aquelles que *ex debito habent solvi ad regem*: Ll. Verd, doc. 206 (1339/12/15). Aquesta distinció entre serveis veïnals i reials és present arreu del principat amb referències que es remunten a la primera meitat del segle XIII travessant tota la baixa edat mitjana. I és que resultava important, perquè en funció de l'establiment d'una *causa impositionis* o una altra, variava la subjecció dels col·lectius de consideració fiscal difícil de precisar (en especial, el clergat, la noblesa o els oficials reials) a un determinat impost, alhora que la proporcionalitat de les derrames que poguessin derivar d'una necessitat concreta: M. TURULL RUBINAT, «Universitas, commune, consilium...», p. 69-84, en especial p. 74-83; Pere VERDÉS PIJUAN, «La contribución eclesiástica a la fiscalidad municipal en Cataluña durante la época bajomedieval», a Jordi MORELLÓ BAGET (ed.), *Financiar al reino terrenal: la contribución de la Iglesia a finales de la Edad Media (siglos XIII-XVI)*, Barcelona: CSIC-IMF, 2013, p. 131-168; Pere VERDÉS PIJUAN, «Car les talles són difícils de fer e pijors de exigir. A propósito del discurso fiscal en las ciudades catalanas durante la época bajomedieval», *Studia Historica, Historia medieval*, 30 (2012), p. 129-153, p. 145.

veïnals en la gestió dels recursos fiscals¹⁸⁴. És, doncs, molt probable que fos en un escenari d'aquest tipus on la ciutat obtingué el privilegi de 1284 i institucionalitzà així el dret a percebre impostos directes. En definitiva, ja a finals del segle XIII Girona comptava amb el que Font Rius considera el primer pilar de les finances locals, el recurs a la talla o impost directe aplicat de forma proporcional (*per solidum et libram* com remarcava, sense anar més lluny, la mateixa provisió de 1284) sobre la riquesa dels seus habitants.

Malgrat això, hem de tenir present una altra cara de la mateixa realitat. I és que l'aparell impositiu amb què es gravava des d'èpoques pretèrites l'activitat econòmica registrada dins del recinte urbà o el seu territori més immediat pertanyia al patrimoni reial i no revertia, per tant, en unes hipotètiques arques municipals, sinó que estava sota control, d'entrada, del batlle local i, a partir justament de finals del segle XIII, també del batlle general de Catalunya. Per una altra banda, aquests impostos ben aviat es deixaren de percebre directament i es tendiren a arrendar, de manera que l'oficial reial s'ocupava, en essència, de la resolució dels conflictes que en generés la col·lecta¹⁸⁵.

Es desconeixen molts aspectes d'aquest conjunt d'exaccions de titularitat reial a la Girona de les acaballes del segle XIII i la primera meitat del següent. En general (i com ha estat ben estudiat en d'altres llocs), es devien concretar en tres figures, les lleudes, els passatges i els mesuratges, i s'aplicaven sobre la compra-venda i la circulació de mercaderies, en especial les introduïdes per forasters i no per autòctons, en principi exempts. Segurament tampoc no incidien en altres individus veïns de ciutats del principat o de la Corona d'Aragó que havien rebut del monarca franquesa de lleudes arreu dels seus dominis, encara que sempre hi hauria una veritable casuística a partir del moment que no tot el conjunt d'impostos estigué permanentment en mans de la corona i, per tant, s'estroncaven possibles exempcions.

Basant-nos en l'aproximació que en traça J. Fernández Trabal, a la ciutat de l'Onyar destacarien dos grans grups de lleudes: les que giraven entorn dels cereals, i les lleudes considerades menudes, que gravaven altres productes agrícoles, matèries primeres i béns manufacturats. Amb tot, aquesta compartimentació aniria molt lligada als castells o torres

¹⁸⁴ Sobre la dinàmica amb què s'assentà la tributació directa als municipis i el fet que no es tractava en cap cas d'un procés unilateral en què una monarquia cedia capacitats via privilegi, ni tampoc derivà de la situació inversa, és a dir, un consell local que comptava amb facultats fiscals *ab origine* i les posà al servei de les exigències de la Corona, vegeu: Max TURULL RUBINAT, «El impuesto directo en los municipios catalanes medievales», a *Finanzas y fiscalidad municipal. V Congreso de Estudios Medievales*, León: Fundación Sánchez Albornoz, 1997, p. 73-133.

¹⁸⁵ Com en molts altres punts d'aquest apartat, ens basem en el que s'explica per Barcelona: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 397-529.

de defensa de les muralles de la posteriorment dita Força Vella, ja que el rei havia infeudat diverses porcions de les lleudes i passatges a llinatges aristocràtics que custodiaven les fortificacions en nom seu. A més, almenys des de finals del segle XIII, aquests titulars de lleudes pogueren traspassar-ne fraccions a d'altres gironins que no formaven part de l'estament militar, cosa que encara faria més complex el mosaic de gravàmens i la nòmina de perceptors¹⁸⁶.

Vist això, cal concloure que l'àmbit en què, com la majoria de nuclis de reialenc, Girona es començà a obrir camí cap a un sistema fiscal propi i la vertebració institucional del municipi fou en el terreny de la tributació directa, és a dir de la quèstia i de les talles que implicava. Com ja hem apuntat, la quèstia consistia en un tribut de caràcter senyorial que el monarca, com qualsevol altre senyor a les seves terres, podia exigir i els seus habitants havien de pagar *ex debito*. A mitjan segle XIII, aquest pagament acostumava a ser pràcticament anual i es tendí a fixar en una quantitat més o menys regular. Amb tot, a principis del tres-cents moltes de les grans ciutats catalanes n'acabaren essent exemptes¹⁸⁷.

Ja l'any 1286 Girona es beneficià d'un privilegi del rei Alfons II per a l'exempció de la quèstia i del servei d'host i cavalcada durant un període de vint anys¹⁸⁸. La concessió fou confirmada i prorrogada durant dotze anys més pel successor d'Alfons, el seu germà Jaume II, l'any 1294. Es repetí la mateixa operació l'any 1298. Tanmateix, tot fa pensar que l'exempció no fou definitiva fins a l'any 1315¹⁸⁹.

En conseqüència, d'acord amb el que suggereix P. Orti, a partir d'aleshores la ciutat deixava d'estar obligada a pagaments extraordinaris requerits pel monarca. Això no obstant, no es trencà del tot el vincle fiscal entre ambdues parts, ja que les demandes continuaren vehiculant-se a través de peticions de subsidis en què s'invocaven causes concretes i en què quedava implícita la necessitat de negociar. Aquesta necessitat de pactar subsidis,

¹⁸⁶ Com dèiem, els pocs estudis a propòsit d'aquest conjunt d'impostos indirectes a Girona es redueixen als de Josep M. MADURELL MARIMON, «La lezda de Gerona (contribución a su estudio)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 19 (1968), p. 65-106; i J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...* p. 60-65.

¹⁸⁷ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Tributos negociados: las *questie*/subsídios de las villas catalanas en la primera mitad del siglo XIV», *Anuario de Estudios Medievales*, 38/1 (2008), p. 65-99.

¹⁸⁸ Cal fer notar que aquest privilegi de 1286 (obtingut juntament amb d'altres que sí que foren compilats) no es recollí en cap llibre de privilegis de la ciutat. Tan sols se'n conserva l'original en pergami: C. Pergamins, vol. I, doc. 71 (1286/03/19). S'al·legaven en la concessió els danys soferts a causa de la invasió francesa de l'any anterior. A propòsit dels efectes del setge a què sotmeteren la plaça gironina les tropes de Felip l'Ardit: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 43-49.

¹⁸⁹ Els dos primers privilegis tampoc foren copiats en els cartularis de la ciutat. Pels originals en pergami: C. Pergamins, vol. I, docs. 93 (1294/05/25), 101 (1298/06/19). Per contrast, el de 1315 s'inclogué al *Llibre Verd*: Ll. Verd, doc. 31 (1315/05/25, Barcelona). I, alhora, és el que es ratificà en més d'una ocasió a la primera meitat del segle XIV: C. Pergamins, vol. I, doc. 180 (1319/04/20); Ll. Verd, doc. 55 (1321/12/07), 145 (1336/10/15). Tot apunta, doncs, que fou la concessió de 1315 la que esdevingué el referent.

precisament, brindà l'oportunitat a ciutats com Girona d'avançar en la construcció d'una hisenda pròpia i, de retruc, del conjunt de la institució municipal. Com explica M. Sánchez, a banda de donar l'impuls definitiu a la consolidació de les talles proporcionals gestionades per les comunitats, el fet de negociar aquests tributs afavorí la dinàmica representativa, és a dir la pràctica d'escollir entre els habitants emissaris per representar el col·lectiu davant d'altres instàncies, a la vegada que fou el detonant de molts conflictes que contribuïren a l'enfortiment de l'entramat institucional¹⁹⁰.

En el cas específic que ens ocupa, les negociacions de subsidis amb el rei que tingueren lloc durant les dues primeres dècades del tres-cents donaren peu a certes novetats en la morfologia institucional, més enllà de l'organisme de la juraderia i el grup de consellers. Tres dies després de la confirmació de la franquesa de quèstia i d'altres serveis de 1315 (una gràcia que no hem de perdre de vista que s'obtingué a canvi de la quantitat de 40.000 s.), Jaume II també permeté a la ciutat la possibilitat de nomenar cada any dos prohoms que s'ocupessin del control de les obres públiques del recinte urbà¹⁹¹.

Reprenem, en qualsevol cas, el curs dels esdeveniments. Com és sabut, les incipients administracions municipals catalanes tendiren a ampliar competències en matèria econòmica amb motiu de la sèrie de subsidis que havien de cobrir les despeses generades per la conquesta de Sardenya entre 1322 i 1325; un autèntic *turning point* en la dinàmica fiscal catalana, com posa de manifest M Sánchez. En aquella ocasió, per respondre a una ajuda negociada, la primera oferta al rei en una assemblea conjunta dels llocs reials, algunes de les grans ciutats catalanes començaren a recórrer als impostos indirectes, les anomenades imposicions o *sises* en funció de la contrada.

Això no obstant, pel que sabem fins ara, sembla que Girona no reuní els donatius concedits entorn de 1322 mitjançant imposicions com les altres grans ciutats del principat també exemptes de quèstia (Barcelona, Lleida, Tarragona i Tortosa), sinó encara a partir de l'impost directe tradicional. És a dir que els 15.000 s. concedits per la ciutat després del pacte segellat a finals de 1321 amb l'infant Alfons s'aplegaren a través d'una o més talles¹⁹².

¹⁹⁰ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Tributos negociados...», p. 65-99. Per a més interpretacions sobre la dualitat quèstia *ex debito* i subsidi negociat, així com la seva concreció en el cas de Barcelona: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 584-591.

¹⁹¹ El cost de l'enfranquiment es dedueix d'una àpoca estesa pel rei Jaume II a dos síndics de la universitat gironina i conservada al fons de pergamins: C. Pergamins, vol. I, doc. 166 (1315/05/27). Pel que fa al privilegi per a l'elecció del que s'anomenarien posteriorment sobreposats de les obres: Ll. Verd, doc. 33 (1315/05/28).

¹⁹² Sobre aquest cicle fiscal de la conquesta de Sardenya i el cas concret de la ciutat de l'Onyar: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Las ciudades y villas de Cataluña en la financiación de la conquista de Cerdeña (1321-1326)» a ID, *Pagar al rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV (Estudios sobre fiscalidad y finanzas reales y*

Segurament la col·lecta d'aquests impostos suscità oposició i controvèrsies al llarg de la dècada de 1320¹⁹³. Un període que també sabem que fou travessat per desordres socials i crisis polítiques¹⁹⁴. Tal com ha advertit algun autor, entre uns i altres conflictes possiblement hi havia connexions directes¹⁹⁵. I, a més, tot plegat no féu altra cosa que reforçar l'autoritat del govern municipal incipient o, almenys, reconèixer-ne implícitament les seves facultats a l'hora d'organitzar la recaptació d'exaccions a l'interior de la comunitat.

Sigui com sigui, com expliquen M. Sánchez i P. Orti, el camí obert pels municipis en matèria fiscal s'anà eixamplant al llarg del decenni de 1320 i inicis del següent. I l'esclat de les guerres contra Gènova i Granada en temps d'Alfons III contribuí a la consecució d'un nou estadi en el procés d'articulació dels sistemes fiscals de base municipal als llocs reials de Catalunya. La nova onada de demandes per finançar la guerra suposà, a més, la generalització en les terres del reialenc d'un nou tipus de donatiu, els anomenats donatius de repartició, en què les Corts concedien al monarca una quantitat determinada de diners que s'havia de repartir entre les comunitats segons uns criteris fixats per les pròpies Corts. En conseqüència, eren els governs municipals els encarregats de recaptar l'impost aprovat a les assemblees i de pagar a la comissió emanada de les Corts les quantitats assignades

urbanas), Barcelona: CSIC-IMF, 2003, p. 341- 378 (article original en italià de 1995), en especial p. 347. A propòsit de la no aplicació d'impostos indirectes, l'autor es basa en les afirmacions de C. Guilleré a ID., *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 252-253. El darrer autor fonamenta l'asseveració en l'absència de referències clares en les fonts gironines. I insisteix que el recurs a exaccions indirectes per satisfer l'ajuda no podia tenir cap relació amb l'aprovació feta per l'infant Alfons, el desembre de 1322, d'una imposició que els magistrats gironins pretenien aplicar sobre les mercaderies que circulessin entre la ciutat de Girona i el port de Sant Feliu de Guíxols. El pretext que s'hi adduïa era el de construir i reparar camins per facilitar el tràfic entre aquests dos punts i abaratir els costos de transport: Ll. Vermell, doc. 7 (1322/12/04) [=C. Pergamins, vol. I, doc. 208]. Amb tot, no seria descabellat sospitar que s'arribés a preveure que els rèdits d'aquests impostos es destinarien, a més d'allò establert, a finançar d'altres despeses com la del propi subsidi. Més endavant veurem que això pogué passar en el cas d'algunes barres de la segona meitat del segle XIV o la primera del següent, segons la lletra dels contactes també arrendades per al manteniment de la xarxa viària, però finalment emprades per a d'altres usos. Per una altra banda, al llarg de la negociació de l'ajuda, els representants municipals insistiren que se'ls garantís que l'aportació era graciosa, que no incidiria en la franquesa de quèstia esdevinguda perpètua a partir de 1315 i que, en general, no assentaria precedents contra cap dels privilegis de la ciutat: Ll. Verd, doc. 55 (1321/12/07) [=C. Pergamins, vol. I, doc. 197], 198 (1321/12/07), 199 (1321/12/07).

¹⁹³ És probable que haguem d'interpretar en aquest sentit unes ordinations dictades pels jurats de la ciutat a principis de 1324 prohibint que s'apliquessin talles que no haguessin estat aprovades per tot el consell general i que només es nomenessin nuncis o representants de la ciutat en el si d'aquest òrgan de govern: Ll. Verd, doc. 71 (1324/01/14, Girona) [=C. Pergamins, vol. I, doc. 218]. Pocs anys després, els magistrats locals també hagueren de sol·licitar la intermediació del lloctinent del batlle reial perquè constrenyés els habitants de la ciutat de Girona a pagar a les contribucions imposades pels jurats i els consellers: *Ibid.*, vol. I, doc. 250 (1329/05/19, Girona).

¹⁹⁴ L'any 1321 es produí la condemna per heretgia de Pere Duran de Baldac, un destacat ciutadà acusat de beguï, i, així mateix, aldarulls en una processó per l'arribada a Girona d'un cardenal. I, dos anys més tard, hi hagué tensions en l'elecció dels jurats que conduïren a la ratificació per part de Jaume II dels procediments d'elecció de magistrats estipulats en el privilegi de 1284, com explicàvem més amunt. A propòsit d'aquests conflictes: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 157-158.

¹⁹⁵ P. VERDÉS PIJUAN, «La ciudad en el espejo...», p. 167-168.

adaptant-se al calendari establert per a la recaptació dels donatius. En definitiva, els municipis hagueren d'assumir una part important de les despeses financeres inherents a la necessitat d'avançar les pagues a canvi de ser dotats d'autonomia a l'hora de determinar les vies per respondre a les demandes i d'organitzar les col·lectes¹⁹⁶.

En aquest sentit, l'any 1330 el monarca concedí un permís general perquè totes les poblacions de reialenc que col·laboressin en l'armada organitzada per Barcelona contra la ciutat lligur poguessin establir impositons per tal de reunir les quantitats ofertes. Posteriorment, però, a les Corts convocades a Montblanc l'any 1333 es fracassà en l'intent d'aconseguir un donatiu general i el monarca hagué de negociar ajudes amb cada localitat. Així, aquell 1333 Girona s'acabà unint a la iniciativa i, a fi d'aconseguir la suma promesa de 2.000 ll. per armar una galera, pogué ordenar impostos indirectes sobre la ciutat i la seva batllia i, alhora, la vila de Palamós i el port de Sant Feliu de Guíxols¹⁹⁷.

Aparentment, doncs, es tracta de la primera ocasió que les autoritats municipals gironines recorregueren a la fiscalitat indirecta, la futura espina dorsal de la hisenda local. Com adverteix M. Sánchez, les impositons d'aquests subsidis votats en assemblea abans de l'any 1340 serviren exclusivament per reunir les sumes promeses al monarca, de manera que tot l'aparell impositiu implantat s'havia de desmantellar un cop liquidat el subsidi. Amb tot, ja s'havia fet el primer pas i, davant l'encadenament d'episodis bèl·lics i de necessitats de recursos durant el regnat de Pere III, les llicències per establir impositons s'anirien succeint cada cop amb més freqüència¹⁹⁸. Les administracions i els òrgans de representació municipals que resultarien de tot aquest procés ja no serien els mateixos que, per exemple,

¹⁹⁶ Pere ORTI GOST, «La distribución de la carga fiscal entre las ciudades y villas de realengo en la Cataluña del siglo XIV», a Denis MENJOT i Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (eds.), *Fiscalidad de Estado y fiscalidad municipal en los reinos hispánicos medievales*, Madrid: Casa de Velázquez, 2006, p. 275-316.

¹⁹⁷ Sobre el pacte entre el rei i la ciutat: Josefina MUTGÉ VIVES, «La contribució de les ciutats de Tortosa i de Girona a l'armada contra els genovesos durant el regnat d'Alfons el Benigne (1333)», *XIV Congreso di Storia della Corona d'Aragona*, Sassari, 1996, vol. III, p. 629-642. A l'arxiu municipal es conserva la carta d'aprovació dels capítols concedits pel monarca: C. Pergamins, vol. I, doc. 276 (1333/03/29, Barcelona). Sobre la quantitat finalment aportada arran d'una nova negociació entre el rei i síndics de la ciutat: Ll. R., vol. I, doc. 66 (1333/08/21). Com s'apunta en el treball esmentat i es pot intuir per documentació posterior a l'acta citada, l'aplicació d'impostos indirectes per part del govern municipal topà amb els interessos del bisbe i el capítol de la catedral de la pròpia ciutat. La col·lecta del subsidi, a més, s'allargà fins a finals de 1336, quan el rei Pere III reconegué als jurats d'aquell any l'entrega de la part que encara quedava pendent: C. Pergamins, vol. I, doc. 308 (1336/12/30, València). En principi, quedaria totalment desvinculada d'aquest cicle fiscal la concessió per part del rei als magistrats gironins per establir, juntament amb el batlle i l'administrador de les rendes reials de la ciutat i el bisbat, una barra i exigir passatges per tal de reparar camins i ponts que, a tenor de la súplica dels propis representants locals, havien patit els efectes devastadors d'inundacions: Ll. Verd, doc. 151 (1337/03/19). Voldríem recordar, en tot cas, les reserves expressades més amunt per la concessió d'un impost sobre mercaderies entre Girona i Sant Feliu de Guíxols de 1322.

¹⁹⁸ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Las ciudades y villas de Cataluña...», p. 365.

hagueren d'assistir i aconsellar l'avi del Cerimoniós, Jaume II, en els preparatius de la conquesta de Sardenya vint anys abans.

1.3. L'augment de la despesa en la base de la vertebració institucional: de la pressió fiscal a les necessitats comunitàries (1345-1445)

En efecte, a la dècada de 1340 el ritme de canvis seguí accelerant-se. Com ja hem avançat, un dels principals factors per al desenvolupament d'una veritable hisenda municipal fou l'augment de la despesa i dins d'aquest increment una de les causes principals eren els afers més o menys vinculats a la guerra i, en definitiva, les demandes per part de la monarquia. Així mateix, hi hagué un altre vector prou important que repercutí en les arques locals: les necessitats internes de la comunitat que els seus òrgans de govern hagueren de procurar resoldre. En l'apartat que encetem revisarem tots aquests motius de despesa distingint-hi diferents seqüències en el decurs de tota l'època estudiada.

1.3.1. El finançament de la guerra (1340-1440)

Segons ja comprovàvem a les primers dècades del tres-cents, el finançament de les empreses militars en què s'embranchà la corona constituí un dels principals motors de la pressió fiscal a què foren sotmeses les viles i ciutats del principat, en concret, i la Corona d'Aragó, en general, durant la baixa edat mitjana. A grans trets, al llarg de l'arc cronològic que tractem s'encadenaren diversos conflictes, en especial durant les dècades centrals del segle XIV, que comportaren la concessió d'un gran nombre de subsidis i ajudes per part dels estaments, així com a càrrec de diverses poblacions per separat. Girona es trobà directament lligada al fenomen i els esforços econòmics que s'exigiren al conjunt de la comunitat d'habitants contribuí en gran mesura al desenvolupament d'una administració financera específica del municipi. Segons plantejàvem, resseguirem tots aquests cicles al llarg de l'època que tractem i ens aproximarem als seus costos i conseqüències diverses (TAULA 2, GRÀFIC 1)

1.3.1.1. Els conflictes de la dècada de 1340 i les primeres emissions de deute públic

En efecte, la successió de conflictes bèl·lics del segon terç del segle XIV, això és l'anomenada guerra de l'Estret de Gibraltar (1337-1342), que enllaçà sense gairebé solució de continuïtat amb l'ocupació del regne de Mallorca (1342-1344) i, tot seguit, amb noves revoltes a la indòmita Sardenya (1347) que, al seu torn, anticiparen el costós enfrontament amb Gènova pel control del Mediterrani occidental (1350-1356), ens permet enfilem altre cop noves fites en el procés de transferència de competències fiscals de la corona als municipis. Així, podrà observar-se com molt sovint la pressió fiscal a què estava sotmès el municipi provocà el desbordament de les estructures de govern i administratives fins aleshores existents, les quals calgué enfortir o, fins i tot, reformar.

Com han estudiat M. Sánchez i S. Gassiot, la trajectòria de ciutat de l'Onyar en el donatiu aprovat pel braç reial a les Corts Generals celebrades a Barcelona l'any 1340 per fer front a l'amenaça marinada a les costes catalanes i valencianes va ser força particular. Els magistrats gironins, a semblança dels de Lleida i Manresa, s'oposaren d'entrada a establir les imposicions acordades i, sobretot, a prestar jurament al conseller de Barcelona que s'erigia com a administrador general de l'armada que calia organitzar. Finalment, però, l'any 1341 els representants municipals de Girona acceptaren contribuir-hi amb 60.000 s. i ordenaren per això imposicions, que tanmateix no estalviaran l'aplicació d'alguna talla *ad hoc*¹⁹⁹.

Com és sabut, abans que finalitzés el període estipulat en el subsidi del braç reial a les mencionades Corts de Barcelona, Pere el Cerimoniós iniciava les campanyes que acabarien amb la reincorporació del regne de Mallorca a la Corona d'Aragó. Per finançar aquesta nova empresa, els síndics dels llocs de reialenc, reunits en un Parlament altre cop a Barcelona (setembre de 1342), van oferir al monarca un donatiu, seguit per un altre (atorgat l'abril de 1344) que s'havia de destinar a l'entrada militar a les terres del Rosselló i la Cerdanya²⁰⁰.

¹⁹⁹ Vegeu sobre aquest episodi i amb un seguiment minuciós del cas gironí: Manuel SÁNCHEZ i Sílvia GASSIOT, «La “Cort General” de Barcelona (1340) y la contribución catalana a la guerra del Estrecho», a *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional* (1988), Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991, p. 222-240. Podem afegir-hi que, d'acord amb les referències ofertes posteriorment per C. Guilleré, entre 1339 i 1341, qui sap si abans d'acabar implantant les imposicions i d'adequar-se als mecanismes previstos al donatiu votat a les Corts a què es resistia, el govern local reuní pecúnia mitjançant una préstec forçós integrat posteriorment a sengles talles recaptades els anys 1340 i 1341: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 247-251. Quant a les característiques de les imposicions establertes l'any 1341: IBID., p. 256-261, o C. GUILLERÉ, «Un exemple de fiscalité urbaine indirecte...», p. 423-427.

²⁰⁰ Sobre aquest cicle fiscal: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La Corona en los orígenes del endeudamiento censal de los municipios catalanes (1343-1344)», a D. MENJOT i M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (eds.), *Fiscalidad de Estado y fiscalidad municipal...*, p. 239-273.

Val a dir, d'entrada, que una part molt considerable del numerari necessari s'aconseguí amb una sèrie d'alienacions de diverses peces del patrimoni reial, similars a les que ja havien tingut lloc en cicles fiscals anteriors i que suposaren arreu de la Corona d'Aragó, en general, i a Catalunya, en particular, l'erosió de molts components del patrimoni del monarca²⁰¹. Malgrat la falta de recerques, sembla clar que tot plegat anà en detriment del poder del monarca en els seus dominis i alterà la correlació de forces en el mosaic jurisdiccional²⁰².

Pel que fa als dos donatius que assumí l'estament reial, cal destacar que els municipis ampliaren un cop més el control sobre les imposicions, ja que aleshores foren facultats per modificar-ne les tarifes sense llicència específica del monarca i per poder perllongar-ne la vigència fins que no s'haguessin saldat totes les despeses ocasionades per les ajudes aprovades²⁰³. Així, mentre *a priori* començava a retrocedir la importància financera de l'aparell tributari de la corona (lleudes, passatges i mesuratges) als seus dominis directes dins del mateix fenomen de deteriorament del patrimoni reial, tendia a créixer el pes dels impostos aplicats pels governs municipals sobre el consum i el comerç d'un gran nombre de productes²⁰⁴.

Amb tot, arribats a aquest punt, cal insistir en un fet que només hem suggerit en la descripció del període anterior a 1340 i que no cal perdre mai de vista. I és que els magistrats locals recorregueren al crèdit des del primer moment que hagueren de respondre a demandes del rei o a d'altres necessitats immediates de la comunitat, és a dir, tant per

²⁰¹ P. Orti ja advertí de la manca d'estudis sobre aquest procés d'alienacions del patrimoni reial des de finals del segle XIII i, sobretot, durant la segona meitat del segle XIV. I això malgrat la importància que la historiografia tradicionalment li ha atribuït únicament a partir de la prova *a contrario*, és a dir, dels processos de recuperació d'allò prèviament traspassat, d'acord amb el treball clàssic de M. T. FERRER MALLOL: «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorius...», p. 351-491. El propi Orti endega un primer estudi detallat de la campanya de vendes dutes a terme per al finançament de la conquesta de Sardenya de 1323-1324. Pel que fa al cas de Girona en aquell període, esmenta la venda de censos emfitèutics, estances i taules de la sabateria, la merceria i la peixateria: Pere ORTI GOST, «Les alienacions del patrimoni reial i el finançament de la conquesta de Sardenya de 1323-1324», a Maria Teresa FERRER I MALLOL *et alii* (eds.), *La Corona catalanoaragonesa i el seu entorn mediterrani a la baixa edat mitjana*. Actes del seminari celebrat a Barcelona, els dies 27 i 28 de novembre de 2003, Barcelona: CSIC-IMF, 2005, p. 239-272. Per algunes referències al cicle d'alienacions de la dècada de 1340, en concret, el nomenament de dos comissaris reials (un d'ells el citat Bertó) per vendre censos i moltures del Monar reial de la ciutat i l'alienació de la jurisdicció de Bescanó al ciutadà gironí Eimeric de la Via, vegeu J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 94-95.

²⁰² Així, per exemple, els representants de Girona, a inicis del cicle fiscal de 1340-1347, demanaren que se'ls confirmés que la dispersió de drets jurisdiccional no posaria en perill els privilegis de la ciutat: C. Pergamins, vol. I, doc. 391 (1344/10/29).

²⁰³ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST, «La Corona en la gènesis...», p. 233-278.

²⁰⁴ Certament, qualsevol afirmació a propòsit del conjunt de rendes i drets que seguia percebent la corona a la ciutat de Girona i el seu entorn durant l'època que ens ocupa ha de posar-se en quarantena a l'espera d'un estudi que permeti calibrar-ne l'evolució. Per exemple, per assegurar que aquest aparell perdé pes financer durant les dècades centrals del segle XIV caldria comprovar que, en efecte, els ingressos que generava eren escassos respecte d'altres indicadors econòmics i que, per exemple, tan sols cobria un espectre molt reduït del global de creditors de l'administració reial.

adaptar-se als ritmes de les pagues estipulades en les ajudes promeses al monarca (amb calendaris especialment exigents en els donatius de repartició aprovats a partir de la dècada de 1330) com per subvenir d'altres despeses urgents, com ara legacions a les corts reials i senyoriales o el manteniment i reforma d'obres i equipaments públics.

D'aquesta manera, des de molt antic els representants municipals degueren valer-se del recurs inveterat d'endarrerir pagaments fins a tenir la liquiditat suficient. Més sovint encara, davant d'una pressió financera creixent que se sumava a la fiscal, els propis magistrats locals pogueren fer bestretes o sol·licitaren préstecs en nom de la ciutat i a compte dels instruments fiscals disponibles; tal com hem vist, en una primera època, les talles i, arran de la generalització de les impositcions, el producte que generés l'arrendament d'aquests impostos indirectes²⁰⁵.

En efecte, tal com mostrarem amb més detall en propers capítols, durant les dècades centrals del segle XIV, moltes ciutats catalanes a la recerca de crèdit es recolzaren en els establiments bancaris locals, és a dir en les taules de canviadors que els oferien liquiditat o els permetien captar prestadors i, posteriorment, redistribuir els ingressos fiscals tot retornant els capitals i satisfent els interessos corresponents. Precisament Girona ofereix un bon exemple de la interrelació entre la incipient administració municipal i el sector bancari local²⁰⁶.

Deixant ara de banda el paper que pogueren exercir els canviadors, cal dir que Guilleré documentà, així mateix, l'existència d'un nombre considerable de préstecs o *mutua* concertats tant amb ciutadans cristians com amb jueus entre 1339 i 1341²⁰⁷. Alhora, però, amb motiu de les ajudes per a la reincorporació del regne de Mallorca (tant l'aprovada al Parlament de Barcelona de 1342, com la que el braç reial tornà a atorgar a partir de l'abril de 1344 amb pagues previstes fins tres anys després), la ciutat de Girona, igual que d'altres poblacions del principat, recorregué per primer cop a uns instruments crediticis a mitjà i llarg termini que començaven a despuntar en els mercats catalans i que ja havien estat

²⁰⁵ Vegeu, en aquest sentit, les eines de finançament amb què comptaven els municipis catalans del tres-cents en base al cas de Sant Feliu de Guíxols que desglossa P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 101-152, especialment p. 107-122.

²⁰⁶ Avançarem una primera aproximació al fenomen a: Albert REIXACH SALA, «Finanzas municipales y banca privada en la Cataluña bajomedieval: los cambistas y la hacienda local de Gerona (1330-1380)», a Concepción VILLANUEVA MORTE *et alii* (eds.), *Estudios recientes de jóvenes medievalistas Lorca 2012*, VI Simposio Internacional de Jóvenes Medievalistas, Murcia, Editum-SEEM-Universidad de Murcia, 2013, p. 179-194.

²⁰⁷ C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 248-251.

adoptats per certes corporacions, les rendes vitalícies o perpètuas (violaris i censals morts) (TAULA 2.1.)²⁰⁸.

Sigui com sigui, cal advertir que, si bé la monarquia es trobava inevitablement sempre al darrere d'aquestes primeres emissions del decenni de 1340, en el cas gironí, com en el d'altres grans ciutats com Barcelona o Lleida, exemptes de quèstia des de feia dècades, no s'hagueren de vendre violaris assignats sobre aquesta exacció, en contrast amb la resta de viles reials²⁰⁹. Fins a cert punt, doncs, l'administració local de Girona actuà amb certa autonomia en el moment de decidir com efectuava les pagues dels subsidis i de resoldre subhastar rendes obligades sobre el conjunt de béns i persones que integraven la universitat. Això no obstant, aquestes vendes es produïren de forma seriada i condicionada pels terminis de pagament dels donatius, i la corona no en quedava pas totalment al marge, ja que pressionà perquè es complissin aquests terminis i expedí, almenys, una llicència d'endeutament.

Registrem, en concret, tres sèries d'emissions entre 1343 i 1345. Tal com es fa palès en els contractes, una sèrie arrencava d'una provisió del Cerimoniós de l'abril de 1343 en què insistia als jurats que no es retardessin i obtinguessin la pecúnia necessària per fer efectives les pagues trimestrals del donatiu de 1342 que ascendia a 50.000 ll., tocant 75.000 s. a Girona. I això a part d'unes ajudes específiques per a l'armament de 30 galeres el cost exacte de les quals ignorem. L'altra trobava base legal en la llicència concedida pel monarca el mes de juny de l'any 1344 i amb la qual s'autoritzava els jurats gironins a finançar *per modum vendicionis censualis* els 105.000 s. corresponent a la ciutat dins de les 70.000 ll. anuals del donatiu que s'havia iniciat el mes d'abril anterior²¹⁰. Tanmateix, és possible que ja s'haguessin fet algunes vendes a principis de 1344 abans de l'expedició de la provisió reial. I potser també partien d'aquesta autorització les emissions documentades a finals de 1345 (TAULA 3). Alhora, cal destacar que s'obtingueren préstecs suplementaris de ciutadans

²⁰⁸ Sobre el deute públic consolidat dels municipis catalans i el recurs als violaris i censals, vegeu el conjunt de treballs aplegats a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública...*

²⁰⁹ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La Corona en los orígenes...», especialment p. 251-252.

²¹⁰ Respectivament: AHG, Gi-06, vol. 33, sf, 1343/04/17; Ll. R., vol. I, doc. 149 (1344/06/05). En realitat, a principis d'abril de 1344 el rei ja havia enviat una carta a la majoria de llocs reials de Catalunya, tret de les ciutats de Lleida i Barcelona amb què plantejava i validava la possibilitat d'emetre violaris, per bé que alhora convocava els representants de cada lloc perquè hi donessin la seva conformitat (aquesta lletra, però, no es conserva a l'arxiu gironí): ACA, C, reg. 991, f. 31r-32r, comentada a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La Corona en los orígenes...», especialment p. 249-251.

preeminents, que, mitjançant l'antiga fórmula del *mutuum*, aportaren capitals substancialment superiors a les ofertes pels compradors de rendes²¹¹.

Així mateix, val la pena destacar, per un costat, que aquestes primeres vendes foren fetes pels jurats com a representants de la comunitat, si bé recolzats per una cinquantena de fiadors (tots ells amb cognoms que reapareixen amb certa freqüència en les nòmines de jurats d'aquells anys)²¹². Per l'altre, també d'acord amb els pocs casos que ens han pervingut, la venda de les rendes vitalícies no es féu explícitament a carta de gràcia com succeiria posteriorment, ni es delimità un termini per a la recompra o lluïció del dret a percebre la pensió²¹³. En qualsevol cas, hem pogut documentar que la majoria de violaris emesos foren redimits en el termini d'entre 5 mesos i 2 anys (TAULA 3)

Amb tot, el que a l'altura dels anys 1340 era una primera incursió de força localitats en l'emissió de deute públic, a la dècada següent esdevindria un fenomen estructural, generalitzat arreu del principat i amb gran transcendència. I és que, com ja ha estat assenyalat i ressegurem millor en propers apartats, el gran volum d'endeutament censal del municipi contribuiria a perpetuar *de facto* les imposicions, o sigui aquells impostos indirectes que fins aleshores el monarca només havia autoritzat durant un període determinat per respondre a demandes fiscals concretes²¹⁴.

Una vegada completat el cicle fiscal obert entre 1340 i 1347, lligat a la guerra de l'Estret i a l'ocupació del regne de Mallorca, nous esdeveniments activaren els ressorts financers de la corona. En concret, fou l'esclat d'una nova rebel·lió dels Dòria a Sardenya a principis de 1347. Després d'una sonada derrota catalanoaragonesa al lloc d'Aidu de Turdu, s'adoptaren mesures d'urgència per sufocar l'aixecament. Com explica M. Sánchez, la necessitat de

²¹¹ M. Sánchez documenta, a partir de les anotacions del tresorer reial, que Girona aportà els 90.000 s. dels dos primers anys del subsidi de 1344 a partir de 53.100 s. procedents de préstecs del mercader Pere Mitjavila (35.000 s.), el metge reial Arnau I Sarriera (12.600 s.) i el jurista Berenguer Castell (5.500 s.), a més de 36.900 s. mitjançant l'emissió de violaris: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La Corona en los orígenes...», p. 251-252. Això no obstant, segurament no s'acabà complint amb el calendari fixat pel donatiu encetat l'abril de 1344 i a la primavera de l'any següent Pere III ja havia ordenat una execució contra la ciutat, procediment que finalment s'aturà després d'una entrevista de representants gironins amb el rei: Ll. R., vol. I, doc. 156 (1345/05/07).

²¹² Apareix així, com a mínim, en els primers exemples, els únics en què hem pogut localitzar el contracte de compra-venda.

²¹³ Com observa J. Morelló, es tracta d'un detall important, ja que hauria estat possible que la venda es fes a carta de gràcia amb la fixació d'un període de temps mínim abans del qual no hauria estat possible la lluïció, és a dir una venda *ad tempus*: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 800-801. De tota manera, en el cas d'aquestes primeres emissions de Girona, tot fa pensar que en el contracte només es regulava el dret a percebre la pensió durant les dues vides sobre les quals s'havia venut la renda i no la possible redempció.

²¹⁴ Vegeu: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *La deuda pública*.

socórrer les tropes reials a l'illa precipità una gran onada d'alienacions de viles, castells i rendes reials, així com d'emissions de censals i violaris assignats sobre aquests drets²¹⁵.

Igual que en períodes anteriors o posteriors, segueix pendent d'anàlisi com afectà el fenomen a l'àrea gironina, tot i que no falten indicis clars d'alienacions de jurisdiccions dins de la vegueria, de traspessos de censos emfitèutics sobre immobles i, fins i tot, de complexes transaccions amb què el rei empenyorà rendes reials per recuperar, ni que fos temporalment, l'exercici del poder i el mer i mixt imperi d'alguns castells i llocs prèviament alienats a nobles de la zona²¹⁶. En qualsevol cas, cal insistir que aquest desmembrament del patrimoni reial esdevingué un fenomen indestriable dels elevats costos del finançament i la mobilització per a les empreses militars dels reis d'Aragó. I a finals dels anys 1340 tan sols se n'escrivia un episodi més.

1.3.1.2. Les guerres mediterrànies (1350-1356)

De fet, en l'evolució de les estructures fiscals i financeres dels municipis catalans, alguns dels canvis més transcendents es produïren en l'etapa compresa entre 1350 i 1356. A grans trets, al llarg d'aquests anys s'encetà el recurs massiu per part de moltes administracions locals a l'endeutament mitjançant l'emissió de violaris i censals i, en paral·lel, es tendí a perpetuar la col·lecta d'imposicions més enllà dels períodes estrictes d'una demanda fiscal. Una de les raons principals d'aquesta nova tendència rau en el fet que, en especial a partir del donatiu aprovat en el Parlament de Vilafranca de 1353, la monarquia optà definitivament per traslladar les despeses de finançament dels subsidis als municipis. D'aquesta forma, s'assegurava la recaptació d'una quantitat concreta i, com a contrapartida, cedia als governs locals el control d'importants recursos fiscals, en especial impostos indirectes sobre el consum i el comerç de diversos productes. Segons detallarem, la ciutat de l'Onyar, igual que pràcticament tots els nuclis reials del principat, entrà de ple en aquesta dinàmica.

²¹⁵ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Después de Aidu de Turdu (1347): los sucesos de Cerdeña y sus repercusiones en el patrimonio real», *XIV Congreso di Storia della Corona d'Aragona*, 1990, vol. II (Comunicazioni), Sàssari, 1995, p. 789-809 (reproduït a M. SÁNCHEZ, *Pagar al rey...*, p.121-141).

²¹⁶ Un exemple de les subhastes de drets alodials efectuades per Bernat Bertó, procurador reial a la governació de Girona per aconseguir la suma de 1.000 s.: C. Pergamins, vol. I, doc. 416 (1347/07/06). Per altra banda, les lleudes de la ciutat foren empenyorades pel monarca al noble Huguet de Pallars amb l'objectiu de lluir la jurisdicció i el mer i mixt imperi del castell de Cervià i dels llocs de Bordils i de Púbol. Amb motiu d'aquest traspàs, els jurats de la ciutat de l'Onyar pactaren amb l'oficial reial el pagament anual de 65 ll. durant un trienni iniciat l'1 de gener de 1347, possiblement per mitigar els efectes de l'alienació i contribuir a la recuperació de tot aquest patrimoni: Ll. Verd, doc. 231 (1344/04/25); AMGi, I.1.2.1, llig 5, reg 1, f 154r-v, 1347/08/30.

El context en què s'inicià el procés estigué marcat, com quasi sempre, per la guerra, en concret, una successió gairebé ininterrompuda de conflictes que s'ha convingut a denominar guerres mediterrànies i que giraren entorn d'un perllongat enfrontament del rei d'Aragó amb la república de Gènova, alhora que de les revoltes endèmiques de l'illa de Sardenya. Tal com analitzarem en un proper apartat, a partir de 1356 aquests conflictes enllaçarien sense solució de continuïtat amb la guerra contra Castella i provocarien que la pressió fiscal anés *in crescendo* fins als anys centrals de la dècada de 1360²¹⁷.

Vegem ara el paper de la ciutat de Girona en el cicle fiscal de les guerres mediterrànies, és a dir en quina mesura hi contribuí i quins recursos mobilitzà (TAULA 2, GRÀFIC 1). Segons s'acostuma a considerar, aquest cicle començà amb el subsidi ofert pels tres braços a la Cort General reunida a Perpinyà l'any 1350 i parcialment revisat, pel que fa a diversos aspectes administratius, a la Cort que tingué lloc a Lleida l'any 1352²¹⁸. Destinat, d'entrada, a sufocar una nova rebel·lió a Sardenya i a combatre l'acèrrim enemic genovès, consistia en una "imposició general" sobre el vi, els cereals, la carn i els draps de llana que calia aplicar arreu del principat durant tres anys. Amb tot, a principis de 1351, els capítols encara no havien entrat en vigor a causa de la negativa del braç eclesiàstic a percebre l'impost en els seus dominis sense una autorització prèvia del Papa.

Així les coses, Pere el Cerimoniós hagué de buscar una nova via per finançar una expedició de divuit galeres, aleshores ja pactada amb Venècia, aliada en el combat contra la república lligur, tot dirigint-se directament a les ciutats i viles reials. Al llarg de la primavera de 1351, Barcelona i altres localitats oferiren al monarca donatius particulars recaptats a partir d'una imposició que seguia, en línies generals, les condicions aprovades a Perpinyà. Sabem, alhora, que en el decurs d'aquells mesos, en una reunió precisament a la ciutat de l'Onyar, les universitats reials del ducat de Girona (acabat de crear feia ben poc) i les de la vegueria de Cervera atorgaren un subsidi de 12.400 ll. que hauria d'obtenir-se via impositcions

²¹⁷ Pel que fa a tota la sèrie d'esdeveniments d'aquestes guerres i les assemblees i campanyes fiscals que en derivaren: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Corts, Parlaments y fiscalidad en Cataluña: las *proferies* para las guerras mediterráneas (1350-1356)», a ID, *Pagar al rey...*, p. 291-313. A propòsit de l'impacte dels subsidis atorgats per les poblacions de reialenc: Pere ORTI GOST, «La distribución de la carga fiscal...», p. 275-316. Quant a la incidència d'aquesta etapa en el procés de gestació dels sistemes fiscals municipals: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST, «La Corona en la génesis...», p. 233-278.

²¹⁸ Vegeu els respectius capítols d'aquests donatius a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ i Pere ORTI GOST (eds.), *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: el capítol del donatiu, 1288-1384*, Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament de Justícia, 1997, docs. X (p.89-96), XI (p. 97-105).

aplicables durant un trienni²¹⁹. Al costat d'altres localitats destacades com Manresa, Vic o la mateixa Cervera, els prohoms gironins segurament tingueren força protagonisme en l'episodi, ja que com a administradors i distribuïdors de l'ajuda foren nomenats un manresà i el ciutadà de Girona Bonanat Tornavells, mentre que la moneda obtinguda s'havia de dipositar a la taula dels canviadors gironins Francesc Savarrés i Guillem Jordà²²⁰.

La seva col·lecta efectiva, tanmateix, estava supeditada al fet que no s'obtingués la llicència papal esperada pel subsidi de Perpinyà, cosa que succeí el mes de novembre del mateix 1351. No disposem de pistes de com pogué concretar-se aquesta ajuda particular del ducat de Girona. Tan sols tenim alguna referència indirecta de l'actuació de l'esmentat Tornavells com a administrador de la galera del ducat i de la transferència que féu de certes quantitats a un mercader gironí que actuava de procurador de Ponç de Santapau, capità de l'armada que salpà l'octubre de 1351²²¹. I el cas és que, davant de les dificultats per posar en marxa la maquinària fiscal fins i tot després de l'autorització pontifícia, es tornaren a convocar Corts Generals a la ciutat de Lleida que s'inauguraren, finalment, a mitjan abril de 1352. En aquesta assemblea, se centraren els esforços a adequar l'aparell administratiu previst en els capítols del donatiu d'abast general aprovats a la capital rossellonesa dos anys abans.

Al marge de fer front a l'ajuda particular de 1351, sembla que el període anterior a l'encadenament de profertes encetat a principis de 1353 que analitzarem a continuació es caracteritzà, en especial, pels intents de la incipient administració municipal gironina de pal·liar els efectes de les diverses campanyes del decenni precedent. Així, s'accedí al mercat del deute no tant per finançar noves demandes urgents de moneda com per intentar amortitzar les rendes emeses anteriorment²²². Es documenta, en aquest sentit, un sindicat de l'estiu de 1351 a favor dels ciutadans Pere I Bordils i Ferrer de Segurioles amb la missió de lluir violaris venuts temps enrere²²³. No es conserven registres específics de la seva actuació, però en canvi sí que es pot conèixer la venda d'almenys 2 censals morts de

²¹⁹ És important remarcar que el fet que desconeguem com es repartí aquest subsidi i els resultats exactes de la recaptació duta a terme comporta que quedi totalment "sobredimensionat" en el gràfic elaborat a propòsit de les despeses del municipi de Girona: TAULA 2, GRÀFIC 1.

²²⁰ Pere VERDÉS PIJUAN, «Els capítols de l'ajuda atorgada per la vila de Cervera al rei Pere el Cerimoniós l'any 1351», *Miscel·lània cerverina*, 10 (1996), p. 249-259. Pel que fa a la creació del ducat de Girona: vegeu 0.1.3. Com indicarem més endavant (cap. 2.1.2.4.b), la llarga negociació va acompanyar-se d'altres privilegis a favor de la ciutat, com ara la de l'ofici de mostassaf i altres ratificacions. Per tot plegat, vegeu també, C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 167-169.

²²¹ AHG, Gi-06, vol. 52, s.f., 1351/11/02.

²²² El recurs a l'emissió de deute per reduir el volum de pagaments a què la ciutat havia de fer front cada any segurament no fou l'estratègia escollida unànimement pel consell, ja que a principis de 1351 hi ha indicis de debats sobre si era preferible vendre violaris o aplicar una talla: AMGi, I.1.2.1., llig. 5, reg. 4, f. 53r, 1351/03/29. Tanmateix, com veurem, s'acabà recorrent al vell mètode de les derrames al cap de dos anys.

²²³ AMGi, I.1.2.1., llig 5, reg 4, f. 57v, 1351/08/19

capitals que, aplicat un interès del 5 %, sumaven 30.000 s. i estaven destinats a cancel·lar rendes més oneroses. D'acord amb el que informen els propis contractes d'aquestes rendes, aleshores Girona devia cada any en concepte de pensió de violaris com a mínim (possiblement era bastant més) 4.950 s²²⁴. A més, a principis de 1353 s'aprovà una talla de 20.000 s. (una xifra potser més realista a propòsit del volum del deute) per ser llevada en 4 mesos, que s'encaminava a lluir rendes d'anys anteriors no especificades²²⁵.

El cas que ens ocupa abonaria, doncs, la hipòtesi, demostrada en altres viles reials com Cervera, que les hisendes municipals, fins a principis del decenni de 1350, pogueren sobreposar-se a la creixent pressió fiscal gràcies als violaris o a les rendes mixtes, ja que aquests productes financers milloraven molt les prestacions dels préstecs a curt termini²²⁶. Amb tot, la indòmita Sardenya convertí ben aviat aquella recuperació en un miratge. S'hagueren de preparar armades de nou i aconseguir ràpidament numerari per cobrir-ne els costos.

Poc abans d'acabar-se el període de vigència de l'ajuda negociada a Lleida durant la primavera de 1352, el braç reial va desmarcar-se definitivament de les assemblees que havien celebrat tots tres braços de forma conjunta i encetà tota una sèrie de negociacions per a la concessió de donatius en successius Parlaments. Així, el rei convocà els síndics de ciutats i viles de reialenc de Catalunya a Vilafranca del Penedès el desembre de 1352, per bé que es traslladà la seu definitiva de la trobada a Barcelona. D'aquest parlament en resultà una proferta de 70.000 ll. per pagar una armada dirigida a Sardenya i encapçalada pel noble

²²⁴ AHG, Gi-05, vol. 124, f. 58v-69v, 1352/05/04; C. Pergamins, vol. I, doc. 460 (p. 365), 1352/05/04. Els compradors d'aquests dos censals foren, respectivament, el notari Ramon Bruguera (que, de fet, en aquella època actuava d'escrivà del consell: TAULA 40) i Beatriu, vídua del ciutadà gironí Francesc Terrades, en tant que tutora del fill adult i hereu d'aquest seu marit difunt. Per altra banda, segons recull el primer contracte, els magistrats de la ciutat es reuniren amb el bisbe i altres clergues experts en teologia per tal que els confirmessin que l'emissió es feia per un preu just i que no s'estava cometent cap pecat. Tal vegada l'operació ja s'estava gestant el juny de 1351, segons l'intercanvi de correspondència dels jurats amb un notari barceloní a qui demanaven assessorament en la preparació dels contractes i amb Ramon Bruguera, el notari encarregat dels afers del consell que, en efecte, acabà essent un dels creditors: AMGi, I.1.2.1., llig. 5, reg. 4, f. 56r-v, 1351/06/03. Quant al nivell d'endeutament de l'administració local gironina i a tall de comparació, val a dir que a Barcelona aquell mateix 1351 es pagaven 29.440 s. en concepte de pensions: P. ORTI GOST, «La construcció del sistema fiscal municipal...», p. 33 (basant-se en Yves ROUSTIT, «La consolidation de la dette publique à Barcelone (XIVe siècle)», *Estudios de Historia Moderna*, 4 (1954), p. 15-156, especialment p. 100-107). Pel que fa a la vila de Cervera, un any abans, és a dir durant l'exercici de 1350, es pagaven poc més de 15.000 s. pel mateix concepte: P. VERDÉS PIJUAN, «La consolidació del sistema fiscal...», p. 203-204.

²²⁵ AMGi, I.1.1., n. 2, f. 7v-8r, 1353/01/16.

²²⁶ Vegeu aquesta idea desenvolupada pel cas cerverí a: P. VERDÉS PIJUAN, «“Per tal que no calgués a logre manlevar”...», p. 34-36.

Bernat de Cabrera. El donatiu suposava, a més, la cessió de les impositcions dels llocs de reialenc als governs locals durant 2 anys²²⁷.

Després de constatar que els esforços per apaivagar l'estat latent de revolta a Sardènia no havien estat suficients, s'iniciaren els preparatius per una expedició dirigida pel propi Pere el Cerimoniós, que no pogué partir fins el mes de juny de 1354²²⁸. Primer se celebrà un Parlament a Barcelona el mes de gener en què s'atorgà un donatiu de 100.000 ll. i, el mes d'agost següent, amb el rei ja absent i presidint en nom seu i com a procurador general l'infant Pere, tingué lloc un altre Parlament on es pactà un nou subsidi de 50.000 ll., per ser pagat entre el següent més d'octubre (20.000 ll.), i els mesos de gener i abril de 1355 (15.000 ll. en cadascun d'aquests dos mesos). Finalment, el mes de març d'aquest darrer any en un altre Parlament, celebrat a Lleida, s'aprovà el darrer donatiu per la campanya sarda, aleshores de 60.000 ll., per preparar un estol que protegís el rei en el seu retorn a la península. S'havia de fer efectiu en tres pagues de 20.000 ll. cadascuna els mesos de maig, juliol i setembre de 1355. Tots tres subsidis preveïen la prolongació de les impositcions implantades arran del donatiu del Parlament de Vilafranca i, a més, es permetia augmentar les tarifes del subsidi del mes d'agost de 1354. De fet, en la darrera de les tres ajudes ja es feia explícit que les impositcions podrien ser vigents fins que no s'haguessin saldat tots els deutes contrets com a conseqüència de la sèrie encetada l'any 1353²²⁹.

Quan la pau signada a Sanluri entre Pere III, el jutge d'Arborea i Mateo Doria el juliol de 1355 fou violada per aquest darrer, fou necessari un nou contingent naval per combatre una enèsima revolta a Sardènia. Llavors no se celebrà un Parlament com en ocasions anteriors, però les localitats de reialenc, mitjançant diverses reunions simultànies, acordaren un subsidi global de 25.000 ll. que diversos oficials aplicaren per separat en distintes demarcacions. I la majoria de municipis, entre ells Girona, feren una composició amb aquests representants del rei²³⁰.

L'element més significatiu dels quatre donatius atorgats a cavall de Vilafranca, Barcelona i Lleida entre 1353 i 1355 fou el nou pas que representà cap a un sistema d'organització de

²²⁷ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST (eds.), *Corts, parlaments i fiscalitat...*, doc. XII (p. 107-131).

²²⁸ Sobre els preparatius militars d'aquesta expedició i el seu desenvolupament: Mario ORSI LÁZARO, «Estrategia, operaciones y logística en un conflicto mediterráneo. La revuelta del juez de Arborea y la "armada e viatge" de Pedro el Ceremonioso a Cerdeña (1353-1354)», *Anuario de Estudios Medievales*, 38/2 (2008), p. 921-968.

²²⁹ Respectivament: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST (eds.), *Corts, parlaments i fiscalitat...*, docs. XIII (p. 133-141), XIV (p. 143-156), XV (p. 157-170).

²³⁰ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «El realengo catalán en la financiación de la campaña de Cerdeña de 1356», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26 (2005), p. 493-513.

les campanyes fiscals que atorgava un major protagonisme als municipis. Les quantitats pactades s'havien de distribuir entre les diverses comunitats de reialenc i ser anticipades mitjançant l'emissió de deute, sobretot violaris i rendes mixtes, els interessos i capitals dels quals s'havien de cobrir amb unes impositcions, com apuntàvem, revisades a l'alça enmig del procés. Alhora, per organitzar l'abonament d'aquestes bestretes, es recorregué a canviadors de Barcelona, com ara Jaume Desvilar, que centralitzaven les dites o promeses de pagament fetes pels síndics de les diverses poblacions. Malgrat això, almenys pel que fa al cas que ens ocupa, també hi ha indicis de la intervenció paral·lela de banquers locals, com ara F. Savarrés i G. Jordà, esmentats més amunt, i de B. Hospital²³¹.

Les fonts locals disponibles no ens permeten calcular amb gaire exactitud l'aportació de la ciutat de Girona a les arques reials durant aquest breu període entre principis de 1353 i finals de 1355. Les úniques dades fiables procedeixen del punt d'arribada d'aquest cicle, és a dir, les valoracions i compensacions (el que es denominava un «igualament») efectuades en successives reunions celebrades a Barcelona a partir de principis d'abril de 1355. Com dèiem, per fer front als quatre donatius atorgats pel braç reial entre 1353 i 1355, que assolien un total de 280.000 ll., s'implantaren procediments basats en l'emissió de rendes i la percepció d'impositcions similars als de cicles precedents. Tanmateix, la distribució de les quantitats entre les diverses comunitats es féu segons uns nous criteris de repartiment que, després de diverses mesures provisionals, es fixaren en les mencionades trobades a la ciutat comtal al llarg de 1355.

Tal com explica P. Orti, calia que s'establís, en primer lloc, quant havia pogut recaptar cada localitat gràcies a les impositcions i quins costos li havia suposat l'emissió de deute per tal de calcular, a continuació, quina suma corresponia a cadascuna d'elles i, finalment, confrontant aquesta xifra amb allò que es constata que s'havia recaptat i gastat, definir si les diverses comunitats havien de pagar encara més o, per contra, ser rescabalades. Això no obstant, en la decisiva trobada del mes d'octubre d'aquell mateix any, es decidí prescindir dels costos d'endeutament com a referència per ajustar les aportacions de cada lloc. En qualsevol cas, d'acord amb les operacions realitzades pels síndics de l'estament reial reunits a Barcelona l'any 1355 i la comissió d'auditors que n'emanà, en què foren presents el canviador gironí Ramon I Medir i el seu concitadà Francesc Pabia, que rellevà el primer el mes d'octubre, la ciutat de l'Onyar (fins el juny de 1354 amb el port de Sant Feliu de Guíxols), havia pagat

²³¹ AMGi, I.1.1., n. 2, f. 7v-8r, 1353/01/16. La intervenció dels banquers en el cicle fiscal començat en el Parlament de Vilafranca de 1353 ha estat ben estudiat en relació amb la vila reial de Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, «La consolidació del sistema fiscal i financer...», p. 194-199.

17.131 ll. 11 s. 6 d., mentre que, segons el compartiment, en realitat li hauria tocat abonar 15.735 ll. 19 s. 6 d. En conseqüència, podia recuperar 1.395 ll. 12 s.²³².

Si procurem remuntar-nos ara als inicis del procés, les informacions a propòsit de l'aportació concreta de la ciutat de l'Onyar derivada del Parlament de Vilafranca de 1353 són força vagues. En les vendes de rendes que es realitzaren s'apunta que calia contribuir amb més de 70.000 s. en l'armada que s'estava preparant²³³. Quant al subsidi aprovat al Parlament reial celebrat a Barcelona el gener de l'any següent, sabem que, dins de la suma global de 100.000 ll., la ciutat de l'Onyar havia de pagar 6446 ll. 14 s tot fent dita a una taula de canvi de la ciutat comtal²³⁴. A més, enmig de les diverses profertes atorgades en el marc de Parlaments del braç reial, és possible que la ciutat de Girona, igual que d'altres localitats, concedís al rei alguna ajuda graciosa complementària. Així, pels volts del mes de maig de 1354, poc abans que el rei Pere III salpés del port de Roses en direcció a Sardenya, la universitat gironina li concertà una aportació particular d'uns 25.000 s. que s'efectuà a partir de transferències des de la taula, recentment inaugurada, del canviador gironí Ramon I Medir²³⁵.

També per aquelles dates, el batlle general de Catalunya es desplaçà a la demarcació amb la voluntat d'obtenir préstecs directament de particulars i, d'altra banda, pactà una contribució de l'estament eclesiàstic del bisbat²³⁶. Tal vegada, com succeí a Cervera el mes de juny, la insistència en les peticions d'emprèstits de particulars podia haver estat, de fet, el detonant de l'ajuda graciosa de la ciutat²³⁷. A més, aquesta transacció o alguna altra duta a terme a principis de 1354 implicà l'alienació per part del rei a favor del govern municipal de Girona de diverses jurisdiccions de la vegueria²³⁸.

Certament, en el cicle encetat a principis de 1353 és molt probable que els traspessos o empenyoraments de senyories i drets jurisdiccional tornessin a integrar-se dins de la maquinària fiscal de la monarquia i que, per tant, una de les vies amb què la ciutat de

²³² P. ORTI GOST, «La distribución de la carga fiscal...», p. 275-316. Tenim constància que el març de 1356 els jurats gironins reberen una part del que se'ls havia de retornar segons els càlculs de l'igualament, en concret, unes 528 ll. 8 s 6 d. Les reberen a través de la taula del canviador barceloní Jaume Desvilar: AMGi, I.1.1., n. 2, f 120v, 1356/03/09.

²³³ AMGi, I.3.3.2.4, RG 43101, f. 209r-216v, 1353/04/17.

²³⁴ AMGi, I.1.1., n. 2, f. 26r-v, 1354/03/05.

²³⁵ AMGi, I.1.1., n. 2, f. 49r-v, 1354/10/12. D'altra banda, quan es feia efectiva una de les pagues previstes el mes d'octubre següent, el rei ordenà a Ramon Medir que la lliurés a Nicolau Pujada de Sant Feliu de Guíxols, patró d'una coca que havia estat noliejada pel viatge del monarca a Sardenya.

²³⁶ AMGi, I.1.1., n. 2, f. 30r, 33r-36r, 1354/05/20.

²³⁷ P. VERDÉS PIJUAN, «La consolidació del sistema fiscal i financer...», p. 187.

²³⁸ Anys després es relacionava l'alienació amb la quantitat pagada al batlle general de Catalunya amb data de 1354/02/03: AMGi, I.1.2.1., llig. 2, s.f. 1366/01/21.

Girona contribuís a les demandes fiscals per a les campanyes sardes impliqués la compra o, més sovint, la recompra de la jurisdicció de parròquies prèviament alienades pel rei, així com d'altres contraprestacions que afectaven al patrimoni regi a la capital gironina i a la resta de la demarcació. Tal com hem anat insistint, es tracta d'una qüestió realment complexa i, davant de la manca d'estudis, només poden deixar-se apuntades algunes observacions.

En aquest sentit, durant la primavera de 1354, més enllà de l'ajuda graciosa ja esmentada de 25.000 s., els jurats gironins hagueren d'ingressar a una taula de canvi de la ciutat la quantitat de 46.000 s. en favor del noble Francesc de Cervià, de qui calia recuperar les parròquies de Cervià, Púbol i Bordils i d'una dotzena de masos situats a la Pera i a Cassà de Pelràs, alienades a favor seu pel tresorer reial Bernat d'Olzinelles l'agost de 1344. La recompra havia estat en nom del rei, de manera que, en realitat, el que feia el municipi era una bestreta en profit de la Corona que, pocs dies després, reconeixia que havia de tornar-ne la meitat, si bé calia restar-hi allò obtingut pels jurats en un traspàs de la lleuda del passatge de la ciutat²³⁹. A diferència de la petja documental que deixaren les nombroses operacions entre la ciutat i el rei al llarg de 1354, del donatiu votat a Lleida a principis de 1355 i que s'havia de satisfer en tres pagues, només es registren els nomenaments de dos dels membres del consell per actuar de síndics en les dites que calia fer a una banca de Barcelona²⁴⁰.

Ja amb posterioritat a l'etapa conclusa amb l'igualament de Barcelona de la tardor de 1355, Girona oferí, mitjançant una composició amb Bernat Margarit, l'encarregat d'aplicar al bisbat el subsidi per a l'armada de 1356, una aportació graciosa de 24.000 s. que s'acompanyà d'una carta d'indemnitat que ratificava els privilegis de la ciutat²⁴¹. Les quantitats s'anaren transferint al llarg d'aquella primavera a la taula del gironí G. Jordà, nomenat procurador del tresorer reial Pere Desvall²⁴². Però, com se sap, a principis d'estiu s'encetà la guerra contra Pere el Cruel de Castella i s'entrà en una autèntica espiral fiscal que analitzarem en un proper apartat.

²³⁹ Ll. Verd, doc. 292 (1354/05/10); doc. 293 (1354/05/28). Pel que fa al procediment de les alienacions mitjançant les vendes a carta de gràcia (a la pràctica, molts cops empenyoraments): M. T. FERRER I MALLOL, «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs...», p. 359-370.

²⁴⁰ AMGi, I.1.1., n. 2, f. 51r-52v-1355/04/09. Dos mesos després, fou encomanada la tasca justament al banquer Ramon Medir: AMGi, I.1.1., n. 2, f. 78v-83v, 1355/06/29.

²⁴¹ Ll. Verd, doc. 296 (1356/02/12).

²⁴² M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «El realengo catalán...», p. 493-513, especialment, p. 503.

Podem centrar-nos ara en els mecanismes emprats per la ciutat de l'Onyar per satisfer totes aquestes aportacions lligades a les guerres mediterrànies. Com hem vist, a l'alçada de mitjan segle XIV, el recurs més difós entre els llocs de reialenc per complir amb els terminis de pagament de les profertes fou l'emissió de violaris i censals. Després d'haver-se passat pàgina amb cert èxit a tot el cicle d'endeutament derivat de les demandes de la dècada de 1340, les ajudes atorgades a principis de 1353 comportaren noves emissions. Durant el mes de maig es vengueren rendes mixtes, en què una part de la renda s'emetia en forma de censal mort i l'altra sobre dues vides, és a dir, a violari. Així s'aconseguien al voltant de 52.700 s. (TAULA 4). Amb tot, almenys en un cas, el del ciutadà Francesc I Santceloni, s'observa que el comprador, abans d'adquirir el censal-violari, havia efectuat una bestreta o préstec per una quantitat equivalent a la del capital de la renda²⁴³.

Les pagues del subsidi aprovat en Parlament a principis de 1354 i les ajudes gracioses concedides per la ciutat al llarg de la primavera d'aquell any suposaren l'emissió de nombroses rendes, totes les localitzades violaris²⁴⁴. Concretament, entorn del 5 de març, es vengueren un mínim de 30 rendes sobre dues vides que ascendien a 109.270 s. de capital i a l'interès habitual d'aquest producte, el 14,29%. De cara a les pagues del Parlament aprovat a Barcelona l'agost d'aquell mateix any, s'encetà una nova sèrie d'emissions de, com a mínim, 10 violaris que, amb les mateixes característiques, suposaren l'obtenció de 15.040 s. (TAULA 4.2.).

Quan a la proferta del Parlament de Lleida de 1355, a finals d'abril s'optà, d'entrada, per recórrer a rendes mixtes, una combinació que permetia rebaixar els interessos de les fórmules contractades a entorn del 10%, però només se n'emeteren 4 en aquest format per un preu total de 15.400 s. Uns quants dies després, en canvi, és possible que de nou només tinguessin sortida els violaris. Aleshores se n'emeteren almenys 14 i permeteren ingressar la xifra de 56.350 s. (TAULA 4.3.).

Tot i que, com hem vist, l'any 1356 Girona acordà una composició de 24.000 s. per contribuir a l'organització d'una nova armada a Sardenya, l'única sèrie d'emissions de deute que es documenta aquell any tenia una altra finalitat o, almenys, no s'havia de destinar únicament a finançar l'expedició (TAULA 4.4.). Segons s'exposa en els contractes de les rendes venudes, el sindicat que assumiren els propis jurats per encàrrec del consell el mes

²⁴³ AMGi, I.1.2.1., llig 5, reg 4, f. 66r, 1353/05/03.

²⁴⁴ Al prèambol dels contractes de les rendes emeses es deia que, d'acord amb la llicència reial corresponent, la ciutat havia de recollir 80.000 s. Entre d'altres exemples: AMGi, I.3.3.2.4, RG 43101, f. 60r-67v, 1354/03/05.

d'abril tenia la missió d'emetre censals-violaris amb els capitals dels quals s'havien de lluir violaris venuts a un interès superior anys enrere. Així doncs, és factible que a la primavera de 1356, abans que esclatés la Guerra contra Castella i l'endeutament de la naixent administració municipal esdevingués irreversible, encara es projectés una liquidació completa de les càrregues assumides, ben bé com si les rendes vitalícies o mixtes emprades fins aleshores s'haguessin concebut encara com instruments financers a curt termini²⁴⁵.

D'altra banda, dels 15 censals-violaris que documentem (devien ser més) i que permeteren reunir la important xifra de 86.075, 12 s. es vengueren justament a alguns dels que ja havien estat compradors del nombrós conjunt de violaris emesos els anys 1354 o 1355²⁴⁶. En el cas de Bernat I Sampsó, fins i tot, els capitals d'una i altra venda eren idèntics (TAULA 5). Així doncs, tot fa pensar que l'operació de 1356 pogué orientar-se, en efecte, a captar pecúnia per a una nova armada a Sardenya, però, per sobre d'això, devia perseguir l'objectiu de reduir l'interès de les rendes que prestava fins aleshores la universitat tot lluint violaris del 14,29% a partir dels capitals adquirits amb rendes mixtes a un interès que no sobrepassava el 10%. Segons apuntàvem, tanmateix, el projecte, de manera semblant al que havia succeït amb la temptativa de sanejament del deute de 1351, degué quedar truncat en pocs mesos arran de l'inici d'un enfrontament obert contra el rei de Castella.

Fos com fos, tal com ja s'estipulava en el subsidi aprovat l'any 1350 a les Corts Generals de Perpinyà i es refermava en les respectives concessions de tota la bateria d'ajudes que arrencà l'any 1353 en el Parlament de Vilafranca, la base fiscal principal amb què havien de comptar les comunitats de reialenc per fer front a les demandes eren les impositcions. La col·lecta, normalment arrendada, de diversos conjunts d'impostos indirectes sobre el consum i la circulació de productes i mercaderies havia de permetre a la incipient administració local de Girona cobrir els costos inherents a les bestretes fetes a petició de la Corona, és a dir, a la pràctica, abordar el pagament dels interessos i pensions de les rendes emeses per tal de cobrir les transferències realitzades des de taules de canvi amb motiu de les successives pagues de les profertes o ajudes particulars.

En el cas que analitzem, a més, a banda de les llicències per a la percepció d'aquests impostos indirectes contingudes en els respectius capítols de cada donatiu entre 1350 i

²⁴⁵ A tall de mostra: AMGi, I.3.3.2.4, RG 43101, f. 409r-415r, 1356/04/10.

²⁴⁶ De cara a calibrar l'exactitud del nombre de rendes que hem pogut documentar i, en definitiva, per contrastar els ritmes i el volum de les emissions dutes a terme, pot comparar-se el cas de Girona amb el de Barcelona. A la ciutat comtal, entre 1351 i 1354, es vengueren 13 censals i 39 violaris, mentre que entre 1355 i 1356, 76 censals i 124 violaris: P. ORTI GOST, «La construcció del sistema fiscal municipal...», p. 33 (basant-se en Y. ROUSTIT, «La consolidation de la dette publique...», p. 100-107).

1356, també hi ha una provisió del rei del maig de 1354 especialment dirigida als representants gironins que ho ratificava. Ateses «*plures, varias et magnas expensas pro graciosis adiutis*» fetes, així com les legacions que s'havien hagut d'enviar davant del rei i «*propter (...) expensas [tot allò] oportuit (...) violaria et censualia vendere et alia dampna subire*», els permetia, durant 3 anys, llevar imposicions sobre el pa, el vi, la carn i altres productes que els jurats consideressin²⁴⁷. Com veurem més endavant, aquest model impositiu és el que es dissenyà en els acords segellats als parlaments reials en què es concediren diversos subsidis a la corona²⁴⁸. I, així doncs, encara que en la documentació municipal gironina no es troben gaire rastres de les exaccions que amb tota seguretat es recaptaren entre 1350 i 1356, havien d'ajustar-se a les condicions fixades en els capítols dels donatius. Més endavant en donarem algun detall.

D'altra banda, cal dir que en les ajudes anteriors al Parlament de Vilafranca de 1353 aquests impostos foren col·lectats per representants dels diferents braços en una àmplia demarcació que abraçava tota la vegueria i possiblement el bisbat²⁴⁹. En conservem testimonis fragmentaris tan sols²⁵⁰. Tanmateix, a partir d'aleshores, en un pas més cap a la municipalització *de facto* d'aquest recurs fiscal, molt probablement s'arrendaren a escala de la ciutat com ja s'havia fet a principis de la dècada de 1340²⁵¹. D'aquí que els responsables de

²⁴⁷ Ll. Verd, doc. 294 (1354/05/28).

²⁴⁸ P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 553-555.

²⁴⁹ Pel que fa a la maquinària fiscal sorgida dels donatius de Perpinyà i Lleida: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «*Corts, Parlaments y fiscalidad...*», p. 291-313. A propòsit del paper que hi tingueren els eclesiàstics: P. VERDÉS PIJUAN, «*La contribución eclesiástica a la fiscalidad municipal...*», p. 156-157.

²⁵⁰ Arran d'una recatologació d'un conjunt de volums del segle XVIII, ha aparegut un registre (hauria de ser el tercer i últim d'una mateixa sèrie que no es conserva sencera) en què es recullen els contractes d'arrendament i els reconeixements de deute signats per alguns arrendataris de les imposicions aplicades a la ciutat de Girona i a un gran nombre de localitats i parròquies de la vegueria (algunes escassament poblades) durant els darrers compassos de recaptació del donatiu aprovat a les Corts de Lleida de 1352 entre finals d'aquest any i principis de 1353: AMGi, I.3.3.1.1., RE: 329. Coordinaven les cessions, trimestrals o anuals segons el cas, el prevere de la seu Ramon Albert i el ciutadà Ramon Venguí, clavaris d'aquestes imposicions pel braç reial i pel braç eclesiàstic a la vegueria de Girona. Si apareguessin més registres del mateix període que permetessin comprendre millor l'evolució que experimentaren les imposicions entre l'etapa anterior i posterior a 1353, seria de gran utilitat contrastar-ho amb el contingut dels capítols del donatiu de Lleida de 1352, que, com hem dit, reprenia les condicions fixades a Perpinyà l'any 1350 (M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, P. ORTI GOST (eds.), *Corts, Parlaments i fiscalitat...*, docs. X (1350/11/22, Perpinyà), XI (1352/05/8-12, Lleida) i amb la seva aplicació ben estudiada a Barcelona, de Cervera, i de Reus i Valls. Respectivament: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 529-569; Pere VERDÉS PIJUAN, «*Les imposicions a Cervera durant la segona meitat del s. XIV*», a *Col·loqui "Corona, municipis i fiscalitat..."*, p. 383-422; J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 445-679.

²⁵¹ Per les característiques de les imposicions aprovades en el context del donatiu del Parlament reial celebrat entre Vilafranca del Penedès i Barcelona l'any 1353: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, P. ORTI GOST (eds.), *Corts, Parlaments i fiscalitat...*, doc. XII (1353/03/15, Vilafranca del Penedès, 1353/04/02-29, Barcelona).

la seva aplicació efectiva, sempre dins dels paràmetres aprovats en Corts o Parlaments, fossin els jurats i el consell local²⁵².

En qualsevol cas, les imposicions estaven al servei de l'endeutament creixent d'una administració local que anava consolidant les seves estructures. De fet, durant l'any 1355, pocs mesos abans que el cicle de les guerres mediterrànies deixés pas al que s'obrí amb l'esclat de la guerra contra Castella l'estiu de 1356, una caixa concreta de la tresoreria controlada pels representants municipals de Girona ja estava especialment dedicada a les imposicions collides a la ciutat i destinades a assumir els costos dels violaris venuts amb motiu de les ajudes al rei, tal com detallarem més endavant²⁵³.

1.3.1.3. La guerra contra Castella (1356-66)

L'agost de 1356, mentre se celebraven Corts a Perpinyà per continuar debatent la qüestió de Sardenya, les sessions es paralitzaren de manera brusca amb la declaració de guerra de Pere I de Castella, corresposta al cap de poques setmanes per Pere el Cerimoniós. Començava així una contesa llarga i cruenta (1356-1366) que marcaria un autèntic punt d'inflexió en l'evolució general dels sistemes fiscals a la Corona d'Aragó i de retruc, doncs, de les estructures municipals dels seus territoris²⁵⁴.

Quan les comunitats del principat, sobretot les de reialenc, encara intentaven recuperar-se dels esforços fets a causa de l'encadenament de profertes iniciat l'any 1353 al Parlament de Vilafranca i els mecanisme fiscals implantats llavors seguien vigents, foren requerides de nou amb urgència per finançar la mobilització d'hosts cap a les fronteres del regne d'Aragó. A partir de l'agost de 1356 s'encetava així una nova espiral de demandes fiscals, materialitzades bé en subsidis aprovats en Parlament o Corts Generals, bé en ajudes negociades directament pel rei amb els representants de cada localitat (TAULA 2.1.).

²⁵² Sobre el marge d'actuació de què gaudien les autoritats locals respecte dels capítols aprovats en les assemblees estamentals: P. VERDÉS PIJUAN, «Les imposicions a Cervera...», p. 384-385.

²⁵³ AMGi, I.1.1., n. 2, f. 155v-157v, 1356/11/17.

²⁵⁴ Pel que fa al conflicte des del punt de vista de la Corona d'Aragó, cal destacar l'anàlisi que féu M.T. Ferrer Malloï de les causes (Maria Teresa FERRER MALLOI, «Causas y antecedentes de la Guerra de los Dos Pedros» a EAD., *Entre la paz y la guerra. La Corona catalano-aragonesa y Castilla en la Baja Edad Media*, Barcelona: IMF-CSIC, 2005, p. 329-357) i les notícies que aporta sobre diverses fases o esdeveniments en altres treballs (en especial, Maria Teresa FERRER MALLOI, «Les corts de Catalunya i la creació de la Diputació del General o Generalitat en el marc de la guerra amb Castella (1359-1369)», *Anuario de estudios medievales*, 34:2 (2004), p. 875-938). Vegeu, així mateix, una síntesi prou completa tant dels antecedents com de la majoria d'etapes: Mario LAFUENTE GÓMEZ, *Dos Coronas en guerra: Aragón y Castilla (1356-1366)*, Zaragoza: CEMA, 2012.

Quant a la primera fase del conflicte tancada amb la Pau de Deza-Terrer del maig de 1361, se succeïren dues profertes concedides pel braç reial els anys 1357 i 1358, un donatiu general repartit via fogatge aprovat a les Corts de Cervera de 1359 i, en el cas de Girona, com el de moltes altres ciutats i viles reials, diverses ajudes o contribucions complementàries. En la reunió de síndics de l'estament reial celebrada a Lleida a principis de 1357, s'atorgaren al monarca 70.000 ll. per pagar la soldada de combatents a cavall per a la guerra contra Castella. I s'autoritza l'emissió de censals i violaris i la prolongació de la col·lecta d'imposicions per fer-hi front²⁵⁵. Malgrat que la proferta no s'acabà recaptant en primera instància per tal com el Cerimoniós i Pere el Cruel pactaren un cessament d'hostilitats, el rei de Castella trencà l'acord de forma unilateral i la guerra fou represa al cap de pocs mesos. Així, a la primavera de 1358, Pere III hagué de reclamar noves ajudes pecuniàries als braços que acabaren atorgant-les per separat. Quant a l'estament reial (el que implicava, doncs, la ciutat de Girona), s'activà altre cop la proferta de 70.000 ll. aprovada al Parlament de Lleida i aleshores es transformà en un subsidi per una quantitat doblada, és a dir de 140.000 ll. per satisfer en dos anys amb pagues bimensuals que s'havien d'estendre des del maig de 1358 fins l'abril de 1360²⁵⁶.

Al compàs de la contesa (arribaren a produir-se atacs d'estols castellans a la mateixa ciutat de Barcelona), al llarg de 1359 es prorrogaren diverses convocatòries de Corts abans de celebrar-se finalment a la vila de Cervera a principis de desembre. En aquella assemblea el rei obtingué un donatiu general de tots els braços basat en el mateix criteri de repartició: el nombre de focs de les diverses comunitats urbanes i rurals²⁵⁷. La proferta de Cervera consistia en 144.000 ll. cada any (la meitat per al braç reial i l'altra pels braços eclesiàstic i militar) durant un bienni conformat amb pagues trimestrals des del mes de maig de 1360. Havia de cobrir el cost de 900 homes a cavall i es distribuí d'acord amb les següents tarifes per foc: 50 s. pels del braç reial i 20 s. pels dels braços eclesiàstic i militar, així com els pertanyents a ciutadans²⁵⁸. La darrera paga s'havia previst pel febrer de 1362, però, davant

²⁵⁵ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST (eds.), *Corts, parlaments i fiscalitat...*, doc. XVII (p. 179-190).

²⁵⁶ Josep M. PONS GURI, «Un fogatjament desconegut de l'any 1358», *Recull d'estudis d'història jurídica catalana* [=Boletín de la Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona, 30 (1964), p. 323-498], vol. I, Barcelona: Fundació Noguera, 1989, p. 255-449, especialment p. 273-290. Val a dir que el braç eclesiàstic atorgà una ajuda que gravà les comunitats dels seus dominis a raó de 24 s. per foc de 2 anys de durada i fraccions bimensuals com el subsidi del braç reial. Pel que fa a l'estament nobiliari, en canvi, el procés fou molt més complex atesa la divisió interna. Amb tot, s'acabà arribant a un acord per a una ajuda bianual amb tarifes que s'adaptaven al mosaic de jurisdiccions.

²⁵⁷ A propòsit de la repartició mitjançant un fogatjament: Pere ORTI GOST, «Una primera aproximació als fogatges catalans de la dècada de 1360», *Anuario de Estudios Medievales*, 29 (1999), p. 747-773.

²⁵⁸ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST, *Corts, parlaments i fiscalitat...*, docs. XVIII(1), p. 191-210; XVIII(2), p. 211-118.

d'un nou acord de pau, la col·lecta s'anul·là el maig de 1361. Com veurem en un proper apartat, els dispositius previstos per la guerra contra Castella es desmantellaren, però la calma no s'acabà consolidant: l'amenaça de les anomenades Companyies Blanques al llarg d'aquell any representaven l'inici de tota una altra dinàmica de pressió fiscal i endeutament de les comunitats amb gran continuïtat fins a finals del segle XIV.

Si ens limitem ara a comentar la primera etapa de la Guerra dels Dos Peres, val a dir que la ciutat de Girona hagué d'aportar les quantitats que li corresponien pels esmentats donatius i per altres ajudes negociades directament amb la Corona. De fet, la primera contribució es tractava d'un donatiu particular ofert l'octubre de 1356, juntament amb la vila de Sant Feliu de Guíxols, els homes sota jurisdicció del batlle reial de la demarcació i els de l'Hospital Nou de la capital gironina, que ascendia a 38.000 s²⁵⁹. Intervingué en l'operació el canviador gironí Ramon I Medir, qui, en nom dels jurats gironins, des de la seva taula féu dita de la quantitat a favor del monarca o del seu tresorer Bernat d'Olzinelles²⁶⁰. Quant al subsidi de 70.000 ll. aprovat en el Parlament reial celebrat a Lleida el febrer de 1357, sabem que a la ciutat de l'Onyar li corresponien 78.538 s. 5 d., i a l'hora de fer efectiva la suma a Pere Desvall, escrivà de la tresoreria reial diputat per rebre aquell donatiu, recorregué altre cop a la taula de Medir²⁶¹.

D'altra banda, en el subsidi atorgat l'any 1358 pel braç reial en què es pactà la duplicació de la xifra promesa a Lleida l'any anterior, tenim constància que Girona havia d'aportar 157.076 s. 10 d. en diverses pagues²⁶². Segons es pot deduir de la documentació gironina, al mateix temps que els síndics del braç reial feien un oferiment general al rei, els representants de diverses localitats es reuniren per separat amb el monarca per tal de negociar condicions específiques en la proferta. En aquest sentit, a finals d'abril de 1358, els magistrats gironins elevaren al Cerimoniós una llarga llista de capítols perquè fossin

²⁵⁹ Ll. Verd, doc. 301, 1356/10/12. La concessió del donatiu comportà una nova redempció de pena de terç per part del monarca a favor dels gironins i la resta d'atorgants, així com la llicència per collir imposicions sobre béns i mercaderies per poder recuperar la quantitat concedida i les despeses que havia generat: ACA, C, reg. 899, f. 117r-v, 1356/10/08.

²⁶⁰ AMGi, I.1.1., n. 2., f. 147r-148v (1356/10/23); f. 151v-152v (1356/10/07).

²⁶¹ AMGi, I.1.1., n. 2, f. 164r-168r (1357/03/13), f. 169r-172r (1357/04/11); C. Pergamins, vol. I, doc. 438 (p. 380-381), 1357/03/30. La xifra registrada en la documentació local gironina es correspon amb la recollida en el llibre de comptes de Pere Desvall, escrivà de la tresoreria reial: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST, «La Corona en la gènesis...», p. 421. Cal assenyalar, per contra, que en el preàmbul d'un censal-violari emès pel municipi l'agost d'aquell 1357 per «facere complementum» de la dita realitzada pel banquer Medir a compte dels jurats amb motiu de la proferta de 70.000 ll. del braç reial es fa al·lusió a una suma lleugerament superior als 78.538 s. 5 d., en concret, de 78.808 s, que possiblement incloïa les despeses per a aquella emissió de rendes i altres gestions.

²⁶² Basant-se en un registre comptable del tresorer reial: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST, «La Corona en la gènesis...», p. 421.

aprovats a canvi del lliurament de la quantitat esmentada. A banda de reclamar l'autorització per emetre censals i per prolongar la col·lecta de les imposicions sota control del govern local, les entregues tornaren a vincular-se amb la recuperació de patrimoni regi alienat. Per un costat, demanaven poder retenir-se 25.000 s. per tal de lluir la jurisdicció de la vall d'Hostoles venuda al noble Guillem Galceran de Rocabertí. Per l'altre, sol·licitaven que es traspassessin de manera efectiva a la ciutat els drets jurisdiccionals de més espais, encara que el rei, almenys en un primer moment, segurament no ho acceptà²⁶³.

Al marge d'això, tenim constància d'alguns dels lliuraments parcials de la ciutat (de nou a través de la taula de canvi de Ramon I Medir) corresponents als mesos de juliol-agost del mateix 1358 i de gener-febrer de l'any següent, encara que a partir d'aquest darrer mes, les urgències de moneda al front del regne d'Aragó justificaren que el rei pregués per anticipat la paga prevista pels mesos de març-abril²⁶⁴. A més, davant de l'amenaça de l'armada castellana a les costes valenciana i catalana, el mes de maig Pere III va requerir la presència de representants de Girona per tal de negociar una ajuda. És possible que el resultat de la reunió fossin els 10.000 s. aportats a les arques reials a canvi de la confirmació d'antics privilegis i l'expedició de noves gràcies²⁶⁵.

Al cap d'un mes, es registra la petició de la reina Elionor per reunir una vintena d'homes per tal d'armar una galera a Sant Feliu de Guíxols que reforcés l'estol que s'enfrontava al rei de Castella a les aigües d'Eivissa²⁶⁶. Així mateix, a les acaballes de 1359, quan tot just

²⁶³ ACA, C, reg. 984, f. Fr-Kr, 1358. El mes de juliol d'aquell mateix 1358 el rei es referia als capítols amb motiu de la proferta i demanava que s'ajornés la retenció de 25.000 s per a la redempció de la vall d'Hostoles fins al següent mes de novembre: LL. R., vol. I, doc. 222 (1358/07/27). Així mateix, sembla clar que el joc de préstecs i empenyoraments de jurisdiccions entre el rei i l'aristocràcia continuava viu el juny de 1360, ja que aleshores el Cerimoniós manà als magistrats gironins que entreguessin la suma retinguda a dos consellers reials: urgia recuperar la jurisdicció dels castells de Bellpuig i de la Bastida del Vallespir, alienats al camarlenc reial Francesc de Perellós (mentre una ajuda promesa pel rei de França no arribava), en una operació en què també estava implicada la vila de Perpinyà: LL. R., vol. I, doc. 243 (p. 456-457), 1360/06/20.

²⁶⁴ AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, f. 21r-v (1358/06/06), f. 54r-v (1359/03/07). Quant a les lletres en què es reclamava l'avançament d'una paga a la capital gironina (encara que la petició també arribà a la resta de nuclis de reialenc del bisbat): LL. R., vol. I, docs. 228 (1359/01/23), 229 (1359/02/13).

²⁶⁵ LL. R., vol. I, doc. 230 (1359/05/05). Quant a la quantitat que el monarca reconegué haver rebut destinada a l'armada comandada pel vice-almirall Guillem Morey i als privilegis concedits: LL. Verd, docs. 305-311 (p. 485-494), 1359/06/16-07/01. Segons assenyala P. Orti, hem de tenir present que l'ajuda també implicà a la vila de Sant Feliu de Guíxols, que segurament aportà 2.154 s. 7 d. dels 10.000 s.: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 126.

²⁶⁶ LL. R., vol. I, doc. 234 (1359/07/18). Havien de participar en l'organització de l'armada els consellers reials Eimeric de la Via i Pere Albert, ambdós ciutadans de Girona, i posar els reclutats sota les ordres del donzell Ponç de Biert i de Pere Nadal, que en serien patrons. Es pot trobar molta documentació tant de les reunions de les comunitats gironines per enviar-hi remers com tocant als salaris i altres despeses per l'avituallament de la galera armada al port de Sant Feliu de Guíxols a AHG, Gi-05, vol. 248, s.f., 1359/08/05 et s.

s'inauguraven les Corts de Cervera, el Cerimoniós tornava a demanar l'avançament d'una paga bimensual de les que restaven de l'ajuda del braç reial encetada el maig de 1358²⁶⁷.

Quant a les diverses entregues del donatiu aprovat a les Corts del desembre de 1359, disposem de poques referències. S'ha pogut calcular que Girona, juntament amb la vila de Sant Feliu de Guíxols, havia d'abonar 105.550 s. a l'any, de manera que li pertocà pagar 26.387 s. 6 d. cada trimestre des del maig de 1360 fins que la paga del maig de 1361 es reduí a la meitat i les successives s'anul·laren²⁶⁸. En definitiva, doncs, durant la primera fase de la guerra de Castella, com altres poblacions del principat que han estat objecte d'estudi, la ciutat de Girona hagué de fer diverses aportacions que resultaven tant dels subsidis aprovats en Parlaments o Corts com en acords particulars entre el monarca i la universitat²⁶⁹.

La ruptura unilateral per part de Pere I de Castella de la pau de Deza-Terra suposà el retorn a les hostilitats entre les dues corones el juny de 1362. El Cerimoniós, després d'un Parlament fallit a Barcelona a principis de juliol, convocà Corts de Catalunya que tingueren lloc entre l'agost i el setembre. Malgrat això, com en anys anteriors, hagué de negociar, en primera instància, amb les ciutats i viles reials directament per obtenir tropes a cavall²⁷⁰. El novembre de 1362 s'inauguraren les Corts Generals a Montsó i, després de llargues sessions, culminaren amb un nou donatiu de 130.000 ll. anuals durant dos anys i set mesos que calia recaptar via fogatge. En paral·lel, s'aprovà un nou impost, les generalitats (que gravava la producció i la venda de draps, així com la importació i exportació d'altres productes fora dels dominis del rei d'Aragó), el rendiment de les quals s'afegia al subsidi²⁷¹.

²⁶⁷ LL. R., vol. I, doc. 241 (1359/12/12).

²⁶⁸ P. ORTI GOST, «Una primera aproximació als fogatges...», p. 754-756. Vegeu-ne una època parcial estesa el mes de febrer de 1361 a favor de la universitat de Girona per Francesc Pabia, ciutadà d'aquesta i un dels quatre administradors del braç reial en aquell donatiu: AMGi, I.1.1., n. 4, f. 38v, 1361/02/06.

²⁶⁹ A tall de comparació amb altres ciutats i viles catalanes, podem dir que, en concepte d'ajudes particulars durant aquest primer període de la Guerra contra Castella, Barcelona aportà 212.000 s. l'octubre de 1356, 744.600 s. el juny de 1358 i 160.000 el maig de 1359 (P. ORTI GOST, «La construcció del sistema fiscal municipal...», p. 32). Així mateix, la vila de Cervera aportà 28.727 s. en una redempció d'host el desembre de 1356, 83.284 s. per un donatiu particular l'any 1358, 20.281 s. 2 d. per una altra ajuda particular l'any següent, i 9.000 s. per dues remissions de penes expedides els anys 1359 i 1360 (P. VERDÉS PIJUAN, «“Per tal que no calgués a logre manlevar”...», p. 41). Quant a les viles del Camp de Tarragona sota la senyoria de l'arquebisbe de Tarragona, en canvi, només es documenta que feren front a un subsidi particular de 30.000 s. el novembre de 1356: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 171.

²⁷⁰ M. T. FERRER I MALLOL, «Les Corts de Catalunya...», p. 891-895.

²⁷¹ Sobre aquestes dilatades Corts: Josep M. PONS GURI, *Actas de las Cortes Generales de la Corona de Aragón de 1362-63*, Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, vol. I, Madrid-Barcelona, 1982. Vegeu-ne el capítol del donatiu a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST (eds.), *Corts, parlaments i fiscalitat...*, doc. XIX (p. 228-262). A propòsit de la transcendència, en termes fiscals i polítics, dels acords presos en aquestes Corts Generals pel conjunt de la Corona: M. SÁNCHEZ, A. FURIÓ, A. SESMA, «Old and New Forms of Taxation...», p. 120-124.

La signatura d'una nova pau a Morvedre el juliol de 1363 podia augurar un canvi de conjuntura, però la guerra es reobrí a la tardor del mateix any amb l'ocupació per part de Pere I de les places meridionals del regne de València i, fins i tot, d'un bloqueig per terra i mar de la pròpia capital valenciana. En aquest context, es convocaren Corts a Tortosa, encara que s'acabaren traslladant a Barcelona a l'abril de 1364, iniciant així una sèrie d'assemblees que s'allargarien fins a l'abril de 1365 i que se celebrarien entre la ciutat comtal, Lleida i Tortosa.

En la primera trobada a Barcelona, el mes abril, s'aprovà la concessió d'un donatiu de 65.000 ll. que havia de ser recollit urgentment tant a Catalunya com a Mallorca amb dues pagues, una a finals de maig i l'altra a finals d'agost d'aquell mateix 1364. Abans de vèncer aquest darrer termini, però, el juliol es votà a Barcelona un afegit de 120.000 ll. durant un any, percebuts via fogatge, que es començaria a recaptar l'agost de 1364 i que s'abonaria per trimestres. Aquests dos últims donatius, doncs, se sobreposaven als de Montsó, cosa que significà doblar pràcticament les contribucions des del mes de maig de 1364 i inaugurar el trienni de major pressió fiscal, comptat i debatut, de tot el segle XIV²⁷².

El tercer donatiu d'aquestes Corts de Barcelona-Lleida-Tortosa s'aprovà el mes d'abril de 1365 i va ser ampliat i modificat pel que tingué lloc a Barcelona a finals d'aquest mateix any. En concret, a l'abril a Tortosa s'acordà un donatiu de 325.000 ll. l'any durant dues anualitats, al qual s'afegiren 122.000 ll. durant el primer any en l'assemblea del mes de desembre a Barcelona. En definitiva, s'acabaren atorgant 447.000 ll. el primer any i 325.000 ll. el segon. Per fer front a aquestes grans quantitats, es diversificaren les vies o expedients fiscals. Per una banda, es preveia una emissió de deute públic en nom del General de Catalunya que s'havia de cobrir amb el que generessin unes noves generalitats sobre el tèxtil i el comerç i, així mateix, s'hi assignaven els ingressos de la seca del florí de Perpinyà i una gabella sobre la sal de recent creació. Per l'altra, les quantitats restants s'havien de recaptar via fogatge, per mitjà d'imposicions sobre la farina, la carn i el vi i una tercera fracció segons la fórmula que els tres braços decidissin²⁷³. La implementació de tots aquests

²⁷² P. ORTI GOST, «Una primera aproximació als fogatges...», p. 764-765; M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Las primeras emisiones de deuda pública...», p. 219-258, en especial p. 220-222. Mentre que del primer donatiu sembla que no se'n redactà cap capítol, quant al segon: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST, *Corts, parlaments...*, doc. XX (1), p. 263-282.

²⁷³ Vegeu-ne els capítols del donatiu: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST, *Corts, parlaments...*, doc. XX (2), p. 283-329. Quant a una anàlisi detallada d'alguns dels components del subsidi: José L. MARTÍN RODRÍGUEZ, «Nacionalización de la sal y aranceles extraordinarios en Cataluña (1365-1367)», *Anuario de Estudios Medievales*, 3 (1966), p. 515-524; Montserrat FIBLA GUITART, «Les Corts de Tortosa i Barcelona, 1365. Recapte del donatiu», *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, XIX (1978), p. 97-121. Més recentment, el donatiu ha estat estudiat posant l'èmfasi en el fogatjament i en l'emissió de censals que suscità.

procediments havia de ser controlada per una comissió de les Corts, que reprenia fórmules d'assemblees d'anys anteriors i que acabaria esdevenint la Diputació del General²⁷⁴.

Per altra banda, no s'ha de perdre de vista, com assenyala, M. Sánchez, que el complex sistema fiscal i financer projectat era, en gran mesura, un pla experimental per buscar una solució ràpida a una conjuntura bèl·lica crítica. Calia, doncs, moneda de manera immediata i, com ja havia succeït amb subsidis d'aquella guerra i d'altres períodes anteriors, fou necessari confiar en els serveis de banquers, capaços d'avançar grans sumes de pecúnia mentre es posava en funcionament la lenta maquinària recaptatòria. A Tortosa mateix ja es manllevaren quantitats de diversos canviadors a principis de 1365 i, una vegada aprovat el donatiu el mes d'abril, se signà un pacte a les Corts amb el banquer barceloní Berenguer Bertran, reforçat posteriorment per les garanties ofertes per tot el conjunt de comunitats del principat. Es convertia així en receptor de tota la moneda que generessin les tributacions i recursos fiscals previstos. Bertran es rodejà d'una xarxa de banquers i altres col·laboradors establerts arreu de Catalunya entre els quals es trobava el canviador gironí Ramon I Medir²⁷⁵. Com en campanyes anteriors, era a la seva taula on el govern de Girona (i la resta de comunitats del bisbat) hagué de prometre, en primer terme, l'abonament de les pagues dels donatius i fer-les efectives en diversos terminis.

Tal com apuntàvem, no totes les mesures previstes per a la recaptació de l'enorme subsidi tingueren els resultats desitjats i el sistema en general mostrà les seves limitacions. Calia introduir-hi, doncs, diverses modificacions i s'hagué de convocar una nova reunió de Corts de Catalunya que tingué lloc a Barcelona a finals de desembre. D'entrada, s'obrí la via per adaptar alguns dels expedients fiscals²⁷⁶. Molt a grans trets, i d'acord amb el que precisen P. Orti i M. Sánchez, en tots tres braços es tendiren a compartir (és a dir a repartir entre les comunitats d'acord amb el nombre de focs de cadascuna) les fraccions del total que, per

Respectivament: P. ORTI GOST, «Una primera aproximació als fogatges...», p. 765-768; M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Las primeras emisiones de deuda pública...», p. 219-258.

²⁷⁴ Pel que fa als primers passos d'aquesta institució i alguns dels seus protagonistes: Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Les Corts de Catalunya...», p. 875-938; EAD., «Els diputats del braç de les ciutats i viles reials de 1359 a 1413. Perfils biogràfics», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26 (2005), p. 515-549. A propòsit de la seva aparició en la dinàmica d'articulació d'una fiscalitat general a Catalunya: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La consolidació de la nova fiscalitat a Catalunya (1359-1380)», a Maria TERESA FERRER I MALLOL (dir.), *Història de la Generalitat de Catalunya: Dels orígens medievals a l'actualitat, 650 anys*, Barcelona: Generalitat de Catalunya-Institut d'Estudis Catalans, 2011, p. 99-117.

²⁷⁵ Una breu aproximació al funcionament d'aquesta xarxa bancària al servei dels donatius de 1364-1366 a partir, justament, del cas del canviador gironí Ramon Medir: Albert REIXACH SALA, «Banqueros al servicio del poder: El cambista Ramon Medir de Gerona y la tesorería real durante la Guerra de los Dos Pedros (1356-1369)», a Àngel ALLOZA APARICIO *et alii.* (eds.), *Comercio, banca y sociedad en los reinos hispánicos (siglos XIV-XVIII)*, Madrid: Polifemo, 2012, p. 51-79.

²⁷⁶ El capítol corresponent a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST (eds.), *Corts, parlaments i fiscalitat...*, doc. XXI, p. 331-391.

exemple, s'havia planejat reunir per mitjà de l'aplicació d'imposicions, de generalitats o de la gabella de la sal²⁷⁷. Així mateix, com avançàvem, s'afegí un nou donatiu al que s'havia aprovat a l'abril. L'objectiu d'aleshores era preparar la definitiva invasió de Castella amb el suport de les companyies de Bertrand du Guesclín que hauria de permetre, en pocs mesos, la coronació d'Enric de Trastàmara com a rei de Castella i la retirada de l'exèrcit castellà dels territoris ocupats d'Aragó i València²⁷⁸.

En aquesta segona etapa de la Guerra contra Castella, com hem vist, caracteritzada per una intensa pressió fiscal, sobretot a partir de la primavera de 1364, la repetició i encavalcament de demandes reials amb pocs mesos de diferència tornaren a obligar a la universitat de la ciutat de Girona a captar i mobilitzar recursos d'una manera gairebé frenètica. Amb la reobertura del conflicte bèl·lic l'estiu de 1362 i les imminents necessitats de moneda per a la defensa dels territoris de la Corona, la ciutat, juntament amb la vila de Sant Feliu de Guíxols, oferí un nou donatiu particular. Consistia en 36.270 s. i s'acompanyava d'un préstec de 46.200 s. (4.200 florins), que probablement tornà a interrelacionar-se amb un empenyorament de patrimoni regi, en concret de la jurisdicció de diverses parròquies de la rodalia a favor del govern municipal de Girona²⁷⁹.

²⁷⁷ P. Orti Gost, «Una primera aproximació als fogatges...», p. 766-768; M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Las primeras emisiones de deuda pública...», p. 231-235.

²⁷⁸ Quant a la difícil negociació d'aquest nou donatiu: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Negociación y fiscalidad en Cataluña a mediados del siglo XIV: las Cortes de Barcelona de 1365», a Maria Teresa FERRER MALLOL *et alii* (eds.), *Negociar en la Edad Media/ Négocier au Moyen Âge*, Barcelona: CSIC-Casa de Velázquez, 2005, p. 123-164. Pel que fa a la darrera fase de la Guerra contra Castella entre finals de 1365 i principis de 1366: M. LAFUENTE GÓMEZ, *Dos Coronas en guerra...*, p. 144-157.

²⁷⁹ L'acord pel donatiu concedit el setembre de 1362 motivà la signatura de diversos capítols entre el rei i els representants de la ciutat: C. Pergamins, vol. I, doc. 523 (1362/09/10) = ACA, C, reg. 907, f. 165r-166r, 1362/09/10, Barcelona. Quant al traspass de la jurisdicció de diverses parròquies a favor de la ciutat: AMGi, I.1.1., n. 5, f. 150r-157v, 1362/12/19. El donatiu particular de Girona i Sant Feliu potser cal incloure'l dins d'una aportació de tot el conjunt del bisbat de 8.000 florins i en el lliurament de la qual intervingué el canviador Ramon Medir: ACA, C, reg. 1181, f. 178v-179v, 1362/10/22, Girona. Els 36.270 s. (per bé que comptats en florins) del donatiu ingressaren a la tresoreria reial el mateix setembre de 1362 (ACA, RP, MR, reg. 345, f. 28r 1362/09), mentre que els 88.000 s. (8.000 florins) del préstec el gener següent (ACA, RP, MR, reg. 346, f. 9v, 1363/01); agraeixo les dues darreres notícies a Esther Tello. Val a dir, a més, que en aquests pactes entre el rei i moltes localitats de reialenc del principat de la tardor de 1362 s'actuà amb procediments similars als de Girona en d'altres casos, com, per exemple, a la vila de Puigcerdà, la qual obtingué del monarca la venda de la lleuda de la mateixa població, dels maells, els molins i el passatge de Sant Martí: M. T. FERRER I MALLOL, «Les Corts de Catalunya...», p. 891-895. Quant a d'altres indicis (a partir d'operacions fetes *a posteriori*) de la campanya d'alienacions de patrimoni reial duta a terme al llarg del mateix període a favor de poblacions del bisbat de Girona com ara la vila de Torroella de Montgrí o la de Besalú, vegeu, respectivament: AHG, Gi-05, vol. 263, s.f. (1363/09/13); s.f. (1363/11/08). Així mateix, sabem que aquelles contribucions es conceberen, en efecte, com un préstec que el Cerimoniós possiblement havia promès retornar el maig de 1363, d'acord amb el que s'infereix d'una missiva del mes de març, dirigida al consell de la ciutat de Girona, en què sol·licitava una pròrroga del termini: ACA, C, reg. 1184, f. 26v-27r, 1363/03/14. Sant Feliu de Guíxols recuperà, a través de l'administració de la capital gironina, la suma de 5.830 s. (530 florins) aportada el mes d'octubre de 1363: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 1, f. 47r-v, 1363/10/12.

A inicis de 1363, poc abans de l'aprovació definitiva del donatiu de Montsó, la ciutat de l'Onyar finançà 10 ciutadans muntats en mules i 20 ballesters durant 2 mesos per un cost total de 4.800 s.²⁸⁰. Igual que en el donatiu de les Corts de Cervera, disposem de molts pocs detalls de les quantitats que Girona hagué de fer efectives per les diverses pagues del subsidi aprovat a Montsó i que havien d'iniciar-se el mes d'abril de 1363. A partir de les informacions que recull P. Orti, li corresponien 60.384 s. per cadascun dels dos anys²⁸¹. Amb tot, és possible que les pagues d'aquest donatiu no fossin sempre abonades d'acord amb el calendari fixat, ja que hi ha indicis de la demanda per part del rei d'anticipar-ne almenys dues abans de la fi de novembre de 1363²⁸². D'altra banda, mentre no s'aprovà el mig fogatge de les Corts de Barcelona que calia començar a recaptar a partir del maig de 1364, a principis d'aquell any (o ja a finals de l'anterior) és probable que la ciutat prometés una ajuda particular que assolía els 7.700 s (700 florins)²⁸³. Finalment, malgrat no disposar de documentació que ho corrobori, dels dos subsidis aprovats a Barcelona l'any 1364 i els lliuraments del qual havien de començar el mes de maig i el mes d'octubre respectivament, Girona devia haver de pagar 30.192 s. pel primer i 26.984, 1 s. 8 pel segon²⁸⁴.

Molt més complicat resulta comptabilitzar la contribució efectuada en el complex donatiu de Tortosa de l'any 1365 ampliat el mes de desembre a Barcelona. Tot i això, sabent que a la ciutat de l'Onyar, se li atribuïent 1425 focs (1590 juntament amb la vila de Sant Feliu), en la fracció del subsidi repartida via fogatge lliuraren un total de 33.259 s. 6 d. amb pagues que s'estengueren des de la tardor d'aquell any fins a la primavera de 1367²⁸⁵. Cal recordar que que s'havien previst altres mecanismes simultanis per confegir els donatius de l'any 1365, com ara emissions de rendes en nom del General o la col·lecta d'imposicions sobre la

²⁸⁰ AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 45v (1363/05/23), f. 196r-197v (s.d.). El tresorer reial ingressà la suma el juny següent: ACA, RP, MR, reg. 346, f 47v, 1363/06 (agraïxo aquesta darrera notícia a Esther Tello). Pocs mesos després, la contribució comportà, a més, una redempció de penes per part de l'infant Joan, primogènit del Cerimoniós, i duc de Girona: LL. R., vol. I, doc. 270 (1363/07/03). Qui sap si aquesta redempció anava lligada a la polèmica suscitada per un protest que un síndic de la ciutat de l'Onyar havia portat als diputats del General a Barcelona contra l'infant a propòsit d'unes emparees fetes contra gironins. Joan s'havia assabentat que en la documentació generada se'l calumniava i ordenava que s'investigués, pretext que potser serví per a la redempció de penes.

²⁸¹ Les pagues trimestrals consistien en 16.888 s. satisfetes juntament amb la vila de Sant Feliu de Guíxols, ja que entre totes dues poblacions sumaven 2.111 focs, dels quals 1.887 eren de la capital gironina. Així, de la xifra total de 67.552 s. per any i comptant que la tarifa del fogatge de Montsó era de 32 s./foc anuals, la ciutat de l'Onyar tributà realment amb 60.384 s. per cadascun dels dos anys de vigència del subsidi: P. Orti Gost, «Una primera aproximació als fogatges...», p. 755; P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 130.

²⁸² Ll. R., vol. I, doc. 273 (1363/11/18).

²⁸³ AMGi, I.1.2.1, llig. 6, reg. 1, f. 52r-54r, 1364/01/06. AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, f. 70r-72v, 1364/01/28.

²⁸⁴ P. ORTI GOST, «Una primera aproximació als fogatges...», p. 755, 770-771.

²⁸⁵ Tornem a basar l'aproximació numèrica en: P. ORTI GOST, «Una primera aproximació als fogatges...», p. 755, 770-771. Per un exemple d'una època estesa per Ramon Medir, actuant de procurador del banquer Berenguer Bertran, a propòsit de la que era la tercera paga del fogatge el mes d'abril de 1366 i que confirma el còmput total de 1.590 focs: AMGi, I. 1.1., n. 6, f. 38r, ca. 1366/06/15.

farina, la carn i el vi. A propòsit d'aquest últim procediment, cal dir, però, que, en el cas que ens ocupa i el d'altres nuclis, s'acabà portant a la pràctica a través de vendes de violaris, tal com detallarem en revisar l'evolució del deute²⁸⁶. Hi havia, finalment, altres recursos que, en efecte, no donaren els fruits esperats. Ens referim, sobretot, a la gabella de la sal, que no aportà els ingressos previstos i conduí a un repartiment de 30.000 ll. entre les comunitats del braç reial obtingut a través d'un fogatge de 15 s. per foc²⁸⁷.

En conjunt, doncs, entre els anys 1362 i 1366 la ciutat de Girona contribuí amb la gran quantitat d'aproximadament 423.711 s. 9 d. a les demandes de la corona, en un ritme que tingué els vèrtexs de màxima intensitat en el període comprès entre finals de 1364 i mitjan 1366. I, com en la primera fase del conflicte, s'alternaren les ajudes particulars amb els donatius, com hem vist, especialment complexos des de 1364²⁸⁸.

Això no obstant, com ha assenyalat algun autor, després de cloure's l'enfrontament directe amb Pere el Cruel l'any 1366, hi hagué diversos esdeveniments que podrien incloure's entre les últimes conseqüències de la Guerra contra Castella: l'atac contra dominis dels Cabrera i les liquidacions d'alguns impostos que havien estat concedits a les administracions locals²⁸⁹. En primer lloc, pocs mesos després de superar-se el feixuc trienni de 1364 a 1366, la tresoreria de Girona hagué de finançar, juntament amb la vila de Sant Feliu de Guíxols, un contingent per anar al setge dels castells de Montsoriu i d'Argimont al vescomtat de Cabrera²⁹⁰. Els costos d'aquella operació de 1368 ascendiren a un mínim de 1.100 s. (100

²⁸⁶ Tot i això, per tenir una xifra aproximada del que correspongué a Girona per aquesta via de les imposicions, es pot fer un càlcul amb les xifres aportades per P. Orti (ID., «Una primera aproximació als fogatges...», p. 770-771) que donaria una suma total considerable: 101.531 s. 3 d.

²⁸⁷ Documentem que el canviador Ramon Medir exigia quantitats per aquest concepte als magistrats de la ciutat, però no comprovem que les lliuressin: AMGi, I. 1.1., n. 6, f.s., 1366. En tot cas, en hipòtesi, hagueren d'entregar-li, entre setembre i novembre de 1366, 21.375 s.

²⁸⁸ Respecte a dons particulars durant el mateix període, sabem que Cervera aportà 20.450 s. al rei a la segona meitat de 1362 i a principis de 1366 un "préstec" de 32.114 s. per a la contractació de companyies mercenàries: P. VERDÉS PIJUAN, «"Per tal que no calgués a logre manlevar"...», p. 44.

²⁸⁹ P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 136.

²⁹⁰ L'infant Joan, primogènti del Cerimoniós, fou l'encarregat de convocar les hosts reials i maldar perquè els jurats gironins acceptessin mobilitzar els seus conciudadans pel primer setge al castell d'Argimont: LL. R., vol. I, docs. 296 (1367/06/10), 298 (1367/08/05). El novembre de l'any següent, en canvi, fou el mateix rei que exigí l'enviament de 42 homes armats després de la reducció de combatents en el setge aleshores al castell de Montsoriu: Ibid., vol. II, docs. 302 (1368/11/01), 303 (1368/11/01). Amb aquesta maniobra el Cerimoniós pretenia acabar amb l'intent de Bernat III de Cabrera de recuperar el domini del vescomtat que el monarca, durant la Guerra contra Castella, li havia expropiat al seu pare, el vescomte Bernat II, acusat d'alta traïció. En aquest sentit, el desembre de 1367 esclatà una veritable rebel·lió dins del vescomtat, a la qual, com observa A. Martínez, més enllà dels fidels agents senyorials, seria versemblant que una part important de la població autòctona hi donés suport, un bon indicador, d'altra banda, de l'ascendència que havia assolit la família vescomtal sobre els seus súbdits: Alejandro MARTÍNEZ GIRALT, *El poder feudal, els seus agents i el territori: El vescomtat de Cabrera (1199-1423)*, Santa Coloma de Farners, Centre d'Estudis Selvatans, 2012, p. 108-110. Vegeu, també, a banda de la bibliografia que cita A. Martínez: Josep M. MARQUÈS PLANAGUMÀ, «Argimont: indret, castell i santuari. Dades inèdites», *Quaderns de la Selva*, 5 (1992), p. 31-42, en especial p. 35-35.

florins), i segurament s'hi sumaren 385 s. 4 d. per la part corresponent dels 1.000 florins imposats pel rei al conjunt de comunitats del bisbat de Girona com a remissió de penes per les reticències inicials a mobilitzar homes armats²⁹¹.

Així mateix, arran de l'anul·lació, en el marc de les Corts de Barcelona de 1368-1369, de la gabella de la sal aprovada a l'assemblea de 1365 mitjançant l'aplicació d'un fogatge de 3 s. per foc a satisfer en dos anys, Girona hagué de lliurar 4.760 s. a R. Lluçà, regent del General de Catalunya²⁹². En efecte, com assenyala P. Orti, ambdós. També s'hi hauria de considerar la quantitat de 6.660 s. que, la tardor de 1380, el General de Catalunya reclamà, a través del seu comissari local, al municipi gironí per les restes de les imposicions implantades l'any 1366, el rèdit de les quals, tal com veïem, s'havien de distribuir entre la tresoreria local i les arques del General. Llavors, però, el repartiment encara no s'havia resolt²⁹³.

Tal com hem anat veient, els afers bèl·lics en què estigué implicat el rei d'Aragó a les dècades centrals del segle XIV foren el detonant d'una pressió fiscal creixent que, fins pels volts de 1360, afectà especialment a viles i ciutats de reialenc com Girona (TAULA 2.1., GRÀFIC 1). En aquest sentit, durant el cicle de la Guerra de l'Estret i de l'ocupació del regne de Mallorca comprès entre 1340 i 1347, des de les arques gironines es desemborsaren un mínim de 240.000 s. El tret més destacat d'aquesta etapa fou, però, el fet que des de 1343 els representants municipals recorregueren per primera vegada a la venda de violaris per finançar les aportacions degudes. En el marc de les anomenades guerres mediterrànies (1350-1356), a les quals la ciutat de l'Onyar, tant a través de subsidis com d'ajudes particulars, contribuí amb aproximadament 680.000 s., aquest recurs es generalitzà, tot comportant la perpetuació dels impostos directes recaptats per l'administració local.

²⁹¹ Deduïm l'aportació d'una entrega als diversos gironins que actuaren de conestable de quatre escamots de 20 a 15 clients cadascun (sumaven un total de 70 individus) que era de 100 florins. I s'indicava que era el lliurament pel quart mes que feia que hi havien anat: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 3, f. 48r, 1368/09/13. Es féu front a tot això mitjançant la contractació de com a mínim un *mutuum* del mercader Arnau Campllong: Ibid., s.f., 1369/03/17.

²⁹² AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 247v-248r, 1370/03/20.

²⁹³ AMGi, I.1.1., n.10, f. 38v-39v, 1380/09/22. El comissari, el gironí Bernat Ferrer, segurament instà una execució per pressionar els magistrats locals i aquests es veieren obligats a pagar-li part de la suma en menys de 15 dies a partir d'una talla aleshores en curs a la ciutat. Tot plegat, però, quedaria obligat al preu amb què s'havia de subhastar l'alberg d'un dels impositors acusat de tenir molts deutes pendents al fisc. És molt probable que la quantitat finalment pagada per les autoritats gironines fos el resultat d'un pacte amb l'agent de la Diputació del General, com succeí a la ciutat de Manresa tot just dos anys després, a la qual es reclamaven 1.142 ll. 14 s. 4 d. per les restes de les mateixes imposicions, però que, una vegada demostrada la impossibilitat de respondre a la suma, se li condonà el deute amb un ingrès immediat de 2.500 s.: Marc TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd" de Manresa*, Manresa: Parcir, 1998, p. 361-365.

Finalment, l'esclat d'un enfrontament directe entre la Corona d'Aragó i la de Castella l'any 1356 i que es perllongà, amb breus períodes de treva, fins una dècada després, marcà un punt de no retorn en l'evolució del sistema fiscal i financer municipal²⁹⁴.

En la primera etapa fins a 1361, de nou combinant-se els donatius amb aportacions directament negociades per síndics de la ciutat, el total assumit per Girona ascendia als 480.000 s. En la segona es repetia una xifra similar (uns 424.000 s.), encara que en el decurs de dos anys menys i, per tant, a un ritme molt més accelerat. I això deixant de banda les seqüeles de la guerra que es registren fins a la fi del decenni. De resultes d'aquesta densa sèrie d'aportacions, la Guerra dels Dos Peres contribuï a assentar definitivament el deute en les finances gironines, segons precisarem més endavant.

1.3.2. La defensa de la terra (1361-1439)

Fos com fos, en paral·lel a la guerra entre el Cerimoniós i el rei de Castella es començà a manifestar una altra causa de despesa per a les comunitats locals amb gran continuïtat al llarg del període investigat. Tot arrenca a finals del mes de març de 1361, quan es divulgà a Girona la notícia que companyies mercenàries procedents del regne de França havien creuat el riu Auda i entrat al Rosselló, de manera que en un dia o una nit podrien plantar-se a l'altra banda de les Alberes²⁹⁵. Segons explica M. Sánchez, aquella amenaça enmig d'un breu parèntesi de la Guerra contra Castella, si bé alhora resultant de la signatura de la Pau de Brétigny (maig de 1360) i el llicenciament de tropes implicades en la Guerra dels Cent Anys, s'acabà materialitzant. I el rei, a mitjan mes d'agost de 1361, invocà per tot Catalunya l'usatge *Princeps Namque*. Malgrat que ja s'havia emprat arran de la invasió francesa de 1280 i en l'atac de flotes castellanes al litoral català l'any 1359, la disposició esdevingué l'emblema d'una nova dinàmica de pressió fiscal i d'exigències de la monarquia orientades a la defensa del principat, una circumstància que tingué una gran incidència en la vertebració dels municipis catalans al darrer terç del segle XIV²⁹⁶.

²⁹⁴ P. VERDÉS PIJUAN, «“Per tal que no calgués a logre manlevar”...», p. 41.

²⁹⁵ AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 4, f. 26r-v, 1361/03/30.

²⁹⁶ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Defensar lo principat de Cathalunya en la segunda mitad del siglo XIV: de la prestación militar al impuesto», a IBID., *Pagar al rey...*, p. 171-211. Pel que fa a diverses precisions jurídiques sobre la naturalesa i la interpretació històrica de l'usatge: Francisco Luis PACHECO CABALLERO, «El usatge “Princeps Namque”, las Cortes y los juristas», *Initium*, 10 (2005), p. 225-246.

En línies generals, amb les entrades de companyies «estranyes» procedents del nord de les Corberes, que es registraren amb una freqüència gairebé quinquennal des de 1361 i, més espaiades fins a finals de la dècada de 1430, Pere el Cerimoniós i els seus fills i successors cridaren periòdicament a la mobilització general de tots els habitants de Catalunya. Des de 1368, però, el servei militar es tendí a commutar amb aportacions de les comunitats calculades en funció del nombre de focs de cadascuna. Alhora, aquestes crides no foren exclusivament per a la defensa de la “terra”, sinó que a partir de finals del decenni de 1360 el monarca continuà reclamant-se la prestació de serveis militars per d’altres campanyes dins dels seus propis dominis contra les senyories d’alguns nobles vassalls acusats de rebel·lió i, fins i tot, per empreses del rei a l’exterior. Això darrer, però, serà tractat en un proper epígraf.

1.3.2.1. Les primeres incursions de companyies mercenàries (1361-1368) i l’entrada de l’infant de Mallorca (1374)

Al capdavant, com hem dit, des de la primera entrada de companyies mercenàries de l’any 1361, un dels punts clau de l’agenda de la monarquia, potser tant o més que les expedicions a l’exterior, fou la defensa del principat. Això es traduí, en primer terme, en successives crides a la mobilització militar. Ben aviat, però, les aportacions personals a la guerra foren convertides en demandes fiscals a què havien de contribuir tots els habitants de Catalunya (TAULA 2.1., GRÀFIC 1). Ja començà a ser així l’any 1368. Aleshores, la invocació de l’usatge *Princeps Namque* per l’entrada de companyies liderades per Bertrand du Guesclin, que arribaren fins a Tremp i aconseguiren amenaçar Cervera, derivà finalment en una composició general. L’episodi de la mobilització de la milícia urbana ha estat ben estudiat per la ciutat de Barcelona²⁹⁷. De tota manera, desconeixem quina fou la contribució concreta de Girona en el fogatge que s’implantà llavors, vinculat, alhora, amb l’expedició que el rei pretenia fer a Sardenya²⁹⁸.

A priori, acabat l’intensíssim cicle de la Guerra contra Castella, la dècada de 1370 s’obria com un període de certa calma des del punt de vista fiscal i en què, per tant, s’entreveien possibilitats per a la recuperació econòmica de les tresoreries locals. I, en efecte, a Girona, com en moltes poblacions, s’endegaren iniciatives en aquest sentit entre 1368 i 1370,

²⁹⁷ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La convocatoria del usatge Princeps namque en 1368 y sus repercusiones en la ciudad de Barcelona», *Barcelona Quaderns d’Història*, 4 (2001), p. 79-107.

²⁹⁸ Vegeu sobre aquesta relació estreta entre la contribució per Sardenya i la commutació de l’usatge *Princeps Namque*. P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 136.

d'acord amb el que desgranarem en un proper epígraf. Tanmateix, la tranquil·litat durà poc i fou més aviat aparent. I és que, si bé les exigències per part de la reialesa s'anaren assumint de forma progressiva, quan coincidiren amb d'altres adversitats, fou notable l'impacte que tot el conjunt tingué en les finances locals. Aquesta circumstància quedà clarament de manifest en el bienni de 1374-1375.

Segons s'ha advertit en diversos indrets del principat, entre mitjan 1374 i els mesos centrals de l'any següent, les males collites i l'escassetat de gra precediren mortalitats (en part per possibles rebrots locals de pesta) i algun terratrèmol. A això s'hi sumà l'entrada en territori català de companyies mercenàries contractades per l'infant Jaume de Mallorca en un intent per recuperar el reialme de què el seu pare havia estat desposseït per Pere III. La seva incursió, en primera instància prevista a través del Rosselló, però finalment executada per la Cerdanya, motivà, doncs, la mobilització militar i la preparació de la defensa amb les habituals implicacions fiscals i financeres per a gairebé totes les comunitats del principat²⁹⁹.

Girona no quedà al marge del dispositiu destinat a l'entrada liderada pel darrer hereu de l'antiga dinastia privativa de Mallorca, que amb les seves companyies, arribà fins al Vallès a través de la plana de Vic, abans de traslladar-se cap als regnes d'Aragó i Castella. En primer terme, el municipi va haver de pagar la part corresponent en els donatius atorgats per la invasió. Seguint la pauta marcada amb l'entrada de companyies de l'any 1368, la invocació de l'usatge *Princeps Namque* de la tardor de l'any 1374 es commutà per una aportació via fogatge. Això no obstant, com plantegen M. Sánchez i P. Orti, ens hauríem de retrotraure a les Corts de Barcelona de 1372-1373, en què ja s'aprovà la concessió d'un donatiu de 130.000 ll., una part del qual hauria de destinar-se al finançament de combatents en cas d'una crida a la mobilització general. Aquest subsidi, de fet, seria obtingut pel General de Catalunya mitjançant l'emissió de deute assignat a les generalitats. Finalment, però, només

²⁹⁹ Aquesta mala anyada, que s'allargà gairebé un bienni, ha estat bastant estudiada des de diversos punts de vista, com ara els moviments i la destrucció provocada per les tropes invasores o els preparatius per organitzar la defensa i, sobretot, quant a les dificultats per a l'abastament frumentari. A falta d'una síntesi global, la relativament nombrosa bibliografia entorn a casos com les ciutats de Barcelona, Tarragona, Manresa i Vic o de la vila de Cervera s'integren en l'aportació de M. Sánchez a propòsit de les exigències fiscals, a què remetem pel conjunt d'esdeveniments (des dels motius de la invasió de l'infant Jaume de Mallorca fins a la reacció dels governs locals per fer front a les adversitats): Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La presión fiscal en un año difícil: Catalunya, a mediados de 1374-miados de 1375», *Mayurca*, 27 (2001), p. 25-45. Cal afegir-hi, tanmateix, dos estudis recents sobre localitats de l'àrea de Girona, les viles de Sant Feliu de Guíxols i de Castelló d'Empúries, que permeten entreveure la concreció dels fets apuntats en aquesta demarcació: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 138-142; Albert MARTÍ ARAU, «Castelló d'Empúries davant la carestia del gra de 1374-1376», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 42 (2011), p. 263-296.

uns quants violaris foren venuts per diputats del General directament a particulars³⁰⁰. Per a l'emissió de la resta es transferí la tasca als diversos municipis que, al seu torn, rebrien com a compensació la venda per part de la mateixa Diputació d'una renda de quantitat equivalent als capitals amb què s'havien endeutat en nom d'aquesta institució. Desconeixem quina suma exacta correspongué a la ciutat de l'Onyar, per bé que no hauria representant mai un deute propi de la universitat, sinó del General³⁰¹.

Ultra els dispositius implementats, els fets acabaren superant totes les previsions al llarg de 1374, i el rei es veié obligat a invocar de nou l'usatge amb l'objectiu d'obtenir una composició d'1 florí per foc de les diferents comunitats catalanes³⁰². Per a la redempció de la convocatòria, el municipi de Girona tributà, juntament amb la vila de Sant Feliu de Guíxols, 17.460 s. (2.200 corresponien a aquesta vila portuària), que féu efectius a partir, en principi, de préstecs a curt termini³⁰³. A la primavera de l'any següent, se celebraren Corts a Lleida i s'hi votà una nova ajuda amb previsió al fet que l'infant Jaume de Mallorca pogués tornar a envair Catalunya. Altre cop les sumes corresponents a cada universitat hagueren de repartir-se per mitjà d'un fogatge i obtenir-se a través d'emissions de rendes en nom del General obligades a les generalitats. En conseqüència, la contribució que farien les comunitats seria en forma de préstec que la Diputació hauria d'anar retornant progressivament, com s'ha comprovat que succeí en alguns llocs entre els anys 1381 i 1382³⁰⁴. Malauradament, la documentació conservada no ens permet entreveure la suma transferida des de la hisenda gironina per aquesta raó³⁰⁵.

³⁰⁰ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Barcelona, mercado de la deuda pública emitida por la Diputación del General de Cataluña (1371-1374)», a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ *et alii* (eds.), *A l'entorn de la Barcelona medieval: estudis dedicats a la doctora Josefina Mutgé i Vives*, Barcelona: IMF-CSIC, 2013, p. 413-441.

³⁰¹ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La presión fiscal en un año difícil...», p. 33-37; P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 138-142. Tal com indica P. Orti, en un dels volums conservats de forma fragmentària del notari gironí Bartomeu Tord, poden localitzar-se tant vendes de violaris dutes a terme per Lluís Estruç, diputat local del General a Girona, a diversos particulars per satisfer part del donatiu de 130.000 ll. de les Corts de Barcelona de 1372-73 i assignats sobre les generalitats, com les emissions que apuntàvem que es feren a favor de les distintes universitats (n'apareixen diverses del bisbat gironí) per tal de compensar-los de les emissions prèviament assumides per aquestes comunitats: AHG, Gi-05, vol. 326.

³⁰² M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La presión fiscal en un año difícil...», p. 32-39.

³⁰³ Documentem que, com a mínim, 700 florins dels 1.590 foren prestats pel canviador Ramon Medir que, al mateix temps, com veurem, assumí un sindicat per a l'emissió de rendes per finançar la continuació de les obres de les muralles, a la vegada que coordinà part de l'avituallament de gra. De fet, se li consentí retenir-se la quantitat prestada del que recaptés per aquella gestió: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 78r-v, 1375/02/26. Una part de la suma, 600 florins, ingressà a la tresoreria reial el mes de maig: ACA, RP, MR, reg. 365, f. 36r, 1374/05. Pel que fa a la fracció corresponent a Sant Feliu de Guíxols: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 139.

³⁰⁴ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La presión fiscal en un año difícil...», p. 33-37; P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 138-142.

³⁰⁵ En contrapartida, hem localitzat força emissions dutes a terme per comunitats de la demarcació gironina per aquest motiu entre agost i setembre de 1375 a AHG, Gi-05, vol. 308, s.f.

En resum, als fons propis de l'administració local de Girona només es carregà realment la commutació de l'usatge *Princeps Namque* de 1374, ja que la resta de quantitats foren lliurades per la ciutat a títol de gestora del General de Catalunya. Així i tot, les despeses d'aquell bienni no es reduïren a les contribucions per al servei militar. Com hem dit, les catàstrofes naturals i la mateixa guerra feren més evidents que mai d'altres necessitats de la comunitat com el manteniment i el reforç del seu sistema defensiu i l'abastament frumentari. I, tal com comentarem en propers apartats, aquestes necessitats foren motiu de despeses majors.

1.3.2.2. Les guerres emporitanes (1380-1385)

Fos com fos, la guerra continuà sent una constant en l'evolució de la dinàmica fiscal de les comunitats catalanes. Així, ja en l'ocàs del regnat de Pere el Cerimoniós, la regió nord-oriental catalana assistí a un nou acte del llarg contenciós que enfrontava el casal de Barcelona amb els comtes d'Empúries. Com és sabut, a pesar de l'enllaç d'una filla del rei amb el comte Joan I, pels volts de 1380 s'encetà una espiral de tensió que culminà amb una autèntica guerra en dues fases ben marcades: una primera entre 1381 i 1382 i una represa encara més important entre la tardor de 1384 i l'any 1386³⁰⁶. El fet que l'escenari de la contesa fos en un espai dins l'àrea d'influència econòmica i política de la ciutat de l'Onyar implicà, sens dubte, que el paper de Girona i dels seus habitants no fos exactament el mateix que el d'altres localitats de reialenc. En primer terme, cal tenir present que les autoritats gironines constituïen una peça més de l'escaquer de poders de la regió³⁰⁷. I sembla que des de bon principi es feren ressò de projectes de Joan I d'Empúries que comprometien l'equilibri territorial de la demarcació i que significaven una autèntica disputa de la capitalitat de la ciutat que governaven. En certa manera, la majoria de prohoms

³⁰⁶ Com alerta M. Sánchez, les anomenades primera i segona guerres emporitanes han estat insuficientment estudiades per contrast amb les possibilitats que ofereix la documentació. Remetem a l'estat de la qüestió i la valuosa informació complementària que, pel que fa sobretot a la primera fase, n'ofereix aquest autor en dos treballs: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Defensar lo principat de Cathalunya...», p. 199-208; ID., «Fiscalidad y finanzas de una villa señorial...», p. 465-468. També és de gran utilitat la síntesi que proporciona A. Martí a Albert MARTÍ ARAU, *Crèdit públic i mercat del deute a una vila senyorial: Castelló d'Empúries (s. XIV-XV)*, Treball de recerca de doctorat inèdit, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2008, p. 135, 149-151. Fet i fet, l'ofensiva del Cerimoniós contra un dels seus vassalls més poderosos segurament forma part d'un fenomen de llarg abast que també abraçà mobilitzacions prèvies de l'host com la dirigida a atacar el castell de Querol de Ramon Alemany de Cervelló l'any 1380 o, fins i tot, la sentència a mort de Bernat de Cabrera en el decurs de la Guerra dels Dos Peres, i que caldria estudiar amb profunditat en el marc de les relacions entre la monarquia i l'aristocràcia del principat i de la corona en general al llarg del tres-cents.

³⁰⁷ Quant a la capitalitat defensada pels regidors gironins sobre tot l'àmbit del bisbat amb la voluntat de consolidar amb el reconeixement i l'entramat institucional la dominació socioeconòmica preexistent, a la vegada que els enfrontaments que això comportà amb aristòcrates titulars d'una extensa jurisdicció com els comtes d'Empúries, F. SABATÉ CURULL, *El territori de la Catalunya medieval...*, p. 146-147, 180-184, 219, 231-234.

gironins devien tenir un posicionament propi respecte de l'afer del comtat d'Empúries i tots aquests interessos és possible que fossin presents en els debats previs al moment que el Cerimoniós decidí passar a l'acció³⁰⁸.

Com se sap, el detonant del primer esclat fou un litigi de naturalesa feudovassallàtica entre Pere III i el seu gendre Joan I d'Empúries originat per Bernat Alemany d'Orriols, un vassall del segon que passà sota protecció del primer. Es concretà, a grans trets, en un doble setge del castell de Foixà el juny i l'octubre de 1381, i es tancà amb la rendició momentània del comte el gener de l'any següent. És possible que els seus efectes no es notessin gaire més enllà de les comunitats situades dins del comtat. Per contra, quan dos anys després fracassaren totes les temptatives de pacificació, fins i tot intentant que hi intervinguessin les Corts catalanes, i el comte Joan I es negà a una submissió definitiva i incondicional davant del monarca, l'octubre de 1384 el Cerimoniós convocà les hosts de Catalunya per emprendre l'ocupació del feu dels Empúries.

La campanya, tanmateix, va prendre un nou gir en ben poc temps: el Nadal de 1384 entraren a Catalunya contingents de mercenaris encapçalats per Bernat d'Armanyac en ajuda del comte i les tropes reials es veieren obligades a replegar-se i a esperar reforços. Llavors Pere III invocà amb caràcter d'urgència l'usatge *Princeps Namque* i el que havia estat un enfrontament d'escala més o menys local o regional es convertí en un nou episodi de la seqüència vinculada a la defensa del principat que dominà gran part del panorama fiscal de finals del tres-cents. La mobilització general permeté que a mitjan mes de maig de 1385 les tropes reials, liderades per l'infant Joan, frenessin una nova irrupció de companyies estranyes, que s'acabaren retirant. Aquest fou un dels principals motius pels quals moltes poblacions del comtat d'Empúries s'anaren rendint al monarca entre el juliol i el setembre següent. Durant aquest últim mes s'encetà finalment el setge a la vila de Castelló, que capitulà a principis de novembre abans que el comte Joan I fugís a Avinyó.

³⁰⁸ En aquest sentit, el desembre de 1380 els jurats enviaven una missiva al seu connatural i conseller de la cort reial Narcís de Santdionís alarmats del fet que el comte emporità havia reprès una vella obstinació dels seus avantpassats: s'havia «mes en son cor de nou fos ciutat la vila sua de Castaylló d'Empúries e fer elegir e posar bisbe en aquella» (AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 24v, 1380/12/04) [el document també és citat per F. SABATÉ CURULL, *El territori de la Catalunya medieval...*, p. 146, nota 915]. Ben mirat, segons s'entreveu en documentació publicada per J. Marquès, Joan I d'Empúries, a principis de la dècada de 1380, havia cercat la complicitat del papa d'Avinyó per aconseguir l'erecció de l'església de Santa Maria de Castelló en seu catedralícia, cosa a què es va oposar frontalment el Cerimoniós en nom dels drets reials i en defensa dels interessos de la ciutat de Girona. Al mateix temps, el monarca es feia ressò d'un dels principals perjudicis que provocava l'actitud del comte i és que els vassalls d'aquest es resistien a pagar creditors fora del senyoriu. Tot plegat devia trobar-se, doncs, entre les causes o justificants de l'ofensiva final de la tardor de 1384 de Pere III contra el seu gendre: Jaume MARQUÈS CASANOVAS, «La catedral frustrada de Castelló d'Empúries», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 13 (1978), p. 93-102.

Quan l'entrada de companyies de principis de 1385 redimensionà la segona fase de la guerra emporitana, el rei, en virtut de la convocatòria del *Princeps Namque*, començà a contactar amb diverses ciutats per aconseguir tan ràpid com fos possible composicions a la prestació de combatents. Així, negocià de forma directa aportacions específiques amb algunes de les principals ciutats, entre les quals es trobava la que ens ocupa. Per la majoria de comunitats, en canvi, es pactà l'entrega d'una suma a partir del còmput d'un florí mensual per foc en els dos mesos compresos entre el 15 de gener i el 14 de març de 1385. Atesos els retards en el compliment de les respectives pagues, les reticències de moltes comunitats a seguir tributant i les dificultats generals per a la percepció d'aquest primer fogatge, el mes de maig se celebrà un Parlament a la mateixa ciutat de Girona. L'acord que en resultà passava, en síntesi, per incrementar el dispositiu destinat a aïllar el comte d'Empúries de tropes mercenàries que el poguessin entrar a socórrer, cosa que s'havia de finançar amb l'aplicació d'un nou fogatge vigent de maig a juny i rebaixat a mig florí mensual per foc (per bé que finalment s'amplià fins al juliol i significà un total de 16 s. 6 d. per foc) que no seria gestionat per funcionaris de l'administració reial, sinó per representants del General de Catalunya.

D'aquesta forma s'aconseguia resoldre el problema de la defensa del principat, però l'usatge *Princeps Namque* continuava en vigor i l'incompliment massa generalitzat dels terminis fixats per la paga prevista entre gener i març féu optar per implementar una nova aportació de mig florí per foc, comptabilitzat pel període comprès entre el març i l'abril i que recaptaria la tresoreria reial atesos els avançaments fets en l'inici del conflicte. Tanmateix, la guerra no havia acabat amb l'expulsió de les companyies estranyes, sinó que feia falta sotmetre definitivament el noble rebel. Per això, davant l'expiració automàtica de l'usatge vinculat a les incursions, calia enfocar des d'una altra perspectiva les demandes per afrontar l'ofensiva final al comtat. Així, en diverses reunions mantingudes entre els síndics dels llocs reials i el monarca es pactaren sengles redempcions d'host que incumbien només aquestes poblacions i que es traduïren en una contribució de 6 s. per foc els mesos d'agost i setembre i una altra de 7 s. per foc entre octubre i novembre. Comptat i debatut, segons conclou M. Sánchez, la guerra emporitana comportà una pressió fiscal pel conjunt de Catalunya i, en especial, per les comunitats de reialenc només comparable a la suportada en el vertiginós trienni 1364-1367 de la guerra de Castella³⁰⁹.

³⁰⁹ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Defensar lo principat de Catalunya...», p. 201-208.

En assajar de reconstruir l'impacte de la seqüència de composicions de l'usatge *Princeps Namque* i de redempcions del servei d'host en les finances de Girona, s'observa que la trajectòria d'aquesta ciutat durant la campanya del rei contra el comte d'Empúries presenta algunes especificitats, especialment en la fase inicial. En primer terme, cal posar en relleu que el municipi que ens ocupa, igual que les ciutats de Barcelona, Perpinyà i Lleida, a principis de 1385 pactà directament amb Pere III la seva aportació a la contesa que havia començat pocs mesos enrere. En concret, dos representants enviats, el mes de febrer, davant del rei a la vila de Besalú acordaren diversos capítols³¹⁰. D'entrada, admetien les penes en què havien incorregut els seus conciudadans en no complir les crides a l'host de la tardor anterior: una part dels contingents convocats no havien comparegut al camp de batalla, a la vegada que d'altres ho havien fet, però havien retornat a les seves llars sense permís al cap de poc³¹¹. Per aquest motiu i arran de la convocatòria de l'usatge *Princeps Namque* per l'entrada de tropes mercenàries en socors de Joan I d'Empúries, es comprometien a pagar 40.800 s. en tres mesos que arrencaven del gener de 1385, és a dir 15.600 s. cada mes, si bé la fracció corresponent als dos primers s'hauria de lliurar de forma immediata i la tercera a principis de març³¹².

En aquest sentit, doncs, tot fa pensar que Girona no tributà en el primer fogatge dels mesos de gener a març de la mateixa manera que la majoria de comunitats catalanes. Sí que ho féu, en canvi, en les aportacions negociades en el Parlament celebrat el mes de maig a la pròpia ciutat de l'Onyar. Amb l'entrega de 44.000 s. (2.200 florins) participà en el subsidi de mig florí per foc pels quatre mesos que s'estenien entre abril i juliol i que havia de recaptar la tresoreria reial³¹³, encara que la part tocant a l'abril suposava un complement de 33.000 s. (3.000 florins) més que cobraria el General de Catalunya a través de Bernat I Ferrer, el

³¹⁰ ACA, C, reg. 944, f. 154v-156v, 1385/02/06, Besalú.

³¹¹ Sembla que, malgrat tot, els governants gironins, a principi del mes de gener, havien previst redimir el servei per contribuir als 200 llancers i 150 clients que esperava rebre el rei pagant 4620 s. (420 florins) mitjançant la recaptació d'una talla en forma de préstec forçós i repartida entre les tres mans: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 5r-v, 1385/01/13. Tot i això, s'esforçaren a negociar la xifra exacta i volgueren incloure-hi una nova concessió del dret de llevar barres per 6 anys: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 20v-21r, 1385/02/02. D'altra banda, l'alarma d'entrada de companyies estranyes també féu que s'iniciessin tots els preparatius per a la defensa de la ciutat, o sigui la provisió de vitualles i la mobilització de les desenes i de l'armament, entre d'altres aspectes: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 6v-8v (1385/01/17), 10r-v (1385/01/23).

³¹² En aquesta aportació de la ciutat de Girona també s'hi inclouen els focs de l'Hospital Nou i la vila de Sant Feliu de Guíxols, les autoritats de la qual, com succeí en d'altres ocasions, entregaren la part que els pertocava dels 40.800 s. a l'administració gironina: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11670, f. 6r-v, 1385/03/02. Consistia en 6.600 s.: AMSFG, Compte dels jurats 1385, f. 14v. Agraïxo aquesta darrera referència a Pere Orti.

³¹³ Correspongueren exactament a la vila de Sant Feliu de Guíxols 2.772 s. pel fogatge d'abril-juny i 924 s. pel de juliol: AMSFG, Compte dels jurats 1385, f. 21r, 23r. Agraïxo la referència a Pere Orti.

diputat local a la demarcació³¹⁴. Quant a les prestacions destinades a finançar l'ofensiva final del Cerimoniós contra el comte Joan I de la tardor de 1385 hi ha constància de l'obligació de pagar 2.649 s. abans de la fi del mes d'agost, 11.000 s. (1.000 florins) el mes de setembre, tot i que sumats a 5.500 s. (500 florins) per recuperar els castells d'Ullastret i de Requesens, i possiblement uns 6.640 s. entre octubre i novembre³¹⁵. Al capdavant, només en concepte de demandes fiscals, la guerra emporitana comportà per les arques gironines desemborsar, pel cap baix, 133.293 s.³¹⁶. D'altra banda, la majoria de sumes, tret de la temptativa de redimir el servei d'host exigint l'any 1384, es reuniren a través de l'emissió de deute, d'acord amb el que precisarem més endavant.

A més, en aquella contesa que transcorregué en escenaris tan propers a Girona, a l'esforç econòmic s'uniren la mobilització de contingents armats formats per habitants de la ciutat. Encara que, segons veïem, possiblement no se satisfieren mai del tot les expectatives del rei, tenim indicis que diversos gironins anaren a combatre a l'Empordà³¹⁷. Així mateix, atès el nou caire que prengué el conflicte amb l'entrada de companyies mercenàries procedents del regne de França, a principis de febrer de 1385 es temia que no arribessin a les portes de la

³¹⁴ Val a dir, però, que el General potser no percebé tot el que esperava o, com a mínim, el novembre de 1392 els seus representants reclamaven a la ciutat de Girona una suma pendent d'uns centenars de florins per l'ajuda repartida via fogatge l'any 1385. De fet, un escrivà del rei, Bernat Company, des del maig de 1388 fins inicis de l'any següent havia estat exigint aquesta mateixa diferència impagada tot amenaçant amb execucions. I el gener de 1394, davant de la reclamació des de dues bandes, el consell acabà decidint pagar a Company 1.430 s. (130 florins). Per ordre de menció: ACA, Generalitat, N-629 (1391-92), f. 92v-93r, 1392/11/15; AMGi, I.1.1., n. 29, f. 32r-33v, 1394/01/26. Desconeixem, tanmateix, com es finançà la suma finalment promesa.

³¹⁵ Documentem totes les aportacions de Girona des del fogatge del mes d'abril de forma força indirecta, bé pels sostres de deute imposats en els sindicats que s'anaren creant, prèvia llicència reial, per reunir les sumes requerides mitjançant vendes de censals, bé pel total dels capitals emesos en cada ocasió: AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15 [RE:72], s.f., 1385/05/18, 1385/09/14, 1385/10/11. D'altra banda, tan sols en l'aportació d'aproximadament 6.640 s. dels mesos d'octubre i novembre es pot certificar l'ús del nombre de focs fixats en el fogatjament de l'any 1378, 952, per calcular la quantitat exigida a la ciutat de Girona: Esther REDONDO GARCÍA (ed.), *El fogatjament general de Catalunya de 1378*, Barcelona: CSIC, 2002, p. 93. En contrapartida, a tenor d'una referència posterior, la part del fogatge corresponent al mes d'abril que cobraria la Diputació del General, es calculà en base a un còmput de focs sensiblement diferent. En concret, 997 focs per la ciutat de Girona i 168 per la vila de Sant Feliu: ACA, Generalitat, N-629 (1391-1392), f. 92v-93r, 1392/11/15.

³¹⁶ Com ha estat observat, en altres llocs, el període comprès entre les darreries de 1384 i inicis de 1386 fou una etapa de pressió fiscal considerable. Per exemple, en el cas de les comunitats del Camp de Tarragona, malgrat l'oposició i el plet iniciat contra la cort del rei per no contribuir a la crida de l'usatge Prínceps Namque d'inicis de 1385, J. Morelló observa que les aportacions via fogatge que se succeïren al llarg de 1385 suposaren una càrrega total de 29 s. 6 d. per foc que no tenia precedents en cicles anteriors, quan el màxim havia estat de 20 s. Així l'aportació total de la ciutat de Tarragona i la resta de localitats del Camp ascendí als 153.437 s.: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 196-198. Per contra, a propòsit de la vila de Cervera, tan sols s'ha documentat la paga de 5.460 s. per a la redempció de l'host general lligada a l'ofensiva final del Cerimoniós contra el comte d'Empúries durant el segon semestre de 1385: P. VERDÉS PIJUAN, «“Per tal que no calgués a logre manlevar?...”, p. 52.

³¹⁷ Així, per exemple, ens consta que el jubater Jaume Bertran i el penyater Joan Saurí lideraren un grup de 25 ballesters aportat per la ciutat: AMGi, I.1.1., n 16, f. 41v, 1386/11/29. El fet que la possibilitat de ser reclamat per anar al front és veïes més real que mai també ho demostren les exempcions que alguns ciutadans impetraren al rei. Entre d'altres: ACA, C, reg. 1288, f. 16v, 1384/11/03, Figueres.

ciutat³¹⁸. En aquest context, doncs, es prengueren diverses mesures d'urgència per preparar la defensa i un hipotètic setge que, en principi, no tingué lloc. Alhora, una vegada esvaïda l'amenaça, es reprengué el procés d'emmurallament, tal com detallarem en un proper apartat.

1.3.2.3. L'entrada dels Armanyac de 1389-1390

Fet i fet, la submissió i la retirada de Joan I d'Empúries que posà fi a les guerres emporitanes fou un simple punt i apart: les amenaces d'invasió no cessaren, mantenint en alerta el nord-est de Catalunya, en general, i la ciutat de Girona, en particular, durant anys. Certament, tal com s'havia començat a posar de manifest durant la Guerra contra Castella, la defensa del principat seria una qüestió decisiva en el panorama tant polític com fiscal del darrer terç del tres-cents i, fins i tot, del primer quart de la centúria següent. En aquest sentit, el desplegament del consistori gironí per fer front als rumors que es convertiren en entrades seguí sempre, a grans trets, el mateix patró, en consonància amb les directrius de la corona i algunes vegades de la Diputació del General.

Qualsevol ardit o notícia procedent del Rosselló o de ciutats llenguadocianes properes activava les distintes administracions. En conseqüència, la monarquia enviava un comissari especial per supervisar l'estat de les muralles i el dispositiu de defensa de la ciutat, mentre que des del consell s'encarregaven diverses tasques en la mateixa línia. Les convocatòries per part del rei de l'usatge *Princeps Namque* eren gairebé immediates, si bé les redempcions que es preveïen amb contribucions repartides segons el nombre de focs es podien allargar durant mesos. Per tal de sufragar la moneda requerida en uns terminis relativament breus, a la llum del que observem a Girona, es tendí a emetre rendes per norma general. I ni el rei Joan I ni la reina Maria de Luna posaren traves a atorgar llicències per l'endeutament dels municipis. Com havia succeït l'any 1385, però, la commutació del servei militar era una despesa més a la qual s'unia la necessitat de drenar recursos per prosseguir la culminació i perfeccionament del sistema de muralles, encara amb sectors molt fràgils fins pràcticament l'any 1400. D'aquesta forma, passaven a alternar-se vendes de censals amb motiu de les demandes fiscals i d'altres per les obres dels murs, al mateix temps que se succeïen diverses talles extraordinàries.

³¹⁸ AMGi, I.1.1., n. 14, f. 24v, 1385/02/09.

L'estiu de 1389 arribaren lletres dels cònsols de Perpinyà que alertaven de l'entrada imminent de companyies mercenàries del comte d'Armanyac. En efecte, comandades per Bernat, germà del comte Joan III d'Armanyac, entre els mesos d'octubre i novembre entraren a la demarcació de Girona. Introduint-se possiblement per Coll d'Ares (tot i que potser una part també per la Cerdanya), assetjaren Camprodon, saquejaren poblacions de la Garrotxa i del Pla de l'Estany en el decurs de poques setmanes i, vorejant la mateixa capital del bisbat, referen la ruta cap al nord a través de l'Alt Empordà tot ocupant poblacions com Sant Pere Pescador o Vilabertran³¹⁹.

En aquella ocasió la crida a la mobilització general per part del monarca coincidí amb les Corts Generals que se celebraven a la vila de Montsó des de finals de 1388. Així, en el marc de la pròpia assemblea, es pactà l'enviament de tropes contra els invasors liderades per l'infant Martí i la redempció del *Princeps namque* a canvi d'una proferta. Tot i això, els mitjans mobilitzats el mes de novembre de 1389 es mostraren insuficients en una primera gran topada amb l'enemic a les rodalies de Girona i féu falta requerir l'ajuda d'un germà de la reina Violant, Enric de Bar, que envià reforços. Aquests es reuniren a la capital gironina amb l'exèrcit que ja havia format l'aristocràcia del principat i aconseguiren l'expulsió del comte d'Armanyac i dels seus home pels volts del mes de març, amb una victòria decisiva a prop del lloc de Navata. Tot i això, les companyies armanyagueses restaren amatents tota la primavera de 1390 a una nova oportunitat per atacar. I aquesta es presentà quan el rei Joan abandonà Perpinyà i retornà a Barcelona, de manera que a l'estiu de 1390 prengueren encara algunes forces rosselloneses, cosa que derivà en un intercanvi mutu d'ofensives i contraofensives amb les tropes de servidors del rei Joan, però sense creuar de nou les Alberes³²⁰.

³¹⁹ Sobre aquesta incursió vegeu, juntament amb la bibliografia específica que s'hi cita: Maria Teresa FERRER I MALLOL, «La organización militar en Cataluña en la Edad Media», *Revista de historia militar*, 45 (2001), p. 119-222, en especial, p. 133, 153, 161, 176-177, 222. Una font inèdita per aprofundir en una primera fase dels moviments dels saquejants i el seguiment que en feren les autoritats gironines són les lletres enviades pels jurats a partir del mes d'agost: AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1389, f. 10r (1389/08/07) - 28r (1389/11/22). D'altra banda, ens consta que a mitjan novembre el rei Joan I estava disposat a sortir de Montsó per anar personalment a la vila de Camprodon greument afectada per «l'entornament que li fan les gents d'armes stranyes»: Ll. R., vol. II, doc. 365, 1389/11/15. També és d'utilitat algun exemplar de la correspondència rebuda d'altres institucions que es conserva, com ara: AMGi, I.1.2.7, llig. 1, docs., 2 (1389/11/19, Lleida), 3 (1389/11/05, Barcelona).

³²⁰ Quant a possibles causes a propòsit de la invasió i la sospita que podia haver estat instigada pel propi Joan I a fi de posar fi a unes Corts Generals que el disgustaven: F. SABATÉ CURULL, «El poder soberano en la Cataluña bajomedieval...», p. 507-508. Sobre la mobilització militar per expulsar les tropes a partir del gener de 1390: M.T. FERRER I MALLOL, «La organización militar...», p. 176-177. A banda de Jerónimo Zurita, que es basa en gran part en Pere Tomic, (fra Jerónimo ZURITA, *Anales de Aragón* [ed. Ángel CANELLAS LÓPEZ, Zaragoza, 1967-1977], , llib. 10, cap. 44), també conté algunes notícies (com ara la fugida dels invasors amb el botí reunit o el paper de Gilabert de Cruilles en tant que governador reial del Rosselló) que caldria confrontar

En una primera aproximació al cicle fiscal lligat a la invasió del comte d'Armanyac, P. Verdés explica que els braços reunits a Montsó concediren un donatiu al rei d'un total de 360.000 florins durant 6 mesos, la meitat dels quals s'obtidria per via de generalitats i l'altra a través d'un fogatge. Aquest fogatge de 1.980.000 s. (180.000 florins) seria repartit entre els llocs d'Església i nobiliaris, d'una banda, i els reials, de l'altra, en una proporció de 3/5 i 2/5, respectivament, de manera que els primers tributarien a raó de 8 s. 6 d. per foc i els altres, entre els quals es trobava Girona, a 12 s. per foc³²¹. Pel que fa a la ciutat de l'Onyar, la documentació municipal ens permet acostar-nos a l'evolució de les pagues de l'ajuda repartida via fogatge i que s'estengueren entre el desembre de 1389 i el maig de 1390. Sabem que el mes de gener s'havien de lliurar al comissari delegat pel General 10.200 s. corresponents a les pagues de desembre i gener de 12 s. per foc i s'aconseguien a través de l'emissió de diverses rendes³²². Així mateix, documentem varies designacions de síndics per vendre censals i obtenir les sumes necessàries pels lliuraments subsegüents. En concret, una del mes de febrer per emetre fins a 28.000 s. i una altra del mes de març (ja en vista de les pagues d'abril i maig), si bé la creació d'aquest darrer sindicat suscità molta controvèrsia entre els membres del consell, on alguns sectors defensaren l'aplicació d'una talla, i potser no s'acabà portant a terme³²³. En efecte, desconexem la xifra exacta que hagué de tributar la universitat gironina per aquella ajuda, però, si suposem que la paga bimensual de

amb documentació cancelleresca una obra clàssica com Dominique-Marie-Joseph HENRY, *Histoire de Roussillon comprenant l'histoire du royaume de Majorque*, Paris, 1835, 1a part, p. 421-424. Agraeixo a Alejandro Martínez l'observació sobre la font que emprà Zurita. La missiva en què els regidors gironins informaven als seus homòlegs barcelonins de la victòria a Navata per part de l'host liderada pel noble Bernat IV de Cabrera i una altra dirigida als consellers de Manresa relatant-los la persecució a què foren sotmesos els invasors mentre fugien cap al Rosselló: AMGi, I.1.1., n. 20, f. 69r-70r (1390/02/04), f. 70r (1390/04/10). En conjunt, però, cal dir que la seqüència completa de la invasió encara és poc coneguda.

³²¹ Pere VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat». *La política fiscal i les estratègies financeres d'un municipi català a la baixa Edat Mitjana (Cervera, 1387-1516)*, Tesi doctoral, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2004, p. 525-526, en especial nota 1635. Poden llegir-se els capítols per a la proferta editats recentment dins de les actes del procés de les Corts Generals de Montsó de 1388-1389: a J. Àngel SESMA MUÑOZ (ed.), *Acta Curiarum Aragonum tomo V: Cortes de los reinados de Pedro IV y Juan I (Cortes de Zaragoza, 1381; Cortes generales de Monzón, Tamarite de Litera y Fraga, 1383-1384; Cortes generales de Monzón, 1388-1389)*, Zaragoza, 2009, p. 427-433.

³²² AMGi, I.1.1., n. 20, f. 11v-12r, 1390/01/19. Cal subratllar que el comissari que rebé una fracció del total de 10.200 s. feia constar que resultava de taxar 850 focs «civium habitantium et tenentium suum domicilium intus civitate Gerunde», és a dir una xifra que no arribava al global de 952 focs reials, però lleugerament superior als 839 ubicats específicament de dins de la ciutat que li atribuïa el fogatjament de 1378: E. REDONDO GARCÍA, «El fogatjament general de Catalunya de 1378...», p. 93. Quant als contractes del sindicat, instituit a partir d'una llicència del rei del mes de novembre que elevava el sostre de deute als 110.000 s. (10.000 florins): AMGi, I.3.3.2.4, llig. 18, f. 64r-68v, 1389/12/10. Pel que fa a un llibre de comptes específic que el síndic generà de cara a l'audició: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11672.

³²³ Successivament: AMGi, I.1.1., n. 20, f. 24r-26r, 1390/02/19, f. 27r-32r, 1390/02/21, 33r-v, 1390/02/28 (vegeu els contractes corresponents al mes de febrer a AMGi, I.3.3.2.4, llig 18, actual RE: 67); AMGi, I.1.1., n. 20, f. 47r-v, 1390/03/24.

desembre i gener de 12 s. per foc es repetí en els quatre mesos restants fins al maig, el total devia situar-se vora els 30.600 s³²⁴.

Paral·lelament, com també exposa P. Verdés, la meitat del donatiu aprovat a les Corts de Montsó s'havia de basar en la recaptació de generalitats, és a dir, a la pràctica, en l'emissió de rendes que serien consignades a aquests impostos. Així, els representants de cada universitat s'haurien d'ocupar de col·locar el deute a manera tan sols d'intermediaris, ja que no caldria amortitzar-lo a través de fonts fiscals del municipi, sinó de les pertanyents al General. El consell de Girona, tanmateix, no semblava disposat a acceptar una contribució paral·lela a l'ajuda repartida via fogatge. Sense anar més lluny, en una sessió del mes de març elaborà un comunicat oficial dirigit a l'infant Martí, governador del principat i cap de l'exèrcit, en què es negava a "prestar" els 80.000 s. adjudicats als diputats de la guerra amb l'argument que la ciutat ja suportava molts càrrecs per la seva condició de plaça fronterera, les obres dels murs i les caresties³²⁵. De tota manera, sabem que s'acabà nomenant síndic Eimeric de la Via, ciutadà gironí, per emetre, en nom del General, rendes fins a la suma esmentada³²⁶. I, al mateix temps, el mes de maig s'aplicà, segurament de resultes de les reivindicacions apuntades de principis de la legislatura, una talla que tenia com a propòsit recaptar fins a 5.500 s. (500 florins) i sufragar part d'aquesta aportació al General, així com una demanda d'un dels militars designats temporalment capitans de la plaça gironina i els costos d'un litigi en què feia temps que el municipi estava implicat³²⁷.

D'altra banda, el recurs al deute lligat a una nova invasió de companyies estranyes, igual que en altres episodis precedents, no es reduïa al finançament d'un exèrcit professional per a la defensa de Catalunya, sinó que una part de les llicències obtingudes per reunir via censal les sumes exigides per l'ajuda votada a les Corts, així com d'altres de complementàries que donaren peu a més sindicats, es destinaren a la defensa específica de Girona i al seu complex projecte d'emmurallament.

³²⁴ Quedà registrat, d'altra banda, que l'any 1392 els diputats del General retornaren a la hisenda gironina 860 s. per presumptes despeses extres realitzades en el moment de l'entrada del comte d'Armanyac: AMGi, I.1.1., n. 26, f. 12v, 1392/11/26.

³²⁵ Indicaven, a més, que el context bèl·lic posava moltes través a la possibilitat que alguns veïns venguessin béns per poder adquirir censals: AMGi, I.1.1., n. 20, f. 43r-45r, 1390/03/16.

³²⁶ AMGi, I.1.1., n. 21, f. 53r-54r, 1390/06/29. Només tenim constància d'això de forma indirecta, si bé la mateixa referència posa en relleu els entrebancs amb què, efectivament, topà el síndic per trobar compradors a la ciutat, fet que tal volta el portà a desplaçar-se a Barcelona i a Perpinyà.

³²⁷ AMGi, I.1.1., n. 20, f. 66r-v, 1390/05/13. S'ha conservat el llibre de la col·lecta d'aquesta derrama: AMGi, Talles, RG 26638.

1.3.2.4. La invasió del comte de Foix de 1396 i d'altres rumors o entrades posteriors (1409, 1413, 1429 i 1438)

L'assumpte de la defensa tornà a l'ordre del dia amb la mort del rei Joan el maig de 1396. I és que s'obrí un període d'incertesa i al cap de pocs mesos arribaren informacions de la voluntat del comte de Foix, gendre del monarca difunt, de preparar un nou assalt al territori català. Les principals mesures per frenar l'eventual entrada foren adoptades pels governants barcelonins, que ràpidament reconegueren l'infant Martí i Maria de Luna com a reis, i pel consell que s'organitzà al voltant de la reina mentre el nou monarca no retornava de Sicília. Totes les instruccions emanades d'aquests organismes s'anaren transmetent arreu del principat, entre les quals sobresortia la comesa de neutralitzar els enclavaments de l'interior de Catalunya que estaven en possessió de Mateu de Foix en tant que vescomte de Castellbó i que haurien pogut fer servir de trampolí per la seva incursió.

Al mateix temps, la reina Maria, com a lloctinent del seu marit, convocà un Parlament que se celebrà a Barcelona a finals del mes de juny de 1396. Al llarg de l'assemblea es pactaren els mitjans per abordar la defensa i, alhora, per aconseguir el trasllat del rei Martí des de Sicília. Pel que fa al primer aspecte, es convingué la inversió de 1.650.000 s. (150.000 florins) que incloïen els 385.000 ja aprovats pels diputats del General uns dies abans. De cara al retorn del rei Martí a Catalunya, es pactà una inversió apart de 110.000 s., xifra posteriorment ampliada. Si ens centrem en la primera aportació per contractar soldats, es decidí que fos anticipada per les diverses comunitats de reialenc mitjançant l'emissió de censals morts que posteriorment serien assignats a les generalitats percebudes arreu de Catalunya³²⁸.

Davant d'aquest panorama, els jurats gironins elaboraren ordinacions per preparar la defensa de la ciutat³²⁹. En paral·lel, el juliol s'havia nomenat síndic Bernat II Estruç per col·locar rendes fins a un màxim de 36.300 s. (3.300 florins) per a les obres de murs i valls, tasca que li fou conferida novament a l'octubre amb un límit llavors de 33.000 s³³⁰. En

³²⁸ Sobre l'entrada del comte Mateu de Foix i tot el desplegament dut a terme per a la defensa de Catalunya, vegeu: Maria Teresa FERRER MALLOL, «Els dos parlaments de Catalunya durant el període 1396-1397», *Revista de Dret Històric Català*, 9 (2009), p. 43-60; EAD., «La sucesión de Juan I de Aragón por Martín I y la invasión del conde de Foix. La participación de Barcelona en la defensa de Cataluña (1396-1397)», a Maria Isabel DEL VAL i Pasqual MARTÍNEZ SOPENA (dirs.), *Castilla y el mundo feudal. Homenaje al profesor Julio Valdeón*, Valladolid: Junta de Castilla y León-Universidad de Valladolid, 2009, vol. III, p. 381-396.

³²⁹ AMGi, I.1.1., n. 32, f. 22v-23v (1396/08/21), 24r-v (1396/08/28).

³³⁰ Quant al primer sindicat i als contractes respectius: AMGi, I.3.2.4, RG: 43134, f. 1r(1396/08/26) - 79v, 1396/11/07). Pel que fa al segon: AMGi, I.3.2.4, RG: 43134, f. 86r (1396/10/05)- 218v (1396/11/06). Entre una operació i l'altra la reina Maria s'havia avingut a permetre que allò obtingut amb les emissions pogués destinar-se, a més de les obres dels murs del Mercadal, als del burg de Sant Pere, tal com li ho

aquest darrer mes la invasió de Mateu de Foix i d'altres aliats com el comte d'Armanyac i el vescomte d'Illa era ja un fet: les hosts invasores aconseguiren baixar fins al pla d'Urgell i aproximar-se a Lleida. A l'hivern, però, es veieren obligades a retirar-se a través del Pirineu aragonès fins a passar de nou al Bearn des de Navarra.

En tot cas, durant la tardor de 1396 es posà en pràctica el compartiment dels 150.000 florins aprovats al Parlament de Barcelona a finals de juny. Sabem que corresponien a la ciutat de Girona 200.000 s., a banda de 44.000 s. (4.000 florins) per facilitar l'arribada del rei Martí des de Sicília. En una sessió del consell del mes d'agost s'acordà instituir un nou sindicat que, amb sengles autoritzacions dels diputats del Parlament i de la reina Maria, havia de dur a terme emissions de censals, en teoria a compte del General³³¹. Per contrast, la col·lecta de fons per a l'adveniment del nou monarca no s'inicià fins mig any més tard i es basà en l'aplicació d'una talla que havia de permetre obtenir 22.000 s. (2.000 florins) i igualment en una emissió fins a 16.500 s. (1.500 florins) complementada amb *mutua* concertats per alguns ciutadans, mesures que, tanmateix, s'adoptaren amb força veus discordants al consell³³².

Malgrat que amb la retirada de les tropes invasores a finals de 1396 havia passat l'amenaça directa, des de diverses instàncies es resolgué que convenia no abaixar la guàrdia. Per això, a principis de 1397 la reina i el seu consell manifestaren que era necessari ocupar el vescomtat de Castellbó de cara a evitar qualsevol nova temptativa del seu titular, Mateu de Foix. A diferència del desplegament defensiu dels mesos anteriors durant la incursió, aleshores se sol·licitava a les comunitats catalanes un últim esforç per a una ofensiva. I això

suplicaren els jurats després de constatar el perill que corrien amb l'entrada del comte de Foix: ACA, C, reg. 2328, f. 110v-111r, 1396/09/22, Barcelona.

³³¹ L'acord del consell que donà peu al sindicat, assumit pel ciutadà Francesc II Santceloni, i els diversos contractes a: AMGi, I.3.3.2.4, RG: 43135, s.f. (1396/08/18-1396/12/18). Altres compra-vendes foren protocol·litzades per notaris diferents del que actuava d'escrivà del consell: AHG, Gi-11, vol. 14, f. 98r (1396/12/12)-108r (1396/12/12). Cal fer notar que les rendes mixtes i els censals venuts s'obligaren, d'entrada, sobre les imposicions collides pel municipi de Girona. Tanmateix, un any després es reduí l'interès de la majoria de productes fins a situar-se al 7,14% i els creditors signaren la definició per aquesta transformació a favor dels diputats del General. Quant a un exemple del fet que els jurats gironins acabaren lliurant a finals de 1396 una suma obtinguda per confegir els 200.000 s. mitjançant la venda de censals a un porter reial comissari dels representants del General: AMGi, I.1.1., n. 32, f. 47v, 1396/12/19. Tot i això, a tenor d'una lletra de la reina Maria, a finals d'octubre encara no s'havia entregat res: Ll. R., vol. II, doc. 416 (1396/10/30).

³³² La sessió del consell en què s'acordà l'ordenació de la talla i, després de marxar molts membres de l'assemblea, es designà síndic Ramon Caselles per vendre censals i violaris: AMGi, I.1.1., n. 33, f. 35v-37v, 1397/04/17. Pel que fa a préstecs que s'obtingueren simultàniament: Ibid., f. 38r-40r, 1397/04/30 (100 florins aportats per Bernat II Estruç); Ibid., f. 40r-v, 1397/04/29 (20 florins prestats pel ferrer Narcís Bofill). Un dels aspectes més criticats per alguns membres del consell és, al marge d'insistir en les dificultats econòmiques que es patien, era que el monarca no garantís que faria entrada a la ciutat encara que aquesta contribuís a subvencionar el seu retorn des de Sicília. A tall de mostra: Ibid., f. 35v-37v, 1397/04/17.

canviava el panorama de la negociació, donat que, com ja hem dit, la base jurídica era distinta per a cadascuna d'aquestes mobilitzacions militars. En conseqüència, davant de la voluntat d'iniciar un atac, la monarquia només podia apel·lar al servei d'host que li devien els llocs dels seus dominis i esperar a la bona predisposició dels seus representants³³³.

Fet i fet, és probable que això ja hagués quedat en evidència pocs mesos abans de l'entrada del comte de Foix. Aleshores, en dues ocasions entre el mes de novembre de 1394 i el mes de gener de 1395, Joan I volgué convocar l'exèrcit reial per infligir un càstig definitiu al comte Joan I d'Empúries, amb qui, a despit d'uns anys de bones relacions, la corona tornava a estar enemistada. A falta de proves concloents que ho certifiquin, les autoritats gironines, que, com desgranarem més endavant, feia poc que ja havien endurit la seva postura respecte de l'administració reial davant de la petició d'un maridatge per la filla del rei probablement s'hi negaren³³⁴.

En qualsevol cas, el projecte d'ocupació del vescomtat de Castellbó de 1397 tampoc fou ben acollit pels síndics de la majoria de ciutat i viles reials. La convocatòria d'una reunió d'aquests representants no donà els fruits esperats per la reina i se li recomanà, en síntesi, que esperés l'arribada del seu marit al principat. Ateses les circumstàncies, Martí I no acabà reclamant el servei d'host fins el mes de juny i aleshores les ciutats i viles del braç reial pactaren per separat diverses aportacions. Finalment, a l'agost les tropes reunides marxaren cap a les terres de Castellbó, per bé que es quedaren lluny d'aconseguir el control d'aquest territori pirinenc. De fet, mentre la mobilització no es concretava, s'entrà en un llarg litigi sobre la naturalesa jurídica de l'expedició en què estigueren molt implicats els consellers barcelonins, desitjosos de traslladar l'obligació més enllà dels llocs de reialenc. Els mesos s'escolaren sense trobar-se una solució concreta i l'afar quedà liquidat amb la mort prematura del comte de Foix l'agost de 1398³³⁵.

Amb tot, Girona no s'escapà de transferir capitals a la corona. El doctor en lleis Guillem II Domenja, actuant com a missatger de la universitat gironina en una entrevista que tingué lloc el mateix estiu de 1397 acordà, a semblança de la ciutat comtal, una composició que

³³³ I sembla que no n'hi havia gaire. En aquest sentit, quan el mes de febrer els regidors gironins traslladaren als membres del consell la crida a l'host que havia fet la reina per atacar el vescomtat de Castellbó i convocà l'òrgan de base del govern, fou impossible reunir-lo: AMGi, I.1.1., n. 33, f. 6r, 1397/02/20.

³³⁴ Les convocatòries apareixen en sengles lletres reials: Ll. R., vol. II, doc. 407 (1394/11/28), 410 (1395/01/19). Sobre les relacions entre el rei Joan I i el comte homònim d'Empúries durant aquells anys, vegeu: Santiago SOBREQÜÉS VIDAL, *Els barons de Catalunya*, Barcelona: Vicens Vives, 1957, p. 147-148, 265-266. Segons explica aquest darrer autor, el zènit del conflicte arribaria precisament l'any 1396 en el decurs de la invasió de Mateu de Foix, quan el comte emporità, acusat de complicitat amb l'enemic, va ser empresonat al castell de Castellví de Rosanes, on morí captiu l'abril de 1398.

³³⁵ M. T. FERRER I MALLOL, «La sucesión de Juan I de Aragón...», p. 391-395.

permetria commutar la convocatòria d'host feta pel rei a finals de juny. En concret, prometé l'entrega de 20.944 s (1.904 florins), si bé la xifra s'elevà a 22.594 s. (2.054 florins) per despeses extres derivades del tràmit³³⁶. Com en la majoria de casos precedents, s'optà per emetre rendes per obtenir la quantitat requerida³³⁷.

Passaria poc temps sense que l'amenaça d'una invasió no tornés a planar sobre Catalunya. El rumor, en principi, no anà a més, però a l'agost de 1409 la mort del rei Martí de Sicília, primogènit de l'aleshores monarca, havia tornat a atiar les esperances de Bernat d'Armanyac i de tropes mercenàries procedents del regne de França d'ocupar sòl català. Com en altres ocasions, els primers a actuar foren els còsols de Perpinyà que reclamaren l'aportació d'efectius a diverses ciutats catalanes. No ens consta si l'administració reial s'hi implicà directament, però el consell de Girona acordà vendre censals fins a un total de 1.000 ll. per tal de reforçar el sistema de muralles, encara que l'operació potser es limità a la venda d'un censal perpetu per una suma de 16.000 s.³³⁸. En realitat, el fet que els prohoms gironins es mostressin disposats a prendre mesures des de bon principi demostrava una vegada més que la prestació tenia un caràcter molt diferent de l'expedició contra el vescomtat de Castellbó i, així mateix, de la nova petició que es presentà poc després de l'entronització del rei Ferran I.

³³⁶ En un primer pacte conjunt entre Girona i la vila de Sant Feliu de Guíxols, sembla que s'estipulà el pagament de 2.134 florins destinats a les despeses de l'exèrcit, encara que finalment es reformulà la contribució «prout focci <?> civitatis Barchinone, iuxta numerum foccorum, secundum magis et minus»: Ll. R., vol. II, doc. 418 (1397/08/14). D'acord amb la negociació que pot reconstruir P. Verdés en el cas de Cervera, inicialment s'oferí a aquesta vila la possibilitat de redimir l'host a canvi de tributar 2 florins per foc, però el propi autor demostra que és més probable que no s'exigissin 2 florins, és a dir 22 s. per foc, sinó 18 s. 1 d. per foc, igual s'havia fet a la vila d'Igualada. Per contra, si apliquem als 1.904 florins a què es compreté Girona la tarifa de 2 florins per foc en resulta precisament el nombre de focs estipulats per la ciutat de l'Onyar en el fogatjament de Barcelona de 1378, 952, una referència que, per contra, com hem vist, sembla que no s'havia tingut fidelment en compte amb l'ajuda de l'any 1389: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 539-540; E. REDONDO GARCÍA, *El fogatjament general de Catalunya de 1378...*, p. 93. A propòsit de quantitats parcials que Domenja anà a entregar a la cort reial a Barcelona, a més de retenir-se'n una part per cobrar-se els serveis prestats com a interlocutor i intermediari: AMGi, I.1.1., n. 33, f. 41r-v, 1397/10/02.

³³⁷ Quant al sindicat, que segurament no es concretà fins al mes de desembre, a pesar de l'existència d'una llicència per emetre deute signada per la reina Maria des del mes d'agost: C. Pergamins, vol. I, doc. 666 (1397/12/07). Els contractes es recullen a: AMGi, I.3.3.2.4, RG: 43136, f. 1r (1397/12/07)- 27r (1397/12/29). Ben mirat, el mes d'octubre es penalitzà a la ciutat de Girona per no haver atès la crida del mes d'agost a través d'una redempció de penes aplicada pel batlle reial que se saldà amb l'entrega de 30 florins: AMGi, I.1.1., n. 33, f. 26r, 1397/09/05. El mes de novembre, en canvi, un emissari gironí anà fins a Ripoll amb el penó municipal en els preparatius d'una nova convocatòria que tampoc degué arribar a bon port: AMGi, I.1.1., n. 33, f. 42r, 1397/10/25.

³³⁸ En tenim constància per la missiva enviada a dos nuncis que es trobaven davant del rei: AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. 3, s.f., 1409/08/06. També per referències comptables de les expenses que generà la mobilització arran de l'alarma de les autoritats rosselloneses: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 18, reg. 3, f. 8r, 1409/08/10. La venda d'un censal perpetu al 2'5% d'interès a la vídua del ciutadà Bernat II Estruç el mes de setembre d'aquell any la documentem a: AMGi, I.3.3.2.4., llig. 27, f. 86v., 1432.

Certament, l'any 1413 el nou monarca convocà altre cop l'usatge *Princeps Namque* al·legant el perill d'entrada al principat de companyies estrangeres per socórrer el seu rival al tron, encara que llavors ja aspirant frustrat, Jaume d'Urgell. Pel que se sap, a començaments de maig de 1413 es produí un aixecament per part del comte en diferents focus com ara el castell aragonés de Loarre o el valencià de Bunyol que trobà ràpidament resposta per part de l'exèrcit del nou rei i que culminà amb un setge sobre la capital del senyoriu i darrer reducte dels Urgell, Balaguer, i la rendició del sollevat el mes de novembre següent³³⁹. La pròpia Diputació del General va denunciar la improcedència de la convocatòria que s'allargà entre setembre i octubre, però va acabar cedint a una redempció provisional que s'hauria de finançar a partir de diversos emprèsits, compensant sempre les comunitats que havien efectuat bestretes durant la vigència de l'usatge. En qualsevol cas, a l'octubre de 1414, Antoni Agullana, el mateix missatger que, com veurem, va negociar la demanda de coronació del primer Trastàmara i el projecte de creació del principat de Girona pel seu fill, havia pactat una compensació econòmica per remetre la convocatòria, si bé els jurats li insistien que, fos el que fos el que calgués acabar desemborsant, es fixés un termini el més llunyà possible i que quedés ja fora del seu mandat, que expiraria al cap de dos mesos³⁴⁰. Això no obstant, la transacció probablement no tirà endavant, de la mateixa manera que se sap que d'altres poblacions no pagaren res per la redempció d'aquella convocatòria, fi i al cap, considerada il·legal a les Corts de Sant Cugat de 1419³⁴¹.

Durant el breu regnat de Ferran d'Antequera i fins ben entrat el d'Alfons IV, no tornaren a sonar els corns de guerra a la ciutat de l'Onyar. Com és ben sabut, però, aquella relativa calma contrastava amb la intensa activitat militar desplegada a l'exterior pel Magnànim tan

³³⁹ Francesca VENDRELL i Àngels MASIÀ ROS, *Jaume el Dissortat, darrer comte d'Urgell*, Barcelona: Aedos, 1956, p. 121-166. Per entendre millor aquell alçament, val la pena tenir en compte, d'altra banda, el suport social que conservava el comte d'Urgell entre alguns sectors de la corona, en especial, del regne de València: Agustín RUBIO VELA, «Del asedio militar de Buñol al de Balaguer. Los valencianos y la sublevación de Jaume d'Urgell (1413)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 77 (2001), p. 155-217; ID., «Urgelistas valencianos. Sobre la oposición a Fernando I de Trastámara», *Anuario de Estudios Medievales*, 33/1 (2003), p. 191-261; ID., «Después de Caspe. El urgelismo y las oligarquías», A. SESMA MUÑOZ (dir.), *El Interregno y el Compromiso de Caspe...*, p. 265-292.

³⁴⁰ AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 5, f. 54v-55v, 1414/11/06. Els jurats també volien que s'inclouessin dins de la definició els ciutadans forans i els homes de la parròquia de Cartellà, així com l'aljama jueva de la ciutat.

³⁴¹ En principi, es frenà amb l'obtenció d'un sobreesiment el cost del qual se'ns escapa i després que els jurats busquessin la complicitat del batlle local perquè els excusés tenint en compte que en el moment de la convocatòria de l'host el reiu Onyar havia sortit de mare i havia inundat alguns albergs: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 4, f. 60v, 61r (1413/11/06). Tot i això, de manera similar a convocatòries precedents, s'enviaren dos persones que, amb el penó de la ciutat, la representaren simbòlicament a l'exèrcit: Ibid., f. 61r, 1413/11/06. Pels casos de Cervera i del Camp de Tarragona i una panoràmica més general respecte del debat sobre aquella convocatòria de l'usatge *Princeps Namque*: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 527; J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 229-230. A propòsit dels arguments esgrimits pels estaments a les Corts de Sant Cugat i Tortosa (1419-20) amb què renunciaven a la convocatòria: F. L. PACHECO CABALLERO, «El usatge "Princeps Namque"...», p. 232-234.

bon punt arribà al tron. Són cèlebres les anomenades aventures italianes d'aquest rei que el conduïren fins a la conquesta del regne de Nàpols³⁴². Tanmateix, pel que fa a la pressió fiscal sobre les poblacions del principat, tingueren molta més incidència les tensions entre Alfons i l'entorn del rei de Castella, que l'obligaren a retornar a la península durant una temporada. Desitjós d'intervenir en la política del regne veí per defensar els seus germans, els infants Joan i Enric, apartats de la cort de Joan II pel privat Álvaro de Luna, a la primavera de 1429 preparà una ofensiva que acabà en guerra oberta entre les corones aragonesa i castellana, amb incursions importants de tropes al regne de València i a les comarques occidentals d'Aragó³⁴³. Les dificultats amb què es trobava el monarca per reunir un exèrcit i atraure aportacions (s'obtingueren subsidis de les Corts valencianes i aragoneses, però no de les catalanes) apuntaven cada cop amb més força a la sortida negociada com la millor opció. I, finalment, aquesta via es concretà amb la treva de Majano de l'estiu de 1430, en què tingueren gran protagonisme representants del General de Catalunya que s'anaren a reunir amb el rei de Castella per començar a pactar les condicions de pau tot anticipant-se al propi Magnànim³⁴⁴.

Així les coses, quan el monarca convocà l'usatge *Princeps Namque* l'any 1429 per repel·lir les tropes castelles que havien entrat per les comarques occidentals d'Aragó i València, la resposta dels jurats de Girona fou, en sintonia amb la de la majoria de poblacions catalanes, molt tèbia i es limità al nomenament d'un missatger davant de la cort³⁴⁵. El consell tampoc es mobilitzà amb gaire entusiasme arran d'una missiva enviada pel rei des de Tarassona en què alertava de l'amenaça de noves invasions, ja que tan sols acordà informar-se de com havien procedit la resta de comunitats i autoritzà els jurats a nomenar un nou emissari que disculpés la ciutat de la no compareixença a l'exèrcit³⁴⁶. A la primavera de 1430 seguia

³⁴² Vegeu, entre d'altres, Alan RYDER, *Alfonso The Magnanimous, King of Aragon, Naples, and Sicily 1396-1458*, Oxford: Clarendon Press, 1990, p. 45-115, 175-305, Jorge SÁIZ SERRANO, «Nobleza y expansión militar de la Corona de Aragón: la nobleza valenciana en las guerras del rey (1420-1448)», *Anuario de Estudios Medievales*, 33/2 (2003), p. 729-780, en especial p. 733-744.

³⁴³ Com explica L. P. Martínez, Alfons IV dugué a terme dues entrades d'èxit desigual en el decurs de l'estiu de 1429: Luís Pablo MARTÍNEZ SANMARTÍN, «Guerra, Estado y organización social de la producción. La Corona de Aragón en guerra con Castilla (1429-1430)», *Anuario de Estudios Medievales*, 23 (1993), p. 445-471.

³⁴⁴ Vegeu sobre aquest episodi: J. VICENS VIVES, *Els Trastàmars...*, p. 118-122; Antoni RIERA MELIS, «La Diputació del General de Catalunya, 1412-1444. El desenvolupament d'una administració autonòmica medieval en un context conflictiu», *Acta Historica et Archaeologia Mediaevalia*, 30 (2010), p. 152-249, en especial, p. 209-210.

³⁴⁵ AMGi, I.1.1., n. 49, f. 77r-78r, 1429/07/21. La vila de Cervera directament no respongué a la convocatòria: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat...», p. 510.

³⁴⁶ El destí del nou missatger, el ciutadà Narcís Miquel era, de fet, Barcelona, on hauria d'entrevistar-se amb els consellers de la ciutat i amb Pere Basset, batlle general de Catalunya: AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 2, f. 19v (1429/07/23), 20r (1429/07/23). Posteriorment, a partir del mes d'octubre, els representants de la ciutat que

oberta la possibilitat de contribuir a una ofensiva del Magnànim contra l'exèrcit castellà, però, com hem dit, els estaments catalans, en conjunt, s'hi oposaven i l'actitud de les autoritats gironines no en diferia, com demostra l'elaborat comunicat amb què excusaven la participació de Girona a la guerra³⁴⁷.

Així i tot, l'experiència també els obligava a considerar la possibilitat que haguessin d'acabar amollant alguna suma malgrat les treves amb el rei de Castella³⁴⁸. Ben mirat, potser eren igualment conscients que s'obria una tanda de negociacions amb la monarquia en la línia de les que comentarem en propers epígrafs. I en aquella ocasió obtingueren un nou privilegi per a la universitat gironina que permetia la creació d'un sacramental similar al ja existent a la ciutat de Barcelona. La concessió, és clar, tenia un preu i consistí a pagar 8.800 s. (800 florins) per una carta d'indemnitat o exoneració per haver pres part, sense l'autorització de l'autoritat reial, en la signatura dels acords de pau amb el monarca castellà³⁴⁹. A més, documentem que s'hi afegí, finalment, una composició requerida per Joan de Cobera, governador general de Catalunya, i probablement aleshores veritable home fort de l'administració reial al principat, pel fet de no haver prestat el servei militar corresponent en l'host convocada pel Magnànim que suposà per Girona 160.000 s. d'un total de 18.000 ll.

seguirien de prop aquells afers serien els nomenats síndics a les Corts que s'havien de celebrar a la ciutat de Tortosa: AMGi, I.1.1., n. 49, f. 80v-81v, 1429/10/21.

³⁴⁷ Són de gran interès els arguments que desgranaren en un text pregonat pel veguer i el batlle reials i que subratllaven, per exemple, l'esforç que ja havia hagut de fer Girona en la defensa d'invasions de companyies mercenàries procedents del regne de França o el suport que haurien de prestar per la salvaguarda de la costa septentrional del principat mentre durés el conflicte, entre d'altres amb ressons historicistes en què es remetia a la gestió independent de Catalunya i del regne d'Aragó per part dels comtes de Barcelona: AMGi, I.1.1., n. 50, f. 32v-33v, 1430/06/27.

³⁴⁸ AMGi, I.1.1., n. 50, f. 28v-29r, 1430/07/04; AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 2, f.s. 40v-41r, 1430/07/15. Malgrat el paper reservat en els tractats de pau amb Castella a les autoritats municipals després de les gestions dutes a terme per representants de la Diputació del General, els membres del consell de la ciutat de l'Onyar demostraren força desinterès en els capítols de la treva que se'ls trameteren per signar: AMGi, I.1.1., n. 50, f. 36r-37r, 1430/10/06, 51r-61v (s'hi inclou un trasllat de 1430/10/21 dels capítols de la treva).

³⁴⁹ Pel que fa a aquestes negociacions que s'iniciaren l'estiu de 1430, quan Narcís Miquel i Ramon II Sampsó anaren a la cort amb la consigna d'insistir en les tribulacions que patia la terra pels terratrèmols i la carestia de vitualles com a motiu bàsic de la no participació a la guerra i a aconseguir amb condicions avantatjoses l'atorgament del privilegi d'institució del sacramental: AMGi, I.1.1., n. 50, f. 31r-32r, 1430/07/31. Els pactes es degueren concretar a finals del mes d'octubre amb l'expedició del privilegi: Ll. Vermell, doc. 98 (p. 231-232), 1430/10/31. Quant a la carta d'indemnitat: C. Pergamins, vol. I, doc. 827 (1430/11/05). Deduïm el preu d'obtenció del privilegi del sacramental, una mica superior als 600 o 700 florins que Miquel i Sampsó tenien ordres de pagar, de: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 8, reg. 4, f. 17r, c. 1432. Fos com fos, els jurats de Girona pogueren viure amb molta més tranquil·litat l'episodi que no pas els paers de Cervera, que veieren com l'any 1427 la vila fou alienada pel monarca a favor de l'infant don Pedro i l'amenaça només acabà passant quan el Magnànim, necessitat de recursos per la guerra amb Castella, s'avingué a una compensació econòmica de 66.000 s. (6.000 florins) que suposà una de les majors prestacions del municipi de tot el segle XV, entre d'altres despeses relacionades amb la impugnació de la donació de la vila: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 509-513. Per més detalls sobre la negociació duta a terme: Pere VERDÉS PIJUAN, «Car vuy en la Cort no s'í fa res sens diners. En torno a la negociación entre la villa de Cervera y el rey durante la baja Edad Media», a M. Teresa FERRER I MALLOL *et alii* (eds.), *Negociar en la Edad Media*, Barcelona: CSIC, 2005, p. 185-214, en especial p. 205-210.

pel conjunt de llocs reials del principat³⁵⁰. Això no obstant, no tenim la certesa que es pagués completa la quantitat³⁵¹.

La reacció de les autoritats gironines fou sensiblement diferent quan la tardor de 1438 es confirmava una nova entrada de «gents armades estranyes» des del regne de França³⁵². En pocs mots, llavors no es tractava de mobilitzar-se per una guerra que tenia lloc a moltes jornades de distància, sinó per tornar a defensar la terra. En conseqüència, a finals d'octubre arribava la notícia que les companyies es trobaven ja al Rosselló i, com havia succeït dècades enrere, el consell ordenava centrar-se en la revisió i reparació de les muralles i fortalises de la ciutat, així com en preparar tot l'armament i la disposició de les desenes o contingents de veïns armats. Alhora, es volgué col·locar una palissada en alguns sectors que dificultés un eventual abraonament de les tropes invasores en les parts més dèbils del mur i també s'activà un pla per la provisió de vitualles³⁵³.

* * *

A tall de balanç global de les sumes desemborsades entre 1360 i 1440 per l'administració municipal de Girona en relació amb la defensa de la terra, cal retenir que una gran proporció es concentrà en l'ofensiva del Cerimoniós contra el comtat d'Empúries entre

³⁵⁰Quant a la requesta del governador: AMGi, I.1.1., n. 50, f. 68r-69r, 1431/01/03. Vegeu sobre el càrrec de governador general que es consolidà a la primera meitat del segle XV malgrat l'assentament paral·lel de la figura de la lloctinència general del rei que, per exemple, Martí I i Alfons IV assignaren a les seves respectives consorts: Flocel SABATÉ CURULL, «La governació al Principat de Catalunya i als comtats de Rosselló i Cerdanya», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 12 (1999), p. 21-62, en especial p. 57-58.

³⁵¹La demanda per «hosts fallides» potser s'aconseguí aturar mitjançant una missatgeria que pactà amb el rei un sobreseïment a canvi d'una quantitat comparativament menor: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 8, reg. 4, f. 2r, 1432. Tal volta s'hagueren d'abonar tan sols 1.200 s. i s'obtingueren amb l'emissió d'un parell de censals: AMGi, I.1.1., n. 50, f. 70r-71r, 1431/02/07. No tenim la confirmació, doncs, que es paguessin els 160.000 s. i en canvi, sí, que hi havia la intenció d'unir-se al greuge que presentarien els consellers de Barcelona a les Corts que se celebrarien a la mateixa ciutat comtal entre els anys 1431 i 1434: AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 2, f. 48r, 1431/11/24.

³⁵²El 30 d'octubre els còsols de Perpinyà certificaven en una missiva enviada als seus homòlegs de Girona que les companyies combatien al castell de Salses i aquests, al seu torn, enviaren un correu urgent davant de la reina: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 10, reg. 6, s.f., c. 1438. La reina Maria informà del mateix als jurats a través de dos emissaris, els consellers reials Bernat de Corbera i Andreu de Biure: Ll. R., vol. II, doc. 494, 1438/10/31. La brama d'una nova invasió ja havia circulat, d'altra banda, la primavera de 1420 quan els regidors gironins notificaren al rei que havien sabut que el delfí de França (Carles de Valois, fill del rei Carles VI i futur Carles VII de França) s'havia reunit amb gents d'armes a Narbona i volia entrar a les terres del rei d'Aragó: AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 1, f. 40v-41r, 1420/03/21. Tot i això, no hi ha constància que la nova tingués més transcendència malgrat la partida del Magnànim cap a Sardenya el maig següent. D'altra banda, els còsols de Perpinyà tornaren a alertar d'una nova amenaça l'any 1442 i insistien en la necessitat de vetllar per la defensa dels bisbats d'Elna i Girona «ffrontera de França» sobretot davant de l'absència del rei i el fet que sospitosament René, duc d'Anjou, es trobava a Gènova en aquells moments: AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 4, f. 27r (1442/05/05), 29v (1442/07/11).

³⁵³AMGi, I.1.1., n. 54, f. 112v-113v (1438/10/30), 113v-114r (1438/10/31), 116r-v (1438/11/01), 116v-118r (1438/11/03).

1384 i 1386 (TAULA 2.1., GRÀFIC 1). Com hem vist, no era la primera ocasió que el monarca invocava l'usatge *Princeps Namque* per a la mobilització de l'host i que, en conseqüència, la majoria de comunitats redimien l'obligació amb una aportació monetària. De fet, ja havia succeït els anys 1361 i 1368, encara que ignorem quina fou l'aportació de Girona. L'any 1374, en canvi, arran de la invasió de l'infant Jaume de Mallorca la ciutat de l'Onyar tributà amb un mínim de 17.460 s., entre d'altres contribucions que, en principi, anaren a càrrec del General de Catalunya. Així les coses, el desplegament militar en el marc de l'enfrontament de Pere III amb el comte Joan I d'Empúries i la consegüent entrada de companyies destacà pel seu gran impacte en les finances gironines. Encara que es confongueren sumes per a expedicions d'atac amb d'altres maniobres estrictament defensives, el total resultant ascendí a més de 133.000 s.

A més, d'acord amb el que veurem més endavant, les despeses lligades a la defensa de la terra s'entrellaçaren, justament des de les primeres amenaces de 1361, amb un altre gran eix en el manteniment d'un elevat ritme de despesa i, per consegüent, de la consolidació de la hisenda local d'una ciutat com Girona: el procés d'emmurallament. En aquesta línia, les entrades de companyies estrangeres que es registraren en anys posteriors a la segona guerra emporitana generaren expenses en ambdós sentits, és a dir quant a la fiscalitat pròpiament bèl·lica i a propòsit del reforç i ampliació de les muralles.

Tanmateix, si continuem cenyint-nos tan sols al primer aspecte, val a dir que la invasió dels Armanyac comportà per a la tresoreria gironina abonar uns 30.600 s. en ocasió del fogatge aprovat a les Corts de Montsó i que s'estengué en tres pagues entre el desembre de 1389 i el maig següent. Per contrast, en el cas de la incursió per part del comte de Foix l'any 1396, aleshores els costos de commutar el servei militar reclamat pel monarca es gestionaren a través del General, per bé que la continuació de les obres dels murs requerí nous esforços a les arques de la ciutat de l'Onyar.

En el marc de la guerra que inicià Alfons el Magnànim contra la corona de Castella a finals del decenni de 1420, la redempció de l'host de l'any 1430 tornà a tenir un preu elevat. Si bé s'imputà a les taxes corresponents a la concessió del privilegi del sacramental, calgué pagar al cofre del rei 8.800 s. I això sense comptar la proporció que corresponia a Girona de les 8.000 ll. compartides entre els llocs de reialenc, per les quals, com a mínim, és segur que es desemborsaren 1.200 s. a fi de sobreseure qualsevol demanda en aquell sentit.

En conjunt, doncs, durant la llarga etapa compresa entre 1345 i 1445, i a semblança del que ja havia succeït en dècades anteriors, la guerra en sentit ampli (des del finançament

d'expedicions del rei a l'exterior fins a operatius per combatre invasions) fou un dels motors bàsics de la dinàmica fiscal i, de retruc, un dinamitzador de les tresoreries municipals. Com mostrarem, caldrà afegir-hi també els costos del perímetre de muralles. Això no obstant, tot i el seu pes innegable, les prestacions militars i la defensa del territori no foren els únics factors que condicionaren l'evolució de l'endeutament de les arques de la ciutat de l'Onyar.

1.3.3. La «nova» fiscalitat o la «fiscalitat encoberta» i els processos negociadors amb la monarquia (1366-1445)

I és que, en realitat, la corona sol·licità aportacions pecuniàries en altres conjuntures diferents dels escenaris estrictament bèl·lics. Les raons d'aquestes demandes resultaren prou variades, per bé que acostumaven a tenir en comú una base legal fràgil enfront del dret paccionat emanat de Corts i Parlaments i a col·lidir amb les llibertats acumulades per molts municipis en les dècades precedents. Conscient d'aquesta circumstància, l'administració reial portà la negociació de la major part d'exigències al terreny dels acords bilaterals amb cadascuna de les ciutats i viles dels seus dominis, a la vegada que no dubtà a desenvolupar un ampli repertori de mecanismes de pressió.

En efecte, durant les darreres dècades del regnat de Pere III, tant des de la seva cort com la d'altres membres de la família reial, sobretot la del seu primogènit, l'infant i futur rei Joan I, s'inicià una onada d'exaccions amb un fonament jurídic discutible. Les respectives tresoreries estaven necessitades de recursos econòmics i optaren per imposar tributs al marge dels escenaris de negociació habituals. Així, per contrast amb el que sempre fou requerit en motiu d'empreses militars, s'emprà la interpel·lació directa a unes comunitats que, temps després d'haver-se desarticulat el vincle de la quèstia, no estaven obligades per dret a cap contribució³⁵⁴. En paraules de M. Sánchez, a les darreries del regnat del Cerimoniós s'inaugurava una "nova fiscalitat reial", en el sentit que el rei i els seus oficials començaren a cercar formes alternatives de punició de les comunitats locals³⁵⁵. En realitat, potser no eren formes exactament noves, perquè algunes comptaven amb certs precedents,

³⁵⁴ Recordem, sense anar més lluny, que Girona, igual que la resta de grans ciutats del principat, ja havia rescatat la quèstia a principis del tres-cents, de forma definitiva en concret l'any 1315.

³⁵⁵ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La última ofensiva de Pedro el Ceremonioso: las demandas para el jubileo de 1386», *Aragón en la Edad Media*, 14-15 (1999), Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros, p. 1453-1469.

però sí que resultava inaudita la freqüència amb què es sol·licitaren o, fins i tot, el nivell d'insistència.

Normalment es concretaren a través de tres mecanismes distints. En primer terme, a banda de recuperar per algunes poblacions antics tributs senyorials, el sobirà demanà de forma periòdica coronatges i maridatges. Certament, des dels darrers anys de vida de Pere III i, en especial durant els regnats dels seus fills i successors, així com dels primers representants de la dinastia Trastàmara, tornaren a reclamar-se amb una exigència renovada. Consistien, en essència, en donatius lligats a moments cabdals de la vida dels monarques com eren l'accés al tron (coronatges) i el matrimoni o, en especial, el de les seves filles o infantes (maridatges)³⁵⁶.

Així mateix, des de la cort reial i la d'altres familiars se sol·licitaren directament als representants municipals altres aportacions gratuïtes. En general, la causa impositiva no s'acabava de precisar mai gaire i la quantitat finalment pactada depenia de molts condicionants³⁵⁷. Alhora, gràcies a la posició de força que tendí a adquirir progressivament l'autoritat reial, almenys fins a mitjan segle XV, s'iniciaren diversos moviments subrepticis per ampliar la punció fiscal mitjançant l'aplicació zelosa de justícia per motius molt variats que desembocaren en redempcions de penes o en la compra de privilegis i llibertats per part de les poblacions. Tot plegat s'emmarca en una dinàmica que F. Sabaté qualifica d'una autèntica onada de "fiscalitat encoberta"³⁵⁸. Malgrat això, manllevant la imatge de P.

³⁵⁶ A propòsit dels coronatges i maridatges cal tenir en compte treballs com ara: Prim BERTRAN ROIGÉ, «La col·lecta del "maridatge" de 1496 al bisbat d'Urgell», *Urgellia*, 5 (1982), p. 305-330; IBID., «La pretendida coronación de Juan I y el estamento nobiliario de la Corona de Aragón (1391)», *Hidalguía*, 240 (1993), p. 681-703; Maria BARCELÓ CRESPI, «Coronatge i maridatge (1458-1516)», *Homenatge a Antoni Mut Calafell, arxivat*, Palma de Mallorca: Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1993, p. 17-33; Prim BERTRAN ROIGÉ, «Les demandes de coronació de Martí l'Humà (1398-1400). Primera aproximació», *XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*, vol. III, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003, p. 93-104. Les visions de conjunt més completes pel període comprès entre principis del segle XIV i mitjan segle XV, a propòsit, respectivament, de les demandes de coronació i de maridatge, poden trobar-se a Roser SALICRÚ LLUCH, «Les demandes de la coronació de Ferran d'Antequera i d'Elionor d'Albuquerque al principat de Catalunya. Una primera aproximació», a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas...*, p. 77-119; i a Esther REDONDO GARCÍA, «Negociar un maridaje en Cataluña: el matrimonio de la infanta Leonor con Eduardo de Portugal», a M. T. FERRER I MALLOL *et alii* (eds.), *Negociar en la Edad Media...*, p. 165-184.

³⁵⁷ Les millors guies per seguir aquesta seqüència de pressió fiscal són els estudis que s'hi han dedicat a propòsit de les viles de Cervera i de Reus i Valls. Respectivament: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 463-574; J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 185-240.

³⁵⁸ Pel que fa a les distincions que caldria establir entre totes aquestes demandes reials i el seu impacte en l'administració municipal de Cervera entre l'accés al tron de Joan I, l'any 1387, i la mort de Ferran II l'any 1516: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 463-574. Podria ben ser, com deixa entreveure aquest darrer autor, que no estiguem davant d'exaccions totalment noves, sinó que la novetat radiqués en el canvi d'escenari que suposà la fi d'anys d'intensa pressió fiscal lligada a les guerres pel control del Mediterrani occidental i l'enfrontament amb Castella. En absència del motor que fou sempre la guerra per la maquinària tributària, l'administració reial es veia obligada a reprendre mecanismes alternatius. Pel que fa al

Verdés, des de l'administració reial s'hagué de maldar per trobar esclertes en les muralles legals que la majoria de poblacions havien aconseguit alçar a base de privilegis i exempcions. En conseqüència, la dinàmica fiscal derivà en una dinàmica negociadora que tendí a enfortir les pròpies institucions municipals.

En el present apartat posarem l'èmfasi, d'entrada, en l'aspecte econòmic. D'aquest forma, ens fixarem en el procés pel qual els recursos de la ciutat Girona, igual que d'altres localitats del principat i la corona, foren tensats de forma periòdica i aparegueren càrregues en una administració ja gravada pel deute contret arran de les guerres mediterrànies i de la Guerra contra Castella. De fet, malgrat que aquestes demanes no “revolucionaren” la hisenda local com havia succeït durant l'espiral de pressió fiscal comprès entre aproximadament 1353 i 1366, en condicionaren molts aspectes del desenvolupament. I és que, a més, cal tenir en compte que la dinàmica que comentarem evolucionà en paral·lel a les operacions fiscals i financeres també prou habituals per a la defensa del territori català davant d'amenaques externes i l'avanç en el procés d'emmurallament, aspecte en què aprofundirem en un proper apartat. Finalment, val a dir que aquests fenòmens de vegades coincidiren amb conjuntures desfavorables, com la dels anys centrals del decenni de 1370, per la qual cosa les administracions locals hagueren de pal·liar el que podem anomenar necessitats concurrents de la comunitat com ara la provisió frumentària.

Tanmateix, ultra els elements quantitius, convé no menystenir la importància de totes aquestes contribucions des del punt de vista institucional. No suposaren exaccions amb un impacte tan gran en les finances locals com algunes prestacions militars o les obres de les muralles, però el resultat final de cadascuna de les negociacions ofereix un bon indicador de les relacions de força existents en cada moment entre l'administració reial i el municipi i, així doncs, de la fortalesa d'una institució que, tal com desgranarem, fins a la dècada de 1370 no s'assentava encara sobre unes bases gaire sòlides³⁵⁹.

terme de “fiscalitat encoberta”: Flocel SABATÉ CURULL, «L'augment de l'exigència fiscal en els municipis catalans al segle XIV: elements de pressió i de resposta», a *Corona, municipis i fiscalitat*, p. 423-465.

³⁵⁹ És molt possible que els paràmetres en què s'assentava la relació entre la monarquia i els governs municipals fossin prou diferents en les dècades centrals del tres-cents respecte, per exemple, del segon quart del segle XV. Malgrat la suposició, caldria una combinació exhaustiva d'estudis de cas d'arreu del principat i de la Corona amb altres anàlisis més globals, com ha estat posat en relleu per autors com F. Sabaté: F. SABATÉ CURULL, «El poder soberano en la Cataluña bajomedieval...», p. 483-527, en especial p. 500-515.

1.3.3.1. El vell projecte dinàstic de Sardenya (1366-1393)

En qualsevol cas, començaren l'anàlisi de la pressió fiscal aliena a la guerra defensiva amb una qüestió que, d'entrada, es vehiculà a través dels mecanismes consuetudinaris de les assemblees estamentals, però que acabà prenent formes equiparables als mecanismes considerats de «fiscalitat encoberta». Es tracta del vell projecte militar de Sardenya, que havia ocupat des de jove a Pere el Cerimoniós i que, en els darrers compassos del seu regnat, volgué reprendre exigint, de nou, la col·laboració dels seus súbdits. Així, tot just finalitzada la guerra contra Castella, i enmig de les primeres grans mobilitzacions per a la defensa de la terra, les empreses militars pel control de l'illa de Sardenya, que ja havien acaparat un gran nombre de sessions de Corts i Parlaments celebrades a la primera meitat del segle XIV, tornaren a motivar la petició de subsidis (TAULA 2.1., GRÀFIC 1). Tanmateix, tal com desgrana M. Sánchez, els afers sards, més que mai, foren concebuts pels representants de les localitats catalanes i dels estaments com empreses eminentment dinàstiques; d'aquí que sempre es volgué evitar que les concessions fossin fetes explícitament a propòsit d'aquell conflicte que semblava no tenir fi³⁶⁰.

En aquest sentit, la negociació de la proferta de 20.000 ll. concedida pel braç reial en el Parlament que tingué lloc Barcelona a finals de 1366 per finançar una expedició de Pedro de Luna a Sardenya marcà la pauta de la majoria de condicions que el monarca hagué de respectar en les futures peticions d'ajudes³⁶¹. A més, mentre que en aquella ocasió, a semblança dels subsidis atorgats per a les anomenades guerres mediterrànies, o sigui fins a l'any 1356, el Cerimoniós en féu prou amb el suport de l'estament reial per actuar, a partir d'aleshores la resta de contribucions lligades al problema sard s'hagueren de vehicular a través de Corts amb la presència de tots tres braços. Alhora, després d'un subsidi llargament discutit a les Corts de Barcelona de 1368-1369, ni a les Corts de Tarragona-Montblanc-Tortosa de 1370-1371, de Barcelona de 1373, de Lleida de 1375, de Barcelona de 1379-1380 no s'atorgaren al rei donatius similars, per exemple, als de la Guerra dels Dos Peres, sinó concessions en forma de préstec. Uns préstecs, d'altra banda, finançats a través de mecanismes diversos com ara restes de subsidis que ja havien expirat, el producte de dècimes concedides pel Papat a la Corona, emissions de deute sobre drets del General, o repartiments via fogatge entre les comunitats de sumes que els havien de ser restituïdes,

³⁶⁰ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Las Cortes de Cataluña en la financiación de la guerra de Arborea (segunda mitad del siglo XIV)» a Maria Teresa FERRER MALLOL *et alii.* (eds.), *La Corona catalanoaragonesa i el seu entorn mediterrani a la Baixca Edat Mitjana*, Barcelona: IMF-CSIC, 2005, p. 363-393.

³⁶¹ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST (eds.), *Corts, parlaments i fiscalitat...*, doc. XXII, p. 393-408.

sempre a l'espera d'una gran expedició que, almenys en vida de Pere III, no acabà tenint mai lloc³⁶².

En qualsevol cas, la contribució de la ciutat de Girona a aquestes campanyes resulta poc clara. Per un costat, es documenta la participació de representants de la universitat gironina a totes les assemblees que hem esmentat entre 1368 i 1380³⁶³. Per l'altre, en canvi, no hi ha gairebé rastre d'emissions de rendes o altres mesures orientades estrictament a satisfer les pagues dels préstecs aprovats en aquestes Corts. Només pel que fa al subsidi de 20.000 ll. de 1366, que s'havia de distribuir via fogatge i abonar en dos terminis els mesos de març i agost de 1367, tenim una referència indirecta a l'assegurament per part dels llocs reials del bisbat de Girona (entre els quals es trobava la pròpia capital) de la segona paga³⁶⁴. Així, de les aportacions fetes a aquell donatiu, així com a l'aprovat a les corts de Barcelona de 1368-1369, tan sols pot calcular-se el seu valor teòric: 19.950 s. i 9.975 s., respectivament³⁶⁵

Cal esperar fins a 1383 per tornar a trobar operacions de l'administració local gironina clarament vinculades a la qüestió sarda. A la primavera d'aquell any, havent rebut una missiva del Cerimoniós en què s'anunciava la mort del jutge d'Arborea i se subratllava que es presentava una ocasió immillorable pel definitiu «passatge a Sardenya», el consell acceptà el nomenament de representants de la ciutat per anar davant del monarca i una aportació de 1.100 s. (100 florins) que desconeixem com s'obtingué³⁶⁶.

En general, doncs, els afers de Sardenya suposaren un problema relativament menor (amb un total aproximat de 31.025 s.) per a la hisenda municipal de Girona i incidiren poc en la seva consolidació en l'etapa posterior a 1380. Tot i això, cal tenir present un parell d'aspectes. Per una banda, segons desgranarem més endavant, la qüestió sarda es trobava al darrera d'una contribució notable realitzada l'any 1393 i que, en teoria, s'exigí per depurar responsabilitats en els diversos avalots de 1391, convertint-se en un dels principals

³⁶² Quant als diversos subsidis, vegeu, successivament: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST (eds.), *Corts, parlaments i fiscalitat...*, docs. XXIII (p. 409-422), XXIV (p. 423-438), XXV (p. 439-451), XXVI (p. 453-468), XXIX(1) (p. 543-560).

³⁶³ Vegeu TAULA 46.

³⁶⁴ AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 135r, 1367/11/03. S'assenyala l'endarreriment per Sant Feliu que tributà amb 1.155 s. en la primera paga a: P. Orti Gost, «La deuda pública municipal...», p. 135. Potser aquell pagament fet efectiu a finals de 1367 o, fins i tot, el gener de 1368 es finançà a partir de la venda d'un violari de 200 s. de pensió i 1.400 s. de capital a favor del jurista Guillem I Vinyoles i d'altres rendes similars que no hem aconseguit localitzar: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f. 27r.

³⁶⁵ Gràcies a P. Orti, sabem que en el primer subsidi se satisféu mitjançant dos pagaments de 7 s./foc cadascun, còmput que es repetí pel de 1368, encara que aquest només es concretà en una paga realitzada el juny de 1369: P. ORTI GOST, «Una primera aproximació als fogatges...», p. 768-769. Agraïm, alhora, al mateix autor dades inèdites que permeten corroborar les xifres.

³⁶⁶ En l'acord inicial s'apunta la recaptació d'una talla i, sobretot, l'exigència de restes pendents d'anteriors com a possible via, però n'ignorem l'evolució: AMGi, I.1.1., n. 12, f. 9v-11r, 1383/04/04.

exponents de pràctiques de “fiscalitat encoberta” durant els regnats successius dels fills de Pere III. Per l'altra, les contribucions esmentades dels decennis de 1370 i 1380 alternaren puntualment amb més temptatives de la monarquia d'aconseguir la mobilització militar dels seus súbdits sense que es reunissin les condicions que estipulava la legalitat imperant.

En aquest sentit, tot just dos anys després de la invasió de les tropes de Bertrand du Guesclin, i enmig d'un dels rebrots de pesta més importants del període, els ciutadans de Girona i de la resta del districte foren cridats pel veguer per tal de formar un petit exèrcit. L'objectiu assenyalat era la població baixempordanesa de Casavells, acusada de resistència a l'autoritat del sobirà i, al capdavant, enclavada en un punt tradicional de conflicte per raons jurisdiccionals entre el monarca, el bisbe de Girona i el comte d'Empúries. No sembla que des de la tresoreria gironina calgués fer una despesa important, per bé que es palesen força dificultats per trobar ràpidament fons per a l'expedició³⁶⁷.

L'any 1380 es repetí una operació similar, encara que s'hi intentà implicar molts més llocs de reialenc del principat. Es tracta d'una crida a l'host de l'any 1380 per anar contra les parts de Querol, possessió dels Alemany de Cervelló a l'actual comarca de l'Alt Camp, on els edils gironins es negaren a enviar combatents al marge d'un veí que hi anà a exhibir el penó de la ciutat³⁶⁸. Després que el batlle reial assagés d'imposar penes i potser s'apliqués

³⁶⁷ El juliol de 1371 es reuní el consell, mentre ja havia marxat un contingent d'homes de la ciutat, la batllia i la vegueria fins a Corçà, el nucli veí des d'on es pretenia atacar Casavells. No hi havia ningú disposat a cercar crèdit per pagar els costos de l'operació. Després que molts abandonessin l'assemblea es nomenaren 6 prohoms facultats per endeutar la comunitat fins a 20.000 s. Això no obstant, només es poden documentar algunes vendes de draps per part d'habitants de la ciutat, segurament emprades per obtenir líquid immediat mitjançant barates, pel valor de 56 ll. i 47 ll., préstecs que, almenys en el primer cas, es cancel·laren el setembre de 1372: AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 261r-265r, 1371/07/15; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 70r-v, 1371/09/04. Segurament es recorregué a l'aplicació d'una talla als ciutadans forans per tal de saldar el deute contret amb aquests prestadors: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 75v, 1371/12/05. Quant a l'epidèmia de 1371, que atenyí la ciutat de l'Onyar a principis de maig i que es trobava en el seu punt àlgid el mes de juliol: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 199-206.

³⁶⁸ AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. 1380, f. 66v-67r, 1380/07/06. Hi anà, en concret, el mercader Francesc Beuda. Encara que l'episodi sigui poc conegut, l'objectiu del rei devia passar per atacar els feus de Ramon Alemany de Cervelló, justament aleshores governador general de Catalunya. I sembla que, com a mínim, la ciutat de Barcelona atengué la demanda: F. SABATÉ CURULL, «La governació al principat de Catalunya...», p. 51. Pel que fa als Alemany de Cervelló, senyors de Querol i Montagut, i les acusacions de sodomia de què fou objecte Ramon per part del Cerimoniós (que no li impediren, però, seguir ostentant càrrecs importants durant el regnat de Joan I), si bé sense esmentar-se l'atac als seus dominis: Júlia MIQUEL I LÓPEZ, «Els Cervelló, barons de Querol-Montagut a l'Edat Mitjana», *Miscel·lània Penedesenca*, 22 (1997), p. 167-201, en especial 183-185; S. SOBREQÜÉS VIDAL, *El compromís de Casp...*, p. 51-62. Un altre indicatiu indirecte de l'atac ens l'ofereix la notícia que, el 4 de novembre de 1380, Pere III es dirigia al batlle general de Catalunya per ordenar-li la restitució dels castells de Querol, Montagut, Pinyana, Saborella i Subirats, de què Ramon Alemany de Cervelló havia estat desposseït per la Corona durant un temps i havien passat a l'administració del mateix batlle general: Pere CATALÀ ROCA, «El Castell de Saborella, municipi de Querol», a *Els castells catalans*, vol. III, Barcelona: Rafael Dalmau, 1992, p. 557-557, en especial p. 557 (basat en notícia proporcionada per Antoni M. Aragó i extreta d'ACA, Mulasses, V, f. 1186, n. 17). El conflicte segurament no s'hauria de destriar de la inestabilitat que es registrava en aquelles dates a la zona, en especial a causa d'enfrontaments entre l'arquebisbe de Tarragona i el monarca, l'host del qual, de fet, va ser liderada per Ramon Alemany de Cervelló

una marca a la vegueria de Barcelona contra els ciutadans de Girona, l'afer se saldà amb una redempció, pactada amb la cort de l'infant Joan, de 11.000 s. (1.000 florins) i justificada pel concepte d'«host fallida»³⁶⁹.

Com hem vist, doncs, en les expedicions destinades a Sardenya i en altres mobilitzacions d'abast menor, el dret paccionat no contemplava les aportacions militars dels súbdits del sobirà com una obligació si no hi havia una amenaça real d'invasió del principat. En conseqüència, en circumstàncies en què no es donava el supòsit l'administració règia hagué de recórrer a estratagemes similars a les que emprà per aconseguir ajudes de les comunitats dels seus dominis davant de grans celebracions o de la necessitat peremptòria de pal·liar el deute de les diverses cases reials.

1.3.3.2. Les demandes de coronació

En efecte, tal com ja hem apuntat, un de les causes més habituals de peticions fiscals lligades a celebracions de la família reial foren les demandes amb motiu de la coronació dels successius monarques. Tanmateix, si comencem a passar-ne revista des de mitjan segle XIV, a les demandes vinculades a les coronacions dels nous reis, hauríem de referir-nos, d'entrada, a la demanda que féu el Cerimoniós per una raó diferent de la seva accessió (TAULA 2.1., GRÀFIC 1). Es tractava del seu jubileu, encara que les implicacions, en un regnat que s'estenia des de feia gairebé mig segle, resultaven molt similars³⁷⁰. A la primavera de 1386, els designats comissaris a la diòcesi de Girona, el donzell Bernat Cornellà i el funcionari de la tresoreria reial Francesc Morató es dirigiren als jurats per pactar la

amb un balanç desigual i amb derrotes sonades com la del lloc de Vilafortuny: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 98-99, 193-195, 201-203

³⁶⁹ AMGi, I.1.1., n. 10, f. 21r-v (1380/04/11), 36r (1380/08/21); AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 29v-30r, 1381/09/04. Sobre aquesta host fallida, com es denominava a l'època, se n'ocupà, entre d'altres temes que semblaven prioritaris, algun síndic de la ciutat enviat a la cort durant l'any 1380, que, al mateix temps, s'entrevistà amb curials que perceberen remuneracions complementàries per expedir la remissió. Pel que fa a la correspondència sobre l'assumpte dirigida al missatger Guillem Vengut i, així mateix, al doctor en lleis i promotor de la cort reial oriünd de Girona, Narcís Santdionís: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 19r-v (1380/09/22), f. 19v-20r, (1380/09/22), f. 23r-v (1380/11/07). Es documenten almenys tres legacions distintes d'emissaris gironins per entrevistar-se amb el rei i negociar la causa tot defensant els privilegis de la ciutat: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. 1380, f. 83r (1380/07/30), 94v (1380/09/07), 105v (1380/11/06); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 7, reg. 1 f. 91v-92r, 1383/10/13. Quant a entregues que es feren a alguns membres de la cort: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. 1380, f. 56r, 1380/06/06. Les negociacions segurament avançaren lentament i no es fixà la quantitat definitiva de 1.000 florins fins l'any 1381: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 29v-30r, 1381/09/04; AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 29v-30r, 1381/09/04. L'instrument de la definició per part del rei atesa la presumpta rebuda dels 1.000 florins és: C. Pergamins, vol. I, doc. 592 (1381/09/24). De fet, l'any 1383 encara s'esmentava l'aplicació d'una marca a Barcelona motivada per "restes" pendents de l'host fallida de Querol: AMGi, I.1.1., n. 12, f. 19r-20r, 1383/07/01.

³⁷⁰ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La última ofensiva fiscal...», p. 1453-1469.

demanda. El consell es reuní ràpidament i s'imposà la idea que era imprescindible conèixer bé abans què havien decidit fer Barcelona i la resta de ciutats catalanes. Per això, es posaren en contacte amb els emissaris que aleshores ja hi havia tant a la cort del rei com a la de l'infant per tal que aconseguissin sobreseure qualsevol intent de percebre la demanda per via d'execució. També s'hi trameté un nou missatger per acompanyar-los en les converses que calia entaular³⁷¹. Malgrat tot, si és que finalment existí, no hi ha rastre de la suma aportada per una celebració que, d'altra banda, com argumenta M. Sánchez, molt probablement no acabà tenint lloc. Per contra, com veurem, a la segona meitat del mateix 1386, el primogènit i futur successor de Pere III aconseguí captar diverses aportacions gratuïtes de la universitat de Girona.

Al cap de poc temps, la causa d'una nova petició fou l'accés al tron de l'esmentat Joan, que es produí l'any 1387 una vegada mort el seu progenitor. I, a diferència de la d'aquest uns mesos abans, la demanda reunia totes les característiques de les que donaren peu als impostos anomenats coronatges³⁷². El maig de 1388 el gironí Bernat Margarit, uixer d'armes del monarca, havia iniciat el procés per sol·licitar aportacions per sufragar la coronació del nou monarca. Desconeixem el desenvolupament concret de la negociació amb les autoritats gironines, però es pot deduir que, d'entrada, la petició reial fou rebutjada³⁷³. En conseqüència, des de la cort règia s'iniciaren execucions que suposaren l'empenyorament de diverses teles a mercaders locals que es trobaven a la ciutat comtal, cosa que obligà a trametre missatgers davant del monarca³⁷⁴. D'acord amb referències posteriors, davant de la insistència dels regidors gironins, la demanda probablement s'acabà aturant a inicis de 1390.

³⁷¹ AMGi, I.1.1., n. 15, f. 50v (1386/06/19), 52v-53v (1386/06/18), 57r-v (1386/07/12).

³⁷² Vegeu P. BERTRAN ROIGÉ, « La pretendida coronación de Juan I... », p. 681-703.

³⁷³ De fet, com apunten P. Bertran i J. Morelló, el rebuig fou general a tot Catalunya i per part de tots els estaments. I, al capdavant, els problemes econòmics a la cort i l'esclat d'una nova revolta a Sardenya impediren que la coronació s'acabés celebrant, per bé que la pruija d'alguns comissaris reials comportà que diverses comunitats tributessin per aquell acte: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 212, nota 467.

³⁷⁴ AHG, Gi-09, vol. 12, s.f., 1388/05/20; AMGi, I.1.1., n. 17, f. 47v-48r (1388/12/24), 48r (1388/12/29). En primera instància, s'envià Ramon de la Via a la cort, que estava instal·lada a Saragossa: AMGi, I.1.1., n. 17, f. 48v, 1389/01/01. Posteriorment, a la primavera de 1389, Ramon de Bóixols, un dels síndics que es trobava en nom de la ciutat a les Corts Generals de Montsó, aconseguí una provisió del rei que manava al veguer de Barcelona la restitució dels empenyoraments aplicats a ciutadans gironins, però els seus oficials s'hi negaren: AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1389, f. 7v, 1389/06/18. En realitat, tal com s'informava als jurats de Besalú, s'havien patit força execucions i tan sols sobreseïments parcials: AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1389, f. 5v, 1389/06/10. L'afer encara cuejava uns anys més tard i des del consell es proposà als afectats que anticipessin la seva pròpia indemnització i que els seria assegurada una restitució amb alguna mena de prima. I així sembla que ho feren, almenys, els mercaders Bonanat Carreres i al seu fill Mateu per 2 draps, a la vegada que el pareire Pere Riera i el teixidor Simó Solera per un altre cadascun: AMGi, I.1.1., n. 29, f. 26r-28r (1394/01/15), 32r-33v (1394/01/26), 34r-v (1394/01/27), 50r-52v (1394/04/08).

No s'hauria descartar, de tota manera, alguna mena de compensació que potser quedà compresa dins del desplegament per a la defensa de la invasió de les tropes de Bernat d'Armanyac, comptant que la ciutat de Girona es convertí durant mesos en el centre principal d'operacions³⁷⁵. De fet, abans de la fi de setembre d'aquell any s'entregaren 7.150 s. (650 florins) al tresorer del monarca³⁷⁶. En la mateixa línia que altres aportacions que glossarem en un proper epígraf, la raó oficial de la contribució era l'expedició de diversos privilegis a favor del municipi. I, certament, des de la primavera de 1390 se n'obtingueren uns quants en estreta relació amb la conjuntura que es vivia i l'interès dels edils gironins per centralitzar tots els recursos de la demarcació en el procés d'emmurallament i en l'articulació de dispositius de defensa en cas de noves invasions³⁷⁷. Ras i curt, costa d'assegurar que el preu pagat estigué totalment desvinculat de la petició prèvia per a la coronació.

En definitiva, deixant de banda aquesta entrega vinculada a l'atorgament de privilegis, potser s'aconseguí escapar al coronatge que assajà de percebre Joan I. Per contra, no es va córrer la mateixa sort quan el seu germà Martí repetí la demanda poc després de succeir-lo al tron. A principis de 1399 havien arribat missives als regidors gironins en què se'ls instava a designar missatgers per anar a l'acte de coronació que el rei volia celebrar amb tota la solemnitat requerida el diumenge 6 d'abril. El consell actuà en conseqüència i nomenà tres representants. Un d'ells, a més, romandria a la cort i tindria la missió específica de defensar els interessos de la ciutat en la contribució que el monarca demanava en relació amb aquella festa³⁷⁸. Les negociacions desembocaren, però, en un carreró sense sortida. I, com a mesura de pressió, el mes de juliol la cort reial nomenà un comissari per instar una execució judicial

³⁷⁵ AMGi, I.1.1., n. 17, f. 48v, 1389/01/01. S'ha mostrat que en el cas de Cervera, després d'un tira-i-arrotona entre els representants municipals i el rei, en una negociació en què també intentà intervenir personalment el tresorer amb converses paral·leles entre el juny i el juliol de 1388, s'aconseguí esquivar una demanda que ascendia a 1.000 florins: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 482-483. Les comunitats del Camp de Tarragona no tingueren tanta fortuna, ja que hagueren d'arribar a un acord amb la tresoreria reial que implicà una contribució taxada a raó d'1 florí per foc el motiu de la qual s'intentà camuflar: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 212-213.

³⁷⁶ La suma fou prestada pel ciutadà Pere Guillem I Sunyer, si bé aquest fou aviat rescabalat amb la venda d'un censal a Bernat Arnau de Besalú: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 92r-v (1390/09/05), 104r-v (1390/09/16), 104v (1390/11/07).

³⁷⁷ En aquest sentit, el rei ratificà una sentència de Guillem Domenja sobre el plet entre les comunitats de la batllia i vegueria de Girona i els regidors de la capital per a la contribució de les muralles d'aquesta, després d'haver resolt també en favor de la ciutat una apel·lació anterior dels habitants del mateix territori: Ll. Vermell, docs. 59 (1390/07/04), 58 (1390/06/17), 60 (1390/07/04). Tenia un propòsit similar una altra ordinació de Joan I en què obligava als habitants del poble de la Pera a recollir-se a Girona en temps de guerra i era igualment d'interès per les autoritats municipals la potestat que se'ls transferia per establir ordinacions i emetre ban sobre la tinença d'armes i imposar penes que fou reafirmada pel monarca en confirmar un privilegi del seu pare de 1359: *Ibid.*, docs. 57 (1390/05/37), 61 (1390/08/20).

³⁷⁸ AMGi, I.1.1., n. 34, f. 31r-32v, 1399/03/07.

contra els singulars de la universitat gironina³⁷⁹. La maniobra serví, en efecte, per desbloquejar el procés i reactivar-lo i a l'agost es pactà que es lliurarien al tresorer reial 13.200 s. (1.200 florins) abans de la fi del mes següent, a part de 3.850 s. (350 florins) al protonotari en concepte de drets de segell³⁸⁰. El numerari degut es recaptà mitjançant la percepció d'una talla³⁸¹.

Encara que els representants de la ciutat d'Onyar s'esforçaren perquè la transacció tingués l'aparença d'una simple confirmació de privilegis i de noves concessions, aquella aportació a les arques règies responia, en essència, a la demanda de coronació³⁸². Com s'ha comprovat en altres llocs, durant l'any 1400 el rei Martí tornà a demanar una nova ajuda justificada per la coronació de la seva muller³⁸³. Amb tot, no en trobem cap traça en el cas de la ciutat de l'Onyar. Com veurem, en el primer quinquenni del quatre-cents les demandes mencionades també coincidiren amb un parell de maridatges, de manera que en els pactes finals, en el marc d'una conjuntura especialment difícil per Girona, immersa en un procés de redreç del deute que analitzarem en un proper apartat, potser és féu un capmàs tenint en compte totes

³⁷⁹ AMGi, I.1.1., n. 34, f. 60v, 1399/07/03.

³⁸⁰ AMGi, I.1.1., n. 34, f. 60v, 1399/07/03. Val a dir que en el cas de les localitats del Camp de Tarragona se signaren uns capítols amb el monarca entorn al donatiu aportat i es volgué que s'expedissin francs de segell, cosa que es rebutjà i es taxà amb la quantitat de 400 florins: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 219.

³⁸¹ AMGi, I.1.1., n. 34, f. 62v-64r (1399/08/20), 64v-65r (1399/08/22).

³⁸² S'admet obertament en l'assentament que féu el tresorer reial en el seu llibre quan rebé, l'octubre de 1399, 300 florins, o sigui una part del total de 1.200. S'hi diu que aquella suma havia estat donada graciosament al rei per les despeses inherents a la coronació. I s'hi remarca que, encara que en la promesa de pagament feta pels jurats de la suma no s'esmentés aquella raó, en realitat havia estat així. Els 300 florins que faltaven es lliuraren a Pere Pallarès, cortesà que havia estat nomenat comissari de les demandes de coronació, cosa que es consignà en un nou apunt del mes de desembre: ACA, RP, MR, reg. 404, f. 31r (10/1399), 50v (12/1399). D'acord amb la documentació municipal, aquests 300 florins foren entregats al tresorer per Pere Santmartí, ciutadà gironí que aleshores servia al monarca com a conseller legal, després d'haver-se entrevistat amb el vicecanceller sobre la necessitat d'unes provisions, si bé les acabà portant a la cort Narcís de la Via, qui havia rebut la suma del claviari dels jurats de l'any 1399 gràcies a un manlleu. Els regidors volgueren, doncs, vincular el pagament no al coronatge, sinó a l'expedició d'uns capítols respecte al procés de lluita de jurisdiccions (entre d'altres aspectes col·laterals com les bandositats o el ròssec provocat per impositors en què se seguiria insistint) que aleshores es pretenia endegar i que, en efecte, la majoria obtingueren el *placet regi*: AMGi, I.1.1., n. 34, f. 86bis-87r (1399/12/29), 89v (1399/12/31); AMGi, I.1.1., n. 35, f. 12r-v, 1400/01/07. Vegeu, d'una banda, l'aprovació dels capítols presentats davant del rei a finals de 1399 i, de l'altra, la confirmació dels que afectaven específicament el procés de redempció de jurisdiccions i que foren negociats pels jurats de 1400, representants de la seu de Girona i el camarlenc Ramon Alemany de Cervelló i el conseller Pere Santmartí de la part reial el juny de 1400: Ll. Vermell, doc. 76 (1399/01/16); Ll. Verd, doc. 349 (1400/10/26). A propòsit de les capitulacions relacionades amb el retorn de jurisdiccions al domini de la corona: M. T. FERRER MALLOL, « El patrimoni reial i la recuperació dels senyorius... », p. 414-429. En qualsevol cas, com veurem a continuació, els comissaris encarregats de recaptar les demandes de la coronació del rei Ferran I tingueren molt clar que l'aportació al seu antecessor constituïa un precedent susceptible de ser reivindicat.

³⁸³ Sense anar més lluny, les comunitats del Camp de Tarragona, seguint un model semblant al que s'havia fet amb el rei, pactaren capítols per una proferta destinada a la coronació de la reina Maria i que es recaptà via fogatge: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 219-221. Tot i això, cal remarcar que la demanda pel coronatge de la reina en aquesta àrea va produir-se l'any 1403, mentre que a la vila de Cervera ja es féu l'estiu de 1400: P. VERDÉS PIJUAN, « *Administrar les pecúnies e béns de la universitat*... », p. 484.

les peticions. Fos com fos, l'avinença a propòsit de la coronació del monarca ja fou per si sola determinant. Igual que en moltes viles i ciutats del principat, assentà de forma irreversible un precedent que els futurs reis i els seus oficials no perdrien de vista³⁸⁴.

El primer a tenir-lo en compte fou el propi Ferran I qui, poc abans de ser coronat a Saragossa el febrer de 1414, presentà una nova demanda³⁸⁵. En el cas que ens ocupa, tanmateix, la petició resultava indestruïble d'una altra iniciativa que el primer Trastàmara manifestà tan bon punt arribà al tron: crear un principat amb capital a Girona en profit del seu primogènit Alfons³⁸⁶. Notificà aquesta doble voluntat als jurats el conseller reial Pere Basset i, un cop exposat a la sessió del consell del dia 1 de gener, el plenari habilità aquests magistrats perquè designessin un missatger que tractés ambdós assumptes amb el monarca. La seva missió hauria de consistir, d'una banda, a oposar-se a qualsevol novetat que comportés separar la ciutat de la corona i, de l'altra, a aconseguir que fos considerada exempta de «pagar res per coronació». Finalment, es convingué que els mateixos representants que ja havien estat elegits per assistir a la festa de coronació, Joan Sarriera i Ramon Sampsó, se n'ocupessin, encara que assessorats per un jurista expert, paper que es

³⁸⁴ A la vila de Cervera, a diferència de la resistència mostrada en la petició del rei Joan, ràpidament es negocià i s'acceptà el pagament d'una contribució de 600 florins per a la coronació del rei Martí. Les autoritats cerverines justificaren la rapidesa pel fet que, al capdavant, cap població de Catalunya s'havia pogut excusar al pagament d'aquella demanda, afirmació que, com assenyala P. Verdés, caldria examinar tanmateix. D'altra banda, les negociacions per la coronació de la reina Maria s'allargaren més temps i hi hagué, fins i tot, una temptativa d'oposició coordinada entre diverses poblacions. Tot plegat acabà, però, en una ratificació general de les llibertats de la vila a canvi de 500 florins: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 483-484.

³⁸⁵ Vegeu sobre els actes per a la coronació de Ferran I a Saragossa: Roser SALICRÚ LLUCH, «La coronació de Ferran d'Antequera: l'organització i els preparatius de la festa», *Anuario de Estudios Medievales*, 25/2 (1995), p. 699-759. A propòsit, en canvi, de les demandes lligades a aquesta celebració: Eadem, «Les demandes de coronació de Ferran d'Antequera...», p. 77-119; EAD., Las demandas de la coronación de Fernando I en el reino de Aragón», *Aragón en la Edad Media*, 14/15-2 (1999), Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros, p. 1409-1428.

³⁸⁶ Com es pot suposar, l'episodi ha estat tractat per la historiografia gironina des de fa molt temps. I, com tampoc hauria de sorprendre, cada autor n'ha fet lectures distintes en funció del seu propi moment històric i de la consideració de què gaudia aleshores la dinastia borbònica, la qual, segons és sabut, recuperà a partir de l'any 1961 el títol de príncep de Girona pel futur rei Joan Carles I, que el traspassà ja regnant al seu primogènit i successor l'any 1977. Vegeu, per ordre d'antiguitat, els diversos opuscles i articles que s'hi han dedicat: Antoni BOFARULL, *El Príncipe de Gerona: Justificación Histórica dirigida a S. M. la reina D.ª Isabel II (Q.D.G.)*, Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1860; Enric CLAUDI GIRBAL, *El Príncipe de Gerona: Historia de este antiguo título y noticia de los personajes que lo usaron, precedido de varios datos referentes al Ducado de la misma ciudad, con un apéndice de documentos*, Girona: Ajuntament de Girona, 1865; ID., «Noves dades i aclariments per il·lustrar la genealogia de Joan I d'Aragó i especialment la sèrie dels ducs de Girona», *Revista de Girona*, I (1876-77), p. 3-7; Julián DE CHÍA, *El Ducado y el Principado de Gerona: Apuntes Históricas*, Girona: Imprenta de Vicente Dorca, 1881; Pelai NEGRE PASTELL, «El ducat, més tard principat de Girona», *Revista de Girona*, 13 (1960), p. 23-31. Tanmateix, el treball més recent i complet sobre la seqüència que portà a l'erecció del principat continua essent: LL. BATLLE PRATS, «Diplomatario gerundense de Fernando de Antequera...», p. 5-37. Totes les aportacions esmentades es troben recopilades en versió facsímil a Ramon ALBERCH FUGUERAS, Lluís BATLLE PRATS i Pelai NEGRE PASTELL (eds.), *El Príncipe de Girona*, Girona: Gòthia, 1982.

reservà al doctor en lleis Antoni Agullana³⁸⁷. Les negociacions s'allargaren durant un o dos mesos mentre Agullana exercia de síndic de la ciutat a les Corts que s'havien de celebrar a Tortosa i que es traslladaren a Montblanc³⁸⁸.

Els primers resultats no començaren a fer-se visibles fins el març o l'abril: a les acaballes del primer mes en una provisió del monarca s'ordenava als oficials reials que permetessin l'inici del cobrament per part de dos comissaris del coronatge arreu del principat, tot exceptuant, però, les ciutats de Vic i de Girona³⁸⁹. La raó d'aquell tracte especial pot entendre's fàcilment en constatar que un mes més tard el clavari pagà a Agullana la bestreta de les taxes per haver aconseguit una lletra reial de sobreseïment de la demanda de coronació del rei i de la reina³⁹⁰. Tot indica, doncs, que Girona, entregant una petita suma a la cancelleria, sortí airosa de l'episodi, igual com probablement havia aconseguit amb la redempció de la convocatòria del *Princeps Namque* pel setge de Balaguer³⁹¹. Però fou tan sols en primera instància.

I és que la monarquia només estava disposada a transigir en alguns punts concrets de les seves exigències³⁹². En aquesta línia, a principis de 1415 es personà a la ciutat el comissari reial Leonard de Sos per encetar una execució contra la universitat per la quantitat de 25.850 s. (2.350 florins) imputables a la coronació del rei i de la reina. En el marc d'una veritable ofensiva per documentar precedents arreu del principat, el comissari s'emparava en el fet que havia trobat entre els comptes del predecessor immediat del rei Ferran, Martí l'Humà, la constància irrefutable d'una entrega per part d'antics regidors gironins de 11.000 s. (1.000 florins) per un concepte idèntic³⁹³. Per contra, les autoritats locals consideraven

³⁸⁷ AMGi, I.1.1., n. 43, f. 9r-10r (1414/01/03), 18r-v (1414/01/11).

³⁸⁸ El febrer, per exemple, els jurats insistien als emissaris que seguissin maldant per evitar el pagament del coronatge: AMGi, I.1.2.1, llig 8, reg. 5, f. 14r-v, 1414/02/27. Sobre la notificació a Agullana del fet que havia estat nomenat missatger per les Corts que Ferran I volia convocar: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 5, f. 18r-v, 1414/03/19.

³⁸⁹ Ll. Vermell, doc. 91 (1414/03/30).

³⁹⁰ AMGi, I.3.3.1.1, llig. 20, s.f., 1414/04/20.

³⁹¹ No fou el cas llavors de la vila de Cervera, que el juny de 1414 ja entregà a la corona 800 florins a canvi d'una confirmació de privilegis que no aconseguia amagar el motiu real del lliurament: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 484-485. Per contrast, la mateixa demanda no prosperà davant del plet que iniciaren Tarragona i les localitats del Camp i en què es dirimí sobre l'obligatorietat d'aquelles comunitats a tributar per les coronacions de reis: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 230-231.

³⁹² A tall de mostra, a mitjan mes de novembre del mateix 1414 sembla que en els pactes entre el rei i Agullana, el sobirà es mostrava inflexible a retenir-se el dret a convocar en un futur hosts, cavalcadures, a més d'altres regalies: AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. 5, f. 57r-v, 1414/11/13.

³⁹³ R. Salicrú documenta diversos procediments pels quals els encarregats de la col·lecta de les demandes justificaven precedents de la tributació en coronatges i que incloïen recerques a l'arxiu reial i en els comptes conservats pel mestre racional: R. SALICRÚ I LLUCH, «Les demandes de coronació de Ferran d'Antequera...», p. 91-92, 95-96. L'esmentat comissari Leonard de Sos degué constituir una figura amb força pes dins de

que Girona no hi estava obligada tant «per dret comú com per privilegi reyal», se suposa que l'obtingut l'any abans i que havia frenat les primeres execucions. Així ho transmeteren directament al monarca en una missiva. Amb tot, en el mateix document demostraven la intenció de cedir a les noves pressions del monarca i dels seus oficials i acceptaven aportar 800 florins mentre no es discutís més sobre la demanda per les coronacions, ni tampoc s'intentés exigir res per la novella cavalleria del seu primogènit. Els jurats, per si feia falta adduir més raons, no dubtaren a recordar les calamitats que patien per l'elevada pressió fiscal derivada de l'endeutament censal i de les obres de les muralles, a banda de la incertesa viscuda amb la mort del rei Martí i l'interregne subsegüent, així com les lluites de bandòls que comprometien la convivència de la comunitat³⁹⁴

Malgrat tot, segons avançàvem, les intencions del nou rei respecte de Girona no se cenyien a obtenir una proferta per la seva coronació, sinó que, passat un any, conservava intacta la voluntat de donar carta de naturalesa a un *apanage* amb capital a la ciutat de l'Onyar pel seu fill i futur successor Alfons, qui, de fet, en les celebracions de la coronació de Ferran a Saragossa el febrer de 1413 ja havia rebut la dignitat de príncep de Girona³⁹⁵. D'aquesta manera, la cort intentà ben aviat posar sobre la mateixa taula de negociació la demanda de coronació i el projecte d'erecció d'un principat. Respecte a això darrer, la postura dels dirigents gironins fou força clara des del primer moment. No hi havia motius per oposar-s'hi sempre que no es contravinguessin els privilegis i franqueses del municipi, i que el seu estatus no quedés afectat per cap canvi en la titularitat de la jurisdicció. En definitiva, defensaven que l'únic model vàlid on emmirallar-se era el ducat creat per Pere el Cerimoniós a favor de l'infant Joan l'any 1351. Alhora, pretenien que l'acord amb el monarca també servís per aconseguir la garantia que, mentre fos vigent la dignitat de príncep, no es pagaria per demandes de coronació ni per cap altra raó similar que es presentés, al marge d'obtenir d'altres concessions que aleshores no es feien explícites³⁹⁶.

Tal com veïem resseguint l'evolució dels tractes per la demanda de coronació, les negociacions entre Ferran I i la ciutat de Girona, representada durant molts mesos per

l'administració reial durant aquell període, ja que iniciant-se en la cort del mestre racional del Martí I hi continuà vinculat i, fins i tot, ascendí de càrrec durant el regnat del seu successor. En aquest sentit, se'l documenta actuant en operacions de sanejament del deute municipal en llocs tan distants com la vila de Castelló entre els anys 1407 i 1409 i el lloc de Fraga l'any 1418: A. Martí Arau, «Governar el deute en temps de crisi...», p. 141-142.

³⁹⁴ AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. 5, f. 69r-v, 1415/02/21.

³⁹⁵ R. SALICRÚ I LLUCH, «La coronació de Ferran d'Antequera...», p. 706.

³⁹⁶ S'acordaren aquestes condicions en una assemblea del consell i el 7 de juliol de 1414 ja s'autoritza al propi Antoni Agullana a consentir l'erecció, sempre, però, que el monarca acceptés tot el que es contenia en un instrument públic que se li facilitaria: AMGi, I.1.1., n. 43, f. 53r-54r (1414/07/21), 54v-56r (1414/07/21).

Antoni Agullana, es prolongaren tot l'any 1415. El mes de maig, Lleonard de Sos, com a lloctinent del mestre racional, tornà a pressionar els jurats suggerint-los que acceptessin la intitució de l'infant Alfons com a príncep de Girona a canvi de rebaixar l'execució prevista pel coronatge a 8.800 s. (força menys dels 25.850 exigits tres mesos abans). Si s'hi oposaven, però, amenaçava a aplicar-la per valor de 4.000 florins (44.000 s.). Davant d'aquest nou moviment, els magistrats gironins optaren per aparentar tenacitat i declararen que la intenció de crear el principat era molt perjudicial per la ciutat, segons deien, com ja s'havia expressat en les missatgeries d'Agullana a Saragossa i Montblanc. Insistien, en qualsevol cas, que ja s'havia pactat amb el rei el pagament de només 8.800 s (800 florins)³⁹⁷. Al juliol, en canvi, s'escrivia a Guillem Ricard, l'emissari que substituï temporalment Agullana, demanant-li que fes apel·lació al rei per les instigacions que estava exercint pels mateixos assumptes el nou governador general de Catalunya. D'altra banda, se li notificava que s'havien acabat promentent els 8.800 s. a Lleonard de Sos i se li encomanava comprovar que els capítols ja concordats amb el rei (segurament en la missatgeria prèvia d'Agullana) seguien el curs ordinari per ser oficialitzats³⁹⁸. Sembla, a més, que la suma es volia aconseguir amb una emissió de rendes per la qual feia falta prèviament la llicència règia³⁹⁹. En definitiva, Ferran I i la seva cort demostraven tenir en ment un projecte que requeria l'assentiment de les autoritats gironines i aquestes, conscients del seu rol, no volgueren desaprofitar l'oportunitat d'impetrar noves concessions per la institució que encapçalaven.

La documentació reial corrobora que l'entrega de 8.800 s. (800 florins) a Lleonard de Sos ja s'havia fet efectiva abans de l'octubre i que s'havia presentat indestruïble de l'aprovació d'una sèrie de privilegis⁴⁰⁰. També ho certifica una lletra del mateix mes, tramesa en aquest cas als jurats de Sant Feliu de Guíxols, sol·licitant-los la part corresponent en l'ajuda⁴⁰¹. En

³⁹⁷ Podem resseguir-ho tot només per la lletra de resposta dels jurats: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 5, f. 77r-v, 1415/05/31.

³⁹⁸ AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 5, f. 80r, 1415/07/30. En efecte, el mes de desembre es féu arribar la seguretat de 800 florins signada pels jurats a Sos: *Ibid.*, f. 92v, 1415/12/05.

³⁹⁹ AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 5, f. 89v-90r (1415/09/21), 90v (1415/10/17), 91r (1415/10/20). En aquest sentit, s'envià el verguer de la ciutat a Barcelona per sol·licitar la llicència tant a Pere Basset com a Lleonard de Sos, sembla que homes forts de l'administració reial en aquell moment..

⁴⁰⁰ R. SALICRÚ I LLUCH, «Les demandes de coronació de Ferran d'Antequera...», p. 102-103. Segons apunta l'autora, a més, l'aportació dels prohoms de Girona era tant per les coronacions com per la nova cavalleria de l'infant.

⁴⁰¹ De fet, els regidors de la ciutat de l'Onyar confiaven que els seus homòlegs col·laborarien econòmicament en l'aportació i a totes les despeses que havia generat el procés per pactar-la i que fixaven en més de 10.000 s. (devien sumar els 8.800 s. que costà definir la demanda de coronatge i els 2.000 florins per remetre, com veurem, les futures peticions de maridatge). Cal destacar, d'altra banda, que afirmaven que l'aportació no es devia només a la coronació del rei, sinó també a la de la reina i a la novella cavalleria del primogènit, esdeveniments pels quals, com dèiem, potser acabaren pagant a pesar de la insistència inicial a evitar-ho: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 5, f. 91v, 1415/10/21.

conclusió, doncs, ambdues parts, corona i municipi, havien arribat definitivament a un acord en els dos punts bàsics de la llarga negociació. I l'entesa es rubricà i publicità el 14 febrer de 1416 quan el primogènit Alfons i la seva esposa Maria entraren solemnement a la ciutat de Girona, dos dies abans que el rei Ferran instés la lectura pública del document oficial de creació del principat que, amb el consentiment previ dels prohoms gironins, dotava de contingut material el títol de príncep⁴⁰². El mateix 16 de febrer, a més, s'expediren les provisions que els representants del consistori havien aconseguit: una nova autorització del dret a llevar barres i la remissió d'hipotètiques demandes per matrimonis de filles del monarca a canvi del pagament de 22.000 s. (2.000 florins) addicionals⁴⁰³.

Com és sabut, els acords batejats com la Transacció de Sant Cugat i completats en les sessions de Corts que se celebraren a aquest lloc l'any 1419 marcaren un abans i un després en les demandes per coronacions i matrimonis de reis i infants. Tanmateix, aquells pactes només afectaren les comunitats del braç eclesiàstic, ja que les ciutats i viles de reialenc, malgrat presentar greuges per coronatges i maridatges, tributs que comentarem de forma específica (cap. 1.3.3.3.), no assoliren cap fita similar⁴⁰⁴. A la llum del que succeí a la ciutat de Girona, sembla que, certament, res no havia canviat l'any 1424 quan Alfons el Magnànim va dirigir-se als jurats per sol·licitar una ajuda per la seva coronació i la de la seva esposa⁴⁰⁵. El consell autoritzà encetar converses amb el monarca, al mateix temps que

⁴⁰² Ll. Vermell, doc. 93 (1416/02/19). L'entrada del rei i dels futurs prínceps es preparà amb cura i, entre d'altres gestions, s'adquiriren teles luxoses de botigues de Barcelona perquè les autoritats locals els rebessin amb la solemnitat deguda: AMGi, I.1.2.1 (ordi jurats), llig. 8, reg. de 1416-18, f. 2r-v, 1416/01/01. D'altra banda, en la mateixa celebració segurament es prometé una vaixela d'argent (en concret una confiteria i dos plats d'argent daurat per tallar) a la princesa, al cap de pocs mesos ja reina: Ibid., f. 15r (1416/06/12), 21r-v (1416/07/27). Quant a l'entrada de Ferran d'Antequera a la ciutat de Barcelona: Miguel RAUFAST CHICO, «¿Un mismo ceremonial para dos dinastías? Las entradas reales de Martín el Humano (1397) y Fernando I (1412) en Barcelona», *En la España Medieval*, 2007 (30), p. 91-130, especialment p. 116-123.

⁴⁰³ Pel que fa a les barres, només se'n conserva el pergamí original i no es copià en cap dels cartularis (Catàleg de privilegis, vol. I, doc. 728 (1416/02/19)). Vegeu-ne l'edició completa a: Ll. BATLLE PRATS, «Diplomatario gerundense de Fernando de Antequera»..., p. 37. Quant a la definició de la demanda dels maridatges: Ll. Vermell, doc. 92 (1416/02/19). Potser s'hi afegí una remissió general de penes que, en tot cas, no ens ha pervingut, malgrat ser esmentada pels jurats en una carta de pocs dies després adreçada als de Besalú entre diverses concessions obtingudes a canvi del consentiment del principat, per bé que llavors encara no els havia arribat la versió definitiva dels documents al·ludits: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. de 1416-18, f. 4v, 1416/02/24.

⁴⁰⁴ Vegeu sobre la presentació de greuges per part de viles reials com Cervera i aquest episodi de les Corts de Sant Cugat que P. Verdés assenyala que en el cas del braç reial hauria d'examinar-se amb molta més atenció: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 486, 492; E. REDONDO GARCÍA, «Negociar un maridaje en Cataluña...», p. 170-172. Quant a la concòrdia a què arribà el clergat amb la Corona: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 229-234; R. SALICRÚ LLUCH, «La coronació de Ferran d'Antequera...», p. 80, 82, 91-99.

⁴⁰⁵ L'episodi ha estat poc estudiat i es tracta d'una simple conjectura, però potser no era mera coincidència que la demanda de coronació es produís justament quan el Magnànim havia retornat a la península de la seva primera aventura italiana i es disposava a prendre accions contundents per socórrer els seus germans greument perjudicats per les lluites de faccions a Castella: J. SÁIZ SERRANO, «Nobleza y expansión militar...», p. 735-736.

amb Pere Basset, batlle general de Catalunya⁴⁰⁶. Aleshores, però, no enviaren d'entrada cap missatger, sinó que encarregaren les gestions oportunes al notari Joan Ros, síndic permanent a Barcelona que havia de defensar les llibertats del municipi i afegir el cas particular de la ciutat de l'Onyar a les provisions de greuges per presentar a futures Corts geneals. El mes d'octubre, en canvi, es preferí l'enviament d'un missatger d'entre els prohoms ciutadans que prosseguís la defensa dels privilegis que eximien Girona de coronatges⁴⁰⁷.

En qualsevol cas, per bé que no es conserva la correspondència d'aquells anys i, per tant, ens manca una de les fonts més valuoses per seguir l'evolució de les negociacions, és molt probable que en poques setmanes els regidors gironins acabessin transigint i acceptant el pagament de 11.000 s. (1.000 florins)⁴⁰⁸. De fet, ho deduïm d'una llicència d'emissió de rendes expedida per Alfons IV que situava en aquesta xifra el sostre de deute. Alhora, s'hi justificava la concessió per la necessitat del municipi de conservar els seus privilegis i immunitats i a tenor de l'exempció que se'ls havia atorgat de no pagar res per la coronació reial a canvi d'una aportació de 11.000 s. (1.000 florins) i 200 s. complementaris per les despeses ocasionades⁴⁰⁹. Dit d'una altra manera, es presentava l'ajuda aportada per subvencionar la coronació com la definició formal de l'obligació de prestar res per l'esdeveniment, encara que el propi preu de l'exoneració, sumat a les taxes habituals de l'expedició de documents a la cancelleria reial, podia ser per un valor equivalent al que s'havia pactat en altres ocasions similars. En definitiva, a mesura que passaven els anys i s'acumulaven més demandes de coronació, les autoritats municipals assajaven de recórrer a la retòrica i als artilugis jurídics per evitar que es creessin més precedents i contribuir així a la panoplia d'arguments de l'administració reial. Apuntaven en la mateixa direcció el

⁴⁰⁶ El perfil del qui fou batlle general de Catalunya per nomenament reial del 27 d'agost de 1416 i fins al dia de la seva mort el 21 de febrer de 1430 és relativament conegut gràcies a un treball de factura reculada: Francesc MARTORELL TRABAL i Ferran VALLS TABERNER, «Pere Beçet (1365?-1430)», *Annari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1911-1912, p. 577-656. Com justificarem, Pere Basset era natural de Girona: cap. 3.2.5.3.

⁴⁰⁷ AMGi, I.1.1., n. 47, f. 23v-24r, 1424/06/28, 40r (1424/10/18).

⁴⁰⁸ Val a dir que en el cas de la ciutat de Cervera, encara que igualment facilitessin 9.900 s. (900 florins) al batlle general de Catalunya, els magistrats locals també al·legaven un privilegi que els alliberava de demandes de coronacions, alhora que feien referència a la interposició de greuges a les Corts: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 485-486. Amb tot, quant al cas que ens ocupa, no sabríem precisar quina era exactament la provisió reial que podien adduir els jurats, si no es tractava de la concessió que arrencaren de Ferran I el febrer de 1416 i que també incloïa demandes per maridatges que no s'adequessin als paràmetres tradicionals.

⁴⁰⁹ Ll. R., vol. II, doc. 458 (1424/11/07). Documentem que, en efecte, l'assegurament dels 1.000 florins al batlle general es finançà amb una emissió duta a terme per Miquel II Vilar, el propi clavari de les impositions, que proporcionà 13.000 s: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 107r-v, 1425/12/31. Val a dir, a més, que l'operació es qualificava literalment de redempció de les vexacions que suposava accedir a la demanda per la coronació del rei. A principis de 1426, a més, tot indica que s'havien volgut traslladar part dels costos dels 11.000 s. (1.000 florins) a diverses parròquies de la vegueria: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 110v, 1426/01/01.

recurs a mecanismes administratius i legals com ara la presentació formal de queixes i, fins i tot, de greuges a les Corts. Tanmateix, els avenços pràctics que en derivaren foren, a la llarga, molt limitats⁴¹⁰.

1.3.3.3. Els maridatges

Al marge dels coronatges, altres demandes semblants i amb precedents abans i després de la Guerra contra Castella tingueren continuïtat des de l'ocàs del regnat de Pere el Cerimoniós i al llarg de les dècades ulteriors. Ens referim als maridatges o contribucions que s'atribuïren a les despeses inherents als casaments de reis i infantes (TAULA 2.1., GRÀFIC 1). Després de la guerra emporitana i de l'entronització de Joan I, la primera petició d'una ajuda d'aquesta tipologia es produí el març de 1392 i fou per a la infanta Violant, filla del monarca que s'havia de casar amb Lluís II de Nàpols. Igual que hem constatat en les successives demandes per coronacions, els governants gironins no estaven disposats a cedir ràpidament⁴¹¹. Per això el consell, a requesta del rei, nomenà emissaris que havien de defensar que la ciutat no tenia cap obligació a pagar per aquell concepte⁴¹². Des del costat de l'administració règia també mogueren fitxa amb celeritat i els dos diputats per aquelles demandes imposaren penes preventives als jurats i, així mateix, aplicaren confiscacions a gironins de pas per la ciutat comtal, cosa que motivà noves missatgeries davant del rei⁴¹³.

És possible que aleshores s'esquivés la petició, si bé, com veurem, en cosa de pocs mesos no es pogué fer res davant del procés incoat per investigar la intervenció de ciutadans gironins en els fets del call jueu de l'estiu de 1391, entre d'altres episodis tèrbols d'aquell any, i saldat amb una remissió general de penes. L'administració gironina tampoc tingué marge de maniobra quan l'octubre de 1394 es demanà un maridatge per a una altra filla del rei, la infanta Joana, recentment casada amb el comte de Foix. La solució, com havia

⁴¹⁰ Encara que no ens endinsem en l'etapa posterior a 1445 i no puguem comprovar-ho pel cas de Girona, l'exemple de Cervera suggereix que, en efecte, ben poca cosa s'havia aconseguit canviar a l'altura de l'any 1475 quan Joan II reclamà un nou coronatge i, en realitat, cada cop semblava més acceptada la procedència de la demanda: P. VERDÉS PIJUAN, *«Administrar les pecúnies e béns de la universitat»...*, p. 486-489.

⁴¹¹ En aquest maridatge i en el de la infanta Joana contrasta l'actitud mostrada pel municipi de Cervera, que, en principi, pagà sense entrar en debats: P. VERDÉS PIJUAN, *«Administrar les pecúnies e béns de la universitat»...*, p. 489.

⁴¹² Quant a la que devia ser la primera carta amb què Joan I traslladava la petició: Ll. R., vol. II, doc. 383, 1392/03/18. A propòsit de la reacció del consell: AMGi, I.1.1., n. 25, f. 45v-46v (1392/05/25), 47r-v (1392/05/30).

⁴¹³ AMGi, I.1.1., n. 25, f. 48r-49r, 1392/05/19; AMGi, I.1.1., n. 26, f. 2r-v (1392/07/08), 11r (1392/09/24). Val a dir, a més, que una emissió duta a terme per Bernat Vives el juny de 1393, en teoria amb llicència per satisfer la darrera paga de la proferta pel passatge a Cerdanya que la ciutat atorgà al rei, serví en bona part per recompensar les víctimes d'aquests empenyoraments.

succèit l'any abans amb el procés dels fets del call, passà per una remissió taxada en 5.500 s. (500 florins)⁴¹⁴. Diversos manlleus a particulars permeteren reunir les quantitats i els creditors foren rescabats posteriorment amb una talla aleshores en curs⁴¹⁵.

A diferència dels dos episodis esmentats fins ara, trascendiren l'àmbit local les negociacions entaulades al llarg de 1405 pels costos que havia d'assumir el rei Martí pel dot de la infanta Isabel, filla del Cerimoniós i de Sibil·la de Fortià i, així doncs, germanastre seva, que havia de maridar amb Jaume d'Aragó, fill del comte d'Urgell. I és que el dot de la infanta fou el destí principal d'un donatiu de 50.000 ll. que es pactà a les Corts celebrades a la vila de Fraga i que s'havia basar en el repartiment habitual segons el nombre de focs. El consell gironí designà un síndic per consentir l'ajuda amb representants d'altres municipis⁴¹⁶. De tota manera, en aquell moment seguien pendents de resolució entre la ciutat de l'Onyar i la Corona altres demandes prèvies, en especial la lligada al casament del rei de Sicília que s'estava intentant percebre des l'any 1403. El comissari reial que se n'havia d'ocupar, Joan Santfeliu, actuava amb gran zel i havia iniciat execucions contra membres de la universitat gironina, igual que havia fet en d'altres comunitats⁴¹⁷. A fi de tractar sobre aquests perjudicis, al llarg de 1404 es trameteren nuncis davant del monarca a València i a Barcelona, alhora que una nova missatgeria el mes de febrer de 1405⁴¹⁸. En aquesta darrera havien de tractar sobre l'afet «d'en Santfeliu» i els empenyoraments patits, cosa que havia conduït a encetar-se un veritable plet, a la vegada que d'altres temes com ara la pirateria que amenaçava el litoral, el problema de les estimes pendents d'albergs afectats per les obres de les muralles o la necessitat de continuar novant títols de deute⁴¹⁹.

⁴¹⁴ AMGi, I.1.1., n. 30, f. 35r-v, 1394/09/25. S'havia d'entregar la suma a Jaume Pastor, oficial de la tresoreria règia arran de les demandes fetes per Manuel de Rajadell, comissari per la col·lecta d'aquell maridatge. L'afet sembla, però, que havia generat molta distensió entre els membres del consell: Ibid., f. 39v-40r, 1394/08/04

⁴¹⁵ AMGi, I.1.1., n. 30, f. 48v-49v (1394/09/25), 57r-v (1394/11/24).

⁴¹⁶ AMGi, I.1.1., n. 39, f. 06r-07r, 1405/08/24.

⁴¹⁷ Tornaren a afectar menestrals que viatjaven a la ciutat de Barcelona: AMGi, I.3.3.1.1., llig 16, reg. 3, s.f., 1405/12/24; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 18, reg. 3, f. 66v, 1413/12/30. Pel que fa a les pressions exercides pel citat comissari reial a la vila de Cervera, que desembocaren igualment en l'execució de draps de diversos obradors: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 489-490.

⁴¹⁸ Respectivament: AMGi, I.2.2., llig. 1, reg. 1, llib clav dels jurats de 1404, f. 10v-11r (1411/11/12), 12v (1404/12/17). AMGi, I.1.1., n. 39, f. 22r-v, 1405/02/05.

⁴¹⁹ A principis de l'any 1405, doncs, abans que s'iniciés el procés pel maridatge de la infanta Isabel, els consellers de Girona es mostraven disposats a negociar alguna aportació i assegurar una quantitat que, òbviament, suposés una rebaixa de les pretensions de Santfeliu, segons es llegeix en un memorial elaborat pels jurats i enviat a Francesc I Segurioles, Ramon I Sampsó i Joan de Dons, els nuncis personats davant del monarca per parlar d'aquella i d'altres qüestions l'11 de febrer i ampliat i perfeccionat el dia 23: AMGi, I.1.1., n. 39, f. 27r-v (1405/02/11), 33r-34v (1405/02/23). En efecte, les converses degueren avançar lentament en la mesura que es derimí la qüestió com un veritable litigi entre Santfeliu i els edils gironins, de manera que, en cas d'una sentència desfavorable a la ciutat, el rei ja havia advertit els seus oficials delegats a la demarcació que

Fruit de les insistents legacions a la cort, la demanda pel maridatge del rei de Sicília es resolgué amb un atorgament de nous privilegis i la ratificació d'anteriors, en especial el que suposava mantenir la ficció jurídica que la subvenció pel maridatge no era en perjudici de cap franquesa o privilegi de la ciutat⁴²⁰. I la contribució realitzada, que fou de 25.300 s. (2.300 florins), quedà inclosa en el preu d'aquest atorgament i es fraccionà al llarg de la primera meitat de 1405⁴²¹. Una part important degué abonar-se gràcies a una emissió de censals⁴²². Cal tenir present, a més, que el mes de novembre d'aquell mateix 1405 el rei Martí entrà a la ciutat i, ultra els fasts de rigor, li lliuraren una completa vaixella d'argent⁴²³.

Després de l'erecció del principat de Girona a favor de l'infant Alfons l'any 1416, l'administració règia no aturà el pla per mantenir actives formes de punció fiscal que li havien estat discutides els darrers temps. Tal com hem mostrat, el mateix dia de la investidura del primogènit, s'anul·là, per mitjà d'una remissió que costà 22.000 s. (2.000 florins), la possibilitat que Ferran I sol·licités maridatges per les seves filles si no seguia els

haurien de procedir contra el municipi: ACA, C, reg. 2138, f. 161v, 1404/04/26, València; ACA, C, reg. 2143, f. 146r, 1405/03/05, Barcelona.

⁴²⁰ Pel que fa a la confirmació de les llibertats, concessions i usos atorgats per qualsevol predecessor a favor de la ciutat de l'Onyar, juntament amb la vila de Sant Feliu de Guíxols, i que expedí el rei Martí (amb una llocació gairebé simultània de la reina Maria com a procuradora general del seu marit), a banda d'una altra específica que ratificava que l'aportació pel casament del rei Martí de Sicília amb Blanca no perjudicava cap d'aquests privilegis: Ll. Vermell, docs. 84 (1405/03/17), 86 (1405/03/18), 87 (1405/03/30). Idèntic recurs a la confirmació de privilegis fou el mecanisme emprat en la concòrdia entre Tarragona i el monarca per aquella demanda: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute...*, p. 221-222. En un altre ordre de coses, els emissaris de Girona també aconseguiren una provisió orientada a facilitar que els jurats instessin als oficials reials locals l'ús de mecanismes coercitius per obligar a síndics, clavaris i altres agents de la hisenda local a retre comptes de la seva gestió: Ll. Vermell, doc. 85 (1405/03/17). A més, obtingueren un sobreseïment general de tots els processos iniciats contra la universitat gironina per indemnitzacions d'immobles enderrocats per les obres dels murs, així com una nova llicència de 10 anys per continuar cobrant drets de barra per a la fortificació de murs, reparació de valls i manteniment de camins: ACA, C, reg. 2201, f. 135v-136r, 1405/03/17, Barcelona; ACA, C, reg. 2200, f. 190r, 1405/03/19, Barcelona. Finalment, segons ja s'entreveia al memorial esmentat abans, s'acompanyà la concessió d'un permís d'emissió de més rendes que no superessin un increment de 1.000 s. de pensions anuals, títols de deute que, alhora, es podrien consignar sobre noves impositions el producte de les quals aniria directament a les mans dels censalers: ACA, C, reg. 2201, f. 165r-v, 1405/05/16, Barcelona; *Ibid.*, f. 165v-166r, 1405/05/18.

⁴²¹ Així quedà reflectit en els assentaments corresponents dels registres del tresorer reial: ACA, RP, MR, reg. 413, f. 21v (març 1405), 41r (maig 1405), 41v (maig 1405). És possible, tot i això, que, el mes de febrer de 1406, una fracció de 10.000 s. del total encara estigués pendent de liquidar-se i s'empraren fons procedents de la talla començada a recaptar a partir de 1403: AMGi, I.1.1., n. 39, f. 54r, 1406/02/17.

⁴²² Com era habitual, l'autoritzà el propi rei, alhora que també traspassà temporalment la competència de crear noves exaccions si feia falta ampliar les bases per finançar el nou deute que es contrauria: ACA, C, reg. 2201, f. 165r-v, 1405/05/16, Barcelona; *Ibid.* f. 165v-166r, 1405/05/18, Barcelona. Els síndics que se n'ocuparen foren Francesc I Segurioles i Joan de Dons.

⁴²³ Quant a l'entrada, que es produí el dia 8 de novembre: Daniel GIRONA LLAGOSTERA, «Itinerari del Rey en Martí (1403-1410)», *Annari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 5 (1913-14), p. 515-654, p. 566. Pel que fa a l'obsequi obrat per l'arçenter local Francesc Artau i d'altres despeses que generà la celebració: AMGi, I.1.1., n. 39, f. 46r (1405/12/15), 51v-52r, 1405/12/24; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 16, reg. 3, s.f., 1405/11/05, 1405/11/13, 1405/11/28, 1405/12/09, 1406/01/11, 1406/02/01. A propòsit de les festes d'adveniment o entrades reials i, en concret, per l'oferta per la ciutat de Barcelona al mateix Martí l'Humà, vegeu: M. RAUFAST CHICO, «¿Un mismo ceremonial para dos dinastías?...», p. 102-114.

termes acostumats pels seus predecessors. Els magistrats gironins interpretaren la concessió com un nou privilegi de la ciutat i un aval inequívoc de la condició d'exempta d'aquells tributs, tal com s'observa en les dues situacions que glossarem a continuació.

Tanmateix, l'any 1419, el recentment entronitzat Alfons IV i el seu entorn demostraren no compartir el mateix punt de vista i reclamaren una nova ajuda amb motiu del matrimoni que Maria, germana del monarca, contrauria amb Joan II de Castella. Com apuntàvem, els representants de la ciutat donaven per suposada l'obtenció, en el marc de la creació del títol de príncep de Girona, del privilegi d'exempció esmentat i, per tant, ordenaren als emissaris que havien d'anar davant del Magnànim que li ho recordessin⁴²⁴. Amb tot, al cap de pocs mesos, atès que un comissari havia encetat execucions, els mateixos regidors preferiren cedir a les pretensions règies i el plenari els permeté desemborsar certa quantitat després de pactar-la amb el batlle general de Catalunya i la reina Maria⁴²⁵.

Val a dir, en qualsevol cas, que la transacció es formalitzà segons una modalitat que, almenys des d'una òptica formal, diferia una mica dels acords previs i que, en tot cas, anticipava el que hem dit que succeí amb la demanda de coronació del propi rei Alfons de l'any 1424: els magistrats de Girona aconseguiren que es tramités la proferta com una redempció, literalment, de la vexació i perjudici que, salvant sempre l'honor de la monarquia, implicava acatar la demanda del maridatge de la infanta Maria. En termes econòmics, es traduí en el pagament de 4.000 s. que s'obtingueren a través de la venda d'un censal de 6.000 s. de capital que serví, alhora, per finançar d'altres despeses. Tot plegat avançà amb certa rapidesa, però sense les urgències d'altres moments: la promesa de pagament es féu a l'abril i el lloctinent de Pere Basset, batlle general, admeté haver rebut la suma a l'agost⁴²⁶.

⁴²⁴ AMGí, I.1.1., n. 45, f. 15v-17v, 1419/02/27.

⁴²⁵ Documentem el canvi de decisió pel que els jurats comunicaven als consellers de Manresa, si bé els insistien que amb data de 6 d'abril encara no havien «finat» amb el rei, és a dir pactat una quantitat, a diferència del que ja havien fet d'altres universitats de la vegueria: AMGí, I.1.2.1., llig. 9, reg. 1, f. 61r, 1419/04/06. Pocs dies després, tanmateix, el consell acceptava que es procedís a pactar l'entrega d'alguna suma: AMGí, I.1.1., n. 45, f. 21v-22r, 1419/04/19. En aquella ocasió la vila de Cervera també intentà combatre el precedent pernicios que suposava pagar maridatge per una infanta ja casada i els paers buscaren aliar-se amb d'altres viles del principat. Finalment, però, no ho aconseguiren i elevaren a la corona una ajuda de 500 florins: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 491-492.

⁴²⁶ Pel que fa, respectivament, a la promesa de pagament dels magistrats gironins a favor del batlle general, el contracte d'emissió del censal mort i l'època de rebuda del notari Jaume Nadal, lloctinent de l'esmentat alt funcionari: AMGí, I.1.1., n. 45, f. 26r-27v (1419/04/29), 42v (1419/08/11), 43v-45v, 1419/08/16. El propi rei Alfons expedí una llicència perquè es pogués dur a terme l'emissió de rendes: Ll. R., vol. II, doc. 453, 1420/02/19. Val a dir, d'altra banda, que els síndics que s'ocuparen d'aquelles vendes *ad hoc* eren Pere I Miró, Miquel Pere i Miquel II Vilar, justament els mateixos que estaven duent a terme un nou procés de renegociació del deute des de l'any 1417.

Malgrat això darrer, segons ja advertíem en el cas dels acords finals pel coronatge de 1424, les millores formals a l'hora de tramitar les avinences amb la corona no es traduïren *a priori* en consecucions reals. Prova d'això, l'any 1427, amb la demanda per subvencionar el matrimoni d'una altra germana del Magnànim, la infanta Elionor, promesa amb el príncep Eduard, primogènit i futur successor del rei de Portugal, els privilegis que els prohoms gironins consideraven haver obtingut tampoc no es respectaren⁴²⁷. Per bé que les peticions s'iniciaren arreu del principat a l'estiu d'aquell any, el consell de Girona no se'n començà a fer ressò fins al mes d'octubre⁴²⁸. Aleshores arribà la demanda presentada pel batlle general, Pere Basset, i els jurats exposaren al conjunt de consellers que, òbviament, aquella exacció anava en contra dels privilegis del municipi, el qual consideraven exempt de maridatges, explícitament segons la remissió del rei Ferran de 1416. Tot i això, es mostraven disposats a evitar qualsevol acció judicial i a pagar fins a 11.000 s. (1.000 florins) si feia falta⁴²⁹.

En resum, per bé que es reconeixia el conflicte legal que desencadenaven les aspiracions dels funcionaris reials en atacar directament l'entramat jurídic articulat al voltant de l'administració local gironina i se'n subratllava el caràcter pernicios, no es posaven traves a negociar una composició que permetés sortejar la demanda o, millor dit, que transmetés per a la posterioritat la idea que no s'havia assentit a la sol·licitud per cap obligació preexistent o per debilitat intrínseca del municipi, sinó que s'havia anul·lat la demanda ni que fos, és clar, pagant per la cancel·lació. En aquest sentit, doncs, al llarg del mes d'octubre se seguiren els passos habituals per fixar l'avinença amb el representant del monarca que coordinava la col·lecta del maridatge⁴³⁰. Així mateix, s'obtingué una nova llicència del rei que permetia obtenir via censal els 11.000 s. que farien falta per la composició i 5.000 s. suplementaris per totes les despeses extres⁴³¹. No hauríem de descartar que, alhora, es repartissin part dels costos entre la població mitjançant una talla⁴³².

⁴²⁷ Aquest maridatge ha estat estudiat amb detall per E. REDONDO GARCÍA, «Negociar un maridaje en Cataluña...», p. 172-184.

⁴²⁸ Hi ha notícies d'una execució duta a terme pel vicecanceller reial contra singulars de la universitat gironina el mes de juliol: AMGi, I.1.1., n. 48, f. 59r-60r, 1427/07/15. Si bé no es fa esment del motiu, no seria descabellat que es tractés d'una mesura de pressió ja encaminada al maridatge.

⁴²⁹ AMGi, I.1.1., n. 48, f. 65v-66v, 1427/10/01.

⁴³⁰ AMGi, I.1.1., n. 48, f. 67v, 1427/10/11.

⁴³¹ Ll. R., vol. II, doc. 463, 1427/10/31.

⁴³² N'hi ha constància pel fet que es taxaren els ciutadans forans per contribuir a talles aplicades a la ciutat amb l'objectiu manifest de redimir la «vexacionem demande» del maridatge de la infanta Elionor: AHG, Gi-01, vol. 401, frag man acords 1427, s.f., 1427/12/10. A la vila de Cervera en aquella ocasió també s'ordenà percebre una talla per recaptar els 6.600 s. (600 florins) assegurats al batlle general: E. REDONDO GARCÍA, «Negociar un maridaje en Cataluña...», p. 177-178.

En conclusió, els maridatges de les infantes Maria i Elionor confirmen que la concessió arrencada del primer Trastàmara l'any 1416 no garantí l'exempció de la ciutat de Girona a tributar en prestacions d'aquella mena. Ben mirat, però, constitueixen, a la vegada, una bona mostra del punt assolit a partir d'aproximadament l'any 1420 en la correlació de forces entre localitats com la que ens ocupa i la corona en el pla fiscal i, en definitiva, polític. D'acord només al llenguatge i a les fórmules utilitzades pels regidors i la resta de representants municipals, la història no fou que sempre que se'ls reclamaren maridatges i coronatges acabaren accedint a transferir sumes de moneda a les arques règies, sinó que simplement remeteren aquestes exigències, que no s'estaven de qualificar obertament de vexatòries i un autèntic atemptat contra els privilegis locals. El ventall d'arguments jurídics exhibits davant dels oficials reials s'havia, sens dubte, ampliat. I, a falta d'estudis en profunditat, s'intueix, més enllà de la labor dels emissaris sorgits dels consells de viles i ciutats, el paper decisiu que hi tingueren professionals del dret i lletrats que centralitzaren l'assessorament jurídic de moltes poblacions enfront de la monarquia durant les dècades centrals del quatre-cents⁴³³.

Malgrat tot això, si de les actes del consell o missives passem a les evidències comptables, no és pas menys cert que entre 1385 i 1445 la ciutat de Girona pagà en totes les diverses demandes de coronació (tret molt probablement de la feta pel rei Joan I) i en les de maridatge (llevat segurament de la tocant a Violant, filla de l'esmentat monarca). A més, tal com puntualitzarem més avall, si bé les quantitats lliurades eren, en suma, inferiors a les d'altres demandes fiscals vinculades a la guerra o a les necessitats per a la defensa de la ciutat, la hisenda gironina va ser simultàniament objecte de més exigències.

1.3.3.4. Les demandes "encobertes": donatius graciosos, privilegis i remissions

En efecte, com ja hem apuntat, alhora que es presentaren periòdicament demandes per coronacions i maridatges, la monarquia cercà vies complementàries i adduí raons diverses per obtenir amb certa regularitat aportacions de les universitats, en especial les ubicades dins dels seus dominis patrimonials. Un dels mitjans emprats amb més freqüència pels successius monarques i infants consistí a apel·lar a la fidelitat i lleialtat dels seus súbdits i vassalls, apel·lacions a què les autoritats municipals acostumaven a respondre amb

⁴³³ Vegeu, d'entrada, sobre la negociació dels municipis catalans amb la corona, així com el paper de certs professionals en aquest camp: P. VERDÉS PIJUAN, « "Car vuy en la cort..." », p. 185-214, en especial 196-197. Quant a la figura d'aquests assessors legals: cap. 2.1.2.4. c.

deferència sempre que es tingués en compte el caràcter gratuït del seu gest. Tanmateix, segons ha assenyalat P. Verdés, la coincidència de molts d'aquests donatius presentats formalment com aportacions *ex gratia* amb altres demandes per part d'una corona necessitada de líquid o amb contextos en què l'administració reial i els governs locals ja es trobaven pactant les condicions d'alguna mena de col·laboració econòmica ens obliga a plantejar-nos els motius reals que els empenyien i a dubtar, doncs, de la seva graciositat⁴³⁴. Encara quedava més en entredit aquesta condició quan, al llarg del procés per negociar les ajudes, la corona no s'estava de recórrer a mecanismes de pressió o coerció com ara empares contra els singulars de la universitat destinatària de la sol·licitud, de manera similar al que succeïa amb les demandes per coronacions i maridatges.

Ja al llarg de la dècada de 1370 sovintejaren les peticions des de la cort del primogènit de Pere III i duc de Girona (TAULA. 2.1., GRÀFIC 1). Es justificaren per celebracions que hi havia previstes o, obertament, per les estretors financeres que patia la institució. Així, l'any 1371 es lliuraren, en concepte de donatiu graciós, 15.000 s. per a les despeses de la investidura de l'infant Joan com a cavaller. L'any 1373 es comprà volateria per una xifra superior als 10.000 s. (podia donar per més productes, doncs) amb la finalitat d'honorar la seva nova esposa, Mata d'Armanyac, durant el seu pas per la ciutat⁴³⁵. L'any 1376, en canvi, el motiu de l'ajuda, encara que no es fes avinent, devia tenir molt a veure amb l'enorme deute contret per la cort de l'infant amb banquers com els cèlebres Descaus i d'Olivella, ja que el mes de desembre dos síndics gironins signaren un debitori de 22.000 s. (2.000 florins) per obligacions pendents del duc a favor d'aquests dos canviadors⁴³⁶. Els anys 1377 i 1379, a més, s'atorgaren sengles dons gratuïts a la cort de l'infant Joan de 1.100 s. i 11.000 s (100 i 1.000 florins), respectivament, que cobraren alguns dels seus curials⁴³⁷. En una línia similar, després de la mort de Mata d'Armanyac, el futur Joan I concertà segones núpcies amb Violant de Bar i, de cara a l'arribada de la dama al principat l'any 1380, es facilitaren 5.500 s.

⁴³⁴ P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 516.

⁴³⁵ Quant als primers donatius: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 268r-269v, 1371/08/07; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 70r, 1371/08/31; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 7r, 1373/04/17. L'entrega final de l'ajuda per la "novella milícia" de l'infant es registrà el primer mes de 1374 després de la tasca duta a terme per un comissari especial, Guerau de Vilatorra i el porter Francesc Torrent: ACA, RP, MR, reg. 588, f. 20r, 1374/01.

⁴³⁶ AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 2, f. 34r, 1377/12/31. En principi, la suma de florins havia estat obtingut per mitjà d'un sindicat als mercaders Guillem Hospital i Francesc Jalbert, que feren diversos manlleus o préstecs a usura.

⁴³⁷ Cada donatiu «ex gratia» per ordre de menció: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 2, f. 9v, 1377/05/16; AMGi, I.1.1., n. 9, f. 55v-56r, 1379/12/23.

(500 florins). En darrer terme, l'any 1383 el consell acordà elevar una suma de 1.100 s. (100 florins) per l'arribada del rei d'Armènia⁴³⁸.

Troblem més exemples clars de la simultaneïtat de factors que rodejaven la majoria d'aquestes demandes en les aportacions gracioses que l'infant Joan aconseguí de la universitat gironina entre la primavera de 1385 i la tardor de 1386. En aparença, havia de tractar-se d'una contribució més en la línia del suport material que es podia esperar de Girona al seu senyor, igual que s'entreveu en altres viles especialment vinculades al primogènit del Cerimoniós com ara Cervera⁴³⁹. El duc hauria fet una petició a la primavera de 1385, etapa que, coincidint amb l'ofensiva contra el comtat d'Empúries, passà quasi completa a la ciutat de l'Onyar, i se li haurien concedit 11.000 s. (1.000 florins)⁴⁴⁰. En concret, atenent al sindicat per a la venda de dos violaris que es dugué a terme per aconseguir la moneda necessària, el donatiu havia de ser, en realitat, de 13.200 s. (1.200 florins) a repartir entre la reina (500 florins), l'infant (500 florins) i la duquessa (200 florins) i, per descomptat, no havia costat gens que el propi primogènit expedís ràpidament la llicència per a l'emissió⁴⁴¹. Alhora, sembla que s'havia pretès fer repercutir el subsidi més enllà dels habitants estrictes de la ciutat tot implementant una talla que gravaria igualment les comunitats considerades carrers de la ciutat i els ciutadans forans, és a dir els residents *extramuros* o domiciliats en parròquies de la batllia i la vegueria que gaudien de la condició

⁴³⁸AMGi, I.3.3.1.1., llig 6, reg. de 1380, f. 43r-45v, 1380/05/12. Val a dir que aquesta aportació de 1380 també podia estar relacionada amb la coetània coronació de la reina Sibil·la de Fortià, quarta esposa de Pere III, que tingué lloc el 30 de gener de 1381 a Saragossa (Rafael TÀSIS MARCA, *Pere el Cerimoniós i els seus fills*, Barcelona: Vicens Vives, 1962, p. 112). I és possible que la suma de 500 florins consistís, en realitat, en una aportació conjunta de la ciutat de Girona, la vila de Sant Feliu de Guíxols i els homes de ciutadans i de l'Hospital Nou de la capital gironina promesa a un porter reial pels jurats de cara a l'esmentada coronació de Sibil·la de Fortià: AMGi, I.3.3.1.1., llig 6, reg. de 1380, f. 49v-50r, 1380/03/21. Fos com fos, es pot documentar perfectament l'entrada de Violant a Girona el març de 1380, per la qual s'organitzà una gran festa de rebuda que costà al municipi un total de 326 ll. 19 s. 6 d.: AMGi, I.3.3.1.2., reg. 6, f. 117v, 1380. A propòsit del do de 1383 per l'arribada del monarca Lleó V d'Armènia a la península que seria acollit per Joan I de Castella: AMGi, I.1.1., n. 12, f. 8r-v, 1383/03/16. La ciutat de Tarragona desemborsà la mateixa suma de 100 florins i entregà una copa de plata per l'adveniment del rei d'Armènia: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana...*, p. 249-250.

⁴³⁹ A tall de mostra, la vila de Cervera, capital del comtat homònim assignat a l'infant Joan de manera semblant al ducat de Girona, aportà 10.000 s. per al primer matrimoni de l'infant Joan així com 5.500 s (500 florins) per les segones noces contretes amb Violant de Bar: P. VERDÉS PIJUAN, « "Per tal que no calgués a logre manlevar"... », p. 52-53. Com explica M. Turull, el consell cerverí, abans de fer efectiu el lliurament, volgué assegurar-se que les ciutats de Girona i Manresa (inclosa dins del ducat de què la primera ostentava la capitalitat) també realitzarien alguna aportació al duc: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi...*, p. 548-549.

⁴⁴⁰ El primogènit estigué establert a Girona des del 17 de febrer fins al 9 de maig i, posteriorment, hi tornà per un breu interval el mes de juny, abans, com veurem, d'instal·lar-s'hi una llarga temporada a la segona meitat de l'any 1386: D. GIRONA LLAGOSTERA, « Itinerari de l'Infant en Joan... », p. 555-564.

⁴⁴¹ AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15 [RE:72], s.f., 1385/04/27.

de ciutadans⁴⁴². Tanmateix, l'afer no es resolgué de manera tan senzilla, sinó que el donatiu es pactà mentre la corona i l'administració municipal establien contactes per altres raons, les quals, al capdavant, podien estar totes interconnectades i incidir les unes en les altres.

En primer lloc, com hem vist, des d'uns mesos enrere diversos missatgers havien estat sondejant les condicions amb què es podria facilitar una subvenció per al jubileu de Pere el Cerimoniós que potser no es concretà. I ens consta que per idèntic motiu s'enviaren emissaris tant a la cort del monarca com a la del seu primogènit. Al marge d'això, també es documenta una petició del mes de setembre de 1386 en què es demanava la col·laboració de Girona per contribuir a reflotar la cort de l'infant Martí, segons es deia, incapaç de sostenir el nivell de vida que li corresponia pel seu estatus, una petició que possiblement tampoc no fou corresposta⁴⁴³. En aquelles mateixes dates, per contra, devia produir-se una nova demanda del duc de 11.000 s.(1.000 florins.) que amb tota probabilitat acabà facilitant-se, si bé augmentà el nombre de veus crítiques al consell i de gent que només admetia endeutar-se per una suma menor⁴⁴⁴. En conclusió, en l'espai de menys de dos anys s'encadenaren quatre demandes de la corona de les quals, per les circumstàncies que fos, possiblement només dos tingueren la resposta desitjada i encara la darrera amb escassa aprovació.

D'altra banda, segur que tampoc restava aliena a aquests moviments una concessió que havia obtingut la ciutat de l'Onyar l'octubre de 1385 i que presentava aspectes controvertits. Es tracta de la creació d'un consolat de mar, a semblança del ja existent a Barcelona, que s'aconseguí amb un privilegi impetrat finalment a l'infant Joan, si bé, pel que deixa entreveure una lletra enviada pels jurats a dos missatgers que es trobaven a la cort reial, fou el primogènit l'autoritat a qui se sol·licità la gràcia simplement perquè els seus oficials exigien una taxa inferior que els del monarca per a l'expedició⁴⁴⁵. En qualsevol cas, la concessió anava acompanyada d'una altra llicència en què es permetia l'aplicació d'un

⁴⁴² AMGi, I.1.1., n 16, f. 33r-v, 1386/11/15. Contribuïren al donatiu a través d'un fogatjament a raó de 15 s. 2 d. per foc: AMGi, I.3.3.1.5, llig. 3, f. 12r-19v, c. 1390.

⁴⁴³ AMGi, I.1.1., n 16, f. 19v-20r, 1386/09/17.

⁴⁴⁴ AMGi, I.3.3.1., llig. 8, reg. 2, f. 1v, 1386/10/06. Quant a la sessió del consell on es debaté la forma d'obtenir aquell nou donatiu i, malgrat els dubtes plantejats per alguns, s'acabà instituint un sindicat per emetre deute: AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 5r-7r, 1387/01/01.

⁴⁴⁵ Concretament quinze dies abans de la concessió del privilegi, els regidors notificaven als emissaris que se'ls uniria a la cort reial un mercader per demanar el privilegi de creació del consolat i d'un nou vectigal i els demanaven la seva col·laboració perquè la nova incorporació pogués dirigir-se per aquella raó al monarca. Ara bé, els ressaltaven que si el rei i els seus funcionaris demanaven res per dret de segell, que es plantejessin l'opció d'adreçar-se a la cort del duc en cas hi hagués «millor mercab», és a dir que els costos requerits per la provisió fossin menors: AMGi, I.1.1., n. 15, f. 3r, 1385/09/01. Quant a les discòrdies entre la cort de Pere III i la del seu fill, l'infant Joan: vegeu cap. 2.1.2.1.d.

nou *vectigal* d'una malla per lliura de cara a la construcció d'una llotja en què es reuniria la corporació de mercaders acabada d'oficialitzar⁴⁴⁶. Tan bon punt entrà en vigor, el nou impost suscità una gran polèmica des del moment que no s'havia acabat de definir si les despeses de la construcció de la llotja serien assumides només pel col·lectiu de mercaders i, per tant, només correspondria a ells defensar la implantació de les mesures fiscals necessàries o, per contra, constituïa un afer d'interès general per la ciutat de què el consell s'hauria d'ocupar.

A això cal sumar-hi una tercera circumstància i és el fet que des de la cort ducal s'intentà participar dels ingressos que havia de generar l'exacció⁴⁴⁷. La controvèrsia s'allargà fins a la tardor, moment que s'imposà la idea que la millor opció passava per cancel·lar el *vectigal* o, més ben dit, potser no de renunciar a la potestat de recórrer-hi en un futur, però sí d'evitar que llavors almenys es recaptés i que instàncies externes al municipi tinguessin part en els emoluments. Per això, es preferí anul·lar els drets que en reivindicava l'infant Joan mitjançant una composició. En vista del cost que podia suposar l'operació, les autoritats gironines feren diverses gestions per intentar implicar-hi altres poblacions del bisbat⁴⁴⁸. Finalment, Julià Gàrrius, el sots-dispeser de l'infant, s'avingué a ordenar l'expedició d'una carta de definició dels drets sobre el *vectigal* a canvi de l'entrega d'una suma de 11.000 s. (1.000 florins), lliurament que, en efecte, acabà tenint lloc, mentre la cort del futur rei romania a la capital gironina durant gairebé tot el segon semestre de 1386⁴⁴⁹. A més, d'acord amb el que veurem més endavant, en paral·lel a totes aquelles peticions, els regidors tenien pendent l'obligació de facilitar 77.000 s. (7.000 florins) per a les obres dels murs del Mercadal, una qüestió en què Joan insistí de manera especial mentre residia a la

⁴⁴⁶ Vegeu el privilegi de creació del consolat a: Ll. Vermell, doc. 54 (1385/10/14). De la concessió per al cobrament d'un nou impost per sufragar les despeses de construcció d'una llotja, en canvi, només se'n conserva el pergami original: C. Pergamins, vol. I, doc. 612 (1385/10/14). Com comentarem, aquesta darrera llicència d'aplicació d'un nou impost segurament constituí el punt de partida legal perquè unes dècades més tard es percebés un *vectigal* per a les obres d'habilitació de la casa del consell que s'iniciaren a finals de l'any 1414.

⁴⁴⁷ AMGi, I.1.1., n. 15, f. 26r-v, 1386/01/16.

⁴⁴⁸ Una acta del consell en què es facultà els jurats juntament amb dos síndics per tractar sobre la redempció del *vectigal*: AMGi, I.1.1., n. 10, f. 49r-50v, 1381/07/06. Quant al projecte per fer-hi participar d'altres comunitats: Ibid., f. 35r, 1386/11/21.

⁴⁴⁹ AMGi, I.1.1., n. 16, f. 38r-v, 1386/11/27. Cal afegir-hi que la quantitat es repartí immediatament entre alguns prestadors de la cort, com ara el jueu de Saragossa Alatzar Galluf (que, a més, sembla que havia rebut en penyora dels jurats gironins certa quantitat d'argent) i oficials del propi entorn de l'infant com el seu comprador, Berenguer de Llacera, el seu dispeser, justament el gironí Ramon I de Bóixols, i d'altres individus vinculats a la dispensa o hisenda ducal. Quant a l'estada del duc a Girona entre el 31 de juliol de 1386 i el 3 de gener següent, tot just dos dies abans que es morís el rei Pere: D. GIRONA LLAGOSTERA, «Itinerari de l'Infant en Joan...», p. 577-581.

ciutat de l'Onyar i que els edils devien tenir ben present a l'hora de valorar fins on podien oposar-se a les pretensions del futur monarca .

Vist tot això, a l'alçada del mes de novembre de 1386, és possible que haguessin coincidit amb pocs mesos de marge tres lliuraments a la cort ducal per part de la universitat gironina: d'una banda, el donatiu de 1385 (una part de la qual també corresponia a la reina Sibilla i a la infanta Violant), una aportació de més de 11.000 s. teòricament *ex gratia* i una altra de 11.000 s. derivada de la cancel·lació del *vectigal*. Pel que fa al primer donatiu, ja hem vist que s'instituí un sindicat per a una emissió. En el cas del segon, es repetí el mateix, encara que no l'assumiren els jurats, sinó el propi clavari Jaume Beuda⁴⁵⁰. I es nomenà un nou síndic, el mercader Francesc Jalbert, per aconseguir els 1.000 florins de la definició de drets del *vectigal*⁴⁵¹.

El fet que el duc aconseguís recollir diversos donatius seguits durant un lapse breu de temps s'explica en gran part per circumstàncies polítiques a què les fonts permeten tan sols aproximar-nos⁴⁵². De fet, segons apuntàvem, aquesta era una de les constants de les aportacions atorgades *ex gratia*: el tint polític que les acostumava a amarrar i l'estreta relació amb determinades conjuntures. Alhora, el terme de donatiu graciós podia emprar-se per liquidar transaccions molt diverses. Ben mirat, la següent ocasió després de les contribucions de 1386 i 1387 que es féu referència a un donatiu o subsidi gratuït fou l'any 1393 i per una raó prou diferent; tenia a veure amb un fenomen latent en tot el tres-cents català: el control de l'illa de Sardenya. Poc després d'accedir al torn, Joan I veié com hi esclatava un nou conflicte instigat pels jutges d'Arborea, concretament una rebel·lió liderada per Brancaleone Doria, gendre de la línia troncal de la nissaga. A principis de 1388, segons transmetia en una lletra enviada als jurats de Girona, el rei tenia intenció de preparar

⁴⁵⁰ AHG, Gi-01, vol. 133, f. 113r-120r, 1387/01/25. Com dèiem, a principis de 1387 havia augmentat el nombre de consellers que es mostraven recelosos a tornar a endeutar més la ciutat per elevar un nou do a la corona: AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 5r-7r, 1387/01/01. Amb tot, el fet que en el decurs d'una setmana la mort de Pere III catapultés al tron l'infant Joan degué canviar sensiblement l'opinió dels prohoms gironins. D'altra banda, cal fer notar, al marge del fet que els contractes no foren escripturats pels dos notaris que actuaven d'escriuans del consell, sinó per un col·lega seu, que la llicència que validava l'operació contemplava que la suma màxima que es podria obtenir prestada era de 22.000 s., és a dir el doble dels 1.000 florins que teòricament es pactaren com a do gratuït. En aquest sentit, una entrada dels comptes presentants per Jaume Beuda, el clavari de les imposicions que alhora actuà de síndic, també s'esmenta un lliurament al protonotari del duc per les gestions fetes per ser habilitat per dur a terme l'operació i que ascendia a 2.000 florins, a part de 500 més atribuïts als costos d'algunes execucions judicials instades contra la universitat gironina *a priori* per creditors amb pagues pendents: AMGi, I.3.3.1.5, llig. 3, f. 263v, c. 1390. Com comentarem més avall, aquest sindicat de Beuda s'encavalcà (i potser interferí en determinats moments) amb una altra operació que ell mateix coordinà a partir de l'octubre de 1386 encaminada a renegociar les condicions de bastants títols de deute.

⁴⁵¹ AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15 [RE:73], f. 39v-43v (1386/11/02)- 43v-51r (1386/11/26).

⁴⁵² Vegeu, en aquest sentit: cap. 2.1.2.1.d.

una expedició per recuperar les posicions ocupades pels rebels i els sol·licitava una ajuda de 500 florins. Els regidors gironins, tanmateix, amb tota la reverència possible, l'hi denegaren al·legant la pobresa que patia la ciutat; i tan sols deixaven la porta oberta a una possible reunió amb la resta de viles i ciutats⁴⁵³. En principi, la qüestió no tingué més conseqüències. Però, al cap de ben poc, a finals de 1392, es tornà a plantejar seriosament la possibilitat de pactar un donatiu gracios per un viatge a Sardenya, encara que finalment orientat a Sicília, escenari d'una rebel·lió simultània⁴⁵⁴.

En aquella ocasió la monarquia ja havia posat en marxa tota la maquinària necessària perquè els representants municipals no poguessin negar-se a contribuir a l'expedició projectada, com havia succeït en temps del Cerimoniós o feia només quatre anys. Tal com observa P. Verdés en el cas de Cervera i es repetí en altres poblacions d'arreu de la corona com València o Mallorca, a la ciutat de l'Onyar la demanda de l'ajuda estigué totalment condicionada d'entrada per les investigacions iniciades per comissaris reials a propòsit dels atacs que s'havien produït l'agost de 1391 al call jueu⁴⁵⁵. Segons explica J. Riera, l'estiu de

⁴⁵³ AMGi, I.1.1., n. 17, f. 6r-8v, 1388/02/17. Quant a la carta de resposta: *Ibid.*, full solt, 8v-9r, 1388/02/20. Aparentment no hi hauria de tenir res a veure, però al cap de poques setmanes de la negativa, en concret el dia 14 d'abril, Joan anul·là el govern que havia ordenat mantenir vigent des de 1386 i el renovà facilitant la relació nominal dels jurats i dels consellers: ACA, C, reg. 1832, f. 48v-49r, 1388/04/15.

⁴⁵⁴ Vegeu sobre els preparatius de l'armada que havia de salpar la primavera de 1393, però que, després de posposar-se en més d'una ocasió, l'abril de 1394 es anul·lar per volcar els esforços en Sicília: Ferran SOLDEVILA ZUBIBURU, «Una nota su Giovanni I d'Aragona e la Sardegna», *Archivio Storico Sardo*, XXIV (1954), p. 425-435; Evandro PUTZULU, «La mancata spedizione in Sardegna di Giovanni I d'Aragona», *Atti del VI Congresso Internazionale di Studi Sardi*, Cagliari: Centro Internazionale di Studi Sardi, 1957, p. 3-77; Maria Teresa FERRER MALLOL, «La guerra d'Arborea alla fine del XIV secolo», Giampaolo MELE (a cura de), *Giudicato d'Arborea e Marchesato di Oristano: proiezioni mediterranee e aspetti di storia locale*, Atti del I° Convegno Internazionale di Studi (5-8 dic. 1997), Oristano: ISTAR, 2000, p. 535-620, en especial 615-616.

⁴⁵⁵ A propòsit del cas de Cervera, on, si bé els esdeveniments del call, segons argüien els paers, potser no havien estat tan importants, hi havia un altre assumpte obscur pendent d'investigar com fou l'assassinat d'un important prohomi de la vila: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat...», p. 498-500. Quant a València, que aportà 40.000 florins a canvi del perdó reial per l'assalt a la jueu; i a l'illa de Mallorca, que hagué de satisfer una multa imposada per la reina de 120.000 florins de resultes dels avalots antifiscals de la població forana i atacs a l'aljama de l'any 1391: Maria Desamparados CABANES PECOURT, «Valencia y Cerdeña: contribución económica para una conquista» a *XIV Congreso di Storia della Corona d'Aragona. La Corona d'Aragona in Italia (sec. XIII-XVIII)*, vol. II, t. 1, Sassari: Carlo Delfino, 1995, p. 131-140, p. 137; J. Francisco LÓPEZ BONET, «Repercusiones fiscales en Mallorca de las sublevaciones sardas en la segunda mitad del s. XIV», *Ibid.*, vol. II, t. 2, p. 529-551, 548-549. Vegeu, respectivament, per Lleida i Castelló de la Plana (en què només es coneixen sengles remissions generals de penes, però que molt probablement derivaven de mecanismes de pressió similars), València, Castelló de la Plana i Mallorca: Elena GONZÁLEZ COSO, «L'aportació de la ciutat de Lleida en la guerra de Sardenya, a través dels documents de l'Arxiu Municipal», *Ibid.*, vol. III, p. 479-488, 484-486; José SÁNCHEZ ADELL, «Ecos sardos en la documentación municipal de Castellón de la Plana», *Ibid.*, vol. III, t. 1, p. 713-722, 720-721. En el cas ben estudiat de les comissions creades pel rei Joan I i la reina Violant per investigar l'assalt al call de la ciutat de Barcelona no s'apunta que les composicions aplicades de forma ben organitzada a molts barcelonins des del desembre de 1392 tinguessin com a destí finançar les expedicions que s'estaven planificant per a Sardenya, però, en canvi, hi ha referències genèriques a redempcions pactades amb corporacions públiques del bisbat de Barcelona i detalls simptomàtics com ara que alguns dels inculpats foren enviats a les galeres del rei Martí (presumptament les que es preparaven a Portfangós des de feia mesos): Xavier PONS CASACUBERTA, «La comissió creada pel rei Joan I i la reina Violant a partir dels pogroms contra els jueus de 1391. Espoliació del

1392 s'havien tramès a Girona com a comissaris el donzell i agutzil reial Manuel Rajadell i el jurista Guillem Jordà amb la consigna d'examinar l'obscur episodi, vinculat a més amb certes protestes fiscals que comentarem més endavant i els anomenats fets de Cassà, una petita revolta contra el noble Gastó de Montcada que reivindicava l'exercici de la jurisdicció criminal sobre aquesta localitat propera a la capital gironina⁴⁵⁶. A l'octubre, fins i tot, s'ampliaren els poders dels comissaris designant-los lloctinents reials amb capacitat per establir composicions pecuniàries a la ciutat, així com a tota la vegueria i bisbat. Al mateix temps, es pressionà els jurats posant traves a l'elecció consuetudinària de magistratures prevista l'1 de gener de 1393⁴⁵⁷. Com a reacció a tot això, el consell envià els conciutadans Bernat Malarç, Pere Cantó, Pere II Bordils i Ramon Prat a la cort per iniciar la negociació amb el monarca, és a dir, a grans trets, pactar una aportació per Sardenya, per bé que condicionada al fet que es revocaria el conjunt de penes imposades pels comissaris i que, en tot cas, qualsevol pesquisa posterior seria duta a terme per oficials reials ordinaris⁴⁵⁸.

L'acord no arribà de seguida, sinó que el rei es mantingué ferm en les seves exigències monetàries. Finalment, desembocaren en una proferta de 170.500 s. (15.500 florins). I a canvi la ciutat obtingué per als seus habitants i els de la seva contribució una remissió per diversos delictes, entre els quals hi havia els esmentats fets subversius de Cassà i l'oposició a les polítiques fiscals, tot i que no pròpiament els avalots contra l'aljama. Alhora, com havien sol·licitat, el rei traspasà a l'executiu del govern municipal, assessorat pels quatre

capital i patrimoni dels jueus i conversos», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 30 (2009-2010), p. 121-152, en especial 124-127. Malgrat tot, també sembla que hi hagué casos en què l'ajuda pel passatge a Sardenya s'oferí sense necessitat de les pressions esmentades, com ara a la ciutat i camp de Tarragona, on s'aportaren un total de 6.000 florins concebuts com a contribució gràciosa d'acord amb una carta d'indemnitat expedida pel consell reial: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 214. Això darrer, tanmateix, no exclou que la capital tarragonina fos igualment objecte d'una investigació pels fets de 1391 i que fos obligada a pagar 1.000 florins per una composició de «pau i treva»: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana...*, p. 251-252. Finalment, també es podria indagar en la significativa coincidència cronològica d'un ampli privilegi expedit el març de 1393 que tenia com a finalitat una àmplia renovació del funcionament del govern local de la ciutat Manresa que traurem a col·lació en altres apartats: Marc TORRAS SERRA (ed.), *El Llibre Verd de Manresa (1218-1902)*, Barcelona: Fundació Noguera, 1996, doc. 128 (1393/03/25).

⁴⁵⁶ A propòsit de la trajectòria prèvia de la jurisdicció dels Montcada sobre Cassà, a més de tota la bibliografia específica sobre l'episodi de l'any 1391: Lluís SALES FAVÀ, «El setge i l'ocupació del Castell de Cassà de la Selva (1329): un conflicte jurisdiccional entre senyories provocat per les alienacions del patrimoni reial», *Quaderns de la Selva*, 22 (2010), p. 55-77. Certament, la tensió a Cassà venia de lluny i l'any 1387, sense anar més lluny, ja s'havia cridat a via fors a Girona de manera que alguns representants s'hi desplaçaren tot brandant el penó de la ciutat per frenar les pretensions de « quosdam homines armatos qui, ut dicitur, ad dictum locum de Caciono » anaven « pro dampnificando ipsum locum »: AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 30v, 1387/02/28.

⁴⁵⁷ Vegeu, sobre tot això, si bé sense esmentar la vinculació amb l'expedició de Sardenya: Jaume RIERA SANS, «Els avalots del 1391 a Girona», a *Jornades d'Història dels jueus a Catalunya*, , Actes, Girona, abril 1987, Girona: Ajuntament de Girona, 1990, p. 95-159. Sí que s'explicitava aquest rerefons a J. DE CHIA, *Bandos y bandoleros...*, vol. I., p. 190-207.

⁴⁵⁸ AMGi, I.1.1., n. 26, f. 29v-30v, 1392/12/29.

síndics que s'hi havien anat a entrevistar, la competència per continuar jutjant els protagonistes d'aquests últims aldarulls d'entre els habitants de la ciutat i contribució, mentre que els de la vegueria romandrien sota el for dels comissaris Rajadell i Jordà⁴⁵⁹.

Val a dir, en contrapartida, que la negociació duta a terme a la ciutat de València fou força fructífera pels interessos dels dirigents gironins, ja que també aconseguiren sengles privilegis que suposaven ratificar la planta i el sistema de funcionament del govern municipal promulgats per Pere el Cerimoniós l'any 1345 que desgranarem en un proper apartat, juntament amb un altre que prolongava per 20 anys l'obligació que 27 membres del consell fossin menestrals i sorgits d'un procediment electiu amb participació de les corporacions d'ofici. Així mateix, s'hi afegí una darrera provisió que pretenia deslliurar els singulars de la universitat gironina d'empares i coercions per deutes d'aquesta, cosa que ja havien patit alguns d'ells en demandes prèvies de coronacions i matrimonis d'infantes, encara que, segons veurem, s'hagué de renovar poc temps després⁴⁶⁰.

Per tot allò, fos com fos, calgué lliurar a la tresoreria reial 170.500 s (15.500 florins) i el mateix rei expedí una llicència a la ciutat de l'Onyar per emetre rendes fins a un màxim de 200.000 s., concessió feta igualment extensiva a la universitat de Sant Feliu de Guíxols i a d'altres llocs vinculats a la capital gironina per un total de 100.000 s.⁴⁶¹. I, en efecte, el mes de març el notari Guillem Llobet, en tant que síndic, dugué a terme una àmplia sèrie de vendes de censals morts i d'una renda mixta fins a un total de 88.000 s., complementada amb una altra del mes de juny, dirigida pel mercader Bernat Vives, de cara a satisfer la darrera paga de l'ajuda pel passatge a Sardenya i a indemnitzar habitants de la ciutat que havien estat víctimes d'empenyoraments a Barcelona per l'execució instada per la cort reial

⁴⁵⁹ J. RIERA SANS, *Els avalots del 1391 a Girona...*, p. 135-145. Pel que fa a la carta de remissió (C. Pergamins, vol. I, doc. 641 (1393/02/22) i al traspàs de competències judicials als jurats i a un grup d'assessors (Ibid., docs. 644 (1393/02/22), 645 (1393/02/22); Ll. R., vol. II, doc. 387 (1393/02/22). Malgrat la remissió obtinguda el febrer, durant els mesos següents tant el monarca com la reina Violant hagueren de seguir insistint perquè els prohoms gironins donessin per finalitzat del tot el plet obert entre la ciutat i el noble Gastó de Montcada, conseller i camarlenc de la reina: Ll. R., vol. II, docs. 390 (1393/03/28), 391 (1393/04/02), 393 (1393/06/15), 394 (1393/01/22).

⁴⁶⁰ Respectivament: Ll. Vermell, doc. 63, 1393/02/22; C. Pergamins, vol. I, doc. 642 (1393/02/22); C. Pergamins vol. I, doc. 643 (1393/02/22); Ll. Vermell, doc. 65 (1393/02/22). Ens consta que en aquella transacció per contribuir a una expedició a Sardenya també es començà a parlar amb el monarca de la importància de recuperar les grans parcel·les de patrimoni reial alienades i es mantingueren converses en aquest sentit amb els consellers de Barcelona: AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1393, f. 11r-12r, 1393/06/07.

⁴⁶¹ Ll. R., vol. II, doc. 389 (1393/02/24). En efecte, la proferta havia de ser aportada de forma conjunta per la ciutat de Girona i d'altres localitats, en especial Sant Feliu de Guíxols, com també reflecteix la voluntat del rei que aquesta vila enviés els seus propis emissaris a la negociació que es duia a terme a València: AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1393, f. 3r, 1393/02/25.

mesos abans per intentar aconseguir el maridatge de la infanta Violant⁴⁶². Amb uns 170.500 s., doncs, els gironins feren, encara que inicialment de forma velada, un enèsim esforç per les guerres del rei a Sardenya⁴⁶³.

Fos com fos, l'episodi viscut l'any 1393 mostra que l'administració reial, en el marc de diversificació d'estratègies per obtenir contribucions fiscals, tendí fins i tot a la "instrumentalització fiscal" de la justícia⁴⁶⁴. I així, mentre que en èpoques anteriors les composicions podien procedir de sol·licituds prèvies de les comunitats coincidint amb actes simbòlics de renovació dels lligams entre aquestes i el sobirà, a les darreres dècades del segle XIV, com ha observat F. Sabaté, l'afany crematístic de la corona era tal que es perseguiren tots els episodis susceptibles de ser punits i s'oferí ràpidament als culpables la possibilitat de quedar-ne exonerats amb una redempció⁴⁶⁵. El resultat final s'assemblava, doncs, al de les convocatòries de l'usatge *Princeps Namque* o al de crides a l'host, però la base jurídica que sustentava els diversos processos era força més dèbil. En alguns casos, alhora, el detonant del procés no es trobava en un afer reprobable des del punt de vista penal, sinó

⁴⁶² Pel que fa les emissions, respectivament, dels síndics Llobet i Vives: AMGi, 3.3.2.4, llig. 18 [RG: 43131], s.f., 1393/03/26; Ibid., s.f., 1393/06/27. Sabem, d'altra banda, que Guillem Llobet s'ocupà personalment de dur la moneda aconseguida amb la venda de censals a Barcelona i que, com podria sospitar-se, bona part de la proferta de 15.500 florins per a Sardenya hauria de lliurar-se a distints membres de la cort. En concret, 3.000 florins correspondrien a Nicolau Morató i un terç de la suma Llobet la diposità a la taula dels canviadors barcelonina Joan i Francesc de Gualbes. Altres 1.000 florins d'aquesta part, en canvi, corresponien al cavaller Francesc Bertran, justament fill del cèlebre banquer Berenguer Bertran. Mesos més tard, Bernat Vives, síndic de l'emissió iniciada a el juny aconseguí drenar fins a 34.258 s. 4 d. amb vendes de censals, però ateses totes les obligacions que havia de liquidar, no només relacionades amb Sardenya, aconseguí un saldo positiu de tan sols 280 s. 10 d.: AMGi, I.1.1., n. 29, f. 42r-v, 1394/02/09. Abans de completar-se el lliurament és possible que hi hagués alguna altra petició per part de la monarquia perquè la ciutat aportés ballesters pel passatge a Sardenya. Els jurats respongueren, però, que calia tenir en compte la substanciosa contribució ja feta i «des pobres e càrrechs» del municipi i l'empobriment i despoblament patit a causa de les recents entrades de companyies estranyes: AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1393, f. 22v-23r, 1393/09/15.

⁴⁶³ A la llum del que passà en d'altres ciutats de la corona, no s'hauria de descartar que alguna contribució posterior tingués a veure amb aquesta illa ja que, òbviament, tampoc llavors s'acabà pacificant. Per exemple, a València, durant els anys 1408 i 1409, quan ja sí que s'estava arribant al final de tota una etapa d'inestabilitat, el municipi hagué d'atendre a un subsidi per l'expedició que féu Martí el Jove des de Sicília estant tot aportant una suma monetària i acordant una galera: M.D. CABANES PECOURT, «Valencia y Cerdeña...», p. 137-138. Cal tenir en compte, al capdavant, les llacunes documentals que hi ha als fons municipals gironins per la segona meitat de la primera dècada del Quatre-cents. Sobre aquest període del tombant del segle XIV al XV a l'illa de Sardenya i el focus de pirateria en què es convertí, a més de les mesures preses pels braços catalans, entre les quals hi hagué la concessió d'un donatiu a les Corts de Sant Cugat-Barcelona de l'any 1408 per a una nova expedició (i en què, és clar potser estava previst que participés Girona): Maria Teresa FERRER I MALLOL, «La conquesta de Sardenya i la guerra de cors mediterrani», a Jordi CARBONELL *et alii* (ed.), *Els Catalans a Sardenya*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1984, p. 35-40.

⁴⁶⁴ Recordem que una mesura de tenor similar emprada en aquells mateixos anys des de la monarquia fou la persecució de cristians que practiquessin la usura: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «El fisc de les usures en la Corona de Aragó», a Diego QUAGLIONI, Giacomo TODESCHINI i Gian Maria VARANINI (eds.), *Credito e usura fra teologia, diritto e amministrazione. Linguaggi a confronto (sec. XII-XVI)*, Roma: École Française de Rome, 2005, p. 197-222.

⁴⁶⁵ F. SABATÉ CURULL, «L'augment de l'exigència fiscal en els municipis catalans...», p. 428-430.

que l'estratègia de la corona passava per cercar el conflicte legal amb els municipis i obligar-los a renovar concessions ja aconseguides amb anterioritat⁴⁶⁶.

Al marge de l'episodi paradigmàtic de la investigació dels fets del Call duta a terme l'any 1393 coincidint amb els preparatius d'una nova expedició a Sardenya, hi ha d'altres situacions en què s'assistí a veritables extorsions, protagonitzades per membres de la cort o funcionaris actuant en nom de la monarquia. La primera es produí en els compassos finals de l'ofensiva contra el comtat d'Empúries. Per raons que se'ns escapen, l'octubre de 1385, el rei, present a la mateixa ciutat de Girona, intervingué directament en la renovació del govern. Tot apel·lant vagament, segons la retòrica habitual, a distensions, a escàndols i a la necessitat de concòrdia, així com a la baixesa moral de les persones que els últims temps havien ocupat càrrecs municipals, presentà la nòmina de les 40 persones que haurien de conformar el consell que caldria constituir el següent 1 de gener de cara, doncs, a la legislatura de l'any 1386⁴⁶⁷.

Tal volta hi havia raons polítiques rere la maniobra que no aconseguim discernir i que potser, fins i tot, la justificaven⁴⁶⁸. Però és innegable que, fos com fos, la monarquia pretenia cobrar-se el favor que presumptament feia a la ciutat amb aquella «reparatione seu transportacione» del consell de la ciutat. Ramon Nebot, com a promotor de negocis de la cort reial, fou l'encarregat de pressionar perquè se'ls pagués. Davant d'això, gràcies a la llicència règia pertinent, el consistori nomenà un síndic per emetre censals destinats a completar la quantitat requerida i que les fonts conservades no detallen⁴⁶⁹. Amb tot, s'hi procedí amb certa oposició en el si del consell, per tal com diversos consellers consideraven que la renovació de l'òrgan de base del govern local «fuit facta per iustitiam et non ad instantiam universitatis nec consilii nec juratorum» gironins, és a dir que el Cerimoniós havia actuat per pròpia voluntat i de forma unilateral⁴⁷⁰. En definitiva, la coincidència amb la fase final de la guerra emporitana i la probable falta de recursos per posar-hi fi (recordem les contribucions realitzades el mateix octubre per reconquerir els castells d'Ullastret i

⁴⁶⁶ Vegeu, a més de l'autor citat a la nota anterior, P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 497, 505, 516.

⁴⁶⁷ ACA, C, reg. 945, f. 194v-197r, 1385/10/03, Girona.

⁴⁶⁸ En aquest sentit, a l'Anglaterra coetània es documenten maniobres similars d'abol·lició de l'autogovern de les comunitats en cas que aquestes no oferissin els préstecs requerits. I els protagonistes d'aquestes operacions de pressió acostumaven a ser diversos membres de la cort: C. D. LIDDY, *War, politics and finance*..., p. 27-32

⁴⁶⁹ Quant al sindicat i a l'operació que probablement se saldà amb la venda d'un únic censal si no és que la pèrdua dels folis finals del registre ens confon: AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15 [RE:72], s.f., 1385/11/29.

⁴⁷⁰ AMGi, I.1.1., n. 15, f. 14r-15r, 1385/11/19.

Requesens) o ja amb vista a pagar els serveis prestats per diversos aristòcrates o simples clients que havien integrat l'exèrcit reial desperta moltes sospites⁴⁷¹.

Tampoc deixa de ser suspecta la forma amb què s'intervingué en el funcionament dels òrgans de govern de la ciutat a finals de l'any 1436 i les conseqüències que tingué en els anys successius. Com detallarem en el proper capítol, Joan Corbera, governador general de Catalunya, a instàncies de la reina Maria, es desplaçà a Girona a finals del mes de desembre per suspendre la nova elecció que tindria lloc l'1 de gener⁴⁷². La raó s'expressà en uns termes molt similars als de l'any 1385 («ut generale consilium dicte civitatis libere et paciffice et absque tumultu et scandalis parabantur») i suposà introduir nous filtres d'atzar en la designació dels nous membres del consell i de la resta de magistratures municipals. Així mateix, Corbera, emulant els oficials del Cerimoniós, percebé una retribució pel servei prestat d'uns 1.485 s. (135 florins) que es manllevaren d'un mercader gironí a qui s'assignà la suma sobre la botiga del forment⁴⁷³. Això no obstant, les novetats introduïdes pel governador en la configuració dels òrgans de govern toparen amb l'oposició de molts prohoms, cosa que impedí que no entressin en vigor fins la legislatura de 1438, encara que, alhora, s'entrevéu certa divisió en les files del grup dirigent gironí, tal com desgranarem en un altre lloc. Al capdavall, la intervenció en les eleccions del gener de 1437 constituïa tan sols el primer episodi d'una seqüència d'intensa interacció entre la monarquia i els jurats gironins.

Després de les tensions apuntades arran de l'adopció dels nous mecanismes electors, el setembre de 1440 s'encetà un nou conflicte institucional arran de l'arribada d'uns comissaris eclesiàstics disposats a perseguir contractes usuraris⁴⁷⁴. Els governants de la ciutat de l'Onyar intentaren diverses estratègies en les setmanes successives per frenar les pretensions dels legats⁴⁷⁵. Tanmateix, transcorreguts tres mesos, anunciaren el desig

⁴⁷¹ Vegeu cap. 2.1.2.1.d. per comparacions amb esdeveniments similars a la ciutat de Barcelona.

⁴⁷² Corbera, en principi, es va regir per una lletra de la reina que l'instava a investigar els rectors de la universitat, en especial a propòsit de l'administració dels drets de les imposicions, i a mediar en la nova elecció de jurats i oficials. S'infereix de la presentació que li féu un procurador dels jurats de missives enviades per la reina Maria: AMGi, I.1.1, n. 53, f. 81r-86r, 1436/12/31. A propòsit del context general de la lloctinència que exercí l'esposa d'Alfons el Magnànim mentre aquest era a Nàpols entre 1436 i 1448: Theresa EARENFIGHT, *King's Other Body: Maria of Castile and the Crown of Aragon*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2010, p. 71-101.

⁴⁷³ AMGi, I.1.1, n. 53, f. 50r-v, 1436/12/28.

⁴⁷⁴ Ja descrigué amb molt de detall el conflicte que suscità la seva arribada J. DE CHÍA, *Bandos y bandoleros...*, p. 306-318.

⁴⁷⁵ Els regidors gironins en denunciaren l'arribada als seus homòlegs de la ciutat de Barcelona el dia 1 d'octubre: AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 4, f. 1r, 1440/10/01. El clergue que liderava l'equip d'inquisidors deia actuar com a comissari del bisbe de Lleida i en virtut d'un concili celebrat a Basilea: AMGi, I.1.1, n. 55, f. 88v-

d'entrevistar-se amb el tresorer reial Mateu Pujades⁴⁷⁶. Se'ns escapa si hi havia hagut una demanda prèvia de la cort lligada a altres circumstàncies, però hi ha força indicis que el detonant d'aquella voluntat sobtada de diàleg amb la monarquia havia estat la presència dels comissaris. Malgrat dependre de directrius de la jerarquia eclesiàstica, la corona podia trobar-se al darrere de les comissions o, almenys, tenia la capacitat de bloquejar-ne l'activitat. Així doncs, es buscava un pacte ràpid amb el tresorer per evitar danys majors, una avinença que, tanmateix, havia de prendre la forma d'una concessió de privilegis a fi de no assentar precedents⁴⁷⁷.

Tenint clara aquesta intenció, només era qüestió de setmanes que es possessin en marxa els procediments negociadors habituals entre el govern local i els alts funcionaris reials. Ben aviat, s'observa que, davant d'un eventual atorgament de privilegis, l'objectiu predilecte era una provisió per tenir «taula assegurada com la obtench Barchinona», i així es comunicava als emissaris que eren a la cort amb la consigna de pressionar perquè el canceller reial li donés forma, possiblement amb d'altres provisions que, en opinió dels propis jurats, eren «de poch caler», i tan sols tenien la intenció de donar «color e talla al donatiu» que es proposaven fer al rei. En paral·lel, comunicaven al tresorer Pujades les pretensions ja exposades al vicescancer i no s'estaven de recordar que de la diligència en l'expedició dels privilegis en depenia el lliurament del donatiu⁴⁷⁸. Tot i això, la negociació s'allargà encara força temps.

Mentre que el juliol els edils s'interessaven per saber si els 11.000 s. (1.000 florins) oferts serien acceptats pel tresorer reial en una entrevista que havia de mantenir a Nàpols amb un representant de la ciutat de l'Onyar, el mes d'octubre de 1442 quedava confirmada que

89v, 1440/11/16. Els jurats presentaren diversos protests i al·legacions al llarg de 1440: C. Pergamins, vol. II, docs. 866 (1440/10/19), 867 (1440/11/18), 868 (1440/11/20), 869 (1440/11/21).

⁴⁷⁶ AMGi, I.1.1, n. 56, f. 22r-v, 1441/01/27. Sobre la figura de Mateu Pujades, tresorer d'Alfons el Magnànim des de 1439 fins que morí a finals de 1447: Germán NAVARRO ESPINACH, David IGUAL LUIS, *La tesorería real y los banqueros de Alfonso V el Magnánimo*, Castelló: Sociedad Castellonense de Cultura, 2002, p. 51-58.

⁴⁷⁷ La presumpta vinculació dels comissaris amb la legació a Nàpols semblaria confirmada per la missiva enviada pels jurats a un membre de la cort en què manifestaven la intenció de concordar amb Mateu Pujades alguna mena d'avinença. Encara que, segons apuntaven, els comissaris no havien trobat res punible, amb la voluntat de «romandre en gràcia del senyor rey e de la reyna» i per preservar-se «de despeses» preferien arribar a un acord. I, en efecte, li suggerien que era més útil per la ciutat si se saldava tot plegat amb una concòrdia «per tal que en esdevenidor no fos tret a conseqüència que pogués saber a composició ne donatiu per extirpar hic aquestes comissaris, mas per fer-nos algunes provisions e gràcia que desijam obtenir del senyor rey»: AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 4, f. 9r, 1441/01/31. Respecte de la imatge negativa que tradicionalment es tingué dels comissaris reials des de les instàncies de govern local, en especial lligada a les demandes fiscals: Pere VERDÉS PIJUAN, «Atès que la utilitat de la universitat deu precehir lo singular?»: discursio fiscal e identidad política en Cervera durante el s. XV», *Hispania*, LXXI, 238 (maig-agost, 2011), p. 409-436, en especial p. 414-415.

⁴⁷⁸ Vegeu, respectivament, per les tres lletres citades: AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 4, f. 11v (1441/03/14), 11v (1441/03/14), 12r (1441/03/14).

aquella seria la quantitat final des del moment que l'equip dels jurats i una comissió d'adjunts es reunia per decidir els procediments per finançar-la. El pla passava, a grans trets, per emetre censals fins a la suma de 11.000 s. i assignar-ne les pensions anuals als emoluments de les barres de la ciutat per procedir tot seguit a aplicar una talla de 10.000 s. que en permetés la lluïció⁴⁷⁹. Poc després, un nou missatger ja rebia el memorial en què s'esbossava gairebé de forma completa el contingut de la provisió que seria impetrada a la reina Maria per a la creació d'una taula de canvi i, alhora, d'una llicència d'emissió que, malgrat el que ja se sabia, s'havia de formalitzar amb el propòsit de rebaixar la càrrega de pensions anuals de la hisenda local⁴⁸⁰. Així, en primer lloc, el mateix octubre de 1442 s'expedia la concessió a favor de la universitat gironina per vendre censals fins a un total de 16.500 s. (1.500 florins)⁴⁸¹. Pel privilegi més desitjat, però, féu falta esperar que se celebressin noves eleccions al consistori, es demostrés a l'autoritat reial que s'havien complert els procediments implantats darrerament i es demanessin disculpes pel retard en el lliurament del donatiu d'11.000 s. (només se n'havien pogut aconseguir 10.240 el dia 4 de gener)⁴⁸². El dia 23 de gener de 1443, finalment, eren atorgats el privilegi que permetia al municipi l'obertura d'una taula de canvi i una llicència complementària en què es permetia l'emissió de deute en nom de tota la universitat preveient l'ús dels diners que s'hi dipositessin per a la redempció⁴⁸³.

El mes de maig encara no s'havien entregat íntegrament els 11.000 s. del donatiu i les autoritats gironines al·legaven un nou entrebanc: el retard en l'aplicació de la sentència arbitral de la reina sobre la disputa entre la universitat i el clero pel finançament d'unes

⁴⁷⁹ Quant a la consulta del mes de juliol: AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 4, f. 19r-v (1441/07/07). Pel que fa a la reunió dels jurats amb els adjunts: AMGi, I.1.1, n. 56, f. 96r, 1442/10/30. Val a dir que alguns dels prohoms de la comissió proposaren certes variants com ara que, de cara a la lluïció, es destinessin cada any 30 o 40 ll. del preu d'arrendament de les barres.

⁴⁸⁰ AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 4, f. 33v-34r (tenint en compte els documents anterior i posterior ha de datar-se entre 1442/08/29 i 1442/11/20).

⁴⁸¹ Ll. R., vol. II, doc. 502 (1442/10/06).

⁴⁸² AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 4, f. 31v-32r, 1443/01/04. La part aconseguida s'havia lliurat precisament a Nicolau Roca, secretari de la reina, natural i durant molt temps habitant de la ciutat de Girona. Ho corrobora també l'època que fou recollida a un dels cartularis de la ciutat, qui sap si per consolidar per a la memòria que l'aportació només tenia exclusivament a veure amb l'obtenció del privilegi: Ll. Vermell, doc. 106 (1443/01/25). Nicolau Roca encetà la seva carrera professional com a notari reial i, posteriorment, escrivà de l'administració del Magnànim per esdevenir en poc temps escrivà de la reina Maria i, finalment secretari, mentre compaginava la funció amb la d'escrivà de la lloctinència del batlle general de Catalunya a la demarcació gironina, la de batlle de l'aljama de la ciutat de l'Onyar i altres oficis jurisdiccionals com la sotsvegueria i sots-batlí d'Osona: AHG, Gi-05, vol. 463, s.f., 1426/10/25; AHG, Gi-07, vol. 89, s.f., 1433/08/02; AHG, Gi-11, vol. 47, s.f., 1435/01/21; AHG, Gi-05, vol. 467, s.f., 1436/05/21; ACA, C, reg. 2606, f. 113r-v, 1437/02/27, Barcelona; AHG, Gi-01, vol. 422, Sf, 1442/08/14. Per alguns aspectes més de la figura de Nicolau Roca: Sandra BERNATO, «Il "Privilegium insaculationis", dell'aljama di Girona», *Schola Salernitana - Annali*, 16 (2011), p. 173-186.

⁴⁸³ Per ordre de menció: Ll. Vermell, docs. 104 (1443/01/23), 105 (1443/01/23).

obres a la riba del Ter que comentarem més endavant⁴⁸⁴. És molt probable que es condicionés la liquidació completa de l'ajuda a una resolució favorable en aquell litigi amb l'Església. En definitiva, la pressió exercida des de la monarquia a finals de 1436 a les instàncies de govern del municipi havia inaugurat un escenari propici per a la negociació que segurament encara seguia obert a principis de 1445, moment que s'implantaren nous canvis en els mecanismes electorals però també s'obtingueren nous privilegis com el que garantia el control per part del municipi de la fiscalitat sobre determinats productes a un radi de mitja llegua⁴⁸⁵.

Vista la trajectòria compartida d'ambdues institucions en aquella mena de situacions que es remuntava força dècades enrere, cal suposar que les regles de joc ja eren prou conegudes per tothom. Si ens fixem primer només en el municipi, que és l'únic que ens il·lumina bé la documentació consultada, el fet que arribessin comissaris a la ciutat amb pretensions diverses era motiu d'alarma i obligava a posar-se en contacte amb l'autoritat corresponent per informar-se i trobar-hi una solució. Però, igual que s'era conscient d'això, l'exemple exposat dels anys 1441 i 1442 mostra que es tenia clar des de bon principi quina era la millor via per resoldre-ho: oferir un ajuda als sempre necessitats cofres reials. Observat des del punt de vista que ens ocupa en aquest apartat, és a dir l'evolució de les exigències fiscals de naturalesa heterogènia en relació amb Girona, els esdeveniments de les dècades de 1430 i 1440 corroboren que la coerció i la pressió constituïen una arma més de la panòplia amb què comptava la corona a l'hora de garantir un ventall ampli de formes de punició o eixamplar-lo, fins i tot, davant de certes necessitats.

En conjunt, doncs, un simple balanç numèric de les aportacions fetes per la ciutat de Girona entre 1366 i 1445 que hem inclòs dins de les demandes fiscals de la corona alienes a la guerra dona fe de sumes comparativament menors (TAULA 2.1., GRÀFIC 1). En concret, els coronatges del reis Martí I, Ferran I i Alfons IV, fos quina fos el format definitiu de l'ajuda, suposaren desemborsar, respectivament, 17.050 s., 30.800 s. i 11.200 s. repartits

⁴⁸⁴ Vegeu cap. 1.3.5.2.

⁴⁸⁵ Ll. Vermell, docs 109 (1445/02/13), 110 (1445/02/13), 111 (1445/02/13). Quant a les converses prèvies amb la reina en què els jurats li exposaven la necessitat de garantir l'espai de la mitja llegua, entre d'altres peticions que, almenys a curt termini, no tingueren resposta: AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 4, f. 48r-v, 1443/10/14, 49r (1443/10/25), 50r (1443/12/02). Sobre aquest privilegi vegeu: Narcís CASTELLS CALZADA, «El districte de la mitja llegua entorn les muralles de la ciutat de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 28 (1985-1986), p. 299-325. Potser, fins i tot, la inèrcia es podria estirar fins als anys 1446 i 1447 amb noves concessions com la d'erigir un estudi general a la ciutat o la d'ampliar les competències del mostassaf respecte del territori circumdant: Ll. Vermell, docs. 112 (1446/05/09), 114 (1447/03/17). A propòsit del càrrec de mostassaf: cap. 2.1.2.4.b.

entre 1386 i 1424. Quant als maridatges de la infanta Joana de Foix, l'infant Martí rei de Sicília, la infanta Maria i la infanta Elionor, també al marge de la manera en què es presentà l'avinença, s'aportaren, successivament entre 1394 i 1427, 5.500 s., 25.300, 4.000 i 16.000.

Pel que fa, en darrer terme, a les anomenades demandes “encobertes”, de vegades més difícils de comptabilitzar, tenim constància del següent. Durant la dècada de 1370, registrem els dons gratuïts de 1371 per l'adobament de l'infant Joan de 15.000 s., de 1373 de la infanta Mata d'Armanyac de 10.000 s. i, finalment, les aportacions al mateix duc i a la seva nova esposa, Violant, entre 1377 i 1380 que ascendien a 17.100 s., i a les quals s'hauria de sumar una part de l'obligació de 22.000 s. prestada en nom de l'infant a favor dels banquers barcelonins Descaus i d'Olivella. Després de l'obsequi per l'arribada del rei d'Armènia de l'any 1383 de 1.100 s., cal destacar la sèrie d'ajudes gratuïtes a diferents membres de la família reial dutes a terme al llarg de 1385 que implicaren 13.200 s. L'any següent, les despeses en aquest sentit s'elevaren als 22.000 s. (sense comptar-hi una aportació que les fonts no permeten quantificar) i una concessió de privilegis (només en hipòtesi vinculada a una demanda de coronació del rei Joan I) de l'any 1390 que costà 7.150 s. Cal afegir-hi els 1.485 s. pagats al governador general de Catalunya Joan de Corbera l'any 1436 i els 11.000 s. pel privilegi de la taula de canvi l'any 1443.

Molt superior fou, en efecte, l'ajuda de 170.500 s. pel viatge a Sardenya de 1393, un assumpte que, com hem vist, també es trobava en la base de la proferta aprovada en les Corts celebrades a Barcelona l'any 1366 i en sengles contribucions dels anys 1368 i 1383 en què Girona assumí un total aproximat de 31.000 s. Amb tot, ateses les seves particularitats i, alhora, les dificultats que presenten les fonts per calibrar l'impacte de la qüestió sarda, preferim comptabilitzar al marge les conseqüències del vell projecte dinàstic entorn a aquesta illa mediterrània.

Així doncs, el total que resulta dels donatius gratuïts i les demandes encobertes (sense comptar-hi el deutor a Descaus i d'Olivella i les ajudes per Sardenya) que pagà el govern de la ciutat de l'Onyar entre aproximadament 1370 i 1445 és, doncs, d'uns 292.000 s. A tall de comparació, la xifra no arribava als gairebé 380.000 s. que, segons desgranarem, s'invertiren a les muralles durant una etapa més curta, la compresa entre 1385 a 1445 (no en el conjunt del procés per tant). Per contra, superava els 133.293 s. lligats a la fiscalitat de la guerra emporitana, encara que amb la gran diferència que aquesta última xifra es concentrà en poc més de dos anys, mentre que la que ens ocupa en el present apartat s'espaià en vuitanta.

Malgrat la separació en el temps, algunes d'aquestes exigències vehiculades al marge d'assemblees dels braços acabaren distingint-se per la seva importunitat: coincidiren més d'un cop amb males anyades i l'aparició de necessitats comunitàries bàsiques com l'abastament blader (sobretot, durant la crítica conjuntura del bienni 1374-1376), a la vegada que alternaren amb les fases més decisives d'una operació de gran abast i enormement exigent per les arques i l'economia locals en general com mostrarem que fou el reforç i l'ampliació del sistema de muralles⁴⁸⁶.

Segons hem vist, els mitjans emprats per finançar aquestes aportacions de naturalesa diversa foren els mateixos que simultàniament s'empraren per a les prestacions militars o per la defensa del principat, és a dir que es detecta una tendència preferent a les emissions de censals. De tota manera, al costat de les contribucions lligades a la guerra o de les inversions per a l'emmurallament, es tractà sempre de sèries de vendes menys nombroses i quantioses, en gran part perquè les sumes que calia reunir es movien entre els 5.000 i els 20.000 s.

Cal introduir, però, matisos a aquesta tendència. Durant el decenni de 1370 i inicis del de 1380, moltes de les ajudes extraordinàries de llavors se satisfieren a partir de préstecs a curt termini concedits per diversos ciutadans, de vegades mitjançant barates o bestretes de mercaderies en què s'acordava un valor de retorn entre creditor i prestatari per sobre del que, en condicions normals, obtindria aquest últim posant-les a la venda⁴⁸⁷. Només puntualment es contractaren rendes, com la necessària per comprar volateria per a la duquesa o reunir els 11.000 s. (1.000 florins) de la redempció de l'host de Querol, tot i que, en general, hem d'insistir que res d'això comportà cap sèrie d'emissions de censals d'importància comparable a les de la Guerra dels Dos Peres⁴⁸⁸.

⁴⁸⁶ Sobre el fet que moltes d'aquestes demandes reials arribaren en un mal moment i quant a l'impacte global que suposaren per la vila de Cervera, si bé dins d'un període molt més llarg del que ens ocupa en aquest apartat: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 569-573.

⁴⁸⁷ Sobre l'ús d'aquesta modalitat creditícia, en què el prestador bestreia una mercaderia al prestatari el valor de la qual li hauria de retornar al cap d'un temps i previsiblement seria superior al preu que obtindria en posar el bé a la venda, vegeu-ne exemples en altres localitats de la corona: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 749; P. VERDÉS PIJUAN, : «Per ço que la vila...», p. 272-273; P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 1115-1116, 1123; Pau CATEURA BENNÀSSER, *Sociedad y Sistema Fiscal del Reino de Mallorca (1360-1400)*, Palma de Mallorca: El Tall, 2003, p. 176-177.

⁴⁸⁸ De cara a la compra d'aus per a la infanta, es vengué a Margarida, vídua del ciutadà Francesc de la Via, un censal-violari de 964 s. 4 d. anuals pel preu de 12.200 s: AMGi, I.3.3.1.1., llig 4, reg. 2, f. 7r (1373/04/17), 12v (1373/08/16). Per a l'host fallida contra els dominis de Ramon Alemany de Cervelló s'emeté un censal-violari de 2.600 s. de capital i l'adquirí la vídua del notari gironí Bernat de Cantallops: C. Pergamins, vol. I, doc. 595 (p. 454-455), 1382/01/15. Hi consta, de fet, una llicència *ex professo* del duc del febrer de 1381 per aquella raó.

Així mateix, la majoria d'ajudes d'aleshores es feren repercutir en el conjunt de la població local mitjançant talles extraordinàries, vigents gairebé any rere any durant l'esmentat període. Les derrames, a més, serviren per rescabalar bona part dels prestadors que anticiparen sumes. En aquest sentit, una part important del do de 1379 s'obtingué gràcies a un préstec de 9.900 s. (900 florins) per part del mercader Francesc Beuda a qui s'obligaren 20.000 s. de la talla que aleshores es passà a recaptar. Alhora, la festa per l'arribada de Violant, esposa del futur Joan I, es beneficià de l'aportació via *mutuum* de Pere Sunyer, ciutadà de Girona, de 5.500 s. (500 florins), suma que també s'assignà a la talla percebuda des de l'exercici anterior ja obligada al préstec de Beuda⁴⁸⁹.

Entre 1380 i 1440, es documenten igualment excepcions al mecanisme generalitzat de l'emissió de censals. Sense anar més lluny, algunes de les aportacions menys elevades, com ara el maridatge de la infanta Joana de l'any 1394 o els serveis pagats al governador general de Catalunya Joan de Corbera l'any 1436, se saldaren amb préstecs particulars, posteriorment assignats a talles en curs o a ingressos fiscals del municipi com les barres. És possible que, a més, en el cas de la coronació del Martí I, donat el marc de la conjuntura de redreç del deute que abordarem més endavant, l'ajuda s'obtingués directament d'una talla aleshores en curs. En conclusió, doncs, és poc probable que tota aquesta sèrie de demandes que hem presentant tinguessin efectes determinants en les estructures fiscals i financeres del municipi, més enllà de consumir recursos que, és clar, s'haurien pogut destinar a plans de sanejament del deute més ambiciosos.

Ultra l'impacte econonòmic, s'entreveu que, de forma simultània, les repercussions de l'anomenada "nova fiscalitat" o "fiscalitat encoberta" resultaren importants per la carcassa política del municipi. A la llum de la seqüència reconstruïda per Girona entre 1370 i 1445, es detecta un progressiu enduriment de la postura de les autoritats municipals davant de les exigències de la monarquia. Vegem-ne el punt de partida. En aquest sentit, l'estat de les relacions entre els edils i la reialesa durant el darrer terç del segle XIV queda ben il·lustrada en la manera com el futur rei Joan I aconseguí el do *ex gratia* de 1379.

⁴⁸⁹ Vegeu, successivament: AMGi, I.1.1., n. 10, f. 17r (1380/03/12), 22r-v (1380/04/21); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. de 1380, f. 43r-45v, 1380/05/12. Cal fer notar que la talla aplicada des del març de 1380 es justificà per la necessitat d'oferir una subvenció al convent de framenors afectat per una riuada (vegeu cap. 1.3.4.1.), encara que el total de 20.000 s. que es pretenia aconseguir devia orientar-se a més objectius i, fins i tot, s'amplià a 30.000 ja amb el propòsit de saldar deutes pendents per l'entrada de la duquessa: AMGi, I.1.1., n.10, f. 29r (1380/06/02), 33r-v (1380/07/31). Per a l'adveniment del rei d'Armènia se sol·licitaren *mutua* de dos jueus de la ciutat, Isaac Roven i Jucef Asines: AMGi, I.1.1., n. 12, f. 25r, 1383/11/09

Entre les armes del demandant, hi havia el discurs i la persuasió. Però, alhora, bona part de l'èxit s'ha de relacionar probablement amb un aspecte que reprendrem en propers capítols: la connexió directa que sovint hi hagué entre les corts reials i la cúpula del govern municipal a través d'individus o famílies amb presència en ambdues institucions. En aquella ocasió, l'infant delegà en el seu uixer, Pere Sacosta, i en dos auditors de la cort, els gironins Bernat II Estruç i Ramon I de Bóixols, la petició de l'ajuda. Els proveí d'una credencial en què admetia les «grans e immoderades messions e despeses» que aleshores havia d'assumir la cort ducal i apel·lava a l'estima i al suport que Girona sempre li havia dispensat. No costà gaire que un dels jurats, Lluís Estruç (al capdavant, germà de Bernat II Estruç, el conseller esmentat de l'infant), aconseguís convèncer una part del consell (de fet, renovat un mes enrere per ordre del mateix primogènit) tot invocant a l'honrosa condició de la ciutat de l'Onyar de capital del ducat de què era titular. Tothom estigué d'acord a vetllar perquè el donatiu no creés precedent i no lesionés els privilegis del municipi, però, com hem vist, serví per ben poc⁴⁹⁰.

Tanmateix, a tenor dels processos negociadors que hem analitzat amb motiu de demandes de coronació, maridatges o altres exigències fetes per la corona durant el regnat de Martí I i, sobretot, dels primers Trastàmars, la situació es transformà progressivament, com a mínim, a la llum de l'actitud manifestada pels governants municipals. I és que podem referir-nos només a la postura, perquè, segons s'ha demostrat, es tracta, en el fons, d'una imatge estudiada de fortlesa a l'hora d'encetar les rondes negociadores amb els agents regis, unes rondes les normes de joc de les quals ja es tenien molt clares a l'època que ens ocupa⁴⁹¹. El municipi era conscient del seu paper i de la dependència que en tenia el rei pel drenatge de recursos de la població via endeutament comunitari i impostos. A l'altra banda,

⁴⁹⁰ AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, f. 43v-45r, 1379/11/10. Sobre la renovació del consell: cap. 2.1.2.1. d. Pel que fa als Estruç (GRÀFIC 19) És possible que amb aquell do del mes de novembre, aprovat el mes següent, el municipi de Girona fos deslliurat de contribuir a les despeses del matrimoni de l'infant Joan amb Violant de Bar que tingué lloc l'any 1380 a Perpinyà. En concret, es pagaren 25 florins a Ferrer de Canet, donzell de la casa del duc, per anul·lar qualsevol petició en aquest sentit: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, f. 60v-61r, 1379/12/20. Cal assenyalar, d'altra banda, que el do fou finalment cobrat per Narcís Vilella, un escrivà del duc també d'origens gironins actuant com a procurador del canviador de Perpinyà Bartomeu Garí, amb qui l'infant havia contret deutes i acumulat interessos o mogobells per substancials bestretes: AMGi, I.3.3.1.1., llig 6, reg. de 1380, f. 19v-21r, 1380/03/22.

⁴⁹¹ Cal insistir que, malgrat la seva importància, la dinàmica “negociadora” entre comunitats locals i monarquia no seria ni molt menys una novetat de finals del segle XIV i que, com demostra M. Sánchez, ja es detecten precedents molt similars abans que a les dècades centrals del tres-cents l'escalada bèl·lica obrís la porta a la voràgine de donatius i subsidis votats en Corts i Parlaments: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Tributos negociados: las *questie*/subsidios...», p. 65-99. En aquest sentit, doncs, en el període que ens centrem aquí continua tenint plena vigència la necessitat que assenyala l'autor citat d'explorar possibles coincidències entre la data de negociacions d'ajudes entre rei i representants locals i la data d'obtenció de certs privilegis per part de les comunitats d'aquests segons.

en canvi, el rei comptava amb un ampli ventall de recursos que incloïen des de l'apel·lació a la fidelitat o la persuasió fins a la posada en marxa de tota la maquinària judicial que les circumstàncies requerissin.

Des de la perspectiva del municipi, el procés desembocava normalment en la consecució de nous privilegis i llibertats⁴⁹². Alguns d'aquests privilegis simplement servien per corregir els efectes més perjudicials de les mateixes negociacions com eren els empenyoraments contra singulars de la universitat⁴⁹³. Altres, en canvi, regulaven l'accés al consell, enfortien les competències del govern municipal i, en especial, de l'equip de regidors (cap. 2.1.2.), o posaven les bases de futures realitzacions de la universitat com, per exemple, el que permeté la creació del consolat i l'edificació d'una llotja (com veurem, el germen de la casa del consell), així com la inauguració d'una taula de canvi municipal, per bé que no tingués traducció pràctica fins una centúria més tard.

Això no obstant, qualsevol aparença de creixent oposició de les autoritats locals gironines a les demandes de la corona, o gairebé d'autèntiques victòries almenys en el terreny legal, no pot entendre's com una passa més en un fenomen de direcció única i irreversible, sinó que qualsevol pacte s'emmarcava dins de les correlacions de força canviants entre monarquia i estaments que, en especial per la primera meitat del segle XV, es coneixen relativament poc. Així mateix, moltes maniobres s'haurien d'interpretar segurament a partir de la coordinació entre diferents viles i ciutats, una coordinació que, tal com hem apuntat, degué ser cada cop més factible des dels anys 1420 gràcies a la intermediació de juristes i assessors legals contractats simultàniament per diferents consistoris. Així mateix, s'entreveu important la influència de la Diputació del General, que anà *in crescendo* en la mateixa època⁴⁹⁴.

Fossin quins fossin els efectes en les tresoreries municipals, sembla clar, per tant, que els coronatges, maridatges i altres exigències de naturalesa heterogènia eren vasos comunicants en el sentit que podien ser reclamats aleatòriament per la corona i els mecanismes per

⁴⁹² La mateixa dinàmica s'ha detectat tradicionalment en altres monarquies de l'Occident europeu com l'anglesa: C. D. LIDDY, *War, politics and finance...*, p. 32-43, 140-144. De tota manera, l'autor citat aboga per revisar el paradigma de la interrelació automàtica entre finances i privilegi i en què la corona era vista per viles i ciutats únicament com a font de favors i llibertats. Segons argumenta, la majoria d'aportacions consistien, en realitat, en préstecs que la corona havia de retornar. I, en definitiva, la sol·licitud d'aquests préstecs formava part d'un discurs més ampli sobre el bé comú i en què entraven en joc interessos privats o sectorials molt diversos, alhora que transcendien els estrictes escenaris locals.

⁴⁹³ Sobre la qüestió de les execucions instades contra la ciutat: Albert REIXACH SALA, «“Con se degen los càrrechs supportar entre los ciudatans?”. Administració municipal i identitat urbana a Girona (1350-1440)», *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 10 (2013), p. 293-345, en especial p. 325-333.

⁴⁹⁴ Un estat de la qüestió: A. RIERA MELIS, «La Diputació del General de Catalunya, 1412-1444...», p.152-249

respondre-hi per part dels magistrats locals eren sempre força similars, alhora que es desplegaven sempre en escenaris amb molts paral·lelismes. En suma, tot indica que és en el terreny polític on més es notaren les demandes que acabem de glossar en aquest apartat. Hom estaria temptat, fins i tot, de veure en la forma que es pactaren i concretaren manifestacions clares de la maduresa assolida per una institució municipal com la de la ciutat de l'Onyar a les darreries del tres-cents.

1.3.4. El procés d'emmurallament: entre els plans de defensa de la monarquia i les necessitats comunitàries

En un altre ordre de coses, segons ja hem anat assenyalant, els esforços econòmics que hagué de fer el conjunt d'habitants de Girona no es devien únicament a demandes externes. Una part important de la despesa derivava del que podem considerar autèntiques necessitats comunitàries. Abans d'endinsar-nos en aquest àmbit, és necessari, però, centrar-nos en un fenomen de llarga continuïtat dins de l'època estudiada i que es trobava a mig camí dels plans de defensa impulsats per la corona i de les necessitats que la corporació local hagué de pal·liar pel bé comú de la ciutat. Es tracta dels treballs de millora i ampliació del sistema de muralles, una obra que, més enllà de la identitat exacta de qui l'impulsà, afectà de ple al desenvolupament d'una hisenda local com la que analitzem.

Tal com hem suggerit, el procés d'emmurallament dels nuclis urbans viscut a Catalunya al darrer terç del tres-cents constituïa un efecte col·lateral de les guerres en què estigué implicada la Corona d'Aragó a les dècades centrals del segle XIV i, en definitiva, de la inestabilitat bèl·lica que es visqué arreu de l'Europa occidental durant tota la centúria. Comptat i debatut, des de la Guerra dels dos Peres i de les primeres entrades de companyies mercenàries, les exigències fiscals de la monarquia que hem anat resseguint en epígrafs precedents s'alternaren amb pressions per a la millora de les estructures defensives de viles i ciutats. I és que, finalitzada la contesa entre els dos reialmes més poderosos de la península, les successives amenaces d'invasió de contingents armats i les incursions que s'acabaren materialitzant amb força regularitat (d'acord amb el que hem vist: els anys 1368, 1374, 1384-85, 1389 i 1396) activaren un autèntic programa de la monarquia orientat a la

defensa del principat i que incloïa entre els primers punts accelerar el ritme de les obres de murs i valls de viles i ciutats⁴⁹⁵.

Tal com ha estat assenyalat per diversos autors, la situació de Girona dins del principat, en la via natural cap a Barcelona des del nord-est una vegada creuats el comtat del Rosselló i els Pirineus, el convertia en un enclavament bàsic des del punt de vista geoestratègic. Així s'entén segurament la insistència amb què veurem com Pere III i els seus fills i successors pressionaren per a la millora del sistema defensiu davant d'unes autoritats locals menys actives del que es podria suposar. I, alhora, la cèlebre condició de «clau del regne» explicaria la notable inversió econòmica que es féu des de les arque del municipi (i en part des de les comunitats de la batllia) per reforçar l'estructura de muralles preexistent i ampliar-la cap a d'altres ravals, donant peu a un dels perímetres emmurallats més llargs de Catalunya⁴⁹⁶.

1.3.4.1. Una panoràmica general de la construcció de les muralles de Girona (c. 1360- c.1412)

Encara que l'evolució del recinte de muralles de la ciutat de l'Onyar ha estat objecte de diversos estudis, aquí ens limitarem a ressaltar alguns dels aspectes ja plantejats i, sobretot, ens cenyirem als efectes que tingué el procés per a la solidificació de les estructures fiscals i financeres municipals⁴⁹⁷. De cara a esbossar una cronologia global de les obres, val la pena considerar, des de bon principi, el següent. A la segona meitat del tres-cents la ciutat ja

⁴⁹⁵ Per un enquadrament general del fenomen que aglutina totes les investigacions fetes entorn a diverses poblacions i moments de la Catalunya dels segles XIV i XV: Pere VERDÉS PIJUAN, «Els processos d'emmurallament» a *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura (vol. III). Dels palaus a les masies*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 130-137.

⁴⁹⁶ Vegeu, en aquest sentit, les reflexions que C. Guilleré dedica a la denominació «clau del regne» atribuïda a la ciutat de Girona: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 40-49. Quant a una visió més àmplia que creua diversos períodes històrics i que, a més, valora el grau de mitificació de què pogué ser objecte la idea en temps passats: Josep CLARA RESPLANDIS, *La Clau del regne: Girona, setges i mites*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2008.

⁴⁹⁷ Les muralles han estat estudiades en especial des del punt de vista arquitectònic. Amb tot, la documentació conservada permetria abordar molt més a fons el seu finançament i els costos econòmics que tingué, així com els conflictes socials i polítics que provocà la que fou, sens dubte, la principal obra civil del bisbat durant el segle XIV. Un dels punts de partida principals continua essent un elenc de documents extrets de la Cancelleria reial i dels fons de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona: Josep M. MADURELL MARIMON, «Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685). Notas documentales para su historia», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 17 (1964-65), p. 331-372. A banda de treballs d'historiadors gironins clàssics com Emili Grahit, n'han abordat aspectes parcials P. FREIXAS CAMPS, *L'art gòtic a Girona...*, p. 42-44; i C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 497-498. A propòsit d'una visió de conjunt més recent que, a partir d'una història general de les muralles gironines, recull informacions abundants pel període baixmedieval: David IGLÉSIAS FRANCH, *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*, Girona: Ajuntament de Girona-Institut d'Estudis Gironins, 2003, p. 35-71. Quant a material gràfic i il·lustracions dels vestigis que es conserven i una síntesi d'algunes de les fases principals del procés constructiu: J. CANAL *et alii*, *Atlas d'Història Urbana de Girona...*, p. 126-133.

comptava amb el perímetre emmurallat d'origens romà i carolingi, flanquejat pels castells de Gironella, Sobreportes i Cabrera (denominat de Requesens d'ençà del segle XIII) i que n'encerclava el nucli més antic, la posteriorment anomenada Força Vella⁴⁹⁸. En conseqüència, quedava pendent reforçar aquests trams i, sobretot, fortificar amb la construcció de torres i portals ben defensats els murs de poca consistència que possiblement s'havien anat alçant a la zona de l'Areny, a tocar de l'Onyar. Així mateix, calia endegar una gran ampliació del recinte per tal d'incloure-hi els sectors d'urbanització més recent, en especial dels segles XII i XIII, al sud i sud-est (Vilanova), al nord (els burgs de Sant Feliu, de Sant Pere de Galligants i de Santa Eulàlia) i igualment a la riba oest de l'Onyar (el Mercadal), fins aleshores desprotegits. Davant d'això, la documentació coetània es referia als murs vells per designar el recinte primitiu i qualificava d'obra dels murs nous tota la resta. Un projecte de tanta envergadura s'anà concretant, com és obvi, en diferents fases, molt vinculades amb les successives invasions i les pressions exercides pel rei Pere el Cerimoniós i els seus descendents, combinades, de forma puntual, amb iniciatives de la població local⁴⁹⁹.

La primera fita en el procés d'emmurallament de Girona al segle XIV, en paral·lel a la dinàmica que es pot rastrejar arreu del principat, es remunta a l'entrada de les companyies de Bertrand du Guesclin que tingué lloc l'any 1361. Aleshores documentem que Pere III envià a la ciutat un delegat (Berenguer d'Abella, procurador reial al ducat de Girona) per tal d'impulsar la consolidació del perímetre ja existent i començar-ne a dissenyar una ampliació. Al mateix temps, els jurats diputaren un mercader que s'ocupà de pagar els costos d'aquella primera obra, que degué incloure la construcció de diverses torres i portals tant a les muralles primigènies com a la riba dreta de l'Onyar, a més de tapiar les obertures de les cases que hi tenien façana i d'habilitar una zona de seguretat tot al voltant, enderrocant, sempre que féu falta, construccions annexes⁵⁰⁰.

⁴⁹⁸ Josep M. NOLLA BRUFAU, «Les muralles de la Força Vella: dades arqueològiques i documentals», a *Miscel·lània en honor de Josep M. Marquès...*, p. 246-254.

⁴⁹⁹ Autors com P. Verdés o J. Vidal ja han posat en relleu respecte del procés d'emmurallament d'altres poblacions la «cronologia, essencialment, bèl·lica» o lligada a la defensa de la ciutat de successives amenaces externes. A propòsit, en concret, del segon i en base a la ciutat de Tortosa: Jacobo VIDAL FRANQUET, *Las obras de la ciudad: L'activitat constructiva de la Universitat de Tortosa a la baixa edat mitjana*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008, p. 131-137.

⁵⁰⁰ Pel que fa a les despeses per desplaçar-se a Girona que el govern local abonà a Berenguer d'Abella: AMGi, I.1.1., n. 5, f. 78r, 1361/12/24. A propòsit d'unes ordinations del rei sobre les obres necessàries que s'han datat del juliol de 1362, amb algunes instruccions ja anticipades per lletres enviades pel rei el setembre de 1361: Ll. R., vol. I, doc. 250 (1361/09/19), 251 (1361/09/20); J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las muralles...», doc. 1 (1362/07). Quant a alguns pagaments fets pel diputat dels jurats, Pere de Montcanut, entre 1361 i 1364, a ferrers i d'altres operaris o a proveïdors com calciners, així com indemnitzacions a propietaris

En definitiva, a l'alçada de 1362 hi havia en curs la reparació de l'anomenat «mur vell» de la ciutat, així com una obra nova a l'Areny, en especial a l'extrem nord, al sector dit de Ballesteries⁵⁰¹. Aquest tram que vorejava el riu Onyar tardà força a completar-se segurament: l'any 1369, coincidint amb una nova invasió que s'havia produït mesos abans al nord-oest del principat i una nova acceleració del procés, els obrers escollits pel rei nomenaren un supervisor dels treballs que encara es duïen a terme en aquella àrea⁵⁰². En aquest mateix context, l'any 1368 el rei va exigir l'inici de l'emmurallament del Mercadal i en donà instruccions molt detallades, però, menys de dos anys després, davant de la interferència que suposava per a les obres del nucli principal de la ciutat, s'interromperen les operacions en aquest raval i, tal com explicarem, no es reprengueren seriosament fins l'any 1385, malgrat algun petit avenç pels volts de 1374⁵⁰³.

Com veurem, el ritme dels treballs endegats simultàniament estava molt condicionat per la lentitud de la maquinària per finançar-los, és a dir per les dificultats per cobrar algunes talles o les reticències que hi havia, en un principi, a orientar determinats ingressos a aquest propòsit. Així, a falta d'incentius importants abans de 1373, és probable que no s'anés gaire més enllà del perfeccionament de la muralla entre Ballesteries i l'extrem sud de l'Areny, en

de cases que donaven a l'Onyar o a un paborde de la seu a qui s'havia enderrocat un habitatge a prop de la torre Cornèlia: AMGi, I.1.1., n. 5, f. 60r-v, 1361/10/14, 83r (1361/12/27), 100r (1362/04/10); AMGi, I.1.1., n. 5, f. 117 (1362/06/13), 134v (1362/07/15), 159v (1362/10/25); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, f. 18v (1363/05/30), 68v (1364/01/10), 73r-v (1364/01/25).

⁵⁰¹ Ll. R., vol. I, doc. 264 (1362/09/20).

⁵⁰² AMGi, I.3.3.1.1., llig. 3, s.f., 1369/06/18.

⁵⁰³ Cal indicar que l'encerclament del raval del Mercadal, per contrast amb la resta de sectors de la ciutat, pogué respondre en orígens a una iniciativa veïnal que es remunta justament a l'any 1361. El desembre d'aquell any habitants destacats del barri, entre els quals hi havia l'escrivà reial Bartomeu I Avellaneda i el mercader Bernat II Guic (vinculat a l'aparell tributari de l'erari regi), ja volgueren impetrar del Cerimoniós una provisió per tal que «muris construi et facere possent in Mercatallo», si bé és probable que el primer obstacle amb què toparen fou el recel d'altres veïns i propietaris del raval a aplicar una derrama de cara a la pròpia missatgeria enviada per elevar la petició al monarca: AHG, Gi-05, vol. 260, s.f., 1361/12/23. Pel que fa a l'ordre explícita de Pere III del novembre de 1368 i en què, sintetitzant les precisions que es donen, es dictava, en primer lloc, excavar uns valls que havien d'anar des del camí barcelonès fins a la part de les hortes, i s'hi afegia que, sobre la terra que en resultés, s'alcés una pallissada, a més d'una paret de pedra i calç, en cas que l'aigua del fossar no fos suficient per resguardar el perímetre: ACA, C, reg. 1080, f. 102r-103, 1368/11/02. Pocs mesos després, el rei seguia insistint en la conveniència d'erigir murs i obrir valls al raval del Mercadal i, de fet, encara hi comptava menys d'un mes abans d'ordenar-ne el cessament temporal: J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las murallas...», docs. 7 (1369/05/18), 8 (1370/03/23). La missiva que en manava l'aturada: Ll. R., vol. II, doc. 306 (1370/04/17). Per una nova ordre de represa de 1374: J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las murallas...», doc. 11 (1374/07/25). Malgrat això, el gener de 1376 el Cerimoniós constata que, a despit del que ell mateix havia disposat, no s'hi estava actuant: J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las murallas...», doc. 16 (1376/01/25). Les discontinuïtats en l'empresa entre 1368 i mitjana dècada de 1380 són analitzades amb força detall a: Josep CANAL ROQUET *et alii*, «La construcció de la muralla medieval del Mercadal en el darrer terç del segle XIV», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLIX (2008), p. 59-86.

la mesura, a més, que la construcció d'alguns trams com el del carrer de la Galea s'adjudicaren a particulars⁵⁰⁴.

La invasió ja comentada de l'infant Jaume de Mallorca de 1374 marcà un nou punt d'inflexió. L'administració reial instà a les autoritats locals a perseverar en el procés des que circularen els primers rumors d'un possible pas per sòl català del duc de Lancaster en direcció a Castella a la primavera de 1373 i s'hi destinaren força recursos com no havia succeït des dels anys 1368 i 1369⁵⁰⁵. En aquell context i el de l'entrada efectiva de les companyies de l'infant de Mallorca per la Cerdanya a la tardor de 1374, a semblança dels que ja s'havia dut a terme en d'altres costats dècades enrere, és possible que es comencessin a excavar valls en algunes parts de les muralles de l'Areny recentment bastides i que s'alcés més d'una bestorre a la façana fluvial⁵⁰⁶. Durant el decenni de 1370 també es devia avançar molt en el tram que havia de connectar la torre dita en època contemporània del Telègraf, al vèrtex sud-est de la muralla primitiva, amb l'inici del carrer del Carme, a la riba de l'Onyar. Es coneixen, sobretot, els treballs duts a terme a finals del decenni pel mestre d'obres Pere Sacoma a la torre dita dels Predicadors, a tocar del convent d'aquesta ordre, unes obres que, d'altra banda, foren cofinançades pel municipi i pel capítol de la seu i a les quals es destinaren uns 10.000 s.⁵⁰⁷. Amb tot, no és segur que el tram sencer vers la muntanya, segons la forma que s'hi refereix alguna font, s'hagués completat abans de l'any 1385 o 1386⁵⁰⁸.

⁵⁰⁴ AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 248r-v, 1370/03/23; AMGi, I.3.3.1.1., llig 4, reg. 2, f. 63r, 1374/08/02, 65r, 1374/09/24. En tot cas, resulta plausible la hipòtesi que ja s'havia arribat cap a la zona del pont de framenors per tal com s'havien expropiat alguns habitatges del carrer Taverneries: AHG, Gi-05, vol. 300, s.f., 1373/01/28. En llocs com Cervera aquestes cessions a particulars pogueren servir pel manteniment de torres una vegada ja consolidat el recinte: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pectínies e béns de la universitat»..., p. 716-718.

⁵⁰⁵ Quant als primers "ardits" o rumors de l'entrada de companyies i l'aparició de noves ordres reials: J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las muralles...», doc. 9 (1373/03/04). Seguint una cronologia molt similar, J. Vidal considera que a Tortosa hi hagué activitat constructiva a les muralles de forma gairebé ininterrompuda des de 1368 fins el desembre de 1372, si bé el juliol de 1373 una nova missiva del Cerimoniós tornà a accelerar el procés: J. VIDAL FRANQUET, *Les obres de la ciutat...*, p. 140-141.

⁵⁰⁶ AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 66v (1374/10/04), 85v (1375/03/16). La construcció del llenç de mur de l'Onyar fou, doncs, una obra important que, per exemple, comportà l'enderrocament complet d'un conjunt de taules destinades a carnisseria que hi havia a prop de l'Onyar: ACA, C, reg. 1723, f. 33v-37v, 1377/10/13, Girona.

⁵⁰⁷ J. CANAL ROQUET *et alii*, *Atlas d'Història Urbana de Girona...*, p. 132. P. Freixas apunta que la contractació de Pere Sacoma per la dita obra tingué lloc entre l'any 1376 i 1380: Pere FREIXAS CAMPS, «Les muralles de Girona», *L'Art Gòtic a Catalunya...*, vol. III, p. 139; ID., *L'art gòtic a Girona...*, p. 43-44. Quant a la quantitat global aportada com a ajuda graciosa per les obres de la torre per part del capítol de la seu: AHG, Gi-04, vol. 48, f. 8v, 1380/06/22; AMGi, I.1.1., n. 24, f. 31v-32r, 1391/10/09.

⁵⁰⁸ Està provat que el nou mur alçat entre finals de la dècada de 1370 i principis de la següent afectà els annexos i els horts del convent de Sant Domènec i que la comunitat va haver de ser indemnitzada pel municipi, en especial per l'afectació patida en un aljub o safareig, causa d'un veritable litigi. Per exemple: AMGi, I.1.1., n.12, f. 22r, 1383/08/03; AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11670, f. 19r, 1386/02/21. A l'alçada

Per una altra banda, a partir de l'abril de 1375 s'obrí un nou front: l'encerclament complet del burg de Sant Feliu. Així s'anava molt més enllà que l'any 1362 amb la simple fortificació dels murs exteriors de l'església que presideix el barri. Pere III ho reclamava en una eloqüent carta, seguida d'altres amb el mateix objectiu, en què ressaltava el gran nombre de famílies que vivien en aquell raval i, en especial, el fet que al temple que li donava nom s'hi conservaven les despulles de varis sants i del màrtir més vell de Girona⁵⁰⁹. El burg contigu de Sant Pere de Galligants, en canvi, hagué d'esperar gairebé tres anys per incorporar-se al perímetre de muralles. El monarca ordenà l'inici de les obres el gener de 1378, després d'haver-se assegurat que comptava amb la col·laboració de l'abat del monestir benedictí que havia donat peu a la urbanització del sector des de la segona meitat del segle XII i que a la primavera d'aquell any ja havia fet bestretes importants per tal que arrenquessin els treballs⁵¹⁰. Tanmateix, les obres dels burgs de Sant Feliu i de Sant Pere probablement encara no s'havien completat ni l'any 1389, a pesar de l'entrada de gents d'armes liderada per Bernat d'Armanyac, ni el següent⁵¹¹. Mentrestant, en contrapartida, seguiren reforçant-se torres i portals de l'àrea de l'Areny tocant al pont de framenors, tenint en compte, a més, que algunes estructures quedaren afectades per una gran riuada de l'Onyar de 1380⁵¹².

de 1385, la torre que quedava al sud del convent, possiblement la denominada dels Predicadors o de Sant Domènec que esmentàvem, ja s'havia construït sencera i aleshores tan sols s'hi adherí una verdesca o afegit de fusta: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11670, f. 11r, 1385/08/05. Per contra, a principis de 1386, es nomenava un obrer per ocupar-se dels treballs previstos en una torre a prop del pont de framenors i també els projectats en el mur que quedava damunt del convent dominic, on consta que es perfeccionà (o tot just s'enllestí) una torre anomenada de Santa Maria «qui est supra monasterium fratrum predicatorum Gerunde» i que devia quedar uns metres al nord-est respecte de la dita dels Predicadors: AMGi, I.1.1., n. 15, f. 24r, 1386/01/08; AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11670, f. 21v, 1386/07/05. Aquella obra a la torre de Santa Maria es finançà amb una talla repartida entre habitants de la vegueria: AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1386/03/29. Per altra banda, certs elements permeten imaginar que el mur que davallava fins al principi del carrer del Carme vorejant el barri del convent de la Mercè ja havia estat completat per aquelles dates. Ens referim a indicacions sobre l'obertura d'una plaça en el camí cap al convent carmelità que arrencava un cop creuades les muralles i al fet que l'any 1390 hi havia una torre anomenada de Sant Marc que llavors es reforçà a causa de la invasió dels Armanyac. Respectivament: AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 50r, 1387/08/08; AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11672, s.f., 1390.

⁵⁰⁹ ACA, C, reg. 1249, 32v-33r, 1375/04/14, Lleida; J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las muralles...», docs. 14 (1375/04/14), 15 (1375/04/14). L'obra d'emmurallament del burg havia de comprendre dos trams: per la banda oriental havia d'enllaçar la muralla del claustre i la canònica de la seu fins al Galligants, davant de la capçalera del monestir de Sant Pere, mentre que la muralla occidental aniria al llarg de l'Areny de l'Onyar, més enllà de l'actual plaça de Sant Feliu: J. CANAL *et alii*, *Atlas d'Història Urbana de Girona...*, p. 130.

⁵¹⁰ ACA, C, reg. 1262, f. 102v-103, 1378/06/07; J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las muralles...», doc. 18 (1378/06/21).

⁵¹¹ AMGi, I.1.1., n. 18, f. 36r-v, 1389/05/16. L'any 1390 encara s'obtenia una llicència per emetre rendes que s'havia de destinar a la continuació dels murs de Sant Pere i es nomenava un «manefla» o supervisor diari de les obres dels esmentats burgs: Ll. R., vol. II, doc. 369, 1390/05/09; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 25v, 1390/06/01.

⁵¹² AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. 1380, f. 88v-89r, 1380/08/10. S'informa que la part baixa del mur de la Galea havia quedat danyada a: Ll. R., vol. II, doc. 335 (1380/08/20); AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 5r-6r (1380/03/01); AMGi, I.1.1., n.10, f. 31v-33r, 1380/06/16. Aquella inundació, juntament amb una altra que es produí l'any 1367, ja fou documentada per l'historiador i arxiver J. de Chía: Julián DE CHÍA, *Inundaciones de Gerona: Relación histórica de las más notables que han causado en esta ciudad las avenidas de los ríos Ter, Oñar, Güell y Galligans desde la*

L'arribada al principat de tropes mercenàries per socórrer el comte d'Empúries, en guerra oberta amb el rei, emmarca un nou repunt significatiu de l'any 1385. Aleshores s'abordà definitivament la tasca de vallejar i murar el raval del Mercadal⁵¹³. El Cerimoniós ho ordenava el gener i hi donava un impuls important el mes de maig destinant al seu finançament tot el que haguessin de pagar al llarg d'aquell any els habitants del barri en les imposicions recaptades pel municipi⁵¹⁴. Pels volts del mes d'abril també s'aprovà l'aplicació d'una talla fins a 120.000 s. que seria repartida entre tota la ciutat⁵¹⁵. Això no obstant, els perills evidents d'aquells mesos impedien que el dispositiu muntat es concentrés només en el recinte de la riba esquerra de l'Onyar, ja que també es creia convenient assegurar els trams ja fortificats de l'altra banda amb reforços com ara merlets o amb estructures addicionals de defensa com bastides⁵¹⁶. Al llarg de 1385 se seguiren fent algunes actuacions al Mercadal, tot i les dificultats per mobilitzar els veïns⁵¹⁷. Al mateix temps, però, resultava evident que des dels òrgans de govern municipal i els prohoms que més influència hi tenien no es veia aquella àrea del nucli urbà com una prioritat. I n'és una bona prova que se

ocurrida en 28 de diciembre de 1367, hasta las que tuvieron lugar en 8 y 11 de octubre del corriente año de 1861, Girona: Impremta de Paciano Torres, 1861, p. 1-2. La inundació degué tenir lloc els darrers dies del mes de febrer (potser concretament el dia 26), vistos un esment aïllat en una manual notarial, la correspondència amb què algun testimoni relata com afectà al Mercadal, al convent de framenors i a escriptures de la notaria i de la cort reial o la data del donatiu al convent del Carme que el consell municipal acordà a fi d'ajudar-lo a recuperar-se de diversos desperfectes en llibres i vestimentes: AHG, Gi-05, vol. 313, f. 47v (es data un assentament «actum XXVII die februarii anno presentis prima post diluuium»); AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 1r-v (1380/03/01), 3r (1380/03/01); AMGi, I.1.1., n.10, f. 11r-12v, 1380/03/12.

⁵¹³ Recordem que poden contrastar-se algunes de les dades aportades a continuació amb les referències a afrontacions d'immobles i amb tot el relat general de Josep CANAL *et alii*, «La construcció de la muralla medieval...», p. 59-86; i, en una versió sintètica, J. CANAL *et alii*, *Història Urbana del Mercadal...*, p. 109-113. Sobre les dificultats intrínseques que plantejava l'emmurallament d'aquest sector a l'altra banda de l'Onyar: Josep M. NOLLA BRUFAU, «La defensa de la ciutat. Les muralles medievals de Girona», J. BOADAS RASET i S. PLANAS MARCÉ (dirs.), *Girona medieval: La clau del regne...* p. 59-71, en especial p. 69-70.

⁵¹⁴ J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las muralles...», doc. 19 (1385/01/23); ACA, C, reg. 944, f. 133r-134v, 1385/03/02, Girona. En aquesta segona missiva, de fet, el Cerimoniós arribava al punt d'autoritzar els habitants del Mercadal a crear una administració pròpia aplicant i arrendant exaccions específiques, emetre rendes assignades a aquests gravàmens i, fins i tot, a congregar-se (sent 25 el nombre suficient de persones per representar el conjunt del barri). Tot plegat només tindria vigència mentre duressin les obres, de manera que una vegada liquidats els deutes les imposicions tornarien sota control dels jurats de la ciutat. Això no obstant, és possible que ja d'entrada el dispositiu mai no entrés en funcionament.

⁵¹⁵ AMGi, I.1.1., n. 14, f 39v, 1385/01/26.

⁵¹⁶ Per cadascun d'aquests elements: AMGi, I.1.1., n. 15, 24r, 1386/01/08; AMGi, I.1.1., n. 14, f. 4r-v, 1385/01/12.

⁵¹⁷ A l'alçada de juliol s'havien acordat uns capítols detallats sobre les obres dels quals tenim tan sols notícies indirectes: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 49v-50r, 1385/07/20. Per proves de la relativa continuïtat de les obres tot i no finalitzar-se res específic: J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las muralles...», docs. 20 (1385/10/30), 21 (1386/04/26). Cal ressaltar que en aquesta darrera carta l'enviat pel Cerimoniós era justament Bartomeu I Avellaneda, aleshores ja ascendit a secretari, però que sent escrivà hem vist que estigué entre els veïns del Mercadal que l'any 1361 demanà l'emmurallament del barri.

succeïren diversos convocatòries del consell per trobar una manera per dotar de fons suficients les obres i no s'acabà celebrant cap sessió⁵¹⁸.

Fet i fet, malgrat que a la primera meitat de 1386 s'havien signat pactes entre els jurats i el consell, d'una banda, i els habitants del raval, de l'altra, en què es prometia des de la hisenda local una injecció de 77.000 s. (7.000 florins) a les obres del perímetre del Mercadal, a finals de juny el rei Pere havia de seguir pressionant, mentre els veïns acusaven les autoritats de no haver transferit la quantitat pactada i els representants municipals insistien en la poca implicació dels primers en els treballs diaris per fer avançar el projecte. Per això, el Cerimoniós exigia un darrer esforç a uns i altres i que se seguís levantant la talla, encara que la seva missiva no tingué grans conseqüències i hagué de tornar a enviar-ne una altra. A finals d'any hi intervingué també la cort de l'infant amb pressions més efectives i obligant a emetre unes quantes rendes⁵¹⁹. En qualsevol cas, a inicis de setembre de 1386, sembla que, a fi de completar almenys l'encerclament del raval, s'optà per una mesura provisional d'urgència (per bé que, de fet, la primera que ja establien les instruccions enviades pel Cerimoniós l'any 1368): envoltar-lo d'una palissada o paret de fusta que dificultés traspasar el fossar obert per la part exterior⁵²⁰.

Al cap de poc, entre la fi de 1386 i 1389, s'avançà en la construcció d'un mur de pedra el gruix i l'alçada del qual desconeixem⁵²¹. A mitjana dècada de 1390, en tot cas, tenia les dimensions suficients per acollir un portal vers el camí barcelonès, un altre que donava al convent de Santa Clara i un tercer davant de les hortes de Figueroles, al marge de, com a mínim, una torre a tocar dels recs del molins del Mercadal⁵²². També hi ha notícies de la

⁵¹⁸ AMGi, I.1.1., n. 15, f. 42v-43r, 1386/05/05; f. 50v, 1386/06/17, f. 57v-59v (1386/07/17 i 1386/07/18)

⁵¹⁹ J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las murallas...», doc. 22 (1386/06/25).

⁵²⁰ Quant a les instruccions reials de 1368: ACA, C, reg. 1080, f. 102r-103, 1368/11/02. AMGi, I.1.1., n. 16, f. 4r-v (1386/09/01), f. 13r, 1386/09/08. Quant als arbres que es compraren per muntar la palissada i que procedien d'una vernedada de Fornells: AHG, Gi-09, vol. 11, s.f., 1387/05/12. Es finançà l'operació amb una emissió de censals morts: AMGi, I.3.3.1.5., llig. 3, f. 5r-v, c. 1390. Calgué tornar-ne a fer una altra, mentre les obres seguien, l'any 1387: AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 41v-42r, 1387/05/10.

⁵²¹ Pel que fa a indicis de l'existència d'un mur de pedra i calç: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11673, f. 16r-v (1385/07/08), 17v (1386/02/27); AMGi, I.1.1., n. 20, f. 60r, 1390/04/22. Se sap, a més, que l'excavació de nous valls alterà el circuit de recs que fins aleshores nodria el Monar reial i alguns molins en resultaren perjudicats: ACA, C, reg. 1898, f. 32v-33r, 1390/07/07, Girona. I així l'any 1400 el lloctinent del batlle general de Catalunya establia un braç del rec dit rec reial o comtal del Monar que ja discorria a prop dels murs i valls: AHG, Gi-10, vol. 43, f. 48r-49v, 1400/03/01.

⁵²² L'any 1390, de fet, es pactava l'obertura d'un portal de pedra orientat al camí de Barcelona que havia de tenir les mateixes mides que el portal del mur del raval de Sant Pere: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 86v-87r, 1390/08/26; AMGi, I.1.1., n. 22, f. 22r-v, 1390/12/08. Tot i això, és possible que els treballs no es completessin convenientment, ja que, una dècada més tard, si no és que es duia a terme una reforma integral de perfeccionament, es documenten moltes obres en aquest portal del camí barcelonès: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11675, quad. 3, 1408. Per una altra banda, el setembre de 1391 s'havia obrat amb dos arcs de pedra el portal dit de Santa Clara: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 31v, 1391/09/28. Per contra, l'any 1393 ja

consistència del perímetre per la façana de l'Onyar, atès que des de 1397 es concediren llicències per fer obertures en albergs que s'havien quedat gairebé sense il·luminació⁵²³. De tota manera, sembla improbable que tot el conjunt del raval estigués convenientment emmurallat i vallejat, com, de fet, l'administració reial hauria esperat⁵²⁴. En aquest sentit, l'any 1412, amb motiu de noves amenaces, s'hi seguien fent treballs. Foren igualment necessaris ajustos per la mateixa raó en una data prou tardana com la de 1438⁵²⁵. En ambdós moments, de fet, les obres de reparació i reforç es generalitzaren en els altres sectors més vulnerables del recinte emmurallat com el dels burgs de Sant Feliu i de Sant Pere⁵²⁶. Llavors també s'executaren treballs extraordinaris en punts molt concrets, en especial els destinats a la reforma de millora de Torre Gironella l'any 1411⁵²⁷.

1.3.4.2. Els mecanismes de finançament i l'impacte econòmic de l'obra

Si després d'aquesta panoràmica àmplia sobre el procés d'ampliació i perfeccionament dels sistemes defensius de la ciutat al llarg de la segona meitat del segle XIV i de les dècades inicials de la centúria següent, tornem a cenyir-nos a les primeres fases, és a dir les compreses, aproximadament, entre 1361 i 1383, resulta innegable l'impacte que tingué el finançament de les obres en la hisenda local. En efecte, segons insistirem, la direcció anà a càrrec d'individus designats directament pel rei, però el municipi fou l'única institució

documentem el portal de Figueroles al nord i abans de l'any 1403 podien haver-hi arribat les aigües del Ter en alguna crescuda: AHG, Gi-09, vol. 21, [3 quad], f. 10r, 1393/09/09; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 50r, 1403/08/29. Quant a la torre del rec dels molins, que possiblement es tractaria de la torre coneguda posteriorment com la de Figueroles: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11672, s.f., 1390.

⁵²³ AMGi, I.1.1., n. 33, 24r, 1397/03/19. AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1401/04/06.

⁵²⁴ El juliol de 1396 la reina Maria, com a lloctinent del seu espòs Martí I, seguia ordenant la continuació de les obres de la muralla del Mercadal i retreia als edils gironins l'incompliment de la promesa de destinar-hi 3.000 florins: Ll. R., vol. II, doc. 414, 1396/07/29.

⁵²⁵ Quant a l'any 1412: AMGi, I.1.1., n. 42, f. 24r, 1412/03/01. Respecte de 1438: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11669, 1438.

⁵²⁶ Per obres arreu amb campanyes especialment concentrades els anys 1411-12 i 1438: AMGi, I.1.1., n. 41, f. 43r-44r, 1411/06/29; AMGi, I.1.1., n. 42, f. 20r (1412/01/25), 24r (1412/03/01); AMGi, I.1.1., n. 54, f. 116v-118r, 1438/11/03. També ens n'informa de manera indirecta el pacte a tres bandes entre la seu, representants de la ciutat i síndics de les comunitats del conjunt de la vegueria i batllia de Girona a propòsit dels treballs executats als murs del Mercadal i de Sant Pere pels volts de 1438: Ll. Vermell, doc. 103 (1442/09/07).

⁵²⁷ Quant a una part dels comptes que generà la primera fase de treballs: AMGi, I.3.3.1.2, llig. 4. A propòsit de les obres específiques de Torre Gironella de 1411: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11686. A Tortosa, durant l'època de convulsió política de l'interregne després de la mort de Martí l'Humà, també es prengueren certes mesures per assegurar l'estat òptim de les muralles: J. VIDAL FRANQUET, *Les obres de la ciutat...*, p.146-147.

encarregada de captar recursos i gestionar-los (vegeu cap. 2.2.4.3.d)⁵²⁸. Vegem ara quins foren els mitjans amb què s'abordà el projecte.

En teoria, una de les bases l'havien de proporcionar les barres o exaccions sobre la circulació de persones i mercaderies forasteres cobrades en diferents punts d'entrada dels recintes urbans simultàniament a d'altres impostos indirectes com les imposicions municipals. Tal com és ben sabut, la seva finalitat original estava lligada al manteniment de determinades infraestructures públiques⁵²⁹. D'aquesta manera, Girona, com moltes altres viles i ciutats, ja gaudia d'una concessió per llevar barres des d'almenys 1357 (deixant de banda precedents fins i tot anteriors). Justament durant el primer bienni de treballs intensos a les muralles, n'obtingué una pròrroga per 5 anys⁵³⁰. I, aleshores, la llicència ja contemplava que el seu producte es destinés a la reparació de les muralles i fossars que el propi monarca havia ordenat⁵³¹. Abans que s'acabés el quinquenni de vigència, es tornà a impetrar una renovació del privilegi que, de nou, permetia usar la barra per a l'emmurallament⁵³².

La seqüència de renovacions, ben mirat, al mateix ritme que les obres i les conjuntures que el marcaren, no s'aturà a la fi de la dècada de 1360, sinó que l'any 1370 se sol·licità una nova pròrroga quinquennal, l'any 1374 una altra, aleshores per un trienni i, finalment, una més per cinc anys a partir del gener de 1380⁵³³. En síntesi, des d'aleshores i fins la fi de l'època que estudiem, es perceberen barres exercici rere exercici de forma pràcticament ininterrompuda. Hem d'afegir-hi que la percepció de drets de barra per part del govern municipal en algunes de les principals entrades al nucli urbà es dugué a terme gairebé

⁵²⁸ El fenomen es manifesta en uns termes molt similars a la França de mitjan segle XIV en endavant. En paraules d'A. Rigaudière: «du “budget de l'état”, l'essentiel du financement des fortifications glisse vers les “budgets urbains”»: Albert RIGAUDIÈRE, «Le financement des fortifications urbaines en France du milieu du XIVe siècle à la fin du XVe siècle», a ID., *Gouverner la ville...*, p. 417-497, en especial, p. 444-471, 496-497.

⁵²⁹ Vegeu sobre aquestes exaccions: Pere VERDÉS PIJUAN, «Sobre la regalia d'establir imposicions i barres a Catalunya: la convinença de Sant Joan Despí (1370)», *Initium*, 10 (2005), p. 545-578.

⁵³⁰ Per alguns esments indirectes anteriors a barres que, amb la finalitat de finançar determinades obres públiques, es cobraren a la ciutat, algunes en punts específics com ara l'entrada del carrer de Pedret: AMGi, I.1.2.1., llig. 5, reg. 1, f. 210r-v, 1351/11/09; AMGi, I.1.1., n. 2, f. 20r-v, 1353/11/28; AMGi, I.1.1., n. 2, f. 19r-23v, 1354; AMGi, I.1.1., n. 2, f. 147v-148v, 1356/01/11. Recordem, d'altra banda, referències a barres ja llevades als anys 1322 i 1337: cap. 1.2.

⁵³¹ C. Pergamins, vol. I, doc. 521 (1362/06/15). És possible que des del consell ja s'insistís en la necessitat de renovar la llicència a l'octubre de l'any anterior: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 4, f. 42r-v, 1361/10/25.

⁵³² Cat. Pergamins, vol. I, doc. 542 (1366/06/08). En aquest nou privilegi s'especificava, tanmateix, que el col·lector de la barra, a diferència del que devia haver succeït, no havia de retre comptes als mateixos dirigents locals, sinó al batlle general de Catalunya o a qui aquest delegués. En la concessió de 1374 s'assumeix el fet per tal com la nova pròrroga només s'atorgà una vegada els jurats de Girona hagueren mostrat els comptes dels anys anteriors.

⁵³³ Ll. R., vol. II, doc. 303, 1370/05/08; C. Pergamins, vol. I, doc. 565 (1374/05/05). D'altra banda, en la darrera llicència consta explícitament que la seva expedició costà als magistrats gironins 600 florins. De la concessió de 1380 només n'hem localitzat un parell d'esments indirectes: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. de 1380, f. 23v, 1380/04/04; AMGi, I.2.1. llig. 7, s.f., 1380/07/08.

sempre mitjançant l'arrendament a particulars per períodes d'un any, si bé s'estengueren més temps des de la fi del tres-cents⁵³⁴.

Així doncs, a partir de l'any 1362 els preus obtinguts de l'arrendament de les barres es consolidaren com l'ingrés bàsic que havia de permetre disposar de manera regular de fons pels costos de l'emmurallament⁵³⁵. Tot i això, no hem de perdre de vista que la font fiscal principal i més rendible del municipi des de la dècada de 1350 no era aquesta exacció sinó les imposicions aplicades sobre el consum i el comerç d'un gran nombre de productes. Sota control del municipi de resultes de les concessions lligades a les ajudes de les anomenades guerra mediterrànies i amb la plena confirmació que suposà en aquest sentit el privilegi general promulgat pel Pere III en el marc de les Corts de Montsó, ja hem vist que foren la base en què s'havia de sustentar el creixent endeutament de la hisenda local motivat per les demandes fiscals de la Guerra contra Castella⁵³⁶.

Tanmateix, l'opció d'usar les imposicions per a les obres de les muralles va donar peu a força equívocs a la ciutat de l'Onyar. D'entrada, l'estiu de 1362, mentre no es concretava la llicència per llevar una barra, és possible que les autoritats gironines haguessin decidit utilitzar els lliuraments dels arrendataris d'imposiciones per liquidar despeses pendents dels treballs als murs. El Cerimoniós, però, ho impedí al·legant que no es podia tocar cap diner d'aquells impostos⁵³⁷. L'afer no s'acabà aquí, malgrat tot. Uns anys després s'adoptà una nova política davant de la necessitat incessant de recursos d'una obra que entrava en la seva fase més decisiva: a finals de 1370, el propi Pere III, en un de les moltes cartes que envià pressionant per a l'acceleració del projecte, manà a un dels seus enviats a la ciutat que prenguéss 50.000 s. del producte de les imposicions i que les fes destinar a l'obra dels murs. No disposem de documentació per corroborar si es complí la instrucció donada. En

⁵³⁴ Cal fer notar que en el cas de Girona, a partir com a mínim de 1360 (abans hi ha esments a una barra denominada de dalt i l'altra de baix), s'arrendaven conjuntament tots els drets que es poguessin llevar en distints dispositius muntats en portals i llocs de pas de la ciutat sense establir distincions entre ells ni gairebé mai fer-ne al·lusió de forma concreta, per contrast, per exemple, amb la vila de Castelló d'Empúries, on l'única barra existent a la dècada de 1380, per una transferència dels comtes als regidors municipals, es trobava al camí de Roses: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Fiscalidad y finanzas en una villa señorial catalana.», p. 317-318.

⁵³⁵ En poblacions com Manresa, en canvi, tot fa pensar que les concessions per recaptar barres, obtingudes del rei a partir de 1383, tan sols serviren pel manteniment i neteja dels panys i valls d'un perímetre de muralles que aleshores ja s'havia completat: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 333.

⁵³⁶ Això constra amb el cas, per exemple, de la ciutat de Tarragona, on, en absència de barres, una part important de les imposicions que el rei, amb l'aprovació de l'arquebisbe, autoritzà implantar entre 1362 i les acaballes de la dècada de 1380, serviren a les obres d'emmurallament, a més, és clar, d'orientar-se al deute acumulat per emissions de rendes: Jordi MORELLÓ BAGET, «Les muralles trescentistes de Tarragona: finançament, subjectes fiscals i problemes concomitants», *Butlletí Arqueològic*, V, 33 (2011), p. 151-219, en especial p. 169-173.

⁵³⁷ Ll. R., vol. I, doc. 261 (1362/07/29).

qualsevol cas, l'any 1374 un nou manament reial disposava l'obligatorietat de destinar cada setmana 2.000 s. a les obres procedents dels esmentats impostos indirectes⁵³⁸. Per aquell exercici tampoc no es conserven registres comptables que permetin constatar com es procedí. De tota manera, una operació de la magnitud de la construcció i fortificació de les muralles i amb despeses gairebé diàries era impossible que avancés tan sols amb les entregues periòdiques (com a molt setmanals, si és que realment es complien sempre els terminis estipulats en subhastar-se) dels arrendataris de barres i, en ocasions especials, d'imposicions.

Per això, al llarg de la dècades de 1370 i 1380, es va recórrer en diverses ocasions a talles extraordinàries per finançar els treballs al sistema defensiu de la ciutat. Ben mirat, el disseny de derrames permetia posar sobre la taula diversos debats sobre l'abast i els límits de la massa contributiva amb què podia comptar el projecte d'emmurallament⁵³⁹. En primer lloc, ajudava a plantejar fins a quin punt determinats grups tradicionalment exempts dels impostos municipals com els eclesiàstics o els jueus havien de contribuir al finançament d'unes obres de caràcter públic i d'interès comú com aquelles⁵⁴⁰; alhora, què es podia exigir a les parròquies de l'entorn més immediat de la ciutat sense cap reducte fortificat i obligades a recollir-se dins dels murs de la capital en cas d'amenaces bèl·liques⁵⁴¹; i, finalment, com s'havien de repartir exactament els costos dels diferents recintes de la ciutat entre els veïns dels barris que la conformaven⁵⁴². Així mateix, constituïa un mitjà força útil

⁵³⁸ Successivament: Ll. R., vol. II, doc. 314 (1370/11/26); ACA, C, reg. 1240, f. 59r-v, 1374/03/04, Barcelona. El fet de desviar temporalment, per ordre del rei Pere III, el producte de les imposicions als treballs de fortificació també es documenta a la vila de Cervera entre 1369 i 1377: P. VERDÉS PIJUAN, «Per tal que no calgués a logre manlevar"...», p. 54-55.

⁵³⁹ Malgrat la importància d'aquests debats per a la història de l'emmurallament de qualsevol vila o ciutat com Girona, en el present treball no hi aprofundirem i ens limitarem a apuntar-los.

⁵⁴⁰ Quant al cas de la contribució dels eclesiàstics a la fiscalitat municipal a Catalunya, P. Verdés ja n'ha traçat les línies mestres, tenint en compte, a més, diversos exemples gironins: Pere VERDÉS PIJUAN, «La contribució eclesiàstica a la fiscalidad municipal...», p. 131-168. Pel que respecta a la comunitat jueva, sabem que signà una concòrdia amb els jurats entre els anys 1360 i 1362 i que una sentència del jutge ordinari de la cort reial determinava que l'aljama havia de pagar a la ciutat 3.000 s. al llarg de 4 anys: Gemma ESCRIBÀ BONASTRE i M. Pilar FRAGO PÉREZ (eds.), *Documents dels jueus de Girona, 1124-1595*, Girona: Ajuntament de Girona, 1992, doc. 415 (1362/07/15).

⁵⁴¹ Pel que fa a les aportacions de la comunitats de la rodalia, només es disposa d'una primera cartografia de les parròquies i llocs a les quals s'exigiren contribucions pels volts de 1390: E. MALLORQUÍ GARCIA, *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona...*, p. 269, 292-294. A falta de més recerques respecte de Girona, remetem al cas ben estudiat de la ciutat de Tarragona i el seu entorn: J. MORELLÓ BAGET, «Les muralles trescentistes de Tarragona...», en especial p. 179-201; IBID., «La contribució dels homes del camp a les muralles de Tarragona: els terratinents de Reus i la sentència de 1390», *Initium*, 11 (2006), p. 915-933.

⁵⁴² A propòsit del dubte sobre si a tots els habitants de la ciutat corresponia pagar per tots els trams de muralles que havien d'encerclar els diversos sectors del nucli urbà, o sigui si, per exemple, un veí del burg de Sant Pere havia de tributar en els impostos destinats a finançar el mur de la Vilanova o un domiciliat a tocar del complex catedralici havia de fer el mateix per les muralles del Mercadal i viceversa, la controvèrsia ja és patent des de bon principi i condicionà enormement l'avanç del projecte en algun dels ravals.

per resoldre el delicat afer de la indemnització de particulars amb immobles afectats per la fortificació de molts sectors dels murs.

Recursos fiscals com les talles o el producte de l'arrendament del dret de barra oferien, doncs, força possibilitats als responsables de gestionar el finançament de les muralles. Això no obstant, aquest gran projecte edicili contribuï igualment a augmentar el deute de les arques municipals. Ja l'any 1362, en els primers compassos de les obres, el consell decidí, davant les càrregues que suposaven les obres iniciades feia poc, atorgar poders als jurats i a d'altres prohoms per tal de procurar pecúnia, mitjançant préstecs a curt termini o l'emissió de rendes. De tota manera, llavors no es dugueren a terme vendes de violaris o censals o, almenys, els capitals obtinguts és més probable que es destinessin a demandes fiscals de la Corona que no pas als treballs dels murs⁵⁴³. A partir del maig de 1366, en canvi, arran del pas de les companyies de Bertrand du Guesclin, es documenten, tal com assenyalarem, vendes amb el propòsit específic de contribuir a les estructures defensives de la ciutat.

Amb la nova entrada de tropes mercenàries de l'any 1368 es tornà a plantejar la necessitat de captar crèdit per poder accelerar el ritme de les obres. I és que els problemes financers que arrossegava el projecte quedaven més patents que mai. L'agost d'aquell any, davant de l'amenaça d'invasió, Pere III es dirigia al batlle de Girona per advertir que el «defalliment de moneda» no havia de ser cap entrebanc per completar la consolidació dels murs vells i la construcció dels nous, i manà que convoqués urgentment el consell i que els seus membres quedessin tancats al convent de framenors fins a trobar un mitjà per recollir fons per ambdues parts de l'obra. En la missiva, certament expeditiva, se suggeria, a més, la possibilitat que, en cas que ho desitgessin, els concediria automàticament llicència per vendre violaris i censals, sempre que es destinessin només a l'obra⁵⁴⁴.

Les autoritats municipals no dubtaren a sol·licitar-la, a la vegada que aquella lletra assentà precedent per anys posteriors. A l'octubre s'expedí l'autorització corresponent i el desembre es nomenaren quatre síndics amb la potestat de vendre censals al 7,14% o rendes mixtes, encara que potser aquests representants, a la pràctica, no dugueren a terme cap

⁵⁴³ AMGi, I.1.1., n. 5, f. 114v-115r, 1362/07/11.

⁵⁴⁴ J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las murallas...», doc. 3 (1368/08/31). D'un tarannà igualment expeditiu i sever ja era la carta enviada el mes d'abril anterior pel monarca al veguer en què ordenava la detenció dels que pertorbaven les obres de les muralles per tal de poder-los castigar personalment: Ll. R., vol. II, doc. 304 (1368/04/28). De fet, al llarg de 1368 es poden documentar pressions similars per part del Cerimoniós a d'altres ciutats catalanes, com ara a Tortosa, les autoritats de la qual foren obligades a completar les obres d'uns nous murs forans sota pena de perdre el cap: J. VIDAL FRANQUET, *Les obres de la ciutat...*, p. 137. A propòsit de la invasió de les companyies liderades per Bertrand du Guesclin que es produí aquell any i en què se citen les obres d'emmurallament dutes a termes en llocs com ara Vic, Tàrraga o Santpedor, vegeu: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La convocatoria del *usatge Princeps namque...*», p. 79-107.

emissió⁵⁴⁵. Per contra, el mes de febrer següent foren investits síndics pel mateix propòsit els propis jurats d'aquella legislatura. Segons es recull en la liquidació dels comptes que els foren auditats un temps després, aconseguiren acumular amb emissions de rendes 96.298 s., si bé s'especificava que només 64.060 s. s'invertiren directament a les muralles, ja que la resta serviren per altres usos necessaris per a la universitat⁵⁴⁶. Com comentarem més endavant, aquella emissió degué coincidir amb una important operació de reducció dels interessos d'alguns dels violaris venuts en els anys més exigents de la Guerra contra Castella. La reducció es tramità a partir de noves emissions a un for major i és probable que l'any 1370, havent admès un dèficit d'uns 10.000 s. en l'administració lligada a l'emmurallament, s'optés per destinar-hi una part dels preus ingressats que no podem precisar⁵⁴⁷.

Tanmateix, cal esperar fins l'any 1373, a l'avantsala del complex bienni de 1374 i 1375, per documentar una important sèrie d'emissions explícitament projectada per la millora dels sistemes defensius de la ciutat. Aleshores, emparant-se en la lletra reial de l'agost de 1368 suara citada, els jurats de 1373 i altres consellers actuaren de síndics per posar a la venda rendes mixtes, els capitals de les quals es transferiren progressivament al distribuïdor de les obres dels murs (que ingressà uns 9.238 s.) o als membres d'una comissió de prohoms elegida pel municipi per coordinar la gestió dels recursos dedicats a aquella comesa⁵⁴⁸. El procés, a més, enllaçà sense a penes solució de continuïtat amb una nova tanda d'emissions, autoritzada pel rei en una concessió del mes de maig de 1374, per tal d'obtenir un total de

⁵⁴⁵ AMGi, I.3.3.2.4, RG 43104, f. 267r-272v, 1368/12/26. Sense que puguem corroborar si finalment es posà a la pràctica o no, en una sessió del consell celebrada el mes de setembre en què es feia eco de les pressions del Cerimoniós per a l'emmurallament, s'acordà l'arrendament de la imposició dels peixos a 2 anys vista i a "diners primers", és a dir cobrant el global del preu per avançat, un recurs que hauria de constituir la base (se li assignarien directament les pensions resultants) per a una emissió de censals morts o de rendes mixtes per sota de l'interès del 10%: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43106, s.f, 1368/09/07, 1368/09/22.

⁵⁴⁶ AMGi, I.3.3.2.4, RG 43106, f. 123r-134v, 1369/11/04. Per alguns exemples puntuals de rendes venudes en aquella ocasió: AMGi, I.3.3.2.4, RG 43104, f. 273r-s.

⁵⁴⁷ AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 248r-v, 1370/03/23. Aquesta operació potser s'hauria de vincular a amb la llicència reial d'emissió de rendes mixtes a fi de lluir violaris obtinguda el mes de juny: Ll. R., vol. II, doc. 308 (1370/06/10).

⁵⁴⁸ AMGi, I.3.3.2.4, llig 10, reg 1; AMGi, I.3.3.1.1., llig 4, reg 2, f 15r-16v (1373/12/17), 26v (1374/06/09), ibid, 26v-27r (1374/06/09). Els jurats de 1373 vengueren, en concret, un censal-violari de 192 s. 10 d. anuals per preu de 2.000 s. a la muller del jurista Galceran Caselles, un altre de 156 s. anuals per preu de 1.560 s. a l'esposa del també jurista Guillem Badia, un altre de 1.038 s. de capital i 100 s. anuals de pensió a la vídua de Guillem Bayer, un altre de 1.640 s. de preu i 160 s. anuals de pensió a la igualment vídua del notari Ramon Bruguera i, finalment, un de 289 s. 4 d. de pensió a canvi del capital de 3.000 s. al comerciant Berenguer I Hospital: AMGi, I.1.1., n. 8 bis, f. 19r-20v, 1376/12/24.

100.000 s., si bé el síndic, el canviador Ramon I Medir, realment lliurà a la caixa del distribuïdor una xifra que ascendia als 218.871 s. 1 d.⁵⁴⁹.

Amb tot, l'objectiu de la major part d'aquestes transaccions era molt concret. No es tractava realment de compra-ventes amb les quals drenar diverses sumes de moneda en préstec, sinó que molts dels censals pretenien servir d'indemnització a veïns que havien estat objecte d'expropiacions amb motiu de la fortificació del recinte emmurallat preexistent i del bastiment de trams nous⁵⁵⁰. Una de les zones més afectades foren les taules de la carnisseria, la sabateria i la merceria a tocar de l'Areny⁵⁵¹. I, malgrat que els danys foren estimats per teòrics especialistes, en concret els juristes escollits per Galceran de Vilarig, el capità enviat pel rei l'any 1374, foren el detonant d'uns quants dels plets incoats contra el municipi a les dècades de 1370 i 1380⁵⁵².

D'acord amb l'evolució ja traçada més amunt, en el nou repunt del procés d'emmurallament que suposà la segona guerra emporitana s'abocaren gran part dels esforços a encerclar definitivament el raval del Mercadal i, al mateix temps, a completar les obres iniciades a finals de la dècada de 1370 al burg de Sant Pere de Galligants. Per això, tornaren a assajar-se mecanismes fiscals, a la vegada que es recorria a l'emissió de deute.

⁵⁴⁹ AMGi, I.3.3.1.1, llig. 4, reg. 2, f. 38v-39v, 1374/08/30, f 39v-42r (1374/08/26). Quant al total entregat per Medir al distribuïdor: AMGi, I.1.1., n. 8 bis, f. 19r-20v, 1376/12/24. Pel que fa als dos registres notariais que, tret d'alguns fragments perduts, contenen al complet les rendes emeses: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 5, 2 vols. Pot afegir-s'hi que aquella campanya d'emissions que arrencà el juliol de 1374 i s'acabà a finals de 1375 constituïa una de les ocasions en què s'hagué de recórrer en més casos a creditors forans, a la vegada que es negociaren uns tipus d'interès molt diferents amb cada creditor. Com precisarem més endavant, l'heterogeneïtat en les condicions de cada renda despertà la suspicàcia de la cort de l'infant Joan, embarcada en un procés d'investigació d'usures. Vegeu cap. 1.5.2.1.

⁵⁵⁰ Tot això es posa obertament de manifest en les successives èpoques que Bernat I Geroní, distribuïdor de les obres, estengué a Ramon Medir, síndic encarregat d'aquella sèrie d'emissions: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 39v-45r, 1374/08/26, 45v-53v (1374/08/09). Val a dir que les quantitats amb què es compensaren els particulars implicats (molts d'ells menestrals que posseïen taules a les zones de mercat) oscil·laven entre els 300 s. i els 3.580 s.

⁵⁵¹El recurs a l'emissió de rendes per indemnitzar titulars d'immobles afectats per les noves muralles o les reformes urbanístiques que comportaren també es documenta en llocs propers com la vila de Sant Feliu de Guíxols o la ciutat de Barcelona: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 141; Y. ROUSTIT, «La dette publique à Barcelone...», p. 22 i 148. Igualment a València s'havien venut censals a favor dels «damnificats dels murs e valls nous» de la ciutat ja a la dècada de 1360: J. V. GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito en la Valencia medieval...*, p. 254-255, 258.

⁵⁵² També foren motiu de controvèrsia a Vic: F. SABATÉ CURULL, «L'augment de l'exigència fiscal en els municipis catalans...», p. 438. En el cas del regne de França es coneixen destruccions de burgs sencers. I, en aquest sentit, A. Rigaudière conclou que en la majoria de casos les indemnitzacions, després de dilatats litigis entre particulars i administracions, esdevingueren compensacions absolutament simbòliques: A. RIGAUDIÈRE, «Le financement des fortifications urbaines...», p. 430-433. A propòsit de la taxació d'immobles a la Corona d'Aragó, amb una atenció especial a casos d'expropiacions per part de la corporació local, vegeu un primer treball per la ciutat de València: Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, «Valorar el precio de las viviendas: Poder municipal y mercado inmobiliario en la Valencia medieval», Claude DENJEAN i Laurent FELLER (ed.), *Expertise et valeur des choses au Moyen Âge*, I, Le besoin d'expertise, Madrid: Casa de Velázquez, 2013, p. 139-152.

D'entrada, a partir de 1385 es destinaren a les muralles de la riba esquerra de l'Onyar xifres *a priori* considerables de diners. En primer lloc, tal com ja hem indicat, es repartí una talla entre tots els habitants de la ciutat que havia de permetre obtenir vora 120.000 s., encara que se'ns escapa el resultat real⁵⁵³. Des de principis de 1386, s'havia previst una injecció de 77.000 s. que hauria d'assumir la tresoreria municipal i que havien pactat els regidors amb representants del barri. Tanmateix, tal com hem apuntat, instruccions del rei Pere III del mes de juny deixen entreveure que no s'havia actuat tal com s'esperava. El desembre següent en una nova lletra reial s'apuntava que encara hi havia pendents de pagament uns 22.000 s. (2.000 florins) i que, malgrat les promeses fetes des del municipi que havien permès sobreseure les accions que el monarca havia iniciat contra la universitat, aleshores no podrien aturar-les, a menys que en el termini de 10 dies no lliuessin la quantitat pactada. Si no era així, els anunciava penes i càstigs severos⁵⁵⁴.

Entre la primera carta del rei i la següent que envià, és possible que els jurats comencessin a prendre consciència de la necessitat de reunir els 77.000 s. i hi decidiren destinar 5.500 s. obtinguts d'una emissió de rendes concebuda en inici per compensar creditors de les rendes més oneroses que havien instat execucions⁵⁵⁵. Amb tot, el mes de desembre, a part del Cerimoniós, també s'implicà en l'afer el seu fill, l'infant Joan, el qual, a instàncies dels encarregats de les obres, estava disposat a emprendre noves accions contra les autoritats municipals en cas d'incompliment de la promesa. Alhora, però, els autoritzava a endeutar-se per completar els 77.000 s., cosa que, d'acord amb el que manifestava el rei, suposava encara pagar 22.000 s. D'aquesta forma, es nomenaren síndics i aquests vengueren uns quants censals morts⁵⁵⁶.

A les mancances de numerari per completar totes les fases previstes de les obres, s'hi afegiren, de nou, els efectes col·laterals del procés: un percentatge significatiu del que generà (en concret 10.612 s. 10 d.) una emissió duta a terme el mes de setembre es dedicà a

⁵⁵³ Sabem que es nomenaren llevadors per les tres àrees que configuraven el nucli urbà gironí i ens consta, d'acord amb diverses rendicions de comptes d'anys posteriors, l'entrega de 10.247 s. pel col·lector del sector del propi Mercadal, al marge d'altres sumes segurament molt parcials: AMGí, I.1.1., n. 22, f. 33v-34v, 1391/01/18; AMGí, I.1.1., n. 23, f. 42r-v, 1391/03/04. Per tot plegat, desconexim el producte total obtingut de la derrama.

⁵⁵⁴ J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las murallas...», docs. 22 (1386/06/25), 23 (1386/12/01).

⁵⁵⁵ AMGí, I.3.3.1., llig. 8, f. 1r-v, 1386/10/06. Així, el síndic del raval rebia uns 2.200 s. a principis de setembre: Ibid., f. 2r, 1386/10/06.

⁵⁵⁶ En primera instància, es nomenà síndic Bonanat I Cerir, un dels jurats que vengué dos censals morts i, ja a inicis de 1387, Jaume Beuda, el propi clavarí de les impositcions d'aquells moments: AMGí, I.3.3.2.4, llig. , f. 80r-85v (1386/12/06) – 102r-110r (1387/07/12). La llicència atorgada pel duc situava el màxim en els 22.000 s., encara que, a tenor com a mínim dels contractes conservats, la suma total dels capitals obtinguts no arribava als 20.000.

saldar el deute que contragué l'administració gironina amb un particular indemnitzat per l'enderrocament de tot un conjunt d'immobles afectat pel perímetre de muralles del barri de Sant Pere⁵⁵⁷. En definitiva, a l'alçada de 1390 l'emmurallament seguia sent un procés encara obert i hi hagué força motius per no quedar interromput sense finalitzar-se.

En aquesta línia, el mes d'abril de 1389, quan circularen els primers rumors de l'entrada dels armanyaguesos, el rei Joan I autoritzà als jurats gironins vendes de rendes fins a 33.000 s. que permetessin prosseguir les obres de les muralles als sectors del Mercadal i de Sant Pere de Galligants⁵⁵⁸. El mes de desembre del mateix any, en canvi, es detectà una necessitat peremptòria de gra davant d'un setge que, efectivament, és possible que es concretés durant algunes setmanes a l'hivern i que implicà, alhora, que bona part de la població de la comarca es refugiés a la força de la ciutat⁵⁵⁹. Per això s'obtingué una nova llicència reial d'emissió fins a 110.000 s. que possiblement no es dugué a la pràctica segons els termes previstos⁵⁶⁰. Sí que serví, en canvi, una altra del mes de març de 1390 quan féu falta més moneda per perseverar en el perímetre dels ravals i, així mateix, el mes de maig, moment que s'esmenta que no era permesa la contractació de productes a un interès superior al 7,14% i els capitals dels quals sobrepassessin els 14.000 s. Pere Guillem I Sunyer, el mateix síndic nomenat en aquest darrer episodi, repetí en una operació similar duta a terme el mes de juny en què es parlava de vendre rendes mixtes que suposessin un increment màxim de les pensions de 2.000 s. anuals, amb costos a repartir per la meitat entre el Mercadal i els burgs de Sant Pere i de Sant Feliu. Malgrat les dificultats que es palesaven per accedir al mercat del crèdit, val a dir que, tal com insistirem, el maig de 1390 fou la primera ocasió que l'administració gironina vengué més d'una renda a una interès situat entre el 3 i el 3,5% i que els compradors foren clergues o institucions eclesiàstiques⁵⁶¹.

⁵⁵⁷ Es tracta de l'anomenada obra d'en Vivers el titular de la qual era aleshores Francesc I, fill del difunt Ferrer de Segurioles: AMGi, I.3.3.2.4, llig. 15 [RE:72], s.f., 1385/09/14. Val a dir que una part d'aquesta darrera talla s'acabà recaptant a partir del mes d'agost de 1387 amb la finalitat d'esmenar la destrucció d'un altre edifici particular, en aquest cas un alberg del ciutadà Guillem Calvet: AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 56v-57r, 1387/08/24.

⁵⁵⁸ Vegeu el sindicat i els contractes respectius a: AMGi, I.3.3.2.4, llig 18, f 1r-8r, 25r-31v (1389/10/19). Quant a la carta reial de la llicència: Ll. R., vol. II, doc. 362 (1389/04/20). Aquesta llicència de l'abril, a més, segurament s'emprà per captar els 300 florins que feia falta pagar als dos emissaris enviats per la ciutat a les Corts de Montsó.

⁵⁵⁹ Aquests homes forans, a més, provocaren un conflicte, que acabà elevant-se a examen del rei, en negar-se a pagar impositcions pel que consumien dins del recinte urbà: AHG, Gi-09, vol. 18, f. 124v-125r, 1391/03/07.

⁵⁶⁰ L'afer de la provisió de gra se saldà amb la venda d'un censal a un mercader barceloní de qui molt probablement s'havia adquirit la càrrega frumentària necessària, consistent en 575 mitgeres: AMGi, I.3.3.2.4, llig 18, (actual RG: 43131), s.f., 1390/12/23. La llicència del 28 de novembre, de fet, s'emprà més aviat per a l'emissió ja esmentada per satisfer la paga del fogatge dels mesos de desembre i gener, així com per a una altra que veurem a continuació. Vegeu la llicència en tant que lletra reial a Ll. R., vol. II, doc. 366 (1389/11/28).

⁵⁶¹ Quant a l'autorització a emetre deute del mes de març que excepcionalment no contenia cap límit concret: Ll. R., vol. II, doc. 368 (1390/03/31). Vegeu els contractes d'aquesta primera sèrie a: AMGi, I.3.3.2.4, llig 18,

El mes d'octubre de 1390, per bé que ja feia mesos que havien estat expulsades les tropes armanyaqueses del principat, les seves incursions al Rosselló se seguïen considerant una amenaça, o això almenys es justificà perquè el propi Pere Guillem I Sunyer assumís un nou sindicat. Fonamentat en una llicència del monarca del mes de juny, havia de servir per vendre més censals que permetessin completar els treballs als sectors de mur que anem repetint ⁵⁶². Fi i el cap, ens consta que el mateix patrici, al llarg de la segona meitat de 1390, s'ocupà de quatre sindicats per emetre rendes que havien permès obtenir entre 87.000 s. i 88.000 que s'abocaren íntegrament al projecte d'emmurallament⁵⁶³. Aquesta elevada suma, tanmateix, sembla que no fou suficient, per tal com a principis de 1391 es consideraven de nou necessaris 22.000 s. per continuar les obres i es vengueren més censals morts amb la mateixa finalitat⁵⁶⁴. Segons hem vist, la important inversió que es féu a partir de 1385 i, en especial, arran de la invasió de 1389 permeté completar la fortificació del barri de Sant Pere i definir el perímetre del Mercadal, a pesar d'algunes mancances que quedaren al descobert en anys posteriors.

La incursió del comte de Foix de 1396 i les amenaces ulteriors propiciaren una nova oportunitat perquè des de l'administració reial s'insistís en la necessitat imperiosa de completar definitivament tots els recintes de muralla⁵⁶⁵. I és que, segons hem comentat, a la

(actual RG 43133). Respecte al segon, en base a una llicència del rei Joan que en ratificava una altra de prèvia del seu germà, l'infant Martí, en tant que governador general seu: Ll. R., vol. II, doc. 369 (1390/05/09); AMGi, I.1.1., n. 21, f. 12r-17r, 1390/05/17. Els contractes, precedits per un sindicat motivat per una lletra del rei pressionant per la necessitat de completar la fortificació del Mercadal tal com s'havia mostrat en l'entrada de companyies d'armes de pocs mesos abans i atorgant plenes facultats al síndic per garantir l'avanç en les obres i, fins i tot, per arrendar certs trams a particulars, es troben a AMGi, I.3.3.2.4, llig 18 (actual RG 43133), f. 1r-27r. Val a dir, d'altra banda, que la distensió que es palpava a propòsit dels recursos que calia destinar a les obres dels burgs de Sant Feliu i de Sant Pere de Galligants acabà desembocant en la creació de sindicats específics dels habitants dels respectius barris, en el marc d'un conflicte més general indèstriable de l'emmurallament de la ciutat en què, tanmateix, com ja hem dit, no entrarem. Cal interpretar en un sentit semblant, doncs, el que es preveia en el sindicat del mes de maig: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 29r-30r, 1390/06/03. Els contractes corresponents es troben a AMGi, I.3.3.2.4, llig 18 (actual RG 43133), f. 73r i s., 1390/06/03. És possible, fins i tot, que, a pesar dels productes a baix interès, no es pogués col·locar tot el deute mitjançant vendes de rendes i que s'haguessin d'obtenir préstecs per mitjà de barates: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 39r, 1390/08/21. Això potser també explica que el propi síndic, Pere Guillem I Sunyer, avancés al municipi 650 florins (7.150 s.) i que per restituir-li la suma, a més d'altres tràmits que realitzà per aconseguir privilegis del rei i fer transportar el gra comprat a l'hivern en benefici de la ciutat, es dugués a terme una enèsima emissió de rendes fins a un total de 8.250 s, en aquella ocasió per part dels propis jurats de 1390: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 98r-99v, 1390/09/09. Els contractes (pràcticament tots censals-violaris) apareixen a: AMGi, I.3.3.2.4, llig. 18 (actual RG 43133), f. 101r i s., 1390/09/10.

⁵⁶² AMGi, I.1.1., n. 22, f. 5r-6r, 1390/10/04. Quant als contractes de les rendes: AMGi, I.3.3.2.4, llig. 18 (actual RG 43133), f. 123r i s., 1390/10/04.

⁵⁶³ AMGi, I.1.1., n. 22, f. 30v-31r, 1390/12/31

⁵⁶⁴ AMGi, I.1.1., n. 23, f. 47r-50r, 1391/04/03. Quant a la llicència que s'anà a sol·licità a l'infant Martí, governador general del rei, encara que expedí el propi Joan I: Ll. R., vol. II, doc. 376 (1391/03/07). A propòsit de les compra-venda: AMGi, I.3.3.2.4, llig 18 (actual RG 43131), s.f., 1391/04/10.

⁵⁶⁵ Ho mostra una lletra ja citada de la reina Maria en què ordenava, sota amenaça d'imposar penes, de fer una inversió de 33.000 s. per a l'avanç dels treballs: Ll. R., vol. II, doc. 414, 1396/07/29. Val a dir que en d'altres

zona del Mercadal devien quedar la majoria d'aspectes pendents de millora, encara que també requerien atencions alguns trams del mur del burg de Sant Pere de Galligants. Per això, en el context d'inestabilitat que es respirava en l'etapa compresa entre la mort de Martí l'Humà i la definitiva accessió de Ferran I, el temor per l'entrada de companyies estranyes, llavors tant des del regne de França com del de Castella, tornà a activar un pla de defensa de la ciutat. I, tal com hem vist, tingué com a colofó importants obres de reforma a Torre Gironella⁵⁶⁶. Per sufragar els costos es decidí destinar-hi 40.000 s. que caldria obtenir mitjançant la licitació d'un afegit del 50% a les tarifes habituals de la imposició de la farina durant 5 anys i 4 mesos, arrendament que es faria «a diners primers», és a dir exigint als arrendataris l'entrega en un termini immediat⁵⁶⁷. De fet, aquella nova mesura fiscal, com comentarem més endavant, donà peu a una administració independent de la clavaria de les imposicions durant un breu període de temps⁵⁶⁸.

Finalment, com hem vist, entre 1438 i 1439, davant d'una nova amenaça de companyies mercenàries procedents de França, es decidí preparar la ciutat per a una hipotètica defensa. Per això, entre altres mesures, es decidí reforçar d'urgència algunes de les parts més dèbils dels murs i, alhora, col·locar-hi algun element suplementar-hi. Les despeses per aquells treballs ascendiren a 20.800 s i els capitals s'obtingueren amb l'emissió de 5 censals⁵⁶⁹.

ciutats catalanes a mitjana dècada de 1390 també tenien pendent completar el projecte d'emmurallament iniciat dècades enrere, com ara a Tarragona, on l'any 1396 s'hi destinaren encara 20.000 s.: J. MORELLÓ BAGET, «Les muralles trescentistes de Tarragona...», p. 167

⁵⁶⁶ AMGi, I.1.1., n. 41, f. 47r-v (1411/07/15), 94r (1411/11/16). En un estat d'alerta creixent, a principis de 1412, els jurats es dirigiren als nobles i prelats presents al Parlament General de Catalunya que tenia lloc a Tortosa advertint de l'amenaça d'invasió i, recordant els problemes que havien tingut feia poc amb l'entrada de Bernat d'Armanyac a la qual només es respongué amb l'host del rei i del General, els sol·licitaven la seva participació activa en una hipotètica defensa. I, en efecte, aquells mateixos dies els còsols de Perpinyà estaven informant de l'entrada del comte de Foix amb 1.000 rossins i 7.000 *pedites*: AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. 4, f. 3r (1412/01/20), 4r (1412/01/11). Quant a d'altres notícies de preparatius d'invasió des de la Gascunya i les parts de Tolosa i alguna incursió pel nord de la Cerdanya ja a principis de 1412: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 18, reg. 3, f. 36v (1411/11/25), 43v (1412/02/13), 45v (1412/06/03). Per les obres a Torre Gironella: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11686.

⁵⁶⁷ AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. 4, f. 6r-7r, 1412/02/11. Pel que fa a la venda duta a terme des de 1412 fins al desembre de 1415, que se sobreposà en el primer any amb un altre arrendament de la mateixa imposició segons les tarifes habituals fins aleshores: TAULA 12.

⁵⁶⁸ En concret, es nomenà un clavari i receptor dels 40.000 s. que s'obtidrien dels compradors de l'anadiment de la imposició de la farina, al mateix temps que es designaren dos membres del propi executiu com a administradors de les obres que es finançarien amb aquella operació i auditors dels comptes de l'esmentat receptor: AMGi, I.1.1., n. 42, f. 26r-27v (1412/03/16), 28r-v (1412/03/18), 30r-v (1412/03/19).

⁵⁶⁹ Aquella emissió es dugué a terme gràcies a una llicència que no fou atorgada pel monarca, sinó pel propi batlle reial de la ciutat: AMGi, I.1.1., n. 54, f. 114v, 1438/11/01, 115v-116v (1438/11/01). Tot i això, també es documenta la temptativa d'aconseguir-la a la cort de la reina: AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 4, f. 75v, 1438/11/10. Quant als ingressos que generà: AMGi, I.3.3.1.2., llig 10, reg. 6, f. 97v-98v, c. 1438.

Tot fent balanç del que suposà per la tresoreria de la ciutat de Girona la millora i reforç dels seus sistemes defensius durant l'època estudiada podem establir dues etapes. Ens referirem primer a la compresa aproximadament entre 1361 i 1383, és a dir, entre la primera invasió de companyies mercenàries fins dos anys abans de la que es produí en el marc de la segona guerra emporitana. Bàsicament, ens limitarem a recollir algunes de les xifres que la documentació ens proporciona i que ens orienten sobre les sumes desemborsades (TAULA 2.2., GRÀFIC 1). Cal insistir en l'escassa conservació de registres comptables que de ben segur generaren els administradors dels fons de les obres d'aquests anys i, alhora, en la gran complexitat de caixes que derivà de la divisió d'obligacions fiscals entre els habitants de cada raval.

Malgrat tot, consta que el designat distribuïdor entre 1372 i 1373 presentà uns comptes amb un balanç lleugerament negatiu de 20.026 s. 9 d. de despeses per 20.012 s. 11 d. d'ingressos. El que el rellevà des del maig de 1373 fins a finals de 1376, en canvi, quan se li examinaren els diversos registres, es constatà que les rebudes (derivades dels capitals atorgats en vendes de rendes, del producte de les barres, de talles extraordinàries dins de la ciutat i a habitants de la vegueria, a més de revendes de materials procedents d'immobles expropiats) ascendien als 321.486 s. 3 d., mentre que havia assumit pagaments per materials de construcció, salaris de mestres d'obres i altres conceptes lligats als murs per 325.961 s. 10 d. 1 ob.⁵⁷⁰. Pel que fa a una part molt més concreta de les obres com va ser l'obertura de valls entorn als murs nous de la riba est entre el setembre de 1374 i el desembre de 1375, el draper que se n'ocupà demostrà haver ingressat 17.290 s. 5 d., tot i que les despeses havien estat de 18.047 s. 10 d.⁵⁷¹.

Les xifres al·ludides, encara que aproximades, segurament són suficients per entendre l'impacte del procés d'emmurallament en les finances locals de poblacions com Girona en una etapa en què es repetiren amb gran freqüència demandes fiscals i es començaven a manifestar, segons mostrarem més endavant, els grans costos de sanejament del deute contret. De tota manera, l'esforç per a les muralles no s'acabà a inicis de 1380, sinó que, a partir de 1384 i en diversos moments fins, com a mínim, la primera meitat del segle XV, feren falta noves injeccions monetàries per completar el perímetre dels ravals o per reforçar certs trams. La majoria d'ocasions, com hem vist, coincidiren amb entrades de companyies. En aquest sentit, entre 1384 i 1386, durant la segona guerra emporitana, es destinaren

⁵⁷⁰ Successivament: AMGi, I.3.3.1.1., llig 4, reg. 2, f. 14r-v, 1373/10/15; AMGi, I.1.1., n. 8 bis, f. 19r-20v, 1376/12/24.

⁵⁷¹ AMGi, I.1.2.1, llig 6, quad. 2, f. 5r-v, 1377.

77.000 s. (7.000 florins), així com 10.612 s. suplementaris, a la continuació de les obres de les muralles als burgs de Sant Pere i Sant Feliu i al Mercadal, on encara hi havia molts aspectes pendents⁵⁷². En paral·lel a l'entrada armanyaguesa de 1389-1390, es féu un dels darrers grans esforços per a les muralles amb aportacions successives que sumaren més de 150.000 s.. No fou, però, exactament l'últim, ja que, en una enèsima conjuntura d'inestabilitat política al principat, l'any 1413 es reuniren 40.000 s. per a la millora d'alguns trams del recinte i se'n desemborsaren 20.800 més en un escenari similar entre 1438 i 1439.

En definitiva, si bé pels volts de la segona meitat de la dècada de 1380 tendí a remetre el nivell de pressió fiscal per part de la monarquia i, salvant l'estricta fiscalitat de guerra en les invasions dels Armanyac i del comte de Foix (dels anys 1389 i 1396, respectivament) o alguna demanda extraordinària, no es feren grans contribucions, les inversions per a l'obra dels murs no cessaren. A les que ja s'havien fet a les dècades de 1360 i 1370, se'n sumaren força més durant el darrer quart del segle XIV i les tres primeres dècades del XV, cosa que suposà abocar a l'emmurallament la quantitat de prop de 380.000 s., molt considerable si es compara amb el que s'ha calculat per altres poblacions⁵⁷³. En definitiva, les circumstàncies apuntades al principi (el valor geoestratègic de Girona en el marc del principat i l'extensió de l'espai que el perímetre defensiu havien d'encerclar) convertiren les obres de les muralles en una de les principals causes de despesa de la hisenda gironina en l'època investigada.

1.3.5. Les necessitats comunitàries i el govern municipal

A banda de l'emmurallament, existiren d'altres necessitats que el govern municipal, des de la seva crist·lització, s'ocupà de cobrir amb més o menys continuïtat. Per una banda, hi ha el que podríem considerar autèntics serveis socials, com ara la provisió de vitualles; i, per l'altra, un capítol d'obres públiques que foren endegades i finançades per les autoritats

⁵⁷² Val a dir que entre els 7.000 florins no incloem la talla que es decidí aplicar per aconseguir fins a 120.000 s., ja que desconeixem el total finalment recaptat i si, en qualsevol cas, formava part de la mateixa inversió finançada a través de diversos recursos.

⁵⁷³ Malgrat advertir, d'entrada, sobre les limitacions de les fonts disponibles per establir xifres exactes a propòsit del projecte d'emmurallament (en síntesi: donada l'articulació d'administracions independents de la clavaria per gestionar els costos del procés, el recurs a mètodes financers alternatius per subvenir-hi i a la mobilització general dels veïns per alguns treballs), P. Verdés calcula per la vila de Cervera que les expenses ocasionades per les muralles entre 1389 i 1399 ascendien als 32.000 s., mentre que en el bienni 1411-1412 foren de 23.700 s., que precediren una inversió menor de 7.760 s. dels anys 1439-1440. En definitiva, doncs, situa el total despès vora els 63.000 s.: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*...», p. 705-721.

municipals. En tots dos casos l'activitat del consistori s'ha d'insertar dins d'un context més ampli en què intervenien distintes institucions. Per exemple, és ben sabut que ens caritatives vinculades directament a l'estament eclesiàstic com l'Almoina del Pa de la seu vetllava per l'alimentació dels devalguts al marge de les mesures preses pels jurats en determinades conjuntures, o també que altres institucions alienes al municipi impulsaren projectes constructius de gran envergadura⁵⁷⁴. Amb tot, el propòsit dels epígrafs que segueixen passa únicament per incidir en l'impacte que tingueren aquestes necessitats i serveis en l'evolució de les finances locals.

1.3.5.1. L'abastament de gra en anys difícils: el bienni 1374-1375 i altres conjuntures posteriors

En efecte, una de les principals necessitats que tendiren a abordar els governs municipals fou l'abastament de productes bàsics per a la població, destacant sobretot el proveïment de cereals panificables. S'hi destinaren sumes respectables de moneda i, a més, s'articularen mecanismes diversos que comentarem en un proper apartat (cap. 2.2.4.3.e.). Com dèiem, però, aquí ens fixarem tan sols en la influència de l'abastament blader en l'augment de la despesa del municipi de Girona (TAULA 2.2, GRÀFIC 1). En conseqüència, des de l'òptica del desenvolupament de la seva hisenda, cal centrar l'atenció en una de les primeres grans campanyes per a la provisió de gra que s'endegà des del municipi, la de l'etapa compresa entre 1374 i 1376. No era la primera vegada que els jurats intervenien en el comerç cerealístic per assegurar l'abastament local⁵⁷⁵. Tanmateix, el desplegament de mitjans i efectius d'aquell bienni fou el més destacable de tota l'època que ens ocupa, coincidint, ahora, amb els esforços per a la defensa del principat davant de la invasió de l'infant de Mallorca i una acceleració de les obres de les muralles. Podem reconstruir-ne amb cert detall la seqüència.

⁵⁷⁴ Vegeu una panoràmica sobre això darrer dins del període concret del tres-cents: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 425-499.

⁵⁷⁵ Per exemple, ja hi ha indicis clars de compres de cereal dutes a terme per l'administració gironina a favor de la universitat i del conjunt de la vegueria gironina l'any 1347: AMGi, I.1.1., n. 1, f. 43v, 1347/06/20; AHG, Gi-04, vol. 5, f. 7r, 1348/04/26. L'any 1360, en canvi, sembla que es feren diverses compres de força volum i s'obligà a la descàrrega d'alguna nau al port de Sant Feliu de Guíxols, d'on s'obtingué forment posteriorment traslladat a Girona per ser venut: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, s.f., 1360/07/23, 1360/10/30, 1360/11/19; AMGi, I.1.1., n. 5, f. 6r, 1361/01/01. Les actuacions d'aquesta mena que es documenten en la data anterior més propera a la de 1374 es dugueren a terme durant l'exercici de 1369: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 20r-21r, 1370/07/23; AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 33r-v, 1370/08/02.

A finals de juny de 1374 es reuní el consell i, admesa la realitat que «penuria grani invalesit in civitate» de Girona, s'acordà buscar-hi una solució, comptant que no era la primera ni l'única institució que es mobilitzava o que ho faria en poc temps: centres neuràlgics del comerç de cereal a Catalunya com Barcelona o Tortosa ja havien pres mesures per bloquejar el mercat a la primavera i, a principis de tardor, el rei Pere III promulgaria unes ordinacions d'aplicació general per assegurar l'abastament de tot el principat⁵⁷⁶. El consell gironí, al seu torn, nomenà tres síndics a fi de comprar cereal panificable en nom de la universitat pel preu i segons les condicions que creguessin. Aquests representants, però, no es prepararen per anar personalment a buscar gra on fés falta: facilitaren 66.000 s (6.000 florins) a un conjunt de deu mercaders locals que col·locaren la suma de diners en comandes mercantils assumides per factors o col·legues seus que prometeren anar fins a la costa italiana; una vegada esmerçada en forment mixt i ordi la moneda que se'ls havia entregat, haurien de fer que tot el cereal es transportés al port de Sant Feliu de Guíxols per ser dut a vendre a la capital gironina. Uns mesos després i sense que es degués haver completat l'expedició, els síndics es declararen massa ocupats pels seus negocis i delegaren la coordinació de les compres a dos comerciants de Barcelona i a dos altres de Sant Feliu⁵⁷⁷.

En definitiva, es dugueren a terme moltes gestions simultàniament i les fonts disponibles no ens permeten resseguir-les totes i cadascuna amb detall⁵⁷⁸. De tota manera, un dels primers síndics esmentats, el canviador Ramon I Medir, degué erigir-se com un dels pilars

⁵⁷⁶ Pere VERDÉS PIJUAN, «La carestia de blat de 1374-1376 a Cervera», *Miscel·lània Cerverina*, 12 (1998), p. 5-23, en especial p. 7-9. Això no obstant, com explica aquest mateix autor, les disposicions del Cerimonió fracassaren i hagueren de ser suspeses poques setmanes després de ser publicades.

⁵⁷⁷ AMGi, I.3.3.1.1., llig 4, quadern 2, f. 29r-30r (1374/06/27), 30v-31v (1374/07/01), 32r-33v, 1374/07/13. És possible que els tres primers síndics coexistissin amb un altre sindicat, amb una funció més aviat secundària o, com a molt d'inspecció, instituit al cap de pocs dies. Per altra banda, ens consta que el grup de mercaders que reberen els 6.000 florins (uns 66.000 s.), un any després, retornaren als tres síndics esmentats 17.500 s. dels entregats per a l'operació: AMGi, I.3.3.1.1., llig 4, quadern 2, f. 93, 1375/08/01. Pel que fa a un exemple de comanda mercantil d'entre les diverses que probablement es pactaren: AHG, Gi-01, vol. 197, f. 158v-159r, 1374/07/21. Quant a les procures de 1375 amb què els síndics originals traspassaren les seves responsabilitats a d'altres individus: AMGi, I.3.3.1.1., llig 4, reg. 2, f. 88r-89r, 1375/04/26, 89r-90r (1375/04/26), 90r-v (1375/04/27).

⁵⁷⁸ A tall de comparació, serveixin de mostra els mecanismes emprats pels dirigents de la vila de Castelló d'Empúries per a la importació de gra forà procedent, en especial, de Sicília a finals de 1374 i de regions meridionals del regne de França l'any següent. Molts vilatans prestaren quantitats per adquirir draps (i, de fet, molts degueren oferir directament draps) que, assolint una xifra de més de 22.000 s. malgosesos, es transportaren en comanda a Sicília per invertir en compres de forment. Tot seguit, la universitat liquidà els deutes contrets mitjançant la venda de rendes als mateixos prestadors o a terceres persones. Així mateix, igual que a Girona, al llarg de 1375 calgué fer més adquisicions i, en general, s'aprofità el pas de naus per la costa empordanesa, sense repetir-se un desplaçament de la magnitud de l'expedició a Sicília: A. MARTÍ ARAU, «Castelló d'Empúries davant la carestia...», p. 280-289. A Sant Feliu de Guíxols també s'exportaren draps de llana, juntament amb argent, per valor de més de 12.000 s., a fi d'aconseguir cereal sicilià, una operació que fou el preludi d'alguna altra de similar, si bé menys ambiciosa: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 140-141.

de l'operació, ja que el veiem dirigint la majoria d'accions tocants al finançament. Obtingué crèdit, en principi mitjançant préstecs a curt termini, ja que, en teoria, i tal com hem mostrat, el producte de l'àmplia emissió de violaris i rendes mixtes que ell mateix coordinà durant aquell bienni s'havia de destinar en exclusiva a les obres de les muralles de la ciutat⁵⁷⁹. Així, documentem que es pagaren els serveis d'un corredor per haver tramitat, durant l'hivern de 1374 a 1375, manlleus de particulars que ascendien a un total de 45.000 s.⁵⁸⁰. Amb tot, és possible que entre aquests préstecs alguns es vehicuessin a través de la venda d'un violari o d'una renda mixta, si bé foren sempre rendes emprades com a instruments de crèdit a curt termini, ja que es rescataven al cap de pocs mesos al preu de desemborsar importants sumes en concepte d'interessos⁵⁸¹.

Gràcies als capitals que ingressaren a la caixa del sindicat encapçalat per Medir, aquest liquidà, al llarg de 1375, els preus del forment venut per mercaders forans i els salaris pel transport del producte⁵⁸². Les adquisicions permeteren, d'altra banda, l'obertura d'una botiga o punt de venda centralitzat de blat des d'on es comercialitzava a la menuda per a les famílies de la ciutat que ho desitgessin⁵⁸³. Administrada pel mercader Jaume Grifa, aquella botiga reprenia alguna experiència anterior i n'anticipava força d'altres que acabaren conduint a la institucionalització definitiva de la botiga municipal del forment cap a la segona meitat del segle XV, tal com comentarem (cap. 2.2.4.3.e.).

⁵⁷⁹ En aquest sentit, doncs, no sembla que l'abastament frumentari de 1374-1376 a Girona es financés, sobretot, amb emissions de violaris o censals com succeí, per exemple, a Cervera, on es localitzen un parell de llicències reials per vendre rendes que caldria vincular amb l'avitualment frumentari i que permeteren obtenir un capital global d'aproximadament 47.000 s: P. VERDÉS PIJUAN, « "Per tal que no calgués a logre manlevar"...», p. 55-56.

⁵⁸⁰ AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 68r-v, 1374/11/03. Una altra línia de crèdit per proveir gra es concertà segurament amb l'Almoïna del Pa de la seu de la mateixa ciutat, encara que, tret d'un préstec de 22.000 s. (2.000 florins) ofert pel paborde d'aquesta institució, no podem precisar-ne les condicions: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, s.f., 1375/11/19.

⁵⁸¹ N'hem documentat dos casos. Per una banda, un violari de 200 s. de pensió i 14.000 de capital adquirit pel mercader Francesc Beuda que va ser lluit l'agost de 1375 pagant 2.1600 s. 8 d. pels interessos (AMGi, I.3.3.1.1., llig 4, reg. 2, f. 93v-94r, 1375/08/12). Per l'altra, una censal-violari de 25.001 s. de preu i 2.643 s. anuals de pensió comprat pel també gironí i secretari reial Bernat I Miquel que tot indica que englobava diversos préstecs previs atorgats pel mateix creditor: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, s.f., 1375/08/01. La llució, que implicà la satisfacció de 2.807 s. 8 d. en concepte d'interessos, es dugué a terme mitjançant la intermediació de Ramon Medir, que anticipà les sumes necessàries per lluir la renda amb la previsió de recuperar 2.000 dels 6.000 florins del sindicat inicial destinat a comandes mercantils per adquirir gra a Sicília.

⁵⁸² En concret, veiem que pagà certa quantitat a uns comerciants toscans que reberen una ajuda per portar a Girona 665 mitgeres de forment: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 93v, 1375/08/14. A finals de 1375, en canvi, era un habitant de Sant Feliu de Guíxols que nomenava procurador un porter reial perquè exigís a Medir el salari que li pertocava per haver importat forment des de la Provença: AHG, Gi-07, vol. 53, s.f., 1375/12/12.

⁵⁸³ En tenim constància pels deutes que reconeixien, anys després, alguns habitants de la ciutat que hi havien obtingut diverses partides de gra. «Per molt pan que pres al mal any 1374», especificava un. Vegeu: AMGi, I.1.2.1, llig. 6, reg. 2, f. 10r, 1377/05/16; AMGi, I.3.3.1.5., llig 1, f. 12r, 14r, c. 1380.

El sindicat liderat per Medir fou, doncs, prou complex i no es tancà fins l'any 1380, quan es nomenaren uns auditors de comptes específics per fiscalitzar-ne els comptes generats⁵⁸⁴. En paral·lel, tenim indicis que, cap a la segona meitat 1375, d'altres ciutadans diferents de l'esmentat Medir foren designats per coordinar importacions de forment que no es basaren únicament en compres directes, sinó en altres modalitats que glossarem més endavant⁵⁸⁵.

En qualsevol cas, si assagem un balanç global del que suposà per a la hisenda municipal de Girona la provisió de cereal panificable entre l'estiu de 1374 i les acaballes de 1376, podem recordar algunes de les xifres, forçosament parcials, ja citades. D'entrada, retinguem la inversió d'uns 66.000 s. per comprar gra a Sicília que, en principi, es finançà amb préstecs de particulars i potser també amb pactes puntuals amb l'Almoina del Pa de la seu. En els mesos successius, com hem vist, hi ha registrades compres de forment i altres despeses associades a la importació d'aquest producte que assolien un total d'uns 44.285 s. i que degueren afegir-se als 66.000 s. ja desemborsats a la segona meitat de 1374. Així doncs, el proveïment blader del bienni de 1374 a 1376 mobilitzà sumes que sobrepassaven els 100.000 s. De tota manera, a tenor de la documentació conservada, el recurs tan sols esporàdic a l'emissió de censals per finançar la importació de gra, a més del fet que els productes contractats es rescataren ràpidament, no comportà que aquesta fos la raó principal de l'increment del volum de deute consolidat de la ciutat de Girona als anys centrals dels 1370. I això no obstant consumir recursos que en altres circumstàncies potser haurien contribuït a frenar-lo.

L'augment, a mitjana dècada de 1370, del nombre de pensions prestades anualment i dels capitals deguts depengué més aviat dels treballs endegats per ampliar i reforçar els sistemes defensius i que ja hem descrit. A fi de donar tan sols algunes xifres a tall de comparació, constatem que, si bé la inversió de l'estiu de 1374 de 66.000 s. per tal d'importar gra de

⁵⁸⁴ Es designaren els mercaders Pere Ferrer, Bernat Ferrer i Bernat Vives i, així mateix, l'escrivà del duc Bonanat Nadal: AMGi, I.1.1., n 10, f 14v-15v, 1380/02/12.

⁵⁸⁵ S'esmenten com a síndics el jurista Pere II Prat i el ciutadà Lluís Estruç, que, juntament amb els jurats, compraren al mercader de Sant Feliu Guillem Pujada 500 mitgeres de forment de Sicília. S'ocupà de la revenda a Girona Bernat I Geroní, precisament el mateix individu que gestionava l'administració creada per a les obres de les muralles, i és factible que es tornessin a llogar els baixos d'un alberg per instal·lar-hi una botiga provisional de forment: AMGi, I.3.3.1.1., llig 4, reg. 2, s.f., 1375/11/14. Els mateixos síndics i els jurats també adquiriren 520 mitgeres de dos comerciants procedents del ducat de Borgonya, si bé altre cop probablement no es pagà el preu net del producte, sinó que es bonificà els venedors amb una ajuda per a la importació: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, s.f., 1375/11/14. Els jurats també concertaren una prima de 12 d. per mitgera sobre un volum de 606 mitgeres amb el mercader barceloní Arnau I Guic, encara que possiblement també hi estaven associats el germà d'aquest primer, el gironí Guillem II Guic, i un altre mercader de Girona, Bernat Vives, els quals encara reclamaven la seva part l'any 1380 i se'ls assignaren les sumes pendents a talles que aleshores s'estaven collint per altres raons: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, s.f., 1376/03/29; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, f. 39v, reg. 1380, s.f., 1380/05/31.

Sicília o els 45.000 s. obtinguts mitjançant préstecs de particulars sobrepassaven el capítol de despesa de l'administració de l'obra de les muralles de 1372 (20.026 s. 9 d.), quedaven lluny dels 218.871 s. 1 d. que reuní el síndic Ramon I Medir en l'emissió de rendes dels anys 1374 i 1375 lligada a l'ampliació i reforç de les estructures de defensa de la capital gironina.

Amb posterioritat a 1376 tenim evidències de noves campanyes coordinades pel municipi a fi de proveir de gra la ciutat. En línies generals, documentem que es nomenaren síndics per adquirir càrregues de forment i assegurar-ne el transport, normalment des de Sant Feliu de Guíxols, el seu emmagatzematge i la revenda a la menuda. Això succeí, en concret, els anys 1390 i 1391, 1403, 1404, 1411, 1412, 1414 i 1419⁵⁸⁶. La seqüència, ben mirat, té molts paral·lelismes amb el que es coneix per altres llocs, com Barcelona o Cervera⁵⁸⁷. Tanmateix, no disposem d'indicadors similars als del bienni de 1374-1376 per comptabilitzar el pes que suposaren aquestes operacions per a l'increment de la despesa. De tota manera, segons exemples que comentarem en propers capítols, les adquisicions se saldaren amb aportacions fetes des de la clavaria controlada pels jurats i, per norma general, no s'emeteren rendes amb l'objectiu específic d'adquirir blat per a l'avituellament local.

Des d'un altre punt de vista, cal tenir també presents les connexions que hi hagué sovint entre el proveïment i la fiscalitat, com ha estat assenyalat, cares d'una mateixa moneda. I és que, en el marc d'un sistema fiscal municipal amb l'eix preponderant en els impostos que gravaven el consum de productes bàsics, qualsevol iniciativa per intervenir en la circulació d'aquests productes podia incloure el simple propòsit d'assegurar o reforçar els ingressos

⁵⁸⁶ AMGi, I.1.1., n. 21, f. 85v-86r, 1390/08/23; AMGi, I.1.1., n. 22, f. 24r, 1390/12/19; AMGi, I.1.1., n. 24, f. 59r-60r, 1391/12/09. En la conjuntura de 1390 es nomenà un mercader gironí per rebre les càrregues de gra prèviament comprades pels jurats i gestionar-ne la redistribució, de manera que acabà intitulant-se tinent d'una botiga de forment que funcionà a Girona durant només un parell d'exercicis. L'any 1392 li fou auditada l'administració vinculada a les 1.824 mitgeres i mitja quartera de forment venudes en nom de la universitat gironina: AMGi, I.1.1., n. 26, f. 21v-22r, 1392/08/09. Quant als moments subsegüents: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 77r-v, 1403/12/18; AMGi, I.1.1., n. 39, f. 1r, 1404/05/24; AMGi, I.1.1., n. 41, f. 26r-v, 1411/03/18; AMGi, I.1.1., n. 42, f. 30v, 1412/06/20; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 46r-v, 1414/05/23; AMGi, I.1.1., n. 45, f. 46r, 1419/08/23.

⁵⁸⁷ En efecte, no deu ser pas coincidència que gairebé totes aquestes referències a sindicats per a la provisió de gra coincideixen, a grans trets, amb els esments de botigues del blat de caràcter extraordinari a la vila de Cervera o marquin una dinàmica força paral·lela amb la de les dificultats per a l'abastament i les alces de preus als mercats bladers de la ciutat de Barcelona: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*...», p. 247-250, 267; Juanjo CÀCERES NEVOT, *La participació del consell municipal en l'aprovisionament cereal de la ciutat de Barcelona (1301-1430)*, Universitat de Barcelona: Tesi doctoral inèdita, 2007, p. 156-180. També podria ser fructífer confrontar la seqüència pròpia de Girona amb els apunts que, extrets de la comptabilitat de l'Almoïna del Pa de la seu, ofereix C. Guilleré de l'evolució del preu del forment i d'altres cereals des de principis del segle XIV fins a inicis del següent: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV*..., vol. I, p. 298-306. Òbviament, també valdria la pena explotar encara més a fons aquesta documentació.

fiscals⁵⁸⁸. En conseqüència, les actuacions per pal·liar la carestia eren generalment de tal magnitud que costa imaginar que, amb el temps, no es prengué consciència dels efectes del desplegament que es feia en les pròpies finances locals i que, fins i tot, s'empressin determinats dispositius en aparença destinats a millorar l'abastament per afavorir, ras i curt, la tresoreria municipal. Considerem que succeí justament això amb l'organització d'un monopoli de venda de vi entre els anys 1407 i 1411 o la progressiva institucionalització d'una botiga del forment iniciada a mitjana dècada de 1420. D'aquí que abordarem ambdós processos en analitzar les modificacions introduïdes en l'aparell fiscal del govern local al llarg de la primera meitat del segle XV (cap. 1.4.2.3.).

1.3.5.2. Noves obres públiques a càrrec del municipi: el seny de les hores, la nova llotja o casa del consell i la llera del Ter

Ara cal que seguim avaluant els serveis oferts pel municipi als seus conciutadans centrant-nos en l'àmbit de les infraestructures públiques. En efecte, més enllà dels llargs i costos treballs al sistema defensiu de la ciutat i el seu impacte durador en les finances municipals, el consell de la ciutat projectà diverses construccions⁵⁸⁹. En sobresurten tres que, en major o menor grau, exigiren esforços financers, contribuint així a l'augment del deute de la hisenda local. Ens referim a la construcció d'un «seny de les hores» al campanar de la catedral a partir de 1402; a l'habilitació, iniciada a finals de 1414, de l'anomenada oficialment nova llotja de la ciutat que esdevindria la casa permanent del consell; i, en darrer terme, a la coneguda a l'època com l'obra del riu Ter i que, encetada a mitjana dècada de 1420, consistia, en essència, a rectificar el curs de braços laterals d'aquest riu que discorrien massa propers al nucli urbà i que amenaçaven constantment de provocar inundacions. No cal dir que especialment el segon i el tercer cas serien mereixedors d'un estudi monogràfic. Atesos, però, els propòsits d'aquest capítol, haurem de limitar-nos a presentar-los molt a grans trets posant l'èmfasi en la seva incidència en l'evolució econòmica del municipi (TAULA 2.2., GRÀFIC 1).

⁵⁸⁸ Pere VERDÉS PIJUAN, «Fiscalitat i proveïment: dues cares de la mateixa moneda?», Mercè RENOM (coord.), *Alimentar la ciutat: El proveïment de Barcelona del segle XIII al segle XX*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2013, p. 14-15.

⁵⁸⁹ Com ja hem apuntat, l'estudi més exhaustiu sobre la gran diversitat d'infraestructures (cases de la ciutat, dels pesos, hospitals, ponts, etc.) que pogueren ser finançades, íntegrament o parcial, des dels governs municipals del principat és el de la ciutat de Tortosa: J. VIDAL FRANQUET, *Les obres de la ciutat...*, p. 67-509. Per un balanç de les obres impulsades pel Consell de Cent de Barcelona a la segona meitat del tres-cents: Albert CUBELES BONET, «L'evolució de les actuacions del Consell de Cent en matèria d'urbanisme al segle XIV», *Barcelona Quaderns d'Història*, 4 (2001), p. 128-145.

Quant al «seny de les hores», val a dir que es tracta d'una obra planificada a partir de 1402⁵⁹⁰. I l'any següent, en una sessió del consell, es decidí llevar un préstec de 47.300 s. (4300 florins) per tal d'habilitar el nou enginy, tot i que, d'entrada, com comentarem més endavant, és possible que es desviessin fons d'una talla que s'havia de repartir durant un bienni a fi de contribuir al procés de reducció d'interessos del deute que es duia a terme des de feia un temps⁵⁹¹. L'obra es completà entre 1403 i 1406, per bé que ara per ara no seríem capaços de determinar les característiques exactes del dispositiu i fins a quin punt es tractava d'un simple rellotge solar que servia de referència per fer sonar unes noves campanes o, en canvi, incorporava elements mecànics més complexos⁵⁹². Tot i que ja s'hagués enllestit l'any 1406, documentem que entre 1417 i 1418 s'implantà una nova talla amb la finalitat específica de pagar les despeses pendents pel «seny de les hores», de manera que podria ser que requerís actuacions posteriors⁵⁹³.

L'adequació de l'edifici que la documentació oficial batejà com la nova llotja de la ciutat i que esdevingué des de bon principi la **casa del consell** fou un projecte de força més envergadura. La part principal del cost, però, es concentrà en el preu pagat per l'adquisició de l'immoble l'any 1414 i l'amortització del cens que es prestava al senyor eminent, ja que les obres de rehabilitació s'anaren realitzant de forma progressiva al llarg del segle XV.

⁵⁹⁰ El mes de març de 1402 els jurats nomenaren síndics per pactar amb el capítol de la seu un acord de contractació de «simbalium horarum» que realitzaria el mestre campaner local Joan Vergés: AMGi, Esborranys dels Manuals d'Acords, fragments de manuals de 1401-1402, s.f., 1402/03/30. A falta de més estudis, cal assenyalar que tot plegat arrencava de temps abans. Sense anar més lluny, a la dècada de 1380 ja s'han documentat pactes similars de col·laboració entre el capítol de la seu i el consell municipal per garantir el toc puntual de les campanes de la catedral: Jaume MARQUÈS CASANOVAS, «El rellotge de la catedral», *Revista de Girona*, 99 (1982), p. 165-172.

⁵⁹¹ AMGi, I.1.1., n. 38, f. 47r-48r, 1403/09/15.

⁵⁹² Es pot assegurar, en qualsevol cas, que el projecte inclogué l'adquisició d'un capmall de ferro per pulsar la campana de les hores prèviament existent i que el capmall s'unia a una altra peça metàl·lica («truge de ferret»), per a la col·locació dels quals calgué muntar una bastida de fusta. Val a dir, a més, que el model pres de referència era el «simbali horarum sive lo alarotge» ja existent a la vila de Perpinyà: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 19, reg. 3, s.f., 1406/10/06, 1406/10/23, 1406/10/26. A la vila de Cervera, entre 1487 i 1492, es construí un primer rellotge mecànic al cloquer de l'església parroquial de Santa Maria que va acabar regint un campaner retribuït pel consistori. A la primera meitat del quatre-cents, en canvi, l'únic dispositiu existent eren diferents «senys» o campanes, que foren renovats a instàncies dels obrers de l'església parroquial, però finançats des de la clavaria municipal. Vegeu sobre tot això, amb bibliografia complementària que s'hi cita: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 660, 665-667, 720-723, 740. Per contra, a la ciutat de Tortosa ja hi havia una casa del rellotge cofinançada pel municipi i el capítol integrada al complex catedralici des de 1404, per bé que no s'hi instal·là un aparell veritablement mecànic fins l'any 1474: J. VIDAL FRANQUET, *Les obres de la ciutat...*, p. 112-119.

⁵⁹³ AMGi, I.1.1., n. 44, f. 24v-27r (1418/07/29), 61r-v (1418/12/31); *Ibid.*, n. 46, f. 89v (1422/04/23), 101r-v (1422/12/22). El seu receptor, el mercader Nicolau Anglès, rebé un mínim de 809 ll. 7 s. 8 d., quantitat a què, tanmateix, s'aplicaren deduccions tenint en compte persones finalment considerades exemptes i en els casos de particulars que havien realitzat préstecs amb anterioritat, *a priori* en el marc del préstec aprovat l'any 1403. L'any 1422, de fet, encara es pagaven algunes peces del mencionat «rellotge»: AMGi, I.3.3.2.4., reg 43162, s.f., 1422/01/08.

D'acord amb el que justificarem en un proper apartat, cal tenir present, d'entrada, que la universitat gironina i els òrgans de govern que s'anaren consolidant des de principis del tres-cents no comptaren amb cap edifici propi en tota aquesta centúria, sinó que les assemblees del consell denominat general tenien lloc, de forma ordinària, al convent de framenors, mentre que les reunions més restringides de jurats i eventuais assessors acostumaren a celebrar-se a l'alberg particular del regidor més veterà de la mà major. Així les coses, des de les acaballes del segle XIV es documenten iniciatives puntuals per habilitar un local propi per al consell, si bé es tractaren d'acords de govern sense a penes transcendència⁵⁹⁴.

En realitat, no es posà fil a l'agulla fins aproximadament els anys 1412 i 1413. I, ben mirat, si tot plegat ja no era una maniobra premeditada i conscient, s'acabà arribant a disposar una casa per al consell aprofitant l'impuls d'una altra empresa que havia arrencat a mitjana dècada de 1380. Ens referim a la vertebració d'un consolat de mar a la ciutat, el privilegi fundacional del qual, expedit l'any 1385, incorporava una concessió del monarca a favor de les autoritats locals per aplicar noves exaccions a fi de finançar un hipotètic equipament propi de la institució⁵⁹⁵. Amb aquelles provisions de l'aleshores infant Joan s'obria, doncs, una via legal perquè els jurats de la ciutat construïssin o comprassin un edifici per a ús comunitari i, el que era més important, estaven facultats per la implantació dels mecanismes fiscals necessaris per assumir-ne els costos sense alterar el sistema bàsic de funcionament de la hisenda local que havien blindat les ordinacions vigents des de finals dels anys 1370.

Així s'entén probablement que l'any 1412 s'iniciessin els tràmits per intentar «construir e heddificar casa del consolat de la mar» a l'Areny de l'Onyar i es comencés a aplicar un nou impost sobre les mercaderies⁵⁹⁶. I, en un gir teòricament inesperat, tan sols uns mesos després, el novembre de 1414, es desistia de bastir un nou edifici en la ubicació prevista en inicis i es decidia adquirir una casa a la plaça de les Albergueries que havia estat del jurista difunt Francesc Santdionís. Per la compra s'havia d'abonar a la filla i hereva del titular 12.000 s., i l'operació es volia finançar mitjançant la venda d'un censal mort de 600 s. de

⁵⁹⁴ Per exemple, es plantejà, sense més conseqüències, comprar una casa «pro consilio et congregatione consilii» l'any 1383: AMGi, I.1.1., n.12, f. 3r-v (1383/01/08), 9v-10v (1383/04/04).

⁵⁹⁵ Sobre el privilegi de fundació del consolat de mar, vegeu: cap. 1.3.3.4.

⁵⁹⁶ El mes de febrer en una sessió del consell s'acordà construir la llotja o consolat de mar en un solar fora muralles a l'Areny de l'Onyar, entre els portals de la Plaça de les Cols i el de la Carnisseria: AMGi, I.1.1., n. 42, f. 20v-21v, 1412/02/08. Atès l'emplaçament en un espai que seguia formant part del patrimoni reial, el govern de la ciutat hagué de satisfer 1.100 s. (100 florins) al batlle general de Catalunya per la corresponent llicència urbanística: AMGi, I.1.1., n. 43, f. 39v-40r, 1414/03/15. Quant al nou impost que a finals d'any ja s'havia començat a cobrar: AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. 4, f. 69r, 1412/12/30; AHG, Gi-01, vol. 354, s.f., 1412/12/31.

pensió anual (l'interès seria, per tant, del 5%) que s'assignarien al *vectigal* o nova exacció ja implantada des de l'any 1412 i que, en qualsevol cas, se seguiria arrendant durant 4 anys a fi de redimir la renda⁵⁹⁷. D'aquesta forma, documentem que des de finals de 1413 i de cara a l'exercici de 1414 ja s'havia licitat el nou *vectigal* que fiscalitzava diverses mercaderies específiques no previstes en la imposició tradicional sobre el comerç. Se'n repetí l'arrendament per un quadrienni de 1415 a 1419 i, després del parèntesi d'un any, un últim durant 1421⁵⁹⁸. Ultra la inversió per a la compra, però, s'havia de preveure el pagament anual d'un cens al senyor directe de l'immoble, que era la Sagristia Segona de la seu i que, almenys des de 1419, es negocià perquè es fixés en 60 s. amb l'objectiu final que quedés amortitzat després d'haver acumulat un total de 2.400 s. en lliuraments fraccionats⁵⁹⁹.

En efecte, a tenor de la documentació generada per totes aquestes operacions, estem sempre davant d'una nova llotja per a mercaders, encara que s'haguessin ocupat d'adequar-la els regidors i el govern municipal com si es tractés d'un assumpte d'interès comú. Però és que, a la pràctica, era així: amb la compra d'un alberg per instal·lar-hi la llotja el que es feia, en realitat, era adquirir una casa per al consell, l'òrgan màxim de representació de la ciutat⁶⁰⁰. Altrament no tindria sentit que des de l'any 1415 documentem amb claredat que el

⁵⁹⁷ AMGi, I.1.1., n. 43, f. 67r-69r, 1414/11/?. L'acord es va prendre, com en altres ocasions, amb diverses veus que discrepaven en alguns punts. Els contractes de la compra de l'immoble (duta a terme el dia 1414/11/09 i la venda del censal quedaren recollits en un registre específic: AMGi, I.3.2.1., llig. 1, reg. 1.

⁵⁹⁸ Quant a una primera versió de l'acta d'arrendament del *vectigal* en què es dedueix que uns 33 s. del producte de l'arrendament revertien directament al notari que ho escripturava, si bé es tractava d'una assignació condicionada per una major feta prèviament al batlle general de Catalunya que, possiblement, malgrat el canvi d'emplaçament de la presumpta llotja, seguí cobrant una taxa: AHG, Gi-01, vol. 354, s.f., 1412/12/07.

⁵⁹⁹ AMGi, I.1.1., n. 45, f. 15v-17v, 1419/02/27.

⁶⁰⁰ La vinculació entre una hipotètica llotja de mar i la casa del consell de la ciutat ja ha estat evidenciada per diversos autors, encara que sense acabar-se de precisar. N'és una bona prova la síntesi historiogràfica oferta a: Rafael TORRENT ORRI, *Les llotges de Girona, Sant Feliu i Castelló i la projecció del Consolat de Mar fins el nostre temps*, Girona: Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Girona, 1974, p. 53-82. Autors que coneixien a fons la institució municipal com J. De Chía o Ll. Batlle potser ja arribaren a la mateixa conclusió que desgranem, però no acabaren de posar-ho mai per escrit. D'una banda, De Chía, en uns inventaris elaborats per ell mateix d'esdeveniments destacables que havia trobat a la documentació municipal, ja anotava: «Casas consistoriales: Hasta 1414 los jurados celebraban sus sesiones en la casa de los frayles menores, después las celebraron en su propia casa que llamaban la nueva lonja, y en acuerdo de 6 setiembre de 1446 se dispuso que se llamara Casa del Concejo hasta 1719 que empezó a llamarse casa del Ayuntamiento y ahora casa consistorial” “nota dorsal: Vide el libro suelto de 1414 n. 38 sobre la adquisición”»: AMGi, Instruments de descripció, RE: 62, f. 23, c. 1860. De l'altra, Batlle apuntava de passada que la casa del consell era posseïda per la universitat des que l'havia adquirida l'any 1414: Lluís Batlle Prats, «Pesos, mides i mesures de Girona en els segles XV i XVI», *Estudis d'Història Medieval*, 2 (1970), p. 102-107, p. 107. El primer treball recent on es presenta l'essència del que intentem demostrar, la compra feta l'any 1414 de l'immoble que esdevindria la casa del consell independentment de la nomenclatura que el lligava a una presumpta llotja de mar, és: Anna GIRONELLA DELGÀ, «Fons documentals per a l'estudi de l'urbanisme a Girona en època medieval», *Construir la ciutat (I), De Kerunta a la crisi baixmedieval*, Conferències a l'Arxiu Municipal 8, Girona: Ajuntament de Girona, 2013, p. 9-40. Per a l'estat de l'edifici a la segona meitat del segle XV són d'una gran riquesa diversos inventaris que se'n realitzaren: Lluís BATLLE PRATS, «Inventarios gerundenses del siglo XV», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 6 (1951), p. 179-192; ID., «La Casa del Concell de Girona en 1498», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 17 (1964-1965), p. 373-381.

plenari passà a celebrar allí, a l'alberg de la plaça de les Albergueries comprat als Santdionís, les seves sessions i que, quan disposem d'una acta de la cerimònia de renovació de magistratures del dia 1 de gener després de diverses legislatures de no conservar-se, ja es descriu l'existència d'un immoble amb diverses dependències, a saber: una sala del consell general, una sala major dita «lo parlament» i un altre espai conegut com la «casa del arxiu»⁶⁰¹.

Comptat i debatut, l'aparença formal o ficció que tota l'operació havia conduït a la construcció d'una nova llotja es mantingué durant molts anys, potser a causa de les constriccions legals apuntades per crear nous impostos amb finalitats alienes al deute si no s'autoritzaven de manera explícita com només s'havia aconseguit per la llotja. D'aquesta forma, a pesar que en la documentació oficial el consell sempre quedés aplegat a la nova llotja de la ciutat, l'edifici actuaria des de bon principi com a casa de la ciutat⁶⁰². El canvi oficial de nomenclatura no es produí fins l'any 1446⁶⁰³. Malgrat això, al llarg de la primera meitat del segle XV s'hi efectuaren diverses obres que no entrarem a detallar, com ara la reparació de la teulada i el gravat d'un escut del municipi en «lo portal o front de la casa del consell», a més d'adquirir un retaule amb la imatge de la Verge. Els costos dels treballs, d'altra banda, normalment s'abordaren a partir d'una nova administració de la hisenda local que anà prenent forma en aquells mateixos anys: la botiga del forment⁶⁰⁴. En resum, cal retenir que la fase per a l'adequació d'una casa del consell amb més implicacions financeres per a la tresoreria municipal fou la corresponent a la compra de l'immoble duta a terme a les darreries de 1414 pel preu de 12.000 s. i la venda d'un censal assignat a un nou impost indirecte sobre determinades mercaderies que es cobrà entre 1414 i 1421.

⁶⁰¹ La primera acta en aquest sentit és de l'any 1418: AMGi, I.1.1., n. 44, f. 1r-7v, 1418/01/01.

⁶⁰² Al capdavant, el terme de la llotja nova («in domo nove lotgie civitatis») es mantingué en la documentació notarial elaborada pel fedatari que actuava d'escrivà del municipi, però no necessàriament en la d'altres notaris. Per consegüent, en un document de principis de 1415 sobre la venda d'una casa al Carrer Nou de la ciutat ja es registrava una afrontació per la banda nord amb «domo de pertinenciis hospicio quod est diu empti per universitatem civitatis Gerunde, quod hospicium fuit heredis venerabilis Francisci de Sancto Dionisio, quondam». Per una referència posterior: AHG, Gi-10, vol. 79, s.f., 1431/05/23 (s'hi fa esment d'una trobada dels jurats «in domo vocata de la ciutat»). D'altra banda, sorprèn constatar que les reunions del consolat de mar o, almenys, l'acte d'elecció de nous representants no tingueren lloc a la presumpta nova llotja sinó en una sala del monestir de Sant Martí Sacosta, encara que, pels volts de 1427, s'esmentés que hi havia una part al cancell de la casa de la ciutat destinada a la cort del consolat: AMGi, Esborrany dels Manuals d'Acords (1427), f. 98r, 1427/01/17. Per un exemple de l'acte de renovació de magistratures del consolat a les dependències de Sant Martí: AHG, Gi-01, vol. 389, f. 126r, 1421/10/29.

⁶⁰³ La dada, sense entrar en el procés que hi havia menat, ja fou recollida per Joaquim PLA CARGOL, *Gerona Arqueològica y Monumental*, Madrid: Dalmau Carles, 1943, p. 268.

⁶⁰⁴ Quant a les obres a la teulada, al senyal de la ciutat i al retaule, obrat pel pintor Domingo Matalí, respectivament: AMGi, I.1.1., n. 48, f. 20r, 1426/03/12; AMGi, I.1.1., n. 51, f. 68r, 1432/12/30; AMGi, I.1.1., n. 54, f. 46r, 1437/10/15. A propòsit de la capella que s'hi adequà sota l'advocació de sant Miquel l'any 1450 i a referències a un retaule primigeni amb una imatge de la Verge: Lluís BATLLE PRATS, «La antigua capilla de San Miguel de la casa de la ciudad», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 20 (1970), p. 317-355.

Les **obres del Ter** foren també un projecte de llarga durada que travessà gairebé tota la primera meitat del segle XV⁶⁰⁵. Les raons per endegar-lo ja es posaren en relleu l'any 1403 quan havia quedat palès que el riu Ter, en temps de pluges intenses, tenia tendència a desviar-se massa fins a tocar del portal septentrional del raval del Mercadal i a envair hortes adjacents. Aleshores, el consell escollí dos síndics que havien de prendre acords juntament amb dos representants de l'altra institució implicada en tant que titular del domini eminent de la major part del territori afectat, el capítol de la seu⁶⁰⁶. Quatre anys després, des de l'assemblea es tornava a autoritzar a dos dels seus membres per proveir sobre l'assumpte i, alhora, preparar una talla que gravés les terres i possessions, així com censos i rendes ubicats a l'horta directament amenaçada pel fenomen ja exposat l'any 1403⁶⁰⁷. No cal dir que els criteris que es plantejaven per aquella contribució no eren compartits per tothom. Però és que, més enllà de divergències per certs detalls entre els consellers, el principal opositor fou el capítol catedralici i el clergat gironí en general, absolutament contrari a cofinançar els treballs necessaris per pal·liar el problema del curs del Ter⁶⁰⁸.

Malgrat tot, a la dècada de 1420 s'intensificaren les gestions per iniciar les obres necessàries. En línies generals, es tenia la intenció de plantar arbres en els aiguallaixos del Ter que afavorissin la contenció de les aigües i posteriorment parcel·lar-los i establir-los segons consideressin els jurats i el consell general⁶⁰⁹. Un altre aspecte que calia regular era el de les rescloses al llarg del tram del Ter que vorejava la ciutat⁶¹⁰. Amb aquest objectiu es treballà en dues direccions simultàniament. D'una banda, es prepararen noves talles per captar

⁶⁰⁵ Tal com ja detectà Ll. Batlle, aquesta obra donà origen a la Devesa, la cèlebre arbreda municipal encara dempeus: Ll. BATLLE PRATS, «Diplomatarario gerundense de Alfonso el Magnánimo...», p. 24-26.

⁶⁰⁶ AMGi, I.1.1., n. 38, f. 50r, 1403/08/29.

⁶⁰⁷ AMGi, I.1.1., n. 40, AMGi, I.1.1., n. 40, f. 38v-40r, 1407/05/24.

⁶⁰⁸ El plet obert amb el municipi s'allargà durant dècades. I no es tancà fins un arbitratge de la reina Maria i de l'arquebisbe de Saragossa de 1442 que obligà els eclesiàstics a pagar al consistori 1.000 ll.: AMGi, I.1.1, n. 56, f. 80v-81v, 1442/06/15. Al cap de pocs dies un síndic de la ciutat admetia haver-ne cobrat una part, 300 de les 1.000 ll.: AHG, Gi-04, vol. 162, s.f., 1442/06/18. També es fan eco d'aquesta llarga pugna entre la ciutat i el bisbe que, entre els anys 1420 i 1440, inclogué vets a la universitat, d'una banda, i represàlies amb la complicitat dels oficials reials, de l'altra, alguns episodis documentats per J. de Chía, S. Sobrequés o J. Fernández Trabal. Respectivament: J. DE CHÍA, *Bandos y bandoleros...*, vol. I, p. 297-302; S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Documentos relatives a la familia Margarit...», p. 260; J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una familia catalana medieval...*, p. 285-287, 339. Recordem la millor síntesi en aquests moments sobre conflictes fiscals entre corporacions municipals i Església a Catalunya: P. VERDÉS PIJUAN, «La contribución eclesiástica a la fiscalidad municipal...», p. 131-168.

⁶⁰⁹ AMGi, I.1.1., n. 48, f. 41r-42r, 1426/09/18; AMGi, I.1.1, n. 52, f. 9v, 1434/01/08.

⁶¹⁰ Per això sembla que sempre es volgué impedir que se'n construïssin de noves entre l'anomenada resclosa reial (des d'on desviava corrent pel Monar) fins al Pont Major: AMGi, I.1.1, n. 53, f. 8r-10r, 1436/01/10. En la reparació de les rescloses ja existents és on potser es començà a treballar primer: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 32r-33r, 1424/08/14.

fons⁶¹¹. De l'altra, feia falta aconseguir una concessió important perquè l'empresa impulsada des del municipi fos factible: el domini sobre els espais riberencs. I així l'any 1423 s'impetrà a la reina Maria la donació a favor de la ciutat dels drets sobre els aiguavessos dels rius Ter, Güell i Onyar que òbviament fins aleshores formaven part del patrimoni regi, de manera que des del govern local es poguessin administrar aquestes parcel·les i, per tant, efectuar-hi els treballs previstos sense impediments legals⁶¹².

L'any 1424 es considerà necessari anar més enllà de la implementació d'una talla i es volgué obtenir la llicència per a una primera emissió de censals fins a 20.000 s. destinada al projecte, cosa que es repetí l'any 1425 a fi d'obtenir 30.000 s. addicionals⁶¹³. És possible que llavors ja es realitzessin diverses vendes, però les primeres que podem documentar amb la finalitat explícita de subvenir a les obres del Ter són de l'any següent, 1426, quan es constituí síndic Miquel II Vilar, la mateixa persona que actuava de clavari de les imposicions des de feia temps⁶¹⁴. Llavors, entre el març de 1426 i el desembre de 1427, es contractaren 18 censals morts al 5% d'interès que sumaven 2.275 s. de pensions anuals i 45.900 s. de capital⁶¹⁵. Val a dir, que, malgrat el nou augment del nivell del deute que suposava aquella sèrie, el propòsit inicial era que els censals fossin redimits en un termini breu gràcies a una transferència de 12.000 s. que, segons veurem, des de l'any 1417 es pactà que calia fer anualment des de la clavaria de les imposicions amb la finalitat d'amortitzar títols de deute⁶¹⁶. Això no obstant, en els exercicis successius (1429 i 1430) s'obtingueren noves autoritzacions règies per emetre més deute fins a la suma de 16.000 s. i se seguí encomanant la tasca de concertar els contractes al clavari Miquel II Vilar⁶¹⁷. D'aquesta

⁶¹¹ AMGi, I.1.1., n. 46, f. 92r-v, 1422/08/27. Sobre la talla llevada l'any 1423, una de les poques en què es conserva un fragment de l'estimació duta a terme dels immobles els titulars dels quals estaven obligats a contribuir al finançament de l'obra: C. GUILLERÉ, «Les sources financières et fiscales de Gérone...», p. 49.

⁶¹² En primera instància la reina Maria atorgà la meitat dels drets i, al cap d'un any, molt probablement en el marc de les negociacions entaulades amb el municipi per la demanda de coronació del Magnànim i la seva esposa, el monarca lliurà a la universitat la meitat restant: Ll. Verd, docs. 354 (1423/09/06) [la data del document és aquesta i no la que se cita en l'edició del cartulari com, de fet, prova l'edició que en féu Ll. BATLLE PRATS, «Diplomatario gerundense de Alfonso el Magnánimo»..., p. 32-33], 355 (1424/11/07). La primera concessió inclogué, a més, una lletra de la reina que ordenava als seus oficials executar les talles que es volguessin aplicar per la dita obra: AHG, Gi-01, vol. 391, s.f., 1423/09/16.

⁶¹³ AMGi, I.1.1., n. 47, f. 32r-33r (1424/08/14), 95v-97r (1425/10/10). Quant a les llicències obtingudes successivament: Ll. R., vol. II, docs. 456 (1424/08/25), 460 (1425/10/30).

⁶¹⁴ AMGi, I.1.1., n. 48, f. 37v-38r (1426/07/06), 41r-42r (1426/09/18). A l'espera del document, Miquel II Vilar, clavari de les imposicions, s'oferia per bestreure diners dels seus propis cabals. Vegeu sobre aquest tresorer i les seves funcions: cap. 2.2.1.

⁶¹⁵ AMGi, I.3.3.2.4., antic llig. 27, f. 58r-61v, 94r-95v, 170v-172v.

⁶¹⁶ AMGi, I.1.1., n. 48, f. 57r-58r, 1427/06/21.

⁶¹⁷ La llicència de 1429 fou de 6.000 s., mentre que la de 1430 de 10.000: Ll. R., vol. II, docs. 465 (1429/04/30), 468 (1430/09/30). Quant al sindicat: AMGi, I.1.1., n. 50, f. 42r-44r, 1430/11/14. Cal fer notar, d'altra banda, una proporció molt important de la mà d'obra no degué ser contractada, sinó conformada per habitants de la ciutat organitzats en cinquantenes o desenes que havien d'anar-hi a prestar servei o commutar

forma, el mateix individu que des de 1428 havia de regir conjuntament la clavaria de les imposicions i la dels jurats articulà una administració paral·lela per a l'obra fluvial que es nodria principalment dels ingressos obtinguts amb els capitals dels censals i que servia per pagar els operaris i els proveïdors⁶¹⁸.

Després d'un breu parèntesi i al·legant els desperfectes provocats per inundacions recents a les rescloses, l'any 1434 es donà un nou impuls a l'obra amb una nova emissió de més censals i l'aplicació d'un cabeçatge a totes les carns tallades al maell de la ciutat que, *a priori*, suplantà durant dos anys la imposició habitual sobre el consum i la compra-venda de carn⁶¹⁹. En suma, l'any 1437 tot fa pensar que ja s'havia completat el gruix del projecte de reconducció dels braços laterals del Ter i els jurats començaren a concertar els primers establiments de la nova zona arbrada a particulars⁶²⁰.

Els tres projectes comentats encapçalen la llista d'obres endegades des del consistori al llarg dels segles XIV i XV. Segons hem vist, les despeses més importants coincidiren amb la compra de l'immoble per a la llotja o la casa del consell i, especialment, amb les intervencions dutes a terme a la llera del Ter a partir d'aproximadament 1425. En aquells moments també hem detectat traços d'un parell d'obres planificades des del consell i finançades, encara que en principi tingueren poca repercussió en l'aparell fiscal i la tresoreria locals. En primer terme, l'any 1428 es construí *extra muros*, a tocar del porta de la plaça de les Cols, una nova plaça anomenada de la Llana i que s'havia de convertir en l'únic punt de venda de la ciutat d'aquesta matèria, de draps i d'altres productes tèxtils seguint uns horaris i un protocol rigorós estipulat pels jurats en connivència amb els sobreposats dels oficis del ram⁶²¹. Per contrast amb aquesta darrera instal·lació que tot indica que gaudí de

l'obligació per una petita suma, segons es desprèn de AMGi, I.1.1., n. 48, f. 39r-v, 1426/07/27. Aquests sistemes d'organització han estat estudiats especialment des de l'òptica dels serveis militars, tot i que també se'n constata l'aplicació per a d'altres tasques en viles com Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 719.

⁶¹⁸ Ho il·lustra el document d'exoneració de la gestió que dugué a terme Vilar entre 1427 i 1428 on se li reconegueren unes entrades de 25.900 s. i unes despeses més o menys equivalents per somades de vi i altres vitualles comprades pels qui anaven a treballar a les obres: AMGi, I.1.1., n. 49, f. 51r-v, 1429/01/04.

⁶¹⁹ Quant a l'ordre al síndic Miquel II Vilar perquè vengués censals morts fins a 1.000 s. per completar la plantada d'arbres: AMGi, I.1.1., n. 52, f. 9v, 1434/01/08. Pel que fa a la implementació de l'impost per capitació: Ibid., f. 7r-9r (1434/01/08), 12v (1434/02/13), 21r-v, (1434/10/15). El dret fou suspès durant alguns mesos en més d'una ocasió (per exemple: Ibid., f. 21r-v, 1434/10/15) i collit directament sense arrendar-lo durant la meitat de 1435 i tot 1436: AMGi, I.1.1., n. 52, f. 114r, 1435/12/30. D'altra banda, la reina Maria prohibí que s'apliqués a les persones eclesiàstiques: Ll. R., vol. II, doc. 480, 1434/09/24.

⁶²⁰ A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n. 55, f. 67v-68r (1440/04/18), 96r-98v (1440/10/08).

⁶²¹ Hi ha una primera traça de la iniciativa de 1393 que passava per reproduir models ja existents a les ciutats de Barcelona i de Perpinyà: AMGi, I.1.1., n. 28, f. 22v-23r, 1393/12/24. Quant a les ordinacions que havien de regular el funcionament d'aquest espai: AMGi, I.1.1., n. 49, f. 24v-28r, 1428/10/12; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 71v-72v, 1435/07/21. A propòsit d'algunes de les despeses ocasionades, per exemple, de cara al bastiment d'una teulada que cobrí la plaça: AMGi, I.1.1., n. 49, f. 31v-32r, 1428/12/30; AHG, Gi-01, vol. 402, Sf,

molt poca continuïtat, molt a prop d'allí, en un altre solar de l'Areny que afrontava amb el portal de Malaventura, l'any 1434 s'ubicà definitivament la casa del pes de la farina, segons remarcarem, un equipament bàsic per al cobrament de les exaccions sobre la mòlta de cereals⁶²².

* * *

Com hem vist, cal distingir dos grans àmbits en el camp de les necessitats comunitàries alienes al procés d'emmurallament: el de la provisió cerealística i el dels projectes arquitectònics impulsats des del consell (TAULA 2.2., GRÀFIC 1). Quant al primer, destaca l'elevada despesa que suposà la campanya d'abastament frumentar del difícil període comprès entre 1374 i 1376, quan es desemborsaren més de 100.000 s. per aquesta raó, coincidint també amb grans inversions a les muralles. En episodis posteriors es pot documentar que el govern municipal desplegà dispositius similars amb la mateixa funció, encara que les fonts disponibles no permeten valorar-ne l'impacte econòmic. Tot i això, no hi ha proves del fet que les adquisicions de forment per a la revenda a la ciutat a través de botigues efímeres fossin una causa significativa de l'increment dels costos assumits per la tresoreria gironina i que l'obliguessin a endeutar-se de forma desmesurada. A més, amb posterioritat als anys 1374-1375, estem davant d'episodis relativament espaiats en el temps, a saber: 1390-1391, 1403-1404, 1411-1412, 1414 i 1419.

També constituïren episodis força discontinus els projectes edilicis endegats pel consistori. La reforma del complex per assenyalar les hores des del campanar de la catedral comportà la col·lecta d'un préstec i el repartiment d'alguna talla complementària durant un període concret de la primera dècada del quatre-cents. L'adquisició d'un immoble per situar-hi la casa del consell es féu, l'any 1414, pel preu de 12.000 s. i es finançà a través d'un censal amortitzat en pocs anys. Per contra, les obres a la llera del Ter constituïren una empresa de més envergadura i que drenà força recursos al llarg de les dècades de 1420 i 1430, ja que s'hi destinaren entorn a 71.000 s. i s'emeteren força censals per obtenir aquest capital. Tanmateix, no cal dir que estem lluny dels nivells de despesa i consegüent endeutament assolits entre 1350 i 1396 que tenien en la guerra i els seus efectes col·laterals la causa principal.

1428/11/13; AMGi, I.3.3.2.4., reg 43162, 1428. Malgrat la construcció d'un nou equipament, pocs anys després es traslladà el punt central de venda de llana a la plaça de les Albergueries: AMGi, I.1.1, n. 52, f. 71v-72v, 1435/07/21; AMGi, I.1.1, n. 56, f. 72r-75r, 1442/03/13.

⁶²² Sobre el pes de la farina, vegeu: cap. 1.4.2.2.

1.3.6. L'evolució dels vectors de despesa a la ciutat de Girona (1345-1445)

Certament, en un balanç dels motius de despesa que es presentaren per la ciutat de Girona durant els segles XIV i XV els afers bèl·lics ocupen un lloc central. I això potser no tant si ho calculem en termes globals dins del conjunt de l'època estudiada (1345-1445), ja que diverses necessitats comunitàries també requeriren força recursos, com pel seu pes indiscutible justament en l'etapa que cristal·litzà tot el sistema analitzat en el present capítol (TAULA 2, GRÀFIC 1).

Recordem que foren distintes guerres en què participà la monarquia el que suposà incrementar la pressió fiscal des d'abans de 1340 i la portaren a uns nivells inusitats entre aproximadament 1353 i 1366. Ho il·lustren, sense anar més lluny, algunes de les xifres aproximades que hem calculat. Entre 1340 i 1347 es desemborsaren 240.000 s.; entre 1350 i 1356, 680.000; i durant la Guerra contra Castella (1356-1366), un total de més de 900.000 s.

A això cal afegir-hi el ritme sostingut d'exigències lligades a un altre aspecte militar: les campanyes de defensa del principat, en què també podem incloure les dues guerres emporitanes. Des de 1361 fins 1440 les redempcions de convocatòries d'host comportaren més de 17.000 s entre aquest primer any i 1374, uns 133.000 s. en la contesa enfront del comte d'Empúries entre 1384 i 1386, 30.600 s. en l'entrada de 1389-1390 (en la de 1396 els costos foren sostinguts, en principi, pel General) i entorn a 10.000 s. per diverses raons vinculades a un nou enfrontament amb la corona de Castella l'any 1430. Finalment, les obres d'emmurallament de la ciutat es mostren com un fenomen indèstria dels moviments esmenats i realment costós, en especial durant les tres últimes dècades del segle XIV. Ja s'hi destinaren sumes notables que no podem calcular abans, però, com a mínim, entre 1372 i 1376 distints trams absorbiren més de 360.000 s. Els treballs es tornaren a reprendre amb força a partir de 1384, i fins l'any 1386 comportaren despeses de prop de 87.000 s, així com de més de 150.000 entre 1389 i 1390. Intervencions de millora posteriors de l'any 1413 i de 1438-1439 significaren, respectivament, 40.000 s. i 20.800 s.

En un altre ordre de coses, com hem vist, les demandes fiscals per part de la corona a partir dels darrers compassos del regnat del Cerimoniós es fonamentaren en distints pretextos (coronacions i matrimonis de la família reial, juntament amb altres raons molt variades) i donaren peu a intenses negociacions. Molt a grans trets i a tall d'aproximació, els coronatges suposaren a Girona prop de 60.000 s. entre 1386 i 1424; els maridatges, entorn

a 50.000 entre 1394 i 1427; i un ampli apartat que podem anomenar d'exigències "encobertes", no menys de 120.000 s. entre 1371 i 1443. Fou superior el que calgué aportar a noves expedicions a Sardenya: en hipòtesi, uns 31.000 s. entre 1367 i 1368, a la vegada que fins a 170.500 s. l'any 1393.

En darrer terme, si no hi incloem les inversions per a les muralles, el capítol de despesa tocant a les necessitats comunitàries fou comparativament menor. És cert que es gastaren 100.000 s. per proveir de gra la ciutat en el difícil bienni de 1374-1376, però no advertim grans desemborsaments per campanyes posteriors. Tampoc sembla que els projectes d'obra del consell impliquessin endeutar-se en excés més enllà dels impostos directes repartits pel "seny de les hores", el finançament via censal de la compra de la casa del consell i les emissions de rendes de cara a arranjar el curs del Ter a fi d'evitar riuades.

En situar tots aquests vectors de despesa en una seqüència cronològica, constatem el següent (GRÀFIC 1). D'entrada, segons avançàvem, els donatius i ajudes lligats a la guerra, en especial l'enfrontament pel control del Mediterrani occidental i la Guerra dels Dos Peres, comportaren desemborsar grans quantitats en el lapse d'una dècada i mitja. Tal com detallarem en el proper apartat, ja que es recorregué a les vendes de violaris de forma massiva per finançar les sumes requerides, l'endeutament de les arque gironines, com la d'altres localitats, esdevingué aleshores ja estructural.

La dècada de 1370, en canvi, no estigué directament marcada per contribucions a expedicions militars, sinó per una combinació de demandes per a la defensa de la terra, altres peticions reials de propòsits diversos i, en especial, les necessitats concurrents de la comunitat. En tot cas, portaren el volum de despesa a un nivell equiparable al d'anys d'intensa pressió fiscal com ara 1358 o el trienni 1364-1366. I és que, certament, des d'inicis de, com a mínim, 1370, les contínues injeccions de moneda al procés de reforç i ampliació del recinte de muralles feren que la tresoreria de la ciutat de l'Onyar continués requerint recursos de forma constant. Així, sobretot durant la segona guerra emporitana (1384-1386) i les incursions de companyies posteriors (1389-1390, 1396), la coincidència de tributs exigits per la monarquia amb inversions a les muralles constituïren un repte financer important pels representants gironins. Tot i això, ja estem davant d'episodis més distanciats en el temps respecte d'escenaris anteriors. D'aquí que les dues últimes campanyes per reparar trams del mur tinguessin un impacte menor.

La denominada fiscalitat "encoberta" seguí una dinàmica similar. S'uní a la concurrència de factors de la dècada de 1370 i, fins i tot, a la subsegüent posant de manifest el caràcter

inoportú de moltes d'aquestes exigències. Tot i això, els totals efectivament percebuts, tret de la gran contribució vinculada a Sardenya de 1393, anaren implicant puncions cada cop més puntuals a mesura que es diluïen la resta de vectors de despesa. Encara més episòdics esdevingueren els costos de les obres impulsades des del govern municipal ja a inicis del quatre-cents, amb l'única excepció segurament dels treballs a la llera del Ter a finals de la dècada de 1420, que, aproximadament, coincidiren en el temps amb reclamacions militars del Magnànim.

Amb tot, un cop d'ull general a l'evolució de la despesa permet traçar una línia divisòria prou clara a l'any 1400. Mentre que abans d'aquesta data hi hagué escassos parèntesis (a tot estirar, l'etapa 1345-1350, l'any 1370 o el bienni 1381-1383) en què la hisenda de la ciutat de Girona no hagués de fer front a una inversió, la situació fou gairebé a la inversa durant la primera meitat del segle XV. Només en anys o breus lapses saltats s'abordaren despeses extraordinàries, i es degueren a demandes fora d'assemblees estamentals, a reformes a les muralles o a les esmentades obres comunitàries. Alhora, mai es traspassà la mitjana d'expenses anuals de vora els 60.000 s. que s'observa per la segona meitat de la centúria anterior. Fos com fos, les estratègies adoptades per fer front a tot aquest conjunt de despeses tingueren inevitablement efectes en les estructures econòmiques del govern municipal.

1.4. Els recursos fiscals i financers del municipi (1345-1445)

Tal com hem anat repetint, una de les conseqüències bàsiques de la gran pressió fiscal a què foren sotmeses les viles i ciutats del principat, en especial les situades dins dels dominis reials, entre aproximadament 1350 i 1366, fou la cristal·lització d'un veritable sistema fiscal i financer de caràcter municipal. En línies generals, després de les primeres operacions d'emissió de violaris en forma de deute públic durant el bienni de 1343 i 1344, aquest procediment financer esdevingué la principal eina amb què els representants municipals obtingueren crèdit. Així mateix, des que a principis de la dècada de 1330 (si bé en altres indrets fins i tot abans), s'evidenciaren les possibilitats que oferien els impostos indirectes, en general a través de l'arrendament de la recaptació, per recuperar totes les quantitats avançades, les imposicions es convertiren en l'instrument fiscal per excel·lència de cara a fer front al deute contret. I així donaren peu a una estructura regular des de, com a mínim,

1353. En conseqüència, les talles, l'expedient fiscal amb precedents més reculats, esdevingueren un mecanisme d'ús molt més esporàdic.

Al llarg dels epígrafs que segueixen analitzarem aquests tres pilars de les finances dels municipis catalans⁶²³. En concret, observarem les modalitats emprades i els ritmes amb què la hisenda gironina s'endeutà, la continuïtat (sense perdre de pista els canvis que s'hi introduïren gradualment) de l'aparell d'exaccions sobre el consum i la circulació de diversos productes, i, finalment, les circumstàncies en què se seguí utilitzant el repartiment de derrames.

1.4.1. L'evolució del deute públic municipal

No cal insistir en el fet que, des de principis de la dècada de 1350 i tenint en compte les primeres experiències del decenni anterior, el recurs al deute públic es mostrà com l'estratègia preferent del consell gironí per finançar la majoria de despeses. En altres paraules, per tal de fer front a les exigències fiscals i a la necessitat de captar moneda en poques setmanes, igual que en pràcticament tots els de nuclis de reialenc o, fins i tot, molts de jurisdicció senyorial i eclesiàstica del principat, es tendí a emetre rendes, en un primer moment, vitalícies (violaris) i, més endavant, perpètuas (censals morts).

1.4.1.1. El recurs massiu a les emissions de violaris i rendes mixtes (1356-1366)

Com hem vist, ja es vengueren diversos violaris per fer front a les primeres ajudes relacionades amb les guerres mediterrànies els anys 1351 i 1353. D'entarda, es provà de contenir l'endeutament assolit al llarg de la dècada de 1340, encara que arran de l'encadenament de subsidis entre 1353 i 1356 augmentaren de nou les emissions. En aquest darrer any es féu un darrer intent per eixugar el deute tot venent rendes mixtes que, a banda de permetre contribuir a una nova armada enviada a Sardenya, havien d'afavorir la reducció dels interessos dels violaris emesos dos anys abans⁶²⁴. Tanmateix, l'estiu de 1356 esclatà la guerra contra Castella i s'inicià una autèntica espiral.

⁶²³ Recordem una panoràmica clàssica sobre aquests tres elements axials: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i Pere ORTI GOST, «La Corona en la gènesis del sistema...», p. 233-278.

⁶²⁴ Recordem sobre això: cap. 1.3.1.2.

En la primera ajuda gratuïta que, l'octubre de 1356, la ciutat oferí per a l'enfrontament entre el rei d'Aragó i el seu homòleg castellà s'emeté com a mínim una renda⁶²⁵. D'altra banda, segons hem apuntat, la contribució de 38.000 s. es gestionà des de l'establiment del canviador Ramon I Medir i això potser explica les circumstàncies en què es vengueren almenys dos censals-violaris més el mes de gener següent. Probablement es destinaren a saldar el deute contret amb aquest banquer. I és que els dos compradors d'unes rendes que sumaven 10.650 s. de capital foren precisament el mateix Medir i la seva filla⁶²⁶.

Quant al donatiu de les Corts de Lleida aprovat el març de 1357, es registren, fins el gener de 1358, una sèrie d'emissions específiques per aquesta fi, en la mesura que havien de permetre cobrir la dita efectuada pel canviador Ramon I Medir al tresorer reial⁶²⁷. Al novembre de 1358 també es vengueren, com a mínim, dues rendes mixtes que sumaven 3520 s. 6 d., procés que possiblement s'emmarcava ja en l'ajuda per dos anys pactada entre Girona i el rei pocs mesos abans⁶²⁸. Per bé que les llacunes en les fonts no permetin assegurar-ho, tot fa pensar que el nivell d'endeutament no augmentà gaire durant els dos o tres primers anys de la Guerra contra Castella. La veritable escalada s'inicià a partir de 1359.

En concret, a principis d'aquest any, es dugué a terme una nova campanya d'emissions destinades, segons se suggereix en els preàmbuls dels contractes corresponents, a satisfer el deute censal acumulat fins aleshores amb motiu dels subsidis aprovats pel braç reial⁶²⁹. Es vengueren, almenys, quatre rendes mixtes. I fou un dels darrers cops en aquell cicle fiscal que s'aconseguí col·locar deute amb aquestes característiques i a un interès inferior al 10 %. El mes de maig, en una nova sèrie prevista per fer front a l'ajuda concedida al Cerimoniós l'any 1358 i que havia de durar dos anys, calgué recórrer als violaris a l'interès habitual del 14,29% (TAULA 6.1.). A més, aleshores ja s'argumentava explícitament que la venda de

⁶²⁵ D'acord amb la documentació del procés de sanejament endegat a partir de 1377, havia de tractar-se d'un censal-violari de 5.000 s. de capital que es vengué, el 26 d'octubre de 1356, a Marquesa, la muller de Ramon Bruguera, notari gironí que exercia justament d'escrivà del consell: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f 55v. L'any 1377, tanmateix, ja s'havia extingit la fracció de la renda emesa a violari per la mort de les persones sobre les vides de les quals s'havia fixat la durada d'aquella part del producte.

⁶²⁶ Ambdós es vengueren el dia 5 de gener de 1357. I consistien, en concret, en un censal-violari de 600 s. de pensió i 6.150 s. de capital (a un interès, doncs, del 9,76%) a favor de Francesca, filla de Ramon Medir i esposa de Guillem Sunyer, júnior; i un altre de 235 s. de pensió i 4.500 s. de capital (a un interès similar) a favor del propi canviador: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f. 45r, 53r-v.

⁶²⁷ Vegeu, d'entrada, cap. 1.3.1.3. També per referències del procés de reducció d'interessos iniciat l'any 1377, tenim constància de la venda d'almenys deu rendes mixtes que suposaren ingressar un mínim de 44.950 s: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f. 21v, 30r-v, 49r-50r, 50v-51r, 56r-v. Per l'única que n'hem localitzat el contracte original: AMGi, I.3.3.2.4, RG 43107, f. 339r-346v, 1357/11/06.

⁶²⁸ AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f. 3v-4v, 18v.

⁶²⁹ Un exemple a AMGi, I.3.3.2.4, RG 43103, f. 317r-324r, 1359/01/05.

rendes vitalícies era l'única solució davant de la impossibilitat d'abonar les pagues de subsidis i els deutes contrets anteriorment a partir dels preus de les imposicions⁶³⁰.

En efecte, al llarg dels següents mesos els jurats gironins tornaren a valdre's de noves emissions per complir amb les exigències fiscals (TAULA 6.2.). Vengueren diversos violaris a principis de 1360 per a l'anticipació de dues pagues del subsidi començat el maig de 1358, i també per aconseguir una suma de 25.000 s. que calia lliurar al camarlenc reial Francesc Perellós a fi de lluir diverses jurisdiccions⁶³¹. Es procedí de manera similar l'any següent per tal de satisfer les pagues del donatiu de les Corts de Cervera i, a finals d'aquell any, igualment de cara a l'inici del procés de reforç del sistema de muralles⁶³².

Atesa la successió gairebé ininterrompuda d'ajudes i donatius a partir de 1362 i, en especial, entre 1364 i 1366, el ritme d'emissions i, encara més el seu volum, s'incrementà notablement (TAULES 6.4., 6.5., 6.6., 6.7.). I això no obstant la contradictòria situació que generà la pragmàtica sanció promulgada per Pere III el març de 1363 a Montsó que prohibia noves emissions de violaris si no es destinaven a la redempció dels títols ja venuts i insistia a garantir els drets dels creditors, disposicions que, tanmateix, s'hagueren d'anar confirmant en dates posteriors en la mesura que noves provisions reials les deixaren temporalment sense efecte⁶³³.

Malgrat tot, la universitat gironina se seguí endeutant, i probablement els breus terminis fixats per les demandes fiscals i un mercat del crèdit cada cop més saturat impediren que fos amb cap altra fórmula que els violaris. D'altra banda, constituïen l'única alternativa viable als *mutua*, instruments a què, tanmateix, s'hagué de recórrer en alguns moments puntuals⁶³⁴. Així, arran de la reobertura del conflicte l'any 1362, calgué, d'entrada, satisfer

⁶³⁰ Vegeu, entre d'altres: AMGi, I.3.3.2.4, RG 43103, f. 307r-315v, 1359/05/31.

⁶³¹ Entre d'altres mostres del primer àmbit: AMGi, I.3.3.2.4, RG 43104, s.f., 1360/01/01 i ex a f. següents. 1360/01/07; AMGi, I.3.3.2.4, RG 43105, f. 95r-103v, 1360/01/07. Pel que fa al sindicat per a l'entrega a Perellós: AMGi, I.3.3.2.4, RG 43105, f. 114r-116r, 1360/07/27.

⁶³² Per exemple: AMGi, I.1.1., n. 5, f 20r, 1361/02/16. Quant al sindicat per a la reparació de les muralles: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43105, f. 256r, 1361/10/30.

⁶³³ Sobre tota aquesta qüestió: P. VERDÉS PIJUAN, «Per tal que no calgués a logre manllevar?...», p. 43; M. TURULL RUBINAT i P. VERDÉS PIJUAN, «Sobre la hisenda municipal...», p. 141-142. Per la transcripció de la pragmàtica: P. VERDÉS PIJUAN, «Per ço que la vila...», p. 363-364.

⁶³⁴ Certament, tenim constància que l'administració de la ciutat de l'Onyar concertà diversos préstecs a curt termini oferts per conciutadans seus. D'aquí que en alguns contractes lligats a emissions s'al·legués que era necessari posar fi a les obligacions contretes per representants de la comunitat, en especial, amenaçats per les penes d'ostatge que s'havien estipulat en els *mutua*. A banda d'altres episodis en què les referències són massa vagues, sabem que segur que se n'obtingueren a finals de 1363 per una demanda feta en nom del monarca per Jaume de Far saldada amb una composició i a principis de 1364 per finançar amb 7.700 s. (700 florins) una aportació de ballesters. Els jurats, facultats pel consell per vendre rendes o per emprar altres mètodes, optaren en el primer cas per manllevar 225 ll. del seu conciutadà Pere I Bordils i 50 del també gironí Francesc I Santmartí, mentre que en el segon reberen en préstec 400 florins del jurista Guillem Domenja i 300 florins del

L'ajuda graciosa promesa per la ciutat el setembre, a continuació l'avançament de pagues d'abril i juliol de 1363 del donatiu de Montsó, una provisió de gra quan les companyies mercenàries procedents de França tornaven a amenaçar els dominis del rei d'Aragó i feia falta preparar-se per un eventual setge a la ciutat de l'Onyar, i, en darrer terme, l'obligació de complir amb les entregues dels subsidis de les corts de Montsó de 1363 i de Barcelona de 1364. Per tot això s'emeteren gairebé una quarantena de rendes vitalícies (TAULES 6.5., 6.6.)⁶³⁵.

L'any 1365 seguien vigents aquests dos últims donatius i es tornà a recórrer a les vendes de violaris per respondre-hi, és a dir, a la pràctica, per saldar els deutes contrets amb els canviadors que realitzaven, en nom de la ciutat, dites o transferències a favor dels oficials reials o dels administradors dels subsidis que representaven el General de Catalunya. S'encetà en aquest sentit una sèrie d'emissions el mes de març que, a part de les pagues degudes a Medir, pretenia liquidar un préstec concedit per Vidal Caravida, un jueu gironí que tingué un paper destacat durant aquells anys com a financer de la xarxa de banquers encapçalada per Berenguer Bertran i que comptava amb Ramon I Medir com a responsable a la demarcació de Girona. Es repetí el mateix a principis de 1366 per cobrir les despeses ocasionades tant per donatius com per préstecs aconseguits a corre-cuita davant del pas de les companyies mercenàries de Bertrand de Guesclin a finals de l'any anterior i, així mateix, el mes de maig per avançar en el procés d'ampliació i millora de les muralles (TAULES 6.7, 6.8)⁶³⁶.

Mereixen una menció a part les emissions que els magistrats de Girona feren en nom dels diputats del General designats, successivament, a les Corts de Tortosa de 1365 i de Barcelona de finals del mateix any. Com explica M. Sánchez, a les darreries d'abril, els diputats elegits a Tortosa ordenaren a diverses localitats que s'ocupessin de l'emissió de rendes que estarien obligades a les generalitats implantades arreu del principat en el marc del mateix donatiu. Entre elles, hi havia Girona i s'encarregava als seus representants l'obtenció de 60.000 s. Ja d'entrada, però, es documenta que els jurats es mostraren una

mercader Pere Ferrer: AHG, Gi-05, vol. 335, s.f., 1363/12/20; AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 52r-54r (1364/01/06), 55r (1364/01/27).

⁶³⁵ A propòsit d'exemples amb els motius i referències a l'organització de totes aquestes sèries, vegeu, respectivament: AMGi, I.3.3.2.4, RG 43103, f. 80r-99v, 1362/11/09; AMGi, I.3.3.2.4, RG 43104, f. 24r-33r, 1363/11/?; AMGi, I.3.3.2.4, RG 43104, f. 44r-52v, 1364/04/22; AMGi, I.3.3.2.4, RG 43104, f.208r-217v, 1364/08/21.

⁶³⁶ Quant al primer procés: AMGi, I.3.3.2.4, RG 43104, f. 188r-197r, 1365/03/29. Pel que fa a la segona tanda: AMGi, I.3.3.2.4, RG 43103, f. 375r-383v, 1366/04/1; AMGi, I.3.3.2.4, RG 43103, f. 170r-179r, 1366/05/02.

mica reticents a complir la tasca encomanada i, encara que, ben aviat després de l'aprovació del subsidi, consta el nomenament per part del consell d'un síndic o representant, no hi ha indicis de les operacions que tal vegada realitzà⁶³⁷.

Cal esperar fins a la tardor de 1365 per trobar els primers manlleus duts a terme pel municipi gironí en nom del General. En primer lloc, quatre individus diputats pel consell concertaren un parell de *mutua* els mesos d'octubre i novembre⁶³⁸. Posteriorment, es pot resseguir força bé tota la sèrie d'emissions dutes a terme el desembre per dos síndics que, mitjançant pregons i subhastes, col·locaren 20 violaris, els capitals dels quals lliuraren a Lluís Estruç, diputat del General a Girona, a la vegada que 17 violaris i un censal-mort en una operació similar del març de 1366 (TAULA 6.9)⁶³⁹. El mes d'octubre següent es tornaren a nomenar dos membres del consell de la ciutat per reunir 1450 ll. de les 50.000 compartides entre els nuclis de reialenc per cobrir la fracció que aquell any s'havia previst recaptar mitjançant imposicions aplicades en aquests llocs i que, finalment, s'aconseguien amb l'emissió de deute. N'hem localitzat algunes vendes⁶⁴⁰.

Val a dir que totes aquestes operacions no contribuïren directament a incrementar el deute públic del municipi, ja que s'havien de sustentar en l'aparell impositiu desplegat pel General arreu de Catalunya, o sigui que l'administració local actuà de simple gestora d'aquesta

⁶³⁷ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Las primeras emisiones de deuda pública...», p. 219-258. Quant a la designació de Berenguer Moragues com a síndic a propòsit de la quota de 100.000 ll. de les 325.000 del donatiu de Tortosa que calia finançar amb l'emissió de rendes: AMGi, I.1.2.1., llig 2, s.f., 1365/05/22.

⁶³⁸ El mes d'octubre s'obtingué un préstec de 2.500 s. de Bernat de Llémèna en tant que fill i hereu del seu pare Bonanat, un notable draper de la ciutat, mentre que el mes següent un de 1.100 s. aportat per Berenguer Casadellà, un albadiner: AHG, Gi-05, vol. 336, s.f. 1365/10/04; 1365/11/12. Sabem que el retorn del manlleu de Llémèna anà a càrrec del canviador Ramon Medir, que féu dita a la família del prestador en nom dels jurats gironins en una operació que també incloïa el que els pertocava rebre d'una assignació feta pel seu conciudadà Jaspert de Campllong sobre la notaria reial. La contractació de *mutua* durant el període d'intensa pressió fiscal entre 1364 i 1367 també es documenta a la vila de Sant Feliu de Guíxols: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 132-136.

⁶³⁹ El diputat signà època de rebuda als dos síndics, Guillem I Castell i el mercader Ferrer de Segurioles, de 2.441 ll. 13 s. 4 d.: AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 133v-134v, 1365/12/15. Mesos més tard era el diputat del General qui feia arribar als síndics les sumes recaptades pels col·lectors de les generalitats sobre els draps implementades a la ciutat i amb què s'havia de fer front als interessos de les rendes emeses: AMGi, I.1.1., n. 6, f. 40v-41r, 1366/06/19.

⁶⁴⁰ AMGi, I.1.2.1., llig 6, reg 1, f 204r-v, 1366/10/21. En concret, es coneix la venda, per part dels síndics Ferrer de Segurioles (que repetia en la tasca) i del seu conciudadà Bernat Preses, d'un violari de 2.000 s. de pensió i 14.000 s. de capital i dos més de 871 s. 6 d. i 1.500 s. de pensió i 6.100 i 10.500 s., respectivament, de capital, al ciutadà Francesc I de la Via i a la seva mare. Consta, per altra banda, que la ciutat, juntament amb la vila de Sant Feliu de Guíxols, en rellevar-se els impostos sota control del General amb què s'havia previst pagar el deute mitjançant una composició conjunta de les dues poblacions, hagué d'assumir posteriorment els interessos d'aquestes rendes comprades pels De la Via: AMGi, I.3.3.1.5., llig 1, f. 4r. És possible que un parell de vendes més dutes a terme el desembre de 1366 hi tinguin a veure. Per un costat, un violari de 700 s. de preu venut a Caterina, hereva de Bernat de Bóixols, ciutadà de Girona. I, per l'altre, un de 1.050 s de capital que adquirí Joan Albert, també de Girona : AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f. 25v, 40r-v, c. 1380.

institució⁶⁴¹. Tot i això, des d'altres punts de vista, interferiren en el funcionament de la hisenda local en la mesura que apareixia una nova entitat emissora en els mercats financers locals. I, com veurem, els impostos implantats en benefici del General obligaren a adaptar les imposicions arrendades pels regidors locals.

Comptat i debatut, en l'etapa final de la guerra contra Castella s'acabaren confonent els motius pels quals el consell gironí decidí delegar funcions per emetre rendes, cosa que gairebé sempre és féu a favor dels jurats. A grans trets, hi havia urgències immediates lligades a l'avanç de la guerra, però, alhora, els calendaris dels pagaments dels diversos donatius que s'encavallaren des de 1364, així com les obligacions concretes amb els banquers per fer-hi front, exigien un drenatge continu de moneda. En paral·lel, augmentava el volum de les pensions de les rendes que s'havien anat venent des de l'inici del conflicte i que calia satisfer de forma regular. A més, segons vèiem, pràcticament tots els productes que s'emeteren en la segona part del cicle de la guerra contra Castella eren violaris al 14,29% d'interès i, a diferència del que havia succeït, per exemple, en els darrers compassos de les anomenades guerres mediterrànies, no hi hagué mai marge per assajar emissions de rendes mixtes que permetessin reduir el nivell dels interessos, la mitjana dels quals (sempre suposant que la mostra localitzada és prou representativa) devia situar-se molt a prop del 14 %⁶⁴².

En definitiva, entre l'ajuda aprovada al Parlament reial de Vilafranca de 1353 i el darrer donatiu de Barcelona de 1365, el deute censal s'assentà de forma inexorable en l'administració gironina, de manera semblant a la majoria de poblacions del principat. De fet, des del subsidi dels llocs de reialenc de 1353 s'inicià una escalada gairebé imparable. Només es detecten certes frenades en el procés d'endeutament en anys com 1356 o 1359, quan s'aconseguien col·locar força rendes mixtes per sota del 10%, que, en part, es pretenia que servissin per rescatar productes més onerosos, és a dir, violaris (TAULA 7). Tanmateix, una vegada retirades les tropes castellanes dels territoris ocupats de la Corona d'Aragó l'any 1366, s'havia format un veritable deute públic a llarg termini, garantit, en darrera instància, per tot el conjunt de gironins i els seus béns, que incidiria profundament en el futur de la institució municipal.

⁶⁴¹ Ho exposa P. Orti a propòsit del cas de Sant Feliu de Guíxols, pels anys 1366 i pel bienni 1374-1376: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 134-135, 139-140.

⁶⁴² Aquest notable increment de l'interès mitjà de les emissions de després de 1361 respecte dels anys anteriors també es constata en viles com Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, « “Per tal que no calgués a logre manlevar”...», p. 44. Allí, tanmateix, l'interès mitjà de les 59 rendes emeses entre 1362 i 1367 (29 de les quals eren censals) se situava entorn del 11,30 %.

1.4.1.2. L'assentament del deute a les arques municipals i les primeres temptatives de sanejament (1368-1369, 1377-1380)

A la segona meitat de la dècada de 1360 es féu evident la necessitat de valorar els riscos d'aquella situació i cercar possibles solucions. Així les coses, el febrer de 1368, Pere III concedí (ben mirat, seguint l'esperit de la pragmàtica sanció de 1363) una llicència a les autoritats gironines per emetre rendes. El propòsit de la noves emissions no era el d'aconseguir moneda de forma ràpida, sinó el de fer front a la llüició dels productes més onerosos que s'havien venut durant els darrers anys⁶⁴³. I pocs mesos després, el consell nomenà tres ciutadans per actuar de síndics i, literalment, pal·liar el carregós deute censal provocat per la Guerra contra Castella a través, si era possible, de l'emissió de censals morts al 7,14 i al 5% o, com a mínim, de rendes mixtes entre el 9 i l'11% de cara a redimir violaris a l'interès habitual del 14,29%. La solució majoritària fou aquesta darrera, ja que tan sols s'aconseguí vendre productes a una mitjana aproximada del 9,6 %, alhora que quedaren rendes vitalícies d'anys anteriors sense lluir⁶⁴⁴. Completat el procés, tenim constància que durant l'exercici de 1371 es pagaren en concepte de pensió de les diverses rendes aleshores vigents un total de 99.533 s. 7 d., una xifra assumible tenint en compte que just l'any 1370 l'arrendament de totes les impositions havia permès ingressar 121.760 s., però potser no tant sabent que l'any 1372 donaren força menys: 106.980 s. (TAULES 8.1 i 8.2)⁶⁴⁵.

⁶⁴³ En dates properes és probable que s'assagessin processos similars en moltes altres viles i ciutats catalanes. A tall de mostra, a Cervera també es documenten, entre 1368 i 1373, bastantes emissions de censals (uns quants ja al 5% i, a diferència de Girona, alguns adquirits per institucions religioses) per tal de rescatar violaris venuts en exercicis anteriors, si bé, segons adverteix P. Verdés, costa imaginar que el propòsit real dels regidors fos una amortització completa del deute, sinó simplement la cerca d'un equilibri entre la despesa anual que comportava i els ingressos municipals. A més, el propi autor assenyala que les campanyes de novació verdaderament efectives no es produïren fins a finals del segle XIV : P. VERDÉS PIJUAN, « “Per tal que no calgués a logre manlevar”...», p. 48-51. A la ciutat de Manresa, a partir de 1368, també es dugueren a terme vendes de censals per redimir o reduir violaris més onerosos: M. TORRAS SERRA, «El deute públic a la ciutat de Manresa...», p. 170.

⁶⁴⁴ Pot trobar-se transcrita la concessió reial amb data de 1368/02/21, Barcelona en uns quants dels contractes d'emissions de rendes, així com l'acord del consell de 1368/05/01 que habilitava Francesc Terrades, Ramon Provençal i Pere Sifré com a síndics. Tot plegat s'inclou en el registre notarial que generà el procés: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 3, reg. 1.

⁶⁴⁵ Pel que fa a les pagues de violaris i censals de 1371, ens basem en: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 1, reg. 2, f. 22r-62v, c. 1371. En tractar-se dels llibres de comptes presentants de cara a l'audició pels jurats i el tresorer encarregat de les finances aquell any, només s'hi recull el que significà desemborsar cadascuna de les entregues als censalers sense fer cap referència als capitals pels quals s'havia emès cada renda i, per tant, impedit qualsevol càlcul sobre el tipus d'interès. A tall de comparació, la ciutat de Barcelona hagué d'abonar aquell mateix any pel deute censal 362.166 s. 2 d. en concepte de pensió, mentre que també se sap que el total dels capitals era de 227.905 ll. 4 s. 4 d. i l'interès mitjà se situava al 7,95%: P. ORTI GOST, «Les finances municipals de la Barcelona...», p. 269.

En conjunt, doncs, els resultats d'aquesta primera operació de sanejament esdevingueren força limitats, sobretot davant de la nova escalada del deute que s'inicià l'any 1374. Tal com hem explicat, el sindicat de Ramon I Medir del bienni 1374-1375 per captar crèdit per a les obres de les muralles (i abordar alguns dels efectes col·laterals del procés com era l'enderrocament d'immobles de particulars) tornaren a suposar un nou salt en el nivell quantitatiu de l'endeutament de la hisenda municipal gironina. I és que, a més de la multiplicació de capitals, el tipus d'interès mitjà de les rendes emeses pel síndic esmentat ratllava el 13%⁶⁴⁶. D'acord amb els càlculs que transmetia el mateix Joan I al seu pare l'any 1378 i que ens poden oferir una certa idea de l'estat de les arques gironines, en els exercicis anteriors la ciutat havia de satisfer cada any, més o menys, 180.000 s. d'«annuals o pensions de censals e de violaris», mentre que les rebudes (per imposicions i altres emoluments) no sobrepassaven els 130.000 s. En conseqüència, el municipi arrossegava sempre dèficit i es veia obligat a endeutar-se cada any en 60.000 s. que havia d'obtenir mitjançant impostos directes⁶⁴⁷. Siguin o no exactes les xifres, el cert és que les finances gironines arribaven per primer cop a un col·lapse que no es pogué resoldre a través del mercat del deute.

Davant d'aquesta tessitura, l'estiu de 1377 es posà en marxa una nova campanya per tal de rebaixar el volum d'interessos mitjançant la reducció d'una part de les rendes que gravaven la universitat de Girona i, en paral·lel, la lluçió de les més oneroses. Val la pena analitzar-ho amb una mica més de deteniment que el procés de 1368. I és que tingué una transcendència comparativament major. Alhora, els procediments emprats i els passos que seguiren les autoritats locals ens il·lustren força bé la dimensió política i social de l'endeutament de la hisenda gironina més enllà de les seves repercussions estrictament financeres o comptables.

El punt d'arrencada es troba probablement en una entrevista de representants locals amb el duc i primogènit del Cerimoniós aprofitant la seva estada a la ciutat durant bona part del primer semestre d'aquell 1377⁶⁴⁸. Dos representants del consell li exposaren la delicada situació en què es trobava la tresoreria local. En resum, li comunicaren que les imposicions

⁶⁴⁶ AMGi, I.3.3.1.1., llig. 5, 2 vols.

⁶⁴⁷ Mateu RODRIGO LIZONDO (ed.), *Col·lecció documental de la Cancelleria de la Corona d'Aragó: textos en llengua catalana (1291-1420)*, Fonts Històriques Valencianes, València: Universitat de València, 2013, vol. II, doc. 662 (1378/08/25, Saragossa). Òbviament, cal prendre les xifres per aproximades en no remetre a cap llibre comptable o balanç concret. A més, el duc no s'hi referiria a títol informatiu, sinó per argumentar l'encert de les mesures que s'impulsaren des de la seva cort per sanejar el deute i que explicarem tot seguit.

⁶⁴⁸ Pot resseguir-se la presència de l'infant a Girona a Daniel GIRONA LLAGOSTERA, «Itinerari de l'Infant en Joan, fill del rei En Pere III», a *III Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, València: Impremta fill F. Vives Mora, 1923 [edició facsímil, amb introducció de Rafael Narbona Vizcaíno, de València, 2004], vol. II, p. 169-592, en concret p. 425-434.

i la resta de recursos fiscals no eren suficients per la paga regular de les pensions dels violaris i censals, de manera que li suplicaren i n'obtingueren una llicència per a una nova emissió de censals a un interès menor que permetés redimir els productes venuts a un interès més elevat, alhora que autoritzés (o, fins i tot, instés) a transformar tots els violaris que es prestaven cada any en censals morts⁶⁴⁹. Es posaren al capdavant de l'operatiu els propis emissaris personats davant de l'infant Joan, els mercaders Bartomeu Benet i Guillem Hospital⁶⁵⁰.

El procés, doncs, es dugué a terme entre 1377 i 1380 i inclogué distintes operacions paral·leles⁶⁵¹. Després que els síndics inspeccionessin els diversos registres amb contractes de venda de violaris i de censals i destriessin els vigents dels que ja havien estat lluits en la campanya de 1368 o en altres transaccions molt més puntuals, s'encetaren els tractes amb els creditors. La primera mesura passà per suspendre l'entrega de les pagues semestral de les rendes des de mitjan exercici de 1377 amb la voluntat d' "afavorir" o forçar el consentiment dels censalers de cara a una rebaixa dels interessos. Certament, el fet que la pràctica majoria (com a mínim un 95 % dels que acceptaren la reducció), i suposant que molt pocs no ho feren, fossin habitants de la mateixa Girona devia facilitar bastant les coses (cap. 5.1.1.). D'aquí que la suspensió de les pagues no prengué el mateix caire coercitiu que adquirí quan altres poblacions amb un gran percentatge de creditors forans entraren en una dinàmica similar⁶⁵². En la major part dels casos que ens ocupen la reducció consistí, per una banda, a unificar les distintes rendes que pertanyien a cadascun dels titulars en una única equivalent a la suma total dels capitals i, per l'altra, a pactar per aquesta nova renda una pensió anual menor que la mitjana de les pensions de cadascun dels productes anul·lats, de forma que s'aconseguia reduir l'interès que la hisenda local assumiria

⁶⁴⁹ ACA, C, reg. 1683, f. 40r, 1377/07/10, Girona. Al cap d'uns dies, la llicència es féu arribar al notari gironí Bonanat Nadal, qui s'ocuparia de l'escriptura de la major part del gran nombre de contractes que caldria preparar: *Ibid.*, f. 47r-48v, 1377/09/12, Barcelona.

⁶⁵⁰ Ens ha pervingut un volum amb el trasllat complet dels comptes d'aquest sindicat d'Hospital i Benet que ens permet conèixer-lo amb força detall: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114. Fi i al cap, constitueix la millor font per aproximar-nos a l'estat del deute gironí a la segona meitat de la dècada de 1370 i també l'utilitzem en d'altres parts per documentar emissions de rendes des dels anys 1350 que no foren objecte de cap modificació en l'operació de reducció de 1368.

⁶⁵¹ En una data similar, en concret l'any 1380, es coneix també una iniciativa d'envergadura per reduir el pes del deute del municipi de Barcelona. Els consellers d'aquella ciutat pactaren un arrendament durant 15 anys amb un financer perquè lluis 10.000 ll. de pensions de censal mort que, segons P. Ortí, devia constituir gairebé la meitat de tot el deute barceloní: P. ORTÍ GOST, «Les finances municipals de la Barcelona...», p. 270.

⁶⁵² Vegeu el que es comenta sobre aquests mecanismes a propòsit dels casos de Cervera i de Castelló d'Empúries: P. VERDÉS PIJUAN: «Per ço que la vila...», p. 124-129; A. MARTÍ ARAU, «Governar el deute en temps de crisi...», p. 129-179, en especial p. 135-140.

a partir d'aquell moment⁶⁵³. En definitiva, l'objectiu principal era convertir tots els violaris en censals morts al 7,14%, al 5% o a un valor intermedi.

Els síndics Benet i Hospital començaren a actuar d'acord amb aquesta consigna, al mateix temps que els serveis jurídics de la cort de l'infant Joan es posaren a treballar per assegurar l'èxit del pla⁶⁵⁴. Així, el protonotari Bertran de Pinós i l'auditor legal Guillem Alomar dissenyaren unes ordinacions tocants a molts aspectes del funcionament de l'administració local. Tanmateix, pretenien, en primer terme, regular el procés de reducció d'interessos que s'havia iniciat. Promulgades el novembre de 1377, entre d'altres aspectes que comentarem més endavant, fixaven per llei la conversió de tots els violaris en censals morts, en concret, els violaris amb dues vides encara vigents a censals morts al 7,14% i els que només els restava una vida al 5%. Alhora, legitimaven les suspensions de pagues des del mes de juny de 1377 i prohibien la institució de cap més sindicat per emetre rendes després del de Benet i Hospital⁶⁵⁵. En aquest mateix context, a partir del mes de setembre de 1377 i fins a la primavera de l'any següent, els síndics esmentats llüïren les rendes més oneroses, la majoria d'elles violaris venuts entre mitjana dècada de 1360 i la següent al 14,29% comú o, fins i tot, al 20% els anys 1374 i 1375.

La reducció dels interessos de molts títols de deute de vegades pogué limitar-se, en efecte, a una conversió gairebé automàtica. Amb tot, no sempre fou tan simple ni les ordinacions expedides per la cort de l'infant Joan tan efectives. D'una banda, ens consta que alguns censalers (la majoria residents fora de la ciutat de Girona i també algunes vídues de ciutadans) iniciaren accions judicials contra la corporació local des de finals de 1377 i al llarg de l'any següent després d'haver vençut els primers terminis de les pensions que la universitat els prestava (TAULA 9). De l'altra, aquestes mateixes pagues suspeses per aplanar el camí de la reducció s'havien de compensar d'alguna forma als creditors, així com les llüïcions de rendes dutes a terme de forma simultània requerien sumes importants de què la tresoreria gironina llavors no disposava, una qüestió que també es trobava entre les causes

⁶⁵³ Segons el que explica J. Morelló pel cas de Reus, es tractaria d'una variant de les dues modalitats de reducció que es contemplaven a l'època, en concret la consistent en la disminució de les pensions lligada a la rebaixa de l'interès, i distinta de la basada en una amortització parcial o un retorn de part del capital: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 806.

⁶⁵⁴ Com veurem, aquella gran implicació de l'entorn de la cort de l'infant Joan tingué alguna contrapartida important com la temptativa (encara que potser exitosa en primera instància) de prescriure inspeccions regulars de comptes dels administradors de la hisenda gironina davant d'assessors legals del primogènit. Vegeu sobre això: caps. 2.2.1 i 2.2.3.

⁶⁵⁵ *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona). Les correccions introduïdes en certs capítols del text pel mateix duc uns quants mesos després no afectaren, en essència, res d'això: AMGi, I.1.1., n. 9, f. 2r-4v, 1379/02/11.

d'alguns dels processos judicials endegats⁶⁵⁶. Per això, calgué pensar en una via per reunir les quantitats i sancionar definitivament la validesa jurídica de les conversions de violaris en censals morts per tal d'impedir més execucions.

En aquest sentit, l'abril de 1378 s'acudí a la cort del rei Pere III amb la intenció de poder tornar a organitzar un sindicat per a emissions malgrat el capítol inclòs en les ordinacions de la cort de l'infant del novembre anterior que, com hem vist, n'impedia la creació de cap més després del tàndem format per Guillem Hospital i Bartomeu Benet. Els missatgers enviats davant del monarca, havent exposat que era necessària la suma de 150.000 s per fer efectives pagues cessades i evitar d'aplicar més talles de les que ja havien estat imprescindibles per a les obres de les muralles, obtingueren una llicència per vendre censals morts fins a aquesta xifra⁶⁵⁷. La concessió potser no tingué un efecte immediat, però sí que fou utilitzada més endavant. En qualsevol cas, a principis de 1379 les negociacions tornaren a orientar-se cap a l'entorn del primogènit reial i duc de Girona. Aleshores s'aduí un total de 82.000 s. per pensions impagades i l'infant Joan atorgà una nova autorització per emetre deute fins al màxim sol·licitat, un màxim, al seu torn, ampliat en dues ocasions posteriors: quan un auditor de la cort ducal certificà que hi havia pendents per saldar 12.000 s. a diversos creditors les rendes de les quals havien estat reduïdes i, mesos més endavant, justificava la manca de 68.000 s. addicionals pel mateix motiu⁶⁵⁸.

⁶⁵⁶ Alguns creditors, a més, es dirigiren expressament a la cort del rei Pere per impetrar-li provisions que obliguessin als administradors de la hisenda gironina a pagar-los dels diners de les impositions les redempcions dutes a terme, a desgrat del pla traçat i exposat en les ordinacions dels assessors de l'infant Joan de novembre de 1377. Tenim constància d'això precisament per la missiva que el duc envià al seu pare l'any 1378 en què li exposava les reformes introduïdes i, per tal que poguessin continuar endavant, suplicava que les lletres facilitades a alguns censalers fossin anul·lades: M. RODRIGO LIZONDO (ed.), *Col·lecció documental de la Cancelleria...*, vol. II, doc. 662 (1378/08/25, Saragossa). Segons el que explica al monarca, l'infant tenia la intenció de liquidar les luïcions de rendes mitjançant «via de préstechs o en altra manera», tal com veurem que succeí.

⁶⁵⁷ ACA, C, reg. 1262, f. 50v-51r, 1378/04/03, Barcelona.

⁶⁵⁸ Per les llicències d'emissió i d'augment del sostre de deute, vegeu successivament: ACA, C, reg. 1683, f. 155v-156r (1379/02/03), 177r-178r (1379/06/09) [aquesta segona equival a Ll. R., vol. II, doc. 327, 1379/06/9]; ACA, C, reg. 1795, f. 36r-v, 1379/06/10, Girona. La primera llicència segurament derivava de la missatgeria que el consell general de la ciutat havia decidit enviar en una sessió del 13 de gener i que estava composta pel jurista Francesc Santdionís i el seu conciutadà Ramon de Bóixols: AMGi, I.1.1., n. 37, f. 41v-43v, 1379/01/13. Quant a la segona llicència, val a dir que fou precedida per una altra provisió ducal en què es refermava la necessitat de reduir tots els violaris que prestava la ciutat a censals morts, d'acord amb els capítols publicats el novembre de 1377. De fet, la mateixa missiva n'oferia la llista exacta perquè no hi hagués marge per al dubte: ACA, C, reg. 1795, f. 45r-48r, 1379/06/08, Girona. És possible que Ferrer no hagués complert estrictament la missió encomanada: Ll. R., vol. II, doc. 322 (1379/03/25). D'altra banda, seguí a la llicència una altra carta de l'infant en què ordenava a Ferrer utilitzar la suma de 82.000 per pagar interessos pendents a creditors, per bé que exactament els titulars que considerés que tenien prioritat («illis creditoribus dicte universitate quibus vobis magis visum fuerit expediens et utile»): ACA, C, reg. 1795, f. 36r-v, 1379/06/10, Girona. Sembla com si les llicències per vendre rendes expedides al llarg de 1379 tampoc no fossin suficients per reunir tots els capitals necessaris per les diverses raons que hem anat comentant. En aquest context, a finals de 1380 s'acabà fent un nou pas amb la connivència de la cort de l'infant Joan. En

Amb aquestes noves eines legals a la seva disposició, el consell de la ciutat, reunit a principis d'abril de 1379, acordà nomenar síndic Pere Ferrer, un mercader local que, de fet, en aquell mateix any havia estat investit clavari. Ferrer començà a vendre censals morts al 7,14%, amb el capital dels quals liquidà pagues pendents des de la seva suspensió el juny de 1377 i els interessos endarrerits de les rendes reduïdes, a més de quantitats degudes a gironins que havien estat víctimes d'execucions instades per creditors descontents amb l'actuació del municipi⁶⁵⁹.

El balanç final d'aquella gran campanya orientada al sanejament de les finances gironines i que conclougué a finals de 1380 seria el següent. Per una banda, en el marc del sindicat de Guillem Hospital i Bartomeu Benet, es lluíren 129 rendes que sumaven 330.274 s. de capital. Per l'altra, es refinançaren 126 títols més que suposaven un total de 805.033 s. 1 d. i, una vegada rebaixats els interessos entre el 7,14 i el 5 % segons el cas, el pagament anual de 46.619 s. A aquestes xifres hi hauríem d'afegir la suma de 272.860 s. que reportà l'emissió de 85 censals morts, però que, alhora, suposava elevar el global del capital degut a 1.077.893 s. i les pagues que calia satisfer cada any a 66.100 s. 4 d. Així mateix, les gestions dutes a terme pel síndic Pere Ferrer permeteren obtenir 56.848 s. de cara a eixugar les despeses diverses previstes, per bé que llegaren un increment dels interessos anuals de 4.281 s. 3 d.⁶⁶⁰ Finalment, encara que l'any 1378 es deia que es volia evitar aquest recurs, a mitjan 1381 s'aprovà la col·lecta d'una talla de 60.000 s. per saldar interessos pendents i altres ítems relacionats⁶⁶¹.

sojornar de nou a la ciutat el novembre d'aquell any, amb la voluntat de completar definitivament el procés de renegociació del deute municipal, el primogènit manà que els singulars de la universitat gironina, segons la seva consciència i les seves possibilitats, compressin tots els censals que fessin falta per cobrir les necessitats dels síndics i, de fet, posava a la disposició dels jurats mecanismes clarament coercitius, com ara imposicions de penes i exaccions per part de la cort, a fi d'aconseguir-ho: ACA, C, reg. 1795, f. 181v, 1380/11/09, Sant Feliu de Llobregat. Potser, finalment, només calgué recórrer a la provisió en casos molt puntuals, però assentat precedent per moments d'urgència que apareixerien en un futur, com comprovarem més endavant.

⁶⁵⁹ Vegeu el llibre de contractes d'emissió d'aquests censals en què cadascun d'ells conté el destí exacte dels capitals obtinguts mitjançant la venda de la renda: AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15. Pel que fa al trasllat d'un llibre de comptes on es recullen totes les sumes en concepte d'interessos pendents fins el gener de 1379 i que Ferrer havia de liquidar amb la nova emissió: AMGi, I.3.3.2.4., llig. 14. Els poders atorgats pel consell de la ciutat a Ferrer el mes d'abril (segons l'acta que es transcriu en els diversos contractes d' AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15) foren ratificats en una sessió posterior del mes de juny: AMGi, I.1.1., n. 9, f. 41v-42r, 1379/06/07.

⁶⁶⁰ Per aquestes càlculs ens basem, respectivament, en els següents registres ja citats: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114; AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15.

⁶⁶¹ La talla havia de repartir-se entre les tres mans i, per això, es nomenà una comissió paritària de tres talladors o taxadors: AMGi, I.1.1., n.10, f. 49r-50v, 1381/07/06. L'equip de col·lectors també estaria format per un membre de cada mà. No es conserven registres o comptes específics que certifiquin com s'aplicà, però hi ha indicis posteriors del concurs de saigs de la cort del batlle que executaren parts de la talla o empraren mètodes coercitius per cobrar-ne algunes fraccions: AMGi, I.1.1., n.12, f. 21r, 1383/07/22.

En definitiva, les campanyes de sanejament de 1368 i, sobretot, l'encetada l'any 1377 permeteren una rebaixa generalitzada dels tipus d'interès i una lleugera disminució de la suma de les pagues anuals en concepte de pensió, però menys accentuada del volum total del deute, que superava el milió de sous⁶⁶². Tant és així que els comptes que presentà el tresorer que prengué possessió de la clavaria de 1385 i hagué de certificar la liquidació de les pagues de l'any anterior ens confirmen que el total de pensions (94.712 s. 3 d.) a què s'havia de fer front anualment continuava essent similar al de principis de la dècada de 1370⁶⁶³.

Al capdavall, per més que, finalitzada la Guerra contra Castella, minvés la pressió fiscal i les peticions que pogueren produir-se per part del monarca i del seu entorn no impliquessin un augment substancial del deute, les obres per a l'ampliació i la consolidació del recinte de muralles, així com, en menor mesura, les campanyes de provisió frumentària de les males anyades de 1374 i 1375, sí que hi contribuïren de manera prou important. A més, a partir de la dècada de 1370, es feia evident un nou factor que desestabilitzava qualsevol intent mínimament ambiciós de reduir de forma substancial la massa de deute: els propis costos financers d'aquests processos.

Dit d'una altra manera, les campanyes d'emissions de rendes per lluir-ne de més oneroses o les conversions dels productes contractats en d'altres a un interès menor mitjançant pactes amb els creditors molts cops conduïen a retroalimentar el propi deute. En conseqüència, doncs, a principis de 1380 com a molt s'havia aconseguit corregir la gran crescuda produïda els anys centrals de 1370, però ni molt menys retornar a nivells previs a les guerres mediterrànies i a les guerres dels Dos Peres. De fet, si ho comparem amb la dinàmica d'altres viles i ciutats, es fracassà en la temptativa de reduir de manera significativa el pes del deute⁶⁶⁴.

⁶⁶² En efecte, a la sortida del procés de redreç de 1377 a 1380, l'administració gironina havia de satisfer la quantitat mínima de 70.381 s. 7 d. en pensions, en principi força menys (en concret, una reducció del 28%) dels 98.570 s. 7 d. pagats l'exercici de 1371. Amb tot, per calcular l'import de les pensions de 1380 només disposem dels registres del procés de sanejament financer, de manera que és molt probable que, tot i que puguin representar una suma considerable, les rendes que no foren objecte de reducció o que s'emeteren al marge del sindicat de G. Hospital i B. Benet se'ns escapin.

⁶⁶³ I.3.3.1.5., llig. 2, f. 23r-83r, c. 1390. Cal dir, d'altra banda, que per la mateixa anualitat de 1384 l'arrendament de les imposicions suposà uns ingressos de 113.620 s (TAULA 8.3.).

⁶⁶⁴ Un bon exemple d'èxit que contrastaria amb els resultats més aviat modestos assolits pels gestors de la hisenda municipal de Girona és el de la vila de Sant Feliu de Guíxols, on en la mateixa etapa entre 1378 i 1384 coincidiren mesures de redreç encertades amb anys de bonança econòmica: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 142-144.

1.4.1.3. De les darreres escalades del deute a la seva estabilització (1385-1445)

El recurs massiu a les emissions de rendes al llarg de les dècades de 1350 i de 1360, seguit de conjuntures com la del bienni 1374-1375, havia “revolucionat” les estructures fiscals i financeres de l’administració local i, una dècada després, es tractava, en línies generals, de gestionar l’endeutament acumulat en aquell període. Això, però, només era així en teoria: segons hem desgranat, les prestacions militars exigides pel rei en successives conteses des de mitjana dècada de 1380, la necessitat de defensar el principat de noves invasions de companyies “estranyes”, al marge de tota la sèrie de demandes amb pretextos diversos, entre d’altres causes de despesa secundàries, no només complicaren l’administració d’aquest deute, sinó que en certs moments tendiren a incrementar-ne el volum (TAULA 7).

Aquesta dinàmica es mostrà ben aviat amb l’esclat de la segona guerra emporitana. D’acord amb el que hem detallat, entre principis de 1385 i les acaballes de 1386 se succeïren fins a 13 sindicats per a l’emissió de diversos conjunts de rendes de cara a finançar tant les demandes fiscals com les obres als sistemes defensius. De fet, els aproximadament 133.293 s. que es desemborsaren per pagar les successives contribucions s’obtingueren en la seva pràctica totalitat a través de la venda de censals morts al 7,14% (i en alguns casos puntuals, fins i tot, violaris al 14,29% habitual). També procediren en una proporció molt important dels capitals obtinguts mitjançant aquestes emissions els gairebé 90.000 s. que es dedicaren a les muralles, si bé una part pogué basar-se en una talla extraordinària el producte final de la qual, tanmateix, desconeixem, com ja hem apuntat.

Potser la principal diferència respecte de conjuntures similars com la dels anys de la Guerra contra Castella és que ben aviat es projectaren mesures per amortiguar-ne les conseqüències. Per un costat, tal com veurem més endavant, els pactes que els emissaris del municipi signaren amb el Cerimoniós contemplaven l’opció que el consistori introduís novetats a l’aparell d’impostos indirectes a fi d’absorbir l’augment de les pensions anuals. Per l’altre, a les acaballes del mateix cicle fiscal, s’intentà posar fre a la perpetuació d’unes rendes que, ateses les urgències, s’havien tornat a emetre amb costos elevats (GRÀFIC 2). I és que a la mateixa tardor de 1386 s’assajà un nou procés de sanejament. Se’ns escapen els detalls de com s’arribà a l’acord, però a finals de setembre s’obtingué una llicència de l’infant Joan per emetre fins a 22.000 s. en censals morts que ajudessin a lluir els violaris i rendes mixtes que encara es prestaven. Pocs dies després el consell decidí investir síndic per

aquella tasca Jaume Beuda, el mateix mercader que havia passat a regir la clavaria de les imposicions l'any anterior⁶⁶⁵.

Ben mirat, devia haver-hi certa preocupació entre alguns sectors de la comunitat i, en qualsevol cas, és molt probable que seguís viu el record de les repercussions que havia tingut el recurs massiu al deute durant el bienni de 1374-1375. Amb tot, la nova temptativa de reducció de la mitjana dels interessos arrencà de forma vacil·lant, en part perquè, en un marc de negociacions constants amb l'infant i futur Joan I, es dubtava sobre quines eren les necessitats prioritàries del moment; per exemple, si era més urgent orientar els primers capitals que es captessin a saldar algunes pagues pendents d'exercicis anteriors, a satisfer els donatius gratuïts que s'anaren concertant amb la cort ducal o, com sembla que es preferí en primer instància, injectar liquidesa a l'obra del recinte de muralles del Mercadal⁶⁶⁶.

Malgrat decantar els esforços inicials a l'emmurallament, entre l'octubre de 1386 i l'abril de 1392, Jaume Beuda realitzà cada cert temps emissions amb l'objectiu de lluir les rendes més oneroses que corrien el perill de quedar "enquistades" a la tresoreria local. El resultat final fou que, al llarg d'aquest període, es vengueren 72 rendes (totes elles censals morts a un interès que oscil·lava entre el 4,5 % i el 8,5% situant-se la mitjana del conjunt al 5,8%). Alhora, els capitals obtinguts permeteren redimir íntegrament o parcial alguns dels productes més feixucs contractats, en especial, quan calgué acabar de finançar la complexa campanya de redreç del deute duta a terme entre 1377 i 1380 o durant els mesos de major pressió fiscal que comportà l'assalt del rei al comtat d'Empúries. Aquella nova emissió, al seu torn, suposava contreure un deute de 814.986 s. i assumir anualment interessos per valor de 49.242 s., sense comptar, és clar, els títols que no foren objecte de cap modificació i que se seguiren prestant⁶⁶⁷. Tot i que desconeixem la suma total de capitals deguts de què es partia, si prenem com a referència els 94.712 s. 3 d. que es pagaren l'any 1384 en concepte d'interessos anuals, semblaria que es renegociaren aproximadament la meitat de les rendes, de manera que seria versemblant que el global del dèficit minvés uns quants punts com a conseqüència de la liquidació dels productes amb un tipus d'interès major i, per tant, de la mitjana global d'aquests. D'altra banda, el sindicat de Jaume Beuda comportà una certa renovació de la nòmina de censalers que havia consolidat la campanya de 1377-

⁶⁶⁵ Coneixem la llicència de l'aleshores infant Joan de 1386/09/29 per una confirmació que en féu, ja regnant, l'abril de 1391: Ll. R., vol. II, doc. 377 (1391/04/07). Quant a la deliberació del consell: AMGi, I.1.1., n 16, f. 24v-25v, 1386/10/02.

⁶⁶⁶ Per la decisió de destinar 5.500 s. obtingut del sindiat als 77.000 s. (7.000 florins) promesos per la muralla del Mercadal: AMGi, I.3.3.1., llig. 8, f. 1r-v, 1386/10/06.

⁶⁶⁷ AMGi, I.3.3.1.5., llig. 3, f. 178r-206r, c. 1390.

1380 (recordem que una gran part de les rendes foren refinançades sense canviar de titular) i que, en línies generals, procedia de les grans emissions de la Guerra contra Castella.

Això no obstant, en la línia del que avançàvem, la citada operació coexistí amb altres iniciatives (TAULA 7). A banda d'aquelles per enllestir definitivament la muralla de la riba esquerra de l'Onyar en què estigué implicat el propi Jaume Beuda, l'any 1389, arran de l'entrada de Bernat d'Armanyac, se succeïren diverses sèries d'emissions amb la finalitat de finançar una contribució de 30.600 s. per a la defensa del territori i, així mateix, una nova aportació a les muralles de vora 150.000 s, tal com hem detallat més amunt. La fórmula preponderant en aquestes sèries foren els censals morts al 7,14%, és a dir, que no s'elevà en excés la mitjana dels interessos. Ara bé, en especial al llarg de la primera meitat de 1390, realment es vengueren molts censals morts, entorn a 25 (i deixant sempre de banda l'emissió feta a compte del General). Per això, el deute i el cost anual de les pensions seguí creixent, una tendència que, malgrat tot, segurament s'intentà corregir a partir del mes de maig següent quan, a fi de reunir recursos per les obres del burg de Sant Pere de Galligants i el raval del Mercadal, s'aconseguí col·locar a institucions i clergues 4 títols al 3,33%, una taxa inèdita fins aleshores per les finances municipals de Girona⁶⁶⁸. Amb tot, el seu impacte en una disminució general de la mitjana dels interessos fou mínim, ja que tant llavors com en els mesos i anys posteriors, donades les pressions per avançar en les muralles i contribuir al passatge a Sardenya, se seguiren venent majoritàriament censals morts al 7,14%, fins i tot altra vegada unes poques rendes mixtes que sobrepassaven el 10%, i tan sols 3 censals més al 6,66 i un al 5% (GRÀFIC 2)⁶⁶⁹.

Tot plegat desembocà en un augment força significatiu de la partida de la despesa dedicada al deute censal, tal com queda palès en els comptes de la clavaria de les impositions de l'any

⁶⁶⁸ Com és sabut, aquest fet contrasta amb l'evolució experimentada per moltes viles catalanes que han estat objecte d'estudi. Per fer tan sols referència a tres casos emblemàtics, sabem que a la vila de Cervera ja es documenta una llicència del Cerimoniós de l'any 1381 per emetre censals «sine spe redimendi», per bé que tingué nul·la transcendència en l'evolució del deute i no se'n crearen de forma significativa fins després de 1388: P. VERDÉS PIJUAN, «Per tal que no calgués a logre manlevar"...», p. 49-51, 68. Per contrast, a la vila de Sant Feliu de Guíxols ja l'any 1377 es vengueren els dos primers perpetuats amb bons resultats de cara a la contenció del nivell d'endeutament: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 142-144, 147-148. Malgrat una preocitació similar, a la vila de Castelló d'Empúries, on el seu senyor, el comte Joan I, ja expedí una llicència per vendre rendes irredimibles l'any 1381, fallaren les previsions i només una petita part es pogué destinar a l'amortització, d'aquí que la temptativa de sanejament esdevingués un fracàs: Albert MARTÍ ARAU, «Endeutament censal i crisi financera a una vila senyorial: Castelló d'Empúries (1381-1393)», a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública...*, p. 157-170.

⁶⁶⁹ Vegeu totes aquestes sèries d'emissions a: AMGi, I.3.3.2.4., llig. 18 [actualment RGs 43131, 43133]. Recordem, a més, que una part de les rendes venudes l'any 1393 foren adquirides per particulars com a mitjà de compensació de penyores de què havia estat objecte per demandes del fisc reial contra la ciutat, és a dir que, en realitat, l'administració local no ingressà cap suma en concepte de préstec sinó que es limità a abonar de forma fraccionada la indemnització.

1394. Mentre que l'any 1384 vèiem que el titular de l'administració principal de la tresoreria local pagava 94.712 s. 3 d. en concepte de pensions anuals, una dècada més tard havia de lliurar 118.814 s. 6 d⁶⁷⁰. I aleshores tampoc semblava haver-se tocat sostre. Amb motiu de la invasió del comte de Foix de l'any 1396 i de la necessitat de perseverar en els treballs al recinte emmurallat al Mercadal, es tornaren a vendre més d'una vintena de censals morts, gairebé tots al 7,14%, però també alguns puntualment al 8,33% i dos rendes mixtes que superaven el 10%⁶⁷¹. En conseqüència, per bé que una part dels productes contractats l'any 1396 es volgueren consignar a un anadiment d'1 d./ll. a la imposició de la carn per tal de aconseguir-ne l'amortització en un breu període de temps, el deute seguí creixent exercici rere exercici fins al lliurar de 1400. Hi contribuïren igualment, com hem vist, la quinzena de censals morts venuts (tots al 7,14%) entre 1397 i 1398 atesa la necessitat de remetre la convocatòria de l'host contra el vescomtat de Castellbó, així com d'altres despeses relacionades amb el retorn del rei Martí des de Sicília i les demandes pel maridatge de Joana de Foix⁶⁷².

No disposem de cap font que doni fe de l'estat exacte del deute censal en els tres darrers anys del segle XIV, però, per tot el que hem exposat, hi ha indicis suficients per pensar que s'havien assolit màxims només comparables als de la segona meitat de la dècada de 1370. De fet, el que és segur és que al darrer terç dels anys 1390 afloraren dificultats ja manifestades en conjuntures precedents. Entre d'altres, a principis de 1397 alguns consellers asseguraven que en aquell moment era molt difícil trobar veïns disposats a invertir en els censals que el municipi havia de col·locar⁶⁷³. Així mateix, s'havia agreujat el problema de les restes pendents de preus d'arrendament de les impositcions i de contribucions particulars a les talles.

⁶⁷⁰ AMGi, I. 3.3.1.2., llig. 3, reg. 1, f. 1r-42v, 1394.

⁶⁷¹ AMGi, I.3.3.2.4., llig. 18 [actualment RG 43134]. En aquest cas tampoc no tenim en compte les vendes que paral·lelament féu un síndic de la ciutat en nom del General, segons el compartiment que s'havia dut a terme entre viles i llocs reials per finançar la defensa de la incursió del comte de Foix i el retorn del rei Martí a les parts cismarines.

⁶⁷² AMGi, I.3.3.2.4., llig. 19 [actualment RG 43136]. Val a dir que, en contrapartida, en altres ciutats catalanes com Manresa, a partir de 1395 les vendes de censals a un interès superior al 5% foren ja molt excepcionals: M. TORRAS SERRA, «El deute públic a la ciutat de Manresa...», p. 172-173.

⁶⁷³ AMGi, I.1.1., n. 33, f. 13r-14r, 1397/03/19. Certament, a finals d'any i principis del següent, o bé la situació s'havia invertit, o bé les consideracions dels esmentats prohoms no estaven prou fonamentades, ja que s'aconseguien vendre, com hem dit, diversos censals. Amb tot, és cert que una part de les despeses per a l'arribada del rei Martí es finançaren a través d'una talla, mentre que un sindicat per a una emissió paral·lela de deute segurament no fructificà: AMGi, I.1.1., n. 33, f. 35v-37v, 1397/04/17. També és un fet que, a despit de la política habitual de preferir els compradors de rendes de dins de la ciutat, agents del municipi hagueren de contactar amb aristòcrates de la rodalia per aconseguir capitals, com ara amb el noble Bernat Senesterra: *Ibid.*, f. 41v, 1397/10/10.

Malgrat les limitacions per reconstruir la seqüència de fets amb detall, es pot deduir que una de les primeres mesures preses per afrontar la situació fou suspendre el pagament d'algunes rendes. Ignorem si la iniciativa partí de l'administració reial o el monarca simplement avalà una estratègia ideada per les autoritats gironines a fi de poder assumir el volum desmesurat de pagues anuals, però el cas és que durant els exercicis de 1396 i 1397 no s'entregaren els interessos corresponents als censalers forans i als clergues⁶⁷⁴. El febrer de 1398, tanmateix, el rei féu un canvi brusc de rumb⁶⁷⁵, i en aquella ocasió sí que sabem segur que a prec dels magistrats de Girona: ordenà, anul·lant ordinacions prèvies, que es paguessin sense excepcions els interessos als creditors de qualsevol condició⁶⁷⁶.

Establertes les obligacions de la clavaria i, en definitiva, del govern local, l'agost de 1398 Martí l'Humà donava llum verda a una altra estratègia que ja s'havia estat sondejant des de feia uns quants anys: la possibilitat d'emetre rendes perpetuals que permetessin amortitzar les rendes més oneroses i, com a mínim, reduir la mitjana dels interessos⁶⁷⁷. En efecte, la llicència que expedí permetia emetre censals sense carta de gràcia o pacte de retrovenda a

⁶⁷⁴ Certament, el criteri adoptat a Girona contrastava amb el que seguiren altres governs municipals en anys propers, com el de la vila de Castelló d'Empúries, en què, entre 1393 i 1410, no se suspengueren les rendes pertanyents a censalers d'àmbit religiós (a excepció feta dels titulars de rendes a manera de persones privades), sinó a laics, començant pels forans: A. MARTÍ ARAU, «Governar el deute en temps de crisi...», p. 135-140.

⁶⁷⁵ AMGi, I.3.3.1.1., llig. 12, llib d'èpocues clav de 1398, f.s., lletra original de 1398/02/22, Saragossa. També traslladà l'ordre als seus oficials al territori perquè empenyessin el govern local a complir-ho: ACA, C, reg. 2167, f. 109v, 1398/02/22, Saragossa. En aquest anar i venir de parers del rei cal no perdre de vista que la ciutat i la corona acabaven de sortir (si encara no quedaven serrells pendents) de la negociació de l'afer de les hosts fallides de Castellbó. Per això, és possible que el rei ja tingués també en ment la demanda per a la coronació que notificaria als edils gironins al cap d'uns mesos: cap. 1.3.2.4. Un altre afer amb possibles connexions amb el redreç del deute de la ciutat de l'Onyar fou la campanya que s'encetà entre 1399 i 1400 per recuperar jurisdiccions alienades i en què, com hem vist, els jurats gironins tingueren un paper destacat al costat dels responsables del capítol catedralici: cap. 1.3.3.4.

⁶⁷⁶ Es documenta bé la mesura de suspendre pagues en els comptes presentats pel clavari de les imposicions de l'any 1398, el qual, donades les noves provisions reials, hagué de liquidar pagues cessades a clergues i forans dels dos exercicis anteriors: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 3, reg. 2. En el mateix volum es constata que força censalers que es trobaven entre els grups a qui no s'havien fet efectius els pagaments ja havien cedit els drets a d'altres habitants de la ciutat que sí que ho podrien cobrar, en especial veïns amb certa presència en l'àmbit de l'arrendament d'impostos indirectes. Aquesta estratègia i els canals per fer més flexible el sistema que el rei acabà validant l'any 1400 no impediren que alguns dels creditors afectats (i entre ells, a banda de forans, alguns antics ciutadans que havien emigrat a Barcelona, com per exemple el draper Bernat I Ferrer) iniciessin accions legals contra la universitat. A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n. 35, f.20v-21r, 1400/01/15; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1401/04/12; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 15v-17r, 1401/05/25.

⁶⁷⁷ Sabem, sense anar més lluny, que ja s'havia de proposar al rei en una missatgeria de l'any 1393 i en una altra de finals de l'any següent: AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1393-94, f. 14r-16r (1393/07/04), 53r-v (1394/12/12). Val a dir que alguns col·lectius consideraven prioritari centrar els esforços a aplicar talles o, fins i tot, dotzens i vintens: AMGi, I.1.1., n. 32, f. 93r-96r, 1396/12/05. En moltes altres poblacions ja s'havien venut censals perpetuals uns quants anys abans amb finalitat redemptora, com ara a la vila de Cervera, on ja se n'emeteren bastants entre 1388 i 1389, prèvia autorització del rei Joan i després d'alguns intents fallits de principis del decenni, una operació que, tanmateix, tingué efectes limitats davant de l'augment de la pressió fiscal de la dècada de 1390: P. VERDÉS PIJUAN, «Per ço que la vila...», p. 101-104. En aquest mateix treball es remet a bibliografia que també prova l'emissió de perpetuals a finals dels anys 1380 a Montblanc, Lleida i Berga.

universitats, corporacions, convents, monestirs, beneficis sacerdotals o causes pies i a clergues i a cavallers fins a un total de 30.000 s. anuals⁶⁷⁸. Qui sap si la situació vital de grans fortunes del moment que, ben mirat, s'acabaren convertint en uns dels principals inversors de la campanya posposada fins a 1403, obria perspectives favorables⁶⁷⁹. Amb tot, el sindicat que s'intentà instituir per aquella missió al llarg del primer semestre de 1399 no arribà a bon port com a conseqüència de la desafecció general dels singulars que l'havien de validar, cosa que obligà a anul·lar temporalment la iniciativa⁶⁸⁰.

Paral·lelament, en una maniobra també molt controvertida, s'atorgaren poders als jurats per rodejar-se d'una comissió de consellers i preparar una talla de 6.000 ll., encara que, tal com alguns membres del plenari denunciaren, en les darreres derrames massa gent havia al·legat raons per no fer efectiva la quantitat que se'ls havia estipulat⁶⁸¹. Se'ns escapa el destí final d'aquesta talla projectada l'any 1399, però, fos com fos, se n'hagué de tornar a dissenyar una altra l'exercici següent⁶⁸². En concret, la nova talla havia de ser confeccionada per l'executiu amb dos representants de cadascuna de les 3 mans que actuarien de taxadors. Per recaptar-se durant un quinquenni, havia d'orientar-se a saldar pagues pendents i encaminar la hisenda cap a la dinàmica redemptora iniciada amb la suspensió de pagaments⁶⁸³. A pesar de l'ambició del que es plantejava, tampoc no tenim indicis clars del producte obtingut i, al capdavall, de si s'acabà levant amb l'èxit desitjat, com, de fet, posarien en dubte les instruccions donades pel monarca als seus oficials perquè tothom pagués la talla sense excepcions⁶⁸⁴.

⁶⁷⁸ ACA, C, reg. 2190, f. 224r-225v, 1398/08/30, Saragossa.

⁶⁷⁹ Ens referim al mercader Jaume Beuda i al patrici Bernat II Estruç, opulents ciutadans que es trobaven en els seus últims anys de vida i sense descendència, és a dir, el perfil idoni per a inversions en deute públic a molt llarg termini amb propòsits benèfics i religiosos, tal com desgranarem: cap. 5.1.1.

⁶⁸⁰ AMGi, I.1.1., n. 34, f. 51v-52r (1399/06/10), 91r (1399/12/31).

⁶⁸¹ AMGi, I.1.1., n. 34, f. 32v-33r, 1399/03/07.

⁶⁸² La derrama que sí que acabà tenint efecte aquell any es començà a repartir el mes d'agost i tenia el propòsit específic, no d'abordar el redreç del deute, sinó de captar 2.500 per pagar els privilegis obtinguts del rei en l'avinença feta per la demanda de coronació: AMGi, I.1.1., n. 34, f. 62v-64r, 1399/08/20, f. 64v-65r, 1399/08/22. Exemples dels lliuraments realitzats en mesos posteriors al clavari dels jurats sde 1400 i del salari pagat als col·lidors: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 33r (1400/02/14), 33r-v (1400/02/27), 41r (1400/03/19); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1400/06/14.

⁶⁸³ AMGi, I.1.1., n. 35, f. 14r-15v (1400/01/13), 21v-22r (1400/01/16).

⁶⁸⁴ En realitat, només disposem d'apòques que certifiquen la recepció per part del clavari dels jurats de quantitats molt parcials a principis de 1400: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 33r (1400/02/14), 33r-v, (1400/02/27), 41r (1400/03/19). Quant a la primera provisió reial esmentada: Ll. R., vol. II, doc. 423, 1400/05/12. En l'enviada mesos després s'enduria la consigna i les mesures que haurien d'adoptar els oficials, subratllant l'argument que no es podia admetre cap excepció «cum comune onus dite civitatis eisudem habitatores et cives subire debent universi»: ACA, C, reg. 2128, f. 69v-70v, 1400/07/20, Barcelona. Constatem que, efectivament, el batlle, davant de les pressions reials, aplicà algunes penyores als reticents a pagar la talla: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 28r, 1400/01/31. Encara que caldria fer un seguiment atent de les raons de cada cas, seria versemblant que una part important dels que es resistien a lliurar les sumes amb què havien estat taxats fossin creditors de la pròpia

En contrapartida, en el cas del sindicat de les rendes perpetuals sembla que a partir de l'any 1400 s'acabà avançant força. D'una banda, es comptà amb el suport del sobirà per instar els seus agents a constrènyer els singulars que es neguessin a fermar en l'instrument del sindicat⁶⁸⁵. I, de l'altra, en un signe inequívoc que reforçava la vigència del pla, el rei ratificà la llicència per dur-lo a terme polint alguns aspectes que no s'havien desenvolupat correctament en la primera concessió, mentre que des del consell ja s'havien nomenat noves persones per encapçalar l'operació davant de la negativa dels candidats inicials⁶⁸⁶. Malgrat això, els sectors partidaris de l'emissió hagueren de seguir maldant uns quants mesos per trobar qui volgués fer-se'n càrrec⁶⁸⁷. La venda de perpetuals no representava, en qualsevol cas, l'única qüestió que s'havia de dirimir en el tombant del tres-cents al quatre-cents.

Com comentarem en un proper epígraf, l'ambient polític a la ciutat de l'Onyar estava força crispat des de mitjana dècada de 1390 i una de les causes es trobava sens dubte en la divisió d'opinions sobre com encarar la contenció del deute i un hipotètic sanejament. El fet d'haver suspès alguns pagaments afegia un nou ingredient a la polèmica, ja que, davant les noves instruccions reials de 1398, calia reintegrar aquestes pensions i, al mateix temps, seguir complint amb tot el calendari d'obligacions a pesar dels deutes pendents d'arrendataris d'impostos i de contribuents que comentàvem. En aquest sentit, força membres del consell abogaven per recuperar un procediment ja aplicat a la dècada de 1370: assignar les distintes imposicions directament als titulars de censals, de manera que els arrendataris es convertissin en els pagadors efectius dels interessos anuals. En principi, s'implantà el mecanisme durant els exercicis de 1400 i 1401, però fou revocat a principis de 1402⁶⁸⁸.

De forma paral·lela, s'intentà flexibilitzar la liquidació de restes de preus d'imposicions i de talles admetent de forma oficial (tot contravenint, d'altra banda, l'esperit d'alguns capítols de les ordinations promulgades per l'infant Joan l'any 1377) les àpoques i cauteles, a favor dels implicats o de tercers, com a mitjà de pagament d'aquestes sumes pendents, un recurs

institució municipal. Imaginem, doncs, que estaven a l'expectativa amb la revisió de les condicions de les rendes que percebien, i per això es negaven a avançar sumes a la tresoreria local quan aquesta possiblement els acabaria devent alguna quantitat amb les modificacions.

⁶⁸⁵ ACA, C, reg. 2127, f. 38r-v, 1400/06/26, Barcelona.

⁶⁸⁶ AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1400/05/04; ACA, C, 2195, f. 51V, 1400/08/09, Barcelona.

⁶⁸⁷ AMGi, I.1.1., n. 36, f. 15v-17r, 1401/05/25.

⁶⁸⁸ AMGi, I.1.1., n. 35, f. 12v-14r, 1400/01/13; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 40v, 1401/08/22. La mesura probablement fou sancionada pel rei en una concessió feta amb data de 1400/02/05, Saragossa que es copià en un dels registres vinculats al procés d'assignacions directes: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 3, llibre d'assignacions de 1402, f. 57. Quant a la seva revocació: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 88r-90r, 1402/01/05.

que, òbviament, també afavoria el tresorer a l'hora d'entregar les pagues corresponents als censalers. Aquesta opció, d'altra banda, s'acabà plasmant en les condicions amb què es passaren a arrendar les imposicions⁶⁸⁹. En el fons, només es buscava dotar de més agilitat el sistema, i en cap cas suposava condonar deutes, tal com confirma la insistència del rei durant els anys successius a ordenar als seus oficials la persecució de morosos de la hisenda municipal sense contemplar compensacions⁶⁹⁰. En una línia similar, l'any 1401, una altra provisió reial havia impedit formar part del consell si es tenia algun deute pendent amb el fisc municipal⁶⁹¹. També aquell any quedava de manifest que l'excepcionalitat de la conjuntura podia empènyer els membres d'algunes de les grans famílies de la ciutat i principals inversores de la seva hisenda a passar a controlar-la més de prop que mai⁶⁹².

Més enllà de les estratègies endegades simultàniament a partir de l'any 1396 i les controvèrsies subsegüents, reprenguem el fil estricte de la gestió del deute. La possibilitat d'arribar a sanejar-lo passava inevitablement per la rebaixa del conjunt dels interessos, una idea segurament compartida per bona part de les autoritats locals del principat en aquells moments⁶⁹³. A l'altura de 1400, però, tot apunta que, mentre esperaven concretar la forma per finançar “novacions”, els regidors gironins havien optat, al capdavant, per una política de fets consumats, ja que sengles provisions del rei Martí del febrer de 1400 serviren per legitimar el que s'havia estat intentant dur a la pràctica amb la suspensió d'algunes pagues: la reducció de “totes” les rendes al 5%. Almenys això és el que anunciaven les missives reials dirigides, respectivament, als seus propis delegats a la ciutat i als oficials del bisbe de Girona. Aprofundia en la mateixa línia una nova provisió impetrada per representants del municipi el gener de 1402 que oficialitzava la validesa de la reducció, si bé garantint que es pagarien totes les sumes degudes d'acord amb el for original fins al dia concret que entrés en vigor la reducció en cada cas. S'acompanyava, a més, d'una concessió que permetia la

⁶⁸⁹ Concretament, es nomenaren dos prohoms, Pere I Terrades i Bernat I Reixac, perquè inspeccionessin tots els acords entre els creditors, els antics arrendataris i el clavari que es basessin en l'intercanvi d'èpoques: ACA, C, reg. 2127, f. 37v-38v, 1400/06/26; ACA, C, reg. 2195, f. 51r-v, 1400/08/09, Saragossa; *Ibid.*, f. 66v-67v, 1400/08/12, Barcelona. Quant a l'exemple que ofereix el contracte d'arrendament de l'exacció sobre el vi que inclou un capítol en què es permetia als arrendataris la possibilitat de liquidar fraccions del preu mitjançant la compensació de deutes de violaris i censals que la universitat els prestava: AMGi, I.2.1., llig 1, f. 102v-109v, 1400/12/27.

⁶⁹⁰ Ll. Verd, doc. 350 (1403/11/07). Per exemples de l'aplicació d'execucions contra impositcioners morosos amb subhastes de part del seu patrimoni: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 3, reg.6, f. 53r, 76r-77r, 80r-82r, 87v-89r, 94v-95r, 97r, 97v-108r.

⁶⁹¹ Ll. Vermell, doc. 78, 1401/01/24.

⁶⁹² Vegeu cap. 2.2.1.

⁶⁹³ Tal com ha assenyalat P. Verdés, pels volts de 1398 i 1399, hi ha indicis d'un intent per part de regidors de diverses viles i nobles endeutats de sol·licitar al rei una reducció general d'interessos, mesura que, tanmateix, atemptava contra les constitucions vigents: P. VERDÉS PIJUAN, «Per ço que la vila...», p. 105-106.

venda de més censals a un interès fins al topall que es fixava per tot el conjunt de títols⁶⁹⁴. Aquesta última llicència potser tampoc definia el quadre idoni de condicions amb què s'hauria de dur a terme la novació del deute i entre finals de 1403 i 1404 s'hi introduïren certs matisos⁶⁹⁵.

Els retocs fets, en qualsevol cas, no impediren que l'operació arrenqués l'abril de 1403. Superats dubtes i divergències de criteri en el si del govern municipal i tenint en compte que, des de principis de 1402, els seus responsables, els ciutadans Joan Sarriera, Francesc II Santceloni i Francesc I Segurioles i el mercader Pere II Benet, ja haguessin estat habilitats, estava tot llest⁶⁹⁶. En línies generals, els síndics esmentats dugueren a terme una emissió de 120 rendes tot combinant les dues principals mesures plantejades a propòsit del control del deute des d'anys enrere i aprovades per l'autoritat reial, és a dir: 103 censals morts venuts al 5% (el màxim que s'havia fixat per les reduccions validades pel monarca), acompanyats de 17 censals perpetuats entre el 2 i el 3%. Així es generaren un total de 1.476.748 s. 3 d. que suposaven 65.644 s. 8 d. de pensions anuals. Els capitals obtinguts serviren, sobretot, per redimir les rendes més costoses, començant per alguns violaris i rendes mixtes que encara es prestaven des dels anys 1370, segons s'admetia en una ratificació del maig de 1403 de la llicència suara citada⁶⁹⁷. En paral·lel, com en ocasions anteriors, s'ha de suposar que algunes llüicions no tingueren conseqüències efectives, ja que simplement significaren anul·lar rendes de mans d'individus (sobretot els habitants a la ciutat) que de manera automàtica passaven a adquirir un nou títol a un interès disminuït però amb el mateix capital.

⁶⁹⁴ Successivament: Ll. R., vol. II, doc. 422, 1400/02/10; ACA, C, reg. 2194, f. 92r-93r, 1400/02/10, Saragossa. Quant a les darreres provisió i concessió: ACA, C, reg. 2174, f. 46r-v (1402/01/27), 46v-47 (1402/01/18).

⁶⁹⁵ ACA, C, reg. 2199, f. 32r-v, 1403/12/23, València; *Ibid.*, f. 182r, 1404/04/03, València. La primera ordinació de les dues que mencionem segurament implicà que s'anul·lés la provisió de 1400/02/10 citada en la nota anterior d'acord amb un altre document: ACA, C, reg. 2136, f. 153v-154v, 1403/05/06, Burriana.

⁶⁹⁶ AMGi, I.1.1., n. 36, f. 88r-90r, 1402/01/05.

⁶⁹⁷ Les xifres adduïdes s'han extret dels 5 llibres de contractes que contenen les compra-vendes dels censals morts: AMGi, I.3.3.2.4., UI 19105, 19109, 19107, 19110, 19106. Els censals perpetuats, en canvi, només és possible documentar-los a partir del memorial de 1432 (AMGi, I.3.3.2.4., antic llig. 27), encara que les confirmacions que realitzà el consell de la majoria de contractes (una bona prova, de fet, de la negativa d'alguns sectors a consentir de manera personal i explícita aquella forma d'endeutament per la ciutat) ens certifiquen que foren fetes pels mateixos síndics. A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 47r-48r, 1403/09/15. Les reduccions de rendes al tipus màxim del 5% es desglossen a AMGi, I.3.3.2.4., UI 19103. En algunes redempcions es constata que, efectivament, encara hi havia rendes procedents de la campanya de 1377-1380, però la majoria ja eren fruit de les renegociacions de Jaume Beuda de 1386-1392: AMGi, I.3.3.2.4., UI 19104. Quant a la ratificació de la llicència règia per dur a terme la redempció de les rendes més oneroses: ACA, C, reg. 2198, f. 159r-v, 1403/05/07, València.

No s'ha conservat cap font idònia per calcular els resultats de la reducció d'interessos operada amb les noves creacions de 1403-1404 i les lluïcions realitzades en paral·lel⁶⁹⁸. El balanç de l'equip de síndics format per Santceloni, Sarriera, Segurioles i Benet en ser-los auditats els comptes l'any 1411 presentava un saldo positiu de 1.873.133 s. d'ingressos respecte de 1.853.564 s. de despeses, és a dir que havien reunit una quantitat lleugerament superior al producte calculat per les rendes que documentem que emeteren, 1.476.748 s. 3 d.⁶⁹⁹. Tot plegat ens indica que el procés de redreç d'aquests anys fou força més complex que els anteriors de 1377-1380 i de 1386-1392, i per això difícilment els capitals requerits per finançar les lluïcions i la liquidació de les restes derivades de les reduccions d'interessos s'obtingueren només a partir de la creació de noves rendes.

En aquest sentit, sabem que a principis de 1403 una comissió de quatre prohoms havia dissenyat una talla per tal de contribuir a la redempció de censals i violaris i llavors es trobava a l'espera d'una ordre reial per començar-la a col·lectar⁷⁰⁰. A l'octubre es féu un pas més i es detallaren els terminis de la recaptació i el fraccionament, a la vegada que es nomenaren els llevadors de cadascun dels sectors de la ciutat⁷⁰¹. Malgrat el propòsit inicial, sembla que un dels primers destins del que s'havia començat a collir (uns 3.300 s.) no fou el procés de sanejament, sinó un projecte ben diferent en què ja hem explicat que s'embarcà aquell mateix any el consell: la construcció del «seny de les hores»⁷⁰². En els mesos successius, de tota manera, no decaigué l'empenta dels jurats i es féu pública, amb la intervenció corresponent del batlle, l'ordinació que tothom pagués a la talla que, segons el propi document, s'havia de recaptar des del mes d'agost de 1403⁷⁰³. Així mateix, es recordaren privilegis de Pere III de 1382 en què s'instava els oficials del batlle a recórrer a mecanismes de coerció per obligar als contribuents reticents, alhora que s'obtingueren

⁶⁹⁸ Certament, salvant diferències importants en el perfil dels censalers (com anem repetint, la proporció de crèdit forà a Girona mai va ser gaire significativa), la doble estratègia de "comminar" a una reducció d'interessos a certs creditors i, alhora, emetre rendes a baix interès per amortitzar les més costoses també s'aplica en els mateixos anys de finals del tres-cents a viles com Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, «Per ço que la vila...», p. 107-109.

⁶⁹⁹ Quant al certificat final de la fiscalització: AMGi, I.1.1., n. 41, f. 58r-v, 1411.

⁷⁰⁰ Els membres de l'equip eren Ramon de la Via, llicenciats en lleis, el ciutadà Ramon I Sampsó, els comerciants Guillem Julià i Ramon Raset i els membres de la mà menor Bernat Ricard i Jaume Eimeric: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 44r, 1403/08/03. De fet, se'ls remunerà com si els treballs ja estiguessin totalment completats, igual que a un escrivà «pro scribendis focis dicte civitatis et pro translato talliam noviter factam». També la presentaren a l'escrivà del consell perquè la custodiés fins que arribés la provisió del monarca per poder començar a exigir la moneda als contribuents: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 49r, 1403/08/20. Probablement els volums que s'entregaren a l'escrivà són els que encara es conserven: AMGi, Talles, R 26645.

⁷⁰¹ AMGi, I.1.1., n. 38, f. 53r-55v, 1403/10/16.

⁷⁰² Sobre aquest projecte vegeu: cap. 1.3.5.2.

⁷⁰³ AMGi, I.1.1., n. 38, f. 57v, 1403/10/27. Val a dir que en el pregó també s'institia, sota pena de 40 s., que ningú digués injúries i vilanies ni als col·lectors ni a altres persones per raó de les taxacions fetes.

noves provisions en què s'atorgaven plens poders al consell per dirimir en cas de particulars que apel·lessin pel que els havia estat taxat⁷⁰⁴. En resum, s'enduriren les mesures per garantir l'èxit de la talla que havia de permetre completar el finançament del redreç del deute. Fos com fos, l'any 1406 no s'havia completat tota la recaptació i els col·lectors encara custodiaven certes partides dels darrers mesos de col·lecta⁷⁰⁵. A més, hi ha indicis per sospitar que, de nou, algunes sumes s'usaren per a finalitats alienes al sanejament⁷⁰⁶.

En realitat, es tracta d'un detall poc important. I és que, d'acord amb el que hem exposat, després de 1404 se seguiren presentant noves necessitats i, per tant, s'efectuaren noves sèries d'emissions (TAULA 7). La primera tingué lloc, com hem vist, l'any 1405 i estigué motivada per l'avinença feta amb el rei després de la demanda de maridatge de l'infant Martí i se saldà amb la venda de 5 o 6 censals que no superaven el 5% d'interès⁷⁰⁷. Ens consta, així mateix, que entre els anys 1408 i 1409 es vengueren 3 censals morts més a aquest tipus d'interès i un parell sense carta de gràcia al 2,5%, per bé que només les del segon any esmentat podem atribuir a una causa concreta com fou l'amenaça de companyies arran de la notícia de la mort de l'infant Martí a Sicília⁷⁰⁸.

Així les coses, les escalades viscudes des de la segona guerra emporitana fins a les portes de 1400 no es repetiren (GRÀFIC 2). Per consegüent, és probable que el nivell d'endeutament i la mitjana dels tipus d'interès resultant de la campanya de novacions de títols de 1403-1404 acabés tendint a una certa estabilitat. D'acord amb això, l'any 1416 devia presentar-se com un moment oportú per consolidar el control de l'endeutament tot aprofitant la inèrcia de la dilatada negociació entre la ciutat i Ferran I que conclougué amb una ajuda per a la demanda de coronació i, sobretot, la creació del principat de Girona a favor de l'aleshores primogènit. Així, pocs dies després de la mort d'aquell i l'entronització d'aquest, el missatger gironí Antoni Agullana sol·licità al secretari reial que expedís una llicència per dur

⁷⁰⁴ AMGi, I.1.1., n. 38, f. 62r-64r, 1403/12/03. A propòsit de les dues noves ordinacions obtingudes: Ll. Verd, docs. 350 (1403/11/07), 351 (1403/11/12). Realment esclataren molts conflictes per taxacions en què aquí no entrarem.

⁷⁰⁵ Ben mirat, quan es pagaren els serveis dels collidors el maig de 1407 s'anotava que la talla aplicada des de 1403 encara no s'havia llevat del tot: AMGi, I.1.1., n. 40, f. 37r, 1407/05/20. L'any 1411, finalment, endarreriments pendents s'assignaren a la clàvia dels jurats. En el moment que el seu titular els rebé certificà que una part dels diners s'havien acabat obtenint per via d'execució i empenyoraments, és a dir que molt probablement s'havia hagut d'activar el dispositiu de pressions pactat entre els oficials reials i les autoritats municipals: AMGi, I.1.1., n. 41, f. 105v, 1411/12/24.

⁷⁰⁶ Per exemple, és possible que servissin per pagar una part del maridatge del rei de Sicília (cap. 1.3.3.3.). I l'any 1407, en canvi, s'empraren per les despeses de l'acte d'absolució de l'ànima de la reina Maria de Luna, traspasada el 28 de desembre de 1406: AMGi, I.1.1., n. 40, f. 8v-9r, 1407/01/10.

⁷⁰⁷ Es registra a AMGi, I.3.3.2.4, llig 21, RG 43146.

⁷⁰⁸ En tenim notícia pel llevador de rendes de 1432: AMGi, I.3.3.2.4., antic llig. 27, f. 18v, 34v, 86v, 132r-v. Quant al nomenament dels síndics l'agost de 1409: AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. 3, s.f., 1409/08/06. No hem aconseguit documentar, en canvi, la llicència règia que s'esperava obtenir per dur a terme l'emissió.

a terme noves emissions a fi de reduir les pensions de certs censals i redimir-ne uns quants⁷⁰⁹. Donat que no es conserven els manuals del consell pels exercicis 1416-1417, només podem reconstruir les fases de l'operació de manera indirecta. En qualsevol cas, sabem que foren nomenats síndics el ciutadà Pere Miró, el notari Miquel Pere i l'especier Miquel II Vilar (clavari de les imposicions durant molts anys en aquella època)⁷¹⁰. El seu objectiu passava per situar l'interès de totes les rendes per sota del 4,17% i se n'ocuparen entre novembre de 1417 i febrer de 1419⁷¹¹.

Abans d'iniciar el procés a principis de 1417, de fet, es dissenyà un pla per donar continuïtat al redreç iniciat. Consistia, en essència, en l'obligació del clavari de les imposicions de lliurar cada any 12.000 s. procedents dels preus de les imposicions, o sigui 1.000 s. cada mes, als síndics Miró, Pere i Vilar (o a les persones que els rellevessin) per tal que les destinessin a la redempció d'alguns dels censals que la ciutat prestava⁷¹². Com comentarem, el pla s'emmarcava en una maniobra més àmplia de cara a l'estabilització de l'administració municipal manifestada també l'any 1418 amb el nomenament de Miquel II Vilar al capdavant de la clavaria de les imposicions per tot el quinquenni subsegüent.

Tanmateix, tal com hem desgranat en apartats anteriors, la dècada de 1420 no donà treva a la hisenda local. Per pagar l'avenença amb el batlle general de Catalunya de l'any 1419 derivada de la demanda d'Alfons el Magnànim pel maridatge de la infanta Maria s'emeteren fins a 6.600 s., alhora que es recorregué al deute per subvenir amb 16.000 s. al maridatge de

⁷⁰⁹ De fet, s'entén que ja s'havia preparat des de la cort un primer document, però els edils gironins tornaven a enviar una nova versió corregint algunes mancances perquè els fos estesa franca de segell: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. de 1416-18, f. 9r, 1416/04/30.

⁷¹⁰ Tenim constància, però, que el sindicat ja havia estat oficialitzat abans del mes de març de 1417 i que aleshores s'estaven intentant aconseguir el major nombre de signatures possible de membres de la universitat gironina: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. de 1416-18, f. 45r, 1417/03/24.

⁷¹¹ Vegeu els contractes de la reducció: AMGi, I.3.3.2.4., UI 19103. A partir de les referències recollides en el memorial de rendes de 1432 l'esmentat sindicat implicà la creació de 96 noves rendes (entre les quals 84 censals morts al 4,17% i 12 perpetuats entre el 2 i el 3%) que sumaven 31.008 s. 8 d. de pensions anuals i 733.490 s. de capitals: AMGi, I.3.3.2.4., antic llig. 27, f. 1r-6r, 21r, 25r, 44r-47v, 66r-75v, 102r-117v, 144v-153v. A la ciutat de Manresa aquesta rebaixa a un interès inferior al 5% i fregant el 4% ja s'havia encetat l'any 1407, tot i que l'any 1413 alguns productes es tornaren a emetre entre el 5,55 i el 7,14%. A l'alçada de l'any 1417, per contra, es desplegà una política agressiva de reducció general al 3,33% que inclogué el repartiment d'alguna talla, i d'un redelme o onzè sobre el delme percebut a la parròquia manresana per Sant Pere de Vic durant un decenni sencer, així com la utilització dels fons d'institucions caritatives controlades pel municipi: M. TORRAS SERRA, «El deute públic a la ciutat de Manresa...», p. 175-177. A Cervera, al seu torn, l'any 1411 es forçà una reducció dels interessos de tots els productes al 3,33% mitjançant una suspensió de pagaments. Tot i les dures negociacions amb els censalers barcelonins, a l'alçada de 1414 els resultats havien estat prou satisfactoris: P. VERDÉS PIJUAN, «Per ço que la vila»..., p. 124-133. Vegeu, d'acord amb el que cita aquest darrer autor a la nota 219, els processos duts a terme en dates properes en altres localitats com Lleida, Montblanc o Tarragona, amb què s'aconseguí situar la mitjana dels tipus d'interès vora el 3,3%. En altres poblacions menors com Olot, per contra, a l'alçada de 1419 tot just s'encetaren negociacions per reduir rendes del 7,14% al 5%: Xavier PUIGVERT GURT, *La reconstrucció de la vila d'Olot després dels terratrèmols (1427-1433)*, Olot: Ajuntament d'Olot, 1996, p. 33-34.

⁷¹² AMGi, I.1.1., n. 45, f. 11r-12v, 1419/01/26.

la infanta Elionor durant l'exercici de 1427 i, així mateix, per la concessió del privilegi de la taula de canvi de 1443. Tot això sense oblidar les successives sèries lligades a la provisió de fons per a les obres del Ter. Destaquem la que podem documentar bé dels anys 1426-1427, que suposà l'emissió de 18 censals morts al 5% fins a un total de 45.900 s. de capital, ja que d'anteriors i posteriors només comptem amb la corresponent llicència d'emissió que, sumades de manera conjunta, apuntarien a un màxim d'endeutament de 66.000 s.⁷¹³.

Caldria disposar de dades de, per exemple, la dècada de 1450 per avaluar amb més perspectiva la possible represa de l'endeutament a partir del segon quart del segle XV. Per una part, sembla prou clar que hi hagué noves emissions, però, per l'altra, no s'hauria de descartar que es diposés dels mitjans suficients per aconseguir amortitzar la majoria de vendes en poc temps i, per tant, evitar que quedessin consolidades les finances locals. Més enllà d'aquest tram final, és factible traçar un balanç de la trajectòria experimentada en relació amb el deute censal per la tresoreria local gironina des de l'any 1384, moment d'inici de l'etapa que ens ocupa en el present apartat, fins a l'any 1432. Gràcies a l'elaboració, a les acaballes d'aquest darrer any, d'un memorial dels censals i de la resta de pagaments ordinaris que prestava anualment el municipi que el consell encarregà als auditors de comptes, sabem que llavors l'estat del deute era, prenent les xifres a l'alça, el següent⁷¹⁴. S'abonaven cada any 94.205 s. 3 d. en concepte de pensions anuals per 291 rendes (252 censals morts i 39 censals perpetuats, amb una forquilla d'interessos que oscil·lava entre el 5% i el 2,5%) i això suposava l'existència d'uns capitals que, a un interès mitjà del 4,09%, ascendien als 2.301.680 s. 6 d.⁷¹⁵. En una comparació ràpida, equivalia pràcticament a la suma de 94.712 s. 3 d. pagada l'any 1384 i, en canvi, s'estava força punts per sota de la xifra de 118.814 s. 6 d. a què s'havia arribat l'any 1394.

Aquestes tres referències i tota la seqüència descrita ens conviden a mirar en conjunt l'etapa compresa entre aproximadament 1385 i 1445 i, d'entrada, identificar diverses fases d'escalada del deute. Ateses les circumstàncies ja exposades en epígrafs anteriors, durant els anys 1385 i 1386 es visqué una pressió fiscal força important que féu augmentar el nombre d'emissions, desvirtuant la temptativa de sanejament conclosa l'any 1380. Amb les

⁷¹³ Vegeu sobre això: cap. 1.3.5.2.

⁷¹⁴ AMGi, I.1.1., n. 51, f. 32v, 1432/12/12. Cal advertir que en la relació de rendes es refereixen les condicions inicials de totes les rendes que seguien vigents l'any 1432, si bé en alguns casos també s'hi recullen reduccions o redempcions parcials dutes a terme al llarg de la dècada de 1420, a banda d'altres posteriors a l'any que ens ocupa (de les dècades de 1440, 1450 o fins i tot més tard). En realitat, comptabilitzem una vintena de rendes de les gairebé 300 prestades en què s'aplicaren certes rebaixes del tipus d'interès.

⁷¹⁵ AMGi, I.3.3.2.4., antic llig. 27. Per les raons apuntades a la nota anterior, és possible que, en realitat, la mitjana dels interessos i el volum dels capitals deguts fossin lleugerament inferiors.

successives entrades de companyies dels anys 1389-90 i 1396, tant la fiscalitat de guerra com les necessitats de defensa i el procés d'emmurallament contribuïren, al seu torn, a crescudes del deute considerables. Tot i això, després dels nivells sens dubte elevats de mitjana dècada de 1390, es tendí al redreç, almenys fins a la fi de l'etapa que estudiem. L'esforç fet entre les suspensions del pagament d'algunes rendes dels anys 1397-1398 i les llüicions i refinançaments simultanis de títols dels anys 1402-1403 segurament aconseguiren contenir el creixement i fixar el 5% com a topall dels interessos.

Posteriorment, deixant de banda les emissions dutes a terme entre els anys 1405 i 1410 per propòsits diversos, s'obrí un escenari propici per a noves operacions de sanejament. I tot es devia en gran mesura a la pròpia pèrdua d'incidència dels que havien estat els grans motors d'endeutament de les tres últimes dècades del segle XIV: les prestacions militars i les muralles. Així, la campanya de reduccions d'interessos duta a terme entre 1416 i 1417 molt probablement aconseguí rebaixar el màxim al 4,17%.

Això no obstant, segons apuntàvem, no seria sorprenent que a partir de 1420 i, sobretot, 1426 o 1427 les necessitats de finançament de l'obra del Ter impliquessin una nova tendència a l'alça que no estem en condicions de confirmar (GRÀFIC 2). En tot cas, cal no descartar la possibilitat ja plantejada que el recurs al deute en aquella ocasió, per contrast amb la majoria de situacions de dècades anteriors, fos absorbit amb més rapidesa gràcies a l'existència d'algunes administracions que complementaven la clàvia consagrada al deute⁷¹⁶. Fos com fos, la mitjana dels interessos abonats l'any 1432 era del 4,08% o lleugerament inferior, de manera que, almenys en aquell moment, la tendència a la contenció s'havia consolidat.

A aquella estabilització, tanmateix, s'ha d'insistir que no s'hi havia arribat només amb les mesures de redreç, que havien inclòs pactes amb els creditors i suspensions de pagaments amb el suport de la monarquia, en paral·lel a redempcions dels productes més onerosos i emissions de noves rendes a un interès menor. Una part dels factors que hi coadjuvaren es trobava de ben segur en l'estabilitat de les fonts fiscals que el govern municipal havia consolidat a les dècades centrals del segle XIV i en alguns dels canvis que s'hi operaren.

⁷¹⁶ En aquest sentit, es registren iniciatives de mitjana dècada de 1430 per seguir l'empemta redemptora al marge de les necessitats sorgides amb les obres del Ter i amortitzar totes les rendes que encara se seguien prestant a un 5 o 4,17% a partir justament d'una quota de 12.000 s. reservada del producte anual de les imposicions que, segons comentarem, s'introduí a partir de l'any 1417: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 91r-v, 1433/01/01. Tal com anem insistint, però, per certificar que aquestes mesures tingueren continuïtat ens caldria anar més enllà de la fita de 1445.

1.4.2. L'aparell d'impostos indirectes

Segons han assenyalat diversos autors i ja hem apuntat, un dels pilars fonamentals per a l'articulació de veritables hisendes municipals passà per la consolidació d'un aparell d'impostos indirectes controlat directament pels rectors de la universitat. Tal com hem vist en apartats anteriors, les primeres experiències de col·lecta d'imposicions per part de les autoritats gironines a fi de contribuir a demandes fiscals de la monarquia es remunten a les dècades de 1330 i 1340. Tot i això, els principals avenços en aquest sentit es produïren en l'encadenament d'ajudes concedides durant la dècada de 1350 en el context de les anomenades guerres mediterrànies, és a dir, coincidint amb les primeres grans sèries de deute públic consolidat. Per això, al llarg de les properes línies, posarem un èmfasi especial en el model d'exaccions sobre el consum i la circulació de diversos productes que quedà definit entre aproximadament 1353 i 1367 i, així mateix, comentarem les novetats introduïdes a partir de la dècada de 1380 i fins a la fi de l'època investigada amb la finalitat de millorar-ne el rendiment.

1.4.2.1. La consolidació definitiva d'unes imposicions "municipalitzades" (1356-1366)

En efecte, arran de l'allau de donatius que començà l'any 1353, les imposicions es convertiren en l'ingrés fiscal més important dels municipis de reialenc i les tarifes que es dissenyaren al Parlament de Vilafranca (augmentades l'any següent) la principal referència pels seus governants. Com ha assenyalat P. Orti, en aquest moment es consolidaren les imposicions que gravaven el consum de productes d'alimentació bàsics com la farina, la carn i el vi, si bé es mantenia el pes relatiu de les que afectaven a les imposicions de les mercaderies⁷¹⁷.

Segons hem apuntat, Girona s'integrà perfectament en aquesta dinàmica i amb tota probabilitat s'hi aplicaren imposicions d'acord amb les directrius fixades en l'assemblea esmentada i a d'altres vinculades a les guerres mediterrànies. Així, a través de referències indirectes en protocols notariais, sabem que els jurats, a principis de 1355, arrendaren en un

⁷¹⁷ P. Orti ha analitzat els canvis que es produïren, sobretot, arran de les profertes del braç reial de la dècada de 1350 i ha mostrat que els augments més significatius en les tarifes afectaren les imposicions que gravaven el consum de productes alimentaris bàsics i, només en última instància, els impostos sobre la comercialització. A més, la davallada d'aquests darrers tingué a veure amb l'aparició de les generalitats a principis del decenni de 1360: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 547-557.

sol contracte impostos indirectes que fiscalitzaven el vi i el gra per un període de 2 anys a canvi d'un preu que assolía els 28.500 s.⁷¹⁸. Alhora, a banda d'imposicions que gravaven el consum de carn i altres aliments, així com el comerç de productes manufacturats, també hi ha proves de l'existència d'una imposició aplicada sobre les operacions immobiliàries i les vendes de censals i violaris⁷¹⁹. Les notícies s'amplien a partir de 1356 (TAULA 10). Tot i això, no ens permeten corroborar un increment més que probable de la majoria de tarifes en la línia del que succeí en poblacions com ara Barcelona, Cervera, Valls o Reus⁷²⁰.

Abans de continuar observant l'evolució de les característiques d'aquestes exaccions a la dècada de 1360, cal fer un parell de consideracions importants respecte de la seva plena integració com a recurs fiscal propi dels representants locals. Per una banda, és ben sabut que durant la Guerra contra Castella es consolidà la "municipalització" de les imposicions, un fenomen indestruïble de l'assignació de què foren objecte al deute censal contret per les comunitats d'habitants. Dit en altres paraules, l'escalada de l'endeutament a llarg termini en poc més d'un decenni convertí les imposicions municipals en un ingrés ordinari i de què podia disposar sense retre'n comptes a cap autoritat superior.

De tota manera, el procés no estigué exempt de certs entrabancs. Així en els compassos centrals del conflicte amb Castella es topà amb les reticències de l'estament nobiliari i eclesiàstic a contribuir en aquests impostos cobrats per les corporacions locals. D'aquí que els síndics del braç reial, en el marc de les Corts celebrades a Montsó els anys 1362 i 1363, sol·licitessin diversos privilegis del rei per combatre el problema i, en definitiva, assegurar als respectius governs el màxim control sobre les imposicions perquè fossin rendibles en un context de gran pressió fiscal. El monarca, fins i tot, s'avingué a atorgar a les autoritats municipals plena jurisdicció en els conflictes que poguessin sorgir en la col·lecta, sense intromissió dels oficials reials. Tanmateix, el debat de la regalia d'establir imposicions seguí obert durant molt de temps⁷²¹.

⁷¹⁸ AHG, Gi-05, vol. 81, f. 49v-51v (1355/01/03), f.140r-v (1355/02/13); *ibid.*, vol. 85, f. 19r, 1355/03/06. Els compradors d'aquesta imposició foren els mercaders locals Ramon Mallol i Ferrer Frugell, el peller Arnau Janoer, el paraire Bartomeu Hospital i un altre conciudadà seu, l'hostaler Bartomeu Corretger.

⁷¹⁹ AHG, Gi-05, vol. 82, f. 130v-131v, 1355/04/22. L'arrendatari de l'exacció sobre les compra-vendes de rendes era el mercader Ferrer de Seguriolles, i el documentem pel que cobrà del síndic de la universitat de Perpinyà que anà a Girona a vendre una dotzena de violaris.

⁷²⁰ Respectivament: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 529-569; P. VERDÉS PIJUAN, «Les imposicions a Cervera...», p. 383-422; J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 445-679.

⁷²¹ Pere VERDÉS PIJUAN, «A propòsit del privilegi general per recaptar imposicions atorgat per Pere el Cerimoniós (1363)», *Miscel·lània de Textos Medievals*, 8 (1996), p. 231-248. Podem afegir-hi que els privilegis expedits el gener de 1363 pel Cerimoniós assoliren un gran pes dins del corpus legal que afectava a les viles i ciutats. Sense anar més lluny, en la mateixa conjuntura esmentada abans de 1416, els jurats de Girona

Per altra banda, com hem apuntat, els donatius aprovats a Tortosa i Barcelona al llarg de 1365 suposaven l'aparició d'un nou actor en el tauler fiscal del principat i la corona, la Diputació del General de Catalunya, instància que recaptaria també impostos indirectes aplicats a nivell local. En conseqüència, com a mínim al llarg de 1366 i de 1367, el producte de les imposicions que gravaven el consum i la distribució de vi, carn i farina a la ciutat no havia de revertir només en la tresoreria municipal, sinó que foren arrendades conjuntament pels jurats i pel diputat del General a la demarcació, de manera que se n'havien de repartir part dels rèdits⁷²². Pel que fa almenys al cas de la farina, pertocava un terç al govern municipal i dos terços al General. Sembla, a més, que el diputat local, l'any 1366, vengué pel seu compte un impost que afectava a cabrits i a altres animals novells (TAULA 10). L'existència d'imposicions controlades tant pel municipi com pel General generà certa controvèrsia, sobretot en el cas de la de la carn⁷²³. Tot i això, després de 1367 desaparegué aquesta dicotomia tret de conjuntures molt puntuals en què la Diputació participà en la defensa d'entrades de companyies a les dècades de 1380 i 1390.

En definitiva, entre 1353 i 1366 s'implantà a Girona un veritable aparell de fiscalitat indirecta de base municipal. I, malgrat tenir el punt de partida en els capítols dels donatius dels anys centrals del decenni de 1350, durant la Guerra dels Dos Peres amb tota probabilitat s'hi introduïren certes adaptacions locals que ens és impossible de precisar. Les fonts només ens permeten conèixer el model vigent l'endemà del conflicte. Amb tot, la seva gestació s'havia produït durant aquest període crucial per tants aspectes de les estructures fiscals i financers del municipi.

1.4.2.2. La definició d'un model amb futur (1367-1383)

En efecte, a partir de 1367 s'enceta una sèrie força completa (i que arriba fins a la fi del període estudiat) dels contractes d'arrendament de les distintes imposicions, els quals inclouen, a més del preu i dels arrendataris corresponents, l'albarà o taba on s'especificaven

demanaren un trasllat d'una de les tres provisions de 1362-1363 i se l'inclogué al segon cartulari municipal per ordre d'antiguitat: Ll. Vermell, doc. 36 (1363/01/18).

⁷²² També se sap que en el cas proper de la vila de Sant Feliu de Guíxols el fet que la Diputació hi recaptés directament exaccions sobre la farina, la carn i el vi obligà els edils a reduir, entre 1366 i 1367, la taxa de les imposicions sobre aquests productes fins aleshores existents: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 135.

⁷²³ Pel que fa a aquestes disputes i a la possibilitat que es designessin dos col·lectors per acabar percebent la imposició sobre la carn i amb potestat per actuar a la ciutat i a una llegua entorn d'aquesta: AMGi, I.1.1., n. 6, f. 30v (1366/09/30), 87r-v (1366/12/15). Com veurem en un proper epígraf, ens consta, a més, que els acords que se segellaren entre el govern de la ciutat i la Diputació del General per al repartiment del producte de les imposicions de 1366 encara cuejaven a la dècada de 1380.

les figures impositives, les tarifes i les condicions de les exaccions que es procedien a subhastar (TAULA 8). Amb el benentès que en el present treball no es pretén dur a terme un estudi exhaustiu de les bases fiscals del municipi, sinó més aviat descriure'n els trets principals i l'evolució en tant que bases per a l'actuació de determinats col·lectius, ens limitarem a comentar-ne les qüestions més rellevants⁷²⁴.

En primer lloc, cal assenyalar que des d'aproximadament mitjana dècada de 1350 i fins la fi de l'arc cronològic tractat (i segurament una mica més enllà) la hisenda gironina fonamentà la part primordial dels seus ingressos en les següents imposicions. Unes que gravaven el consum i la compra-venda de vi, de carn, de farina, de gra i de peix, o sigui de la majoria de productes bàsics per a l'alimentació; i unes altres la circulació de mercaderies diverses i les transaccions immobiliàries i financeres.

Malgrat el control complet sobre aquestes exaccions de què gaudia el municipi, els seus representants optaren preferentment per gestionar-les de forma indirecta o externalitzant-ne el cobrament, és a dir, en cedien la recaptació al millor postor. Les diverses exaccions s'agrupaven en 7 imposicions que s'arrendaven per separat, si bé algunes taxes podien afectar els mateixos productes des d'òptiques distintes. Els arrendaments per part dels jurats tenien lloc cada any i, tret d'algunes adaptacions que s'anaren fent en el calendari, la seva col·lecta acostumà a estendre's des de l'1 de gener fins al 31 de desembre. En paral·lel, el consistori posava cada any a encant barres (ateses les concessions reials per aquest dret que s'anaren encadenant des de la dècada de 1350, segons hem apuntat) i els drets sobre pesos i mesures (derivats d'una sèrie de traspessos entre particulars i la ciutat pels volts de 1350 ja comentada). Amb tot, aquests dos últims impostos els hauríem de considerar part d'un aparell distint de la resta d'imposicions, ja que, en general, no revertiren a la caixa que s'especialitzà en el pagament ordinari del deute i que, com veurem, gestionà l'anomenat clavari de les imposicions. A més, les barres no experimentaren una municipalització tan clara com les imposicions, sinó que les autoritats locals hagueren de renovar cada cert temps (previ pagament de la taxa corresponent) la concessió reial per recaptar-les.

Passem a continuació a observar, a grans trets, els distintos impostos indirectes aplicats (i arrendats) pel municipi de Girona durant el període mencionat. Ens basarem per això en la comparació de tabes de tres moments diferents, en concret, les corresponents als anys

⁷²⁴ Per una introducció als components de la fiscalitat indirecta del municipi de Girona durant l'època estudiada: C. GUILLERÉ, «Un exemple de fiscalité urbaine indirecte...», p. 423-445. Certament, l'evolució de les característiques de cadascuna de les exaccions al llarg del període que ens ocupa mereixeria una anàlisi molt més atenta que, tanmateix, superaria els objectius del present capítol i del treball en general.

1367, 1372 i 1379 (TAULES 12-20). Començarem per les que s'ocupaven dels productes alimentaris.

Sens dubte, una de les més feixugues pels contribuents i, al mateix temps, més rendible en subhastar-ne la recaptació era la imposició tocant al vi i a la verema. En realitat, consistia en dos o tres impostos: un que en gravava el consum i l'altre la comercialització, així com l'entrada al nucli urbà⁷²⁵. En la primera vessant es disposaven exaccions en funció de la quantitat en somades, tant davant de la possibilitat d'adquirir vi ja preparat com raïm per elaborar-lo. Moltes s'aplicaven en base a una minva de les mesures, és a dir, deduïnt a efectes fiscals una part de la quantitat realment lliurada al consumidor. Alhora, es gravava l'entrada de vi ja elaborat, així com de raïm i most, a la ciutat. Val a dir en aquest sentit que a Girona, malgrat indicar-se com una de les excepcions en un principi (fins l'any 1372, en concret), s'acabaren tenint igualment en compte les càrregues procedents de collites pròpies (calia pagar 1 s. per somada), per bé que computaven comparativament poc els vins de producció casolana amb gran proporció d'aigua i quedaren sempre certs marges per a l'exempció en cas que s'utilitzés la verema de cultius privats per a l'autoconsum, per exemple a propòsit de l'entrada de quantitats inferiors al mig quartó per dia⁷²⁶.

D'altra banda, també existia una exacció calculada en funció del seu valor monetari per la introducció de vi adquirit en qualsevol localitat al marge de la possibilitat que allí ja s'hi apliquessin impositcions. Quant a la seva comercialització, doncs, a més del que s'havia de pagar per l'entrada del producte a Girona, s'aplicava una taxa *ad valorem* sobre el preu per a ambdues parts que intervenien en un intercanvi (fos una compra-venda o una donació), tot i que distingint-se si es tractava d'una compra destinada al consum propi o a la revenda.

L'altra imposició amb una llarga tradició en la fiscalitat sobre els productes alimentaris era la que se centrava en la carn. Com ja ha estat assenyalat per Barcelona, una especificitat important respecte d'altres com les dels cereals que veurem a continuació era que l'impost atenia només a la quantitat de carn objecte de transacció o consumida i no feia distincions

⁷²⁵ A partir de l'exemple de Barcelona: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 536. A propòsit dels casos de Valls i Reus, J. MORELLÓ estableix tres àmbits dins de la imposició del vi: la que en gravava la compra-venda, la que se centrava en el consum i, a part d'això, la que fiscalitzava l'entrada de vi a la vila, bé per al consum, bé per a la comercialització: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 502-508.

⁷²⁶ Per contrast, en el cas de la ciutat de Barcelona, per bé que des de l'any 1359 s'optà per gravar el vuitè de tot el vi i la verema que s'introduís a la ciutat fos comprat o procedís de collites i rendes pròpies, a partir de finals de 1369 es tornà a exceptuar d'aquesta exacció el vi procedent de les pròpies collites i així es mantingué fins al final del segle XIV: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 536-538.

en la seva qualitat⁷²⁷. Es gravava amb el mateix valor, per tant, la carn bovina, ovina, cabruna i porcina (amb una taxa de 4 d./ll. de carn l'any 1367, posteriorment disminuïda a 2 o 3 d. abans d'eivar-se de nou a mitjana dècada de 1380). D'entrada, només sembla que en quedessin al marge els cabrits. De fet, tal com explicarem, juntament amb els anyells i els porcells, es convertiren en l'objecte específic d'una nova imposició creada l'any 1385⁷²⁸. I, alhora, tan sols s'aplicava una tarifa diferent i en funció del valor monetari per la cansalada venuda a l'engròs.

Les imposicions que fiscalitzaven els cereals seguien de prop a la de la carn en la mitjana dels preus a què s'arrendaven i respecte al seu impacte en la població. Segons avançàvem, a partir com a mínim de 1367, formaven part de dos conjunts distints les taxes que gravaven la mòlta dels cereals panificables i les que incidien en el comerç de tota la resta, d'acord amb un desdoblament similar al que s'entreveu en d'altres localitats catalanes⁷²⁹. L'anomenada imposició de la farina s'aplicava sobre el gra una vegada molt en un molí de la ciutat o també si s'hi introduïa havent-se processat en un altre lloc. En general, s'imposava una taxa per cada mesura de capacitat (mitgeres o quarteres) en funció de la qualitat del gra. Per això, el valor màxim s'atribuïa al forment (l'any 1367 amb una certa rebaixa si se'n manejaven quantitats més petites) i el mínim al mestall o a la barreja d'altres cereals menors en què la proporció de forment era molt reduïda, passant per xifres intermèdies per l'ordi, el mill o el panís. L'any 1372, a més, ja s'assenyalaven tarifes distintes en el cas que la farina servís per a la pròpia alimentació o fos adquirida per flequers per retornar-la al mercat en forma de pa (en general, havien de pagar una suma doblada

⁷²⁷ P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 534-536. De tota manera, segons adverteix R. Banegas comparant-ho amb el cas de Barcelona, és possible que en altres territoris de la Corona com ara València i diverses poblacions del regne s'adaptessin una mica millor les tarifes als diferents tipus de carn i que, per tant, l'impost esdevingués més progressiu: Ramon Agustín BANEGAS LÓPEZ, «Comer carne y pagar impuestos. El impacto de las imposiciones municipales en el comercio barcelonés de carne durante el siglo XV», *Anuario de Estudios Medievales*, 39/1 (2009), p. 329-355, en especial p. 331; Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, «La sisa de la carne. Ganadería, abastecimiento cárnico y fiscalidad en los municipios valencianos bajomedievales», a Rafael VALLEJO POUSSADA (ed.), *Los tributos de la tierra: Fiscalidad y agricultura en España (siglos XII-XX)*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2008, p. 71-91, especialment p. 76-83.

⁷²⁸ Val a dir que als municipis estudiats del regne de València els animals més joves, cabrits i anyells, també rebien una consideració específica en les tarifes de la imposició de la carn (encara que s'arrendaven normalment amb aquesta) i se'ls taxava, no en funció del pes, sinó a tant per cap: J. García Marsilla, «La sisa de la carne...», p. 76-83.

⁷²⁹ A Barcelona, des dels anys 1350, la imposició dita de la farina gravava fonamentalment el consum de cereals a partir de la seva mòlta, mentre que una altra se centrava en els venedors d'aquest gra: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 538-540. De forma similar, a Cervera la imposició del blat o pes del molí afectava la moltura del cereal, la de les flequeres la compra-venda de farina i de pa i la del blat de plaça la comercialització de tot tipus de cereals i de qualsevol producte taxat amb les mesures de capacitat. Simultàniament, a Valls i Reus s'arrendaven per separat una imposició dita de la farina que incidia, en especial, en el consum i una altra anomenada de la quartera o quarteres que gravava les compra-vendes. Respectivament: P. VERDÉS PIJUAN, «Les imposicions a Cervera...», p. 396-405 J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 493-502.

respecte del primer cas). Simultàniament, hi havia l'anomenada imposició del gra de les places o, simplement, de les places. S'hi incloïen exaccions basades en el volum del gra comercialitzat segons mesures de capacitat. A propòsit dels cereals destinats a la mòlta només les havien d'assumir els venedors, mentre que, si s'empraven per acivadar o péixer bestiar, així com en el cas dels llegums o qualsevol gra no panificable, pertocava tant als venedors com als compradors pagar-les.

Tanca l'apartat d'imposicions tocants al consum alimentari la corresponent al peix fresc. Segurament fou la darrera en aparèixer, igual que a Barcelona (on es començà a aplicar l'any 1357). En qualsevol cas, en documentem l'existència des de com a mínim 1364⁷³⁰. I uns anys després comportava que qualsevol venedor pagués un taxa sobre el preu de peces de peix fresc, així com salat i salprès. Malgrat això, força espècies concretes d'aquestes darreres varietats incloïen gravàmens complementaris en funció del pes o del valor, a més de tarifes concretes tenint en compte si es comprava per ser redistribuït a la menuda dins la mateixa ciutat o a les rodalies d'aquesta. Amb tot, la comercialització del peix només podia tenir lloc a la peixateria i sota la mirada atenta dels col·lectors de les imposicions, a la vegada que des de finals de la dècada de 1370 en la mateixa taba de l'arrendament quedaven perfectament estipulats els preus màxims per cada varietat tant durant la Quaresma com en èpoques "carnals".

Els impostos indirectes no només afectaven el consum i el comerç d'aliments, sinó que també incidien en la majoria d'esferes del mercat. En primer lloc, hi havia una imposició denominada de les mercaderies que contemplava una llarga sèrie de matèries primeres i productes alimentaris i manufacturats. Abraçava, doncs, des d'esclaus, animals de tir, espècies, fruits secs i productes elaborats per menestrals (en especial del sector de la pell i del metall) fins a oli, ferro, llana (i d'altres productes tèxtils), plantes tintòries, pella i peces de roba usada o draps de lli⁷³¹. Com és sabut, després de l'aparició, en el marc de les Corts Generals de Montsó de 1363, de les generalitats que gravaven la producció i la circulació de draps de llana, aquestes teles quedaren automàticament excloses de les imposicions

⁷³⁰ AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 165r, 1366/06/09. Pel que fa a Barcelona: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat ...*, p. 540-541. En altres poblacions, com ara les viles de Valls i Reus, el peix no donava peu a una imposició pròpia, sinó que es considerava una mercaderia més: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 522-523.

⁷³¹ En altres indrets s'arrendaven per separat imposicions sobre diferents tipus de mercaderia, com per exemple a Cervera, on se'n distingien fins a 10, a saber, la imposició del safrà, la de la draperia (vigent només fins 1363, però), la de la llana i sargils, la de la sabateria i cuireteria, la de l'especieria, tenderia i merceria i argenteria, la dels portals, ferreria i fusta, la de la pella, la de les "bèsties grosses i menudes" i la del "siti" (equivalent a la dels honors de Girona i Barcelona, segons mostrarem a continuació): P. VERDÉS PIJUAN, «Les imposicions a Cervera...», p. 409-418.

municipals. Fos com fos, tots els productes esmentats eren fiscalitzats a partir d'una taxa *ad valorem* repartida entre el venedor i el comprador. En relació a això darrer, cal fer notar que entre 1367 i 1372 es registrà una reducció important de la tarifa dels 6 d./ll. als 2 d./ll. lliura, mentre que l'any 1379 es pagaven 4 d./ll.⁷³². De tota manera, igual que s'ha observat per Barcelona, quedaven exemptes de l'impost les compres de poc valor, en concret, les inferiors a 3 s.⁷³³.

Finalment, els mercats financers i immobiliaris comptaven amb una imposició pròpia denominada indistintament dels violaris o dels honors i de les possessions. De fet, gravava totes aquestes operacions, és a dir, vendes, establiments i permutes de propietats, alhora que la compra-venda de productes financers, o sigui rendes vitalícies i perpètuas. Com en el cas de les mercaderies, computava una taxa en base al valor d'intercanvi que s'havien de repartir el venedor i el comprador. Tant l'any 1367 com l'any 1379 era una exacció de 3 d./ll. a repartir per la meitat entre comprador i venedor, si bé només de 2 d./ll. en el cas concret dels violaris⁷³⁴.

A tall de conclusió, el model de fiscalitat indirecta que s'entrevéu a Girona l'endemà de la Guerra contra Castella era el resultat dels acords entre estaments en la concessió de profertes per a les guerres mediterrànies i la introducció durant els anys immediatament següents de certes variacions locals en la concreció de les figures impositives, les tarifes i, en especial, la delimitació d'exempcions. Consolidat l'aparell ja a l'altura de 1367, fins la dècada de 1380 es mantingueren les mateixes set imposicions diferenciades. Així mateix, aquest nou model encetat a finals del decenni de 1360 se sustentava sobretot en els impostos sobre el consum i el mercadeig de productes alimentaris bàsics. D'acord amb les dades de què disposem pels exercicis de 1368 a 1370, de 1372 i de 1380 a 1382, constatem que, en efecte, la suma dels preus obtinguts pels jurats en la licitació dels impostos sobre el

⁷³² Val a dir que a Valls i Reus la taxa predominant des de mitjan segle XIV fins a inicis del següent va ser de 2 d./ll., malgrat alguns augments puntuals als 3 d./ll. de finals del tres-cents: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 520-530.

⁷³³ A Barcelona, durant la segona meitat del tres-cents, el comprador quedava deslliurat de tributar per quantitats inferiors a 2,5 s. o a 5 s. segons la mena de producte: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 541-543.

⁷³⁴ A Barcelona també existia una imposició específica que integrava les transaccions d'immobles i rendes, a una taxa habitual dels 6 d./ll. després de 1359 i inferior (de 2 d./ll) en el cas concret dels violaris: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 547. A Castelló d'Empúries l'any 1374 la tarifa pel mateix concepte assolia els 12 d./ll. sense fer distincions en el cas dels violaris: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Fiscalidad y finanzas de una villa señorial catalana...», ID., *Pagar al rey...*, p. 461-522, p. 478. Això no obstant, no a totes les poblacions l'exacció que gravava les compra-venda de rendes s'arrendava de forma independent, sinó que podia incloure's dins de la imposició sobre altres mercaderies i de la imposició dita del "siti", respectivament: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 529-530, 588-594. Ja hem vist que passava el mateix a Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, «Les imposicions a Cervera...», p. 409-418.

consum d'aliments (és a dir, sobre el vi, la farina, la carn i el peix) constituïa més del 70% dels ingressos de la tresoreria local en matèria de fiscalitat indirecta. Contràriament, els lligats a la comercialització (del gra i de mercaderies en general), després de la important davallada de l'any 1369 de l'anomenada imposició de les mercaderies, no sobrepassava el 10% del total, mentre que la que afectava les transaccions immobiliàries i financeres oscil·lava entre el 2,5 i el 3,5% (TAULA 11)⁷³⁵.

Des d'una altra perspectiva, cal destacar que l'aparell impositiu implantat a les dècades de 1350 i 1360, per contrast amb èpoques anteriors, no serví per abonar directament profertes o donatius atorgats a la monarquia, sinó que actuà de base per a l'endeutament de la ciutat mitjançant l'emissió de violaris i censals o, millor dit, per fer front a l'escalada d'interessos que aquests instruments crediticis generaren com a conseqüència de la gran successió de vendes en pocs anys. Al mateix temps, la pressió fiscal, com hem vist, molt intensa en alguns cicles, la pròpia càrrega del deute i, més endavant, l'aparició de noves necessitats com foren les obres de les muralles i l'abastament blader condicionaren l'adopció d'estratègies paral·leles, si bé de recurs més aviat extraordinari i, en qualsevol cas, amb menys incidència en la vertebració d'un municipi autònom amb una hisenda pròpia.

Com hem vist, en paral·lel al conjunt d'impostos indirectes consagrats al deute censal, les arque locals de Girona ingressaven el producte de dues altres exaccions. D'una banda, en el tombant de la dècada de 1350 a la de 1360, les barres esdevingueren un recurs gairebé ordinari, malgrat caldre sempre una llicència reial en vigor per llevar-les. Tal com hem mostrat, el seu producte s'havia de destinar a les obres públiques en general, però, durant l'etapa més intensa en les obres d'emmurallament (entre aproximadament 1366 i 1385), aquest projecte de gran envergadura les absorbí per complet, a part que s'hi hagueren d'orientar més fonts fiscals. A més, el rendiment de les barres experimentà una minva significativa que hauríem de relacionar amb diversos factors⁷³⁶. Recordem que l'altre impost

⁷³⁵ A tall de comparació, a la ciutat de Barcelona, en el període comprès entre 1369 i 1391, els impostos sobre el consum suposaven una mitjana del 78%, els de la comercialització del 16% i els dels honors i rendes del 3%, és a dir xifres força equivalents al cas gironí, si bé deixant de banda un 3% que s'identifica a la ciutat comtal pels impostos sobre la circulació i que es correspondria, a grans trets, amb les barres llevades a la ciutat de l'Onyar, però que, com hem explicat, no tenim en compte en aquest apartat: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 556. Tot plegat no treu que molts contemporanis defensessin els avantatges de les impositcions respecte de l'impost directe amb arguments com ara la possibilitat de desviar bona part de la pressió fiscal a gent externa a la massa de contribuents i als forasters en general: P. VERDÉS PIJUAN, «“Car les talles són difícils”...», p. 151-152.

⁷³⁶ En efecte, els preus de l'arrendament de les barres deixaren de vorejar els 10.000 s. a l'any en una etapa inicial per situar-se per sota dels 3.000 a partir de les acaballes de la dècada de 1370. En hipòtesi, es tracta d'una conseqüència de l'ampliació del col·lectiu d'exempts a aquestes exaccions. En primer terme, l'any 1376 el monarca sancionà l'exempció del dret de barra a favor dels homes de la vegueria i batllia de Girona que ja

que els jurats també passaren a arrendar amb regularitat juntament amb les imposicions i les barres foren els drets de pesos i mesures. Encara que, en termes comparatius, el seu rendiment fos escàs, completaven els ingressos que el consistori podia emprar per usos distints del finançament del deute.

1.4.2.3. Canvis episòdics entre 1385 i 1445: noves exaccions, «anadiments» i primers simulacres de monopolis

El model de fiscalitat indirecta de les dècades de 1360 i 1370 que acabem de comentar no experimentà transformacions transcendents fins a la fi del període que analitzem. Tanmateix, des del moment que continuaren succeint-se demandes fiscals i apareixent necessitats comunitàries, augmentà el volum de despesa del municipi i el deute acumulat, la qual cosa conduí inevitablement a certs canvis.

En efecte, el nivell d'endeutament assolit a mitjana dècada de 1380 i algunes de les crescudes posteriors impulsaren a les autoritats gironines, igual que les de la majoria de municipis catalans, a buscar estratègies per ampliar la base dels ingressos destinats a costejar cada any els interessos del deute, entre d'altres despeses que pogueren sorgir. I així l'àmbit en què s'intentà en més ocasions fou justament on els rèdits sempre havien estat majors: les imposicions. Més enllà dels impostos indirectes, tal com veurem més endavant, és cert que en episodis puntuals es continuaren repartint algunes talles, en especial a la dècada de 1390 per fer front a algunes expenses extraordinàries i a principis del quatre-cents per contribuir al sanejament del deute. De tota manera, les principals mesures es concentraren en l'àmbit de la fiscalitat indirecta i consistiren, a grans trets, en la creació d'unes poques noves exaccions que complementaven les set ja existents des de, com a mínim, la dècada de 1360; en l'aplicació d'augmentos o sobretaxes a les més rendibles que es licitaren per separat, els anomenats «anadiments»; i, així mateix, en la temptativa

havien contribuït a l'obra del mur mitjançant l'aplicació de fogatges en les respectives comunitats (ACA, C, reg. 1792, f. 107r-v, 1376/02/03), a la vegada que poblacions de força importància del bisbat com la vila de Figueres ja n'havien obtingut temps enrere una exempció pels seus habitants; en concret, la concessió es remunta a l'any 1348 (Antoni COBOS FAJARDO (ed.), *Llibre de Privilegis de la vila de Figueres (1267-1585)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2004, doc. 19 (1348/01/29)) i fou confirmada l'any 1386 (Ibid., doc. 52 (1386/04/07)). La nòmina de llocs segurament s'amplià a les dècades finals del tres-cents. Amb tot, cal dir que, a pesar de la concessió de 1376, molt probablement d'efectes limitats en el temps, a l'altura de 1401, en unes capitulacions lligades a l'important procés de redempció de jurisdiccions d'aleshores, els homes forans de la vegueria i batllia de Girona tornaven a demanar franquesa de barra per tots els habitants d'aquests territoris: M. T. FERRER MALLOL, «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs...», p. 429.

d'articulació d'un monopoli sobre el consum i el comerç de vi, denominada «mercaderia del vi»; tot això sense comptar grans avenços en la institucionalització de la botiga del forment.

Situem-nos a la dècada de 1380 per resseguir tots aquests canvis. En les primeres negociacions amb el rei per tal d'acordar una ajuda de la ciutat per a l'ofensiva del Cerimoniós contra el comtat d'Empúries i expulsar les companyies mercenàries que socorren el comte ja es posà sobre la taula la possibilitat d'augmentar les tarifes de certes exaccions i, fins i tot, de crear-ne alguna de nova. En concret, si s'instava els dirigents municipals a vendre noves rendes, volien disposar del dret d'ampliar els recursos fiscals de la hisenda local, dret que ja contemplaven les atribucions cedides als municipis de reialenc en el donatiu de 1353 però que seguí sent reivindicat més d'una vegada pel sobirà. I, en qualsevol cas, es tornà a fer explícit en la llicència reial expedida el febrer de 1385 per una de les primeres sèries d'emissions destinades a contribuir a aquella mobilització i a redimir la convocatòria de l'usatge *Princeps Namque*⁷³⁷.

En aquesta línia, s'optà, d'entrada, per afegir, durant el període comprès entre els mesos d'abril i desembre de 1385, un diner als 2 que ja es cobraven sobre cada lliura de carn consumida o adquirida a la ciutat, és a dir, una sobretaxa del 50%. En paral·lel, entre maig i desembre, s'aplicà un diner extra sobre les mitgeres de gra venudes, de manera que es doblava la taxa fins aleshores en vigor. Finalment, a partir del juny de 1386 i per un lapse de 6 mesos i 17 dies, també es duplicà l'exacció sobre les mercaderies augmentant de 2 a 4 d. per lliura de moneda (en un altre increment, doncs, del 100%). Tots tres «anadiments» s'arrendaren per separat i tenien com a objectiu principal fer front als interessos dels nous productes que s'havien contractat i, si les circumstàncies hi acompanyaven, permetre'n la lluita en el termini d'un any⁷³⁸. Val a dir que les tarifes suplementàries, en teoria, només havien de tenir una vigència limitada, però s'incorporaren a les que habitualment es tingueren en compte de cara a l'any 1387 i els exercicis subsegüents. Així, la de la carn passà aleshores dels 2 d. habituals als 3 d., igual que la de les mercaderies, augmentada a 4 d./ll., tendència que també es pot rastrejar en altres poblacions catalanes⁷³⁹.

⁷³⁷ Per la llicència d'emissió: ACA, C, reg. 944, f. 152r-v, 1385/02/06, Besalú.

⁷³⁸ A propòsit dels capítols pactats amb el rei a principis del mes de febrer: ACA, C, reg. 944, f. 154v-156v, 1385/02/06, Besalú). Quant als acords del consell on s'acordà l'aplicació dels anadiments i el seu ús: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 35v (1385/03/17), 38r-v (1385/04/07). Quant als «anadiments» d'un diner sobre la carn, d'un altre sobre el gra i de dos sobre les mercaderies, respectivament: AMGi, I.2 .1. llig 7, s.f., 1385/04/16, 1385/05/01, 1385/06/13.

⁷³⁹ Per ordre de menció: AMGi, I.2.1, llig 7, s.f., 1385/12/27, 1385/12/26. Quant a les tarifes de l'any 1387: Ibid., s.f., 1386/12/27. A la vila de Cervera, per exemple, l'any 1384 es van doblar les taxes d'imposicions com les del vi, la carn o el peix, cosa que va generar protestes socials que, al seu torn, obligaren a recuperar els

Alhora que s'incrementaren les tarifes de les impositcions de la carn, del gra i de les mercaderies, entre 1385 i 1386 es crearen dos nous impostos que s'unirien als 7 conjunts recaptats de forma ordinària des dels temps de la Guerra contra Castella, si no abans en gran part dels casos. En primer lloc, s'aïllaren com a objecte fiscal específic alguns exemplars de bestiar que fins aleshores havien estat gravats per les exaccions sobre la carn o sobre les mercaderies, en concret animals novells, és a dir, porcells, anyells i cabrits; i se'ls passà a fiscalitzar a la manera d'un cabeçatge des del moment que entraven a la ciutat per ser venuts o processats per al consum. En paral·lel, s'articulà una nova impositció que gravaria, d'acord amb el seu pes, les càrregues de sal que fossin producte de mercadeig. La primera vegada que es vengué la nova impositció sobre els porcells establerts a principis de 1385 només fou per nou mesos (abril-desembre), mentre que la de la sal es licità el desembre d'aquell any i entrà en vigor a partir de 1386 per un exercici complet⁷⁴⁰. Posteriorment, s'arrendaren de forma ininterrompuda fins a la fi del període estudiat, tret, és clar com la resta d'exaccions, d'alguns exercicis que no fou possible i que es colliren de forma directa⁷⁴¹.

Aquests, però, no foren els únics canvis o novetats. L'any 1390, coincidint amb l'entrada de Bernat d'Armanyac i les consegüents necessitats financeres que empenyeren a emetre rendes, es tornà a plantejar el dilema d'augmentar les tarifes d'algunes impositcions. En primera instància, reunit el consell el mes de maig i davant de la urgència per injectar 110.000 s. a l'obra dels murs, s'acordà que calia taxar totes les càrregues de vi i de raïms que entressin a la ciutat encara que fossin procedents de collites, rendes o delmes propis en la mateixa mesura que es feia amb els consumidors o «casolans», tot donant peu a un «anadiment» a l'exacció sobre aquests productes ja arrendada⁷⁴². Amb tot, sembla que la proposta topà amb massa opositors, en un clima general de distensió que abordarem més endavant, i no es portà a terme. A l'agost, en canvi, davant de la fretura evident de moneda

nivells de 1383: P. VERDÉS PIJUAN, *«Administrar les pecúnies e béns de la universitat»...*, p. 769, 771, 773, 778, 795 i 859. Per conflictes similars paral·lels als que descriurem per Girona a la segona meitat del decenni de 1380 en altres ciutats: cap. 1.5.2.2.

⁷⁴⁰ Vegeu els trets d'ambdues exaccions en la primera ocasió que s'arrendaren: AMGi, I.2 .1. llig. 7, s.f., 1385/04/23, 1385/12/27.

⁷⁴¹ En el cas de la impositció de la sal, val a dir que hi ha alguna llacuna més i que no podem imputar simplement a la documentació. Així, per exemple, sabem que l'any 1425, atesos certs conflictes amb el lloctinent del batlle general de Catalunya, es decidí suprimir l'exacció durant cert temps: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 102r-v, 1425/11/16. Després d'haver-se recuperat l'any 1429 tornà a quedar anul·lada durant un trienni: AMGi, I.2.1., llig 9, reg. 2, s.f., 1428/12/27: TAULA 19.

⁷⁴² AMGi, I.1.1., n. 21, f. 22v-24r, 1390/05/28. De fet, és possible que el pla fos implantat pels jurats aleshores governant, però el mes de juliol aquest òrgan fou renovat i en totes les ocasions que es tornà a remetre al tema a la segona meitat de l'any reaparegueren moltes veus contràries. A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 93r-v, 1390/09/05.

per pagar els interessos d'un deute censal que havia augmentat molt, segons es deia al consell, com a conseqüència de les emissions de la darrera guerra emporitana, s'acordà recórrer de nou a un «anadiment» d'1 d. sobre la lliura de carn i s'arrendà fins a finals de l'exercici a un grup de veïns diferent del que ja s'havia fet amb la imposició ordinària començada a percebre l'1 de gener⁷⁴³.

En els anys immediats es constataren de nou les dificultats per equilibrar els ingressos fiscals amb la despesa que suposaven els interessos del deute⁷⁴⁴. Així, a finals de l'exercici de 1393 es decidí introduir canvis en el calendari de percepció de dues de les impositcions més importants, la de la farina i la del vi. Com comentarem més endavant, és molt probable que es pretengués augmentar-ne el rendiment i, per tant, s'hauria de considerar una mesura més d'adequació de l'aparell fiscal a les exigències financeres. En qualsevol cas, el que es posà en pràctica fou que es licità la imposició de la farina per ser collida a partir de l'1 de gener de 1394 fins el 24 de juny de l'any següent, és a dir, per aproximadament un any i mig i, a partir d'aleshores, encetar una nova sèrie anual amb aquella data d'inici. En el cas del vi, en canvi, la col·lecta havia d'estendre's fins al 8 de setembre de 1395 i llavors considerar aquest dia com l'inici de les campanyes posteriors⁷⁴⁵. Es continuà amb la mesura en els anys successius, per bé que l'any 1400 es comprova que havia deixat de tenir validesa⁷⁴⁶.

Al capdavall, les estratègies més emprades acabaren sent l'augment circumstancial de tarifes i la subhasta d'«anadiments» a les impositcions. S'optà, sobretot, per afegir 1 d. als 3 d. ja aplicats d'ordinari a la lliura de carn⁷⁴⁷. Malgrat que l'any 1394 s'havia debatut al consell el fet que les tarifes que hi havia eren excessives i que motivaven l'organització de carnisseries en indrets fora de la ciutat, es tornà a repetir la iniciativa de 1390 en moments posteriors⁷⁴⁸. Fou així l'any 1396, en què l'anadiment quedà vinculat a una emissió concreta que autoritzà

⁷⁴³ Quant a l'acord del consell: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 79r-81r, 1390/08/13. Pel que fa a la venda per part dels nous jurats, que formaven part d'un govern renovat a mig exercici: AMGi, I.2.1., n. 8, s.f., 1390/08/01.

⁷⁴⁴ Per exemple, ja s'admetia obertament l'agost de 1393 quan la reina ordenà al clavari de les impositcions que emprés totes les restes i quantitats pendents arrossegades d'anys anteriors per pagar unes pensions que altrament eren impossibles d'abondar: AMGi, I.1.1., n. 27, f. 19r-v, 1393/08/12.

⁷⁴⁵ AMGi, I.1.1., n. 28, f. 20v-22r, 1393/12/20. Vegeu-ne els arrendaments respectius: AMGi, I.2.1., n. 9, sf, 1393/12/27; AMGi, I.2.1., n. 9, sf, 1393/12/28.

⁷⁴⁶ Per l'evolució de la del vi: AMGi, I.2.1., llig. 9, sf, 1395/09/05, 1396/09/08. A propòsit de la de la farina: AMGi, I.2.1., llig. 9, sf, 1395/09/12, 1396/06/24. Pels exercicis de 1397, 1398 i 1399 no disposem dels registres amb els contractes d'arrendament, per tant no és possible assegurar si es mantingué el mateix calendari o varià. Quant a l'exercici de 1400 i el de 1401, per contra, en què ja es certifica el retorn als paràmetres habituals, respectivament: AMGi, I.2.1., llig. 1, sf, 1399/12/27; AMGi, I.2.1., llig. 1, f. 102v-109v, 1400/12/27.

⁷⁴⁷ De fet, documentem que l'any 1400 havia quedat fixada en la imposició ordinària de la carn la tarifa de 4 d. per ll. de carn: AMGi, I.2.1., llig. 1, f. 22r-28r, 1399/12/27.

⁷⁴⁸ AMGi, I.1.1., n. 31, f. 25v-26v, 1394/12/28.

la pròpia reina per perserverar en el recinte emmurallat del Mercadal⁷⁴⁹. Aleshores, a més, hi ha indicis d'un procés deliberat dels jurats per convertir la venda de la carn en un monopoli controlat des del govern municipal, una tendència en què, com veurem, es feren passos més ràpids i efectius per altres productes⁷⁵⁰.

Els primers anys del segle XV, enmig de l'operació de sanejament ja comentada, es tenia molt present altre cop l'opció d'arrendar noves ampliacions dels impostos aplicats. Així, l'any 1405 es tornaren a licitar dos «anadiments». D'una banda, un a la imposició de la farina que s'hauria de llevar des de l'1 de febrer fins al 31 de desembre. De l'altra, l'habitual afegitó d'1 d. sobre la lliura de carn, si bé recordem que aleshores la taxa base ja havia ascendit a 3 d. Aquest segon impost, al seu torn, quedava íntimament lligat a la venda que durien a terme els jurats i els síndics Joan de Dons i Francesc I Segurioles d'un censal a favor del mercader Pere II Benet⁷⁵¹. Fet i fet, en la pròpia llicència reial s'autoritzava la creació d'alguna nova imposició en cas que els jurats ho creguessin necessari.

Això no obstant, la mesura més innovadora que es portà a la pràctica als primers anys del quatre-cents fou la creació d'un monopoli per al consum i la comercialització del vi a la ciutat. Davant de la insuficiència dels rendiments que oferien fins llavors les impositcions i, per contra, de l'obligació de pagar regularment els interessos del deute censal, problema que el recurs a algunes talles extraordinàries no havia aconseguit resoldre, els edils de Girona impetraren al monarca la llicència per articular el que anomenaren la «mercaderia del vi»⁷⁵².

⁷⁴⁹ Quant al contracte d'arrendament: AMGi, 1.2.1., n. 9 , s.f., 1396/08/20. Per una referència posterior, sembla que no només els productes contractats amb l'emissió aprovada per la reina Maria fins al màxim de 1.000 florins s'assignaren a l'anadiment sobre la carn, sinó també els resultants d'una emissió de 3.000 florins més igualment vinculada a les obres de murs i fortalises a què urgia l'entrada del comte de Foix: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 12, f. 167r-v, 1398/05/25. A la ciutat de Barcelona al mateix 1396, es prengué la decisió d'aplicar una tarifa de 4 d. per lliura de carn: R. A. BANEGAS LÓPEZ, «Comer carne y pagar impuestos...», p. 336-337.

⁷⁵⁰ En realitat, es tracta d'una provisió de la reina Maria a favor dels jurats gironins en què els permetia concordar amb certs carnisers l'aprovisionament de carn de la ciutat en règim de monopoli, mentre es prohibia la intervenció de qualsevol altre proveïdor durant cert temps: Ll. R., vol. II, doc. 417, 1397/03/26, Barcelona. No tenim notícies de la continuïtat del procediment. En contrapartida, a la ciutat de Barcelona i a la vila de Cervera, durant els mateixos anys, es documenten ben consolidats diversos mecanismes per a la negociació anual entre el govern municipal i els carnisers del nombre de peces de bestiar escorxades i els preus a què seria comercialitzada la respectiva carn: R. A. BANEGAS LÓPEZ, «Comer carne y pagar impuestos...», p. 337-348 ; P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat...», p. 268-275.

⁷⁵¹ AMGi, I.2.1., llig 2, s.f., 1405/01/28.

⁷⁵² No hem aconseguit localitzar la implantació d'un dispositiu exactament equivalent en d'altres ciutats catalanes (encara que pogué existir), però el que està fora de dubte és que l'entrada i sortida de vi als nuclis urbans va ser una preocupació de primer ordre pels governs municipals ateses les seves implicacions fiscals. Així, s'han estudiat diversos mecanismes que regulaven la introducció de càrregues vínicoles segons un calendari predeterminat i afavorint, en primer terme, la producció local en poblacions com Tarragona (on es coneixia com la «mesa del vi») o Sabadell (on rebé el mateix nom que a Tarragona): Francesc CORTIELLA ÒDENA, «La producció vinícola a la ciutat de Tarragona al segle xv», a *Món mediterrani, Jornades sobre la viticultura de la conca mediterrània*, Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1995, p. 571-581; M. Jesús ESPUNY

La concessió fou finalment expedida el setembre de 1407 i suposava que el govern municipal passés a apoderar-se de totes les càrregues de vi i raïm que entressin a la ciutat per tal de centralitzar-ne la venda a través d'agents designats pel consell, alhora que se'ls facultava per reunir recursos i adquirir més quantitats de vi si una demanda en augment ho requeria. La concessió, encara que en primera instància pogués ser per un període indefinit, s'acabà reduint al lapse de 5 anys, després del qual el sobirà examinaria si era convenient perllongar-la o no⁷⁵³.

Caldria un estudi detallat dels registres que ens llegà aquell monopoli sobre el vi, però podem dir, a grans trets, que pivotava sobre la figura d'uns estimadors o reconeixadors que, per un costat, controlaven els fluxos vinícoles amb una atenció especial als punts d'entrada de camins al recinte emmurallat (on també s'emplaçaven les barres) i que, per l'altre, estaven capacitats per adquirir algunes càrregues suplementàries en nom del comú. Tot plegat desembocava, doncs, en un veritable monopoli del comerç del vi mitjançant la disposició d'un nombre concret de tavernes habilitades al llarg del casc urbà. De cara al control dels emoluments d'aquesta activitat, hi havia un tauler o clavari dels ingressos que generava la venda centralitzada, la qual donava peu, doncs, a una administració paral·lela a les tresorereries ja existents i que també permetia fer front a certes obligacions de pagament, si bé la seva finalitat última era la de contribuir al redreç del deute⁷⁵⁴.

TOMÁS, «Regulació del consum vinícola a Sabadell, segons un privilegi senyorial del segle XIV del “non inmittendo vinum extraneum”, a *Món mediterrani...*, p. 592-599, en especial p. 597. Al capdavant, el vi era un dels productes alimentaris la circulació del qual estava més reglamentada per l'administració pública tant per garantir-ne la qualitat com, sobretot, a efectes tributaris, segons queda demostrat en casos ben estudiats com el de la vila de Puigcerdà: FLOCEL SABATÉ CURULL, «El ban de vi a Puigcerdà a la segona meitat del segle XIV», a EMILÍ GIRALT I RAVENTÓS (coord.), *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans*, febrer del 1990, vol. 2, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1993, p. 299-314. Per visions de conjunt completes sobre la regulació i la fiscalitat del vi als municipis catalans: MANUEL SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Sobre la viña y el vino en las “ordinaciones” municipales de la Cataluña medieval», *La vite e il vino. Storia e diritto (secoli XI-XIX)*, Actas del Convegno Internazionale di Studi celebrato in Alghero, 28-31 ottobre 1998, Roma: Carocci, 2000, vol I, p. 109-147; ID., «Vino y fiscalidad en la Edad Media: el caso de los municipios catalanes», *Actas del I Simposio de la Asociación Internacional de Historia y Civilización de la Vid y el Vino*. El Puerto de Santa María, Cádiz, 1999, El Puerto de Santa María: Ayuntamiento, 2001, vol. I, p. 403-419. A tall de comparació, vegeu també els mecanismes desplegats en ciutats aragoneses com Osca, o castellaness com Bilbao: MARÍA TERESA IRANZO MUÑO, «El mercado urbano del vino en Huesca: proteccionismo y comercialización» a: J. ÀNGEL SESMA MUÑOZ i CARLOS LALIENA CORBERA (coords.), *Crecimiento económico y formación de los mercados en Aragón en la Edad Media (1200-1350)*, Zaragoza: Gobierno de Aragón-Grupo Cema, 2009, p. 369-409; ANA MARÍA RIVERA MEDINA, «Producción local, abastecimiento urbano y regulación municipal: El marco legal del vino de Bilbao (s. XIV-XVI)», *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie III, Hª Medieval, 19 (2007), p. 233-264.

⁷⁵³ Per la provisió original i la que la ratificava marcant el límit d'un quinquenni: ACA, C, reg. 2180, f. 195r-v, 1407/09/11, València; ACA, C, reg. 2204, f. 180v-181v, 1407/09/28, València.

⁷⁵⁴ Es conserven, en concret, els llibres de comptes, en vista a ser auditats, de la «mercaderia del vi» dels exercicis de 1408, 1409 i 1410. Successivament: AMGi, I.2.3., llig. 3, reg. 4; Ibid., llig. 4, regs. 1, 2.

L'any 1408 Martí I complementava algunes de les capacitats atorgades a l'equip de govern i confirmava el que de manera extraoficial ja s'havia assumit, o sigui el fet que aquell nou monopoli suplantava el conjunt d'imposicions que fins llavors havien fiscalitzat el vi⁷⁵⁵. La supressió perjudicà de forma directa els arrendataris de l'exacció que a les acaballes de 1405 s'havia adjudicat per un bienni sencer que començà el dia 1 de gener de 1406. I per això el rei hagué d'autoritzar que es compensés els compradors mitjançant les pensions que aquests cobraven de la ciutat⁷⁵⁶. Els antics imposicioners, però, no foren els únics a exclamar-se per la nova mesura. El juny de 1409 algú ja havia denunciat al rei que se celebraven reunions clandestines per aconseguir revocar el nou procediment fiscal tocant al vi. Pel que deixen entreveure documents d'uns mesos després, els principals opositors eren alguns «havents vinyes e cullites de vin» que volien recórrer al nou sistema i elevar apel·lacions al consell del rei⁷⁵⁷. El monarca, d'entrada, secundà el que havia disposat en dates recents⁷⁵⁸. La pressió devia ser tal, de tota manera, que el novembre del mateix 1409 el rei obria per primera vegada la porta a una possible supressió a beneplàcit dels magistrats locals⁷⁵⁹. A principis de l'any següent, la monarquia seguia reforçant la «mercaderia» obligant a perseguir els qui organitzessin reserves o vendes de vi en masos i torres que es trobessin a menys de mitja llegua de distància de la ciutat⁷⁶⁰. Tanmateix, pocs dies després foren els propis jurats qui denunciaren al rei alguns dels aspectes negatius del nou recurs fiscal i de proveïment com era la «multiplicació d'oficials» que comportava i fins a quin punt era carregós per la població el nou mecanisme⁷⁶¹. En encetar l'exercici de 1411 la mesura seguia vigent i es nomenaren els nous gestors, però ja fou per darrera vegada⁷⁶².

A banda de les resistències de determinats sectors que ja s'arrossegaven des de la implantació del procediment, l'any 1411 confluïren dos problemes com eren l'ús que

⁷⁵⁵ ACA, C, reg. 2183, f. 24v-25r, 1408/03/03, Barcelona; *Ibid.*, f. 25r-26r, 1408/03/03, Barcelona. L'objectiu de fons no era altre que aconseguir que el nou monopoli quedés ben integrat al marc legal entorn a la hisenda gironina que encara marcaven les ordinacions de l'infant Joan: ACA, C, reg. 2156, f. 15v-16r, 1408/01/27, Barcelona.

⁷⁵⁶ ACA, C, reg. 2156, f. 15r, 1408/01/20. Quant a l'arrendament fet a finals de 1405: AMGi, I.2.1., llig 2, s.f., 1405/12/28.

⁷⁵⁷ L'any 1432 es tornà a plantejar la possibilitat de cobrar un màxim de 12 d. per cada somada de raïm que els habitants de la ciutat hi introduïssin procedent de collites pròpies, però de seguida sorgiren controvèrsies per les persones que en podien quedar exemptes: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 5v-6r (1432/01/01), 8r-10r (1432/02/09).

⁷⁵⁸ ACA, C, reg. 2158, f. 169v-170v, 1409/06/13, Barcelona; AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 3, s.f., 1409/09/23.

⁷⁵⁹ *LI. R.*, vol. II, doc. 436 (1409/11/23).

⁷⁶⁰ ACA, C, reg. 2208, f. 66v-67r, 1410/03/06, Barcelona. Certament, l'ordinació del rei responia a peticions prèvies dels jurats, puix que, mentre, per una banda, moltes veus ja insistien en la necessitat de suprimir el monopoli, per l'altra, durant el temps que seguís vigent se'n volia treure el màxim rendiment: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 3, s.f., s.d. [1409].

⁷⁶¹ AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg. 3, s.f., 1410/03/?.

⁷⁶² AMGi, I.1.1, n. 41, f. 8r-v (1411/01/01), 9v (1411/01/01).

s'havia prescrit pels rèdits del monopoli i el fet que estava a punt d'expirar la llicència atorgada per un quinquenni pel rei Martí, com se sap mort el maig de 1410. Quant al primer assumpte, sabem que el tauler o administrador, en prendre possessió del càrrec, jurava que no empraria la pecúnia resultant per res més que les pagues de pensions de rendes. I en aquell moment feien falta captar recursos tant per pagar els missatgers enviats al Parlament general que s'estava celebrant a la ciutat de Barcelona, al mateix temps que, donada la inestabilitat de l'interregne, es creia convenient millorar els sistemes de defensa, com ja hem desgranat. D'aquí que, per dur a terme les transferències de fons desitjades, se sol·licités l'autorització a Guerau Alemany de Cervelló, en tant que governador general de Catalunya, així com l'anul·lació del jurament fet pel tauler a la cort reial i a la cort de l'oficial del bisbe⁷⁶³.

Més enllà del que a aquelles alçades ja era un detall menor, la iniciativa d'implantar de forma duradora un sistema "municipalitzat" de la venda i redistribució de vi a la ciutat que permetés augmentar el rendiment que havien tingut fins llavors les imposicions sobre el vi arribava a la seva fi legal. Probablement no calia cap provisió règia per anul·lar-la, ja que havia expirat el termini de la concessió original, de la mateixa manera que era improbable que s'esperés a demanar una renovació del dret a qui finalment ocupés el tron. Tot i això, el mes de setembre el consell de la ciutat decidia publicar la suspensió de la «mercaderia» durant un any i, en contrapartida, atorgava poders als jurats i a una comissió d'assessors per redissenyar una nova imposició del vi, a semblança de la que tradicionalment havia existit, per tal d'arrendar-la des de les acaballes de setembre i pel lapse d'un any⁷⁶⁴. I així es féu l'any 1411 i els que seguiren, convertint-se la supressió en definitiva⁷⁶⁵. La curta durada del monopoli no permet valorar-ne a penes els resultats, però tan sols tenint en compte les sumes recaptades amb aquell mecanisme els exercicis de 1408, 1409 i 1410 és possible que s'aconguís superar sensiblement la mitjana de l'arrendament de les exaccions tradicionals sobre el vi⁷⁶⁶. I potser responia al mateix impuls el pes creixent, durant la segona meitat de la dècada de 1410 i amb certa continuïtat fins la de 1440, de la imposició del vi respecte de les que gravaven altres aliments (TAULA 11).

⁷⁶³ AMGi, I.1.1, n. 41, f. 21r-22r (1411/02/19), 27r-v (1411/03/30), 59r (1411/03/16). A tenor d'aquest darrer document, es destinaren 2.000 florins de la mercaderia a l'obra dels murs.

⁷⁶⁴ AMGi, I.1.1, n. 41, f. 55v-57r, 1411/09/03.

⁷⁶⁵ Quant al primer arrendament del setembre de 1411: AMGi, I.2.1., llig. 3, reg. 1, s.f., 1411/09/10. Per la resta: TAULA 12.

⁷⁶⁶ AMGi, I.1.1, n. 41, f. 63r-65r, 1411. Vegeu, així mateix, TAULA 8.6.

En un altre ordre de coses, d'acord amb el que ja hem comentat, la necessitat de reforçar alguns trams de la muralla com a conseqüència dels rumors d'invasió que proliferaven durant aquell període sense rei obligà el consistori gironí a fer una inversió de 40.000 s. La manera de portar-la a terme comportà introduir el que aleshores era una novetat en la subhasta d'impostos per part del municipi, els arrendaments "a diners primers", o sigui exigint als adjudicataris l'avançament íntegre de l'import promès o, com a molt, el seu pagament en un breu termini molt abans que expirés el període de col·lecta. Seguint aquesta modalitat s'arrendà un nou «anadiment» respecte de les tarifes habituals de la imposició de la farina durant un quinquenni i 4 mesos addicionals a partir del febrer de 1412. Segons ja hem apuntat, a més, amb l'ingrés de l'exacció s'organitzà una administració específica durant un temps que havia de permetre finançar les obres dutes a terme⁷⁶⁷.

La idea que determinats dispositius per al proveïment de vitualles tenien uns propòsits eminentment fiscals sembla indiscutible en el cas del monopoli sobre el comerç del vi. La hipòtesi segurament també serviria, en essència, per l'organització d'una botiga del forment en molts anys de la dècada de 1420. Com reprendrem més endavant (cap. 2.2.4.3.e.), aleshores es culminava una llarga trajectòria d'intervencions del consell de la ciutat en l'abastament frumentari i, de fet, s'estava prenent al camí que conduiria a una de les administracions essencials per al funcionament de la hisenda municipal durant la segona meitat del segle XV i, en especial, a l'època moderna.

Atès que ens trobem, doncs, en una etapa primigènica i encara hi havia aspectes poc definits, tan sols podem precisar que a partir de 1424 s'encetà una sèrie d'exercicis amb poques solucions de continuïtat (almenys fins on hem analitzat) en què s'organitzava regularment un punt de venda centralitzat de gra al marge que es travessessin temporades de carestia⁷⁶⁸. Justament qui passà a ocupar-se de la seva administració durant aquesta primera arrencada fou el mateix individu que regí la clavaria de les imposicions durant una llarga etapa. Alhora, aparegué la figura paral·lela d'un receptor que coordinava les compres i controlava el gra que entrava a la botiga⁷⁶⁹. A l'alçada de 1426 també començà a dibuixar-se un sistema

⁷⁶⁷ És possible, però, que el setembre de 1415, de cara a finançar les aportacions que s'estaven negociant per la coronació de Ferran I, el consell acordés l'emissió de censals i la primera intenció fou assignar-los a aquell «anadiment» que ja havia estat arrendat temps enrere fins a l'abril de 1417. Per això, es volia sol·licitar una llicència al monarca que permetés reorientar el producte de l'anadiment a aquelles noves despeses: AMGi, I.1.2.1 (ordi jurats), llig. 8, reg. 5, f. 89v-90r, 1415/09/21.

⁷⁶⁸ A propòsit dels inicis de la campanya l'estiu de 1424: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 24v-25v (1424/07/15). Vegeu el treball que es dedicà a les importacions de gra durant aquest darrer any: LL. BATLLE PRATS, «Trigo sardo y siciliano en el abastecimiento de Gerona...», p. 271-284.

⁷⁶⁹ Tot i que no conservem una acta de nomenament explícita, Miquel II Vilar, l'esmentat clavari, era denominat administrador de la botiga entre 1424 i 1429. A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 48v,

relativament autònom per finançar l'establiment en què el seu gestor emetia rendes a principis d'any amb l'objectiu de redimir-los tan bon punt s'haguessin completat els ingressos previstos a través de la redistribució del gra a la menuda entre la població⁷⁷⁰. Una bona prova d'aquest desenvolupament també es troba en la comptabilitat pròpia que generà⁷⁷¹.

Malgrat tot, la botiga seguí ocupant un local provisional de lloguer fins a l'any 1451, quan es documenten obres per habilitar un espai específic a aquell efecte a la casa del consell o de la ciutat⁷⁷². Potser aquesta evidència física és un dels signes més clars de les debilitats que l'organització encara no havia aconseguit superar. Es desprèn una idea similar del fet que l'any 1435, una dècada després de l'arrencada dels anys 1424 i 1425, el consell tornà a autoritzar els regidors per elaborar unes ordinacions que reglamentessin el funcionament de la botiga i es repetí el mateix l'any 1438⁷⁷³. A partir de mitjan decenni de 1430, de fet, enllacen nomenaments molt més explícits del càrrec d'administrador amb una funció concreta com era organitzar la importació de gra, captar diners de la població i amb aquestes sumes lluir les rendes prèviament emeses per disposar de capitals per la inversió inicial⁷⁷⁴. Sens dubte, els avenços respecte a conjuntures precedents de carestia del tres-cents o d'inicis del quatre-cents resulten prou importants: s'estaven assentant les bases d'una nova administració que implicaria novetats importants en l'aparell d'impostos indirectes. Tanmateix, segons apuntàvem, potser faria falta analitzar la botiga del forment des de la seva etapa de plenitud al segle XVI per calibrar la importància real de les tendències apuntades al segon quart del segle anterior que aquí hem glossat.

1424/12/29, 84v-85r (1425/04/20), 135r-136v (1426/10/09); AMGi, I.1.1., n. 48, f. 16r, 1426/02/23; AMGi, I.1.1., n. 49, f. 23v-24r, 1428/10/09. En anys posteriors sembla que la funció passà per diverses mans, però l'any 1433 seguia actuant Vilar com a administrador: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 68r, 1432/12/30; AMGi, I.1.1., n. 51, f. 104r-v, 1433/10/14. Pel que fa al primer esment al càrrec de receptor del gra: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 72v, 1425/03/03. Més endavant, la nòmina d'agents implicats pogué ampliar-se amb la designació de persones ocupades d'exigir deutes pendents a favor de la botiga: AMGi, I.1.1., n. 48, f. 62r, 1427/09/13.

⁷⁷⁰ Una de les primeres instruccions que rebé l'administrador en aquest sentit: AMGi, I.1.1., n. 48, f. 12r-v, 1426/02/08. I, alhora, alguns dels primers exemples de vendes de censals efectivament rescatats a la fi de l'exercici: AMGi, I.1.1., n. 48, f. 45r-47v, 1426/09-11.

⁷⁷¹ La primera sèrie conservada de llibres de comptes per a la fiscalització dels administradors d'aquestes botigues és conformada pels exercicis de 1425, 1426, 1434 i 1438. Successivament: AMGi, I.2.2, llig. 5, regs. 1, 3, 4.

⁷⁷² Quant a locals provisionals anteriors: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 125r, 1425/12/12; AMGi, I.1.1., n. 48, f. 16r, 1426/02/23; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 23v, 1434/12/31. A propòsit dels comptes de les obres esmentades: AMGi, I.2.2, llig. 5, reg. 2.

⁷⁷³ AMGi, I.1.1., n. 52, f. 60r-v, 1435/01/01; AMGi, I.1.1., n. 54, f. 122r-124v, 1438/12/01.

⁷⁷⁴ AMGi, I.1.1., n. 52, f. 74r-v, 1435/08/22. Per alguns nomenaments successius: AMGi, I.1.1., n. 54, f. 39v-40r (1437/07/20), 99v (1438/04/18).

No quedaria completa aquesta panoràmica àmplia sobre l'evolució de la fiscalitat indirecta a Girona entre 1385 i 1445 sense fer esment a l'exacció que, en paral·lel a les set impositcions (amb dos més de nova creació) assignades al deute censal, se seguí aplicant i arrendant sobre la circulació de persones i mercaderies forasteres: les barres. Tal com veiem des de la dècada de 1360, mentre durà el llarg procés d'emmurallament, la funció tradicional de les barres de garantir fons per a la reparació d'infraestructures públiques quedà centrada gairebé en exclusiva a les obres dels murs. A principis del segle XV, tanmateix, en decaure les necessitats de numerari per aquest projecte que ja estava gairebé enllestit, pogué recuperar-se per d'altres usos com l'arranjament de camins, a més de consolidar-se com una de les fonts d'ingressos sobre la qual freqüentment es realitzaven assignacions de despeses alienes al deute consolidat en forma de censals o de retribucions que l'administració local prometia a distints agents o oficials. Fos quin fos el seu destí final, tal com documentarem més endavant, al llarg de tot el període analitzat seguí ingressant en una caixa diferent dels impostos indirectes amb l'arrendament dels quals es pagava els interessos de les rendes emeses, és a dir, que no formava part de les entrades de la clavaria de les impositcions, sinó que revertia en l'administració anomenada clavaria dels jurats i que seguí sota control de l'executiu.

La continuïtat d'aquest recurs fiscal, a diferència dels altres impostos indirectes, estigué sempre condicionada a la renovació periòdica de la llicència règia a favor de la universitat. D'aquesta manera veiem que s'anaren succeint les concessions de forma periòdica des del moment que havia expirat la sèrie comentada en relació amb l'obra de les muralles. La primera s'aconseguí de l'infant Joan el maig de 1385 i era vàlida per 4 anys⁷⁷⁵. Fou renovada l'any 1389 a les Corts de Montsó, per bé que llavors s'estenia la vigència a una dècada⁷⁷⁶. En el moment d'expirar l'any 1399 no es deixà passar l'oportunitat d'aconseguir una nova autorització per un quinquenni⁷⁷⁷. En aquella ocasió es demanà en plena negociació pel coronatge que havia reclamat el rei Martí, un escenari que es tornà a repetir a les dècades següents. Tot i així, no hem de pensar que el privilegi era tan sols un producte més dels

⁷⁷⁵ Una còpia de la llicència: AMGi, I.2 .1. llig 7, s.f., 1385/05/15. És possible que, d'entrada, se sol·licités al rei Pere III en el marc de la negociació duta a terme el febrer de 1383 per a l'ofensiva contra el comtat d'Empúries, però com altres privilegis sol·licitats aquell any (per exemple, el de la creació del consolat de mar i de la llotja) circumstàncies que se'ns escapen acabaren inclinant els emissaris gironins a dirigir-se a la cort ducal: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 20v-21r, 1385/02/02.

⁷⁷⁶ AMGi, I.1.1., n. 14, f. 20v-21r, 1385/02/02.

⁷⁷⁷ En aquell cas només comptem amb l'apunt comptable corresponent al llibre del tresorer reial que ens permet saber que el cost d'expedició ascendí a 100 florins, quantitat, de fet, íntegrament lliurada a Bonanat Nadal, notari gironí que havia fet carrera a la cancelleria reial en temps de l'infant Joan: ACA, RP, MR, reg. 404, f. 10r (agost de 1399).

estira i arronsa entre la corona i els representants del municipi, i que aquests l'aconseguien juntament amb altres contraprestacions sense cap interès especial. Ben al contrari, en un indici clar del paper dels ingressos de les barres, segons hem insistit, en especial en tant que complement de les imposicions, ja que no estaven afectades per les mateixes constriccions a l'hora d'usar-les per diferents fins, s'aconseguí la renovació puntual del dret a collir-les⁷⁷⁸. Així es féu l'any 1409 en haver-se extingit la concessió de 1399⁷⁷⁹. Aleshores la llicència tornava a ser per un quinquenni, igual que la de 1416 ja expedida pel rei Ferran pocs dies després d'entrar a Girona i oficialitzar la creació del principat a favor del seu fill, segons ja hem explicat. La de 1420, a càrrec d'Alfons el Magnànim, en canvi, s'estengué per un any⁷⁸⁰. Val a dir que en cap d'aquestes últimes ja no es feia esment a les muralles, sinó que es recuperava l'accent en les vies públiques i les despeses que el seu manteniment exigia a la tresoreria local.

1.4.3. Els “vells” recursos fiscals: talles i préstecs forçosos

El recurs financer principal de les administracions locals catalanes des de les dècades centrals del segle XIV per fer front a les demandes fiscals o necessitats comunitàries eren, com hem vist abastament, els violaris i els censals. Així i tot, amb la seva venda només es volia obtenir líquid de manera immediata. Posteriorment l'impacte de la despesa havia de distribuir-se entre el conjunt de la població i, com sabem, la via més habitual des del decenni de 1330 fou l'aplicació d'impostos indirectes o imposicions, que havien suplantat els directes, o sigui les talles, en la majoria de situacions⁷⁸¹. Malgrat això, tal com han advertit alguns autors, en la Guerra contra Castella el component personal de moltes de les ajudes concedides al monarca o, senzillament, la immediatesa amb què s'havien de reunir

⁷⁷⁸ Cal destacar, d'altra banda, que no faltaren ordinacions per assegurar l'eficàcia d'aquest mecanisme fiscal, com ara els privilegis concedits per Ferran I l'any 1413 que prohibien als transeünts de pas per la ciutat vorejar-la per evitar l'impost, ja que seria aplicat a tota persona que comerciés al radi d'una llegua entorn a la ciutat: Ll. Vermell, docs. 90 (1413/07/24), 352 (1413/07/24). Certament, aquesta última disposició, com altres citades en relació amb la mercaderia del vi, prefiguraven el conegut privilegi de la mitja llegua obtingut l'any 1445: N. CASTELLS CALZADA, «El districte de la mitja llegua...», p. 299-325.

⁷⁷⁹ S'ha parlat d'una concessió expedida pel mateix rei Martí I ja l'any 1405, cosa versemblant atès que l'obtinguda l'any 1399 hauria expirat l'any 1404, però no hem aconseguit documentar-la: Maria-Mercè COSTA PARETAS, «Els antics ponts de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 22 (1974-75), p. 131-148, p. 132.

⁷⁸⁰ Per ordre de menció: ACA, C, 2206, f. 131v-132r, 1409/03/20, Barcelona; C. Pergamins, vol. I, docs. 278 (1416/02/19), 774 (1420/03/31). La llicència de 1416 fou aparentment a perpetuïtat, encara que el monarca es reservava el dret a exigir-ne la renovació, com sembla que es féu justament l'any 1420. A propòsit de renovacions posteriors a aquesta data: M. M. COSTA PARETAS, «Els antics ponts de Girona...», p. 132-133.

⁷⁸¹ Vegeu cap. 1.2.

les sumes promeses féu que moltes localitats recuperessin aquest expedient fiscal que a la dècada de 1350 ja havia estat poc utilitzat (TAULA 23)⁷⁸².

En efecte, entre 1345 i 1360 tan sols tenim constància del repartiment d'una parell de derrames a la ciutat de Girona. La primera es repartí pels volts de 1349; l'altra l'any 1353, i, segons hem vist, tenia una objectiu ben definit: permetre finançar el rescat de la majoria de rendes que havien estat emeses en els darrers temps per finançar ajudes promeses al rei⁷⁸³. Aquest panorama, però, canvià amb l'inici d'una guerra molt més exigent des del punt de vista militar com era l'enfrontament amb el rei Pere I de Castella. Així, es dissenyaren diverses talles per satisfer les demandes fiscals lligades a la guerra i, alhora, abordar les obligacions que podrien derivar-se de contribucions personals d'habitants de la ciutat a l'host reial, tal com s'emfasitzava en els pactes per algunes de les ajudes particulars aprovades durant aquells anys⁷⁸⁴.

La primera talla en relació amb la Guerra contra Castella és ben coneguda. S'acordà arran de l'aprovació a les Corts de Cervera d'un donatiu recaptat mitjançant un fogatge general, el primer en la història fiscal del principat. Com mostra P. Orti, a principis de 1360 els jurats de Girona foren requerits pels administradors de l'ajuda del braç reial per procedir a un recompte del nombre de focs. Una vegada completada la relació i fixada la xifra definitiva pels diputats de l'estament reial, es reutilitzà el mateix registre per establir els contribuents que havien de tributar a la talla i les quantitats que els corresponien⁷⁸⁵. Així, segons resa la documentació local, al llarg de 1360 es llevà una talla específicament «devata per modum fogagii» i les quantitats recaptades es dipositaren a la taula de Ramon I Medir, que s'havia ocupat d'avançar les corresponents pagues del donatiu⁷⁸⁶.

⁷⁸² P. VERDÉS PIJUAN, «“Per tal que no calgués a logre manlevar?...”, p. 42; P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 129-130.

⁷⁸³ AMGi, I.1.1., n. 2, f. 7v-8r, 1353/01/16.

⁷⁸⁴ Per exemple, en sengles conjunts de capítols pactats entre representants del municipi i la monarquia els anys 1358 i 1362. Respectivament: ACA, C, reg. 984, f. Fr-Kr, c. 1358/04; C. Pergamins, vol. I, doc. 523 (1362/09/10, Barcelona) (= ACA, C, reg. 907, f. 165r-166r).

⁷⁸⁵ P. ORTI GOST, «Una primera aproximació als fogatges...», p. 755-757.

⁷⁸⁶ Per diverses referències a aquesta talla en què foren llevadors de les diverses tandes (districtes fixats dins de la ciutat) Pere Ermenguer, els drapers Bernat Ferrer sa Sala i Bernat Busquets, el mercader Pere Montcanut i el menestral Arnau Guerau i els comptes dels quals auditaren Domènec Gornall i Ramon II Provençal: AMGi, I.1.1.2.1., llig. 5, reg. 4, f. 46r-v, 1361/12/01; AMGi, I.1.1., n. 5, f. 76v-77r-v (1361/12/14), 79r-80r (1361/12/25). Vegeu TAULA 45. El registre de la relació de focs represa per a l'aplicació de la talla es conserva a AMGi, VIII.1.1., caixa 13440, reg. 26634.

L'any 1363 se n'aplicà una altra, que segurament comportà una revisió del llistat de focs i que tornà a destinar-se al compte obert a l'establiment bancari de Medir⁷⁸⁷. I és possible que aquesta mateixa talla continués percebant-se encara l'any 1365, ja que aleshores encara s'esmenta que es basava en el manifest redactat per un mercader amb l'objectiu de subvenir a les pagues del donatiu de Montsó. A més, davant de probables resistències d'alguns contribuents, s'acabà cobrant per mitjà de penyores, clams i execucions⁷⁸⁸. Malgrat tot, el recurs a l'impost directe i, en general, a uns mecanismes que permetien repartir les sumes necessàries entre tota la comunitat amb certa rapidesa ni molt menys substituï les imposicions que havia anat percebant el municipi amb continuïtat anual des d'aproximadament 1353, sinó que les complementà.

En qualsevol cas, al llarg de les tres últimes dècades del segle XIV hi hagué en curs talles durant bastants exercicis. En primera instància, serviren per fer front a les urgències intrínseques de moltes de les fases de les obres d'emmurallament de finals del decenni de 1360 i sobretot del de 1370. Les derrames extraordinàries, en efecte, constituïen el millor recurs de cara a fer repercutir els costos del procés a tota la comunitat i potser s'ajustava més bé que no pas l'arrendament d'imposicions al ritme diari de les obres⁷⁸⁹. D'altra banda, aquestes talles oferien la possibilitat de disposar d'una referència de les obligacions de cadascun dels contribuents respecte d'un projecte edilici d'interès general. Seria versemblant, fins i tot, que alguns col·lectius commutessin les quantitats monetàries en què se'ls gravava amb prestacions en treball, cosa que conduïa, doncs, a augmentar a cost zero la mà d'obra disponible⁷⁹⁰. El mecanisme presentà, però, alguns desavantatges, com foren la lentitud i els problemes de cobrament davant de disputes per la taxació aplicada a alguns veïns, com quedà patent, per exemple, en la derrama que s'intentava percebre a principis de 1370⁷⁹¹.

⁷⁸⁷ AMGi, I.3.3.1.1, llig. 1, f. 95r-99v, 1364/04/10. Els llevadors de les diverses tandes foren Arnau Albert, Nicolau Puig, Arnau Pelegrí, Andreu Guerau i Bernat II Guic. Vegeu TAULA 45.

⁷⁸⁸ AHG, Gi-05, vol. 270, s.f., 1364/04/14; AMGi, I.1.2.1., llig. 2, s.f., 1365/01/25. Alguns dels llevadors dels exercicis de 1364 i 1365 foren el mercader Bernat Quart i Guillem Ferrer sa Sala: AMGi, I.1.2.1., llig 6, f. 223r-v, 1366/12/30; AMGi, I.1.1., n. 6, f. 81v, 1366/12/13. Pel que fa al procediment executiu dut a terme per dos porters reials i un saig del batlle de la ciutat de Girona: AMGi, I.1.2.1., llig 2, s.f., 1365/01/11; AHG, Gi-10, vol. 1, s.f., 1365/01/16.

⁷⁸⁹ En aquest sentit, d'alguna missiva del rei de finals de 1374 es dedueix que a partir d'aleshores hi havia la consigna clara que qualsevol despesa de les muralles només es podria sufragar per via de talla: ACA, C, reg. 1245, f. 100v-101r, 1374/12/02, Cervera.

⁷⁹⁰ Vegeu sobre aquestes prestacions el que es pot documentar a Tarragona i a Cervera, respectivament: J. MORELLÓ BAGET, «Les muralles trescentistes de Tarragona...», p. 174-177; P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 719-720.

⁷⁹¹ En una sessió del consell, mestre Bernat I Sarriera, un dels dos obrers designats pel rei, insistia en la importància de continuar les obres i de compel·lir els veïns que no satisfien les seves quotes, a més de

Atesa l'escassetat de registres conservats per la dècada de 1370, no sempre és possible determinar ni el propòsit ni el destí final de les sumes recaptades a través de talles. Amb tot, hi ha evidències que algunes serviren a d'àmbits distints de les muralles, com ara el finançament del deute acumulat o la satisfacció dels donatius gratuïts concedits pel municipi a la família reial. Així, una derrama collida entre 1371 i 1373 amb què s'havien de reunir 30.000 s. estava orientada aparentment a satisfer pagues de violaris i censals o unes altres aprovades a finals de 1376 i l'any 1379 es justificaven per negocis urgents de la ciutat sense més precisions. En contrapartida, la talla en curs entre els anys 1374 i 1376 molt probablement tenia a veure amb les obres de les muralles, per tal com bona part del seu producte es lliurà al distribuïdor o administrador de fons de l'obra. I una altra derrama repartida durant l'exercici següent fou motivada per un plet interposat per un particular a qui s'enderrocà un alberg per necessitats del procés de fortificació. Així mateix, la talla que entrà en vigor l'any 1379, tot i justificar-se en un primer moment per despeses peremptòries de la comunitat i no presentar com a objectiu prioritari l'emmurallament, és possible que acabés destinant una part important de la recaptació a aquesta fi⁷⁹².

A la dècada de 1380, també hi hagué força diversitat en els motius pels quals es repartiren talles. Les tres derrames (algunes amb prolongacions) i els dos préstecs forçosos que, com a mínim, documentem els anys 1380, 1381 i 1385, es destinaren a raons diferents com la de finançar subsidis aprovats pel consell, realitzar contribucions militars a la guerra contra el comte d'Empúries, pal·liar els problemes d'endeutament i afrontar la campanya de redreç completada l'any 1380, i, en darrera instància, contribuir a l'emmurallament del raval del Mercadal. Val a dir, però, que els avenços, a partir de 1385, en les obres dels recintes d'aquest barri i del de Sant Pere de Galligants, activaren mecanismes fiscals i financers una mica particulars, en el sentit que, si bé algunes de les talles (o recaptacions parcials) implicaren el conjunt de la ciutat (com semblaria la col·lectada l'any 1388), la majoria de derrames només es repartiren entre els domiciliats en aquells sectors, de manera que no els

començar a planificar una talla "a sou e a liura" de cara a indemnitzar propietaris d'albergs afectats: AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 243r-v, 1370/01/25.

⁷⁹² Per ordre de menció: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 278r-279r, 1371/11/15; AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 2, f. 31v, 1377/03/06; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 26r, 1374/04/17; AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 2, f. 31r, 1377/03/06; AMGi, I.1.1., n. 9, f. 35v-36r, 1379/03/23. La talla percebuda els anys 1374 i 1375 segurament topà amb moltes resistències i possiblement hagué de captar-se a través d'una aplicació d'empenyoraments instada pel capità enviat pel rei. Vegeu a propòsit d'una part prou significativa de la seqüència de penyores que s'anaren a imposar a molts domicilis: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11671. Cal afegir-hi, a més, una important derrama que gravà els anomenats ciutadans forans o habitants de la batllia i vegueria inclosos dins de la contribució de la capital i que, iniciant-se'n la percepció l'any 1376, serví, a la llarga, per finançar l'operació de sanejament de deute duta a terme entre 1377 i 1380: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 2, f. 9r, 1377/04/08.

hauríem d'incloure en una relació general de contribucions fiscals del conjunt de membres de la universitat gironina⁷⁹³.

Com dèiem, durant el darrer decenni del tres-cents, el recurs a l'impost directe també fou bastant habitual. Continua vinculant-se al finançament d'obres a les muralles, com les que es reprengueren amb l'entrada del comte de Foix l'any 1396 i tan sols parcialment en alguns jornals pendents de satisfer l'any 1391. Alhora, en el marc de la campanya de reducció d'interessos amb suspensions d'algunes pagues iniciades entre 1397 i 1398, es tornaren a repartir talles destinades a satisfer interessos pendents als censalers. De tota manera, encara amb més claredat que a les dècades de 1370 i 1380, les derrames es mostraren com una estratègia encaminada a proveir d'ingressos la hisenda local alternativa a la rígida estructura estipulada en les ordinacions de l'infant Joan de les acaballes dels anys 1370 amb què, com insistirem, les imposicions, el principal recurs fiscal del municipi, quedaven consignades en exclusiva al deute censal. Així, es cobraren talles per cobrir despeses que no es podien satisfer mitjançant el producte de l'arrendament dels impostos indirectes, com ara els derivats de litigis en què estava implicada la corporació local, les missatgeries enviades davant d'altres instàncies o aportacions extraordinàries a la monarquia, com les motivades per la mort del rei Joan I i l'arribada del seu germà i successor, el rei Martí I, des de Sicília.

Segons ja hem explicat, en l'ampli procés de sanejament dut a terme entre 1400 i 1404 es projectà en més d'una ocasió llevar talles per aportar liquidesa als síndics encarregats de lluïcions de rendes. De tota manera, no està gens clar, per exemple, que una talla aprovada l'any 1403 s'acabés destinant a aquesta finalitat i no s'orientés a un dels projectes edilicis explicats lligat a l'adquisició de campanes i a un sistema rudimentari de rellotge al campanar de la catedral⁷⁹⁴. De fet, es vincula també a aquesta obra la darrera talla que documentem que es repartí fins a la fi del període analitzat, l'aprovada l'any 1417. Uns anys abans s'havia pensat en l'impost directe per iniciar una de les altres grans obres públiques municipals, les de la llera del Ter, tal com hem vist, tan conflictives per l'oposició del capítol de la catedral. De tota manera, ateses aquestes disputes, no està gens clar que totes les estimacions fetes (tant l'any 1403 com en diversos moments de la dècada de 1420) acabessin conduint a talles

⁷⁹³ Com ja hem apuntat, el conflicte de la contribució dels "barris" en les obres de cada recinte de muralles i les solucions que s'adoptaren en cada cas mereixerien ser objecte d'un estudi detallat que excedeix els límits d'aquest treball. Vegeu, però, sobre els burgs i ravals de diferents ciutats catalanes i la seva identitat pròpia, així com les tensions que es visqueren amb el nucli principal del recinte urbà en el marc del procés que ens ocupa, temes que s'il·lustren precisament amb exemples extrets de la ciutat de Girona: F. SABATÉ CURULL, *El territori de la Catalunya medieval...*, p. 151-156.

⁷⁹⁴ Vegeu cap. 1.4.1.3.

finalment recaptades. I, en qualsevol cas, en principi només havien d'afectar els titulars de terres i immobles dins l'àrea d'afectació de les crescudes periòdiques del Ter⁷⁹⁵.

En definitiva, a semblança del que s'ha detectat en altres ciutats catalanes, al llarg de la segona meitat del tres-cents i, en general, durant l'època en què ens centrem, l'impost directe més o menys proporcional a la riquesa, o sigui el repartiment de talles entre els habitants de la ciutat de Girona, es convertí en un recurs extraordinari⁷⁹⁶. En especial durant les dècades de 1370 i 1380, s'empraren per proveir de fons l'obra d'alguns trams de muralla, ja que, tot i la lentitud en el cobrament, permetia fixar com els veïns havien de contribuir al projecte i alhora encarar algunes de les indemnitzacions a propietaris amb immobles afectats. De tota manera, les derrames no només serviren per al reforç i l'ampliació del recinte emmurallat. També s'orientaren a reunir sumes per aportacions fiscals a favor de la monarquia o altres despeses (com ara salaris d'emissaris o obres públiques menors) que la normativa vigent sobre la hisenda de la ciutat de l'Onyar no permetia finançar a partir de l'aparell regular d'impostos indirectes. Finalment, s'orientaren per aconseguir ampliar els capitals disponibles en les campanyes de redreç del deute censal de 1377-1380 i 1400-1405.

1.5. La consolidació d'un sistema fiscal i financer municipal a Girona (1345-1445)

Després de veure com evolucionaren els tres elements bàsics de les finances municipals a la ciutat de Girona, està fora de dubte que en el decurs del període analitzat cristal·litzà i es consolidà una autèntica hisenda sota control del govern local. D'entrada, podem observar el procés des de la perspectiva que ofereixen les darreres dècades de l'arc cronològic que ens ocupa. Hi constatem un parell d'aspectes clau. En primer terme, pels volts de 1420 els contemporanis ja eren plenament conscients de la importància indiscutible adquirida per les rendes de cara a fer front a l'augment de la despesa. El març d'aquell any els jurats ho manifestaven en una missiva enviada al monarca. Encetaven el text afirmant que «en temps

⁷⁹⁵ Sobre les obres, vegeu: cap. 1.3.5.2. Probablement, no se'n concretà cap fins la llevada amb l'esclat de la guerra civil l'any 1462 que estudià S. Sobrequés o, com a molt, una començada a preparar l'any 1456, també esmentada pel mateix autor: S. SOBREQUÉS VIDAL, «Censo y profesión de los habitantes...», p. 193-246; ID., «El régimen municipal gerundense...», p. 196.

⁷⁹⁶ El cas més clar en aquest sentit és el de la ciutat de Barcelona on, des de mitjan tres-cents, es va recórrer en ocasions comptades a les talles: P. ORTI GOST, «Les finances municipals de la Barcelona...» p. 268, 271-272.

de guerres o altres ocurrents necessitats los censals morts e violaris» eren «reputats per armes offensives contra los enemichs e per remeys salutables a les dites necessitats»⁷⁹⁷.

Pocs anys després, concretament el març de 1433, els edils gironins també posaven en relleu la visió majoritària sobre els expedients fiscals a l'abast del govern municipal. De nou dirigint-se a l'autoritat reial, aleshores representada per la reina Maria, i a propòsit de les llicències d'endeutament necessàries per a les obres del Ter, insistien en la importància de la mesura atès que, com era ben sabut, no disposaven d'altres vies d'ingrès que el crèdit, ja que no podien «toquar un diner de las imposicions»⁷⁹⁸. I hi afegien: «no cal parlar que puscam fer tallas que serie metre foch en la ciutat»⁷⁹⁹. Abans de dedicar unes consideracions finals a aquests recursos, comencem revisant el gran motor per a la continuïtat en el temps del sistema: és a dir, l'endeutament amb instruments crediticis a mig i llarg termini.

1.5.1. Línies generals d'evolució dels components del sistema

En efecte, així s'havia demostrat des de les primers emissions de violaris a la dècada de 1340. Com hem anat resseguint, les vendes de violaris i censals esdevingueren el recurs preponderant per fer front a l'augment de la pressió fiscal en els cicles de les guerres mediterrànies i de la guerra contra Castella, de manera que entre 1353 i 1366 es produí una gran escalada del deute censal (TAULA 7). A finals d'aquest segon decenni s'assajaren les primeres temptatives per frenar una dinàmica que començava a mostrar-se perillosa. Això no obstant, aquests plans no foren gaire efectius i quedaren desvirtuats per un nou augment

⁷⁹⁷ AMGi, I.1.2.1, llig. 9, reg. 1 (1418-20), f. 40v-41r, 1420/03/21. És important, de tota manera, per comprendre l'elogi a la funció dels censals tenir en compte que la carta fou enviada en el context de les novetats legislatives que s'havien pactat en les darreres sessions de Corts amb l'objectiu de regular els problemes provocats per universitats declarades insolvents i que des de feia molt temps no pagaven regularment les pensions degudes als creditors. En concret, els representants gironins suplicaven la revocació de provisions expedides pel rei entre 1413 i 1417 a favor de diverses corporacions que no s'expliciten i que atemptaven contra els interessos dels censalers de la ciutat de l'Onyar que havien invertit en llur deute.

⁷⁹⁸ Cal dir que es pronunciaven en una línia similar els regidors de 1436, llavors dirigint-se a un concitadà seu desplaçat fins a la cort. També inicien en la impossibilitat d'emprar els preus de les imposicions per altres usos distints del deute censal. Advertien, a més, que les barres, un recurs fins a cert punt alternatiu, havia quedat saturat de resultes de de l'acumulació d'assignacions que s'hi havien fet. En conseqüència, es plantejaven demanar permís a la corona per aplicar un nou vectigal a semblança del que havia permès comprar la nova llotja o casa del consell de la ciutat: AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 4, f. 18v, 1436/11/12. Tal com ja hem suggerit, projectes com aquest apunten a un nou cicle fiscal i financer que *a priori* s'encetava en els exercicis en què tanquem la investigació, de manera que seria mereixedor de futurs estudis.

⁷⁹⁹ AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 3, f. 7v-8r, 1433/03/19. Sobre el rebuig que tendí a suscitar el recurs a les tallas a moltes poblacions de la Catalunya de finals del tres-cents i del segle XV: P. VERDÉS PIJUAN, «“Car les tallas són difícils”...», p. 141-152.

desmesurat del volum de capitals i dels tipus d'interès arran de les necessitats i urgències diverses del bienni 1374-1376. D'aquesta forma s'arribà a un primer gran col·lapse financer que comportà suspensions de pagaments a partir de 1377 i una campanya de reducció d'interessos acompanyada de noves emissions orientades a cancel·lar els títols de deute més onerosos. En aquella ocasió, com hem vist, els resultats foren en general positius, encara que en cap cas feren desaparèixer del tot un endeutament esdevingut estructural.

És justament aquest assentament del deute el que explica la perpetuació dels impostos indirectes sota control del municipi. Segons un model dissenyat en les assemblees en què s'aprovaren els donatius per expedicions del rei a Sardenya durant la primera meitat de la dècada de 1350, des d'aproximadament 1353 i fins més enllà dels anys en què tanquem la investigació, s'anaren percebent exaccions que gravaven, en especial, el consum i el comerç de productes alimentaris bàsics, a més d'altres béns o transaccions immobiliàries i financeres. La interrelació entre aquest conjunt d'impostos i els interessos del deute era ja un fet des de la fi de la Guerra dels Dos Peres, però quedà sancionada legalment per les ordinacions de l'infant Joan de 1377⁸⁰⁰.

Tal com ja hem comentat, aquell text, posteriorment reforçat en forma de privilegi perpetu l'any 1386, blindava l'ús del producte de la impositions, és a dir: el que resultava d'arrendar-les exercici rere exercici no podia destinar-se a d'altres propòsits que les pagues de violaris i censals i, en un segon pla, els salaris ordinaris de certes magistratures locals. De cara a despeses alienes a aquests conceptes com ara les obres d'emmurallament, calgué repartir derrames, de manera que un recurs més aviat oblidat als decennis de 1340 i 1350, recuperà un cert protagonisme durant les darreres dècades del tres-cents.

En qualsevol, pels volts de 1380, es pot dir que havia quallat un sistema fiscal i financer que pivotava entorn del binomi deute-imposicions i que s'havia articulat a través de les estratègies adoptades des d'aproximadament 1350. Les despeses que sorgiren en les dècades successives no feren variar gaire aquell panorama. Les emissions de censals entre 1385 i 1396, en processos breus però intensos concentrats durant la segona guerra emporitana i les entrades de companyies posteriors, alimentaren de nou les estructures heretades de l'endemà de la Guerra contra Castella. En definitiva, feren augmentar altre cop el volum de deute i es desvirtuaren tots els intents de finals de la dècada de 1370 per contenir-lo. Alhora, la urgència amb què es vengueren moltes d'aquelles rendes conduí a l'increment de la mitjana dels tipus d'interès.

⁸⁰⁰ *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona).

En aquest nou escenari de les acaballes del tres-cents dues foren les principals mesures adoptades pel govern municipal de Girona. Per un costat, l'escalada del deute acabà portant, al darrer terç de la dècada de 1390, a un segon procés de sanejament que, al seu torn, tingué una nova rèplica l'any 1417, tots dos conclosos amb reduccions considerables de la mitjana dels interessos pagats. Per consegüent, com a mínim a l'altura de 1432 (i a falta d'investigacions sobre moments posteriors), tot fa pensar que s'havien aconseguit contenir l'avanç desfermat del deute d'èpoques anteriors. Per l'altre, des del moment que s'intensificaren les emissions de rendes en plena guerra emporitana se cercaren vies per ampliar el rendiment de l'entramat d'imposicions, cosa que suposà aconseguir del rei el dret a aplicar dos nous lots de gravàmens i, en etapes posteriors, la licitació de sobretaxes a les exaccions tradicionalment més rentables. En paral·lel, davant de diverses circumstàncies es repartiren talles. A la dècada de 1390, com apuntàvem, es féu amb una freqüència similar a la dels decennis precedents. Després de 1400, en canvi, s'utilitzaren ja de forma molt més aïllada i, en principi, només fins a 1418 (almenys dins l'arc cronològic investigat).

Amb tot, cap de les estratègies esmentades comportà canvis substancials en les bases del sistema que s'havia gestat en el decurs de les guerres mediterrànies i de la Guerra dels Dos Peres i que quedà assentat en els anys immediatament posteriors al segon conflicte. De fet, en molts aspectes n'afavoriren la continuïtat. És cert que en determinats moments, sobretot durant la controvertida reducció d'interessos d'entorn de 1400, alguns mecanismes de la hisenda local quedaren en entredit i calgué que s'hi continués apostant amb fermesa. Això no obstant, la considerable davallada de la pressió fiscal a inicis del quatre-cents, en especial respecte de la centúria anterior, i, per tant, el fre en el ritme d'endeutament foren, amb tota probabilitat, els millors aliats per evitar una nova revolució en les estructures fiscals i financeres de l'administració local.

1.5.2. Conflictes rere el procés de consolidació

De tota manera, les solucions adoptades per fer front a les demandes i necessitats diverses en el decurs del llarg període que estudiem no es limitaren a induir simples canvis formals en les institucions locals. Ben al contrari, força elements posen en relleu la dimensió social del procés. Com ja hem plantejat en la introducció d'aquest capítol, en el disseny i la posada en pràctica de les estratègies fiscals i financeres emprades (en essència, el recurs massiu al

deute recolzat en un aparell d'impostos indirectes), hi havia persones amb noms i cognoms. En un primer moment, pogueren manifestar-se diferències d'opinió sobre el rumb a seguir o, fins i tot, interessos confrontants. Així mateix, el propi desplegament requeri efectius humans i es crearen oportunitats o obligacions noves. Finalment, els dispositius implantats per drenar riquesa no repercutiren de la mateixa manera en totes les capes socials. Per consegüent, cíclicament es registren conflictes entorn del sistema fiscal i financer municipal.

1.5.2.1. Tensions en l'afermament de les estructures econòmiques de l'administració local (1360-1383)

En efecte, les estratègies adoptades per l'administració local per tal de subvenir a les demandes fiscals i a d'altres necessitats comunitàries al llarg dels decennis de 1350, 1360 i 1370 permeteren, en aparença, controlar la situació a curt termini: es reuniren capitals amb la venda de violaris, rendes mixtes i censals morts, se'n pagaren els interessos i pensions corresponents durant uns quants exercicis gràcies al producte de les imposicions i es repartiren talles extraordinàries per captar recursos sense necessitat de confiar tots els ingressos a instruments crediticis. Això no obstant, ben aviat començaren a quedar palesos problemes en l'aplicació d'aquests mecanismes, uns problemes que, a la fi de l'etapa estudiada i ja amb certa perspectiva, es podrien considerar gairebé crònics.

En primer terme, la cessió per part de l'equip de govern a particulars de bona part dels costos inherents a la recaptació dels impostos que gestionaven es mostrà prou eficaç o, com a mínim, fins moltes dècades després no s'abandonà l'arrendament de les imposicions com a pràctica preferent en benefici de la gestió directa. De tota manera, ja l'any 1361 es feien patents endarreriments importants en la liquidació dels preus acordats. Dit d'una altra manera, s'admetia l'existència de veritables bosses de deutes d'antics arrendataris a favor de les arques locals, cosa que des de la monarquia s'intentà pal·liar atorgant plenes facultats als regidors per constrènyer i fer empenyorar els morosos⁸⁰¹. L'any 1366 s'evidenciava el mateix i s'hi afegia el problema del nombre considerable de contribuents reticents a satisfer el que els pertocava en les talles. Aleshores s'habilità un síndic amb la missió específica de

⁸⁰¹ L'any 1361 ja s'elaborà un llistat d'antics compradors d'imposicions, perceptors d'impostos i d'altres drets pertanyents a la ciutat, així com ex-ocupants de càrrecs, que devien sumes a l'arca comuna: AMGi, I.1.1., n. 5, f. 26r-27v, 1361/03/11. Pel que fa a una de les primeres provisions reials en què s'autoritzava explícitament als jurats a perseguir morosos dirigint-se directament a les corts del veguer o del batlle i sol·licitar-ne la intervenció expeditiva sense judici previ: Ll. Vermell, doc. 31 (1362/06/28).

llevar sumes pendents segons un memorial anomenat de deutes vells de la ciutat⁸⁰². Òbviament, la cort dels oficials jurisdiccionals havia d'oferir els mecanismes per aconseguir la recuperació efectiva d'aquestes quantitats, si bé no sembla que tots els investits batlle en aquell període hi estiguessin sempre prou disposats, o bé acceptaven deduccions perjudicials pels interessos de la hisenda local⁸⁰³.

En aquestes mateixes dates també esclatà a un llogarret de l'entorn immediat de la capital gironina, Gironella del Pla, l'afer del mercadeig constant que escapava al pagament d'imposicions, assumpte que reprendrem amb més detall i que, en tot cas, il·lustra una altra font d'amenaques per l'aparell fiscal que estava consolidant-se a les dècades centrals del tres-cents: el frau⁸⁰⁴. Els primers afectats d'aquestes pràctiques eren els arrendataris d'impostos, que deixaven d'ingressar tot el que havien calculat abans d'oferir un determinat preu als jurats. A la llarga, però, acabava perjudicant igualment a la hisenda local, ja que el frau continuat feia minvar el valor de les propostes per arrendar imposicions i d'altres exaccions en els exercicis subsegüents.

En paral·lel a les dificultats per assegurar una gestió òptima dels recursos fiscals i que permetés extreure'n tot el rendiment estimat, algunes emissions de rendes despertaren dubtes sobre la seva legalitat. Succeí, en concret, amb l'extensa sèrie de vendes de violaris duta a terme pel síndic Ramon I Medir entre finals de 1374 i principis de l'any següent per finançar una represa de les obres de les muralles. Pocs mesos després d'haver-se signat els contractes corresponents amb els prestadors, arribaren a la cort del monarca queixes, presentades per un apotecari i un paraire de la ciutat en nom seu i d'altres menestrals, del fet que no cobraven els interessos i pensions dels censals morts i els violaris que la universitat gironina els havia venut. Hi afegien que, havent requerit que s'anul·lessin les vendes si els prestataris no disposaven de fons suficients per respondre a les obligacions concretes, se'ls havia respost que ja no hi havia marxa enrere, que les quantitats entregades

⁸⁰² AMGi, I.1.2.1., llig 6, f. 158r-160v, 1366/06/09.

⁸⁰³ ACA, C, reg. 1213, f. 9v, 1366/02/04, Tarragona; ACA, C, reg. 1216, f. 70r-v, 1368/02/20, Barcelona; ACA, C, reg. 1273, f. 176v, 1382/06/30, Alzira.

⁸⁰⁴ Sobre l'afer de Gironella del Pla: cap. 5.2.3. Una de les modalitats de frau paral·lela al mercadeig que acollien de manera il·legal llogarrets de la rodalia de la ciutat i que també es denuncià l'any 1367 davant de l'autoritat reial (possiblement a instàncies dels imposicioners) fou el trasllat oficial de domicili de ciutadans amb possessions agràries a masos i habitatges de fora de les muralles, cosa que els permetia escapar de tributar pel consum de productes bàsics com ara vi, cereal o carn: ACA, C, reg. 1788, f. 72r, 1367/09/23. L'infant Joan ordenà al batlle de la ciutat que obligués als negligents que adduïssin aquesta raó a no prendre-la en consideració i a fer-los pagar tot el que devien a l'arrendatari.

ja s'havien esmerçat en negocis urgents del municipi⁸⁰⁵. Tot apunta, doncs, que s'havien emès rendes per uns capitals i uns interessos inassumibles a curt termini.

Gairebé simultàniament, des de la cort de l'infant Joan s'iniciaren investigacions per verificar la licitud d'algunes de les rendes emeses durant la mateixa època amb què podien haver-se concretat préstecs a usures excessives⁸⁰⁶. D'acord amb la documentació que n'hem localitzat, la pesquisa es tancà amb dos inculpats: els germans Guillem Bernat i Francesc Beuda, acusats d'haver pagat el capital de 30.000 s. de la renda adquirida amb una barata fraudulenta de draps de llana, i el notari de Sant Feliu de Guíxols, Jaspert Roig, que també se'l declarava culpable d'haver lliurat en concepte de preu certa quantitat de llana però d'un valor real molt menor del taxat en el contracte. Aquest segon, al seu torn, hagué de pagar una composició de 100 florins perquè se li remetés el delictes⁸⁰⁷.

És probable que l'inusitat zel demostrat en el procés per la cort reial respongués, en gran mesura, a les necessitats crematístiques i a l'afany recaptatori d'aquesta institució i que s'emmarqués dins d'una dinàmica que presenta exemples posteriors encara més clars⁸⁰⁸. També s'entreveu certa relació de l'episodi amb una altra maniobra finalment frustrada de la cort ducal per "teledirigir" l'audició dels comptes dels oficials i síndics de la ciutat de l'Onyar⁸⁰⁹. Amb tot, ens posa en relleu dos tipus principals de dificultats. Per una part, les que es plantejaren en certes conjuntures per contractar préstecs o emetre rendes i que conduïren a un augment desmesurat dels tipus d'interès (recordem que, en efecte, alguns dels violaris de la sèrie del bienni 1374-75 assoliren taxes del 20%) i que sobrepassava la capacitat de les bases fiscals de la institució. Per l'altra, les derivades de la vigilància constant de la monarquia, sempre atenta per intervenir en els afers municipals a requesta dels corresponents representants polítics o de particulars agreujats, o senzillament disposada a fer-ho per iniciativa pròpia.

⁸⁰⁵ En concret, l'infant Joan es dirigia al batlle de la ciutat després de la missiva reenviada pel monarca davant de la súplica que li havien elevat l'especier Simó Estrader i el paraire Pere Ferrer, i li ordenava que fes execucions contra el municipi si no se cercava una solució amb els creditors afectats: ACA, C, reg. 1793, f. 2v-3r, 1376/03/20.

⁸⁰⁶ El duc encarregà concretament l'examen dels comptes de Medir a una comissió composta per tres gironins afins, el jurista Francesc Santdionís i els ciutadans Francesc I Santmartí i Pere I Bordils: ACA, C, reg. 1792, f. 155r-v, 1376/04/09.

⁸⁰⁷ Respectivament: ACA, C, reg. 1792, f. 136r-v, 1376/04/05; ACA, C, reg. 1683, f. 53v-54r, 1377/06/17. Les accions endegades per varis comissaris i agents del fisc, d'altra banda, comprometeren seriosament la reputació del síndic que havia encapçalat les emissions o, com a mínim, això al·legà poc temps després: ACA, C, reg. 1794, f. 60v, 1377/11/08, Girona.

⁸⁰⁸ Ens referim, sense anar més lluny, a l'articulació de l'anomenat fisc de les usures entre 1393 i 1402 arran de les concessions fetes per successius pontífexs als reis Joan I i Martí I, amb l'imminent expedició a Sardenya com a pretext inicial, a fi que, entre d'altres aspectes, la monarquia inquirís i percebés els ingressos de les persones acusades d'usurers públics: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «El fisc de les usures...», p. 197-228.

⁸⁰⁹ Vegeu cap. 2.2.3.

Tot aquest reguitzell de problemes són segurament el viu reflex de la complexa gestació del sistema que s'articulà en pocs anys entorn de la tresoreria municipal de Girona, de forma simultània a la d'altres poblacions. Les necessitats d'ordre divers que convertiren les comunitats locals en plataformes fiscals i financeres de primer ordre implicaren un ampli desplegament d'agents. En efecte, els regidors de viles i ciutats no actuaven sols, sinó que en passar a assumir competències importants en l'àmbit tributari es rodejaren d'individus que posaren part dels seus mitjans i contactes al servei de les incipients hisendes locals, al mateix temps que despertaren l'interès de persones i famílies amb capitals per invertir en el deute emès i d'altres disposades a licitar per l'adjudicació del dret a recaptar impostos, sense oblidar que, amb més continuïtat que en èpoques anteriors, es reclamà periòdicament a la població la satisfacció de talles extraordinàries.

D'entrada en els capítols dels donatius aprovats en el marc de Parlaments i Corts d'aplicació general i, posteriorment, en ordinacions d'abast local es regularen una part d'aquestes relacions, com per exemple les atribucions dels magistrats locals de cara a endeutar-se en nom de la comunitat o a arrendar la col·lecta d'impostos, a la vegada que s'estipularen les obligacions dels arrendataris o dels contribuents i s'autoritzaren certes pràctiques, així com es fixaren els passos per penalitzar i castigar-ne d'altres⁸¹⁰. Al capdavall, el fet que es perseguissin alguns compradors d'imposicions que no havien liquidat la integritat dels imports pactats amb l'administració i contribuents que no satisfieien el total de les quantitats amb què se'ls taxava, o que s'intentés posar fi a activitats que escapaven de la punició fiscal no significa necessàriament que les autoritats locals obliguessin al compliment de la normativa amb mà de ferro. Per dir-ho ràpidament, cada cop hi havia més interessos en joc i resultava ineludible trobar fórmules per conciliar-los.

En l'escenari concret de la ciutat de Girona, enmig d'aquest panorama i davant de les circumstàncies ja posades de manifest a principis de la dècada de 1360, s'adoptaren algunes mesures per intentar pal·liar la majoria de desajustos. Un dels plans més ambiciosos és el que s'impulsà des de la cort de l'infant Joan l'any 1377 i que es concretà en un conjunt d'ordinacions que, com hem vist, pretenia, en primera instància, encaminar el redreç del deute de la universitat gironina. Alhora, introduïen una normativa específica per combatre els retards dels compradors d'imposicions, que passaven a estar obligats a lliurar els preus promesos de forma íntegra i tot impeding qualsevol mena de compensació. Al mateix

⁸¹⁰ Recordem que sobre la vessant legal del fenomen cal tenir en compte, en especial: M. TURULL RUBINAT i P. VERDÉS PIJUAN, «Sobre la hisenda municipal...», p. 121-154.

temps, garantien, a través de la regulació de les funcions del clavari, el pagament puntual i ordenat dels censalers⁸¹¹.

Fos com fos, pocs exercicis després de publicar-se els capítols esmentats, seguia obert el debat sobre la legalitat o, més ben dit, la conveniència de certes pràctiques. D'entrada, continuava discutint-se la idoneïtat de la compensació fiscal, és a dir, de la possibilitat que es consentís que els creditors de rendes es cobressin les pagues semestrals amb la condonació d'algun deute fiscal, sobretot els vinculats a la tributació en una talla o, fins i tot, retenint-se una part del preu d'alguna imposició que havien arrendat o el saldo positiu d'una caixa administrada en nom del municipi i que havien de retornar. Al capdavall, el gran nombre i la diversitat dels actors que havien passat a interrelacionar-se per una via o l'altra amb l'administració financera local impedia la prevalença incontestable d'un únic criteri: era prioritari el compliment escrupulós de les ordinacions locals i garantir el dret dels creditors a cobrar puntualment els interessos ni que fos al preu d'emetre més deute i carregar de més interessos la hisenda local o, per contra, valia la pena consentir pràctiques que restaven capacitat de control als regidors municipals, però que, aplicades amb certa mesura, tendien a fomentar un funcionament més àgil del sistema? Entre aquests dos extrems es debatien, doncs, els governants municipals gironins a les dècades de 1370 i 1380.

Alhora, no devien ser alienes a les dificultats i dubtes descrits les controvèrsies que s'entreveuen en el si de la comunitat política de Girona en algunes de les fases de l'etapa clau de consolidació del municipi i de la seva hisenda. Les fonts conservades, en essència les produïdes pels propis magistrats locals, no acostumen a ser mai gaire eloqüents a propòsit de determinats conflictes entorn dels òrgans de govern i poques vegades reflecteixen les tensions que es produïren als marges de les institucions i que protagonitzaren sectors que llavors no en formaven part directament.

En qualsevol cas, de la mateixa manera que, segons argumentarem, pot vincular-se el tancament formal del consell i la fixació del seu nombre de membres que certificà la provisió reial de 1345 amb una de les primeres campanyes fiscals amb gran transcendència per les institucions locals i que podia respondre a la voluntat de restringir l'accés als principals organismes polítics de la ciutat en pro d'una major governabilitat, a la dècada de 1360 s'endevinen maniobres similars.

⁸¹¹ *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona).

D'una banda, hi ha força indicis de la concentració de competències per part de l'executiu en els trams crucials de la Guerra contra Castella⁸¹². De l'altra, coincidint amb la darrera part de l'intens trienni de pressió fiscal de 1364 a 1366 afloraren certes reivindicacions que aparentment s'oposaven a aquesta dinàmica. Sabem que, a finals de desembre de 1366, gent de la mà menor (en principi, menestrals) de la ciutat havien començat a celebrar reunions i a mobilitzar-se amb la voluntat de ser acceptats al consell del municipi. Tal com era presentada la situació per l'infant Joan, autoritat que atengué la petició d'alguns membres de la mà menor perquè hi intervingués personalment, els jurats i els sectors més influents a Girona havien impedit, contra el costum i els privilegis locals, que es nomenessin consellers i representants de l'estament inferior de la comunitat i els féu rectificar⁸¹³. Tanmateix, les disputes entorn a l'accés al consell i a la juraderia de la ciutat de l'Onyar no cessaren. Ben al contrari, com detallarem en un proper capítol, l'any 1374 s'encetà tota una bateria de modificacions de la planta del govern municipal, que afectaven, bàsicament, el nombre de places i el seu repartiment entre la comunitat política, tots ells canvis impulsats tant des de la cort del rei Pere el Cerimoniós com des de la del seu primogènit sovint amb objectius contraposats.

Comptat i debatut, resulta plausible que les dificultats de la hisenda local fossin un dels causants de la inestabilitat política que es manifestà en diferents fases de les dècades de 1360 i de 1370. Sense anar més lluny, a tenor del que esgrimí l'infant Joan l'any 1378, les ordinacions elaborades mesos abans pels seus assessors jurídics sobre el funcionament de la hisenda gironina i d'altres aspectes del govern local responien a la voluntat dels mateixos

⁸¹² Esdevé indicativa de la tendència una autorització formal de l'any 1363 oferta pel consell als jurats per actuar lliurement, és a dir, per prendre decisions com ara escollir els mitjans per respondre a les demandes fiscals o executar la possibilitat d'endeutar la comunitat sense cap convocatòria del plenari. La concessió s'estengué durant tres mesos i coincidí amb un dels punts àlgids de la Guerra dels dos Peres i amb la necessitat de moneda urgent, fins i tot avançant alguns dels terminis previstos en la recaptació del donatiu de les Corts Generals de Montsó: AMG, I.1.2.1, llig. 6, f. 45r-v, 1363/07/07. Com veurem millor més endavant, una altra mostra del gran protagonisme que tingueren els jurats en aquestes campanyes fiscals dels decennis de 1350 i 1360 es troba en el fet que només en moments molt puntuals es nomenaren síndics aliens a l'executiu per emetre deute.

⁸¹³ Pel que fa a la primera missiva en què el rei Pere III prohibia inicialment les «congregacions» de gent de la mà menor: Ll. R., vol. I, doc. 293 (1366/12/09). Quant, per contra, a la provisió de l'infant Joan ordenant que dins dels vuitanta membres del consell general fossin elegits membres de la mà menor, «iuxta privilegium dicte universitatis diu est indultum»: ACA, C, reg. 1788, f. 34v-35r, 1366/12/18. Ja a principis de 1367, tot fa pensar que aquella ordinació no s'havia respectat en l'acte de renovació de càrrecs del dia 1 de gener i l'infant Joan manà celebrar de nou l'elecció: Ibid., f. 36r, 1367/01/09. En aquest segon cas sí que es produí l'entrada efectiva de menestrals de la mà menor i de dos representants seus al govern (TAULA 59). Sense fer esment concret d'aquestes tribulacions de finals de 1366, Guilleré intueix que l'any 1367 es produí un canvi de tendència important en la composició de la juraderia en el sentit que tornaren a aparèixer dos menestrals, un vanover i un cuireter, en les dues posicions reservades a la mà menor, cosa que, segons el mateix autor, no passava des de l'any 1334: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 280-281. Tornarem sobre aquest afer més endavant: cap. 3.2.4.2.

habitants de Girona. En concret, afirmava que havia actuat «a gran instància del poble, lo qual se complayie fort dels regidors de la dita ciutat»⁸¹⁴.

Certament, les acusacions de mala gestió constitueixen una arma d'atac molt habitual en les disputes polítiques de qualsevol època⁸¹⁵. I, a més, no disposem de les fonts adequades per conèixer de prop l'hipotètic enfrontament entre distintes faccions i per intuir els interessos que representaven. Tanmateix, sembla clar que, a les acaballes de la dècada de 1370, a la ciutat de l'Onyar es respirava un clima més aviat tens. Així mateix, encara que res no ens permet assegurar que l'origen del conflicte es trobés en confrontacions de caràcter polític directament vinculades a la hisenda municipal o motivades pel col·lapse ja descrit en les finances locals, coetàniament esclataren lluites de bàndols. La més virulenta fou l'oberta al llarg de la tardor de 1379 entre grans famílies de la ciutat, a banda d'un primer episodi de principis de l'any anterior possiblement interconnectat⁸¹⁶. A tenor d'alguna de les treves que es veieren obligats a fermar, s'hi trobaven implicades moltes nissagues de ciutadans de renom polaritzades entre una facció encapçalada pel jurista Joan Guerau i una altra liderada per Ramon I de Bóixols, senyor del llogarret de Gironella del Pla i que, alhora, mobilitzaven menestrals, a més de petits aristòcrates i nobles de tota la vegueria⁸¹⁷.

1.5.2.2. Les conjuntures de malestar vinculades a la inestabilitat financera (1380-1445)

Com s'ha procurat mostrar en epígrafs anteriors, a inicis de la dècada de 1380 havia culminat la consolidació de la hisenda de la ciutat de Girona. El procés havia estat complex i des de principis dels anys 1350 s'havien alternat voràgines de pressió fiscal, conjuntures difícils i crescudes del deute només separades per intervals molt breus. Alhora, en determinats moments havien quedat paleses tensions a l'interior de la societat gironina. Per contrast, la relativa tranquil·litat de la primeria del decenni de 1380 convidava a l'inici d'una nova etapa sense incidències especials perquè les institucions locals s'estabilitzessin. De tota

⁸¹⁴ M. RODRIGO LIZONDO (ed.), *Col·lecció documental de la Cancelleria...*, vol. II, doc. 662 (1378/08/25, Saragossa).

⁸¹⁵ Vegeu en aquest sentit: P. VERDÉS PIJUAN, «Atès que la utilitat de la universitat.», p. 409-436.

⁸¹⁶ Quant a la brega entre els Estanyol i els Serra del febrer de 1378: ACA, C, reg. 1723, f. 67v, 1378/02/28. L'any 1378, a més, havia arribat a oïdes del rei que, tot i la prohibició de l'infant de portar armes dins de la ciutat, de dia i nit gent diversa s'agabellaven, conspiraven, franquejaven albergs privats i sembraven el terror, per la qual cosa calia publicar ordinacions règies i evitar de manera taxativa la tinença d'armes: ACA, C, reg. 1262, f. 6r-7r, 1378, s.d.

⁸¹⁷ AHG, Gi-05, vol. 321, f. 15r-v, 1379/09/20; AMGi, I.1.1., n. 9, f. 51r, 1379/11/10; AHG, Gi-05, vol. 313, f. 5r-9v, 1379/11/02; ACA, C, reg. 1683, f. 210r, 1379/12/19, Perpinyà.

manera, la ciutat de l'Onyar, com moltes altres poblacions del principat i de la corona, estava lluny d'encetar un període de calma política i social⁸¹⁸.

S'esvai qualsevol aparença en aquest sentit amb l'escalada bèl·lica iniciada pels volts de 1380 entre el rei i el comte d'Empúries i que desembocà en l'assalt per part del primer dels dominis del segon i una entrada de companyies mercenàries entre 1384 i 1385. De fet, tal com ja hem explicat, les invasions de tropes procedents del regne de França es repetiren al llarg de tota l'etapa que analitzarem, destacant les que es produïren els anys 1389 i 1396. Per això, el dispositiu impulsat des de la monarquia per frenar aquestes incursions constituí un dels principals factors per al manteniment d'un ritme de pressió fiscal lligada a les prestacions militars, amb vèrtexs d'intensitat notable en episodis que tendiren a coincidir amb represes en el procés d'emmurallament. A més, igual que havia succeït des de la fi de la Guerra contra Castella, les corts dels fills i successors de Pere III, Joan I i Martí I, així com els primers Trastàmara, perseveraren en l'intent d'imposar "noves" exaccions dirigint-se directament a les autoritats municipals i obviant les Corts i els Parlaments com a marcs de negociació preferent. Això es traduí en l'exigència de coronatges, maridatges i altres demandes amb pretextos diversos. Com hem vist, l'augment en la despesa de la hisenda local fins a inicis del segle XV provocà un increment correlatiu de l'endeutament, ja que les emissions de censals foren l'estratègia més freqüent per reunir les sumes de moneda necessàries.

⁸¹⁸ Tal com evidencien obres que comentarem més endavant, mai no s'ha discutit el caràcter turmentat del regnat de Joan I. Vegeu, a tall de síntesi: F. SABATÉ CURULL, «El poder soberano en la Cataluña bajomedieval...», p. 483-527; o l'edició d'un document clàssic com és Josep M. ROCA, «Memorial de greuges que'ls missatgers de la Ciutat de Valencia presentaren al Rey Johan I d'Aragó», *Boletín de la Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona*, 11 (1924), p. 70-79. Per contra, tradicionalment s'han atribuït escasses transformacions al regnat de Martí I. I, com adverteix P. Verdés, potser només realment la ciutat de Barcelona visqué amb tranquil·litat aquesta etapa, i no pas la majoria de municipis catalans: P. VERDÉS PIJUAN, «Las élites urbanas de Cataluña...», 159-160. Sobre aquest període a la ciutat comtal: Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Una època tranquil·la en el govern de Barcelona: el regnat de Martí l'Humà (1396-1410)», Barcelona, *Quaderns d'Història*, 4 (2001), p. 165-182. En el cas concret de la ciutat de Girona, S. Sobrequés, fixant-se únicament en aspectes generals del funcionament dels òrgans polítics locals, també apel·lava a aquesta relativa tranquil·litat, després de certes distensions prèvies a 1393 que no estudià: S. SOBREQÜÉS VIDAL, «El régimen municipal gerundense...», p. 170. L'anàlisi acurat de J. Riera dels avalots de 1391, en canvi, ja posà en relleu una part important d'aquestes friccions: J. RIERA SANS, «Els avalots del 1391...», p. 95-159. Si per la darrera etapa del casal de Barcelona al capdavant de la corona el balanç historiogràfic presenta certes llacunes en l'evolució de la dinàmica política i social, els buits són encara més grans a propòsit del període dels primers Trastàmara. En la majoria d'aspectes s'ha de recórrer encara als treballs de J. Vicens Vives, en especial: J. VICENS VIVES, *Els Trastàmars...* Per altres qüestions vinculades a la Diputació del General o a la conflictivitat pàgsa: A. RIERA MELIS, «La Diputació del General de Catalunya, 1412-1444...», p.152-249; Josep FERNÁNDEZ TRABAL, «El conflicte remença a la Catalunya del segle XV (1388-1486)», *Afers*, 17/42-43 (2002), p. 587-624. Respecte de l'àmbit concret del bisbat de Girona: Antoni RIERA MELIS, «El bisbat de Girona al primer terç del segle XV. Aproximació al context socio-econòmic de la sèrie sísmica olotina (1427-1428)», *Anuario de Estudios Medievales*, 22 (1992), p. 161-204.

En aquest context, identifiquem dues conjuntures en què quedà especialment patent el malestar social i polític, al mateix temps que el sistema fiscal i financer mostrava les seves febleses i contradiccions. Ens referim al trienni 1389-1391 i a un període molt més dilatat que podem situar entre aproximadament 1398 i 1405. Òbviament, no pretenem fer una anàlisi exhaustiva d'ambdues conjuntures, sinó tan sols posar en relleu qüestions directament relacionades amb la dinàmica fiscal i financera.

Per entendre el primer lapse a què ens referim, culminat amb el cèlebre program de l'agost de 1391, cal retrocedir fins a mitjana dècada de 1380⁸¹⁹. Com hem vist, les emissions de deute dutes a terme per contribuir a la segona guerra emporitana i abordar una nova fase en la consolidació del perímetre emmurallat de la ciutat augmentaren el volum de pensions prestades anualment des de la tresoreria municipal. Una de les estratègies per fer-hi front passà per l'increment de les tarifes de les impositcions, la principal font d'ingressos de què disposaven les autoritats locals. I, igual que en altres poblacions catalanes, l'augment de la pressió fiscal a través d'impostos que gravaven, en especial, el consum de productes bàsics suscità força discrepàncies. Unes discrepàncies que es feren visibles, d'entrada, en el mateix òrgan de base del govern municipal, el consell.

Ja es perceben els ecos dels primers debats fins i tot abans de l'esclat de la segona guerra emporitana i de la constatació del seu impacte en les finances del consistori. Els trobem, per exemple, a finals de l'any 1383, quan una lletra enviada a Francesc II Adroer, síndic a les Corts que s'estaven celebrant a Montsó, revel·la el debat que s'havia obert entre els partidaris de pujar les taxes corresponents a la revenda a la menuda de la farina i el vi i els que preferien que l'increment s'apliqués a les tocants als casolans o consumidors⁸²⁰. L'any 1387 seguia viva la controvèrsia sobre l'increment dels gravàmens del consum de vi i es distingien tres posicions distintes: els favorables a habilitar els jurats i un grup d'assessors

⁸¹⁹ En general, la historiografia actual no dubta a connectar l'atac a calls jueus amb el context d'agitació social i política viscuda per moltes localitats de la corona entorn a 1390. Un article clàssic sobre la qüestió: Philippe WOLFF, «The 1391 pogrom in Spain. Social crisis or not?», *Past and Present*, 50 (1971), p. 4-18. Per estudis de poblacions distintes de Girona, on es registren aldarulls durant els anys immediatament anteriors a 1391, vegeu, entre d'altres: C. BATLLE GALLART, *La crisis social y económica de Barcelona...*, vol. I, p. 111-122; Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Conflictos populares a Mallorca a la fi del segle XIV», *Estudis Baleàrics*, 84/85 (febrer-setembre 2006), p. 87-97; Rafael NARBONA VIZCAÍNO, «El trienio negro: Valencia, 1389-1391. Turbulencias coetáneas al asalto de la judería», *En la España Medieval*, 35 (2012), p. 177-210. Amb tot, l'efervescència que han tingut els darrers anys els estudis sobre revoltes «urbanes» en territoris europeus com les comunes italianes, les ciutats flamenques o els regnes d'Anglaterra i de Castella no ha acabat d'afavorir que en el marc del principat baixmedieval es revisitessin episodis ben coneguts o se n'exploressin d'inèdits. Per alguns exemples d'aquests treballs recents: Jan DUMOLYN i Jelle HAEMERS, «Patterns of urban rebellion in medieval Flanders», *Journal of Medieval History*, 31 (2005), p. 369-393; Patrick LANTSCHNER, «Revolts and the political order of cities in the Late Middle Ages», *Past and Present*, 225 (nov. 2014), p. 3-46; Jan DUMOLYN *et alii* (eds.), *The Voices of People in Late Medieval Europe: Communication and Popular Politics*, Turnhout: Brepols, 2014.

⁸²⁰ AMGi, I.1.2.1., llig 6, reg. de correspondència, f. 38r, 1383/11/11.

per executar la modificació, els que defensaven l'equitat entre la imposició dels taverners i la dels casolans (és a dir, entre la de l'àmbit del comerç i la del consum) i els que abogaven per la conservació de les condicions vigents fins aleshores⁸²¹.

Com hem vist, en primera instància, els «anadiments» o sobretaxes no s'aplicaren a les exaccions sobre el vi, sinó a les de la carn, el gra i les mercaderies, al mateix temps que es crearen dues noves imposicions que afectaven els animals menuts. Tanmateix, l'any 1390, arran de la invasió de tropes armanyagueses i les demandes fiscals consegüents, es tornà a situar el focus d'atenció sobre la imposició del vi, donant peu a nous debats⁸²². Aquests debats, en principi, circumscrits als òrgans de govern, acabaren enverinant-se en pocs mesos i convertint posicionaments distints sobre les estratègies fiscals del municipi en autèntiques armes per a la confrontació política. En aquest sentit, en el decurs de l'any 1390 ja es registren diversos aldarulls (entre d'altres, amenaces d'entorpir les subhastes d'impostos i escenes de certa violència verbal en una entrada del rei Joan el mes de maig) que les fonts municipals tendeixen a imputar a la menestralia en sentit ampli. Gran part d'aquesta documentació, a més, al servei tan sols d'una part dels sectors amb presència al govern, atribuïa als membres de la mà menor la voluntat d'eliminar tot l'aparell d'impostos indirectes⁸²³.

Malgrat això, en actes del consell en què és possible copsar amb menys filtres el discurs d'alguns dels membres de la mà menor, es constata que l'acusació potser no havia estat prou fonamentada, o directament s'havia tergiversat la realitat, ja que l'única reivindicació que es reconeixia haver fet des de les files del tercer braç era la necessitat de convocar el plenari per revisar unes tarifes que es consideraven excessives⁸²⁴. D'aquesta forma, al llarg de la tardor de 1391, se succeïren diverses reunions del consell en què es debaté sobre la forma exacta en què es concretaven les modificacions, la potestat de què gaudia l'executiu

⁸²¹ AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 59r-v, 1387/12/27.

⁸²² Recordem, d'entrada, cap. 1.4.2.3. Tal com ja hem dit, en viles com Cervera, l'any 1384, els canvis introduïts en les imposicions també provocaren malestar social, cosa que es documenta igualment en dates properes a la ciutat de Lleida: Rafael GRAS ESTEVA, *Història de la Paeria*, Lleida: La Paeria, 1988 [reedició d'una obra original de 1909], p. 99-101, 162-170.

⁸²³ Vegeu per la gran majoria dels episodis de la seqüència: J. RIERA SANS, «Els avalots del 1391...», p. 105-108, 130-132. Sobre el darrer punt ha esdevingut cèlebre la missiva enviada pel rei Joan I als jurats de la ciutat de Girona reprenent-los pel fet que membres de l'estament inferior de la ciutat havien forçat amb incitacions i insults la suspensió completa de les imposicions i la seva substitució pel repartiment de talles proporcionals a la riquesa, decisió que no podia prendre's en cap cas sense la seva autorització: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 33r-35v, 1391/10/10, document recollit en còpies distintes, des de la Cancelleria reial, per J. Riera Sans en l'article esmentat i, des dels manuals dels jurats i el consell gironins, per C. GUILLERÉ, «Un exemple de fiscalité indirecte urbaine...», p. 442.

⁸²⁴ AMGi, I.1.1., n. 24, f. 33r-35v, 1391/10/10.

per fer-ho i, així mateix, la necessitat o no d'obtenir llicències prèvies del monarca per endegar el pla⁸²⁵.

El vector fiscal era, doncs, un dels components bàsics de la inestabilitat en l'avantsala dels aldarulls de 1391, tot i que, en realitat, s'entremesclava amb elements d'ordre polític. Tal com revisarem amb més detall, des de mitjana dècada de 1370 foren una constant les provisions expedides des de la cort del rei Pere III o de l'infant Joan per renovar els mecanismes d'accés als òrgans de govern de la ciutat i els seus integrants. Així, trobant-se el Cerimoniós a les portes de la mort a principis de 1387, se suspengueren les eleccions d'aquella legislatura i l'equip de jurats elegit a principis de 1386 es perpetuà fins la primavera de 1388, moment que foren designats pel propi Joan I, que acabava d'accedir al tron, els nous ocupants de la juraderia i el consell. En paral·lel, l'any 1389, probablement en sintonia amb les reivindicacions fetes per molts menestrals contra la política fiscal del consistori, se sol·licità la introducció de nous procediments per garantir la presència dels diversos rams de producció en la franja de la mà menor i, així mateix, assegurar el rol de les corporacions d'ofici per filtrar els candidats a conselleries (cap. 2.1.2.1.d.).

Segons remarcàvem, no és el propòsit del present apartat aprofundir en les tensions que no estaven directament vinculades a conflictes entorn a la gestió de les finances municipals. De tota manera, val la pena apuntar que els avalots de 1391 és molt probable que tinguessin altres factors complementaris al de l'augment de les tarifes de les imposicions i a les tensions en el si del consell i l'executiu de la ciutat de Girona. Ens referim, sobretot, a un conflicte latent ja assenyalat a propòsit del procés d'emmurallament que, al llarg de la segona meitat de 1380, quedà de manifest, el de la participació dels ciutadans forans, així com d'universitats de la batllia, a les obres de les muralles. A més de les reticències a aportacions monetàries substancials, existia el debat sobre la prescripció de recollida d'aquests col·lectius, és a dir, d'estar obligats, en cas d'invasió, a traslladar-se amb les vitualles amb què comptaven dins del recinte fortificat de la capital gironina, cosa que redundava també en la contribució fiscal per millorar el propi recinte. Si això no era suficient per tibar les relacions entre els membres de la comunitat ciutadana, durant la invasió de l'hivern de 1389-1390, sembla que alguns dels forans que es refugiaren a

⁸²⁵ Els membres tant de la juraderia com del consell adscrits a la mà menor tendien a ser els defensors de l'obtenció d'una llicència règia per encetar modificacions, mentre que molts prohoms de la mà major consideraven que el govern municipal ja estava legitimat per executar els capítols dissenyats fins aleshores: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 36v-37v (1391/10/14), 42v-46r (1391/11/15). El mes de desembre de 1391, tanmateix, encara s'esperava obtenir el permís del rei i es decidí enviar-hi una missatgeria: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 52r-55r, 1391/12/01. Per contrast, en la legislatura iniciada l'any 1392 no hi ha evidències de la continuïtat del debat.

l'interior de les muralles es negaren a pagar imposicions pel que consumiren⁸²⁶. En definitiva, a la vetlla dels fets de 1391 no faltaven esques que qualsevol espurna podria encendre.

Quant a l'etapa de tensions entre 1398 i 1405, cal dir que al centre de la polèmica s'hi trobaven les mesures per evitar el col·lapse financer i redreçar l'endeutament acumulat per la tresoreria municipal⁸²⁷. Segons ja hem explicat, des de mitjana dècada de 1390 els interessos pagats en concepte de censals per l'administració de Girona assolien nivells semblants als que desembocaren en la primera gran campanya de contenció duta a terme pels volts de 1380. I, a més, el ritme d'emissions no s'aturà fins ben bé l'any 1398, enmig d'una saturació palpable dels mercats que obligava a vendes a fors encara superiors al 5%. En conseqüència, els ingressos ordinaris del sistema difícilment podien sostenir la situació gaire exercicis, un problema a què s'afegien totes les restes acumulades de preus d'imposicions i de contribucions a les talles repartides des d'inicis del decenni.

Davant de tot això, amb el consentiment del rei, se suspengué el pagament de rendes posseïdes per clergues i forans. Amb tot, l'estratègia principal passà per comminar la majoria de creditors a una rebaixa dels interessos fins al 5% a partir de la qual es crearen nous títols de deute. En paral·lel, una emissió de censals perpetuats i el repartiment d'una talla permeteren ampliar els capitals disponibles per la reducció. Tot plegat, però, es posà en marxa enmig de força distensions.

Gairebé sense solució de continuïtat amb el que observàvem l'any 1391, en sessions del consell de la segona meitat del decenni és igualment visible la presència de postures oposades. Per exemple, l'any 1396, en el context de la incursió del comte de Foix, certs membres del plenari reivindicaven que es revoqués el poder donat als jurats i a una comissió d'adjunts per ordenar reduccions d'interessos, establir talles o altres impostos directes. D'altres, en contrapartida, consideraven que la poca aflluència al consell desautoritzava els presents a prendre cap tipus de mesura i menys a anul·lar-ne una ja aprovada⁸²⁸. Les diferències també afloraren l'any següent a propòsit de les despeses que calia destinar a l'arribada del rei Martí I des de Sicília. Llavors no es percep una polarització tan clara, encara que aparegueren molts reticents a signar en sindicats destinats a emetre rendes per aquell assumpte. La solució finalment proposada, el repartiment d'una talla,

⁸²⁶ AHG, Gi-09, vol. 18, f. 124v-125r, 1391/03/07.

⁸²⁷ Recordem cap. 1.4.1.3.

⁸²⁸ AMGi, I.1.1., n. 32, f. 93r-96r, 1396/12/05.

també topà amb detractors, sobretot quan es plantejava si seria efectiu el recurs tenint en compte que, com havia acostumat a succeir en els darreres temps, tants contribuents es negaven a pagar la part corresponent al·legant deutes que els tenia el municipi⁸²⁹.

Hi havia, doncs, tres línies de conflicte: els creditors que deixaren de cobrar els interessos entre 1396 i 1397; els retards acumulats pels imposicioners; *last but not least*, les restes de les talles que travaven el disseny de noves derrames i, així doncs, el projecte de redreç financer. Quant al primer punt, cal recordar que les suspensions només afectaren a titulars de l'estament eclesiàstic i als que no eren ciutadans de Girona, de manera que no es registren grans conflictes en aquest sentit: tan sols quatre processos judicials instats per forans o per oriünds de la ciutat que s'havien domiciliat a Barcelona, com ara Bernat II Ferrer o Joan Cebrià (TAULA 9). De tota manera, en situacions així un dels afers més delicats acostumaven a ser els salaris que els advocats o procuradors enviats pels censalers exigien automàticament i sense possibilitat de negociar els imports⁸³⁰.

Pel que fa a les restes d'imposicions, ja hem explicat que una via que s'assajà per esquivar el problema passava per atorgar protagonisme directe als arrendataris d'exaccions a l'hora de liquidar la paga dels interessos del deute, a la vegada que es proposava revisar algunes tarifes per tornar aquests impostos més rendibles (al mateix temps que més atractius pels inversors). Així, es recorregué al sistema d'assignacions directes sobre les imposicions entre 1400 i 1401, però l'any 1402 se suspengué la mesura. També es flexibilitzà el sistema de pagaments acceptant l'ús de cauteles per liquidar deutes diversos amb la tresoreria municipal. Es tractava, de tota manera, d'una estratègia controvertida. Finalment, la talla prevista per finançar la reducció d'interessos no acabà activant-se fins l'any 1403 i, a més, el producte de les primeres campanyes de recaptació és probable que no es destinés únicament al pla de sanejament del deute⁸³¹.

Mentre es debatia tot això, en el decurs dels primers exercicis del quatre-cents, les sessions celebrades al consell presentaren problemes de quòrum, alhora que foren especialment tenses i amb diverses veus discordants⁸³². I, d'altra banda, no faltaren agres acusacions contra ciutadans que no havien saldat totes les sumes taxades en les darreres talles i que, en

⁸²⁹ AMGi, I.1.1., n. 33, f. 22r-v (1397/03/31), 28r-32r (1397/04/04), 35v-37v (1397/04/17).

⁸³⁰ Per exemple: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 20v-21r, 1400/01/15; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 15v-17r, 1401/05/25.

⁸³¹ Vegeu sobre això: cap. 1.4.1.3.

⁸³² A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 12v-14r (1400/01/13), 21v-22r (1400/01/16), 43r-44v (1400/03/27). Quant a una queixa manifestada personalment per un conseller en nom d'altres a propòsit dels contribuents que al·legaven, de forma fraudulenta, exempcions a l'impost directe: AMGi, I.1.1., n. 34, f. 32v-33r, 1399/03/07.

canvi, es mostraven interessats a invertir en una hipotètica emissió de censals perpetuals i a finançar així obres pies⁸³³. Totes aquestes divergències tenien força paral·lelismes amb les documentades en dècades anteriors, per bé que semblaven elevades a un grau major⁸³⁴. Per això, caldria respondre a la qüestió següent: a l'altura de 1400 les diferències de criteri entre els membres del principal òrgan de representació del municipi desbordaren l'estricta carcassa institucional i portaren a enfrontaments polítics de més abast o, fins i tot, a escenes de violència física? En efecte, hi ha indicis per pensar que en aquella ocasió es traspassaren algunes línies vermelles.

A propòsit de la inestabilitat política, s'acumulen escenes que mostren que s'anà més enllà d'opinions contrastades sobre el rumb de l'administració financera que es resolien amb debats al consell. Ho il·lustren, sense anar més lluny, la iniciativa del rei Martí l'Humà de l'any 1398, en principi a súplica de dos nuncis gironins, de crear un virregnat específic a la ciutat de l'Onyar, el qual es delegaria en la persona del cavaller Bernat III Margarit. La seva principal missió seria la de tirar endavant totes les talles, el cobrament d'endarreriments pendents i altres mecanismes necessaris per aconseguir una reducció dels violaris i censals morts, a més de fer complir el que disposessin els jurats i altres prohoms adjunts. En definitiva, exerciria una figura de lloctinent extraordinari que se sobreposaria als oficials jurisdiccional habituals a la ciutat⁸³⁵.

L'operació es repetí en uns termes semblants l'any 1402, quan el monarca, apel·lant a la «pobresa» en què havia caigut Girona com a conseqüència dels deutes i les insurgències que hi havia sovint entre «cives honoratos, mediocres, ministrillos et alias condiciones plebees», convingué necessari enviar-hi un nou delegat especial superior als oficials ordinaris. Per això, nomenà el donzell Guillem Arnau de Palol d'Arenys lloctinent reial a la ciutat, així com a la vegueria i a la batllia que encapçalava⁸³⁶. Això no obstant, comprovem que des de finals de 1400 qui exercia de manera efectiva més poder en nom del rei a Girona era

⁸³³ Ens referim, en concret, al cas del mercader Jaume Beuda, com veurem, impulsor d'una gran fundació benèfica durant els seus darrers anys de vida. Encara que no se l'anomenés explícitament, segurament era un dels blancs d'una acusió feta l'any 1403 contra els qui no havien satisfet tot el que devien a la hisenda local i, en canvi, havien començat a transmetre propietats a obres pies. En darrera instància, el retret es justificava amb l'expressió sentenciosa «car Deus no voll ésser feta caritat dels béns dels altres»: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 91r-92, 1403/01/11.

⁸³⁴ Durant els mateixos anys, a la ciutat de Lleida també es registren greus enfrontaments entre els diversos sectors socials representats al consell municipal a propòsit de les mesures a prendre entorn al deute públic i de les talles que es preveien repartir amb la finalitat d'erodir rendes: Maria Teresa FERRER MALLOL, «Un memorial de greuges de la mà menor de Lleida contra la mà major (s. XV)», *Miscel·lània homentatge a Josep Lladonosa*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1992, p. 293-314.

⁸³⁵ ACA, C, reg. 2167, f.166r-v, 1398/05/03.

⁸³⁶ ACA, C, reg. 2219, f. 29r-30v, 1402/03/06, Castelló de Burriana.

Ramon Alemany de Cervelló, governador general de Catalunya⁸³⁷. Així, a finals de l'any 1402 es posà tota la població sota el seu for, a priori en detriment del veguer i del batlle, i se li atribuï plena jurisdicció⁸³⁸. Consta que Alemany de Cervelló seguia actuant-hi l'any 1404 ateses les «grans bandositats» que hi havia. A més, el propi rei es plantejà desplaçar-s'hi personalment més d'un cop, tot i que no ho féu fins el novembre de 1405 i hi tornà el març de 1406⁸³⁹. En realitat, abans d'anar-hi adoptà una altra mesura en una línia similar: la unificació temporal del càrrec de veguer i batlle en una sola persona confiant-lo al cavaller Dalmau de Darnius⁸⁴⁰.

Aquest seguiment atent de l'actualitat política gironina tingué, però, una altra conseqüència⁸⁴¹. Com havia succeït a les dècades de 1370 i 1380 (cap. 2.1.2.1. d.), el rei Martí intervingué els cicles electorals consuetudinaris dels representants municipals. En concret, a finals de 1400 prohibí que el següent 1 de gener es nomenessin nous membres del consell i nou executiu segons s'estilava, de manera que els designats a principis de 1400 continuarien al càrrec fins a una nova ordre⁸⁴². S'anul·là la provisió el mes de febrer, per la qual cosa s'havia de produir una renovació, com a mínim dels edils, però no es féu efectiva fins el mes de juny enmig de les reticències per convocar un nou consell elegit el mes d'abril gràcies a una enèsima autorització del sobirà⁸⁴³. En general, hi havia molts sectors partidaris de vetar l'entrada en aquests òrgans de morosos amb la hisenda municipal i el rei ho recolzà a través de diverses cartes, però segurament resultava complicat que es complissin amb tota la precisió necessària⁸⁴⁴.

⁸³⁷ Pel que fa a aquest llinatge, introduït a la cort reial des del regnat de Pere III i en què l'esmentat Ramon, que fou governador general entre 1399 i 1405, quan morí i traspassà el càrrec al seu fill Guerau: S. SOBREQÜÉS VIDAL, *El compromís de Casp...*, p. 51-62.

⁸³⁸ AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. de 1401-02, f. 33r-34v, 1402/05/08. Quant a la presència força continuada del governador general del principat a la ciutat de l'Onyar: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f. (1400/05/04, 1400/10/01). Per referències indirectes a la plena jurisdicció que se li atribuï a finals de 1402: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 2r-8r, 1402/12/29.

⁸³⁹ D. GIRONA LLAGOSTERA, «Itinerari del Rey en Martí...», p. 544, 552, 553, 559, 581, 585.

⁸⁴⁰ En la lletra en què ho comunicava als jurats gironins tornava a incidir en el problema de bandos que afectava a la ciutat i apel·lava a la necessitat que la vegueria i la batllia fos regida, segons una retòrica força habitual, per «hom efforçat, diligent, no parcial, apte e acustumat de haver cabut no solament en semblants affers mas en maiors»: AMGi, I.1.1., n. 39, f. 35r-v, 1405/02/03.

⁸⁴¹ Com a resultat dels avalots amb un clar rerafons fiscal ja esmentats i que, l'any 1402, se saldaren amb un mort i diversos ferits a la ciutat de Lleida, el rei també hi envià comissaris especials a qui es conferí el grau de virrei: M. T. FERRER MALLOL, «Un memorial de greuges de la mà menor...», p. 294-297.

⁸⁴² Ll. R., vo. II, doc. 425 (1400/12/20). Quant a la rebuda de l'ordre reial i al seu acatament: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1400/12/28.

⁸⁴³ Ll. R., vol. II, doc. 426 (1400/02/10). Quant a la concreció del canvi de jurats: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f. (1401/03/11, 1401/03/07, 1401/06/05); AMGi, I.1.1., n. 36, f. 22r-22 r bis (s.d), 26r-28r (1401/06/07). Pel que fa al permís per renovar també el consell: ACA, C, reg. 2134, f. 47v-48r, 1402/06/23, València.

⁸⁴⁴ AMGi, I.1.1., n. 36, f. 19r-21r, 1401/06/07.

En qualsevol cas, al llarg de la legislatura seguiren les tibantors. Per consegüent, el desembre de 1401, Martí I tornà a prohibir que l'1 de gener següent se celebrés consell per elegir els nous ocupants de càrrecs. No s'estigué d'afirmar que la mesura responia a la voluntat d'evitar escàndols. I, encara que a finals de gener acabà aixecant la prohibició, en l'autorització enviada reiterà la necessitat que tot transcorregués amb la calma necessària, que ningú acudís a la reunió armat i que qualsevol que provoqués alguna mena d'aldarull fos pres i jutjat⁸⁴⁵. Tal com havia succeït l'any anterior, l'elecció del nou consell tardà encara uns mesos i el rei no en reconegué i aprovà la composició fins el mes de juny⁸⁴⁶.

Com veurem, segurament convé analitzar per separat els moviments de la cort reial per regular el funcionament del govern municipal dels conflictes documentats a l'interior d'aquest, ja que no sempre es pot establir una correlació directa dels primers respecte dels segons, o sigui que diversos cops sembla que el monarca actuà d'acord amb interessos diferents dels de pacificar una ciutat, en teoria, immersa en una autèntica guerra intestina. Amb tot, en aquesta conjuntura concreta que ens ocupa sembla que efectivament havien esclatat molts enfrontaments.

Bona prova d'això és un episodi del maig de 1402 quan, encara amb els jurats nomenats el gener de 1401 al poder, es documenta una confrontació a diferents bandes. En poques paraules, sembla que hi havia partidaris a mantenir l'*status quo* validat per la prohibició inicial del monarca de suspendre les eleccions del dia de ninou de 1402, mentre que d'altres, amb el ciutadà gironí Bernat I Beuda actuant de batlle reial al capdavant, volien que es congregués el consell. En una seqüència que no podem acabar de resseguir des de la documentació de l'escrivà del municipi, s'acabà iniciant un procés contra el batlle esmentat acusant-lo de mal ús del seu ofici. El propi rei n'ordenà l'arrest al veguer i al sots-veguer, segurament a instàncies de dos nuncis gironins enviats a la cort⁸⁴⁷.

La culminació d'aquelles desavinences es troben en el tortuós traspàs de poders de l'equip de jurats que s'acabà elegint justament a les acaballes de 1402 per rellevar els que romanien al càrrec des d'inicis de 1401. El dia 30 de desembre de 1402 els jurats escollits durant els mesos centrals d'aquell any es reuniren i, al cap de dos dies, és a dir l'1 de gener de 1403, es disposaren a elegir els nous membres del consell segons els procediments habituals. Però el governador general de Catalunya, personat al convent de framenors on tenia lloc l'acte i

⁸⁴⁵ Per les respectives prohibició i autorització definitiva: ACA, C, reg. 2175, f. 59r-v, 1401/12/15, Alzira; ACA, C, reg. 2174, 1402/01/21, Mallén.

⁸⁴⁶ ACA, C, reg. 2134, f. 47v-48r, 1402/06/23, València.

⁸⁴⁷ AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg de 1401-02, f. 33r-34v, 1402/05/08; Ll. R., vol. II, doc. 430 (1402/05/30).

amb les facultats que li havia concedit el rei, no acceptà que el notari validés els juraments del càrrec que es disposaven a fer els acabats d'escollir. Al·legava que calia comprovar que cap no estigués implicat en bandositats. En definitiva, el procés quedà bloquejat mentre es permetia als edils que seguissin al càrrec fins a una nova disposició.

El fet que es conservin dues actes paral·leles de la mateixa reunió de l'1 de gener d'aquell any complica la interpretació dels fets⁸⁴⁸. Tot i això, tot indica que, malgrat el refús inicial, s'acabà nomenant un nou executiu municipal. A més, davant d'una presumpta resistència de l'equip vigent fins aleshores, s'optà per la via expeditiva enviant un porter reial amb ordres d'Alemanys de Cervelló per tal que els regidors sortints retornessin la caixa dels privilegis, els segells i la resta de mobiliari propi del municipi i que, com a jurats, tenien en dipòsit durant la legislatura corresponent. Els dos magistrats de la mà major, un dels quals custodiava a casa seva tot allò segons era costum (cap. 2.1.2.2. a), s'hi oposaren, però el porter reial aconseguí que el verguer de la ciutat ho recollís per lliurar-ho als membres de la nova juraderia⁸⁴⁹.

Més enllà, però, d'aquestes disputes evidents entre els que ocupaven els òrgans polítics del municipi, quina connexió hi havia amb les bandositats a què es referia l'autoritat reial per justificar la seva intervenció i que també queden plasmades en diversos documents? En aquest punt, l'anàlisi torna a topar amb ambigüitats. A través de les fonts municipals es registren efectivament parcialitats al llarg de tota la dècada de 1390 i la primera del quatre-cents⁸⁵⁰. Això no obstant, els personatges que observem que s'hi troben implicats no mantenen relacions gaire directes amb els que s'enfrontaven per formar part del consell o per accedir a la juraderia⁸⁵¹. Per exemple, ja els anys 1393 i 1394 hi havia bandositats⁸⁵². I

⁸⁴⁸ AMGi, I.1.1., n. 36, s.f., 1402/12/30-1403/01/01; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 2r-8r, 1402/12/29.

⁸⁴⁹ AMGi, I.1.1., n. 38, f. 10r-v, 1403/01/03.

⁸⁵⁰ Existeix bastanta bibliografia sobre les lluites de bàndols a les ciutats catalanes baixmedievales, per bé que no pretenem endinsar-nos en un tema certament complex. A tall de mostra: Maria Teresa FERRER MALLOL, «Lluites de bàndols a Barcelona en temps del rei Martí l'Humà», *Estudis d'Història Medieval*, Estudis dedicats a Ferran Soldevila, vol I, Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Històrics, 1969, p. 75-94. Entre d'altres treballs del mateix autor: Flocel SABATÉ CURULL, «Les factions dans la vie urbaine de la Catalogne du XIV siècle», a Philippe SÉNAC (ed.), *Histoire et Archéologie des terres catalanes au Moyen Âge*, Perpignan: Presses Universitaires de Perpignan, 1995; ID., «Els bàndols com a solidaritat en la societat urbana baixmedieval», *Afers*, 30 (1998), p. 457-472.

⁸⁵¹ Val a dir que J. de Chía recollí uns quants dels conflictes a què farem al·lusió, encara que calgui prendre amb cauteles les interpretacions que en fa: J. DE CHÍA, *Bandos y bandoleros...*, vol. I, p. 220-240.

⁸⁵² El primer any s'enfrontaven l'escrivà reial d'origens gironins Bonanat Nadal i el seu bàndol amb un altre encapçalat pel draper Bernat Teixidor: AMGi, I.1.1., n. 28, f. 6r, 1393/11/17. Un any després, si no era que simplement havia variat el líder de cada bando que registra les fonts, s'enfrontaven un grup encapçalat pels germans Pere I i Bernat I Reixach, ambdós patricis, i un altre pel mercader Francesc Jalbert: AMGi, I.1.1., n. 29, f. 45r-v, 1394/02/04. A finals d'aquest mateix any, en canvi, era tot un col·lectiu format tan sols per menestrals de diferents rams els que foren obligats a signar una treva: AMGi, I.1.1., n. 30, f. 42v-43r, 1394/08/31.

seguien l'any 1396 o l'any 1401, en aquest cas en dues pugnes paral·leles entre dos grups de germans: una entre els patricis Francesc I Sampsó i Ramon I Sampsó, i l'altra entre el draper Pere Cerdà i els seus germans Joan i Miquel I⁸⁵³. En general, però, els enfrontaments es produïen entre perfils socials prou diferents i, encara que se'ns escapen els detalls, s'intueixen raons força distintes per cada cas⁸⁵⁴.

L'únic episodi en què es poden entreveure certs lligams entre els bàndols enfrontats i els membres dels successius equips de govern d'aquells anys és un que es documenta en un moment donat de 1401⁸⁵⁵. Es dibuixen dues faccions: una que incloïa Francesc II Santceloni, Pere Santmartí, Guillem Santmartí i Pere I Terrades; i l'altra, Pere II Bordils, Nicolau I Bordils, Ramon I de Bóixols, Pere I Sunyer, Pere II Sunyer, Joan Sarriera, Gabriel I Miquel, Francesc Desvern i Ramon Caselles. I, en efecte, podem comprovar (TAULA 35) que, per exemple, Francesc II Santceloni i Pere I Terrades havien estat els jurats de la mà major l'any 1397, mentre que dos de l'altre grup, Ramon I de Bóixols i Pere I Sunyer, els de l'any 1398. Encara que els edils de 1399 no constessin explícitament en cap de les parcialitats esmentades, ni tampoc els de 1400 (que es mantingueren al càrrec fins a mitjan 1401), entre els que ho foren del juny de 1401 a la primavera de 1402 hi havia de nou Pere I Terrades. D'altra banda, destaca la trajectòria de Guillem II Escala, patrici que renuncià a ser jurat a principis de 1400 per acabar participant en el govern que s'estengué entre el juny de 1401 i el de 1402: no apareix tampoc en els enfrontaments, però sabem que era cunyat de Guillem II Domenja, un dels jurats de 1403 que prengueren possessió amb moltes resistències dels cessants, i que el seu germà Bernat III Escala estava casat amb una germana del Joan Sarriera del bàndol dels Bordils, Bóixols, etc. suara comentat⁸⁵⁶.

Aquestes desavinences probablement condicionaren també els designats pel sindicat que havia de conduir el procés de reducció d'interessos. Consta que a la primavera de 1401 foren nomenats per aquella tasca el citat Joan Sarriera i el també ciutadà honrat Francesc I Segurioles, juntament amb el mercader Pere II Benet i el sastre Pere Planell. Malgrat això, a principis de l'any següent es revocà la tria retirant de l'equip Planell i afegint-hi un nou

⁸⁵³ Aleshores es manava treva entre dos sastres: AMGi, I.1.1., n. 32, f. 80r, 1396/10/16. Quant als Sampsó i als Cerdà, successivament: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f. (1401/03/10, 1401/03/19). L'any 1401 també es registren més bandos entre, en aparença, únicament menestrals o membres de la mà menor: AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg de 1401-02, f. 15r, 1401/12/07.

⁸⁵⁴ Ja adverteix d'aquesta diversitat de causes J. Fernández Trabal en comentar alguns bandos que documenta en relació amb la família Bell-lloc a les dècades de 1420 i 1430: J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 285.

⁸⁵⁵ Malauradament, l'acta no està datada: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 33r-34r, s.d.

⁸⁵⁶ AMGi, I.1.1., n. 35, f. 2r-6r, 1400/01/01. Vegeu GRÀFIC 17.

prohom de la mà major, Francesc II Santceloni. En hipòtesi, s'acabà incorporant un dels membres de la facció enfrontada amb els Sarriera l'any 1401, comptant, a més, que el mercader Pere II Benet havia estat gendre de diverses famílies de pes i, entre d'altres, del Ramon I Bóixols present en les mateixes parcialitats⁸⁵⁷.

En qualsevol cas, ni en aquell moment ni abans, no hi ha constància de cap disposició per part del rei o dels lloctinents desplaçats a Girona que imposés l'alternança formal entre hipotètiques faccions consolidades, com succeí en altres poblacions⁸⁵⁸. De ben segur que existien afinitats que es tenien presents a l'hora de configurar la juraderia i que, en contrapartida, els membres d'un executiu i els d'exercicis anteriors o posteriors presentaven trets que els distanciaven o oposaven. De tota manera, no s'evidencia que les successives eleccions estiguessin condicionades per lluites intestines com les que veiem aflorar els primers anys del quatre-cents.

Ajuda també a confirmar-ho l'evolució de les bandositats després dels anys 1401-1403 en què ens hem centrat ara. Al capdavant, més que no pas la polarització de ciutadans de la mà major com la registrada l'any 1401, la parcialitat amb més continuïtat al llarg de les dècades inicials del quatre-cents fou la que enfrontà el cavaller Bernat de Pontós i el patrici Gabriel I Miquel, juntament amb altres conciutadans seus⁸⁵⁹. A falta d'una anàlisi acurada de les fonts indirectes que s'hi refereixen, no podem descartar que arrosseguessin tensions prèvies, per exemple l'esmentada entre els germans Francesc I i Ramon I Sampsó, que ja l'any 1402 segurament abraçà personatges destacats com ara el cavaller Jaume de Campllong, senyor del castell de Púbol⁸⁶⁰. L'última gran violència del període inicial del segle XV es registrà l'any 1414, quan el donzell Guillem de Vilanova, domiciliat a la

⁸⁵⁷ Successivament quant al sindicat: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 15v-17r, 1401/05/25; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 88r-90r, 1402/01. Vegeu GRÀFIC 7.

⁸⁵⁸ Per exemple a la vila de Cervera, on la lluita de bandos entre els Oluges i els Cireres es traslladà a la paeria motivant unes ordinacions del governador general de Catalunya Lluís de Requesens l'any 1421: P. VERDÉS PIJUAN, «Atès que la utilitat de la universitat...», p. 426-431. Òbviament, el cas de les ciutats castellanes, amb grans parenteles suprafamiliars i «bandos-linajes» que determinaven l'acció política a nivell local, constitueix un cas apart en aquest sentit, tal com mostren un gran nombre d'estudis, si bé introduint-se cada cop més matisos a aquest esquema. Només a tall de mostra: José María MONSALVO ANTÓN, «Parentesco y sistema concejil: observaciones sobre la funcionalidad política de los linajes urbanos en Castilla y León (siglos XIII-XV)», *Hispania*, 53/185 (1993), p. 937-969; Jesús Ángel SOLÓRZANO TELECHEA, «La organización interna de la oligarquía urbana y el ejercicio del poder en Santander durante la baja edad media. Linaje, familia y poder», *I Encuentro de Historia de Cantabria*, Santander diciembre de 1996, vol I, Santander: Gobierno de Cantabria, 1999, p. 575-597.

⁸⁵⁹ En comencem a tenir notícies a mitjan 1402 i continuen fins l'any 1416: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 74r-v (1402/08/23), 113v (1403/09/25), 126r-127r (1403/10/06); AMGi, I.1.1., n. 40, f. 9r-11r, 1407/01/15; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 31v-32v, 1414/02/16; AMGi, I.1.2.1, llig 8, reg. 5, f. 37r, 1414/08/20; AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. de 1416-18, f. 6v, 1416/04/05.

⁸⁶⁰ AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. de 1416-18, f. 6v, 1416/04/05.

parròquia de Bescanó, entrà amb un grup armat al domicili de Pere I Miró, aleshores jurat que acollia les sessions de l'executiu, i nafraren mortalment Joan Savall, advocat fiscal de la cort reial de la ciutat⁸⁶¹.

Amb tot, el que és clar és que aquestes friccions esclataven en un escaquer que transcendia el govern municipal de Girona i que incloïa, com a mínim, el conjunt de territoris de la vegueria⁸⁶². D'altra banda, la seva afectació en la renovació de càrrecs o els mecanismes electorals de la capital gironina anà diluint-se a partir de 1403. Igualment minvaren els esforços de la monarquia per vigilar de prop l'activitat dels governants locals⁸⁶³. Tot això quan justament hi ha indicis del fet que quallava el procés de redreç del deute, a través de la reducció “voluntària” dels tipus d'interès, la cancel·lació de les rendes més oneroses i l'emissió de nous títols, així com la venda de censals perpetuaus i el repartiment d'una talla⁸⁶⁴. A més, en paral·lel, cessava el grau de tensió a l'interior del consell i els temes de discussió, sense extingir-se del tot, es desplaçaven dels contribuents reticents i els impositors morosos cap a d'altres conflictes com el de les obres a la llera del Ter, en què les rivalitats no serien entre famílies ciutadanes, sinó entre el municipi i el capítol catedralici⁸⁶⁵.

La tensió tornà a elevar-se a finals de la dècada de 1430 donant peu a una nova reforma orquestrada des de la cort reial i la governació general de Catalunya que, d'altra banda, no aturà la dinàmica de bandos i hostilitats diverses, especialment marcada a la dècada de

⁸⁶¹ AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 5, f. 12r-v, 1414/02/19.

⁸⁶² Per un altre exemple en què es defineixen posicions confrontades entre la petita aristocràcia de la batllia i la vegueria i nissagues de la ciutadania gironina: AHG, Gi-01, vol. 401, s.f., 1427/05/16. Tot i això, també segueixen documentant-se enfrontaments entre habitants de la ciutat d'extracció social diversa. Entre molts altres exemples que podrien ser objecte d'un estudi específic valorant, en primer terme, el paper que els governants municipals pretenien garantir-se en la resolució d'aquests conflictes i, en conseqüència, el biaix de les fonts disponibles a l'arxiu municipal: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 11r-v, 1424/01/01; AMGi, I.1.1., n. 49, f. 7v, 1428/02/09, AMGi, I.1.1., n. 52, f. 81r, 1435/09/07; AMGi, I.1.1., n. 54, f. 127r-v, 1438/12/29.

⁸⁶³ En aquest sentit, l'última referència aïllada la creació d'un oficial extraordinari a Girona, en concret una mena de virregnat, es coneix per l'any 1408: Flocel SABATÉ CURULL, «Administración general de la Corona», a Eloísa RAMÍREZ VAQUERO, Pedro Andrés PORRAS ARBOLEDAS i Flocel SABATÉ CURULL, *Historia de España, La época medieval: administración y gobierno*, Barcelona: Istmo, 2003, p. 345-467, p. 403. Amb tot, no seria descabellat que l'episodi a què es fa esment fos, en realitat, el de 10 anys abans que suara comentàvem, és a dir el que implicà el cavaller Bernat III Margarit l'any 1398.

⁸⁶⁴ Vegeu cap. 1.4.1.3.

⁸⁶⁵ Recordem: cap. 1.3.5.2. En aquest sentit, un dels primers debats intensos que es registren després de 1405 tenia com a objecte el procediment de taxació per recollir fons per les esmentades obres hidràuliques: AMGi, I.1.1., n. 40, AMGi, I.1.1., n. 40, f. 38v-40r, 1407/05/24. Això no obstant, per la continuïtat de certes disputes entorn a les restes de les talles i dels preus de les impositors: AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. 3, s.f., 1409/08/12; AMGi, I.1.1., n. 41, f. 43r-44r, 1411/06/29. En aquest sentit, com hem vist, tampoc quedà exempta de controvèrsia la implantació temporal de la «mercaderia del v»: cap. 1.4.2.3.

1450⁸⁶⁶. I, encara que ens falta perspectiva sobre l'evolució del deute i de les finances locals en aquells anys per la manca d'anàlisis sobre les dècades de 1440 i posteriors, no hauríem de descartar que elements d'aquest tenor tornessin a trobar-se a la base de la confrontació⁸⁶⁷.

1.6. Balanç final d'una llarga etapa de transformacions fiscals i financeres (1280-1445)

Fos com fos, en la introducció d'aquest capítol plantejàvem la hipòtesi que la creixent pressió fiscal lligada al finançament de la guerra contribuí a l'articulació d'una hisenda pròpia i, de retruc, a la vertebració del municipi. En els apartats anteriors s'han descrit tots els elements que conduïren al primer estadi, és a dir, l'augment de la despesa, l'explotació de distints recursos fiscals i financers per part dels governants municipals i la definició d'un model pel sistema hisendístic organitzat entorn del govern local. Tot i que, segons hem vist, la cristal·lització d'una administració financera pròpia s'hagi de considerar una de les condicions *sine qua non* per a l'aparició de municipis autònoms, no hem aprofundit en la segona part del procés, la consolidació de les estructures de govern i la seva evolució durant l'arc cronològic 1345-1445. Reservem una anàlisi més detallada dels diversos components i del seu funcionament per al proper capítol (cap. 2).

De tota manera, en la revisió de l'etapa d'antecedents compresa entre 1280 i 1340 s'han destacat certes fites i, a tall de consideracions finals, l'exercici pot estendre's pel conjunt del període que centra aquesta recerca. En primer terme, les campanyes militars de la monarquia entre finals del dos-cents i el terç inicial del tres-cents conduïren a la institucionalització d'uns primers òrgans de representació de les comunitats urbanes. En el cas de Girona, amb el privilegi de 1284 es posà el germen d'un règim municipal que seria encapçalat per un grup de sis jurats i que serviria, alhora, de representant del col·lectiu de veïns de la ciutat i d'interlocutor amb la monarquia en un context en què bona part del

⁸⁶⁶ Tal com especificarem (cap. 2.1.2.1.d.), aquest procés d'entorn a 1440 ja fou objecte d'estudi per part de S. Sobrequés: S. SOBREQUÉS VIDAL, «El régimen municipal gerundense...», p. 165-234.

⁸⁶⁷ Sense anar més lluny, una vegada introduïda la primera pragmàtica de la reina de 1437 a fi de modificar certs aspectes del govern, un dels temes plantejats pels nous jurats fou el de trobar una manera de «moderar totes messions e despeses de la ciutat qui sien necessàries e de asquivar les voluntàries perquè de les sobres de les imposicions se pach lo róssech que la ciutat deu e lo restant servescha en luycions de censals, axí com ja lo clavari és tengut de fer per provisió reyal e ordinació del consell», o sigui tenint en compte les ordinacions sobre l'administració financera impulsades per l'infant Joan entre 1377 i 1386: AMGi, I.1.1, n. 54, f. 10v-12v, 1437/01/09.

poder polític seguia en mans dels oficials reials. Així mateix, una vegada obtinguda la franquesa a perpetuïtat de quèstia l'any 1315, la necessitat de negociar amb la monarquia contribucions alternatives afavorí la possibilitat d'obtenir contraprestacions que ampliaren el ventall de competències de l'incipient govern municipal en àmbits tradicionalment restringits als oficials reials. En aquesta línia, a partir del mateix 1315, es podrien designar anualment, a banda de magistrats, dos prohoms que vetlessin per aspectes urbanístics de la ciutat, els anomenats sobreposats de les obres (cap. 2.1.2.4.a.).

Posteriorment, de resultes dels donatius concedits pel braç reial entorn de 1330, en una modalitat en què prevalia la repartició de sumes globals entre les comunitats, la ciutat de l'Onyar, com la resta de localitats de reialenc, féu el primer pas cap a l'articulació d'un nou recurs fiscal, els impostos indirectes o imposicions, que coexistirien amb l'aparell de gravàmens lligats al patrimoni del monarca a la ciutat, i que, a la llarga, acabarien superant en importància. Mentre s'ampliaven les competències i l'autonomia fiscal de l'administració local, l'assumpció dels costos de finançament de les ajudes a la corona també suposà un augment de l'ús del crèdit a curt termini, normalment vehiculat a través dels banquers locals.

Amb tot, el procés de canvi s'accelerà en el marc del cicle fiscal obert l'any 1340 i vigent fins 1347, o sigui precisament en entrar dins de la cronologia específica d'aquesta tesi. Aleshores es recorregué per primera vegada a l'emissió de rendes vitalícies, una dinàmica que s'acompanyà, al seu torn, de la prolongació dels períodes de vigència i de control de les imposicions i que s'intensificà entre els anys 1353 i 1356 en el context de les guerres mediterrànies. Com havia succeït anteriorment, aquestes novetats en el terreny financer també tingueren traducció en la morfologia institucional del municipi.

En general, es produí un major desplegament de les estructures administratives lligades al govern de la universitat. L'increment de les partides controlades pels magistrats locals implicà, per un costat, la delegació de tasques financeres a persones que no ocupaven el càrrec de jurat i, per l'altre, l'aparició de la figura dels auditors de comptes, que esdevindrien un ofici d'elecció anual a partir de 1341 (TAULA 24.1.). Així mateix, el poder creixent del govern municipal en certes esferes (sobretot la tributària) i la cerca de més agilitat en la presa de decisions segurament també explica la formalització d'un consell general tancat que certificà un privilegi del rei Pere III de 1345⁸⁶⁸.

⁸⁶⁸ Vegeu cap. 2.1.2.1. d.

Òbviament, com posen en relleu les provisions reials, els interlocutors immediats amb el monarca i els seus oficials en la negociació de subsidis foren, depenent de la situació, els síndics enviats a Corts i Parlaments o els nuncis que visitaren expressament la cort reial. Amb tot, la responsabilitat de satisfer allò promès requeia sobre tota la *universitas* o comunitat política, representada pels consellers i encapçalada pels jurats⁸⁶⁹.

D'altra banda, el desmantellament progressiu del patrimoni reial a la ciutat és possible que contribuís a una redefinició dels marcs competencials dels oficials reials i municipals, un reequilibri que il·lustra, al mateix temps, l'obtenció per privilegi del càrrec de mostassaf l'any 1351 i que confirmava el control per part de la ciutat dels pesos i mesures utilitzats en els seus espais de mercat (cap. 2.1.2.4.b.).

En definitiva, per tot el que s'ha exposat, sembla clar que, a l'altura de 1350, havien aparegut a la ciutat de Girona nous àmbits de poder alternatius a l'administració règia en què certs grups podien voler participar activament. Tanmateix, el veritable impuls per a l'assentament d'un municipi autònom es produí arran de la crist·lització i maduració definitiva d'una administració financera local entre 1355 i 1385 i en el decurs de la gran crescuda del deute d'aquells anys, o sigui amb l'estructuració d'un veritable sistema fiscal i financer controlat des dels òrgans de govern en què intervenia la pròpia comunitat.

Tal com ressegurem en el proper capítol, aquest procés suposà una ampliació de l'organigrama municipal en la mesura que es consolidaren tresorers de designació regular, a la vegada que s'elegiren esporàdicament altres gestors per administrar la resta de caixes associades a la tresoreria municipal. Alhora, segons hem suggerit, la intensa dinàmica d'esdeveniments del darrer terç del segle XIV motivà conflictes d'ordre polític que, al capdavall, semblen força connectats amb les disputes sobre les mesures que calia abordar per contenir el volum d'interessos que gravava la ciutat o per garantir els ingressos necessaris i evitar el col·lapse financer. Si després de 1400, salvada l'etapa de tensions de la darrera gran crisi de les finances locals de 1398-1405, no es constaten transformacions significatives en el perfil i les formes de la institució municipal de Girona (com a mínim,

⁸⁶⁹ Recordem les observacions de P. Orti en el sentit que un sistema fiscal i financer públic només pot assentar-se damunt d'una comunitat política centralitzada i cohesionada i que l'únic que confereix caràcter públic a aquestes institucions és l'existència d'un conjunt d'habitants que, davant de la demanda d'una instància superior, tingui capacitat per endeutar-se col·lectivament amb l'avaluació abstracta de la riquesa que generen com a garantia principal. Tal com el mateix autor posa en relleu, a la baixa edat mitjana aquesta dinàmica es registra sobretot en territoris o entitats compactes. I els municipis catalans i valencians en foren un bon exemple: Pere ORTI GOST, «Fiscalité et finances publiques dans les territoires de la couronne d'Aragon», a *Colloque L'impôt dans les villes de l'Occident méditerranéen (XIIIe-XVe siècles)*, Paris: Comité pour l'histoire économique et financière, 2005, p. 453-468.

fins a la segona meitat d'aquell segle) és segurament per la pèrdua d'acceleració del que havia estat el seu principal motor de canvi des de dècades enrere: la combinació de demandes fiscals, necessitats comunitàries i deute.

2. LES FORMES DE PARTICIPAR A L'ADMINISTRACIÓ MUNICIPAL

Com s'ha procurat mostrar al primer capítol, la cristal·lització, a Girona, d'una institució municipal que es pot qualificar d'autònoma (sobretot perquè comptava amb un sistema fiscal i financer propi) fou el fruit d'un llarg procés no culminat fins al darrer terç del segle XIV. Posteriorment, si bé gairebé totes les estructures polítiques i econòmiques lligades a l'administració local ja havien quallat, no deixaren d'experimentar certs canvis.

Amb tot, tal com hem avançat, l'objecte de la present recerca són el grup d'individus o famílies que despuntaren pels vincles travats amb el govern i la hisenda municipal de la ciutat de Girona entre, aproximadament, els anys 1345 i 1445. La seva actuació prengué rellevància aleshores en la mesura que les institucions de govern local de la majoria de ciutats i viles s'havien assentat com a entitats de referència al costat de l'administració reial. En resum, els municipis havien esdevingut plataformes de poder amb una incidència i un abast notable dins dels complexos engranatges polítics del principat i de la corona. I bona part d'això possiblement es devia al fet que havien aconseguit convertir-se en ens amb gran capacitat per captar riquesa i redistribuir-la.

Tot reprenent les paraules de P. Orti a propòsit del cas de Barcelona, pels volts de 1370, Girona, malgrat continuar tractant-se d'una localitat integrada dins dels dominis reials, és a dir, d'una senyoria el titular de la qual era el monarca, assistia a «un gir de cent vuitanta graus». I és que a partir d'aleshores «seria el municipi l'element articulador de les restants institucions». Certament, un dels motius principals d'aquests canvis en la correlació de forces es trobava en la vertebració d'un sistema fiscal i financer directament controlat pel govern municipal. De tota manera, el procés difícilment s'hauria culminat sense l'emergència o consolidació d'una elit amb voluntat de liderar-lo⁸⁷⁰.

Insistim-hi, l'objectiu del present treball passa justament per caracteritzar aquestes elits que denominem locals, a partir de l'exemple de la ciutat de Girona. Pretenem detectar-ne l'existència, observar-ne les característiques principals, la seva composició i, en darrer lloc, evolució dins del període d'estudi fixat. Mentre que fins ara hem fet atenció als factors que impulsaren a la consolidació del municipi i a convertir-se en una plataforma per a l'actuació de tot aquest col·lectiu, s'entreveu com un pas previ ineludible a la seva descripció

⁸⁷⁰ P. ORTI GOST, «El Consell de Cent...», p. 36.

especificar i explicar les vies per les quals un determinat grup de gironins interactuaren de manera especial amb l'administració local.

En efecte, tal com suggeríem a la introducció, és possible distingir dues formes principals de vincular-se activament amb les institucions municipals. Per un costat, l'exercici de càrrecs o l'assumpció de responsabilitats dins del polièdric entramat en què es materialitzava el poder local. Per l'altre, la participació en els negocis que generava un dels pilars del sistema, la seva pròpia hisenda. Al llarg dels apartats que segueixen ens dedicarem, doncs, a dissecionar les característiques d'aquestes estructures posant l'èmfasi en la perspectiva dels qui hi interactuaren. Encara que els orígens dels distints càrrecs i negocis ja s'han apuntat en la panoràmica final del capítol 1, ara en detallarem els trets principals, els canals per accedir-hi, els condicionants legals i altres normes i aspectes del funcionament, alhora que l'evolució que experimentaren en el decurs de l'època que ens ocupa.

2.1. Ser present dins del “contínuum” d'institucions de govern a Girona

L'exercici de magistratures o oficis municipals ha estat sempre considerada la forma de poder per antonomàsia en l'àmbit local. I, per consegüent, les administracions municipals, la base per excel·lència del domini polític dels grups que dominaven l'economia de viles i ciutats⁸⁷¹. La historiografia catalana i de la Corona d'Aragó en general compta amb diversos estudis en què es documenta que certs individus i famílies ocuparen amb freqüència càrrecs dels governs municipals. Aquesta circumstància s'ha tendit a emprar, mitjançant diversos càlculs, com a indicador inequívoc de poder polític. A més, sovint de forma tal vegada massa automàtica, s'ha inferit que això evidència l'existència d'unes potents oligarquies d'arrel local. Sense negar la possibilitat que fos així, ja en una primera aproximació s'entreveu prou difícil definir el significat concret d'aquest poder polític, així com arriscat pressuposar els fonaments per a una presumpta oligarquia en un marc institucional que es mostra enormement complex i que de vegades s'ha analitzat de manera bastant superficial

⁸⁷¹ Així, per exemple, ho expressa J. Fernández Trabal: «el monopolio de las altas magistraturas urbanas a través de diversos expedientes constituyó el elemento fundamental de la propia identidad de la elite, el control del municipio que le permitió el poder de regular mediante ordenanzas todos los ámbitos de la vida local; de fijar las fórmulas electorales para garantizar su reproducción en el poder; capacidad política de excluir a los rivales y limitar la participación del tercer brazo; y la posibilidad de disponer de rentas adicionales por el ejercicio de cargos», J. FERNÁNDEZ TRABAL, «De “prohoms” a ciudadanos honrados...», p. 338. Vegeu cap. 0.1.1.

o, com a mínim, amb molta menys profunditat de la necessària per sostenir idees com les apuntades. El propòsit de l'apartat que segueix passa tan sols per contribuir a pal·liar aquestes mancances de base pel cas específic que ens ocupa abans de prosseguir amb la resta de la recerca.

Més amunt s'ha dit que pels volts de 1300 qui governava i administrava una ciutat com Girona eren el veguer i el batlle, oficials reials i representants del monarca al territori al capdavant d'unes estructures en què els membres més destacats de la comunitat urbana tenien encara un paper secundari. Per contrast, al llarg de la dècada de 1360, atesa tota una sèrie de circumstàncies i fenòmens ja exposats en el bloc anterior, la correlació de forces havia canviat i s'havia institucionalitzat de manera definitiva la participació de certes franges de la població local en el seu propi regiment. De resultes d'això, les entitats polítiques en què aquesta participació s'havia traduït (en essència, un consell denominat general i un òrgan executiu o juraderia que l'encapçalava) havien eixamplat enormement la seva esfera de poder. I en molts aspectes aquesta ampliació havia estat en detriment de les atribucions de l'administració districtual de la monarquia. Amb tot, només és factible entreveure per quina banda s'havia decantat la balança en algunes matèries concretes. Per exemple, l'exercici de la justícia civil i criminal seguia i seguiria en mans dels oficials reials. En contrapartida, tal com hem assenyalat, davant d'un patrimoni regi molt minvat, en l'àmbit tributari l'entitat preponderant passà a ser, sens dubte, la hisenda municipal. Això no obstant, la majoria de límits competencials en altres esferes restaven força difusos i, fins i tot, al llarg dels segles XIV i XV bascularen en funció de les pròpies conjuntures polítiques que travessà el principat.

Així les coses, s'han proposat diverses interpretacions per aquesta, des de la nostra perspectiva actual, confusa distribució de poder⁸⁷². Fa uns anys M. Turull, revisant les consideracions sensiblement oposades d'autors precedents a propòsit del paper dels oficials reials respecte del municipi, es preguntava si el batlle exercia de cap del règim municipal o tan sols de punta de llança del rei i si, alhora, mantenia alguna mena de vincle amb els òrgans derivats del rol de la comunitat en la seva pròpia gestió o, per contra, hi apareixia com un element completament extern⁸⁷³. P. Orti salvà la presumpta dicotomia referint-se a les institucions de govern d'una ciutat de la Catalunya baixmedieval com una senyoria

⁸⁷² És ben coneguda la consideració que sempre s'ha tingut de les institucions d'antic règim com a entitats enormement complexes i dotades d'una lògica difícil d'interpretar. Pierre Goubert qualificava aquesta realitat d'autèntic *imbroglio administratif*, citat a Josep M. TORRAS RIBÉ, *Els municipis catalans de l'Antic Règim 1453-1808*, Barcelona: Curial, 1983, p. 19.

⁸⁷³ M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p.142-147, especialment nota 276.

col·legiada en mans de grups urbans que exercien col·lectivament el poder senyorial o, en paraules d'altres autors que també hi fan al·lusió, com un «contínuum institucional» format per «municipi, batlle i veguer (...) sota l'autoritat del monarca»⁸⁷⁴.

Òbviament, en la present investigació no es pretén donar cap resposta definitiva a aquests interrogants⁸⁷⁵. Així i tot, davant del problema hermenèutic que plantejàvem a l'hora d'estudiar l'exercici de magistratures locals per part de determinats grups, faria falta alguna mena de reflexions prèvies. Caldria, en primer lloc, tenir present l'existència d'una delegació local o regional de representants del rei i identificar els que podrien considerar-se'n els càrrecs principals, així com les competències que els estudis realitzats els atribueixen. Al costat d'aquests oficials jurisdiccionals, detectem l'emergència de dues altres figures que representaven instàncies superiors al territori. Per un costat, el lloctinent del batlle general de Catalunya. Per l'altre, el diputat local de la Diputació del General, la nova institució que emergí al principiat al darrer terç del segle XIV, en paral·lel a d'altres entitats de la Corona d'Aragó, com a conseqüència de la prolongació en el temps de les funcions fiscals i financeres de les comissions nomenades per les Corts.

Tanmateix, com hem dit, centrarem especialment l'atenció en les estructures de govern de la pròpia comunitat, tant en els òrgans de representació i acció política com en el desplegament administratiu vinculat a l'articulació d'una hisenda pròpia. En conseqüència, posarem l'accent en les atribucions de cadascuna de les places d'aquest organigrama, els aspectes regulats del seu funcionament i les vies per accedir-hi. En el darrer epígraf d'aquest apartat, ho integrarem tot plegat per intentar copsar les implicacions d'ocupar cadascuna de les posicions que descriurem dins del contínuum d'institucions locals.

⁸⁷⁴ Pel que fa als plantejaments del propi Orti: P. ORTI GOST, «El Consell de Cent...», p. 24-25. Són represos per M. Turull i P. Verdés a M. TURULL RUBINAT i P. VERDÉS PIJUAN, «Els municipis catalans...», p. 206. Val a dir que en altres territoris de la corona, com ara el regne de València, un ofici jurisdiccionals de districte equivalent al veguer com era el justícia acostuma a ser considerat una peça més de l'organigrama municipal, segons es pot constatar, per exemple, a: P. VICIANO, *Regir la cosa pública...*, p. 31-63.

⁸⁷⁵ Com han assenyalat diversos autors, els estudis institucionals sobre les entitats locals han gaudit de poca continuïtat en la historiografia catalana i els treballs que aporten llum al paper dels oficials reials en les ciutats i viles del principat són massa escassos davant de la gran complexitat del tema. També és cert que les fonts emanades de les pròpies corts de veguers i batlles s'han conservat molt menys que les produïdes per altres institucions coetànies com els governs municipals o les notaries públiques. Sobre aquestes dificultats metodològiques, vegeu: Flocel SABATÉ CURULL, *El veguer a Catalunya. Anàlisi del funcionament de la jurisdicció reial al segle XIV*, Tesi doctoral microfitxada, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1994, p. 44-60. Un dels tipus de registres que millor s'ha preservat són, en tot cas, els llibres de comptes elaborats per oficials com el batlle, en què, de cara a una rendició de comptes, desglossaven els emoluments percebuts exercint jurisdicció. Vegeu-ne, per exemple, edicions com les següents: Josep Maria CASAS HOMS, *Llibre del batlle reial de Barcelona. Berenguer Morey (1375-1378)*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976; Prim BERTRAN ROIGÉ, «Els llibres del batlle de Cervera, Galzeran Sacirera (1459-1460). Notes de vida quotidiana i conflictivitat urbana a Cervera, a darreries de l'edat mitjana», *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 26 (2005), p. 875-902.

2.1.1. Els representants del monarca i del General a la ciutat i al territori de Girona

Girona era una ciutat sota la jurisdicció del rei i exercia de cap de vegueria, demarcació administrativa reial que equivalia aproximadament a la meitat meridional de la diòcesi de què també era capital, i que se sobreposava a distintes batllies, una de les quals tenia com a centre la mateixa ciutat⁸⁷⁶. Al seu costat i en sengles districtes que cobrien el conjunt del bisbat, s'hi situaren dos altres oficials: un vinculat a l'administració reial, el lloctinent del batlle general de Catalunya; l'altre depenent de la Diputació del General.

2.1.1.1. El veguer, el batlle i les respectives corts

En efecte, a la ciutat de Girona hi coexistien el veguer, oficial representatiu i districtual del monarca i un altre oficial que actuava com a delegat del rei en un territori menor, el batlle. Ambdós comptaven, en teoria, amb una cort i un equip d'auxiliars propis, si bé en el cas de la ciutat de l'Onyar, a diferència, per exemple, de Barcelona, compartint força elements amb la cort vicarial. Malgrat això, els seus camps d'actuació eren, *a priori*, distints⁸⁷⁷.

El veguer constituïa el representat ordinari per excel·lència del monarca i esdevenia l'autoritat suprema a nivell local i regional, tot exercint en nom del sobirà una jurisdicció ordinària general, civil i criminal en el seu districte. Vetllava, doncs, pel respecte de les regalies i actuava com a garant de la pau i de l'ordre públic en el territori assignat, òbviament sempre amb limitacions, a la pràctica, atesa la complexa distribució de drets jurisdiccional al llarg de la demarcació, especialment en les àrees senyorejades per barons.

⁸⁷⁶ F. SABATÉ CURULL, *El territori de la Catalunya medieval...*, p. 167-225, 249, 253-254. Donats els diversos canvis que es produïren, al llarg dels segles medievals, en els límits entre la vegueria de Girona i la que girava entorn de Besalú, l'altra demarcació reial que, juntament amb l'aparició temporal de la de Camprodon, abraçava una proporció important del territori de la diòcesi amb seu a Girona, remetem a l'autor esmentat per a més precisions. En la present investigació limitarem l'anàlisi a la vegueria pròpiament gironina, és a dir, el territori que s'estenia aproximadament entre la vall del Brugent al nord-oest fins a Lloret al sud-est, i de Torroella de Montgrí al nord-est fins a Santa Coloma de Farners al sud-oest. Per consegüent, no tindrem en compte el fet que al llarg de l'època estudiada, en general, el veguer de Girona actuà, a manera de titular d'un càrrec supravicarial, com a veguer de Besalú, mentre regia efectivament aquest segon districte un sots-veguer, paral·lel i diferent – cal remarcar-ho – del sots-veguer o lloctinent del veguer ubicat a la mateixa capital gironina.

⁸⁷⁷ C. Guilleré, el primer autor que analitzà i elaborà llistats d'ocupants dels càrrecs de l'administració reial a Girona, ja adverteix d'aquesta circumstància: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 130-146. Sobre l'emplaçament físic de l'anomenada cort reial: *Ibid.*, p. 496.

Com dèiem, en les seves accions requeria l'assistència d'altres oficials. Per una banda, la figura d'un adjunt o lloctinent, l'anomenat sots-veguer. I, per l'altra, assessors lletrats (el jutge ordinari, el procurador fiscal, un o més advocats), escrivans i, en darrer terme, saigs o nuncis amb funcions merament executives i de vigilància⁸⁷⁸. Cal destacar aquesta figura del sots-veguer, amb capacitat equiparable a la del veguer en cas d'haver de substituir-lo i directament designat pel rei en l'època que analitzem. En efecte, de vegades un sots-veguer podia tenir atribuïda una part de la demarcació, com succeí a la mateixa àrea gironina amb la sots-vegueria de Besalú. Amb tot, el sots-veguer que residia a la cort del veguer a la ciutat de Girona es limitava a la condició de lloctinent o auxiliar seu⁸⁷⁹.

Al seu torn, el batlle reial (diferent d'aquell dels segles XII i XIII, responsable de l'administració del patrimoni regi i amb un notable paper financer) constituïa igualment un oficial jurisdiccional en un àmbit d'actuació menor que la demarcació vicarial (o vegueria) com era la batllia⁸⁸⁰. Malgrat la impossibilitat de precisar la prelación entre el batlle i els representants de la comunitat urbana en el si de les institucions locals, la innegable retallada de les funcions efectives no impedí que a Girona (com segurament en d'altres casos) continués tenint força atribucions durant el període estudiat. De fet, quant a l'interior de la

⁸⁷⁸ Caldria indagar molt més en el càrrec de jutge ordinari de les corts dels delegats reials a la ciutat. Per alguns aspectes i també sobre l'existència d'un ofici paral·lel com era el de jutge d'apel·lacions de tota la vegueria: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 140-145. Entre d'altres aspectes que s'haurien d'abordar, documentem, per exemple, que, pels vols de 1401, el rei Martí havia ordenat que es desdoblés l'ofici de jutge ordinari de Girona darrerament regit només per un jutge i que a partir d'aleshores n'hi hagués dos, un que fos dit el jutge de la batllia de Girona i l'altre jutge ordinari del veguer i del sots-veguer i de tota la vegueria amb la mateixa capital. S'hi afegia que aquesta dualitat era habitual antigament: ACA, C, reg. 2168, f 102r, 1402/01/14, Mallen. Potser ho era des d'una concessió feta pel rei Pere III als jurats gironins l'any 1337: Ll. Verd, doc. 158 (1337/03/20). En definitiva, a partir de la combinació de diferents fonts (malauradament ens manquen les principals, les que generaren les pròpies corts), haurien de precisar-se, d'entrada, aquestes etapes i, sobretot, la incidència dels jutges en l'actuació dels veguers i dels batlles, així com els vincles amb altres figures poc conegudes com la del procurador fiscal.

⁸⁷⁹ Per a l'estudi dels veguers a la Catalunya dels segles XIV i XV són d'absoluta referència els treballs de F. Sabaté. Vegeu, d'entrada, la seva tesi doctoral inèdita (Flocel SABATÉ CURULL, *El veguer a Catalunya...*), una breu síntesi d'aquesta (ID., «El veguer a Catalunya. Anàlisi del funcionament de la jurisdicció reial al segle XIV», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 6 (1995), p. 147-159) i, entre moltes altres aportacions posteriors, ID., «El poder reial entre el poder municipal i el poder baronial a la Catalunya del segle XIV» a *El poder real de la Corona de Aragó: siglos XIV-XVI*, *XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón (Jaca, 1993)*, vol. 2, Zaragoza: Gobierno de Aragón, 1996, p. 327-342; ID., «Municipio y monarquía en la Cataluña bajomedieval», *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, 13 (2000-2002), p. 255-282; a la vegada que, especialment, l'estudi de cas del veguer de la demarcació de Tortosa: ID., «El veguer i la vegueria de Tortosa i de la Ribera d'Ebre al segle XIV», *Recerca*, 2 (1997), 113-152.

⁸⁸⁰ Sobre la figura del batlle reial a les poblacions catalanes vegeu les obres clàssiques Josep M. FONT RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña...», p. 510-529; Jesús LALINDE ABADÍA, *La jurisdicción real inferior en Cataluña ("corts, veguers, batlles")*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1966. De caire molt més sintètic: Víctor FERRO POMA, *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic: Eumo, 1987, p. 120-125. Quant a l'evolució d'un batlle local centrat en l'administració del patrimoni reial i a finançar el monarca a un altre perfil més proper al de supervisor de rendes que gestionaven d'altres i d'oficial jurisdiccional a propòsit dels delictes relacionats amb aquestes rendes: P. ORTI GOST, «El Consell de Cent...», p. 29-30, 37-38.

pròpia ciutat, l'autoritat del batlle semblava força clara, a diferència de la presència molt més difusa del veguer⁸⁸¹. La confusió devia augmentar en períodes, com els que es documenten a la Girona del quatre-cents, en què s'unificaren els càrrecs de veguer i batlle en una sola persona, tal com succeí en els lapses de 1405-1407, 1408-1411, 1428-1430 i 1431-1433, a més d'unes breus etapes a finals de 1412 i durant l'any 1434 (TAULA 28)⁸⁸².

Malgrat aquesta situació en principi excepcional, la cort del batlle constituïa un tribunal de primera instància obert a tractar litigis vinculats al dret privat en què hi havia implicats habitants de la ciutat i del seu terme immediat o, simplement, una entitat que oferia la possibilitat d'autenticar convenis privats i convertir-ne els acords en obligacions legals⁸⁸³. De l'altra, podia ocupar-se, a petició del rei, d'un ampli ventall de tasques com ara el control de l'ordre públic al nucli urbà (un afer en què sovint s'alternava amb el veguer), la persecució de reticents i morosos amb deutes al fisc i la preservació de l'estructura governamental de la ciutat, tot rebent els juraments preceptius dels ciutadans que passaven a ocupar determinats oficis municipals o autoritzant reunions de col·lectius professionals al marge del consell⁸⁸⁴. És igualment cert que el batlle estava facultat pel monarca per atendre, difondre i afavorir el compliment d'ordinacions emanades del propi consell o de la

⁸⁸¹ Una mostra molt aïllada d'aquesta idea i la percepció que en tenien els habitants de la ciutat de Girona pot ser la reivindicació que feren en una ocasió els jurats quan uns gironins foren víctimes d'una marca contra els sotmesos del veguer de Girona. Argüiren que els seus conciutadans havien estat sempre «de fet e jurisdicció» del batlle de la ciutat: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg 3, s.f., 1409/06/03. Pel que fa a una panoràmica àmplia sobre la relació entre veguers i batlles reials en el marc dels municipis: F. SABATÉ CURULL, *El veguer a Catalunya...*, p. 1579-1707. Val a dir que el mateix autor, precisament en relació amb a la ciutat de Girona, detecta que la col·laboració entre un i altre oficial era molt estreta en l'aplicació de bans per al control de l'ordre públic dins del nucli urbà, cosa que probablement no contradiria una major identificació de la comunitat ciutadana gironina amb la figura del batlle: *Ibid.*, p. 490. També és cert, segons s'inferiria de l'exemple de la ciutat de Manresa, que els governs municipals busquessin la complicitat del veguer o del batlle en funció de cada conjuntura, per exemple sol·licitant al rei que un d'aquests oficials i no l'altre refermés els acords del consell. Malgrat el pes que tradicionalment havia tingut el batlle en aquest àmbit, més d'un cop els consellers manresans volgueren comptar amb el suport del veguer: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 365-367.

⁸⁸² Com a mínim en aquesta darrera ocasió, tenim indicis que els regidors gironins es queixaren que la unificació de funcions anava en contra dels privilegis de la ciutat i, al cap de pocs dies aconseguiren que es fes el nomenament d'un batlle independent de la figura del veguer ja vigent: AMGi, I.1.2.1, llig. 9, reg. 3, f. 32r, 1434/02/26; ACA, C, reg. 2607, s.f., 1434/03/04, Tortosa. Quant a l'escenari de l'any 1405: cap. 1.5.2.1.

⁸⁸³ Cal tenir molt en compte, a propòsit de les corts de batlles i la seva importància en el món del crèdit, les recerques actualment en curs centrades en altres corts de la demarcació gironina com la de Sant Feliu de Guíxols o la de la vila senyorial de Caldes de Malavella: Lluís SALES FAVÀ, «Los libros de la corte del baile: fuente para el estudio de las élites urbanas y sus actividades financieras en el noreste catalán (s. XIV-XV)», Antonio COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ i Juan Antonio BONACHÍA HERNANDO (coords.), *Fuentes para el estudio del negocio fiscal y Financiero en los reinos hispánicos (siglos XIV-XVI)*, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 2010, p. 249-265; Lluís SALES FAVÀ, «Suing in a local jurisdictional court in late medieval Catalonia. The case of Caldes de Malavella (1328-1369)», *Continuity and Change*, 29/1 (2014), p. 49-81.

⁸⁸⁴ Per alguns exemples d'aquestes funcions, vegeu, respectivament: Ll. Verd doc. 269 (1351/04/15); AHG, Gi-06, vol. 156, s.f., 1424/06/12; Ll. R., vol. I, doc. 256 (1362/06/28); Ll. Vermell, doc. 94 (1416/10/12); AHG, Gi-02, vol. 191, f. 141r-v, 1438/04/01. Val la pena destacar, en tot cas, que la majoria de provisions en què el rei requeria la intervenció d'un dels oficials reials de la ciutat, les dirigia tant al veguer com al batlle i als respectius lloctinents i corts associades.

juraderia de la ciutat, de manera que el rei posava a disposició del govern local l'ampli ventall de mecanismes jurídics i executius que oferien les corts dels seus delegats o oficials⁸⁸⁵. Tots aquests serveis tenien òbviament un cost i, encara que el tema seria mereixedor d'un estudi aprofundit, sembla que un dels mecanismes de retribució ordinaris que es consolidaren al segle XV, més enllà de les tarifes per tràmits administratius que es cobraven tant al municipi com als particulars, consistia en una remissió general de penes anual a favor de la universitat⁸⁸⁶.

Fos quin fos el ventall exacte de competències del veguer, el batlle i la resta d'oficials reials destinats a la ciutat o la seva incidència en la vida del municipi, els procediments de designació i la identitat dels nomenats no van ser mai assumptes exempts de certa controvèrsia. A l'alçada de 1350 la legislació vigent en la matèria era clara només en alguns punts. Els càrrecs de veguer i batlle havien de ser directament designats pel rei i, per contrast amb èpoques anteriors, també el de sots-veguer i el de jutge ordinari de la cort. El propi batlle, en canvi, escollia el seu lloctinent o sots-batlle⁸⁸⁷.

⁸⁸⁵ Era així, sense anar més lluny, quan els jurats maldaven per obligar a veïns que havien estat síndics del municipi a retre comptes de la seva gestió (Ll. Vermell, doc. 85, 1405/03/17) o per perseguir i constrènyer certs contribuents o arrendataris de les impositcions amb deutes pendents a la hisenda local (AMGi, I.1.1., n. 14, f. 14r, 1385/01/26; AMGi, I.1.1., n. 30, f. 60 bis, 1394/07/04). Vegeu sobre l'obligació formal dels oficials reials de Manresa de prestar aquest servei als regidors de la ciutat: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 402-405. També se'ls requeria per fer públiques (pregonar de part del rei a requesta dels jurats) ordinacions o manaments elaborats pel govern municipal sobre afers diversos. S'ha editat, per exemple, tota una sèrie d'ordinacions preparades pels jurats de 1358 i fetes publicar pel batlle, el qual les trameté al seu homòleg de Sant Feliu de Guíxols perquè els governants d'aquesta vila les prenguessin com a model: Jaume CODINA I SABÍ PERIS, «Ordinacions de Girona de l'any 1358», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 1985 (28), p. 191-209. Per alguna mostra complementària de moments posteriors: AMGi, I.1.1., n. 37, s.f., 1402/04/23; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 15r-v, 1434/06/02. Aquest darrer aspecte del fet que el batlle reial podia reservar-se la voluntat final sobre publicar ordinacions o sobre aplicar justícia per damunt de determinats límits de penes pecuniàries ha estat ben desenvolupat a propòsit de la capacitat normativa dels municipis o de la figura del mostassaf de la ciutat de Barcelona: Josep M. FONT RIUS, «La potestat normativa del municipi català medieval», *Estudis Universitaris Catalans*, XXX (1994), p. 131-164; Carles VELA AULESA, «Les ordinacions de mercaderies encamerades o falsificades. Evolució del control municipal sobre la qualitat de les espècies i les drogues (segles XIV-XV)», *Barcelona Quaderns d'Història*, 5 (2001), p. 19-45, especialment p. 19-25.

⁸⁸⁶ Per alguns exemples d'aquestes remissions que suposaven desemborsar unes quantes desenes de florins i que els edils gironins acostumaven a assignar sobre els emoluments de la barra: AMGi, I.1.1., n. 46, f. 109r, 1423/01/01; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 91r, 1425/07/14; AMGi, I.1.1., n. 55, f. 105r, 1441/01/02. Quantitats similars documenta P. Verdés pel cas de Cervera i hom podria tenir la temptació de considerar-les una exacció més cobrada per la corona en la línia de les demandes "encobertes" que hem glossat en el capítol anterior. Tanmateix, com adverteix el mateix autor haurien d'analitzar-se bé les gratificacions en el marc d'investigacions exhaustives de les relacions entre veguers, batlles i les autoritats municipals: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat...», p. 628-630.

⁸⁸⁷ Segons assenyala C. GUILLERÉ, els sots-batlles eren elegits directament pel batlle en virtut d'una constitució de les Corts de 1333: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 137-138. Això no obstant, com veurem, hi hagué alguns intents de designació discrecional per part del monarca i d'altres que es produïren de forma efectiva, així com diverses ratificacions.

Així mateix, diverses constitucions de Corts (matisades en alguns casos per provisions reials o privilegis locals posteriors) establien, per exemple, que clergues o tonsurats (és a dir, sotmesos a un for diferent del reial) no podien ocupar oficis de l'administració tret d'unes poques excepcions, que els elegits havien de ser persones capaces, actives, sense antecedents penals, no pertanyents a cap minoria ètnico-religiosa i que es pogués demostrar que no estaven implicats en bandositats en la zona on havien d'exercir⁸⁸⁸. Pel que fa a la procedència geogràfica, únicament pel cas dels veguers, en diverses Corts es convingué que era una condició indispensable la domiciliació al principat, per bé que també s'establí, per tal d'evitar sospites d'afinitat excessiva, que els escollits no residissin o fossin naturals de la vegueria on eren delegats⁸⁸⁹. Així mateix, qualsevol nomenament en l'ofici de veguer, batlle o els respectius lloctinents havia d'anar seguit d'un jurament del càrrec amb fermances. A més, la gestió estava sotmesa al judici o purga de taula davant d'una comissió i a la rendició de comptes davant del mestre racional de la corona. Per altra banda, el període màxim estipulat per a qualsevol exercici era el trienni⁸⁹⁰.

Amb tot, les lleis no aconseguien ordenar la realitat al complet i hi havia lloc per a les interpretacions interessades i per a les disputes entre la monarquia i els governs municipals amb motiu de determinades designacions. Així, en el cas de la ciutat de l'Onyar, com devia succeir arreu, era relativament habitual que els jurats transmetessin obertament al monarca el seu parer sobre l'individu que acabava de nomenar veguer o batlle o que, fins i tot, avalessin i reivindicassin un candidat concret. Durant l'exercici corresponent tampoc no s'estaven de denunciar males pràctiques o negligències. Com hem apuntat, un altre motiu de conflicte fou la intenció del rei, sobretot a la primera meitat del segle XV, de designar un únic ocupant pels càrrecs de veguer i batlle, cosa que, malgrat tot, es materialitzà en més d'una ocasió⁸⁹¹. Això no obstant, fins més enllà de 1450, el municipi de Girona no obtingué

⁸⁸⁸ A propòsit de com es regulà a la primera meitat del tres-cents l'exercici de càrrecs públics per part d'individus que havien rebut ordes menors o eren clergues tonsurats: Josefina MUTGÉ VIVES, «Entorn de l'ocupació de càrrecs públics i de la pràctica d'oficis artesans per part dels clergues el segle XIV», *Anuario de Estudios Medievales*, 28 (1998), p. 821-835, en especial p. 822-833.

⁸⁸⁹ Certament, la procedència del veguer no era una qüestió secundària pels contemporanis, alhora que és molt possible que no sempre (o només de vegades) es respectés la norma esmentada. Ho evidencia, sense anar més lluny, la reclamació del sindicat d'homes i llocs de la vegueria i la batllia de la ciutat de l'Onyar de l'any 1401 en què, a més de sol·licitar poder escollir aquest oficial jurisdiccional durant el trienni següent, reclamaven que ni el veguer, ni el sots-veguer ni el seu lloctinent fossin oriünds de la demarcació, atès que, segons s'havia vist, així no es proveïa justícia: M. T. FERRER MALLOL, «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs...», p. 429. Malgrat tot, com assenyala M. T. Ferrer Mallol, en aquest punt concret la resposta del monarca fou que hi reflexionaria i, al capdavall, no s'ha pogut provar si els capítols entraren finalment en vigor o no.

⁸⁹⁰ Vegeu per més detalls d'aquestes condicions: J. LALINDE ABADÍA, *La jurisdicción real inferior...*, p. 197-201.

⁸⁹¹ Per exemple, l'any 1360 els jurats manifestaven al rei que, informats de la intenció de nomenar els seus conciutadans Guillem II Sunyer, Narcís I Santdionís i Lluís Estruç, respectivament, batlle, jutge ordinari i

cap privilegi específic que permetés al govern local o al consell municipal intervenir directament en la designació dels oficials jurisdiccionals de l'administració reial a la demarcació⁸⁹². El cas d'altres ciutats com Barcelona fou una mica diferent⁸⁹³.

Comptat i debatut, la majoria de treballs que han abordat la relació entre els oficials reials i les poblacions on havien estat delegats addueixen la gran mediatització de què van ser objecte càrrecs com el de veguer i, en especial, el de batlle per part dels governs municipals. Es parla, de fet, d'una tendència que s'accentuà al llarg del segle XV⁸⁹⁴. Aquesta idea, d'altra banda, ha conviscut amb la tradició historiogràfica de considerar la mínima acció d'oficials dependents de la monarquia o de l'administració reial respecte al govern d'una comunitat determinada com una ingerència externa⁸⁹⁵.

Així les coses, potser faria falta replantejar la qüestió a partir de la premissa que ocupar un dels càrrecs de delegats de la monarquia en una vila o ciutat constituïa una forma més de participar en les instàncies de poder d'aquestes poblacions i del seu entorn, igual que ser regidor o conseller del govern municipal i que, fins i tot, en el cas de les famílies més prominents de la zona tant un àmbit com l'altre estaven normalment al seu abast. Al mateix temps, valdria la pena tenir en compte que la circumstància que un individu que exercís de veguer o de batlle fos o no natural del lloc, o es mostrés més o menys permeable a la influència dels interessos dels prohoms locals, no era l'única que condicionava el mosaic de

sots-veguer, la ciutat n'estava molt satisfeta, perquè es tractava de «persones bones e notables» que segur que proveïen justícia i bon regiment: AMGi, I.1.1., n. 4, f. 29r-30v, 1360/01/04. Es pronunciaren amb un to semblant l'any 1393 davant de la designació del gironí Pere I Santmartí com a batlle, però en aquell cas també denunciaren la il·legalitat comesa pel monarca en nomenar directament el sots-batlle quan tal cosa corresponia al propi batlle: AMGi, I.1.2.1., llig 7, reg. de 1393, f. 4r-5r, 1393/04/08. L'any següent, els mateixos magistrats assenyalaren els perjudicis d'haver elegit veguer el donzell Manuel de Rajadell i que aquest, al seu torn, sense la intervenció del rei, s'hagués decantat per Pere Verdera, habitant de la ciutat, com a lloctinent seu, una decisió que, per altra banda, al·legaven que es contradeïa amb una disposició recent del propi monarca que impedia atribuir la lloctinència a un veí de la localitat: AMGi, I.1.2.1., llig 7, reg. de 1393, f. 49v, 1394/11/23. Per una mostra de la negativa del consell gironí a admetre l'acumulació d'oficis en una sola persona, vegeu la missiva enviada a la Cort General convocada poc abans de la mort de Martí l'Humà: AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg 3, s.f., 1410/03/14. L'any 1349, fins i tot, els jurats s'havien ofert al rei com a informants o gairebé supervisors de l'actuació de Bernat I Margarit, concitadà seu, que acabava de ser nomenat batlle, càrrec que ja havia ocupat en una ocasió anterior: AMGi, I.1.2.1., llig 5, reg. 4, f. 10r, 1349/07/11. Durant el regnat de Ferran I els regidors arribaren a promoure un candidat per reemplaçar un càrrec vacant, com fou el cas de Pere Moles amb la resignació de Pere Coll com a sots-veguer, però desconexim si ho aconseguiren: AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg. 5, f. 86r-v, 1415/09/04.

⁸⁹² Probablement no fou fins a una extensa concessió de privilegis per part de Ferran II l'any 1481 que l'elecció del batlle es féu per insaculació del nom de divuit ciutadans de la mà major. Amb tot, el procediment fou reemplaçat pel fixat per una nova provisió del mateix monarca l'any 1510: Ll. Vermell, docs. 145 (1481/11/03), 154 (1510/07/16).

⁸⁹³ A Barcelona, per exemple, a partir de l'any 1444, per privilegi reial, el batlle va passar a ser nomenat mitjançant una terna proposada pel municipi: C. VELA AULESA, «Les ordenacions de mercaderies...», nota 17.

⁸⁹⁴ F. SABATÉ CURULL, *El veguer a Catalunya...*, p. 1196-1340.

⁸⁹⁵ Sobre aquestes visions molt lligades a una concepció liberal (en el sentit decimonònic) dels règims municipals: J. FERNÁNDEZ TRABAL, «De "prohoms" a ciudadanos honrados...», p. 354-356.

poders presents en una població. La correlació de forces entre l'autoritat reial i la comunitat urbana (en especial, els seus grups dominants) no depenia només de la predisposició i actitud dels representants del rei delegats a la ciutat. I és que, de fet, veguers i batlles no constituïen les úniques corretges de transmissió entre ambdues esferes, sinó que existien d'altres canals més enllà de l'estricta estructura institucional i que tenien a veure amb el seu component humà⁸⁹⁶. En aquest sentit, és possible que una part important de la relació entre el monarca i les famílies més influents i amb més presència al govern d'una ciutat com Girona es vehiculés sovint a través de gironins presents en l'entorn del monarca i ocupant càrrecs en les principals instàncies de l'administració reial. Per això, els marges d'actuació respectius entre els oficials reials i els rectors del municipi es condicionaven mútuament. Amb tot, s'enquadraven dins d'un marc més ampli de relacions.

2.1.1.2. Els altres delegats: el lloctinent del batlle general de Catalunya i el diputat local del General

En efecte, el contínuum de poders existent a la ciutat de l'Onyar durant el període estudiat comptava amb dos altres elements separats dels oficials jurisdiccionals del monarca i dels magistrats municipals. Hi havia, d'una banda, un representant territorial del batlle general de Catalunya i, de l'altra, un diputat local del General. Encara que cap d'aquestes dues figures hagi estat estudiada amb profunditat, podem deduir-ne les següents característiques bàsiques.

Pel que fa al lloctinent del batlle general, es tractava del representant, en una àrea que comprenia el conjunt del bisbat de Girona, de la principal autoritat en matèria d'administració del patrimoni regi a Catalunya. Com és sabut, el batlle general consistia en l'encarregat de gestionar els feus, possessions, rendes i drets de la reialesa, controlar l'explotació d'aquests recursos i, alhora, vetllar per qualsevol interès econòmic de titularitat règia dirimint en les causes que afectessin els elements esmentats. En definitiva, comptava amb facultats de tipus executiu, administratiu i judicial⁸⁹⁷. Per tal que fos més efectiva la

⁸⁹⁶ Vegeu sobre aquesta idea d'«una xarxa clientelar dins l'estructura» d'institucions autònomes com eren els municipis respecte de la monarquia: R. GRAU FERNÁNDEZ, «L'aportació de Vicens a la història municipal...», p. 113.

⁸⁹⁷ Cal dir que, malgrat la seva importància, en el cas de Catalunya la institució del batlle general ha estat objecte de molts pocs estudis: Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, «El Baile General de Catalunya (notas para su estudio)», *Hacienda Pública Española*, LXXXVII (1984), p. 73-84. Pel que fa a la figura equivalent al batlle general de Catalunya pels regnes d'Aragó i València, vegeu: Luis BLANCO DOMINGO, «Una visión

seva actuació a nivell local, igual que altres càrrecs de l'administració reial, el batlle general comptava amb delegats dispersos pel territori. En un primer moment, els seus representants territorials haurien estat, és clar, els batlles locals. Tanmateix, des de finals del segle XIII, tal com hem apuntat, aquests oficials deixaren de centrar-se en aspectes patrimonials i financers per ocupar la major part de la seva activitat en l'exercici de justícia en nom del rei en un districte concret, de manera que acabà apareixent una xarxa paral·lela de subordinats que donava resposta a aquests canvis⁸⁹⁸. Ignorem en quina època precisa es consolidaren delegats del batlle general amb un nou perfil o conservant la vessant de gestió del patrimoni. En el cas de l'àrea de Girona, ja a a principis de la dècada de 1350 es troben esments a la figura d'un lloctinent del batlle general de Catalunya d'aleshores, Pere Sacosta⁸⁹⁹. Pocs anys després es parla més aviat d'un administrador, en nom del mateix oficial, de les rendes reials de la ciutat i la vegueria de Girona⁹⁰⁰. Aquesta segona fórmula denotaria una vinculació molt més personal i contingent entre la màxima autoritat en patrimoni regi, però tot indica que es consolidà l'estructura orgànica de la lloctinència.

Justament a través de les referències esparses que ens permeten resseguir els ocupants de l'ofici, s'intueixen algunes de les atribucions. En línies generals, s'encarregaven de concretar, en l'àmbit específic del bisbat de Girona i sense perjudici de l'autoritat superior que representava el batlle general, les atribucions d'aquest en aspectes tocants a la gestió i explotació del patrimoni regi, com ara la confecció de capbreus i inventaris, l'autorització d'assignacions o la realització d'establiments i arrendaments de possessions i exaccions⁹⁰¹. Com veurem, a més, a partir de 1405 fou l'encarregat de designar el mostassaf en base a la terna presentada pels jurats⁹⁰².

institucional de las mutaciones del siglo XIV: el Bayle General de Aragón durante el reinado de Pedro IV el Ceremonioso (1336-1387)», *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, 69-70 (1994), p. 59-74; Leopoldo PILES-ROS, *Estudio documental sobre el Baile General de Valencia: su autoridad y jurisdicción*, València: CSIC, 1970; Jorge CORREA BALLESTER, «Dos figuras del Real Patrimonio en Valencia: Baile General y Mestre Racionab», a *Dels Furs a l'Estatut*. Actes del I Congrés d'Administració Valenciana: de la Història a la Modernitat, València: Generalitat Valenciana – Conselleria d'Administració pública, 1992, p. 179-188.

⁸⁹⁸ Sobre aquestes mutacions experimentades pels batlles locals, en part també com a conseqüència de l'aparició del pròpia institució centralitzada de la batllia general de Catalunya a finals del dos-cents: P. ORTI GOST, «El Consell de Cent...», p. 29-30, 37-38.

⁸⁹⁹ AHG, Gi-05, vol. 61, f. 144v, 1351/06/21. Quant a la ciutat de Barcelona, ja es fa referència indirecta a aquesta figura a les dècades de 1330 i 1340 en relació amb l'administració dels molins reials de la ciutat comtal: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 318-319. Així mateix, s'apunta que el càrrec d'administrador dels molins reials desaparegué entre 1350 i 1380 en la mesura que el lloctinent del batlle general de Catalunya assumí les seves funcions.

⁹⁰⁰ AHG, Gi-04, vol. 44a, f. 36r, 1361/04/?.

⁹⁰¹ Per exemples aïllats d'aquestes tasques: ACA, RP, BGC, vol. 175 (capbreu Girona i vegueria de 1415-16), f. 1r-v, 1415/08/08; AHG, Gi-01, vol. 60, f. 43v, 1362/10/3; AHG, Gi-06, vol. 101, s.f., 1404/01/08; AHG, Gi-09, vol. 23, f. 32r, 1393/12/31.

⁹⁰² Cap. 2.1.2.4.b.

D'aparició una mica més tardana fou el representant local d'una altra institució també més recent com era la Diputació del General de Catalunya. Com és sabut, el que nasqué pels volts de 1360 com una comissió nomenada per les Corts amb l'objectiu de recaptar i gestionar els donatius aprovats en les mateixes assemblees acabà consolidant-se des del moment que les emissions de rendes que féu a partir de 1365 obligaren a perpetuar l'aparell d'impostos necessaris per pagar-ne els interessos⁹⁰³. En aquest sentit, s'anà definint un organigrama i un quadre de funcions dels representants de la institució en el decurs de les Corts celebrades durant les dècades de 1360 i 1370. Molt a grans trets, l'encapçalaven diversos diputats en un nombre proporcional que reflectia els tres braços o estaments (l'eclesiàstic, el militar i el reial) i que podien acompanyar-se de consellers i assessors, a més d'una comissió específica per a l'audició de comptes que quallà com a segon quadre rector. Tots ells, assentats a la ciutat de Barcelona, eren els màxims responsables de la principal tasca de la Diputació, o sigui, la gestió dels subsidis aprovats a les mateixes Corts, encara que a partir del segle XV s'anaren ampliant les seves competències d'ordre polític⁹⁰⁴.

Amb tot, aquesta institució amb un protagonisme creixent també incidí en la seva projecció territorial tot articulant una xarxa de representants locals. Tal com expliquen diversos autors, des de les Corts de Montsó de 1363 i les de Barcelona de 1364, deixant de banda possibles precedents anteriors, es començaren a nomenar comissaris locals que tenien com a funció primordial supervisar el procés recaptatori dut a terme per collidors escampats arreu del principat⁹⁰⁵. Arran de les Corts celebrades al llarg de 1365, s'instaurà definitivament la presència d'aquests comissaris a les capitals de vegueria i a partir de 1366 (confirmant-se definitivament l'any 1375) adquiriren la denominació específica de diputats

⁹⁰³ Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, « La consolidació de la nova fiscalitat a Catalunya (1359-1380) », a Maria Teresa FERRER I MALLOL (dir.), *Història de la Generalitat de Catalunya: Dels segles medievals a l'actualitat, 650 anys*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011, p. 99-117; P. ORTI GOST, « Les finances de la Diputació del General de 1380 a 1462 », a *Id.*, p. 119-137.

⁹⁰⁴ A propòsit de l'etapa inicial: M. T. FERRER I MALLOL, « Les Corts de Catalunya i la creació de la Diputació... » p. 875-938. Respecte de l'evolució de la institució a partir de l'arribada dels Trastàmara: A. RIERA MELIS, « La Diputació del General de Catalunya, 1412-1444... », p. 152-249; Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona: Generalitat-Sindicatura de Comptes de Catalunya, 1996; Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya-Institut d'Estudis Catalans, 2004.

⁹⁰⁵ L'únic treball monogràfic que s'ha dedicat als diputats locals: Albert ESTRADA RIUS, « Apunts per l'estudi dels diputats locals del General de Catalunya: dels primers testimonis a la Cort de Barcelona de 1413 », a Josep SERRANO DAURA (ed.), *El territori i les seves institucions històriques* (Actes de les Jornades d'Estudi commemoratives del 650è aniversari de la incorporació definitiva del marge dret del riu Ebre a Catalunya, Ascó, 1997), vol. II, Barcelona: Noguera, 1999, p. 703-745. Per diverses qüestions de la fase encetada després de les Corts de Barcelona de 1413: I. SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 215-225. En general, però, respecte del període analitzat, farien falta més estudis similars als realitzats per època moderna, com ara: Eva SERRA PUIG, « Diputats locals i participació social en les bolles de la Diputació del General (1570-1638): una mostra i una reflexió », *Pedralbes*, 13/1 (1993), p. 259-274.

locals del General. Al mateix temps, se n'anaren perfilant les funcions i, en essència, consistien en el control de l'aparell fiscal (basat en gràvamens sobre la producció i comerç de teles –generalitats dels draps-, així com en la importació i exportació de mercaderies –drets d'entrada i eixida) progressivament articulat per la Diputació. Dit d'una altra manera, encara que, en una etapa inicial, pogueren tenir puntualment la missió de gestionar personalment els recursos del General al territori mitjançant l'arrendament o la recaptació del producte de les generalitats, més endavant es limitaren a vetllar, mitjançant certes competències delegades d'ordre administratiu i jurisdiccional, pels interessos de la institució, alhora que dels arrendataris privats i dels col·lidors de drets fiscals, la subhasta dels quals, amb tot, duïen a terme els diputats residents a la ciutat comtal. Lligat a la funció de supervisió i control, estigueren facultats per jutjar infraccions i aplicar les sancions necessàries. En el decurs de les dècades inicials del quatre-cents, ampliaren sensiblement el seu ventall d'atribucions en paral·lel a l'increment de parcel·les d'actuació del General. Tot plegat, però, s'hauria d'estudiar amb més detall. Ultra això, en l'època que ens ocupa es tractà d'un ofici de provisió temporal i no renovat regularment, sinó que els ocupants es ratificaven o substituïen en ocasió de la celebració de Corts i, en general, per decisió unilateral dels diputats residents a Barcelona. Ben entrat el segle XV se'n normativitzà el salari, encara que abans ja percebien alguna mena de retribució⁹⁰⁶.

A la demarcació de Girona, on, a diferència d'altres territoris catalans, el districte venia marcat pels límits de la diòcesi i no per la vegueria, documentem l'existència d'un comissari des de, com a mínim, 1364. I passà a ser denominat diputat just l'any següent⁹⁰⁷. D'acord amb la documentació consultada per reconstruir la seria d'ocupants de l'ofici (cap. 3.1.5.2.), dugueren a terme les funcions apuntades, alhora que s'hi adverteix una certa evolució en les atribucions en la línia suggerida.

⁹⁰⁶ La renovació coincidint amb Corts quedà especialment ben regulada en l'assemblea de Barcelona de 1413: A. RIERA MELIS, «La Diputació del General de Catalunya, 1412-1444...», p. 182-188. Aquest mateix autor, però, esmenta certa periodització en triennis del càrrec a partir de les Corts de 1431-1434: *Ibid.*, p. 232. Aleshores també es regulà el salari dels diputats locals i es fixà l'obligació de residir en la vila o ciutat acostumada dins de la demarcació que regien: I. SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 218-219. En aquest sentit, sabem que el diputat local de Girona d'aquell moment, Guerau Esturç, percebé un salari de 220 s. (20 florins), suma superior a la dels oficials d'altres demarcacions, però inferior a la dels diputats de Perpinyà i de Tortosa.

⁹⁰⁷ ACA, Generalitat, N-606, f. 61r-v, 1365/05/15; AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 131r-134v, 1365/12/03.

2.1.2. L'exercici de càrrecs en el govern municipal de la ciutat de Girona

Salvant les distàncies, certes mancances que es detecten en el coneixement dels oficials del rei en les ciutats i viles catalanes de la baixa edat mitjana reapareixen en els governs municipals o estructures polítiques vehiculades per la pròpia comunitat, si bé hi ha bones excepcions que ens serviran de guia, com són el cas ben estudiat de la vila de Cervera i el de les ciutats de Barcelona, Tarragona i Manresa en alguns aspectes, al marge d'altres grans poblacions de la resta de la corona⁹⁰⁸.

Altre cop, però, convé recordar que no està entre els nostres objectius una anàlisi minuciosa de les institucions del govern municipal de Girona dels darrers segles medievals. En l'apartat anterior hem procurat entendre'n la gestació des de finals del dos-cents, la crist·lització pels volts de 1370 i l'evolució fins a mitjan segle XV. Així i tot, un dels propòsits de la present recerca és el d'aproximar-nos a la capacitat política derivada d'exercir magistratures del règim municipal i d'aquesta forma interpretar millor el col·lectiu que destacà en aquest àmbit. Per això, ara intentarem veure en què consistia el fet de ser regidor, ser membre del consell local o ocupar un dels altres càrrecs electes de renovació anual. En consonància amb això, desgranarem els orígens, l'evolució i el desenvolupament d'aquests òrgans al llarg de l'arc cronològic que ens ocupa.

Tal com hem procurat mostrar, a l'altura de 1350 i, encara més, vint anys més tard, a la sortida dels decisius cicles fiscals de les guerres mediterrànies i de la guerra contra Castella, l'existència d'una corporació municipal a Girona era una realitat des de tots els punts de vista. I, en aquest sentit, la comunitat urbana havia acabat assolint un protagonisme real en la seva pròpia administració en la mesura que els òrgans polítics a través dels quals s'expressava tenien àmplies atribucions en força camps. D'acord amb el que suggeríem, el govern municipal, encapçalat pel col·legi de jurats, aleshores ja no es limitava a funcions d'interlocució i de col·laboració amb l'autoritat reial, sinó que havia assumit moltes responsabilitats, especialment en l'àmbit fiscal i financer.

⁹⁰⁸ En l'estudi dels organismes polítics propis del municipi a la Catalunya medieval, més enllà dels treballs clàssics de Josep M. Font Rius, manquen tant visions de conjunt recents com estudis detallats de moltes localitats d'importància. En aquest sentit, una de les principals referències són, en efecte, les recerques dutes a terme per M. Turull, en especial sobre la vila de Cervera, així com anàlisis de poblacions com Barcelona, Lleida, Tarragona, Manresa o Igualada, entre d'altres per qüestions més puntuals, que anirem citant al llarg d'aquest apartat. Per les capitals de dos altres territoris de la Corona d'Aragó, València i Saragossa, també existeixen alguns treballs que ens seran d'utilitat. Vegeu sobre tot això: cap. 0.1.1.

Almenys en un pla teòric, el principal organisme de representació de la comunitat de veïns de la ciutat seguia essent el consell general, conformat des de mitjana dècada de 1340 per un nombre limitat de membres. Això no obstant, molts episodis i situacions viscudes al llarg del període analitzat semblen posar en relleu que la capacitat de decisió real i, per descomptat, la d'aplicar els acords presos, es concentrava molt sovint en la juraderia o executiu. En qualsevol cas, vegem com funcionava i s'interrelacionaren aquests dos òrgans i què suposava participar-hi entre mitjan segle XIV i mitjan segle XV, començant per la institució pública més inclusiva, el consell.

2.1.2.1. El consell «general», òrgan principal de representació del municipi

El cas de la Girona baixmedieval presentava semblances evidents, però alhora diferències respecte d'altres poblacions catalanes, a propòsit del seu organisme bàsic de representació, el consell municipal. Una de les principals particularitats era el fet que se'l denominava consell general, quan en realitat estava lluny d'una assemblea oberta de tot el conjunt de caps de foc, ja que se'n limitava l'accés a una vuitantena de persones. El nombre de membres quedà fixat per un privilegi reial de 1345 i, almenys en aquest aspecte, tingué una llarga continuïtat fins a l'època moderna. Privilegis i provisions reials posteriors, especialment durant les dècades de 1370, 1380 i 1390, modificaren punts concrets dels procediments d'accés i introduïren innovacions en els mecanismes. Com veurem, tanmateix, la major part d'aquests plans no aspiraven a una regulació íntegra i exhaustiva dels òrgans de poder del municipi, per la qual cosa, al costat d'altres poblacions coetànies estudiades com ara Cervera, s'adverteixen buits legals a propòsit de qüestions força significatives⁹⁰⁹. Alhora, gairebé totes les iniciatives foren suplantades per d'altres al cap de poc temps. En conseqüència, l'essència del que s'establí l'any 1345, amb una precisió addicional de 1393, no canvià de manera significativa fins a una reforma de 1445 que obrí la porta a una nova etapa en la institució. En qualsevol cas, per situar l'origen del consell

⁹⁰⁹ Per exemple, tan sols cal comparar les disposicions que existiren sobre el funcionament del govern gironí al llarg del període estudiat amb les prolixes ordinacions promulgades, en el marc de fortes tensions, per Lluís de Requesens, governador general de Catalunya, a favor de la vila de Cervera l'any 1421. La majoria de límits competencials i funcions entre els distints òrgans de govern del municipi que es precisaven en aquestes últimes (com ara el topall de despeses que requeria l'aprovació d'un consell ordinari ampli) no apareixen en el cas de la ciutat que analitzem: M. TURULL RUBINAT i P. VERDÉS PIJUAN, «Gobierno municipal y fiscalidad en Cataluña...», p. 527-530.

anomenat general, cal que ens remuntem als antecedents del panorama definitivament sancionat a mitjana dècada de 1340 en un context de creixent pressió fiscal⁹¹⁰

La documentació de la dècada de 1330 i de principis de la de 1340 fa esment a un col·lectiu de consellers que es reunien juntament amb els jurats i semblava que havien de secundar-ne certes deliberacions. Així i tot, el perfil d'aquest grup de consellers que rodejaven els sis magistrats era força difús. En teoria, devien ser els successors dels prohoms a qui es dirigia el rei a principis de segle i que emanaven d'una hipotètica assemblea de veïns que hauria encarnat en origen la voluntat de la *universitas* o comunitat. I ara, en canvi, ocupaven un càrrec concret, de designació anual i basat en un criteri de representació social com eren les mans o estaments⁹¹¹.

De tota manera, per contrast amb el panorama posterior a la reforma de 1345, aquests consellers no donaven peu a un consell perfectament estructurat, amb un nombre de membres limitat i una sanció legal diàfana⁹¹². Per exemple, l'any 1343 només s'esmentaven els consellers en plural sense conformar un organisme tancat i, fins i tot, en certes ocasions els jurats apareixien acompanyats, a més dels consellers, per altres representants que no es designaven així, sinó caps dels diversos oficis de la ciutat («capitibus ministeriorum»)⁹¹³.

Ben mirat, el consell no acabà definitivament institucionalitzat fins que no se n'estipulà el nombre de components i se'n fixà la forma d'elecció. I això fou arran del privilegi perpetu obtingut per la ciutat el març de 1345. La disposició s'aconseguí en el marc d'una missatgeria tramesa a la cort reial a principis d'aquell any. Els dos nuncis que s'hi enviaren reberen instruccions clares dels jurats acabats de nomenar l'1 de gener. Al·legant que «là un ha maior multitut aquí ha maior confusion», calia que insistissin que fins aleshores en el

⁹¹⁰ Vegeu cap. 1.3.1.1.

⁹¹¹ Vegeu, d'entrada, cap. 1.2. En una de les escasses referències conservades per la dècada de 1330 s'esmenta que, al convent de framenors de la ciutat de l'Onyar, es congregà, segons era costum, la *universitas seu maior pars eiusdem universitatis*: Llibre Verd, doc. 149 (1337/01/01). Semblava clar, en tot cas, que feia temps que només es reunien certs representants del conjunt de la comunitat política i no el global de caps de casa.

⁹¹² Cal tenir present que a la majoria de poblacions l'anomenat consell general no estigué excessivament regulat fins a mitjan segle XIV, almenys fent cas de l'escassetat de privilegis i altra documentació similar que se n'ocupin. Això no obstant, remetem a casos que s'han pogut resseguir bé i on es constata com progressivament es desvirtuaren les assemblees generals de veïns com a òrgan d'expressió de la comunitat en profit de plataformes polítiques d'accés més restringit. A banda de l'exemple de Cervera citat en notes superiors, vegeu, respectivament, els de Tàrraga i Balaguer: M. TURULL RUBINAT i J. RIBALTA HARO, «*De voluntate universitatis...*», p. 143-231; Max TURULL RUBINAT, «El règim municipal al comtat d'Urgell. De la *universitas* a la Paheria. El govern de la ciutat de Balaguer a la baixa edat mitjana», *El comtat d'Urgell*, Lleida: Universitat de Lleida – Institut d'Estudis Ilerdencs, 1995, p. 89-117.

⁹¹³ Vegeu-ne dos exemples a AMGi, I.1.2.1., llig 5, reg 1, f. 3r-4r, 1343/01/14; f. 27v-28r, 1343/05/21. Com veurem més endavant, la representativitat dels diversos oficis entre les places de consellers reservades a la mà menor constituí un motiu de conflicte latent en l'accés a les estructures de govern de la ciutat al llarg del tres-cents.

moment de designar càrrecs hi havia massa «persones leugeres e de leguer estament». I així supliquessin al monarca el privilegi que, d'aleshores en endavant, els jurats, a punt de finalitzar l'any d'exercici, poguessin nomenar 80 persones «qui fassen e representen universitat de la dita ciutat»⁹¹⁴. Pocs dies més tard, el Cerimoniós signava la provisió tot ratificant el contingut de la petició i afegint-hi tan sols que aquestes 80 persones, o la seva major part, podrien elegir els nous jurats, i juntament amb aquests, congregar-se⁹¹⁵.

Cal fer notar que en aquest privilegi de 1345 no es deia res del repartiment dels càrrecs de consellers en funció de les mans o estaments. Amb tot, com veurem, no havia pas caigut en l'oblit el criteri que ja constava al privilegi de 1284 i que generà conflictes a la dècada de 1320, puix que la distribució del nombre de consellers per mà constituïria un dels camps de batalla per excel·lència de la segona meitat del segle XIV. Així doncs, el consell, en tant que òrgan corporatiu per definició, havia de representar els diversos estrats socials de la comunitat política, les anomenades tres mans. Amb això ens referim, molt a a grans trets, a la mà major constituïda pels ciutadans més prominents, a la mitjada formada pels mercaders i lletrats i la menor per menestrals. En quedaven totalment exclosos, és clar, els clergues i, fins ben entrada l'edat moderna, també la noblesa⁹¹⁶.

a) Les competències del consell

L'atribució principal d'aquesta assemblea, els membres de la qual eren elegits (o sovint tan sols reelegits) cada any, fou sempre la que ja anunciava el privilegi de 1345 que la “refundà”, és a dir, donar consell als jurats i oferir una plataforma per a l'elecció de càrrecs⁹¹⁷. Tot i això, entre finals del segle XIV i principis del següent, es presentaren situacions de tota mena en què el paper d'aquest organisme varià entre l'extrem d'esdevenir de manera efectiva la institució de govern més decisiva de la ciutat i el de limitar-se a validar les iniciatives dels jurats.

Com mostra M. Turull per la vila de Cervera, el procediment bàsic per a la presa de decisions i, per tant, de la posada en marxa de la maquinària política de la comunitat urbana

⁹¹⁴ AMGi, I.1.2.1., llig 5, reg 2, f. 62v-63v, 1345/01/25.

⁹¹⁵ Ll. Verd, doc. 241 (1345/03/05).

⁹¹⁶ En el cas concret de la ciutat de Girona no va admetre's formalment l'entrada de cavallers o membres del braç militar al govern municipal fins l'any 1601, després d'una temptativa fracassada poc temps abans: Joan BUSQUETS DALMAU, «Les ciutats catalanes de l'Antic Règim: la reforma del govern municipal de Girona el 1601», *Manuscripts*, 10 (1992), p. 415-439.

⁹¹⁷ Ll. Verd, doc. 241 (1345/03/05).

passava per la convocatòria del consell⁹¹⁸. Això no obstant, el fet de reunir-se tot el conjunt d'individus nomenats consellers no era ni molt menys un acte ordinari. Tret de l'assemblea celebrada el dia 1 de gener de cada any per a la renovació de les magistratures que el privilegi de 1345 també confirmà, la resta de reunions no seguien cap calendari predefinit de compliment obligatori. De fet, se celebrava consell quan determinades circumstàncies ho requerien.

Més important que això era, però, que els jurats tenien en exclusiva la prerrogativa de convocar-lo⁹¹⁹. En efecte, els propis magistrats, davant de qualsevol eventualitat que ho fes convenient, ordenaven pregonar que els consellers de l'any corresponent s'apleguessin al convent de Sant Francesc, el lloc de reunió habitual des dels orígens del règim municipal i fins 1414, quan s'inaugurà un edifici destinat, segons la versió oficial, a actuar de llotja de la ciutat, però que, en realitat, serví de casa del consell (cap. 1.3.5.2.). Si a la pràctica ja havia estat la tònica habitual, a la dècada de 1440 es ratificà que els jurats eren els únics oficials amb potestat de convocatòria⁹²⁰.

A falta de privilegis o d'altra mena de reglamentacions que explicitin totes les funcions i competències del consell, podem recollir-ne uns quants testimonis espigolant entre les actes notarials de les mateixes reunions d'aquest òrgan⁹²¹. Segons avançàvem, en alguns moments es declarà que sense la intervenció del consell no era possible aprovar mesures de transcendència, per més que els jurats o altres representants locals ja n'haguessin avançat les gestions. Fou així, per exemple, quan a principis de 1385 uns emissaris de la ciutat havien

⁹¹⁸ Max TURULL RUBINAT, «La prise de décision dans les conseils municipaux (Catalogne, 1332)», a Corinne LEVELEUX-TEIXEIRA *et alii* (coords.), *Le gouvernement des communautés politiques à la fin du Moyen Âge: Entre puissance et négociation: Viles, Finances, État*, Actes du colloque en l'honneur d'Albert Rigaudière, Paris: Panthéon-Assas, 2011, p. 81-109.

⁹¹⁹ Per alguns exemples aïllats dels tràmits seguits per l'executiu per convocar l'assemblea que, en cas de desafecció, també podia incloure recórrer als mecanismes coercitius de la cort del batlle reial: AMGi, I.1.1., n. 30, f. 13v, 1394/07/06; AMGi, I.1.1., n. 37, f. 7r-11r, 1402/04/23; AMGi, I.1.1., n. 50, f. 36r-37r, 1430/10/06. Sembla clar que els jurats es reservaven el dret de convocatòria. I, com a mostra d'això, veiem que, en el conflictiu any 1391, la sol·licitud d'uns quants consellers de la mà menor de fer reunir el consell per deliberar sobre unes tarifes de les impositions que consideraven excessives va ser desatada i, de fet, va convertir-se en un pretext perquè determinats sectors denunciessin una temptativa de ruptura de l'ordre establert: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 33r-35v, 1391/10/10. En altres ciutats catalanes com Lleida, també pot documentar-se perfectament que la potestat de convocar el consell era exercida per l'executiu, en aquest cas els paers i d'acord amb un privilegi del rei Pere III del març de 1361: R. GRAS ESTEVA, *Història de la Paeria...*, p. 69.

⁹²⁰ De fet, quedava confirmat des del moment que en l'extens privilegi de 1445 es regulava l'eventualitat que els regidors estiguessin en discòrdia a l'hora de decidir-se sobre la convocatòria: Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13).

⁹²¹ Podem comparar-se amb les competències que s'han posat en relleu pel consell de la vila de Cervera al segle XIV, de la ciutat de Manresa a finals d'aquesta centúria o de la ciutat de Tarragona al segle XV. Respectivament: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p. 345-41; M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 417-418; Francesc CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 137-159.

acordat amb el rei una ajuda per la guerra emporitana, però els propis jurats recordaren que no es faria efectiva fins que no ho aprovés el consell i que, òbviament, abans calia convocar-lo. Un any després, manifestaven el mateix davant de les pressions del monarca perquè reunissin moneda per prosseguir les obres de les muralles de la ciutat⁹²².

Certament, molts missatges d'aquest tipus s'emmarquen en conjuntures d'urgència pel govern local i el fet de subratllar la necessitat ineludible de convocar el consell tal vegada formava part d'una estratègia per guanyar temps. Tot i això, també es documenta de forma positiva el protagonisme de l'òrgan de 80 consellers en el funcionament ordinari del municipi. En línies generals, pel consell havien de passar totes les iniciatives importants tocants a la hisenda o d'altres assumptes de pes i, sobretot, resultava imprescindible la seva autorització perquè la resta d'oficials municipals, o sigui els jurats i tots els càrrecs de renovació anual, així com els diversos síndics, poguessin actuar més enllà de la parcel·la esticta de competències executives implícites a cada ocupació.

Fou habitual, doncs, convocar el consell quan arribaven missives del monarca o de l'administració reial que exigien una resposta ràpida per part del municipi, com ara l'enviament d'una legació, la reunió de les hosts de la ciutat, la preparació de la defensa davant d'un atac miliar o la satisfacció d'una determinada ajuda. Així es féu, per exemple, quan l'any 1397 la reina consort Maria de Luna reclamà representants gironins per conformar l'exèrcit que havia d'ocupar el vescomtat de Castellbó, quan l'any 1411 companyies estranyes procedents del regne de França amenaçaven el principat i calia revisar els sistemes defensius de la ciutat o, així mateix, l'any 1424 amb motiu de la demanda d'Alfons el Magnànim per a la seva coronació i la de la seva esposa⁹²³. De tota manera, on veiem el consell desplegant les seves atribucions en plenitud és en el disseny de les directrius del que, com hem insistit, havia esdevingut el marc competencial principal del govern local, el seu propi sistema fiscal i financer.

En aquest sentit, a les sessions del consell havien de discutir-se les mesures necessàries per fer front a determinades exigències fiscals o a necessitats comunitàries com ara l'aplicació de talles, el cobrament d'imposicions o l'adopció de determinats procediments crediticis com els *mutua* o l'emissió de violaris i censals. Per exemple, l'any 1353 fou el consell que resolgué llevar una talla de cara a amortitzar una part de les rendes emeses temps enrere o,

⁹²² Deien, en concret, «car nos, sens lo consej, no podem fer res d'aytals coses»: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 23r-v, 1385/02/01. Quant al segon episodi: AMGi, I.1.1., n. 15, f. 50v, 1386/06/17.

⁹²³ Respectivament: AMGi, I.1.1., n. 33, f. 6r, 1397/02/20; AMGi, I.1.1., n. 41, f. 47r-v, 1411/07/15; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 23v-24r, 1424/06/28.

també, l'any 1403 repartir-ne una altra entre els habitants de la ciutat amb un objectiu molt semblant⁹²⁴.

En l'apartat de la fiscalitat indirecta, d'acord amb les competències que, en les dècades centrals del tres-cents, el municipi acumulà *de facto* en detriment de l'administració reial, el consell estava capacitat per estipular les tarifes i les condicions amb què gestionava les imposicions (és a dir, en general com les arrendava), ampliar-les o crear-ne de noves, si les circumstàncies ho requerien⁹²⁵. Tot plegat contrasta amb el fet que les tabes o plecs de condicions amb què es licitaven que enunciaven que, davant de qualsevol malentès que sorgís o la necessitat de ser esmenades les clàusules publicades, els jurats gaudien de plena potestat per dirimir, de la qual cosa es dedueix, doncs, que en aquesta fase que s'encetava amb la subhasta ja no es requeria la intervenció del consell⁹²⁶. Malgrat això, en moments puntuals les desavinences es resolgueren un cop reunit el plenari de 80 membres, com ara l'any 1379⁹²⁷. Així mateix, pel que fa als deutes que aquests procediments fiscals poguessin generar, el consell demostra reservar-se el dret a deliberar i a prendre les mesures necessàries⁹²⁸.

⁹²⁴ Segons se citen: AMGi, I.1.1., n. 2, f. 7v-8r, 1353/01/16; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 44r, 1403/08/03.

⁹²⁵ Per casos puntuals que exemplifiquen cadascuna d'aquestes prerrogatives, vegeu, respectivament, per revisió de tarifes i condicions o la creació d'«anadiments» o nous expedients: AMGi, I.1.1., n. 41, f. 55v-57r, 1411/09/03; AMGi, I.1.1., n. 17, f. 5r-v, 1388/02/01; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 22v-24r, 1390/05/28. Pel que fa a la possibilitat de reassignar la partida d'ingressos de les imposicions a un nou concepte de despesa: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 38r-v, 1385/04/07. Recordem que la “municipalització” efectiva (en especial en les poblacions de reialenc pels volts de 1360) dels impostos indirectes sobre el consum, el comerç i la circulació de determinats productes arran de la difusió del deute públic ha estat ben exposada en treballs com ara: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 529-553; P. VERDÉS PIJUAN, «Les imposicions a Cervera...», p. 383-422. Cal tenir, present, però, que l'administració reial intentà seguir controlant de prop el destí d'aquests impostos i, malgrat que en féu concessions reiterades, mai no abandonà la intenció de retenir-se la jurisdicció tocant al cobrament efectiu de les esmentades exaccions: M. TURULL RUBINAT i P. VERDÉS PIJUAN, «Sobre la hisenda municipal...», p. 126-136; P. VERDÉS PIJUAN, «Sobre la regalia d'establir imposicions...», p. 545-578.

⁹²⁶ En aquest sentit, entre d'altres fonts idèntiques que es podrien al·ludir, vegem que en la taba o condicions de recaptació de la imposició del vi de l'any 1371 s'afirmava que, «si en los dits capítols o alcun d'aquells, era feedora neguna enterpretacion, declaracion o esmena, o, si per los compradors de la imposició era feta question, demanda o embarch als jurats o altres persones per rahó de la dita imposició, que'ls jurats de Gerona o la maior partide d'aquells o aquells que ells hi assignaran ho haien a determenar»: AMGI, I.2.1., llig. 7, s.f., 1371/12/27. Aquesta facultat reservada als jurats molt probablement té a veure amb la forma com quedà dissenyat l'esquema de la majoria d'imposicions percebudes i gestionades pels municipis en els Parlaments celebrats pel braç reial amb motiu de les guerres mediterrànies als anys centrals del decenni de 1350. Vegem en aquest sentit que a Puigcerdà els seus representants municipals demanaren una provisió reial, estesa finalment per l'infant Pere, comte de Ribagorça, que confirmés el capítol de l'ajuda concedida pel Parlament celebrat a Barcelona l'any 1355 en què es concedia als consellers, cònsols o jurats de cada localitat la possibilitat de resoldre dubtes entorn de les imposicions: Sebastià BOSOM ISERN i Susanna VELA PALOMARES (eds.), *Llibre de les provisions reials de la vila de Puigcerdà*, Barcelona: Fundació Noguera, 2009, doc. 21 (1355/07/17).

⁹²⁷ AMGi, I.1.1., n. 9, f. 39v, 1379/04/29.

⁹²⁸ A tall d'exemple, l'any 1383, atesos els endarreriments acumulats tant pels preus de les imposicions arrendades pendents de liquidar com per pagues de talles, el consell atorgà als jurats el poder d'acceptar compensacions: AMGi, I.1.1., n.12, f. 6v-7v, 1383/03/09.

En les èpoques que no hi havia cap més alternativa que endeutar la universitat, el col·lectiu de consellers també s'erigia com un actor cabdal en la presa de decisions, almenys en una primera fase. Entre molts d'altres exemples possibles, l'any 1385 el consell reunit permeté que s'obtingués llicència per a una emissió de censals i violaris amb l'objectiu d'aconseguir la suma promesa al duc Joan, primogènit del Cerimoniós, i, mesos abans, ja havia consentit llevar un préstec per liquidar la redempció d'host convocada pel rei contra el comte d'Empúries el desembre de 1384⁹²⁹. Aquest protocol també seria aplicable a una de les altres línies d'actuació bàsiques de l'òrgan de 80 consellers, l'avituallament de la població, sobretot amb forment⁹³⁰. Molt més sovint, però, el consell no es mobilitzava directament o deixava ben aviat de seguir el procés de prop, per tal com el mateix dia que se sotmetia la proposta a l'assemblea i s'aprovava ja autoritzava els jurats a endeutar-se (o a nomenar algun síndic) en nom de la comunitat⁹³¹.

En definitiva, el que sembla inqüestionable és que el consell constituïa l'organisme on es debatien la major part de mesures amb una mínima rellevància. I, òbviament, de vegades els debats no es tancaren amb cap acord o, fins i tot, derivaren en grans polèmiques⁹³². Representa tota una altra qüestió qui, finalment, fos l'encarregat de posar en pràctica les estratègies fiscals o financeres dissenyades⁹³³. Segons mostrarem, per norma general, anà a càrrec dels jurats o síndics designats amb una missió concreta. Com també veurem, el contingut de les ordinacions que regulaven l'activitat manufacturera o el comerç a la ciutat procedia igualment dels regidors i, en darrera instància, d'acords del consell, però era publicat i supervisat quotidianament per un altre oficial adscrit a l'administració reial, si bé vinculat al municipi, el mostassaf.

⁹²⁹ Per ordre invers de menció: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 5r-v (1385/01/13), f. 40r (1385/04/20).

⁹³⁰ Per algun episodi il·lustratiu de l'organització de l'abastament frumentari gestionat des del consell: vegeu cap. 2.2.4.3.e. Com tornarem a mostrar, les estratègies d'avituallament de les ciutats han estat un tema que ha despertat sempre força interès en la historiografia catalana i aragonesa en general. Per donar ara només una referència força recent que segurament serà superada per recerques actualment en curs del mateix autor i del grup que dirigeix: A. RIERA MELIS, «Crisis frumentarias y políticas municipales de abastecimiento...», p. 125-161.

⁹³¹ Vegeu-ne un exemple de cada cas: AHG, Gi-05, vol. 336, s.f., 1365/10/04; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 12r-17r, 1390/05/17. Cal advertir, a més, que en tots els episodis citats a propòsit de la provisió de gra, al consell, en teoria, s'aprovava l'operació, encara que, en realitat, tan sols s'hi habilitava els jurats per dur a terme les gestions oportunes en nom de la ciutat.

⁹³² Per un breu conjunt d'exemples de sessions amb disputes i posicions enfrontades (més endavant n'analitzarem d'altres amb més detall): AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 59r-v, 1387/12/27; AMGi, I.1.1., n. 20, f. 27r-32r, 1390/02/21; AMGi, I.1.1., n. 45, f. 21v-22r, 1419/04/19.

⁹³³ En aquest sentit, alguns autors han remarcat que una de les funcions principals del consell era justament la d'oferir un escenari perquè, en aparells amb una burocràcia de funcionament imperfecte, es publicitessin les decisions preses per l'executiu, aspectes que difícilment s'arribaven a conèixer si no es formava part del plenari: Rafael NARBONA VIZCAÍNO, «Algunas reflexiones sobre la participación vecinal en el gobierno de las ciudades de la Corona de Aragón (ss. XII-XV)», *Res publica*, 17 (2007), p. 113-150, en especial p. 137-139. Això no obstant, s'hauria de mesurar en cadascun dels casos i situacions aquesta unilateralitat de l'executiu.

En paral·lel, el consell gaudia en exclusiva de l'atribució de nomenar els oficis de renovació anual i, en menor mesura, els síndics eventuais. D'entrada, l'elecció de càrrecs que, segons el privilegi de 1345 i la confirmació perpètua de 1393 havia de tenir lloc el dia 1 de gener, es basava en un sistema en què el consell de 80 membres acabat de conformar (és clar que havien estat triats abans pels jurats sortints) es reservava el protagonisme, en la mesura que de cadascuna de les tres mans sortien escollits, per separat, una parella d'electors i, posteriorment, aquesta comissió de sis membres deliberava qui havia d'ocupar les sis places de la juraderia, les tres d'auditors de comptes i les dues de sobreposats de les obres⁹³⁴.

Això no obstant, el paper del consell no resultava tan clar pel que fa a la designació d'altres oficis o d'ocupacions transitòries que quedaven al marge dels procediments del dia d'any nou, com ara el clavari de les imposicions o d'altres procuradors amb la finalitat específica d'exigir restes degudes a la hisenda local o de comprar gra per proveir la població, entre un ampli ventall de possibles tasques. Així, la tria d'un ofici tan determinant com el de gestor de la tresoreria en què conflüen les pagues de les imposicions arrendades i des d'on s'abonaven els interessos i pensions del títols de deute emesos pel municipi, constituïa, en un primer moment des de la seva crist·lització entorn a 1360, una prerrogativa del consell, per bé que després s'accentuà la tendència a traspasar aquesta potestat als jurats, sobretot en algunes etapes del període estudiat com les dècades de 1380, de 1390 i de 1440⁹³⁵.

Segons comentarem, l'organigrama de l'Hospital Nou de la ciutat, igual que d'altres institucions similars del principat, també era controlat pel consell: tot el conjunt de consellers designaven el comanador i els cònsols que l'acompanyaven al capdavant de l'administració, així com els auditors dels comptes que aquests elaboressin (cap. 2.1.2.4.

⁹³⁴ Vegeu una petita demostració del mètode i de tot el cerimonial que l'acompanyava en les següents actes: AMGi, I.1.1., n. 18, f. 1r-4v, 1389/01/01; AMGi, I.1.1., n. 29, f. 2r-7v, 1394/01/01; AMGi, I.1.1., n. 44, f. 1r-7v, 1418/01/01; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 56r-59r, 1435/01/01. Cal tenir en compte, d'altra banda, que no es coneixen limitacions per a l' "autonomenament", és a dir, perquè un dels mateixos electors fos investit en una de les diverses magistratures. Tal com veurem, a més, la pràctica n'ofereix més d'un exemple.

⁹³⁵ A tall de mostra, el consell nomenà el clavari de les imposicions els anys 1360, 1364, 1388, 1392 o 1419, respectivament: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, s.f., 1360/02/15; Ibid. f. 64r-v, 1364/01/01, AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 65v-67r, 1388/01/09; Ibid., n. 25, f. 9r-10r, 1392/01/01; Ibid., n. 45, f. 11r-12v, 1419/01/26. Per contra, se n'encarregaren exclusivament els jurats, entre d'altres anys, el 1367, 1370, 1377, 1383, 1400, 1405, 1429, 1439 o 1442. Per ordre de menció: AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 191r-193r, 1367/01/20; AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 27r, 1370/02/18; AMGi, I.1.2.1, llig. 6, reg. 2, f. 36r, 1377/03/20; AMGi, I.1.1., n.12, f. 5r-v, 1383/01/28; Ibid., n. 35, f. 23r-24v, 1400/01/21; Ibid., n. 39, f. 18r-19r, 1405/01/23; Ibid., n. 49, f. 62v-63v, 1429/01/01; Ibid., n. 55, f. 13r-14r, 1439/01/16; Ibid., n. 56, f. 63r-65v, 1442/01/04. En anys com 1391 es féu explícita la cessió per part del consell als jurats de la facultat electora d'aquest tresorer: AMGi, I.1.1., n. 23, f. 22r-26r, 1391/01/28. En contrapartida, la figura del clavari dels jurats, és a dir el membre del mateix executiu a qui s'encomanava la gestió de la caixa que aquest seguia controlant al marge de la de les imposicions i del deute censal sembla que sempre es resolgué de forma interna dins de la juraderia. Per alguns exemples: AMGi, I.1.1., n. 15, f. 25v, 1386/01/15; AMGi, I.1.1., n. 26, f. 40r, 1393/01/17; AMGi, I.1.1., n. 41, f. 13v-14r, 1411/01/21; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 9v-10r, 1424/01/04; AMGi, I.1.1., n. 55, f. 10v-11r, 1439/01/11.

d.)⁹³⁶. Des d'un altre punt de vista, doncs, el principal òrgan de govern del municipi vetllava per la beneficència i, en sintonia amb això, oferia amb freqüència subvencions als convents mendicants de la ciutat⁹³⁷.

Quant a d'altres ocupacions esporàdiques, documentem que fou també el consell qui, l'any 1366, escollí un ciutadà per llevar quantitats pendents de satisfer de les imposicions arrendades pel municipi; l'any 1377, un draper destinat a revisar els comptes d'una talla col·lectada per un conciutadà seu; l'any 1399, un veí de Figueres que havia de presentar a la cort reial diverses lletres per procedir a l'execució que des de la capital del bisbat s'exigia contra el comtat d'Empúries per l'impagament de molts censals; o l'any 1441, un gironí per emprar els preus de l'arrendament de les barres de la ciutat a fi de lluir algunes rendes que s'hi havien assignat⁹³⁸. En d'altres ocasions, però, la decisió fou presa per part dels jurats, en aparença de forma unilateral⁹³⁹.

Per més que la facultat d'adoptar mesures d'importància i amb efectes per al conjunt de la universitat requeia en consell de 80 membres, es multipliquen els exemples en què en les mateixes sessions del plenari es transferia la responsabilitat a l'executiu. Així, constatem que, l'any 1363, el consell facultà els jurats per atorgar una ajuda el rei per costejar cavallers i ballesters en la Guerra contra Castella; l'any 1387, en canvi, el consell donà poders als jurats i al clavari per auditar els comptes dels oficials reials que havien regit les jurisdiccions dins de la vegueria els emoluments de les quals el rei havia cedit temporalment a la ciutat. De forma similar, l'any 1403 els consellers requerien i permetien als jurats que, davant de les dificultats financeres experimentades per la ciutat, fessin un inventari exhaustiu de l'estat de les arques i del patrimoni municipal i planifiquessin una reforma. I, finalment, l'any 1411

⁹³⁶ Vegeu, en aquesta línia: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, s.f., 1360/10/23 o AMGi, I.1.1., n. 47, f. 6v-9r, 1424/01/01. En dates posteriors, igual que en moltes altres tasques, el consell també delegà sovint als jurats els nomenaments en aquest àmbit: AMGi, I.1.1., n. 44, f. 24v-27r, 1418/07/29; AMGi, I.1.1., n. 49, f. 64v, 1429/01/01.

⁹³⁷ Vegeu una aproximació a aquesta relació del govern local de Girona amb els convents mendicants de la ciutat als segles XIV i XV i la bibliografia corresponent: Albert REIXACH SALA, «El govern municipal de Girona i Francesc Eiximenis: una ajuda pecuniària al menoret l'any 1374», en premsa.

⁹³⁸ Successivament: AMGi, I.1.1., n. 6, f. 76r-77r, 1366/10/22; AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 31r, 1377/03/09; AMGi, I.1.1., n. 34, f. 70r-v, 1399/12/11; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 15r-v, 1441/01/01.

⁹³⁹ Sense anar més lluny, quan l'any 1400 els magistrats nomenaren un clavari específic per a les restes de les imposicions (AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1400/12/04), l'any 1418 encomanaren una funció similar a un grup de veïns (AMGi, I.1.1., n. 44, s.f., 1418/12/20) o, igualment, l'any 1427 (AMGi, I.1.1., n. 48, f. 62r, 1427/09/13). L'any 1403, per contra, es posava per escrit el fet que era el consell que autoritzava els jurats perquè elegissin substituïts per uns síndics que també s'havien ocupat de col·lectar deutes pendents a favor de les arques locals: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 97r-98v, 1403/03/26.

el consell habilitava els membres de la juraderia per adquirir forment per abastar la població⁹⁴⁰.

Aquestes transferències temporals d'atribucions a l'executiu no estigueren mai exemptes de certa controvèrsia, cosa que sembla abonar la hipòtesi que es tractava d'un tema que mai no havia estat plenament regulat ni pel dret general ni pel corpus de privilegis amb què es regia el municipi. Sense anar més lluny, en una assemblea de l'any 1370, a partir del moment que es plantejà donar total llibertat als jurats per auditar els comptes de les obres de les muralles i revocar o nomenar càrrecs temporals en relació a aquest gran projecte edilici, diversos consellers abandonaren la sessió com a mostra de rebuig a la proposta⁹⁴¹.

Tal com dèiem, el consentiment del consell també era necessari per designar síndics de Corts o Parlaments, alhora que missatgers i nuncis de caràcter extraordinari. En diverses ocasions al llarg del període estudiat, aquest mateix organisme designava síndics, segons es pot comprovar en moments tan distants com el Parlament reial de 1353, les Corts Generals de Montsó de 1383 o la convocatòria de 1435 a la mateixa vila arran de la captura del rei Alfons el Magnànim⁹⁴². Es procedia de forma similar en situacions en què el municipi, per pròpia iniciativa, decidia enviar missatgers a la cort del monarca⁹⁴³.

Amb tot, molts cops el que únicament succeï és que es traspassà als jurats la potestat de nomenar emissaris perquè fossin ells que escollissin. Entre diverses mostres possibles, sembla aquest el cas quan calgué nomenar un clavari en nom del municipi gironí pels diputats de les Corts generals celebrades a Montsó entre 1362 i 1363; quan l'any 1414 fou necessari enviar nuncis a la vila de Sant Feliu de Guíxols per aclarir per què havien oposat resistència al sots-veguer i a un jurat gironí que havien ordenat descarregar una nau de forment; igualment quan els anys 1418 i 1419 s'havia de negociar amb el rei els serrells de la negociació que havia conduït al pagament del coronatge de Ferran I i la creació del principat de Girona a favor del primogènit d'aquest rei; o, també, anys més tard, davant de la necessitat d'adequar la zona propera a la ciutat per on passava el riu Ter⁹⁴⁴. A més, tal

⁹⁴⁰ Respectivament:: AMGi, I.1.2.1, lligall n. 6, f. 45v, 1363/05/23; AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 59r-v, 1387/12/27; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 19r-24r, 1403/02/03; AMGi, I.1.1., n. 41, f. 17v-19r, 1411/01/23. En el primer cas mencionat, a més, al cap de dos mesos la cessió de poders dels consellers a l'executiu fou completa, segons ja hem vist: AMGi, I.1.2.1, llig. n. 6, f. 45r-v, 1363/07/07.

⁹⁴¹ AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 244r-245v, 1370/01/26.

⁹⁴² AMGi, I.1.1., n. 2, f. 8v-9r, 1353/02/05; AMGi, I.1.1., n.12, f. 12r-v, 1383/05/15; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 92r-94v, 1435/11/04.

⁹⁴³ Entre força d'altres ocasions que es podrien citar: AMGi, I.1.1., n. 30, f. 26r-28-v, 1394/07/08.

⁹⁴⁴ AMGi, I.1.2.1., llig 6, reg. 1, f. 42r, 1363/03/19; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 43v-44v, 1414/05/08; AMGi, I.1.1., n. 44, f. 38r-39v, 1418/09/09; AMGi, I.1.1., n. 45, f. 41r-v, 1419/07/02; AMGi, I.1.1., n. 48, f. 8r-v, 1426/01/15. L'any 1392, fins i tot, pot documentar-se clarament la seqüència: primerament el consell donà

com mostrarem, encara que fos el consell qui, d'entrada, conferia poders als representants de la universitat, posteriorment esdevenia molt habitual que els punts concrets que els missatgers havien de tractar o totes les novetats que calia replantejar mentre transcorria la legació només es discutissin entre els jurats.

Per una altra banda, l'aprovació de tot el consell (o de la major part d'aquest) era igualment indispensable per taxar els salaris o retribucions d'individus que havien actuat al servei del municipi, alhora que per remetre deutes a contribuents o a d'altres morosos de la hisenda local. Ho estipulaven clarament les importants ordinacions promulgades per l'infant Joan l'any 1377, així com provisions posteriors del rei Martí⁹⁴⁵. De tota manera, com en moltes altres qüestions regulades per aquestes disposicions, no sembla que, en moments posteriors, això s'acabés posant a la pràctica exactament com s'estipulava. D'entrada, va ser molt freqüent que en la mateixa transferència als jurats de la potestat de nomenar missatgers s'incloués el dret que els establissin el salari, de manera que aquesta tasca finalment escapava al control directe de l'assemblea⁹⁴⁶. I, així mateix, el consell pogué autoritzar els jurats per fer composicions o definir impagaments a favor de la tresoreria del municipi⁹⁴⁷.

Això no obstant, l'evolució d'aquesta prerrogativa estigué marcada per força vaivé. L'any 1393 es traspassava als jurats a tenor d'una provisió del rei que els designava per taxar salaris de la gent que treballava per interès del municipi i, en especial, per abordar qualsevol

potestat als jurats per nomenar dos nuncis per anar davant del rei per oposar-se a la demanda del dot de Violant, filla d'aquest, i, un mes més tard, els magistrats, al seu torn, dugueren a terme l'elecció: AMGi, I.1.1., n. 25, f. 47r-v (1392/05/30), f. 58r-v (1392/06/05).

⁹⁴⁵ Respectivament: ACA, C, reg. 1723, f. 38v-42r, 1377/11/10, Girona. Vegeu DOCUMENT 3; Ll. Verd, docs. 350 (1403/11/07), 351 (1403/11/12); vegeu, així mateix, cap. 1.4.1.3. Era també usual en d'altres poblacions que el monarca atorgués al consell local la possibilitat de dirimir sobre els recursos presentats pels contribuents que es consideraven perjudicats per una taxació excessiva dels seus béns, com mostra el cas de Manresa: M. TORRAS SERRA (ed.), *El Llibre Verd de Manresa...*, doc. 86 (1372/05/27); vegeu sobre això igualment: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 278-290, 402-405. Tanmateix, segons el que hem observat a Girona, després que els regidors ho requerissin, els procediments judicials contra aquests deutors sempre acabaven anant a càrrec dels oficials reials.

⁹⁴⁶ Entre d'altres exemples, succeí l'any 1386 quan, davant de les desavinences entre el rei Pere el Cerimoniós i el seu primogènit, el futur Joan I, es resolgué des del consell enviar missatgers que visitessin ambdues corts (AMGi, I.1.1., n. 15, f. 30v-31v, 1386/02/21) o l'any 1419 per nomenar nuncis que presentessin recursos per revocar una imposició de penes per part de Lluís de Requesens, governador general de Catalunya, que era considerada una vexació (AMGi, I.1.1., n. 45, f. 15v-17v, 1419/02/27). En aquest darrer cas, a més, el permís per estipular els honoraris dels emissaris també incloïa la possibilitat d'obtenir préstecs en nom de tota la universitat per poder-los costejar. En el fons, potser només en moments molt puntuals els membres de l'executiu actuaven per pròpia iniciativa. A tall de mostra, quan els jurats de 1401 taxaren el notari local Bonanat Nadal per unes gestions que anà a fer davant la cort del rei a Saragossa: AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg. de 1401-02, f. 19r-v, 1401/12/29.

⁹⁴⁷ Es féu així l'any 1429, en què el consell donà poder als membres de la juraderia per realitzar per aquests deutes a favor de les arques locals composicions, pactes, avinences, gràcies i remissions: AMGi, I.1.1., n. 49, f. 77r-78r, 1429/01/21.

causa que això suscités⁹⁴⁸. Deu anys més tard, per contra, el monarca concedia a la universitat gironina que no seria permès que els contribuents de la ciutat poguessin fer apel·lacions a l'audiència reial en relació a les taxacions de talles i l'àmbit a què s'emplaçava la presentació de recursos per ser resolts de manera sumària era el consell denominat general i no la juraderia⁹⁴⁹.

Finalment, val a dir que feia falta l'autorització del consell perquè la resta de representants municipals encetessin gestions de tipus molt divers. No calia només per adoptar certes estratègies fiscals o financeres o per nomenar càrrecs, síndics o d'altres representants, sinó també per mobilitzar-se o prendre una postura oficial en nom de la comunitat davant d'altres instàncies o per posar en marxa una iniciativa d'interès general. En aquest sentit, per exemple, l'any 1403 els jurats requerien que el consell els facultés per emprendre les accions necessàries davant de les bandositats entre el cavaller Bernat de Pontós i els seus valedors, d'una part, i el ciutadà Gabriel I Miquel, de l'altra. Un parell de dècades més tard, en canvi, es permetia als mateixos magistrats obtenir del rei provisions per les grans despeses que suposarien les obres de la llera del Ter i, sobretot, amb vista als entrebancs que es trobaven perquè el clergat hi contribuís, segons ja hem comentat⁹⁵⁰. Comptat i debatut, d'acord amb el que hem vist de bon principi que expressaren en alguns moments els jurats, tal volta era cert que poques polítiques arrencaven sense l'aprovació o, almenys, l'aquiescència d'una part substancial del consell.

b) Una aproximació al seu funcionament

Abans d'aprofundir en l'altre òrgan axial del règim municipal, la juraderia, i valorar-los tots dos dins del "contínuum" d'institucions de govern existent a la Girona baixmedieval, continuem revisant alguns aspectes del consell essencials pel propòsit d'aquest apartat: com anem remarcant, intentar comprendre les implicacions i possibilitats que oferia ser conseller. Per això, observarem ara com devien funcionar a grans trets les sessions del consell. Posteriorment dedicarem un epígraf sencer a les condicions exigides i als procediments per accedir-hi.

⁹⁴⁸ Ll. Vermell, doc. 64 (1393/02/22).

⁹⁴⁹ Ll. Verd, doc. 351 (1403/11/12).

⁹⁵⁰ Respectivament: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 126r-127r, 1403/10/06; AMGi, I.1.1., n. 48, f. 59r-60r, 1427/07/15.

Tal com planteja M. Turull pel cas del consell de la vila de Cervera, en la presa d'acords en òrgans com la reunió de 80 consellers de la ciutat de Girona hauríem de presumir que es considerava l'existència d'un mínim d'assistents, o sigui d'una mena de quòrum. Així i tot, segons constata el mateix autor en el cas que analitza, la legislació vigent a mitjan segle XIV era molt poc eloqüent en aquest sentit. De fet, tampoc no sembla que mai obligués a l'assistència d'un membre del govern a totes i cadascuna de les assemblees que es convoquessin⁹⁵¹. Malgrat això, hi ha indicis clars de preocupació per la poca presència de consellers en les sessions de l'assemblea, sobretot coincidint amb períodes conflictius en què cresqué la desafecció. Així, en diverses provisions de l'etapa compresa entre, aproximadament, 1370 i 1400, s'establí un mínim d'assistents perquè els acords del consell poguessin tenir validesa.

Destaca per la transcendència que acabà tenint el privilegi de 1393 concedit pel rei Joan I amb el qual reestablia i ampliava de manera perpètua la provisió del seu pare sobre la formació del consell i en què afegia que la congregació de 41 persones de les 80 elegides per prendre-hi part durant un any, o sigui «ad faciendum consilium ipsius civitatis et ad representandum eandem», «faciant consilium supradictum dum tamen omnes octuaginta persone ad dictum consilium more solito fuerint evocate»⁹⁵². L'any 1400, enmig d'un

⁹⁵¹ M. TURULL RUBINAT, «La prise de décision dans les conseils...», p. 89-90. Quant a l'obligació de presentar-se a totes les reunions del consell, a Girona hi ha només alguna referència esporàdica que la remarqui. Davant de les dificultats perquè el consell es reunís (en el marc de la controvertida creació del principat de Girona a favor del futur Alfons el Magnànim), el monarca ordenà als seus oficials a la ciutat que obliguessin als elegits consellers a assistir a les reunions del consell: Ll. Vermell, doc. 94 (1416/10/12). Això no obstant, tot fa pensar que es tractava d'una disposició conjuntural que no assentà precedent legal. Per contra, en d'altres ciutats catalanes sí que sembla que el jurament de l'ofici de conseller implicava la promesa formal d'assistència a totes les sessions, com passava a Tarragona al segle XV: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a les darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 96-97. Amb tot, a la Barcelona del tombant del tres-cents al quatre-cents l'absentisme dels jurats a les sessions del Consell de Cent era força freqüent, per bé que, en la presa de possessió del càrrec, havien promès assistir-hi sempre. Això ha portat a algun autor a considerar que des d'aquest òrgan de govern no hi havia gaire marge per incidir en la política municipal: Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Una època tranquil·la en el govern de Barcelona...», p. 165-182. A Saragossa, per contra, s'anà més enllà per resoldre el problema: es documenten moltes disposicions amb penes precises pels jurats i consellers que no acudissin a les reunions: M. Isabel FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza en el siglo XV*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1978, p. 51-52, 82-83. Val a dir que en un gran nombre de poblacions occitanes i franceses també s'adoptaren mesures com ara multes amb la mateixa finalitat: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 206-207. S'hi cita el cas de Millau, però, a partir de bibliografia complementària, igualment el de Tarascó, Lió i altres indrets.

⁹⁵² Ll. Vermell, doc. 63 (1393/02/22, València.). Val a dir que deu anys abans, en una revisió prèvia feta per Pere III del privilegi de 1345 atorgat per ell mateix, el monarca s'havia avingut a la petició dels síndics que, en nom de la ciutat, aleshores havien comparegut a les Corts de Montsó, per establir un nombre encara inferior per considerar vàlides les deliberacions del consell. En concret, demanaven i se'ls consentí que, congregat un mínim de 41 persones, l'acord de 22 persones fos suficient per aprovar una resolució: «viginti due persone sint in unum concordés, illud habeatur pro firma ac si omnes dicte octuaginta persone seu maior pars ipsarum concordarent unanimiter super eo». El pretext adduït és prou revel·lador: «attento quod plures ex illis qui ad faciendum dictam universitatem anno quolibet eliguntur sunt mercatores et alii qui pro suis per agendis negociis habent necesario et frequenter civitatem predictam exire»: Ll. Verd, doc. 334, 1383/08/12, Montsó.

complex procés de novació del deute i després de dos intents fallits de convocatòria, el rei Martí s'avingué a rebaixar el nombre mínim a 25 individus, però sembla que tan sols es tractà d'una mesura excepcional⁹⁵³. A més, es pot documentar que diverses reunions del consell s'hagueren de posposar per falta de quòrum, cosa que demostra que era un criteri tingut en compte abans que s'establís per llei⁹⁵⁴. I, òbviament, potser no es decidí regular tant per assegurar el màxim de suport possible a determinades propostes com per agilitzar una maquinària que, des de l'òptica de determinats sectors, era massa lenta, a part que menys manejable si només estava permès deliberar amb tots els consellers presents. En certa mesura, a més, fixant-se un mínim d'assistents, probablement en un càlcul tan a la baixa com fos possible, s'evitava que la no compareixença a una sessió o l'abandonament mentre aquesta tenia lloc constituís una estratègia eficaç d'oposició política, com s'endevina de vegades mentre no es legisla⁹⁵⁵.

Fos com fos, un cop s'assolia el quòrum exigít, s'obria l'assemblea. Les actes d'aquestes reunions que es conserven, en una primera etapa, com a simples contractes notariais en els llibres de negocis del propi consell i, només a partir de les acaballes del segle XIV, en volums dedicats més específicament a les assemblees, no ofereixen un retrat gaire complet de com transcorrien. Tanmateix, diversos elements fan pensar que, per norma general, els temes a debatre i les propostes eren sempre introduïdes pels jurats i que, mitjançant un sistema de majories no estrictament quantitatives, s'acabava definint tota una sèrie d'acords

Per una altra banda, d'efecte molt transitori com la resta d'elements de la provisió fou el quòrum de 31 persones fixat l'any 1376 en un sistema que preveia un consell de 45 membres: ACA, C, reg. 1792, f. 101r-103v, 1376/02/01, Girona (editat a C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societat...*, p. 114-117).

⁹⁵³ Ll. R., vol. II, doc. 421, 1400/02/10. En localitats com Manresa també es documenten mesures excepcionals per afrontar l'absència d'un mínim de presents al consell, per exemple l'any 1380 quan es permeté, en detriment del quòrum habitual de 2 consellers i 15 jurats en el consell especial, una rebaixa a 10 jurats; o, per contrast, l'any 1397 s'optà per ampliar el consell general de 75 a 100 membres, de manera que seria més fàcil assolir un mínim de 40 jurats: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 348-353.

⁹⁵⁴ A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n.12, f. 11v, 1383/04/28; AMGi, I.1.1., n. 35, f. 43r-44v, 1400/03/27. Comptat i debatut, atesa la cronologia, els dos casos citats, juntament amb altres episodis coetanis, deuen tenir força a veure amb la iniciativa que conduí a l'obtenció de les provisions reials de 1383 i de 1400, respectivament.

⁹⁵⁵ Evidentment, això no s'arribà a expressar mai amb claredat ni en aquests termes. L'argumentari per justificar la fixació d'un mínim força rebaixat d'assistents al·ludia més aviat a les dificultats dels mercaders per comparèixer a totes les sessions del consell atesa la necessitat de vagar constantment pels seus negocis (com veïem l'any 1376), a la impossibilitat de fer congregar tot el consell complet i a la lentitud que imprimia a aquest organisme l'excés de components mentre que hi havia temes per resoldre amb urgència, tal com posa de manifest una provisió de 1374 que tornarem a comentar: «axí que aplegar lo dit general consell és cosa fort dampnosa, sumptuosa e perilosa a la cosa pública de la dita ciutat, con ab gran dificultat en lo dit nombre se justa lo dit general consell e seguex-se'n molt gran dampnatge, car per tarda d'aquells qui són appellats al dit consell, se perden molts affers que no's desembarguen ab temps, segons que la qualitat d'aquells requeria. Hoc encara que alsuns d'aquells qui són appellats e són obedients de ésser en lo dit consell cové de esperar los altres qui són appellats e'i deuen ésser, de que's segueix gran inconvenient e dampnatge»: ACA, C, 925, f. 80r-82r, 1374/01/11, Barcelona.

que esdevenien ordinacions per als habitants de la ciutat o, com hem vist, autoritzacions perquè l'executiu actués amb el vist-i-plau del consell⁹⁵⁶. En conseqüència, pocs cops s'elaborava una relació específica de l'evolució dels debats, sinó que simplement es registraven els acords presos i, en tot cas, s'anotaven a continuació els dissentiments, ja que els individus que es desmarcaven d'una determinada proposició sembla que volguessin el·ludir qualsevol responsabilitat en relació a les repercussions de la mesura finalment adoptada⁹⁵⁷.

c) Els requisits i mecanismes d'accés

Pel que ens ocupa, però, resulta encara de més importància conèixer què es requeria a un habitant de la ciutat per poder participar en algun moment de la seva vida en l'òrgan polític de referència de la comunitat, el consell de 80 membres. Molt a grans trets, se suposa que qualsevol ciutadà tenia l'opció d'ingressar-hi sempre que reunís una sèrie de condicions tocants a l'estatus o a la consideració social. Realment devien ser criteris ben definits, si bé acceptats pel conjunt de veïns de forma tàcita i a Girona posats en pràctica pels jurats sortints a l'hora de confeccionar el nou consell. Així mateix, en el cas que ens ocupa, més enllà de referències sempre força genèriques a persones «magis sufficientes et discretas», «pus abtes e pus suficientes» o entre aquelles «sufficientioribus ac precellentioribus vita et moribus et preceretis dicte civiatis in facultatibus opulentis», tot el conjunt d'elements

⁹⁵⁶ Per exemples en què el primer que es feia una vegada oberta l'assemblea era escoltar la proposta dels jurats: AMGi, I.1.1., n. 43, f. 9r-10r, 1414/01/03; AMGi, I.1.1., n. 54, f. 10v-12v, 1437/01/09. La idea de prendre la majoria (encara que sense quantificar-la) com a referència per decantar-se per una o altra proposta s'esmenta de forma molt genèrica en el moment que s'enuncia una certa resolució sense detallar com s'hi ha arribat (AMGi, I.1.1., n. 44, f. 38r-39v, 1418/09/09), encara que no sempre sembla que sigui determinant això i pot succeir que la major part real dissenteixi de la mesura pactada (AMGi, I.1.1., n. 54, f. 22r-25v, 1437/04/06). De vegades s'entreveu una mica millor aquest sistema de majories en algunes declaracions de consellers que l'escrivà recull, com ara l'any 1390. Discussint-se sobre la conveniència d'aportar un donatiu gracios als reis, un dels membres del consell digué que calia deixar la decisió en mans dels jurats i s'anotà que, efectivament, aquella era la postura d'una majoria que no es comptabilitza («prout alii qui sunt major pars»): AMGi, I.1.1., n. 21, f. 54v-55v, 1390/07/03. En el cas de les designacions de càrrecs, per contra, sempre sembla que s'imposaren els candidats amb més suports en detriment dels altres: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 26r-28r, 1401/06/07. Sobre aquest sistema de majories no necessàriament numèriques o d'una mena de mecanismes d'assentiment tàcit, vegeu: M. TURULL RUBINAT, «La prise de décision dans les conseils...», p. 96-99 i Caroline FARGEIX, *Les élites lyonnaises du XVe siècle au miroir de leur langage: Pratiques et représentations culturelles des conseillers de Lyon, d'après les registres de délibérations consulaires*, Paris: De Boccard, 2007, p. 445-451. Quant a les comunes italianes també s'ha posat en relleu la complexitat d'unes pràctiques deliberatives que, malgrat tenir el fonament teòric en el dret canònic o en l'obra jurídica d'autors contrastats, no van ser mai tan regulades com les tècniques electorals: Patrick GILLI, «As fontes do espaço político: Técnicas eleitorais e práticas deliberativas nas cidades italianes (séculos XII-XIV)», *Varia Historia*, 26 (gen-juny 2010), p. 91-106.

⁹⁵⁷ Per només algunes de les moltes mostres d'aquestes disconformitats personals en què els implicats volien que constés clarament en acta el seu desacord amb un punt concret: AMGi, I.1.1., n. 37, f. 39v-40v, 1379/01/13; AMGi, I.1.1., n. 15, f. 26r-v, 1386/01/16; AMGi, I.1.1., n. 44, f. 1r-7v, 1418/01/01; AMGi, I.1.1., n. 54, f. 114r-v, 1438/10/31.

valorats no es féu explícit (i encara segurament de forma parcial només) fins a una data molt tardana dins del període que ens ocupa⁹⁵⁸.

En concret, no aparegueren per escrit fins a unes disposicions de la reina Maria de l'any 1445, que segellaven un procés de reforma del règim municipal iniciat l'any 1437. S'hi exposava, entre d'altres aspectes, que només era possible designar consellers els hereus, pares i caps de casa que havien complert 25 anys quant a la mà major i mitjana, i els solters d'aquestes mans o els casats i solters de la mà menor que haguessin assolit la trentena⁹⁵⁹. Així mateix, es fixaven barreres en la mobilitat entre mans i, sobretot, s'estipulava el llinatge o la presència d'avantpassats directes al govern com a criteri bàsic d'accés. També s'assenyalava una incompatibilitat rellevant: no podia formar part del consell cap individu que aleshores fos oficial reial o ocupés un benefici eclesiàstic⁹⁶⁰. No cal dir que tots aquests aspectes reapareixen en la legislació pròpia d'altres municipis de la Corona⁹⁶¹.

⁹⁵⁸ Pel que fa a la tercera referència: ACA, C, 945, f. 194v-197r, 1385/10/03, Girona. En efecte, un dels criteris, com veurem, passava per haver assolit certa edat, però aquest atribut no era suficient.

⁹⁵⁹ Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13). Certament, ja s'usaven els 25 anys com a edat mínima per esdevenir conseller en una de les ordinations del rei Pere III de la dècada de 1370 que, insistim-hi, tingueren efecte molt poc temps: ACA, C, 925, f. 80r-82r, 1374/01/11, Barcelona. Aquesta mesura implantada pel Cerimoniós potser responia a certes distensions que ja s'havien manifestat a principis del decenni quan alguns sectors del consell refusaren que en els nomenaments de síndics es tinguessin en compte els vots dels menors de 25: AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 27v-28v-, 1370/02/18. Sobre la importància de l'edat en l'exercici de càrrecs públics, vegeu les reflexions que s'ofereixen des de l'òptica del regne de França dels segles XIV i XV: Bernard GUENÉE, «L'âge des personnes authentiques; ceux qui comptent dans la Société médiévale sont-ils jeunes ou vieux?», a François AUTRAND (ed.), *Prosopographie et genèse de l'État moderne*, Actes de la table ronde du C.N.R.S., Paris: École Normale Supérieure de Jeunes Filles, 1986, p. 249-279.

⁹⁶⁰ Pel que fa a la vinculació amb l'Església, s'ha de tenir present que ja a la dècada de 1330 s'excloïen els clergues dels candidats a magistratures municipals, si bé s'hagué de puntualitzar que la prohibició no afectava els que havien rebut tonsura en edat pueril: Ll. Verd doc. 87 (1330/02/23), 120 (1333/07/16). En d'altres poblacions com la vila de Perpinyà la possibilitat que algú hagués avançat en els primers graus de la carrera eclesiàstica també era una matèria que calia regular. Allí, a diferència de Girona, un privilegi reial, tot al·legant la davallada demogràfica posterior a la Pesta de 1348, consentia que també podien accedir als òrgans polítics (de fet, fins i tot al consolat o executiu) els que havien estat tonsurats: Vicent GARCIA EDO (ed.), *El Llibre Vert Major de Perpinyà. (s. XII-1395)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2010, doc. 216 (1351/03/25). El mateix principi sembla que fou reprès respecte dels anomenats clergues conjugats a Puigcerdà dècades després: S. BOSOM i S. VELA (eds.), *Llibre de les provisions reials...*, doc. 91(1396/03/28).

⁹⁶¹ Així poden confrontar-se els requisits que identifiquem per Girona amb els que F. Cortiella assenyalava per Tarragona al segle XV, en què, al marge de força coincidències, per contra, fins a 1404 no s'admeteren juristes o notaris al servei de senyors i, més endavant, també s'exigia un mínim de deu anys de residència a la ciutat, no haver pledejat mai contra el municipi i, fins i tot, després de 1428, haver acceptat la reducció dels censals que se'n percebien: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 96. Per altra banda, a Manresa, des de la segona meitat del segle XIV, per tenir opcions a formar del consell de la ciutat se n'havia de ser oriünd o haver-hi residit un mínim de cinc anys (lapse ampliat finalment a deu) i ser major de 25 anys. Així mateix, hi tenien vedat l'accés els carnisers i els flequers, a la vegada que persones amb plets oberts amb la universitat, amb deutes a favor d'aquesta superiors a 10 s., que en un període concret regissin l'escribania pública i les de les corts dels oficials reials, n'actuessin de procurador fiscal o exercissin de procuradors d'eclesiàstics o de cavallers de la rodalia: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 229-238, p. 420. A València, per ser conseller d'una de les parròquies en què no importava, d'entrada, la condició estamental (regien d'altres valors en el cas de les conselleries reservades als generosos i als menestrals) s'havia de ser natural o haver-se naturalitzat a la ciutat tot contribuint a les obligacions comunes i, a partir de 1418, haver contractat matrimoni canònicament, a banda d'haver assolit la majoria fixada en els 25

Ben mirat, alguns anys abans ja s'havien enunciat limitacions concretes i motivades per moments de dificultats de la tresoreria municipal i del propi govern. En aquest sentit, el gener de l'any 1401 el rei Martí l'Humà havia proveït que ningú que degués diners a la universitat per una gestió duta a terme en nom d'aquesta o per qualsevol altra raó no pogués ser escollit membre del consell ni exercir cap ofici municipal, per bé que, al cap d'unes setmanes, el mateix monarca en matisà el contingut admetent la possibilitat que fossin nomenats els que tan sols tenien pendent pagar la seva part en una talla⁹⁶². Així mateix, sabem per referències posteriors que, a partir d'una certa època, també esdevingué un impediment formal per accedir al consell que una persona estigués integrada en les bandositats que sovint esclataven a la ciutat, encara que potser això no es recollí mai en cap privilegi concret⁹⁶³.

Sigui com sigui, no hem de perdre de vista el fet que els candidats per ingressar al consell durant un any qualsevol constituïen, en el fons, un simple grup virtual d'electes dins del conjunt de la comunitat política sense necessitat que abans s'haguessin postulat per ser nomenats. D'aquí, doncs, que no sempre es pensés en individus plenament disposats a ser escollits consellers. Dit d'una altra manera, podia donar-se l'extrem que la designació per un determinat càrrec polític es convertís en una circumstància més aviat imposada i no pas voluntària. Així les coses, constituïa una obligació assumir un ofici com el de conseller d'un municipi? El dret general vigent a la Corona no ho contemplava i, per tant, teòricament no, per bé que tot fa pensar que en determinades èpoques acabés imperant una certa constricció a acceptar les designacions si els veïns no se les prenien des de bon principi com un honor i les assumien amb una mena de sentit de responsabilitat cívica. A Girona

anys: Álvaro SANTAMARÍA ARANDEZ, *El Consell General de Valencia en el tránsito a la modernidad*, València: Generalitat Valenciana, 2000, p. 53, 164. Val a dir, finalment, que, a diferència del que veiem a la ciutat de l'Onyar, en algunes poblacions, com ara a la vila de Castelló de la Plana, s'inclouïen barreres econòmiques a la participació política fixant mínims de riquesa segons els padrons per a l'impost directe: Pau VICIANO, *Regir la cosa pública...*, p. 31-34.

⁹⁶² Ll. Vermell, docs. 78 (1401/01/24, Barcelona), 79 (1401/03/24, Barcelona). Documentem que la segona disposició fou recordada i, en principi doncs, complerta en diversos moments posteriors: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1401/03/07; AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg de 1401-02, f. 33r-34v, 1402/05/08; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 2r-11r, 1421/01/01.

⁹⁶³ L'any 1379, per exemple, s'escrivia al rei notificant-li que tres veïns estaven implicats en una de les parcialitats aleshores enfrontades i, com que ja s'havien foragitat molts consellers que formaven part d'un bàndol, ara també convenia fer-ho amb els del contrari: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 4r, 1379/12/05. En l'exercici següent també es revocà i substituï algun conseller per aquest mateix motiu: AMGi, I.1.1., n.10, f. 6v, 1380/01/06. El manament *ad hoc* de l'infant Joan que ho permeté es troba a: ACA, C, reg. 1795, f. 84v-85r, 1380/01/06, Perpinyà. Anys després, en canvi, els jurats de 1431, en completar el seu exercici, prometien formar un nou consell tenint en compte el privilegi de Joan I sobre la quota de menestrals que comentarem més avall i, al marge d'això, el fet que cap dels triats no tingués deutes a la comunitat ni formés part de bandositats sense remetre, però, a cap normativa concreta: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 2r-5r, 1432/01/01.

no es conserven disposicions particulars en aquest sentit, però sí en altres ciutats de la corona⁹⁶⁴.

Efectivament, aquesta possibilitat no exclou que en d'altres ocasions (no podem assegurar si amb més freqüència o menys) hi hagués disputes per aconseguir una plaça dins del consell. En conseqüència, esdevingueren indestriables del reconeixement jurídic d'aquest organisme els mecanismes emprats per constituir-lo: en essència, com i quan s'elegien i de quina manera hi havien de quedar representats els diversos estrats de la societat local. No en va, el sistema precís amb què es nomenaven consellers (i, per extensió, la resta de magistratures) va ser un dels camps de batalla més importants en l'àmbit de la política municipal al llarg de l'època que estudiem.

d) Els canvis de la planta de govern entre 1345 i 1446

Tal com vèiem, els dos documents de referència en l'etapa compresa entre mitjan tres-cents i mitjan quatre-cents foren el privilegi del rei Pere III de 1345 i el del seu successor Joan I de 1393. Pel que fa a la data d'elecció, el dia 1 de gener de cada any, no hi hagué mai cap canvi al llarg d'aquest període, tret de conjuntures concretes d'inestabilitat en què l'administració reial maldà per intervenir-hi i s'alterà el calendari habitual. Per contra, el procediment pel qual quedava definida la nòmina de membres del consell, el seu nombre exacte i la distribució entre les tres mans foren objecte de diversos canvis transitoris en el decurs de les dècades de 1370 i 1380, alhora que definitivament modificats arran de la reforma iniciada per la reina Maria ja a finals del decenni de 1430 (TAULA 25)⁹⁶⁵.

⁹⁶⁴ A tall d'exemple, el projecte de reforma impulsat per alguns sectors vinculats al govern municipal de Barcelona l'any 1386 incloïa la idea que els consellers que no prenguessin possessió del càrrec fossin sancionats amb mesures extremes com el confinament temporal. I sembla que la proposta acabà quallant, però amb unes penes menys severes: C. BATLLE GALLART, *La crisis social y econòmica en Barcelona...*, vol. I, p. 90-91, vol. II, doc. 8. A Perpinyà, com a contrapartida, l'any 1350 ja s'expedí una provisió reial (segurament com a confirmació d'una d'anterior) per la qual tota persona que fos elegida conseller, cònsol, missatgero qualsevol altre ofici municipal no se'n pogués excusar; una qüestió en què tornava a incidir una missiva similar de 1363: V. GARCIA EDO (ed.), *El Libro Vert Major de Perpinyà...*, docs. 111 (1363/11/22), 214 (1350/03/22). Pel que fa a la capital aragonesa, es coneixen disposicions reials de 1391 i de 1414 que declaren l'obligatorietat d'acceptar els càrrecs de conseller o de mostassaf sota certes penes pecuniàries: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 91, 106. A Manresa, segons un privilegi que l'any 1393 passà a regular el règim municipal i amb validesa, en línies generals, fins a mitjan segle XV, els jurats o membres del consell especial havien de prometre, en el moment d'accedir al càrrec, a assistir les reunions del consell general (es preveïen multes de 10 s.) i, fins i tot, a no abandonar les sessions d'aquest sense el consentiment de la majoria: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Libre Verd"...*, p. 419.

⁹⁶⁵ Vegeu els comentaris detallats que dedica C. Guilleré a una part de les ordinations aparegudes entre 1360 i 1390, bo i interpretant els canvis de la planta del govern com a conseqüència d'una presumpta agitació menestral: C. GUILLERÉ, «Reacció social i agitació menestral a Girona: entorn d'un privilegi de l'infant Joan», a ID., *Diner, poder i societat...*, p. 89-100.

Recordem que el text de 1345 estipulava la configuració d'un òrgan de 80 membres per part dels jurats sortints. Aleshores no s'especificava res sobre el repartiment per mans, un aspecte que, en efecte, ja s'entreveia en la cèlebre provisió per part de Pere el Gran de 1284 i que va suscitar controvèrsia a la dècada de 1320 (cap. 1.2). Tanmateix, tres dècades més tard del decisiu privilegi de 1345, continuava en entredit. Bona prova d'això és que, el gener de 1374, el mateix Pere el Cerimoniós, sembla que per pròpia iniciativa i sense respondre a una petició concreta de representants del municipi (o almenys no reconeixent-ho obertament), volgué deixar clar quin segment de la població havia d'acollir i projectar cadascuna de les mans: «ço és per la mà major l'estament de ciutadans, e per la mà mitjana l'estament dels mercaders, e per la mà menor l'estament dels menestrals». Malgat l'aparent simplicitat de la fórmula, el perfil exacte dels components de cadascuna de les mans, així com els criteris emprats a l'hora de crear les agrupacions (de caràcter fiscal, basats en raons professionals o, potser millor, d'acord amb intangibles com ara la consideració social assolida dins de la comunitat per cada persona o família?) no quedaren mai prou ben definits⁹⁶⁶. De fet, no succeïa ni a Girona ni en altres ciutats i viles de la Corona d'Aragó en què les mans constituïen la base dels processos electorals⁹⁶⁷. Val a dir que, en contrapartida,

⁹⁶⁶ ACA, C, 925, f. 80r-82r, 1374/01/11, Barcelona. Vegeu l'aproximació que hi dedica C. Guilleré (Id., *Diner, poder i societat...*, p. 71-75) amb molts paral·lelismes amb la traçada per C.E. Dufourq per Barcelona (Charles-Emmanuel DUFOURQ, «Honnrats», «mercaders» et autres dans le Conseil des Cent au XIVe siècle», a Emilio SAÉZ *et alii.* (coord.), *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*, Actas del coloquio celebrado en La Rábida y Sevilla del 14 al 19 de septiembre de 1981 », vol. II, Madrid: Universidad Complutense, 1985, p. 1361-1393).

⁹⁶⁷ Es regien per aquesta divisió teòrica de la societat urbana, de clara arrel corporativa i glossada per coetanis cèlebres com el menoret Francesc Eiximenis, grans ciutats com Barcelona o Perpinyà i, en certa mesura, segons detallarem, València, d'altres de dimensions similars a Girona com Tarragona o una mica menors com Manresa, però també en viles com Igualada o Vilafranca del Penedès. Per ordre de menció de cada localitat: C. BATLLE GALLART, M.T. FERRER MALLOL *et alii* (eds.), *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona...*, p. 31-46; Ph. DAILEADER, *True Citizens: Violence, Memory and Identity...*, p. 156-161; V. GARCIA EDO (ed.), *El Llibre Vert Major de Perpinyà...*, doc. 212 (1346/11/16); F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 80-82; M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 230-231; J. CRUZ RODRÍGUEZ, «El municipi igualadí medieval...», p. 19-58; Jordi VIDAL PLA, «Modificacions del regiment municipal a l'època moderna. El cas de Vilafranca del Penedès (s. XV-XVII)», *Pedralbes*, 13/1 (1993), p. 429-436. Quant a la ciutat de València, cal posar en relleu algunes especificitats com ara que la petita aristocràcia –cavallers i generosos– formava part de la mà major i que, per una altra banda, la clàssica partició estamental del consell no impedia l'existència de consellers de parròquia i, de vegades, de les conselleries de corporacions d'ofici: Rafael NARBONA VIZCAÍNO, «Orígenes sociales de los tres estamentos ciudadanos en la Valencia medieval», *Estudios*, 16 (1990), p. 7-30; Á. SANTAMARÍA ARANDEZ, *El Consell General de Valencia...*, p. 43-57, 119-164, 195-212. A la capital aragonesa, els membres del consell assessor dels jurats eren elegits pels capítols de cada parròquia, si bé Ferran I introduí també una quota composta per veïns distingits d'entre tot el comú, un tret molt propi de la concepció estamental de la comunitat que també impregnava la reforma insaculatòria de mitjana dècada de 1440 mantenint-se, però, la figura dels consellers de parròquies: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 83-89.

en algunes localitats s'optava per circumscripcions establertes dins el casc urbà amb finalitats administratives⁹⁶⁸.

Ultra tot això, fixem-nos ara en les circumstàncies que rodejaven aquesta provisió del Cerimoniós de 1374 per intentar entendre la resta del seu contingut. De fet, fou expedida a principis d'aquell any després que a les acaballes de la legislatura anterior el mateix monarca suspengués l'elecció consuetudinària prevista per l'1 de gener⁹⁶⁹. El motiu de la intervenció directa de la Corona en la renovació de les magistratures del municipi podia tenir a veure amb certes tribulacions recents a Girona, segons s'apuntava al preàmbul del text⁹⁷⁰. I, d'altra banda, no hauria de desvincular-se del fet que es nomenà un capità per coordinar el reforç dels sistemes defensius davant l'amenaça de tropes mercenàries des del nord de les Corberes⁹⁷¹.

És en aquest context excepcional, doncs, que el privilegi de 1374 incidia en un altre aspecte delicat de la configuració del consell, el seu nombre exacte de membres. Aleshores es reduí a 45, dividint-se en 15 cada mà i sense comptar els sis jurats. El monarca aprofitava l'avinentesa per enviar per carta la nòmina de les 45 persones que calia nomenar per

⁹⁶⁸ A Cervera, a partir de 1331 i fins a la fi de l'edat mitjana, aquests districtes s'anomenaven *quarters*, igual que a Tàrrrega, on des de 1342 s'abandonà el criteri de representació social: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p. 172-200; M. TURULL RUBINAT i J. RIBALTA HARO, «*De voluntate universitatis...*», p. 171. Fora de la Corona d'Aragó, en la gran amalgama que és l'extensa Corona de Castella, s'ha demostrat que en les institucions municipis no monopolitzades per la noblesa i on el col·lectiu de *pecheros* tenia força vies d'accés es basava, sobretot al segle XIV, en les tries fetes en les *collaciones* o agrupacions veïnals de base (per exemple, a Burgos, Cuenca, Sòria o Cáceres), alhora que al sud del Tajo (l'arc Sevilla-Toledo-Múrcia) tenien molta influència en la vida política local els jurats de cada parròquia urbana: José María MONSALVO ANTÓN, «La participación política de los pecheros en los municipios castellanos de la Baja Edad Media: Aspectos organizativos», *Studia històrica. Historia medieval*, 7 (1989), p. 37-94. En les viles i ciutats llenguadocianes ens consta que les que tenien un únic consell es basaven en districtes dins de la població, mentre que ciutats més grans prenen com a referència diverses franges socials: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 198-199; Albert RIGAUDIÈRE, «Hiérarchie socio-professionnelle et gestion municipale dans les villes du Midi français au bas Moyen Âge», a ID., *Gouverner la ville au Moyen Âge...*, p. 167-214; Noël COULET, «Quartiers et communauté urbaine en Provence (XIIIe-XVe siècles)» a Monique BOURIN (ed.), *Villes, bones villes, cités et capitales: Études d'histoire urbaine (XIIe-XVIIIe siècle) offertes à Bernard Chevalier*, Caen: Paradigme, 1993, p. 351-359, en especial 354-357. A Anglaterra, o més concretament a la ciutat de Londres, les bases constituents del consell comú del segle XIV es trobaven en els districtes (*wards* i no pas equivalents a les *parish* o parròquies): Caroline M. BARRON, *London in the Later Middle Ages: Government and People 1200-1500*, Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 121-146.

⁹⁶⁹ ACA, C, reg. 1090, f. 42v, 1373/12/29, Barcelona.

⁹⁷⁰ En qualsevol cas, més enllà de les bandositats entre faccions, força habituals a l'època, només ens ha estat possible trobar el rastre dels conflictes següents. Per un costat, hi ha ecos en la documentació cancelleresca d'una crida a sometent del rei i de la sortida de les hosts de les diverses ciutats i demarcacions per perseguir malfactors que havien assassinat el sots-veguer de Barcelona i agents seus, una ordre que els jurats de Girona es resistien a acatar (ACA, C, reg. 1090, f. 153r, 1374/04/24, Barcelona). Per l'altre, s'esmenten agabellaments o petits aldarulls lligats a la provisió de gra per a la pròpia capital gironina (Ibid., f. 155r, 1374/04/22, Barcelona).

⁹⁷¹ Recordem cap. 1.3.2.1.

l'exercici iniciat feia pocs dies⁹⁷². A més, ordenava que no havien de posar en pràctica l'elecció els sis regidors tot sols com de costum, sinó juntament amb el batlle. Finalment, de cara a escollir els nous jurats d'entre el consell constituent, s'introduïa un mecanisme d'atzar; no així, en canvi, pels candidats a esdevenir consellers en futurs exercicis, ja que el seu nom, escrit a partir de llavors en rodolins dins de bossots constaria en una llista tancada d'electes, la qual només es revisaria, sota la supervisió conjunta de batlle, jurats i consellers, en cas de defuncions i, per tant, de la manca del mínim de 45 aspirants necessari. Per al nomenament de substituïts d'entre aquesta nòmina de consellers, en canvi, s'empraria el mateix sistema de rodolins i bosses⁹⁷³. Tanmateix, la novetat que suposava el recurs a l'atzar sembla que topà amb el rebuig frontal de la majoria de sectors amb presència al govern municipal⁹⁷⁴.

En una clara maniobra de signe contrari per part de la cort de l'infant Joan, tot just un any i escaig després, el febrer de 1376, s'expediren unes noves ordinacions que modificaven punts essencials de les anteriors⁹⁷⁵. El primogènit les encarregà al jurista Jaume Monells, vicecanceller seu, però ciutadà de la mateixa Girona, i aquest elaborà una sèrie de

⁹⁷² No degué ser gens infreqüent aquesta pràctica dels monarques d'impulsar modificacions de la planta de govern i en la mateixa publicació dels nous criteris oferir una nòmina completa dels qui havien de passar a ocupar l'òrgan reformat. I tot això amb o sense la demanda prèvia explícita dels representants municipals, però, en tot cas, cal suposar que sempre arran d'algun avís o gest per part de la ciutadania local. Es manifesta, sense anar més lluny, en els complets capítols per al nou regiment de la ciutat de Manresa de l'any 1393, quan el rei Joan introduí en el mateix document la relació dels quatre grups de 25 persones que haurien de formar part del consell especial del municipi durant el quadrienni successiu: M. TORRAS SERRA (ed.), *El Llibre Verd de Manresa...*, doc. 128 (1393/03/25), especialment p. 340-341.

⁹⁷³ ACA, C, 925, f. 80r-82r, 1374/01/11, Barcelona. La introducció de procediments mixtos per al nomenament de càrrecs combinant l'atzar i la cooptació pot rastrejar-se en d'altres poblacions catalanes durant les dècades de 1370 i 1380; per exemple, a la ciutat de Lleida, on una privilegi del Cerimoniós del març de 1386, també amb el propòsit d'esquivar les males pràctiques, avalava l'ús de boles de cera per extreure els noms dels electors de càrrecs: Joan J. BUSQUETA RIU, *Història de Lleida*, vol. III (Baixa edat mitjana), Lleida: Pagès, 2004, p. 100-106. Tanmateix, en casos com Manresa, ja en una provisió reial de 1346 els consellers i jurats quan deixaven el càrrec havien de proposar una terna de substituïts, el nom definitiu dels quals s'extrauria d'un bací amb boles de cera i paperets. Amb tot, en una reforma profunda de 1393 sembla que es retornà a un sistema per votacions (*a més veus*): M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 230-231, 414, 428-429. L'estudi integrat d'aquestes reformes conegudes (i més que s'haurien de documentar i analitzar) a escala del principat i de la corona, emplaçades en un context polític general que s'hauria de reconstruir amb precisió, segurament aportaria claus indispensables per a la comprensió del fenomen.

⁹⁷⁴ Abans d'acabar l'any 1374 ja hi havia mostres de desencant amb el sistema. En una lletra enviada com a resposta a una missiva prèvia dels jurats, Pere III insistia que calia continuar observant les seves disposicions, per més que creguessin que aquell any la sort havia afavorit persones "insuficients" (ACA, C, reg. 1245, f. 119r, 1374/12/26, Lleida).

⁹⁷⁵ ACA, C, reg. 1792, f. 101r-103v, 1376/02/01, Girona (editat a C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societat...*, p. 114-117). Encara que farien falten recerques de més abast sobre el tema, la historiografia ja ha posat en relleu la dialèctica entre les polítiques que impulsaren la cort del rei Pere III i la del seu primogènit i futur successor, Joan, amb la voluntat d'atraure diferents segments de la societat catalana. Per una visió general: R. TÀSIS MARCA, *Pere el Cerimoniós i els seus fills...*, p. 116-118, 156-166. S'ha detectat, sobretot, pel cas de la ciutat de Barcelona, però també se n'han entrellucat traces en l'administració d'una comunitat molt més petita com era l'aljama de jueus de Girona. Respectivament: C. BATLLE GALLART, *La crisi social y econòmica en Barcelona...*, vol. I, p. 87-88; J. RIERA SANS, *Els jueus de Girona i la seva organització...*, p. 108-151.

disposicions que, d'acord amb el preàmbul, pretenien revisar-ne d'anteriors, tant d'èpoques passades com de més recents. Així s'ordenà mantenir el nombre de 45 consellers sent 15 de cada mà, per bé que s'insistia que s'havien de congregar aquests i no més, a la vegada que s'inseria un matís significatiu en obrir la mà menor a grups més enllà dels menestrals *stricto sensu*, com s'afirmava que per tradició havia succeït. En cas de dubte, d'altra banda, prevaldria l'opinió dels jurats. En el fons, es volia trencar amb una de les principals novetats de 1374 tot afirmant que la representació al govern s'havia de repartir entre mans «axí com és usat antigament» i no «per estaments de ciutadans, ne de mercaders, ne de menestrals».

Altre cop aquest nou sistema fou íntegrament vigent a penes dos exercicis: la tardor de 1379 el propi duc de Girona i futur rei Joan I emetia una nova provisió amb què oficialitzava instruccions que uns mesos enrere ja havia donat en persona als jurats i consellers d'aquell any i que alteraven en gran mesura privilegis anteriors malgrat no revocar-los. A partir d'aleshores el consell passava a ser de 60 membres (20 de cada mà), encara que comprenent també els sis jurats. A més, com havia fet el Cerimoniós tres anys abans, el primer llistat de 60 consellers ja el donà el propi infant⁹⁷⁶. Així mateix, els escollits haurien de romandre al consell durant un bienni, tot i mantenir-se la preceptiva renovació anual de l'ofici de jurat. Transcorreguts aquests dos anys, els regidors, acompanyats per tres representants de cadascuna de les mans, podrien elegir personalment els seixanta nous membres del consell. En cas de mort o altres impediments, els consellers serien rellevats d'acord amb el que ja preveia la provisió de 1376. Una puntualització important que s'hi afegia era que entre els consellers «no sien mesos dos de una casa», és a dir que no podien formar part del consell dos parents directes.

L'infant Joan, tot i ja haver-ne enviat una relació a finals de 1379, el dia 4 de gener de 1380 féu arribar a Girona una nova llista definitiva dels 60 ciutadans que havien d'integrar el consell durant els següents dos anys⁹⁷⁷. A més, oferia un argument prou revelador per justificar el fet d'haver ampliat, respecte de 1376, el nombre de consellers de 45 a 60. Segons s'apunta, la mà major en aquells darrers anys havia tingut massa poder en perjudici de la mitjana i de la menor. Fa l'efecte, doncs, que l'estratègia de la cort ducal havia variat de sentit en poc temps o, com a mínim, amb el seu discurs així ho procurava transmetre:

⁹⁷⁶ ACA, C, reg. 1795, f. 71r-72r, 1379/10/14, Perpinyà. L'infant havia sojornat a Girona des del 14 de maig fins al 9 de juny d'aquell any: D. GIRONA LLAGOSTERA, «Itinerari de l'Infant en Joan...», p. 455. La nòmina dels 60 consellers que calia investir es documenta en la missiva que segueix a les ordinacions: ACA, C, reg. 1795, f. 72v-73r, 1379/10/14, Perpinyà.

⁹⁷⁷ ACA, C, reg. 1794, f. 215r-216v, 1380/01/04, Perpinyà.

d'impedir que la mà menor quedés sota control únicament dels menestrals, ara passava a mostrar certa preocupació pel protagonisme excessiu de l'estament superior del consell.

De tota manera, difícilment podem interpretar aquests moviments limitant-nos a la lletra de les provisions ducals. Al darrere hi havia de ben segur factors més complexos lligats, per exemple, a la conjuntura financera que en aquells moments travessava la hisenda gironina, enmig d'una àmplia operació de reducció d'interessos del deute que havia implicat suspensions de pagues de pensions i que en molts aspectes havia estat coordinada per oficials del futur Joan I. A més, les necessitats crematístiques de la pròpia cort de l'infant degueren motivar uns quants d'aquests girs, en el sentit que la negociació d'una ajuda graciosa amb els que regien aleshores el govern de la ciutat conduïa normalment a afavorir els seus interessos durant un cert temps o, com a mínim, fins que no s'entaulava un nou acord⁹⁷⁸. I, al capdavall, la pròpia intervenció de l'infant en el funcionament de les institucions municipals constituïa sovint una arma de pressió en les demandes de donatius⁹⁷⁹.

Amb tot, la bateria d'instruccions a propòsit del regiment del municipi de Girona no s'aturà aquí, ni tampoc els aparents canvis de rumb en el projecte polític. A principis de l'any 1381, el primogènit de Pere III es dirigia a sis veïns de la ciutat de l'Onyar perquè, davant d'uns aldarulls esmentats sense cap precisió, escollissin personalment les persones que conformarien el consell, el nombre de les quals remetia a la seva voluntat, i ja donava per confirmada qualsevol tria que fessin mentre hi incloguessin dos veïns el nom dels quals comunicava en la missiva⁹⁸⁰. El cercle de modificacions gairebé anuals sembla que començà a tancar-se a l'agost de 1383 amb una nova provisió del rei (i no del seu fill), a petició de dos síndics que li havien anat a demanar⁹⁸¹. Aleshores es retornava al format de consell de 80 membres establert pel privilegi de 1345 i es delimitava, com hem vist, el quòrum de 41 persones.

Això no obstant, molt probablement de resultes de la inestabilitat política d'aquells anys, a la tardor de 1385 el Cerimoniós, al·ludint de nou a altercats a la ciutat, a la confusió que

⁹⁷⁸ Recordem en aquest sentit que, justament a finals de 1379, Girona atorgà a la cort del primogènit del Cerimoniós una ajuda de 11.000 s. que, a la pràctica, cobraren uns quants dels seus cortesans.

⁹⁷⁹ Vegeu cap. 1.3.3.4.

⁹⁸⁰ ACA, C, reg. 1759, f. 103r-v, 1381/01/06, Barcelona. El gran desgast de la tinta del registre de negocis del consell i jurats d'aquella legislatura (AMGi, I.1.1., n. 11) impedeix resseguir amb exactitud com es portà a terme la renovació impulsada pel duc. Encara que a principis d'any seguia havent-hi els mateixos jurats que l'any 1380, posteriorment sembla que foren rellevats, igual que el conjunt de consellers: AMGi, I.1.1., n. 10, f. 52r, 1381/02/14; AMGi, I.1.1., n. 11, f. 35v.

⁹⁸¹ Ll. Verd, doc. 334, 1383/08/12.

presidia el govern local i, sobretot, a la mala tria que s'havia fet dels consellers d'aquell exercici, tornà a ordenar la conformació d'un consell de 40 membres de cara al nou curs polític que començaria el gener següent⁹⁸². I en tornava a oferir la relació de membres (que, de fet, sobrepassaven la quarantena fins arribar a 47), els quals s'haurien de congregar i procedir al nomenament de càrrecs segons s'havia estilat sense tenir en compte les ordinacions de l'infant Joan. Fos com fos, la continuïtat de les noves instruccions del monarca es veieren condicionades per la seva pròpia mort l'any 1387 i la successió immediata. I és que quan el Cerimoniós ja es trobava moribund, el duc havia suspès l'acta de renovació del consell que havia de tenir lloc el següent 1 de gener, en realitat, tal com havia fet el seu progenitor un any enrere, per bé que llavors no enviava un nou llistat de consellers, sinó que prorrogava el mandat dels investits el gener de 1386 al llarg de tota la legislatura de 1387 i fins l'abril de 1388. El dia 15 d'aquest últim mes, al·legant danys i perills d'una hipotètica elecció, designava personalment els sis nous jurats i els 90 consellers, trenta de cada mà, que els haurien d'assessorar⁹⁸³. El format de consell de 40 membres havia tornat a quedar desplaçat per un de més nombrós. Finalment, l'any 1393, després d'un parell de dècades d'un constant ball de xifres, un nou privilegi del primogènit de Pere III, aleshores ja successor seu al tron, consolidà de forma definitiva el consell de 80 membres⁹⁸⁴.

Comptat i debatut, al llarg de tot el període estudiat la tendència més habitual fou que el consell denominat general comptés amb uns 80 membres. Això no obstant, tal com mostren les restitucions dels llistats de consellers de les diverses legislatures que analitzarem, també fou habitual que els jurats sortints nomenessin i prenguessin possessió del càrrec no exactament 80 persones, sinó més, arribant alguns cops fins a la norantena⁹⁸⁵. Una part de la confusió anava vinculada al fet que no s'acabà de precisar mai en aquesta època si els membres de l'executiu, és a dir els sis jurats, si eren igualment comptabilitzats

⁹⁸² ACA, C, reg. 945, f. 194v-197r, 1385/10/03, Girona. És possible que la imposició fos contestada des d'alguns sectors de la ciutat i els jurats es dirigiren al duc per consultar què es podia fer davant d'aquella novetat. Documentem la maniobra de forma molt indirecta: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11670, f. 15v, 1386/07/05.

⁹⁸³ S'explica a J. RIERA SANS, «Els avalots del 1391 a Girona...», p. 106-107. Cal advertir que se cita la referència documental corresponent a la designació nominal del 15 d'abril de 1388 però no de la suspensió de les eleccions de l'1 de gener de 1387 ordenada a finals de 1386.

⁹⁸⁴ Ll. Vermell, doc. 67 (1393/11/29).

⁹⁸⁵ Per citar només alguns exemples, l'any 1386 es nomenaren 86 consellers, els anys 1411 i 1414, 83 i 87 respectivament, mentre que, en canvi, en legislatures com la de 1421, 1429 o la 1412 s'arribaren als 97, als 98 i als 99 consellers, successivament (TAULA 34). En el cas de la ciutat de Barcelona durant la primera meitat del tres-cents, s'observa una tònica similar pel que fa al Consell de Cent, com el nom indica, en teoria, amb 100 membres encara que, en realitat, força sovint uns quants més: C.E. DUFOURQ, «“Honrats”, “mercaders” et autres...», p. 1379.

dins de la nòmina de consellers o, en canvi, alliberaven places. De tota manera, arran dels mecanismes incorporats per la reforma encetada l'any 1437 que comentarem més endavant, el nombre de 80 esdevingué molt més rígid.

Per una altra banda, més enllà dels matisos introduïts a la dècada de 1370, la qüestió de les mans i de la seva representativitat al consell no havia quedat del tot resolta. De fet, la franja de la mà menor continuava suscitant controvèrsia. En principi corresponia als menestrals, però no se'ls reservaven formalment totes les places. Així les coses, el rei Joan, l'any 1389, disposà que, d'entre la vuitantena de persones que formaven el consell d'acord amb privilegis anteriors, a partir de llavors era preceptiu que 27 fossin elegides «ex utentibus officiis seu arte mecanica», és a dir, únicament entre els homes d'ofici o menestrals⁹⁸⁶. D'aquesta forma se'ls assegurava l'exclusivitat en la quota de conselleries de la mà menor. Però és que, a més, s'atorgava a les corporacions d'ofici la potestat per procedir a l'elecció dels seus propis delegats al consell. Sense identificar quines ni quantes eren les corporacions reconegudes, se'ls permetia congregar-se per separat a partir del 18 de desembre de cada any a fi que triessin quatre representants de cadascuna d'elles, sumant en total 54 persones. La relació completa que en resultés seria entregada per escrit als jurats que estaven a punt d'acabar mandat i que el dia d'any nou havien de nomenar els nous consellers just abans de deixar el càrrec. Els magistrats, d'entre els 54, en seleccionarien la meitat, o sigui 27 per ingressar al consell com a membres de la mà menor, encara que sense estipular-se el nombre de places que corresponia a cadascuna de les corporacions⁹⁸⁷.

⁹⁸⁶ ACA, C, reg. 1895, f. 158r-159r, 1389/02/04, Montsó. Recordem que la seqüència d'esdeveniments que s'inicià a finals de 1386 amb la suspensió per part de l'infant Joan de les eleccions que havien de tenir lloc l'1 de gener de 1387 ha estat comentada per J. RIERA SANS, «Els avalots de 1391...», p. 106-108.

⁹⁸⁷ En d'altres poblacions del principat estudiades fins ara també s'ha posat en relleu que, per aquestes dates, les corporacions d'ofici guanyaren pes en els mecanismes electorals dels consells. En primer lloc, en un privilegi concedit entre 1387 i 1388 pel monarca a la ciutat de Barcelona, s'institucionalitzava l'estament dels artistes al Consell de Cent per tal de distingir els mestres d'oficis d'altres membres habituals de la mà menor, com els notaris o els especiers. Els membres d'aquest estament dels artistes serien elegits pels consellers però basant-se en les informacions prèvies ofertes pels còsols de les corporacions o els prohoms d'oficis: C. BATLLE GALLART, *La crisis social y econòmica en Barcelona...*, vol. I, p. 99-100. Així mateix, a Lleida, arran d'unes ordinacions promulgades pel rei Pere III l'any 1387, es reservaren cinc places d'un consell general de 50 membres (15 de cadascuna de les tres mans) per a les diverses corporacions d'oficis de la ciutat. Se'n delimitaven una quinzena i se'ls concedia a cadascuna triar un representant en l'oportunitat que se'ls oferiria segons una rotació anual (correspondria cada any a cinc corporacions) durant un trienni: R. GRAS ESTEVA, *Història de la Paeria...*, p. 194-205; Enrique MUT REMOLA, *La vida econòmica en Lérida de 1150 a 1500*, Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1956, p. 171-172. Aquesta mesura de rotar les conselleries de la mà menor entre els diversos oficis probablement ja es troba en un dels exemples més precoços del reconeixement jurídic del paper dels menestrals en la configuració del consell com és el de Perpinyà, on des de 1346 se'ls assegurava per llei força protagonisme: P. DAILEADER, *True Citizens: Violence, Memory and Identity...*, p. 156-161. També sembla il·lustratiu de tot aquest fenomen el cas de Vilafranca del Penedès, on l'any 1390 el rei Joan I va atorgar un privilegi en què, trencant amb la clàssica divisió tripartita per mans, es dividien els vilatans en dotze agrupacions d'oficis de cara a designar candidats a càrrecs posteriorment elegits mitjançant mètodes d'atzar.

La novetat, però, despertà els recels d'una part de la població gironina. I és que podem documentar que els mateixos jurats de 1389, pocs dies abans d'acabar la legislatura, intentaren frenar l'aplicació d'aquell nou mecanisme, assegurant al rei que s'estava procedint contra els privilegis de la ciutat i culpant els menestrals d'entorpir la subhasta de les imposicions. El rei atengué la súplica i revocà, en primera instància, les seves pròpies disposicions⁹⁸⁸. Per això, les corporacions hagueren d'insistir que es respectés el que havien obtingut mesos abans i sembla que el monarca tornà a canviar de parer, qui sap si incentivat per certes contribucions extraordinàries ja esmentades en el marc de l'entrada armanyaquesa de la tardor de 1389 i les negociacions de l'any següent amb canvi de jurats inclòs el mes de juliol⁹⁸⁹. Així, a les acaballes de 1391, constatem que s'encetaren des d'algunes corporacions els preparatius per triar aspirants a consellers de cara al curs de 1392⁹⁹⁰. Finalment, l'any 1393 Joan I prengué una postura ferma i prorrogà el privilegi durant una vintena d'anys⁹⁹¹.

Tot i això, és molt probable que el sistema tingués poca continuïtat: Jordi VIDAL PLA, «Modificacions del regiment municipal...», p. 430-432.

⁹⁸⁸ El rei es dirigí als seus oficials a la ciutat per impedir la celebració de les assemblees de les corporacions per triar representants al·ludint a les raons que li havien indicat prèviament els jurats: ACA, C, reg. 1925, f. 29-31v, 1389/12/21, Barcelona.

⁹⁸⁹ Vegeu cap. 1.3.2.3.

⁹⁹⁰ Sabem que els menestrals hagueren de pressionar perquè la provisió es respectés, per exemple, segons AMGi, I.1.1., n. 22, f. 24v-25v, 1390/12/06. Tanmateix, un pelleter es desplaçà a la cort reial per aconseguir que Bartomeu Sirvent, protonotari regi, recuperés el privilegi dit dels menestrals elaborat feia poc: Ibid., f. 31v, 1390/12/31. A propòsit de l'aplicació d'allò disposat el febrer de 1389 a finals de 1391: AHG, Gi-02, vol. 60, f. 92v-93r, 1391/12/24. En qualsevol cas, la provisió original del rei Joan ja s'acompanyava d'una missiva adreçada personalment a tres ciutadans il·lustres a qui s'encarregava redactar un memorial de les persones dels distints oficis que eren susceptibles d'integrar la mà menor, de manera que, en especial en un primer moment, tal vegada el sistema no deixà de ser mediatitzat pel nucli de prohoms més poderós de la ciutat o, des d'una altra òptica, els cercles locals de confiança del monarca: ACA, C, reg. 1895, f. 199v-200r, 1389/02/04, Montsó.

⁹⁹¹ Vegeu aquest privilegi de pròrroga per 20 anys a: C. Pergamins, vol. I, doc. 643, 1393/02/22, València [= ACA, C, reg. 1904, f. 213v-214r, 1393/02/22, València]. La seva obtenció molt probablement estava vinculada a la missatgeria autoritzada des del consell de Girona el mes de desembre de 1392 amb la missió de defensar els privilegis de la ciutat i la provisió corresponent a les conselleries de menestrals: AMGi, I.1.1., n. 26, f. 17v, 1392/12/07. L'obtenció del privilegi s'ha d'emmarcar, d'altra banda, en la negociació entaulada entre la corona i els representants gironins per una contribució en relació amb Sardenya i en què, tal com hem vist, la monarquia emprà la investigació dels fets del call de 1391 com a mesura de pressió: la data d'expedició coincideix amb la remissió de penes indestruable de la proferta finalment concedida de 15.500 florins (cap. 1.3.3.4.). Tenint en compte el caràcter finalment transitori de la reforma, la provisió no es recollí en cap cartulari de la ciutat, tot i que és cert que en el privilegi expedit el mateix dia (i copiat en el segon llibre de privilegis per ordre d'antiguitat, el Llibre Vermell) amb què es prorrogava el de Pere III de 1345 s'hi incloïa la clàusula següent amb la qual s'admetia la seva existència: «novam concessionem non preiudicetur in aliquo aut etiam derogetur seu fiat lesio aliqualis privilegio vel eius ampliacioni per nos hodierna die ministrilibus seu illis qui intitulantur de manu minori dicte civitatis concessio et facte, nostroque pendentis sigillo munito; immo ipsius privilegii tempore sive eo privilegio durante, ille viginti septem, de quibus in eo mencio habetur, includantur et comprehendantur in dictis octuaginta personis iuxta modum et formam precontentos»: Ll. Vermell, doc. 63 (1393/02/22).

El desembre de 1394, segurament de resultes del procés negociador per la demanda del maridatge de la infanta Joana, emetia una nova provisió amb què validava tots els privilegis vigents concedits a la ciutat, inclòs el més recent que fixava la quota de menestrals al plenari⁹⁹². Per consegüent, s'aplicà el procediment descrit sense gairebé interrupcions exercici rere exercici fins que l'any 1412 se n'iniciaren els tràmits previs, però no es completà de cara al consell que s'havia d'instaurar pel 1413⁹⁹³. Ben mirat, llavors el termini de 20 anys acabava d'expirar⁹⁹⁴. I segurament per aquesta raó deixà d'emprar-se el mecanisme de tria per part dels oficis i es conservà només la quota fixa a l'assemblea de 27 persones de la mà menor⁹⁹⁵.

Al marge de les fluctuacions en el nombre de consellers i de la representativitat de l'estament inferior, ja a les acaballes del període objecte d'estudi, des de la cort reial i la del governador general de Catalunya, càrrec aleshores ocupat pel noble Joan de Corbera, s'encetà una reforma que es desenvolupà amb diferents fases entre 1436 i 1446 i que ha estat ben estudiada per S. Sobrequés⁹⁹⁶. A finals d'aquest primer any el governador es presentà a la ciutat amb lletres de comissió de la reina Maria i l'ordre d'investigar l'equip de govern i, en definitiva, de vigilar de prop com es duia a terme l'elecció de l'imminent 1 de

⁹⁹² A propòsit de la composició que es féu per aquell maridatge: cap. 1.3.3.3. Per la provisió règia que esmentem: Ll. R., vol. II, doc. 409 (1394/12/22). Aquesta missiva degué ser el fruit, en darrera instància, d'una legació enviada davant de la cort de Joan I a Barcelona el mes d'octubre com a resposta a la demanda del maridatge per part del monarca. Per contra, el consistori gironí volia aprofitar l'oportunitat per defensar les llibertats de la ciutat i, en especial, el privilegi dels menestrals i altres afers tocants a la redempció de jurisdiccions alienades: AMGi, I.1.1., n. 30, f. 44v-45v, 1394/09/22. El nombre d'emissaris en aquella ocasió fou excepcionalment alt, de sis representants: Ibid., f. 49v-50r: 1394/09/26.

⁹⁹³ Pel que fa a diversos exemples de la posada en pràctica del mecanisme descrit amb les reunions dels diversos oficis i la presentació d'una llista de candidats als jurats: AMGi, I.1.1., n. 31, f. 17r-18v, 1394/12/31; AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg de 1401-02, f. 24r-v, 1401/12/29. El primer exemple citat de 1394 ens mostra que s'unien els oficis en les següents agrupacions: la dels corders, bracers i basters; la dels sastres, pellissers i juponers; la dels teixidors; la dels picapedrers i fusters; la dels blanquers; la dels sabaters; la dels ferrers i argenters; i, en darrer lloc, la dels bossers, albadiners, mercers i vidriers. Comparant la relació amb la de dos anys després, però, sospitem que aquestes no eren totes les agrupacions existents, ja que se'n repeteixen algunes, per bé que se n'esmenten d'altres al mateix temps: la dels blanquers; la dels teixidors i flassaders; la dels escrivans i procuradors; la dels bossers, albadiners, mercers i vidriers; la dels sastres; la dels picapedrers; la dels hostalers; la dels ferrers; la dels sabaters; la dels paraires; i la dels especiers: AMGi, I.1.1., n. 32, f. 53r-55v, 1396/12/27.

⁹⁹⁴ La que segurament fou l'última ocasió que se celebraren aquestes reunions: AMGi, I.1.1., n. 42, f. 99r, 1412/12/29. Per l'exercici següent només documentem que el pregoner municipal cobrà la crida en què s'instava els menestrals a escollir consellers segons la concessió règia, però potser tot just es tractava precisament del pregó de finals de 1412: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 18, reg. 3, f. 66r, 1413/12/29.

⁹⁹⁵ Vegeu un exemple de la conservació de la reserva de 27 conselleries per a menestrals tot remetent a la provisió de 1389 i no a l'ampliació per 20 anys de 1393: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 2r-6r, 1424/01/01. A l'època moderna, almenys en teoria, la quota seguí respectant-se fins a una reducció del nombre total de consellers a la seixantena l'any 1654: Xavier TORRES SANS, «El municipi de la Casa d'Àustria: insaculació i aristocratització (segles XV-XVII)», *El govern de la ciutat (I): De la Gerunda romana (segle I aC) a la Girona borbònica (segle XVIII)*, Girona: Ajuntament de Girona, 2011, p. 115-131, p. 121; Joan BUSQUETS DALMAU i Antoni SIMON TARRÉS, *Girona al segle XVII*, Quaderns d'història de Girona, Girona: Ajuntament-Diputació de Girona, 1993, p. 30-31.

⁹⁹⁶ S. SOBREQUÉS VIDAL, «El règimen municipal gerundense...», p. 165-234.

gener. Malgrat l'oposició dels jurats, Joan de Corbera aconseguí implantar el mètode que teòricament havia dissenyat la reina en tant que lloctinent del seu marit. El nou sistema ampliava el nombre de candidats que podrien escollir els magistrats dimissionaris a 40 per les mans major i mitjana i a 52 la menor, a la vegada que es recuperaven mecanismes de factor aleatori similars als de la dècada de 1370 per escollir magistrats, si bé ara també per extreure el nom dels membres definitius del consell que havia de comptar amb 27 persones de cada mà⁹⁹⁷. Per tal que el procediment tingués validesa els anys següents, es requerí que la reina n'estengués privilegi, cosa que féu al cap de pocs dies. Tanmateix, topà de nou amb les resistències de molts ciutadans i, fins i tot, el suport que aquests reberen dels síndics del braç reial que consideraven l'afer com una ingerència reial inadmissible i el denunciaren com a greuge a les Corts aleshores en curs a Barcelona⁹⁹⁸.

En un clima certament tens, en l'elecció de 1438 s'acatà el nou sistema, però amb un protest al qual s'adheriren molts consellers. I els cinc anys subsegüents prosseguí, encara que, per alguna raó que se'ns escapa, s'acabaren designant sempre 27 consellers respectivament per les mans major i mitjana i, en canvi, 26 per la menor⁹⁹⁹. A més, com exposa Sobrequés, els censos previs no respectaven el nombre de futuribles que dictava el privilegi expedit l'any 1437, de manera que, d'acord amb el mateix autor, els jurats sortints continuaven exercint un gran control sobre la llista d'aspirants a accedir al consell. Alhora, en cadascuna de les eleccions anuals hi hagué conflictes, els quals culminaren l'any 1443 quan el col·legi de sis jurats quedà partit en dos bàndols a l'hora de confegir la nòmina de candidats i es denuncià que s'hi havien inclòs ciutadans amb incompatibilitats manifestes per ser designats consellers. La reina, en tant que lloctinent del monarca, tornà a intervenir en el procediment dissenyant de manera unilateral un nou equip de govern.

Els problemes reaparegueren a la fi d'aquell mateix exercici i es gestà una enèsima reforma que féu allargar el mandat dels jurats de 1444 fins a l'abril de l'any següent. El nou procediment electoral entrà en vigor a principis de 1446 i la seva principal aportació era que apartava encara més de la supervisió dels jurats que acabaven mandat la llista d'aspirants pel

⁹⁹⁷ AMGi, I.1.1, n. 53, f. 81r-86r, 1436/12/31; AMGi, I.1.1, n. 54, f. 2r-8v, 1437/01/01.

⁹⁹⁸ Ll. Vermell, doc. 102 (1437/01/09, Barcelona). Sobre el debat que es plantejà a les Corts l'any 1437 i, alhora, alguns matisos a la interpretació clàssica de Sobrequés de tot el procés d'implementació de la insaculació a Girona, vegeu: J. FERNÁNDEZ TRABAL, «De prohoms a ciutadans honrats.», p. 352-354, 360-362.

⁹⁹⁹ AMGi, I.1.1, n. 54, f. 87r-94v, 1438/01/01; AMGi, I.1.1, n. 55, f. 2r-9v, 1439/01/01; AMGi, I.1.1, n. 55, f. 54r-60v, 1440/01/01; AMGi, I.1.1, n. 56, f. 2r-10v, 1441/01/01; AMGi, I.1.1, n. 56, f. 54r-61r, 1442/01/01; AMGi, I.1.1, n. 56, f. 166r-167r, 1343/01/21. Caldria veure, doncs, l'aplicació pràctica al llarg de les dècades posteriors a la fi d'aquest estudi de la quota de 27 consellers de la mà menor que fixaven la provisió de 1389 i el privilegi de 1393.

següent, en la mesura que se cedia la facultat de redactar-la a una comissió electora paritària de 9 membres configurada a partir dels consellers cessants. En contrapartida, el nomenament final tant dels membres del consell de 80 com dels jurats i de la resta d'oficis continuava regit per l'extracció atzarosa de butlletes. A despit de les modificacions realitzades, durant força temps la ciutat seguí agitada per les bandositats i per alteracions amb una gran virulència que implicaren també la menestralia i els pagesos de la rodalia. Davant d'això, l'any 1456 el lloctinent del rei, Joan de Navarra (el futur monarca Joan II d'Aragó) presentà la proposta d'implantació definitiva del mètode insaculatori i, encara que amb pocs defensors, el consell general l'aprovà. Quedà sancionada en forma de privilegi l'any 1457, i entrà en vigor l'any 1458¹⁰⁰⁰. El flamant sistema potser tampoc contribuï a millorar excessivament la situació, tal com, de fet, s'entreveu en la informació sobre l'etapa posterior, ja a la vetlla de l'esclat de la Guerra Civil, que aporta el propi S. Sobrequés.

Malgrat les diverses reformes de la planta del govern al llarg del darrer terç del segle XIV i de les dècades centrals de la centúria següent, el fet que la presa de possessió del càrrec de conseller havia d'anar acompanyada de jurament no va posar-se en entredit. En efecte, la designació no tenia validesa fins que no es prestava jurament i homenatge a un dels oficials jurisdiccionals que representava el rei en el districte, en general al batlle (un aspecte, no obstant això, que segurament canvià a la dècada de 1440). A banda de garantir lleialtat i honradesa en l'exercici del càrrec, així com en la tria que havia de conduir a l'elecció dels diversos magistrats locals, a partir de finals de la dècada de 1370 l'acte de jurament també

¹⁰⁰⁰ La introducció dels mètodes insaculatoris arreu de la Corona d'Aragó ha estat un tema tradicional d'interès per la historiografia sobretot modernista, per tal com esdevingué un punt de partida bàsic pels règims municipals de l'època dels Àustria, és a dir, els existents fins a principis del segle XVIII. Pel que fa al cas de la ciutat de l'Onyar, vegeu les atinades reflexions de X. Torres en el sentit que caldria revisar la idea que la pràctica insaculatoria era absolutament innovadora i tingué conseqüències dràstiques: X. TORRES SANS, «El municipi de la Casa d'Àustria...», p. 115-131. Queda, de moment, com a obra de referència pel principat que sintetitza molts estudis de cas previs i exposa les debilitats de les tesis romàntiques i anti-Trastàmara que incidien en els perjudicis de la ingerència règia d'autors com Ferran Soldevila així com les que abogaven per la capacitat pacificadora i redreçadora de les mesures que encapçalava l'obra de J. Vicens Vives: J. M. TORRAS RIBÉ, *Els municipis catalans...*, p. 47-116. Pel que fa al regne de València, vegeu, entre d'altres: David BERNABÉ GIL, *Privilegios de insaculación otorgados a municipios del reino de Valencia en Época Foral*, Alacant: Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert-Diputació, 2012. Respecte del d'Aragó: M. Isabel FALCÓN PÉREZ, «La introducción del sistema insaculatorio para la provisión de cargos municipales en Aragón», *XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, La Corona d'Aragona ai tempi di Alfonso il Magnanimo*, Nàpols, setembre de 1997, Nàpols: Comune di Napoli-Paparo Edizioni, 2000, vol. I, p. 253-276. Val la pena destacar, així mateix, l'èmfasi de R. Narbona, en una perspectiva de conjunt de la insaculació arreu de la corona, en el fet que les ordinacions insaculatories afavorien matrícules tancades d'electes amb qualitats i rangs tipificats per optar a determinats càrrecs també objecte d'una marcada graduació, de manera que es retirava gran part del poder dels consells com a planter de magistrats: R. NARBONA VIZCAÍNO, «Algunas reflexiones sobre la participación vecinal...», p. 126-127, 135-136. Per un estudi del cas concret de Castelló de la Plana en què, després d'un perspicaç balanç historiogràfic, es planteja una hipòtesi per la introducció del sistema insaculatori que el vincula amb l'interès de la monarquia i els creditors censalers per garantir l'estabilitat de la hisenda local: P. VICIANO, *Regir la cosa pública...*, p. 255-260.

comportava assegurar el compliment de les ordinacions dictades per l'infant Joan sobre el funcionament de la hisenda local¹⁰⁰¹. A la pràctica, tot i l'obligatorietat de l'acte, entre que es publicava la relació dels nous ocupants de càrrecs i es constituïa oficialment el consell i els òrgans que n'emanaven podien arribar a passar setmanes o, fins i tot, mesos¹⁰⁰².

Un altre aspecte que val la pena tenir en compte a propòsit de la constitució del consell anomenat general de la ciutat de Girona és que no existia cap limitació formal a la perpetuació en aquest òrgan, llevat de les provisions d'efecte només temporal de 1370¹⁰⁰³. Dit d'una altra manera, un individu podia ser elegit dos anys seguits o més per exercir de conseller¹⁰⁰⁴. Com veurem, tanmateix, les condicions eren diferents en els càrrecs electes de renovació anual, en especial el de jurat, en què sí que hi havia un termini mínim de vacació.

e) Les comissions extraordinàries de consellers assessors o adjunts dels jurats

Fins ara només ens hem referit a dos òrgans plenament consolidats en la maquinària política del municipi de Girona de mitjan segle XIV: el consell (en general de 80 membres) i la juraderia (o col·legi de 6 jurats). En efecte, en el cas i l'època que ens ocupen no cristal·litzà cap altra estructura de govern intermèdia o paral·lela. I això a diferència, sense anar més lluny, del complex entramat de consells de la ciutat de Barcelona o, fins i tot, de

¹⁰⁰¹ Pel que fa a les ordinacions de 1377: *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona). Quant al mecanisme del jurament per part dels oficials dels municipis a la Catalunya baixmedieval i moderna, en especial a propòsit del cas de la Barcelona del segle XV: Montserrat BAJET ROYO, *El jurament i el seu significat jurídic al principat segons el dret general de Catalunya (segles XIII-XVIII): Edició de la «Forma i pràctica de celebrar els juraments i les eleccions a la ciutat de Barcelona en el segle XV»*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2009. Pot constatar-se, amb lleus matisos, la concreció d'aquestes practiques en l'edició del llibre de sessions del consell de la ciutat de Barcelona del tres-cents: C. BATLLE, M. T. FERRER *et alii* (eds.), *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona...*

¹⁰⁰² Reflecteixen aquesta possibilitat provisions reials com les concedides l'any 1384 o, en especial, l'any 1416, després de la queixa que molts consellers postergaven el seu jurament i «per firmes iuris et alia subterfugia indebite se excusant». Respectivament: ACA, C, 1798, f. 89v-90v, 1384/07/15, monestir de Pedralbes; Ll. Vermell, doc. 94 (1416/10/12).

¹⁰⁰³ En concret, l'expedida per Pere III l'any 1374 estipulava que durant tres anys un ciutadà que acabava d'ocupar el càrrec de jurat no podia tornar a ser conseller, ni per tant aspirar a cap magistratura; havia d'esperar, doncs, al cinquè any des que expirava el seu mandat dins l'executiu: ACA, C, 925, f. 80r-82r, 1374/01/11, Barcelona. La de l'infant Joan I també impedia repetir en l'ofici de jurat durant dos anys, però, com a contrapartida, permetia als jurats sortints romandre al consell: ACA, C, 1795, f. 71r-72r, 1379/10/14, Perpinyà. Segurament és la tònica que acabarà prevalent: la limitació de dos exercicis per perpetuar-se a la juraderia, però, en canvi, cap per formar part del consell general en legislatures consecutives.

¹⁰⁰⁴ A la vila de Cervera, després de diverses reformes culminades l'any 1331, no es contemplava formalment cap període de vacació per a l'elecció com a conseller, si bé la pràctica demostra una certa aplicació de disposicions de l'any 1316 que fixava un termini mínim de 4 anys entre dues conselleries, però mai tinguda en compte per a l'accés a càrrecs de govern distints: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baixmedieval...*, p. 609-612. Contràriament, en d'altres ciutats de la corona com Saragossa, des de finals del segle XIV calia respectar un any de vacació: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 92. És possible que al regne de València regís un fur que obligava cada any a la renovació completa dels consells municipals: J. A. BARRIO BARRIO, «Las élites políticas urbanas en la gobernación de Orihuela...», p. 796.

l'estratificació a tres nivells (regidors, consell estret o particular i consell més general) que es pot entreveure al llarg dels segles XIV i XV en poblacions com Lleida, Manresa o Cervera¹⁰⁰⁵. Tot plegat deixant al marge l'exemple de poblacions menors en què la idea primigènia de consell general potser no s'havia perdut del tot i podia seguir convocant-se de forma extraordinària el conjunt de caps de casa¹⁰⁰⁶.

Això no significa, tanmateix, que tot el consell actués sempre en bloc. Segons apuntàvem i veurem abastament més endavant, de vegades no es trobà la resposta necessària quan urgí convocar-lo o resultà complicat assolir un mínim d'assistents en determinades circumstàncies. Però, a més, no sembla que l'assemblea plenària de bastantes desenes d'individus fos la fórmula desitjada en totes les situacions. Així les coses, no fou rar que, bé per iniciativa del propi consell, bé per petició expressa dels jurats, l'executiu es rodegés d'una comissió temporal d'assessors, emanada del propi col·lectiu de consellers de l'any

¹⁰⁰⁵ Quant a Barcelona i a l'articulació de consells reduïts des de principis del segle XIV, vegeu C. BATLLE i M. T. FERRER *et alii* (eds.), *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona...*, p. 21-25. A la ciutat de Lleida, arran d'una reforma de 1386, el nombre de membres del consell general (fins aleshores demostrat que verdaderament massiu) quedà reduït a 50, alhora que es creà un consell particular de 22 consellers, al marge de la possibilitat que s'organitzessin comissions especials o prohomenies per a afers concrets: R. GRAS ESTEVA, *Història de la Paeria...*, p. 62-64, 74-75; Joan J. BUSQUETA RIU, *Història de Lleida...*, p. 104-105; Max TURULL RUBINAT, «Rafael Gras y de Esteva y el estudio del municipio medieval en Lérida», ID., *El gobierno de la ciudad medieval...*, p. 201-212, en especial, p. 209-210. A Manresa, amb força continuïtats amb sistemes anteriors, a partir de 1393 es disposà per privilegi reial la creació d'un consell de cent ciutadans que nodriria, respectivament, un consell dit general de 75 membres (amb competències centrades en grans temes com les emissions de rendes, les propietats del municipi o l'elecció dels càrrecs de mostassaf, racional i clavari), un dit especial de 25 jurats (realment amb tot el poder efectiu) i, alhora, els quatre consellers que encapçalarien el govern de la ciutat: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 414-427. Quant al cas de Cervera, per bé que, des de principis del segle XIV diversos privilegis fomentaven el poder del consell de prohoms, complementari a un consell restringit de 20 membres, en la presa de decisions per part de l'executiu o paeria, unes ordinacions de 1421 promulgaren, davant la inoperància demostrada fins aleshores pel col·lectiu de consellers, la instauració d'un consell de seixantena per a l'elecció de certs càrrecs, l'autorització de donatius i gràcies o de l'inici d'accions en nom del comú. I, a més, per sota d'aquest consell se'n creava un de cent membres, si bé amb unes funcions i una transcendència molt menors: M. TURULL RUBINAT i P. VERDÉS PIJUAN, «Gobierno municipal y fiscalidad en Cataluña...», p. 507-530, en especial 526-530. A Tàrrrega, a semblança de Girona, la principal transformació en aquest sentit fou la conversió, l'any 1369, d'un consell que se seguí denominant general en un òrgan d'accés restringit que integrava, entre d'altres representants, els 4 paers i els 20 membres d'un consell ordinari: M. TURULL RUBINAT i J. RIBALTA HARO, «*De voluntate universitatis...*», p. 176-181.

¹⁰⁰⁶ Pel que fa a d'altres poblacions de dimensions més reduïdes, com Castelló d'Empúries o Igualada, el grau de jerarquització dels òrgans polítics també era distint, ja que hem d'insistir en la idea que a la Girona de mitjan segle XIV el consell que es denominava general ja era molt lluny d'una assemblea de tots els caps de casa, de manera que seria equivalent, per exemple, al consell "secret" de la vila empordanesa reduït a una quarantena o vintena de persones que, juntament amb els quatre còsols, constituïa el govern efectiu en detriment d'un consell general que només es reunia de forma esporàdica. A Igualada també hi havia, d'entrada, un veritable consell general que perdé atribucions a favor d'un consell reduït, sancionat legalment l'any 1365 (si bé de forma definitiva no fou fins a 1381). Això no obstant, el consell general continuaria sent requerit quant calia endeutar-se en nom de tota la comunitat. Sobre ambdós casos, vegeu, respectivament: J. PELLA i FORGAS, *Historia del Ampurdán...*, p. 532-533; Albert COMPTE FREIXANET, *Castelló d'Empúries: el centre històric, Empuriabrava, Parc Natural dels Aiguamolls*, Castelló d'Empúries: Ajuntament, 1995, p. 38-39, 50-52; J. CRUZ RODRÍGUEZ, «El municipi igualadí medieval...», p. 23-29. En d'altres territoris de l'Occident europeu com les viles del Migdia francès també coexistien les assemblees extraordinàries de caps de casa amb un o més consells de caràcter restringit: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 194-195.

corresponent i generalment paritària, és a dir, amb representació de totes tres mans. D'aquesta manera passaven a considerar-se adjunts dels jurats per a uns temes més o menys concrets i sense necessitat que el consell al complet aprovés el que decidissin¹⁰⁰⁷. La intenció de respectar les quotes estamentals pertinents suposà que es formessin grups normalment de 6, 9 o 12 membres, i en casos molt excepcionals 15.

Trobem la traça de comissions de prohoms que col·laboraven amb els jurats per prendre determinades decisions ja a la dècada de 1360¹⁰⁰⁸. Això no obstant, foren especialment freqüents a partir de la dècada de 1390 i dels primers anys del segle XV, coincidint amb una de les etapes que considerem frontissa en l'evolució de l'endeutament i de la hisenda del municipi. Aquests grups d'adjunts escollits entre les tres mans hagueren, doncs, d'ocupar-se, juntament amb els jurats, d'adaptar els valors de les imposicions a la nova realitat econòmica, de cercar noves formes de finançament (com préstecs o la licitació d'anadiments d'imposicions), de trobar la manera d'alleugerir les càrregues que oprimien a les arques locals o d'executar els deutes a favor d'aquesta institució que s'havien anat acumulant¹⁰⁰⁹.

Un altre aspecte potser mai del tot aliè a les dificultats financeres que també abordaren alguns assessors d'aquests anys fou la conflictivitat social en forma de bandositats¹⁰¹⁰. I, ja posteriorment, se n'escolliren per motius de tota mena, com ara per a la important obra de millora de la llera del Ter; per oposar-se al projecte de constitució d'un virregnat a la ciutat l'any 1426; per organitzar la botiga de forment del municipi; per enviar nuncis a renegociar amb la reina Maria el nou sistema d'elecció que des de la cort i la governació general de Catalunya s'havia volgut implantar a Girona a partir de l'any 1436; o, en darrer terme, per

¹⁰⁰⁷ Per norma general, a tenor de les actes conservades, no s'especificava d'on partia la iniciativa de crear una comissió, però hem de suposar que, tot i que potser no fos una idea inicial seva, sempre feia falta el consens previ dels jurats per dur la proposició al consell i perquè es resolgués amb èxit. Una prova *a contrario* d'això la trobaríem l'any 1418, quan foren dos membres del consell els que sol·licitaren nomenar una comissió i, per la presumpta falta d'interès dels jurats, la petició molt probablement no fou atesa: AMGi, I.1.1., n. 44, f. 24v-27r, 1418/07/29.

¹⁰⁰⁸ Aleshores havien de ser 6 (i explícitament 2 de cada estament) i discutir sobre com finançar 25.000 s. del donatiu repartit via fogatge de les corts de Cervera de 1359 en el marc de la guerra contra Castella: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, s.f., 1360/11/16.

¹⁰⁰⁹ Successivament: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 42v-46r, 1391/11/15; AMGi, I.1.1., n. 32, f. 19r-v, 1396/08/18; AMGi, I.1.1., n. 33, f. 12r-v, 1397/03/17; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 97r-98v, 1403/03/26; AMGi, I.1.1., n. 48, f. 42r-43v, 1426/09/21.

¹⁰¹⁰ AMGi, I.1.1., n. 40, f. 12r-18v, 1407/01/27.

procurar per la defensa de la ciutat quan dos anys després s'albirava una enèsima entrada de companyies mercenàries de les parts de França¹⁰¹¹.

Durant les dècades inicials del quatre-cents, el fet que, en alguna ocasió puntual, els adjunts s'escollissin en la mateix acte de renovació de magistratures de l'1 de gener podia fer intuir que la seva figura acabaria institucionalitzant-se. En realitat, però, avançada la centúria això no succeí i no deixaren mai de ser comissions *ad hoc* que es dissolien una vegada resolt l'afer que les motivava¹⁰¹². Amb tot, és cert que s'hi recorregué amb molta freqüència en aquesta etapa¹⁰¹³. D'altra banda, d'acord amb el que apuntàvem, les comissions es regien pel principi ternari dels estaments a l'hora de ser conformades, encara que, si alguna franja social havia d'acabar tenint-hi més pes, foren la superior i mitjana i no pas la menestralia¹⁰¹⁴.

En resum, la raó per la qual s'aïllava aquest grup d'assessors dels jurats de la resta del consell era, en principi, la d'assegurar una major operativitat de les institucions de govern municipal i agilitzar, doncs, tràmits que amb sessions de tot el conjunt del consell s'haurien allargat massa. Fins i tot, algun cop es manifestà obertament que tot plegat podia representar un inconvenient pels seus propis membres, com s'assegurava, sense anar més lluny, l'any 1435 quan s'atorgava potestat als jurats per nomenar adjunts « ad tollendum

¹⁰¹¹ Per ordre de menció: AMGi, I.1.1., n. 40, f. 12r-18v, 1407/01/27; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 5v-6r, 1434/01/01; AMGi, I.1.1., n. 48, f. 9v, 1426/01/06; AMGi, I.1.1., n. 50, f. 78r-79v, 1431/06/08; AMGi, I.1.1., n. 54, f. 22r-25v, 1437/04/06; AMGi, I.1.1., n. 54, f. 112v-113v, 1438/10/30. Val a dir, a més, que a partir d'aproximadament 1425, davant la necessitat de revisar de nou les bases tributàries de l'administració local, es tornaren a designar adjunts amb la missió de reajustar les tarifes de les imposicions i, sobretot, valorar com calia procedir amb les restes dels preus dels arrendaments: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 22r-23r, 1432/02/29; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 66r, 1435/05/03. En efecte, a part dels aspectes fiscals i financers, les comissions pogueren ocupar-se de temes molt diversos. Cal tenir present, en aquest sentit, les diverses modalitats de comissions que estableix M. Turull a partir de l'exemple de Cervera, en concret, comissions d'estudi, amb capacitat decisòria, amb representativitat política, de suport institucional, de seguiment i de representativitat institucional: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p. 221.

¹⁰¹² A la Tarragona del quatre-cents, per exemple, tampoc no es documenta que comissions paritàries similars tinguessin continuïtat més enllà del fenomen que les impulsava i, fins i tot, es considera que perderen importància amb posterioritat a la dècada de 1410: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p.163-164.

¹⁰¹³ Es nomenaren el mateix dia de ninou, a tall de mostra, l'any 1405: AMGi, I.1.1., n. 33, f. 48bis, 1405/01/01. De cara a constatar la major profusió de les comissions d'adjunts al llarg de la primera meitat del segle XV, vegeu les dues notes anteriors. Podem afegir-hi que, a partir d'aproximadament 1435 i fins 1443 (un dels darrers exercicis estudiats), es nomenaren prohoms adjunts per distintes qüestions cada any. A tall de mostra, AMGi, I.1.1., n. 55, f. 11r-12v, 1439/01/15; AMGi, I.1.1., n. 55, f. 28r-30v, 1439/08/19; AMGi, I.1.1., n. 55, f. 86v-88r, 1440/10/06; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 22r-v, 1441/01/27; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 67v-68v, 1442/02/21.

¹⁰¹⁴ En aquest sentit, per exemple, l'any 1404, tot i respondre probablement a una tria que s'havia hagut de realitzar entre les tres mans, els tres prohoms adjunts pertanyien només a la mà major dos d'ells i a la mitjana el tercer restant: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 102r, 1404/10/09. Per contra, l'any 1425 tots sis adjunts formaven part de l'estrat dels ciutadans més distingits: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 102r-v, 1425/11/16. Així i tot, en les comissions més habituals de les dècades finals del període que estudiem no s'acabà perdent mai la representativitat de les tres mans. Vegeu, per això, diverses referències de les dècades de 1420 i 1430 de les notes anteriors.

vexaciones et fatigaciones quas dicti probi homines de dicto consilio persepe paciuntur de interessendo concilio generali»¹⁰¹⁵. En efecte, a l'alçada de les dècades de 1420 i 1430 les comissions ja no es dissenyaven des del conjunt de l'assemblea, sinó que, malgrat nodrir-se de consellers en ple exercici, s'acostumava a cedir la facultat electora als jurats. Estem, per tant, davant d'una mostra palpable de traspàs temporal de competències a l'executiu cada cop més freqüents en aquest període.

2.1.2.2. Els jurats o la cúpula del govern municipal

Com hem vist, l'existència d'un grup d'habitants preeminents de la ciutat amb la potestat de governar-la en consonància i tot col·laborant amb els oficials del rei ja es dedueix de la referència més reculada al paper que tenia la comunitat urbana en la seva pròpia administració de l'any 1284. En qualsevol cas, a les dècades de 1330 i 1340 trobem del tot consolidat el col·legi de sis jurats o regidors que encapçalava el govern municipal i que, en molts moments, es convertia en el seu únic cap visible. Les funcions dels jurats pivotaven entre representar la comunitat davant de les distintes instàncies de poder, vetllar pels drets i privilegis adquirits, executar els acords presos pel consell, exercir un cert control sobre la caixa comuna i, per tant, liderar la que abans de la dècada de 1360 era tan sols una incipient administració financera local.

a) Les atribucions de la juraderia: entre la supervisió del consell i la unilateralitat

En efecte, resulta difícil determinar si el col·legi de jurats preexistí a un consell com el que a partir de 1345 quedà perfectament institucionalitzat i limitat a 80 membres. Es fa encara més complicat establir si la preeminència jurídica de l'executiu sobre aquest òrgan corporatiu era reconeguda o, per contra, es considerava la juraderia una simple emanació del consell en tant que organisme successor de la reunió de tots els habitants de la ciutat i, per tant, dipositari original de la capacitat política de la comunitat. D'una banda, hem intentat mostrar que era generalment admès que en el consell residien la majoria de prerrogatives del govern local com ara la facultat electora o la d'acordar mesures d'ordre molt divers dins del marc de competències del municipi. De l'altra, tanmateix, tot revisant el paper que tingué a Girona la reunió de 80 consellers al llarg de la segona meitat del segle XIV i de la primera del següent, s'entreveu que l'execució dels projectes pactats al consell

¹⁰¹⁵ AMGi, I.1.1, n. 52, f. 76v-77v, 1435/08/31.

anava sempre a càrrec del col·legi de sis jurats i que, a més, la major part de fases que hi havia entre que es formulava una proposta al plenari i es posava a la pràctica, a mesura que avancem en el període d'estudi, passaren sota control exclusiu dels regidors. Aquest procés, però, no seguí mai una evolució totalment lineal.

Segons avançàvem, podem considerar que, a la dècada de 1340, el col·legi de sis magistrats que coronava el govern municipal, després de canvis progressius des de finals del segle XIII, s'havia consolidat definitivament. Així, a través d'una referència indirecta, confirmem que aquests jurats eren nomenats anualment i que, en concret, eren escollits per sis prohoms designats per “tota” la *universitas* reunida al convent dels framenors. Sabem també que el traspàs de poders entre jurats incloïa el ritual d'entregar la caixa comuna, el segell i els privilegis de la ciutat («tecam comunem, sigillum, privilegia dicte civitatis et alia que per iuratos dicte civitatis debent teneri et regi»)¹⁰¹⁶. Tots tres objectes simbolitzen bé les que devien ser les funcions principals d'aquests jurats; per ordre invers en què s'enumeren: representar la comunitat, garantir el compliment dels seus privilegis i executar directrius polítiques i, finalment, regir la hisenda local. Fixem-nos en les implicacions d'aquesta darrera tasca.

En efecte, els jurats es trobaven al capdavant de l'administració financera municipal que quallà a mitjan segle XIV: eren ells els principals responsables de posar en marxa la maquinària tributària i financera que la ciutat havia anat creant a mesura que la monarquia havia traslladat a les corporacions locals bona part dels costos de finançament de la guerra i d'altres empreses. En definitiva, els pertocava, normalment amb l'assessorament de diversos consellers, establir la via (o vies) per la qual es respondria a una determinada demanda fiscal, és a dir, mitjançant el repartiment d'una talla, l'aplicació i arrendament d'impostos indirectes o el recurs al crèdit¹⁰¹⁷. A més, eren ells els qui nomenaven els talladors o responsables de taxar els contribuents en una derrama i els col·lectors encarregats d'aplegar-la, a la vegada que arrendaven les imposicions. Així mateix, es

¹⁰¹⁶ Es dedueix de la confirmació instada a l'infant Jaume com a procurador del seu germà, el rei Pere III, de l'elecció per a l'any 1341, en la qual hi hagué discòrdia per qui havia d'ocupar una de les dues places reservades a la mà mitjana: Ll. R., vol. I, doc. 134 (1341/02/05).

¹⁰¹⁷ Per exemple, a principis de 1344, jurats i consellers es reuniren per trobar la manera de pagar el donatiu promès al rei per a l'execució contra Jaume de Mallorca i nomenaren per això sis prohoms (dos de cada mà) per ajudar els jurats a decidir «per quam viam et per quem modum levabitur et imponetur ipsa adiuta (...) scilicet per talliam vel per impositionem aut aliam»: AMGi, I.1.2.1., llig ; 5, reg 1, f. 66v-67r, 1344/03/31.

constituïen com a deutors principals en concertar *mutua* o vendre rendes per a la ciutat, com succeí a partir de 1343¹⁰¹⁸.

Amb el pas dels anys, a més, els jurats acabaren transferint algunes tasques a individus aliens a l'òrgan de govern de la juraderia. I, així, nomenaren, juntament amb els consellers, d'altres prohoms que se'n poguessin ocupar. Aquesta novetat coincidí amb el moment que els instruments fiscals i les estratègies financeres al servei del govern municipal requeriren més dedicació, és a dir, arran de la prolongació dels períodes de percepció de les imposicions llevades a la ciutat i, com a conseqüència de la crescuda del volum de deute i de la nòmina de creditors del municipi, l'increment del nombre de pagaments per satisfer.

Amb tot, tal com també hem vist, això no significà que perdessin el control sobre aquestes operacions i els que les executaven. Les vigilaven de prop en col·laboració amb tot el consell de 80 membres o, tal com es documenta sovint, també amb independència de la resta d'òrgans de govern. En aquest sentit, els jurats, pocs dies abans d'expirar el seu mandat, continuaren ocupant-se personalment de posar a subhasta les imposicions que calia recaptar durant l'exercici següent, la qual cosa, tal com desgranarem, es repetí de manera invariable fins a la fi del període estudiat.

Mereix una menció a part la figura del clavari dels jurats, el càrrec que quallà en consolidar-se l'administració financera municipal i que derivava de la funció de regir els comptes assumida per un dels sis membres de la juraderia de forma regular des de, com a mínim, el decenni de 1340 i extraordinàriament des que la comunitat, a les acaballes del dos-cents, començà a gestionar en campanyes esporàdiques la recaptació fiscal a la ciutat. Fins a la fi de l'època que ens ocupa, doncs, un dels integrants de l'executiu era designat cada any com a clavari dels jurats. Tanmateix, com detallarem millor més endavant, pels volts de 1360, el volum d'activitat de la tresoreria sota control dels jurats era comparativament inferior al de la dedicada al binomi deute-imposicions. D'aquí que la figura de clavari dels jurats quedés força eclipsada per l'anomenat clavari de les imposicions, ofici ocupat per un ciutadà aliè al col·legi de jurats.

En qualsevol cas, més que no pas insistir en aquesta progressiva transferència de poders i facultats, fixem-nos, d'entrada, en les qüestions que aparentment havien estat reservades des dels orígens del règim municipal a la juraderia o òrgan col·legiat que, insistim-hi, a Girona estava format per sis membres, és a dir, respectant la paritat estamental habitual,

¹⁰¹⁸ Per un exemple de cada tasca: AMGi, I.1.2.1., llig 4, reg. 2, f. 45r-47v, 1341/07/06; Ibid., f. 83v-84v, 1341/09/26; AHG, Gi-06, vol. 33, s.f., 1343/04/17.

dos de cada mà. Cal subratllar, d'entrada, que només els jurats tenien dret a convocar el consell i que, possiblement més per costum que no pas per legislació que ho reglamentés, tendien a dominar el desenvolupament de l'assemblea¹⁰¹⁹. Si reprenem la imatge dels objectes que eren cedits en el traspàs de poders entre els ocupants de la juraderia, els segells i els privilegis de la ciutat també il·lustren àmbits d'actuació en què la juraderia tenia l'exclusiva.

En efecte, el segell de la ciutat, o sigui, a grans trets, la capacitat d'autenticar actes duts a terme per a la ciutat o de pronunciar-se en nom d'aquesta restà en poder dels jurats¹⁰²⁰. Això es traduïa, sobretot, en l'estreta supervisió que exercien els membres de l'executiu sobre la correspondència expedida per la universitat. Sempre eren ells (i no un grup de consellers *motu proprio*) que podien escriure's amb altres instàncies com a portaveus del municipi de Girona¹⁰²¹. Quant a la relació inversa, és a dir, el qui era el destinatari preferent de missives dirigides a la ciutat de Girona, no resulta tan evident. Les lletres reials, per exemple, acostumaven a interpel·lar els jurats i un col·lectiu més vague de prohoms, si bé a les darreres dècades del segle XIV també als consellers, però tan sols ocasionalment a un

¹⁰¹⁹ A més, sembla que es requeria la unanimitat del col·legi perquè una convocatòria tingués validesa. I això, d'entrada, d'acord amb un costum i, finalment, per prescripció règia, tal com es desprèn d'una provisió sol·licitada al rei Martí després que uns emissaris de la ciutat denunciessin que un únic regidor havia fet congregat el consell sense el consentiment dels seus col·legues: ACA, C, reg. 2158, f. 85v-86r, 1409/02/04, Barcelona. Cal afegir-hi que, malgrat que les actes de les sessions, en general, no són gaire explícites en aquest i d'altres aspectes, devien ser força escasses les ocasions en què s'encetà la reunió amb una intervenció de consellers que no formaven part de l'executiu. Un dels pocs exemples el trobem en l'agitat exercici de 1391, en què Andreu Figuera, membre de la mà menor, plantejà que calia una llicència reial per modificar les imposicions i, tot i pertànyer a una comissió creada *ex professo*, va ser ignorat pels prohoms més influents de l'assemblea: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 42v-46r, 1391/11/15. Per algunes mostres en què es documenta clarament que la sessió s'inaugurà amb l'exposició d'un tema per part dels jurats de manera genèrica o d'un d'ells en concret en nom dels seus homòlegs: AMGi, I.1.1., n. 43, f. 30r-v, 1414/02/16; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 102r-v, 1425/11/16; AMGi, I.1.1., n. 53, f. 13r-15r, 1436/02/02.

¹⁰²⁰ Sobre la sigil·lografia de les incorporacions municipals val la pena tenir en compte els estudis que s'han dut a terme en altres territoris propers. Vegeu, juntament amb la bibliografia que s'hi cita: Christian de MÉRINDOL, «Iconographie du sceau de ville en France à l'époque médiévale et religions civique», *La religion civique à l'époque médiévale et moderne (chrétienté et islam)*, Rome: École française de Rome, 1995, p. 415-428. I, més recentment, Jean-Luc CHASSEL, Pierre FLANDIN-BLÉTY, «La représentation du pouvoir délibératif sur les sceaux des villes au Moyen Âge», a C. LEVELEUX-TEIXEIRA *et alii* (coords.), *Le gouvernement des communautés politiques...*, p. 135-160.

¹⁰²¹ La importància de les xarxes de correspondència o de les relacions epistolars entre les administracions locals ha estat posada en relleu per la historiografia europea amb fites significatives com ara: Laurence BUCHHOLZER-RÉMY, *Une ville en ses réseaux: Nuremberg à la fin du Moyen Âge*, París: Belin, 2006. Quant a la Corona d'Aragó, una línia similar ha estat endegada fa poc per V. Baydal des dels observatoris privilegiats de les escribanies municipals de les ciutats de Barcelona, València i Mallorca: Vicent BAYDAL SALA, «El gènere epistolar en las escribanías municipales de Valencia y Barcelona (siglos XIV-XVI)», a Vicent J. ESCARTÍ (ed.), *Escribir y persistir. Estudios sobre la literatura en catalán, de la Edad Media a la Renacimiento*, Los Ángeles/Buenos Aires, Argus-a, 2013, p. 81-98; ID., «Les relacions epistolars de les ciutats de Barcelona, València i Palma entre els segles XVI i XVII (c. 1510-c. 1630)», *Scripta*, 1 (2013), p. 105-136.

consell ordinari amb contorns definits¹⁰²². Tanmateix, d'acord amb el que hem vist, per bé que els jurats poguessin assabentar-se primer de l'arribada d'un correu a la ciutat, per respondre al que es sol·licités el consell havia de secundar qualsevol decisió amb certa transcendència.

En l'àmbit de la representació institucional també hem apuntat que la facultat de nomenar emissaris requeia, en darrera instància, en l'assemblea de 80 consellers, encara que acabà sent habitual que es transferís temporalment als jurats. Alhora, hi ha força proves en el sentit que els membres de l'executiu, lligat a l'exclusiva que tenien, més *de facto* que *de iure*, per comunicar-se en nom de la ciutat, dominaven o, fins i tot, mediatitzaven la majoria de missatgeries o legacions. Així, en primer lloc, els jurats elaboraven, només en teoria en base a acords del consell, les llistes de punts a tractar i els plasmaven en memorials entregats a mà als síndics o nuncis¹⁰²³. Alhora, s'hi mantenien en contacte per via epistolar per donar-los noves instruccions, rebre informacions anticipades de com evolucionaven les negociacions o perfilar aspectes que poguessin anar sorgint¹⁰²⁴.

D'altra banda, la potestat normativa que adquirí el consell municipal d'una ciutat com Girona amb l'aquiescència del rei acabà constituint un instrument utilitzat en especial pels jurats¹⁰²⁵. Com la resta de mesures i afers que comentàvem en l'apartat anterior, podien

¹⁰²² Només a tall de mostra: Ll. R., docs. 228 (1359/01/23), 290 (1366/01/28), 334 (1380/07/02), 352 (1386/06/25). Podem afegir-hi que en algunes de les cartes que es conserven enviades pels consellers de Barcelona només es referien als seus homòlegs o jurats gironins (i molt puntualment a ells i a un grup vague de prohoms). Procedien de manera semblant els diputats o administradors del General de diversos moments: AMGi, I.1.2.7, llig. 1, plec 1, n. 1 (1331/12/23), 3, 1389/11/05; *ibid.*, plec 2, s.n., 1429/07/19, s.n., 1428/07/09. Per més exemples de la segona meitat del segle XV de missives enviades pels regidors barcelonins: Eduard SIERRA VALENTÍ, «Lletres dels consellers de Barcelona als jurats de Girona (segles XIV-XVI)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 50 (2009), p. 139-172.

¹⁰²³ Entre d'altres exemplars de memorials que es conserven: AMGi, I.1.2.1., llig. 7, f. 14r-16r, 1393/07/04; AMGi, I.1.1., n. 32, f. 6r-6v, 1396/06/18; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 14v-15v, 1414; AMGi, I.1.1., n. 50, f. 11r-12bis, 1430/01/03

¹⁰²⁴ Vegeu, en aquest sentit, com l'any 1412 els jurats escrivien als dos síndics presents a la Cort general de Barcelona perquè, més enllà d'altres afers que ja havien pactat temps enrere, també sol·licitessin una llicència per poder vendre la imposició de la farina per un període de 4 o 5 anys i, amb la bestreta del preu, continuar finançant l'obra dels murs (AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. 4, f. 6r-7r, 1412/02/11); l'any 1394 es dirigien a uns missatgers per saber què havien respòs la resta de ciutats i viles catalanes a propòsit d'una demanda pecuniària per part de la reina (AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1393, s.f., 1394/09/12); o l'any 1419, amb la intenció de canviar l'estratègia planificada, davant d'un gest inesperat del capítol de la seu, comunicaven a un nunci que obtingués del rei l'autorització per extreure fons no d'un préstec, com s'havia plantejat, sinó d'un dipòsit fet anys enrere i en mans encara d'un concitadà seu (AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 1, f. 65v-66r, 1419/09/01).

¹⁰²⁵ Sobre la capacitat legislativa de les autoritats municipals al principat: Josep M. FONT RIUS, «La potestat normativa del municipi...», p. 131-164. A propòsit del conjunt de la Corona d'Aragó vegeu, en especial, l'exercici de contextualització que es traça per la ciutat de València a: Antoni FURIÓ i Ferran GARCIA-OLIVER (eds.), *Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València*, València: Universitat de València, 2007, p. 7-41. Entre d'altres treballs clàssics per diversos territoris europeus, cal tenir en compte el cas occità per les similituds amb l'evolució que experimentaren les poblacions catalanes i l'equilibri força semblant entre intervencionisme reial i autonomia urbana: Albert RIGAUDIÈRE, «Réglementation urbaine et "legislation d'État" dans les villes du Midi français aux XIIIe et XIVe siècles», a *Id.*, *Gouverner la ville au Moyen Âge*, Paris:

partir de propostes debatudes a fons en les sessions del consell, però és possible que força cops no fos així i que, també com hem vist, els consellers s'inhibissin a favor dels jurats per elaborar ordinacions. Amb tot, constatem de nou que els buits legals existents acabaren sent omplerts per la pràctica. Un dels referents devia ser el privilegi obtingut l'any 1359 (en plena negociació d'una ajuda per la Guerra contra Castella), en què s'atorgava als jurats (i no al conjunt del govern local) la facultat de promulgar bans, provisions i ordinacions que ni el mateix rei ni els seus oficials no entrarien a valorar ni contrarestar amb noves disposicions¹⁰²⁶. Així mateix, els jurats podrien demanar al batlle que fes publicar les ordinacions que havien preparat.

Com també apuntàvem, es documenten amb abundància pregons d'aquest delegat reial, duts a terme, segons resa la fórmula, per ordre del monarca i a requesta dels magistrats locals. En alguns casos, els jurats es pronunciaven explícitament «auctoritate officii juradeschi»¹⁰²⁷. Però, amb posterioritat al privilegi esmentat i quan semblaria que el *ius edicendi* de què gaudia el municipi havia quedat circumscrit a la juraderia, apareixen exemples puntuals del fet que el consell havia de facultar els jurats per dissenyar ordinacions sobre un assumpte determinat, és a dir que aquests no hi podien procedir per iniciativa pròpia¹⁰²⁸. Per altra banda, com veurem, era un altre oficial vinculat al municipi, i aparegut a Girona pels volts de 1350, el mostassaf, l'encarregat de vetllar perquè es respectés el contingut de la majoria d'ordinacions elaborades des del consistori.

En conjunt, doncs, l'equip de 6 jurats de la ciutat de Girona reunia tant competències amb què segurament comptava des que quallà un primer entramat polític en què la comunitat local es veia representada a finals del segle XIII (és a dir, sobretot, actuar d'interlocutors davant de l'autoritat reial i organitzar la recaptació de campanyes fiscals) com d'altres que a les dècades centrals del segle XIV l'administració municipal en sentit ampli anà acumulant. En aquest darrer moment, l'àmplia adquisició d'atribucions afavorí un major desenvolupament de la institució i esdevingué impossible que un sol grup de sis persones

Anthropos-Economica, 1993, p. 113-159. També resulten d'interès les actes d'un col·loqui amb contribucions sobre les pròpies ciutats de Barcelona (amb un anàlisi específic de les ordinacions sobre vida quotidiana) i Saragossa, a més de ciutats del regne de Castella i de diferents latituds com el Nord de França, Itàlia, Flandes o el sud d'Alemanya: Jean-Marie CAUCHIES i Éric BOUSMAR (dirs.), «Faire bans, edictz et statutz»: *Légiférer dans la ville médiévale*, Bruxelles: Publications des Facultés universitaires Saint-Louis, 2001; en concret quant a les dues localitats destacades: p. 117-138, 365-396.

¹⁰²⁶ Ll. Verd, doc. 307 (1359/06/18). En féu una nova confirmació el successor i fill de Pere III, Joan I: C. Pergamins, vol. I, doc. 631 (1390/08/20) [=ACA, C, reg. 1898, f. 93r-94r, 1390/08/20, Barcelona].

¹⁰²⁷ En aquest sentit l'any 1402 publicaven una revisió de la taba de la imposició de les mercaderies que suposava que els pintors paguessin per la fusta emprada per fer retauls: AMGi, I.1.1., n. 37, f. 47r-v, 1402/03/15.

¹⁰²⁸ AMGi, I.1.1., n. 48, f. 42r-43v, 1426/09/21.

assumís totes les tasques associades. Al mateix temps, la transcendència de les noves mesures que calgué adoptar probablement obligà a implicar tant com fos possible el conjunt de la ciutadania gironina, de manera que es consolidà el consell com a estructura de base, sense discutir-se mai el lideratge dels jurats al capdavant del govern municipal.

Pel que fa al funcionament intern de la juraderia, cal tenir en compte uns quants aspectes més. En primer lloc, val la pena recordar que es tractava d'un òrgan col·legiat, és a dir que no es feien necessaris ni la presència ni l'assentiment de tots i cadascun dels seus membres per actuar. Per això, era possible que els jurats es pronunciessin o prenguessin mesures encara que algun dels seus col·legues es trobés fora de la ciutat¹⁰²⁹. Així mateix, per més que en algun moment s'intentés estipular la necessitat de reunions regulars de la cúpula del govern, tot fa pensar que no s'aconseguí gairebé mai. Els jurats, com el consell, només es reunien quan les circumstàncies ho requerien¹⁰³⁰. Amb tot, sí que hi havia una mena de tradició pel que fa al lloc de reunió. Abans de l'habilitació de la casa del consell entre finals de 1414 i principis de 1415, fou costum aplegar-se a casa del regidor de més edat que, al seu torn, rebia un complement al salari anual, se suposa que per les despeses i molèsties ocasionades en acollir la trobada¹⁰³¹.

¹⁰²⁹ Uns pocs exemples de les moltes ocasions en què els jurats actuaren en absència d'un (o més) dels seus col·legues: AMGi, I.1.1, n. 13, f. 21r-v, 1384/10/08; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1401/03/11; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 103r, 1425/11/18. De fet, quan s'al·legà que no era possible procedir en absència de la resta de membres de l'equip sempre sembla que fou quan hi hagué certes suspicàcies davant d'una demanda que venia de fora. Ho il·lustra, sense anar més lluny, un episodi de 1387 en què Guillem Crespià, batlle de la ciutat, comparagué a la notaria per requerir a Pere Serra, aleshores un dels regidors, que, en nom del rei, fes còpies de dues lletres reials contingudes al *Llibre Verd* o primer cartulari del municipi a propòsit de la defensa de drets i regalies del rei. Serra respongué taxatiu que era «apparatat de fer ab sos companyons tot ço que fer deia, com a son cabal no haia nangun poder», és a dir que ell sol no hi podia fer absolutament res i s'havia de reunir abans amb els seus col·legues: AHG, Gi-09, vol. 11, s.f., 1387/06/28.

¹⁰³⁰ En aquest sentit, a les cèlebres ordinacions de l'infant Joan de 1377 es pretenia institucionalitzar que els jurats es reunissin dos cops per setmana a la casa que decidissin. D'altra banda, el fet que s'hi remarqués que a totes les reunions dels jurats havia d'assistir-hi l'escrivà del consell per aixecar-ne acta esdevé un indici *a contrario* de la probable freqüència de trobades informals el contingut de les quals no trascendia a la resta del govern municipal: *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10). També es converteix en un indicador de les dificultats en la gestió diària des de la juraderia i, concretament, de l'absentisme que podia arribar a registrar-se la disposició dins del privilegi de 1445 que obligava els jurats, en la presa de possessió de l'ofici, a prometre «fer habitació la major part de l'any en la ciutat»: Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13).

¹⁰³¹ La tradició queda palesa, per exemple, en una provisió de l'infant Joan de 1381 en què, a causa de les pertorbacions que patia la ciutat, ordenà que els jurats passessin a celebrar les reunions privades a casa del jurista Guillem Badia i no, com havia estat costum, a la residència dels jurats «maioribus seu antiquioribus seu senioribus», mentre el consell general s'hauria de continuar congregant al convent dels framenors: ACA, C, reg. 1797, f. 29v-30r, 1381/04/02. És possible que, si ja no era una tradició que se seguia d'antic, aquesta gratificació extra s'oficialitzés del tot a mitjana dècada de 1380 quan, per un acord conjunt del rei, els jurats i els prohoms de la ciutat, es passava a reservar cada any una suma de 40 s. per al jurat que actuava d'amfitrió: AMGi, I.3.3.1.5, llig. 2, regs. 1, f. 360r-361r., c. 1390. L'any 1383 el jurat Bernat Sitjar percebé aquest suplement pel concepte explícit de «tenendo techam et tabulam», és a dir, custodiar la caixa de l'executiu i oferir una sala de casa seva per a les reunions: AMGi, Urbanisme i Obres, reg. 11670, f. 2v, 1384/11/09. Entre d'altres, es documenten aquesta remuneració o despeses complementàries per celebrar reunions a:

Des d'un altre punt de vista, els jurats formaven un òrgan col·legiat en el sentit que no hi havia prelatió de vot en cap d'ells, ni a propòsit de cap de les duples que representaven cadascuna de les tres mans. Certament, fins com a mínim la dècada de 1440, no existia una figura equivalent, per exemple, al conseller, cònsol o jurat en cap de ciutats com Tarragona, Saragossa o València¹⁰³². Amb tot, això no amaga que l'executiu de vegades no es pronunciava a l'uníson, que podien sorgir força discrepàncies en alguns exercicis i que, així doncs, una determinada postura s'acabava imposant sobre les altres¹⁰³³. Igual que en el consell, no hi ha constància d'un criteri de majories definit a l'hora de deliberar i, sumat al silenci de les fonts també en aquesta qüestió, només a tall d'hipòtesi es pot plantejar el següent. Seria versemblant que els integrants de la mà major fossin capaços d'imposar la seva voluntat per la tradicional afinitat amb la majoria de sectors de la mà mitjana i, per contra, un distanciament més acusat amb els de la menor, que, en conseqüència, quedaven en minoria en el supòsit que volguessin defensar una posició contrària. Això no obstant, com procurarem mostrar més endavant, no hem de convertir aquesta possibilitat en una norma.

Un altre tret important de la figura dels jurats té a veure amb el fet que, a diferència dels membres del consell de 80 persones, es tractava d'un càrrec remunerat. En concret, des de com a mínim el decenni de 1330, es gratificava els edils amb un salari de 60 s. i amb el gaudi de certes exempcions fiscals durant el període d'exercici de l'ofici, si bé l'any 1342 calgué delimitar-les¹⁰³⁴. Tanmateix, a l'alçada de 1378 documentem que la retribució havia

AMGi, I.1.1, n. 13, f. 24r, 1384/09/27; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f. (1401/11/23), s.f. (1402/01/21); AMGi, I.3.3.1.2, llig 5, reg. s.n., f. 19r, 1414. En algun pas puntual també hi ha constància de la gratificació que calgué pagar al verguer «in faciendo portare et mutare» de la casa del jurat de l'any anterior «quodam bona mobilia dicte civitatis que deservint quolibet anno juratos ipsius civitatis» (especificats en un altre lloc com «caxa e scriny, arquibanch e capats de la ciutat»), com succeí l'any 1407 en què el verguer Antoni Valmanya hagué de portar aquests mobles de casa del jurat senyor de 1406 al de 1407: AMGi, Urbanisme i obres, reg.11675, f. 2v (1407/02/12), 10v-11r, 1407/07/07.

¹⁰³² A la capital tarragonina, al segle XV, un dels tres cònsols, generalment el de la mà major, ostentava el títol de cònsol en cap, però en els estudis disponibles fins ara no es constata que per això tingués cap prerrogativa especial: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 91-92. A València, per contrast, el jurat en cap, que havia de ser un dels quatre jurats ciutadans i no dels dels cavallers, presidia la juraderia i n'era al portaveu en les sessions del consell tot presentant les mocions i propostes corresponents a l'ordre del dia elaborat amb els seus homòlegs, segons unes pautes que es documenten al llarg dels segles XIV i XV: Á. SANTAMARÍA ARANDEZ, *El Consell General de Valencia...*, p. 126-127. La graduació dels jurats a la capital del regne d'Aragó no existia abans del segle XV, però, sobretot a partir de 1440, cada un d'ells tenia unes responsabilitats molt concretes: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 62-64.

¹⁰³³ A tall de mostra, l'any 1387, davant la necessitat d'elegir nuncis per presentar-se davant del rei i per la qual cosa ja havien estat autoritzats pel consell, cadascun dels jurats votà una persona diferent o, talment com si l'objectiu final fos paraitzar l'enviament de la legació, s'elegiren l'un a l'altre. I, a més, els més votats es negaren a acceptar l'encàrrec: AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 20r, 1387/01/17.

¹⁰³⁴ L'any 1337 la pròpia universitat congregada havia concordat que els jurats «pro salario et pro omni labore quem sustinebunt pro negociis civitatis predictae» rebrien 60 s. cadascun per tot l'any que durés el càrrec i, alhora, gaudirien de la franquesa «de uno comun sive tallia quod seu que levabitur in civitate predicta illo anno

augmentat sensiblement i era de 200 s. anuals, xifra que es mantenia pels volts de 1390 i en les dues primeres dècades del segle XIV, però que fou doblada l'any 1424 en pro d'una millora en la indumentària dels regidors i continuava així a inicis de la dècada de 1440¹⁰³⁵. D'altra banda, el salari dels jurats, com fixaven les ordinacions de l'infant Joan de 1377, formava part de la nòmina de salaris ordinaris assignats anualment al preu d'arrendament de les imposicions, un dels pocs conceptes que s'hi obligaren al marge de tot el deute censal¹⁰³⁶.

Cal subratllar que aquest salari estava molt relacionat amb la idea que els ciutadans que ocupaven la magistratura havien de costejar la vestimenta preceptiva pel càrrec. Així, en més d'una ocasió, es discutí si la remuneració havia d'acompanyar-se d'una ajuda per encarregar la confecció del vestit o si, en canvi, això ja estava implícit en la suma original¹⁰³⁷. I és que, comptat i debatut, la bona aparença dels principals representants polítics de la

quo erit iuratis». En tot cas, per aconseguir aquest salari no podrien aplicar en cap cas noves exaccions: Llibre Verd, doc. 149 (1337/01/01). Això no obstant, 6 anys després, s'hagué d'aclarir que els jurats serien exempts de contribuir als comuns, però no a les talles, és a dir segurament els impostos directes extraordinaris lligats a la satisfacció de demandes fiscals de la corona: Ll. Verd, doc. 221 (1342/01/01). La distinció entre aquests dos tipus de tributs (les exaccions veïnals i les reials) ja es féu l'any 1316 i entorn de 1323 quan calia establir les exempcions als impostos destinats a pagar una ajuda negociada amb el rei: vegeu cap. 1.2.

¹⁰³⁵ Respectivament: AMGi, I.3.3.1.1., llig 6, f. 50r, 1378/11/05; AMGi, I.3.3.1.5, llig 2, reg. 1, f. 357v-359v, c. 1390; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 3, reg. 1, s.f., 1394; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 5, reg. 1, f. 17r-20r, 1414; AMGi, I.3.3.1.2., llig 6, s.f., 1421; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 6v-9r, 1424/01/01; AMGi, I.3.3.1.2., llig 8, reg. 1, s.f., 1430; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 11, reg. 1, f. 61r-v, 1443. Podem afegir-hi, a títol comparatiu, els salaris que es documenten pels regidors en altres poblacions catalanes en la mateixa època. Se sap que a Barcelona l'any 1379 els consellers passaren de cobrar 1.200 s. b. a rebre'n 2.000, cosa que generà un evident malestar; a Manresa els consellers o regidors cobraven 50 s. anuals a partir de 1393 que esdevindrien 100 sous a 1458 amb l'obligació de tenir encarregada la gramalla de rigor en pocs dies; a Cervera, per contra, els paers rebien 200 s. anuals des de 1331, tot i que, segons P. Verdés, es tractava d'una suma més aviat simbòlica, a banda del fet que també percebien retribucions complementàries, almenys fins als volts de 1430 quan la xifra s'incrementà a 250 s.; a Tarragona els còsols encetaren el segle XV amb un salari de 300 s., el veieren rebaixat a 200 entre 1402 i 1410, quan tornaren a cobrar 300 s. (distingint-se entre 200 de salari i 100 per a la confecció de gramalles) per disminuir a 200 a 1416 i, així sense cap canvi, fins a 1441 quan es recuperaren els 300 s., esdevinguts 400 s. tot just un any després pel mateix pretext del vestuari dels regidors. Per ordre de menció: C. BATLLE GALLART, *La crisis social y económica en Barcelona...*, vol. I, p. 87; M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 417, 434; M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi...*, p. 552; P. VERDÉS PIJUAN, *«Administrar les pecúnies e béns de la universitat»...*, p. 579-580; F. CORTIELLA ODENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 91.

¹⁰³⁶ *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona). En les mateixes ordinacions, a més, s'estipulava que els jurats podien cobrar-se el salari tot retenint-se quantitats que hipotèticament deguessin a la ciutat en tant que contribuents, cosa que no estava permesa, per exemple, a síndics investits pel consell que treballessin per la ciutat.

¹⁰³⁷ Deduïm que es discutia, per exemple, en un consell celebrat l'any 1390 en què alguns reclamaven que als que havien ocupat el càrrec se'ls paguessin un total de 1.200 s. per repartir entre ells i hi afegien lacònics «e que's vesten»: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 77r-78v, 1390/08/03. Per contra, és possible que l'any 1444 s'abonés efectivament un complement per adquirir les gramalles, una suma que, tanmateix, no era la mateixa pels integrants de totes tres mans, ja que els jurats de la mà major rebrien 10 florins, mentre que la resta la meitat: AHG, Gi-06, vol. 177, s.f., 1444/01/24.

ciutat no era un qüestió que pogués deixar-se a l'atzar¹⁰³⁸. Per això, a la primera meitat del segle XV, es registren ordinacions del consell amb què es volia corregir el fet que la manca d'uniformitat en les gramalles dels sis jurats els restava caràcter honorífic. Semblantment, d'acord amb la premissa que s'havien d'abillar «consueverunt dicte civitatis honor et decus infertur», se'ls prohibí l'ús de teles negres tot promovent colors menys foscos i més «aparentis», com s'estilava en altres ciutats¹⁰³⁹. Tot plegat posa en relleu la distinció que de ben segur revestia l'ofici de jurat, o sigui que, més enllà de les seves atribucions concretes o de la preeminència, especialment en la pràctica, respecte del consell, arribar a ser un dels sis membres de l'executiu era una responsabilitat, un honor que calia correspondre amb dignitat perquè hi havia en joc, per descomptat, l'honra personal i familiar, però també el prestigi de la ciutat¹⁰⁴⁰.

b) Els procediments per a l'elecció dels jurats

Podem suposar, doncs, que el càrrec de jurat constituïa amb totes les seves prerrogatives i responsabilitats un destí reservat, en teoria, a una franja molt limitada de la ciutadania

¹⁰³⁸ Per tot això no han de resultar sorprenents les coincidències cronològiques que es poden detectar entre Girona i la seqüència d'augments salarials interrelacionada amb el perfeccionament de la indumentària (en el marc d'un interès en augment per la sumptuositat) dels paers de Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar las pecúnias e béns de la universitat*»..., p. 579-582. Per contrast, a Perpinyà el rei Sanç de Mallorca ja expressà la seva preocupació per la vestimenta dels cònsols a la dècada de 1320, a banda d'episodis posteriors protagonitzats pel mateix consell general de la vila: P. DAILEADER, *True Citizens: Violence, Memory and Identity*..., p. 197-198. Vegi's també en aquest sentit el que recull F. Sabaté a propòsit de la ciutat de Vic al segle XV i comenta, en general, sobre la importància de la vestimenta per transmetre una imatge de puixança i de bon ordre: FLOCEL SABATÉ CURULL, «Ciudad e identidad en la Cataluña bajomedieval», a José Antonio JARA FUENTE (coord.), *Ante su identidad: La ciudad hispánica en la Baja Edad Media*, Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2013, p. 177-214, en especial p. 194-196.

¹⁰³⁹ Vegeu sobre tot això: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 6v-9r, 1424/01/01; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 5v-6r, 1434/01/01; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 60r-v, 1435/01/01. D'altra banda, fa la impressió que els jurats es retardaven molt a encarregar la indumentària una vegada elegits i no la tenien a punt fins al cap d'uns quants mesos, per tal com l'any 1436 es documenta una ordinació del fet que els nous magistrats havien de prometre anar vestits amb la gramalla corresponent per la Mare de Déu de febrer o, com a molt tard, la de març: AMGi, I.1.1., n. 53, f. 2r-6v: 1436/01/01.

¹⁰⁴⁰ En efecte, l'exercici d'un càrrec com el de jurat resultava un honor, en la mesura que es tractava de la magistratura principal del govern municipal i que gaudia de més reconeixement. Vegeu, en aquest sentit, les reflexions que hi dedica un cèlebre coetani com el menoret Francesc Eiximenis: Pere VERDÉS PIJUAN, «La teoría del gasto público en la Corona de Aragón: El Dotzè del Crestià (1385)», a Àngel GALÁN SÁNCHEZ i Juan Manuel CARRETERO ZAMORA (eds.), *El alimento del Estado y la salud de la Res Publica: orígenes, estructura y desarrollo del gasto público en Europa*, Madrid: Ministerio de Hacienda-Instituto de Estudios Fiscales, 2013, p. 73-96, en especial p. 86-88. Una mostra indirecta d'aquest prestigi pot trobar-se en els cerimonials de les processons o també les mesures severes adoptades en ciutats com Tarragona per castigar qualsevol injúria contra els membres de l'executiu: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana*..., p. 93-95. Valors i protocols molt similars també poden rastrejar-se entorn a la figura dels cònsols i consellers de la ciutat francesa de Lió del segle XV, d'altra banda, objecte d'una progressiva dessacralització durant la centúria següent. Vegeu-ne l'estudi exhaustiu que se'n fa a C. FARGEIX, *Les élites lyonnaises du XVe siècle*..., p. 217-245.

gironina. Amb tot, igual que en el cas dels components del consell general, la qüestió es regia per uns criteris que de ben segur eren compartits per tothom, però només posats per escrit en ocasions molt puntuals. De fet, els requisits formals perquè un ciutadà pogués ser jurat a Girona eren, en primer terme, les mateixes que per ser investit conseller (en resum, haver superat els 25 anys, no tenir deutes amb la hisenda local, no formar part de bandositats, ni ocupar simultàniament un lloc de l'administració reial o d'una institució religiosa), atès que ingressar a aquest òrgan constituïa el pas previ ineludible per accedir a l'executiu. En concret, l'única precisió particular respecte a la juraderia prèvia al privilegi ja esmentat de 1445 s'incloué en una de les disposicions dels anys 1370 i remarcava que només serien escollits individus casats i amb domicili a la ciutat¹⁰⁴¹. En els capítols ratificats per la reina Maria l'any 1445 es confirmaven els requisits, si bé s'hi afegia el de ser natural de Girona o haver-hi residit 10 anys i, sobretot, s'hi incloïa també la prohibició de formar part d'un mateix equip de govern dos parents directes (ni pares i fills, ni sogres i gendres, ni oncles i nebots, ni germans ni cosins ni individus amb el mateix cognom)¹⁰⁴².

Si ens centrem ara en els mecanismes per accedir a una de les sis places del col·legi de jurats, hem de tenir present tot el que hem exposat més amunt a propòsit de la conformació del consell general. En efecte, el nomenament dels 80 membres d'aquest organisme el primer dia de l'any era el pas que duïa, en el decurs d'un mateix acte, a l'elecció de les magistratures de renovació anual, és a dir els jurats, a més dels sobreposats de les obres i els auditors de comptes, dels quals ens ocuparem després. A grans trets, recordem que, segons el privilegi de 1345 ratificat a perpetuïtat l'any 1393, els jurats sortints havien de nomenar els components del nou consell i aquests, reunint-se cada mà de manera separada, conformar una comissió paritària de 6 electors que designaria els diversos càrrecs. Tinguem present, també, que les diverses reformes impulsades des de les corts del rei Pere III i del seu primogènit, aleshores duc de Girona, al llarg de la dècada de 1370 introduïren el factor sort per extreure el nom dels qui havien d'ocupar l'ofici de jurat, encara que es

¹⁰⁴¹ ACA, C, reg. 1792, f. 101r-103v, 1376/02/01, Girona (editat a C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societat...*, p. 114-117).

¹⁰⁴² Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13). A la vila de Castelló de la Plana, d'acord amb una ordinació de l'any immediatament següent, les incompatibilitats per accedir ja al consell (i no únicament a l'executiu) també arribaven només al primer grau de consanguinitat, però allí no afectaven tampoc els lligams col·laterals entre cosins o entre oncle i nebot. Tot plegat porta a P. Viciano a deduir que, en principi, l'acció dels llinatges patrilineals era el que més es temia que alterés l'ordre del govern municipal en una època que es prenia mesures antioligàrquiques i que per això s'intentà atomitzar-los. De tota manera, el mateix autor troba indicis del fet que vincles de parentiu més allunyats també tenien força transcendència en alguns aspectes de la sociabilitat en el marc local: P. VICIANO, *Regir la cosa pública...*, p. 134-137.

tractà d'una mesura temporal que a partir de l'exercici de 1381 ja perdé efecte¹⁰⁴³. La successió de canvis fou encara més important amb posterioritat a 1436. Aleshores s'imposà l'ús de mètodes aleatoris per la majoria de fases del procés electoral (com no havia passat mai abans, fins i tot en el nomenament dels nous consellers) i quedà institucionalitzat amb la implantació definitiva de la insaculació el curs polític de 1458.

Clarament en l'etapa posterior a la introducció d'aquests mecanismes d'atzar, però ja abans, la tria dels jurats no necessàriament havia de suposar culminar una presentació prèvia de candidatures. De vegades, segur que hi hagué persones que havien expressat públicament el seu interès per ser elegides o dut a terme les gestions necessàries per aconseguir el seu propòsit. En d'altres ocasions, per contra, es nomenaren jurats ciutadans que no havien mostrat cap intenció especial per assumir aquella responsabilitat. Sense anar més lluny, en més d'una ocasió, persones nomenades membres de l'executiu no havien ni assistit a l'acte del dia 1 de gener i, en conseqüència, se'ls havia de notificar l'elecció per carta¹⁰⁴⁴.

Quant a la possibilitat de romandre al càrrec de jurat més enllà d'un any, sembla indiscutible que, com els sobreposats de les obres i els auditors de comptes, es tractava d'una magistratura de renovació anual i que no s'admetien excepcions. L'equip de l'executiu, per tant, havia de ser completament dissolt i reconstituir-se amb nous membres cada 1 de gener. Així, per contrast amb l'ofici de membre del consell de 80 persones, no s'entaulà cap debat sobre la possibilitat de perpetuar-se més d'un exercici. Amb tot, tampoc no es registren disposicions gaire explícites sobre el lapse de temps que havia de transcórrer entre una magistratura i la següent, és a dir sobre, el període de vacació.

En aquest sentit, el privilegi de Pere III de 1374 establí que un ciutadà, en els tres anys posteriors a ser investit jurat, no podia tornar a ser conseller ni, per tant, aspirar a cap magistratura, de manera que només li seria lícit en el cinquè any des que havia expirat el seu últim mandat. En la provisió de l'infant Joan de 1379 es recuperaven uns principis força

¹⁰⁴³ A principis d'aquell any l'infant Joan es dirigí personalment a sis ciutadans gironins perquè nomenessin els 80 consellers i també els sis nous jurats, de manera que probablement deixà d'emprar-se el sistema dels bossots i redolins previst en diverses disposicions des de 1374: ACA, C, reg. 1759, f. 103r-v, 1381/01/06, Barcelona.

¹⁰⁴⁴ Per exemple, no hi eren presents dos dels jurats elegits per la legislatura de 1370: AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 23r-25r, 1370/01/26. L'any 1428, quan encara el sistema es basava en la cooptació, s'hagué d'escriure personalment a un individu que havia estat designat jurat perquè tornés a la ciutat, on l'esperaven els col·legues de l'executiu. Això mateix es repetí l'any 1442, una vegada implantats els nous mètodes de 1437: AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 2, f. 6r, 1428/01/01; AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 4, f. 22v, 1442/01/02. Desenvolupo una mica més aquesta idea i, en general, les càrregues implícites a l'exercici de determinats oficis municipals que no tothom i en qualsevol època estava disposat a prendre a compte seu a: A. REIXACH SALA, «“Con se degen los càrrechs supportar”...», p. 293-345.

laxes que devien acostar-se al que s'havia anat aplicant fins aleshores: era impossible romandre a la juraderia més d'un curs i, alhora, ser-hi reelegit durant els dos anys successius, però, una vegada es deixava el càrrec de jurat, era perfectament possible tornar a formar part del consell. En conseqüència, el termini de vacació al capdavant del govern municipal quedava limitat a un parell d'exercicis¹⁰⁴⁵. I aquest punt del privilegi de 1379, que recordem que va ser modificat per ordinacions posteriors en força d'altres aspectes encara que mai íntegrament revocat, degué tenir vigència fins més enllà de les reformes de finals del decenni de 1430, per tal com es reprenia en les ordinacions de la reina Maria de 1445¹⁰⁴⁶. Ja fora del lapse que ens afecta, els mecanismes insaculatoris introduïts l'any 1457 impediren repetir en la juraderia fins al cinquè any després de ser-hi present, de manera semblant al que promulgava el privilegi de curta aplicació de 1374¹⁰⁴⁷.

2.1.2.3. Els equilibris competencials entre el consell dels 80 i la juraderia

Després de revisar les competències i els procediments que documentem que s'anaren fixant pel consell denominat general i pel col·legi de sis jurats, així com els requisits i els mecanismes per accedir-hi, procurem valorar ara quin era l'equilibri de poders entre aquests dos òrgans a Girona en l'etapa compresa entre mitjan segle XIV i mitjan segle XV. Tots dos articulaven el govern municipal que coexistia amb les estructures dels delegats de l'administració reial a la ciutat. Tanmateix, com hem vist, sense canviar mai el rol essencial d'ambdues institucions (debatre i prendre acords el consell i posar-los en pràctica l'equip de jurats), el protagonisme i la incidència real de cadascun varià al llarg del període analitzat.

¹⁰⁴⁵ Vegeu, respectivament: ACA, C, reg. 925, f. 80r-82r, 1374/01/11, Barcelona; ACA, C, reg. 1795, f 71r-72r, 1379/10/14, Perpinyà.

¹⁰⁴⁶ Ll. Vermell, doc.107 (1445/02/13). En d'altres poblacions catalanes com Cervera o Manresa les condicions eren similars, si bé no idèntiques. A la capital de la Segarra, al llarg del tres-cents es tendí a respectar la fórmula fixada l'any 1316 d'un període de vacació mínim de quatre anys per tornar a ser elegit paer o regidor: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p. 609-612. A la ciutat del Bages, a mitjan segle XIV una vegada els consellers (o membres de l'executiu) acabaven el seu mandat no podien tornar a ocupar el càrrec, ni tampoc actuar de jurats (membres del consell especial) durant dos anys, i, per tant, no podien ser reelegits fins el tercer any següent. Això no obstant, a partir de 1380, d'acord amb una disposició que en teoria només havia de ser vàlida durant un quinquenni, un exconseller era lícit que ingressés de nou automàticament al consell secret com a jurat. Malgrat tot, a partir de la reforma de 1393 ja esmentada en altres llocs una persona podria romandre durant tres anys seguits com a jurat al consell especial, però l'hauria d'abandonar el quart any. I, a més, a diferència del que succeïa aleshores, un cop expirava l'exercici d'un ofici anual s'havia d'esperar un bienni per optar a un altre: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 348-353, 416. A Saragossa, en canvi, des de principis del segle XIV hi havia fixat un mínim de 4 anys per poder ser reelegit jurat, període que es rebaixà a 3 anys a principis del XV i així continuà sense ser modificat: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 77.

¹⁰⁴⁷ Ll. Vermell, doc. 130 (1457/03/18). Val a dir que el privilegi ja fou editat per S. Sobrequés a partir d'una còpia inclosa al manual d'acords de 1458: S. SOBREQUÉS VIDAL, «El régimen municipal gerundense...», p. 217-225.

Per consegüent, les opcions d'intervenir en la política municipal que oferia ser investit jurat o, simplement, formar part del consell de 80 membres no foren mai idèntiques entre, aproximadament, 1340 i 1440.

Segons hem intentat mostrar, al consell radicaven la majoria de prerrogatives que havia acumulat la comunitat política local en la interrelació amb el seu senyor, el rei. Això no obstant, el lideratge que venia exercint el grup de jurats des de l'etapa, en paraules de Font Rius, d'un municipi tot just rudimentari no perdé embranzida a mitjan segle XIV davant de la complexitat que revestí l'aparell dependent de l'administració municipal arran de la consecució d'elevades cotes d'autonomia en determinats camps. En aquest sentit, hem comprovat que el beneplàcit del consell era necessari per prendre mesures de certa transcendència per la ciutat o també per actuar en nom d'aquesta, així com per elegir la majoria de càrrecs, representants del municipi o ocupacions de durada temporal. En paral·lel a això, però, hem vist que en molts episodis aquestes atribucions foren transferides a l'executiu i que l'organisme de base de la política local abandonava així el control de bona part de les gestions del govern.

Hauríem de preguntar-nos sobre el com i el perquè d'aquestes cessions de competències. En primer lloc, és possible que es tractés de competències que, d'entrada, la legislació vigent (tant pel que fa al dret general com als privilegis locals) no reconeixia ni reglamentava de forma explícita. Per consegüent, tot i el supòsit que aquestes atribucions pertanyessin per costum al consell com a òrgan d'expressió més inclusiu de la comunitat política, en cas de ser traspassades als jurats, tan sols tenia lloc una transferència *de facto* que no contravenia cap disposició jurídica escrita. D'aquí que, en general, davant de l'absència d'una normativització clara en la majoria d'aspectes del funcionament dels òrgans de govern locals, l'actitud personal dels ocupants dels diferents òrgans i l'equilibri de forces existent determinava en gran mesura com es concretaven.

Al mateix temps, com hem vist, més que realment una cessió formal de poders, molts cops es produïa tan sols una inhibició dels consellers a favor dels jurats, bé perquè pressuposaven l'encert del que aquests darrers convindrien posar en pràctica, bé per resignació amb el funcionament de la maquinària política i la convicció que el plenari perdia força i eficàcia quan es necessitaven decisions i fets concrets¹⁰⁴⁸. Les comissions d'adjunts per assessorar els jurats amb una consigna específica que es crearen amb gran assiduitat a

¹⁰⁴⁸ Val a dir que aquestes inhibicions a la Cervera del segle XIV són considerades un fet usual per M. Turull: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p. 218.

les dècades de 1390 i de 1430 i 1440 probablement es conceberen en la mateixa línia. Costa bastant imaginar, en canvi, que estiguem davant d'una apropiació deliberada per part dels jurats de les competències polítiques que teòricament el consell posseïa com a organisme primigeni de representació de la comunitat ciutadana, ja que, entre d'altres qüestions, manquen proves fefaents que hagués actuat realment mai d'acord amb aquesta premissa¹⁰⁴⁹.

Dit d'una altra manera, en moltes situacions, l'endemà mateix de celebrar-se la reunió preceptiva del consell denominat general en què s'exposava l'afer (o afers) a abordar i s'esbossava en quina direcció calia moure's, documentem que els jurats ja passaven a actuar autònomament tot emparant-se en la potestat que els havia estat atorgada pel conjunt de consellers. Però és que l'assistència mitjana a les sessions del consell, els quòrums exigits i els requisits legals per formalitzar l'autorització als regidors per part del plenari conviden a pensar que havien hagut de maldar gaire per aconseguir-la o els havia calgut enfrontar-se a una presumpta majoria opositora prou significativa?

Un altre element que valdria la pena analitzar a propòsit de la correlació de forces entre el consell anomenat a Girona general i la juraderia seria tot el seguit de canvis que hem vist que, en especial entre 1370 i 1390, volgueren introduir-se en els procediments electorals. Òbviament, cal que deixem ara aquí de banda la idea que en la constitució dels òrgans polítics estem sempre davant d'un grup virtual d'electes i no necessàriament d'uns candidats que s'havien postulat per accedir-hi, i que ens centrem només en la possibilitat que una plaça dins dels òrgans polítics del municipi fos tothora cobejada per molts veïns. El que plantejaven les modificacions de la planta del govern que hem descrit, malgrat els efectes limitats en el temps, tal vegada resulti un bon reflex dels aspectes de les estructures polítiques de la comunitat que des de l'autoritat reial o des dels sectors que hi compareixien per confirmar legalment les seves aspiracions es consideraven necessitats de correcció i de supervisió per l'amenaça que suposaven per l'*status quo*.

Com hem vist, totes les provisions incidien amb matisos distints en el nombre de membres del consell, la forma concreta d'elegir les magistratures de renovació anual i, en alguns casos també, la representativitat de les tres mans. Tanmateix, en cap d'elles (deixant de banda les reformes posteriors a 1436 que avançaven una nova dinàmica) no es posava en entredit que els mateixos regidors (si calia, fins i tot, amb la supervisió del batlle) controlarien l'accés a

¹⁰⁴⁹ Vegeu, sobre això, posicionaments de fa uns anys amb què s'intentava combatre, per damunt de tot, visions anacròniques que emfasitzaven la vocació democràtica dels consells municipals durant l'edat mitjana: Rafael NARBONA VIZCAÍNO, «Orígenes sociales de los tres estamentos...», p. 7-30.

l'òrgan de representació del municipi. I és que només confiaven a l'atzar l'extracció concreta dels noms dels qui haurien d'ocupar la juraderia, mentre, com a contrapartida, força d'aquests privilegis promovien llistats predefinitos de candidats a formar part del consell.

D'altra banda, llevat de les úniques excepcions de 1384 i de 1443, els exercicis en què les corts del rei, d'un infant o alguna altra instància lligada a la corona intervingueren en l'elecció de nous càrrecs no ho feren designant personalment qui hauria d'ocupar l'executiu, sinó confeccionant (amb l'ajuda de gironins de confiança) la llista dels 40, 45, 60 o 80 membres que haurien d'integrar el consell general. Succéi, concretament, els anys 1374, 1380-1381 (si bé d'una forma més indirecta i també encarregant la tria dels jurats), 1386, 1388 i 1403 (TAULA 35). Tot això significa, doncs, que, suposant que hi havia disputes per acaparar el consell municipal, era necessari introduir-hi filtres i vigilar-ne de prop els seus components per garantir uns aspirants a la juraderia i a la resta d'oficis de renovació anual favorables a determinats interessos? Tan decisiva era en aquesta faceta una institució de govern que en el dia a dia del règim municipal o en els moments de majors pressions quedava més aviat relegada a un segon pla?

Des d'una perspectiva diferent, la reivindicació de les corporacions d'ofici per assegurar una quota fixa de representants al consell, finalment atesa pel monarca pels volts de 1390, potser també apunta en la mateixa direcció. Molt hipotèticament podria tractar-se, en efecte, d'una reacció motivada per una mena de consciència política estamental (o de "classe") ja molt madura i contrariada per les desigualtats que perpetuaven les institucions locals o, fins i tot, d'una topada d'orgulls gremials en busca de reconeixements, o sigui que només per raons gairebé d'honor s'elevaren les peticions al rei i no pas amb cap objectiu pràctic i concret. Ara bé, si no era exactament així, algun benefici devia aportar a la menestralia (o n'esperava) tenir garantida cada any la presència de 27 persones al consell de 80 membres. Potser les corporacions, al capdavant, unes entitats mancades de potestat normativa i, per descomptat, de capacitat jurisdiccional, necessitaven una plataforma política com el consell per regular l'activitat del seu sector amb acords realment vinculants, és a dir, mitjançant les ordinacions que s'elaboraven en aquest organisme i que posteriorment eren posades a la pràctica pels regidors i supervisades pel mostassaf i, en darrera instància, pels oficials reials, que imposaven penes als qui les contravenien. Alhora, en possibles disputes sobre la direcció concreta d'aquestes disposicions, algun interès bé podrien satisfer a favor dels seus col·legues d'ofici (i qui sap si en detriment de rams amb

objectius contraposats) els dos o tres consellers (en el cas de les corporacions més nombroses) que els defensessin directament al costat de la resta de membres del consell¹⁰⁵⁰.

En un proper capítol haurem d'intentar discernir, a partir de l'anàlisi de trajectòries personals concretes, si el consell, a pesar de la instrumentalització de què podia ser objecte per part de l'executiu, no perdé mai la condició d'arena política de primer ordre del municipi o, com a mínim, de plataforma des d'on quedaven repartides les quotes de poder entre faccions, famílies i particulars. Tal volta aquest poder s'exercia de forma efectiva des de càrrecs com el de jurat o de clavari o encapçalant missatgeries, però ja havia estat distribuït en l'assemblea de les tres mans.

Analitzant uns quants escenaris de l'època estudiada hem notat, en efecte, un gran protagonisme dels jurats dins d'un govern local en què el rol del consell no fou sempre igual. Això no obstant, el joc d'equilibris entre els dos grans i únics organismes de l'administració política del municipi gironí i, en especial, el lideratge evident que exercia la juraderia només s'entenen dins d'uns engranatges de poder en què no els faltaven tant límits per la banda superior (l'autoritat del monarca i dels seus oficials) com per la inferior (la imprescindible complicitat de majories suficients de la ciutadania en molts projectes d'interès general).

¹⁰⁵⁰ Vegeu sobre això l'estat de la qüestió més recent i complet, així com força indagacions suggerents, sobre la presència política dels oficis a les ciutats del principat a partir del cas de Barcelona: Miguel RAUFAST CHICO, «E vingueren los oficios e confraries ab llurs entremeses e balls». Una aproximación al estamento artesanal en la Barcelona bajomedieval a partir del estudio de las ceremonias de entrada real», *Anuario de Estudios Medievales*, 36/2 (juliol-desembre 2006), p. 651-686. Quant a la ciutat de València, en canvi, es considera que la presència d'una vuitantena de consellers d'ofici en el consell municipal, més enllà de l'aparença institucional, tenia poca transcendència pràctica davant d'un aparell governamental que en bloquejava qualsevol iniciativa: Paulino IRADIEL MURUGARREN, «Corporaciones de oficio, acción política y sociedad civil en Valencia», *Cofradías, gremios y solidaridades en la Europa medieval, XIX Semana de Estudios Medievales*, Estella, 20-24 juliol de 1992, Pamplona: Gobierno de Navarra, 1993, p. 253-284, especialment p. 278-280. A propòsit de la cronologia del procés, en una síntesi d'unes quantes experiències que es poden documentar en diverses ciutats de la Corona d'Aragó, s'ha proposat que ja es produí una diversificació i una institucionalització considerable de les corporacions artesanes i amb efectes en les incipients estructures polítiques locals entre finals del segle XIII i principis del següent: Carlos LALIENA CORBERA, «Las transformaciones de las elites políticas de las ciudades mediterráneas hacia 1300. Cambios internos y movilidad social», a S. CAROCCI (ed.), *La mobilità sociale nel medioevo...*, p. 147-185, en especial p. 162-165. D'altra banda, a falta de més estudis específics per l'àrea de la Corona d'Aragó, l'exemple d'alguns territoris europeus ens hauria d'advertir de la possibilitat que aquests mecanismes d'accés al consell de les corporacions d'ofici fossin emprats per menestrals que només perseguien satisfer interessos familiars o de col·lectius molt reduïts amb l'aspiració final d'aliar-se amb els grups polítics dominants i no pas actuar per l'interès comú de tot el conjunt del "gremi". Això ha estat posat en relleu, per exemple, en les corporacions de les ciutats flamenques: Peter STABEL, «Guilds in late medieval Flanders: myths and realities of guild life in an export-oriented environment», *Journal of Medieval History*, 30 (2004), p. 187-212, especialment p. 190-191. És cert, però, que comparacions amb determinades àrees del nord d'Europa han tenir present el fet que allí molts gremis eren ja estructures amb gran capacitat política i que no tenien necessitat de recolzar-se en governs municipals.

De cara a mesurar el marge de maniobra dels jurats de Girona per actuar lliurement entre mitjan segle XIV i mitjan XV, podem intentar-ho a partir d'una conjuntura força freqüent, en certa manera, arquetípica i que sintetitza uns quants dels episodis al·ludits més amunt a propòsit de les atribucions de l'executiu en detriment del consell i que reprendrem en més epígrafs per interpretar els diversos papers dels qui participaven d'una forma o l'altra en l'ens municipal.

Sense anar més lluny, suposem que arriba a la ciutat la notícia d'una entrada imminent de companyies estranyes o tropes mercenàries procedents del regne de França. Algun dels jurats demana que es convoqui el consell atesa la gravetat de la situació. És possible que, a més, l'administració reial (ben informada per altres canals) enviï un comissari amb les instruccions precises de tancar qualsevol obertura que hi hagi a les muralles o encarregar reparacions a corre-cuita. Al mateix temps, no seria estrany que des de la mateixa Corona o, ja cap a finals del tres-cents, des de la Diputació del General s'exigeixi al municipi una contribució extraordinària amb motiu de la defensa de la terra i que cal satisfer en pocs dies.

El consell es congrega finalment i debat sobre quina via és la més idònia per sufragar les despeses del sistema defensiu i per respondre a la demanda fiscal. Com potser suggereix un dels jurats, una opció àgil a curt termini passa per l'emissió de censals. Amb força probabilitat, la proposta acabarà essent acceptada per una majoria que ningú creu convenient comptabilitzar. Així, s'assoleix l'acord definitiu d'emetre deute. A continuació, algun prohoms, qui sap si amb experiència en la gestió de les finances des dels anys decisius de la Guerra contra Castella, tal vegada proposi la necessitat de crear una exacció afegida a l'impost indirecte sobre un producte de primer necessitat ja vigent i que s'arrendi de nou a fi d'assegurar una base tributària més àmplia per fer front als interessos i pensions de les noves rendes que es volen vendre. Es tornarà a sotmetre a l'aprovació del consell i posem que es resol favorablement.

Encara que els membres de la juraderia hagin pogut moure en tot moment els fils per promoure unes estratègies fiscals i financeres *a priori* favorables als interessos de determinats sectors de la ciutat, abans de procedir a l'emissió de deute en nom de la universitat, han de dirigir-se a la cort del rei per obtenir una llicència *ad hoc*. Simultàniament, els cal buscar algú de confiança que s'ocupi personalment de la venda dels censals i, sobretot, conferir-li els poders necessaris que, remarcuem-ho, requereixen la signatura del major nombre de particulars possibles siguin membres o no del consell.

Tot seguit ve la tasca (segons procediments que veurem més endavant) de trobar individus disposats a comprar les rendes posades a la venda. I, també com desgranarem, no sempre n'hi ha prou preguntant als parents, amics i gent afina a les famílies amb més presència al govern. En anys en què s'havien succeït moltes emissions i s'arribava a una gran saturació dels mercats financers, en realitat, feren falta compradors que s'escapaven del perfil més comú d'inversors en deute públic. Així mateix, si, tal com avançàvem, es pretén arrendar un nou impost suplementari, l'operació no pot continuar endavant (d'acord amb el que veurem) sense el concurs d'individus disposats a pujar en la subhasta o, com a darrer recurs, si es vol recaptar una quantitat suficient que justifiqui la implementació de la taxa, la complicitat de col·lectors nomenats *ex professo*.

Davant de totes aquestes circumstàncies, segurament queda prou clar que el col·legi de sis jurats encapçalava el govern municipal i estava investit de l'autoritat suficient per impulsar iniciatives o projectes. Amb tot, es veia sotmès a limitacions a diversos nivells abans que fossin una realitat. D'entrada, encara que el municipi hagués adquirit una notable autonomia fiscal i financera i pogués elegir amb quins mitjans fer front a la urgència de moneda, en resum recórrer a impostos directes o indirectes o a l'emissió de deute, necessitava l'autorització del monarca per vendre rendes i obligar-les sobre el conjunt de persones i béns de la universitat. Segurament no resultava gaire complicat obtenir la llicència règia si es pagava la tarifa exigida, però, malgrat la controvèrsia latent sobre el tema entre la Corona i les ciutats al llarg de tota la segona meitat del segle XIV, el rei mai no cedí en aquest aspecte i sempre fou necessari el tràmit esmentat¹⁰⁵¹.

Per una altra part, no és menys significatiu que els rectors de la comunitat política que ens ocupa (com devia ser habitual arreu) no podien dur a terme de forma unilateral operacions d'envergadura com era endeutar la universitat sense un consens mínim dins del consell. I, de fet, per més que aconseguissin acabar imposant una determinada postura amb un suport escàs dels consellers, continuava essent imprescindible la col·laboració de molts conciutadans en les diferents fases del procés, des de la d'atorgar poders als síndics fins a la de trobar interessats a col·locar capitals en la hisenda local. En propers capítols haurem d'examinar si aquests lligams diguem-ne “des de baix” es trobaven entre els factors que explicarien les mesures de la dècada de 1370 per frenar un tancament excessiu del consell i de la juraderia i que culminaren, pels volts de 1390, amb l'establiment d'una quota fixa de

¹⁰⁵¹ Vegeu sobre aquest aspecte: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 761-763.

menstrals i un major protagonisme de les corporacions d'ofici en la configuració d'aquests òrgans.

Comptat i debatut, hem constatat, en primer terme, que sovint el consell es desentenia de les seves atribucions teòriques en benefici dels jurats. Tanmateix, hi ha força indicis per creure que l'òrgan conformat per una vuitantena de consellers no deixà mai de despertar l'atenció i l'interès de força franges de la comunitat política de la ciutat, almenys en la mesura que hi hagué disputes sobre els procediments per accedir-hi, per controlar millor aquests canals i per garantir la representativitat de la majoria d'estrats de la societat local, ni que fos perquè constituïa la plataforma bàsica per fer el salt al col·legi de jurats, aparentment amb més poder efectiu¹⁰⁵². En darrer terme, però, també hem observat que el lideratge dels jurats al capdavant del govern de la ciutat no estava exempt de limitacions dins un camp d'acció política prou complex en què intervenien altres instàncies de poder (en especial, la pròpia monarquia) i atesa una maquinària administrativa que reclamava moltes col·laboracions i suports.

Tornarem a intentar interpretar les implicacions de l'organigrama municipal d'una ciutat com Girona quan ens disposem a identificar els protagonistes de l'evolució d'aquest entramat polític entre 1345 i 1445. De moment, a tall de conclusió de l'apartat i a manera d'unes hipòtesis de partida per a la resta de la recerca, plantejem les possibilitats que oferia ser present en el consell de 80 membres, d'una banda, i en l'equip de jurats, de l'altra, una vegada ja hem mostrat com actuaven, a grans trets, ambdues institucions.

Sembla raonable pensar que el fet de ser nomenat conseller i tenir dret (se'n fes sempre ús o només de vegades) a assistir a les sessions del consell anomenat general permetia a un ciutadà estar al corrent (i amb notícies de primera mà) de l'actualitat política local. Així mateix, l'autoritzava a participar en els debats i a manifestar el seu parer sobre mesures de transcendència pel col·lectiu. De tota manera, els sistemes de votacions resulten poc clars i no és possible determinar el pes real de cadascun dels integrants del consell en la presa de decisions.

¹⁰⁵² Aquesta funció de cos electoral per a la nominació i renovació dels càrrecs electes del municipi és precisament la que es tendeix a emfasitzar en balanços globals sobre governs municipals a la Corona d'Aragó. I, així mateix, s'explica que, en el moment que un veí participava al consell, implícitament obtenia el reconeixement dels seus conciutadans de l'honorabilitat i les facultats suficients per exercir magistratures amb competències polítiques específiques: Rafael NARBONA VIZCAÍNO, «Algunas reflexiones sobre la participación vecinal...», p. 122-139.

Fos com fos, en cas de ser designat conseller pels regidors sortints, s'optava automàticament a participar en l'acte d'elecció d'oficis municipals de renovació anual de l'1 de gener i a escollir amb la resta de membres del mateix estament dos dels sis electors de la comissió que designaria els ocupants d'aquests càrrecs, a més, és clar, d'estar *a priori* en condicions de ser un dels elegits. Alhora, pel sol fet d'haver entrat a la nòmina de 80 persones que encarnaven la universitat s'esdevenia un veí a tenir en compte en hipotètics jocs d'aliances o maniobres polítiques que s'orquestrassin des de qualsevol sector. En definitiva, sense poder assegurar què suposava tenir vot al plenari, queda de totes totes palesa l'opció de tenir-hi veu, és a dir, de demanar la paraula per dirigir-se a la resta del consell, d'exclamar-se, protestar i abandonar la sessió o, en darrer terme, d'exigir la certificació formal del dissentiment amb algun dels acords presos¹⁰⁵³. Cal admetre, però, que, més enllà d'això, formar part del consell dit general o de 80 membres, en rigor, no garantia gaire res més.

Per contrast, ser nomenat jurat durant un any determinat possibilitava els designats seguir també de prop els afers del municipi. I, en realitat, molt més que no pas els consellers, per tal com era més factible, d'entrada, que se'ls avisés i informés personalment de l'arribada de noves o de correspondència dirigida a la corporació local. Al mateix temps, a l'hora d'elaborar una resposta, els regidors estaven facultats per dictar les missives que s'enviarien en nom de la universitat i per controlar l'intercanvi de missatges constants amb els emissaris de la ciutat enviats a l'exterior. D'altra banda, pel que fa a les sessions del consell, un jurat hi intervenia des de la seva mateixa convocatòria i en el moment d'inaugurar l'assemblea que probablement encapçalava sempre un dels membres de l'executiu. Així, gràcies a reunions prèvies o paral·leles (en certes ocasions acompanyats d'una comissió d'adjunts o de consellers assessors), formant part de la cúpula del govern quedava més a l'abast marcar l'agenda del municipi i incidir-hi que no pas des d'una plaça de simple conseller. Recordem, entre d'altres qüestions, que l'equip de sis edils coordinaven, cap a la fi del mandat, la licitació de les impositions per l'exercici següent. Durant tota la legislatura, a més, de resultes de les freqüents transferències de facultats o com a conseqüència de les

¹⁰⁵³ Sobre la qüestió dels dissentiments per part dels membres del consell, és interessant la comparació que ofereix el cas de la ciutat de Montpeller (al costat d'altres localitats de la meitat sud del regne de França) i pel qual s'apunta la hipòtesi que el registre d'opinions contràries a les posicions majoritàries o les que acaben tenint efecte constitueix, en essència, una estratègia per alimentar la ficció d'un govern que actuava pel bé comú: Vincent CHALLET, «Nemine discrepante? Discordancias y comunicación política en el seno del consulado montpellerino a fines de la Edad Media», *Edad Media: revista de historia*, 13 (2012), p. 143-161. Tanmateix, potser també resultaria interessant analitzar alguns d'aquests dissentiments des de l'òptica de l'exoneració de responsabilitats personals que cercaven alguns consellers en cas d'acords que podrien generar polèmica o, fins i tot, conduir a processos judicials.

inhibicions del consell general, ser jurat suposava intervenir directament, per exemple, en la designació de síndics amb funcions tan diverses com representar la ciutat a les Corts, col·locar el deute que s'havia previst emetre en nom de la universitat o proveir-la de vitualles, entre d'altres potestats intrínseques del consell de vegades cedides als regidors.

Quant als procediments electorals, almenys fins a les reformes de finals de 1430, el fet d'integrar la juraderia no només implicava anar a l'acte de ninou com a persona que abandonava el càrrec i que havia de passar el relleu al nou govern, sinó tenir el dret d'elegir, juntament amb la resta de col·legues dimissionaris, els nous membres del consell denominat general en un moviment que, d'entrada, podia servir per deixar fora de concurs a rivals o a desafectes de qualsevol índole, fos quin fos el resultat final dels nomenaments a magistratures que acabaria vehiculant el nou consell constituent. En aquest sentit, doncs, l'ofici de jurat es presentava com la posició idònia des d'on dominar els jocs d'aliances i majories dins de la comunitat política local o, fins i tot, amb vista a afavorir la perpetuació de determinats interessos grupals. *Last but not least*, cal no menystenir la càrrega honorífica que segurament duia implícit abillar-se una o més vegades a la vida amb la gramalla de l'ofici de major rang del règim municipal. Això no obstant, lluny d'un poder absolut, s'evidencien uns límits en el radi d'acció dels regidors marcats tant per la monarquia com per pròpia comunitat i, com a extensió i caps visibles d'aquesta segona, la resta de governants existents a la ciutat.

2.1.2.4. Els altres càrrecs “polítics” del govern municipal

Com en totes les viles i ciutats de la Corona d'Aragó del període, formar part del consell o de la juraderia constituïen les ocupacions més il·lustratives de la capacitat política adquirida pel col·lectiu d'habitants. Això no obstant, la nòmina d'oficis no acabava aquí. Girona, doncs, a més de les figures de conseller i de jurat, comptava amb càrrecs que paral·lelament gaudien d'una esfera concreta de competències dins del marc de prerrogatives del municipi, en especial els sobreposats de les obres, el mostassaf i, en un sentit una mica diferent, els vinculats a la gestió de la hisenda local, o sigui el clavari i els auditors de comptes¹⁰⁵⁴. Des d'un altre punt de vista, els ciutadans que, per les qualitats o requisits comentats abans, es trobaven dins del conjunt de candidats a formar part del consell, a banda d'ingressar a aquest organisme o pujar un esglaió més essent investits jurats, també aspiraven a ocupar

¹⁰⁵⁴ Vegeu l'aproximació que se'n fa a C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 163-167. Val a dir que alguna de les afirmacions a propòsit dels sobreposats de les obres s'hauria de matisar.

una de les dues places de sobreposats de les obres o a assumir la tasca individual de mostassaf.

Certament, resulta difícil indagar en càrrecs d'una gran complexitat jurídica com el de mostassaf o que han deixat molt poc rastre en la documentació conservada com els sobreposats. A més, caldria enquadrar-los dins de tot el complex de drets i prerrogatives efectives del monarca a la ciutat de Girona i la forma com els afectà l'eclosió del municipi a mitjan segle XIV, tema poc conegut i que, com ja hem indicat, no pretenem cobrir en aquest estudi. Malgrat tot, hauríem d'observar quines eren les atribucions dels sobreposats i del mostassaf, així com els requisits i formes d'accedir-hi i, a continuació, apuntar breument què devia suposar exercir cadascun d'aquests oficis. De tots dos ja n'hem apuntat l'origen en comentar l'etapa de la institució municipal prèvia a 1340, de manera que ara ens limitarem a recordar-lo i a assenyalar lleus modificacions de què foren objecte fins a mitjan segle XV.

a) Els sobreposats de les obres

Comencem per l'ofici més antic, el de sobreposat de les obres, un càrrec institucionalitzat per un privilegi reial de 1315 i que consistia en dos individus actuant de manera col·legiada¹⁰⁵⁵. Tenien com a funció bàsica supervisar les obres públiques que es duguessin a terme o les infraestructures ja existents dins del recinte de la ciutat¹⁰⁵⁶. Arran de la confirmació i ampliació, a instàncies dels jurats, del privilegi de 1315 per part de Pere III l'any 1339, els sobreposats possiblement gaudien també de certa capacitat per resoldre contenciosos entre particulars a propòsit de qüestions urbanístiques, si bé l'execució de les seves sentències quedava reservada al batlle que hauria d'acceptar sempre el que pronunciessin aquests oficials municipals¹⁰⁵⁷. L'activitat dels sobreposats de les obres

¹⁰⁵⁵ Vegeu el privilegi a Ll. Verd, doc. 33 (1315/05/28). El document fou ratificat i ampliat per Pere III: id, docs. 202 (1339/07/11, Barcelona), doc. 204 (1339/12/08). A Barcelona ja s'havia creat per privilegi reial la figura de l'obrer l'any 1301. El càrrec era ocupat per dos ciutadans elegits anualment per sant Andreu en el mateix acte de nomenament dels nous consellers: Joan F. CABESTANY, «Privilegi fundacional dels obrers de Barcelona (1301)», *Anuario de Estudios Medievales*, 1 (1964), p. 589-591; i A. CUBELES BONET, «L'evolució de les actuacions del Consell de Cent...», p. 128-145. Cal fer notar que el privilegi de Barcelona de 1301 i el de Girona de 1315 són pràcticament idèntics en el fragment tocant a l'àmbit d'atribucions dels anomenats obrers a la ciutat comtal i dels sobreposats de la ciutat de l'Onyar, de manera que els segons, com succeí amb altres oficis, degueren inspirar-se en els primers. En ambdós es llegeix: «circa opera publica et comunia dicte civitatis veluti vias publicas, plateas, cloachas publicas et huiusmodi similia intendant et fieri ac exequi faciant, auctoritate nostra, quod ad utilitatem et comodum generalitatis dicte civitatis cedere videantur».

¹⁰⁵⁶ Vegeu sobre matèria urbanística una visió de conjunt des del punt de vista de la història del dret: Jaume RIBALTA HARO, *Dret urbanístic medieval de la Mediterrània*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2005.

¹⁰⁵⁷ Vegeu aquesta nova provisió a Ll. Verd, doc. 202 (1339/07/11).

gironins seria, doncs, equiparable a la dels denominats amb més freqüència obrers en moltes altres ciutats de la Corona d'Aragó, tot i que, igual que en la majoria de càrrecs similars, s'entreveuen unes quantes diferències pel que fa a la gènesi o a les competències concretes¹⁰⁵⁸.

Quant a Girona, cal insistir en la idea que aquests oficials municipals no generaren registres específics (o, almenys, que s'hagin conservat) i només se'n recullen notícies indirectes en els llibres notariaus de negocis del consell i dels jurats. I tampoc n'ha pervingut comptabilitat, encara que, si efectivament era una ofici sense jurisdicció per executar el que resolia i, per tant, cobrar multes quan això fos contravingut, és poc probable que tingués ingressos propis.

En qualsevol cas, documentem que des de mitjan segle XIV els sobreposats actuaren supervisant obres de millora i arranjament d'espais públics¹⁰⁵⁹. En alguna altra ocasió s'encarregaren de coordinar la neteja i la preparació de la ciutat per l'entrada d'autoritats¹⁰⁶⁰. Això no obstant, costa interpretar la implicació exacta dels magistrats en tots aquests afers: es limitaven a donar instruccions i a controlar cada operació en base al marc de competències de què gaudia el govern municipal? Una provisió del rei Pere el Cerimoniós en què es reconeixia al municipi la facultat d'enderrocar cases o altres edificis que perjudiquessin la bona ordenació de l'espai públic deixa entreveure que els sobreposats havien només d'aconsellar els jurats i que aquests darrers executarien la decisió presa¹⁰⁶¹.

¹⁰⁵⁸ A diferència de Barcelona o Girona, en poblacions com Tortosa l'ofici no es creà arran d'una concessió reial ni estava subjecte a un sistema d'elecció similar a les dues primeres: J. VIDAL FRANQUET, *Les obres de la ciutat...*, p. 50-61. També podem afegir-hi que el cas que ens ocupa i el de la ciutat comtal foren, en canvi, idèntics al de Manresa, municipi que l'any 1323 obtingué un privilegi del monarca per elegir dos prohoms que actuarien d'obers i que s'ocuparien de les obres públiques, les ordinations dels quals serien executades pel batlle: M. TORRAS SERRA (ed.), *El Llibre Verd de Manresa...*, doc. 21 (1323/10/29). A Cervera el càrrec quedà institucionalitzat arran d'una provisió del rei Alfons el Benigne de 1333 i va ser objecte de regulacions posteriors, en especial sobre la forma d'eleger-los: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p. 291-294; P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 318-320. A propòsit d'altres ciutats de la Corona d'Aragó com ara Saragossa o València, vegeu, respectivament: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 259-268; María MILAGROS CÁRCEL i José TRENCHS ÒDENA, «El Consell de Valencia: disposiciones urbanísticas (siglo XIV)», a E. SAÉZ *et alii.* (coord.), *La ciudad hispánica...*, vol. II, p. 1481-1545, en especial p. 1488-1538.

¹⁰⁵⁹ Més d'un cop s'al·ludí a la insalubritat i a la perillositat nocturna de carrerons sense sortida i els sobreposats consentiren que certs veïns poguessin construir-hi portes als extrems i reservar-se'n les claus. Per exemple: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 23r-v, 1401/05/27.

¹⁰⁶⁰ Com succeí l'any 1380 davant de la provisió que arribés la infanta Violant, duquesa de Girona: AMGi, I.1.2.1., llig 6, f. 9r, 1380/05/18.

¹⁰⁶¹ Ll. Verd, doc. 273, 1351/10/21. A la Tortosa de la mateixa època, per exemple, es considera que totes les prerrogatives dels obrers pertanyien, en darrera instància, al consell municipal i que aquest òrgan era l'únic amb poder efectiu en matèria d'urbanisme i construcció: J. VIDAL FRANQUET, *Les obres de la ciutat...*, p. 60-61.

Les mostres de la seva actuació són, de fet, força contradictòries. Per exemple, mentre que a la dècada de 1350 constatem que els sobreposats prengueren, al costat dels jurats, la decisió d'ordenar l'enderroc de les parets d'unes cases que interferien massa en una via pública o que, en un altre episodi espars del quatre-cents, se suggeria que aquests dos oficials arribaren a implicar-se en les seves funcions fins a realitzar alguna bestreta amb motiu de l'adequació d'un carrer, pocs anys abans veiem que en tasques teòricament competència seva els jurats actuaren amb tota llibertat i sense consultar-los¹⁰⁶².

Així les coses, el que resulta encara més significatiu és que en la principal obra civil i projecte urbanístic de més envergadura a la ciutat durant tot el període estudiat, la millora i ampliació del recinte de muralles, els sobreposats de les obres elegits anualment no hi intervingueren gairebé per res. En realitat, segons precisarem més endavant, els gestors de l'obra foren comissaris enviats pel rei o veïns de la ciutat que, al marge de les eleccions ordinàries del municipi, foren designats a discreció del monarca. En aquest sentit, a finals de la dècada de 1360 el Cerimoniós nomenà dos gironins de confiança per coordinar les obres dels murs, mentre, en paral·lel, s'articulava tota una administració específica de l'obra configurada per supervisors dels treballs diaris, distribuïdors dels fons assignats i d'altres ocupacions de perfil menor (cap. 2.2.4.3.d.). Tampoc sembla que els sobreposats tinguessin rellevància en una altra obra de gran abast com fou el desviament de braços laterals del Ter i la consolidació de la llera en el seu pas més proper a la ciutat a les dècades centrals del segle XV¹⁰⁶³.

Fins a cert punt seria normal que aquests oficials elegits anualment des del consell quedessin al marge d'unes obres, al capdavant, de caràcter extraordinari i que acostumava a implicar a molts més agents que els càrrecs electes habituals de l'organigrama municipal. Així i tot, fa la impressió que en certes èpoques els sobreposats quedaren sota l'ombra de

¹⁰⁶² Pel que fa el primer episodi: AMGi, I.1.1., n. 2, f. 190v-191v, 1357/08/03. El segon exemple està vinculat a la reparació d'un carrer davant d'un portal de la muralla del burg de Sant Pere de Galligants: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 47v, 1424/12/29. En el darrer, en canvi, els regidors concediren la llicència per construir l'envà d'un alberg sense que hi consti cap assentiment dels sobreposats: AMGi, I.1.1., n.12, f. 14v, 1383/06/01. A la dècada de 1430 també es registren llicències expedides de forma unilateral pels regidors. Per exemple: AMGi, I.1.1., n. 54, f. 41v-42r, 1437/10/21, 59v, 1437/12/18.

¹⁰⁶³ Val a dir que l'escàs protagonisme en grans obres urbanístiques de càrrecs equiparables als sobreposats gironins també s'entreveu en d'altres ciutats. Amb tot, per tal de copsar-ho, resulta bàsic distingir aquests sobreposats d'altres oficis que no es renovaven de forma ordinària cada any, sinó que es crearen amb motiu de grans obres com les muralles. Això s'entreveu, sense anar més lluny, en l'exemple ben estudiat de Tortosa: J. VIDAL FRANQUET, *Les obres de la ciutat...*, p. 53-57. Cal advertir, d'altra banda, que aquests obrers amb atribucions més aviat genèriques com els de Girona tampoc equivalen a d'altres obrers ocupats d'elements específics del patrimoni de la vila com les esglésies o la resta d'equipaments d'utilitat pública, per més que també estiguin molt controlats des del consell municipal i els càrrecs es renovessin regularment, tal com evidencia el cas emblemàtic de la vila de Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 211-317.

l'exercici per part dels jurats, gairebé en exclusiva, de la potestat normativa en determinats afers urbanístics adquirida pel municipi¹⁰⁶⁴. Es fa difícil precisar l'evolució de la tendència, per bé que, sense anar més lluny, el període de més activitat a les muralles, és a dir entre aproximadament 1360 i 1390, coincideix amb un d'aquests moments de relegament dels sobreposats.

En trobem una bona constatació també l'any 1435. A mig exercici es morí un dels dos sobreposats i l'altre era absent de la ciutat. Davant d'això, els jurats declararen de forma unilateral que, d'acord amb un privilegi reial, eren elegits cada any «dos prohòmens de la dita ciutat en sobreposats de totes les obres de plaçes e carreres pòbliques e altres lochs publichs de la ciutat demontdita, los quals sobreposats han plen poder de ordonar sobre totes les dites obres pòbliques segons a utilitat de la dita ciutat, lus és vist faedor». De tota manera subratllaven que era ús i costum que els jurats, en casos similars, rellevessin els sobreposats. I ho reblaven adduint a la llarga tradició dels membres de l'executiu de tenir «facultat e poder de fer totes ordinacions qui a utilitat e bellesa de la dita ciutat lus sien vistes faedores». Amb aquests arguments es consideraren habilitats automàticament per assumir una tasca habitual dels sobreposats: obligar a modificar els envans que uns particulars havien construït en un carrer¹⁰⁶⁵.

Podia ser realment una coincidència que els ciutadans nomenats sobreposats no estiguessin en condicions d'exercir l'ofici aquell any i que calgués suplir-los amb urgència pel bé de la ciutat. També és cert, però, que en altres situacions semblants el consell general probablement hauria reclamat que es nomenessin substituïts, com succeí de vegades amb el clavari i càrrecs amb un paper molt més decisiu. Per una altra banda, les competències dels oficials que ens ocupen algun cop també es veieren amenaçades, no pels regidors de la universitat, sinó pels oficials delegats pel monarca a la localitat que s'extralimitaven en les seves funcions¹⁰⁶⁶.

¹⁰⁶⁴ La situació de finals del tres-cents potser era diferent de les primeres dècades de creació del càrrec. L'any 1336, per exemple, els dos sobreposats de la ciutat arribaren a declarar que s'aturés la construcció de taules de peixateria en un espai de l'Areny a tocar de l'Onyar que havia impulsat l'administrador general de rendes reials a la ciutat. L'afer, però, acabà essent resolt pel monarca a favor dels seus oficials i no els dependents del municipi: C. Pergamins, vol. I, docs. 307 (1336/11/07), 350 (1339/12/08).

¹⁰⁶⁵ AMGí, I.1.1, n. 52, f. 72bis, 1435/09/10.

¹⁰⁶⁶ Potser caldria deduir-se de provisions de Martí l'Humà dels primers anys del segle XV dirigides als seus oficials en què els ordenava no perjudicar algunes de les atribucions del consell, entre les quals en un cas es mencionava la figura dels sobreposats: Ll. Vermell, doc. 80 (1402/01/12). Així mateix, l'any 1420, els jurats escrivien al síndic de la ciutat a les Corts que se celebraven a Tortosa per informar-lo que el lloctinent local del batlle general de Catalunya posava en dubte el dret dels sobreposats a intervenir en la inspecció d'unes obres dutes a terme en albergs del call jueu i d'altres immobles pertanyents al patrimoni reial i, per això, li demanaven que impetrés una provisió que ratifiqués la potestat de què gaudien els esmentats oficials

Tanmateix, malgrat l'aparent declivi de l'ofici dels sobreposats, a l'alçada de 1421 encara fou objecte d'atenció per part del govern municipal: constituïa un dels molts temes que havia de resoldre el síndic gironí enviat a les Corts convocades per la reina Maria a la ciutat de Barcelona la primavera d'aquell any. En concret, se li demanava que aconseguís que el salari dels sobreposats (igual que el dels auditors de comptes) passés a formar part de les nòmines d'auxiliars del govern, com ara la d'advocats, escrivans i verguers, assignades als ingressos dels preus de les impositions. A més, calia una nova provisió que regulés l'ofici i l'equiparés amb el dels obrers de la ciutat de Barcelona¹⁰⁶⁷.

Fos com fos, segons estipulava el mateix privilegi fundacional, l'elecció dels dos prohoms designats sobreposats havia de tenir lloc en l'acte de l'elecció de consellers i jurats, és a dir l'1 de gener¹⁰⁶⁸. I, ben mirat, l'únic aspecte que es pot resseguir amb certa regularitat i que, fi i al cap, certifica la continuïtat de l'ofici al llarg de tot el període estudiat és precisament el nomenament de la dupla d'ocupants. D'altra banda, constatem que el mecanisme per a la seva designació estava arrelat i assimilat a finals del segle XIV¹⁰⁶⁹. I només fou alterat per la reforma completada per la reina Maria l'any 1445 tot adequant-lo al mateix sistema d'atzar que passà a regir la renovació del consell i dels càrrecs de jurat i d'auditor de comptes, a la vegada que introduint-hi un incís significatiu que, com veurem, tal vegada ja s'havia anat

municipals segons els havia estat reconeguda per monarques precedents: AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 1, f. 36v-37r, 1420/02/03. Aquest interès pel càrrec devia tenir continuïtat d'acord amb l'episodi de 1421 que citarem a continuació. En altres ciutats com Manresa, la situació que ja s'hi vivia pels volts de 1383 també mostra que una de les possibles causes de l'arraconament de la figura dels obrers podia derivar de les intromissions del veguer i del batlle reials, problema que assajà de resoldre un nou privilegi del Cerimoniós que refermava les funcions de l'ofici: M. TORRES SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd" de Manresa...*, p. 136-138.

¹⁰⁶⁷ AMGi, I.1.1., n. 46, f. 31v-35r, c. 1421/06. Dos anys després, en efecte, s'havia deixat de pagar el salari des de la petita caixa controlada pel clavari dels jurats i s'havia passat a abonar a partir de les impositions. Respectivament: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 2, reg. 1, s.f., 1391; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 16, reg. 2, s.f. 1405/10/20; AMGi, I.3.3.2.4., reg. 43162, s.f. 1422/01/10; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 133r, 1423/01/08. I així seguí fent-se: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 8, reg. 1, s.f., 1430. S'hauria de situar en aquesta mateixa temptativa de revalorització del càrrec a ulls de la monarquia per part dels governants municipal el discurs emprat pels jurats de 1430 en sol·licitar la intervenció régia en el luctuós afer de les ferides provocades per diversos veïns de la ciutat a un conciutadà seu de relleu, Pere III Escala. Aquest distingit prohom havia estat sobreposat de les obres en l'exercici conclòs feia pocs mesos, càrrec que consideraven com un autèntic «official reyall» i «fundamentat de privilegis reyalls» concedits al municipi pels predecessors d'Alfons el Magnànim, monarca a qui es dirigien: AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 2, f. 31v-32r, 1430/02/10.

¹⁰⁶⁸ Ll. Verd, doc. 33 (1315/05/28). Aquesta forma d'elecció resulta molt semblant a la dels dos obrers de Tarragona, designats el mateix dia d'institució dels còsols a través, concretament, del vot directe de tots els consellers o membres del consell: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darrerres de la baixa edat mitjana...* p. 109-111. A la Cervera del segle XV, en canvi, el mecanisme resultava una mica més complex, però també coincidia amb el moment de la tria dels paers i eren justament els regidors entrants que els escollien: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*...», p. 318-320.

¹⁰⁶⁹ En aquest sentit, comprovem que l'any 1377, després que ja hagués passat l'acta de ninou, els jurats escolliren dos sobreposats, però el nomenament hagué de ser revocat per una oposició majoritària que insistia que s'havia procedit contra privilegi: AMGi, I.1.2.1., llig 6, f. 27r-29r, 1377/02/17. Tot i això, també és cert que en d'altres exercicis la tria no es concretà el dia de renovació del govern, sinó dies o mesos després, i que potser la tiraren endavant els jurats sense convocar el consell: AMGi, I.1.1., n. 9, f. 39r, 1379/04/28; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, llib. 1380, f. 8v, 1380/02/04.

tenint en compte des de temps enrere: un dels sobreposats seria un prohom de la mà major i l'altre de la mà mitjana¹⁰⁷⁰.

Com s'infereix d'algunes situacions presentades, entre finals del segle XIV i principis de la centúria següent, la poca visibilitat de les funcions d'aquests oficials possiblement era sinònim de poc pes. Tot plegat, però, no impedí que els dos ciutadans que exercien cada any el càrrec percebessin, segons anticipàvem, un salari inclòs a les nòmines ordinàries de l'administració local, però, fins després de 1421, no assignades a la partida de les imposicions. Exactament cobraven 20 s. cadascun, suma que, per les referències de què disposem, es mantingué sense canvis al llarg de l'època estudiada. I és que, si bé l'any 1430 el consell autoritzà els jurats per augmentar aquest salari anual, segurament no es concretà cap millora¹⁰⁷¹.

A propòsit del que se suposava als membres del consell que podien aspirar a ser nomenats sobreposats, no es documenta cap aspecte concret, de manera que els requisits mínims havien de ser els mateixos que per esdevenir conseller. Amb tot, tal com veurem millor en un proper apartat, la majoria d'ocupants pertanyeren a la mà major, en menor mesura la mitjana i només en casos comptats a la menor, és a dir que, per contrast amb altres òrgans del règim municipal com el col·legi d'auditors de comptes, no hi hagué mai la voluntat de proporcionalitat entre els tres estaments. Per altra banda, no es coneix cap discussió sobre la possibilitat de perpetuar-se en el càrrec i possiblement mai no hi hagué controvèrsia sobre l'obligatorietat de renovar l'ofici cada any.

¹⁰⁷⁰ Pel que fa al privilegi expedit l'any 1445 que sancionava tots aquests canvis: Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13).

¹⁰⁷¹ Per exemples de diferents moments en què el salari va ser entregat pel clavari dels jurats i no pel de les imposicions, a diferència, com veurem dels propis edils i altres oficis: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. de 1380, f. 105r, 1380/11/05; AMGi, I.1.1., n. 18, f. 82v, 1389/06/07; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f. 1401/12/31. Quan la retribució passà a ser assumida per la clavaria de les imposicions: AMGi, I.1.1., n. 46, f. 133r, 1423/01/08. Pel que fa a l'autorització per a l'increment del salari: AMGi, I.1.1., n. 50, f. 1r-5v, 1430/01/01. En efecte, l'any 1443 els veïns que actuaren de sobreposat cobraven encara 1 ll. cadascun, és a dir 20 s.: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 11, reg. 1, f. 62v, 1443. A tall de comparació, sabem que a Tarragona cadascun dels obrers cobrava 100 s. anuals, xifra rebaixada a la meitat l'any 1402 i a una tercera part l'any 1423, tot i que podia acompanyar-se de vegades de suplementos. Una possible raó d'aquesta diferència salarial respecte dels seus homòlegs gironins pot trobar-se en el fet que el ventall que es documenta de competències efectives i obligacions dels obrers tarragonins és molt més ampli, cosa que, d'altra banda, suscità reticències a acceptar l'ofici o motivà que s'exigissin millores en la retribució: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...* p. 109-111. Contràriament, a la vila de Cervera els obrers no percebien un salari fix, sinó que eren remunerats amb taxes que pagaven els mateixos veïns implicats en els contenciosos urbanístics de què s'ocupaven: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*...», p. 320.

b) El mostassaf: entre les prerrogatives règies i la potestat normativa del municipi

En efecte, tal com exemplifica la figura dels sobreposats de les obres de Girona, moltes administracions municipals, al llarg de la primera meitat del segle XIV, acumularen certes atribucions en matèria d'urbanisme, cosa que anà en detriment del batlle general de Catalunya, tradicional garant del patrimoni reial al principat i, per consegüent, de la pràctica totalitat de l'espai públic dels territoris de reialenc. I, alhora, n'adquiriren en una altra esfera significativa i també històricament vinculada a una de les principals regalies: el control dels instruments de mesura i la regulació de les bones pràctiques en els mercats i en la manufactura a la ciutat. Com se sap, el càrrec més emblemàtic en aquest sentit fou l'ofici de mostassaf, documentat en la majoria de poblacions de certa importància de la Corona al segle XIV i en indrets del regne de València ja a finals del XIII¹⁰⁷².

Certament, la jurisdicció sobre els pesos i mesures de la ciutat de Girona havia restat des d'antic reservada als oficials reials, al batlle sobretot. I és que el control dels mecanismes per mesurar els productes que circulaven als mercats d'una ciutat de reialenc com la de l'Onyar era una prerrogativa del seu senyor, en aquest cas el monarca. Amb tot, igual que la resta de components del patrimoni reial, aquest dret podia haver estat alienat o cedit. D'aquesta manera, l'any 1337 el dret de marcar amb un senyal reial els pesos i mesures del gra, blat, vi, oli i altres productes va ser establert a perpetuïtat a un particular; en concret, a favor d'un porter reial, de nom Pere Cardonets, a qui potser s'havien de compensar serveis prestats. Més endavant, fins i tot, se'l facultava per retenir-se un terç de les penes i bans imposats a propòsit del control dels pesos i mesures i per nomenar saigs que col·laboressin amb ell en aquesta tasca sense ser impedit per la resta d'oficials¹⁰⁷³.

¹⁰⁷² Cal admetre, d'entrada, que la bibliografia disponible sobre el mostassaf és força més extensa que per qualsevol altre oficial municipal. Una de les explicacions segurament es troba en el fet que les tasques dutes a terme des d'aquest càrrec i les disposicions que féu públiques i que tendiren a recollir-se en volums específics conservats en un nombre considerable de localitats constitueixen una bona font per endinsar-se en molts aspectes de la vida quotidiana de les ciutats i viles medievals. Vegeu, en aquest sentit, estudis clàssics com Pedro CHALMETA GENDRÓN, *El "señor del zoco" en España: Edades Media y Moderna. Contribución al estudio de la historia del mercado*, Madrid: Instituto Hispano-Árabe de Cultura; i Francisco SEVILLANO COLOM, «De la institución del mustaçaf de Barcelona, de Mallorca y de Valencia», *Anuario de Historia del Derecho Español*, XXIII (1953), p. 525-538; i ID., *Valencia urbana medieval a través del oficio de Mustaçaf*, València: Institución Alfonso el Magnánimo, 1957. Per alguns aspectes de l'ofici a la Barcelona del cinc-cents i, sobretot, un gran nombre d'exemples de poblacions catalanes que s'hi citen (com ara Granollers, Vilanova i, per època moderna, Olesa, Sabadell o Igualada), cal tenir en compte: Montserrat BAJET ROYO, *El mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVI. Edició del "Llibre de les Ordinacions"*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994. Un balanç més recent de la mateixa autora: EAD., «Policia de mercat a l'època medieval», *Revista de Dret Històric Català*, 2 (2002), p. 121-143.

¹⁰⁷³ Per l'establiment perpetu a favor del porter reial Pere de Cardonets i les nombroses confirmacions o ratificacions posteriors: C. Pergamins, vol. I, docs. 311 (1337/02/10), Ll. Vermell, doc. 9 (1337/05/04) [=C. Pergamins, vol. I, doc. 313]; C. Pergamins, vol. I, doc. 314 1337/05/04; Ll. Vermell, docs. 13 (1339/06/23),

La inspecció de pesos i mesures s'havia patrimonialitzat en la persona de Cardonets, però això es truncà amb la mort d'aquest l'any 1349. Aleshores, els seus hereus universals (atesa la mort del fill primogènit, el convent de predicadors, l'Almoïna del Pa de la seu i l'Hospital Nou de Girona) posaren a subhasta l'ofici «recognoscendi et signandi dicta pensa sive pesals et dictas mensuras ad signum regalem». L'acabà adquirint el mercader gironí Guillem I Castell pel preu de 1.500 s. Amb tot, l'any 1351, dos anys després, el propi Castell traspasà a la ciutat l'esmentat ofici a canvi de la quantitat de 1.700 s. salvant-se el dret del rei i dels seu primogènit de percebre anualment un parell de capons per Nadal¹⁰⁷⁴. Encara que desconeguem els motius del traspàs, segurament aquestes capacitats atorgades en exclusivitat al porter Cardonets temps enrere havien quedat supeditades a una nova autoritat que acabava de cristal·litzar en aquelles dates, justament el càrrec que ara descrivim.

I és que des de l'estiu de 1350 els magistrats de la ciutat havien estat negociant amb el monarca la creació de l'ofici de mostassaf¹⁰⁷⁵. Les gestions davant del sobirà donaren fruits la primavera de l'any següent, ja en el context de les primeres assemblees de l'intens cicle fiscal de les anomenades guerres mediterrànies. Així, per virtut d'un privilegi reial expedit l'abril de 1351, naixia l'«officium mostaçaffie»¹⁰⁷⁶; val a dir que acompanyat d'unes quantes concessions complementàries¹⁰⁷⁷. El procés de gènesi del càrrec, a més, era molt similar al

14 (1341/12/19), 17 (1345/01/20), 19 (1346/07/29), 16 (1343/09/11), 20 (1347/04/10). Pel que fa a l'assignació de les penes: Ll. Vermell, docs. 10 (1338/03/07). Quant al privilegi per designar substituïts: Ll. Vermell, doc. 18 (1345/12/27) [=C. Pergamins, vol. I doc. 403].

¹⁰⁷⁴ Respectivament: Ll. Vermell, doc. 24 (1349/12/05) [=C. Pergamins, vol. I, doc. 430], 25 (1351/10/22) [=C. Pergamins, vol. I, doc. 454].

¹⁰⁷⁵ Documentem la voluntat de suplicar la concessió d'aquest càrrec de la ciutat, juntament amb d'altres peticions, en el memorial enviat a uns nuncis gironins que eren a la cort del rei el juliol de 1350: AMGi, I.1.2.1, llig 5, reg. 4, f. 41r, 1350/07.

¹⁰⁷⁶ Ll. Verd, doc. 265 (1351/04/10). Vegeu sobre això igualment: A. GIRONELLA DELGÀ, «Fons documentals per a l'estudi de l'urbanisme...», p. 28-32.

¹⁰⁷⁷ En concret, la ciutat de Girona obtingué prerrogatives com ara la possibilitat que els nuncis que pregonaven pels jurats i consellers duguessin verga amb el senyal reial i el de la ciutat, o la de la creació del càrrec dels banders per protegir les terres i hortes que els ciutadans gironins tenien a la capital i la seva batllia. Tot acabà quallant en el marc de la negociació per l'armament d'una galera finançada per les universitats del ducat de Girona i de la vegueria de Cervera destinada a Sardenya: AMGi, I.1.2.1, llig 5, reg. 4, f. 54v-55r, 1351/04/30. Vegeu cap. 1.3.1.2. Quant als dos privilegis esmentats: Ll. Verd, docs. 261 (1351/04/10), 263 (1351/04/10). Val a dir, a més, que s'acumulen moltes provisions expedides en dates properes al llibre de privilegis més antic del municipi. Tampoc no hem de perdre de vista que just el mes de gener d'aquell 1351 s'havia acabat de crear el ducat de Girona per al primogènit de Pere el Cerimoniós, l'infant Joan. I, per tant, la nova relació entre les poblacions que conformaven el ducat de Girona i el seu nou senyor (encara que fins uns quants anys després sota l'estricta tutela del pare) s'encetà ben aviat amb l'atorgament del subsidi esmentat.

que havia tingut lloc a Barcelona poc temps abans¹⁰⁷⁸. De tota manera, no sorgí de la mateixa forma a tot Catalunya¹⁰⁷⁹.

En qualsevol cas, segons adverteix C. Vela, la consideració del mostassaf com un veritable oficial municipal no és del tot precisa, ja que, pel que el mateix autor demostra en el cas de Barcelona i podem aplicar perfectament a Girona, es tractava, de fet, d'un oficial reial actuant en l'àmbit del municipi, en el sentit que exercia atribucions que procedien del monarca com ara certs poders executius i judicials, si bé respectant sempre els límits que imposaven les competències del batlle¹⁰⁸⁰. En realitat, però, mancat de *ius statuendi* propi, el mostassaf executava la voluntat del govern municipal, és a dir que difonia i supervisava el seguiment de les normes emanades, en el cas que analitzem, del consell de 80 membres o de la juraderia¹⁰⁸¹. Dins d'aquest marc, per tant, documentem que el mostassaf publicava les ordinacions o bans preparats en els òrgans polítics del municipi, reprenent la fórmula habitual de pronunciar-se de part del monarca (al capdavant, el posseïdor original del poder

¹⁰⁷⁸ Pel que fa als orígens del càrrec a la ciutat de Barcelona, vegeu, entre d'altres aportacions: C. VELA AULESA, «Les ordinacions de mercaderies encamerades...», p. 19-25. Certament, hi ha moltes coincidències en el text de creació de l'ofici a Barcelona de 1339 i el de Girona una dotzena d'anys més tard. Vegeu-ne una edició del de la ciutat comtal a M. BAJET ROYO, *El mostassaf de Barcelona...*, p. 238-241. A Manresa l'ofici de mostassaf també s'implantà fruit d'una concessió reial de 1337, anterior, doncs, a la de Barcelona, que li atorgava la mateixa jurisdicció i funcions que els oficials anàlegs llavors ja existents a València, a Lleida i en altres llocs on ja comptessin amb aquest càrrec: M. TORRAS SERRA (ed.), *El Llibre Verd de Manresa...*, doc. 28 (1337/06/10); M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 158-167. Quant a Igualada, el càrrec fou institucionalitzat exactament a semblança del de Barcelona quan aquesta vila s'hi vinculà mitjançant un privilegi de carreratge: J. CRUZ RODRÍGUEZ, «El municipi igualadí medieval...», p. 40-41.

¹⁰⁷⁹ En efecte, la cristallització del càrrec de mostassaf no derivà d'un procés idèntic i amb una cronologia paral·lela en totes les localitats de reialenc del principat. A Cervera, per exemple, no s'obtingué mai un privilegi del monarca per a la seva creació, sinó que es consolidà més aviat des de la pràctica i la interpretació interessada de provisions reials de les primeres dècades del s. XIV (en especial, una de 1317) que permetien la intervenció dels representants municipals en el control dels mercats: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*...», p. 320-322. El cas de Tortosa també fou diferent, ja que, si bé el Cerimoniós atorgà un privilegi per a la creació del mostassaf l'any 1363, ja es conserven establiments que regulaven l'ofici i que en demostraven l'existència efectiva des de 1334: J. VIDAL FRANQUET, *Les obres de la ciutat...*, p. 47-48. En qualsevol cas, la localitat on la figura del mostassaf té, en aparença, un perfil més peculiar és a la vila de Perpinyà, on, des de 1350, s'unificà el càrrec amb el de clavari (en orígens, amb clares atribucions fiscals i financeres). Això no obstant, les responsabilitats que es documenten per aquests clavaris-mostassafs sota control dels cònsols són les habituals de supervisió dels mercats i de l'activitat econòmica en general: P. DAILEADER, *True Citizens: Violence, Memory and Identity...*, p. 184-192.

¹⁰⁸⁰ Segons desglossa el privilegi fundacional de 1351, el mostassaf podia «sine vicario, baiulo et alio officiali» del rei «auctoritate propria sui officii (...) recognoscere et iudicare pro veris aut falsis pensa, pondera et mensuras et delinquentes punire velis eis facere gratiam», però sempre que es tractés de penes inferiors a 10 s.b. ja que per damunt d'aquesta quantitat competia al batlle. Posteriorment, el valor de les multes seria repartit en tres parts: una part per la cort del rei, una altra per la universitat de la ciutat i el terç restant al propi mostassaf en concepte de retribució. D'altra banda, en cas de detectar-se un frau respecte de la legislació local vigent, hauria d'examinar la causa juntament amb els jurats, contrastar-ho amb les ordinacions dictades per aquests i instar l'inici d'execucions. Finalment, també se li concedien certes facultats en matèria d'obres de portals, finestres o espilleres, encara que es remarcava que això no havia d'anar en perjudici de les prerrogatives ja atorgades als sobreposats de la ciutat: Ll. Verd, doc. 264 (1351/04/10).

¹⁰⁸¹ Vegeu aquesta idea perfectament desenvolupada quant a la ciutat comtal: C. VELA AULESA, «Les ordinacions de mercaderies encamerades...», p. 19-45.

normatiu transferit a les administracions locals) i a petició dels jurats o del consell¹⁰⁸². Així i tot, de manera semblant al que s'observa en el cas dels sobreposats, el camp d'acció d'aquest oficial de naturalesa jurídica complexa tenia uns contorns imprecisos o, dit d'una altra manera, sovint veia com hi interferien les aspiracions molts cops oposades dels representants del municipi, d'una banda, i dels delegats del rei, de l'altra.

En tenim una bona mostra en el litigi que s'originà a finals de la dècada de 1390 entre els jurats i el mostassaf amb motiu d'una ordinació redactada pels primers que prohibia als paraires i d'altres oficis del mateix ram agranar pastell als ravals del Mercadal i de Sant Pere de Galligants. D'acord amb l'executiu, molts menestrals havien incomplert la nova norma i per això havien incorregut en certes penes que els havien estat aplicades mitjançant penyores executades pel propi mostassaf. Tanmateix, després de les pressions que degueren rebre des de l'administració reial quan el col·lectiu d'oficis tèxtils apel·laren a la sentència dels regidors davant de l'audiència del monarca, els jurats feren marxa enrere en la seva decisió, resolgueren que no s'incorria en cap delictes preparant pastell en aquells espais de la ciutat on ja s'havia acostumat a fer sempre i automàticament obligaren el mostassaf a retornar les penyores preses. Tot i això, aquest oficial s'oposà a la nova declaració del edils i encetà un procés que s'elevà de nou a l'audiència reial i el desenllaç concret del qual no coneixem¹⁰⁸³. Al capdavant, el mostassaf era, en darrera instància, un càrrec de naturalesa règia, encara que, atesa la potestat normativa en diversos àmbits transferida pel monarca al municipi, actuava, a la pràctica, d'acord amb els dictats del govern municipal. En

¹⁰⁸² En efecte, seguint l'acta de la seva institucionalització, el mostassaf havia rebut « cognicionem, decisionem, executionem et exactionem omnium predictorum ac etiam universorum et singulorum bannorum, ordinatorum seu ordinandorum, per iuratos et probos homines dicte civitatis Gerunde, presentes et futuros, super illis, videlicet rebus super quibus in civitate Barchinone banna exiguntur ac levantur per mostaçafum eiusdem ac super eisdem omnibus et singulis eidem potestatem plenariam et liberam facultatem»: Ll. Verd, doc. 264 (1351/04/10). Per alguns exemples aïllats: una regulació de la venda i dels preus del peix fresc (AMGi, I.1.1., n. 14, f. 32r-v, 1385/02/26), sobre l'obligació de les famílies que tenien gra emmagatzemat a casa seva per consum propi de pagar la imposició de la farina (AMGi, I.1.1., n. 23, f. 51v, 1391/04/08) o, finalment, la limitació de la venda de copes d'oli en un any de carestia (AMGi, I.1.1., n. 55, f. 95r, 1440/09/06). L'any 1407 els jurats volgueren revocar capítols sobre nombrosíssims afers (pesos i mesures, tavernes, forns i la majoria d'oficis i productes manufacturats existents a la ciutat des dels flassaders, paraires i teixidors fins als argenters i especiers passant pels fusters i els ferrers) i en redactaren de nous que el mostassaf publicà a requesta i ordinació dels magistrats, i en aquest cas, sense fer-se esment de l'autoritat reial: AMGi, I.1.1., n. 40, f. 41r-75v, 1407/02/10. En alguns moments la documentació fa avinent el gest pel qual els jurats, després d'elaborar una nova normativa, la presentaven al mostassaf perquè la pregonés: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 15r-v, 1424/03/29.

¹⁰⁸³ AHG, Gi-09, vol. 27, s.f., 1397/12/13.

conseqüència, en cas de directrius contràries havia de prendre partit per una instància de poder o l'altra¹⁰⁸⁴.

Seguint l'exemple de Barcelona, tot el corpus jurídic derivat d'ordinacions l'aplicació de les quals el mostassaf supervisava normalment donà lloc a compilacions, però això no fou fins al segle XVI en el cas de Girona¹⁰⁸⁵. Abans les intervencions d'aquest oficial, és a dir, les publicacions d'alguna normativa elaborada pel consell o pels jurats, només apareixien de manera aïllada en actes recollides als llibres de negocis d'aquest organisme o dels regidors¹⁰⁸⁶.

A banda de donar a conèixer i vetllar pel compliment de disposicions sobre afers diversos tocants al mercat i a la manufactura en general, el mostassaf també tenia una missió molt concreta en relació amb el control dels pesos i les mesures emprats a la ciutat. Com hem explicat, aquest assumpte constituïa una prerrogativa del monarca que, en el context de fragmentació del seu patrimoni entre aproximadament 1330 i 1350, va quedar cada cop més sota l'òrbita del municipi fins a l'adquisició definitiva de 1351.

Això no obstant, és possible que la capacitat d'emprar els instruments per mesurar i valorar tot el que era objecte de transacció als mercats, en especial els productes alimentaris, així com de donar validesa (i, si calia, afinar i ajustar) als utensilis emprats entre particulars, no fos exercida directament pel mateix mostassaf, sinó que aquest ho arrendés a una tercera

¹⁰⁸⁴ En el cas de Perpinyà, es considera que els cònsols o regidors exercien un gran control sobre els allí anomenats clavaris-mostassafs, si bé la figura d'aquests darrers fou sovint contestada per les corporacions d'ofici: P. DAILEADER, *True Citizens: Violence, Memory and Identity...*, p. 190-191.

¹⁰⁸⁵ L'anomenat llibre del mostassaf de la ciutat de l'Onyar consisteix, de fet, en una compilació, encetada al segle XVI i amb retocs significatius del segle XVII, que recull ordinacions publicades pel mostassaf des de mitjan segle XV i fins a les etapes de redacció que apuntem, així com d'altres que, malgrat no assenyalar-se'n la data, són amb tota probabilitat anteriors, a banda de documentació més heterogènia que, tota sumada, havia de conformar el marc legal vigent a la ciutat per aspectes tan variats com els productes que s'hi elaboraven i comercialitzaven, l'emplaçament dels espais manufacturadors, la salubritat, etc.: AMGi, I.4.3.2., llig. 2. Precisament a aquest darrer aspecte s'estan dedicant les primeres aproximacions: Sandrine VICTOR, «Gestion municipale de l'espace urbain: le rôle du mostassaf dans la régulation des pollutions en ville, selon l'exemple catalán au bas Moyen Âge», a J. MUTGÉ VIVES, R. SALICRÚ LLUCH i C. VELA AULESA (eds.), *La Corona catalanoaragonesa, l'Islam i el món mediterrani: Estudis d'història medieval en homenatge a la doctora Maria Teresa Ferrer i Mallol*, Barcelona: IMF-CSIC, 2013, p. 697-705.

¹⁰⁸⁶ A propòsit de la conservació de les ordinacions relacionades amb el mostassaf dels segles XIV i XV i els reculls del XVI que en recopilaven i sistematitzaven la majoria a partir del cas exemplar de Barcelona: C. VELA AULESA, «Les ordinacions de mercaderies encamerades...», p. 26-32; M. BAJET ROYO, «Policia de mercat a l'època medieval...», p. 129-133. A Cervera, el primer recull de bans conservats i també anomenat llibre del mostassaf data de 1537, i el succeí un altre de 1669: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*...», p. 322. A propòsit de bona part de les compilacions d'ordinacions publicades pel mostassaf que aparegueren, sobretot a partir de 1500, en d'altres viles i ciutats del principat i de la Corona, vegeu tota la bibliografia recollida a M. BAJET ROYO, *El mostassaf de Barcelona...*, p. 50-56.

persona i es reservés tan sols la potestat de dirimir en cas de dubtes¹⁰⁸⁷. En aquest sentit, veiem que, per exemple, l'any 1368, el mostassaf d'aquell exercici venia a un boter i a un altre concitadà seu, durant tot el període de vigència de l'ofici (un any sencer), els emoluments resultants de posar a disposició dels actors dels mercats els objectes de pesar i mesurar o d'inspeccionar-los i cobrar-ne una determinada taxa¹⁰⁸⁸.

De tota manera, com a mínim a partir de 1373, aquest dret i els rèdits que generava passaren a ser cedits anualment no pel mostassaf, sinó pels jurats en les mateixes dates en què se subhastaven les imposicions sobre el consum i la circulació de productes, si bé el preu de l'arrendament no ingressava com la resta a la clavaria que aleshores havia acabat de cristal·litzar dedicada a satisfer el deute censal, sinó a la caixa que seguia sota control directe dels jurats¹⁰⁸⁹. Al capdavant, el canvi segurament ens indica que la successió de traspassos de drets sobre la inspecció de pesos i mesures («officium recognoscendi et signandi (...) ad signum regale pensa sive *pesals* et mensuras, cum quibus panni et blada, vinum, oleum et alie res, que ad pondus et mensuram vendi consueta sunt») que inicià l'establiment perpetu al porter Cardonets i es conclougué amb la compra per part dels jurats en nom de tota la universitat gironina tingué efectes reals i que el mostassaf exercia el control de pesos i mesures únicament com una atribució del municipi que se li encomanava en el moment de ser-ne designat oficial. Per consegüent, malgrat que temps enrere n'havia pogut cedir els rèdits el mateix mostassaf, tal vegada els primers anys del decenni de 1370 marcaren el punt d'inflexió definitiu en aquesta dinàmica de funcionament, ja que es documenta que, al marge de l'arrendament del dret de pesos i mesures que anà a càrrec dels regidors i no del mostassaf els jurats també perceberen de l'ocupant de la «mostafassia» de l'any anterior els 100 s. pels quals ell havia comprat dels jurats els pesos i mesures¹⁰⁹⁰.

¹⁰⁸⁷ Aquest fet contrastaria amb casos com el de Cervera, on el mostassaf, més que no pas licitar l'aplicació d'una de les seves tasques, tendí, sobretot al segle XV, a rodejar-se d'auxiliars (afinadors de mesures, mesuradors del blat, pesadors de la farina, de la carn i del peix, així com supervisors –veedors- de determinades activitats manufacturera com la draperia, el cuir i l'especieria, entre d'altres) que nomenava ell mateix i que veien remunerats els seus serveis gràcies a les taxes i multes que cobraven: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 323-340.

¹⁰⁸⁸ AHG, Gi-05, vol. 251, s.f., 1360/02/15.

¹⁰⁸⁹ Pel que fa al primer arrendament per part dels jurats a finals de 1372: AMGI, I.2.1., llig. 7, s.f. 1372/12/29. De fet, en la mateixa taba de l'arrendament es fa explícit que aquest dret abans (sense més precisions) acostumava a ser venut pels jurats al mateix mostassaf per un preu que oscil·lava entre els 100 i els 120 s., però aleshores es posava a subhasta mitjançant corredor públic. El resultat de totes les vendes posteriors ens mostra que, si amb aquesta mesura es pretengué augmentar els ingressos que obtenia la hisenda municipal per la cessió del dret, fou tot un èxit, ja que des de 1373 fins a la fi del període estudiat el valor de l'arrendament sempre fou superior a les xifres esmentades: TAULA 21.

¹⁰⁹⁰ AMGI, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 3v-4r, 1373/03/02.

L'encabiment de la figura del mostassaf dins l'espectre de competències del govern municipal que s'expressava, sobretot, en la capacitat política del consell i el poder efectiu dels jurats no significa que tingués un paper totalment secundari¹⁰⁹¹. Al contrari, n'és possiblement el millor indicador la continuïtat de què gaudí el càrrec en l'etapa dels Àustries i que il·lustren, sense anar més lluny, els reculls, elaborats durant els segles XVI i XVII, de les ordinacions que pronuncià en nom del consistori. A més, ja a la fi del període estudiat, l'ofici de la «mostafassia» també demostrà el seu potencial des del moment que serví com una de les puntes de llança de la iniciativa aleshores en marxa per blindar la projecció de la ciutat en el seu entorn immediat. Així, tot just un parell d'anys després que el govern local de Girona obtingués el cèlebre privilegi de la mitja llegua (1445) que havia d'impedir l'articulació d'infraestructures de provisió i comercialització d'aliments fora del control del consell de la capital gironina, o una mica després de la igualment significativa concessió per a l'organització del sacramental (1430), la reina Maria, a petició dels jurats, declarava que, malgrat els dubtes que hi havia hagut, el mostassaf de la ciutat estava facultat per exercir les seves funcions d'inspecció i de control per tota la vegueria sense la necessitat de l'autorització de cap oficial reial¹⁰⁹². D'aquesta forma, els representants municipals s'asseguraven per dret incidir en un camp que ja havia estat perfectament delimitat en el recinte urbà de la ciutat a partir de llavors també en el conjunt de la demarcació que encapçalava¹⁰⁹³.

D'altra banda, com hem vist, la potestat, al capdavant cedida pel monarca (fins a cert punt, en detriment del batlle, un dels seus delegats ordinaris) al mostassaf, de cobrar multes que no excedissin un determinat valor implicà que l'ofici donés peu a una administració amb

¹⁰⁹¹ Això no obstant, en el cas de Girona no documenten situacions similars als conflictes competencials entre còsols i mostassafs que es visqueren a Tarragona a principis del segle XV i que conduí al fet que l'any 1412 el consell hagués d'aprovar una disposició que remarcava que els regidors gaudien de supremacia per damunt dels mostassafs i de la resta d'oficis: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 93-94. A la ciutat Saragossa la prevalença es traduïa en un control força rigorós de l'activitat del mostassaf per part de l'executiu, que vigilava que aquest oficial no cometés abusos o acceptés suborns durant el seu exercici: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 111-112.

¹⁰⁹² Pel que fa als dos primers privilegis: Ll. Vermell, docs. 109 (1445/02/13), 97 (1430/10/31). Quant a la continuïtat al llarg de l'època moderna del districte fixat en un radi de mitja llegua entorn a la ciutat, vegeu: Narcís Castells Calzada, «El districte de la mitja llegua entorn les muralles de la ciutat de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 28 (1985-86), p. 299-325. A Puigcerdà, per contra, el mostassaf ja des de 1387 tenia plena capacitat d'actuació en tots els llocs de la Cerdanya on no hi hagués algú que exercís exactament el mateix ofici, si bé la facultat hagué de ser ratificada a finals del segle XVI davant de probables conflictes locals: Sebastià BOSOM ISERN i Susanna VELA PALOMARES (eds.), *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà*, Barcelona: Fundació Noguera, 2007, docs. 84 (1387/03/10), 117 (1599/07/13). En d'altres localitats com Manresa, aquesta presència del mostassaf *extramuros* es garantí d'una altra manera: creant, l'any 1476, un segon oficial col·legiat amb jurisdicció pels termes de la parròquia i de la batllia de la ciutat: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 165.

¹⁰⁹³ Ll. Vermell, doc. 114 (1447/03/17).

unes fonts d'ingressos pròpies. Només abans de la dècada de 1370 una d'aquestes fonts es trobava en el control de pesos i mesures que el mostassaf gestionà en nom del municipi. Els emoluments resultants de penalitzar la contravenció d'ordinacions emanades del consell o dels jurats, en canvi, constituïren un ingrés ordinari del càrrec durant tot el període estudiat. I, com hem apuntat, d'acord amb la provisió fundacional de 1351, aquests rèdits havien de dividir-se en tres parts, una de les quals revertiria en la cort del rei, l'altra al conjunt de la ciutat (per ser convertides en obres públiques o afers comuns) i la restant se la podria retenir en concepte de retribució¹⁰⁹⁴.

De resultes d'això, el càrrec de mostassaf estava sotmès, segons la mateixa provisió, a la rendició de comptes a la fi d'exercici i, atesa la seva situació ambivalent a mig camí del municipi i de l'administració reial, hauria de presentar-los obligatòriament davant del batlle i, alhora, amb la presència dels jurats com a representants municipals¹⁰⁹⁵. D'altra banda, el fet que els qui exercien de mostassafs havien d'entregar una part dels emoluments a la hisenda municipal implicà que, en cas d'incompliment d'aquesta obligació, n'esdevinguessin deutors i se'ls perseguís com a tals o, més sovint, se'ls consentís el retard en l'entrega mentre s'emprava el seu compromís com a cautela per a d'altres operacions del consistori¹⁰⁹⁶. A l'altura de 1400, tanmateix, la situació potser s'havia descontrolat en excés, tal com deixa entreveure la provisió del rei Martí de 1404 que perseguia el compliment estricte de les disposicions sobre el mostassaf i que els qui accedissin al càrrec assegurassin amb bons avaladors que retien comptes de la seva administració bo i entregant les sumes corresponents, sobretot les degudes a la ciutat¹⁰⁹⁷.

¹⁰⁹⁴ Aquest repartiment tripartit dels ingressos també s'estipula en els casos de Barcelona, Manresa i Cervera. Respectivament: M. BAJET ROYO, *EL MOSTASSAF DE BARCELONA...*, p. 239; M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 161; P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 320-321. En aquest sentit, a la ciutat comtal s'han conservat alguns dels trasllats lligats a aquestes rendicions de comptes: Jordi COMELLAS SOLÉ, «El mercat barceloní a través de la mostassaferia a principis del segle XV», *Ir Col·loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó*, vol. II, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1995, p. 95-107.

¹⁰⁹⁵ A tall d'exemple, el batlle de la ciutat de l'any 1360 reconegué els comptes que li presentà un mostassaf de la ciutat d'un exercici anterior i en rebé la part dels emoluments que li pertocava: AHG, Gi-05, vol. 251, Girona, s.f., 1360/02/15.

¹⁰⁹⁶ Per exemple, el qui fou mostassaf de 1371 devia tant la quantitat corresponent al control de pesos i mesures com la tercera part dels emoluments de l'ofici que pertanyien a la ciutat: AMGi, I.3.3.1.5., llig .1, f. 3v. Una dècada abans també constaven en llistats de morosos algun ex-mostassaf: AMGi, I.1.1., n. 5, f. 26r-27v, 1361/03/11. L'any 1400, en canvi, s'obligà a un altre fer efectiva l'entrega sota pena de 500 florins, segons una ordinació expedida pel rei Martí: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 46r-48r, 1400/04/23. Finalment, dos anys més tard, el que devia un gironí que fou mostassaf s'assignà al reconeixement de deute per part dels jurats a favor de dos conciutadans seus que actuaren de missatgers i encara havien de cobrar les despeses assumides: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 35v, 1403/04/05.

¹⁰⁹⁷ Ll. Vermell, doc. 83 (1404/12/20)=Ll. R., vol. II, doc. 434 (1404/12/20). La mesura tingué efectes força limitats segurament, ja que, per exemple, l'any 1432 s'hagué de recórrer a la presentació de clams a la cort del

Per bé que, ateses totes les limitacions exposades, l'actuació del mostassaf es veïes molt condicionada per diversos factors i els registres documentals conservats no ens n'illumina gaires aspectes, cal suposar que tingué força protagonisme en determinats moments i que arribà a comptar amb l'ajuda de col·laboradors. Com a mínim, se serví d'algun saig, tot i que el més habitual és que fos un a sou de la cort del veguer o del batlle reials que se li cedia temporalment¹⁰⁹⁸. En relació a això, com es dedueix en la repartició dels emoluments en tres fraccions, se li permetia percebre un salari dins d'aquest total dels rèdits obtinguts.

La naturalesa complexa del càrrec de mostassaf també es traduïa en el sistema d'elecció que, com pràcticament tota la resta d'aspectes, ja quedava definit en el document d'institucionalització del càrrec l'any 1351¹⁰⁹⁹. El nomenament havia de coincidir amb el dia de ninou i la designació de les principals magistratures del govern. Tanmateix, no resultaria dels mateixos mecanismes que s'iniciaven amb la designació dels nous membres del consell, continuaven amb la tria d'electors per part dels tres braços i culminaven amb la resolució de la comissió electora. En el cas del mostassaf, els jurats el mandat del qual estava a punt d'expirar havien de preparar una terna de candidats i presentar-la al monarca si en aquell moment era present a la ciutat i, en defecte d'això, al batlle general de Catalunya o al lloctinent d'aquest darrer, que n'escollirien un que hauria de ser el finalment nomenat¹¹⁰⁰.

Els propis mecanismes per a la designació del mostassaf posen de manifest que els requisits per accedir al càrrec eren, de fons, els mateixos que per formar part del consell, però amb alguna diferència respecte de la resta d'oficis de renovació anual. Més enllà de reunir diverses característiques essencials quant a la consideració social que permetien gaudir d'un

batlle reial de la ciutat perquè tres persones que havien exercit de mostassaf en exercicis anteriors sotmetessin els comptes a audició: AMGi, I.3.3.1.2., llig 8, reg. 4, f. 33r, 1432.

¹⁰⁹⁸ A tall de mostra: AHG, Gi-05, vol. 173 bis, f. 29v-30r, 1361/10/25; AMGi, I.1.1., n. 31, f. 32v, 1395/01/02. Aquest últim, a més, també treballà pels dos sobreposats de les obres.

¹⁰⁹⁹ Ll. Verd, doc. 264 (1351/04/10).

¹¹⁰⁰ Se seguia el mateix mètode a la ciutat de Barcelona, però no a Manresa on, d'acord amb el document fundacional de 1337, l'escollit havia d'emanar de la majoria de dues terceres parts dels consellers i dels jurats. I, això no obstant, a partir de 1359 el càrrec va passar a ser proveït per un trienni. Després de 1393, en el marc d'una àmplia reforma del règim municipal, el càrrec fou altre cop de durada anual, havia de ser nomenat l'1 d'abril com la resta de càrrecs (a partir de 1458 segons procediments insaculatoris) i el batlle del rei a la ciutat no podia intervenir-hi: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 161-167. A Puigcerdà, quan l'any 1379 se sancionava l'existència d'un ofici de què ja s'usava temps enrere, es confirmava el procediment d'elecció dut a terme a terme pels cònsols i, tan sols *a posteriori*, la presentació al veguer i al jutge reial per al jurament i la presa de possessió. Tanmateix, a partir de 1418, com a conseqüència de la reiteració de persones inhàbils, la tria passà a fer-se reunit el consell general de la vila i no només per l'executiu com fins llavors: S. BOSOM ISERN i S. VELA PALOMARES (eds.), *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà...*, docs. 79 (1379/04/23), 97 (1418/04/15). A la Tarragona de principis del segle XV es nomenaven cada any dos mostassafs mitjançant un sistema de vot directe per part del conjunt de consellers. Amb tot, arran dels conflictes que de vegades generà en les jornades prèvies a l'elecció, l'any 1420 es modificà el sistema electiu extraient-se els ocupants de rodolins, igual que ja es feia pels cònsols: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 103-104.

cert reconeixement dins del conjunt de la comunitat política de la ciutat i que no s'especificaren fins a les disposicions de la reina Maria de 1445, per regir la «mostafassia» no era imprescindible haver estat escollit pel consell de 80 membres de l'any corresponent, com sí que ho calia per arribar a ser nomenat jurat, sobreposat de les obres o auditor¹¹⁰¹. D'aquí que tampoc es tingués en consideració cap mena de quota estamental a diferència de la majoria d'oficis col·legiats. Això no obstant, la possibilitat de ser l'elegit definitiu del monarca o dels seus oficials passava igualment pel beneplàcit dels jurats sortints que preparaven la terna.

La posada en pràctica del mecanisme elector del mostassaf es documenta bé. I, de fet, basant-nos, d'entrada, en els registres de l'escrivà de la juraderia i del consell resulta més freqüent localitzar la relació de tres candidats que enviava l'executiu els darrers dies de desembre a fi de rebre la resposta definitiva l'1 de gener que no pas la resolució per part del rei o del batlle general¹¹⁰². La llista d'ocupants del càrrec que hem pogut reconstruir entre 1351 i 1443 ens mostra que la terna es remeté al rei (encara que en més d'una ocasió dirimí el seu primogènit, duc de Girona) fins pels volts de 1393. A partir d'aleshores s'envià ja en primera instància al batlle general de Catalunya, tret d'alguna excepció molt puntual, i amb posterioritat a 1405 fou el lloctinent del batlle general a la demarcació de Girona qui procedí al nomenament (TAULA 38).

Les importants modificacions de la planta de govern i del règim municipal de 1445 també afectaren lleugerament la manera de triar el mostassaf, en el sentit que els jurats sortints continuarien elevant una terna al rei, al batlle general de Catalunya o al seu lloctinent, els

¹¹⁰¹ Quant al privilegi de 1445, val a dir que, a banda de les condicions requerides per ser conseller, jurat o auditor de comptes (no se n'inclogueren pel que fa als sobreposats), establia que la terna de candidats a la «mostafassia» només podria incloure majors de 30 anys, casats i que el dia 1 de gener haguessin promès residir a la ciutat durant la major part de l'any: Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13). Aquesta darrera circumstància probablement ja es plantejà des del consell municipal uns anys enrere, quan ens consta que s'acordà demanar a la reina que hi proveís, ja que des de la juraderia no era possible imposar-ho: AMGi, I.1.1, n. 55, f. 11r-12v, 1439/01/15. L'obligació de romandre a la ciutat era aplicada de forma prou rígida a Saragossa, per exemple, on el mostassaf tenia la responsabilitat d'anar personalment cada dia de mercat als espais on se celebrava i estar a la disposició de forasters per informar-los d'equivalències de pesos, a la vegada que havia de sol·licitar una llicència especial dels jurats per poder sortir temporalment de la població: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 105-109. Poden confrontar-se tots aquests atributs amb els suposats als aspirants a mostassaf a la ciutat de Tarragona al quatre-cents, en resum, ser-ne ciutadà o haver-hi residit un mínim de 10 anys si s'era nouvingut i s'havia rebut una carta de franqueses: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 105-106.

¹¹⁰² La terna de candidats ens apareix com un acord fruit d'una trobada dels jurats i normalment s'hi afegeix que la decisió havia de ser intimada al monarca o a l'autoritat corresponent mitjançant l'enviament d'una carta o, en el cas del lloctinent del batlle general de Catalunya resident a Girona, la compareixença personal davant seu. Per un parell d'exemples només: AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 245v-246r, 1370/02/07; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 115r, 1426/01/01; AMGi, I.1.1, n. 41, f. 10r, 1411/01/01. La designació final per part del rei, en canvi, cal anar a buscar-la a la cancelleria reial. A tall de mostra: ACA, C, reg. 1082, f. 16v, 1369/01/31, Barcelona; ACA, C, reg. 1240, f. 36v, 1374/01/03, Barcelona.

quals resoldrien d'acord amb el privilegi fundacional. Així i tot, davant de disputes en la confecció de la terna i si no hi havia una proposta unànime, calia que obligatòriament hi procedissin, tal com la resta de magistratures, «ab sort de rodolins»¹¹⁰³.

Malgrat les mostres clares de consolidació, el sistema vigent de 1351 a 1445 per escollir el mostassaf no impedí que des de la juraderia alguns cops es proposés la terna amb certa discòrdia o que en d'altres des de les instàncies de poder que designaven el candidat definitiu s'intentés imposar un nom que no es trobava entre la selecció inicial dels regidors. Aquesta segona possibilitat abundà, sobretot, a la fi del regnat de Pere III i, alhora, el període de més influència en el regiment de Girona de l'infant Joan; també quan aquest mateix fou coronat tot succeint el seu progenitor¹¹⁰⁴. L'any 1388, tanmateix, la intromissió del monarca, que havia designat un nou mostassaf sense esperar la terna prèvia elaborada pels jurats, derivà en conflicte obert¹¹⁰⁵. Tot i que desconexem quin fou el desenllaç, tal vegada des del govern municipal de la ciutat de l'Onyar es considerà definitivament amenaçat el sistema oficial de provisió del càrrec: a finals del mateix any, a pesar del valor perpetu de l'atorgament de Pere el Cerimoniós de 1351, demanaren una confirmació per part del seu fill i successor de la prerrogativa de la terna de candidats per part dels jurats sortints¹¹⁰⁶. De tota manera, els intents d'incidir en l'elecció del mostassaf des de la cort del rei no cessaren i, sense anar més lluny, l'any 1395 l'afamat tresorer reial Julià Gàrrius proposà per iniciativa pròpia un dels noms de la terna, cosa que els jurats rebutjaren amb l'argument que el suggerit no podia tenir-se en compte atès que havia fet ferma en l'arrendament de la imposició dels honors de l'exercici que començaria al cap de pocs dies, ben mirat, una de les incompatibilitats bàsiques entre l'ocupació de càrrecs en el municipi i

¹¹⁰³ Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13).

¹¹⁰⁴ L'any 1390, per exemple, el rei Joan féu la tria després que el dia 1 de gener els jurats dimissionaris havien volgut escollir una terna de candidats però quatre d'ells n'havien triat uns i els dos restants uns altres de diferents: ACA, C, reg. 1914, f. 21r, 1390/01/10, Barcelona. Contràriament, uns anys enrere, sent encara infant, Joan s'avançà a la proposta d'aspirants per part de la juraderia i ordenà que, si era el cas que contemplaven com una de les tres opcions el ciutadà de Girona que els comunicava, es designés aquell i no cap altre: ACA, C, reg. 1756, f. 116v-117r, 1383/12/21, Almúnia de Sant Joan. Tot i això, el més de febrer el duc ordenà que fos aquell i no cap altre sota pena de 1.000 morabatins: ACA, C, reg. 1669, f. 10v, 1384/02/23). L'any següent, en canvi, fou el rei Pere qui imposà el candidat i, per bé que hi introduí certa retòrica per aparentar no contravenir el privilegi concedit per ell mateix sobre l'elecció de l'ofici, ho argumentà obertament: atesos els serveis que li havia prestat un secretari seu vinculat a Girona, volia que l'ofici de mostassaf fos proveït al sogre d'aquest, resident a la ciutat de l'Onyar: ACA, C, reg. 1288, f. 28v-29r, 1384/12/17, Peralada.

¹¹⁰⁵ AMGi, I.1.1., n. 17, f. 3r-5v, 1388/01/29; AHG, Gi-09, vol. 14, full solt, 1388/10/30. Tenim constància del moment que arrencà la disputa amb el debat encès en el si del consell i la preparació de lletres de protest per part d'alguns dels seus membres, així com del fet que es demanà la intermediació del batlle del rei a la ciutat. Amb tot, no documentem si l'elegit pel rei acabà exercint el càrrec o no.

¹¹⁰⁶ ACA, C, reg. 1913, f. 72v-73r, 1388/12/29, Vilafranca del Penedès.

la participació en les seves finances¹¹⁰⁷. Durant l'etapa posterior, en la qual el nomenament definitiu anà gairebé sempre a càrrec del batlle general de Catalunya o del seu lloctinent establert a la pròpia Girona, i no pas del monarca en persona, no hi ha traces de conflictes similars. Qui sap si amb un oficial tan proper que, fi i al cap, es podia anar a visitar a casa seva o trobar-se'l pel carrer i demanar-li que triés un dels tres candidats era molt més fàcil llimar ràpidament qualsevol diferència de criteri¹¹⁰⁸.

- c) Els professionals al servei del municipi i les figures auxiliars: l'escrivà, els procuradors, l'advocat, el síndic permanent i el verguer

Segons hem anat repetint, a mesura que creixien les atribucions del govern de la ciutat, els seus representants hagueren de transferir determinades tasques a diversos agents, alguns dels quals, com els vinculats a la incipient hisenda local, acabaren convertint-se en nous càrrecs dins de l'organigrama municipal que es consolidà pels volts de 1360. Ben mirat, des de les primeres dècades del tres-cents els regidors contractaren puntualment professionals per a l'administració d'afers de la comunitat com ara els banquers que gestionaren els ingressos i despeses de l'arca comuna des de les seves taules de canvi. Segons veurem més endavant, es tractava de professionals que oferien els seus serveis als rectors de la ciutat exactament igual com ho podien fer a d'altres institucions o persones privades. Els individus a què dediquem el present apartat, en canvi, es trobaven a mig camí d'aquesta situació i la de veritables oficis municipals, ja que no formaven part del quadre de càrrecs electes, sinó que se'ls nomenava independentment dels processos electors ordinaris i per períodes de temps força llargs. Per això mateix, però, cobraven regularment un salari i, en certa manera, gaudien de l'exclusiva en les gestions de l'administració local respecte de la matèria que els corresponia. Ens referim, concretament, a les figures de l'escrivà del consell i dels jurats, del procurador, de l'advocat i del síndic permanent.

¹¹⁰⁷ AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1393-1395, f. 56r, 1395/01/01.

¹¹⁰⁸ L'any 1402, per exemple, les jurats es reuniren a casa d'un d'ells per confegir la terna i, uns dies després (havent resolt si era millor enviar-la al batlle general de Catalunya o al seu delegat gironí), es tornaren a trobar a l'alberg d'un altre d'ells, on també es presentà el lloctinent del batlle general i escollí un dels tres candidats: AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg. 1401-02, f. 20v (1402/01/01, 1402/04/08). Uns anys després, els edils trobaren el lloctinent a punt de creuar el pont dels framenors i li notificaren la selecció realitzada, si bé aleshores el subordinat del batlle general de Catalunya preferí consultar la decisió amb l'assessor jurídic del batlle general a la demarcació, justament un jurista veí de la ciutat, que aconsellà en la tria: AMGi, I.1.1., n. 43, f. 8v, 1414/01/01. Més endavant, en canvi, la trobada aparentment casual tingué lloc en un altre carrer proper o a la residència del lloctinent, encara que les actes que ho certifiquen no acabaren recollint la designació final: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 49v, 1425/01/01; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 115r, 1426/01/01.

En general, passaven a exercir la seva activitat per nomenament dels jurats, segons un sistema molt similar al que s'escollia des del consell o únicament des de l'executiu la persona que s'ocuparia de la tresoreria municipal. Per aquesta raó, quedaven exclosos dels procediments electorals consuetudinaris de la ciutat, alhora que no hi havia cap impediment perquè es perpetuessin en el seu exercici. D'altra banda, a cada legislatura o exercici se'ls estipulava una remuneració, la qual es trobava inclosa dins de la partida anual dels ingressos que generessin les imposicions, tal com passava amb els salaris dels jurats i dels clavaris. Sobretot aquest darrer aspecte ens porta a considerar-los una via d'interactuar amb l'administració local distinta de la de proveïdors de béns i serveis, com ara comerciants de vitualles o banquers, a la qual dedicarem un epígraf més endavant. Segons hem avançat, no és la nostra intenció efectuar una anàlisi detallada de totes i cadascuna de les instàncies que conformaven la institució municipal. D'aquí que ens limitarem a posar en relleu aspectes concrets que ens permetin il·lustrar què podia representar l'ocupació d'aquests càrrecs i quina transcendència tenien en la societat local.

La figura més destacada en l'àmbit dels professionals que treballaven a sou de la ciutat és, sens dubte, la del notari que actuava d'escrivà del consell i de la juraderia, és a dir que escripturava i donava fe pública a totes les accions que requerís el dia a dia d'aquests organismes¹¹⁰⁹. Tal com hem comentat en la presentació de les fonts utilitzades, eren de producció seva els llibres on es recollien les actes i acords del consell i les ordinacions elaborades pels jurats, entre d'altres tipologies documentals similars, així com els volums dedicats a la correspondència expedida pel govern local. A més, aquest escrivà s'encarregava de confegir escriptures fonamentals pel funcionament de l'administració financera com ara els contractes d'arrendament de les imposicions, de compra-venda de rendes emeses per la ciutat o els reconeixements de deute i rebuda en les relacions creditícies en què l'administració es veia implicada amb els participants als diferents negocis que giraven entorn del sistema fiscal i financer del municipi. L'amplitud de la seva labor, tanmateix, mai no suposà que el notari designat escrivà hagués de comprometre's a una dedicació exclusiva al consistori, sinó que, almenys al llarg del període que ens ocupa, tots

¹¹⁰⁹ A propòsit dels escrivans dels respectius governs d'algunes ciutats i viles de la Corona que han estat objecte de monografies pels segles XIV i XV i on presenten uns trets, en la majoria de punts, equiparables als que indicarem per Girona: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 123; Agustín RUBIO VELA, *L'escrivania municipal de València als segles XIV i XV: burocràcia, política i cultura*, València: Generalitat Valenciana, 1995; .M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 163-168. Vegeu pel cas francès i, en especial, a propòsit dels vincles establerts entre els notaris i els governants municipals: Albert RIGAUDIÈRE, «Le notaire et la ville médiévale», a ID., *Gouverner la ville...*, p. 253-268, sobretot 263-265.

els fedataris compaginaren l'ocupació d'escrivà del municipi amb la seva cartera de clientela privada en tant que notaris autoritzats pel rei i integrats a l'oficina de la ciutat que el monarca tenia infeudada. Ho facilitaria, òbviament, la nòmina variable d'escrivans subalterns i altres assalariats amb què sempre comptaven¹¹¹⁰.

El paper de l'escrivà del municipi mereixeria realment un estudi monogràfic. Podem ressaltar-ne, en tot cas, un parell de qüestions. En primer lloc, val a dir que, mitjançant una reunió del consell o en casos puntuals per simple iniciativa dels jurats, es designava un notari local per fer-se càrrec de la funció. Gairebé sempre es tractava d'un únic fedatari, llevat de l'etapa compresa entre finals de 1384 i 1407 en què coexistiren Pere Pinós i Guillem de Dons, abans que aquest segon morís i l'altre seguís al càrrec fins a la data del seu propi traspàs l'any 1420. Per una altra banda, el nomenament acostumava a ser vitalici o a perpetuïtat, és a dir, sense fixar límits i només condicionat a la defunció de l'interessat i a una hipotètica renúncia de la plaça; al marge de circumstàncies d'ordre major que obliguessin al consell a plantejar la necessitat d'una substitució¹¹¹¹. Així, el notari intitulat escrivà del consell i juraderia tenia l'exclusiva de qualsevol escriptura que s'elaborés a iniciativa dels òrgans de govern, encara que a les acaballes del segle XIV en moments puntuals de gran activitat de l'administració local se cediren alguns encàrrecs puntuals a d'altres notaris de la ciutat¹¹¹².

Aquesta llarga relació amb el municipi convertia els notaris que actuaven d'escrivans de la institució en un dels millors coneixedors del seu funcionament i, en força sentits, un dels principals garants de la seva memòria. Si això es traduïa en un capital social important o, fins i tot, capacitat especial d'incidir en la política local ho haurem d'avaluar en un proper

¹¹¹⁰ En aquesta línia, per exemple, durant el període que ens ocupa, a diferència d'altres ciutats com Tarragona, l'escrivà de la ciutat de Girona no tenia l'obligació de residir a la casa del consell quan s'habilita l'any 1414: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 123. Aquesta circumstància també contrasta amb el cas de la vila de Cervera, on se'ls exigia dedicació exclusiva i estaven obligats a anar cada dia a la casa consistorial o, en tot cas, nomenar un substitut en cas d'absència: P. VERDÉS PIJUAN, *«Administrar les pecúnies e béns de la universitat»...*, p. 583.

¹¹¹¹ Per posar només un parell d'exemples, val a dir que el notari Bonanat Nadal renuncià a l'escrivania l'any 1378 perquè l'infant Joan l'acollí com a domèstic i l'habilità per exercir d'escrivà de la seva cort, de manera que fou necessari trobar-li un relleu (AMGi, I.1.1., n. 9, f. 8r-9v, 1378/01/01). I aquest va ser Bartomeu Tord fins l'any 1384, quan morí i l'ofici quedà vacant mentre no es produí un nou nomenament: AHG, Gi-05, vol. 421, s.f., 1384/10/22.

¹¹¹² A tall de mostra, determinades rendes d'una sèrie d'emissions duta a terme els anys 1386 i 1387, a pesar que ja actuaven d'escrivans del municipi els notaris Pere Pinós i Guillem de Dons, foren protocol·litzades pel seu homòleg Guillem Llobet: AHG, Gi-01, vol. 133, f. 66r-71v (1386/02/19), f. 113r-120r (1387/01/25). Per una altra banda, l'any 1401 es pagaren al notari Bernat Pintor unes escriptures relacionades amb gestions fetes davant de les dificultats per congregar el consell: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 1, s.f., 1401/11/23.

capítol¹¹¹³. De tot manera, cal precisar que la seva ocupació, que, com hem vist, acostumà a prolongar-se en el temps, els impedia ser presents de forma simultània en el consell o exercir cap càrrec del municipi, a la vegada que els inhabilitava per intervenir per via directa o indirecta en l'arrendament d'impostos; però no, en canvi, per adquirir censals o violaris emesos per la universitat¹¹¹⁴.

Al costat del notari designat escrivà del consell i dels jurats de la ciutat de Girona, hi havia dues altres figures ben consolidades en l'organigrama municipal, per bé que amb poc reflex a les fonts més enllà de l'acta en què eren nomenats. Es tracta del procurador o síndic *ad lites* i de l'advocat escollits cada any pels jurats¹¹¹⁵. Mentre que el primer acostumava a ser un causídic que exercia tasques de representant de l'equip de govern en diversos assumptes en què aquest estigués implicat (sobretot plets o litigis), el segon oferia assessorament jurídic als regidors i al govern municipal davant de diverses causes¹¹¹⁶. La possibilitat que els jurats habilitessin un advocat adjunt al seu equip i que li atribuïssin un salari ja fou certificada per un privilegi reial de 1337¹¹¹⁷. Poc després, el monarca també autoritzà els regidors gironins a disposar d'un saig de la cort del batlle perquè actués pel municipi¹¹¹⁸. Així, constatem, per exemple, que l'any 1345 la designació d'aquestes ocupacions havia esdevingut un tràmit

¹¹¹³ D'acord amb A. Rubio, a la ciutat de València, al segle XIV, l'escrivà del govern municipal, anomenat de la Sala, gaudia de prestigi i influència per tal com era una persona de confiança i, al capdavant, el secretari en el sentit literal del terme dels regidors. A més, a diferència d'aquests, quedava al marge de la renovació anual prescriptiva: A. RUBIO VELA, *L'escrivania municipal de València...*, p. 29-51. També resulta de gran interès en aquest aspecte l'estudi detallat de la posició del secretari del consolat de la ciutat de Lió als segles XV i XVI, definit com una figura permanentment a l'ombra, que en certes etapes assolí un gran protagonisme; i, per això, fou vista amb recel per les famílies dominants que volien evitar que es convertís en una funció massa poderosa: C. FARGEIX, *Les élites lyonnaises du XVe siècle...*, p. 15-67.

¹¹¹⁴ Ho especifiquen clarament les ordinacions de l'infant Joan de 1377: *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona).

¹¹¹⁵ Aquests funcionaris són habituals en l'organigrama de la major part de municipis catalans i de la resta de la Corona. Se n'han estudiat alguns aspectes, per exemple, a Cervera, Tarragona i Saragossa. Respectivament: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p. 283-287; P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat...*», p. 590-593; F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 118-120; M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 139-154. Pel que fa a la importància i, de vegades, paper cabdal dels assessors jurídic en les comunitats de la França meridional, tant en la seva etapa d'adquisició d'una veritable autonomia als segles XII i XIII com en fases posteriors, vegeu la completa síntesi: Albert RIGAUDIÈRE, «*L'essor des conseillers juridiques des villes dans la France du bas Moyen Âge*», ID., *Gouverner la ville...*, p. 215-251.

¹¹¹⁶ Ja molt a la fi del lapse que analitzem s'entreveu la designació amb certa regularitat d'un procurador permanent del govern de la ciutat de Girona a la vila de Sant Feliu de Guíxols, amb qui, com hem apuntat en diferents llocs, mantenia estrets lligams. Es tractava, de fet, d'un habitant d'aquesta població: AMGi, I.1.1., n. 55, f. 67r, 1440/04/04; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 75r, 1442/02/13. Sobre l'ús de síndics i procuradors per a la gestió d'alguns afers en les localitats que foren carrers de la ciutat de Barcelona: Maria Teresa FERRER MALLOL, *L'associació de municipis a l'Edat Mitjana: El carreratge de Barcelona*, 750 aniversari dels privilegis atorgats per Jaume I a la ciutat de Barcelona, 1249-1999, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1999.

¹¹¹⁷ Ll. Verd, doc. 149 (1337/01/01).

¹¹¹⁸ Ll. Verd, doc. 192 (1339/02/04).

més que seguia a la constitució del nou equip de govern i de les diverses magistratures de l'1 de gener¹¹¹⁹.

El càrrec que segurament tenia més relleu de tots dos era el de l'advocat pensionat, *a priori* amb tasques de simple assessor, encara que en certs moments potser arribà a convertir-se, al costat dels jurats, en l'ideòleg de molts acords polítics o el redactor d'ordinacions i d'altres textos, per més que les fonts no permetin indagar-hi. Per això, l'ofici gairebé sempre es concedí a juristes de reconegut prestigi de la ciutat¹¹²⁰. En alguns casos, tanmateix, es designà un dels mateixos membres de la juraderia que, amb titulació universitària, exercia la professió¹¹²¹. Fos com fos, a diferència de l'escrivà del municipi, no es documenten concessions llargues, sinó més aviat renovacions gairebé cada any. Així mateix, cap a finals del període que ens ocupa fou més freqüent el nomenament de dos lletrats que actuessin alhora i es consolidaren d'altres advocacions paral·leles a l'anomenada genèricament de la ciutat i que s'havien de dedicar, en concret, a l'Hospital Nou i a la defensa del privilegi del sacramental obtingut l'any 1430 per la capital gironina¹¹²². D'altra banda, en aquestes mateixes dates comença a esmentar-se un notari de Barcelona designat procurador o síndic permanent a la ciutat comtal de causes que hi tenia obertes l'administració gironina¹¹²³. Per les gestions que es documenta que duia a terme, devia

¹¹¹⁹ AMGi, I.1.2.1., llig. 5, reg. 2, f. 59r-64r, 1345/01/02.

¹¹²⁰ A tall de mostra, els anys 1431, 1437 (per bé que només durant 8 mesos) i 1439-1440 (també només poc temps abans d'aconseguir una judicatura de la cort reial) ho fou el cèlebre lletrat i natural de la ciutat de l'Onyar Tomàs Mieres: AMGi, I.1.1., n. 50, f. 69r, 1431/01/04; AMGi, I.1.1., n. 54, f. 9v (1437/01/07), 59r (1437/12/18); AMGi, I.1.1., n. 55, f. 61v (1440/01/02), 67r (1440/04/19). Sabem que ho tornà a ser entre 1445-1446. Per aquesta darrera dada i unes quantes més de l'activitat de Mieres abans d'esdevenir conseller reial i instal·lar-se a Barcelona: LL. BAILLE PRATS, «Notes biogràfiques del jurisconsult gironí Tomàs Mieres...», p. 177-190. En efecte, malgrat la poca traça que es conserva del paper dels advocats per aquesta època, l'ocupació potser no era merament tècnica o secundària, sinó amb un component polític prou important atesa la seva tasca d'assessorament legal en moltes circumstàncies: Rafael NARBONA VIZCAÏNO, «Los Rabassa, un linaje patricio de Valencia Medieval», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval*, 7 (1988-1989), p. 111-136, p. 125. Quant a la importància dels advocats al servei municipi de Girona als segles XVI i XVII: J. CAPDEFERRO I PLA, *Joan Pere Fontanella (1575-1649)...*, p. 502-751.

¹¹²¹ Fou el cas, sense anar més lluny, de Ramon de la Via els anys 1383 (AMGi, I.1.1., n.12, f. 6r, 1383/02/24), 1388 (AMGi, I.1.1., n. 17, f. 21r, 1388/04/21) i 1393 (AMGi, I.3.3.1.1., llig. 11, reg. 1, f. 120r, 1393/03/22), exercici en què, a més, documentem una paga per això complementària a la de regidor, o el de Francesc Serra l'any 1390, si bé compartint l'ocupació amb Francesc Santdionís (AMGi, I.1.1., n. 20, f. 8v, 1390/01/02).

¹¹²² Vegeu-ho, per exemple a: AMGi, I.1.1., n. 53, f. 7r, 1436/01/07; AMGi, I.1.1., n. 55, f. 61v, 1440/01/02; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 62r, 1442/01/03. Per algunes ocasions anteriors en què ja es constituí una dupla d'advocats: AMGi, I.3.3.1.5, llig. 2, reg. 1, f. 3r, 1384. Quant al privilegi del sacramental: LL. Vermell, doc. 98 (1430/10/31).

¹¹²³ Es tracta, en concret, del notari barceloní Joan Ros: AMGi, I.1.1., n. 46, f. 139v-140r, 1423/05/20; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 23v-24r, 1424/06/28; AMGi, I.1.1., n. 50, f. 82v-86r, 1431/08/09. Constatem, per exemple, que el nomenaren síndic de la ciutat per presentar-se en litigis en nom d'aquesta o defensar greuges davant de l'administració reial, així com passaren a remetre-se-li força sistemàticament còpies de la correspondència enviada pels jurats a alts càrrecs de la cort reial en què se'ls feia alguna petició. Per exemple: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 71v-72r, 1425/02/16; AMGi, I.1.1., n. 48, f. 17r-18r, 1426/02/26; AMGi, I.1.2.1., llig.

tractar-se d'una nova figura a mig camí del procurador o síndic *ad lites* nomenat regularment pel govern i de l'advocat pensionat¹¹²⁴.

En un graó encara inferior en la jerarquia de càrrecs del municipi es trobava el verguer, de vegades també anomenat missatger, tal com és més freqüent en d'altres localitats¹¹²⁵. L'equip de govern hi recorria molt sovint i assumia una gran diversitat de tasques en nom seu, com ara anar a presentar citacions o cartes a membres del consell, de comissions assessores o de la pròpia juraderia, així com tramitar documentació oficial a la cort del veguer i del batlle reials (de vegades també a l'audiència del monarca a Barcelona), acompanyar els regidors en diverses expedicions fora de la ciutat, vetllar per l'aplicació del protocol bàsic de certes celebracions i, en definitiva, qualsevol encàrrec similar pel que fos requerit¹¹²⁶. El seu nom derivava precisament de la verga o vara amb els senyals de la ciutat que ostentava en actes oficials¹¹²⁷.

9, reg. 3, f. 28v-29r (1434/01/10), 50r (1434/09/22). L'any 1440, en canvi, quan aparentment Ros havia deixat d'actuar a sou de la corporació de Girona, els jurats consideraven que calia tornar a contactar-hi perquè anés com a síndic de la ciutat a les Corts que aleshores volien celebrar-se a Lleida. És possible que ja ho hagués fet a les Corts de Tortosa de 1421: AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 4, f. 103v, 1440/03/15; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 25r-27v, 1421/04/09. Vegeu TAULA 46. Joan Ros devia ser un professional de força prestigi en el seu àmbit, ja que també apareix vinculat a institucions amb poder creixent a l'època com era la Diputació del General: Josep M. SANS TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. I (1411-1539): Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994, p. 64, 78-79, 82-83, 85, 86, 92, 96, 106, 114, 117, 142). A parer d'I. Sánchez de Movellán, Ros va exercir de síndic del General, com a funcionari pràcticament vitalici i acompanyat d'un adjunt, des de 1435 fins a 1458, any de la seva mort: I. SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 225-229, 418-420. Sobre el paper d'assessors legals contractats per municipis perquè treballassin en benefici seu a prop de la cort i l'audiència reials, vegeu l'exemple de Cervera, vila que entre els anys 1417 i 1419, a més d'altres lletrats, comptà igualment amb el barceloní Joan Ros com a procurador: P. VERDÉS PIJUAN, *«Administrar les pecúnies e béns de la universitat»...*, p. 608-611. Segons afirmaven les autoritats ceriverines, la seva contractació responia a la voluntat d'evitar les despeses que generava l'enviament de membres de la comunitat com a representants.

¹¹²⁴ Trobem força analogies entre aquests síndics permanents i els de ciutats franceses que sempre intentaven comptar amb un jurista que els assessorés amb presència a París o en altres poblacions on sojornà el Parlament com Poitiers: A. RIGAUDIÈRE, «L'essor des conseillers juridiques...», p. 232-233.

¹¹²⁵ Per exemple a Tarragona: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 123-125. Allí, a més, s'esmenta com a funcionari municipal específic el pregoner de la ciutat, amb funcions que en el cas que ens ocupa segurament es repartiren entre el mateix verguer i els pregoners assalariats de la cort del veguer i del batlle reials. En contrapartida, a la ciutat de Saragossa, la figura equivalent al missatger o verguer dels regidors era la dels *andadores* dels jurats, per bé que el terme de verguer també hi apareix en algun moment (igualment duien una verga de plata com a distintiu): M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 168-173.

¹¹²⁶ En aquest sentit, podia actuar sol, per bé que, en situacions més compromeses ja comentades en d'altres apartats, acompanyat de porters reials i ducals o de saigs del batlle, és a dir agents armats, a diferència d'ell, com succeí quan l'any 1387 anà casa per casa a fer obligar els singulars a fermar en un sindicat per l'emissió de deute: AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 12r, 1387/01/05. Per altra banda, algunes de les missions que li encomanaren el portaren a fer petites bestretes de les quals posteriorment passava comptes amb el clavari. Entre d'altres: AMGi, I.1.1., n. 18, f. 79r-v, 1389/04/29.

¹¹²⁷ Per un exemple en què els jurats d'un exercici determinat posaren en comanda aquest objecte al verguer corresponent: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, s.f., 1360/12/22. En contrapartida, a la vila de Cervera, l'aparició de la figura del verguer en substitució del simple missatger, en efecte, indestriable de l'ús de la vara i d'unes vestidures especials, no es produí fins que l'any 1430 el rei Alfons el Magnànim n'autoritzà l'existència en un privilegi: P. VERDÉS PIJUAN, *«Administrar les pecúnies e béns de la universitat»...*, p. 594.

A semblança dels notaris designats escrivans del municipi, els individus investits verguers normalment estigueren al capdavant d'aquesta funció durant períodes amplis, en concessions que s'entreveuen gairebé vitalícies¹¹²⁸. La dedicació diària als afers de l'administració municipal els devia convertir en una de les cares més visibles i associades durant més temps a la institució, cosa que els reportava un tracte personal i favors per part dels jurats¹¹²⁹. A més, després de l'habilitació de la casa del consell de l'any 1414 se'n convertí en el vigilant permanent, fins al punt que a mitjana centúria hi passà a residir¹¹³⁰. Malgrat tot, el perfil més aviat modest de les persones que exhibiren la verga del govern gironí i que se sacrificaren pel bon funcionament ordinari del seu aparell administratiu suggereix que difícilment estem davant d'una plaça cobejada i amb repercussió immediata en la política local.

d) Els directius de l'Hospital Nou

Tal com avançàvem, l'Hospital Nou de la ciutat, una institució nascuda a inicis del segle XIII sota l'empara d'una confraria de laics, entrà en l'òrbita de les incipients estructures del municipi a principis de la centúria següent. Ja que òbviament abans hauria estat impossible per la pròpia inexistència d'aquest primer entramat, a partir de la segona dècada del trescents es troben els indicis més reculats d'intervenció dels prohoms que encapçalaven el govern de la ciutat en el nomenament del comanador i dels còsols que gestionaven l'establiment¹¹³¹. En aquest sentit, doncs, des del consell s'acabà aconseguint ple control de l'equip que marcava les directrius del funcionament econòmic de la institució, mentre que els afers espirituals quedaren en mans del capítol de l'església de Sant Feliu, de la qual

¹¹²⁸ La majoria, certament, només es rellevaren una vegada difunts, com succeí amb Jaume Miró, traspassat l'any 1433 deixant la plaça vacant, que va ser atorgada a l'albadiner Berenguer Pla: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 105v-106r, 1433/10/20. De fet, Jaume Miró havia obtingut l'ofici de per vida l'any 1427, després d'haver demostrat durant 7 anys la seva diligència: AMGi, I.1.1., n. 48, f. 65v-66v, 1427/10/01.

¹¹²⁹ Són diversos els casos de gratificacions a individus nomenats verguer com ara regals pel casament d'una filla (AMGi, I.1.1., n. 26, f. 45v, 1393/03/01). També foren objecte d'un sepel·li amb tots els honors, segons una tradició seguida en els seus predecessors que el verguer Jaume Miró, en el darrer testament, demanava que es mantingués per ell: AHG, Gi-05, vol. 465, reg. 2., s.f., 1433/05/29.

¹¹³⁰ Sobre la residència a la casa del consell i el paper que tingué el verguer en la preservació del mobiliari del consistori: Ll. BATLLE I PRATS, «Inventarios gerundenses...», p. 179-192; IDEM., «La Casa del Concell...», p. 373-381.

¹¹³¹ Pel mateix fet d'haver-se inclòs en el cartulari més antic de la ciutat, resulta emblemàtic de la que devia ser una pràctica relativament nova: l'acta de designació per part dels jurats i de tres còsols (un dels quals formava part de l'executiu) del nou comanador Bernat Nadal que ingressà al centre juntament amb la seva esposa, rebuda al seu torn com a donada: Ll. Verd, doc. 46 (1319/01/08). De fet, la rúbrica del propi volum identifica el document com a «Forma de metre comanador en l'espital nou».

depenia la capella que s'habilità a l'interior del centre sota l'advocació de santa Caterina d'Alexandria¹¹³².

Si deixem de banda, doncs, àmbits que quedaven lluny de les competències del govern municipal i fem atenció a la cúpula rectora de l'Hospital Nou, podríem considerar que els membres de l'equip format per un comanador i tres cònsols ocupaven un càrrec equiparable en certs aspectes al d'altres oficis o magistratures de la universitat. Per bé que quedaven totalment al marge dels mecanismes de renovació anual del dia de ninou, formaven equips que actuaven durant un trienni, segons s'al·legava que era el costum antic en una data tardana¹¹³³. I hi accedien sempre persones escollides des del consell, de forma que, en darrera instància, feien efectives competències en l'àmbit assistencial que aquest òrgan havia absorbit a principis del segle XIV i que mantindria com a mínim fins a mitjan segle XV o més enllà¹¹³⁴. Per això, al capdavall, el consell o, autoritzats per aquest, els jurats conservaven la potestat d'elaborar ordinacions i prendre mesures d'abast per regular o reconduir el rumb de l'establiment. En definitiva, com al·leguen en alguna ocasió, «totalis regimen gubernacio et administracio [del dit Hospital] ad (...) honorabiles juratos et concilium pertinet et spectat»¹¹³⁵.

A propòsit dels càrrecs esmentats, cal distingir clarament entre el comanador i la tríade de cònsols. La primera era una ocupació vitalícia (com a mínim fins a les acaballes del quatre-cents) que passaren a exercir veïns laics de la ciutat a partir d'una certa edat i que els suposava anar a residir al centre hospitalari (de vegades acompanyats de la seva muller) i a vetllar diàriament i amb dedicació exclusiva per al seu bon funcionament. Els cònsols, en

¹¹³² Sobre l'Hospital Nou de Girona, vegeu, sobretot: Narcís CASTELLS, Narcís PUIGDEVALL i Francesc REIXACH, *L'Hospital de Santa Caterina*, Girona: Diputació de Girona, 1989; A. GIRONELLA DELGÀ, *L'Hospital de Santa Caterina de Girona...* Pel que fa a institucions hospitalàries similars al principat medieval, han aparegut els darrers anys estudis molt complets. Vegeu, amb l'extensa bibliografia que s'hi recull: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 291-300; Antoni CONEJO DA PENA, «La financiación de los hospitales de la Corona de Aragón durante la baja edad media: condiciones sociales, económicas y espirituales», a Simonetta CAVACIOCCHI (ed.), *La interazioni fra economia e ambiente biologico nell'Europa preindustriale: sec. XIII-XVIII* (Atti della XLI Settimana di Studi. Prato, 26-30 aprile 2009), Firenze: Istituto Internazionale di Storia Economica "F. Datini" & Firenze University Press, 2010, p. 437-444; Teresa HUGUET-TERMES *et alii* (eds.), *Ciudad y hospital en el Occidente europeo (1300-1700)*, Lleida: Milenio, 2014.

¹¹³³ En concret, es deia que els jurats tenien potestat per nomenar cònsols que ocuparien el càrrec durant un trienni: AMGi, I.1.1, n. 56, f. 48v, 1441/12/30. En qualsevol cas, el llistat de gestors reconstruït, tal com analitzarem millor més endavant, sembla que confirma aquesta pràctica només per certes etapes. Vegeu Taula 39.

¹¹³⁴ No coneixem disposicions que ho avalin, però alguns casos particulars que citarem més endavant fan suposar que no hi havia incompatibilitats per exercir de cònsols de l'Hospital Nou i una altra magistratura com la de jurat o sobreposat de les obres en una mateixa legislatura, a diferència de la resta d'oficis municipal.

¹¹³⁵ AMGi, I.1.1, n. 47, f. 74v-75v, 1424/03/02. Noti's que la fórmula és molt similar a la d'un altre document una mica posterior que edita A. Gironella a EADEM., *L'Hospital de Santa Caterina de Girona...*, doc. 8 (1486/12/31), p. 160.

canvi, constituïen una comissió gestora que s'acostumava a renovar cada trienni i que assessorava, col·laborava i, fins a cert punt, controlava l'actuació del comanador tot actuant de corretja de transmissió del consell. A diferència del comanador, però, no s'entregaven completament a l'hospital, sinó que es limitaven a formar part d'una junta que es reunia amb certa regularitat i que, amb aquest darrer càrrec, prenia decisions, en especial, sobre les estratègies econòmiques que l'establiment havia de seguir, a la vegada que sancionaven les operacions dutes a terme signant conjuntament com a representants legals de l'entitat. En procedir de les files del consell la tríade reflectia la divisió tripartida de la comunitat política i cadascun d'ells era membre d'una de les tres mans. D'altra banda, l'equip directiu, com molts altres òrgans similars, també comptava amb un procurador que els representava en àmbits diversos i que, al llarg del segle XV, pogué veure ampliat el seu protagonisme convertint-se molts cops en l'administrador efectiu del centre¹¹³⁶. En general, amb els càrrecs esmentats quedava definit l'organigrama directiu de l'Hospital Nou i, almenys fins a l'època que ens ocupa, la creació de més ocupacions resultà molt ocasional¹¹³⁷.

Encara que, certament, la tríade de cònsols que passaven a gestionar el principal establiment assistencial de la ciutat de l'Onyar en siguin l'exemple extrem, la majoria de càrrecs a què hem passat revista en els darrers epígrafs apareixen com a simples corretges de transmissió en diversos camps en què el consell municipal tenia competències. Deixant ara de banda les ocupacions auxiliars, figures com els sobreposats de les obres o el mostassaf actuaven en àmbits en què el consistori adquirí atribucions al llarg del segle XIV en gran mesura per progressives cessions per part de l'administració reial. Els primers incidien en qüestions d'ordenament dels espais públics, mentre que el mostassaf, ultra una naturalesa jurídica força complexa segons ja hem anat insistint i certa capacitat jurisdiccional fins a penes pecuniàries de poc valor, vetllava pel bon funcionament dels mercats i de l'activitat manufacturera. Malgrat algunes tensions que es desencadenaren

¹¹³⁶ Per una descripció detallada dels càrrecs: A. GIRONELLA DELGÀ, *L'Hospital de Santa Caterina de Girona...*, p. 63-72. A propòsit del nomenament de comanadors per part del consell vegeu l'exemple de Francesc Savarrés de l'any 1360 i quant a la designació de cònsols les que es produïren els anys 1391 i 1429: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, s.f., 1360/10/23; AMGi, I.1.1., n. 23, f. 20r, 1391/01/14; AMGi, I.1.1., n. 49, f. 64v, 1429/01/01. Quant a un parell de mostres d'actuacions encapçalades pel comanador i els cònsols com a representants legals de l'hospital, vegeu, respectivament, la venda d'unes rendes i la rebuda d'una pensió censal prestada pel municipi: AHG, Gi-01, vol. 190, f. 122v-126r, 1371/11/04; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 3, s.f., 1368/12/15.

¹¹³⁷ Els anys 1429 i 1433 per exemple, es nomenaren uns auditors de comptes específics per fiscalitzar els que havia de presentar el procurador i administrador de l'Hospital: AMGi, I.1.1., n. 49, f. 64v, 1429/01/01; AMGi, I.1.1., n. 51, f. 93v, 1433/01/27. Vegeu cap. 2.2.3.

puntualment entre aquest darrer oficial i els consellers o els jurats, ambdós oficis, al costat dels cònsols de l'Hospital Nou, només s'entenen com a càrrecs satèl·lits del consell i de l'executiu. En conseqüència, no els era permès d'actuar unilateralment, sinó només assegurant el compliment d'acords presos i d'ordinacions elaborades en el si de l'assemblea de consellers, al mateix temps que respectant els límits existents amb l'esfera d'actuació dels oficials reials.

Així les coses, les possibilitats i reptes d'ocupar un d'aquests càrrecs podrien ser, a grans trets, els següents. Els oficis esmentats no duïen implícit un poder efectiu gaire immediat ni tangible, però, en especial el de mostassaf, no deixaven de constituir punts idonis per vigilar de ben a prop determinats fluxos econòmics de la ciutat com l'evolució dels preus i de la qualitat dels béns produïts o comercialitzats a l'interior de les muralles. A més a més, tornant a erigir-se el mostassaf com a exemple més clar, es tractava d'ocupacions que reportaven cert prestigi, de manera que caldria veure si serviren per catapultar determinats individus a la cúpula de la comunitat política local, és a dir, si constituïen punts d'inflexió destacats en les trajectòries de servidors del municipi o d'altres instàncies (recordem que en alguns nomenaments hi intervingué de forma molt directa el propi monarca). Tot plegat, tanmateix, tenint sempre en compte els condicionants que rodejaren cadascuna de les eleccions i la manera com es concretaren els successius exercicis en relació amb la resta d'òrgans amb incidència en un camp determinat.

2.1.2.5. Les implicacions de formar part de les diverses peces de l'engranatge del poder local

En efecte, la insistència en la canviant correlació de forces entre els òrgans polítics emanats de la participació dels habitants de la ciutat en el seu propi regiment no ens ha de fer perdre mai de vista que, per damunt de tot, a la Girona de la baixa edat mitjana el poder polític es repartia en el que s'ha anomenat un "contínuum" d'institucions de govern. Tal com hem apuntat, el municipi controlava cada cop més ressorts de poder al darrer terç del tres-cents fins al punt que possiblement s'erigia com l'estructura política de referència i més influent en l'àmbit local. Tanmateix, també sabem que àmbits tan decisius en qualsevol societat com la impartició de justícia no havien estat abandonats per la monarquia. Per això, de cara a interpretar les implicacions d'ocupar un càrrec en l'organigrama de l'administració municipal i, en definitiva, d'exercir un determinat poder polític, el resultat seria massa

esbiaixat si no recordem que, en paral·lel, un veguer i un batlle actuaven de representants ordinaris del rei a la localitat i al territori circumdant.

Val a dir, des de bon principi, que les relacions entre aquests oficials regis i els magistrats municipals de la ciutat de l'Onyar haurien de ser objecte de molta més recerca per copsar bé com evolucionaren entre mitjan segle XIV i mitjan segle XV. Tanmateix, n'hem analitzat alguns aspectes generals. I ara estem en condicions d'assenyalar què podia haver-hi de diferent per un gironí entre accedir al consell o, fins i tot, a la juraderia i arribar algun dia a ser designat per un càrrec dins de la cort territorial dels representants de la monarquia, o sigui ser nomenat batlle i, en casos com veurem molt més excepcionals, veguer.

Seguint la distinció bàsica que estableix una font coetània, la *Doctrina compendiosa*, la principal diferència que hi havia entre els càrrecs de veguer o batlle i els de jurat o conseller residia en el fet que els primers eren oficis que gaudien de jurisdicció mentre que els segons no. Més enllà de l'ús indissimuladament interessat que fa de la distinció l'autor anònim de l'obra per ressaltar el protagonisme dels regidors en el govern de la comunitat i de la cosa pública, es posa en relleu un fet incontestable i que possiblement traça la línia de separació essencial entre uns i altres¹¹³⁸. En conseqüència, mentre els membres del consell i de l'executiu podien prendre acords entorn a diverses matèries sobre les quals el municipi havia adquirit competències reals, no els era possible emprendre accions judicials contra les persones que contravinguessin allò disposat.

Per veure-ho a través d'alguna situació concreta que reprendrem més endavant, podem dir que des del consell o la juraderia era possible elegir les estratègies fiscals i financeres per subvenir a una determinada exigència reial o a una necessitat de la comunitat. Malgrat això, en cas que no tots els agents de l'aparell que es posava en funcionament en aquest context actuessin segons s'esperava (els contribuents satisfessin les quantitats per les quals havien estat taxats, els col·lectors d'impostos recaptessin els tributs amb el zel esperat, els

¹¹³⁸ En efecte, l'anònim aprofita aquesta caracterització per denunciar els crims i vicis més freqüents en l'època dels representants del rei que gaudien de jurisdicció, mentre exalta el paper de jurats i consellers com a procuradors de «dos afers de la cosa pública de la ciutat» i responsables de «do tot del bé o del mal de la ciutat» com a comandataris directes del sobirà en la mesura que vetllaven per la conservació dels privilegis i llibertats de la comunitat i que, per tant, havien de corregir les abominacions dels oficials amb jurisdicció: Anònim, *Doctrina Compendiosa*, (Martí de Barcelona, ed.), Barcelona: Barcino, 1929, p. 69-99. Val a dir que l'autor també inclou dins dels oficis amb jurisdicció el mostassaf, bona prova de la naturalesa complexa del càrrec. Cal afegir-hi que la idea del narrador de la *Doctrina Compendiosa* en el sentit que els governants municipals no tenien jurisdicció, ja havia estat expressada en termes similars dècades enrere per doctors de la Universitat de Tolosa quan foren consultats per corporacions de la rodalia. En el seu cas assimilaven cònsols i regidors als decurions del dret romà que no posseïen poder de jurisdicció més enllà del que els havia estat estrictament conferit: A. RIGAUDIÈRE, «L'essor des conseillers juridiques...», p. 225.

arrendataris lliuressin tota la suma pactada en la cessió de drets, els oficials de la hisenda local actuessin segons la legislació vigent, entre d'altres), els mecanismes jurídics realment efectius per perseguir-los restaven en mans dels representants del rei i, per tant, calia confiar en la predisposició d'aquests últims per activar els protocols previstos en cada situació. Una cosa similar es podria suposar per altres normatives sobre assumptes diversos del funcionament dels mercats o de la manufactura. No cal dir, a més, que qualsevol delictes o crim que amenacés l'estabilitat de la societat local només seria investigat i jutjat pels oficials reials ordinaris i les respectives corts.

Vist tot això, les posicions dels governants municipals i dels delegats territorials de la monarquia es presenten, fins a cert punt, com a complementàries una vegada consolidades les estructures de participació de la comunitat en el seu propi regiment al llarg de la segona meitat del tres-cents. I, al marge de la preeminència dels segons respecte dels primers, és indubtable que els prohoms o famílies que aconseguiren ser presents en algun moment, no només en la juraderia, sinó també al capdavant de les delegacions locals de representants del rei (pensem sempre en aquest ordre i no a la inversa) gaudiren de més «imputs» que la resta. Si considerem aquests oficis com a plataformes per satisfer determinats interessos pràctics, els beneficis aconseguits podien ser majors. També, és clar, si ho enfoquem com una qüestió d'honorabilitat i de prestigi.

2.2. Ingressar a les files de l'administració financera local

Durant el període comprès aproximadament entre 1355 i 1385 quallà a Girona, igual que en altres poblacions, una administració financera específicament local. Entre els factors decisius hi havia, és clar, l'endeutament a llarg termini de la universitat de Girona, amb una escalada destacada entre 1353 i 1366, que contribuí a consolidar una hisenda que havia començat a articular-se en el marc dels donatius i ajudes de la dècada de 1340. De tota manera, en aquella etapa el procés arrencà només de forma tímida, donat que els recursos tributaris destinats a finançar el deute contret no formaven encara un aparell regular: el deute a llarg termini no esdevingué un element estructural abans de la sèrie de subsidis successius aprovats des de l'any 1353 per les guerres mediterrànies. Així mateix, l'arca comuna de la ciutat no deixava de consistir, al capdavant, en diversos comptes oberts durant el període de recaptació d'una ajuda (i poc temps després) en establiments de canviadors

locals que s'encarregaven de captar i oferir crèdit per fer front a les necessitats urgents de numerari i als quals, a canvi, els eren assignades les talles i la gestió d'alguns altres impostos.

Els jurats recorrien, doncs, als serveis d'uns professionals que actuaven sempre a títol privat, malgrat les connexions directes que existien amb molts càrrecs polítics (cap. 2.3.3.). Al mateix temps, davant de les demandes fiscals creixents de la Corona i de les primeres emissions de violaris que suposaren prolongar cada cop més els períodes de col·lecta d'imposicions, els regidors tendiren a nomenar membres del consell o d'altres veïns per ocupar-se de la gestió dels preus de l'arrendament d'aquestes imposicions, si bé d'acord amb unes condicions encara molt provisionals¹¹³⁹. D'altra banda, una vegada s'acabava la campanya fiscal corresponent, pràcticament tot el dispositiu es desmantellava.

A l'alçada de 1365, tanmateix, el panorama havia canviat molt. Una bona prova de les conseqüències directes de la conjuntura fiscal de la dècada de 1350 en la morfologia de l'administració local gironina fou l'aparició d'una tresoreria amb una vinculació formal a les estructures de govern i que responia a les novetats financeres del moment. En efecte, en paral·lel a l'afermament definitiu d'un autèntic sistema fiscal municipal amb tres pilars bàsics com eren els impostos indirectes, l'impost directe extraordinari i el deute públic, naixia una administració financera específica i un càrrec destinat al pagament d'aquest deute, assentat a les estructures locals amb les ajudes pel control de l'illa de Sardenya i esdevingut irreversible després dels quantiosos donatius atorgats al rei durant la Guerra dels Dos Peres¹¹⁴⁰.

Aquesta nova tresoreria cristal·litzà a inicis de la dècada de 1360, encara que ja havia començat a prendre forma l'any 1355 quan tenim la primera menció al fet que s'auditaren per separat uns comptes dels emoluments i esdeveniments de la ciutat i uns altres de les imposicions i els violaris venuts per aquesta¹¹⁴¹. En realitat, culminà en poc més d'un quinquenni una evolució gestada feia temps i que suposava la confluència de dues dinàmiques iniciades gairebé tres dècades enrere. Per una banda, implicava la ruptura definitiva de la línia subtil que havia separat els organismes públics dels administradors de les finances municipals a títol privat des d'almenys els donatius dels anys 1320 o 1330, en la mesura que en el decurs dels vinculats a la Guerra contra Castella s'institucionalitzà el paper que havien anat exercint fins llavors, com exemplifica el cas del canviador Ramon Medir

¹¹³⁹ Per exemple: AMGi, I.1.2.1., llig. 4, reg. 2, f. 116r, 1342/01/01.

¹¹⁴⁰ Recordem la síntesi principal sobre l'eclosió d'autèntics sistemes fiscals municipals a Catalunya: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST, «La Corona en la gènesis...», p. 233-278.

¹¹⁴¹ AMGi, I.1.1., n.2, f. 155v-157v, 1356/11/17.

(cap. 2.3.3.). Per l'altra, revestia de caràcter orgànic els síndics o agents que en etapes anteriors (en especial, des de 1340 en endavant) havien estat designats temporalment per la col·lecta d'imposicions. En suma, entre aproximadament 1355 i 1365, amb el reiterat recurs a l'emissió de rendes consignades a l'entramat d'impostos sobre el consum i la circulació de productes bàsics, el clavari de les imposicions esdevingué definitivament un ofici de designació anual i la clavaria de les imposicions una veritable institució.

Aquest tresorer era anomenat precisament així perquè, en essència, es dedicava a percebre les entregues dels preus de les imposicions dels seus arrendataris i a satisfer els interessos i pensions dels violaris i censals a què estava obligada la ciutat. Mentrestant, la resta de despeses del municipi s'assignaren a una caixa de volum i activitat molt menor que, mantenint-se sota control directe de l'executiu, passà a identificar-se com la clavaria dels jurats. Hem d'afegir-hi que, òbviament, l'eclosió d'un clavari amb funcions tan concretes no fou ni molt menys un fenomen genuí de Girona: a partir de la mateixa època se'n troben exemples similars en d'altres municipis de la Corona d'Aragó¹¹⁴². Amb tot, en casos com el de la ciutat de l'Onyar, tal com adverteix M. Sánchez, no s'hauria de posar l'accent en el procés de divisió o de duplicació de clavaries o tresoreries en tant que caixes o administracions amb gestors específics, sinó en la pròpia existència de comptabilitats separades amb obligacions distintes i sotmeses a audicions independents i, sobretot, en el caràcter tancat que adquirí la dedicada al determinant binomi imposicions/deute¹¹⁴³.

¹¹⁴² En aquest sentit, val a dir que a partir de 1364 la clavaria de la ciutat de Barcelona se separà en dues (per un costat, la clavaria de l'assignació, dedicada a la gestió del deute censal; per l'altre, la clavaria comuna, orientada a cobrir altres despeses de funcionament o extraordinàries), encara que romangué en mans d'un únic oficial: P. ORTI GOST, «Les finances municipals de la Barcelona...», p. 257-282, en especial p. 274. Paral·lelament, es documenta l'existència d'un tresorer anomenat clavari dels anuals a Manresa ja l'any 1364 i, d'acord amb les disposicions de l'any 1393 que regularen molts aspectes del règim municipal, es distingia d'un clavari general que controlava totes les partides que entraven i sortien de la hisenda local amb la remarcable excepció dels preus de les imposicions assignats al pagament de les pensions anuals (d'aquí, doncs, el nom del clavari) degudes pels censals emesos (M. TORRAS SERRA, «El deute públic a la ciutat de Manresa...», p. 165-166; M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 421). També ens consta la vigència temporal (en realitat, de resultes d'una severa crisi financera) d'una clavaria dels censals separada de la clavaria comuna a Valls entre 1407 i 1415 (J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 887-891). Així mateix, a València, l'any 1367, aparegué el càrrec dit clavari de censals, encarregat de satisfer els interessos del deute, al costat d'una clavaria comuna: J. V. GARCÍA MARSILLA, *Vinir a crédito en la Valencia medieval...*, p. 252-256. Quant a d'altres casos de poblacions del regne de València: A. FURIÓ DIEGO, «Deuda pública e intereses privados...» p. 52-53 i 59. Per contrast, en d'altres ciutats d'importància del principat com Tortosa, a tenor del contingut ordinari dels llibres de la clavaria al llarg del segle XIV, l'oficial encarregat d'aquesta administració sembla que no es limitava a gestionar les imposicions assignades al deute, sinó que rebia tant els preus de l'arrendament dels impostos indirectes i passatges com d'altres ingressos generals de la universitat, alhora que no només feia efectives les pagues de censals, sinó també salaris, donatius regulars a almoines públiques, despeses per al manteniment del pont sobre l'Ebre i força d'altres expenses: Albert CURTO HOMEDES, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1988, p. 31-33.

¹¹⁴³ M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Fiscalidad y finanzas de una villa...», p. 472. Val a dir, d'altra banda, que en aquesta estratègia adoptada a nivell local per les autoritats gironines hi pogueren incidir directrius d'àmbit

Fos com fos, la contradictòria etapa que s'estengué entre la fi de la Guerra contra Castella i l'inici de la invasió del comtat d'Empúries per part de l'exèrcit reial marcà decisivament la consolidació definitiva de l'organigrama administratiu configurat entre mitjan decenni de 1350 i mitjan decenni següent. Les solucions canviants adoptades entre 1367 i 1383 acabaren desembocant en la fixació de la dualitat esmentada entre un clavari dit de les imposicions i un dit dels jurats. El desenllaç, però, podia haver estat força diferent. Així, malgrat les importants llacunes documentals del decenni de 1370, durant aquest temps s'entreveuen diversos ajustos respecte a on s'havia arribat l'any 1366 amb la figura emblemàtica del canviador Ramon Medir actuant, primer *de facto* i ben aviat *de jure*, com a clavari de les imposicions.

D'entrada, a diferència del que havia estat la tendència habitual en els darrers exercicis, l'any 1367 s'assignaren al clavari de les imposicions tant el producte de l'arrendament d'aquests impostos com talles aleshores en curs¹¹⁴⁴. En efecte, durant aquell any i uns quants més, semblava que la caixa destinada al pagament del deute absorbiria al complet les fonts fiscals del municipi o que, almenys, tots els ingressos i despeses s'unificarien en una sola tresoreria¹¹⁴⁵. Tant és així que en els cursos de 1373 i 1374 només es feia referència a un únic oficial anomenat clavari de la ciutat («clavarius civitate»), mentre que entre 1375 i 1381 s'esmentava el mateix en paral·lel a un intítulat clavari dels jurats, però sempre en absència de cap específicament encarregat de la gestió de les imposicions i del deute censal. L'any

superior i de més abast com ara el fet que en els capítols del donatiu aprovat al Parlament de Vilafranca l'any 1353, a l'inici d'una concatenació d'ajudes per a les guerres mediterrànies, es consentia als governs de ciutats i viles la retenció d'una quarta part de les imposicions per fer front a les bestretes realitzades (és a dir, en general, violaris o rendes mixtes emesos), mentre que la tercera part restant seria entregada directament als administradors generals del subsidi: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTI GOST, *Corts, parlaments i fiscalitat...*, doc. XII (1353/03/15-04/2, 3, 24 i 29), p. 116. Una altra disposició legal que pogué contribuir al tancament de la caixa consagrada al pagament dels interessos del deute fou la pragmàtica promulgada a les Corts de Montsó de 1363 que prohibia noves vendes de violaris i censals per part de les universitats si no eren per lluir rendes ja emeses amb anterioritat. Per la transcripció de la pragmàtica: P. VERDÉS PIJUAN, «Per ço que la vila...», p. 363-364.

¹¹⁴⁴ AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 191r-193r, 1367/01/20.

¹¹⁴⁵ En aquest sentit, el clavari de 1368, Ramon II Provençal, reté comptes de la clavaria juntament amb els jurats de la mateixa legislatura, talment com si en aquell exercici hagués existit una administració unificada: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 10v-11r, 1373/07/02. De manera similar, no documentem cap clavari dels jurats pels exercicis subsegüents de 1369 i 1370 i, per contra, un trasllat de comptes de la hisenda local de 1371 engloba en un mateix balanç el que gestionà un individu intítulat clavari i el que sembla que administraren els jurats, si bé, en ambdues parts s'hi inclouien tant la rebuda dels compradors d'imposicions i les pagues semestrals dels censals que prestava la ciutat com conceptes més diversos i extraordinaris que, posteriorment, sempre assumiria el clavari anomenat dels jurats: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 1., reg. 2, 1371. Tot i que, l'any 1380, actués individualment (i no retent comptes amb l'equip de jurats), la persona intítulada clavari de la ciutat rebé els preus de les imposicions, el producte d'algunes talles i la pensió anual que l'aljama prestava a la ciutat (entre d'altres ingressos que veurem que acabaren sent entrades ordinàries del clavari dels jurats), i féu efectives tant pagues de deute censal i salaris, com d'altres despeses finançades a partir de la barra, a més d'assumptes molt diversos com ara plets i processos judicials iniciats des de la cort de l'infant Joan o celebracions extraordinàries: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 1., reg. 6, 1380.

1383, tanmateix, s'acabà implantant de nou el perfil d'un clavari especialment destinat a aquests assumptes¹¹⁴⁶.

El fet que no s'hagués optat per aquesta solució durant un cert temps segurament tenia a veure amb altres estratègies aplicades llavors i que degueren estar condicionades pel veritable col·lapse financer que ocasionà el deute i que es féu evident amb les operacions de reducció d'interessos dutes a terme entre 1368 i 1380. La més important d'aquestes estratègies consistia en el recurs a l'assignació directa de diverses pensions de censals a imposicions concretes durant la primera meitat de la dècada de 1370¹¹⁴⁷. Això es traduïa en el traspàs per part del clavari als distints arrendataris de la tasca de lliurar les quantitats degudes regularment als creditors, de manera que a l'oficial només li pertocava certificar les entregues¹¹⁴⁸. Així mateix, com dèiem, entre 1368 i 1369 s'impulsà un procés de reducció d'interessos d'efectes limitats, seguit d'un altre molt més ambiciós, que implicà alhora suspensions de pagaments i llüicions entre 1377 i 1380. Segons hem vist, en el primer el clavari no hi intervingué, sinó que se n'ocuparen altres membres del consell, mentre que en el segon també es creà un sindicat específic, però el mercader intítulat clavari de la ciutat fou igualment designat síndic per emetre rendes a fi de compensar tots els endarreriments i pagues cessades. Alhora, entre 1374 i 1380, les obres d'emmurallament entraren en una de les fases més decisives i donaren peu a una administració pròpia regida per un distribuïdor.

¹¹⁴⁶ Pel que fa a la denominació de clavari de la ciutat, vegeu, entre d'altres: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 4v (1373/04/08), 10v-11r (1373/07/02); AHG, Gi-10, vol. 5, passim; AMGi, I.1.1., n.10, f. 46r, 1380/12/01; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, s.f., 1376/04/24; AMGi, I.1.1., n.10, f. 8r-10v, 1380/01/08. Per a la relació completa de les clavaries existents i dels seus ocupants durant aquesta etapa: TAULA 41. A propòsit del retorn, l'any 1383, al model d'administrador específic d'imposicions i deute de principis de la dècada de 1360: AMGi, I.1.1., n.12, f. 5r-v, 1383/01/28.

¹¹⁴⁷ A les dècades de 1370 i 1380, a la vila de Castelló d'Empúries també poden detectar-se assignacions directes de la majoria de pensions de censals a les distintes imposicions arrendades pels cònsols: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Fiscalidad y finanzas de una villa señorial...», p. 480-483.

¹¹⁴⁸ En tenim indicis clars els primers anys del decenni de 1370 i també l'any 1376. Veiem, d'una banda, que en el llistat de condicions de l'arrendament de les imposicions s'inclouïa la relació detallada de les rendes que calia satisfer per cadascuna d'elles. Per exemple, en el cas de les imposicions de 1370, 1372 o 1373: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 2, s.f., 1369/12/30; AMGi, I.2.1., llig. 7, s.f., 1371/12/27; AMGi, I.2.1., llig. 7, s.f., 1372/12/27. De l'altra, apareixen diverses èpoques amb arrendataris fent efectives pagues a censalers: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 2r, 1370/03/14. La mostra més clara és, tanmateix, el manual d'èpoques redactades a favor del clavari de la ciutat de 1376, Francesc Jalbert, en què se separen en diferents apartats els reconeixements de rebuda en què les entregues havien anat a càrrec d'un o més compradors de cadascuna de les distintes imposicions: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 1, reg. 1. Pel que fa, per exemple, a les entregues realitzades per Guillem Bernat Beuda, comprador de la imposició del vi: Ibid., f. 14r-20v. Això no obstant, una part de les pagues de censals foren pagades dels comptes propis dels jurats: Ibid., s.f. És possible que, en realitat, ja s'haguessin dut a terme assignacions directes l'any 1368 i part de 1369, atès que els creditors de censals que estenien èpoques aquells any reconeixien les rebudes a favor dels jurats i certificaven que els havia estat realitzada l'entrega corresponent per mà d'arrendataris i llevadors de les diverses imposicions : AMGi, I.3.3.1.1., llig. 3, reg. 1, passim.

En general, doncs, aparegueren molts altres actors vinculats a l'administració financera local que interferiren en les atribucions que a la fi de la Guerra contra Castella havia assumit l'incipient clavari de les imposicions. Superat aquest lapse, tanmateix, a mitjana dècada de 1380 es recuperaren els procediments que s'havien començat a posar en pràctica a inicis del decenni de 1360 i adquiriren el caràcter ordinari que reflecteix, sense anar més lluny, l'aparició d'una sèrie gairebé ininterrompuda de registres notariais i comptables propis d'aquest tresorer dit clavari de les imposicions.

Malgrat l'aparició d'un gestor i una caixa a què s'assignà el producte dels impostos indirectes per finançar els interessos dels violaris i censals emesos pel conjunt de la universitat gironina, una altra caixa de les que vertebrava la hisenda municipal continuaria administrada per un dels sis membres de l'executiu, que s'intitulà clavari dels jurats, per oposició al terme de clavari de les imposicions¹¹⁴⁹.

Així, en el present apartat dedicarem un epígraf concret a tots dos clavaris, començant pel de creació més recent però que de seguida assolí una importància major. Tanmateix, no es pot perdre de vista el marc més general del conjunt de l'administració financera de la ciutat de Girona. En efecte, amb l'establiment de la clavaria de les imposicions en el decurs de les dècades de 1360 i 1370, va produir-se una reestructuració de la hisenda municipal que havia cristal·litzat feia poc temps, per bé que continuà integrant un sistema força complex d'administracions¹¹⁵⁰. En aquest sentit, al llarg de tot el període que analitzem, se succeïren necessitats de moneda per motius molt diversos. Recordem que oscil·laren des de demandes fiscals lligades a contextos bèl·lics fins a l'imperatiu de millorar el sistema de muralles o altres obres públiques, de refinançar l'elevat endeutament del municipi, d'organitzar la defensa de la ciutat, de proveir-la de gra en temps de carestia, d'enviar missatgers davant del rei, de preparar celebracions extraordinàries amb motiu de l'entrada d'autoritats o, igualment, de costejar els plets judicials en què estava immersa la comunitat, entre d'altres motius més esporàdics. Com a conseqüència de tot plegat, des del consell es nomenaren síndics específics per aquestes tasques i, amb ells, s'articularen administracions

¹¹⁴⁹ Algunes d'aquestes novetats ja foren indicades per C. Guilleré: ID., «Structures et pratiques de gestion...», p. 39-55.

¹¹⁵⁰ Sobre la necessitat de tenir presents aquestes administracions secundàries o, fins i tot, subsidiàries atès el seu caràcter extraordinari, malgrat l'escassetat de fonts pròpies conservades i les consegüents dificultats per estudiar-les amb deteniment: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 125, 209-210.

ad hoc, que tingueren certa autonomia durant temporades que rarament superaren els dos anys i sense arribar mai a institucionalitzar-se ni el càrrec ni l'administració¹¹⁵¹.

2.2.1. El clavari de les imposicions

Queda clar, doncs, que a Girona el clavari de les imposicions, un oficial nomenat cada any pel consell i/o els jurats, s'ocupava, en essència, de la percepció dels rèdits de les exaccions indirectes sobre el consum i la circulació de béns molt diversos. Amb el producte d'aquests impostos (en general, els preus obtinguts d'arrendar-ne la col·lecta) satisfia mensualment pensions de les rendes emeses pel municipi i els salaris ordinaris dels magistrats de designació anual. Tal com insistirem més endavant, el propi tresorer també podia retenir-se d'aquí la seva retribució.

Tot plegat quedava ben disposat en les instruccions, elaborades conjuntament pel consell i els jurats i que els clavaris juraven en la presa de possessió de l'ofici durant les dècades de 1360 i 1370. S'hi insistia, en síntesi, que l'ocupant «solus et non alius recipiat et colligat omnem pecuniam ex impositionibus que levantur in civitate Gerunde provenientes et quod de ea exsolvat solutiones violariorum et censualium (...) quod habet solvere universitas civitatis predictae (...) et quod in alios usus ipsam pecuniam non convertat»¹¹⁵².

Alhora, a finals d'aquest últim decenni, les seves atribucions, obligacions i protocols d'actuació foren definitivament regulats en provisions expedides des de la cort de l'infant Joan, duc de Girona, especialment, en les ordinacions promulgades l'any 1377, corregides dos anys després i ratificades en forma de privilegi perpetu l'any 1386¹¹⁵³. De fet, tots els ciutadans que passaven a ocupar un ofici del govern municipal havien de prometre servir i complir aquestes disposicions en accedir al càrrec a l'inici de cada legislatura. I, com també hem vist, les ordinacions s'erigiren com a referència del marc jurídic per al funcionament de la administració financera de la ciutat de Girona fins a mitjan segle XV¹¹⁵⁴. Val a dir,

¹¹⁵¹ D'aquests síndics per operacions tan diverses, de vegades, en contrapartida, una de les formes més decisives d'incidir en el rumb de la política local, en parlarem en propers apartats.

¹¹⁵² Conservem, en concret, les de 1364, 1366, 1367 i 1377 (aquestes darreres pocs mesos abans de les disposicions de l'infant Joan citades més avall). Per ordre de menció: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, reg. 1, f. 64r-v, 1364/01/01; AMGi, I.1.1., n. 6, f. 48v, 1366/01/19 (*Apèndix documental*, doc. 1); AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 191r-193r, 1367/01/20; AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 2, f. 36r, 1377/03/20 (*Apèndix documental*, doc. 2).

¹¹⁵³ Per ordre de menció: *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona); AMGi, I.1.1., n. 9, f. 2r-4v, 1379/02/11; Ll. Verd, doc. 340 (1386/11/19).

¹¹⁵⁴ A propòsit de la superposició de fonts de creació de dret i marcs legals per a les hisendes locals: Max TURULL RUBINAT, «Sources normatives du droit municipal et fiscalité en Catalogne (XIIIe-XIVe siècles) a D.

finalment, que l'any 1445, just al final de l'etapa que analitzem, el consell confegí unes noves ordinacions amb l'objectiu bàsic de precisar el mecanisme per al nomenament del càrrec a fi d'equiparar-lo als nous mètodes de "sac i sort" que havia promulgat aquell mateix any la reina Maria i en què no s'havia abordat la figura del clavari. De tota manera, més enllà de definir-ne el mètode d'elecció, tan sols es refermaren i es precisaren punts, en línies generals, ja tinguts en compte fins llavors¹¹⁵⁵.

Després de les constants modificacions entre 1367 i 1383 comentades en descriure l'evolució de la hisenda local durant aquest període, a l'altura de 1390 la clavaria de les imposicions s'havia consolidat tant des del punt de vista de la composició de les seves partides com de la manera de gestionar-les. Així ho transmeten els registres comptables que es conserven en sèries bastant completes a partir d'aleshores: sempre producte de la rendició de comptes a què estava subjecte el tresorer al final del seu exercici, donen fe de la relativa continuïtat dels mecanismes exposats al llarg de l'etapa que estudiem. Comptat i debatut, tots els llibres d'aquesta clavaria segueixen un esquema similar.

En primer lloc s'anotaven, en l'apartat d'ingressos, els preus pels quals s'havien arrendat les imposicions a diversos individus i col·lectius. Posteriorment, en el capítol de despeses, es consignaven els pagaments de les pensions de les rendes distribuïdes en tandes semestrals, els salaris ordinaris del municipi, la remuneració que es retenia el clavari per ell mateix, altres despeses de procediment lligades al càrrec i també, encara que no sempre, les primes o eixaucs promesos als ciutadans que havien fet alguna puja o "dita" en la subhasta d'imposicions amb la simple intenció d'augmentar-ne el valor¹¹⁵⁶.

Pel que fa a l'apartat concret dels salaris ordinaris, s'hi inclouïen els dels jurats, però no - segons especifiquem en cada cas- els d'altres magistratures de renovació anual com els sobreposats de les obres, els auditors de comptes o el mostassaf. En canvi, en formaven part les retribucions de càrrecs auxiliars dels regidors com ara advocats, procuradors, escrivans i verguers. També s'assignaren a aquesta partida les pensions anuals a metges que el municipi assumí per tal que exercissin a la ciutat¹¹⁵⁷.

MENJOT i M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge...*, vol I, p. 147-161; M. TURULL RUBINAT i P. VERDÉS PIJUAN, «Sobre la hisenda municipal...», p. 121-154.

¹¹⁵⁵ *Apèndix documental*, doc. 4 (1445/12/29).

¹¹⁵⁶ Vegeu tan sols una petita mostra de tot això a AMGi, I.3.3.1.2., llig. 3, reg. 1 (1394, 1395) o AMGi, I.3.3.1.2., llig. 8, regs. 1 (1430), 2 (1431), 3 (1432).

¹¹⁵⁷ A tall de mostra, a finals de la dècada de 1390, el que fou clavari de les imposicions entre 1385 i 1390, presentava els comptes de la seva gestió, i anotava haver pagat els 200 s. que corresponien a cadascun dels sis membres de la juraderia durant els esmentats exercicis i el complement del qui havia acollit cada any les sessions de l'executiu, així com els salaris dels dos advocats de la ciutat, els dels procuradors del govern

La major part dels llibres comptables de les acaballes del tres-cents destinats a ser fiscalitzats reporten un equilibri gairebé perfecte entre ingressos i despeses. Amb tot, el funcionament real de la institució segurament no es corresponia del tot amb la imatge que es desprèn d'aquestes fonts. Hi havia qüestions que estaven perfectament assumides, com ara la impossibilitat de destinar el producte de les imposicions a usos diferents dels que estipulaven les ordinacions de 1377 i la ratificació posterior de 1386 i recordaven tots els plecs d'instruccions entregats a les persones que accedien al càrrec. Per això mateix, s'era conscient que calia demanar al rei una llicència extraordinària per emprar aquells fons per finalitats no previstes¹¹⁵⁸.

Ara bé, en el decurs del període objecte d'estudi fou necessari seguir ajustant força d'altres aspectes de la gestió de la clavaria. En primera instància, calgué fer front a les dificultats amb què massa sovint es trobava el tresorer a l'hora de percebre dels arrendataris les fraccions dels preus de les imposicions dins dels terminis estipulats. Teòricament depenia en exclusiva d'aquestes entregues per liquidar les pagues dels censals i els violaris i, en conseqüència, els retards excessius dels impositcioners o els seus fiadors entorpien el pagament regular de les pensions de rendes. De tota manera, és possible que en gairebé tots els exercicis el joc financer fos possible. La documentació conservada (com ja hem comentat, d'una banda, els llibres de contractes notariais relatius a la clavaria i, de l'altra, els volums preparats pel seu titular per a l'audició de la seva tasca i que acostumaven a reproduir fidelment els registres notariais elaborats amb anterioritat) només ho permet copsar de manera indirecta. Tot i això, s'entreveuen diverses vies que permetien evitar el col·lapse davant el retard en l'entrada dels ingressos i el consegüent endarreriment en els pagaments.

d'aquesta, els dos notaris que havien actuat d'escrivans del consell i les remuneracions que rebien anualment tres mestres en medicina que exercien a Girona: AMGi, I.3.3.1.5, llig 2, regs. 1, f. 357v-369v, c. 1390. A propòsit de metges pensionats per la ciutat, vegeu el que s'ha mostrat per la ciutat de Tarragona o la vila de Cervera del quatre-cents. Respectivament: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana*..., p. 151-153; P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 662-665.

¹¹⁵⁸ Per posar només un exemple, vegeu, en aquest sentit, com els jurats, l'any 1415, suplicaren a un missatger que, si desitjava cobrar del clavari de les imposicions una bestreta del seu salari, havia de signar al titular d'aquesta administració una carta de pura comanda, per tal com es tractava del «clavari de les imposicions» i no havia «puscut córrer de les imposicions per lo sagrament e homenatge (...) fet de no pagar ne convertir res de les dites imposicions sinó en les pagues e pensions dels censals que la ciutat fa, e altres pensions acostumats de pagar de les dites imposicions». D'aquí que li preguessin, d'altra banda, que sol·licités autorització del rei que el clavari, a despit del sagrament fet, pogués pagar d'aquells impostos els salaris i despeses generats per la causa incoada contra els militars que s'oposaven a pagar imposicions als llocs reials: AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg. 5, f. 84r, 1415/07/01. Com veurem (cap. 2.2.4.3.b.), la forma de finançar-ne els honoraris fou un dels principals camps de batalla en la definició de l'estatus dels missatgers i nuncis de la ciutat.

Una d'aquestes vies es trobaria en l'ús de les èpoques, és a dir, reconeixements de rebuda davant de notari la data dels quals no necessàriament coincidia amb l'abonament real d'una quantia i que podien ser traspassats a un tercer a manera d'un pagaré abans de liquidar-se. Aquests instruments no només donaven marge al tresorer a l'hora de cobrar en tant que creditor dels arrendataris sinó també als censalers a qui aquest oficial estava obligat¹¹⁵⁹. Així les coses, per més que als llibres de comptes s'anotessin sempre les entregues per les pensions de censals com si haguessin estat realitzades al mes o dia corresponent, les èpoques tendien a datar d'unes quantes setmanes o, fins i tot, mesos posteriors al termini estipulat, si és que, al capdavall, aquests rebuts provaven la realització efectiva del lliurament i no eren tan sols una promesa de pagament que el creditor es retenia i que no perdia efecte fins que, una vegada havia cobrat o es donava per pagat, la retornava al deutor. En resum, resulta improbable que, a la pràctica, es respectés el que prescrivien sobre aquest punt les ordinations de la hisenda municipal de 1377: «les pagas e pensions anuals dels censals e violaris que's faran per la dita ciutat sien pagades en aquesta manera, ço que les pagues qu'es deuran pagar en lo mes de janer ladonchs pus propvinent per integralment e complida pagades abans que alcuna del mes de febrer ladonchs pus propvinent e axí sie continuat de tots los altres mesos e pagues per tot l'any»¹¹⁶⁰.

Un altre element que incidia directament en les estratègies del clavari tenia a veure amb l'existència a Girona, com en d'altres grans poblacions de la Corona, d'un sistema financer municipal força tancat. Segons ja hem apuntat, la major part dels creditors de la universitat eren, al mateix temps, membres d'aquesta en tant que habitants de la ciutat i, per consegüent, contribuents, a més d'arrendataris potencials d'impostos. Així s'expliquen algunes pràctiques com la compensació fiscal, però també que els terminis en la satisfacció de les pagues semestrals de les pensions dels censals esdevinguessin més flexibles. Per

¹¹⁵⁹ Aquesta dinàmica ha estat perfectament documentada pel clavari de Cervera de mitjan segle XV, on molt sovint el creditor signava el rebut o època d'una pensió abans que els regidors expedissin l'ordre de pagament per al tresorer, de manera que, malgrat la data del primer document notarial, només la d'aquest segon albarà indicava el moment real en què tenia lloc l'operació i el moviment de caixa correlatiu. Així, l'estudi de l'evolució de les ordres de pagament, al marge dels rebuts, posa en relleu que l'oficial sempre disposà de liquiditat, a diferència del que s'inferiria de resseguir tan sols les dates de les èpoques: Pere VERDÉS PIJUAN, «Les finances del clavari: abast, límits i funcionament (Cervera, 1442)», *Anuario de Estudios Medievales*, 29 (1999), p. 1134-1164.

¹¹⁶⁰ *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona). Val a dir, tanmateix, que, si bé se'n feia ressò durant la presa de possessió del càrrec del clavari de 1384, en el privilegi perpetu de 1386 expedit pel mateix infant Joan aquest capítol no fou explícitament ratificat, de manera que el seu compliment no estava subjecte de manera específica a les penes que es preveïen per contravenir altres disposicions com ara la prohibició d'utilitzar les impositions per pagar res més que no fos el deute censal i els salaris ordinaris o la impossibilitat d'emprar aquests ingressos per finançar missatgeries. Per ordre de menció: AMGi, I.1.1, n. 13, f. 1v-3r: 1384/03/10; Ll. Verd, doc. 340 (1386/11/19).

esmentar només una situació possible, una part de les persones que esperaven percebre els interessos de les rendes tal vegada eren les mateixes que s'endarrerien a l'hora d'entregar les fraccions dels preus de les imposicions, així com es resistien a lliurar la suma completa amb què havien estat taxats en una talla. A més, si no coincidia que eren exactament les mateixes persones, podien ser-ne familiars, col·legues professionals, socis o veïns, és a dir, gent amb vincles força estrets, fi i al cap, amb qui era possible traspasar-se crèdits o deutes, drets i obligacions, o sigui intercanviar èpoques.

Així mateix, encara que als llibres comptables no es reculli, ni les ordinacions relatives a l'ofici regulin aquesta faceta, en el context apuntat de vegades devia afegir-s'hi la possibilitat que el titular de la clavaria efectués alguna bestreta dels seus cabals particulars per agilitzar les liquidacions o, fins i tot, que n'acordés amb altres actors dins del sistema articulat al voltant de la hisenda municipal pendents, a tall de mostra, de cobrar-ne deutes o, a la inversa, de complir un lliurament, com ara els propis compradors d'impostos o ciutadans que havien assumit un sindicat i tenien un saldo positiu a favor de la universitat per retornar¹¹⁶¹.

Deixant de banda que hi hagués marge per al joc financer i totes les parts implicades apostessin sovint per una certa flexibilitat en el funcionament de la institució, el clavari havia de respectar unes directrius molt clares lligades a la gestió de les imposicions i del deute censal. En una primera fase, s'havia de preocupar que els qui aconseguien adjudicar-se la col·lecta dels impostos indirectes licitats pels regidors sortints a la fi de la legislatura n'asseguessin els valors promesos amb bones garanties i avaladors solvents, i, posteriorment, havia de donar fe i garantir que tots els preus havien estat íntegrament satisfets per aquests arrendataris i havien ingressat a les arques locals. Per això, signava les èpoques o contractes notariais de rebuda de les fraccions, normalment mensuals o trimestrals, d'aquestes quantitats¹¹⁶². I, al mateix temps, estava facultat per ordenar la

¹¹⁶¹ Tanmateix, a Girona, per contrast amb el cas de Cervera, no tenim constància d'un avançament ordinari de capital previ a la presa de possessió efectiva del càrrec de tresorer, anomenat allí significativament peu del clavari: P. VERDÉS PIJUAN, «Les finances del clavari...», p. 1134-1164, en especial 1155-1159. A propòsit del paper d'autèntics financers que exerciren esporàdicament alguns creditors de la universitat, podem fixar-nos, entre d'altres, en l'exemple puntual d'un draper local que era cessionari de la pensió d'una renda l'any 1395 i que, abans de cobrar-la, acceptà que la quantitat fos emprada (és a dir que ell la concedí, *a priori*, en forma de préstec) per una necessitat d'inversió urgent en una obra a les muralles davant l'entrada de companyies mercenàries. Un any després, tanmateix, aconseguia que el capità destinat pel rei a la ciutat a coordinar-ne la defensa instés el clavari a lliurar definitivament a l'interessat la suma pendent: AMGi, I.1.1., n. 32, f. 74v-75r, 1396/10/01. Vegeu sobre aquestes bestretes realitzades per particulars o institucions a favor del consistori: P. VERDÉS PIJUAN, "Per ço que la vila"..., p. 285, 526.

¹¹⁶² Tots aquests contractes es recolliren en els llibres d'èpoques de la clavaria. Això no obstant, en algun cas puntual documentem que el tresorer es limità a signar als arrendataris albarans de paper (cèdules escrites amb

cancel·lació dels contractes d'arrendament, mentre que abans del decenni de 1380 havien estat els jurats els qui s'ocupaven d'aquest tràmit¹¹⁶³.

De fet, a tenor de les ordinacions sobre el càrrec de 1445, el titular de la clavaria de les imposicions passà a estar obligat, sota pena de privació de salari, a certificar amb proves fefaents que els arrendataris del penúltim any precedent, o sigui com a molt dos anys després d'haver adquirit el dret a recaptar l'impost, havien saldat el total dels imports¹¹⁶⁴. I és que ja en la delicada conjuntura dels primers anys del segle XV alguns sectors del municipi defensaven la idea que «clavari no és sinó procurador a exsagir les imposicions» i que constituïa, doncs, un imperatiu del càrrec maldar perquè tots els compradors d'imposicions lliuressin les sumes pactades¹¹⁶⁵. Com veurem, això explica que, després de nomenar ocasionalment clavaris específics de les restes dels preus d'imposicions, a l'alçada de 1415 es tendís a considerar consubstancial al càrrec la funció de forçar els impositcioners amb tots els mitjans a l'abast. S'arribava, és clar, fins als requeriments judicials a la cort del batlle. Només passava, però, quan es transgredien de llarg terminis raonables, de fet, potser en més d'un o dos anys, ja que, tal com remarcaven els capítols jurats pel clavari de 1407 que es prengueren com a referència durant unes quantes legislatures, el tresorer havia de començar a exigir restes des del penúltim exercici precedent i no de l'immediatament anterior¹¹⁶⁶.

Quant a l'altra cara de la tresoreria que ens ocupa, la liquidació efectiva de les obligacions previstes en el calendari del deute censal, no sempre s'interpretà igual quina havia de ser la

la seva pròpia mà), segurament quan els lliuraments eren de petites sumes, molt continuats i només representaven una part del total. Vegeu, en aquest sentit, algun exemple de reconeixements de rebuda en què es fa esment a albarans estesos pel clavari en dates precedents amb motiu de fraccions menors (com ara: AMGi, I.1.1., n. 37, f. 25r, 1402/07/18) o, fins i tot, com el clavari de 1400 comprà expressament paper per a albarans destinats «a alguns dels compradors de les dites imposicions de la dita ciutat qui pagaven per menut algunes quantitats dels preus d'aquelles»: AMGI, I.3.3.1.1., llig. 3, reg. 5, f. 6v-7r, 1400.

¹¹⁶³Les primeres cancel·lacions per part del clavari dels contractes d'arrendaments d'imposicions que documentem són les subhastades per l'any 1378 que el tresorer dels quatre exercicis següents manà entre 1379 i 1381. A tall de mostra: la imposició de la farina fou liquidada amb data de 1381/07/18 (AMGI, I.2.1., llig. 7, s.f., 1378/12/28), la imposició del vi amb data de 1380/01/25 (AMGI, I.2.1., llig. 7, s.f., 1378/12/31), la de la carn a 1379/12/23 (AMGI, I.2.1., llig. 7, s.f., 1378/01/01) i la del gra a 1380/04/19 (AMGI, I.2.1., llig. 7, s.f., 1378/12/29). El moment en què apareix l'evidència més reculada d'aquesta nova pràctica segurament no és casualitat, ja que coincideix amb la reforma que s'impulsà mitjançant les ordinacions elaborades des de la cort de l'infant Joan i expedides, en primer instància, el novembre de l'any 1377.

¹¹⁶⁴ *Apèndix documental*, doc. 4 (1445/12/29). De fet, d'acord amb un dels pocs punts específics sobre el càrrec de clavari de les imposicions que conté el privilegi coetani de la reina Maria, el tresorer, cada 1 de gener, estava obligat a lliurar per escrit la nòmina dels arrendataris i fiadors que devien alguna cosa per imposicions, una llista que havia de publicar-se en veu alta davant dels jurats i del consell, sobretot perquè els electors de nous càrrecs ho tinguessin ben present: Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13).

¹¹⁶⁵ Aquesta idea la trobem expressada en un debat de l'any 1400 sobre la possibilitat d'assignar les pagues de les pensions de censals directament als arrendataris de les imposicions ja tretes a col·lació en el capítol anterior: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 26r-27r, 1400/01/28. Vegeu cap. 1.4.1.3.

¹¹⁶⁶ AMGi, I.1.1., n. 40, f. 4r-6r, 1407/01/07.

seva responsabilitat exacta. En aquest sentit, mentre que en les primeres instruccions lliurades a qui havia d'actuar de clavari de les imposicions els anys 1364 i 1366 s'especificava que, en cas que els creditors encetessin accions judicials contra la universitat per dilacions excessives o impagaments i s'haguessin de prestar ostatges, hauria d'assumir-ne ell personalment les despeses, deu anys més tard no sembla que això es contemplés¹¹⁶⁷. El dubte radicà sempre, doncs, en fins a quin punt havia d'implicar-se aquest oficial municipal en relació amb les pagues dels censals: havia de fer-ho ordenant dites i prometent el compliment dels terminis pactats per escrit i contraient obligacions jurídiques precises gairebé com si fos un deute personal seu? Què passava si, malgrat això, els impositors no lliuraven les fraccions de l'arrendament amb la regularitat esperada? El clavari havia de respondre'n igualment als creditors?

En l'etapa que l'ofici es consolidà continuem trobant respostes diverses a aquests interrogants. Per exemple, l'any 1384 el clavari havia de prestar obligacions formals als censalers, per bé que «no era tingut al defalliment d'imposicions», és a dir que no incorria en cap pena si no es rebien les entregues a temps o el sistema d'arrendament d'aquestes exaccions fallava¹¹⁶⁸. Per contra, entre les condicions que prometeren complir els mercaders que passaren a exercir el càrrec de clavari els anys 1401, 1403 i 1407 s'inclouïa la condició que, en cas que la seva ineficàcia en l'administració comportés l'inici d'execucions judicials per part dels creditors, ells en persona haurien de fer front als costos que se'n derivessin. En el nomenament de 1418, en canvi, no s'explicita res en aquest sentit, tot i que sí que es preveia l'obligació de sol·licitar a la cort execucions contra els compradors d'imposicions¹¹⁶⁹.

Més enllà d'aquestes vacil·lacions en les responsabilitats atribuïdes al titular de la principal clavaria, des de ben aviat es començà a preveure que la presa de possessió del càrrec havia d'anar precedida de sagrament i jurament, com la resta d'oficis municipals amb una llarga tradició. En aquest cas, a més, s'exigia la presentació de fermances mitjançant persones que l'avalessin durant l'exercici, segons una pràctica que, deixant de banda els qui accedien a la delegació territorial de la monarquia (en càrrecs com el de veguer o batlle), només trobem

¹¹⁶⁷ Per ordre de menció: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, f. 64r-v, 1364/01/01; AMGi, I.1.1., n. 6, f. 48v, 1366/01/19; AMGi, I.1.2.1, llig. 6, reg. 2, f. 36r, 1377/03/20. Ben mirat, en les ordinations expedides pel duc de Girona l'any 1377 tampoc s'hi fa cap referència concreta: *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona).

¹¹⁶⁸ AMGi, I.1.1, n. 13, f. 1v-3r, 1384/03/10.

¹¹⁶⁹ Respectivament: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1401/03/11; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 12v-14v, 1403/01/04; AMGi, I.1.1., n. 40, f. 4r-6r, 1407/01/07; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 10r-11r, 1414/01/04; AMGi, I.1.1., n. 44, f. 8r-v, 1418/01/01.

en l'altre clavari, el denominat dels jurats¹¹⁷⁰. Ja ho recollien les instruccions preparades per al tresorer de 1377 i veiem que, efectivament, es posà en pràctica en molts exercicis posteriors¹¹⁷¹. Tot i això, no s'observa que es perseguís o s'emprenguessin accions contra cap d'aquests fiadors en alguns dels casos en què un antic clavari sobrepassà tots els terminis acceptables per retre comptes de la seva gestió o per retornar alguna quantitat pendent a les arques locals després d'aquesta audició.

En efecte, les seguretats que calia oferir per a l'administració de la tresoreria de les imposicions conduïen, en acabar l'exercici, a una rendició de comptes davant dels tres auditors nomenats cada any pel consell. Els capítols del clavari de l'any 1407 fixaven un màxim de 4 mesos per procedir-hi, per bé que poques vegades es respectaren¹¹⁷². En qualsevol cas, a partir de les exoneracions notarials que expedien una vegada havien confrontat els contractes que certificaven els ingressos i les despeses amb les anotacions als llibres de comptes i havien calculat si la ciutat quedava a deure alguna quantia al ciutadà que havia regit la clavaria o era a la inversa, podem documentar amb força regularitat l'actuació d'aquesta terna auditora que descriurem més endavant¹¹⁷³. Cap a finals del decenni de 1370, hi hagué certa controvèrsia sobre qui tenia potestat per fiscalitzar aquests comptes i si instàncies com les corts dels reis o els infants tenien dret a supervisar-los, com veurem, un afer íntimament lligat al debat sobre la capacitat d'establir impostos que la monarquia

¹¹⁷⁰ Observem que el jurament del càrrec de clavari de les imposicions es féu gairebé sempre davant dels jurats i només en algun cas molt puntual el rebé el batlle en nom del rei, com ara els anys 1424 o 1440: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 12v-13r, 1424/01/19; AMGi, I.1.1., n. 55, f. 62v-63v, 1440/01/05.

¹¹⁷¹ AMGi, I.1.2.1, llig. 6, r. 2, f. 36r, 1377/03/20. Per algunes mostres d'anys posteriors: AMGi, I.1.1., n.10, f. 8r-10v, 1380/01/08; AMGi, I.1.1., n. 22, f. 42r, 1391/12/02; AMGi, I.1.1., n. 29, f. 36v-39v, 1394/02/05; AMGi, I.1.1., n. 35, f. 23r-24v, 1400/01/21; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 12v-14v, 1403/01/04; AMGi, I.1.1., n. 41, f. 16r-17r, 1411/01/21; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 12v-13r, 1424/01/19; AMGi, I.1.1., n. 55, f. 62v-63v, 1440/01/05. Com comentarem, observem que, en general, els fermances del clavari eren parents seus o gent afina. D'altra banda, en ciutats com Saragossa també s'ha posat clarament de manifest que l'accés al càrrec de tresorer municipal (*mayordomo*) implicava la presentació d'avaladors fins a reunir una fiança de 40.000 s., elevada a 60.000 pel rei Ferran I l'any 1414: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 94-95.

¹¹⁷² AMGi, I.1.1., n. 40, f. 4r-6r, 1407/01/07. Per una mostra d'alguns dels terminis que transcorregueren entre la fi d'un exercici i la seva fiscalització, vegeu nota de més endavant. A tall de comparació, a la vila occitana de Millau es prescrivía que el cònsol-bosser, és a dir el tresorer, disposava de tan sols d'un mes i mig per sotmetre el seus comptes a audició, període en què es podia arribar a acceptar una prolongació de quinze dies en cas de raons excepcionals i justificades. Això no obstant, F. Garnier constata que la rígida reglamentació era poc respectada i que el procediment de rendició complet normalment s'allargava durant un any sencer. Per això i una exhaustiva comparació amb altres poblacions del regne de França: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 365-375.

¹¹⁷³ Vegeu-ho, per exemple, a: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. de 1380, f. 41r-42r, 1380/05/31 (clavaria de l'any 1378); AMGi, I.1.1., n. 22, f. 11v-14r, 1390/10/27 (clavaries de 1381, 1382 i 1383); AMGi, I.1.1., n. 44, f. 52r-v, 1418/12/30 (clavaria de 1415); AMGi, I.1.1., n. 44, f. 53r, 1418/12/30 (clavaries de 1416 i de 1417); AMGi, I.1.1., n. 46, f. 103r-v, 1422/12/01 (clavaria de 1421).

reclamava en exclusiva. De tota manera, la disputa no tingué transcendència en les dècades següents (cap. 2.2.3.).

El control que s'exercia des del govern municipal de la gestió de la clavaria ens remet a una altra qüestió gens secundària. Tal com hem anat mostrant, l'ofici fou objecte de regulació per mitjà de diverses provisions reials i, de manera complementària, per ordinacions emanades del consell i concretades pels jurats. Això no obstant, qualsevol dubte que sorgís en l'aplicació pràctica de les normatives o davant de circumstàncies no previstes havia de ser resolt per aquests últims organismes. Dit d'una altra manera, el tresorer no comptava amb poder de decisió propi i estava sotmès a la voluntat política de l'executiu del govern municipal i del consell. Vegem-ne algunes mostres.

En primer lloc, fixem-nos en un episodi documentat l'any 1394. Segons consta a l'acta d'una reunió del consell de 80 compromissaris que se celebrà a finals d'any, després de discutir-se d'altres assumptes, un dels jurats de la mà major exposà que el tresorer havia comunicat als seus col·legues que els preus pels quals s'havien arrendat les impositcions per aquell exercici no eren suficients per cobrir totes les pagues de censals que calia satisfer abans d'acabar l'annualitat. Amb tot, s'acordà que sobre allò havia de proveir tot el consell i que els jurats sols no podien prendre una postura definitiva¹¹⁷⁴. En d'altres casos, en canvi, eren els jurats, en principi per iniciativa únicament seva, que donaven a l'administrador de la clavaria una instrucció concreta sobre el destí de les impositcions o la via per fer efectiva la paga d'una renda determinada¹¹⁷⁵. Aquestes instruccions de vegades transgredien algun punt dels capítols de les ordinacions de 1377 o d'altres provisions posteriors¹¹⁷⁶.

¹¹⁷⁴ AMGi, I.1.1., n. 30, f. 53r-54v, 1394/11/22. També fou el consell en ple que, per exemple, l'any 1433, moment en què, com comentàvem en un altre apartat, en cada exercici es preveia destinar 12.000 s. dels ingressos que generessin les impositcions a la lluçió de censals, ordenà al clavari que redimís totes les rendes venudes a 10 o a 12 d. per ll. (4,17 i 5% d'interès, respectivament): AMGi, I.1.1., n. 51, f. 91r-v, 1433/01/01. Tot i això, en la mateixa assemblea es donava potestat als jurats per proveir sobre nous mecanismes de cara a ampliar el volum d'entrades a la clavaria que ens ocupa.

¹¹⁷⁵ En aquest sentit, l'any 1411, els jurats, i no pas el consell reunit, dictaren al clavari com havia de satisfer la pensió d'un censal el creditor del qual l'havia assignada de manera permanent a una altra renda que ell prestava a un particular i tenint en compte, a més, que aquest creditor havia mort mentre tenia arrendada la impositció de la carn per un quinquenni des de 1408: AMGi, I.1.1., n. 41, f. 44v, 1411/07/06.

¹¹⁷⁶ A tall de mostra, l'any 1401 els jurats manaven al clavari que negociés amb un censaler del municipi que havia encetat accions judicials per pagues cessades de diverses rendes totes les despeses que el procés havia generat: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 47v, 1401/10/25. Un any després, en canvi, el que indicaven al mateix tresorer que repetia en l'ofici no respectava estrictament la normativa vigent a l'administració gironina pel que feia a la compensació fiscal i, per això, n'havien de subratllar el caràcter totalment excepcional. I és que els magistrats autoritzaven a l'oficial de la clavaria per acceptar d'un altre ciutadà que l'havia ocupada àpoques de pagues de censals com a forma per liquidar el que encara devia a la ciutat amb motiu de la seva gestió saldada amb un balanç favorable: AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. de 1401-02, f. 25v, 1402/06/30. De tota manera, com ja hem vist, en aquella època devien estar-se debatent les competències del municipi a propòsit dels deutes que se li tenien i, per tant, pocs mesos després tot fa pensar que tendí a acceptar-se que els jurats estaven facultats per

Per altra banda, però, ens queda un interrogant important per intentar respondre. El clavari de les imposicions a Girona estava sotmès a la supervisió constant dels regidors en cadascuna de les fases de la seva tasca gairebé quotidiana de cobrar els preus de les imposicions i de pagar les pensions dels censals i els salaris ordinaris? Amb això volem dir i ens preguntem si cada operació del clavari requeria una autorització escrita dels magistrats. Per un costat, resulta obvi, d'acord amb el que hem vist, que les gestions del tresorer que sortien del seu programa ordinari de treball responien a ordres dels jurats i, encara que molts pocs cops es fes explícit, en tot el conjunt d'operacions també havien de cenyir-se als procediments fixats per la legislació vigent sobre la hisenda local, interpretada i aplicada, en darrera instància, pels jurats¹¹⁷⁷. Per l'altre costat, tanmateix, en el cas de Girona no hi ha constància de l'expedició regular per part d'aquests magistrats d'ordres de pagament escrites per cadascuna de les obligacions que havia de saldar el clavari, a diferència dels anomenats albarans de manament que es documenten, copiats en registres o solts, a la ciutat de Barcelona o a les viles de Valls i Reus, i que constituïen una peça bàsica en el funcionament de l'administració financera de la Cervera del segle XV¹¹⁷⁸. Ben mirat, al municipi que ens ocupa cada tresorer devia regir-se per la tasca de predecessors seus en el

aprovar compensacions o altres solucions. Així ho acabà reconeixent el rei a finals de 1403 quan convertí l'executiu en instància inapel·lable per dirimir sobre possibles reclamacions per talles i, alhora, admeté que els oficials reials havien de perseguir els morosos de la hisenda local sempre que no se n'hagués provat cap excepció en un acord dels magistrats recollit en un document escrit: Ll. Verd, docs. 350 (1403/11/07) i 351 (1403/11/12). A principis d'aquella legislatura, sembla que justament en base a un instrument públic signat pels jurats es permetia a un arrendatari de la imposició del vi de dos exercicis anteriors que saldés els pagaments pendents amb èpoques que havia expedit a favor de la universitat, probablement per raó de pensions de censals: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 26v, 1403/02/16.

¹¹⁷⁷ En ocasions molt comptades un llibre de comptes per a l'audició recull que determinades entregues es feren per manament dels jurats. Un dels escassos exemples és el lliurament de gratificacions a uns quants gironins per dites fetes en la subhasta d'imposicions a finals de la dècada de 1380: AMGi, I.3.3.1.5, llig. 2, reg. 1, f. 373r, c. 1390.

¹¹⁷⁸ Quant als tres primers casos: Pere ORTI GOST, «Les premières sources fiscales de la municipalité de Barcelone (1300-1350)», a D. MENJOT i M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (eds.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge...*, vol. I, p. 91-99, en especial p. 95-96; Jordi MORELLÓ BAGET, «Sources fiscales et financières des municipalités catalanes (XIVe-XVe siècle): le cas du “camp de Tarragona”», a D. MENJOT i M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (eds.), *La fiscalité des villes...*, vol. I, p. 79-89, especialment p. 84. A propòsit de la vila de Cervera, on aquestes cèdules, tot i no generar una sèrie pròpia dins de l'arxiu del municipi, eren d'ús recurrent pels respectius clavaris o tresorers i, alhora, se supervisaven en les audicions, fins al punt que alguns anys s'exigí al racional que també intervingués aquests albarans: P. VERDÉS PIJUAN, «Per ço que la vila»..., p. 48, 149-150, 153-156. Això no obstant, segons observa P. Orti per la vila de Sant Feliu de Guíxols, allí el recurs dels regidors als notaris fou menys freqüent que en d'altres poblacions més grans i tampoc no hi documenta l'existència d'albarans de manament, cosa que relaciona amb el fet que els mateixos jurats administraven directament la clavaria que incloïa també el deute censal i, per tant, no els calia habilitar a tercers: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal»..., p. 104-105. Sobre tota aquesta tipologia de documents amb diversos exemples, vegeu alhora: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública...*, p. 428-437. Pel cas de la Saragossa del segle XV, s'explica que el tresorer o *mayordomo* requeria sempre una ordre de pagament expedida pel consell, llevat de casos concrets (que, de fet, coincideixen amb les funcions específiques del clavari de les imposicions de Girona) com eren el pagament dels salaris ordinaris i de les rendes dels censals, ja que aquestes obligacions figuraven en un quadern lliurat a l'ocupant de l'ofici en el moment d'incorporar-se al càrrec: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 96.

càrrec que quedava reflectida en els llibres de comptes corresponents, una vegada auditats, disponibles com una mena de memorials que establien costums que només serien alterats arran de noves disposicions per part del rei i dels òrgans de representació de la ciutat. En qualsevol cas, fos quin fos el nivell precís i la constància en la intervenció, és innegable que el càrrec de clavari estava sotmès a la voluntat política de la juraderia i del consell.

Per una altra banda, no obstant la imatge de continuïtat que projecten les fonts comptables generades pel clavari de les imposicions a partir de 1390, cal advertir que el pes efectiu i el marge d'actuació d'aquest tresorer respecte a d'altres caixes integrades a l'administració municipal variaren en funció de la conjuntura. Així, segons hem apuntat per les dècades de 1360 i de 1370, es documenta l'assignació directa a les diverses imposicions de les pensions d'uns censals concrets, o sigui que havien de fer-ne efectives les pagues els mateixos arrendataris de cadascun dels impostos. I, per bé que diverses provisions reials ho prohibien, foren habituals pràctiques com la compensació fiscal, tal com hem vist en més d'un lloc. De resultes d'aquests mecanismes, doncs, la moneda no sempre passà per les mans del clavari, sinó que l'oficial que ens ocupa es limità a certificar que els pagaments s'havien saldat sense atendre a la manera com s'hi havia procedit.

En un altre ordre de coses, tenim constància de l'exercici per part del clavari de les imposicions de funcions normalment dutes a terme per comissaris específics, ja fos l'emissió de rendes o la renegociació del deute, la reclamació d'impagaments o, en fases més tardanes, la coordinació de l'abastament de gra per a la ciutat¹¹⁷⁹. Concretament, foren uns quants els tresorers que simultaniejaren aquest ofici amb els sindicats per a l'emissió de rendes. Per exemple, els de 1378 (en ple procés de novació del deute públic de la ciutat), de 1386 i de 1387 (davant la necessitat de reforçar les defenses de la ciutat, d'elevat un donatiu gratuït a l'infant Joan i de reduir els interessos d'alguns censals) i el que repetí en el càrrec en nombroses ocasions a la primera meitat del segle XV, els anys 1417, 1419, 1421, 1424, 1426, 1427, 1429, 1430, 1432 i 1433 (en operacions tant de sanejament del deute, en què actuava coordinat amb altres comissaris, com en l'emissió de nous títols per a propòsits diversos)¹¹⁸⁰.

¹¹⁷⁹ Aquesta dinàmica també es registra en d'altres poblacions. Sense anar més lluny, a la ciutat de Barcelona, durant la dècada de 1350 i inicis de la següent, alguns cops els clavaris també s'ocuparen de la venda de violaris i censals, per bé que en altres ocasions ho feren síndics específics: P. ORTI GOST, «Les finances municipals de la Barcelona...», p. 266-269.

¹¹⁸⁰ Respectivament: AMGi, I.3.3.2.4, llig. 15 (nomenament com a síndic el dia 1378/03/28). AMGi, I.3.3.1.5, llig. 2, regs. 1 i 2 (nomenaments de 1386/09/01, 1386/10/02, 1387/01/01, 1387/05/10). AMGi, I.3.3.2.4, UI 19103 (1417/11/10); AMGi, I.1.1., n. 45, f. 38r-40v, 1419/06/30; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 16r-17v,

Tal com apuntàvem, els endarreriments en la contribució de particulars a les talles i les entregues dels preus de les imposicions que no s'havien concretat dins del període fixat molt sovint es consignaren a la caixa de la clavaria de les imposicions, de manera que els seus gestors foren específicament facultats o se'ls gratificà per recaptar-los. Això succeí en els exercicis de 1380, 1385, 1387, 1402, 1403 i 1407¹¹⁸¹. Tanmateix, com també hem vist en comentar les responsabilitats del titular de la clavaria, des del començament del segle XV sembla com si la tasca de constrènyer els impositcioners i fiadors morosos hagués esdevingut inherent al càrrec¹¹⁸².

Al marge d'això, M. Vilar, el clavari per excel·lència entre aproximadament 1415 i 1438, també fou habilitat, en èpoques que exercia el càrrec, per actuar d'administrador de la botiga del forment de la ciutat que aleshores inicià el camí cap a convertir-se en una institució permanent¹¹⁸³. A més a més, en el període concret comprès entre 1429 i 1438, s'unificaren la tresoreria de les imposicions i la dels jurats, deixant-les en mans d'un únic oficial que generava una sola comptabilitat. En l'acord del consell s'esgrimia que la clavaria dels jurats, en realitat, «modica emolumenta recipit et administrat» i que no suposava cap esforç suplementari fer-se'n càrrec. En el fons, tot plegat devia respondre al propòsit de trobar fórmules que donessin més fluïdesa a la satisfacció de despeses¹¹⁸⁴. En definitiva, malgrat que el model bàsic de funcionament es mantingué uniforme, el càrrec de clavari de les imposicions experimentà certes mutacions entre 1390 i 1440.

Segons avançàvem, es tractava, a més, d'un ofici remunerat. I justament amb els propis ingressos de la clavaria, és a dir, dels preus de l'arrendament dels impostos indirectes, l'ocupant de l'ofici confegia el seu salari (TAULA 26)¹¹⁸⁵. Ja es contemplava així en les instruccions que es lliuraren als que podem considerar els primers clavaris de les imposicions a la dècada de 1360. Per exemple, l'any 1366 se li prometien pel seu treball 500

1421/01/01; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 73v-74r, 1424/03/02; AMGi, I.1.1., n. 48, f. 23v-24r, 1426/04/20; AHG, Gi-01, vol. 401, s.f., 1427/11/21.; AMGi, I.1.1., n. 49, f. 71r-72v, 1429/05/06; AMGi, I.1.1., n. 50, f. 42r-44r, 1430/11/14; AMGi, I.1.1., n. 50, f. 42r-44r, 1430/11/14, AMGi, I.3.3.1.2., llig. 9, reg. 1.

¹¹⁸¹ Per ordre de menció: AMGi, I.1.1., n.10, f. 8r-10v: 1380/01/08; AMGi, I.3.3.1.5, llig. 2, reg. 1, f. 2r-9v, 1390; AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 18v-19r, 1387/01/16; AMGi, I.1.1., n. 37, f. 30r, 1402/06/07; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 113r, 1403/05/22; AMGi, I.1.1., n. 40, f. 3r, 1407/01/05. Il·lustren molt bé els mitjans emprats pel clavari del sexenni 1385-1390 per exigir restes de preus d'imposicions les despeses que recull al llibre de comptes a la fi del seu exercici i que inclou salaris a oficials de les corts del veguer i batlle reials, alhora que els costos de clams, amonestacions i sentències: AMGi, I.3.3.1.5, llig. 2, reg. 1, f. 372r-386r, c. 1390.

¹¹⁸² Vegeu sobre això: AMGi, I.1.1., n. 44, f. 52r-v, 1418/12/30 o AMGi, I.1.1., n. 45, f. 11r-12v, 1419/01/26.

¹¹⁸³ AMGi, I.1.1., n. 47, f. 24v-25v, 1424/07/15. Evidentment, la caixa de la clavaria de les imposicions i la de la botiga del forment devien comunicar-se amb facilitat, donat que el seu administrador era la mateixa persona. Amb tot, sempre s'auditaren per separat.

¹¹⁸⁴ AMGi, I.1.1., n. 49, f. 62v-63v, 1429/01/01.

¹¹⁸⁵ En aquesta línia, doncs, les ordinacions de 1377 incloïen els honoraris del clavari dins del conjunt de salaris ordinaris del municipi assignats a les imposicions: *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona

s., suma que es repetia pel de 1377, encara que no es concretava la forma com l'hauria d'obtenir¹¹⁸⁶. Tan sols un any després, en canvi, la retribució semblava que s'havia doblat i assolía els 100 florins (que aleshores equivalien a 1.100 s.) i es consentia explícitament al qui havia exercit el càrrec retenir-se la suma en el moment que se li auditarien els comptes presentats, fi i al cap, la pràctica que se seguí sempre¹¹⁸⁷. Amb tot, aquest gran increment cal situar-lo en un marc concret: a finals del decenni de 1370, com hem vist des de diverses òptiques, l'administració gironina registrà una activitat superior a la normal en la mesura que es duqué a terme un ampli procés de revisió del deute en què intervingué el mateix clavari amb altres síndics.

Així, l'any 1380 es tornà a fixar un salari més semblant al d'èpoques anteriors, de 500 s. per exercici. Alhora, remetent a les ordinacions del duc de 1377, es considerava que les despeses inherents a l'ofici havien de cobrir-se amb aquest salari. La quantia sembla que quedà congelada durant uns quants exercicis¹¹⁸⁸. Però tornà a augmentar-se l'any 1386 quan, davant de les obligacions assumides pel clavari d'aleshores, se li afegia al sou base de 600 s. un complement de 100 s., quantitats que se sumaren donant un total de 700 s. durant les anualitats següents¹¹⁸⁹. L'any 1391 la nòmina ordinària arribà a ascendir als 900 s.; retornà de nou als 500 s. un trienni més tard, la mateixa xifra que documentem els exercicis de 1395, 1401 i de 1404, encara que els anys 1398, 1402 i 1405 fou de 700 s.¹¹⁹⁰. De fet, els anys 1414, 1418 o 1419 ja s'esmenta aquesta darrera quantitat com el salari acostumat del tresorer que ens ocupa. I, efectivament, ens consta que foren 700 s. el que perceberen els qui successivament regiren la clavaria de les imposicions, almenys fins a la dècada de 1430, quan possiblement hi hagué una reducció de 100 s. i ja l'any 1442 d'un centenar de sous més, quedant fixat per ordinació dels jurats de 1445 en 500 s.¹¹⁹¹.

¹¹⁸⁶ Respectivament, *Apèndix documental*, doc. 1 (1366/01/19); *Apèndix documental*, doc. 2 (1377/03/20).

¹¹⁸⁷ La quantitat pel clavari de 1378 fou taxada pels jurats d'aquell exercici, mentre que pel de 1379 hi intervingué el consell general: AMGi, I.1.1., n. 9, f. 10r-11v, 1378/04/09; AMGi, I.1.1., n. 9, f. 29r-30r, 1379/02/14. Pel que fa a la deducció tinguda en compte en fiscalitzar els comptes: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, f. 41r-42r, llibre de 1380, 1380/05/31.

¹¹⁸⁸ Es diu així explícitament en el consell general l'any 1380 quan es constituí el nou tresorer: AMGi, I.1.1., n.10, f. 8r-10v: 1380/01/08. Pel que fa a exercicis posteriors: AMGi, I.1.1., n.12, f. 5r-v, 1383/01/28; AMGi, I.1.1., n. 13, f. 1v-3r: 1384/03/10. El clavari que actuà en el trienni entre 1381 i 1381, tanmateix, pel primer any només cobrà 300 s.

¹¹⁸⁹ AMGi, I.1.1., n. 15, f. 23v, 1386/01/01. Pel que fa als següents exercicis en què el mateix mercader seguí al capdavant de la tresoreria : AMGi, I.3.3.1.5, llig. 2, reg. 1, f. 372r-386r, c. 1390.

¹¹⁹⁰ Respectivament: AMGi, I.1.1., n. 23, f. 22r-26r, 1391/01/28; AMGi, I.1.1., n. 29, f. 36v-39v, 1394/02/05; AMGi, I. 3.3.1.2., llig. 3, reg. 1, s.f., 1395; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 3, reg. 1, s.f., 1398; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1401/03/11; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 53v-55r, 1402/01/16; AMGi, I.3.3.1.2, llig. 4, reg. 3, f. 112r-v; AMGi, I.1.1., n. 39, f. 18r-19r, 1405/01/23.

¹¹⁹¹ AMGi, I.3.3.1.2., llig. 5, reg. 1, f. 20r, 1414; AMGi, I.1.1., n. 44, f. 8r-v, 1418/01/01; AMGi, I.1.1., n. 45, f. 11r-12v, 1419/01/26. A propòsit d'anys posteriors en què també es fa referència als 700 s. com a salari

Pel que fa a despeses extres com ara les derivades d'haver de sortir de la ciutat per satisfer pagues de pensions a creditors que residien fora de Girona, a principis del segle XV, i a diferència del que vèiem a la dècada de 1380, es consideraven un afegit que havia de cobrir l'administració i no el tresorer amb els seus honoraris¹¹⁹². Al marge de possibles complements lligats a les responsabilitats i riscos addicionals assumits, la mitjana de la retribució que perceberen per cada exercici els individus que foren clavaris de les imposicions era força elevada. Tan sols si ho comparem amb el salari de cadascun dels jurats (recordem que d'uns 200 s. entre 1380 i 1420 i de 400 s. per l'etapa posterior), suposava cobrar gairebé el doble o el triple en algunes èpoques. Fos com fos, no cal insistir que qualsevol canvi o novetat en el salari del clavari, com la de la resta d'oficials del municipi, depenia del que hagués acordat al consell o haguessin dictaminat puntualment els membres de l'executiu. I en això es basaven els auditors per aprovar els comptes i autoritzar qualsevol retenció en concepte d'honoraris¹¹⁹³.

La dependència del titular de l'administració més important de les finances locals respecte dels òrgans de govern del municipi també quedava palesa en els mecanismes d'accés a l'ofici. Com ja hem anat veient, el clavari de les imposicions era designat cada any. De forma similar a d'altres oficis de l'organigrama municipal, els requisits que havien de reunir els candidats a exercir de tresorers no constaren per escrit fins a la dècada de 1440. Des de

acostumat: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 6, s.f., 1421; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 6v-9r, 1424/01/01; AMGi, I.1.1., n. 49, f. 62v-63v, 1429/01/01 (aleshores, com hem vist, s'unificaren les dues clavaries durant 9 anys, però, al marge de la gratificació per regir la clavaria dels jurats, es mantingué la mateixa suma per administrar la de les imposicions, si bé el nomenat s'accontentà finalment a cobrar-ne 600 s.). L'any 1432, la suma constava oficialment rebaxada a 600 s. i així continuà fins l'any 1441.: AMGi, I.3.3.1.2., llig 8, reg. 3, s.f., 1432; AMGi, I.3.3.1.2., llig 9, reg. 1 s.f., 1433; AMGi, I.1.1., n. 55, f. 11r-12v, 1439/01/15; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 17r-19r, 1441/01/09 (llavors, però, es debaté la conveniència d'aplicar una nova disminució que no fructificà perquè ningú s'oferí a acceptar el càrrec amb condicions diferents de les habituals). Quant a la davallada fins a 400 s. de 1442 i el salari, en canvi, de 500 s. de l'any següent, que quedà ratificat per la disposició dels jurats de 1445: AMGi, I.1.1., n. 56, f. 63r-65v, 1442/01/08; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 176r-177v, 1443/06/11; AMGi, I.1.1., n. 57, f. 111r-113r, 1445/12/29. Pot comparar-se aquesta evolució salarial amb la del *mayordomo* de Saragossa, on des de la dècada de 1390 percebien uns emoluments de 1.000 s. a l'any, ampliat a 1.500 a partir de 1414, si bé reduïts poc després a 650 s. fins a elevar-se novament als 1.500 cap a la dècada de 1460: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 97.

¹¹⁹² Vegeu, en aquest sentit, els capítols que juraren els clavaris en prendre possessió del càrrec els anys 1394, 1401, 1403 i 1407: AMGi, I.1.1., n. 29, f. 36v-39v, 1394/02/05; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1401/03/11; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 12v-14v, 1403/01/04; AMGi, I.1.1., n. 40, f. 4r-6r, 1407/01/07. En el primer cas i el de 1407, s'hi afegia que quan el clavari hagués de sortir de la ciutat portaria els diners per l'entrega a risc i perill de la ciutat i que no n'hauria de respondre si es perdien per raons alienes a ell.

¹¹⁹³ Un exemple gràfic d'aquesta circumstància el trobem, sense anar més lluny, en el volum de comptes que presentà el qui exercí el càrrec durant l'any 1399. El tresorer dimissionari hi registrà com a despesa 771 ll. 16 s. 9 d. amb motiu del seu salari i de la tasca de fer executar deutes a favor de les arques locals bo i aplicant-se una tarifa de 2 d. per ll. per cadascuna de les quantitats recuperades. Això no obstant, segons consta en una anotació dorsal posterior, els auditors es negaren a acceptar aquella despesa perquè no constava en cap document públic la taxació assumida pel tresorer i perquè, a més, en realitat, no havia aconseguit recaptar totes les quantitats per les quals volia cobrar: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 3, reg. 2, s.f., 1399.

bon principi segur que pesaren aspectes com ara la consideració social, alhora que, vistes les atribucions del càrrec, es tingueren en compte els coneixements tècnics en comptabilitat, l'experiència en el món del crèdit i les finances i la solvència econòmica. Amb tot, les ordinacions elaborades l'any 1445 per complementar les nombroses disposicions sobre el règim municipal publicades per la reina tan sols estipulaven que podien aspirar-hi els majors de 30 anys, casats i naturals de la ciutat o residents amb deu anys d'antiguitat. També promulgaven que, en jurar el càrrec, el nou ocupant hauria de prometre romandre a Girona durant la major part de l'any, igual que succeïa amb els oficis de jurat o de mostassaf¹¹⁹⁴. De fet, aparentment sempre s'havia intentat evitar l'absentisme. En aquest sentit, quan, almenys en dos casos, ocupants de l'ofici es veieren obligats a abandonar la ciutat per motius personals, a diferència d'altres càrrecs que es deixaren temporalment vacants, hagueren de nomenar un lloctinent o regent de la clavaria en nom seu¹¹⁹⁵.

En relació a les incompatibilitats, només s'insistia en l'habitual prohibició d'exercir l'ofici per qualsevol persona que durant el mateix any hagués decidit «comprar o fer comprar o part haver per via directa o indirecta les imposicions de la dita ciutat, ne fer fermaçes als compradors d'aquelles»¹¹⁹⁶. I constatem la importància que es donava a aquesta limitació en un parell episodis de principis del segle XIV. Per un costat, ho veiem en el cas del clavari de 1400 que, havent arrendat la barra de la ciutat durant aquell exercici i davant de la controvèrsia que això generà, hagué de demanar una provisió especial del rei Martí I que declarava que excepcionalment li era lícit prendre l'ofici perquè l'impost comprat revertia a la hisenda local, tot i que exactament a la clavaria dels jurats i, per tant, no a la de les imposicions que aquell ciutadà aleshores passaria a regir. Per l'altre, documentem l'escena

¹¹⁹⁴ AMGi, I.1.1., n. 57, f. 111r-113r, 1445/12/29. Com hem vist, aquesta prescripció de residir de manera assídua a la ciutat segurament respon a una inquietud que ja es manifestava al consell uns anys abans: AMGi, I.1.1, n. 55, f. 11r-12v, 1439/01/15.

¹¹⁹⁵ Succeí, concretament, l'any 1442, quan el clavari nomenat a principis d'aquest any designà un lloctinent i a principis del següent encara seguia sense ser rellevat, però tampoc ratificat:: AMGi, I.1.1, n. 56, f. 175v-176r, 1443/05/27. Succeí una cosa similar l'any 1443, si bé en aquell any esclatà un conflicte sobre el propi nomenament del càrrec que comentarem a continuació: AMGi, I.1.1, n. 56, f. 177v, 1443/06/14.

¹¹⁹⁶ *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona). Ha estat assenyalada per diversos autors idèntica incompatibilitat a la ciutat de València, entre d'altres: Remedios FERRERO MICÓ, *La hacienda municipal de Valencia durante el reinado de Carlos V*, València: Delegación Municipal de Cultura, 1987, p. 155. També a la ciutat de Tarragona: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darerries de la baixa edat mitjana...*, p. 104. Cal fer notar, amb tot, que en d'altres poblacions catalanes, com ara Valls i Reus, és possible que no hi hagués cap impediment perquè els qui exercien un ofici municipal intervinguessin en els arrendaments d'imposicions, per bé que això es documenta només en èpoques de dificultats per trobar arrendataris: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 561-562. A la Corona de Castella, en canvi, resultava *a priori* més estesa la prohibició dels oficials municipals i membres del *concejo* per arrendar rendes municipals o actuar de fiadors en aquests contractes: Antonio COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, «Los fiadores en la hacienda concejil sevillana bajomedieval», *Mayurca*, 22/1 (1989), p. 191-197, en especial p. 192.

d'un mercader que es postulà per ocupar l'ofici l'any 1414 davant la grans premures que patien les arques locals i per interès de la cosa pública, però quan alguns membres del consell li recordaren que ja havia comprat la imposició del vi, retirà *ipso facto* la seva candidatura, oferint-se a trobar algú altre idoni per aquella tasca¹¹⁹⁷.

D'altra banda, com hem vist, el nomenament havia d'anar, en principi, a càrrec del consell, si bé moltes vegades el designaren els jurats sense reunir l'assemblea. El que no s'estava disposat a consentir era una designació externa, per exemple, per part de la monarquia, tal com il·lustra bé el conflicte que esclatà l'any 1443 (en el marc de la prolongada reforma política iniciada a finals de 1436). En teoria ateses les desavinences en el moment de l'elecció, a principis d'aquell exercici la reina Maria havia triat personalment un nou equip de jurats, els sobreposats i els oïdors de comptes. A més, havia designat el clavari de les imposicions, cosa a què, a diferència dels altres nomenaments, les autoritats locals s'oposaren enèrgicament tot al·legant dos privilegis de Pere el Cerimoniós en què es transferia a les ciutats i viles reials catalanes la facultat de « administrar e fer cullir, vendre e reebre totes imposicions », de forma que el rei i els seus oficials « en elegir-hi clavaris o cullidors ne en altra manera no se'n entramet en res ». Alhora, recordaven les ordinacions de l'infant Joan (posteriorment ratificades en forma de privilegi una vegada entronitzat) segons l'ús exclusius dels emoluments de les imposicions per fer efectives pagues de censals i salaris ordinaris¹¹⁹⁸.

A despit del temor a ingerències similars, cada vegada més es tendí a designacions aprovades únicament per la juraderia. Tant és així que en les disposicions sobre l'ofici de l'any 1445 els jurats es reservaren el dret d'escollir-lo « sens intervenció de altra persona ». D'acord amb aquesta premissa, elaborarien una relació de 3 a 6 candidats, d'on escollirien directament el nomenat, per bé que, en cas de discòrdia, es realitzaria una votació secreta dels sis membres de la juraderia i, en la situació extrema d'empat tècnic, es recorreria al

¹¹⁹⁷ Respectivament: ACA, C, reg. 2193, f. 135v-136r, 1400/02/05, Saragossa; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 7r-v, 1414/01/01.

¹¹⁹⁸ Per aquella queixa presentada davant de la corona s'enviaren diverses missives a la pròpia reina, al vicecanceller i al protonotari: AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 4, f. 43r (1443/05/15), 45r-v (1443/08/20), 46r (1443/08/20). El fet que els edils gironins, a fi de defensar la figura del clavari de les imposicions, invoquessin privilegis sobre el control de les imposicions per part de les corporacions locals, concedits pel rei Pere el Cerimoniós a les dècades de 1350 i 1360 en el marc de les guerres mediterrànies i de la guerra contra Castella, demostra la importància d'aquests darrers esdeveniments (i els escenaris fiscals paral·lels) en l'eclosió de l'ofici que ara analitzem.

sistema de “sac i sort”, igual com es preveia en totes les magistratures de renovació anual¹¹⁹⁹.

En les ordinacions de 1445 també s'especificava que l'elecció havia de tenir lloc el dia de ninou, per contrast amb la reivindicació de 1443 davant de la reina en què s'afirmava que els jurats no acostumaven a elegir aquell oficial el dia de la Circumsició «sinó quant se volen»¹²⁰⁰. Ambdues disposicions no eren a la pràctica contradictòries, ja que en èpoques anteriors l'elecció sempre s'havia produït pels volts d'aquestes dates o al llarg dels primers tres mesos de l'any, però sense partir de cap norma que ho regulés. Així doncs, s'hi procedia poc després de l'inici de la legislatura que, com hem constatat, s'inaugurava, el dia ninou, amb la institució del nou consell i el nomenament dels sis membres de la juraderia, dels tres auditors de comptes i dels dos sobreposats de les obres. A més, coincidia amb l'obertura de l'exercici econòmic, encetat a les acaballes del mes de desembre amb la subhasta de les imposicions per l'any següent i començades a cobrar el dia 1 de gener, al mateix temps que s'iniciava el calendari de pensions anuals dels títols de deute. Això no obstant, la tria del clavari de les imposicions quedava al marge dels mecanismes consuetudinaris de renovació dels oficis municipals del dia d'any nou; d'aquí que no hi hagués hagut mai una data fixa per a la designació del titular de la clavaria de les imposicions, sinó que, certament, quedava a beneplàcit del govern local¹²⁰¹.

En definitiva, sempre s'accedí al càrrec per designació dels jurats i/o els consellers i a canvi d'una retribució, com hem vist, prou substancial. Totes dues circumstàncies posen en relleu que per a la gestió dels ingressos de les imposicions i del deute censal s'optà per un veí que inspirés confiança als regidors i se'l gratificà per la seva dedicació durant un any sencer. Comptat i debatut, a Girona la tria del tresorer fou, al llarg de tot el període que analitzem, el fruit d'una designació política i, per contrast amb altres localitats catalanes, no s'hi documenten concessions temporals a financers que actuessin a títol privat, ni el fet d'atorgar l'ofici en una mena de subhasta¹²⁰². Aquesta constant no impedeix que, com hem

¹¹⁹⁹ *Apèndix documental*, doc. 4 (1445/12/29).

¹²⁰⁰ AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 4, f. 43r (1443/05/15).

¹²⁰¹ La data, en efecte, oscil·là sempre entre els mesos de gener i març. Mentre que els anys 1364 o 1424 fou nomenat el mateix 1 de gener, l'any 1379 el dia 6 d'aquest mes, l'any 1441 el dia 9, l'any 1367 el dia 20, l'any 1405 el dia 23, i els anys 1394 i 1377 no fou fins el 5 de febrer i 20 de març, respectivament. Per ordre de menció: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, reg. 1, f. 64r-v, 1364/01/01; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 6v-9r, 1424/01/01; AMGi, I.1.1., n. 9, f. 23r-v, 1379/01/06; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 17r-19r, 1441/01/09; AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 191r-193r, 1367/01/20; AMGi, I.1.1., n. 39, f. 18r-19r, 1405/01/23; AMGi, I.1.1., n. 29, f. 36v-39v, 1394/02/05; AMGi, I.1.2.1, llig. 6, reg. 2, f. 36r, 1377/03/20.

¹²⁰² En aquest sentit, han estat ben estudiades les temptatives del municipi de Cervera, durant la segona meitat del segle XIV, de substituir el clavari per un financer que es responsabilitzés del pagament de les pensions de

vist, el desenvolupament inicial de la clavaria de les imposicions, entre principis de la dècada de 1350 i inicis de la següent, es forjés precisament a mig camí de la banca privada de la ciutat i que, posteriorment, sempre s'escollissin veïns amb un perfil molt vinculat al món de les finances. A més, encara que en circumstàncies molt puntuals es registraren ofertes d'alguns individus per exercir l'ofici sense remuneració o a canvi d'un salari per sota del que era habitual, tampoc hauríem de suposar que llavors es trencà la tònica habitual.

Tanmateix, situacions com aquestes últimes, començant per la de l'any 1400, quan un ciutadà s'oferí per administrar la clavaria de les imposicions sense rebre'n cap retribució i el govern li ho acceptà, igual que ho féu anys després davant de la insistència d'un comerciant, també resident a Girona, que s'accontentava amb una suma que significava la meitat de la destinada a l'individu a qui ja s'havia concedit el càrrec, ens obliguen a introduir certs matisos a la idea general que, en darrera instància, sempre s'accedí a la clavaria a discreció dels representants polítics del municipi¹²⁰³. A diferència d'altres oficis nomenats des del consell com els sobreposats de les obres o el mostassaf, per tal d'escollir un candidat adient per administrar la clavaria, els consellers i, sobretot, els jurats segurament sondejaven abans amb cura tota la nòmina de possibles candidats, d'altra banda, força més reduïda que no pas per altres ocupacions. Així mateix, la possibilitat de retallar despeses mitjançant la rebaixa de la remuneració del propi clavari, sempre que garantís la dedicació exigida, segurament devia ser vista amb bons ulls i per això estaven oberts a escoltar distintes propostes dels candidats. D'aquí que, a més, estudiessin bé les condicions que aquests els oferien i, de vegades, qui sap si arribaren a negociar-les, com deixarien entreveure les

censals a canvi de l'assignació dels ingressos comunitaris i d'uns honoraris considerables. Finalment, es retornà al sistema del clavari, que era contractat pels paers després de posar-se el càrrec a subhasta i negociar-se diverses condicions: P. VERDÉS PIJUAN, "Per ço que la vila no vage a perdicció"... , p. 81-93, 109-115, 139-151. També s'arrendava la clavaria a la ciutat de Tarragona des d'aproximadament la dècada de 1370 fins l'any 1465: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 259.

¹²⁰³ En concret, l'any 1400 (recordem que enmig d'un important procés de sanejament del deute municipal) Francesc II Santceloni es presentà davant dels jurats oferint-se per regir la clavaria sense necessitat de cobrar res, però sempre que els preus de les imposicions s'assignessin directament a pensions de censals i salaris concrets, cosa que ell es limitaria a supervisar. Els membres de l'executiu s'hi avingueren de seguida desestimant un altra proposta en què se suggeria una gratificació d'un marc de plata: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 12v-14r (1400/01/13), f. 22v-23r (1400/01/21), f. 23r-24v (1400/01/21). En la rendició de comptes corresponent, Santceloni admetia que de la seva tasca al llarg de l'any només n'esperava la remuneració «de Nostre Senyor»: AMGI, I.3.3.1.1., llig. 3, reg. 5, f. 2r, ca. 1400. Pel que fa al segon cas, en canvi, els jurats de 1411 ja havien nomenat un mercader per regir l'ofici amb el mateix salari que l'any anterior (uns 700 s.), per bé que a l'espera que es concretés la proposta d'un altre concitadà seu, el comerciant Pere II Tortosa (cal subratllar que era ell mateix qui s'havia presentat sense èxit com a alternativa a Santceloni l'any 1400), que exigia un salari de tan sols 200 s.: AMGi, I.1.1., n. 41, f. 8v, 1411/01/01. El relleu s'acabà produint abans d'expirar el primer mes: AMGi, I.1.1., n. 41, f. 16r-17r, 1411/01/21. Com hem vist, en contrapartida, una temptativa de Nicolau Anglès de 1414 fracassà a partir del moment que s'indicà que ja havia arrendat una imposició: AMGi, I.1.1., n. 43, f. 7r-v, 1414/01/01.

fluctuacions força freqüents en el salari del clavari comparant-les amb l'evolució molt més estable de les retribucions dels jurats o d'altres oficials municipals.

Al marge de les raons que pogueren empènyer-los al capdavant de la clavaria i que seran objecte d'un proper capítol, cal dir que bona part dels individus que foren elegits clavaris romangueren al càrrec durant més d'un any, fins arribar a mitja dotzena d'exercicis seguits o, de manera excepcional, a més de 20, cosa que confirmaria que no hi havia cap límit legal en aquest sentit¹²⁰⁴. Al capdavant, la transcendència de l'ofici i la manera com podien arribar a allargar-se tant el cobrament efectiu dels impostos que percebia com el pagament de les obligacions que assumia explicarien la possibilitat d'encadenar més d'un exercici seguit. Alhora, l'estratègia de compensar els ingressos i despeses al llarg de més d'una anualitat estricta devia interessar força al clavari per tenir més marge en les seves operacions, encara que també convenir a molts altres actors vinculats a la hisenda local¹²⁰⁵. Amb tot, sembla que les ordinacions de 1445 volien regular l'ampli marge que hi havia hagut fins llavors per perpetuar-se al capdavant de la clavaria i fixaren que havien de transcórrer dos anys sencers abans de repetir en l'ofici¹²⁰⁶.

Per tot el que hem exposat, hi ha força elements per pensar que la figura del clavari de les imposicions adquirí un gran protagonisme en l'organigrama del municipi i, en especial, en el funcionament de la seva hisenda a partir del moment que es consolidà definitivament entorn a l'any 1380. Apunten en aquesta direcció el detall (sobretot comparant-ho amb altres oficis) amb què es regularen les seves atribucions, així com, és clar, la transcendència del paper que tenia com a gestor de dos dels pilars bàsics del sistema fiscal i financer local, els impostos indirectes i el deute censal. Malgrat això, els mecanismes per l'elecció i d'altres aspectes confirmen que quedà sempre subsumit a les directrius marcades pel consell general i per la juraderia.

¹²⁰⁴ Tanmateix, a Saragossa, on el càrrec constituïa una magistratura dins del sistema d'eleccions anual, al llarg del tres-cents i fins a 1414 havien de transcórrer quatre anys abans que algú pogués tornar a repetir en l'ofici, lapse que es limità a tres anys a partir de 1418: M. I. FALCÓN PÉREZ, *Organización municipal de Zaragoza...*, p. 98.

¹²⁰⁵ Vegem, per exemple, que quan s'unificaren la clavaria de les imposicions i la dels jurats i es deixaren a càrrec d'un únic oficial, M. Vilar, des de 1428 fins a 1438, en el moment d'auditar els comptes dels exercicis de 1431 i 1432, el que podia quedar a deure el clavari es compensà amb quantitats que la ciutat li tenia encara pendents d'anys anteriors en què ja havia assumit la clavaria de les imposicions: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 63r, 1432/12/30. De fet, aquest apotecari, tal com hem dit clavari per antonomàsia de la ciutat entre aproximadament 1415 i 1440, ja havia emprat poc temps enrere la tècnica de la compensació per liquidar el saldo positiu a favor seu que havia de recuperar dels exercicis de 1415, 1417, 1419, 1422 i 1423 amb el balanç negatiu que l'obligava a retornar algunes sumes a propòsit dels anys 1416, 1418, 1420 i 1421: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 107r-v, 1425/12/31.

¹²⁰⁶ *Apèndix documental*, doc. 4 (1445/12/29).

Així les coses, podríem interrogar-nos sobre les implicacions d'exercir en un any concret o durant una certa etapa el càrrec de clavari de les impositcions. No cal insistir en la responsabilitat implícita ni tampoc en la dedicació que requeria el càrrec i que segurament també reflecteixen els honoraris acostumats. En consonància, estar al capdavant de la clavaria de les impositcions suposava instal·lar-se en el millor observatori (en certs moments fins i tot més que el propi executiu i, per descomptat, el consell general) per conèixer el dia a dia i les interioritats de les finances locals. Pensem, doncs, en un observatori des d'on era possible acabar traçant vies pel lucre o per a la promoció personal, certament, encara que el control d'informacions rellevants, d'entrada, podia constituir només un mitjà per assegurar interessos ja creats dels mateixos individus, de les seves famílies o dels grups que representaven. En qualsevol cas, caldrà tenir en compte aquest ampli ventall de possibilitats i els seus corresponents matisos a l'hora d'analitzar els gironins que passaren a assumir la gestió de la clavaria de les impositcions al llarg del període estudiat.

2.2.2. El clavari dels jurats

Si bé partien del tronc comú de la incipient hisenda local del segon quart del tres-cents, acabaren resultant força diferents les atribucions i els mecanismes d'accés a l'altra clavaria existent a la ciutat a partir d'aproximadament 1380, l'anomenada clavaria dels jurats perquè fou gestionada per un dels sis membres de l'executiu. Tal com ja hem explicat, la consolidació d'aquesta administració paral·lela a la de les impositcions al llarg de les dècades de 1360 i 1370 fou conseqüència, en darrer terme, de l'assignació dels impostos indirectes, la font d'ingressos més substancial de la hisenda local, als interessos dels violaris i censals emesos.

Així, la caixa que seguí sota control directe dels jurats es convertí en una mena de calaix de sastre on havien de confluïr totes les fonts fiscals i altres rèdits a favor de la ciutat excepte les impositcions, de manera que drenava partides molt diverses, però relativament modestes. Al mateix temps, el clavari dels jurats passà a assumir tots els pagaments que no tinguessin a veure amb el deute censal o els salaris ordinaris, si bé altre cop, traspasades aquestes obligacions a la clavaria de les impositcions, el volum de despeses esdevingué, en comparació, bastant menor (TAULA 24.2.). A això cal sumar-hi el fet que en determinades conjuntures cristal·litzaren administracions específiques com ara les encarregades de les

obres de les muralles, que absorbiren fons en d'altres moments gestionats des de la clavaria dels jurats.

En conjunt, doncs, el jurat que, ultra les tasques pròpies de la magistratura, administrava la tresoreria associada a l'equip de govern havia de percebre ingressos de procedència tan variada com els següents. En un principi, el clavari dels jurats rebia la majoria de talles, com hem vist, un recurs fiscal a l'abast dels rectors de la comunitat des de finals del segle XIII, que seguí utilitzant-se fins a les primeres dècades del quatre-cents i de forma molt puntual posteriorment, en la mesura que quedà relegat a un segon pla per les imposicions. Això no obstant, segons ja hem mostrat, l'ús tan recurrent que es féu, en les últimes dècades del segle XIV, de les emissions de rendes per part del municipi per tal de fer front a la majoria d'urgències i al consegüent augment del deute censal obligà en molts exercicis a orientar gairebé totes les fonts fiscals a l'abast de l'administració local al servei d'aquest deute.

D'aquí que ja l'any 1367 s'assignessin al clavari de les imposicions les talles repartides per respondre a demandes de la Corona una vegada tancada la Guerra contra Castella o per finançar les obres d'emmurallament¹²⁰⁷. Tal com hem desgranat, entre 1367 i 1384, mentre s'avançava en el reforç de les muralles i s'intentava abordar una operació de sanejament del deute, la figura del clavari dels jurats quedà eclipsada pel que controlava la caixa de les imposicions. Amb la implantació del model d'un únic tresorer, tota la juraderia en bloc reté comptes de les escasses partides que encara supervisaven¹²⁰⁸.

En moments posteriors, documentem igualment que el clavari de les imposicions sol·licità fer ús d'una part del que es recaptés d'una talla per completar les pagues d'interessos de censals¹²⁰⁹. Així mateix, com hem vist, era habitual que la majoria d'endarreriments dels preus d'arrendament dels impostos indirectes s'adjudiquessin al clavari de les imposicions, però, en general, també succeí amb els deutes relacionats amb talles¹²¹⁰. Tot i això, a finals del tres-cents i a inicis de la centúria següent, una vegada quedaren fixades les pautes del

¹²⁰⁷ AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 191r-193r, 1367/01/20.

¹²⁰⁸ Vegeu per exemples d'aquestes rendicions conjuntes: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 10v-11r, 1373/07/02; AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 280r-281r, 1371/?/?; AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 27r, 1370/02/18; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 11r-v, 1373/07/02.

¹²⁰⁹ Succeí, per exemple, l'any 1394: AMGi, I.1.1., n. 29, f. 25v-26r, 1394/01/11.

¹²¹⁰ Per exemple, el clavari de l'any 1385 i d'exercicis posteriors pogué incloure entre els seus ingressos tant les restes de preus d'imposicions com de talles existents en el moment d'accedir al càrrec: AMGi, I.3.3.1.5., llig. 2., f. 8r-9v, c. 1390.

funcionament de l'administració financera gironina, les restes tocants a les derrames i fins i tot el producte sencer d'algunes començaren a revertir en la clavaria dels jurats¹²¹¹.

Per contrast, les barres recaptades pel municipi arran de concessions reials formaren part de les relativament escasses entrades de la tresoreria dels jurats de manera continuada, almenys a partir del decenni de 1390. Amb tot, també és cert que el producte de l'arrendament d'aquestes exaccions força sovint s'assignà a administracions específiques com ara la d'alguns trams de muralles o revertí de forma automàtica a particulars amb qui el municipi tenia deutes pendents¹²¹². Per això, fou a la llarga més estable el producte de l'arrendament dels drets de pesos i mesures que, malgrat trobar-se dins de l'àmbit de competències del mostassaf, hem mostrat que la juraderia seguí gestionant¹²¹³. L'altra renda drenada periòdicament per la caixa dels jurats consistia en la prestació anual de 600 s. que l'aljama de jueus pactà amb el municipi l'any 1359 en concepte d'indemnització per les imposicions de la ciutat en el marc d'una concòrdia que, tal com assenyala J. Riera, fou motivada per la voluntat dels jurats de la ciutat de sobreposar l'aparell impositiu que controlaven al sistema fiscal propi de la comunitat jueva local¹²¹⁴. Finalment, al llarg del

¹²¹¹ A tall de mostra, s'hi dirigiren restes els anys 1391 i 1405 i, tot posant èmfasi en l'escassetat de recursos de la clavaria que ens ocupa, els anys 1411 i 1412: AMGi, I. 3.3. 1. 2., llig. 2, reg. 1; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 16, reg. 3; AMGi, I.1.1, n. 41, f. 29r-30r, 1411/04/29; AMGi, I.1.1, n. 41, f. 105v, 1411/12/24; AMGi, I.1.1., n. 42, f. 23r, 1412/02/18. L'any 1396, en canvi, es decidí aplicar una talla per contribuir a les despeses del funeral del rei Joan I i per reparacions a les muralles de la ciutat. I es pactà, des de bon principi, que el producte de la derrama hauria de lliurar-se al clavari dels jurats qui, de fet, en destinaria una part important a saldar una remissió feta prèviament pel batlle d'aquestes obligacions: AMGi, I.1.1., n. 32, f. 7r, 1396/06/18. A finals d'aquell mateix any, una nova derrama de 1.000 florins per a l'obra dels murs havia de ser llevada pel responsable de la tresoreria dels jurats: AMGi, I.1.1., n. 32, f. 83r-v, 1396/11/09. Igualment, una de les darreres que s'aplicà i que fou per retribuir els nuncis de la ciutat que assistiren a la coronació dels nous reis de la dinastia Trastàmara hagué d'entregar-se al clavari dels jurats: AMGi, I.1.1., n. 43, f. 21r-v, 1414/01/20.

¹²¹² Per exemples aïllats del cobrament de l'import de l'arrendament de barres per part del clavari dels jurats: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 45v, 1385/06/14; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 2, reg. 1, s.f., 1391. Així mateix, també es documenta que era el clavari dels jurats qui premiava els qui havien fet pugues en la subhasta de la barra, retribuïa agents designats per recaptar-la en exercicis que no s'aconseguí arrendar o liquidava deutes de la ciutat assignats sobre aquests impostos. Respectivament: AMGi, Urbanisme i obres, reg.11675, f. 9r-v, 1398/12/14; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 10, reg. 1., f. 95v, 1437; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 16, reg. 3, s.f., 1405/08/08; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 18, reg. 3, f. 66v, 1413/12/30. Veïem, d'altra banda, que, sobretot a partir de la dècada de 1390, aquest clavari cancel·lava els contractes d'arrendament de les barres: AMGi, I.2.1., n. 8, sf, 1390/11/06 (cancel·lació de 1391/10/11); AMGi, I.2.1., llig 2, s.f., 1407/07/08 (cancel·lació de 1409/09/24); AMGi, I.2.1., llig 3 bis, reg. 2, s.f., 1423/01/01 (cancel·lació de 1429/09/29). En anys com 1392, en canvi, la barra s'havia destinat a les obres de les muralles del burg de Sant Pere de Galligants i tenien potestat per administrar-ne els rèdits (i, així doncs, anul·lar l'instrument) dos síndics al marge del clavari dels jurats: AMGi, I.2.1., n. 8, s.f., 1392/11/03 (cancel·lació de 1393/11/05).

¹²¹³ Cal suposar que la liquidació del contracte d'arrendament dels drets de pesos i mesures també anava a càrrec del tresorer membre de la juraderia i alguns exemples així ho demostren, si bé no es constata mai tanta regularitat com en el clavari de les imposicions en relació amb els impostos que percebia: AMGi, I.2.1. llig. 7, s.f., 1385/01/02 (cancel·lació de 1385/09/28); AMGi, I.2.1., llig. 3, reg. 1, s.f., 1413/12/27 (cancel·lació de 1414/02/06).

¹²¹⁴ J. RIERA SANS, *Els jueus de Girona i la seva organització...*, p. 107. Pel que fa a la concòrdia: C. Pergamins, vol. I, doc. 498 (1359/01/05). A la dècada de 1380, quan encara no havia quallat del tot el repartiment de fonts d'ingressos entre la clavaria de les imposicions i la dels jurats, aquest tribut anual fou recaptat, en

darrer terç del segle XIV, arran de la complexa dinàmica d'alienacions de jurisdiccions per part de la monarquia, la ciutat de Girona percebé, de manera episòdica, els emoluments que generà l'exercici de la jurisdicció en algunes parròquies de les rodalies i els rèdits obtinguts ingressaren a la clavaria dels jurats. Tot i això, després del procés general de redempcions endegat durant el regnat de Martí I, aquesta partida d'ingressos desaparegué¹²¹⁵. Altres rebudes molt més esporàdiques responien a conceptes com, per exemple, la fracció dels ingressos del mostassaf que pertanyia a la universitat, les llicències de tipus urbanístic concedides pels jurats, els censos que, a partir de la dècada de 1430, començaren a percebre's per l'incipient patrimoni fundiari que adquirí la ciutat a la riba del Ter o les entregues a què estava obligada la universitat de la vila de Sant Feliu de Guíxols per tal de cofinançar missatgeries i legacions enviades conjuntament amb la ciutat de Girona¹²¹⁶.

principi, pel clavari dels jurats, però puntualment pel de les imposicions: AMGi, I.1.1., n. 13, f. 23r, 1384/08/30; AMGi, I.1.1., n. 17, f. 31v, 1388/06/19; AMGi, I.3.3.1.5, llig 2, regs. 1, f. 12r, c. 1390. Documentem que aquesta prestació de 600 s. seguia vigent i ingressava a la clavaria dels jurats a les dècades de 1420 o 1440. Per exemple: AMGi, I.3.3.2.4., reg. 43162, s.f., 1422/06/28; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 8, reg. 5, f. 42r-v, 1441. En moments anteriors, en canvi, es feia referència a quantitats diferents a la pactada l'any 1359, tant a xifres superiors (800 s.) com inferiors (200 s). Respectivament: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 16, reg. 3, f. 10v, 1405/05/15; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 18, reg. 3, f. 1v-2r, 1409/03/26. De fet, l'any 1392, la reina Violant demanava als jurats que no exigissin més dels 700 s. acostumats i no pas 600: Ll. R., vol. II, doc. 385 (1392/09/25). D'altra banda, com succeí amb les barres, en més d'una ocasió s'assignà una part d'aquest emolument ordinari a creditors del municipi. A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n. 49, f. 84v-85r, 1429/12/30.

¹²¹⁵ Per casos en què veiem que el clavari dels jurats fou facultat per percebre les composicions o multes imposades dins d'aquestes jurisdiccions: AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 23r, 1387/02/30; AMGi, I.1.1., n. 17, f. 21r-v, 1388/04/21. L'any 1400, el clavari dels jurats, en prendre possessió del càrrec, jurà explícitament que tindria un llibre en poder dels escrivans de les jurisdiccions on recolliria totes les composicions cobrades: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 11r-12r, 1400/01/07. En d'altres moments es creà un procurador específic de les jurisdiccions amb un compte propi, si bé havia d'entregar-ne fraccions al clavari: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 69r, 1390/07/29; AMGi, I.1.1., n. 22, f. 9r-11r, 1390/10/20; AMGi, I.1.1., n. 30, f. 16r, 1394/07/21. A propòsit del fenomen de rescat d'aquestes jurisdiccions pels volts de 1400 recordem el treball clàssic M. T. FERRER MALLOL, «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs...», p. 351-491.

¹²¹⁶ Per exemples de tot això: AMGi, I. 3.3.1.2., llig. 10, reg. 1, f. 96v, 1437; AMGi, I.1.1., n.12, f. 14v, 1383; AMGi, Urbanisme i obres, f 3r, 1384/11/12; AMGi, I. 3.3. 1. 2., llig. 2, reg. 1, s.f., 1391, AMGi, I. 3.3.1.2., llig. 2, reg. 2, f. 11r, 1439. Val a dir que el terç dels emoluments de la «mostafassia» abans de la consolidació de la clavaria dels jurats revertí, d'entrada, en el col·legi dels jurats en sentit genèric i en algunes ocasions a l'anomenat clavari “de la ciutat” i únic entre 1370 i 1380: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 76v, 1371/12/18; AMGi, I.3.3.1.1., llig 4, reg. 2, f. 12v-13r, 1373/09/09; AMGi, I.3.3.1.1., llig 6, reg. de 1380, f. 62v-63r, 1380/06/22. Sobre el copagament d'algunes despeses de síndics de representació institucional que corresponien a la vila de Sant Feliu: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 106. Tenim un cas il·lustratiu d'això darrer en l'època signada pel clavari de l'any 1383 a favor dels jurats d'aquesta vila. El tresorer de Girona els reconeixia haver cobrat 45 ll 6 s. corresponents a la part que els guixolencs havien de pagar en la legació enviada a la cort reial a València per revocar la comissió feta pel duc a favor d'Eiximèn de Tovia (aleshores veguer de la demarcació), així com als síndics de la universitat desplaçats a les Corts de Montsó, en la missatgeria feta amb el propi infant per tractar sobre la redempció de jurisdiccions de llocs i parròquies de la batllia i vegueria que no es volien separar de la corona i en la fracció pertinent de la suma lliurada al secretari reial Bartomeu Sirvent que havia facilitat alguns negocis a la cancelleria. D'altra banda, els representants de Sant Feliu havien de reintegrar la bestreta realitzada per un mercader per les despeses ocasionades per la visita de dos jurats de Girona a la vila amb l'objectiu de pacificar una bandositat que hi havia esclatat: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 7, reg. 1, f. 88v-89r, 1383/08/20.

Quant a les despeses que havia d'assumir el jurat que regia la tresoreria associada a l'executiu, cal advertir, d'entrada, que eren molt diverses i que variaren en funció de les necessitats de cada moment. Tot i això, s'entreveuen alguns ítems força recurrents¹²¹⁷. En primer lloc, es pagaven els salaris no consignats als ingressos que generaven les imposicions, és a dir, els dels sobreposats de les obres i la terna d'auditors de comptes, si bé tots aquests oficials acabaren percebent la retribució de la clavaria de les imposicions a partir de 1421¹²¹⁸. Alhora, s'assumien la majoria de costos derivats d'enviar síndics de Corts, missatgers o correus fora de la ciutat, o sigui, tant el salari que els corresponia com d'altres expenses per dietes o lloguer d'animals de transport. Les despeses de representació també incloïen obsequis que s'oferiren en algunes legacions i les taxes corresponents per tràmits a la cort o cancelleria reials¹²¹⁹. En l'apartat de serveis comunitaris, registrem despeses amb motiu de l'aprovisionament de gra (tot i que en general, com veurem, es crearen administracions específiques) o per alguns treballs públics, com ara l'arranjament de camins, d'algunes infraestructures de mercat controlades pel municipi i, a partir de 1414, de la casa del consell. Per contra, tant els serveis de caràcter militar (la mobilització d'homes i la preparació d'armes per a la defensa de la ciutat) com el reforç del sistema de muralles donà peu a una tresoreria específica (cap. 2.2.4.3.d.)¹²²⁰. Foren més recurrents, en realitat,

¹²¹⁷ Per una perspectiva àmplia de la gran varietat de despeses de les administracions municipals baixmedievales classificades segons criteris funcionals, és a dir, d'acord amb el motiu i el sentit de cada despesa: Jordi MORELLÓ BAGET, Pere VERDÉS PIJUAN *et alii*, «Les dépenses municipales: essai de typologie», a Denis MENJOT i M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, vol. 3..., p. 35-40.

¹²¹⁸ A tall de mostra: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. de 1380, f. 6v, 1380/01/26; AMGi, I.1.1., n. 18, f. 80v, 1389/05/29; AMGi, I.3.3.1.1., llig 16, c., s.f., 1405/10/20. Tot i que com hem vist, l'any 1421, coincidint amb les Corts convocades per la reina Maria a Barcelona, es volia demanar incloure els salaris dels auditors de comptes i els sobreposats dins del capítol de despeses de les imposicions, el clavari dels jurats de 1422 encara liquidà alguns salaris de «rebedors» de comptes d'exercicis anteriors: AMGi, I.3.3.2.4., reg 43162, s.f. (1422/01/12), s.f. (1424/05/26).

¹²¹⁹ Se'n poden trobar exemples diversos, entre d'altres, a: AMGi, I. 3.3. 1. 2., llig. 2, reg. 1, 1391; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 19, reg. 3, 1406; AMGi, I.3.3.1.1., llig . 21, reg. 1, 1417; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 8, reg. 4, 1431-1432. Vegeu sobre aquest tipus d'expenses de representació: P. VERDÉS PIJUAN, «Car vuy en la Cort...», p. 185-214.

¹²²⁰ Com a botons de mostra d'aquestes despeses, vegeu: AMGi, I.3.3.2.4., reg 43162, s.f. (1424/12/30), s.f. (1428/12/27); AMGi, I.3.3.1.2., llig 8, reg. 4, f. 6v, 1432. Ja que les grans obres a les muralles entre, aproximadament, 1370 fins a 1390 donaren peu a administracions apart, la clavaria dels jurats d'anys posteriors només veiem que gestionà de manera transitòria algunes partides o costejà despeses puntuals com ara l'inspecció d'algunes obertures, petites reparacions de manteniment o indemnitzacions a particulars amb immobles afectats: AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 58r, 1387/12/24; ; AMGi, I.1.1., n. 22, f. 6v, 1390/09/07; AMGi, I.3.3.1.1., llig 19, reg. 3, s.f., 1406/11/13-19; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 18, reg. 3, f. 42r-v (1412/01/25), f. 66r (1413/12/29). Segons ja hem comentat, una de les poques obres encetades de bell nou pel consistori a la primera meitat del quatre-cents que no es gestionaren des d'administracions específiques sinó des de la clavaria dels jurats foren el projecte aparentment fallit de la plaça de la Llana i l'edifici permanent de la casa del pes de la farina (cap. 1.3.5.2.) Al capdavall, la majoria d'altres equipaments per al mercat com ara les taules de la carnisseria o la peixateria, o de cara a la producció alimentària i industrial, és a dir, en especial, el complex de molins fariners i drapers, havien estat impulsades per l'administració reial des de principis del tres-cents (o fins i tot abans) i seguïen finançant-se a través d'agents del patrimoni regi en acords amb els seus

les despeses lligades a festes, celebracions i fires, o sigui des del pregó que les anunciava fins al cost de materials com penons i banderes o l'organització d'actes i retribucions de músics i artistes¹²²¹. D'altra banda, destaquen els apartats corresponents a plets i processos judicials en què estigué implicada la ciutat, així com gestions més puntuals, com ara les reclamacions presentades a les corts del batlle o d'altres serveis jurídics i executius que s'hi oferien¹²²².

Igual que assenyalàvem en el cas del clavari de les imposicions, la pròpia gestió d'ingressos procedents de fonts fiscals de la hisenda municipal implicà que el jurat designat per regir la tresoreria que ara ens ocupa puntualment assumís funcions suplementàries a les previstes i, per exemple, s'ocupés en persona de la col·lecta d'alguna talla¹²²³. Això no obstant, tot comparant l'activitat d'un i altre tresorer a partir del que deixen entreveure els registres generats per cadascun, es constata que el clavari dels jurats realitzà operacions de pagament i rebudes molt més espaciades al llarg de l'any i per valors monetaris inferiors, per la qual cosa la implicació requerida també degué ser inferior. D'aquesta forma s'entén la unificació duta a terme entre els anys 1428 i 1438, quan la caixa dels jurats es posà en mans del clavari de les imposicions amb l'argument que els emoluments de la clavaria dels jurats eren bastant escassos. En paral·lel, es comprèn que l'ofici de clavari dels jurats quedés sempre menys regulat i que no es registrin debats sobre el grau de responsabilitat del qui l'exercia.

propietaris. Només l'escorxador sembla que estigué sota l'auspici del consell local al segle XV. Per exemple: AMGi, I.1.1, n. 56, f. 35r-36r, 1441/08/17.

¹²²¹ De fet, els llibres de comptes que es conserven d'aquesta clavaria dels jurats constitueixen la millor font per aproximar-se amb força detall al funcionament de tots aquests actes a Girona. L'historiador i arxiver J. de Chía ja demostrà el potencial d'aquests volums (combinats amb actes de la sèrie "Manuals d'acords") en un opuscle sobre la música a Girona, en què recull tots els instruments documentats en diferents èpoques, així com grups de joglars i ministrers: Julián DE CHÍA, *La música en Girona: Apuntes històrics sobre la que estuvo en uso en esta ciudad y su comarca desde el año 1380, hasta a mediados del siglo XVIII*, Girona: Imprenta de Paciano Torres, 1886, en especial pel segle XIV i XV p. 21-39, 73-75, 79-80, 85-86, 91-93, 97-122. Pel que fa a molts d'altres aspectes de la festa de Corpus, la més destacada en la vida municipal del període, vegeu del mateix autor: ID., *La Festividad del Corpus: Noticias Históricas acerca de esta festividad desde el siglo XIV hasta nuestros días*, Girona: Imprenta de Paciano Torres, 1895, especialment p. 7-63. A propòsit de la contractació de músics i de la importància de la festa de Corpus en altres localitats catalanes: Ramon MIRÓ BALDRICH, *La processó de Corpus i els entremesos. Cervera, segles XIV-XIX*, Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998; ID., «Joglars i músics a Cervera des del segle XIV a mitjan XVIII», *Miscel·lània Cerverina*, 13 (1999), p. 29-95. Altres celebracions que també foren finançades des de la clavaria dels jurats foren actes religiosos per la defunció de monarques o altres membres de la família reial. A tall d'exemple, la de l'absolució de l'ànima de Maria de Luna l'any 1407: AMGi, Urbanisme i obres, reg.11675, f. 2r-4v (1407/01/24-1407/03/19). Per l'exemple del cerimonial amb motiu de la mort de Pere el Cerimoniós l'any 1387: LL. BATLLE PRATS, «Los funerales de Pedro el Ceremonioso...», p. 139-143.

¹²²² Vegeu exemples d'imposicions de penes per part de saigs del batlle a fi de perseguir contribuents morosos o, fins i tot, per forçar membres del consell a comparèixer a la convocatòria de l'assemblea a: AMGi, I.3.3.1.1, llig. 20, reg. de 1414; AMGi, I.2.2., llig 1, reg. 1, f. 14r, 1405/01/05 o AMGi, I.3.3.1.2., llig. 5, reg. 2, s.f., 1419.

¹²²³ Sembla que succeí, per exemple, els anys 1388 i 1396. Respectivament: AMGi, I.1.1., n. 22, f. 9r-11r, 1390/10/20; AMGi, I.1.1., n. 26, f. 8v, 1392/09/05; AMGi, I.1.1., n. 32, f. 83r-v, 1396/11/09.

Així i tot, la presa de possessió del càrrec, des de la dècada de 1390, anà acompanyada de la presentació de fermancers o avaladors com en el cas del clavari de les imposicions¹²²⁴.

El fet que l'administrador de la clavaria dels jurats fos un dels sis membres de l'executiu ens obliga a preguntar-nos, així mateix, sobre la seva autonomia a l'hora d'actuar. Tot fa pensar que, malgrat formar part d'un òrgan col·legiat, el designat com a clavari tenia força llibertat a l'hora de percebre les quantitats i liquidar els deutes que li pertocava gestionar. En aquest sentit, a semblança del clavari de les imposicions, només consta el manament explícit dels regidors en algunes rebudes molt concretes, cosa que ens permetria suposar que els jurats no havien d'autoritzar tots i cadascun dels lliuraments del seu col·lega si no sorgien massa dubtes o si no es tractava d'un concepte absolutament extraordinari i difícil de justificar¹²²⁵.

Amb tot, quedava implícit que qualsevol gestió es feia amb la llicència dels regidors¹²²⁶. I, al capdavall, el clavari dels jurats, com la resta d'oficials o síndics i administradors temporals de la ciutat, era sotmès a l'audició de comptes per part dels tres «rebedors» emanats del consell, de manera que, tal com feia el clavari de les imposicions, havia d'elaborar un trasllat (ell mateix o amb la contractació d'un escrivà) de la comptabilitat generada per ser contrastada amb els registres d'èpoques signades davant de notari pels creditors o beneficiaris de lliuraments. Val la pena indicar, respecte a això, que el clavari dels jurats era objecte de la fiscalització dels comptes individualment, encara que en una primera etapa en què no hi havia una distinció clara entre les dues clavaries, és a dir abans de 1380, tots els jurats sovint presentaren de forma conjunta els comptes i obtingueren en grup l'exoneració preceptiva¹²²⁷.

¹²²⁴ Ho documentem per primer cop en el nomenament de 1394: AMGi, I.1.1., n. 29, f. 12r-v, 1394/01/02. Per alguns exemples posteriors: AMGi, I.1.1., n. 34, f. 8v-9v, 1399/01/02; AMGi, I.1.1., n. 35, f. 11r-12r, 1400/01/07; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 12r-v, 1403/01/03; AMGi, I.1.1., n. 40, f. 6v-7r, 1407/01/05; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 11v-12r, 1414/01/10; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 68v, 1425/01/10; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 62r-63r, 1442/01/03.

¹²²⁵ Per uns quants dels pocs casos en què es fa referència a una entrega per ordre específica dels jurats: AMGi, I.3.3.1.1, lligall 20, s.f., 1414/04/20; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 12, reg. 1, s.f., 1418/12/04.

¹²²⁶ Això reconeixen els magistrats al seu homòleg clavari de 1399. Li confessaven davant de notari que pagués tot allò de què tenia època o albarà de creditors, i només un d'ells volgué que constés en acta que no acceptava una assignació de 50 florins que s'havia fet sobre les barres: AMGi, I.1.1., n. 34, f. 91v, 1399/12/31. En aquest sentit, les assignacions sobre alguns dels recursos fiscals que revertien a la clavaria dels jurats eren dictades pels regidors i en cap cas a simple discreció del seu col·lega que actuava, alhora, de clavari: AMGi, I.1.1., n. 34, f. 87r-v, 1399/12/30; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 63r-v, 1422/01/03.

¹²²⁷ Vegeu algunes actes de la definició de deutes emeses pels auditors a un ciutadà que, essent investit jurat, havia regit la clavaria associada a la juraderia: AMGi, I.1.1., n. 22, f. 9r-11r, 1390/10/20; AMGi, I.1.1., n. 25, f. 31r, 1392/03/15; AMGi, I.1.1., n. 44, f. 50r, 1418/11/04. Per exemples entre 1357 i 1372 en què tots els jurats presentaren conjuntament els comptes de la caixa que administraven, tot i que potser només un d'ells n'havia estat l'administrador efectiu: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, f. 36r-37r, 1358/11/10; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, s.f., 1360/02/14; AMGi, I.1.1., n. 5, f. 101v-102r, 1362/04/21; AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 138v-139v, 1367/12/09; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 10v-11r, 1373/07/02.

D'altra banda, el jurat que era designat clavari durant la mateixa legislatura percebia una retribució addicional respecte de la que li pertocava com a regidor (TAULA 26.2.). A tenor de les referències de què disposem, a la dècada de 1390 fou, en general, força variable i oscil·là entre un màxim de 720 s. i un mínim de 200 s. A partir d'aproximadament 1410, per contra, es parla d'un salari acostumat de 300 s., encara que tampoc no quedà fixat. En tot cas, segons es dedueix d'alguna menció indirecta, el mateix oficial podia retenir-se la quantitat dels ingressos que administrava comptant-la com una despesa més¹²²⁸; i de vegades rebia una retribució complementària per treballs extraordinaris que l'obligaven a sortir fora de la ciutat o a assumir bestretes importants¹²²⁹.

Els mecanismes d'accés al càrrec de clavari del jurat resulten prou clars. D'entrada, només podien aspirar-hi els ciutadans que en un exercici determinat havien accedit a la juraderia durant la cerimònia de renovació de càrrecs del dia d'any nou. Una vegada assolida aquesta posició, no consta que hi hagués requisits especials per ocupar el càrrec, tot i que, com veurem, el designat acostumà a ser majoritàriament un dels membres de la dupla de la mà menor o de la mitjana i, en ocasions comptades, de la major. Alhora, només es coneixen un parell d'excepcions en què el titular de la clavaria dels jurats no fou un dels sis regidors. D'una banda, l'exercici d'un mercader durant un quadrienni consecutiu entre 1420 i 1423; de l'altre, el lapse ja comentat d'unió de les dues clavaries entre 1428 i 1438. Llevat d'aquests dos casos, doncs, atesa la necessitat de formar part del col·legi de jurats que

¹²²⁸ El que fou clavari l'exercici de 1387 i uns mesos de 1388 mentre no s'instituí el nou govern rebé una retribució de 60 florins (uns 660 s.), mentre el que el rellevà per completar l'any 1388 12 florins (132 s.): AMGi, I.1.1., n. 21, f. 81v, 1390/09/06; AMGi, I.1.1., n. 23, f. 35r, 1391/02/15. El de 1389 i de 1390, en canvi, perceberen 300 s. i 240, respectivament: AMGi, I.1.1., n. 26, f. 8v, 1392/09/05; AMGi, I.1.1., n. 26, f. 18r-v, 1392/12/07. Tanmateix, a partir de 1391, el salari més habitual fou de 200 s. per any: AMGi, I.1.1., n. 25, f. 12r, 1392/01/01; l'any 1394 el clavari fou taxat amb una retribució de 600 s., però l'implicat considerà que eren uns honoraris massa mòdics i exigí que li fossin augmentats, de manera que finalment se li atorgaren 660 s.: AMGi, I.1.1., n. 31, f. 1r, 1394/12/01. A propòsit dels esments d'un salari per costum de 300 s.: AMGi, I. 3.3. 1. 2., llig. 5, reg. 1, s.f., 1419; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 146r, 1424/01/02. Quan l'any 1428 s'unificaren les dues clavaries sota la coordinació d'un únic oficial, aquest clavari rebria per la part que corresponia a la caixa dels jurats una retribució de 100 s.: AMGi, I.1.1., n. 49, f. 62v-63v, 1429/01/01. Posteriorment, continuem documentant tant salaris de 300 s. com de 200 s. per any. Pel que fa al primer cas: AMGi, I.1.1., n. 55, f. 10v-11r, 1439/01/11; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 9, reg. 5, s.f., 1441. Quant al segon: AMGi, I.1.1., n. 55, f. 62r-v, 1440/01/02; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 62r-63r, 1442/01/03. En casos puntuals, sembla que el balanç entre entrades i rebudes d'un exercici no deixava marge al clavari per retenir-se els seus propis honoraris i els jurats li ho havien d'assignar sobre una resta o quantitats que un antic administrador del municipi havia de retornar: AMGi, I.1.1., n. 46, f. 146r, 1424/01/02.

¹²²⁹ L'any 1410 el clavari rebé el salari acostumat de 300 s., però suplicà una bonificació extra per les despeses d'haver vagat fora de Girona durant una quinzena de dies, per haver anat a cercar ciutadans vinculats al govern que s'havien refugiat al Rosselló i a l'Empordà intentant escapar d'una epidèmia i també per haver-se desplaçat fins a la vila de Sant Feliu de Guíxols. Se li proposaren 200 s. addicionals, però es queixà que era massa poc: AMGi, I.1.1., n. 41, f. 9r-v, 1411/01/01.

s'havia de renovar cada any, els clavaris de la tresoreria dependent d'aquest òrgan no es perpetuaren mai més d'una legislatura¹²³⁰.

Així mateix, els encarregats de la tria eren els propis membres de l'executiu i en aquest cas sembla que la resta del consell dels 80 no hi intervingué mai. El moment que els magistrats decidien quin d'ells regiria la clavaria no representà mai un acte del calendari consuetudinari i, igual que el clavari de les imposicions, acostumà a tenir lloc en una data variable durant els primers dies de cada any, encara que *a priori* sempre dins el mes de gener¹²³¹. Finalment, vista la heterogeneïtat dels ingressos i despeses gestionats pel clavari dels jurats, i, al mateix temps, el seu volum més aviat reduït respecte l'altra gran caixa de la hisenda local, la de les imposicions, hauríem de preguntar-se fins a quin punt tenia un valor o interès addicional respecte de la simple investidura com a jurat.

Esbossant hipòtesis que desplegem en un proper capítol, constatem, per una banda, que malgrat no assolir els mateixos nivells d'activitat que el titular de la clavaria consagrada al deute censal, administrar la caixa sota control directe dels regidors suposava, sens dubte, una dedicació extra, tal com quedava reconegut amb la retribució suplementària. Per contra, la responsabilitat individual en el moment de retre comptes no equivalia, a la pràctica, a un poder de decisió personal específic respecte de la resta de col·legues. D'aquí, doncs, que potser la majoria de prohoms de la mà major preferiren cedir la tasca als seus col·legues de rang inferior. Per altra banda, dur al dia la comptabilitat de l'executiu tal volta constituïa una bona oportunitat per membres novells de l'executiu de cara a demostrar la seva vàlua. Sembla menys improbable, en canvi, que, tret de casos molt particulars, hi haguessin interessos importants vinculats a la clavaria dels jurats i que empenyessin a certs ciutadans a voler-ne supervisar de prop el funcionament. Com dèiem, abordarem totes aquestes qüestions en un proper capítol. Ara cal que seguim revisant l'organigrama de l'administració financera que, al marge de la dicotomia clavari de les imposicions-clavari dels jurats, comptà amb força altres components.

¹²³⁰ Pel que fa al primer cas: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 50v, 1424/12/30. En realitat, el qui fou clavari, Pere Berenguer Joan Moles, només fou jurat durant l'any 1423: AMGi, I.1.1., n. 46, f. 128r-131v, 1423/01/01. Pel segon: vegeu nota anterior. En definitiva, el relleu en el càrrec estava totalment condicionat per la institució del nou govern, cosa que quedà patent els anys 1388, 1390 o 1401 quan, en ser reconstituïdes les juraderies a mitja legislatura, un dels membres dels respectius nous equips substituï el dels antics en el mateix moment que es produí el traspàs de poders. Respectivament: AMGi, I.1.1., n. 17, f. 21r-v, 1388/04/21; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 69r, 1390/07/29; AMGi, Esborranys dels Manuals d'Acords, fragments de manuals de 1401-02, s.f., 1401/06/08.

¹²³¹ Sabem que fou nomenat en diferents dies al llarg del gener com ara el dia 2 (AMGi, I.1.1., n. 29, f. 12r-v, 1394/01/02), 4 (AMGi, I.1.1., n. 47, f. 9v, F 10r, 1424/01/04), 7 (AMGi, I.1.1., n. 35, f. 11r-12r, 1400/01/07), 11 (AMGi, I.1.1., n. 55, f. 10v-11r, 1439/01/11), 17 (AMGi, I.1.1., n. 26, f. 40r, 1393/01/17) o, com a molt tard, 21 (AMGi, I.1.1., n. 41, f. 13v-14r, 1411/01/21).

Posant de costat les implicacions de regir cadascuna de les dues clavaries que es consolidaren dins de l'administració financera gironina a partir d'aproximadament 1380, el càrrec de clavari de les imposicions no admet comparacions. I és que les partides que manejà de llarg superaren, en volum i significació, les del membre de la juraderia que gestionava la caixa associada a aquest òrgan. Tal com hem exposat, la importància de la tasca que duia a terme el primer tresorer en el marc de la hisenda local i del sistema fiscal i financer que s'articulà al seu voltant el convertia en una ocupació que exigia responsabilitat i dedicació, de manera que no es deixà mai a l'atzar l'elecció de la persona que se'n faria responsable. En qualsevol cas, el titular de la tresoreria consagrada a pagar els interessos del deute actuava rodejat d'altres oficials controlats, en darrer terme, des del consell i de l'executiu.

2.2.3. Els auditors de comptes

Un dels elements bàsics perquè al llarg del terç central del segle XIV acabés cristal·litzant una autèntica administració financera a nivell municipal fou, sens dubte, l'aparició d'una instància fiscalitzadora pròpia. De fet, ja devien existir certs mecanismes amb aquesta finalitat des de ben antic. Sense anar més lluny, hi remet la reculada referència del privilegi de 1284 sobre l'obligació de qualsevol col·lector de talles de retre comptes als qui «per universitatem civitatis predictae electi fuerint»¹²³². Així mateix, segurament des de l'articulació d'un incipient govern municipal a les primers dècades del segle XIV el jurats entrants inspeccionaven els registres dels sortints, tal com sabem que succeïa en altres llocs¹²³³.

¹²³² Ll. Verd, doc. 8 (1284/01/25).

¹²³³ Es procedia així a Cervera a les dècades de 1310 i 1320, encara que també hi hagué denúncies del fet que en moltes ocasions els regidors cessants no presentaren els comptes per ser fiscalitzats. Un privilegi reial de 1334 regulà finalment la figura dels oïdors de comptes, d'entrada, conformada per una comissió escollida anualment per 12 persones entre magistrats i representants dels quaters de la vila: M. TURULL RUBINAT i P. VERDÉS PIJUAN, «Gobierno municipal y fiscalidad en Cataluña...», p. 515-522. En el cas de Valls, l'any 1315, també es documenta una comissió prou nombrosa, en concret, de quinze prohoms (segons repartició paritària en estaments) per a l'audició de comptes. Posteriorment se'n reduiria el nombre, es perdria el criteri de distribució per mans i acabaria sent restringida a dues o tres persones. Per contra, a Reus, a mitjan segle XIV, les comissions d'oïdors ja estaven integrades per 2 o 3 membres: Jordi MORELLÓ BAGET, «La intervención de las cuentas municipales: la actuación de los oïdors en Reus y Valls (siglos XIV-XV)», a Denis Menjot i Manuel Sánchez Martínez (coord.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge (Occident méditerranéen)*, IV (La gestion de l'impôt: méthodes, moyens, résultats), Toulouse: Privat, 2004, p. 259-271. A la vila d'Igualada ja es

Malgrat tot, l'aparició definitiva d'una instància específica amb la funció d'auditar l'activitat dels qui regien l'arca comuna municipal data de l'1 de gener de 1341. Aquell dia, per voluntat dels representants de la pròpia ciutat reunits com era costum (sense la intervenció, doncs, del monarca), s'instituí un nou ofici municipal. A partir d'aleshores, cada primer dia de l'any, a més de nomenar-se jurats i sobreposats de les obres, s'elegirien tres prohoms, un per cada mà, que fiscalitzarien els comptes dels magistrats sortints i dels que en exercicis anteriors no haguessin retut comptes de la seva gestió, així com els de qualsevol ciutadà que hagués administrat pecúnia en nom de la comunitat. Cada auditor o «rehebedor» de comptes (segons la forma habitual a les fonts gironines) rebria per aquesta tasca un salari màxim de 40 s. per any¹²³⁴.

Per bé que no hi ha documentació que ho faci avinent, l'ombra de la mala gestió o, fins i tot, de la malversació de diner públic tal volta planà sobre el govern municipal a principis del decenni de 1340. Com hem dit, ja havien existit procediments per auditar comptes públics, encara que és probable que l'augment considerable de les partides monetàries administrades pel govern local (una dinàmica, com hem vist, estretament lligada amb les exigències fiscals creixents de la corona) i, en conseqüència, el repartiment de tasques entre un major nombre d'agents (no només els jurats, sinó també altres prohoms nomenats pel consell) fes inevitable la necessitat de comptar amb uns auditors en teoria independents de l'equip de govern¹²³⁵. Al capdavall, una fiscalització i una liquidació de comptes formal tant podia ser interessant per al conjunt de la comunitat que autoritzava a certs individus la gestió de cabals públics com per aquests propis agents.

En aquesta línia, els tres individus que estrenaren el càrrec el mateix any 1341 hagueren d'ocupar-se de l'audició dels comptes dels jurats d'exercicis de més d'una dècada abans, tot i que també dels d'un jurat de l'any immediatament anterior que devia haver assumit certs

designaven individus per a l'audició de comptes des de principis del tres-cents i, tot i poder-se elegir des del consell general, no formaren part dels actes regulars de renovació de magistratures fins l'any 1348 constituint normalment comissions de quatre membres: J. CRUZ RODRÍGUEZ, «El municipi igualadí medieval...», p. 31-32.

¹²³⁴ Ll. Verd, doc. 219 (1341/01/01). Posteriorment, s'autoritza a aquests receptors de comptes poder exigir el seu salari del que generessin tots els instruments fiscals sota control del govern municipal: AMGi, I.1.2.1., llig 5, reg 1, f. 129v-130r, 1347/01/08.

¹²³⁵ Turull ja plantejà la hipòtesi que l'aparició del càrrec específic d'un o més auditors devia anar lligada al fet que, de resultes de l'evolució de la fiscalitat municipal, el col·legi de regidors o cúpula del govern local de poblacions com Cervera no pogué ocupar-se personalment de les finances comunes i hagué de confiar a d'altres individus la comptabilitat municipal al llarg de la primera meitat del segle XIV: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi...*, p. 427.

avançaments a títol personal¹²³⁶. Les juraderies de 1342, 1344, 1345 i 1346 foren auditades just en l'exercici següent¹²³⁷. Més endavant veurem, però, que no fou la tònica habitual de les dècades posteriors.

En definitiva, a Girona des de 1341, cada 1 de gener, juntament amb les magistratures de jurats i de sobreposats de les obres, es passaren a nomenar tres prohoms de cadascuna de les tres mans que es dedicarien a l'audició de l'activitat financera dels jurats i també de qualsevol individu que hagués administrat comptes en nom de la universitat. Per consegüent, l'exercici d'una de les tres places d'aquestes comissions auditores, paritàries des del punt de vista estamental, constituïa una de les vies més influents per intervenir en el funcionament de la hisenda municipal.

Des de la disposició del govern local que en sancionava l'existència, veiem que any rere any s'escolliren tres «rebedors» o auditors de comptes i que les seves funcions es mantingueren, en essència, inalterades al llarg del període estudiat. Podem rastrejar-ne la continuïtat a partir de l'acta de nomenament inclosa dins dels mecanismes consuetudinaris del dia d'any nou i en un altre dels pocs documents específics subscrits per un notari que es conserven com a testimoni de la seva activitat, les exoneracions o definicions de deutes a favor dels compte-retents; a banda d'anotacions de la pròpia mà dels auditors al dors o al final dels llibres de comptes que els havien estat entregats i en què deixaven constància de dubtes que calia resoldre en la justificació de despeses, a la vegada que validaven el balanç d'entrades i rebudes¹²³⁸. Així mateix, cal subratllar que, dins de l'època estudiada, els «rebedors» de la ciutat de l'Onyar examinaren la documentació justificativa d'una determinada operació

¹²³⁶ Fiscalitzaren, en concret, els comptes de les juraderies de 1328 i 1338: AMGi, I.1.2.1., llig 4, reg. 2, f. 2r-v (1441/08/06), f. 114v-115v (1341/12/15). I també els presentats per Nicolau I Desvern, magistrat de l'any 1340, a qui, al marge de la seva gestió, es devien entorn de 100 ll. per préstecs a favor de la ciutat: *Ibid.*, f. 38r-40v, 1341/06/13.

¹²³⁷ Respectivament: AMGi, I.1.2.1., llig. 5, reg. 1, f. 51r-v (1343/12/22), f. 91v-92r (1345/07/05); AMGi, I.1.1., n. 1, f. 20r-21v, 1346/09/02; AMGi, I.1.2.1., llig. 5, reg. 1, f. 149r-150r, 1347/07/18.

¹²³⁸ Pel que fa a l'accés que els oïdors tenien als trasllats dels llibres de comptes, hi ha més d'un testimoni de l'entrega física dels volums preparats especialment per a l'audició, de vegades en primera instància dipositats al notari que actuava d'escrivà del consell i en altres casos acompanyada del lliurament de les claus que permetien obrir el «gatzofilacium» o cofre on s'havien guardat els registres corresponents: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 5, reg. 2, f. 122v, 1415; AMGi, I.1.1., n. 48, f. 6r, 1426/01/04. Així mateix, sabem que els instruments d'exoneració en què els auditors corroboraven si el compte-retent havia de retornar alguna suma a la universitat o encara n'havia de cobrar foren utilitzats en aquest darrer supòsit per exigir assignacions, tal com passà l'any 1401 quan el llevador d'una talla mostrà el document als jurats per tal de percebre el que se li devia dels endarreriments d'aquell mateix impost: AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg de 1401-02, f. 11r-v, 1401/10/15.

sempre *a posteriori*, contrastant simplement els trasllats dels llibres de comptes amb els reculls de contractes notariaus¹²³⁹.

En general, la tasca bàsica dels oïdors gironins, és a dir la d'auditar els comptes presentats per oficials municipals el mandat dels quals expirava o d'altres síndics que havien completat l'operació que els havia estat encomanada per la universitat, no es transformà mai des de la seva aparició a la dècada de 1340 i fins a la fi del període estudiat. Alhora, aquests auditors esdevingueren l'òrgan de referència en l'examen dels comptes al municipi, per la qual cosa qualsevol gestió que tingués a veure amb aquesta institució havia de passar obligatòriament per la seva inspecció¹²⁴⁰.

Amb tot, el perfil dels compte-retents es diversificà en paral·lel a l'ampli desplegament i a la major complexitat adquirida per l'administració financera local i aquesta fou, doncs, la principal novetat experimentada pel càrrec que ara analitzem¹²⁴¹. D'aquesta manera, a més dels respectius clavaris de les imposicions i dels jurats, també auditaren l'activitat de llevadors de talles, de síndics dedicats a l'emissió de censals i violaris o, també, de gironins que compareguren com a representants de la ciutat davant de la cort reial o d'altres instàncies tot avançant el pagament de despeses importants¹²⁴². Cal remarcar, finalment, que l'únic oficial vinculat al municipi que per dret no era objecte d'auditories per part de la comissió nomenada pel consell fou el mostassaf: d'acord amb el privilegi fundacional de 1351, havia de presentar els comptes de la seva gestió davant del batlle i, en segon terme, els jurats (cap. 2.1.2.4.b.).

¹²³⁹ En algunes altres poblacions catalanes, la fiscalització de comptes, a més d'auditors, també anà a càrrec dels anomenats racionals, que intervingien regularment en l'administració dels funcionaris municipals, com s'ha mostrat per Cervera, on, per exemple, signaven totes les ordres de pagaments dels regidors o, en èpoques més tardanes, havien de supervisar diàriament la recaptació d'impostos. P. VERDÉS PIJUAN, "Per ço que la vila"... , p. 93-96, 151-160. Per més detalls i bibliografia específica sobre la figura del racional que també es trobava des de finals del segle XIV en localitats com Barcelona, Lleida, Tarragona, Vic, València o Saragossa: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 179-207. L'aparició del càrrec de racional a la ciutat de Girona probablement no es produí fins al segle XVI.

¹²⁴⁰ En aquest sentit, cal fer notar que abans d'aproximadament 1370 en alguns casos puntuals pogueren ser els mateixos jurats els encarregats de fiscalitzar els registres derivats de l'aplicació d'alguna talla. Vegeu com a mostra: AMGi, I.1.1., n. 5, f. 76v-77r, 1361/12/14.

¹²⁴¹ En l'estudi de poblacions del Migdia francès com ara Saint Flour o Montferrand, A. Rigaudière també fa referència a la irrupció, en una cronologia similar (als anys 1350), de nous actors en l'escena administrativa i financera com un dels principals detonants per a l'aparició de comissions auditores. En el seu cas, a més, ho vincula amb una contestació social important: Albert RIGAUDIÈRE, «Le contrôle des comptes dans les villes auvergnates et vellaves aux XIVe et XVe siècles», Philippe CONTAMINE i Olivier MAITÉONI (dirs.), *La France des principautés: Les Chambres des comptes XIVe et XVe siècles*, Paris: Comité pour l'Histoire économique et financière de la France, 1996, p. 207-242.

¹²⁴² Per un exemple de cada cas: AMGi, I.1.1., n. 22, f. 33v-34v, 1391/01/18; AMGi, I.1.1., n. 28, f. 31r-32r, 1394/02/03; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 58v-59v, 1403/11/15.

Encara que, per defecte, s'havia d'acudir a la comissió de «rebedors» triats l'1 de gener per a la definició de qualsevol compte, la puntualitat en la renovació d'aquesta magistratura no es traduïa en una pràctica igualment regular pel que feia a l'ordre dels oficis o administracions fiscalitzats. Amb això volem dir que els auditors nomenats en un any concret no necessàriament s'ocupaven de tots els comptes de l'exercici anterior o de dos exercicis anteriors, sinó que s'havien d'adaptar a les possibles dilacions dels servidors del municipi a sotmetre's a auditoria¹²⁴³. No és infreqüent, doncs, que els auditors d'una legislatura determinada s'encarreguessin de la fiscalització d'una clavaria administrada, fins i tot, més de cinc anys abans¹²⁴⁴. En alguns moments, però, els retards es consideraren excessius i s'impetraren provisions reials que constrenyien a retre comptes sense la possibilitat d'aduir moratòries o sobreseïments, a la vegada que, mitjançant agents executors, s'optà per forçar a antics ocupants de càrrecs o a síndics a facilitar les auditories preceptives¹²⁴⁵.

L'asincronia evident entre l'exercici d'un ofici o administració i la vigència d'uns determinats auditors comportà que puntualment s'encarregués alguna inspecció a oïdors el mandat dels quals ja havia expirat¹²⁴⁶. En una línia similar, un sindicat que, pels volts de 1417, conduí a una nova operació de renegociació dels títols de deute, ens il·lustra la possibilitat que en moments excepcionals es decidís nomenar adjunts als auditors de comptes. Llavors els jurats foren autoritzats pel consell per escollir una comissió de tres membres que s'afegiria als oïdors escollits l'1 de gener¹²⁴⁷.

¹²⁴³ En el cas concret dels clavaris, això aparentment contravindria les ordinacions de l'infant Joan de l'any 1377, si bé és probable que no tinguessin efecte en relació amb aquest punt concret de l'obligació de retre comptes en l'any immediatament posterior a l'exercici corresponent: *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona).

¹²⁴⁴ Aquestes demores també es documenten a la Tarragona del segle XV, on molts clavaris incompliren els propis capítols tocants a això que havien jurat en prendre possessió del càrrec, si bé de vegades la trigança resultà de la inoperança dels oïdors, que allí col·laboraven, en principi amb el racional, en la inspecció de comptes: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 264-265.

¹²⁴⁵ Pel que fa a un dels millors exemples d'aquestes ordinacions reials, en aquest cas obtinguda per missatgers de la ciutat en la controvertida conjuntura de 1400, en què s'obligava a clavaris, síndics, llevadors de talles i col·lectors d'imposicions a sotmetre's a l'audició i a retornar restes pendents, a la vegada que es donaven instruccions clares als oficials reials que actuaven a la ciutat per empresonar-los fins a saldar el deute: Ll. Vermell, doc. 85 (1405/03/17). A propòsit de les remuneracions que percebé un gironí per obligar diverses persones a auditar comptes (sembla que de vegades pressionant, fins i tot, els propis oïdors perquè es reunissin): AMGi, I.1.1., n. 25, f. 56r-v, 1392/06/10; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 98r-99v, 1390/09/09; AMGi, I.1.1., n. 28, f. 20r, 1393/12/19. En algun moment l'ordre imperativa d'efectuar-se l'audició vingué de la cort de l'infant Joan i incloïa la imposició de penes als membres del consell en cas d'incompliment: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 9r-11r, 1390/04/28. En aquest darrer cas calia examinar els comptes d'un porter del rei, assentat a Girona des de feia poc, que havia recaptat entregues de ciutadans forans segons una exigència fiscal del primogènit i sembla, ben mirat, que el primer interessat a completar la definició dels comptes era ell mateix, per la qual cosa el manament del duc potser responia, en definitiva, a una petició d'aquest porter.

¹²⁴⁶ AMGi, I.1.1., n. 25, f. 9r-10r, 1392/01/01.

¹²⁴⁷ AMGi, I.1.1., n. 47, f. 97r-101v, 1425/10/28. A la vila d'Igualada a la segona meitat del segle XIV també es documenten nomenaments extraordinaris de comissions auditores per la gestió de la bosseria (tresoreria)

Casos com aquest darrer suggeririen que en determinats moments el volum de treball sobrepassà el que es podia exigir a tres persones. Amb tot, almenys dins del lapse que estudiem, res fa pensar que els auditors assumissin més responsabilitats que la de fiscalitzar comptes¹²⁴⁸. L'única tasca complementària que de vegades se'ls ordenà des del consell fou la taxació de salaris d'alguns dels síndics, encara que, en el fons sempre intervenien indirectament en aquest procés per tal com eren els responsables d'autoritzar als comptere-tents una determinada retenció en concepte d'honoraris¹²⁴⁹.

Per una altra banda, des de la constitució definitiva del càrrec al decenni de 1340, els auditors nomenats cada any quedaven automàticament habilitats per ocupar-se de la fiscalització de les diverses gestions vinculades al municipi pendents de revisar. En principi, no els calia cap llicència prèvia per procedir-hi, si bé esporàdicament es documenta que el consell els autoritzava de manera explícita per rebre els comptes d'algun síndic¹²⁵⁰. Tanmateix, la principal alteració que podia produir-se en el costum d'escollir cada any tres «rebedors» de comptes i en la seva activitat derivà del fet que es decidís invertir auditors aliens a aquesta comissió ordinària. En una de les primeres ocasions que l'opció fou plantejada suscità força controvèrsia dins del consell. Concretament, corria l'any 1370 i la ciutat es trobava enmig d'una de les fases més decisives de l'ampliació del recinte de muralles. Alguns dels consellers plantejaren que uns quants prohoms, juntament amb els jurats, examinessin els comptes que havia generat l'obra fins llavors. D'altres respongueren que ja hi havia una tríade de «rebedors» triada legítimament en començar la legislatura i que ja se'ls havia concedit un salari per aquella tasca. Malgrat l'oposició i la retirada de la sala de bona part dels qui discrepaven, la proposta dels primers tirà endavant¹²⁵¹. En els anys successius tornem a veure que, en més d'una ocasió, es crearen comissions fiscalitzadores

d'algun exercici o la col·lecta de certes talles: J. CRUZ RODRÍGUEZ, «El municipi igualadí medieval...», p. 31-32.

¹²⁴⁸ Vegeu en aquest àmbit, tanmateix, els procediments que es desprenen de la teoria jurídica i, alhora, de la reglamentació que regulava la fiscalització de comptes a la localitat de Millau i en d'altres poblacions del regne de França. En el pla teòric, el procés d'audició s'havia de basar en quatre etapes: l'examen de la documentació, la verificació de les xifres, l'entrega material de la moneda recollida i la liquidació dels comptes. A la pràctica, l'autor troba la traça de processos que inclouen la presentació física dels comptes, la seva verificació amb consultes continuades al tresorer vigent i la cerca de possibles errors o negligències com ara l'omissió d'ingressos, la doble inscripció de despeses o la falta de justificació d'altres: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 379-382.

¹²⁴⁹ En general, les situacions en què s'encarregà als oïdors que taxessin un salari era perquè no s'havia previst d'entrada en el moment d'aprovar les clàusules del sindicat: AMGi, I.1.1., n. 25, f. 45v-46v, 1392/05/25; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 139r-v, 1423/05/04; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 104r-v, 1425/12/10.

¹²⁵⁰ Ho veiem l'any 1391 quan sembla que, de manera excepcionalment, es designaren quatre oïdors i se'ls facultà per examinar els comptes d'un veí que havia administrat certa moneda en benefici de la ciutat: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 59r-60r, 1391/12/09.

¹²⁵¹ AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 244r-245v, 1370/01/26.

ad hoc per auditar col·lectes de talles, clavaries d'anys força anteriors o sindicats per a la provisió de gra i l'obtenció de crèdit mitjançant barates¹²⁵².

La majoria de casos de nomenaments d'auditors addicionals coincideixen en el temps amb un altre debat de fons que visqué el govern municipal de Girona a finals de la dècada de 1370. El principal dubte era el següent: la cort de l'infant Joan, titular del ducat que li havia creat el seu pare, el rei Pere III, tenia dret a intervenir en la fiscalització de les administracions locals dels seus dominis, en especial de la població que n'era capital? Com hem apuntat, trobem ecos de la disputa en el marc de la campanya de redreç financer del tombant dels 1370 als 1380. En concret, s'evidencia en les correccions que s'efectuaren l'any 1379 a la primera versió de les ordinacions expedides pel mateix duc i en què se suprimí el punt que estipulava que en el retiment de comptes per part del clavari de les imposicions davant dels oïdors elegits pel consell havien de ser-hi presents dos juristes de la cort del fill del Cerimoniós¹²⁵³.

Malgrat el canvi introduït en el text, en dates properes es documenten designacions extraordinàries de gironins com a auditors que no actuaren en la seva condició de membres del consell local o de ciutadans, sinó com a oficials de la cort del duc¹²⁵⁴. Fins i tot, entre mitjan exercici de 1379 i durant una part del de 1380, els auditors de la ciutat de l'Onyar foren nomenats a dit pel primogènit del monarca i al marge dels procediments tradicionals del dia de ninou, segons ordenava una missiva enviada el juny d'aquest primer any, on també s'indicava que haurien de consultar qualsevol dubte al jurista i conciudadà seu Pere Cantó, en tant que conseller de l'infant Joan¹²⁵⁵. A més d'això, però, hi ha una prova

¹²⁵² AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 31r, 1377/03/09; AMGi, I.1.1., n.10, f. 44r-45v, 1380/11/24; AMGi, I.1.1., n. 10, f. 14v-15v, 1380/02/12. Per exemples una mica posteriors en què es nomenaren inspectors *ex professo* per auditar l'operació, de gran abast i duta a terme a diferents bandes (especialment, entre el rei, el bisbe, d'altres senyors i la ciutat), amb motiu de la campanya de redempció de jurisdiccions que tingué lloc a la diòcesi pels volts de 1400, o per examinar l'administració de la botiga del forment que al decenni de 1430 començava a adquirir un cert caràcter ordinari: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 26r-28r, 1401/06/07; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 75v, 1435/08/22.

¹²⁵³ En la primera versió de les disposicions del primogènit del Cerimoniós es respectava que les tres persones nomenades pel consell rebrien i fiscalitzarien els comptes, si bé haurien de ser sempre presents i intervenir-hi dos juristes gironins consellers de la cort del mateix duc, Pere Cantó i Pere Moles. Aquesta novetat segurament topà amb el rebuig frontal dels governants municipals; com a mínim, en les matisacions que, a instàncies de dos missatgers enviats davant de l'infant, s'introduïren al text l'any 1379, es reestablí l'ús antic pel qual la fiscalització només havia d'implicar els oficials designats pel consell general. Respectivament: *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona); AMGi, I.1.1., n. 9, f. 2r-4v.

¹²⁵⁴ Per exemple, l'any 1380 entre els que els jurats i l'assamblea, aleshores de 45 membres, escolliren com a auditors d'un sindicat per a l'abastament frumentari hi havia el gironí Bonanat Nadal com a escrivà del duc: AMGi, I.1.1., n 10, f 14v-15v, 1380/02/12.

¹²⁵⁵ Pel que fa a la recepció de l'ordre i la confirmació dels tres nomenats l'any posterior per part del nou consell, vegeu, respectivament: AMGi, I.3.3.1.1., llig 6, f. 1r-2r, 1379/07/29; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, , reg. de 1380, f. 41r-42r, 1380/05/31.

definitiva del fet que des de l'entorn del futur rei s'acabà accedint a la comptabilitat generada per oficials i síndics del consistori de Girona des de mitjana dècada de 1360. Es tracta d'un episodi de 1387 en què la vídua d'un auditor de la cort del llavors ja entronitzat Joan retornà a un dels jurats de la ciutat de l'Onyar un extens lot de llibres i quaderns que havia estat en poder del difunt i que incloïa comptes de clavaries i de sindicats relatius al municipi, així com trasllats de talles i força d'altres documents similars¹²⁵⁶. Ignorem quines conseqüències pràctiques tingué una hipotètica inspecció per part del curial. Tot plegat, però, cal situar-ho en el marc del conflicte d'ampli abast ja esmentat que enfrontà el rei amb les comunitats locals i els estaments entorn a la jurisdicció o el dret d'aplicar exaccions i gestionar-les per a finalitats específiques¹²⁵⁷. Una pugna que, especialment en el cas dels nuclis de reialenc, es traduí en certes demandes fiscals amb propòsits encoberts o veritables maniobres d'extorsió, en la línia de les descrites per Girona en el capítol anterior¹²⁵⁸.

Mereix una breu menció apart, i deslligada d'aquests conflictes, el cas d'una entitat satèl·lit del consell municipal ja comentada, la cúpula directiva de l'Hospital Nou (cap. 2.1.2.4. d.). A més dels respectius comanadors i cònsols, els jurats també tendiren a nomenar una comissió fiscalitzadora específica per a la institució, tot i que en d'altres moments fa la impressió que es recorria al mètode tradicional de l'audició successiva entre magistrats entrants i sortints i, per tant, els mateixos cònsols, en el moment d'accedir al càrrec, estaven facultats per fiscalitzar els seus predecessors¹²⁵⁹.

Des d'un altre punt de vista, cal no oblidar que la tríade d'auditors de comptes constituïen un òrgan col·legiat, igual que la juraderia o els dos prohoms designats sobreposats de les

¹²⁵⁶ AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 15r-17r, 1387/01/10. La referència sembla prou clara per suposar que l'assessor de la cort, Pere Berga, actuà, en nom del duc, com un veritable auditor extern de la hisenda gironina. Al marge d'això, però, només ens consta una única traça de la seva activitat, quan l'any 1386 permeté la cancel·lació del contracte de la imposició de la farina de l'exercici de 1367 juntament amb un dels jurats: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 2, s.f., 1367/01/24, cancel·lació de 1386/10/17. Pere Berga era un jurista procedent de Perpinyà i apareix en la causa iniciada l'any 1396 contra diversos curials de Joan I: Marina MITJÀ, «Procés contra els consellers, domèstics i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 27 (1957-1958), p. 375-417.

¹²⁵⁷ Situacions amb certs paral·lelismes en què es palesa la voluntat de la corona d'accedir als comptes del govern del municipi són les que es documenten a la ciutat de Tarragona l'any 1388, altre cop amb Joan I com a protagonista, i en què ordenà al consell la presentació de la documentació comptable relativa a les imposicions, segons afirmava, atorgades a la ciutat des de feia 25 anys, si bé, tal com assenyala F. Cortiella, aquella no era la primera temptativa, sinó que, encara infant, el fill del Cerimoniós ja havia donat instruccions similars finalment saldades amb el pagament dels honoraris corresponents als oficials reials que revisaren els comptes, alhora que el rei Martí tornà a ordenar el mateix davant de la necessitat de renovar la llicència per les imposicions: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 200-201.

¹²⁵⁸ Pel que fa a la controvèrsia sobre el dret d'imposar: P. VERDÉS PIJUAN, «Sobre la regalía d'establir imposicions...», p. 545-578. Quant a les demandes encobertes: cap. 1.3.3.4.

¹²⁵⁹ Per una mostra de cadascuna de les situacions: AMGi, I.1.1., n. 46, f. 106v, 1422/12/23; AMGi, I.1.1., n. 48, f. 61v, 1427/09/11.

obres. En aquest sentit, a més d'estar compost per un membre de cadascuna de les tres mans, actuaven conjuntament i coordinada, a la vegada que no era imprescindible la presència de tots ells per dur a terme les tasques encomanades¹²⁶⁰. Tot i això, a diferència d'altres oficials com els sobreposats de les obres, es considerarà gairebé sempre oportú nomenar un substitut per tal que l'equip fos complet, encara que mentre no es produïa el relleu la seva activitat no quedava pas interrompuda¹²⁶¹.

El fet d'actuar de forma col·legiada devia implicar que, al marge de la pertinença a diferents mans, cap d'ells tingués més poder que els altres. I el cert és que no es documenten disputes internes si és que n'hi hagué. Tampoc no es registren conflictes entre l'executiu i els «rebedors» en decisions *a priori* polèmiques, cosa que demostraria que acostumava a haver-hi bona sintonia entre els membres d'un i l'altre equip o, almenys, un cert respecte per les resolucions dels qui el consell havia elegit per examinar els comptes de la institució municipal.

Cada auditor tenia assignat un salari màxim de 40 s. per any sobre les fonts fiscals del municipi. Tot i això, segons hem mostrat, aquests càrrecs, així com el de sobreposat, no s'inclogueren dins de la nòmina de salaris ordinaris fets efectius a partir dels ingressos de les impositions fins l'any 1421 (cap. 2.1.2.4. a.). En qualsevol cas, per les referències de què disposem, la retribució de 40 s. per cadascun dels membres de la comissió auditora es mantingué inalterada al llarg del període estudiat. I, en general, la cobraren de mans del clavari dels jurats¹²⁶². Això no obstant, sobretot a les primeres dècades del segle XV, veiem que sovint foren gratificats amb una remuneració complementària, al·legant treballs extraordinaris per fiscalitzar sindicats amb una missió complexa i que els havien suposat més gestions del que era habitual. Això implicà, a més, que es tendís a assignar-los el

¹²⁶⁰ Una mostra puntual en què es liquidaren els comptes de dos clavaris de 1355, mentre un dels «rebedors» de l'any següent es trobava fora de la ciutat en el moment de l'audició: AMGi, I.1.1, n. 2, f. 157r-v, 1356/11/17

¹²⁶¹ L'any 1411, per exemple, es facultà els jurats perquè, en cas que un dels auditors s'absentés, la resta contiuessin duent a terme audicions, però que escollissin un substitut: AMGi, I.1.1, n. 41, f. 34v-35v, 1411/06/15. L'any 1435, en canvi, com que un dels «rebedors» havia marxat de Girona a causa de les epidèmies que l'amenaçaven, es trià de seguida un relleu, igual que s'insistia que es fes l'any 1442 davant l'absència d'un altre: AMGi, I.1.1, n. 52, f. 71r, 1435/07/16; AMGi, I.1.1, n. 56, f. 67r, 1442/02/22. També es documenta la possibilitat de substitució immediata del racional o del clavari en cas de llargues absències, malaltia o defunció a la ciutat de Manresa a principis del segle XV: M. TORRAS SERRA, *Els privilegis del "Llibre Verd"...*, p. 352-353.

¹²⁶² A tall de mostra: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 4, f. 16v-17v, 1361/01/01; AMGi, I.1.1., n. 18, f. 80v, 1389/05/29; AMGi, I. 3.3. 1. 2., llig. 2, reg. 1, s.f., 1391; AMGi, I.3.3.2.4., reg 43162, s.f. (1422/01/12, 1424/05/26).

suplement al mateix romanent que haurien de tornar els compte-retents¹²⁶³. Potser aquesta acabà sent la pràctica més habitual per liquidar els salaris dels «rebedors», si és que abans, tot i no quedar-ne traça documental, ja no havia estat comú que en les mateixes definicions de comptes es pactés una retribució extra als qui s'ocupaven de l'audició¹²⁶⁴. La satisfacció dels honoraris dels auditors ens mostra, d'altra banda, que, malgrat no haver-hi cap jerarquia legalment reconeguda dins de la comissió, arribà de vegades a considerar-se que uns tenien una dedicació major que els altres. Segurament no és coincidència que en els dos casos que coneixem de retribucions desiguals el més ben pagat fos sempre el representat de la mà major i el pitjor el de la menor¹²⁶⁵.

Quant a les condicions i mecanismes d'accés al càrrec d'auditor, ja se n'han comentat la majoria d'aspectes. Pel que fa als requisits, a banda del pas previ bàsic d'ingressar al nou consell de 80 membres constituït pels jurats sortints, no hi ha constància de cap criteri especial per ser el responsable de fiscalitzar els comptes d'oficials i síndics de la ciutat. En les ordinations de la reina Maria de 1445 no se'n precisen tampoc i només se subratllava la inhabilitació d'algú que hagués fet fermança en una clavaria o una altra administració del municipi i que encara no n'hagués retut comptes i retornat les possibles restes¹²⁶⁶. Per altra banda, tal com també hem advertit en el cas de les conselleries i alguns altres oficis, probablement no existia una presentació prèvia de candidatures per ocupar la comissió fiscalitzadora de la ciutat. De fet, potser succeïa gairebé a la inversa: hi havia poca gent disposada a formar part de les comissions auditores. I és que es registren diverses renunciacions de ciutadans poc temps després d'haver estat designats, comparativament amb més freqüència, fins i tot, que d'altres càrrecs¹²⁶⁷.

¹²⁶³ A tall de mostra, s'esgrimiren treballs o comptes extraordinaris que feien merèixer un complement a: AMGi, I.1.1., n. 40, f. 37r, 1407/05/20; AMGi, I.1.1., n. 42, f. 83r, 1412/12/30; AMGi, I.1.1., n. 51, f. 33v, 1432/12/29. De vegades s'al·ludeix clarament a una quantitat addicional al salari acostumat: AMGi, I.1.1., n. 26, f. 17v, 1392/12/09; AMGi, I.1.1., n. 44, f. 60r-v, 1418/12/31.

¹²⁶⁴ En aquest sentit, l'any 1392 els auditors de comptes cobraren el salari (o almenys una remuneració suplementària) de les restes que s'havia retingut el clavari que acabaven de fiscalitzar: AMGi, I.1.1., n. 25, f. 57r, 1392/06/15. De manera similar, en l'exoneració de la clavaria de les imposicions de 1431 es deia clarament que entre les despeses hi havia el salari que el clavari o compte-retent havia concedit als auditors: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 63r, 1432/12/30. L'any 1424, en canvi, s'ordenà al clavari de les imposicions que pagués de la seva caixa als «rebedors» els honoraris d'auditar uns comptes, mentre que l'any 1441 s'exigí al qui havia estat llevador, en nom del municipi, de la imposició del vi. Respectivament: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 46r-v, 1424/12/29; AMGi, I.1.1., n. 56, f. 40r, 1441/12/29.

¹²⁶⁵ AMGi, I.1.1., n. 25, f. 55r-56r, 1392/06/10; AMGi, I.1.1., n. 31, f. 16r-v, 1394/12/15. En la primera situació, de fet, es justificava que el paraire (de la mà menor, doncs) que havia conformat el col·legi de «receptors» en aquell any excepcionalment de quatre persones no havia «treballat» tant com els altres.

¹²⁶⁶ Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13).

¹²⁶⁷ Sabem que un dels «rebedors» renuncià al càrrec al·legant motius personals i es designà un substitut, almenys, els anys 1399, 1403 i 1411: AMGi, I.1.1., n. 34, f. 35v, 1399/03/15; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 97r-98v, 1403/03/26; AMGi, I.1.1., n. 41, f. 53v, 1411/07/31. De manera semblant, l'any 1400 un dels escollits es

Recordem, així mateix, que la tria dels tres auditors de cadascuna de les mans passava per la comissió d'electors emanada del consell constituent congregat el dia d'any nou, de manera que, tret de casos molt excepcionals, el nomenament dels «rebedors» sempre coincidí amb aquesta data¹²⁶⁸. Per aquest mateix mecanisme, els ocupants de les tres places d'oïdors eren renovats cada any. En consonància amb tot això, el privilegi de 1445 equiparà el sistema d'elecció amb els dels jurats, és a dir, quedà a discreció dels electors sempre que hi hagués unanimitat en les votacions i, en cas d'empat tècnic, es recorreria al sistema de “sac i sort”. Alhora, introduí un matís important en el sentit que no podrien triar-se com a oïdors persones que ho haguessin estat en els dos exercicis anteriors. Per consegüent, quedava oficialitzat un període de vacació biennal que abans potser ja s'havia respectat de manera tàcita¹²⁶⁹.

Més enllà d'aquest fet, és possible que en els aspirats a dur a terme l'audició dels comptes d'oficials i síndics del municipi es busquessin qualitats similars a la de la majoria d'agents de l'administració financera, com ara bona reputació, experiència financera i solvència. Tal com examinarem atentament en un proper apartat, seria versemblant reunir aquestes característiques pels ocupants d'un càrrec que garantia vincles importants amb la hisenda local. Un membre de la comissió auditora no prenia decisions d'aplicació immediata sobre el rumb d'un exercici perquè la seva tasca sempre tenia lloc *a posteriori*, quan les conseqüències de certes polítiques ja s'havien materialitzat. Per això, el seu paper es limitava a validar accions passades. En realitat, la figura de l'auditor prenia relleu en casos de gestions que en el seu moment ja havien despertat sospites o suscitat controvèrsia. Ara bé, la comesa d'inspeccionar la comptabilitat generada implicava obtenir dades precises de l'estat del deute del municipi, de la identitat dels creditors o dels arrendataris d'impostos, així com dels preus pagats a proveïdors, informacions a què, per contra, potser no tenien accés ni els mateixos membres del consell ni d'una manera tan completa els diversos tesorers o síndics per separat. En relació a això darrer, l'ofici de receptor potser es convertia en etapes inicials d'algunes trajectòries en una bona oportunitat per aprendre de primera mà com funcionava el sistema.

resistí a acceptar des de bon principi el nomenament i dels de 1433 un no es veié capacitat per jurar el càrrec: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 14r-15v, 1400/01/13; AMGi, I.1.1., n. 51, f. 106v-108r, 1433/10/23.

¹²⁶⁸ Un de les poques ocasions en què sembla que la designació fou feta a finals de gener pels jurats i sis adjunts: AMGi, I.1.2.1, lligall n. 6, f. 245v-246r, 1370/02/07. Aquí no tenim en compte, tanmateix, l'elecció a discreció del duc de l'any 1379 (AMGi, I.1.1., n. 21, f. 29r-30r, 1390/06/03), ni d'altres en què la renovació del govern, per raons generals d'inestabilitat política, no coincidí amb anys naturals, com en les legislatures de 1390 o de 1401: TAULA 35, TAULA 44.

¹²⁶⁹ Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13).

2.2.4. Els agents temporals del municipi

En qualsevol cas, la participació en l'administració municipal de Girona, igual que en la d'altres ciutats de la corona, no es limità a la possibilitat d'exercir magistratures renovades anualment com les de conseller, jurat, sobreposat de les obres i mostassaf, o oficis vinculats a la hisenda local com els de clavari de les imposicions, clavari dels jurats o auditor. En realitat, tal com avançàvem, el gran dinamisme que assolí aquesta administració durant les dècades centrals del tres-cents implicava el concurs de bastants més actors que, habilitats temporalment pel consell, assumien encàrrecs com ara el de representar la ciutat davant d'altres institucions o instàncies, emetre deute en nom de la universitat, establir les taxacions als contribuents de cara a una talla, coordinar la millora dels sistemes de defensa o adquirir provisions alimentàries, entre d'altres tasques o operacions destinades al bé general de la ciutat.

D'altra banda, potser acabaren tenint més protagonisme en la història del municipi alguns dels nuncis presents en sessions de Corts o missatgeries davant del rei i els síndics responsables dels grans processos de redreç del deute que no pas individus nomenats jurats o clavaris en legislatures sense incidències especials o que formaren part de l'equip d'auditors de comptes d'un any determinat al costat de conciutadans amb molta més experiència i influència.

Certament, el sentit exacte de cadascuna de les missions que es pogueren encomanar a aquests agents fou força diferent, de manera que serà necessari assajar-ne una classificació. Abans, però, caldria establir, d'entrada, una distinció entre les ocupacions fruit d'una designació temporal del consell i les que adoptaren la fórmula jurídica d'un sindicat. Si ens centrem ara en les primeres, destaca, al marge d'altres funcions més secundàries, l'encàrrec de dirigir el repartiment de derrames, donant lloc a la figura dels ordenadors de talles o talladors.

2.2.4.1. Els responsables de la taxació de talles

En realitat, aquesta ocupació podria considerar-se una variant més de les comissions extraordinàries conformades per membres del consell dels 80 que s'organitzaren esporàdicament per circumstàncies diverses. Tal com hem mostrat, en una ciutat com Girona les talles no constituïren un recurs fiscal ordinari i, per tant, no existia res semblant

a un ofici renovat exercici rere exercici que s'ocupés de regular la taxació dels membres de la comunitat subjectes a la contribució a impostos directes. A més, aquest instrument fou emprat de manera especial en el darrer terç del segle XIV, però no se'n documenta cap, per exemple, entre 1418 i la fi del període analitzat¹²⁷⁰.

Cal dir, d'entrada, que les fonts conservades plantegen força dificultats per resseguir la figura dels talladors. Segons ja hem apuntat, la documentació conservada a la ciutat de Girona a propòsit de la gestió dels impostos directes no és tan abundosa com en altres localitats catalanes, i es redueix, amb molt poques excepcions, als trasllats dels comptes dels llevadors d'algunes de les derrames que es col·lectaren. En conseqüència, en tenim poques referències. Tot i això, a la llum del que ha estat ben estudiat per altres localitats i malgrat la casuística registrada, hem de considerar que aquests talladors o ordenadors eren els encarregats de delimitar la base imposable d'una talla una vegada recollides les declaracions dels contribuents o, en dates en què ja s'havien acumulat força precedents, revisades les dades disponibles d'exercicis anteriors¹²⁷¹. I, a partir de la suma global que es pretenia reunir pel motiu que fos, calculaven i estipulaven la quantitat que correspondria a cadascun d'ells, normalment tenint en compte el foc o llar com a unitat fiscal. Per això, una de les funcions que s'esmenta sovint és el fet d'haver dut a terme el recompte de focs¹²⁷². Tot i això, també sembla que alguna vegada els correspongué adaptar talles prèviament orientades a aconseguir un total que s'havia ampliat¹²⁷³. En general, doncs, se'ls confiava un encàrrec important que havien de dur a terme de manera confidencial¹²⁷⁴. No falten notícies esparses de poca predisposició a assumir responsabilitats d'aquesta mena, però tampoc podem

¹²⁷⁰ Com hem dit, no estem segurs que talles projectades per a obres a la llera del Ter entre 1400 i 1420 s'acabessin concretant. Per exemple, una per la qual s'encetà un procés d'estimació de béns l'any 1420: AMGi, I.1.1., n. 46, f. 92r-v, 1422/08/27. A propòsit de la documentació que es conserva d'aquella estima: C. GUILLERÉ, «Les sources financières et fiscales de Gérone...», p. 49.

¹²⁷¹ M. TURULL RUBINAT, «El impuesto directo en los municipios catalanes medievales...»p. 73-133; Max TURULL RUBINAT i Jordi MORELLÓ BAGET, «Estructura y tipología de las “estimas-manifests” en Cataluña (siglos XIV-XV)», *Annuario de Estudios Medievales*, 35/1 (2005), p. 271-326; Marc TORRAS SERRA, *La crisi del segle XV a Manresa. Una aproximació a partir dels llibres de manifests*. Manresa: Fundació Caixa de Manresa, 1996; P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat...», p. 866-909.

¹²⁷² A tall de mostra: AMGi, I.3.3.1.1., llig 1, f. 95r-99v, 1364/04/10.

¹²⁷³ AMGi, I.1.1., n.10, f. 29r, 1380/06/02.

¹²⁷⁴ Sense anar més lluny, ho posa en relleu el fet que els talladors d'una derrama de 1403 es dirigiren a un dels jurats per comunicar-li que havien enllestit la relació de quantitats a pagar i que el document fos entregat a l'escrivà del municipi a l'espera d'obtenir la llicència reial necessària per poder començar a exigir la talla i aleshores fer-ne públic el contingut: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 49r, 1403/08/20. En viles com Cervera, al segle XV també s'entreveu un protagonisme creixent de l'escrivà del municipi, juntament amb el d'un altre oficial, el racional, en la preparació i preservació de la documentació prèvia al repartiment d'una talla: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat...», p. 895-898.

inferir d'això un desinterès generalitzat per l'ocupació de taxar contribuents i repartir derrames¹²⁷⁵.

De cara al nomenament de les comissions, un altre element important és que havien de cenyir-se a diferents criteris de representació. Quant a Girona, documentem que, en essència, se'n seguiren dos: habitualment es nomenaren equips que reunien un nombre proporcional de representants de cadascuna de les tres mans, mentre que en d'altres més puntuals, en aparença, només es tenia en compte la distribució en distints districtes del nucli urbà¹²⁷⁶. Així mateix, aquests taxadors sovint actuaren sols, però en certes ocasions ho feren a manera d'adjunts de l'equip de jurats¹²⁷⁷. En relació a això darrer, més d'un cop es plantejà la possibilitat que els responsables de la taxació i els edils no fossin «tallats», és a dir, que no tributessin amb els seus béns particulars en la derrama¹²⁷⁸. Amb independència d'aquest privilegi afegit que s'hauria de verificar si s'aplicà, l'ocupació, òbviament, era remunerada, encara que no es perfilava cap paràmetre concret en els salaris abonats¹²⁷⁹.

Amb tot, cal reiterar les llacunes que existeixen sobre la figura dels talladors a propòsit de la ciutat que estudiem. Sense anar més lluny, en alguns moments, sobretot a les dècades de 1360 i 1370 i en els casos que es nomenaren responsables en funció de distints districtes, a persones denominades talladors i que teòricament s'havien de limitar a la fase de taxació de

¹²⁷⁵ Per exemple, l'any 1391 es documenta el salari pagat a un habitant de la ciutat per promoure que es reunissin els ordenadors elegits per una talla que s'havia aprovat des de feia cert temps: AMGi, I.1.1., n. 25, f. 24v-25r, 1391/02/06. L'any 1397 un prohom força rellevant de la mà mitjana es negà a formar part de la comissió: AMGi, I.1.1., n. 33, f. 35v-37v, 1397/04/17.

¹²⁷⁶ Molt a grans trets, sembla que es respectà el criteri de les mans sobretot en moments de tensió, mentre que la distribució territorial aparegué més aviat en les derrames orientades a finançar les obres de les muralles. Quant al primer cas: AMGi, I.1.2.1., llig 6, f. 194r-195v, 1367/03/10; AMGi, I.1.2.1, lligall n. 6, f. 278r-279r, 1371/11/15; AMGi, I.1.1., n. 24, f. 42v-46r, 1391/11/15; AMGi, I.1.1., n. 30, f. 43r-44r, 1394/09/03. Respecte del segon: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 39v, 1385/04/15; AMGi, I.1.1., n. 19, f. 20v-21r, 1389/10/02. En aquests darrers casos, però, es constata que, malgrat que no es fes explícit i es nomenés un tallador per cada demarcació, cadascun d'ells representava alhora una mà diferent, de manera que la paritat estamental potser sempre es trobava subjacent a la tria.

¹²⁷⁷ Pel que fa a la segona possibilitat: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 21v-22r, 1400/01/16. En una de les darreres talles que documentem dins del període estudiat els taxadors foren els mateixos regidors, acompanyats dels que ho havien estat en la legislatura anterior: AMGi, I.1.1., n. 43, f. 18r-v, 1414/01/11.

¹²⁷⁸ AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 23r-25r, 1370/01/26. Amb tot, observant el que s'ha estudiat en altres indrets, no sembla gens habitual aquesta exempció o que, com a mínim, es reconegués obertament, a diferència de la que gaudien arreu eclesiàstics, nobles, els veïns que havien rebut franquises del propi municipi o certs pensionaris de la corporació com ara metges o juristes: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 878.

¹²⁷⁹ Un exemple de remuneració estipulat després que els talladors completessin la seva missió i en què es pagaren 110 s (10 florins) a cadascun d'ells: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 44r, 1403/08/03. En contrapartida, l'any 1385 es gratificà de forma desigual el tallador de la mà major (440 s. tot sol) respecte dels de la mitjana i menor (220 s. cadascun): AMGi, I.1.1., n. 15, f. 2r, 1385/08/18.

contribuents, també se'ls auditen comptes i apareixen entregant sumes obtingudes de la col·lecta de l'impost¹²⁸⁰.

2.2.4.2. Ocupacions menors vinculades a l'administració financera: els col·lectors de talles i els llevadors d'impostos

Certament, la implementació de certs procediments fiscals i el seu cobrament requeria la intervenció de recaptadors. I el més freqüent és que es tractés d'una figura separada dels membres de l'executiu o de la comissió de prohoms que els havien dissenyats, així com dels clavaris que en gestionaven el producte. Atenent a les dues exaccions habituals de les administracions locals catalanes, és a dir, per un costat, l'impost directe o talla i, per l'altre, l'indirecte o imposicions, també serien dos els principals perfils de col·lector.

En primer lloc, hi havia els llevadors de talles, tal com ja hem explicat, l'expedient fiscal que gaudia de major tradició, però difícil de comprovar com es concretava exactament en el cas de Girona¹²⁸¹. Per tal de culminar el procés que s'iniciava amb la decisió del consell de repartir una derrama entre els habitants de la ciutat i continuava amb l'operació de taxació duta a terme per una comissió assessora de l'executiu, es nomenaven individus que s'havien d'encarregar de percebre les quantitats assignades a cadascun dels contribuents. D'entrada, els jurats els designaren de forma unilateral, però quan es consolidaren comissions de talladors adjunts als regidors ho feren tot coordinant-se amb aquests¹²⁸².

En general, se'n nomenaven tres o quatre que, al seu torn, es repartien en diferents tandes o partides cobrint el conjunt de l'espai urbà¹²⁸³. El seu paper era, en teoria, simple, per bé que, davant de les dificultats per aconseguir les entregues de tots els veïns, alguns cops requeriren l'assistència d'agents de les corts dels oficials jurisdiccionals del rei (cap. 2.2.4.3.c.). D'aquí que no faltin certs indicis de pressions per part d'alguns conciutadans¹²⁸⁴.

¹²⁸⁰ Un exemple en què l'anomenat tallador, a partir del numerari obtingut de llevar la talla en un determinat districte, féu entregues tant al canviador responsable de la satisfacció del fogatge vinculat a un donatiu com al tinent dels comptes dels jurats: AMGi, I.1.2.1, lligall n. 6, f. 223r-v, 1366/12/30.

¹²⁸¹ Cervera també constitueix un bon cas per comparar en l'estudi de la figura dels recaptadors: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 909-936.

¹²⁸² Per exemple: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 53r-55v, 1403/10/16.

¹²⁸³ Vegeu, en aquest sentit, algunes notícies de com es procedí en la talla repartida l'any 1360 i una altra posterior de 1388, ambdues estudiades per C. Guilleré: ID., *Girona al segle XIV*..., vol. II, p. 65-114; ID., *Diner, poder i societat*..., p. 121-152. Un altre exemple en aquest sentit seria el de l'any 1379, quan s'establiren tres districtes dins de Girona i es distribuïren entre tres llevadors: AMGi, I.1.1., n. 9, f. 36r-v, 1379/04/07.

¹²⁸⁴ Sense anar més lluny, l'any 1393, el batlle de la ciutat feia pregonar, a petició dels jurats, que serien multades les persones que diguessin «vilanies ne blasonies ne paraules injurioses als cullidors ne levadors» de

Més enllà d'això, habitualment entregaven tot el que percebien al clavari o a un altre gestor específic del municipi, però en certes conjuntures se'ls encomanà lliurar les sumes directament als creditors de la institució o a persones a qui se'ls devia una remuneració per serveis prestats¹²⁸⁵.

D'altra banda, no es coneixen requisits especials per les persones triades per collir talles, encara que sembla que sempre foren membres força integrats a la societat local. En aquest sentit, en els casos que el repartiment de les talles es basà en la composició tripartida de la comunitat política, s'elegiren tres llevadors en què cadascun representava una de les mans¹²⁸⁶. Així mateix, malgrat l'escassa regulació respecte d'ocupacions alienes als càrrecs més consolidats, documentem que l'actuació dels llevadors acostumà a anar precedida d'un jurament, pel qual se'ls exigia, així mateix, una rendició de comptes en completar la seva tasca¹²⁸⁷. Hi ha també esments aïllats a possibles subhastes de la col·lecta de determinades tandes, per bé que no degué constituir el sistema més freqüent¹²⁸⁸.

En comparació amb els llevadors de talles, com a mínim durant el període que ens ocupa, foren força excepcionals els col·lectors d'imposicions, és a dir els individus a qui les autoritats municipals encomanaren la recaptació d'aquestes exaccions indirectes. I és que tan sols en exercicis comptats la recaptació dels principals impostos percebuts per la hisenda local no s'arrendaren al millor postor, com a mínim dins de l'arc cronològic que tractem (cap. 2.3.2.).

2.2.4.3. Els síndics extraordinaris del municipi

En paral·lel a les ocupacions que acabem d'esmentar, es desenvolupà, com hem dit, un altre procediment per delegar des del col·legi dels jurats o del consell diverses tasques en profit de la comunitat i el seu govern. Ens referim a la fórmula dels sindicats i que es destinà a finalitats diverses.

la talla aleshores en curs: AMGi, I.1.1., n. 28, f. 12v, 1393/12/04. La mateixa ordinació es repetí deu anys més tard: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 57v, 1403/10/27.

¹²⁸⁵ Entre molts altres exemples possibles: AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 49r, 1366/12/29; AMGi, I.3.3.1.1., llig 6, s.f., 1382, juny, 27; AMGi, I.1.1., n. 25, f. 31v, 1392/03/18.

¹²⁸⁶ Algunes de les ocasions en què es procedí d'aquesta manera: AMGi, I.1.1., n.10, f. 49r-50v, 1381/07/06; AMGi, I.1.1., n. 14, f. 5r-v, 1385/01/13; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 21r-v, 1414/01/20.

¹²⁸⁷ Per mostres de juraments i, fins i tot, la presentació de fermances a partir de la dècada de 1370: AMGi, I.1.1., n. 9, f. 35v-36r, 1379/03/23; AMGi, I.1.1., n. 14, f. 44v, 1385/05/30; AMGi, I.1.1., n. 30, f. 55r, 1394/11/25; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 53r-55v, 1403/10. Quant a una acta del procés de rendició per part dels auditors depenents del municipi: AMGi, I.1.1., n. 2, f. 4r-5r, 1353/01/31.

¹²⁸⁸ Se'n troben, en efecte, pocs casos, com ara: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, reg. 2, f. 21r-24r, 1377/09.

a) Trets generals dels sindicats

Certament, la creació de sindicats fou una solució adoptada en situacions força diferents. Abans, però, d'assajar-ne una classificació, intentarem mostrar que en la forma del nomenament i en el conjunt de competències i responsabilitats atribuïdes hi havia punts de coincidència suficients per inferir-ne un cert model, que, a més, tingué prou continuïtat durant tot el període estudiat

Vegem, d'entrada, circumstàncies bastant distintes que motivaren la designació de síndics. La primavera de 1356 el consell nomenà síndics dos ciutadans per anar a les Corts que havien d'inaugurar-se a principis d'estiu a Perpinyà. L'any 1361 els jurats encomanaren a un mercader local la gestió econòmica d'una de les primeres fases de les obres de les muralles. El maig de 1385 s'escollí síndic un altre comerciant per reunir, mitjançant l'emissió de censals, les quantitats necessàries per a la redempció de l'usatge *Princeps Namque* davant l'entrada de companyies "estranyes". L'any 1401 es designaren quatre prohoms per redimir els violaris, rendes mixtes i censals morts més onerosos a partir dels capitals que resultessin de la venda de censals perpetuats. L'any 1389 es triaren dos membres del consell per exigir les restes degudes dels preus d'imposicions. Finalment, l'any 1374, atesa la penúria de gra, s'encarregà a tres ciutadans adquirir cereal segons creguessin. Més enllà de la diversitat de situacions, sempre succeí, en essència, el mateix: els representants del govern atorgaren poders a uns membres de la comunitat, que generalment formaven part del consell general, i els facultaren per a una determinada gestió, seguint unes condicions més o menys precises. La comissió s'estendria fins que es complissin els objectius fixats (o un nou nomenament no els revoqués). I, en acabar, n'haurien de retre comptes¹²⁸⁹.

Tots aquests síndics foren designats, doncs, en base a un acord del consell, si bé alguns cops se n'ocuparen els jurats autoritzats prèviament per l'assemblea. L'habilitació es recollia en una escriptura notarial específica: una carta de sindicat. Alhora, en la majoria de casos, en especial els lligats a l'emissió de deute, l'autorització es reforçava amb una procura també davant de notari, signada per tots els singulars de la universitat o caps de família que ho creguessin oportú; un contingent que s'intentà sempre que fos el més representatiu possible¹²⁹⁰. En definitiva, aquests ciutadans, a diferència dels oficials elegits d'acord amb

¹²⁸⁹ Per ordre de menció de cada situació: AMGi, I.1.1., n. 2, f. 142v-143r, 1356/06/15; AMGi, I.1.1., n. 5, f. 60r-v, 1361/10/14; AMGi, I.1.1., n. 14, f. 43r-v, 1385/05/10; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 15v-17r, 1401/05/25; AMGi, I.1.1., n. 19, f. 18r-v, 1389/03/19; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 30v-31v, 1374/07/01.

¹²⁹⁰ Per tenir una idea aproximada del nombre de signatures que feien falta a Girona a fi d'emetre deute, pot servir-nos d'orientació (encara que la xifra tal volta s'havia exagerat) el que deien els jurats de 1417 a un

els mecanismes electorals ordinaris o a discreció dels regidors, passarien a actuar al servei del municipi en funció d'un contracte bilateral de durada condicionada a la de l'encàrrec. Per això mateix, havien de complir el que se'ls encomanava en les condicions estipulades en l'escriptura notarial que havien convingut signar amb l'administració local. En aquest sentit, doncs, els pactes no distaven gaire, des del punt de vista formal, dels que unien institucions com ara capítols catedralicis, convents, corporacions d'ofici o societats comercials amb un dels seus membres (o algú extern) que actuava en representació seva i que, en línies generals, estava facultat per pronunciar-se en nom seu, contreure deutes i respondre'n davant de qualsevol instància judicial.

Constatem que alguns sindicats recaigueren a una única persona o a dues i, fins i tot en casos més puntuals, a grups de tres o quatre components, una xifra que, en principi, s'hauria de relacionar amb la dedicació requerida. Així mateix, llur activitat els portà a generar unes despeses que normalment havien de compensar-se amb alguna mena d'ingressos i, per tant, donaren peu a administracions de dimensions variables i amb més o menys autonomia respecte de les dues principals tresorereries dins de l'administració financera de Girona, la clavaria de les imposicions i la dels jurats. Dit d'una altra manera, algunes d'aquestes petites administracions tingueren una existència efímera per tal com els superàvits o dèficits resultants foren transferits automàticament a les tresorereries consolidades, mentre que d'altres, en especial en els casos de sindicats amb objectius més complexos i de vigència més prolongada, generaren fluxos propis fins al cap de molt temps. Les més duradores, per tant, se sotmeteren a l'audició dels «rebedors» nomenats pel consell com qualsevol ofici municipal.

La necessitat de completar tots els tràmits esmentats explica l'existència de documentació diversa que ens permet identificar i resseguir bona part de l'activitat d'aquests sindicats. Així, en primer lloc, es conserven, dins dels registres notariais consagrats als negocis del consell i dels jurats, les actes de la sessió on, exposades unes raons determinades, es convingué la designació de síndics i se'ls escollí atribuint-los una missió en termes normalment força genèrics. Com dèiem, aquest acord del consell es traduïa a continuació en un altre document de tipus notarial estàndard, és a dir, un sindicat, en què s'estipulaven les funcions delegades segons fórmules també bastant rígides. El sindicat, en qualsevol cas, acostumava a expedir-se en paper o pergamí de manera que serviria a l'interessat com a

ciudadà absent per convèncer-lo que ell també estampés la seva signatura en un sindicat per vendre rendes. Li asseguraven que ja havien fermat unes 320 persones o més: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg. de 1416-18, f. 45r, 1417/03/24.

credencial per moure's per allí on el menaven els negocis encomanats i mostrar-lo (o fins i tot lliurar-ne una còpia) a qualsevol persona que ho demanés. Alhora, els síndics per a l'emissió de rendes comptaven amb una procura dels singulars de la universitat en nom de la qual contractaria els crèdits i en prometria el pagament dels interessos. Tant el sindicat com la procura poden localitzar-se als llibres propis del consell o de la juraderia, si bé de vegades s'incloueren en altres volums específics.

Encara que l'escriptura notarial amb què s'investia els síndics no acostumava a oferir gaires detalls del que se'ls encomanava, resulta evident que des del consell i, sobretot, de la juraderia es donaven sempre instruccions concretes. En efecte, una part important devia transmetre's de paraula i, en conseqüència, no en queda traça escrita. Tot i això, era habitual que alguns síndics de Corts i, en especial, els emissaris enviats davant de la cort del rei o d'un altre senyor rebessin cèdul·les de paper que, a manera d'un memorial, recollien sumàriament els principals punts que havien de tractar. Algunes versions d'aquestes cèdules o plec es conserven solts enmig dels protocols dedicats als afers del consell i dels jurats o de vegades es registraren en forma de minuta notarial. Així mateix, tal com també apuntàvem, un percentatge gens menyspreable de la correspondència expedida pel govern municipal consistia precisament en missives enviades a aquestes representants, a qui es recordaven aspectes ja convinguts o se'n matisaven d'altres.

En paral·lel a aquestes fonts complementàries, en algunes operacions de certa envergadura, generalment les vinculades al deute, la tasca duta a terme pel síndic donà peu a la signatura de contractes de compra-venda (per exemple, de censals o de determinades quantitats de forment), així com de reconeixements de deute o rebuda davant de notari que es protocol·litzaven en registres específics elaborats pel fedatari que actuava d'escrivà del municipi. Aquests llibres notariais es conservaren a l'arxiu de la institució i, en especial a partir de la dècada de 1390, acostumaven a ser encapçalats per les nòtules del sindicat i de la procura pertinents. Al mateix temps, en tots els casos en què s'articulà una administració amb certa entitat, la necessitat de sotmetre's a una audició obligà els síndics a presentar un trasllat dels comptes dels pagaments efectuatats i de les quantitats rebudes. D'alguns dels grans sindicats, doncs, a més dels registres notariais amb contractes per a cadascuna de les transaccions, ens n'ha pervingut el llibre de comptes lliurat per a l'examen dels oïdors¹²⁹¹.

¹²⁹¹ Vegeu sobre la documentació generada pels síndics dels municipis catalans: P. VERDÉS PIJUAN, «“Car vuy en la cort...”», p. 188-191.

La pràctica de nomenar síndics o agents amb una comesa concreta en nom de la comunitat ja aparegué, de manera molt circumstancial, en els orígens de les primeres estructures del règim municipal. De fet, molts cops pogueren trobar-se en la base d'oficis o magistratures que, a mesura que una certa dinàmica adquirí continuïtat, acabaren quallant i obtenint el reconeixement legal del rei o senyor respectiu. En aquest sentit, des de ben antic es designaven síndics de representació per anar, per exemple, a les assemblees de Corts i Parlaments o a entrevistar-se amb el monarca. Alhora, com hem vist, a les dècades de 1340 i de 1350 els regidors i la resta de càrrecs polítics del municipi es veieren desbordats per l'increment de l'activitat en la incipient administració financera local i requeriren el suport de certs conciutadans. Aleshores començaren a cedir amb molta més regularitat atribucions, per exemple, per gestionar certs impostos, mentre es reservaven altres operacions extraordinàries com ara l'emissió de rendes.

Tanmateix, cal avançar fins a la segona meitat de la dècada de 1360 o inicis de la següent per començar a documentar amb freqüència el recurs a sindicats més enllà dels vinculats a la representació institucional. A tall de mostra, en la gairebé vintena de processos de venda de violaris o rendes mixtes en nom de la ciutat d'abans de 1365, i tret d'una única excepció, els responsables de cercar els interessats a invertir i portar a la pràctica les transaccions foren sempre els mateixos membres de la juraderia autoritzats pel consell i, només de vegades, acompanyats per uns quants prohoms a manera d'assessors o adjunts (TAULA 47). En el cas de l'abastament frumentari, sense poder-ho precisar tant, s'observa a grans trets el mateix.

No és necessari insistir que els paral·lelismes formals en tots els sindicats no contradiuen el fet que, des d'un punt de vista funcional, les característiques de cadascun d'ells fossin distintes: tot i respondre, en essència, al ventall d'atribucions i competències assumides pel consell municipal, sovint s'orientaven a necessitats i a objectius bastant diferents. En els epígrafs que segueixen ens proposem, justament, passar revista a alguns dels tipus de sindicat més habituals a Girona entre aproximadament 1360 i 1440, tot classificant-los en funció de l'operació a què estaven destinats. Començarem pels representants del municipi a l'exterior, és a dir, els síndics de Corts, missatgers i nuncis en general. Endinsant-nos de nou en la vessant financera de l'administració local, seguirem amb els sindicats vinculats a la cerca de fórmules de finançament, de manera molt especial, la venda de violaris i censals. A continuació, analitzarem alguns aspectes dels sindicats tocants a l'abastament de queviures, sobretot de forment, que, tal com hem vist, acabà donant peu a estructures i

administracions prou consolidades a les darreries del període que analitzem. Deixarem per a un darrer apartat el comentari d'altres sindicats amb característiques molt més heterogènies i que tan sols fructificaren en moments puntuals sense gaires conseqüències.

b) Els sindicats de representació institucional: síndics de Corts i missatgers

Sota l'etiqueta de síndics habilitats per representar la universitat a l'exterior apareix una nòmina força extensa de diputats extraordinaris del consell. Abans de res, cal distingir els emissaris a què ens referirem aquí dels síndics i procuradors ordinaris nomenats anualment pels regidors i que gaudien d'un salari previst en la partida ordinària de la clavaria de les imposicions, tal com ja hem comentat (cap. 2.1.2.4. c). Així, els que ara ens ocuparan foren nomenats en circumstàncies concretes i davant de diferents necessitats, la importància de les quals explica el seu paper en termes polítics. I és que, tal com hem vist en capítols anteriors, de l'habilitat de molts missatgers depengué l'èxit dels processos negociadors mantinguts entre la corona i el municipi al llarg de tot el període estudiat. Si els incloem ara en aquest apartat i no entre les magistratures de l'aparell governamental del municipi és per coherència amb la figura polièdrica dels síndics o representants de la universitat que aquí intentem desgranar i, precisament, perquè, malgrat la rellevància de llur funció, no constituïren un ofici renovat cada any segons els mecanismes habituals. En contrapartida, en l'anàlisi prosogràfica trobem més convenient abordar el paper dels síndics dins dels contingents que exerciren poder polític a la ciutat.

Sigui com sigui, entre aquests síndics extraordinaris, a què les fonts gironins es refereixen sovint amb el terme genèric de nuncis, podríem establir dos o tres nivells¹²⁹². D'entrada, sobresurten els anomenats síndics de Corts i Parlaments, és a dir, els representants designats per unir-se a la nòmina de membres del braç reial arran de la convocatòria formal d'una assemblea. De tradició igualment arrelada, són els missatgers o ambaixadors que, per una decisió espontània i voluntària del govern municipal (encara que molt sovint

¹²⁹² Certament, la nomenclatura sobre els diversos perfils de representant municipal, així com el propi sentit de l'acció de representar són temes complexos i que requeririen anàlisis semàntiques detallades i abraçant una àmplia casuística que excedeixen els límits d'aquest apartat. Per un balanç d'aquests conceptes en la historiografia dels regnes hispànics, remetem, deixant de banda molta bibliografia que es podria citar d'època moderna, a: Juan Antonio BARRIO BARRIO, «Los procuradores del brazo real en las Cortes medievales del reino de Valencia», *Aragón en la Edad Media*, 21 (2009), p. 59-98, en especial p. 61-70. Cal assenyalar altres treballs que prenen com a marc de referència el regne de València, si bé aporten aspectes extrapolables arreu de la corona: Maria Rosa MUÑOZ POMER, «Autonomía ciudadana y poder regio en las cortes valencianas bajomedievales», *Sardegna e Spagna. Città e territorio tra Medioevo ed età moderna*, Archivio storico sardo, NS 2, Roma: Carocci, 2001, p. 81-108; EADEM., «Les assemblees médiévales de Valence et leurs actes parlementaires», *Parliaments, estates and representation*, 28 (2008), p. 27-56.

respongués a una sol·licitud prèvia), eren enviats, en especial, davant de les corts del rei, de la reina o dels infants, així com de vegades altres instàncies de poder, com les cúries d'alts delegats reials o d'oficials jurisdiccional ordinari, les corts arquebisbal o pontificia, les de senyors feudals o organismes com la Diputació del General¹²⁹³. La funció principal d'aquests legats era la de presentar súpriques i greuges, encetar negociacions de caràcter polític-fiscal o resoldre litigis¹²⁹⁴. Finalment, existien síndics amb la simple missió d'assegurar la participació de la ciutat en celebracions com les coronacions reials, per bé que, és clar, resulti difícil concebre emissaris que es limitaren a fer acte de presència en nom de la ciutat en un esdeveniment i no aprofitaren per establir convereses o relacions amb la cort i el seu entorn¹²⁹⁵.

Quant al cas dels síndics de Corts i Parlaments, cal dir que darrerament han estat objecte de força estudis en algunes ciutats i viles catalanes, i el que es desprèn de Girona és equiparable en força punts al que, per exemple, ja ha estat posat en relleu per Cervera i Lleida¹²⁹⁶. Igual que aquestes poblacions, la capital gironina, en tant que localitat subjecta a la jurisdicció reial, va ser convocada com a membre del braç corresponent a les diverses reunions de Corts i Parlaments que s'anaren celebrant al llarg dels segles baixmedievals i moderns. Així, la seqüència més habitual era que l'arribada d'una missiva reial amb la convocatòria de l'assemblea estamental donés peu a la reunió del consell, òrgan que escollia

¹²⁹³ Sobre la diversitat de destins possibles d'aquests nuncis, vegeu: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi...*, p. 309-322.

¹²⁹⁴ En aquest sentit, una de les comeses que en l'etapa inicial d'existència d'administracions locals assumiren amb més regularitat els síndics de representació fou la de negociar la quèstia, tal com ha estat posat en relleu a propòsit de la vila de Cervera: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Fiscalidad real y villas en Cataluña: de la ordenación del subsidio a su liquidación (el ejemplo de la «questia»/subsidio de 1338 y la villa de Cervera)», a D. MENJOT i M. SÁNCHEZ (coords.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge...*, vol. IV, p. 91-107.

¹²⁹⁵ En aquest sentit, tenim els casos de prestacions d'homenatge als nous reis, com el que requerí Joan I a principis de 1387, i del qual s'ocuparen dos gironins ben introduïts a l'entorn del nou monarca, el metge reial Guillem Colteller i el secretari Bartomeu Avellaneda: AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 40r-41r, 1387/04/29. A part de la que acabem d'esmentar, l'única situació més o menys clara en què individus nomenats pel municipi gironí es limitaren a fer acte de presència fou en les controvertides crides a l'host de finals del tres-cents. Vegeu, en especial, el cas ja esmentat de l'exèrcit convocat contra el vescomtat de Castellbó: cap. 1.3.2.4.

¹²⁹⁶ Vegeu, respectivament, pel segle XIV a la capital de la Segarra i pel quatre-cents a la ciutat del Segre: Max TURULL RUBINAT, «Síndicos a Cortes, perfil social, político e institucional de los representantes ciudadanos a Cortes y Parlamentos en Cataluña (1333-1393)», a ID., *El gobierno de la ciudad medieval...*, p. 213-252; P. VERDÉS PIJUAN, «"Car vuy en la cort..."», p. 185-214; Esther MARTÍ SENTAÑÉS, *Lleida a les Corts: els síndics municipals a l'època d'Alfons el Magnànim*, Lleida: Universitat de Lleida, 2006. Per altres territoris de la Corona d'Aragó durant els darrers segle medievals, vegeu: Bonifacio PALACIOS MARTÍN, «La representación municipal en Cortes. Estudio de la figura del procurador de Zaragoza a mediados del siglo XV» a Emilio SAÉZ *et alii.* (coord.), *La ciudad hispánica...*, vol. II, p. 1241-1267; María Rosa MUÑOZ POMER, «Las ciudades y las Cortes: la presencia de las oligarquías urbanas en las Cortes de Alfonso el Magnánimo», a *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*, « XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó », vol. III, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, p. 673-693; J. A. BARRIO BARRIO, «Los procuradores del brazo real...», p. 59-98.

els dos emissaris que es desplaçarien al lloc indicat per prendre-hi part¹²⁹⁷. En efecte, tot indica que dos era el nombre de representants que la ciutat de l'Onyar tenia dret a enviar-hi durant la baixa edat mitjana i inicis de l'edat moderna¹²⁹⁸. Alhora, com ja hem dit, quedava implícit que la facultat de nomenar síndics era exclusiva de l'anomenat consell general i, en qualsevol cas, l'únic que de vegades succeïa és que en transferís temporalment la competència als jurats¹²⁹⁹. D'altra banda, sobre el contingut de la procura o encàrrec als dos síndics cal precisar que, a requesta del monarca en convocar les assemblees, eren investits amb plens poders, és a dir, que els havien de permetre acceptar acords i comprometre's a resolucions en nom de la ciutat, així com consentir els donatius o altres ajudes que es pactessin¹³⁰⁰. Això no obstant, en casos excepcionals el govern de la ciutat de Girona declinà enviar-hi representants i delegà la funció representativa a un oficial de l'administració reial amb vincles gironins¹³⁰¹.

L'enviament de síndics a les Corts va alternar-se amb altres legacions, segons hem avançat, amb destins i propòsits diversos¹³⁰². La majoria de missatgeries foren enviades a la cort del rei o d'algun dels seus familiars i l'objectiu més habitual era el de defensar els privilegis del

¹²⁹⁷ Pot veure's la mateixa seqüència ben detallada pel cas de Cervera: M. TURULL RUBINAT, «Síndicos a Cortes, perfil social, político e institucional...», p. 224-226.

¹²⁹⁸ A la ciutat de Barcelona, en canvi, li'n corresponien 4, 3 a la vila de Perpinyà i també 2 a les ciutats de Lleida i Tortosa: E. MARTÍ SENTAÑÉS, *Lleida a les Corts...*, p. 96. En realitat, l'asseveració només pot fer-se a partir de les compilacions i pràctiques de corts dels segles XVI i XVII, ja que amb anterioritat devia tractar-se d'una circumstància regulada únicament pel costum.

¹²⁹⁹ Va passar, per exemple, amb les Corts que havien d'iniciar-se a Sant Cugat la primavera de 1419: AMGi, I.1.1., n. 45, f. 21v-22r, 1419/04/19. Vegeu cap. 2.1.2.1. b. Val a dir, a més, que alguns nomenaments no estigueren exempts de fortes distensions entre els membres del consell, com va passar a finals de 1362 davant de la convocatòria de Corts Generals a Montsó: AMGi, I.1.1., n. 5, f. 120r-121r, s.d.

¹³⁰⁰ Per un parell d'exemples que ho il·lustren: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, f. 85v-86v, 1364/02/12; AMGi, I.1.1., n.12, f. 12r-v, 1383/05/15. Vegeu, així mateix: M. TURULL RUBINAT, «Síndicos a Cortes, perfil social, político e institucional...», p. 226-227. Més informació i bibliografia específica sobre el que es podria considerar un autèntic debat entorn a la «plena potestas» dels síndics municipals a: E. MARTÍ SENTAÑÉS, *Lleida a les Corts...*, p. 67-70.

¹³⁰¹ Sabem que, succeí, en concret, en les Corts que se celebraren a Barcelona els anys 1372 i en les que tornaren a tenir com a escenari la ciutat comtal els anys 1379 i 1380. En totes dues ocasions es nomenà procurador Bartomeu Sirvent, escrivà del rei, com comentarem, originari de Torroella de Montgrí. Respectivament: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 86v-87v, 1372/06/05; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. de 1380, f. 9r-v, 1380/01/30.

¹³⁰² Sobre aquestes missatgeries extraordinàries al marge de Corts i Parlaments, vegeu els estudis que s'hi han dedicat per la vila de Cervera i la ciutat de Barcelona: P. VERDÉS PIJUAN, «"Car vuy en la cort..."», p. 185-214; Stéphane PÉQUIGNOT, «"De bones et tres gracieuses paroles": Les entretiens d'Antoni Vinyes, syndic de Barcelone, avec le roi d'Aragon Alphonse le Magnanime (Naples, 1451-1452)» a Stefano ANDRETTA *et alii* (dir.), *Paroles de négociateurs. L'entretien diplomatiques de la fin du Moyen Âge à la fin du XIXe siècle*, Rome, 2010, p. 27-50; ID., «"La pràctica de aquesta ciutat e principat": Réflexions sur l'action diplomatiques des autorités catalanes à la veille et au début de la guerre civile (1461-1464)», a Gisela NAEGLÉ (ed.), *Faire la paix et se défendre à la fin du Moyen Âge*, München: Oldenbourg Verlag, 2012, p. 163-188; ID., «Le travail de négociation à Barcelone au XVe siècle», *Revue de Synthèse*, 133/2 (2012), p. 215-233. I sobre el mateix cas de la ciutat comtal cal no perdre de vista les aportacions ja clàssiques de Josep M. MADURELL MARIMON, «Legaciones barceloneses en la Corte de los Reyes Católicos (1479-1484)», *Hispania*, 17 (1957), p. 163-254; ID., *Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso V de Aragón*, Barcelona: CSIC, 1963.

municipi davant d'alguna «novitat» que es volia introduir o de demandes fiscals presentades fora del marc de les assemblees amb els braços. Serveixin d'exemple de com s'organitzaren i dels mecanismes emprats per traslladar les instruccions als nuncis des del govern municipal les negociacions fiscals iniciades a partir d'aproximadament 1370 que ja hem descrit (cap. 1.3.3.).

Més enllà del que ens mostra aquesta darrera seqüència, hem de tenir present que, si bé les legacions a la cort reial van constituir el model preponderant, en conjuntures concretes se n'enviaren també davant d'alts càrrecs de l'administració reial, com fou el cas del governador general de Catalunya, així com davant de dignitats eclesiàstiques com l'arquebisbe de Tarragona o, excepcionalment, la cort del Papa, amb motiu de conflictes, sovint d'arrel fiscal, que esclataren amb el clergat¹³⁰³. Algunes més s'orientaren a cultivar les relacions amb diversos senyors amb interessos dins dels radis d'influència de la capital gironina¹³⁰⁴. Tampoc faltaren síndics per segellar acords amb els habitants de la vegueria i batllia de Girona, un col·lectiu molt afectat per les obres d'emmurallament de la ciutat¹³⁰⁵. Així mateix, cal advertir que, si bé el nombre de síndics de Corts estava fixat pel costum, res no regulava quants individus havien de nomenar-se en les missatgeries extraordinàries. De vegades es prengué l'exemple dels procuradors a les assemblees i hi acudiren dos emissaris, tot i que en força d'altres s'encomanà la tasca a un únic representant, alhora que en situacions esporàdiques el sindicat s'amplià a tres components o més¹³⁰⁶.

De tota manera, les principals discussions sobre les ambaixades giraren entorn als procediments per finançar-les. En efecte, qualsevol sindicat era acceptat amb la condició implícita d'una gratificació, que variava segons el temps i els esforços que s'hi dedicaven. Alhora, desplaçar-se fora de la ciutat sempre comportava despeses de transport o per d'altres conceptes (com ara les taxes oficials o també extraordinàries pagades en qualsevol tràmit a la cort) que, malgrat que el nunci les anticipés, havien de ser cobertes per la

¹³⁰³ En relació al primer cas, l'any 1401 dos representants anaren davant del noble Bernat Alemany de Cervelló (AMGi, I.1.1., n. 36, f. 23v-24r, 1401/06/01). Respecte del segon, a tall d'exemple, s'enviaren emissaris en més d'una ocasió davant de la mitra tarragonina per resoldre els perjudicis que provocava a mercaders gironins el cobrament de lleudes al castell costaner de Tamarit (AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, f. 23r-v, 1358/06/09; AMGi, I.1.1., n. 18, f. 86v, 1389/09/17); o s'arribà a la cort papal per excusar la universitat gironina de les injúries comeses al bisbe de Girona i als seus vassalls en la campanya de percepció d'imposicions lligada a un dels primers subsidis de les guerres mediterrànies dels anys 1350 (AMGi, I.1.1., n. 2, f. 104r-v, 1355/11/06).

¹³⁰⁴ Per exemple, s'envià un missatger en una ocasió per entrevistar-se amb el noble Bernat de Cabrera que, en el marc de la Guerra contra Castella, l'any 1362 es trobava a Perpinyà: AMGi, I.1.1., n. 5, f. 159r, 1362/10/22.

¹³⁰⁵ AMGi, I.1.1., n.10, f. 46v, 1380/12/24; AMGi, I.1.1., n. 22, f. 23r, 1390/12/10.

¹³⁰⁶ Succeí, per exemple, en la conflictiva legislatura de 1384, quan els òrgans de govern local havien estat intervinguts des de la monarquia i s'envià una legació per defensar els privilegis de la ciutat integrada per dos nuncis, que acabaren essent acompanyats per tres altres prohoms: AMGi, I.1.1, n. 13, f. 18r-19v, 1384/06/10.

tresoreria local¹³⁰⁷. En conseqüència, a Girona, com en altres poblacions catalanes, s'hagué d'iniciar tot un procés de codificació d'aquests costos¹³⁰⁸.

Espigolant entre la documentació que fa referència a la constitució de síndics de representació, disposem de certes pistes dels salaris pagats i d'indicis de diferències en funció de la categoria professional dels emissaris¹³⁰⁹. Això no obstant, no sembla que el problema essencial fos el volum de les despeses generades pels nuncis, sinó les dificultats per trobar a aquest efecte un expedient dins de l'aparell fiscal i financer del municipi que no condicionés la gestió del deute censal. El punt àlgid de la controvèrsia s'entreu al voltant de l'any 1380, coincidint precisament amb la primera gran temptativa de redreç de les finances locals. A grans trets, es dubtava si era encertat pagar els salaris i les despeses de les legacions amb el producte de les impositcions. Davant d'això, les cèlebres ordinacions de 1377 expedides per la cort de l'infant Joan marcaren la línia a seguir: comptant que els impostos indirectes només servirien per pagar els interessos de violaris i censals, així com els salaris ordinaris, qualsevol despesa extraordinària per missatgeries o altres raons s'havia d'abordar per «via de tayla o talles»¹³¹⁰. El privilegi que confirmava alguns dels punts

¹³⁰⁷ Així, d'altra banda, els missatgers, com la resta de síndics, havien de passar comptes amb els tresorers municipals en acabar la seva comesa, si bé no sembla que es convertissin en titulars de veritables administracions efímeres com en el cas dels designats per gestionar el deute.

¹³⁰⁸ Sobre els costos de representació que havien d'assumir les administracions municipals catalanes vegeu, en especial: M. TURULL RUBINAT, «Síndicos a Cortes, perfil social, político e institucional...», p. 228-252; P. VERDÉS PIJUAN, «Car vuy en la cort...», p. 198-201. Com mostra, sobretot, aquest últim autor, entre els costos hi tenien un pes gens negligible les taxes o, fins i tot, regals que calia fer als membres de la cort per aconseguir entrevistes amb el sobirà o agilitzar certs tràmits. Pel que fa a l'il·lustratiu exemple de les ciutats flamenques respecte dels ducs de Borgonya, on, entre finals del segle XIV i inicis del XV, havien esdevingut habituals els presents als oficials i funcionaris de l'entourage ducal: Marc BOONE, «Dons et pots-de-vin, aspects de la sociabilité urbaine au bas Moyen Âge», *Revue du Nord*, 70 (jul-set 1988), p. 471-487.

¹³⁰⁹ En aquest sentit, de cara al nomenament de síndics per les Corts Generals de Montsó de 1362-63, el consell autoritzà els regidors prometre als finalment escollits 21 s. per dia de salari, xifra que augmentaria a 25 s. en cas que fossin juristes reputats: AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 45v-46v, 1363/08/05. L'any 1366 el consell, sense la necessitat de designar nous síndics, aprovà que la suma es rebaixaria lleugerament a 20 s., per bé que augmentaria la dels experts en lleis (30 s./dia): AMGi, I.1.1., n. 6, f. 59r-v, 1366/09/28. Les dades de què disposem per moments posteriors, en canvi, apunten a una davallada dels salaris a finals de la dècada de 1360, seguit d'un nou augment un decenni després que, finalment, al segle XV avançà cap a una estabilització entorn als 25 s./dia que acabà caient als 20 s./dia: AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 119v-121v, 1367/10/20 (15 s./dia); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, s.f., 1375/08/28 (30 s./dia); ACA, C, reg. 1267, f. 79v-80r, 1380/02/08, Barcelona (35 s./dia); AMGi, I.1.1., n. 46, f. 31v-35r, 1421 (25 s./dia); AMGi, I.1.1., n. 50, f. 7r-10r, 1430/01/03 (20 s./dia); AMGi, I.1.1., n. 52, f. 92r-94v, 1435/11/04 (20 s./dia); AMGi, I.1.1., n. 55, f. 15v-16r, 1439/01/19 (20 s./dia). A tall de comparació, observem que la forquilla de retribucions a la vila de Cervera per la segona meitat del segle XIV se situava uns quants punts per sota: M. TURULL RUBINAT, «Síndicos a Cortes, perfil social, político e institucional...», p. 229-230. Quant a legacions extraordinàries, les remuneracions rebudes resultaven molt més variables, encara que a l'alçada del decenni de 1420 es parlava d'un salari acostumat de 20 s./dia, cosa que féu equiparar-la amb la dels síndics de Corts. Ho veiem, per exemple, a: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, reg. de 1380, f. 3v, 1380/01/15 (18 s. 6 d. per dia); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, llib 1380, f. 94v, 1380/09/07 (25 s./dia); AMGi, I.1.1., n. 31, f. 25v-26v, 1394/12/28 (25 s./dia); AMGi, I.1.1., n. 36, f. 62r, 1402/04/20 (5 s./dia); AMGi, I.1.1., n. 43, f. 61r, 1414/09/27 (25 s./dia); AMGi, I.1.1., n. 47, f. 40r, 1424/10/18 (20 s./dia); AMGi, I.1.1., n. 55, f. 103r, 1440/10/24 (20 s./dia).

¹³¹⁰ *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona).

essencials d'aquestes disposicions intentava resoldre també un altre problema. I és que diversos missatgers, donades les dificultats per cobrar les bestretes i salaris, només arribar davant de l'autoritat corresponent, sol·licitaven una provisió que els ho garantís. Aleshores, doncs, es prohibia qualsevol provisió amb aquesta finalitat¹³¹¹. Malgrat tot, en etapes posteriors seguí havent-hi encesos debats.

En resum, la transcendència política d'algunes missatgeries queda fora de dubte. A més, el problema dels emoluments ens il·lumina sobre un altre component indestruïble de qualsevol sindicat i també, doncs, dels de representació: l'obligació dels escollits de realitzar bestretes. Per consegüent, aquests síndics adquirien un rol financer que, tal com intentarem indagar en un proper capítol, de vegades condicionava llur participació en el sistema fiscal local.

c) Els síndics per a l'obtenció de crèdit i la gestió del deute

Els síndics dedicats a coordinar les emissions de renda o d'altres processos relacionats amb l'obtenció de crèdit i la gestió del deute de la hisenda local resulten un dels exponents més clars del model que hem procurat presentar dels síndics d'un municipi com Girona. A banda de ser dels més habituals al llarg de l'època que ens ocupa, els criteris que en regien la designació i els protocols d'actuació foren dels més ben regulats. De fet, llur comesa quedava perfectament enquadrada dins del marc legal tocant a l'endeutament de les viles i ciutats del principat¹³¹².

Com hem anat repetint, la possibilitat que una localitat de reialenc recorrés a la venda de violaris, rendes mixtes o censals per finançar-se estava condicionada a la petició d'una llicència del monarca¹³¹³. Les concessions expedides a favor de la ciutat de l'Onyar

¹³¹¹ Ll. Verd, doc. 340 (1386/11/19). En efecte, documentem el cas del sindicat de Pere II Prat i Francesc II Adroer, els quals maldaren per aconseguir tant del rei com de l'infant disposicions que els assegurassin avantatges en la disputa que ja s'havia iniciat amb els jurats pels emoluments que els correspondrien: ACA, C, reg. 1256, f. 77r-78r, 1377/05/12, Barcelona; ACA, C, reg. 1795, f. 38v-39r, 1379/06/11, Girona.

¹³¹² J. M. FONT RIUS, «La administración financiera en los municipios...», p. 627-628.

¹³¹³ Recordem que, malgrat una pragmàtica del rei Pere III promulgada el març de 1363 a les Corts de Montsó que prohibia als municipis de reialenc la venda de noves rendes, excepte si es destinaven a rescatar productes d'interès més elevat, el mateix monarca i els seus successors seguiren expedint llicències per dur a terme emissions. I, de fet, amb aquesta llei potser es garantia, per damunt de tot, l'obligació de les universitats de sotmetre la seva voluntat d'endeutar-se a examen de la corona i de sol·licitar-ne una concessió, és clar previ pagament d'una taxa. Sobre aquests aspectes: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública...*, p. 360-362. Pel que fa a l'edició del document: P. VERDÉS PIJUAN, «Per ço que la vila...», p. 363-364. Quant a un seguiment de les llicències atorgades a la vila de Cervera amb posterioritat a 1363 (en concret els anys 1364, 1368 i 1382): P. VERDÉS PIJUAN, «"Per tal que no calgués a logre manlevar"»..., p. 43-50. També val la pena recordar que, sense anar més lluny, l'infant Joan, en tant que duc de Girona, aplicà una estratègia similar pel

facultaven els jurats i prohoms de la universitat perquè procedissin a obtenir crèdit, bé personalment, bé a través dels síndics que aquests nomenessin: «cedimus et licenciam ac facultatem plenariam impartimur vobis, dictis juratis et probis hominibus prefate civitatis Gerunde» (...) «vos aut syndicum seu syndicos vestros constitutos vel constituendos»¹³¹⁴.

Dins d'aquests paràmetres, des del consell es permetia als síndics dur a terme l'emissió de productes financers de la tipologia i fins al capital màxim que s'especificaven en la llicència corresponent. Alhora, se'ls autoritzava a completar tots els procediments requerits en cada operació, i se'ls atorgaven els poders necessaris per fer-ho, és a dir, molt a grans trets: se'ls permetia buscar compradors (amb la possibilitat d'operar a través de corredors i subhastes); rebre els preus o sumes obtingudes per cada renda tot expedint-ne els rebuts pertinents i destinant les quanties a les finalitats previstes; assignar sobre les imposicions recaptades pel municipi i sobre tots els béns i singulars de la universitat els drets de cobrament d'una pensió adquirits pels compradors o prestadors i, en especial, oferir totes les seguretats i les garanties en nom de la comunitat que sol·licités el creditor i que quedarien recollides en cadascun dels contractes d'emissió o compra-venda¹³¹⁵. En els casos més esporàdics que, com hem vist, la ciutat de l'Onyar hagué d'obtenir capitals mitjançant *mutua*, barates o d'altres productes a curt o mig termini, els mecanismes legals emprats per donar validesa a l'actuació d'un síndic foren gairebé idèntics.

A tenor del que ens mostren alguns dels trasllats de comptes dels sindicats de més abast o d'altra documentació dispersa dins dels llibres de negocis del consell, l'activitat dels síndics nomenats per emetre deute s'estructurà *grosso modo* en les fases següents. En primer lloc, els corresponia sondejar el mercat a la recerca de particulars interessats a prestar alguna fracció de les quantitats que feia falta reunir. Segons ja hem comentat, en el cas de Girona (segurament com el d'altres grans poblacions), el mercat prioritari sempre fou el que s'obria dins de la mateixa comunitat de veïns, si bé en algunes conjuntures calgué anar expressament a parròquies de la rodalia, a punts més allunyats dins del bisbat o, fins i tot, a la ciutat de Barcelona per trobar compradors. Desplaçaments semblants foren necessaris

cas específic de la ciutat de l'Onyar des del moment que les ordenacions de 1377 impedien a les autoritats gironines, sota pena de 1.000 florins, tornar a invertir de poders cap més síndic per vendre censals després dels instituïts pel procés de reducció d'interesos dut a terme entre 1377 i 1380: *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona).

¹³¹⁴ A tall de mostra: AMGi, I.3.3.2.4., RG:43136, f. 1v-2r, 1397/12/07 (lletra de 1397/08/14).

¹³¹⁵ A propòsit dels sindicats i de les clàusules habituals de les cartes de venda, vegeu: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública...*, p. 347-348, 370-374. Per més detalls sobre les clàusules dels instruments de crèdit: Daniel RUBIÓ MANUEL, «L'estructura diplomàtica dels censals morts i els violaris», a Josep SERRANO DAURA (ed.), *El territori i les seves institucions històriques*, vol. II, Barcelona: Fundació Noguera, 1999, p. 843-863.

quan s'hagué de renegociar les condicions d'un títol de deute o pactar la redempció d'una renda i la cancel·lació del contracte¹³¹⁶.

El síndic, en principi, era qui anava a trobar-se personalment amb tots els implicats. Això no obstant, tenim constància que per rastrejar ofertes de vegades es recolzaren en pregoners que anunciaven públicament l'operació que el consistori volia dur a terme, a la vegada que en corredors o professionals de la intermediació que eren capaços de trobar gent disposada a acceptar les condicions dels contractes tenint en compte allò previst en cada moment des de l'administració local¹³¹⁷. Així mateix, en algunes de les conjuntures financeres més compromeses per la tresoreria gironina els mateixos síndics hagueren de confiar en els serveis de saigs del batlle o altres agents executors per constrènyer a habitants de la ciutat a fermar en els sindicats i les procures corresponents: sense el suport visible d'una part significativa de la comunitat ciutadana, la suspicàcia dels inversors i, al capdavant, la dificultat per entaular pactes amb potencials prestadors augmentaven¹³¹⁸. En algun cas extrem, la missió d'aquests auxiliars fou directament la de pressionar la població local perquè comprés el deute que volia emetre el govern municipal¹³¹⁹.

La contractació d'aquests col·laboradors tenia per descomptat un cost, però tan sols representava una despesa més de les que el síndic havia de cobrir en un procés d'emissió. Havia d'assumir, igualment, els honoraris del notari que escripturava les cartes de compra-venda dels violaris o dels censals i els dels escrivans del batlle o del veguer reials i de l'oficial del bisbe per les confessions judicials expedides pels jutges de les respectives corts,

¹³¹⁶ Aquests viatges dels síndics del municipi, normalment al llarg d'àrees amb qui es mantenien estrets vincles comercials o econòmics en general, també s'han deduït a partir de la geografia dels creditors de viles com Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, «Per tal que no calgués a logre manlevar»..., p. 73-77.

¹³¹⁷ Generalment, aquest recurs coincidí amb algunes de les operacions d'emissió més complexes, que perseguïen ingressar majors quantitats i en què, en definitiva, calgué esprémer totes les possibilitats del mercat anant, fins i tot, fora de Girona. A tall d'exemple: AMGi, I.3.3.2.4., reg. 43114, f. 144v, c. 1380; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 37r-v (1390/07/13), f. 40r (1390/09/05), f. 42r (1390/10/15), f. 46v (1390/12/08). En casos posteriors, però, sembla que, sense gaires més responsabilitats per assumir, els síndics confiaren directament a escrivans o causídics de la ciutat les negociacions amb alguns nobles *a priori* interessats a adquirir una renda o amb qui s'havia de revisar les condicions d'una ja vigent: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11672, s.f., 1390; AMGi, I.1.1., n. 29, f. 64r, 1394/12/10; AMGi, I.1.1., n. 33, f. 41v, 1397/10/10.

¹³¹⁸ Per exemples d'això: AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 135r-136v, 1365/12/15; AMGi, I.1.1., n. 16 bis., f. 12r, 1387/01/05; AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11672, s.f., 1390; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 104r, 1390/09/15; AMGi, I.1.1., n. 23, f. 37r, 1391/02/21; AMGi, I.1.1., n. 24, f. 11v-16r, 1391/05/27. A la vila de Cervera, com a mínim l'any 1366, també es documenten reticències de certs veïns a comprometre's a signar en els contractes d'emissió: P. VERDÉS PIJUAN, «Per tal que no calgués a logre manlevar»..., p. 46.

¹³¹⁹ A propòsit de la situació límit en què se subscribí un salari clarament «pro compellendo diversos singulares dicte civitatis ad emendum de dictis censualibus cum dicta civitas non posset invenire emptores qui emerent de dictis censualibus quam compulsionem fecimus causa tam per viam pignorum quam per impositiones penarum»: AMGi, I.1.1., n. 20, f. 42v, 1390/03/16. A la ciutat de Manresa també es documenta una iniciativa en aquesta línia l'any 1399, per bé que és possible que allí, per contra, no s'acabés materialitzant: M. TORRAS SERRA, «El deute públic a la ciutat de Manresa...», p. 171, nota 47.

que reforçaven les garanties exigides pels compradors, les taxes de les escriptures de terç registrades davant d'aquestes instàncies judicials, alhora que, de vegades, les de les còpies autenticades dels sindicats i procures que alguns censalers sol·licitaren¹³²⁰. Així mateix, en alguns casos en què ja s'havia previst quin seria el destí dels fons obtinguts amb les vendes de censals, el mateix síndic, de seguida que ingressava quantitats, les lliurava als diferents creditors¹³²¹.

Mentre no es completava la rebuda de totes les sumes prestades o es liquidaven definitivament els comptes de l'administració corresponent, els síndics de vegades es veien obligats a realitzar bestretes prou significatives i, de retruc, assumir un paper financer. En aquesta línia, ens consta que uns quants hagueren d'anticipar pagues pels conceptes esmentats o per altres despeses lligades a desplaçaments fora de Girona, és a dir, per dietes, allotjament i transport. No era estrany, fins i tot, que, davant de la trigança a obtenir les llicències reials imprescindibles per encadenar emissions i de la urgència de capitals, els síndics avancessin els diners necessaris dels seus propis cabals¹³²².

Tot plegat explica que els síndics fossin retribuïts per la seva tasca. Tanmateix, no sembla que s'acabés definint mai un quadre concret de tarifes pels serveis prestats i, com hem dit, la taxació anà generalment a càrrec dels jurats habilitats pel consell o dels propis «rebedors» de comptes en consentir retencions en concepte de salari en el moment de tancar l'audició

¹³²⁰ Per alguns exemples d'aquestes confessions judicials: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *La deuda pública...*, p. 417-428. Per mostres del pagament d'aquests tràmits: AMGi, I.3.3.2.4., reg. 43114, f. 141v, 144v, 145r, c. 1380; AMGi, I.3.3.1.5, llig. 3, f. 263v-267v, c. 1390; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 35r (1390/06/11), 38v (1390/08/20). Els síndics que actuaven en nom de la universitat gironina n'estaven òbviament exempts, però els que acudien a Girona per col·locar deute en nom d'altres poblacions havien de pagar també la imposició corresponent amb què el govern local gravava les transaccions immobiliàries i altres intercanvis econòmics. Quan els gironins hagueren, però, de recórrer al mercat del deute barceloní a finals de la dècada de 1370, satisfieren religiosament la taxa de 4 d./ll. sobre cada capital prestat percebuda per la hisenda municipal de la ciutat comtal: AMGi, I.3.3.2.4., reg. 43114, f. 144v, c. 1380.

¹³²¹ Succeí, per exemple, en el cas de Francesc II Santceloni, que entre 1389 i 1390 assumí un sindicat lligat a la defensa per l'entrada de companyies liderades per Bernat d'Armanyac i, a banda de rebre els preus dels censals emesos i liquidar les despeses inherents a l'operació, també lliurà, sempre fent constar que era per voluntat i consentiment dels jurats, diverses sumes a alguns missatgers de la ciutat a qui es devien salaris i a gent diversa que intervingué en la fortificació de les muralles de la ciutat: AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11672, s.f., 1390.

¹³²² Quant a exemples de despeses de desplaçaments vinculades a processos d'emissió o renegociació del deute, amb ítems com ara «llogués de bèsties i macions nostres»: AMGi, I.3.3.2.4., reg. 43114, f. 140v, 141v, 142r, c. 1380. Vegeu com a mostra de la segona situació esmentada una bestreta que un síndic hagué de fer a l'espera d'una concessió per emetre censals que no arribava i per tal que no cessessin les obres realitzades a la riba del Ter. Reconegué l'avançament en una escriptura que fou cancel·lada tan bon punt s'obtingué la llicència: AMGi, I.1.1., n. 48, f. 37v-38r, 1426/07/06.

del sindicat. De fet, el mitjà principal per percebre aquesta remuneració fou l'habitual deducció dels ingressos obtinguts¹³²³.

d) Els sindicats per a les obres de les muralles

Al marge del que suposava per un ciutadà ser designat síndic per una operació de tanta volada com era emetre deute, les ocupacions temporals al servei de l'administració local no es limitaren als sindicats de representació ni als vinculats a la venda de rendes en forma de deute públic. Tal com hem pogut veure en el capítol anterior, uns dels projectes que absorbí més recursos i requerí majors esforços per part de la comunitat fou el de l'emmurallament dut a terme al llarg de la segona meitat del segle XIV i les primeres dècades del següent. Al mateix temps, el desplegament d'efectius en la direcció i la gestió dels treballs fou considerable.

En efecte, d'entre les administracions que aparegueren a Girona al costat de la clavaria de les imposicions i de la caixa directament controlada pels jurats, cal destacar, sens dubte, les que es crearen en les successives fases d'ampliació i millora de les muralles de la ciutat durant el darrer terç del segle XIV. No en va, l'aparició de gestors en les obres d'emmurallament coincidí en el temps amb el procés ja descrit de consolidació de la hisenda local i d'organització de les seves partides bàsiques d'ingressos i de despeses entre aproximadament 1360 i 1380. Els sindicats relacionats amb les obres dels «murs» foren, doncs, des del punt de vista de les arque locals, dels que tingueren una missió més compromesa i amb major transcendència, en la mesura que, com a mínim fins a finals del tres-cents, donaren peu a administracions força autònomes respecte de les tresorereries principals.

¹³²³ Quant a taxacions per part dels jurats: AMGi, I.1.1., n. 20, f. 42v, 1390/03/18; AMGi, I.1.1., n. 22, f. 30v-31r, 1390/12/31; AMGi, I.1.1., n. 23, f. 34v, 1391/02/15; AMGi, I.1.1., n. 23, f. 39r-v, 1391/03/02; AMGi, I.1.1., n. 24, f. 64v-65r, 1391/12/18; AMGi, I.1.1., n. 25, f. 51v-55r, 1392/06/10; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 78v-79r, 1402/12/16. A propòsit d'un cas esporàdic en què la taxació anà a càrrec dels regidors amb tot el consell convocat i reunit: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 96r-97r, 1403/03/16. Per un altre en què els jurats transferiren la competència explícitament als auditors de comptes: AMGi, I.1.1., n. 46, f. 139r-v, 1423/05/04. A tenor de la segona i la tercera referència, sembla que la quantitat atorgada es calculava a partir de la suma de sindicats encomanats, però, tenint en compte el nombre de contractes de rendes completats i, sobretot, el conjunt global de capitals gestionat. En qualsevol cas, els dos gironins que havien estat síndics reberen per 4 i 5 sindicats, respectivament, 70 i 40 florins. En alguna ocasió puntual, com ara amb motiu de l'important sindicat per a la reducció d'interessos i sanejament del deute de finals de la dècada de 1380, el consell nomenà dos juristes de la ciutat per estipular la remuneració que corresponia als dos mercaders que havien estat diputats per aquella operació: AMGi, I.1.1., n.10, f. 44r-45v, 1380/11/24.

Com hem vist, les muralles de Girona estigueren molt de temps en el punt de mira de l'administració reial, igual que les d'altres enclavaments amb certa importància estratègica de la Corona ¹³²⁴. De fet, la continuïtat de les obres no hauria estat possible sense l'articulació d'un dispositiu per a la coordinació dels treballs ni tampoc un altre per a la provisió de fons per finançar-los. Encara que només una part d'aquest entramat de l'"obra dels murs" estava integrat per individus que podem considerar pròpiament síndics designats pel consell, vegem-ne la composició global a fi d'entendre millor l'abast i els límits del seu rol.

S'ha d'admetre, des de bon principi, que la documentació disponible és força escassa, comparant-la amb la conservada en relació amb el deute del municipi, i que farà falta espigolar notícies entre els assentaments dels llibres de negocis del consell i dels jurats. Davant l'absència de registres notariais específics d'aquesta obra, els pocs trasllats de llibres de comptes que es conserven per algunes fases resulten massa aïllats per comprendre'n la majoria d'aspectes. Malgrat tot, el gran interès de la monarquia en el projecte es tradueix en un conjunt important de provisions i missives de tota mena que aporten força llum des d'una perspectiva diferent de la que prové dels òrgans de govern locals.

Així, un dels primers passos en l'articulació de les esmentades estructures de gestió es troba en el nomenament fet pel rei Pere III, el mes d'octubre de 1362, del patrici Francesc I Santceloni, el jurista Pere II Prat jurista i el mestre cirurgià Bernat I Sarriera, tots tres ciutadans de Girona, com a obrers dels treballs aleshores en curs. Homes de confiança del monarca, de qui havien estat consellers en diverses ocasions, dirigirien les obres segons les directrius marcades per un comissari enviat expressament per la Corona a la ciutat ¹³²⁵. Sembla, doncs, que l'any 1362 es posaren les bases del dispositiu que havia de permetre prosseguir els treballs durant uns quants anys. L'organigrama articulat en primera instància s'anà adaptant a les necessitats que aparegueren, per exemple, en les fases de construcció de murs als diferents recintes dels ravals de la ciutat, tot i que allò assentat a la dècada de 1360 tingué força continuïtat al llarg del darrer terç del segle XIV.

¹³²⁴ Recordem la síntesi més actual sobre el tema: P. VERDÉS PIJUAN, «Els processos d'«emmurallament»...», p. 130-137.

¹³²⁵ ACA, C, reg. 1181, f. 176r-v, 1362/10/23, Girona. Dos dels obrers designats aleshores, Pere II Prat i Bernat I Sarriera, assumiren l'ocupació durant força temps i, com veurem, se'ls recordava per això dècades més tard. De tota manera, el mes de juliol anterior es denominaven comissaris de les obres el mateix Sarriera i Jaspert de Campllong, de fet, un altre gironí que també exercí diversos càrrecs dins de l'administració reial, si bé cal imaginar que recaigueren sobre aquest segon d'altres responsabilitats que l'apartaren de l'afer que ara tractem: Ll. R., vol. I, doc. 257 (1362/07/26).

Des de bon principi, com veïem, aparegueren uns obrers designats pel rei i que exerciren aquesta funció durant força anys. També fou el propi monarca qui, en els moments de més urgència, envià un comissari extraordinari o un capità. Normalment es tractava d'un aristòcrata amb experiència militar i que havia liderat contingents de l'host reial en conflictes previs. El destinava a la ciutat amb la consigna clara d'instar els prohoms locals a perseverar en el projecte d'emmurallament, a més d'organitzar-ne en pocs dies la defensa tot reunint l'armament necessari i reforçant els flancs més dèbils del recinte¹³²⁶. Així doncs, davant de la presència freqüent d'un comissari especial delegat pel rei i del nomenament de dos obrers aliens al govern municipal, el paper dels magistrats de l'administració gironina en la direcció de les obres quedà en un segon pla fins ben bé la dècada de 1390.

En aquest sentit, l'octubre de 1366 els jurats aconseguiren un privilegi del rei en què els donava plena potestat per disposar sobre la construcció de les muralles, designar el personal encarregat d'executar les obres i implantar procediments fiscals, com ara talles a les quals haurien de contribuir tots els habitants de la ciutat (i en principi, també, els de la batllia i la vegueria). Això no obstant, les seves facultats estaven sotmeses a l'aprovació dels dos obrers nomenats pel rei que continuaven encapçalant el procés, Bernat I Sarriera i Pere II Prat¹³²⁷. Per consegüent, mentre que els obrers habilitats pel monarca es reservaren l'exclusiva de decisions com ara la definició del traçat i les característiques precises dels

¹³²⁶ A banda de Berenguer d'Abella ja esmentat en el capítol anterior, l'enviat pel Cerimoniós a Girona l'any 1362 fou Asbert Satrilla i l'any 1374 el mateix monarca hi tornà a destinar un noble del sèquit reial a títol de capità, Galceran de Vilarig, qui, per altra part, percebé un salari de 10.000 s. costejat per la mateixa tresoreria local. Per ordre de menció: ACA, C, reg. 1181, f. 176r-v, 1362/10/23, Girona; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 42r-45r (1374/08/26), 68v-69r (1374/11/07). Malgrat això, l'any 1370, arran del pas de les companyies de Bertrand de Guesclin, el rei designà el bisbe de Girona en persona com a capità de la demarcació: M. RODRIGO LIZONDO (ed.), *Col·lecció documental de la Cancelleria...*, vol. II, doc. 610 (1370/07/13). En el marc de la segona guerra emporitana entre el bienni de 1384 i 1385, assumí la capitania de la ciutat, batllia i vegueria el cavaller Francesc Santcliment, mentre que, l'any 1390, ho feren, successivament, els nobles Bernat de Cabrera, Bernat Alemany d'Orriols i possiblement Berenguer de Cruïlles, i, en darrer terme, l'any 1396, els donzells Pere Galceran de Cartellà i Ramon des Castlar, també l'un rere l'altre: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 5r-v, 1385/01/13; AMGi, I.1.1., n. 20, f. 17r-ss, 1390/01/08; AMGi, I.1.1., n. 20, f. 56v-57v, 1390/04/15; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 32v, 1390/06/09; AMGi, I.1.1., n. 32, f. 18bis-v, 1396/09/23; AMGi, I.1.1., n. 32, f. 48r-ss: 1396/12/05. Aquests capitans tingueren plena potestat per deliberar sense atendre ni als jurats ni al consell de la ciutat, per bé que, a partir de 1385, tot fa pensar que cada cop hagueren de tenir més en compte el govern local i que sovint es nomenaren grups de prohoms per assessorar-los en les seves decisions. Per exemple: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 6r, 1385/01/14. En aquests dates, arran d'un capítol de les Corts de Montsó de 1376, també quedà fixada la prohibició que els capitans exigissin retribucions als municipis, segons, per exemple, una còpia que se'n recollí en el cartulari més antic de Girona: Ll. Verd, doc. 336 (1385/04/19). Vegeu sobre la figura d'aquests capitans: F. SABATÉ CURULL, *El territori de la Catalunya medieval...*, p. 220-225. I, en especial, pel que fa referència a l'entrada de 1389-90: M. T. FERRER I MALLOL, «La organización militar en Cataluña...», p. 119-222, concretament p. 188-189. A propòsit del cas de la vila de Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat...», p. 696.

¹³²⁷ C. Pergamins, vol. I, doc. 543 (1366/10/27).

murs o la necessitat de possibles expropiacions i enderrocaments, els jurats i el consell tingueren competències efectives únicament en l'àmbit de la gestió econòmica.

De tota manera, com veurem, l'equilibri d'atribucions s'anà decantant cada cop més a favor del govern municipal. Així, constatem que, l'any 1369, Sarriera i Prat, els dos obrers designats pel rei, seguïen al càrrec, si bé, una dècada després, Sarriera, ja difunt, havia estat rellevat per Lluís Estruç i aquest ciutadà continuà al costat de Pere II Prat fins aproximadament 1380. Llavors constava com a acompanyant del citat jurista el mercader Pere II Ferrer¹³²⁸. L'any 1389, en canvi, la dupla d'obers havia estat totalment renovada: ho eren el draper Bernat II Ferrer i el seu concitadà Francesc I Santceloni, encara que foren de nou substituïts al cap de poc temps per Bernat I Estruç i Bonanat I Cerir¹³²⁹. En aquesta última data, tanmateix, no queda clar si havien estat elegits pel rei o, més aviat, pels jurats. De fet, des de la dècada de 1380 és possible que els edils haguessin nomenat directament obrers per fases específiques del projecte o designat auditors dels comptes generats per certs treballs, mentre d'altres seguïen a beneplàcit del rei com fou el cas del gironí Ramon I de Bóixols de cara a l'obra dels murs del raval del Mercadal¹³³⁰. En qualsevol cas, no fou fins l'any 1398 que, per mitjà d'una provisió de Martí I, se sancionà el traspàs definitiu a favor de l'executiu de totes les competències que havien acostumat a reservar-se als obrers escollits pel rei¹³³¹. Per tant, en l'etapa anterior (i, ben mirat, la més rellevant) la direcció

¹³²⁸ A propòsit de la continuïtat de Sarriera i Prat des de 1366 fins ben bé 1374: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 3, s.f., 1369/06/18; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 71r-v, 1371/12/23; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 14r-v, 1373/10/15; ACA, C, reg. 1240, f. 59r-v, 1374/03/04, Barcelona. El juny de 1378, en canvi, quan el rei plantejà la necessitat que el consell gironí retribuís els serveis prestats pels seus fidels, mestre Bernat I Sarriera ja constava com a difunt i qui ho cobraria seria el seu fill i hereu Joan: ACA, C, reg. 1262, f. 104r-v, 1378/06/07, Barcelona. Pel que fa a la substitució per Lluís Estruç: J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las murallas...», doc. 18 (1378/06/21). L'any 1380 Pere II Prat seguia com a obrer, però juntament amb Ferrer: AMGi, I.1.2.1., llig. 6, f. 19r-v, 1380/09/22.

¹³²⁹ C. Pergamins, vol. I, doc. 623, 1389/07/26; AMGi, I.1.1., n. 19, f. 23r, 1389/10/25. Val a dir, a més, que Lluís Estruç, designat com a obrer en exercicis anteriors, llavors actuava com a simple conseller d'aquests obrers. L'any 1393 s'esmentaven com a obrers dels murs nous els citats Estruç i Cerir a: AMGi, I.1.1., n. 26, f. 43v-44r, 1393/01/31.

¹³³⁰ Per exemple, l'any 1385 els edils elegiren obrers un dels seus col·legues, Pere Cerir, i els ciutadans Bernat Llémna i Bonanat I Cerir amb la missió concreta de coordinar la fabricació d'empits i merlets en alguns trams dels murs nous: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 45v, 1385/06/14. Els mateixos magistrats impulsaren la tria de 12 prohoms del consell per trobar una manera per finançar el reforç de les muralles coincidint amb una de les enèsimes entrades de companyies mercenàries i dotar-les de «scalias, mantelets, verdesches», entre d'altres mecanismes necessaris per a la fortificació de la ciutat: AMGi, I.1.1., n. 19, f. 18r-v, 1389/03/19. Un any més tard, en canvi, dictaren el nomenament de Francesc II Santceloni i del mercader Bernat I Geroní com a auditors de comptes de les obres dels murs: AMGi, I.1.1., n. 20, f. 60v, 1390/04/28. Quant a un esment a Ramon I de Bóixols: AMGi, I.1.1., n. 20, f. 60r, 1390/04/22.

¹³³¹ Ll. Vermell, doc. 71, 1398/05/17. En la missiva encara es recordaven els primers obrers designats pel rei, esdevinguts en certa manera un referent històric del càrrec, mestre Bernat Sarriera i Pere II Prat i, admetent que amb la mort d'ambdós l'ocupació d'obrer havia quedat vacant i «per consequens cessant et non fiunt opera ut deceb», es nomenaven obrers els mateixos jurats.

diguem-ne executiva de les fases principals de les obres d'emmurallament havia anat a càrrec de fidels servidors del monarca.

Amb tot, el consell anà desplegant des de bon principi un aparell de gestors al servei de l'obra: els uns es dedicaven, en essència, a inspeccionar diàriament la feina de la mà d'obra contractada i dels veïns que hi contribuïren amb prestacions en treball; els altres administraren els cabals disponibles¹³³². La terminologia varià força amb els anys, encara que no es pot assegurar que això reflectís sempre transformacions reals en les funcions de cada càrrec (TAULA 48). Després del mercader diputat per a l'obra dels murs que ja hem vist citat l'any 1361 i que probablement es dedicava tant a captar recursos com a pagar els operaris i els proveïdors (des de 1366 amb el suport d'un altre agent), l'estructura esdevingué una mica més complexa¹³³³. Sense anar més lluny, l'any 1368 els obrers designats pel rei nomenaren personalment un inspector del tram que calia alçar a la riba dreta del riu Onyar, comptant que, al mateix temps, els corresponia la tria d'un auditor específic dels comptes que generessin aquelles obres¹³³⁴. Així, a diferència de l'elegit l'any 1361, el supervisor de l'obra no gestionava directament numerari, sinó que només controlava l'avanç diari de les obres. En paral·lel, hi havia un mercader habilitat pels jurats per rebre quantitats. Aquest, al seu torn, estava en contacte amb dos altres receptors específics de les aportacions previstes a l'obra i un tercer individu ocupat de les indemnitzacions dels particulars amb immobles afectats per les obres¹³³⁵.

Així mateix, pels volts de l'abril de 1371, el comerciant que percebia els ingressos de l'obra des de 1368 fou rellevat i sembla que es desdoblà la figura del gestor econòmic: un passà a

¹³³² Un bon retrat de com avançaven aquests treballs diaris i del dispositiu que implicava, a falta d'analitzar a fons alguns dels escassos exemplars de llibres d'obra que es conserven de trams de les muralles gironines que citàvem en el capítol anterior, el proporciona l'estudi d'un registre similar de Cervera de l'any 1368: Pere VERDÉS PIJUAN, «Un llibre de “L'Obra dels Murs” de Cervera (1368)», *Miscel·lània Cerverina*, 10 (1996), p. 13-36.

¹³³³ Quant al diputat per a les obres que, nomenat pels jurats, veiem actuant entre 1361 i 1364: cap. 1.3.4.1.. L'any 1366, els tres obrers, Santceloni, Prat i Sarriera assignaren al diputat ja l'any 1361, Pere de Montcanut, i al seu ajudant d'incorporació més recent, Pere I Net, una retribució a partir dels rèdits obtinguts de l'administració de l'obra: AHG, Gi-05, vol. 337, s.f., 1366/02/23.

¹³³⁴ AMGi, I.3.3.1.1., llig. 3, s.f., 1369/06/18. Es designà responsable de l'obra Jaume Dalmau, mentre que s'havien de retre comptes al seu concitadà Jaume I Pabia. L'any 1373, en canvi, el distribuïdor de la pecúnia de l'obra sotmeté la seva gestió a l'audició dels propis obrers Prat i Sarriera: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 14r-v, 1373/10/15. Tots aquests relleus s'emmarcaren en un context de distensions en el si del consell on, almenys a l'alçada de 1370 (més o menys a la fi d'una fase d'acceleració del procés encetada l'any 1368 i que no tindria continuïtat fins a partir de 1373), es devia debatre sobre quin rumb havia de prendre la direcció de les obres, tal com il·lustra, per exemple, una sessió de principis de 1370 en què es discutia sobre la potestat que tenien els jurats per nomenar auditors de les obres en curs de forma unilateral: AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 23r-25r, 1370/01/26.

¹³³⁵ Per exemples del paper de cadascun d'ells: AMGi, I.1.2.1, lligall n. 6, f. 253r (1370/04/20), 254r (1370/05/18), 255r (1370/08/10); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 60r (1371/03/01).

ser el perceptor efectiu de les partides assignades al projecte, mentre que l'altre el distribuïdor¹³³⁶. Tot i això, s'acabà imposant aquest segon càrrec en solitari i exercint ambdues funcions. En aquest sentit, fou especialment rellevant la trajectòria d'un mercader local nomenat distribuïdor a la primavera de 1373 i que, fins a les acaballes de 1376, recaptà els capitals obtinguts mitjançant l'emissió de rendes, la concertació de préstecs per part d'altres síndics i les talles llevades per col·lectors específics, a la vegada que efectuà entregues per salaris a conciutadans seus amb càrrecs lligats a l'obra de les muralles o a propietaris víctimes d'expropiacions¹³³⁷.

Amb el nou impuls de 1374 es tornaren a elegir coordinadors de trams concrets. Llavors sembla que ja fou el fruit d'una decisió pactada entre els obrers depenents de la monarquia i els jurats¹³³⁸. D'altra banda, en aquella fase tan decisiva l'administració local també externalitzà la construcció de parts concretes del recinte tot arrendant l'obra a particulars, és a dir als que es fessin càrrec de l'operació a un cost menor¹³³⁹. Tanmateix, tot fa pensar que les concessions només consistiren en un recurs temporal, ja que durant el decenni de 1380 seguí prevalent la figura del distribuïdor (de vegades simplement administrador), que actuava al costat dels supervisors dels treballs diaris (anomenats sovint «manefles»). Això no obstant, s'adverteixen canvis significatius en aquesta tendència pels volts de 1390, en un dels darrers pics d'activitat a les muralles, quan la major part de les tasques foren assumides directament pels mateixos síndics que vengueren censals per finançar les noves fases del projecte. I alguns d'aquests síndics n'esdevingueren els gestors principals, en absència

¹³³⁶ El qui havia estat elegit receptor, el mercader Guillem II Guic, pels volts del març de 1371, deixà el seu lloc a Ramon Cerir, bossar, que en aquella legislatura justament era jurat: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 65r-v, 1371/04/21. Alhora, s'esmenta com a nou distribuïdor elegit pels jurats l'apotecari Nicolau Cavalleria: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 66v, 1371/05/10.

¹³³⁷ A propòsit de l'activitat d'aquest mercader, Bernat I Geroní: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 15r-16v (1373/12/17), 25v-26r (1374/04/17), 38r-v (1374/07/27-29), 42r-45r (1374/08/26), 80v (1375/02/03), s.f. (1375/08/26). La seva administració fou auditada a finals de 1376: AMGi, I.1.1., n 8 bis, f. 19r-20v, 1376/12/24. Molt temps després, el seu fill encara estava en litigi amb la universitat pels serveis prestats pel seu pare durant aquell trienni: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 113r-115v, 1434.

¹³³⁸ Per les obres dels valls de les muralles de l'Areny: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 67v, 1374/10/22. Per les obres del sector de Ballesteries: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 65r, 1374/09/24. També es formà una comissió de prohoms emanada del consell amb poder decisor genèric sobre el conjunt del projecte, tot i que degueren haver d'inhibir-se davant de les iniciatives dels obrers designats pel rei: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 26r-v, 1374/04/17.

¹³³⁹ Es pot resseguir, sobretot, l'arrendament del tram del carrer de la Galera que assumiren un grup de veïns a canvi d'uns 40.000 s.: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 63r, 1374/08/02. Per una altra possible concessió per excavar valls a la muralla de l'Areny: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 66v, 1374/10/04; J. MADURELL MARIMON, «Las obras de las murallas...», doc. 12 (1375/02/06). De tota manera, és possible que el responsable d'aquests treballs, el draper Bernat II Ferrer, acabés actuant com un administrador més i rendís comptes a la fi de la seva tasca com la resta: AMGi, I.1.2.1, llig. 6, reg. 2, f. 5r-v, 1377.

aleshores ja, com hem vist, d'obriers que actuessin de corretges de transmissió de les directrius de l'administració reial¹³⁴⁰.

En conjunt, doncs, el ventall d'ocupacions a què donà peu el procés d'emmurallament és massa divers per reduir-lo a un únic perfil de síndic o, almenys, ajustat a uns patrons que es mostraven tan ben definits en el cas dels representants institucionals del municipi o dels dedicats a la captació de crèdit. En l'administració dels diners per a l'obra dels murs hi treballaren distints tipus de gestors. Hi hagué simples receptors de les fonts fiscals que s'hi destinaren en cada moment; alhora, distribuïdors que, combinant la rebuda d'ingressos amb el pagament de totes les expenses, es convertiren en veritables tesorers al capdavant d'administracions paral·leles a les clavaries ordinàries. Ja en una fase més tardana, alguns síndics a qui s'encomanà l'emissió de rendes passaren a assumir funcions que abans només duïen a terme els distribuïdors¹³⁴¹. I dins de la relació deixem de banda, segons hem vist, els directors executius del projecte, o sigui els obrers designats pel rei entre aproximadament 1362 i els darrers anys de 1390, al marge d'altres obrers més esporàdics que, nomenats pel consell, coordinaren la construcció d'alguns trams, juntament amb els supervisors quotidians de fases concretes¹³⁴². Resulta innegable, doncs, la importància que adquirí en certes etapes l'administració organitzada entorn a la coordinació i el finançament de les muralles.

e) Els síndics per a l'abastament alimentari de la ciutat

En paral·lel als sindicats destinats a la cerca de crèdit per a la tresoreria municipal o a les obres de les muralles, un altre àmbit en què el consell tendí a delegar funcions a membres

¹³⁴⁰ Per alguns dels distribuïdors, administradors o regidors dels comptes que es nomenaren fins a mitjan segle XV: AMGi, I.1.1., n.10, f. 34v, 1380/06/27; AMGi, I.1.1., n. 15, f. 24r, 1386/01/08; AMGi, I.1.1., n 16, f. 13r, 1386/09/08; AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 38r, 1387/04/22; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1400/05/29; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 59r-60r, 1414/08/21. Quant a obrers o inspectors elegits pel consell que havien de reconèixer l'avanç d'un tram concret: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 49v-50r, 1385/07/20. Pel que fa a síndics que, per mitjà de préstecs o vendes de censals, bestragueren quantitats i pagaren creditors sense passar per cap caixa controlada per un distribuïdor, alhora que arribaren a dirigir les obres d'alguns portals: AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 58r, 1387/12/24; AMGi, I.1.1., n. 20, f. 45v, 1390/03/19; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 18r-v, 1390/05/17; AMGi, Urbanisme i obres, reg. 11672, s.f., 1390; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 86v-87r, 1390/08/26; AMGi, I.1.1., n. 22, f. 33r, 1391/01/03; AMGi, I.1.1., n. 24, f. 29v, 1391/08/22.

¹³⁴¹ No tenim dades precises per comentar els salaris que de ben segur perceberen els síndics encarregats de les obres de la muralla. En tot cas, cal suposar que tampoc s'establí un quadre fix de retribucions i que la forma de percebre-les era l'habitual: a través de retencions en els comptes gestionats.

¹³⁴² En el cas de Girona, igual que el de moltes altres ciutats i viles catalanes, s'observa un nivell d'especialització en aquestes estructures equiparable al de poblacions franceses afectades per la Guerra dels Cent Anys, alhora que es detecten molts paral·lelismes en les figures de receptors de moneda, de pagadors de proveïdors i d'operaris o de supervisors dels treballs quotidians: Albert RIGAUDIÈRE, «Le financement des fortifications urbaines en France...», p. 471-497.

de la comunitat fou el de l'aprovisionament de vitualles. Com és ben sabut i hem apuntat a propòsit del bienni de 1374-75, l'abastament alimentari de les ciutats, sobretot el frumentari, ha tendit a atreure l'atenció de la historiografia de la Corona d'Aragó, de manera que es disposa d'estudis força complets de ciutats com Barcelona, Tortosa o València¹³⁴³.

Amb tot, es tracta d'un tema realment complex i que, almenys en el cas de Girona, requeriria una anàlisi aprofundida que inclogués tot el conjunt d'estructures relatives a la producció, la comercialització i el consum de gra. Com ja hem apuntat, una institució amb un protagonisme indiscutible en aquest àmbit com fou l'Almoïna del Pa de la seu hauria de tenir-hi un lloc destacat¹³⁴⁴. De tota manera, no està demostrat que el municipi i l'Almoïna fossin els únics actors en la provisió de gra de la ciutat de l'Onyar. Pogueren intervenir-hi altres col·lectius i, de fet, disposem de nombrosos indicis del paper que exerciren en determinats moments les corporacions d'ofici de cara a la creació de reserves frumentàries mitjançant importacions. Fins a cert punt aquestes operacions foren impulsades, en primera instància, des del consell, però en d'altres ocasions no sembla que les agrupacions de menestrals es regissin per cap directriu dels òrgans de govern¹³⁴⁵. En definitiva, caldria observar bé com tot aquest sistema tan diversificat evolucionà durant el període estudiat al compàs de crisis de subsistència i caresties, algunes certament importants i força ben conegudes, però d'altres gairebé ocultes enmig d'una cronologia que abans s'hauria de fixar.

Limitant-nos als mecanismes articulats pel govern municipal, també és important assenyalar unes quantes qüestions. En primer lloc, l'abastament frumentari coordinat des del

¹³⁴³ Voldríem destacar ara per la diversitat d'aspectes i recerques prèvies que sintetitzen els treballs següents: Jordi MORELLÓ BAGET i Christian GUILLERÉ, «Approvisionnement et finances municipales en Méditerranée occidentale: l'exemple de la Couronne d'Aragon», D. MENJOT i M. SÁNCHEZ (coords.), *La fiscalité des villes...*, vol. 3, p. 267-294; Antoni RIERA MELIS, «Crisis frumentarias y políticas municipales de abastecimiento...», p. 125-161.

¹³⁴⁴ Per les línies mestres d'aquesta institució: Christian GUILLERÉ, «Una institució benèfica enfront les adversitats de l'època: la Pia Almoïna de Girona (1347-1380)», a ID., *Diner, poder i societat...*, p. 169-212. A propòsit del seu patrimoni fundiari i dels habitants dels masos servils que posseï: R. LLUCH BRAMON, *Els remences: la senyoria de l'Almoïna de Girona...* Quant a la seva tasca de provisió alimentària als pobres: Rosa LLUCH BRAMON, «Els manuals de comptes de l'Almoïna del Pa de la seu de Girona: menjar de pabordes i pa de pobres», a *XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals...*, p. 567-577.

¹³⁴⁵ Només per alguns exemples aïllats que caldria combinar amb altres notícies procedents dels protocols dels notaris que treballaven a títol privat a la ciutat: AMGi, I.1.1., n.12, f. 27r-28v, 1383/11/23; AMGi, I.1.1., n. 21, f. 63r-64r, 1390/07/17. Així, l'any 1402, els jurats disposaren i el batlle publicà una ordenació que manava que «tots los caps dels officis d'aquella ciutat se dejan ajustar, ço és quescun dels dits officis, là un han acustumat d'ajustar-ça, ço és demà que serà diluns a hora de tercia per haver, procurar e comprar gran sots pena de 20 sous a quescun»: AMGi, I.1.1., n. 37, s.f., 1402/04/23. Hi ha també referències esparses a comandes mercantils organitzades entre particulars que tenien com a destinatari el conjunt de la població gironina, com ara la que assumí un mercader barceloní que viatjava a Sicília amb la promesa d'esmerçar-hi les mercaderies entregades en forment «pro miserabilibus» de la ciutat de Girona: AHG, Gi-09, vol. 9, s.f., 1386/05/29.

consistori no sempre es vehiculà a través del mercat, sobretot quan les necessitats apremiaven¹³⁴⁶. En línies generals, podem dir que des d'inicis del tres-cents el govern municipal gironí gaudia, en temps de carestia, de la potestat d'obligar a qualsevol nau que transportava quantitats de gra de pas per l'àrea costera que més o menys controlava (en essència, les mars de Palamós i de Sant Feliu de Guíxols) a aturar-se a algun dels ports i a convenir una venda amb un representant del govern de la ciutat. Per contrast amb Barcelona, no es documenta la plasmació clara d'aquest ús en un privilegi, tal com allí succeí amb la cèlebre provisió «vi vel gratis» obtinguda l'any 1328 i millorada en dates posteriors¹³⁴⁷. Això no obstant, en el cas de Girona existeixen d'altres disposicions legals que, a la llarga, possiblement tingueren efectes similars. En aquest sentit, el gener de 1361, quan es plantejà al consell que hi havia una coca ancorada al port de Palamós i carregada amb gra, es decidí que calia obligar-la a anar a Sant Feliu i fer-la descarregar, esgrimint que era privilegi de la ciutat¹³⁴⁸. Dos anys després, en canvi, es documenta la concessió del monarca en què autoritzava clarament els jurats a fer descarregar naus¹³⁴⁹. Per això, les negociacions tenien un component eminentment polític i, al mateix temps, els preus pagats

¹³⁴⁶ Estaríem, doncs, en el marc que J. V. García Marsilla identifica, en especial, amb els anys de carestia i que defineix com «una “guerra de todos contra todos” por conseguir una mínima cantidad de cereals»: Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, *La jerarquía de la mesa: los sistemas alimentarios en la Valencia bajomedieval*, València: Diputació de València, 1993, p. 45.

¹³⁴⁷ El privilegi fou atorgat pel rei Alfons III l'any 1328, tot i que es documenten casos previs de pràctiques com les que llavors es legitimaren. Alhora, la concessió fou perfeccionada l'any 1337 i ampliada l'any 1364: Josefina MUTGÉ VIVES, *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)*, Barcelona: IMF-CSIC, 1987, p. 76-80.

¹³⁴⁸ Quant a l'episodi de 1361: AMGi, I.1.1., n. 5, f. 10v-11v, 1361, gener, 19. En efecte, Girona difícilment comptava amb un text legal tan explícit com el de Barcelona, però d'altres provisions de la primera meitat del tres-cents que posaven l'èmfasi en la potestat dels regidors municipals de dirimir sobre els circuits de gra i vitualles potser serviren als magistrats gironins per justificar la seva actuació. En aquest sentit, es compil·laren en dos cartularis de la ciutat sengles ordinacions de 1313 i de 1318, una de la cort dels oficials reials ordinaris a la ciutat que difonia una missiva de Jaume II i una altra directament del mateix monarca, en què es prescrivia l'obligatorietat de complir les instruccions emanades dels jurats de Girona en temps de carestia i davant d'una eventual prohibició del comerç de vitualles fora de la ciutat i de la vegueria: Ll. Vermell, doc. 5 (1313/11/14); Ll. Verd, doc. 45 (1318/10/04). L'any 1334 el rei Alfons manà als oficials reials de la ciutat de l'Onyar que no donessin cap llicència per vendre vitualles a la demarcació sense l'autorització prèvia dels jurats, alhora que, dos anys després, el seu fill i successor, l'infant Pere, insistia als mateixos oficials que observessin la prohibició d'exportar comestibles: Ll. Verd, docs. 126 (1334/03/11), 143 (1336/06/29). La referència més recent en aquest sentit era tot just de 1360. Davant del conflicte que havia generat el fet que els batlles de mar de Sant Feliu de Guíxols i de Blanes havien obligat a aturar tres coques amb rumb a València, Pere III es pronuncià a favor del municipi de Girona tot impedit que fossin imposades penes o penyores als seus habitants per aquella raó. Es tractava, doncs, d'un consentiment implícit de les pràctiques descrites: Ll. Verd, doc. 317 (1360/11/08). Pel que a fa a les vies de què disposaven els municipis catalans per prohibir les extraccions de gra dels territoris que dominaven (el mecanisme conegut com *vetum bladi*) i, en general, d'aplicar polítiques per a l'avituallament, vegeu especialment: A. RIERA MELIS, «Crisis frumentarias y políticas municipales de abastecimiento...», p. 137-140, 156-159.

¹³⁴⁹ Ll. R., vol. I, doc. 276, 1363/11/19. Per exemples posteriors de l'aplicació d'aquest mecanisme: AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg de 1401-02, f. 12v-13r, 1401/11/07; C. Pergamins, vol. I, doc. 688 (1402/02/20); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 16, reg. 3, f. 6r-v, 1405/04/14; AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. de 1416-18, f. 3v-4r, 1416/02/13 (aquí, concretament, amb una ordre de descàrrega no justificada tant per la carestia com per l'arribada del nou rei i el seu sèquit a la ciutat): Ll. Verd, doc. 353 (1424/08/31).

per la compra acabaven esdevenint indemnitzacions o composicions per una transacció que havia estat més aviat forçosa¹³⁵⁰.

En suma, donades totes aquestes pràctiques i prerrogatives, qualsevol operació de compra de gra en nom de la ciutat tenia sovint un rerefons prou complex. Dit d'una altra manera, els tractes entaulats amb els comerciants (o directament amb els patrons de les naus que transportaven el gra) no sempre eren netament comercials. Podien veure's condicionats per les pressions que la ciutat que ens ocupa estava autoritzada a exercir en temps de carestia a les embarcacions carregades de cereals que naveguessin per la costa sobre la qual tingué sempre cert control. Quant a aquest darrer cas, a més, cal dir que, en el marc de l'estreta vinculació que Sant Feliu de Guíxols mantingué amb Girona al llarg de tot el període estudiat, un dels punts bàsics dels acords establerts l'any 1354 era que els jurats d'aquesta vila havien de col·laborar amb els seus homòlegs gironins en les campanyes d'abastament de cereal, per bé que això no els havia d'ocasionar cap despesa pròpia¹³⁵¹.

Fos com fos, en aquest apartat ens limitarem a observar una de les modalitats d'intervenció directa en els mercats cerealístics per part de les administracions municipals que, d'acord amb els estudis realitzats per altres poblacions, abundà més: la compra directa de gra en les èpoques de major necessitat, orquestrada des del consell i executada per síndics, a fi d'assegurar l'avituellament de la població local i evitar l'especulació i l'augment excessiu dels preus que comportava el dèficit de reserves. Un element bàsic d'aquest procediment era, doncs, la designació de síndics, és a dir, de persones que tindrien la comesa de comprar quantitats de gra per ser venudes en nom del govern local dins de la ciutat. Per això, comptaven amb unes atribucions semblants, des d'un punt de vista formal, a les dels missatgers o a les dels síndics per a l'emissió de deute.

En el seu cas concret, se'ls conferien poders per dur a terme les tasques següents: negociar la compra amb un mercader, lliurar-li el preu acordat o prometre-li'n l'entrega amb garanties suficients, assegurar els mitjans perquè la càrrega adquirida arribés a Girona i, de vegades també, ocupar-se o coordinar la revenda final als consumidors. Així, esdevenien síndics amb atribucions, en essència, financeres, que generaven unes despeses (pels costos

¹³⁵⁰ Per una mostra clara del fet que es pactà una composició amb els titulars del forment transportat en naus obligades a atracar i a dur a terra tot el seu carregament: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 20r-21r, 1370/07/23. Aquestes accions, a més, podien implicar entrar en competència amb altres ciutats en el cas que les càrregues frumentàries embargades haguessin estat comprades per un mercader en profit d'un altre municipi, com succeí l'any 1374 amb les 1.000 mitgeres de forment que havien estat adquirides per a la ciutat de València: ACA, C, reg. 925, f. 178v-179r, 1374/04/05, Barcelona.

¹³⁵¹ P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 105-107.

de la compra, del transport i el lloguer d'espais per a l'emmagatzematge i la redistribució, a la vegada que normalment els derivats de la contractació de crèdits) i uns ingressos (els preus de les revendes a la població i els hipotètics capitals obtinguts en préstec). D'aquesta manera, estructuraven una caixa amb certa entitat i que havia de sotmetre's a audició com la resta d'administracions vinculades a la hisenda local.

Vist això, doncs, cal distingir aquests síndics d'altres ocupacions tocants a l'abastament frumentari, encara que la línia que separava una figura de l'altra sovint sigui difícil de traçar. El seu paper no coincidia amb el dels comerciants que mercadejaven amb gra i altres productes i que eventualment en vengueren al consistori: els considerarem uns proveïdors més de la institució (cap. 2.3.4.). Els síndics que comentem ara tampoc no equivalien exactament als gironins que, arran dels avenços cap a la institucionalització d'una botiga permanent del forment a partir de mitjana dècada de 1420, foren designats per administrar-la (cap. 1.4.2.3.). D'altra banda, tampoc no hauríem d'equiparar indiscriminadament els síndics nomenats pel consell per a la provisió de gra amb altres veïns a qui s'encarregà la importació de gra mitjançant una "ajuda" o prima, com apuntarem, una estratègia poc documentada en el cas que estudiem, però que s'acostaria més a un negoci fiscal que no pas a un encàrrec assumit des de l'interior de la institució municipal¹³⁵².

Ultra aquests matisos, cal esperar fins aproximadament 1370 per documentar sindicats orientats a l'abastament frumentari, ja que en èpoques anteriors els jurats havien acostumat a gestionar-ho tot de forma directa, o sigui com succeïa amb l'emissió de deute¹³⁵³. A partir d'aleshores, però, trobem les primers designacions d'una, dues i, excepcionalment, tres persones per negociar una compra, finançar-la i completar el procés tot transportant el gra a Girona i comercialitzant-lo a la menuda. Hem esmentat exemples que il·lustren tot això a propòsit del bienni de 1374-1375. Però, com hem vist, reapareixen evidències de processos més o menys similars en campanyes d'abastament posteriors, com ara les endegades els anys 1390 i 1391, 1403, 1404, 1411, 1412, 1414 i 1419 (cap. 1.3.5.1.). D'altra banda, en les adquisicions de cereal per petites necessitats puntuals és possible que no esdevingués imprescindible la creació d'un sindicat i que el preu de compra fos entregat directament pel clavari dels jurats o que aquest mateix oficial s'ocupés de bona part de l'operació bo i

¹³⁵² En aquest sentit, P. Verdés interpreta pactes similars com una mena de gestió indirecta d'una botiga del forment de durada episòdica en què s'acordava l'administració amb un mercader a canvi de garantir-li un preu fix de venda amb el qual aquest gestor es podria lucrar: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*»..., p. 257.

¹³⁵³ Per mostres d'aquest paper actiu dels jurats: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, f. 50r-v, 1359/02/03; AMGi, I.1.1., n. 5, f. 10v-11v (1361/01/19), 18r (1361/02/04).

desplaçant-se a Sant Feliu de Guíxols, el port per antonomàsia de la ciutat de l'Onyar, o assumint d'altres tasques associades¹³⁵⁴.

En síntesi, cal retenir que una de les diverses vies per intervenir en la institució municipal gironina, entre d'altres ocupacions esporàdiques, passava per l'assumpció de sindicats lligats a l'abastament frumentari¹³⁵⁵. Amb els descrits en els epígrafs precedents podríem tancar la revisió dels diferents perfils de síndics que aparegueren a la ciutat de Girona al llarg del període estudiat. En efecte, tan sols en deixariem de banda alguns amb poc protagonisme, escassa entitat i una funció difícil de distingir. Tot i això, procurarem agrupar-los en un últim apartat.

f) Els sindicats per exigir restes i altres missions més esporàdiques

Entre aquest conjunt miscel·lani de sindicats, cal destacar els lligats a la captació de restes a favor de la hisenda local, és a dir, a percebre tant quantitats degudes en concepte de talles o préstecs forçosos com d'altres deutes d'arrendataris d'impostos o d'individus que havien administrat cabals en nom de la ciutat. Tal com hem vist en el capítol anterior, en algunes etapes del darrer terç del segle XIV i els inicis de la centúria següent el ròssec i la morositat resultaren importants i perjudicaren molt el funcionament de l'administració¹³⁵⁶. Per això, quan es jutjà impossible trobar fórmules per compensar provisionalment els creditors i seguir donant cert marge als deutors de la tresoreria municipal, una de les mesures habituals

¹³⁵⁴ Sense anar més lluny, sembla que fou així durant els primers mesos de l'any 1390: AMGi, I.1.1., n. 20, f. 64r, 1390/05/06. Pel que fa a la intervenció directa del clavari dels jurats l'any 1401: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1401/10/11, 1401/10/19, 1402/02/08. Quant als anys 1405 i 1408: AMGi, I.1.1., n. 39, f. 36v-37r, 1405/05/19; AMGi, Urbanisme i obres, reg.11675, f. 14v, 1408/03/29.

¹³⁵⁵ Igual que en els sindicats per a les muralles, les notícies a propòsit dels salaris que amb tota seguretat perceberen són molt escasses. Eren normalment el producte de taxacions per part dels jurats o del consell, encara que no s'entreu cap criteri bàsic per quantificar el que pertocava com a remuneració. A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n. 26, f. 18r, 1392/12/07.

¹³⁵⁶ Els endarreriments en la satisfacció de derrames és un problema àmpliament documentat al principat i també en territoris propers com ara la Corona de Castella o diverses àrees del regne de França: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 432-435; David CARVAJAL DE LA VEGA, « "... De que non le pagará la dicha alcabala". Los problemas en la recaudación de rentas: las deudaspor impago a fines del siglo XV», a Ángel GALÁN SÁNCHEZ i Ernesto GARCÍA FERNÁNDEZ (eds.), *En busca de Zaqueo: los recandadores de impuestos en las épocas medieval y moderna*, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 2012, p. 117-136; Jean Louis BIGET, «La gestion de l'impôt dans les villes (XIIIe-XVe siècles). Essai de synthèse», a D. MENJOT i M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge...*, vol. 4, p. 311-336, especialment p. 318-324; Mathieu CAESAR, «"Gabelle cedunt in minori dampno". Les politiques fiscales de la Communauté de Genève entre rupture et continuité (fin XIVE-début XVIe s.)», a S. CAVACIOCCHI (ed.), *La fiscalità nell'economia europea...*, vol. 2, p. 833-849, en especial p. 834-839. En general, però, cal tenir sempre present cert marge de dilació en el cobrament efectiu de derrames o altres expedients fiscals. En conseqüència, l'administració podia optar per la via executiva o, en canvi, permetre certes transaccions o arbitratges amb els particulars afectats: Florent GARINER, «Transiger avec l'administration financière urbaine: l'exemple d' "accords" fiscaux à Millau (XIVE-XVe siècles)», a D. MENJOT, M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *La fiscalité des villes au Moyen Âge...*, vol. 4, p. 239-258.

passà per nomenar síndics que exigissin les esmentades restes¹³⁵⁷. Molts d'ells formaven part del consell en aquella legislatura, tot i que no sempre fou així.

Un dels casos més precoços de sindicats d'aquesta mena es remunta a l'any 1366 per recuperar pagues pendents de preus d'imposicions¹³⁵⁸. De fet, els retards dels impositors van constituir una de les principals preocupacions dels successius equips de govern i dels responsables de la clavaria que s'ocupava del pagament del deute consolidat amb el producte de l'arrendament de les imposicions. Per això, entre 1380 i 1400, en un parell d'ocasions s'optà per crear clavaries exclusivament destinades als deutes pendents d'exercicis anteriors, en especial els vinculats a compradors d'imposicions.

Justament a mitjan 1384, a punt de consolidar-se la distinció entre la clavaria de les imposicions i la dels jurats, s'assajà per primer cop la instauració d'una tercera tresoreria que hauria de permetre gestionar els nombrosos endarreriments acumulats en concepte de preus d'imposicions i de talles. En realitat, s'encarregà la funció al mateix individu que formava part d'un equip de govern acabat de nomenar. Malgrat actuar, doncs, de clavari dels jurats, se li encomanava una caixa amb instruccions específiques i, en principi, n'hauria de retre comptes per separat¹³⁵⁹. Concretament, l'esmentat regidor hauria de collir els deutes deguts per preus d'imposicions fins el 31 de desembre de 1380 i també de talles «velles», així com qualsevol altra quantitat que no pertoqués de forma específica al clavari de les imposicions que estava actuant en el mateix moment. Gràcies a les sumes recuperades, ell mateix hauria de pagar tots els interessos de rendes degudes fins a la data esmentada de 1380 i s'ocuparia de missatgeries i de despeses addicionals, tret, és clar, dels salaris ordinaris consignats a la clavaria de les imposicions.

¹³⁵⁷ El nomenament de síndics per aquesta finalitat també s'esmenta de passada per algun episodi puntual de la primera meitat del segle XV a la ciutat de Tarragona: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 172. En llocs com Cervera, en canvi, al marge d'altres solucions que comentarem més endavant, l'any 1424 es creà del càrrec d'impugnador de deutes i comptes per fer front al ròssec derivat de la recaptació de la talla i altres conceptes: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*...», p. 1080. Una figura molt similar, denominada «instigador dels deutes de la vila» i facultada per embargar morosos de la universitat per qualsevol causa, ja s'havia instaurat l'any 1404 a la vila de Valls: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 875. Dins de l'organigrama de la Diputació del General es desenvolupà un càrrec semblant a la dècada de 1440: I. SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 234-235. I també n'existeixen en altres territoris de la corona com ara al regne de Mallorca: Jaume PALOU SANTANDREU, «Los ejecutores de la Universidad de Ciutat e Regne de Mallorques: la persecución del fraude (siglos XIV-XV). De la dependencia política al sometimiento fiscal», a *El món urbà a la Corona d'Aragó: del 1137 als Decrets de Nova Planta, XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, Barcelona-Lleida, 7-12 de setembre de 2000*, vol. III, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003, p. 695-708.

¹³⁵⁸ AMGí, I.1.1., n. 6, f. 76r-77r, 1366/10/22.

¹³⁵⁹ AMGí, I.1.1., n. 13, f. 22r-v, 1384/08/22. En els mateixos capítols amb què s'encomanava l'ofici, a més, se subratllava que no entraven en contradicció amb les ordinacions promulgades per l'infant Joan el novembre de 1377, com hem vist, objecte d'alguna modificació posterior.

No disposem d'indicadors dels resultats de la seva tasca. Fos com fos, l'experiència tan sols es tornà a repetir en l'annualitat financera de 1400. D'acord amb referències indirectes, un mercader de la ciutat, que no formava part de la juraderia però que just l'any anterior havia estat el clavari de les imposicions, assumí la gestió d'una administració que havia de captar tots els endarreriments pendents¹³⁶⁰. Abans de tancar-se l'exercici de l'any 1400, fou rellevat per un altre comerciant que mesos enrere, juntament amb un membre més del consell, havia rebut l'encàrrec de recollir els preus d'una emissió de censals perpetuats¹³⁶¹.

En síntesi, la coincidència d'ambdós episodis amb la fi dels dos principals processos de redreç del deute que, com hem vist, tingueren lloc entre 1377 i 1380 i entre 1397 i 1400, segurament ens indica la connexió que existí entre la creació de tresoreries específiques d'endarreriments i aquests projectes. Segons hem apuntat, en tots dos casos se suspengué el pagament dels interessos de rendes durant un temps, alhora que el sistema d'arrendaments d'imposicions quedà alterat per creditors zelosos de resguardar els seus ingressos a través del control de les fonts fiscals. En conseqüència, l'articulació d'una tercera clavaria constituí una resposta institucional a la necessitat de recuperar deutes i, al mateix temps, de saldar obligacions. Amb tot, consolidar una nova administració dins de la hisenda local tenia força repercussions i no podia reduir-se a un pla a curt termini. En efecte, tal com quedà demostrat, els retards i les sumes pendents persistiren, però justament la seva irregularitat impedia considerar-los els ingressos permanents amb què una presumpta nova tresoreria assumiria compromisos de pagament ordinaris. En definitiva, les autoritats gironines conceberen les clavaries per als endarreriments tan sols com una solució d'urgència de cara a salvar les conjuntures en què el problema de la morositat dels contribuents, arrendataris i altres persones vinculades al sistema fiscal i financer municipal resultava inassumible.

En paral·lel, des de la consolidació de la clavaria de les imposicions a principis del decenni de 1380, es debaté si feia falta incloure la tasca d'exigir restes entre les obligacions del titular d'aquesta tresoreria. Això no obstant, l'obligació no acabà quallant fins aproximadament

¹³⁶⁰ Pel que fa a les notícies indirectes de la tasca de cobrar el preu i garantir que les assignacions fetes a alguns creditors s'havien complert: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 20v-21r, 1400/01/15; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1400/12/04, 1401/02/17. Malgrat constituir una administració específica, es constata que Pere III Trilla, el mercader que ens ocupa, la sotmeté a auditoria juntament amb la clavaria de les imposicions de 1399, com es dedueix del trasllat dels comptes que se'n conserva: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 3, reg. 3, c. 1400.

¹³⁶¹ Es nomenà clavari de les restes de les imposicions Pere Maseller i s'havia d'ocupar d'allò pendent fins a la fi de 1398: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, s.f., 1400/12/04. Com en el cas de 1384, però, no es conserva documentació de la tasca que havia de dur a terme. Quant al fet de ser delegat pels jurats per ocupar-se de la venda de censals a perpetuïtat juntament amb el mestre en medicina Bernat Cavalleria: AMGi, I.3.3.1.1, llig. 13, reg. 3, s.f., 1400/05/04. Recordem, així mateix, cap. 1.4.1.3.

1420 (cap. 2.2.1.)¹³⁶². Fos com fos, segons avançàvem, l'opció més freqüent a Girona abans d'aquest moment fou la de nomenar síndics. En trobem bons exemples els anys 1405 o 1414, i encara en una situació tardana quan, en principi, ja corresponia al regent de la clavaria de les imposicions recuperar els deutes pendents¹³⁶³. La major part d'aquests sindicats s'orientaven al ventall ampli i divers d'endarreriments a favor de les arques locals¹³⁶⁴. Tanmateix, a la dècada de 1390 alguns només tenien en el punt de mira els contribuents reticents a abonar la part que se'ls havia taxat en les derrames¹³⁶⁵.

D'altra banda, molt sovint resultava impossible per aquests síndics, encara que en alguns casos es nomenessin equips de més de tres persones, completar la recaptació de restes sense cap ajuda. I és que, davant de deutors recalitrants havien de comptar amb la col·laboració dels oficials i els agents de la cort del batlle (i puntualment també de porters reials) per dur a terme execucions o aplicar d'altres mecanismes coercitius (cap. 2.1.1.1.). Alhora, un tret força particular dels sindicats per endarreriments que els diferenciava tant de les clavaries que es crearen en alguns moments per la mateixa finalitat com, alhora, d'altres síndics dedicats a operacions econòmiques diverses radica en el següent: en general, la remuneració es basava en una prima o bonificació, una opció estesa en més administracions locals per determinats agents¹³⁶⁶. En altres mots, se'ls prometia des de bon principi un salari en funció de les quantitats que aconseguissin recollir, un mecanisme que segurament també s'aplicava en d'altres encàrrecs però que no es formulà mai tan clarament¹³⁶⁷. S'entén que així s'intentava incentivar el zel dels síndics durant la seva actuació.

¹³⁶² En aquest sentit, una altra possible solució al mateix problema és la que s'adoptà en viles com Cervera, on la captació d'endarreriments fou una tasca atribuïda al racional des de la seva creació l'any 1391: P. VERDÉS PIJUAN, «Per ço que la vila no vage a perdicó»..., p. 151-160.

¹³⁶³ AMGi, I.1.1., n. 39, f. 38r, 1405/05/18; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 40r-v, 1414/03/16. Pel que fa al darrer exemple, ja de l'any 1439, en què els jurats nomenaren tres membres del consell general executors de deutes «vells»: AMGi, I.1.1., n. 55, f. 28r-30v (1439/08/19), 32r (1439/08/31), 39v-41v (1439/12/24).

¹³⁶⁴ Una ordinació que feren pregonar els jurats de 1403 il·lustra bé la diversitat de motius pels quals una persona podia estar obligada a la ciutat: per imposicions, per talles, per estimes d'albergs, per sindicats, per «mostassafies» (haver exercit el càrrec de mostassaf, com hem vist, una part dels emoluments del qual havia de percebre el municipi) o per l'exercici d'altres administracions i oficis. Tothom que es trobés en algun d'aquells supòsits havia de pagar el que devia, en el termini de 15 dies, als distints clavaris «segons que al offici de quescun d'ells se pertanse»: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 25r, 1403/02/06.

¹³⁶⁵ A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n. 23, f. 51r, 1391/04/08; AHG, Gi-10, vol. 41, f. 78v, 1398/11/28; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 23v, 1401/05/27.

¹³⁶⁶ Sense anar més lluny, vegeu sobre això l'exemple de Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 612-632.

¹³⁶⁷ Així, per donar alguns exemples, el designat per llevar restes l'any 1366 cobraria 2 s. per cada ll. que reunís (AMGi, I.1.1., n. 6, f. 76r-77r, 1366/10/22). Ben mirat, aquesta tarifa potser fou la més usual, ja que l'any 1403 és la que en una sessió del consell es preveia concedir als individus que finalment assumissin una missió similar o, d'altra banda, s'atorgà a uns síndics de 1405 i a uns de 1414: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 19r-24r,

Tal com avançàvem, més enllà de la percepció de deutes pendents i tota la resta d'operacions comentades en els epígrafs precedents, les funcions encomanades pel consell o l'executiu podien ser molt variades. Es podien nomenar procuradors per presentar clams o iniciar accions, així com intercedir en litigis, al marge de les gestions dutes a terme pel síndic ordinari¹³⁶⁸. També es designaren síndics per validar operacions en nom de tota la universitat alternatives a l'emissió de deute, com succeí amb freqüència amb les jurisdiccions alienades al llarg de la segona meitat del tres-cents¹³⁶⁹. De fet, moltes d'aquestes gestions resultarien equivalents, com a mínim des d'un punt de vista formal, a les dutes a terme pels síndics de representació o altres amb un perfil ben definit.

En definitiva, el bon funcionament d'una administració que, igual que en la de la majoria de municipis catalans, havia esdevingut prou complexa des de les dècades de 1360 i 1370, depenia d'agents diversos. Com hem vist, caldria distingir diferents procediments per encomanar tasques a aquests agents, tot i que el mecanisme més habitual, deixant de banda l'àmbit de la recaptació de talles, passà per la creació de sindicats. Així, mitjançant mecanismes legals ben fixats, es nomenaren síndics amb funcions diverses. Tot i això, un tret important dels designats era que gairebé sempre formaven part del consell en l'exercici corresponent. No es tractava, en rigor, de cap "externalització" a particulars de procedència vària que actuaven al servei del municipi, sinó de membres integrats als òrgans polítics que

1403/02/03; AMGi, I.1.1., n. 39, f. 38r, 1405/05/18; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 40r-v, 1414/03/16. De tota manera, més endavant, per exigir deutes a la llavors en vies d'institucionalització botiga del forment el sou s'elevà a 6 d./ll.: AMGi, I.1.1., n. 48, f. 62r, 1427/09/13. En algun cas més tardà, en canvi, la taxació salarial es féu *a posteriori*, o sigui una vegada completat el procés i sense haver-se anunciat abans el valor de les primes: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 114v, 1426/01/01.

¹³⁶⁸ Per exemple, l'any 1367 es nomenaren procuradors Bernat II Guic, hostaler (i amb certa trajectòria en l'aparell fiscal de la monarquia) i el civeller Guillem Comelles, concutadà seu, per reclamar a un porter reial una fracció que s'havia retingut indegudament d'un fogatge dels donatius per a la Guerra contra Castella: AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 54v-55r, 1367/01/12. L'any 1373, en canvi, es nomenaren síndics l'escrivà reial Bartomeu Sirvent i el peticionari també regi Ramon Pere, ambdós amb orígens gironins, per intercedir en plets en què es trobava immersa la ciutat, una cosa similar al que es féu amb el conseller del monarca i professor en lleis Narcís Santdionís l'any 1375: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 9v-10v, 1373/07/01; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, s.f., 1375/11/04.

¹³⁶⁹ En efecte, el procés pel qual la ciutat de Girona, com d'altres municipis, fou la destinatària d'algunes alienacions de parcel·les de jurisdicció per part de la monarquia, si bé en un joc de constants intercanvis amb aristòcrates de l'entorn reial, altres nobles i, fins i tot, ciutadans de la pròpia capital gironina, mereixeria un estudi acurat que aquí no podem abordar. Com assenyala J. Fernández Trabal, caldria treure l'entrellat dels interessos obscurs que devia haver-hi rere moltes d'aquelles transaccions: J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 93-97. En qualsevol cas, documenten que es nomenaren síndics per efectuar alguns traspassos, com succeí l'any 1368 amb la jurisdicció del castell de Vilobí, que va ser retornada al rei, i s'investí de facultats generals Narcís Santdionís per la venda i la definició corresponent a favor del sobirà, o l'any 1381 amb el mercader Bernat Vilar per reunir les quantitats obtingudes de la redempció o retorn al patrimoni reial de les jurisdiccions d'Amer, Corçà i Sant Sadurn i invertir-les en l'amortització de deute censal: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 3, f. 9r-10r, 1368/05/12; AMGi, I.1.1., n.10, f. 49r-50v, 1381/07/06.

s'ocupaven de la gestió d'un afer en nom de la universitat durant un lapse de temps concret.

Segurament caldria reflexionar més a fons sobre els fonaments jurídics de la designació de síndics per part de les comunitats d'habitants i la seva evolució abans i després de l'arc cronològic en què ens centrem. En darrera instància, la tria de representants temporals i amb una missió més o menys específica es trobava justament en els orígens d'unes primeres estructures de govern de base local a la segona meitat o a finals del segle XIII. Fins i tot, en certa mesura, es podria convenir que la continuïtat de determinades necessitats comportà precisament la conversió d'agents extraordinaris en oficials o ocupants de càrrecs que acabava validant el rei o el senyor corresponent a través d'un privilegi.

Això no obstant, dècades més tard, els sindicats constituïen una estratègia entre d'altres possibles alternatives. Segurament es tractava d'un sistema més flexible que no pas la creació de nous oficis, donades les implicacions legals que tenia introduir canvis significatius en l'organigrama del municipi i que normalment despertava els recels de la monarquia. Amb tot, si, d'acord amb el que preval en aquesta recerca, ens cenyim al punt de vista dels qui passaven a ser escollits, per l'objectiu que fos, síndics sovint es trobaven davant d'un repte important, entorn del qual s'obrien oportunitats interessants, però també suposava assumir responsabilitats considerables. En qualsevol cas, la gran dinamització experimentada per les administracions locals en les dècades centrals del segle XIV i, en especial, les seves tresoreries, tingué d'altres conseqüències.

2.3. Participar en el negoci fiscal i financer

Concretament, segons ja hem explicat, des del moment que el deute a llarg termini s'assentà en les finances de les comunitats locals, les tresoreries de molts municipis es convertiren en importants motors d'activitat econòmica i donaren peu a diferents possibilitats de negoci. En efecte, cal entendre l'activitat generada entorn a aquestes institucions com un negoci entre dues parts, en què essencialment s'establien acords bilaterals entre els representants de la universitat i diversos particulars. Quatre serien els principals àmbits on es produí aquesta interacció. En primer lloc, la concertació de crèdit a la tresoreria municipal. En segon terme, l'arrendament del dret a recaptar impostos (com ja hem dit, en especial els

indirectes, o sigui les anomenades imposicions). Així mateix, la provisió de serveis financers. I, finalment, el subministrament de béns.

2.3.1. Prestar a la ciutat

Una de les formes més comunes de participació en els negocis que generaven les tresorereries municipals tenia a veure amb el fet que certs particulars els oferissin crèdit. Prestar a la ciutat, tanmateix, incloïa modalitats creditícies prou diverses a la pràctica. Les fórmules més habituals eren, sens dubte, els préstecs a curt termini a interès (*mutua*) i la contractació de rendes vitalícies (*violaris*), perpètues (censals morts) o mixtes. Com hem vist, s'acabà imposant la segona modalitat a la primera ja a les dècades de 1340 i 1350. De tota manera, el fet d'esdevenir creditor del municipi de vegades responia a un ventall bastant ampli de situacions, tal com comentarem. En general, els capitals manejats eren majors en les transaccions en què intervenien instruments financers concrets i la seva finalitat era simplement injectar liquidesa a l'administració local. Normalment també en derivava una implicació més estreta per part del creditor amb el conjunt del sistema fiscal i financer local. Per això dedicarem la nostra atenció, gairebé en exclusiva, als prestadors de la ciutat de Girona a través de *mutua* i per mitjà de la compra de *violaris* o censals emesos en forma de deute públic.

A propòsit de la primera modalitat, val la pena recordar que era una forma de crèdit plenament estesa en els mercats privats i que ja es podria considerar tradicional a mitjan tres-cents. Sempre es tendí a associar amb pràctiques usuràries i els operadors jueus assoliren un gran protagonisme en aquest segment del mercat financer arreu de la corona¹³⁷⁰. Si això, però, ho apliquem al cas de les corporacions públiques aquests instruments a curt termini es caracteritzaven sobretot per la seva opacitat. En efecte, segons hem vist, a les dècades de 1320 i 1330 els jurats gironins obtingueren *mutua* de jueus locals per a negocis de la comunitat, i sovint ho feren a través de les taules de canviadors, tal com

¹³⁷⁰ La bibliografia sobre aquest mecanisme d'endeutament és força extensa i no la ressegurem ara a fons. Alguns dels treballs que s'hi refereixen per l'àrea concreta de Girona i per la Corona d'Aragó en general: C. GUILLERÉ, «Le crédit à Gérone...», p. 363-379; Xavier SOLDEVILA TEMPORAL, *Crèdit i endeutament al comtat d'Empúries (1330-1335)*, Castelló d'Empúries: Ajuntament de Castelló d'Empúries, 2008; Ll. SALES FAVÀ, «Suïng in a local jurisdictional court...», p. 49-81; Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «El mundo del crédito en la Corona de Aragón», a A. PÉREZ JIMÉNEZ, G. CRUZ ANDREOTTI (eds.), *Hijos de Mercurio. Banqueros, prestamistas, usureros y transacciones comerciales en el mundo mediterráneo*, Madrid-Málaga, Ediciones Clásicas & Charta Antiqua, 2006, p. 343-374, en especial p. 347-350; J.V. GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito en la Valencia medieval...*, p. 39-70.

descriurem en un proper epígraf. Tanmateix, a partir de l'aparició dels violaris i els censals a la dècada de 1340 continuaren existint préstecs d'aquest tipus i els oferiren majoritàriament ciutadans cristians, si bé, com mostren diversos autors, la documentació tan sols els reflecteix de manera indirecta¹³⁷¹. Normalment surten a la llum a través dels reconeixements de deute realitzats pels jurats (o per algun dels clavaris a partir dels anys 1370) a favor d'un particular a qui es confessava deure una quantitat determinada que aquest els havia facilitat *ratione mutui* i que li prometien retornar dins d'un termini concret o, encara més sovint, quan el prestador ho requerís. Alhora, en tant que representants de la comunitat, hi obligaven els béns de la universitat i el de tots i cadascun dels seus singulars. Cal suposar, a més, que el capital que es retornava incorporava alguna mena de gratificació o interès a qui l'havia aportat, per bé que pràcticament mai no s'explicitava la taxa en el mateix contracte ni tampoc en les èpoques de rebuda signades pels prestadors, sinó que, a tot estirar, es mencionava mitjançant conceptes vagues en la comptabilitat dels magistrats o de la resta dels oficials municipals¹³⁷².

De tota manera, sota l'aparença d'un *mutuum* o d'un reconeixement de deute per una quantitat prestada, s'ocultaven sovint operacions prou distintes. En alguns casos es tractava amb tota probabilitat de préstecs a curt termini a interès, com ara els concertats durant el període d'intensa pressió fiscal entre 1364 i 1367¹³⁷³. En definitiva, constituïa una estratègia financera a l'abast de les autoritats municipals plenament reconeguda («modum debitorium» que es concretava tant amb usures com sense) i una alternativa a l'emissió de rendes, d'acord amb el que es posa de manifest en algunes deliberacions del consell que l'autoritaven¹³⁷⁴. En d'altres ocasions, en contrapartida, el debitori servia per garantir als

¹³⁷¹ P. Verdés ja alerta de la complexitat del crèdit a curt termini i els reptes que plantegen les fonts en aquest sentit: P. VERDÉS PIJUAN, «Per ço que la vila...», p. 269-276. Malgrat això, identifica un centenar d'operacions creditícies dutes a terme pel municipi de Cervera entre aproximadament 1387 i 1516 (moltes concentrades en les etapes de majors premures econòmiques) i que inclouen des de *mutua* fins a comandes, canvis i empenyoraments. També se segueix documentant el recurs a préstecs a curt termini (entre els quals barates d'oli) a les viles de Valls i Reus fins a les dècades centrals del segle XV: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 745-756.

¹³⁷² P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 109-111.

¹³⁷³ Cap. 1.3.1.3. A propòsit d'altres exemples posteriors com ara els 11.000 s. (100 florins) prestats pel mercader Pere II Ferrer l'any 1379 (AMGi, I.1.1., n. 9, f. 40v, 1379/05/10), els 4.400 obtinguts de jueus per la participació de Francesc II Adroer i Ramon I Bóixols a les Corts de Montsó de 1383 (AMGi, I.1.1., n.12, f. 14r-v, 1383/06/01), els 550 proporcionats pel blanquer Andreu Figuera (entre d'altres) per l'apel·lació en un plet entre els habitants del burg de Sant Pere i un comissari reial de resultes d'una demanda del bovatge (AMGi, I.1.1., n. 18, f. 45r, 1389/06/19) o, finalment, els 1650 facilitats pel draper Ivó Frugell i l'apotecari Cristòfol Castanya «bono amore et gratie dicte civitatis» de cara a encetar un procés negociador amb el rei (AMGi, I.1.1., n. 44, f. 35r-v, 1418/08/22).

¹³⁷⁴ Per exemple a: AMGi, I.1.1., n. 14, f. 36r-v, 1385/03/28. Com assenyala M. Sánchez, de fet, era una modalitat plenament reconeguda en els capítols dels donatius de Corts de la dècada de 1370: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Las primeras emisiones de deuda pública...», p. 236.

qui havien avançat sumes al municipi en situacions com, per exemple, les operacions dutes a terme per canviadors des dels seus establiments, la decoració dels carrers a càrrec de veïns amb motiu de la festa de Corpus o la recuperació de penyores en el marc de les campanyes d'execució encetades contra singulars de la universitat¹³⁷⁵.

Per una altra part, un element molt important d'aquests préstecs a curt termini foren els procediments emprats per al retorn dels capitals i interessos corresponents; sobretot a partir de la consolidació, entre 1365 i 1384, d'una tresoreria consagrada al pagament del deute censal que absorbia tot el producte de l'arrendament de les imposicions. Així, tal com sancionaren les ordinacions i provisions del duc de 1377 i 1386, el que era el principal ingrès fiscal del consistori quedava bloquejat. I, en conseqüència, la devolució dels *mutua* s'hagué de vincular a d'altres recursos com les talles que se seguiren repartint fins a principis del segle XV, els rèdits proporcionats per les barres o els drets de pesos i mesures, entre d'altres fonts secundàries, com ara la contribució anual de l'aljama jueva al municipi, els emoluments derivats de certes jurisdiccions temporalment alienades a favor de la ciutat o la part corresponent en els que generés l'activitat del mostassaf¹³⁷⁶. Per això, en els reconeixements de deute a favor dels prestadors a curt termini, els regidors o els tresorers molt sovint no obligaven el crèdit sobre el conjunt de persones i béns de la universitat incloent-hi les imposicions, sinó que assignaven la quantitat confessada a una d'aquestes fonts concreta d'ingressos, i seria d'allí on cobrarien els creditors.

Si canviem, doncs, la perspectiva i ens situem al costat dels qui oferiren *mutua* o efectuaren bestretes, el cas és que existiren prestadors de perfil prou divers. En primer lloc, hi trobem autèntics financers que atorgaren préstecs amb clar ànim de lucre. Alhora, pel que hem comentat, determinats habitants de la ciutat o altres individus passaren a ser creditors de la hisenda local més aviat empesos per les circumstàncies. En principi, als que havien bestret sumes per la raó que fos tan sols els pertocava recuperar el numerari avançat. Però, com dèiem, normalment obtenien una quantitat suplementària en concepte d'interessos. En qualsevol cas, des del moment que se'ls obligava el retorn del deute sobre una de les

¹³⁷⁵ Per cadascuna de les opcions apuntades: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 7r-v, 1373/04/17; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, f. 7r, 1379/08/23; AMGi, I.1.1., n. 29, f. 34r-v, 1394/01/27. En realitat, sempre era una línia molt fina el que separava força préstecs a curt termini de les simples bestretes per afers de la comunitat. Tot depenia del moment exacte en què el prestador desemborsava la suma monetària per la finalitat que fos i, en canvi, això no li era reconegut pels prestataris mitjançant un document notarial o una obligació en una cort jurisdiccional, comptant, a més, que aquest acte de registre sovint no tenia lloc a l'instant ni, fins i tot, arribava mai a produir-se, ja que s'havia resolt la transacció amb una simple promesa verbal.

¹³⁷⁶ Per diferents mostres de cadascuna de les possibilitats: AMGi, I.1.1., n.10, f. 34v, 1380/06/27; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 62r, 1402/04/20; AMGi, I.1.1., n. 31, f. 18v, 1394/12/31; AMGi, I.1.1., n.10, f. 11r-12v, 1380/03/12; AMGi, I.1.1., n. 36, f. 62r, 1402/04/20.

partides d'ingressos del municipi complementàries a les imposicions quedaven en certa manera vinculats al sistema fins, com a mínim, no eren del tot rescabats. Dit d'una altra manera, si se'ls assignava el crèdit damunt dels rèdits d'una talla o del producte dels drets de barra sembla lògic que tinguessin un interès especial perquè aquests procediments donessin els fruits desitjats.

Cal situar a un nivell diferent la via de participació en els negocis del municipi que obrí el recurs a l'emissió de rendes en forma de deute públic. Com ja hem vist, les vendes de rendes vitalícies i perpètuas es passaren a utilitzar com a forma preferent de crèdit des de la dècada de 1340 i, sobretot, a partir de la de 1350. Un dels motius que hi empenyeren foren, sens dubte, els avantatges oferts per aquests instruments respecte dels *mutua* o altres productes emprats fins llavors¹³⁷⁷. Recordem, alhora, que entre aquests instruments de crèdit presentats com a contractes de compravenda en què el prestatari, en aquest cas el conjunt d'habitants de la ciutat, venia al prestador el dret de percebre periòdicament una pensió a canvi d'un preu determinat, caldria distingir entre tres o, gairebé, quatre productes diferents. Com també hem vist, els que s'empraren d'entrada amb més freqüència foren els violaris, en què el dret a cobrar una determinada pensió expirava en el moment que finien les vides de les dues persones (i alguns cops més) que s'havien escollit com a referent temporal. L'interès habitual a què s'emetien era del 14,29%. Per contrast, en els censals morts, producte més difós en una segona etapa, aquest dret no estava condicionat a cap període concret i l'interès que se'ls aplicava en un primer moment fou del 7,14%, per bé que s'anà rebaixant al 5 o, fins i tot, al 4,16% entre finals del segle XIV i principis de la centúria següent. En línies generals, doncs, es tendí a una progressiva substitució dels violaris en benefici dels censals morts a partir de les dècades de 1370 i 1380. Això no obstant, la progressiva substitució ja s'inicià en conjuntures puntuals dels decennis de 1350 i 1360 i normalment es féu a través de fórmules mixtes en què una part de la renda s'emetia a dues vides i l'altra a perpetuïtat (o a censal), la qual cosa suposava, en definitiva, una disminució lleugera del tipus d'interès en un interval entre el 9 i l'11 %.

¹³⁷⁷ Segon ja ha estat assenyalat, els violaris i censals aportaren força millores respecte de les formes de crèdit tradicionals. Gràcies a la seva aparició fou possible concertar préstecs de quantitats generalment més importants a un interès inferior que els *mutua*. A més, afavorien un crèdit amb unes garanties i obligacions adaptables a moltes circumstàncies i, especialment, en virtut de la reflexió teològica i moral que suscitàren, permeteren als implicats eludir la condemna d'usura que sempre havia pesat sobre les fórmules de crèdit tradicional. Pel que fa a la descripció dels trets fonamentals dels violaris i els censals morts, remetem a P. ORTI GOST, «Les finances de la Diputació del General...», p. 119-137. Quant a la resta d'aspectes apuntats: D. RUBIÓ MANUEL, «L'estructura diplomàtica dels censals morts...», p. 843-863; J. V. GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito en la Valencia medieval...*, p. 177-227; Josep HERNANDO DELGADO, «Les controvèrsies teològiques sobre la licitud del crèdit a llarg termini», a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *El món del crèdit...*, p. 213-238.

Per una altra banda, tant els violaris com els censals morts es venien a carta de gràcia o pacte de retrovenda, o sigui garantint per contracte al venedor o prestatari la possibilitat de redimir o lluir la renda emesa o producte contractat. Tanmateix, cal subratllar que en cap d'ambdós instruments, a diferència de les fórmules financeres actuals, no es preveia una amortització gradual del capital, sinó que s'esperava el retorn íntegre de la suma prestada per part del deutor. De tota manera, aquest ho podria fer quan ho decidís, a menys que es pactés una data límit a través d'una carta de gràcia amb vigència temporal (*ad tempus*). Així mateix, una de les novetats més importants que experimentaren algunes administracions catalanes a les darreres dècades del segle XIV (en el cas concret de Girona hem vist s'ha d'esperar fins als primers anys del XV) passà per l'emissió de censals anomenats perpetuaus, per tal com es venien sense carta de gràcia, és a dir, sense contemplar aquest dret a la llució, cosa que suposava situar la taxa d'interès per sota del 3,5 o el 3%.

Tal com ja hem mostrat, els violaris i els censals eren emesos en nom de tota la universitat gironina. En una primera etapa, compresa aproximadament entre 1340 i 1365, els propis jurats s'ocuparen de captar els inversors i tancar els acords de compra-venda d'aquestes rendes, mentre que més endavant ho feren síndics designats específicament per la tasca. D'acord amb el que ja hem explicat, qualsevol particular o persona jurídica, fos quina fos la condició social i la procedència geografia, podia adquirir rendes emeses pel municipi sempre que disposés de capitals suficients i acceptés les condicions negociades amb els responsables de cada procés d'emissió. Com veurem millor més endavant, l'administració que ens ocupa normalment aprofità les possibilitats àmplies que li oferiren els mercats financers de la pròpia ciutat i tingué els inversors locals com a primera opció, cercant ofertes més enllà tan sols en episodis excepcionals de saturació. Amb tot, adquirir un violari o un censal venut pel municipi era una operació de certa transcendència que convertia els prestadors d'aquesta modalitat en actors de primer ordre del sistema fiscal i financer articulat al voltant de la hisenda local.

2.3.2. L'arrendament d'impostos municipals

Un altre dels negocis importants a què donà peu la consolidació de les estructures fiscals i financeres del govern de Girona a les dècades centrals del segle XIV fou l'arrendament de les imposicions que hem descrit en el capítol anterior. En paral·lel, es licitaren barres, els drets de pesos i mesures, així com d'altres exaccions extraordinàries, com ara el vectigal per

a la construcció de la llotja o casa de la ciutat a partir de 1414. Amb tot, la data assenyalada en el calendari econòmic la marcava l'arrendament del principal ingrés del municipi, els impostos que gravaven el consum i la circulació de productes alimentaris i altres de primera necessitat.

Tal com hem explicat, els governants municipals no s'ocupaven personalment de la recaptació de tot aquest conjunt d'exaccions, sinó que, per norma general, a fi de reduir costos, en cedien el dret als millors postors. En conseqüència, els posaven a l'**encant** en varis lots perquè individus o grups interessats a adjudicar-se'ls oferissin el preu més elevat possible. Segons també hem indicat, en el cas de la ciutat de Girona a partir, com a mínim, dels anys de la Guerra dels dos Peres i fins a la fi de l'etapa que analitzem, les impositcions s'arrendaven regularment per un període anual complet que acostumava a iniciar-se l'1 de gener. Per això, a les acaballes de cada exercici, o sigui a les darreries del mes de desembre (coincidint també amb els últims dies de la legislatura), els jurats subhastaven els diversos grups d'impostos (7, en un principi, i 9 amb els dos que es crearen successivament els anys 1385 i 1386), a banda dels drets sobre els pesos i mesures de la ciutat i normalment també les barres.

Quan s'introduïren canvis en el **calendari** habitual dels arrendaments sembla que es buscava augmentar-ne el rendiment a còpia d'adequar els terminis de pagament a la clàssica als ritmes d'ingressos propis de cada impositció. Així, per exemple, es feren coincidir els lapses de percepció d'exaccions sobre certs productes alimentaris com el vi o la farina amb el cicle agrícola específic del raïm o del blat. Alhora, possiblement es volia compassar el ritme d'ingressos amb el de les obligacions del clavari, o sigui, en essència, les pagues dels interessos dels violaris i censals que prestava cada mes la universitat gironina. Amb algun d'aquests propòsits, doncs, de vegades es modificaren les dates d'inici i fi del període de col·lecta o s'amplià més enllà d'un any.

Hem vist que ambdues coses succeïren a finals de 1393 (en una etapa de creixuda important del deute), moment que es decidí arrendar la impositció de la farina des del primer de gener de 1394 fins al 24 de juny de l'any següent per tal d'encetar una nova sèrie anual a partir de la festivitat de sant Joan. Pel que fa a la del vi, havia d'estendre's fins al 8 de setembre i des d'aleshores considerar aquesta data com la d'obertura del període anual d'aplicació de l'impot. La mesura tingué vigència durant els exercicis següents i possiblement també implicà la resta d'impostos. Això no obstant, l'any 1400 ja s'havia retornat al calendari tradicional (cap. 1.4.2.3.). De forma similar, l'any 1411 (just a la fi de la

temptativa frustrada del monopoli dit la «mercaderia del vi») la imposició del vi passà a arrendar-se des del 15 de setembre i així es repetí fins a la tardor de 1429¹³⁷⁸. Llavors es reprengué l'1 de gener com a data d'inici per l'any següent, per bé que només per un temps, ja que durant els exercicis entre 1431 i 1434, justament en un context en què no s'obtenien ofertes suficients per concretar arrendaments i s'hagué de recaptar sovint la imposició mitjançant la comanda directa, es reintroduí la fórmula impulsada l'any 1411¹³⁷⁹.

D'altra banda, probablement perseguïen objectius semblants els arrendaments realitzats per un lapse superior a un any. A més, la prolongació del període recaptatori devia constituir un bon reclam per atraure millors ofertes o negociar possibles bestretes o avançaments de fraccions del preu per part dels arrendataris. De tota manera, en la definició d'aquests criteris les autoritats municipals havien d'actuar tenint en compte diversos factors. És cert que en arrendaments per períodes curts es reduïa el grau d'incertesa que marcava sempre una operació d'aquestes característiques, de manera que, en minimitzar-se el risc que causes imprevistes perjudiquessin una col·lecta, s'obtindrien millors ofertes en la licitació. I, al mateix temps, davant de l'eventualitat que augmentés l'activitat d'un determinat sector per la causa que fos i, per tant, milloressin també les perspectives recaptatòries, això beneficiava el consistori en la mesura que disposaria de marge suficient per dur a terme noves subhastes revisant-ne les condicions i exigint imports més substanciosos¹³⁸⁰.

Amb tot, el joc d'arrendament no s'acabava amb les quantitats pactades i promeses pels arrendataris en finalitzar la subhasta duta a terme pels jurats, sinó que resultava determinant la regularitat amb què la tresoreria municipal percebria de manera efectiva les pagues estipulades. En realitat, com hem mostrat en altres apartats, en un cas com el que ens ocupa (que, d'altra banda, tampoc devia ser excepcional) el ròssec o, fins i tot, la morositat dels impositors s'elevà a nivells insostenibles en alguns moments. Per això, potser no tenia gaire sentit sotmetre la recaptació de la font d'ingressos principal del municipi a uns

¹³⁷⁸ AMGi, I.2.1., llig. 3, reg. 1, s.f., 1411/09/10. Entre d'altres exemples pel període comprès entre 1411 i 1429: AMGi, I.2.1., llig. 3, reg. 1, s.f., 1413/09/10; AMGi, I.2.1., llig. 3 bis, reg. 1, f. 55r-70v, 1417/07/02; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 6, reg. 2, f. 108r-111r, 1421; AMGi, I.2.1., llig. 3 bis, reg. 2, s.f., 1423/09/12; AMGi, I.2.1., llig. 9, reg. 2, s.f., 1426/09/08. Quant al canvi de 1429: AMGi, I.3.3.1.2, llig. 8, reg. 1, f. 2r.

¹³⁷⁹ Successivament: AMGi, I.3.3.1.2, llig. 8, reg. 2, f. 2r; AMGi, I.3.3.1.2, llig. 8, reg. 3, f. 1r-v; AMGi, I.3.3.1.2, llig. 9, reg. 1, f. 1r.; AMGi, I.3.3.1.2, llig. 9, reg. 2, f. 1r-v.

¹³⁸⁰ En efecte, tradicionalment es considera que els arrendaments a curt termini són la modalitat més avantatjosa per l'administració i la que permet adjudicar els impostos a canvi de valors més alts. Entre d'altres: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 550-551. Així, no sorprèn que, en general, s'arrendessin per períodes més breus justament les impositons més productives. A la Barcelona de principis del segle XV, per exemple, s'observa que era rar en aquests casos fer-ho per més de tres mesos i, en canvi, bastant habitual en d'altres de menors: Jean BROUSSOLLE, «Les impositions municipales de Barcelone de 1328 à 1462», *Estudios de Historia Moderna*, 5 (1955), p. 3-164, en especial p. 107.

terminis massa curts que difícilment es respectaven. En aquest sentit, com algun autor ha proposat, tot apunta que la tendència general de les administracions passà per allargar els períodes de col·lecta de les exaccions indirectes i incrementar així el paper financer i l'autonomia dels arrendataris, cosa que també contribuïa a millorar les propostes dels hipotètics inversors¹³⁸¹. Fos quin fos l'objectiu concret de la mesura, l'any 1406 s'arrendaren la imposició de la farina i la del vi per dos anys, mentre que l'any 1408 amb la de la carn es féu per un quinquenni o l'any 1412 es repetí l'operació quant a la de la farina per un quadrienni (TAULA 14).

Una altra estratègia aplicada puntualment pels edils gironins amb l'objectiu d'incrementar la immediatesa de l'ingrés fiscal foren els anomenats arrendaments "a diners primers", és a dir, licitacions en què s'exigia al comprador o arrendatari l'entrega gairebé instantània (amb un marge d'uns pocs dies) del total del preu pactat. Alhora, el pacte tendia a avançar-se força temps abans de l'inici de la recaptació, de manera que l'administració cobrava l'import amb molta anticipació. A la pràctica, aquesta modalitat d'arrendament només ens consta que s'usà per barres licitades durant tres ocasions a les dècades de 1410 i 1420¹³⁸². I també en l'anadiment de mitja imposició de la farina percebut entre 1412 i 1415 amb què s'aconseguien 40.000 s. per a reformes a les muralles i la preparació de la defensa de la ciutat davant d'una enèsima amenaça. Com a mínim en el darrer cas, documentem que, en efecte, l'imposicioner lliurà les 89 ll. promeses tres dies després de signar el contracte¹³⁸³. De tota manera, en un altre dels exemples esmentats tan sols s'exigí l'entrega immediata de la meitat del preu¹³⁸⁴.

La tònica habitual dels arrendaments anuals d'impostos també pogué veure's alterada ocasionalment des d'un altre punt de vista: alguns anys els regidors designaren agents per

¹³⁸¹ En efecte, caldria seguir la hipòtesi del fet que les cessions del dret de col·lecta per lapses més llargs del que era comú pretenien intensificar el paper financer dels compradors, tal com es detecta a la ciutat de València a les dècades centrals del s. XIV, en què arrendar una imposició cada cop suposava desemborsar preus majors i s'assemblava més a oferir préstecs a mitjà termini: Juan Vicente GARCÍA MARSILLA, «Las empresas del fisco. Arrendamiento y gestión privada de los impuestos en el reino medieval de Valencia (siglos XIV-XV)», a S. CAVACIOCCHI (ed.), *La fiscalità nell'economia europea...*, vol. 2, p. 851-861, en especial p. 854-855.

¹³⁸² En concret, en el trienni 1410-1413, els biennis 1415-1416 –tancant-se l'acord l'any 1413- i 1419-1420-havent-se produït la cessió a finals de 1418. Per ordre de menció: AMGi, I.2.1., llig 2, s.f., 1409/08/14; AMGi, I.2.1., llig. 3, reg. 1, s.f., 1413/11/03; AMGi, I.2.1., llig. 3 bis, reg. 1, f. 133r-135v, 1418/11/18; AMGi, I.1.1., n. 43, f. 59r-60r, 1414/08/21.

¹³⁸³ La subhasta es tancà el dia 1413/11/03 i al cap de tres dies el clavari dels jurats signava àpoca de rebuda del total del preu a l'arrendatari: AMGi, I.2.1., llig. 3, reg. 1, s.f.

¹³⁸⁴ Ben mirat, la intenció dels jurats era avançar el període de recaptació, però sembla que els arrendataris desconfiaven que la part del preu de la barra que bestraurien es destinaria a l'objectiu fixat d'entrada, la reparació de murs i camins, de manera que calgué sol·licitar al monarca una provisió que ho garantís: AMGi, I.1.2.1, llig. 8, reg 3, s.f., 1409/08/12.

recaptar-les directament en nom del municipi. Tanmateix, abans del segon quart del segle XV, això succeí només en etapes molt excepcionals i tan sols per exaccions concretes. Per exemple, en la difícil conjuntura de 1374 probablement no s'arrendaren les imposicions del vi i de la carn; l'any 1405, en ple desenllaç d'un polèmic procés de novació de títols de deute, no se cedí la dels honors i censals; mentre que l'any 1412 no es trobà cap arrendatari convenient per la de la sal. En canvi, des de les darreries de la dècada de 1420 i fins a mitjan decenni de 1440, el recurs a la gestió directa fou comparativament molt més freqüent¹³⁸⁵.

La raó per la qual es triava aquesta opció era, en aparença, clara. Sense anar més lluny, l'expressà el clavari de 1430 després que els jurats de l'any anterior no haguessin arrendat la imposició del vi: no ho havien fet «com no's trobà algun qui just ne rahonable preu hi volgués donar». Un argument semblant s'al·legà en la promesa d'un especier intítulat llevador de la imposició del vi pels regidors de 1441, en què se sostenia que no s'havia pogut arrendar si no era «per molta disminució» del preu acostumat¹³⁸⁶. Dit d'una altra manera, si no es presentaven ofertes prou substancials per l'arrendament, resultava més rendible encarregar la lleva de l'impost a uns col·lectors que dipositessin les quantitats collides directament a la clavaria¹³⁸⁷. De vegades, però, es postergà l'arrendament durant uns mesos a l'espera d'una bona oferta en ferm i fins aquell moment es recaptà directament. En són un bon exemple la imposició de la farina de l'any 1433 o la imposició del vi i la de la carn de 1436¹³⁸⁸. En d'altres casos, tanmateix, l'absència de bons postors i la necessitat de mantenir el volum d'ingressos acostumat portà a aplicar l'impost a través de mètodes totalment diferents. A tall de mostra, l'any 1434 es recaptà la imposició de la carn durant una setmana i posteriorment es féu repercutir a la població mitjançant un cabeçatge o impost per capitació¹³⁸⁹. La mesura cal situar-la, tanmateix, en el context de les obres per «allunyar» les aigües del Ter de la ciutat i sembla que s'allargà fins a mitjan 1436¹³⁹⁰.

¹³⁸⁵ Per més detalls vegeu cap. 5.2.1.

¹³⁸⁶ Respectivament: AMGi, I.3.3.1.2, llig. 8, reg. 1, f. 2r; AMGi, I.1.1, n. 56, f. 156v, 1441/01/02.

¹³⁸⁷ Cal tenir present, però, que en d'altres municipis la implantació de mecanismes de gestió directa de les imposicions pogué obeir a urgències peremtores de moneda o, fins i tot, a denúncies de frau en la subhasta: P. VERDÉS PIJUAN, «?Car les talles són difícils de fer?...», p. 151. Tot això abans de l'adopció, a la segona meitat del quatre-cents, de complexes estructures de recaptació centralitzada com l'anomenat butlletí, documentat indirectament per les ciutats de Barcelona, Manresa i Vic i ben estudiat per la vila de Cervera: Pere VERDÉS PIJUAN, «La levée de l'impôt indirect dans les municipalités catalanes. Les ordonnances du "butlletí"», a D. MENJOT i M. SÁNCHEZ (dirs.), *La fiscalité des villes...*, vol. 2 (Les systèmes fiscaux), p. 447-462; Pere VERDÉS PIJUAN, «La gestión de los impuestos indirectos municipales en las ciudades y villas de Cataluña: el caso de Cervera (s. XIV-XV)», a D. MENJOT i M. SÁNCHEZ (dirs.), *La fiscalité des villes...*, vol. IV (La gestión de l'impôt), p. 173-189.

¹³⁸⁸ TAULES 12 i 14.

¹³⁸⁹ El recurs a procediments de capitació en la percepció d'impostos sobre el consum de productes bàsics es documenta en diverses localitats catalanes i gairebé sempre provocaren molt de rebuig: P. VERDÉS PIJUAN,

Fos com fos, tret de les situacions concretes apuntades, la pràctica més estesa en la gestió de les imposicions a Girona entre aproximadament 1350 i 1440 fou el seu arrendament a través d'una subhasta o encant públic coordinada per un corredor professional. No compten amb gaire notícies que detallin el funcionament d'aquestes subhastes que, com hem avançat, es produïen cada any a les darreries de desembre, en concret entre els dies 26 i 31. En general, l'únic testimoni són els propis contractes que formalitzaven la cessió entre els jurats i els arrendataris. Amb tot, la idea bàsica del mecanisme queda sintetitzada en un fragment de la taba amb què, a tall de mostra, s'arrendaven les barres de la ciutat a la segona meitat del tres-cents: «que·y diga qui dir-hi vol, car aquell la haurà qui més hi dirà»¹³⁹¹.

Estaríem, doncs, davant de subhastes en què s'escoltaven les pugues dels ofertants fins a assolir la rematada més beneficiosa per l'administració. De tota manera, com s'ha demostrat per altres llocs, els acords no depenien exclusivament de l'interès que la col·lecta d'unes determinades exaccions despertés entre els veïns, sinó que les autoritats locals sempre volgueren incentivar la licitació i per això primaven individus perquè fessin “dites”, o sigui pugessin el preu fins a una determinada quantitat, a canvi d'unes primes anomenades eixaucs que satisfia generalment el propi clavari en el moment d'ingressar els preus dels arrendaments¹³⁹². Dit ràpidament, amb aquestes primes es pretenia evitar que els

«“Car les talles són difícils de fer”...», p. 147. A la ciutat de Barcelona no s'aplicà una mesura similar en les exaccions sobre la carn fins l'any 1462, en el context de la Guerra Civil, i un dels primers perjudicats foren els carnissers mateixos, de manera que es retornà als mecanismes tradicionals ja l'any 1473: S. SOBREQÜÉS VIDAL i J. SOBREQÜÉS CALLICÓ, *La guerra civil catalana del segle XV...*, vol. I, p. 282-284, 297-299; R. A. BANEGAS LÓPEZ, «Comer carne y pagar impuestos...», p. 348-351.

¹³⁹⁰ AMGi, I.1.1, n. 52, f. 7r-9r (1434/01/08), 9v (1434/01/08). Per això, simultàniament a decidir-se la seva aplicació (malgrat la manca d'una autorització reial), es nomenaren tant supervisors de la nova exacció com responsables de les obres urgents per refer les rescloses encaminades a l'esmentat projecte hidràulic. Vegeu cap. 1.3.5.2.

¹³⁹¹ Es llegeix, per exemple, a AMGI, I.2.1., llig. 7, s.f., 1371/12/27, o a AMGi, I.2.1., n. 8, s.f., 1388/05/17. La fórmula es repeteix sovint en els albarans de les imposicions d'altres poblacions, com ara a Valls: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 551.

¹³⁹² Per més informació sobre el funcionament d'aquests encants i l'ús dels eixaucs (amb un valor que tal vegada depenia de la quantitat extra que el participant bonificat havia permès aconseguir amb la sobrepuja, si bé s'evidencien arreu força fluctuacions), vegeu: J. BROUSSOLLE, «Les impositions municipales de Barcelone...», p. p. 107-112; J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 551-553; J. V. GARCÍA MARSILLA, «Las empresas del fisco...», p. 856. Els sistemes de pugues a les subhastes d'impostos han estat força estudiats per vàries ciutats del regne de França. Vegeu pel cas concret de Millau i per les comparacions sistemàtiques que traça l'autor amb altres localitats: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 486-493. També es coneixen relativament bé per alguns *concejos* castellans, com ara els de Carmona o Cuenca, i en què, entre d'altres aspectes, es descriuen els procediments de pugues i rematades finals o es discuteix el valor estrictament especulatiu de traspasos posteriors a les adjudicacions: Denis MENJOT, *Fiscalidad y sociedad; Los murcianos y el impuesto en la baja edad media*, Murcia: Academia Alfonso X el Sabio, 1986, p. 69-75; Antonio COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, «Arrendatarios de rentas públicas en Carmona», *Archivo Hispalense*, 80 (1997), p. 327-347; Jose Antonio JARA FUENTE, «Elites y grupos financieros en las ciudades castellanas de la Baja Edad Media», *En la España Medieval*, 27 (2004), p. 105-130, en especial p. 122-126 La magnitud dels

participants en les subhastes i hipotètics impositors es possessin d'acord des de bon principi i, en perjudici dels regidors, evitessin riscos i s'abstinguessin de pujar per tal de no encarir el preu final. Per exemple, ho deixa entreveure bé el clavari de les imposicions de l'any 1395 quan justifica l'entrega feta en concepte d'eixauc a un mercader que havia fet una dita a la subhasta de l'impost del vi. Deia que era per manament dels jurats que havien promès la bonificació al dit comerciant «per tal que feyhiés pugar les anposeshions, per tal com los jurats se duptarien que los compradors de les anposeshions no's fossen tots honits e que I digués per tots»¹³⁹³. De tota manera, molts cops aquestes primes eren concedides a persones que acabaven participant en els arrendaments, per la qual cosa els beneficiaris simplement es retenien la quantitat estipulada de l'import que havien de fer efectiu a l'administrador de la clavaria¹³⁹⁴. En certes ocasions, però, se'ls gratificava amb l'assignació de deutes pendents a favor de les arques locals¹³⁹⁵.

Així les coses, en teoria, qualsevol individu (llevat dels afectats per les incompatibilitats que derivaven de l'exercici de la majoria de magistratures i oficis) podia acudir als encants organitzats pels jurats els darrers dies d'any i presentar una oferta per fer-se amb el dret de col·lecta d'una de les 7 o 9 imposicions. Com veurem millor en un proper apartat, però, no es tractava gairebé mai d'una operació duta a terme per un únic individu, sinó que s'acostumaven a presentar ofertes conjuntes. En conseqüència, el perfil habitual d'adjudicatari era el d'una companyia o col·lectiu d'associats («parçoners»), més o menys nombrosos en funció del volum de negoci i del risc assumit, que garantien de manera conjunta el lliurament de la quantitat deguda al tresorer municipal i que, un cop finalitzat el període de recaptació, es repartien els guanys en funció de la seva participació, talment com una societat mercantil.

En aquest sentit, per tant, la mateixa acta d'arrendament incloïa la presentació de seguretats i garanties per part del comprador o compradors, de manera que molt sovint es fixava una

arrendaments d'exaccions d'una vila o ciutat quedava lluny dels de les rendes reials de la Corona de Castella, si bé els mecanismes i procediments de licitació que s'hi adopten ofereixen una bona perspectiva de la complexitat que podien assolir. Un treball recent sobre el tema: Pablo ORTEGO RICO, «Estrategias financieras y especulación en torno al arrendamiento "por mayor" de rentas regias ordinarias en Castilla: aproximación a partir del caso de Castilla la Nueva (1462-1504)», a Juan A. BONACHÍA HERNANDO i David CARVAJAL DE LA VEGA (eds.), *Los negocios del hombre: Comercio y rentas en Castilla. Siglos XV y XVI*, Valladolid: Castilla, 2012, p. 235-260.

¹³⁹³ AMGi, I.3.3.1.2, llig. 3, reg. 1, s.f., 1395/09/23..

¹³⁹⁴ Són abundants les referències sobre això en anotacions posteriors als contractes d'arrendament. A tall de mostra: AMGi, I.2.1., n. 9, s.f., 1395/09/05; AMGi, I.2.1., llig. 3, reg. 1, s.f., 1411/10/02.

¹³⁹⁵ En tenim una mostra, per exemple, en l'arrendament de la imposició del vi de l'any 1391, quan dos dels seus arrendataris principals es reconeixien haver traspassat, amb motiu de l'eixauc concedit, el dret sobre els deutes de diverses persones a favor del comú: AHG, Gi-09, vol. 18, f. 146r, 1391/04/07.

jerarquia dins del grup d'arrendataris: uns que actuaven com a veritables compradors o principals i uns altres que es limitaven al paper d'avaladors¹³⁹⁶. Entre aquest avaladors, a més, podia haver-hi distincions entre fiadors pel global dels imports i d'altres tan sols per fraccions¹³⁹⁷. Tot i això, en general es fa difícil entreveure la traducció pràctica dels diferents rols, ja que la majoria de fonts, com ara els comptes dels clavaris o els reconeixements de rebuda davant de notari, es limiten a esmentar un o més individus i un conjunt indeterminat de companys sense atribuir a cap d'ells la figura de fermancer. Alhora, tot seguint la trajectòria dels participants en un determinat arrendament des del contracte inicial fins a d'altres posteriors, no és infreqüent documentar algú registrat d'entrada com un simple fiador que acabà fent efectiva una paga del preu i que, per tant, assumia el mateix grau d'implicació que teòricament s'havia reservat als arrendataris qualificats de principals.

Al capdavant, com ja han advertit alguns autors, la manca de conservació dels llibres comptables o d'altres registres similars que de ben segur elaboraren tots aquests arrendataris deixa pràcticament a la penombra la manera com s'organitzaven a nivell intern les companyies amb què s'agrupaven¹³⁹⁸. Realment resulten molt aïllats els documents que ens permeten aproximar-nos-hi. Així i tot, una de les tipologies que apareix amb relativa freqüència consisteix en la notificació del repartiment del preu total de l'adjudicació entre els seus participants recollit en una cèdul·la de paper, que acostumava a guardar-se adjunta al contracte d'arrendament o que es transcrivía a continuació d'aquest. Comencen a trobar-se'n exemples a la dècada de 1380, en especial pel que fa a les imposicions més lucratives i

¹³⁹⁶ A propòsit de l'escassa documentació que aporta llum sobre els procediments de la subhasta al marge dels propis contractes d'arrendament i que ens certifica, entre d'altres punts, l'obligació de l'arrendatari de presentar seguretats i oferir fermances a les autoritats locals: AMGi, I.1.1., n. 9, f. 27r, 1379/01/21. Per exemples de promeses notarials per aquest concepte realitzades amb data posterior i de forma separada del contracte d'arrendament, en especial quan la demora a l'hora de fer efectius els terminis pactats era excessiva: AHG, Gi-07, vol. 32, s.f., 1366/03/17; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, s.f., 1376/05/19; AMGi, I.1.1, n. 56, f. 97v, 1442/12/28. De vegades s'entreveu que el procediment amb el qual els principals es distingien dels simples fiadors passava per la signatura de cartes d'indemnitat (o promeses d'eximir-los de responsabilitats en cas de problemes en un futur) per part dels primers a aquests segons, però no sempre resulta del tot clar: AHG, Gi-05, vol. 311, f. 10r, 1377/03/26; AMGi, I.2.1., n. 8, s.f., 1388/12/27.

¹³⁹⁷ Per l'exemple d'una fermaça que únicament afectava a una quantitat concreta: AMGi, I.2.1., n. 8, s.f., 1388/12/27. A propòsit de la concreció pràctica d'una fermaça, és a dir, del fet que el que l'havia prestada per ajudar a l'arrendatari principal era forçat per les autoritats municipals a pagar en nom seu: AHG, Gi-07, vol. 15, s.f., 1376/01/09. Els riscos dels fiadors en l'arrendament d'ingressos fiscals i l'existència d'estratègies per reduir-los, com ara les fiances amb limitació de responsabilitat, han estat ben estudiades per *concejos* castellans com els de Sevilla o Cuenca: Antonio COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, «Los fiadores en la hacienda concejil sevillana bajomedieval», *Mayurqa*, 22/1 (1989), p. 191-197; José Antonio JARA FUENTE, «Identidad corporativa y constitución política urbana: solidaridades económicas y poder en el marco de los procesos de afianzamiento de las rentas concejiles», a Y. GUERRERO NAVARRETE (coord.), *Fiscalidad, sociedad y poder en las ciudades castellanas...*, p. 11-60.

¹³⁹⁸ P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 548; J. V. GARCÍA MARSILLA, «Las empresas del fisco...», p. 861.

per les quals s'oferia un import més alt, com la del vi. Després d'aproximadament 1420, en canvi, resulta força habitual, fins i tot per altres imposicions menors¹³⁹⁹.

Cal suposar que la necessitat que els jurats estiguessin informats de manera oficial d'aquesta distribució tenia molt a veure amb la possibilitat que sorgissin problemes greus en la col·lecta i, sobretot, que la morositat galopant dels adjudicataris obligués a l'administració local a emprendre accions judicials: la relació detallada de la part del preu que assumia cada individu constituïria, doncs, la referència per determinar quines obligacions es podrien exigir a cadascun d'ells. En una línia similar, doncs, no és estrany que es comunicuessin a l'equip de govern els traspessos entre particulars de fraccions de l'arrendament i que s'annotessin als mateixos folis del contracte original o en els registres de negocis del consell¹⁴⁰⁰.

Per una altra part, el contracte de l'arrendament en els protocols de l'escrivà de vegades s'acompanyava de nomenaments per part dels arrendataris principals de persones amb ocupacions concretes com ara la de llevar l'impost o gestionar-ne els ingressos. Amb aquestes actes escripturades davant del mateix fedatari que validava el pacte concret amb els jurats els diversos co-arrendataris segurament pretenien garantir les bones pràctiques i el respecte entre tots els integrants de la companyia adjudicatària¹⁴⁰¹. En qualsevol cas, constitueixen la millor font per copsar aspectes puntuals de l'estructura interna d'aquests grups i el desplegament per complir llur funcions bàsiques, és a dir, cobrar els impostos, entregar al clavari de la ciutat la suma pactada i fraccionada en terminis i, en darrer lloc, repartir el lucre obtingut entre els participants en l'adjudicació.

¹³⁹⁹ Vegeu aquests documents, a tall de mostra, a: AMGi, I.2.1, llig 7, s.f., 1385/12/26; AMGi, I.2.1., llig. 3 bis, reg. 1, f. 119r-130r, 1418/08/28. Quant a les imposicions de la carn, la farina i el peix o, fins i tot, de més modestes com la del gra de les places o la de les mercaderies: AMGi, I.2.1., llig 9, reg. 2, s.f., 1424/12/27; AMGi, I.2.1., llig. 9, reg. 2, s.f., 1426/12/30; AMGi, I.2.1., llig. 3 bis, reg. 2, s.f., 1423/12/27; AMGi, I.2.1., llig. 3 bis, reg. 2, s.f., 1421/12/27; AMGi, I.2.1., llig. 9, reg. 2, s.f., 1427/12/27.

¹⁴⁰⁰ A tall de mostra: AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 21r, 1387/02/23; AMGi, I.2.1., llig. 1, s.f., 1401/12/27; AMGi, I.2.1., llig. 3 bis, reg. 2, s.f., 1422/01/01. En d'altres casos, per contra, les cessions s'oficialitzaven a partir de simples contractes davant de notari i no necessàriament el qui treballava d'escrivà del municipi. Entre molts altres: AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1386/03/27; AHG, Gi-09, vol. 17, s.f., 1390/05/24.

¹⁴⁰¹ Sense anar més lluny, l'any 1405 els compradors de la imposició de la carn nomenaven un llevador d'aquella exacció (AMGi, I.2.1., llig 2, s.f., 1404/12/28) o l'any 1407 un altre per a la de les mercaderies (AMGi, I.2.1., llig. 2, s.f., 1406/12/27). L'any 1412, a propòsit de la imposició del vi, l'organigrama esdevenia fins i tot més complex i, a banda d'un col·lector, els socis que havien arrendat l'impost també en designaren un clavari específic que, al seu torn, havia de liquidar les entregues amb el clavari municipal (AMGi, I.2.1., llig 3, reg. 1, sf, 1412/09/11), cosa que es repetia de forma semblant per l'exercici de 1416-1417 (AMGi, I.2.1., llig. 3 bis, reg. 1, f 7r-17r, 1415/12/28). En efecte, sempre foren les imposicions més lucratives, és a dir les del vi, la farina i la carn, les que implicaren una major organització entre els arrendataris per assegurar-ne la col·lecta i, al mateix temps, garantir la distribució dels beneficis entre els inversors.

Si ens centrem ara en les dues primeres tasques, la percepció de les exaccions i la satisfacció del preu al tresorer municipal, el cas concret que analitzem només presenta pistes esparses. Com ja ha estat assenyalat, la col·lecta dels diversos impostos estava íntimament lligada a la pròpia estructura dels mercats urbans i, així doncs, els seus llevadors comptaven amb punts de recaptació emplaçats de forma estratègica dins la trama que dibuixaven aquests mercats¹⁴⁰². Això no obstant, cada imposició presentava certes particularitats. Quant al conjunt d'impostos que gravaven el consum i el comerç de vi i raïm, sabem que un dels punts bàsics per al control d'aquests fluxos eren les entrades a Girona. Per això, els imposicioners tendiren a designar vigilants o custodis en els diversos portals, al marge d'altres situats a l'interior de la ciutat¹⁴⁰³. Per la mateixa raó també tingueren sempre força importància, tant en el cas concret del vi com el d'altres productes la importació o l'exportació dels quals es fiscalitzava, els llevadors de les barres o barrers que es col·locaven justament en els passos obligats d'entrada i sortida del casc urbà¹⁴⁰⁴. Al mateix temps, s'entreveu un interès especial de les autoritats perquè la venda del vi a la menuda tingués lloc en tavernes homologades i, a semblança d'altres poblacions, indentificades amb un ram a la porta. Malgrat això, llevat dels anys que s'implementà la «mercaderia del vi», és a dir entre 1407 i 1411, els plecs de condicions de l'arrendament no recullen disposicions específiques sobre aspectes com aquest¹⁴⁰⁵.

¹⁴⁰² Vegeu, en aquest sentit, l'exemple de la ciutat de València: J. V. GARCÍA MARSILLA, «Las empresas del fisco...», p. 858-861. Val a dir que en municipis on a la segona meitat del segle XV s'adoptaren sistemes de recaptació directa de les impositcions com l'anomenat butlletí, aquestes estructures foren objecte d'una rigorosa sistematització per part del municipi i els àmbits de col·lecta de cada impost quedaren perfectament definits, tal com s'ha mostrat pel cas de Cervera: P. VERDÉS PIJUAN, «La levée de l'impôt indirect...», p. 447-462; ID., «La gestión de los impuestos indirectos...», p. 178-189.

¹⁴⁰³ Els exemples més clars són de ben entrat el segle XV i quan en més d'una ocasió els regidors optaren per la percepció directa d'aquesta exacció, però és probable que en èpoques anteriors els grups d'arrendataris actuessin de forma similar: AMGi, I.2.1., llig. 3, reg. 3, s.f., 1436/07/04; AMGi, I.2.1., llig. 3, reg. 3, s.f., 1437/01/07. Quant a l'existència d'una taula específica (en alguna moment ubicada a la plaça de l'Oli o antiga plaça dels Cavallers) per llevar impostos del vi segurament relacionats amb les revendes dutes a terme pels taverners: AMGi, I.1.1., n. 48, f. 62r, 1427/09/13; AMGi, I.1.1., n. 52, f. 84v-85r, 1435/09/17. De fet, l'any 1432 s'esmenta fins i tot una botiga on els imposicioners del vi guardaven bótes i s'hi havien produït furts: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 28v-29r, 1432/07/31.

¹⁴⁰⁴ L'any 1425, per exemple, en una ordinació dels jurats a propòsit de l'extracció i introducció de vi, ordi, forment i altres mercaderies a la ciutat es posa de manifest que una de les pràctiques habituals passava perquè els qui les transportaven deixessin penyores als barrers o els notifiuessin les quantitats concretes que duïen i que serien objecte de més exaccions a part de les específiques del dret de barra: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 73r, 1425/01/03. Respecte de referències sobre les taules o, fins i tot, casetes que construïren alguns col·lectors de barres en punts d'entrada de la ciutat propers a portals: AHG, Gi-10, vol. 63, s.f., 1416/08/21; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 58r-v, 1403/11/09 («unam barracham pro ipsa barra levanda»). A la dècada de 1440 una casa del carrer de Pedret sembla que s'anomenava ja alberg «de la barra» i era a tocar del pont nou sobre el Ter: AHG, Gi-02, vol. 196, f. 218r-v, 1440/01/08.

¹⁴⁰⁵ En realitat, en fan esment ordinacions elaborades pels jurats i publicades pel mostassaf com una de 1394: AMGi, I.1.1., n. 30, f. 4v, 1394/06/03. Aquell mateix any des del consistori se cercà un pacte ferm entre els arrendataris i els taverners autoritzats: AMGi, I.1.1., n. 30, f. 13r, 1394/07/04. Com hem vist, a la llum dels

Pel que fa a la imposició de la farina que, com hem vist, afectava la moltura dels cereals, l'àmbit de punció principal es trobava en el mateix complex de molins del Monar reial. Es documenta per primer cop l'existència en aquest lloc d'una institució anomenada del «pes de la farina i del gra» pels volts de 1390 i, a partir d'aleshores, començà a escollir-se un oficial municipal ocupat de gestionar-la, denominat pesador de la farina¹⁴⁰⁶. La resta d'imposicions, tanmateix, s'exigien en els corresponents espais de mercat. Així, per exemple, per a la de mercaderies s'habilitava una taula específica per als col·lectors, igual que succeïa en relació amb el peix¹⁴⁰⁷.

Quant a l'obligació dels arrendataris de lliurar puntualment el preu pel qual els havia estat cedit el dret de llevar una imposició, en els mateixos contractes s'establien, en efecte, diversos terminis. El més freqüent és que s'estipulessin entregues mensuals, és a dir fraccions que suposaven una dotzena part de l'import total. Això no obstant, a inicis del segle XV s'entrevéu la temptativa d'introduir amb més freqüència clàusules de pagaments

estudis existents per altres localitats del principat, podria aprofundir-se en la qüestió resseguint més normatives com aquesta.

¹⁴⁰⁶ Pel que fa a les primera referència a la casa de la farina del Monar: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 30v-31v, 1390/06/08. Es trobava en un emplaçament més aviat provisional fins pels volts de 1420 (AMGi, I.1.1., n. 46, f. 91v, 1422/07/02; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 137r, 1423/03/26), però després de 1434 se situà en una construcció *ad hoc*: AMGi, I.1.1., n. 52, f. 10r, 1434/01/08. Quant al salari que el propi clavari de les imposicions pagava al pesador de la farina, un càrrec que, a més, en certs moments es pogué acabar desdoblant per controlar, a banda dels molins del rec Monar, els situats més al nord a tocar el burg de Sant Pere de Galligants i que, finalment, a l'alçada de 1420, constituïa un ofici plenament consolidat i ocupat per diversos mercaders de forma perllongada, entre d'altres: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 15, reg. 2, f. 143v (1404/06/27), 158v-159r (1405/01/07); AMGi, I.1.1., n. 49, f. 20r-v, 1428/07/01; AMGi, I.1.1., n. 55, f. 91r-v, 1440/08/09. Val a dir que la ciutat de Barcelona ja l'any 1378 obtingué un privilegi per poder controlar tot el gra que anava als molins i la farina que tornava a la ciutat. P. Orti considera que, en realitat, es tractava d'una suplantació per part del municipi de competències que tradicionalment havien estat reservades al batlle reial dels molins: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 558-559. També es constata l'existència d'una casa del pes i d'un pesador de la farina a les viles de Valls i de Cervera des de les dècades de 1360 i 1370, respectivament: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 499-500, 540-541; P. VERDÉS PIJUAN, «Les imposicions a Cervera...», p. 396-398.

¹⁴⁰⁷ En la imposició de les mercaderies la creació d'una única taula autoritzada ja es contemplava en la pròpia taula de l'arrendament, per exemple: AMGI, I.2.1., llig. 7, s.f., 1371/12/28. Pel que fa a les exaccions sobre el peix també es menciona de forma puntual una taula franca especialment destinada als imposicioners: AMGi, I.1.1., n. 41, f. 11r, 1411/01/06. A propòsit d'aquesta darrera imposició resulta emblemàtica la manera com a Barcelona es disposava un banc alt al mig de la Peixateria des d'on s'inspeccionaven totes les transaccions: Josep M. MADURELL MARIMON, «L'avalot del peix de 1365», *Cuadernos de Historia Económica de Catalunya*, 12 (1974), p. 25-34. De tota manera, tal com adverteix P. Orti, aquesta i d'altres infraestructures similars es devien en bona part a les que ja preexistien per a l'aparell tributari propi de l'administració reial des de segles enrere, un aspecte que segurament també es pot extrapolar a la ciutat de Girona, on les taules de peixateria conformaven un complex que, en darrera instància, formava part del patrimoni regi: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 557-558. Val a dir que, a falta de notícies concretes, en el cas de la carn es devia procedir de manera semblant que amb el peix i que s'adequava una taula a la carnisseria de la ciutat, una estructura hereva de la fiscalitat pròpiament reial igual que la peixateria. A Cervera es documenten, tant per la carn com pel peix, uns mecanismes similars per limitar els espais on podien vendre's aquest productes i garantir la recaptació de les exaccions corresponents: P. VERDÉS PIJUAN, «Les imposicions a Cervera...», p. 394, 407-408.

setmanals¹⁴⁰⁸. La mesura possiblement responia a la voluntat d'evitar dilacions que moltes vegades esdevenien excessives i assegurar uns ingressos més regulars a la tresoreria. Així potser tampoc no s'aconseguia garantir que el clavari ingressés efectivament cada setmana fraccions en moneda per part de tots i cadascun dels arrendataris, però, en qualsevol cas, s'acotava el marge i les autoritats es carregaven de més arguments per emprendre accions legals si resultava inevitable. Òbviament, sempre ens referim a entregues a favor del clavari de les imposicions, per bé que, com ja hem assenyalat, en algunes etapes puntuals els censals de la universitat gironina s'assignaren de forma concreta a una de les diverses exaccions, de manera que els arrendataris s'havien d'ocupar personalment de satisfer-ne els interessos. Això no obstant, com també hem vist, l'assignació directa constituí tan sols una estratègia de durada temporal.

Malgrat arrendar-se de manera molt semblant a la resta d'imposicions, les barres presentaven uns trets una mica diferents, en especial pel que fa als ritmes dels lliuraments. A part que, com ja hem dit, la percepció a càrrec dels regidors municipals estava condicionada a la vigència d'un privilegi reial (que acostumà a concedir-se per lapses de 4 a 10 anys), al segle XV experimentaren alguns canvis que les distanciaren força de les imposicions sobre el consum i el comerç. Com ja hem vist, d'una banda, a partir de 1410, algunes barres s'arrendaren a diners primers; de l'altra, en aquell mateix moment començà a ser habitual que alguns arrendaments fossin per períodes superiors a l'exercici anual. Així, per exemple, els jurats de 1416 l'arrendaren per un trienni, els de 1420 per un quadrienni, els de 1422 per un bienni, igual que els de 1426, mentre que els de 1429 pels vuit anys següents (TAULA 22).

Segurament ambdues mesures formaven part del mateix fenomen i cercaven el mateix objectiu: augmentar la rendibilitat de les barres en benefici de la hisenda local. Així mateix, devien tenir a veure amb una altra característica d'aquest recurs fiscal: el fet que molt sovint s'empraren per assignar drets a individus que havien concedit préstecs a la universitat o que se'ls havia de rescabalar per la raó que fos¹⁴⁰⁹. En conseqüència, cal imaginar que respecte

¹⁴⁰⁸ Comencen a aparèixer, en concret, a partir dels exercicis de 1405 i 1406, coincidint, d'altra banda, amb un laboriós procés de novació del deute iniciat, com hem vist, amb suspensions de pagaments des de mitjan 1397: AMGi, I.2.1., llig. 2, s.f., 1404/12/26, 1404/12/27, 1404/12/28; AMGi, I.2.1., llig. 2, s.f., 1405/12/27, 1405/12/28. Posteriorment, tanmateix, sembla que només es mantingué l'obligació per les imposicions de la farina i de la carn. Per exemple: AMGi, I.2.1., llig. 9, reg. 2, s.f., 1428/12/27; AMGi, I.2.1., llig. 9, reg. 2, s.f., 1429/12/30.

¹⁴⁰⁹ Uns pocs dels molts exemples d'assignacions de deutes a creditors diversos efectuades de forma específica sobre les barres: AMGi, I.1.1., n.12, f. 25r, 1383/11/09; AMGi, I.1.1., n. 18, f. 36r-v, 1389/05/16; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1401/03/03; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 62v-63r, 1422/01/03; AMGi, I.1.1., n. 49, f. 78v, 1429/08/28.

d'aquestes exaccions força entregues no ingressaven a les arques municipals per contrast amb la majoria d'imposicions, sinó que els arrendataris dels gravàmens sobre l'entrada i sortida de persones i mercaderies forasteres a la ciutat assumien un paper financer prou actiu i liquidaven obligacions concretes pel municipi sense passar abans per la tresoreria, en aquest cas, segons hem explicat, d'ordinari la clàvia dels jurats.

Més enllà de les particularitats i condicions específiques de cadascun dels impostos de l'administració municipal, no hi ha dubte que la possibilitat de participar en el seu arrendament era una de les formes més atractives d'intervenir en el funcionament de les institucions locals i *a priori* una bona oportunitat de negoci. De fet, donava peu a diferents nivells o àmbits de negoci. En primer terme, licitar en la subhasta o fer-hi dites ja suposava per si sol una oportunitat de lucrar-se amb les primes o eixaucs pagats pels regidors o, fins i tot, d'extreure beneficis mitjançant traspassos o sots-arrendaments de parts dels drets adjudicats. Això no obstant, el gruix principal dels beneficis devia radicar en el marge que previsiblement s'obria entre el preu pactat amb els jurats per la cessió temporal dels drets i les quantitats finalment recaptades pels arrendataris i els seus agents.

Així mateix, seria versemblant que l'interès de l'arrendament d'exaccions aplicades pel municipi anés més enllà del lucre immediat. En un proper apartat i, mitjançant una prosopografia dels compradors d'imposicions i barres, caldrà examinar d'altres hipòtesis, com ara l'immillorable observatori que oferia la col·lecta dels diversos mercats i fluxos comercials de la ciutat, així com el control de moltes informacions que circulaven respecte d'aquests àmbits. D'aquí, doncs, que en alguns moments determinats sectors poguessin veure els arrendaments d'imposicions com una oportunitat per intervenir en certs mercats d'acord amb estratègies privades o grupals. En paral·lel, no s'hauria de descartar que participar en la recaptació d'impostos constituís una via per intentar supervisar certs interessos creats sobre la hisenda local com ara els resultants d'haver-li concedit algun préstec.

2.3.3. Les taules de canvi privades al servei de la incipient tresoreria municipal entre 1330 i 1360

La importància creixent del municipi com a instància econòmica donà peu, com hem vist, a diversos negocis fiscals i financers. El tercer element a considerar en aquest àmbit, al costat del crèdit que requerí de forma constant i de l'exploració dels recursos fiscals a través de l'arrendament, és la demanda que generà de mecanismes de finançament o de veritables serveis financers. En aquesta línia, els representants municipals, des que començaren a controlar una incipient tresoreria, fomentaren el concurs de financers professionals que posaven a la disposició dels regidors tot el ventall d'operacions que oferien als seus establiments bancaris.

En efecte, en l'articulació d'una hisenda local a la ciutat de l'Onyar al llarg de les dècades centrals del segle XIV resultà fonamental la participació de les taules de canvi privades que oferien liquidesa a les arques municipals, així com la possibilitat d'atraure préstecs i retornar el capital i els interessos corresponents als creditors. De tota manera, és important acotar bé la cronologia del fenomen. En poques paraules, cal situar-lo en l'etapa prèvia a la cristallització d'una tresoreria regida per oficials nomenats des del consell o la juraderia, procés que, tal com hem desgranat, s'estengué entre els inicis de la dècada de 1360 i mitjan decenni de 1380¹⁴¹⁰. En aquest sentit, doncs, el recurs de les autoritats municipals gironines als establiments bancaris existents a la pròpia ciutat es concentrà en un període d'aproximadament mig segle, que s'encetà entre 1320 i 1330 i finalitzà amb la mort de l'actiu canviador Ramon I Medir l'any 1382. Així, a penes la meitat del període es correspon amb l'arc cronològic de la present investigació. Alhora, en el decurs d'aquests 25 anys es passà ràpidament del punt àlgid del fenomen al seu declivi. I és que, en realitat, pels volts de 1360 s'assistí a la integració del que havien estat uns financers privats dins de l'estructura orgànica de l'administració local. A més, amb la defunció de Medir s'extingí la banca privada a la ciutat fins a la llunyana dècada de 1440, quan s'inauguraren dos nous establiments.

¹⁴¹⁰ Avançarem la majoria de continguts que segueixen en les següents contribucions: Albert REIXACH SALA, «Banqueros al servicio del poder: El cambista Ramon Medir de Gerona y la tesorería real durante la Guerra de los Dos Pedros (1356-1369)», a Ángel ALLOZA APARICIO *et alii* (eds.), *Comercio, banca y sociedad en los reinos hispánicos (siglos XIV-XVIII)*, Madrid: Polifemo, 2012, p. 51-79; ID., «Finanzas municipales y banca privada en la Cataluña bajomedieval...», p. 179-194.

Donades aquestes circumstàncies, en el present apartat ens limitarem a esbossar quins serveis oferien aquests canviadors o banquers i quins foren de més utilitat per les necessitats dels jurats gironins. Més endavant (cap. 5.3.1.), aprofundirem en el rerefons social i professional d'aquests operadors, un element indestruïble del protagonisme que assoliren. Cal remarcar, d'entrada, les llacunes historiogràfiques que persisteixen sobre la banca privada a la Catalunya baixmedieval. Així i tot, alguns autors ja han posat de relleu els vincles entre canviadors i corporacions municipals en diferents moments del segle XIV¹⁴¹¹. D'altra banda, els estudis dedicats als llibres comptables de la banca dels barcelonins Descaus i Olivella ofereixen una àmplia panoràmica del ventall d'operacions que s'hi duïen a terme¹⁴¹². Alhora, combinant referències indirectes extretes de protocols notariais (en general, àpoques o debitoris) i algun document especialment il·lustratiu com la relació de registres de la taula de Ramon Medir que conté el seu inventari post-mortem, es pot confirmar que el quadre d'operacions és extrapol·lable a la ciutat de Girona¹⁴¹³.

A grans trets, doncs, en aquests establiments s'hi efectuaven ingressos o constitucions de dipòsits, reintegraments als titulars dels comptes, així com transferències de capital (les anomenades *dites*) a un cert termini i entre comptes, bé de la pròpia taula, bé d'altres amb qui el canviador o el client mantenia vincles. Així mateix, les transferències podien produir-se tant si l'ordenant disposava de saldo al seu compte com si no i aleshores sol·licitava un abonament proporcionat pel canviador o actuant aquest com a intermediari de tercers. Ateses aquestes possibilitats, que molts habitants de la ciutat de Girona empraven pels seus afers particulars, la incipient administració financera del primer terç del segle XIV se serví de les taules de canvi privades amb diferents propòsits, això és: la captació de préstecs, el dipòsit de talles i la gestió de l'arrendament d'imposicions que s'implantaren durant alguns anys.

¹⁴¹¹ A propòsit d'aquests buits, vegeu sengles síntesis dels mercats del crèdit de la Catalunya del període: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «El mundo del crédito en la Corona de Aragón...», p. 343-374, en especial 350-352; ID., «Algunas consideraciones sobre el crédito...», p. 9-26. Quant als autors que adverteixen del paper dels banquers en les finances municipals de Barcelona o Cervera: Y. ROUSTIT, «La dette publique à Barcelone...», p. 35-38, 54-55, 112, 137-140, 149-150, 154-155; Pere VERDÉS PIJUAN, «La consolidació del sistema fiscal i financer municipal...», p. 194-199. Sobre això darrer també és il·lustratiu el cas de la ciutat i del regne de València: J. V. GARCÍA MARSILLA, *Vivir a crédito en la Valencia medieval...*, p. 233-241; Vicent BAYDAL SALA, «Cambistas, fiscalidad y élites en el reino de Valencia (1270-1370)», a Àngel GALÁN i Ernesto GARCÍA FERNÁNDEZ (eds.), *En busca de Zaqueo: los recaudadores de impuestos...*, p. 63-77.

¹⁴¹² En realitat, es tracta dels únics exemplars conservats del que serien les fonts òptimes per copsar el funcionament de les taules de canvi: Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, «Las actividades y operaciones de la banca barcelonesa trecentista de Pere Descaus y Andreu d'Olivella», *Revista Española de Financiación y Contabilidad*, 17 (gener-abril, 1988), p. 115-169; Gaspar FELIU I MONTFORT, «La disputa de los libros contables en la quiebra de la "Taula de Canvi" de Pere des Caus y Andreu d'Olivella (1981)», *Revista Española de Financiación y Contabilidad*, 120 (2004), p. 95-124.

¹⁴¹³ Quant a l'inventari de Medir: AHG, Gi-02, vol. 37, f. 19v-26v, 1382/08/30.

En efecte, en el marc de les primeres experiències d'aquesta hisenda local que, tal com hem explicat, tingué en les exigències fiscals de la Corona un dels principals motors, utilitzà els establiments bancaris, en primera instància, per atreure préstecs a curt termini de particulars. Així, aprofitant les xarxes de clients i els contactes dels titulars de les taules, els jurats obtingueren *mutua* concertats tant per jueus com per alguns veïns cristians amb els quals aconseguiren fer front a ajudes negociades i a altres contribucions fiscals¹⁴¹⁴. En aquest sentit, cal dubtar del fet que de vegades s'imputessin avançaments als canviadors i que ells fossin a títol personal els creditors del municipi, ja que la documentació notarial tendeix precisament a il·luminar altres actors que segurament eren qui aportaven les quantitats i, per tant, acabaven cobrant els interessos corresponents¹⁴¹⁵. En una segona fase del cicle fiscal en qüestió, les diverses taules esdevenien el lloc on es dipositava el producte del recurs més habitual a l'època, les talles, amb la finalitat de retornar sumes a les persones que prèviament havien realitzat bestretes o ofert crèdit. D'aquesta manera, veiem com s'hi feren dipòsits de distintes partides d'una talla, com les que es repartiren l'any 1341 o l'any 1349¹⁴¹⁶. Aquests serien, doncs, els principals procediments emprats fins aproximadament 1340.

Posteriorment, arran dels grans canvis que experimentaren les administracions locals en el decurs de les dècades de 1340 i 1350 amb l'assentament del deute públic consolidat i la paral·lela perpetuació de les imposicions, els sistemes fiscals i financers municipals seguien reservant un lloc als banquers locals. A partir d'aleshores, és clar, les talles que ingressarien a una d'aquestes taules de canvi s'orientarien no tant a liquidar *mutua* o deute flotant, com a

¹⁴¹⁴ A tall de mostra, l'any 1336, els jurats, de cara a negocis de la ciutat, obtingueren a la taula de Bernat Hospital una suma de 15.000 s. proporcionada pel jueu Bonjuha Cresques que molt probablement tenia un compte obert a l'establiment: AHG, Gi-07, vol. 5, s.f., 1336/11/02. La mateixa banca serví als edils per reemborsar al mercader local Arnau Campllong el préstec fet per a una galera que s'havia d'unir a una armada reial a Barcelona l'any 1333: AMGi, Correspondència, reg. 18473, f. 6r, 1333/10/30. Agraïxo a Eduard Sierra i a Anna Gironella la possibilitat de consultar les proves d'edició en curs dels sis primers registres de l'escrivà del consell municipal fa poc temps reclassificats.

¹⁴¹⁵ Serveixi de mostra el cas de Feliu Gener i un *mutuum* concedit des de la seva taula l'any 1340 per a un pagament a què s'havien compromès els jurats i diversos prohoms de la ciutat. En primera instància, ens consta que Gener liquidà un any després (més enllà del fet que justament llavors era jurat i regia els comptes dels seus homòlegs al càrrec) les obligacions que li tenia la universitat i que havien estat saldades a través del producte d'una derrama. Això no obstant, a finals de 1341, quan presumptament Gener ja havia recuperat el que li devien els jurats, un jueu cobrava capitals i interessos pendents lligats a aquell préstec de la taula de Gener a la ciutat, per la qual cosa havia estat molt probablement un dels creditors (si no l'únic) de l'avançament ofert, d'entrada, pel banquer: AMGi, I.1.2.1., llig. 4, f. 4r-5r (1441/03/10), 45r-47v (1341/07/06), 107v-108r (1341/11/18), 121v (1342/01/16).

¹⁴¹⁶ AMGi, I.1.2.1., llig. 4, reg. 2, f. 10r, 1341/04/05; AMGi, I.1.2.1., llig. 5, reg. 2, f. 184r, 1349/11/19. En aquesta segona derrama, però, el mecanisme adquirir certa complexitat, ja que molts contribuents, a la pràctica, quedaren exempts de tributar-hi per raó del que havien anticipat a través de la mateixa taula de Feliu Gener.

pagar els interessos i, en certs casos, redimir els censals contractats per la corporació¹⁴¹⁷. En efecte, igual que en l'àmbit del crèdit privat, els establiments bancaris es convertiren, durant el període comprès entre 1350 i mitjan decenni següent, en el punt de cobrament habitual de les pagues semestrals de les rendes emeses pel municipi. A la domicialiació del pagament de pensions de rendes, cal sumar-hi operacions similars com ara la satisfacció de salaris ordinaris o de les despeses generades per a l'adquisició de forment a expenses de la ciutat¹⁴¹⁸.

Fins a les acaballes de la dècada de 1350 la relació dels titulars d'aquests establiments bancaris amb el municipi cal situar-la en el terreny privat, per més que molts d'ells ocupessin càrrecs dins de la incipient administració local amb certa regularitat. Tanmateix, tot plegat es transformà en poc temps. I és que, com desgranarem (cap. 5.3.1.), dos dels banquers que seguien actius entre 1355 i 1366 passaren a assumir oficis de gestió nomenats des del consell municipal, és a dir a actuar en nom del conjunt de la comunitat i no només com a financers al servei de les autoritats locals.

Fos com fos, entre aproximadament 1330 i 1350, la incipient administració gironina es beneficià de les possibilitats ofertes per les taules de canvi que floriren a la ciutat, a semblança d'altres indrets del principat i de la corona. Com hem vist, les empraren, en especial, per atraure capitals a les arqueus locals i saldar deutes tot ingressant-hi els recursos fiscals de què disposava: en primera instància, talles i, més endavant, també les imposicions. En suma, fins que el seu paper no declinà a la dècada de 1370, aquestes taules de canvi privades amb els seus titulars al capdavant es convertiren en prestadors de serveis financers de gran utilitat per a una tresoreria local que encara no havia desenvolupat un veritable aparell administratiu.

¹⁴¹⁷ Per alguns exemples: AMGi, I.1.1., n. 2, f. 7v-8r (1353/01/16), 17r-v (1353/12/28).

¹⁴¹⁸ Les mostres de la satisfacció de pensions de violaris i rendes mixtes a través de les taules són nombrosíssimes. Vegi's, per exemple, les efectuades per Ponç Malarç (AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, f. 6r i s., 1358/02/01). A propòsit del pagament d'honoraris, una mostra es troba en el salari que corresponia al carceller de la presó reial de la ciutat per part de Ramon Medir en nom dels regidors locals (AMGi, I.1.1., n. 2, f. 28r, 1354/04/27) o el que satisféu el mateix canviador a uns ciutadans que exerciren la procuració de jurisdiccions reials alienades a favor de la ciutat (AMGi, I.1.1., n. 2, f. 139v, 1356/05/24). Pel que fa a la compra de gra a càrrec del consistori: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 1, s.f., 1360/10/30; AMGi, I.1.1., n. 5, f. 42v, 1361/06/11.

2.3.4. Els subministradors de béns diversos

Finalment, val a dir que, ni en aquesta etapa inicial ni tampoc més endavant, la provisió de béns al municipi no constituí un camp de negoci equivalent als serveis oferts pels establiments bancaris i ni molt menys tan important com l'arrendament d'exaccions o la concertació de crèdit. Com a mínim, respecte d'aquests últims casos, no s'entreveu una relació igual d'estreta entre els subministradors de béns i l'administració local. Tot i això, val la pena subratllar breument alguns aspectes de les dues principals figures que destacaren en aquest àmbit: els mercaders que vengueren forment a la universitat gironina i els calciners que proporcionaren un material de construcció bàsic com la calç en el marc de les obres de reforç i ampliació de les muralles.

A propòsit de l'abastament frumentari, ja hem dit que resulta important diferenciar el paper exercit per persones a qui el consell delegava la responsabilitat d'aconseguir gra per ser reventat a la ciutat (normalment a través de la creació de botigues temporals) dels simples proveïdors o comerciants que es limitaven a transferir la càrrega de cereal a canvi d'un determinat preu. Els primers actuaven com a gestors temporals dels interessos de la ciutat, els segons, per contra, s'hi relacionaven únicament en l'esfera del mercat. A més, segons hem assenyalat, les adquisicions de forment per part d'un municipi com Girona no sempre es concretaren en forma de simples intercanvis comercials, sinó que pogueren intervenir-hi certs elements de coerció o pressió mitjançant, per exemple, la confiscació de carregaments de naus que s'interceptaven en el seu pas pel port de Sant Feliu de Guíxols i, ocasionalment, pel de Palamós (cap. 2.2.4.3.e).

Una altra qüestió que caldrà tenir en compte és la possibilitat d'operacions subvencionades (el que es tendeix a conèixer com a ajudes), és a dir, el fet que els tresorers o altres administradors anticipessin sumes a diversos mercaders locals perquè organitzessin amb els seus propis mitjans campanyes d'importació¹⁴¹⁹. Tot apunta que en el cas que ens ocupa es procedí poc sovint d'aquesta forma. I, de tota manera, la majoria de comerciants de qui es comprà cereal per ser consumit a la ciutat de l'Onyar no eren habitants d'aquesta, sinó de la vila de Sant Feliu de Guíxols, de Barcelona, d'altres punts del principat o, fins i tot, de

¹⁴¹⁹ Vegeu, sobre aquests mecanismes el que s'ha estudiat amb detall per la València del segle XV: J.V. GARCÍA MARSILLA, *La jerarquía de la mesa...*, p. 45-48; E. CRUSELLES, J. M. CRUSELLES i R. NARBONA, «El sistema de abastecimiento frumentario...», p. 305-332.

procedència molt més llunyana (cap. 5.3.2.). En definitiva, el contacte dels subministradors amb les autoritats municipals s'establia normalment a través d'intermediaris.

Pel que fa als proveïdors de materials, l'únic cas amb certa continuïtat en el temps fou el de diversos calciners o menestrals especialitzats en el processament de la calç, un element mineral bàsic per a qualsevol estructura constructiva. Tal com apuntarem, una de les únicament dues o tres famílies que es documenten a Girona durant el lapse analitzat dedicades al sector acabà sent la perceptora d'un títol de deute com a conseqüència dels retards acumulats en la satisfacció dels imports pactats amb els responsables municipals (cap. 5.1.3.).

En el capítol de proveïdors del municipal és cert que podríem entrar a investigar artesans o petits comerciants que tingueren entre els seus clients el consistori gironí i que apareixen amb certa regularitat en els comptes del clavari dels jurats, el responsable de tots els pagaments aliens als interessos del deute i als salaris ordinaris. Per exemple, era habitual que cada any aquest tresorer hagués de lliurar certes sumes a comerciants de teles que venien teixits o a sastres que confeccionaven indumentàries per a ús dels magistrats, així com a d'altres de qui es compraven béns per a celebracions especials o festivitats com la de Corpus (especiers que venien cera o pintors que decoraven ciris), a banda de despeses ordinàries de funcionament de l'administració (per exemple, altres especiers de qui s'aconseguia paper i tinta per a la confecció dels llibres de comptes). En qualsevol cas, estem davant de quantitats econòmiques menors al costat de les inversions que requeriren l'abastament frumentari o la compra de materials de construcció. A més, per contrast amb els serveis financers oferts pels banquers, no hi ha indicis que els operadors o productors que hem esmentat en darrer lloc tinguessin una gran dependència dels encàrrecs del municipi ni, en conseqüència, un relleu important dins del sistema econòmic articulat entorn d'aquesta institució.

L'augment de la despesa vinculada a les demandes fiscals i a les necessitats comunitàries, així com al recurs massiu al deute amb instruments de crèdit a mig i llarg termini sobre la base d'uns recursos fiscals fonamentats en impostos indirectes, donaren peu a una veritable hisenda municipal. I, sobre l'eix d'aquesta instància financera consolidada al darrer terç del segle XIV, les estructures de govern emanades de la pròpia comunitat reberen un gran impuls i enfortiren les seves atribucions. En aquest nou escenari encetat pels volts de 1370 en què el municipi esdevenia una institució de referència en la majoria de viles i ciutats del

principat té sentit, doncs, que determinats grups s'interessessin per controlar-ne el funcionament o per participar en els negocis que giraven al seu voltant.

Al llarg dels epígrafs precedents hem descrit les diverses formes d'interrelacionar-se amb l'administració local entre aproximadament 1345 i 1445. En primer lloc, pensant sempre que el govern local s'integrava en un contínuum o mosaic de poders conformat també per les delegacions territorials de l'administració reial, hem sintetitzat el que es coneix sobre aquests oficis jurisdiccionals de provisió règia. Així s'ha passat, tot seguit, a desgranar les distintes competències i els mecanismes i requisits d'accés (amb un èmfasi especial en els canvis experimentats en èpoques de gran efervescència política com el darrer terç del segle XIV) als òrgans polítics del municipi; en el cas de Girona, en essència, el consell denominat general de 80 membres i la juraderia o executiu. Tot i la importància indiscutible del consell com a òrgan bàsic de representació i dels jurats com a rectors de la institució, també hem fet atenció a d'altres magistratures que incidien en àmbits concrets en què el consell havia adquirit atribucions: els sobreposats de les obres, els mostassafs i els cònsols de l'Hospital Nou, sense oblidar figures auxiliars com la d'advocat o la d'escrivà del municipi.

El segon gran bloc s'ha centrat de manera específica en l'administració financera, és a dir, en el seu equip de gestors, encapçalat pel clavari de les impositions (que regia la tresoreria nodrida per la gran majoria d'impostos indirectes i consagrada al pagament del deute censal) i, en un segon pla, el càrrec de tresorer de la caixa associada a l'executiu que ocupava un dels jurats. També hem tingut molt en compte un element bàsic per a l'autonomia del sistema, és a dir, la comissió d'auditors de comptes nomenada regularment des del consell. A continuació, s'han resseguit ocupacions temporals lligades a la hisenda local; d'una banda, la de taxador de talles al costat de la de recaptador d'aquestes mateixes derrames i, molt més esporàdicament, d'imposicions; de l'altra, els sindicats, la fórmula més habitual a partir de la dècada de 1360 per emetre deute (entre d'altres funcions com ara l'abastment frumentari o la gestió financera de l'obra d'emmurallament), igual que ja succeïa des d'antic amb la representació del municipi a l'exterior.

Finalment, el tercer apartat s'ha dedicat als tres o quatre grans negocis a què donà peu el sistema fiscal i financer municipal: la concertació de crèdit (tant a través de *mutua* com de violaris i censals), l'arrendament de la col·lecta d'impostos indirectes, la prestació de serveis bancaris i, en darrer lloc, el subministrament de productes diversos. En cadascun dels àmbits s'han descrit els instruments i mecanismes emprats.

Amb tot, segons avançàvem, el present capítol tan sols estava concebut com una mena d'avantsala del nucli central de la recerca, la prosopografia dels protagonistes de la consolidació i maduració del municipi de Girona entre 1345 i 1445. Així, d'acord amb els tres grans eixos per implicar-s'hi que hem identificat, al llarg de la segona part de la tesi ens endinsarem en aquesta anàlisi. A grans trets, a mesura que estudiarem el col·lectiu d'ocupants de càrrecs d'indole política, el de gestors al servei de la hisenda i el d'actors en els corresponents negocis fiscals i financers, avançarem en el propòsit d'identificar i descriure unes hipotètiques elits locals en l'escenari que ens ocupa.

PART 2

**LA TRAÇA D'UNA ELIT L·LIGADA A L'ADMINISTRACIÓ
MUNICIPAL DE GIRONA (1345-1445)**

3. ELS PROTAGONISTES EN L'EXERCICI DEL PODER A LA CIUTAT DE GIRONA (1345-1445)

En el capítol anterior traçàvem les línies generals de l'entramat polític existent a una ciutat de la Catalunya baixmedieval com Girona i plantejàvem la utilitat de concebre'l com un contínuum d'institucions de govern que abraçava des de les cúries dels oficials jurisdiccionals ordinaris delegats per la monarquia, incloent-hi altres oficials reials o de la Diputació del General, fins als òrgans de representació emanats de la comunitat urbana. Així mateix, insistíem que el propòsit del present treball no és altre que detectar i estudiar els protagonistes del procés que, al llarg de la segona meitat del tres-cents i de la primera de la centúria següent, portà a les estructures municipals a esdevenir la referència d'aquest mosaic de poders.

Com també hem vist, en el marc historiogràfic en què ens movem no abunden els estudis de base sobre les institucions locals. Per això, abans d'examinar qui es trobava al capdavant dels diversos òrgans de poder i oficis de la ciutat de Girona en l'època investigada, ha calgut detallar-ne les característiques i atribucions principals, així com, sobretot, les vies per les quals era possible accedir-hi i intentar entreveure'n les implicacions.

Mentre que la plataforma en què en teoria fonamentaven la dominació ha estat analitzada tan sols en uns pocs casos, l'existència, al principat de Catalunya, en particular, i a la Corona d'Aragó, en general, d'unes importants oligarquies urbanes és assumida, per contra, per la gran majoria d'autors¹⁴²⁰. Plantejat així, doncs, es fa evident una manca de base empírica. En definitiva, si es pretén parlar de veritables oligarquies cal abans demostrar que, una vegada analitzades les estructures polítiques locals, es detecten uns grups concrets que les acaparen durant un període significatiu de temps i que, a mitjà o llarg termini, les converteixen en un dels puntals de la seva preponderància, com a mínim, dins de la pròpia comunitat.

De cara a examinar aquest acaparament per part d'unes poques famílies plantejem el següent en el present capítol. D'entrada, ens proposem identificar les persones que ocuparen oficis de les diverses institucions de govern a la ciutat de Girona durant el període comprès entre aproximadament 1345 i 1445 posant un èmfasi especial en l'administració

¹⁴²⁰ Vegeu cap. 0.1.1.

municipal. No cal dir que es tracta d'anar més enllà d'una simple nòmina d'individus que exerciren de veguer, de jurat o de mostassaf. En realitat, valent-nos del mètode prosopogràfic, ens proposem detectar els trets principals del conjunt de persones documentades i, sobretot, copsar aspectes compartits per majories significatives. Amb aquesta finalitat, ens fixarem en característiques com ara el rerefons social i professional dels implicats, els seus lligams familiars i d'altra mena o la seva posició dins de la comunitat política local.

En segon lloc, l'anàlisi de les característiques comunes d'aquests individus ens ha de permetre determinar les circumstàncies que rodejaven els diversos càrrecs que duïen implícita alguna quota de poder en l'àmbit local. Dit d'una altra manera, procurarem entendre quins elements influïen, per exemple, a l'hora de nomenar una persona com a batlle o com a membre de l'executiu municipal i, en especial, l'evolució d'aquests factors al llarg del període investigat, cosa que inclourà aspectes amb llarga continuïtat i d'altres molt més conjunturals. Ben entès, caldrà tenir presents qüestions força dispars que condicionaven les designacions per assumir una determinada responsabilitat. Molt a grans trets, segur que era necessari demostrar certes qualitats; tanmateix, sovint era igualment important l'existència d'un interès previ per ocupar el càrrec en qüestió, ja fos per ambicions personals o bé com a intermediari d'un grup determinat.

En qualsevol cas, sempre que sigui possible, s'interrogaran els reculls prosopogràfics elaborats tenint en compte hipòtesis o tesis ja formulades per la historiografia. A tall de mostra, en el cas dels oficials de les corts jurisdiccionals de la monarquia s'examinaran els resultats obtinguts per Girona a la llum de la teoria que el pes dels elements locals augmentà amb el pas del segle XIV al XV; o, d'altra banda, a propòsit de magistratures menors vinculades al consell municipal, es posarà a prova la idea del «cursus honorum», que concep determinats oficis com mers llocs de pas a la cerca de les màximes dignitats. També és cert, però, que la historiografia tradicionalment ha prestat poca atenció a alguns àmbits del mosaic de poders locals, fins i tot, entre les estructures del municipi. D'aquí que de vegades manquin referents bibliogràfics per establir comparacions.

Per una altra part, la identitat dels ocupants d'un determinat ofici hauria d'obrir-nos perspectives sobre la manera en què es concretaven les seves atribucions i, fins a cert punt, sobre com funcionava l'organisme en què estava incardinat. De tota manera, en aquesta tercera fase de l'anàlisi es topa amb força limitacions. En poques paraules, per més que es conegui força bé el perfil del qui exerceix el càrrec, les fonts contenen molt poca

informació que precisi els resultats d'un mandat concret i, per tant, permeti valorar si la personalitat del responsable o responsables hi incidí de forma significativa. A més, la presumpció que l'ocupant d'un ofici sempre en féu un ús concret al marge de les constriccions institucionals, no conforme al marc legal establert o, directament, fraudulent tampoc sembla que hagi de conduir a interpretacions prou encertades.

En resum, amb l'anàlisi que plantejem pretenem avançar en l'estudi de les conseqüències socials de la consolidació de les administracions municipals de viles i ciutats catalanes de la baixa edat mitjana, entre les quals podria destacar l'eclosió d'unes veritables elits nascudes en el decurs i de resultes d'aquest procés. En concret, en el present capítol abordem la primera de les tres qüestions bàsiques de la segona part de la tesi, això és si, en base al cas de la ciutat de Girona, es detecta el control per part d'un col·lectiu concret dels instruments de poder polític que oferien les institucions locals i en especial el municipi. Tot plegat, però, sense perdre de vista la resta de ressorts de poder que el rodejaven.

3.1. Els oficials regis a la ciutat i a la demarcació de Girona: una tendència cap al localisme?

En consonància amb això darrer i seguint l'ordre proposat en apartats precedents en descriure el mosaic de poders locals, encetarem l'anàlisi amb els oficis jurisdiccionals integrats dins de les delegacions territorials de la monarquia. Ho justifica segurament la seva antiguitat, sens dubte major que la de les estructures derivades del paper adquirit per la comunitat urbana en el seu propi govern, així com la prelación en força àmbits decisius, com el de la justícia o el del control de l'ordre públic. Tal com ja hem mostrat, els càrrecs de veguer, batlle i sots-veguer foren, almenys durant tota l'època que ens ocupa, de provisió règia i, per tant, no depenien dels mecanismes electorals del consell

Amb tot, a despit del caràcter extern del nomenament, no podem considerar aquests oficis elements completament aliens a la comunitat ciutadana. D'acord amb el que alguns autors han posat en relleu, res no impedia que en determinats moments membres de la pròpia vila o ciutat hi accedissin, encara que, tant a Catalunya com en altres territoris de la Corona d'Aragó, existiren lleis paccionades que intentaren limitar la presència d'habitants de la localitat en qüestió, així com, fins a cert punt, de domiciliats a la mateixa demarcació, en els alts càrrecs de les cúries jurisdiccionals. De fet, les dues hipòtesis dominants en aquest

àmbit han estat que ocupacions com la de veguer foren objecte d'una progressiva mediatització al llarg dels darrers segles medievals per part dels prohoms locals i dels grups més influents en els governs municipals i que, alhora, el fet que els oficials reials acostumessin a ser forasters sempre es veié compensat pel paper de la resta de components de la cort, majoritàriament extrets de les famílies que destacaven en el regiment de la comunitat¹⁴²¹.

A fi de valorar aquestes asseveracions, cal identificar els ocupants dels oficis esmentats a Girona durant l'època investigada i caracteritzar-los. I de cara a la identificació és necessari reconstruir la relació dels diversos veguers, batlles, sots-veguers, i, fins on sigui possible, d'altres oficials subalterns. Com mostra C. Guilleré per l'etapa compresa entre 1304 i 1408, hi ha diverses fonts que ho permeten, especialment la sèrie *Officialium* de la Cancelleria reial, amb registres on es recullen els successius nomenaments de càrrecs jurisdiccionals a discreció del monarca¹⁴²². Tot i això, aquesta documentació de vegades presenta alguns problemes, com ara que puntualment es produïren substitucions de les quals no en queda constància o designacions simultànies per part del monarca o d'algun altre membre de la família reial com la reina o els infants i, així doncs, resulta imprescindible confrontar-la amb traces de l'exercici pràctic del càrrec encomanat. Aleshores es topa amb la dificultat ja assenyalada de l'escassa conservació dels fons documentals propis de les corts d'aquests oficials, per la qual cosa pot ser necessari recórrer a d'altres registres coetanis com les actes o la correspondència de la institució municipal, sempre en contacte amb els delegats del monarca al territori i la localitat, per bé que, a la pràctica, no aportin les precisions cronològiques imprescindibles per fixar la relació de mandats. Per això, malgrat tot, quedaran alguns buits per omplir, segons indicarem en cada cas.

D'altra banda, donades les premisses que la historiografia ha manejat, posarem l'èmfasi en aspectes com ara la naturalesa i la condició de cada individu, al mateix temps que en els possibles vincles tant amb la corona com amb la comunitat local. Només així estarem en condicions d'avaluar fins a quin punt quallà a la Girona de la segona meitat del segle XIV i de la primera meitat de la centúria següent la tendència apuntada de control creixent i

¹⁴²¹ Vegeu, entre d'altres aportacions del mateix autor: F. SABATÉ CURULL, *El veguer a Catalunya...*, p. 859-861, 1195-1340. Per altra banda, autors com ara C. E. Dufourq avançaren la idea comentant que força famílies barcelonines de la primera meitat del tres-cents, a més d'exercir càrrecs municipals, també tingueren membres que foren veguers i batlles de la ciutat, encara que només s'aportin exemples per aquest segon oficial: C.E. DUFOURQ, «“Honrats”, “mercadors” et autres”...», p. 1391-1393. Seguint els plantejaments de Dufourq, C. Guilleré advertí el mateix per Girona: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 130-146.

¹⁴²² C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 130-146.

d'acaparament per part de famílies locals dominants dels oficis jurisdiccionals, en principi, d'estricta provisió règia. Fet i fet, és possible que les relacions fluctuïn i es presentin escenaris distints al llarg del període observat. D'aquí que un dels objectius, una vegada completada una panoràmica general, passi per assajar d'entreveure alguna lògica que expliqui els canvis que ens disposem a detectar.

A l'hora d'identificar els qui foren designats per exercir algun dels diversos càrrecs vinculats a la delegació ordinària de la monarquia a la demarcació i a la ciutat de Girona, cal insistir en un parell d'aspectes. D'una banda, es tractava sempre de persones elegides per la corona: a tenor de les actes de nomenament expedides des de la cancelleria reial, el monarca s'ocupava en persona de cadascuna de les designacions i, com a molt, delegava la tasca a un parent o oficial que actués de lloctinent general¹⁴²³. Encara que la realitat de vegades fos una mica més complexa, la tria depenia de debats circumscrits a l'entorn regi, ja que, com hem vist, a Girona, igual que a bona part dels llocs de reialenc durant l'època que ens ocupa, no hi havia reconegut cap canal perquè els prohoms de la comunitat hi incidissin. Si ho creien convenient, podien expressar lliurement el seu parer, però això no tenia efectes vinculants. Constituïa un cas a part la figura del sots-batlle o lloctinent del batlle, segons ja hem dit, normalment escollit pel mateix titular de la batllia.

D'altra banda, tot fa pensar que es quedà en un fet excepcional i sense continuïtat la concessió obtinguda per síndics de la ciutat de l'Onyar l'any 1357, en el marc del parlament celebrat a Lleida a fi de contribuir a la guerra que havia esclatat contra Castella, per la qual un cavaller (probablement vinculat al consell reial) i dos prohoms gironins estarien

¹⁴²³ Actuaren com a lloctinents regis en les designacions, per exemple, l'infant Joan, primogènit del Cerimoniós, a finals dels anys 1370 i a principis del decenni de 1380 (entre d'altres casos que esmentarem: ACA, C, reg. 1694, f. 3r-4r, 1374/09/13, València; ACA, C, reg. 1696, f. 17r-v, 1383/01/28, Saragossa) o també la reina Maria, mentre el seu espòs Alfons el Magnànim era a Nàpols (a tall de mostra: ACA, C, reg. 2604, f. 103r-v, 1422/05/18, Barcelona; ACA, C, reg. 2607, f. 110r-v, 1437/05/25, Barcelona). Una de les poques excepcions la trobem (i si bé del tot justificada) en el marc de l'interregne previ a l'entronització dels Trastàmara, quan Guerau Alemany de Cervelló, en tant que governador general de Catalunya i en absència de monarca, havia nomenat personalment el cavaller Macià Despuig veguer i batlle de Girona, en un exercici que durà uns pocs mesos: AMGi, I.1.1., n. 42, f. 67r, 1412/12/11. En una conjuntura també prou particular, es desprèn de les queixes reiterades dels jurats d'aquella legislatura que el veguer Manuel de Rajadell escollí, sense consultar-ho ni a la monarquia ni per descomptat als regidors, el seu propi lloctinent, Pere Verdera, persona que els edils qualificaven de molt ingrata a la ciutat: AMGi, I.1.2.1., llig 7, reg. de 1393, f. 49v (1394/11/23), 56r-v (1395/01/06).

habilitats per elegir els batlles de la demarcació, i el monarca tan sols els confirmaria *a posteriori*¹⁴²⁴.

D'acord amb el que ja hem avançat, la descripció dels individus intitolats veguers, batlles, sots-veguers o sots-batlles de Girona ha de passar per establir unes quantes dades bàsiques sobre cadascun d'ells que permetin reconstruir-ne el perfil i posar en relleu similituds i diferències rellevants. En primer lloc, cal fer atenció a la seva naturalesa i a la residència prèvia al nomenament i definir si eren, o no, de la ciutat de Girona i/o del seu territori immediat. En cas que no hi tinguessin arrels, s'han d'intentar conèixer-ne tant la condició (en essència formar part de l'estament nobiliari o dels grups urbans dominants) com una possible relació amb l'entorn regi o una trajectòria prèvia dins de l'administració reial. Si, per contra, existien lligams amb la ciutat de l'Onyar i el seu entorn, farà falta discernir entre la possible pertinença a la mitjana i petita aristocràcia de la vegueria o del bisbat o, en canvi, l'adscripció al col·lectiu ciutadà gironí. Òbviament, podran presentar-se situacions intermèdies com ara la interrelació amb aquesta ciutadania mitjançant aliances matrimonials directes¹⁴²⁵. D'altra banda, la integració *ab origine* de certs individus dins de les files de la franja superior dels grups urbans ens obligarà a tenir-los molt en compte en l'anàlisi dels ocupants de càrrecs del municipi; de manera que els casos de ciutadans gironins, en general, seran objecte d'una major atenció en abordar òrgans com el consell i la juraderia i no pas ara. Per tot això, a més, deixarem per més endavant una valoració de conjunt dels individus i famílies que destacaran en l'exercici d'oficis dins del contínuum d'institucions de govern locals a Girona i que encarnarien el que la historiografia ha tendit a denominar elits polítiques o etiquetat amb el terme de grups dirigents.

¹⁴²⁴ A falta de més pistes, ho deduïm de l'acta de nomenament de Pere Albert de principis de 1357, on es remet a aquesta llicència arrencada del Cerimoniós amb la qual el cavaller Berenguer de Rocasalva i els ciutadans Ramon I Sitjar i Bernat II Estruç podrien designar, trienni rere trienni, els batlles dels llocs reials del bisbat de Girona, si bé en cap cas, segons es feia explícit, el veguer, el sots-veguer, el jutge ordinari de Girona-Besalú ni el batlle de la vila de Figueres: ACA, C, 967, f. 231v-232r, 1357/03/18. Com dèiem, tanmateix, en l'etapa immediatament posterior perdem el rastre de la concessió. A propòsit del cavaller Berenguer de Rocasalva, senyor d'aquest castell i del d'Estela a la vall d'Amer, sabem que probablement era el mateix individu (o un descendent directe) que dictà un testament el setembre de 1348 (Jaume MARQUÈS CASANOVAS, «Los castillos de Estela y Rocasalva, vigias del valle de Amer», *Revista de Girona*, 48 (1969), p. 24-27; ADG, Notularum, G-21, f. 113r-114v, 1348/09/07), alhora que exercí de veguer de Puigcerdà l'any 1344 tenint una actuació destacada en l'ocupació del regne de Mallorca per part de Pere III (Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Catalunya*, Barcelona: Base, 2010 (reed. en facsímil d'original de 1709), vol. 1, p. 222).

¹⁴²⁵ És en aquest sentit, per exemple, que, en el marc de la Flandes baixmedieval, s'han detectat vinculacions entre els oficials "estamentals" i famílies dominants de les localitats on eren enviats a exercir algun càrrec: Jan DUMOLYN, «Nobles, Patricians and Officers: The Making of a Regional Political Elite in Late Medieval Flanders», *Journal of Social History*, 40/2 (2006), p. 431-452, en especial p. 438-443.

3.1.1. Els veguers: aristocràcia militar i servei a la corona

Si ens centrem primer en el veguer, l'autoritat suprema a nivell local i regional en tant que representant ordinari i permanent del monarca, documentem que, entre 1345 i 1445, se succeïren 38 mandats i 35 persones que exerciren el càrrec, comptant que tres (Ramon de Plegamans, Bernat Cornellà i Bernat de Vilademany) repetiren en dues etapes diferents (TAULA 28). D'acord amb la primera discriminació que plantejàvem, constatem el següent. En 18 casos (51,4% del total) estem davant de persones alienes a la ciutat i a la demarcació de Girona, a saber: Francesc de Togores, Marc de Vilanova, Ponç d'Altarriba, Ramon de Plegamans, Bernat de Riudeperes, Guillem de Canet, Joan Berenguer de Rajadell, Guillem Berenguer de Ribes, Bonanat Sopera, Arnau Roger de Pallars, Huguet de Rosanes, Eiximèn de Tovia, Joan de Gassó, Manuel de Rajadell, Ermengol Grimau, Macià des Puig, Guillem de Masdovelles i Berenguer de Copons. En contrapartida, en 17 (48,6%) es tracta de naturals de la ciutat o de la seva diòcesi, concretament: Guillem Ramon de Lloret, Ramon Marata, Bernat Cornellà, Francesc II Adroer, Berenguer de Queixàs, Dalmau de Darnius, Bernat de Vilarig, Arnau de Biure, Bernat Santfeliu, Narcís III Santdionís, Bernat de Raset, Joan de Cassà, Bernat Sord, Guillem d'Avinyó, Joan III Margarit, Bernat Sitjar al. Sarriera i Berenguer de Pontós.

Quant al grup de forans, la gran majoria (16 de 18) gaudien de la condició de cavallers o de donzells, és a dir, de membres de l'estament militar pendents de ser adobats cavallers, mentre que tan sols dos eren ciutadans: Bonanat Sopera, ciutadà de Barcelona, i Ermengol Grimau, burgès de Perpinyà. Entre el grup de petits i mitjans aristòcrates s'entreveuen força trets comuns, però també algunes diferències¹⁴²⁶. La majoria de nobles tenien una estreta relació amb l'entorn del monarca, bé perquè feien carrera dins de les files de l'administració o de l'exèrcit del rei, bé perquè ostentaven càrrecs a la casa i a la cort règies, o, és clar, ambdues coses alhora¹⁴²⁷.

¹⁴²⁶ Com és sabut, per a la composició de l'estament nobiliari del principat als segles XIV i XV, la gran referència continua essent una síntesi de fa ja força anys de S. Sobrequés: Santiago SOBREQUÉS VIDAL, «La nobleza catalana en el siglo XIV», *Annuario de Estudios Medievales*, 7 (1970-1971), p. 513-531.

¹⁴²⁷ Les grans llacunes que tradicionalment hi havia hagut sobre el medi àulic a la Corona d'Aragó baixmedieval comencen a ser pal·liades per tota una sèrie d'estudis recents. Cal no menystenir l'extensa relació de contribucions que ja existien d'autors com J. Trenchs, F. Sevillano, A. Boscolo o M. T. Ferrer Mallol a propòsit de personatges com ara el vicecanceller Pere Despens, els secretaris Mateu Adrià i Bernat Descoll o el conseller Francisco de Aranda. Però no s'ha perfilat una línia de recerca específica fins treballs com: Germán NAVARRO ESPINACH, «Consejeros influyentes y personas de confianza en el entorno cortesano

En aquest sentit, sabem que fou significativa la trajectòria de Francesc de Togores, Marc de Vilanova, Ponç d'Altarriba, Joan Berenguer de Rajadell, Arnau Roger de Pallars, Huguet de Rosanes, Manuel Rajadell, Macià Despuig i Guillem Masdovelles, i que assoliren força mèrits a ulls de la corona al llarg de la seva vida, en especial en el camp de batalla. Alguns d'ells tingueren en l'ofici de veguer de Girona el punt de partida en la seva carrera o un dels primers grans encàrrecs per part del sobirà. Per exemple, pels cavallers Francesc Togores i Ponç d'Altimira, així com pel donzell Joan Berenguer de Rajadell, fou el seu primer o segon pas en un *cursus honorum* amb fites més importants *a posteriori* ¹⁴²⁸. Succeí una cosa semblant amb Huguet de Rosanes, encara que en coneixem menys aspectes¹⁴²⁹. Més rellevant fou la trajectòria de Manuel de Rajadell (precisament nét del donzell Joan Berenguer de Rajadell que acabem d'esmentar)¹⁴³⁰. I, sobretot, la del cavaller Macià Despuig, en principi originari

de los reyes de Aragón (siglos XIII-XV)», a Àngel SESMA MUÑOZ, *La Corona de Aragón en el centro de su historia...*, p. 129-179; Alexandra BEAUCHAMP, «Les Ordinacions de la Casa i Cort de Pierre IV d'Aragó et le nombre des serviteurs royaux», a EADEM (ed.), *Les entourages princiers à la fin du Moyen Âge. Une approche quantitative*, Madrid: Casa de Velázquez, 2013, p. 43-56; Jorge SÁIZ SERRANO, «Accompagner et servir le prince: Structure et fonctionnement de la maison royale d'Alphonse V d'Aragó», a *Id.*, p. 131-149; María NARBONA CÁRCELES, «De casa de la senyora reyna. L'entourage domestique de Marie de Castille, épouse d'Alphonse le Magnanime (1416-1458)», a *Id.*, p. 151-167.

¹⁴²⁸ Togores, senyor del castell d'Arraona a Sabadell, després del seu pas per la ciutat de l'Onyar, el març de 1356 fou nomenat substitut del veguer de Barcelona Ramon de Copons, relegat per una incompatibilitat en el càrrec, i va exercir l'ofici fins l'any 1360, quan precisament ja havia esdevingut un home de confiança de la reina Elinonor i, intítulat majordom de la casa d'aquesta, fou comissionat per entrevistar-se en nom seu amb el Sant Pare l'any 1361, poc abans de morir: C. BATLLE, M. T. FERRER *et alii* (eds.), *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona...*p. 40 (nota 255), 508, 510, 519; Teresa María VINYOLÉS VIDAL, «L'amor i la mort al segle XIV: Cartes de dones», *Miscel·lània de Textos Medievals*, 8 (1996), p. 111-198, en especial, p. 119-196. D'un perfil similar fou el cavaller Ponç d'Altarriba, possiblement senyor de Benavent de Segrià, si bé amb altres feus importants a Osona, que destacà com a líder de contingents de l'host reial durant la Guerra dels Dos Peres, a més d'actuar com a representant del braç militar a les Corts de Cervera de 1359: M.T. FERRER MALLOL, «Els primers diputats de la Generalitat de Catalunya (1359-1412)»..., p. 230, 255; J. ZURITA, *Anales de Aragón...*, llibre IX, capítol XXIX). El donzell Joan Berenguer de Rajadell, igual que Togores, va arribar a ser veguer de Barcelona entre 1377 i 1381, si bé abans de ser nomenat oficial de la demarcació gironina, ja havia estat veguer al territori integrat per Osona, el Ripollès, Camprodon i la Ral entre 1348 i 1351, alhora que potser ell mateix (o un seu parent directe amb el títol de cavaller) també havia excel·lit entre les gents d'armes del principat que anaren a socórrer el rei a la frontera d'Aragó i l'any 1367 ostentava l'ofici de cambrer de la reina Elionor: F. SABATÉ CURULL, *El veguer a Catalunya...*, p. 398; E. JUNYENT SUBIRÀ, *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vic...*, p. 54; Josep SERRA ROSELLÓ, *Cronología de los "veguers" de Barcelona*, Documentos y Estudios V, Barcelona: Ajuntament de Barcelona-Institut Municipal d'Història, 1961, p. 13; J. ZURITA, *Anales de Aragón...*, llib. IX, cap.XLIV; ACA, C, reg. 1216, f. 60v, 1367/12/31, Martorell

¹⁴²⁹ A banda d'un probable parentiu amb Galceran de Rosanes, noble destacat de la conca baixa del Llobregat i de conflictes amb senyors veïns com Jaume Marc, documentem que pels volts de 1405 fou governador de Càller a Sardenya: C. BATLLE, M. T. FERRER *et alii* (eds.), *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona...*p. 309; Maria Teresa FERRER MALLOL, *Corsarios castellanos y vascos en el Mediterráneo medieval*, Barcelona: CSIC-IMF, 2000, p. 99.

¹⁴³⁰ Rajadell passà a ocupar el càrrec el març de 1393 després d'haver actuat, des de l'estiu de 1392, com a comissari del rei Joan I per a la inspecció dels avalots del call i altres fets de l'any 1391 a la ciutat de l'Onyar: J.

de la ciutat de Tortosa, i pel qual el càrrec de veguer de Girona representava una simple línia en el currículum¹⁴³¹.

D'altres, en canvi, arribaren a l'ofici que ens ocupa acumulada experiència en terrenys diversos. D'aquí que, en certs casos, es pugui interpretar la designació com un mitjà per gratificar els esforços realitzats. Per exemple, per Marc Vilanova el nomenament constituí *a priori* el punt culminant de la seva carrera¹⁴³². Segurament també ho fou per Arnau Roger de Pallars (referit en algunes fonts com a Bord de Pallars) o pel militar i cortesà Guillem

RIERA SANS, «Els avalots del 1391...», p. 139-145; recordem, així mateix, cap. 1.3.3.1. Posteriorment, se sap que s'erigí uixer d'armes del rei Martí I entorn a l'any 1405 (Maria Teresa FERRER MALLOL, «El consell reial durant el regnat de Martí l'Humà», *El poder real de la Corona de Aragó (siglos XIV-XVI)*, Congreso de Historia de la Corona de Aragón, 15 (Jaca, 1993), Zaragoza: Gobierno de Aragón, 1996, p. 175-190, en especial p. 189) i actuà de batlle de la vila de Castelló d'Empúries i veguer reial del comtat emporità, abans que la corona no empenyores la senyoria a la ciutat de Barcelona i a la Diputació del General. Després d'aquesta operació, féu de castlà de Quermançó i de procurador general del comtat pel govern de la ciutat comtal. Hi continuà també com a administrador de les rendes que hi tenia la reina Margarida de Prades, de la qual, l'octubre de 1412, era camarlenc. A banda de la seva condició de cavaller (segons Zurita fou adobat, amb altres donzells catalans, en el marc de la coronació del rei Martí I l'abril de 1399: J. ZURITA, *Anales de Aragón*, llibre X, capítol LXIX), que no perdé mai com a persona privada, en tant que personatge públic prevalia la condició eclesiàstica que aconseguí amb l'obtenció d'una canongia a la catedral de Girona pels volts de 1414, prevenda ampliada amb una altra equivalent a la seu de Barcelona i amb l'ardiaconat del Vallès: S. SOBREQÜÉS VIDAL, *El compromís de Casp ...*, p. 173, 209, 221, 222; Jaume TORRÓ TORRENT, «Només hi ha un Joan Martorell documentat amb el nom de Joanot. (Resposta i correcció a Agustín Rubio Vela amb unes notes sobre Manuel de Rajadell), *Tirant*, 15 (2012), p. 19-32, en especial p. 22-23, 30; Miquel PUJOL CANELLES, *La conversió dels jueus de Castelló d'Empúries*, Castelló d'Empúries: Ajuntament de Castelló, 2002, p. 79, 136. Atesa aquesta doble condició, el seu fill, Jordi Rajadell, en el moment de ser tonsurat a mitjan 1414, constava com a fill de pare laic *coniugatus* i mare *coniugata* o vídua: Josep HERNANDO DELGADO, «Irregularitats per il·legitimitat i altres causes i l'accés a l'orde clerical. Diòcesi de Barcelona, segle XIV», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 31 (2011-2013), p. 349-392, p. 371.

¹⁴³¹ Suposem que era natural de Tortosa, encara que S. Sobrequés el considera rossellonès. En qualsevol cas, tingué un gran protagonisme durant l'interregne de 1410-12 com a substitut de Lluís de Requesens en la comissió de vint-i-quatre del parlament català reunit a Tortosa, des de la qual s'havien d'elegir els compromissaris de Casp. A més, tot i les preferències francòfils durant certes fases del debat successori, combaté Jaume d'Urgell al costat de Ferran d'Antequera. Durant el regnat del Magnànim fou emissari reial davant de l'emperador Segimon a Narbona l'any 1416 i també al concili de Constança (1417), abans d'embarcar-se en expedicions amb el monarca a Mallorca, Sardenya, Còrsega i, finalment, Nàpols. I és que, com a mínim, des de l'any 1419 formava part del consell regi i exercia de promotor de negocis de la cort del jove rei Alfons, moment que fou designat batlle de la vila de Perpinyà: S. SOBREQÜÉS VIDAL, *El compromís de Casp...*, p. 174, 176, 183, 228, 280; Manuel BEGUER I PINYOL, *Llinatges tortosins*, Tarragona: Dertosa, 1980, p. 64; Francisco DE BOFARULL I SANS, *Felipe de Malla y el Concilio de Constanza. Estudio histórico-biográfico, documentos justificativos, y correspondencia diplomática de los embajadores aragoneses*, Girona: Paciano Torres, 1882, p. 90; ACA, C, reg. 2604, f. 12r-v, 1419/03/20, Barcelona.

¹⁴³² Possiblement membre de la branca catalana dels Vilanova, articulada entorn als feus de Vilanova, Seva i Tavertet al bisbat de Vic, es distingí en l'art de la guerra en la conquesta de Sardenya (entre 1323 i 1324) i el Cerimoniós, el febrer de 1348, el nomenà veguer de Girona i Besalú abans de finir, potser a causa de la pesta, l'estiu del mateix any. El seu germà Ramon i el seu fill Humbert també feren carrera militar: *Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana*, Bilbao (etc.): Espasa Calpe, [1910-1975], vol. 68, p. 1220-21.

Masdovelles¹⁴³³. En contrapartida, respecte d'Eiximèn de Tovia i Bernat de Vilademany, no és possible documentar participacions destacades en conteses bèl·liques, però sí, en canvi, una gran proximitat a la cort, on ocuparen distints càrrecs i tingueren un paper important¹⁴³⁴. S'entreveu el mateix pel cas de Joan Gassó, uixer d'armes del Cerimoniós¹⁴³⁵. Malgrat tot, no ha estat possible reconstruir del tot bé el perfil d'alguns d'aquests aristòcrates. Ara bé, deixant de banda el cas una mica ambigu de Bonanat Sopera¹⁴³⁶, els

¹⁴³³ Ens consta que Arnau Roger de Pallars, l'any 1354, prometé, juntament amb el seu germà (o germanastre) Roger de Pallars, anar en expedició a l'armada que encapçalà personalment el Cerimoniós i que salpà des del port de Roses en direcció a Sardenya. Per altra banda, l'any 1371 fou nomenat cambrer del mateix monarca: J. ZURITA, *Anales de Aragón...*, llib. VIII, cap. LIV; ACA, C, RP, MR, reg. 360, f. 77v, 1371/09. Masdovelles, descendent d'un llinatge penedesenc, des de l'entorn de la cort conreà la poesia durant una vida que s'escola entre 1389 i 1438. Gràcies a les seves pròpies composicions, tenim notícia que va formar part d'una companyia en la defensa de l'entrada armanaguesa de 1389 a la zona de Torroella de Montgrí, a la vegada que seguí al servei de l'infant Martí, posteriorment rei, i també de Martí el Jove participant a les campanyes de Sicília. També lluità a favor de Ferran d'Antequera contra el revoltat comte d'Urgell l'any 1413. Amb residència a la ciutat de Barcelona, des d'on arribà a exercir el càrrec d'oïdor de comptes de la Diputació del General de Catalunya pel braç militar des de 1418 a 1422, féu estades freqüents a Vilafranca del Penedès, com hem dit, la seva terra d'origen i on mantenia bons vincles amb aristòcrates amb gran influència al primer quart del quatre-cents com els Cervelló. De fet, és possible que a Sicília hagués format part del seguici de Guerau Alemany de Cervelló: Martí de Riquer Morera (dir), *Història de la Literatura Catalana*, vol. I, Barcelona: Ariel, 1964, p. 683-690; Vicenç Carbonell Virella, «Els Masdovelles, llinatge del Penedès», *Miscel·lània Penedesenca*, 1 (1978), p. 17-27.

¹⁴³⁴ Eiximèn de Tovia, sense anar més lluny, ostentà l'ofici de sots-munter (o responsable dels gossos en la cacera major) de la casa de l'infant Joan, l'autoritat que, de fet, el nomenà veguer de Girona: ACA, RP, MR, reg. 586, f. 54r, 1372/02). Bernat de Vilademany, donzell, molt probablement senyor del castell i i terme de Taradell, anomenat tercer en la successió del títol de baró d'aquest senyoriu, l'any 1370 prengué part en la convenença dels cavallers de Catalunya contra el comte d'Urgell i d'altres grans aristòcrates del país. Quant fou nomenat veguer i, alhora, batlle de Girona, era conseller reial i majordom de la infanta Violant, esposa del futur Joan I. Hi ha força indicis que apunten que s'implicà activament en les intrigues palatines i en el conflicte obert entre Sibila de Fortià i el seu fillastre, fins al punt de ser acusat de la fugida de la reina vídua l'any 1386, encara que aquell mateix any s'autoproclamava portantveus del governador general de Catalunya en el marc de les tensions desfermades amb l'arquebisbe de Tarragona, i de privar-se'l de guiatge per anar a les Corts de Montsó l'any 1389. Tot i això, com veïem, degué recuperar el favor del rei a finals de 1395, moment que tornà a ser nomenat veguer de Girona per un breu lapse de temps. Pels seus orígens familiars i activitat dins del radi d'influència de la ciutat de Vic: Jean-Pierre Cuvillier, «Una societat en crisi: la sagrera, la parròquia i el castell de Taradell després de la Pesta Negra (1352-1365)», *Ausa*, VI, 66-67 (1970), p. 223-241, especialment p. 239; E. Junyent Subirà, *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vich...*, docs. 434 (1381/07/31), 453 (1385/10/21), 454 (1385/10/25), 465 (1386/10/31), 487 (1392/06/25), 500 (1393/12/17); Carles Puigferrat Oliva, «Fam, guerra i pesta a la plana de Vic, 1374-1376», *Ausa*, XIX, 144 (2000), p. 73-106, en especial p. 85, 93, 94, 96 (nota 74). Quant a la resta d'afers: ACA, C, reg. 1696, f. 17r-v, 1383/01/28, Saragossa; J. Zurita, *Anales de Aragón...*, llibre X, caps. XII, XL i XLIII; F. Sabaté Curull, «La governació al principat de Catalunya...», p. 44 (nota 218); J. Morelló Baget, *Fiscalitat i dente públic...*, p. 100, 199.

¹⁴³⁵ Certament, Gassó, al capdavant de la vegueria per un període de pocs mesos al llarg de 1385, era denominat conseller reial i uixer d'armes del monarca en la mateixa designació: ACA, C, reg. 1696, f. 171v-172r, 1385/04/01. Atès que resultà necessari per altres negocis, el rei va assignar-li de seguida un lloctinent, el ciutadà gironí Pere I Sunyer: ACA, C, reg. 1696, f. 205r-v, 1385/09/20, Vic.

¹⁴³⁶ En efecte, la figura de Bonanat Sopera és una mica confusa. Tot i que potser fou el fill d'un cavaller homònim tresorer del rei Alfons III entorn a 1328 i batlle general de Catalunya entre 1339 i 1340, i l'any 1367

indicis més aïllats que disposem de Berenguer de Ribes, Guillem de Canet, Bernat de Riudeperes i Berenguer de Copons reafirmen les tendències esbossades¹⁴³⁷. En conseqüència, només Ermengol Grimau pertanyeria plenament a l'estrat ciutadà, per bé que en moltes facetes sense presentar gaire diferències amb exponents de llinatges militars¹⁴³⁸.

Entre els 17 originaris de l'àrea de Girona, la desproporció entre nobles i ciutadans era força similar. Només trobem el jurista Francesc II Adroer entre la ciutadania local¹⁴³⁹. I, en tot cas, caldria fer un esment especial als cavallers Narcís III Santdionís, Joan III Margarit i Bernat Sitjar al. Sarriera (o a la inversa), membres de branques ennoblides, feia tan sols una o dues generacions, de famílies distingides de la capital gironina i, alhora, amb bons contactes fora d'aquesta. El primer, successivament donzell i cavaller, arribà a ser sobrecoç d'Alfons el Magnànim i participà en diverses sessions de Corts durant el regnat d'aquest monarca¹⁴⁴⁰. Joan III Margarit era també cavaller i es trobava domiciliat a la ciutat de

ell mateix, intítulat cavaller, arribà a un acord amb els consellers de Barcelona quant al control dels molins reials a la ciutat, en l'acta de nomenament com a veguer de Girona per part de l'infant Joan i en algun altre document no se'l considerava noble, sinó que era denominat ciutadà de Barcelona i fidel de la casa del duc: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 234, 264-269, 272, 305, 309, 361, 370-371, 374; C. BATLLE, M. T. FERRER *et alii* (eds.), *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona...*, p. 151; ACA, C, reg. 1693, f. 42r, 1369/02/10, Calataiud; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 94v-95r, 1373/01/03.

¹⁴³⁷ A propòsit d'un Berenguer de Ribes (si bé no amb la forma Guillem del document on és investit veguer) sabem que l'any 1367 (possiblement, doncs, en el decurs de l'exercici del càrrec a Girona) fou armat cavaller i el rei li prometé una ajuda finalment entregada l'any 1371 (ACA, RP, MR, reg. 360, f. 125r, 1371/12). També fou adobat amb posterioritat a exercir el càrrec el seu predecessor, Guillem de Canet (ACA, C, reg. 1216, f. 60v, 1367/12/31, Martorell). En el cas de Bernat de Riudeperes, probablement senyor de la casa de l'Olivet, només tenim notícia dels drets que heretà a l'àrea del Maell del Mar de Barcelona dedicada a la venda de peix fresc: P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 128. Quant al donzell Berenguer de Copons, en contrapartida, tenim constància que abans de ser de veguer de Girona, l'any 1425 ja havia estat nomenat (de fet, en una tria que havia tingut lloc al Castell Nou de Nàpols dos anys abans) per exercir idèntic ofici a la Cerdanya: ACA, C, reg. 2603, f. 205r-206r, 1425/01/08, Saragossa.

¹⁴³⁸ És molt probable que descendís d'una família de burgesos de Perpinyà, els Grimau, un membre de la qual, Pere (possiblement el seu pare) va obtenir de Pere III l'any 1345 el dret a ser investit cavaller i a transmetre aquesta nova condició a la seva descendència. Potser el propi Ermengol fou cònsol de la vila rossellonesa els anys 1381/82, 1389/90 i 1394/95 (entre d'altres mandats exercits per membres de la mateixa nissaga anomenats Ermengol, Pere o Vidal). Segurament també havia estat batlle d'aquesta població entorn a l'any 1381 abans d'esdevenir regidor: Ph. DAILEADER, *True Citizens: Violence, Memory and Identity...*, p. 21, 245-246; Rubén MOLINA CAMPOY i Aymat CATAFAU CASTELLET (eds.), *La nòtula del notari Bernat Frigola de Colliure (1380-1381)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2011, doc. 67 (1381/12/05). Un Pere Grimau, originari de Perpinyà, tal vegada el que obtingué la concessió del Cerimoniós per ingressar a la noblesa, també fou veguer de Barcelona i del Vallès de 1363 a 1366 i de 1369 a 1372: C. BATLLE, M. T. FERRER *et alii* (eds.), *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona...*p. 104, 470 (nota 192), 554, 557-558 (nota 345).

¹⁴³⁹ Com veurem, el seu nomenament com a veguer es produí mentre aquest prohom gironí es desplaçà, juntament amb el seu concitadà Ramon I de Bóixols, a les Corts de Montsó de 1389: cap. 3.2.5.2.

¹⁴⁴⁰ Quant al seu càrrec a la cort: ACA, C, reg. 2605, f. 43v-44r, 1425/12/27, Saragossa. Cal distingir-lo, com veurem, del seu oncle, Narcís II Santdionís, canonge i cèlebre jurista: Daniel ÀLVAREZ GÓMEZ, «Els

Girona, encara que descendia d'avantpassats mercaders¹⁴⁴¹. El cavaller Bernat Sitjar al. Sarriera, igualment resident a la capital gironina, adquirí, en canvi, el cognom pel seu matrimoni amb l'hereva dels Sitjar de Salt, una família de patricis gironins assentada a aquesta parròquia de la rodalia, si bé ell mateix era fill (i d'aquí l'àlies) d'una branca col·lateral d'una altra poderosa nissaga ciutadana, els Sarriera, alguns membres de la qual ja havien accedit a l'estament militar¹⁴⁴².

La resta de càrrecs es repartiren entre petits i mitjans aristòcrates amb residència i amb interessos consolidats a la ciutat, com ara Guillem Ramon de Lloret i Bernat de Raset. El primer era fill del senyor del castell de Gironella, a la força primitiva de Girona¹⁴⁴³. El segon, tot i descendir d'un donzell domiciliat a Ullastret, sembla que residí a la ciutat de l'Onyar¹⁴⁴⁴. Altres es trobaven assentats a la banda oriental de la vegueria, com el donzell

testaments del jurista Narcís de Sant Dionís (1458) i del seu germà Dalmau (1432)», *Cuadernos de Historia del Derecho*, 2012 (19), p. 233-255, en especial 238-239; GRÀFIC 34.

¹⁴⁴¹ El que fou regent de la vegueria entre 1440 i 1443, considerem que havia de ser un nét del mercader Bernat II Margarit i fill del donzell Joan I Margarit, a la vegada que germà del cavaller Bernat III Margarit. Aquest Joan que ens ocupa, que podem anomenar Joan III per identificar-lo millor, era encara impúber l'any 1406 i posteriorment consta com a cavaller domiciliat a la ciutat de Girona i anomenat júnior per distingir-lo del Joan Margarit assentat a la casa forta de Sant Gregori pare del cardenal Joan Margarit i Pau. Estava casat amb una filla del ciutadà honrat Ramon I Sampsó i ben connectat amb el patriciat local: AHG, Gi-11, vol. 25, s.f., 1406/03/08; AHG, Gi-07, vol. 88, s.f., 1426/04/22; AHG, Gi-07, vol. 88, s.f., 1427/04/0; AHG, Gi-01, vol. 404, s.f., 1429/08/10; AHG, Gi-07, vol. 88, s.f., 1428/10/20; AHG, Gi-04, vol. 100, s.f., 1429/05/27; AHG, Gi-02, vol. 191, f. 42r, 1438/01/03; AHG, Gi-01, vol. 421, s.f., 1440/05/08; AHG, Gi-10, vol. 92, s.f., 1443/05/17. Vegeu GRÀFIC 26. Vegeu en altres notes precisions sobre tota la bibliografia existent a propòsit dels Margarit.

¹⁴⁴² Es pot entendre l'enllaç a través d'un testament de la seva esposa, filla única i hereva universal de Bernat III Sitjar, senyor de la domus de Sitjar a la parròquia de Salt: AHG, Gi-08, vol. 47, s.f., 1432/02/28. Val a dir, però, que, mentre Bernat IV Sarriera (posteriorment anomenat Bernat Sitjar al. Sarriera) era fill del ciutadà Arnau II Sarriera, Bernat III Sitjar havia maridat amb Beatriu, una filla del ciutadà Joan Sarriera, de manera que, en realitat, Elionor Sitjar i el Bernat Sitjar al Sarriera que ens ocupen eren cosins de tercer grau: GRÀFIC 39, GRÀFIC 35.

¹⁴⁴³ En concret, el donzell Guillem Ramon de Lloret era fill de Simó de Lloret, senyor del castell de Gironella. Per això rebia la cinquena part de tots els emoluments generats a la cort del batlle de la ciutat i de la demarcació gironina: AHG, Gi-01, vol. 104, f. 17r-v, 1376/06/10; ACA, C, reg. 1370, f 70r-71r, 1383/09/10, Montsó; AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1385/07/04; AMGi, I.1.1., n. 33, f. 26v-27r, 1397/09/15. D'altra banda, també tenia en feu pel bisbe una part del delme de la parròquia d'Ullastret (encara que en cedia la tinença efectiva a diversos ciutadans de Girona) i havia heretat dels seus predecessors la castlania del castell de Lloret i certes rendes sobre masos, el delme i exaccions com ara sobre la pesca, que tenien infeudades de la pabordia de Novembre de la seu de Girona, per bé que l'any 1372 va traspasar tots els drets en l'esmentada parròquia costanera al paborde: Elvis MALLORQUÍ GARCIA, *El Llibre Verd del bisbe de Girona (1362-1371)*, Girona: Diputació de Girona, 2011, doc. 97; Joan LLINÀS POL *et alii*, *El castell de Sant Joan de Lloret*, Lloret de Mar: Ajuntament, 2003, p. 99; Elvis MALLORQUÍ GARCIA, *Parròquia i societat rural...*, p. 262-265.

¹⁴⁴⁴ Aquest cavaller, fill del donzell Francesc de Raset, sembla que efectivament residí a Girona, com a mínim, mentre regí la vegueria: AHG, Gi-01, vol. 402, s.f., 1428/01/22. I, poc després d'expirar el trienni com a oficial reial preeminent a la demarcació, participà en una de les expedicions d'Alfons el Magnànim a la Mediterrània que el conduí a la mort, a Lipari, on féu testament a finals de 1432. Amb tot, va ser enterrat a la

Bernat Santfeliu, membre d'un llinatge que foren senyors d'Ullastret i de Castell d'Empordà¹⁴⁴⁵; el cavaller Joan de Cassà, d'origens difícils de fixar¹⁴⁴⁶; i Bernat Sord, possiblement de Torroella de Montgrí¹⁴⁴⁷. Planen força dubtes, en canvi, sobre el donzell Ramon Marata¹⁴⁴⁸. De tota manera, un gruix considerable d'aquests nobles procedia del nord del bisbat, a l'àrea de Besalú o a l'actual Alt Empordà, una zona que tradicionalment havia pertanyut a la vegueria reial de Besalú o al comtat d'Empúries. En aquest sentit, Bernat Cornellà descendia d'una important nissaga de l'estament militar de la vila de Besalú¹⁴⁴⁹. Berenguer de Queixàs fou titular del castell de Beuda¹⁴⁵⁰. Dalmau de Darnius

capella dels sants Dalmau i Jordi que havia fundat el seu germà Dalmau de Raset, ardiaca de la seu gironina: Gabriel ROURA GÜIBAS, «Dalmau de Raset, un home del Renaixement. Un inèdit», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 52 (2011), Miscel·lània d'homenatge a Gabriel Roura i Güibas, p. 1003-1014, en especial, p. 1004.

¹⁴⁴⁵ I, de fet, el documentem domiciliat en aquest darrer castell, que potser adquirí ell mateix: AHG, Gi-01, vol. 376/377, s.f., 1419/03/28; Manel GÜELL JUNKERT, *Els Margarit de Castell d'Empordà: Família, noblesa i patrimoni a l'època moderna*, Barcelona: Fundació Noguera, 2011, p. 69, 127, 129, 132-134.

¹⁴⁴⁶ D'aquest cavaller només sabem que l'any 1437, en casar una seva filla, posseïa una part del delme del castell de Ventalló i és possible que es trobessin establerts per aquesta zona a la vessant nord del Montgrí (entre Albons i Sant Pere Pescador), on trobem documentats d'altres nobles amb el mateix cognom. Malgrat tot, almenys durant el breu període que exercí d'oficial a Girona, llogà un alberg a la ciutat per residir-hi: AHG, Gi-04, vol. 140, s.f., 1437/01/02; S. SOBREQÜÉS VIDAL, *El Compromís de Casp...*, p. 205, 264; AHG, Gi-05, vol. 467, s.f., 1437/03/08.

¹⁴⁴⁷ Malgrat que a la segona meitat del tres-cents, existeix la traça de diferents llinatges denominats Sord (o de diverses branques d'una mateixa nissaga) establertes a Esponellà, Mollet de Peralada i Vilanova de la Muga, és molt possible que estiguem davant de Bernat Sord, un donzell domiciliat a la vila de Torroella de Montgrí a la dècada de 1440: E. MALLORQUÍ GARCÍA, *El Llibre Verd del bisbe de Girona...*, docs. 123, 149, 159, 164, 178, 186, 294, 305; ADG, D-191, f. 12r-13r, 1442/02/17. Sense aportar-ne prova documental, és del mateix parer S. Sobrequés: IBID., *El Compromís de Casp...*, p. 211. No podem demostrar la filiació de Bernat Sord respecte del donzell Joan Sord a qui la reina Maria acabà negant el càrrec de veguer que li havia concedit d'entrada el rei Alfons IV, al·legant la infàmia de l'implicat i altres aspectes que no considerava pertinents exposar: ACA, C, reg. 2607, f. 110v-111r, 1437/05/27, Barcelona.

¹⁴⁴⁸ Tal vegada era membre del llinatge que posseïa la torre homònima del terme de Maçanet de la Selva. Per això els Marata foren feudataris dels influents vescomtes de Cabrera i actuaren en alguna ocasió com a veguers seus: Jaume MARQUÈS CASANOVAS, *Maçanet de la Selva*, Girona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya- Ajuntament de Maçanet de la Selva, 1983, p. 196-200; Alejandro MARTÍNEZ GIRALT, *El poder feudal, els seus agents i el territori...*, p. 59; Ll. SALES FAVÀ, «El setge i l'ocupació del Castell de Cassà de la Selva...», p. 56. Per contra, F. Sabaté l'identifica com el membre d'una família de cert pes a la comarca del Vallès: F. SABATÉ CURULL, *El veguer a Catalunya...*, p. 398-99.

¹⁴⁴⁹ En concret, no pertanyia a la que esdevingué la branca troncal (amb membres que participaren a la Guerra contra Castella i ocuparen càrrecs a la cort de Sibil·la de Fortià), sinó que fou l'iniciador d'una altra que, de tota manera, residia a la vila. A més que probablement estigué als ducats d'Atenes i Neopàtria com a llocinient del Cerimoniós, entre d'altres ocupacions que documentarem més avall, els seus fills foren sotsveguers de Besalú i assistiren a les Corts de Montsó de 1389: Josep M. de SOLÀ-MORALES I DE ROSSELLÓ, «Llinatges besalunencs dels segles XIV i XV», *I Assemblea d'Estudis sobre el comtat de Besalú de 1968*, Olot: Aubert, 1972, p. 169-225, especialment p. 170-172, 215.

¹⁴⁵⁰ Concretament, pels volts de 1405 hi havia un pare i un fill anomenats tots dos Berenguer i que eren senyors del castell de Beuda, terme d'on a la segona meitat del segle XIV ja percebien 2/3 del delme que tenien infeudat dels senyors del castell de Rocabrúna: S. SOBREQÜÉS VIDAL, *El Compromís de Casp...*, p. 207, 263; E. MALLORQUÍ GARCÍA, *El Llibre Verd del bisbe de Girona...*, doc. 334.

estava domiciliat a la vila de Sant Llorenç de la Muga, però era senyor de diversos castells propers (el de Darnius, el de la Vajol i el de Montroig)¹⁴⁵¹. Bernat de Vilarig ho era del castell homònim¹⁴⁵². També eren senyors de distints termes Arnau de Biure, Guillem Avinyó i Berenguer de Pontós¹⁴⁵³.

Malgrat tot, igual que els nobles de procedència forana, la majoria tenien una trajectòria prèvia, en alguns casos fins i tot força considerable, entorn a la monarquia, havent exercit càrrecs a la casa reial o en l'aparell governamental de la corona. D'entrada, malgrat la problemàtica identificació de Ramon Marata, és possible que abans de ser veguer de Girona ho hagués estat d'altres demarcacions¹⁴⁵⁴. També exerciren oficis previs Arnau de Biure i Bernat Santfeliu¹⁴⁵⁵. Els donzells Bernat Cornellà i Joan de Cassà, al seu torn, havien rebut un càrrec a la cort amb anterioritat, respectivament, el de sobrecoc de l'infant Joan i el

¹⁴⁵¹ Francisco J. MORALES ROCA, *Prelados, abades mitrados, dignidades capitulares y caballeros ...*, Madrid: Hidalguía, 1999, p. 169-170.

¹⁴⁵² En efecte, com no s'estava de reivindicar un fill establert a València, era senyor del castell de Vilarig, a prop del poble de Cistella a l'Alt Empordà. I, a més d'aquest castell, detenia la jurisdicció i la senyoria d'homes i masos al de Montmarí, així com certes rendes al terme de Montroig, tal com es dedueix de l'obligació que féu en acceptar el dot que li aportà la seva esposa: Martí de RIQUER, «El cavaller Bernat de Vilarig: amic d'Ausiàs March, lector de Bernat Metge i admirat per Joanot Martorell», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 40 (1985-1986), p. 205-226, en especial p. 205-206; AHG, Gi-11, vol. 44, s.f., 1418/10/23.

¹⁴⁵³ Arnau de Biure, malgrat el cognom toponímic que faria pensar en Biure d'Empordà, era senyor d'un altre castell anomenat de Biure dins la parròquia de Sant Martí de Queixàs, a la banda est de l'antiga vegueria de Besalú, terme on el documentem domiciliat: Marià BAIG ALEU i Simon BOSCH ESTANY, «El Castell de Biure de Queixàs, origen del llinatge dels Biure de l'Empordà», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 24 (1991), p. 173-206; AHG, Gi-01, vol. 391, s.f., 1423/05/14. Guillem d'Avinyó era un donzell assentat a la vila de Peralada (que ja havia estat adobat cavaller en el moment de regir la vegueria de Girona), senyor del lloc de Biure d'Empordà i de Montroig i nét d'un individu homònim que havia estat senyor dels mateixos termes: F. J. MORALES ROCA, *Prelados, abades mitrados, ...*, p. 96-97. Finalment, el cavaller Berenguer de Pontós, era senyor de Vilajoan, si bé és possible que fos l'últim membre del llinatge que posseï el terme i el seu castell i que l'acabés traspasant amenaçat per deutes: Santi SOLER I SIMON, «Els capbreus de Vilajoan (1482-1566): Aproximació a l'estudi d'un petit senyoriu empordanès», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 21 (1988), p. 36-56, en especial p. 38. La família Pontós tenia força d'altres branques, per exemple una assentada a Monells que entrà de ple en les bandositats que assotaren la ciutat de Girona a la primera dècada del segle XV: S. SOBREQÜÉS VIDAL, *El Compromís de Casp...*, p. 202, 218, 257. Recordem cap. 1.5.2.2.

¹⁴⁵⁴ Podria ser que ho hagués estat del Vallès vers 1376 i, a les acaballes del segle XIV, del Conflent, enllaçant, l'any 1401, en concloure aquest ofici, amb el de veguer de Cervera: F. SABATÉ CURULL, *El veguer a Catalunya...*, p. 398-99.

¹⁴⁵⁵ En concret, abans de ser veguer de Girona, ja havia estat nomenat batlle de Camprodon l'any 1408 (si bé la intenció inicial havia estat d'atorgar-lo al germà Andreu de Biure, aleshores, però, requerit per anar a Sardenya), mentre que l'any 1413 havia estat sots-veguer de Besalú. La seva figura potser quedà una mica a l'ombra de la del seu germà Andreu, però arribà igualment a oïdor de comptes del General entre 1428 i 1431: M. BAIG ALEU i S. BOSCH ESTANY, «El Castell de Biure de Queixàs...», p. 194-195; ACA, C, reg. 2329, f 33r-v, 1413/07/26, Barcelona; I. SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 528. D'altra banda, és molt probable que el donzell Bernat Santfeliu, que fou veguer de Girona des de 1419, ja hagués estat sots-veguer i batlle de Besalú en el trienni finit el Carnestoltes de 1405: AHG, Gi-10, vol. 67, s.f., 1421/01/22.

d'agutzil d'Alfons el Magnànim¹⁴⁵⁶. Una trajectòria encara més destacada fou la de Dalmau de Darnius, possiblement escuder de Martí I i cap militar d'exèrcits reials, entre d'altres funcions que exercí¹⁴⁵⁷. Tampoc fou gens deslluïda la carrera de Bernat de Vilarig, camarlenc i majordom de la infanta Isabel, germana de Martí I, rei pel qual realitzà diverses gestions¹⁴⁵⁸.

Per una altra banda, uns quants se significaren en les intenses negociacions que es produïren dins del braç militar abans del Compromís de Casp, prenent part en la coneguda unitat de cavallers de Girona reunida a Peralada el setembre de 1410¹⁴⁵⁹. Finalment, cal no perdre de vista que uns quants dels nobles assentats arreu del bisbat que ocuparen el càrrec de veguer al llarg de la primera meitat del segle XV travaren lligams estrets amb grans

¹⁴⁵⁶ Cornellà ho era ja uns anys abans d'accedir al càrrec (ACA, C, reg. 1251, f. 2v, 1375/05/10), alhora que en paral·lel al nomenament com a veguer de Girona actuà, juntament amb Francesc Morató de la tresoreria del rei, com a comissari de la demanda per la celebració del jubileu que tenia prevista Pere III: M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La última ofensiva fiscal de Pedro el Ceremonioso...», p. 1456; AMGi, I.1.1., n. 15, f. 50v, 1386/06/19). Joan de Cassà, al seu torn, encara donzell, l'any 1422 fou nomenat procurador de la vila i la baronia de Torroella de Montgrí i de Pals, mentre que l'any 1434, en ser escollit veguer de Girona, ja s'intitulava cavaller i ostentava l'ofici d'agutzil del rei Alfons. Respectivament: ACA, C, reg. 2604, f. 105r-v, 1422/05/19, Barcelona; ACA, C, reg. 2607, f. 58v-59r, 1434/01/11, Barcelona.

¹⁴⁵⁷ Segons afirma algun autor, Darnius fou cap de l'esquadra de l'armada del rei de França en l'expedició naval a Constantinoble. I també exercí veguer de Tarragona i del Rosselló abans de situar-se al capdavant de la demarcació de Girona i Besalú. Per una altra part, actuà d'emissari reial davant dels reis de Navarra, de França i dels ducs de Borgonya. També participà a les Corts de 1405 com a habilitat pel braç militar: F. J. MORALES ROCA, *Prelados, abades mitrados, ...*, p. 169-170.

¹⁴⁵⁸ Per designació d'aquest rei fou, per exemple, governador del comtat de Ribagorça l'any 1409: J. ZURITA, *Anales de Aragón...*, llib. X, cap. LXXXIX). A més de prendre part en la campanya de l'infant Ferran de Castella contra el regne de Granada, algun historiador li ha atribuït el paper de defensor davant de Martí l'Humà del duc de Gandia com a possible candidat a succeir-lo, opulent aristòcrata al servei del qual estigué força temps. Posteriorment, el juliol de 1409 va actuar d'ambaixador de Martí I davant de Carles VI de França, a París, per deliberar sobre afers de cavalleria, una matèria en que degué distingir-se, per tal com l'any 1424 també fou escollit per don Pero Maça com a procurador seu en les gestions prèvies a una batalla a ultrança. Bernat de Vilarig fou, finalment, el pare d'un cavaller homònim que s'establí al regne de València en un feu a la comarca de l'Alt Millars i que ha passat a la posteritat per diverses aventures cavalleresques: S. SOBREQUÉS VIDAL, *El Compromís de Casp...*, p. 91, 211; M. de RIQUER, «El cavaller Bernat de Vilarig...», p. 205-206. En realitat, s'identifiquen tres germans Vilarig (Bernat, Jofre i Guillem), un dels quals potser era el personatge que ens ocupa: Jorge SÁIZ SERRANO, *Caballeros del rey: Nobleza y guerra en el reinado de Alfonso el Magnánimo*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2008, p. 389, 398.

¹⁴⁵⁹ Berenguer de Queixàs i el seu fill homònim ja foren assidus a les darreres sessions, prèvies a la mort de Martí l'Humà, de les Corts celebrades a Barcelona i posteriorment s'adheriren a la unitat esmentada. Encara amb un paper potser més rellevant, Bernat de Santfeliu formava part del consell inicial de nou membres que havia d'assessorar els procuradors que representaven el col·lectiu. Malgrat la rellevància que se li suposava en el panorama polític coetani, el cavaller Dalmau de Darnius tan sols hi constava com a sotassignant (igual que el cavaller Guillem d'Avinyó, si no es tractava d'un avantpassat del que fou veguer), per bé que a partir del mes d'octubre de 1411 seguí participant al Parlament de Tortosa a títol individual: S. SOBREQUÉS VIDAL, *El Compromís de Casp...*, p. 179, 192, 193, 200, 204, 207, 208, 228, 231, 232, 246, 255, 262, 263, 265. Quant al paper de Bernat de Vilarig durant el mateix període: vegeu nota anterior.

famílies ciutadanes la capital gironina com els De la Via, els Desvern o els Santceloni¹⁴⁶⁰. Val a dir, a més, que l'influent llinatge dels Margarit estigué connectat amb diversos ocupants del càrrec abans que un dels seus membres acabés regint personalment la vegueria l'any 1440, en concret amb Bernat Santfeliu, Guillem d'Avinyó i, possiblement, Arnau de Biure¹⁴⁶¹.

Després d'oferir algunes dades dels personatges que configuraven la nòmina de veguers de Girona entre 1345 i 1445, una primera constatació seria que, tímidament a partir de mitjana dècada de 1370 i ja amb claredat després de 1400, cada cop van ser més freqüents els individus procedents de la mateixa regió de Girona, quedant enrere l'època en què havien predominat aristòcrates amb les bases patrimonials situades al bisbat de Barcelona o en

¹⁴⁶⁰ En aquest sentit, un germà d'Arnau de Biure, Andreu, com ja hem avançat, un personatge encara potser més rellevant que ell exercint càrrecs a l'administració reial des de l'època de Martí I i actuant en comeses importants arreu d'Europa en nom del Magnànim, a més d'esdevenir veguer de Barcelona i del Vallès l'any 1431, procurador del comtat d'Empúries pels volts de 1434 i diputat del General resident a Barcelona de 1440 a 1443, es féu amb la senyoria de Sant Jordi Desvalls i pels volts de l'any 1418, encara donzell, havia maridat amb una filla del ciutadà gironí Narcís de la Via : ACA, C, reg. 2606, f. 55v, 1431/02/11; AHG, Gi-02, vol. 175, f. 185v-186v, 1434/01/08; I. SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 528. Quant a una referència a l'enllaç: AHG, Gi-11, vol. 44, s.f., 1418/11/05. Malgrat això, Andreu de Biure s'havia tornat a casar amb una filla del ciutadà gironí Francesc II Santceloni abans de 1432: C. Pergamins, vol. I, doc. 836, 1432/11/22. El cavaller Bernat de Vilarig, per les mateixes dates, contragué matrimoni amb Blanca, una altra filla de Narcís de la Via i, per tant, esdevingué cunyat de l'esposa d'Andreu de Biure: AHG, Gi-11, vol. 44, s.f., 1418/10/23 (GRÀFIC 14). Un parell de dècades més tard, el cavaller Joan de Cassà, quan havia expirat feia poc el seu exercici com a veguer i, alhora, batlle de la ciutat, mullerà una seva filla, Elionor, amb el patrici Lluís I Desvern, que, tanmateix, ja es casava en segones noces després de la mort de la seva primera esposa: AHG, Gi-04, vol. 140, s.f., 1437/01/02. Vegeu GRÀFIC 15.

¹⁴⁶¹ En primer terme, és possible que el Bernat Santfeliu que ens ocupa fos el pare de la que esdevingué filla i hereva única de la família i que maridant, l'any 1421, amb un Bernat Margarit donzell (podem anomenar-lo Bernat IV Margarit) encetés el tronc empordanès d'aquesta il·lustre nissaga gironina entorn al Castell d'Empordà, segons ja hem apuntat. Se n'aporten força dades (encara que algunes s'haurien de revisar a la llum, per exemple, dels mateixos càrrecs que documentem que exercí el Bernat Santfeliu que esmentem) a M. GÜELL JUNKERT, *Els Margarit de Castell d'Empordà...*, p. 69, 127, 129, 132-134. El cavaller Guillem d'Avinyó, al seu torn, maridà, abans de 1424, amb una germana de l'esmentat donzell Bernat IV Margarit de nom Francesca: AHG, Gi-03, vol. 73, f. 199r-201r, 1424/06/12. Les relacions entre els Avinyó i els Margarit de Sant Gregori continuaren a través dels fills, ja que Jordà d'Avinyó, canonge de Girona, fou vicari general i procurador del bisbe Bernat de Pau, oncle matern i predecessor del famós Joan Margarit i Pau a la mitra gironina: F. J. MORALES ROCA, *Prelados, abades mitrados, ...*, p. 96-97; vegeu GRÀFIC 26. D'altra banda, un donzell anomenat Arnau de Biure, possiblement el que fou veguer de Girona l'any 1418, estava casat amb Francina, germana de Caterina de Pau, l'esposa de Joan Margarit, cavaller domiciliat a Sant Gregori pare de l'il·lustre cardenal homònim, tenint en compte un testament (com a mínim ja el segon, però no pas el darrer) de l'esmentada Caterina de Pau de 1430: AHG, Gi-08, vol. 47, s.f., 1430/10/27. Vegeu sobre tota aquesta xarxa d'aristòcrates i de notables dignitats eclesiàstiques encapçalada pels Margarit i pels Pau, estirp originària de l'Alt Empordà establerta a ambdós costats de les Alberes, en què aquí no podem entrar: S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Documentos relatives a la família Margarit...», p. 245-299; Armand de FLUVIÀ ESCORSA, «Pau», *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, 1978, vol. XI, p. 374; M. GÜELL JUNKERT, *Els Margarit de Castell d'Empordà...*, p. 37-64.

d'altres parts de Catalunya. Tot i això, tal com hem dit, només en un cas estem davant d'un individu totalment integrat a la comunitat ciutadana gironina, ja que la resta pertanyien a l'estament militar, encara que fos en el rang més baix, i només uns pocs constant com a domiciliats a la ciutat de l'Onyar, per tal com molts tenien la residència a la diòcesi de Girona però en territoris que no formaven part *stricto sensu* de la vegueria. S'entreveu, doncs, una certa tendència, des de les acaballes del regnat del Cerimoniós, a designacions amb un marcat caràcter regional, o sigui d'individus amb lligams més o menys estrets amb la capital gironina o al seu espai circumdant¹⁴⁶². El contrast entre finals i mitjan segle XIV s'accentua en ampliar l'observació a la nòmina d'actors que reconstrueix Guilleré des de principis de la centúria i en què s'observa que, tret de dues o tres excepcions, la vintena d'oficials fins a 1345 havien estat tots aristòcrates d'altres parts del principat¹⁴⁶³.

Això no obstant, la diversitat d'origens geogràfics i, fins a cert punt, socials no compromet el que esdevé una constant, almenys durant el període que ens ocupa: la importància de mantenir connexions estretes amb l'entorn del monarca, la casa reial o el seu aparell administratiu, cosa en què naturalment excel·lien membres de la noblesa, un estament, tanmateix, molt heterogeni. Com hem vist, la majoria dels qui foren veguers de Girona, fossin d'on fossin, abans o després participaren en expedicions militars impulsades per la corona, actuaren de curials o consellers reials i demostraren la seva vàlua en diversos càrrecs domèstics o governamentals. En aquest sentit, tal com recullen literalment unes quantes de les designacions documentades, la concessió del càrrec de veguer força sovint

¹⁴⁶² Com ja hem posat en relleu (cap. 2.1.1.1.), fins a cert punt, els nomenaments cada cop més habituals a inicis del quatre-cents a favor de nobles de la demarcació gironina en detriment dels procedents d'altres àrees topària de ple amb la reivindicació dels habitants de la vegueria i batllia gironina inclosa en les capitulacions presentades al rei el maig de 1401 en el context de la gran campanya del rei Martí I per a la recuperació de jurisdiccions alienades. Amb tot, a part que, segons explica M. T. Ferrer Mallol, el monarca no arribà a aprovar aquest punt (que, de fet, recorda l'esperit de lleis paccionades de la dècada de 1330), també es veritat que la reclamació era literalment que els veguers no fossin naturals de la vegueria, cosa que, cenyint-nos als seus límits estrictes, es compliria en la majoria de casos, almenys fins a la dècada de 1420: M. T. FERRER I MALLOL, «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs...», p. 427-429.

¹⁴⁶³ C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 132-333. Quant a les conclusions que n'extreu el mateix autor: Ibid., p. 138-139. Òbviament, caldria un estudi prosopogràfic ambiciós per totes les demarcacions del principat per entreveure si aquesta tendència apuntada a Girona té paral·lelismes en d'altres llocs i, en conseqüència, per valorar una de les hipòtesis dominants de la historiografia catalana esbossada més amunt. Podria ser, en qualsevol cas, que donant preferència a l'aristocràcia local o de la demarcació es volgués aconseguir més fàcilment la implicació dels nomenats oficials en la responsabilitat que se'ls reclamava, veient, per exemple, que en moments anteriors alguns escollits veguers es mostraren reticents a prendre possessió d'un càrrec que els quedava lluny del seu territori immediat, com sembla ser el cas de Bord de Pallars: ACA, C, 1090, f. 37v, 1373/12/22, Barcelona. També devia ser un factor a tenir en compte el refús que molt sovint havien de superar oficials desconeguts pels habitants de la demarcació on es desplaçaven, d'acord amb el que s'infereix d'algun episodi d'oposició per part dels dirigents de la ciutat: cap. 2.1.1.1.

degué respondre a la necessitat del sobirà de remunerar els serveis prestats en campanyes militars¹⁴⁶⁴.

Així mateix, les aliances travades per alguns dels veguers de la primera meitat del segle XV amb nissagues que destacaven dins de la ciutat de Girona sens dubte contribuïren a una bona sintonia entre els governants locals i la cúria d'oficials delegats de la monarquia; però això difícilment condicionà les designacions, fetes sempre –insistim-hi– pel propi monarca o el seu lloctinent¹⁴⁶⁵. D'aquí, a més, es deduiria que les designacions depenien d'equilibris de força i de jocs de poder que transcendien la ciutat i la demarcació de Girona i a què, en qualsevol cas, només ens podríem aproximar mitjançant una prosopografia completa de l'amplicol·lectiu de servidors de la corona al principat, en la línia de les recerques endegades en altres territoris de la corona per algunes etapes de la baixa edat mitjana¹⁴⁶⁶.

¹⁴⁶⁴ Un dels casos més il·lustratius és el del cavaller Narcís III Santdionís, com hem dit, descendent d'una nissaga ciutadana gironina una branca de la qual havia estat ennoblida. Quan l'any 1425 fou nomenat veguer de la ciutat de l'Onyar i del seu districte, el rei Alfons el Magnànim justificava la designació pels grans serveis que Santdionís li havia prestat tant als regnes de Sardènia i Còrsega com al reialme de Nàpols i en altres llocs i per la gratitud que li devia per tot allò: ACA, C, reg. 2605, f. 43v-44r, 1425/12/27, Saragossa. En escenaris similars com els de càrrecs de justícia d'enclavaments fronterers del regne d'Aragó també es fa palès que el monarca proveïa el càrrec a membres de l'estament militar amb qui tenia favors pendents: Mario LAFUENTE GÓMEZ, «Amistad y poder entre la baja nobleza aragonesa del Trescientos», a Beatriz ARÍZAGA BOLUMBURU *et alii* (eds.), *Mundos medievales: espacios, sociedades y poder, Homenaje al Profesor José Ángel García de Cortázar y Ruiz de Aguirre*, Santander: Ediciones de la Universidad de Cantabria, 2012, tom. 2, p. 1509-1522, en especial 1519.

¹⁴⁶⁵ Encara que la qüestió s'escapi dels objectius força limitats d'aquest apartat, val a dir que en estudis que centressin l'atenció en les relacions entre els oficials jurisdiccionals del rei i els grups dominants de les comunitats caldria analitzar bé el significat de les fermances ofertes per diversos prohoms en la presa de possessió del càrrec per part d'aquests oficials i que possiblement tenien implicacions de cara al procediment de la “purga de taula” al final dels respectius exercicis. Per alguns exemples documentals on es relacionen diversos fiadors (i no necessàriament tots essent ciutadans distingits i opulents, sinó també membres de la considerada mà menor) dels qui foren veguers, batlles o sots-veguers de Girona: AMGi, I.3.3.1.5., llig. 1, f. 7v, c. 1370; AHG, Gi-08, vol. 9, s.f., 1424/04/10; AHG, Gi-01, vol. 402, s.f., 1427/11/22; AMGi, I.1.1, n. 54, f. 30r-31v, 1437/06/11.

¹⁴⁶⁶ Destaquen treballs com els duts a terme per C. López o J. Sáiz a propòsit de l'aristocràcia valenciana durant els regnats de Ferran I i d'Alfons IV (respectivament: Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ, *Nobleza y poder político: El Reino de Valencia (1416-1446)*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2005; J. SÁIZ SERRANO, *Caballeros del rey...*) o per M. Lafuente i J. Abella entorn a la baixa noblesa aragonesa del tombant dels segles XIV al XV (en especial, Juan ABELLA SAMITIER i Mario LAFUENTE GÓMEZ, «La proyección parlamentaria de la baja nobleza aragonesa en el reinado de Martín I (1396-1410)», *Medievalismo*, 21 (2011), p. 139-159).

3.1.2. Els batlles: els vincles amb la cort i els grups dominants de la ciutat

Presentats els trets generals de la trentena d'individus que foren veguers de la ciutat i de la demarcació de Girona, hem de veure ara si, en línies generals, es repeteixen pels que ocuparen el càrrec de batlle (TAULES 28 i 29). En aquest cas, en el període comprès entre 1345 i 1445 es registren 40 mandats i foren 39 persones diferents que se situaren al capdavant de la cort del segon oficial jurisdiccional del rei a la ciutat per ordre de prelación, tenint en compte que el ciutadà gironí Pere Albert ho féu en dos períodes diferents. Cal recordar, així mateix, que en sis ocasions (concretament en les etapes de 1405-1407, 1408-1411, uns pocs mesos de 1412, els biennis 1428-1430 i 1431-1433 i durant tot l'any 1434) les atribucions del batlle passaren a ser assumides per la mateixa persona que havia estat investida veguer.

Si seguim el mateix esquema de classificació emprat per aquest darrer càrrec, constatem que la gran majoria (32, o sigui un 82% del total) dels que exerciren el càrrec de batlle eren de la mateixa ciutat de l'Onyar o del seu entorn. Concretament, 24 dels qui foren batlles (és a dir el 64,1% del total) formaven part de ple dret de la comunitat política gironina. El cognom d'alguns es repetirà manta vegades al llarg del treball per tal com pertanyien a famílies il·lustres de la mà major, moltes de les quals tingueren un gran protagonisme en els òrgans municipals, a saber: els ciutadans Berenguer Santceloni, Bernat II Margarit, Ramon I Sitjar, Pere Albert, Guillem II Sunyer, Berenguer II Sarriera, Ramon I de Bóixols, Bernat II Estruç, Joan Albert, Francesc Gornall, Pere II Santmartí, Pere II Bordils, Pere Guillem II Sunyer i Pere III Escala. D'altres formaven part de la mà mitjana, però es tractava sempre d'individus amb una trajectòria destacada o ben introduïts en xarxes clientelars influents (com Pere II Castell, Miquel Trullàs, Joan Marcó, Joan Medir o Ivó de Camps), i molts que justament protagonitzaren en primera persona o consolidaren l'ascens social de les respectives famílies (com Guillem Hospital, Bernat I Beuda, Miquel Santacília o Francesc Raset).

Uns quants dels batlles esmentats reapareixeran en la llista de gironins que accediren amb més freqüència al consell general i/o al col·legi de jurats (en tres legislatures o més), en concret: els ciutadans honorats Ramon I Sitjar, Guillem II Sunyer, Ramon I de Bóixols, Bernat II Estruç, Pere II Bordils i Pere III Escala, juntament amb el mercader Guillem

Hospital i Joan Medir (TAULES 53 i 57)¹⁴⁶⁷. A gairebé tots el càrrec de jurat els arribà després d'haver estat unes quantes vegades jurats, entre altres possibles ocupacions com la de síndic a Corts o nuncis davant del monarca; fets significatius a l'hora d'explicar la seva designació per part del rei (TAULA 64).

Això no obstant, hi ha individus entre els gironins al·ludits que ocuparen magistratures municipals en relativament poques ocasions. En aquest sentit, a diferència d'altres parents directes seus, Berenguer II Sarriera només fou jurat en una única ocasió, malgrat gaudir de força continuïtat com a conseller¹⁴⁶⁸. Però és que, fins i tot, Francesc Gornall, per contrast amb altres consanguinis seus, no esdevingué mai regidor¹⁴⁶⁹. I, així mateix, almenys dins del període que ens ocupa, tampoc succeí amb cap membre de la família Margarit, Albert o Camps. El cas dels Margarit és prou conegut. Bernat II Margarit, que procedia del món del comerç, fou batlle entre 1349 i 1350 (encara que possiblement ja ho havia estat en el trienni 1339-1342)¹⁴⁷⁰. Però la seva carrera experimentà un gir important en ingressar a la cort del primogènit del Cerimoniós, l'infant Joan, coincidint més o menys amb la creació del ducat de Girona. Entre 1351 i 1366 en fou el dispeser, o sigui l'equivalent al tresorer reial i màxim

¹⁴⁶⁷ D'altre com els patricis Pere II Santmartí o Pere II Castell també tingueren un paper força destacat, ja que foren jurats en dos moments distints (TAULA 35). A propòsit de Francesc Raset, mercader de professió, val a dir que només fou jurat per la mà mitjana els anys 1438 i 1444 dins del lapse que analitzem en el present treball, però, amb tota probabilitat, era ell mateix el que es registra com a sobreposat de les obres de l'any 1447, altre cop jurat l'any 1448 i qui sap si clavari de les impositions l'any 1460 i jurat l'any següent: S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Régimen municipal gerundense...», p. 229-232.

¹⁴⁶⁸ El documentem al consell força sovint entre aproximadament els anys 1368 i 1400 (TAULA 34).

¹⁴⁶⁹ Ho feren avantpassats directes seus com ara Ramon Gornall o Domènec Gornall i el qui probablement fou el seu primogènit, Joan Gornall. Quant a això darrer: AHG, Gi-11, vol. 26, s.f., 1405/02/10; AHG, Gi-01, vol. 414-415, 3r q., s.f., 1435/06/11. Malgrat tot, Francesc Gornall devia gaudir de bona reputació en l'entorn regí, ja que el maig de 1391 (és a dir mesos abans de ser investit batlle) va rebre l'encàrrec de la reina Violant, fent cas de la proposta de domèstics seus, de regir la batllia de l'aljama de jueus de la mateixa Girona, cada cop víctima de més pressions: J. RIERA SANS, «Els avalots de 1391...», p. 113.

¹⁴⁷⁰ Segons ja advertí C. Guilleré, Bernat I era fill d'un especier i, com el seu germà Francesc, es dedicà a mercadejar: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vols. I (p. 134, 140, 169-170.), II (315, 336, 360, 439). Podem confirmar l'existència d'un Bernat I apotecari i el seu fill Bernat II, mercader a: AHG, Gi-05, vol. 9, f. 19v, 1330/06/14. Potser també era avantpassat seu un Bernat Margarit documentat com a draper d'Amer l'any 1283: LL. TO FIGUERAS, «La comercialització de productes tèxtils...», p. 36-56, en especial p. 50. Tot i que desconexim la data de defunció de Bernat I, convenim amb Guilleré que el que ja fou batlle entre 1339 i 1342 era l'individu que ens ocupa i que en l'interval entre ambdues gestions actuà de procurador del vescomtat de Bas. Fou amb tota seguretat el mateix Bernat II que l'any 1346 posseïa per concessió reial una fàbrega a tocar del Monar reial de Girona amb el corresponent dret de llòssol per tots els molins allí construïts: S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Documentos relativos a la familia Margarit...», p. 245-299, en especial, p. 247-248, 282-287.

responsable de l'economia de la casa del duc¹⁴⁷¹. I això propicià que els seus descendents quedessin instal·lats a les files de la petita aristocràcia de la regió, si bé sense presència directa als òrgans de govern municipals¹⁴⁷².

Quant als Albert, disposem de notícies menys clares, però és molt probable que fossin igualment fidels servidors de la monarquia, en especial, Pere Albert. Aquest ciutadà, que repetí com a batlle en els períodes 1357-1358 i 1366-1368 (a més d'haver estat sots-veguer entre 1345 i 1347) assumí diferents responsabilitats, comptant que era escuder de la cambra del rei Pere III a l'alçada de 1346, com ara la de diputat pel govern de la ciutat de Girona per acordar homes i ballesters per a una armada dirigida a Sardenya l'any 1355 i, en el marc de la Guerra dels Dos Peres, d'alcaid de la plaça aragonesa de Borja l'any 1360, així com de governador del cap Lugudor a l'illa de Sardenya pels volts de 1366¹⁴⁷³. De Joan Albert,

¹⁴⁷¹ Tal com precisà S. Sobrequés (S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Documentos relativos a la familia Margarit...», p. 251), es conserven diversos registres de la seva gestió com a dispeser entre 1351 i el setembre de 1366, quan morí: ACA, RP, MR, regs. 565 (1351)- 577 (1366).

¹⁴⁷² Com apunta S. Sobrequés, Bernat II Margarit tingué un fill homònim que en fou hereu universal i, per exemple, traspassà la comptabilitat de la dispensa al nou dispeser Pere Blan, alhora que ben aviat s'integrà a la casa del futur Joan I, primer com conseller genèric i, després, com escuder (S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Documentos relativos a la familia Margarit...», p. 251). Quan el seu pare morí Bernat II devia ser força jove, ja que l'any 1371 encara no havia assolit la majoria d'edat legal (tenia entre 18 i 25 anys): AHG, Gi-01, vol. 190, f. 28v-30r, 1371/08/11. Malgrat tot, l'any 1377 ja era intítulat cambrer de l'infant i rebé llicència perpètua per cenyir-se el «milite singulum», en definitiva, per gaudir de privilegi militar, ell i la seva descendència: ACA, C, 1684, f. 66r-67r, 1377/10/12, Girona. Una vegada ennoblit i entronitzat el nou monarca, continuà ocupant funcions curials com a uixer d'armes amb altres militars com la d'alcaid del castell d'Alacant (1389), alhora que participà en l'expedició de l'infant Martí a Sardenya l'any 1392. La proximitat a la cort motivà que els jurats gironins cerquessin sovint la seva mediació. S'acabà retirant al domini que els seus avantpassats havien començat a articular a la parròquia de Sant Gregori fins a la seva mort pels volts de 1424: S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Documentos relativos a la familia Margarit...», p. 251-252; AHG, Gi-02, vol. 52, f. 85r-v, 1388/11/06; AHG, Gi-11, vol. 9, s.f., 1389/02/08; AHG, Girona-01, vol. 355-356, s.f., 1413/05/23; AHG, Gi-03, vol. 73, f. 199r-201r, 1424/06/12. Òbviament, són diversos els autors que han resseguit la traça de Bernat I, Bernat II Margarit i tots els seus successors per establir la genealogia del cèlebre cardenal Joan Margarit. A més de l'esmentat S. Sobrequés (S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Documentos relativos a la familia Margarit...», p. 245-299): Narcís CASTELLS CALZADA, «El cardenal Joan Moles, quatre segles d'una hipòtesi», a M. VILALLONGA, E. MIRALLES, D. PRATS (ed.), *El cardenal Margarit i l'Europa quatrecentista...*, p. 77-96; M. GÜELL JUNKERT, *Els Margarit de Castell d'Empordà...*, 37-64. Tot i que la documentació notarial consultada permetria afinar alguns aspectes de la generació entre Bernat II Margarit i el bisbe Joan Margarit i Pau, al llarg del treball ens limitem a esmentar alguns punts per personatges que ens interessa reconstruir, com ara el que fou regent de la vegueria entre 1440 i 1443 (vegeu nota anterior).

¹⁴⁷³ Per ordre de menció de cada ocupació: Alexandra BEAUCHAMP, «La composition de la Casa/Cort du roi d'Aragon. Normes et pratiques au début du règne de Pierre le Cérémonieux», *Erasmus, Revista de Historia bajomedieval y moderna*, 1 (2014), p. 21-42, en especial p. 37; AHG, Gi-05, vol. 85, f. 102v-103r, 1355/04/29; Mario LAFUENTE GÓMEZ, *La guerra de los Dos Pedros en Aragón (1356-1366): Impacto y trascendencia de un conflicto bajomedieval*, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, Tesis doctoral inédita, 2009, vol. I, p. 285; IBID, *Dos Coronas en guerra...*, p. 152. En algun cas potser caiem en el parany de l'homonímia, però, llevat de la primera referència, el Pere Albert que documentem és identificat sempre com a ciutadà gironí. Aquests serveis al

nebot seu, en canvi, no tenim pistes d'un periple tan complet dins de l'administració reial¹⁴⁷⁴. Malgrat això, cap d'ells estigué totalment desvinculat de l'administració local gironina, ja que ambdós foren nomenats auditors de comptes en almenys una ocasió¹⁴⁷⁵.

Les circumstàncies que dugueren els Camps a no entrar mai a l'executiu també se'ns escapen, si bé, com les altres dues famílies esmentades, mantenia alguna relació especial amb la corona que segurament s'expressava en la detenció de la batllia dels molins del Monar reial del Mercadal de Girona que Ivó Camps havia heretat del seu pare (i aquest del seu avi), i que ell justament traspassà¹⁴⁷⁶.

La possibilitat que l'exercici d'oficis regis no anés sempre en paral·lel amb un paper destacat en el regiment del municipi també queda il·lustrada en el mercader Miquel Trullàs, batlle l'any 1353, així com, amb posterioritat, sots-veguer i tan sols havent estat jurat per la mà mitjana l'any 1350. Comerciant actiu i amb gran mobilitat, al marge dels successius càrrecs en les cúries jurisdiccionals gironines, fou cridat per exercir-los també en altres territoris com la vegueria de Tàrrrega¹⁴⁷⁷. D'altra banda, en aquestes designacions degué

Cerimoniós segurament ja arrencaven del pare de Pere Albert, Ramon Albert, ciutadà que havia capitanejar una galera contra genovesos a la dècada de 1340: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 255.

¹⁴⁷⁴ Per les dades de què disposem, només constatem que rebé la comanda per part del rei Joan de capitanejar el castell d'Esponellà mentre Albert ja havia estat nomenat batlle de Girona: ACA, C, 1914, f. 45v-46r, 1390/02/04, Barcelona. Per una altra part, ens consta que Joan Albert, a diferència del seu pare, fou conseller força vegades entre 1355 i 1368 (TAULA 34).

¹⁴⁷⁵ Pere Albert l'any 1349 i el seu nebot Joan l'any 1367. Malgrat això, cap dels dos apareix amb relativa freqüència en la nòmina de membres del consell dels vuitanta. Ben mirat, i si bé recordant que hi ha força llacunes en la reconstrucció per les dècades centrals del tres-cents, no els documenten en cap exercici en aquest òrgan.

¹⁴⁷⁶ La batllia havia estat adjudicada pel rei Jaume II, l'any 1301, a Bernat Camps, mentre que el seu nét Ivó la vengué al comerciant Berenguer III Hospital l'any 1391: AHG, Gi-01, vol. 241, f. 44r-46v, 1391/06/02. Malgrat això, Ivó Camps continuà essent titular de dos molins en aquest complex: AHG, Gi-06, vol. 93, s.f., 1402/03/10. D'altra banda, no documentem que Ivó Camps i el seu fill homònim fossin designats per cap magistratura municipal, però sí que ingressaren al consell esporàdicament entre 1392 (pot ser justament quan havia deixat de ser batlle del Monar?) i 1414 el primer i entre 1433 i 1436 el segon (TAULA 34).

¹⁴⁷⁷ Per referències a alguns dels seus negocis en la importació de gra o el comerç de draps: AHG, Gi-05, vol. 88, f. 29v-30r, 1355/10/22; AMGi, I.1.2.1., llig. 5, reg. 4, f. 68v, 1353/09/04; AHG, Gi-05, vol. 82, f. 2r-v, 1355/02/25. També sabem que tenia posseïa un alberg amb un tint a la parròquia de Santa Caterina de la ciutat de València, que potser havia heretat del seu pare Jaume Trullàs i que, en tot cas, acabà cedint a la seva mare: AHG, Gi-03, vol. 5, f. 22r-v, 1355/04/27. En aquests anys també tenia drets que havia de cobrar a l'illa de Sardenya: AHG, Gi-05, vol. 88, f. 8r-9r, 1355/09/08. Encara que faltarien més proves que ho confirmessin, no seria descabellat pensar que una part d'aquesta intensa activitat pels volts de 1355 tingués a veure en algun moment amb preparatius per a expedicions reials dirigides a Sardenya i que d'aquest servei derivés l'ocupació de càrrecs de provisió règia. En certa manera, la infeudació d'una part de la lleuda del passatge de la ciutat de Girona que aconseguí el pare de Miquel, Jaume Trullàs, en el context de l'ocupació del regne de Mallorca a principis de la dècada i que Miquel heretà, apunta en una direcció similar: J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 62; AHG, Gi-03, vol. 6, f. 32r-v, 1357/01/17. Fos com fos, l'any 1366, és a dir, coincidint amb l'exercici del càrrec de sots-veguer de Girona iniciat l'any 1366, ens consta que

tenir-hi bastant a veure el gendre de l'implicat, el metge reial Ramon Querol¹⁴⁷⁸. Devien ser similars les raons del nomenament del jove llicenciat en lleis Pere II Santmartí. I és que, dos anys abans de ser investit batlle, havia maridat amb una filla del sots-camarlenc del rei Joan, el noble Guerau de Flaça¹⁴⁷⁹.

A la llum d'algun dels darrers exemples glossats, no serien rars, doncs, els casos de certa dissociació entre l'exercici del càrrec de batlle de la ciutat i de la principal magistratura del govern municipal. Dit d'una altra manera, no tots els individus que foren batlles necessàriament acumularen amb anterioritat un gran currículum en l'esfera del govern municipal ocupant diferents oficis i, en especial, ostentant el més destacat, el de jurat. Així, en la tria del segon oficial jurisdiccional més important al territori el monarca tingué de vegades en compte les famílies patrícies de la seva capital i, en general, implicades amb el seu govern. Però no sempre fou així.

En aquest sentit, deixant de banda els casos dels nobles Dalmau de Darnius, Bernat de Vilarig i Bernat de Raset (que recordem que exerciren al mateix temps els dos principals oficis jurisdiccionals), cal fer referència a cinc individus que foren batlles procedents de viles de la diòcesi i que no residien ni estaven plenament integrats al teixit social de la ciutat de Girona: Pere Santamaria, Guillem Crespià àlies Corona, Berenguer Febrer, el donzell Pere sa Masó i Ponç Escarrer¹⁴⁸⁰. Exactament, Pere Santamaria procedia d'una família amb

fou nomenat veguer de Tàrrrega, obligació que assumí durant un trienni sencer: ACA, C, reg. 1217, f. 34r-v, 1367/04/12, Calataiud; AHG, Gi-01, vol. 210, f. 48r-49r, 1378/05/18.

¹⁴⁷⁸ En efecte, ja abans de 1373, Caterina, filla de Miquel Trullàs, havia maridat amb el mestre Ramon Querol: AHG, Gi-09, vol. 2, s.f., 1373/03/30; AHG, Gi-06, vol. 93, s.f., 1402/03/17. I com a mínim l'any 1376 aquest metge tingué molta influència en el nomenament de Trullàs com a sots-veguer. En concret, el monarca defensà la idoneïtat de Trullàs per al càrrec perquè ja havia intentat designar-lo sense èxit pel mateix ofici feia uns deus anys. Adduïa, a més, que en aquell moment li ho estaven requerint les Corts de catalans aleshores reunides, donat era un bon servidor seu i, sobretot, ho devia a mestre Querol, també gran fidel del rei i gendre de Trullàs: ACA, C, reg. 1257, f. 12v, 1376/05/23. Esmenta aquest darrer episodi, encara que considerant Trullàs gendre de Querol i no a la inversa, Carmel FERRAGUD DOMINGO, *Medicina i promoció social a la Baixca edat mitjana (Corona d'Aragó 1350-1410)*, Madrid: CSIC, 2005, p. 218. Per més detalls biogràfics de l'esmentat mestre en medicina, que, a més del Cerimoniós, també serví al seu fill i successor, i entre d'altres aspectes destacats, impulsà un col·legi d'escolars a la ciutat de l'Onyar l'any 1939: *Ibid.*, p. 91, 94, 218-219, 267-268, 287-290, 467; Josep M. MARQUÈS PLANAGUMÀ, «Ensenyament al bisbat de Girona fins a la Il·lustració», *Arxius de Textos Catalans Antics*, 12 (1993), p. 273-301, en especial p. 277-278, 282.

¹⁴⁷⁹ Quant al casament: AHG, Gi-05, vol. 445, f. 32r, 1396/01/05. Val a dir, tanmateix, que, els Santmartí eren una família arrelada a la ciutat i que Pere II Santmartí tindria cert futur en el regiment del municipi, ja que, després d'aquell càrrec, també fou auditor de comptes i jurat en força ocasions (TAULES 35 i 44). A propòsit de Guerau de Flaça, que segurament inicià la seva trajectòria en àmbits curials al servei de la infanta Mata, la primera esposa de l'infant i futur rei Joan I: AHG, Gi-05, vol. 311, s.f., 1378/11/18.

¹⁴⁸⁰ Quant a la figures de Dalmau de Darnius, Bernat de Vilarig i Bernat de Raset, vegeu notes anteriors.

cert pes a la vila de Besalú¹⁴⁸¹. Guillem Crespià era habitant de la vila de Banyoles¹⁴⁸². Berenguer Febrer era veí de Castelló d'Empúries¹⁴⁸³. Pere sa Masó, en canvi, estava domiciliat a la parròquia de Crespià, a l'actual Pla de l'Estany¹⁴⁸⁴. Finalment, Ponç Escarrer era també natural de Castelló, per bé que es traslladà a Peralada¹⁴⁸⁵.

Al marge del domicili, però, tots, en major o menor grau, mantenien lligams amb algunes de les nissagues gironines més influents en certes etapes com els Bóixols¹⁴⁸⁶. A més a més,

¹⁴⁸¹ J. M. de SOLÀ-MORALES I DE ROSSELLÓ, «Llinatges besalunencs...», p. 180-181. Possiblement era germà d'un jurista anomenat Ramon que l'any 1371 s'havia casat amb una filla del donzell Simó de Palol d'Onyar, a les rodalies immediates de Girona: AHG, Gi-01, vol. 96, f. 34v-35v, 1371/01. Tot i això, és possible que ell tan sols fos un simple escrivà, malgrat els vincles que mantenia amb prohoms influents en la política de la capital gironina : AHG, Gi-03, vol. 30, f. 122v, 1380/05/21

¹⁴⁸² Possiblement descendia de famílies d'aquesta població que una generació o dues abans havien destacat en el camp del dret i del comerç i que s'havien assentat en part (o temporalment) a la capital del bisbat com els Mercadal o els Savall (GRÀFIC 37): AHG, Gi-01, vol. 200, f.3v-4v, 1375/07/02; AHG, Gi-05, vol. 421, s.f., 1383/10/13. Tanmateix, a inicis del segle XV Crespià traslladà el seu domicili a una casa forta de la Vall de Biana, a la Garrotxa: AHG, Gi-01, vol. 365, s.f., 1416/03/09.

¹⁴⁸³ I, si no es tractava d'un avantpassat directe homònim, havia estat un prohom amb certa rellevància en la vida política i social de la vila pel fet d'haver estat dispeser del comte d'Empúries i comprador, com a mínim, d'un censal perpetuall l'any 1382 i d'un altre censal mort l'any 1387 que el convertiren en un dels afectats per la suspensió de pagaments de la tresoreria de la capital emporitana en el tombant dels segles XIV i XV: A. MARTÍ ARAU, «Endeutament censal i crisi financera...», p. 185 (nota 54), 203 i 210; IBID., «Governar el deute en temps de crisi...», quadres 1 i 2.

¹⁴⁸⁴ Era fill d'un Ramon Arnau sa Masó del mateix lloc, que formava part d'una branca assentada allí d'un llinatge originari de la seva capital, Banyoles, que es mobilitzà amb altres petits i mitjans aristòcrates durant l'interregne de 1410-1421, que comptava amb ramificacions també a la vila d'Olot i al castell d'Argelaguer, així com amb personalitats destacades al capdavant del monestir benedictí de Banyoles i en més d'una seu catedralícia del principat, ultra arribar a ostentar càrrecs a la Diputació del General en les dècades centrals del quatre-cents i amb continuïtat més enllà: AHG, Gi-04, vol. 139, s.f., 1437/06/26. Esmentant-se només el citat Ramon Arnau sa Masó i no el seu fill, el que fou batlle de Girona: S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Una il·lustre família banyolina: els Samasó», a ID., *Societat i estructura política de la Girona medieval...*, p. 285-300; Ibid., *El Compromís de Casp...*, p. 206, 232, 265.

¹⁴⁸⁵ Certament, sabem que era fill d'un individu homònim, que gaudia de la condició de generós l'any 1412, i que habitava a Castelló d'Empúries (de la hisenda de la qual eren, és clar, creditors els seus pares), tot i que a la dècada de 1420 potser es mudà a Peralada i, segons exposarem, ja des de l'any 1411 havia mullerat amb una filla dels Bóixols, senyors de Gironella del Pla: AHG, Gi-04, vol. 91, s.f., 1426/04/29; S. SOBREQÜÉS VIDAL, *El Compromís de Casp...*, p. 200, 205, 265; A. MARTÍ ARAU, «Governar el deute en temps de crisi...», quadres 1 i 2.

¹⁴⁸⁶ En el cas de Pere Santamaria, els orígens comuns amb els Bóixols entorn a la vila de Besalú (cap. 5.2.3.) deuen explicar els suports que s'oferiren una família i l'altra en la concertació de noces o d'altres negocis (AHG, Gi-01, vol. 96, f. 34v-35v, 1371/01/?; AHG, Gi-05, vol. 337, s.f., 1366/02/19). En una línia similar, el donzell Pere sa Masó, justament quan exercia de batlle, es casà amb una filla del notari gironí Pere Cervià: AHG, Gi-04, vol. 139, s.f., 1437/06/26. Així mateix, el donzell Ponç Escarrer, que fou batlle a partir de 1443, estava casat des de 1411 amb Blanca, filla de Ramon I de Bóixols, senyor del castell de Gironella i ciutadà gironí amb presència tant a la cort de diversos reis com al govern municipal. A més, arran dels pactes per aquestes noces, Escarrer esdevingué el titular de diversos molins bladers i drapers a la parròquia de Santa Eugènia de l'horta gironina: AHG, Gi-10, vol. 10, s.f., 1411/06/06; AHG, Gi-08, vol. 29, s.f., 1432/03/10.

Guillem Crespià fou un conspicu creditor de la hisenda del municipi de Girona¹⁴⁸⁷. De tota manera, igual que els que eren naturals de fora de la demarcació, el que els portà a ocupar el càrrec de batlle fou, en essència, la seva vinculació a la casa i cort del rei o reines i infants, així com el bagatge que ja havien acumulat a l'administració règia¹⁴⁸⁸.

Així les coses, del total de 39 batlles documentats només set (un 17,9% del total) procedien de fora del bisbat. Tres d'ells (Pere Pallarès, Pere Marí i Arnau Fonolleda) eren ciutadans de Barcelona, mentre que els quatre restants (Ombert de Bigues, Bernat de Vilademany, Ramon Roldors i Macià Despuig) pertanyien a l'estament militar. I, de fet, el segon i el quart dels darrers esmentats coincidiren amb les conjuntures excepcionals en què l'ofici s'unificà amb el del veguer.

Malgrat la diferència de condició, ràpidament pot comprovar-se que el perfil de tots ells era molt similar. Com en el cas dels veguers, estem davant d'aristòcrates que serviren personalment al rei en diferents campanyes o de membres de l'estament ciutadà que es movien en àmbits curials, per la qual cosa també exerciren càrrecs administratius en altres territoris de la corona. Així, Pere Pallarès era un ciutadà de Barcelona, curial de l'infant i posteriorment rei Joan I que, després de ser batlle de la ciutat de l'Onyar, fou establert custodi del port de Palamós¹⁴⁸⁹. Arnau de Fonolleda, en canvi, un barceloní sastre de

¹⁴⁸⁷ L'any 1377, arran de la renegociació de títols de deute que havia acumulat prèviament, i a pesar de la lluïció d'un violari que havia heretat, es convertí en un dels censalers més importants en tenir a les seves mans un censal mort de 14.000 s. de capital que li proporcionaven 1.000 s. anuals de renda: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f. 65v, 118v. El qui possiblement era un germà de Pere Santmaria de Besalú, el jurista Ramon de Santmaria, també havia comprat un violari de 2.200 s. de capital l'any 1374 que, tanmateix, el municipi rescatà sis anys més tard: *Ibid.*, f. 132r.

¹⁴⁸⁸ Ho il·lustra bé el cas esmentat de Guillem Crespià. Així, en el mateix acte de nomenament a batlle, l'infant Joan, actuant com a lloctinent del seu pare, s'hi dirigia referint-s'hi com a fidel cambrer de casa seva: ACA, C, reg. 1698, f. 9v-10r, 1386/09/01, Girona. També sabem que prèviament havia dut a terme tasques al servei de la monarquia, per tal com, amb el conseller reial Pere Sacosta i un ciutadà de Barcelona, fou nomenat procurador pel ciutadà gironí Bernat II Estruç en una col·lecta fiscal derivada del traspàs que l'any 1379 el Cerimoniós féu a l'estament eclesiàstic del bovatge dels homes d'Església del principat de Catalunya: AHG, Gi-01, vol. 130, f. 44v-45v, 1383/06/09. Apunta a grans trets el mateix la trajectòria del donzell Ponç Escarrer, que ens consta que ja havia estat veguer i batlle de Camprodon, Ripoll i el Ripollès l'any 1419: ACA, C, reg. 2604, f. 8v, 1419/02/28, Barcelona.

¹⁴⁸⁹ Encara que això últim succeí l'any 1375, el seu pare Bernat Pallarès ja havia assentat interessos en aquesta vila, també derivats del servei als monarques: ACA, C, 1795, f. 28v-29v, 1379/05/10, Barcelona. A propòsit de les relacions amb Palamós tant de Bernat com del Pere que ens ocupa, vegeu: Lluís CAMÓS CABRUJA, «Los Pallarés en la historia de Palamós», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 3 (1948), p. 99-112. Pere Pallarès destacà, sobretot, però, comptant que es tractava de la mateixa persona, l'any 1399 com un dels comissaris de l'acte de coronació que volia celebrar el rei Martí I, en tant que rebedor de les demandes fetes a les comunitats i com a coordinador de molts altres preparatius (ACA, RP, MR, reg. 404, f. 31r (1399/10; 50v (1399/12); D. GIRONA LLAGOSTERA, «Itinerari del rey en Martí», 1 (1915), p. 515-654, en especial p. 136-137). Al marge d'això, si no es tracta d'un cas d'homonímia tingué responsabilitats en el consell municipal de Barcelona tot

professió, combinà protagonisme entre l'organigrama municipal de Barcelona i possiblement la cort reial, on inicià un procés de promoció que culminaren els seus fills¹⁴⁹⁰. També tingueren càrrecs a la cort Pere Marí i Ramon Roldors, mentre que no disposem de dades específiques per Ombert de Bigues¹⁴⁹¹.

En definitiva, veiem que gairebé el 40% dels que exerciren de batlles no formaven part de la comunitat política de la ciutat de l'Onyar i que, a més, en els que sí que ho feien no sempre responien al perfil de ciutadà omnipresent en els oficis municipals. Per això, en una bona proporció de situacions pesava molt més un altre aspecte: s'imposava la vinculació directa amb l'entorn regi. Una vinculació que es concretava a través de la presència a la casa i cort, tot exercint oficis en el complex aparell administratiu de la corona, o bé comptant amb familiars que actuaven d'intermediaris amb aquestes esferes de poder.

Finalment, val a dir que, si ens fixem en l'evolució a llarg termini de la identitat dels que foren batlles, la tendència que s'entreveia en el cas dels veguers de créixer la proporció d'individus de la demarcació en detriment d'aristòcrates procedents d'altres indrets de Catalunya, és a dir, d'un «regionalisme» o, fins i tot, «localisme» en augment, no es repeteix. De fet, salvant les conjuntures excepcionals en què el nomenat veguer actuà simultàniament de batlle, entre finals del segle XIV i la primera meitat del segle XV s'alternaren a la batllia més oficials aliens als grups urbans gironins que no pas, per exemple, entre 1345 i 1369, quan se succeïren només residents a la ciutat de l'Onyar.

ocupant el càrrec de jurat els anys 1375 i 1398 i el de racional aquest primer any: C. BATLLE, M. T. FERRER *et alii* (eds.), *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona...*, p. 621-622, 728-730.

¹⁴⁹⁰ En concret, era un dels prohoms d'ofici habituals al Consell de Cent, en els de Vint-i-cinc i en altres comissions del govern de la ciutat comtal entre els anys 1356 i 1396, atesa la confiança que hi tenien els sectors més influents en la institució, de manera que arribà fins i tot a assolir una conselleria l'any 1390, tornant després a ser jurat. D'altra banda, respecte de l'àmbit reial, on ell potser ja s'havia introduït, cal dir que el seu fill anomenat Francesc fou escrivà reial, mentre que el seu probable nét, batejat amb el nom d'Arnau com ell, exercí de protonotari del rei Alfons IV i esdevingué valedor dels consellers de la Biga, a la vegada que molt sovint receptor de la correspondència oficial del municipi dirigida a la cort: C. BATLLE, M. T. FERRER *et alii* (eds.), *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona...*, p. 44 (nota 27), 32, 85; C. BATLLE GALLART, *La crisi social y econòmica en Barcelona...*, vol. I, p. 188 i s.).

¹⁴⁹¹ De Pere Marí sabem que era sots-falconer del rei Martí en el moment que fou designat i que féu diverses gestions a la Provença en nom del monarca, a més de participar a la Guerra de Granada (ACA, C, reg. 2218, f. 111r-v, 1403/01/26, València; Maria Teresa FERRER I MALLOL, *La frontera amb l'Islam en el segle XIV : Cristians i sarraïns al País Valencià*, Barcelona: CSIC-IMF, 1988, p. 184). Ramon Roldors, al seu torn, era denominat escuder de la «mense» del rei (ACA, C, reg. 1696, f. 154v-155r, 1383/11/22, Elna). En efecte, no comptem amb referències per l'Ombert de Bigues que fou batlle durant un breu període de temps l'any 1378, però potser es tractava del mateix individu o un parent directe del qui ho havia estat durant el trienni 1327-1330: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV*, vol. I, p. 134. Pel que fa al perfil dels que exerciren alhora de veguers Bernat de Vilademany i Macià Despuig: vegeu notes anteriors a cap. 3.1.1.

3.1.3. Els sots-veguers: patricis i mercaders amb connexions

Passant ara a observar el càrrec de lloctinent del veguer o de sots-veguer auxiliar, tenim registrats 41 mandats i, a pesar d'algunes llacunes i sense tenir en compte mencions dubtoses, 32 persones diferents exerciren l'ofici. Així les coses, si tornem a aplicar les distincions usades pels veguers i els batlles, constatem que 10 dels 32 sots-veguers (31,25%) del període analitzat eren membres de l'estament superior de la ciutadania gironina: Pere Albert, Lluís Estruç, Francesc II Adroer, Joan I Estruç, Arnau II Sarriera, Narcís de la Via, el jurista Pere Bac, Pere I Sunyer, Bernat I Reixac, Francesc II de la Via i Pere II Bordils. Val a dir, a més, que alguns excel·liren en l'ocupació de magistratures municipals (sobretot, Lluís Estruç, Pere I Sunyer i Pere II Bordils: TAULA 64), encara que no pas tots¹⁴⁹². Al mateix temps, dos d'ells (en concret: Pere Albert i Pere II Castell) abans o després ocuparen el càrrec de batlle, a part de Francesc II Adroer que, com hem vist, fou l'únic prohoms local que assolí el càrrec de veguer, i de Lluís Estruç, que, entre mitjana dècada de 1360 i la fi de la de 1370, destacà com a representant local de la Diputació del General¹⁴⁹³.

Això no obstant, per contrast amb els dos principals oficis jurisdiccionals, també resultava força freqüent la presència de ciutadans implicats en el món del comerç i que no formaven part estricta de les franges superiors de la societat gironina. Constituint un 31,25% del total eren, en concret, 10, a saber: a més del Trullàs ja esmentat, Bernat Bertran, Ramon Ribot,

¹⁴⁹² Sense anar més lluny, Arnau II Sarriera, fill i hereu universal de Bernat II Sarriera i nét del ciutadà Berenguer I Sarriera, a banda de sots-veguer, només documentem que fou nomenat sobreposat de les obres l'any 1404 (TAULA 37, GRÀFC 35). Francesc II de la Via va ser jurat l'any 1416 i sobreposat de les obres l'any 1431 (per una biografia d'aquest personatge, autor de diverses obres literàries: Josep CLARA RESPLANDIS, «Entorn de la personalitat del poeta...», p.193-217; quant a l'edició i comentari de les seves composicions: Francesc DE LA VIA, *Obres*, ed. Arseni Pacheco: Barcelona, Quaderns Crema, 1997; Anna ALBERNI, «El Procés de Francesc de la Via, una nota de societat gironina de 1406», a Sadurní MARTÍ (ed.), *Actes del 13è col·loqui internacional de l'AILLC* (Girona, 2003), Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, vol. III, p. 81-94). El cas de Bernat I Reixac, tanmateix, mereix ser posat en relleu. Encara que no fou regidor en tres o més ocasions com els esmentats abans, la seva trajectòria resultà prou destacada: exercí de jurat en dues legislatures (1390/07-12 i 1400-1401/06), de mostassaf (l'any 1391), d'auditor de comptes (1394), participà en l'ordinació d'una talla (1394) i, en darrer terme, merescué ser investit lloctinent del veguer (1401-1401. Malgrat tot aquest "cursus honorum", documentem un Pere Reixac que ocupava el càrrec de sobrecooc de la reina Violant l'any 1386 i que no hauríem de descartar que es correspongués justament amb un germà de Bernat I Reixac amb aquest nom (ACA, C, 1823, f. 175r-v, 1386/01/22, Saragossa). Si bé en perdem la pista ràpidament, pogué continuar al servei de la reina i intervenir en la designació del seu germà Bernat I com a sots-veguer?

¹⁴⁹³ Queda confirmat que el sots-veguer de 1372-1374 era Francesc II Adroer, posteriorment veguer, i no el seu pare homònim, Francesc I a ACA, C, reg. 1249, f. 52v-53r, 1375/04/23, Lleida. Quant a Lluís Estruç: cap. 3.1.5.2.

Ramon II Provençal, Bernat II Ferrer, Pere Verdera, Pere II Domingo, Bernat II Busquets, Jaume Eimeric i Bernat Torrent. Llevat potser de Bernat Torrent, tots eren comerciants actius: alguns drapers i altres mercers o simplement mercaders¹⁴⁹⁴. Amb tot, resulta simptomàtic el parentiu d'alguns d'ells i les connexions indirectes amb l'entorn reial; per exemple, Ramon II Provençal tenia un germà treballant a la tresoreria de l'infant Joan, mentre que un fill de Jaume Eimeric fou escrivà reial¹⁴⁹⁵. També ho resulten relacions mantingudes amb nobles de la demarcació que, de ben segur, tenien accés directe als cercles més influents de l'aristocràcia catalana, com ara Bernat II Busquets, vassall i agent habitual dels Xatmar de Medinyà¹⁴⁹⁶.

¹⁴⁹⁴ Quant a Trullàs: cap. 3.1.2. Per exemple, Pere Verdera era denominat mercader i el trobem implicat en la importació de llana a través del port de Tortosa: AHG, Gi-05, vol. 388, s.f., 1386/07/03. Pere II Domingo, en canvi, era considerat draper i treballà, en uns inicis, d'agent d'una important societat mercantil de la ciutat dedicada al comerç de teles que posseïen conjuntament personatges prou influents en la política municipal com els patricis Francesc I Segurióles i Francesc Sampso, juntament amb la vídua del jurista Bernat Malarç (germana de Francesc I Segurióles) i el mercader Jaume Draper: AHG, Gi-09, vol. 17, s.f., 1389/08/23. Encara que sigui difícil precisar la identitat de Bernat Torrent, podria tractar-se d'un ciutadà que no tenia residència a la capital gironina, sinó a la vila d'Amer. A pesar de no registrar-ne activitat individual específica, si es tractava d'aquest habitant d'Amer era fill d'un pare homònim que estigué un temps a l'Alguer pels seus afers comercials i d'un germà, igualment mercader, que s'instal·là una temporada a la ciutat d'Avinyó: AHG, Gi-05, vol. 433, f. 10v, 1390/12/09; AHG, Gi-10, vol. 41, f. 164r-165v, 1399/03/27.

¹⁴⁹⁵ A propòsit de les relacions de Ramon II Provençal: cap. 4.1. Jaume Eimeric tenia un fill anomenat Nicolau que nasqué pels volts de 1391 i que l'any 1417 s'intitulava escrivà del rei, si bé l'any 1432, després d'haver ostentat d'altres dignitats, havia esdevingut canonge de la seu de València mentre conservava l'obtenció d'un parell de capellanies al bisbat de Girona: AHG, Gi-05, vol. 434, f. 30v, 1391/11/03; AHG, Gi-01, vol. 373, f. 68v-69r, 1417/09/22; AHG, Gi-01, vol. 412, s.f., 1433/01/28.

¹⁴⁹⁶ Bernat II Busquets era el fill d'un draper gironí homònim que, havent estat jurat per la mà menor l'any 1361, s'instal·là a la parròquia de Medinyà arran del matrimoni amb la filla d'un noble de baix rang, Bord de Galliners, i senyora de la *domus* de Bellavista, situada en aquell terme, mentre Busquets detenia, com a mínim, la titularitat d'un mas: AHG, Gi-05, vol. 83, f. 2r-3r, 1355/08/31; AHG, Gi-05, vol. 407, s.f., 1378/09/20; AHG, Gi-01, vol. 426, s.f., 1444/11/14. Aquestes possessions, heretades amb tot a probabilitat per Bernat II, segurament expliquen la fidelitat deguda i els serveis prestats per ambdós, exercint com a procuradors, als Xatmar, senyors principals del terme de Medinyà. I cal insistir en el fet que, a les primeres dècades del segle XV, el seu membre principal, Ramon Xatmar, era majordom del rei Martí i membre destacat del consell regi, posició que no perdé amb la nova dinastia Trastàmara, ja que repetí en el càrrec per designació d'Alfons el Magnànim, a despit de l'actiu paper en la unitat de cavallers del bisbat de Girona durant l'interregne: AHG, Gi-01, vol. 260, f. 64r, 1400/02/25; AHG, Gi-10, vol. 46, s.f., 1403/06/05; AHG, Gi-01, vol. 426, s.f., 1444/10/26; S. SOBREQÜÉS VIDAL, *El compromís de Casp...*, p. 102, 192, 192, 195, 199 (amb nota biogràfica específica), 215, 217, 221, 223, 246, 255, 263. Quant al ciutadà Bernat Bertran, disposem de poques notícies, però ens consta que actuà com a marmessor del seu conciutadà Pere Cardonets, tal com hem vist en un altre apartat (cap. 1.2.), el qui fou el beneficiari per concessió règia del control dels pesos i mesures de la ciutat de l'Onyar degut al seu actiu paper com a agent de la monarquia abans de 1348, de manera que no seria descabdelat que també formés part d'aquest col·lectiu de mercaders amb certa influència en la gestió del patrimoni regi al territori gironí a les dècades centrals del tres-cents: AHG, Gi-05, vol. 89, f. 147r-v, 1356/02/23.

A propòsit d'altres quatre casos que no encaixen dins del perfil que acabem de descriure, documentem que en moments puntuals del segon quart del quatre-cents foren lloctinents del veguer habitants de la ciutat d'un perfil aparentment modest com l'escrivà Francesc Ravat o Pere Gallard¹⁴⁹⁷. Mereix una menció especial la figura de Ramon Bertran de Santdionís, fidel servidor (com a escuder, mestre de sala i, finalment, castlà del palau pontifical avinyonès) de Pedro de Luna, cardenal d'Aragó i futur bisbe Benet XIII, que, de fet, va ser investit sots-veguer per la intercessió del propi cardenal¹⁴⁹⁸. També constitueix un cas una mica particular el de Nicolau Pere, germà del notari Miquel Pere, un dels més reconeguts de Girona durant la primera meitat del quatre-cents i que, malgrat dedicar-se

¹⁴⁹⁷ En casos com el de Francesc Ravat, tanmateix, no ens hem de deixar enganyar per les primeres impressions. A pesar de la seva professió, Ravat arribà a sots-veguer de Girona en els que foren els darrers mesos de la seva vida després d'una certa carrera dins de l'administració reial. I és que havia estat, com a mínim, batlle de la vila de Sant Feliu de Guíxols l'any 1416 (ACA, C, reg. 2603, f. 28r, 1416/06/23, Barcelona). En paral·lel, exercí en més d'una legislatura com a síndic i procurador de la juraderia gironina: AMGi, I.1.2.1., llig 9, reg. 1, f. 17v, 1418/09/19; AMGi, I.3.3.1.2., llig. 5, reg. 1, s.f., 1419. Alhora, quan arribà a sots-veguer, es casà amb la filla del destacat doctor en lleis Dalmau Santdionís després de la mort del seu primer espòs notari: AHG, Gi-04, vol. 99, s.f., 1428/11/10. D'altra banda, se'ns escapa a què es dedicava el Pere Gallard que fou sots-veguer l'any 1374, però potser era un avantpassat directe d'un Ramon i un Pere Gallard, pare i fill, que exerciren de notaris de Sant Feliu de Guíxols i escrivans de la cort del batlle d'aquesta vila al llarg de la primera meitat del segle XV. El primer exactament entre 1402 i 1420 (AHG, Notarials, Sant Feliu de Guíxols, vols. 691-734) i el segon, com a escrivà de la cúria entre 1408 i, com a mínim, 1411 (Ibid., vols. 895, 51) i com a notari entre 1420 i 1440 (vols. 734-757). Agraïxo totes aquestes notícies sobre els Gallard de Sant Feliu a Xavier Marcó Masferrer.

¹⁴⁹⁸ Quant al seu nomenament amb la intervenció explícita del cardenal d'Aragó: ACA, C, reg. 1696, f. 237v-238r, 1386/04/13, Saragossa. Respecte de la trajectòria de Bertran de Santdionís, ciutadà de Girona (probablement familiar, encara que en segon o tercer grau de consanguinitat, del doctor en lleis Narcís I Santdionís), sabem que a l'alçada de 1394 actuà de procurador del cambrer de la seu de Tarragona (J. MORELLÓ BAGET, *Dente i fiscalitat...*, p. 413) i, a partir de 1402 (és a dir poc després que Pedro de Luna accedís al pontificat), castlà del palau d'Avinyó (AHG, Gi-01, vol. 263, f. 3v-4r, 1402/01/12; AHG, Gi-01, vol. 344, f. 25v, 1411/03/17) i escuder d'honor del Papa (AHG, Gi-11, vol. 37, s.f., 1412/01/08) morint abans del febrer de 1415 després d'haver assolit feia poc la ciutadania barcelonina (AHG, Gi-01, vol. 362, s.f., 1415/02/16). Al capdavant, tal com exposava Benet XIII en la concessió que li féu l'any 1407 d'una pensió vitalícia sobre les rendes de la seu de Tarragona, Ramon Bertran l'havia servit fidelment durant 30 anys, des d'abans fins i tot del pontificat, seguint-lo per terra i mar, a Itàlia, Nàpols, Sicília, França i els regnes hispànics i, per consegüent, havent-se exposat a perills especialment durant la defensa dels interessos de la seu tarraconense i en l'exercici de la castllania del palau apostòlic avinyonès: Ovidio CUELLA ESTEBAN, *Bulario de Benedicto XIII, vol. IV (El papa Luna, 1394-1423, promotor de la religiosidad hispana)*, Zaragoza: Institución "Fernando el Católico" (CSIC), 2009, doc. 277 (1407/04/01). S'ha documentat que el conegut jurista Narcís II Santdionís, fill de Narcís I i, segons la hipòtesi que plantejem, parent més o menys directe de Bertran de Santdionís, també es formà a la cort de Benet XIII: Daniel ÁLVAREZ GÓMEZ, «Dades sobre la trajectòria històrica de la figura de Narcís de Sant Dionís», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 55 (2014), p. 159-180, en especial p. 172-173.

igualment a l'escriuària pública, pogué veure's amb l'obligació de servir personalment al rei¹⁴⁹⁹.

Tal com es dedueix d'alguns dels exemples que acabem de comentar, uns quants dels gironins que assoliren la posició de sots-veguer abans havien ostentat magistratures emanades del consell municipal com la de sobreposat de les obres i, en especial, la de mostassaf. Amb tot, només succeí amb alguns i no pas la gran majoria dels que arribaren a lloctinents del principal representant districtual del rei, per la qual cosa tot fa pensar que no hi havia establert cap requisit d'experiència prèvia en aquest sentit. Comptat i debatut, el circuit que comunicava les delegacions territorials de la corona i l'organigrama de l'administració municipal sembla, doncs, prou complex. I, així, haurem de fer atenció a la resta de càrrecs del contínuum d'institucions de govern en l'àmbit local per veure si és possible detectar-hi alguna lògica o, com a mínim, certs patrons que es repeteixen.

Finalment, en vuit ocasions (25% del total) documentem ocupants de l'ofici que no eren habitants de la ciutat de Girona i que, per tant, quedaven al marge de les dinàmiques que acabem de plantejar. Concretament, en quatre d'aquests casos es tractava de cortesans o d'individus integrats a la casa reial procedents d'altres territoris del principat. Ens referim a Berenguer Baró, veí de Vilafranca del Penedès, al cortesà Jaume Verdaguer, al panicer de la infanta Violant Esteve Pont i, possiblement, al donzell Francesc Esparsa¹⁵⁰⁰. En paral·lel,

¹⁴⁹⁹ En concret, l'any 1422 es dedueix que havia estat convocat en una de les primeres grans expedicions mediterrànies del Magnànim, on havia d'anar amb un escuder, per bé que finalment delegà l'obligació a Arnau de Camós, patró d'una de les galeres organitzades des de les Corts celebrades aquell any a Barcelona, i fill de Pere Camós, un ciutadà gironí que a la dècada de 1360 formava part de la casa del rei: AHG, Gi-01, vol. 60, f. 30r-v, 1362/11/03; AHG, Gi-01, vol. 385, s.f., 1422/07/08, 1422/07/09. Quant a l'ofici d'escriuà o notari: AHG, Gi-01, vol. 411, s.f., 1432/06/19.

¹⁵⁰⁰ Berenguer Baró tal vegada fou un agent de la coneguda companyia comercial liderada per Jaume de Mitjavila i per això residí temporalment a la ciutat de Mallorca: Víctor HURTADO, *Llibre de deutes, trameses i rebudes de Jaume de Mitjavila i companyia*, 1345-1370: Edició, estudi comptable i econòmic, Barcelona: CSIC-IMF, 2009, f. 9v, 34v; Víctor HURTADO, *Els Mitjavila: Una família de mercaders a la Barcelona del segle XIV*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 176, 260,261, 343; Maria Teresa FERRER MALLOL, «Els mallorquins a la Mediterrània oriental a l'edat mitjana», a Maria BARCELÓ CRESPI (ed.), *El regne de Mallorca. Cruïlla de gent i de cultures*, Palma del 14 al 16 de novembre de 2007, Palma de Mallorca, 2008, p. 43-72, p. 46. Tot i això, també es documenta un batlle reial homònim de la vila de Granollers l'any 1340, un candidat, malgrat que no exclou la possibilitat que es tracti de la mateixa persona, potser més plausible: Josep BAUCCELLS REIG, *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, vol. III, Madrid: CSIC, 2006, p. 1826. Quant a Jaume Verdaguer, podem documentar que, un temps després del seu nomenament com a sots-veguer, exercia de comprador de la casa de l'infant Joan, duc de Girona: ACA, RP, MR, reg. 586, f. 101r (1372/09); *Ibid.*, reg. 599, f. 100r (1383/04). Per més referències i el fet que estava casat, des d'abans de 1367, amb una filla de l'abaixador de draps barceloní Simó de Casalets: Josep TRENCHS, «El vi a la taula reial: documents per al seu estudi a l'època del Cerimoniós», Emili GIRALT I RAVENTÓS (coord.), *Vinyes i vins, mil anys d'història...*, vol. I, p. 343-365, p. 360; D. GIRONA LLAGOSTERA, «Itinerari de l'Infant en Joan...», p. 448, 451; P. ORTI GOST, *Renda i fiscalitat...*, p. 170. A propòsit d'Esteve Pont i del seu ofici a la casa

trobem individus residents al bisbat de Girona, però no a la seva capital: Francesc Sanespleda, donzell assentat al lloc de Sant Feliu de Pallerols, Joan de Sau, donzell de Castelló d'Empúries, Ramon Pomer, habitant de la vila de Camprodon i senyor del castell de Rocabrúna, i, en darrer lloc, Joan Pere de la vila de Castelló d'Empúries¹⁵⁰¹.

A tall de balanç, l'anàlisi dels qui exerciren de sots-veguers a la ciutat de l'Onyar ha mostrat el següent. En primer terme, la proporció de naturals de la ciutat en aquest ofici, igual com en els titulars de la batllia, resulta relativament elevada: un 75% sumant ciutadans de distint estament. A més, té bastant relleu el col·lectiu de gironins que no pertanyia al segment més distingit de la societat local. Altre cop, tanmateix, salvant les particularitats de cada perfil, hi ha força indicis en el sentit que la majoria d'aquests personatges es convertien en candidats a ser investits pel monarca com a lloctinents del veguer gràcies als contactes que, més enllà de la comunitat política local, els permetien enllaçar amb l'entorn immediat de la monarquia o amb les estructures administratives superiors de l'aparell regi.

de la futura reina Violant de Bar: ACA, RP, MR, reg. 617, f. 88v, 96v, 1385/04. No hem aconseguit trobar cap traça documental fiable del donzell Francesc Esparsa. Només podem apuntar que se'n coneix un anomenat així resident a València a la dècada de 1430 i vinculat en algun moment amb les expedicions militars del Magnànim: J. SÁIZ SERRANO, *Caballeros del rey...*, p. 206.

¹⁵⁰¹ Un esment del donzell Sanespleda com a habitant de Sant Feliu de Pallerols: ADG, I-2, f. 13v, 1420/09/11. Ignorem si era el mateix, un avantpassat directe o simplement un homònim un que consta domiciliat a la parròquia de Sant Joan de les Abadesses dècades abans: AHG, Gi-05, vol. 414, s.f., 1386/05/23. Suposem la identitat de Joan de Sau per tan sols una referència com a noble de Castelló de l'any 1451, una data una mica tardana. I, per tant, no es pot certificar que fos la mateixa persona: Enric BASSEGODA PINEDA, «Dos poetes castellanins del segle XV», *Mot, so, ruzo*, 3 (2004), p. 16-24, en especial p. 22. Ramon Pomer fou oficial durant uns pocs mesos durant l'any 1372 quan l'atrapà la mort: ACA, C, reg. 1693, f. 123r-v, 1372/09/22, Vic. Com a senyor del castell de Rocabrúna posseïa, *pro indiviso* amb un altre individu i en feu del bisbe de Girona, tres parts del delme d'aquesta parròquia, alhora que ell mateix les havia infeudades a diversos laics de la vila de Camprodon. Possiblement també era el titular del delme exclusiu del mas anomenat Pomer (qui sap si d'on descendeix la família) de la parròquia propera de Sant Martí de Toralles. D'altra banda, ell o un seu parent homònim fou el fundador d'una almoïna del blat a la mateixa vila de Camprodon: Josep Maria MARQUÈS PLANAGUMÀ, Jaume de PUIG I OLIVER, Albert SERRAT TORRENT, «Regest del protocol del notari de la cúria diocesana de Girona Pere Capmany», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 28 (2009), p. 265-453, en especial p. 406 (nota 516); E. MALLORQUÍ GARCIA, *El Llibre Verd del bisbe de Girona...*, docs. 263, 271. Pel que fa al castellaní Joan Pere, a diferència de Pomer, sabem que estava emparentat amb gironins abans d'accedir a l'ofici. En concret, era cunyat del draper Bernat Teixidor (membre força destacat de l'estament mercantil que, a més de de cònsol de mar, ocupà el càrrec de jurat per la mà mitjana en 4 ocasions: TAULA 64), el qual es casà en segones noces amb una germana seva: AHG, Gi-01, vol. 385, s.f., 1422/07/23.

3.1.4. Els sots-batlles, els assessors legals i la resta de personal de les corts dels oficials reials

Respecte al que hem anat veient fins ara, la nòmina més difícil d'establir és, sens dubte, la dels individus que actuaren de sots-batlle o de lloctinent d'aquest oficial. Hi ha dues raons bàsiques que ho expliquen. La primera té a veure directament amb el mecanisme de designació de l'ofici. I és que, tal com ja hem apuntat més amunt, a diferència dels veguers, dels batlles i dels sots-veguers, no anava a càrrec de la monarquia, sinó del qui acabava de ser investit batlle. Per això, només es recull l'acta corresponent en els volums de la sèrie *Officialium* de la Cancelleria reial en els casos excepcionals que la tria fou a discreció del sobirà o aquest confirmà una elecció prèvia del nou batlle. A aquest problema amb la documentació cal afegir-ne un altre més complicat de justificar: la petja comparativament menor en les actes de les sessions del consell i en la correspondència municipals, entre d'altres registres de l'administració local, potser com a conseqüència de l'escassa incidència del lloctinent del batlle en el funcionament de la cort dels oficials reials a la ciutat. De tota manera, segons anem insistint, caldrien estudis aprofundits sobre la institució per afirmar-ho.

Ultra les dificultats per reconstruir-ne la nòmina completa, val a dir que dels 19 individus que documentem ocupant el càrrec de sots-batlle a la ciutat de l'Onyar, en principi només un o dos no foren gironins¹⁵⁰². Un d'ells, Gonsalbo de la Grassa, es tractava d'una tria feta directament per Joan I que topà amb el rebuig frontal dels jurats i que, d'altra banda, cal emmarcar en l'escenari de pressió política a què foren sotmesos municipis com Girona per part del rei esmentat al llarg de 1393¹⁵⁰³. La resta d'oficials que hem pogut identificar, en canvi, eren ciutadans de Girona.

¹⁵⁰² En el cas concret de Bernat Safont, que s'esmenta com a sots-batlle l'any 1371, se'ns escapa si era ciutadà de Girona o procedia d'un altre indret. En unes dates properes documenten un gironí anomenat així que actuava de procurador, tot gestionant interessos, del donzell local Francesc II Santmartí, i un altre (si no eren la mateixa persona) que s'identificava com a paraire: AHG, Gi-04, vol. 48, f. 3r-v, 1380/06/18; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1383/02/28, 1383/09/15. També desconeixem la procedència de Joan Garriga, elegit directament pel batlle Guillem de Crespià i confirmat pel rei, encara que en aquest sembla més factible que no fos gironí: ACA, C, reg. 1697, f. 64v, 1389/03/18, Montsó.

¹⁵⁰³ Tot recordant que anava en contra d'una constitució de Corts, els magistrats gironins s'oposaren a la designació de de la Grassa i insistiren que els sots-batlles havien de ser nomenats pel batlle i que en aquella ocasió el fet que ho fos el patrici Pere II Santmartí, segons remarcaven, «hom bestant e sofficient a regi lo dit offic» oferia plenes garanties: AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1393, f. 4r-v, 1393/04/08. Per la conjuntura de 1393: cap. 1.3.3.4.

Alguns es dedicaven al comerç a diferents escales, com ara Joan III Rovira o Bernat Fàbrega¹⁵⁰⁴. Tot i això, completament per contrast amb els batlles i tal com en els sotsvegüers només succeïa de manera molt esporàdica, la gran majoria pertanyien a la menestralia i, des del punt de vista polític, estaven adscrits, doncs, a la mà menor. Joan de Linyà i Joan Valldemia, per exemple, eren paraires (encara que el segon acabà identificant-se com a mercader), mentre que Bernat Andreu de Cases i Pere Ferrer (al. Avellà) eren hostalers; Bartomeu Soler i Bernat Vilossa, blanquers; Pere Vinyes i Pere Sot, albadiners; Pere Llop, Pere Dalmau i Francesc Bertran, bossers; Pere Vilar (al. Fullà), sabater; Pere Collell, guasper; Narcís Ermenguer, especier; i Joan Jeroni Saurí, boter¹⁵⁰⁵. Pere Cortada, per contra, era escrivà segurament¹⁵⁰⁶.

D'acord amb el quadre presentat, no sembla que cap ram o ofici es perfilés més favorable per a l'exercici del càrrec de sots-batlle, ni tampoc s'entreveu cap evolució en aquest sentit¹⁵⁰⁷. Al capdavall, més enllà de la faceta professional, devien imposar-se d'altres criteris. En aquest sentit, sabem que Joan de Linyà va ser directament nomenat per l'esposa de l'infant Joan i duquessa de Girona, Mata d'Armanyac, encara que se'ns escapa si tenia

¹⁵⁰⁴ Joan III Rovira era un apotecari que, més enllà del seu ofici, participà un temps en l'arrendament dels casals del Monar reial de la ciutat liderat pel prohoms Ivó Camps (el que fou investit batlle entre 1399 i 1400), a més de fer alguna operació en el mercadeig de pells de bou, entre d'altres negocis: AHG, Gi-10, vol. 57, s.f., 1412/05/20; AHG, Gi-06, vol. 133, s.f., 1413/10/20; AHG, Gi-06, vol. 139, s.f., 1415/11/07; AHG, Gi-04, vol. 61, f. 108v-112r, 1421/11/01. De Bernat Fàbrega sabem que col·locà draps en diverses comandes mercantils destinades a Sicília i que, alhora, contragué una societat amb un bossier per mercadejar a través d'agents instal·lats tant a Barcelona com a Saragossa: AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1382/05/20; AHG, Gi-04, vol. 49, f. 47r-48v, 1382/05/13; AHG, Gi-02, vol. 47, f. 46r, 1385/05/09.

¹⁵⁰⁵ Per referències a l'ocupació professional de cadascun d'ells: AHG, Gi-02, vol. 30, f. 116r-v, 1380/02/19 (Linyà); AHG, Gi-07, vol. 42, f. 151r, 1371/09/26; AHG, Gi-07, vol. 64, Sf, 1390/06/14 (Valldemia); AHG, Gi-06, vol. 86, f. 172r-176r, 1397/11/03 (Cases); AHG, Gi-06, vol. 139, s.f., 1415/11/24 (Ferrer al. Avellà); AHG, Gi-06, vol. 90, f. 157r-v, 1400/08/08 (Soler); AHG, Gi-06, vol. 101, s.f., 1404/01/11 (Vilossa); AHG, Gi-07, vol. 80, s.f., 1415/07/18 (Vinyes); AHG, Gi-02, vol. 170, f. 112r, 1432/06/17 (Sot); AMGi, I.2.1., llig. 1, s.f., 1403/12/31 (Llop); AHG, Gi-02, vol. 79, f. 63v-64r, 1399/12/24 (Dalmau); AHG, Gi-05, vol. 467, s.f., 1437/01/02 (Bertran); AHG, Gi-04, vol. 103, s.f., 1430/06/24 (Vilar); AHG, Gi-10, vol. 70, s.f., 1424/01/17 (Ermenguer); AHG, Gi-11, vol. 47, s.f., 1435/03/05 (Saurí). Val a dir sobre aquest darrer, Joan Jeroni Saurí, que era justament fill de Joan Saurí, que fou verguer dels jurats durant força anys. Sembla que, una vegada mort el seu progenitor, tornà a Girona després d'una temporada a Barcelona. Desconeixem, en canvi, qui era Jordi Saurí i si, com es podria suposar, tenia alguna vinculació amb els anteriors. Quant a Lluís Sabater, tampoc no en podem determinar l'ofici, per bé que possiblement era fill de l'argenter Berenguer Sabater: AHG, Gi-09, vol. 57, s.f., 1432/04/02.

¹⁵⁰⁶ AHG, Gi-02, vol. 202, f. 139r, 1442/10/27.

¹⁵⁰⁷ Respecte a això darrer, s'han posat en relleu algunes denúncies de les autoritats municipals del segle XIV alertant de la pèrdua de qualitat de lloctinents de veguers o batlles com a conseqüència del sistema de repartiment de salaris: F. SABATÉ CURULL, *El veguer a Catalunya...*, p. 641. De tota manera, com a mínim pel cas que analitzem, no s'entreveu que el perfil dels ocupants dels càrrecs esmentats decaigués amb el pas de les dècades, ni que, per exemple, al segle XV apareguin individus amb professions de rang més baix o nivells de riquesa significativament menors que els de la segona meitat de la centúria precedent.

algun paper en la cort d'aquesta infanta¹⁵⁰⁸. Per contra, podem documentar perfectament que Joan Valldemia, tot i ser també paraire, pels volts de 1380 havia ingressat a la tresoreria del mateix duc de Girona (continuant-hi una temporada quan el primogènit del Cerimoniós accedí al tron) i s'instal·là a cavall de Barcelona i de la ciutat de l'Onyar (on exercí els càrrecs d'auditors de comptes i de sobreposat, en una ocasió cadascun)¹⁵⁰⁹. La tasca d'auxiliar del batlle constituí, per tant, una passa més dins la seva trajectòria. Així mateix, en el cas del bossier Pere Dalmau hi ha constància d'una veritable carrera amb posterioritat a aquest ofici a Girona, ja que fou batlle de la vila de Palamós i, més endavant, sots-batlle a la vila de Perpinyà¹⁵¹⁰.

Alguns d'ells, en canvi, no evidencien una relació tan estreta amb l'entorn de la cort, però sí amb la que en el tombant del tres-cents al quatre-cents ja era una de les nissagues més influents a la vegueria, els Margarit. En aquest sentit, tant Bernat Vilossa com Pere Collell actuaren sovint com a procuradors del cavaller Bernat III Margarit¹⁵¹¹. En un altre ordre de coses, el bossier Pere Dalmau i el sabater Pere Vilar, al seu torn, destacaren en l'arrendament d'imposicions, mentre que l'albadiner Pere I Vinyes ho féu per la seva llarga permanència al consell general de la ciutat; una circumstància que potser s'unia als serveis que prestà, a semblança de Vilossa i Collell, a una altra família destacada¹⁵¹². En suma, si el perfil professional dels sots-batlles que ha estat possible identificar era prou divers, també ho devien ser els camins que els conduïren a l'ofici. I és que s'hi combinaven les influències

¹⁵⁰⁸ ACA, C, reg. 1794, f. 106r, 1379/01/28.

¹⁵⁰⁹ Per la tasca de comissari de la tresoreria del duc i posteriorment com a comissari reial al bisbat de Girona en les demandes de coronació del propi Joan I l'any 1388 (la darrera de les tasques que li coneixem en aquest àmbit): AHG, Gi-05, vol. 358, s.f., 1381/07/09; AHG, Gi-02, vol. 52, f. 85r-v, 1388/11/06. Per la instal·lació a Barcelona a partir d'aproximadament 1390 i la probable adquisició de la ciutadania vers 1410: AHG, Gi-07, vol. 64, s.f., 1390/04/04; AHG, Gi-02, vol. 112 bis, f. 222v, 1411/07/24. Quant a l'exercici dels càrrecs de sobreposat i d'auditor els anys 1370 i 1400, respectivament: TAULES 37 i 44.

¹⁵¹⁰ Fou batlle de Palamós a partir de 1419 i lloctinent del batlle de la capital rosellonesa des de finals de 1424: ACA, C, reg. 2604, f. 13r, 1419/03/24, Barcelona; ACA, C, reg. 2605, f. 17v-18r, 1424/08/21, Barcelona.

¹⁵¹¹ A propòsit dels vincles entre Vilossa i els Margarit: AHG, Gi-11, vol. 23, s.f., 1402/02/10. Cal fer notar, a més, la coincidència del càrrec de Vilossa com a lloctinent del batlle durant l'Interregne al mateix temps que un individu que considerem pràcticament client d'un altre llinatge aristocràtic com els Xatmar, Bernat Busquets, actuava de sots-veguer (vegeu cap. 3.1.3.). Quant a la figura del guasper Pere Collell: cap. 3. 2.5.1.

¹⁵¹² L'albadiner Pere I Vinyes, que ingressà durant moltes etapes al consell des de la dècada de 1380, era un actiu menestral que acabà essent etiquetat com a mercader: AHG, Gi-04, vol. 77, s.f., 1420/07/31; AHG, Gi-04, vol. 82, s.f., 1422/11/20; AHG, Gi-02, vol. 148, f. 84v-85r, 1424/05/03. Tot i això, un dels seus trets més destacats segurament fou la seva tasca com a escuder i administrador de part de les rendes del cavaller Jaume de Campllong, fill de l'influent funcionari reial Jaspert de Campllong, un servei que seguí exercint per la generació successiva de la nissaga: AHG, Gi-01, vol. 372, f. 80r-v, 1417/06/08; AHG, Gi-01, vol. 385, s.f., 1422/03/21; AHG, Gi-08, vol. 6, s.f., 1422/01/07. Els dos primers casos, en canvi, seran comentats en el capítol dedicat als arrendataris d'impostos.

exercides des de l'entorn regi amb altres dinàmiques de nivell més aviat local, sobretot si es compara amb el que observàvem en càrrecs de major rang com el de batlle o sots-veguer.

En un altre ordre de coses, d'acord amb el que plantejàvem, el funcionament ordinari de les corts dels oficials que representaven la corona a la ciutat i a la demarcació de Girona depenia del concurs de molts altres actors a banda dels propis veguer i batlle o dels seus corresponents lloctinents, ja que aquests es rodejaven d'experts en dret i d'altres professionals que els assessoraven en les diverses fases dels processos administratius o judicials. Així, en l'època que ens ocupa estaven perfectament institucionalitzats els oficis de jutge ordinari o de procurador fiscal, per citar tan sols els que queden més ben reflectits a la documentació¹⁵¹³.

Segons també hem avançat, el més habitual és que aquesta tasca d'assessorar recaigués en juristes o advocats de la pròpia ciutat de l'Onyar, de manera que resultava força comú que membres de les grans famílies ciutadanes dedicats al dret exercissin, per exemple, de jutge ordinari de la cort del veguer i del batlle i que els seus parents directes (només en casos específics ells mateixos) haguessin tingut presència prolongada al consell municipal i, fins i tot, ocupat en més d'una ocasió el càrrec de jurat i d'altres magistratures, al marge d'haver actuat també de consellers jurídics a sou de l'ens local¹⁵¹⁴. D'acord amb el que hem constatat, però, a propòsit dels qui exerciren de veguer o sots-veguer, caldria veure fins a quin punt és produït aquesta coincidència entre els protagonistes del poder local i l'assessorament jurídic de les corts i, així doncs, si tots i cadascun dels jutges ordinaris foren repetidament jurats o ocupants d'altres càrrecs d'importància del municipi, o, per contra, tenien precedents variats¹⁵¹⁵. També s'hauria de corroborar si els ocupants de càrrecs com

¹⁵¹³ Recordem cap. 2.1.1.1.

¹⁵¹⁴ La perfecta simbiosi o gairebé confusió entre el personal de les corts jurisdiccionals del rei i els grups de poder local és el que es planteja en treballs com ara: F. SABATÉ CURULL, *El veguer a Catalunya...*, p. 667-670, 859. El mateix autor també considera que la gran presència d'elements locals entre els assessors sempre desvirtuava la possibilitat que l'exercici dels principals càrrecs per forasters condicionés el rumb d'aquests organismes.

¹⁵¹⁵ Podem fer una primera prova amb només tres exemples que tenim ben documentats. D'una banda, dos homes de lleis que foren jutges ordinaris de la cort reial a la demarcació, els juristes Joan Savall i Eimeric II de la Via (pels volts de 1392 i 1402, respectivament) i, de l'altra, un doctor en lleis que exercí de jutge d'apel·lacions de les corts de veguer i batlle del mateix territori des de, com a mínim, l'any 1422, Dalmau Santdionís. Per ordre de menció: AHG, Gi-09, vol. 21, quadern 4, f. 49r-50r, 1392/09/02; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 57r-v, 1403/10/09; ACA, C, reg. 2604, f. 130r, 1422/07/20, Molins de Rei. El primer, Savall, llicenciat en lleis, efectivament exercí el càrrec de regidor en tres ocasions després d'haver estat jutge ordinari i també fou síndic de Corts per la ciutat de l'Onyar (TAULA 64). Eimeric II de la Via, igualment llicenciat en lleis, participà amb assiduitat al consell general de la ciutat a les dècades de 1380 i 1390 coincidint amb el seu germanastre Narcís de la Via, però només fou jurat un sol cop l'any 1391 i cònsol de l'Hospital Nou en el

el de jutge ordinari tingueren més bona acceptació o una relació més fluïda amb els governants municipals i la prohomenia local quan formaven part de la mateixa comunitat que no pas quan venien de fora¹⁵¹⁶.

Tanmateix, atesos els objectius forçosament limitats dels present epígraf, descartem una investigació monogràfica del col·lectiu de professionals del dret que requeriria, de fet, un estudi combinat de reconstrucció del funcionament de la cort dels oficials reials a Girona i d'altres cúries règies de la demarcació, a la vegada que de prosopografia de tots els individus que hi participaren com a jutges o procuradors. I tot això comptant que, a més, la carrera de molts d'ells també passà per les corts de senyors feudals o per exercir la seva professió al servei de grans institucions eclesiàstiques¹⁵¹⁷.

A manera de balanç, podem dir que els diversos oficis jurisdiccionals emanats de la monarquia a la ciutat i a la demarcació que estudiem entre aproximadament 1345 i 1445 foren ocupats per un espectre prou ampli de personatges (TAULA 50). En primer terme, pel que fa al principal càrrec, el de veguer, constatem força diversitat en la procedència geogràfica i, en menor mesura, social. Tot i això, predominaren els representants de l'estament militar, més aviat residents a un districte forà abans de 1400 i, en canvi, domiciliats a la diòcesi de Girona a partir d'aquesta data. Amb tot, el tret més comú de tots ells eren, sens dubte, els serveis prestats i les relacions mantingudes amb la monarquia i l'entorn de la cort. Quant a la figura del batlle, en canvi, el pes dels actors locals és molt més clar i, fins i tot, el d'integrants distingits de la ciutadania o comunitat política de

bienni 1394-1395: GRÀFIC 14, TAULES 35 i 39. A propòsit de Dalmau Santdionís, en canvi, sabem que, com el seu pare i el seu germà (Narcís I i Narcís II Santdionís) tenia una sòlida formació en dret (probablement havent passat per l'estudi de Montpeller) i n'esdevingué doctor: AHG, Gi-09, vol. 15, s.f., 1389/01/05; AHG, Gi-01, vol. 241, f. 26r-v, 1391/05/19. Per certes dades complementàries: D. ÁLVAREZ GÓMEZ, «Els testaments del jurista Narcís de Sant Dionís...», p. 233-255. Malgrat això, no ocupà cap càrrec en l'organigrama municipal (ni, de fet, accedí mai al consell) i només actuà de nunci a favor de la ciutat l'any 1401 per un conflicte per la jurisdicció de La Pera i Cassà de Pelràs (GRÀFIC 34; vegeu cap. 3.2.6.). En conjunt, doncs, aquests tres perfils posen en relleu tendències comunes (formació universitària, certa participació política), però alhora divergències (grau molt diferent d'implicació amb el regiment de la comunitat).

¹⁵¹⁶ Caldria valorar la tendència més enllà de casos aïllats. Tanmateix, una situació que il·lustraria el rebuig que patiren alguns assessors jurídics vinguts de fora de la ciutat de Girona és la viscuda pel llicenciat en decrets i oriünd de la vila d'Hostalric, Pere Pasqual. Incorporat al càrrec de jutge ordinari de la cort real gironina l'any 1437 amb l'aval de força veïns de la seva població d'origen i només un botiguer i uns pocs menestrals gironins, al cap d'un any els jurats sol·licitaren a la reina Maria la seva revocació, juntament amb la d'altres oficials: AMGi, I.1.1., n. 54, f. 33r-34r, 1437/06/28; AMGi, I.1.2.1., llig. 9, reg. 4, f. 59r-v, 1438/06/14.

¹⁵¹⁷ Vegeu un primer punt de partida d'aquesta línia de recerca, per bé que la documentació disponible permetria anar molt més enllà: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vols. I (p. 140-146), II (p. 338-358).

Girona, la qual cosa no significa que hi hagués una correlació automàtica amb els individus més destacats en l'organigrama municipal que estudiarem en un proper epígraf. En realitat, la gran majoria formaven part de xarxes de relacions que transcendien l'ens municipal per connectar amb la cort o l'administració reials. Al mateix temps, la tendència detectada en els veguers d'imposar-se candidats domiciliats al bisbat a partir de 1400 es produeix pràcticament a la inversa, en el sentit que a la primera meitat del segle XV es registra una minva del nombre de ciutadans gironins respecte del predomini de què gaudien en la centúria anterior.

Baixant ja als lloctinents dels respectius oficials, els residents a la ciutat de l'Onyar són majoria, alhora que es diversifica l'adscripció professional, de manera que el càrrec de sots-veguer l'exerciren molts mercaders pertanyents a l'estament mitjà i el de sots-batlle molts menestrals de la mà menor. Malgrat això, segueixen havent-hi força indicis de la influència de l'entorn regi en la major part de designacions, sobretot les del lloctinent del veguer. I, en conjunt, per tant, sembla incontestable que un dels factors determinants en la tria dels qui havien de ser investits veguer, batlle i sots-veguer (així com en certs moments sots-batlle) a la ciutat i a la demarcació de Girona era la vinculació amb el sobirà i el seu entorn més immediat. En conseqüència, les circumstàncies que rodejaren la major part de nomenaments depenien molt més del que succeïa en aquests àmbits que no pas en el marc estricte de la ciutat. En relació a aquesta idea, l'itinerari més usual per accedir a posicions dominants en les cúries jurisdiccionals no es fonamentava en un *cursus honorum* basat en els òrgans i magistratures del govern municipal, sinó que resultaven més freqüents d'altres periples que incloïen des del servei a l'exèrcit del rei o a la seva cort fins al cultiu de contactes familiars a l'administració règia i, en casos puntuals, xarxes clientelars liderades per l'aristocràcia de la demarcació vinculada a aquests àmbits.

Tot això seria, a grans trets, el que es deduiria de l'anàlisi de la identitat dels qui se succeïren en els diversos oficis de les delegacions territorials de la corona. Tanmateix, d'acord amb el que hem anat indicant, la traducció pràctica de la mescla de rerefons professionals o interessos polítics que sovint es produí en les corts jurisdiccionals només es podrà conèixer a partir d'estudis aprofundits del seu funcionament. Per exemple, s'hauria de comprovar la incidència comparada de cadascun dels oficis que integraven aquests ens en funció d'unes atribucions que, a mitjà termini, amb tota probabilitat evolucionaren com a resultat de canvis en les relacions de força i de poder.

3.1.5. Els altres oficials al territori de Girona

Amb el quadre presentat fins aquí només hem cobert una part del col·lectiu que protagonitzà el desenvolupament del contínuum d'institucions de govern a nivell local durant els darrers segles medievals. De fet, segons apuntàvem, en el conjunt de la demarcació de Girona emergiren i es consolidaren altres estructures independents dels òrgans de govern de la comunitat i, alhora, de les corts jurisdiccionals de la monarquia. És important no oblidar-les perquè d'alguna forma també contribuïen a l'evolució del mosaic de poders en què s'integrava el municipi, encara que es tractava de representants locals d'autoritats superiors i de les quals només rebien una part de les competències i per a una circumscripció concreta. Ens referim, d'una banda, a l'existència d'un delegat territorial del batlle general de Catalunya que tenia en les terres de reialenc del bisbat l'àmbit d'actuació i, de l'altra, d'un diputat local del General a la ciutat i a la diòcesi, vigent des de la cristallització d'aquesta institució¹⁵¹⁸. Atès que desconeixem les implicacions exactes d'ocupar els càrrecs esmentats, no aprofundirem gaire en l'anàlisi de les persones que els ostentaren, sobretot en comparació amb les anàlisis dedicades a d'altres ressorts de poder.

3.1.5.1. Els lloctinents del batlle general de Catalunya al bisbat

Pel que fa al primer ofici esmentat, el de lloctinent del batlle general de Catalunya, com hem vist, resulta complicat precisar-ne les atribucions. Però, a grans trets, sabem que actuava de representant de la principal autoritat en l'administració i l'explotació dels recursos del patrimoni regi. Els coneixements escassos que tenim de la seva figura també en dificulten la identificació. Donat que era un càrrec de nomenament reial, la font òptima per resseguir les designacions serien, sens dubte, les sèries *Officialium* de les cancelleries dels successius monarques. Tot i això, l'ofici no es renovava dins de terminis prefixats, sinó que es concedia a un mateix individu durant llargues temporades i alguns cops, fins i tot, a perpetuïtat, per la qual cosa les cerques sistemàtiques en aquest fons esdevenen complicades. D'aquí que calgui emprar amb freqüència les referències indirectes que apareixen a la documentació municipal (són especialment útils els esments que es repeteixen any rere any des que, a partir de principis del segle XV, l'oficial que ens ocupa passà a ser qui escollia el mostassaf de la terna preparada pels jurats) o en protocols

¹⁵¹⁸ Vegeu cap. 2.1.1.2.

notarials, en què, d'altra banda, és possible rastrejar algunes de les tasques realitzades per aquest lloctinent¹⁵¹⁹.

Malgrat tot, en l'etapa compresa entre 1345 i 1445 segurament coneixem gairebé la llista completa dels qui ocuparen la lloctinència del batlle general de Catalunya a la diòcesi de Girona, sempre suposant que persones documentades en dos o tres moments espaiats romangueren a l'ofici durant els lapses intermedis (TAULA 32). Sigui com sigui, val a dir, en línies generals, que tots els lloctinents foren ciutadans de Girona, tret possiblement de dues excepcions: Guillem Lledó, la procedència del qual se'ns escapa (si bé es podria especular que era un vell funcionari de la pròpia batllia general), i Pere Riera, un habitant de la vila de Sant Feliu de Guíxols amb gran ascendent en la tresoreria i l'administració de l'infant i posteriorment rei Joan I¹⁵²⁰.

En general, doncs, estem davant de gironins que, alhora, pertanyien a l'estament mercantil i estaven adscrits a la mà mitjana de la comunitat política local. Entrarien dins d'aquest perfil, per exemple, Bonanat II Tornavells, Guillem Bayer, Bartomeu Benet, Narcís Albert, Bernat I Geroní, Bernat II Ricard i Pere III Trilla. La majoria d'ells, a més, tal com anirem veient, exerciren oficis jurisdiccionals en l'àmbit local com el de batlle o el de sots-veguer (com ara Bernat II Margarit i Narcís Albert) o, igualment, amb certa vinculació amb la monarquia com el de mostassaf¹⁵²¹. En paral·lel, alguns foren jurats de la ciutat en més d'una ocasió (a tall de mostra, Bonanat II Tornavells o Bartomeu Benet); altres, com ara Pere III Trilla, també participaren, alhora, de la gestió de la tresoreria municipal o tingueren un paper

¹⁵¹⁹ A més, semblaria que el càrrec no comptà gairebé mai amb un escrivà exclusiu i no generà, per tant, registres documentals propis.

¹⁵²⁰ Per referències esparses a Guillem Lledó com a notari i escrivà propi del batlle general de Catalunya a les dècades de 1360, 1370 i 1380: AHG, Gi-02, vol. 207, f. 20r-v, 1443/07/17; Maria Teresa FERRER MALLOL, «Establiments de masos després de la Pesta Negra», *El mas català durant l'Edat Mitjana i la Moderna*, Barcelona: IMF-CSIC, 2001, p. 189-241, en especial p. 191. Si fos vàlida la conjectura, el cas de Lledó s'assemblaria al d'altres servidors de la monarquia que foren recompensats en una edat avançada amb càrrecs com el de batlle o sots-veguer, segons exemples comentats més amunt (caps. 3.1.2, 3.1.3.). En el cas de Pere Riera, en canvi, sabem del cert que fou un habitant de Sant Feliu de Guíxols que entrà a la dispensa del duc com a escrivà pels volts de 1380 i continuà a la tresoreria del rei Martí, abans, però, havent estat gratificat per Joan I amb l'ofici vitalici de guardià del port de Sant Feliu i de la batllia fiscal d'aquesta vila: AHG, Gi-04, vol. 49, f. 3v-4r, 1380/09/24; AHG, Gi-10, vol. 43, f. 48r-49v, 1400/03/01; AHG, Gi-01, vol. 341 bis, s.f., 1409/01/31. Potser era fill d'un sastre de la mateixa ciutat de Girona, Bonanat Riera: AHG, Gi-06, vol. 90, f. 112r, 1400/07/02.

¹⁵²¹ En el cas concret de Guillem Bayer, poc temps abans d'actuar de lloctinent havia estat procurador fiscal de la cort del veguer i el batlle de Girona: AHG, Gi-05, vol. 82, s.f., 1355/05/04.

important en l'administració creada per a les obres de les muralles al darrer terç del segle XIV, com succeí amb Bernat I Geroní¹⁵²².

Els dos únics casos amb característiques una mica particulars serien el de Bernat II Reixac i, en certa mesura, el del mercader Bernat II Margarit. El primer no formava part de l'estament mitjà, sinó que era membre d'una família patrícia i fill d'un pare homònim que havia estat sots-veguer i mostassaf, càrrec que Bernat II també exercí un quinquenni abans d'accedir a la lloctinència del batlle general. Quant al segon, Margarit, si bé els seus inicis no devien ser gaire diferents als d'altres comerciants esmentats, el rumb clarament ascendent de la seva trajectòria en entrar al servei de la casa de l'infant Joan, just en les mateixes dates que assumia la representació local del batlle general de Catalunya, el converteix en una figura totalment excepcional¹⁵²³.

3.1.5.2. Els diputats locals del General

Si passem a analitzar l'altre oficial present a l'àmbit local des de la dècada de 1360 que no pertanyia ni a l'administració règia ni al municipi, sinó a la incipient Diputació del General, es repeteixen alguns dels mateixos problemes heurístics que planteja l'estudi del lloctinent del batlle general de Catalunya. A semblança d'aquest, el càrrec de diputat local no estava sotmès a cap renovació periòdica, de manera que no quedaven mai definides les dates que caldria nomenar una nou oficial i, en canvi, molts ostentaren l'ofici durant llargues etapes de la seva vida. Així mateix, d'acord amb el que hem mostrat, l'estudi de l'ofici presenta encara algunes llacunes i, en certa manera, una de les causes podria atribuir-se també a les fonts conservades.

En síntesi, per a la identificació dels successius diputats del General a la demarcació de Girona entre 1363 i 1445 la principal referència hauria de ser el fons generat per la Diputació del General. Això no obstant, com és sabut, la pròpia naturalesa d'aquest òrgan fins ben entrat el segle XV i els canvis que experimentà en les successives Corts del

¹⁵²² Pel que fa al primer, Bonanat II Tornavells, fill d'un individu homònim que probablement fou jurat l'any 1346, ocupà la principal magistratura del govern municipal els anys 1355 i 1360: TAULA 35. Des del punt de vista professional, es dedicà al comerç, especialment el de teles i de productes tèxtils, a la vegada que, abans d'esdevenir administrador de rendes reials a la vegueria i la ciutat de Girona, també fou l'administrador d'una galera que hagué d'armar el ducat de recent creació a favor del primogènit del Cerimoniós i amb capital a la ciutat de l'Onyar l'any 1351: AHG, Gi-05, vol. 329, s.f., 1359/09/07; AHG, Gi-06, vol. 52, s.f., 1351/11/02. Els casos de Bartomeu Benet, Pere III Trilla i Bernat Geroní seran analitzats més endavant, respectivament: cap. 4.4.3.1.; cap. 4.1.; cap. 3.2.5.2.

¹⁵²³ Quant a Bernat I Reixac, vegeu cap. 3.2.5.2. Pel que fa a Bernat II Margarit: cap 3.1.2.

tombant del tres-cents al quatre-cents comportaren que, entre d'altres qüestions, no es produïssin sèries específiques amb actes de nomenament dels distints oficials dependents de la institució. A falta de documentació d'aquest tenor, proporcionen informacions valuoses els copiadors de lletres expedides pels diputats residents a Barcelona, algunes d'elles adreçades justament als mateixos diputats locals. De tota manera, havent descartat per aquesta única finalitat un buidatge exhaustiu de la sèrie de correspondència, les notícies esparses obtingudes s'han de complementar amb referències que puguin aparèixer tant en els registres de l'escrivà del municipi com en protocols d'altres fedataris de la ciutat de Girona¹⁵²⁴.

Gràcies a la combinació de dades, disposem d'una relació força completa dels qui actuaren com a diputats del General de Catalunya al bisbat de Girona al llarg del període estudiat, exceptuant segurament el tram final (bo i admetent, de nou, que els individus documentats en anys dispersos conservaren el càrrec durant períodes ininterromputs) (TAULA 33). A la llum de l'elenc, una primera constatació seria que al llarg de la vuitantena d'anys que cobreix aquest estudi només se succeïren set persones. I és que en força casos els mandats s'allargaren entre deu i quinze anys, expirant molt sovint amb la mort dels implicats¹⁵²⁵. Així mateix, comparant-ho amb els lloctinents del batlle general de Catalunya, hi ha força diversitat de perfils. Als patricis Guillem III Sunyer i Lluís Estruç, seguïren, durant les dècades de 1380 i 1390, dos mercaders, Bernat II Ferrer i Guillem Hospital. Aquests foren succeïts, al seu torn, per dos juristes, Joan de Dons i Joan Savall. Finalment, els darrers identificats eren de nou patricis, Guerau Estruç i Felip Santceloni. De manera aproximada, doncs, es concreta la tònica apuntada per A. Estrada, que vincula l'evolució experimentada

¹⁵²⁴ Pel que fa a això darrer, a més, cal assenyalar que a l'àrea de Girona, almenys pel període investigat, no es conserven llibres de nòtules o manuals particulars dels delegats territorials de la Diputació com sí que succeeix en altres districtes. Per exemple, en el cas d'Osona. Sobre aquest aspecte concret i, en general, sobre la documentació tocant als diputats locals del General: A. ESTRADA RIUS, «Apunts per a l'estudi dels *deputats locals...*», p. 707-708, 715.

¹⁵²⁵ No ho feren per aquesta circumstància, però, ni Lluís Estruç ni Bernat II Ferrer. El primer probablement fou rellevat enmig de les tensions viscudes entre els representants del General a les Corts celebrades a Barcelona entre 1377 i 1378, en què es cessaren tots els oficials de la institució inclosos els diputats locals: Maria Teresa FERRER MALLOL, «Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya», a *Les Corts a Catalunya*, Actes del Congrés d'Història Institucional, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991, p. 152-159, en especial, p. 155; A. ESTRADA RIUS, «Apunts per a l'estudi dels *deputats locals...*», p. 720-721. Bernat II Ferrer deixà el càrrec de diputat coincidint segurament amb un trasllat de domicili a Barcelona. En aquest sentit, des de 1392 ja apareix a les fonts identificat com a ciutadà de la ciutat comtal: AHG, Gi-10, vol. 36, f. 20r, 1392/03/23; AHG, Gi-05, vol. 419, f. 9v, 1393/03/22.

amb les funcions dels diputats lligades a aspectes financers i mercantils en una primera etapa i a majors competències jurisdiccionals amb posterioritat¹⁵²⁶.

Òbviament, tots eren individus amb cert relleu en la ciutat de l'època, com ara el ciutadà honrat Lluís Estruç, cinc cops jurat, lloctinent del veguer i missatger i síndic en diverses Corts (per primera vegada a les que se celebraren al segon semestre de 1365 a Barcelona, moment que accedí a l'ofici que ara ens ocupa); o el llicenciat en lleis Joan Savall, membre de l'executiu en quatre legislatures i jutge ordinari de la cort del veguer i el batlle durant força temps, així com nunci davant del rei l'any 1404 i síndic a les Corts celebrades l'any 1421¹⁵²⁷. Igual que Estruç i Savall, el jurista Joan de Dons, també assumí tasques de representació de la comunitat precisament poc abans de documentar-lo com a diputat del General¹⁵²⁸. Quant als dos comerciants, Bernat II Ferrer i Guillem Hospital, en contrapartida, participaren activament en la gestió de l'administració financera local, a banda que Hospital fou també un dels representants més habituals de la mà mitjana (i de tot el conjunt de la població políticament activa) a la juraderia (en formà part en cinc exercicis) i ostentà, fins i tot, el càrrec de batlle de la ciutat una dècada abans de ser investit diputat local del General¹⁵²⁹.

En darrer lloc, cal destacar de manera especial els membres de les famílies patrícies Sunyer i Estruç, si bé remarcant-ne una particularitat. Deixant de banda el cas ja glossat de Lluís Estruç, dos dels representants d'aquests nissagues que exerciren de diputats locals no en foren precisament els membres més destacats si prenem com a referència les presències al col·legi de jurats¹⁵³⁰. D'una banda, Guillem III Sunyer morí jove i no pogué acumular un

¹⁵²⁶ A. Estrada Rius, «Apunts per a l'estudi dels *diputats locals...*», p. 727-728. En aquest sentit, una aproximació als diputats locals d'arreu del principat de l'etapa posterior a 1413 revela la preeminència de notaris i juristes: I. SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 217. Al capdavant, com assenyala P. Orti respecte dels impostos del general, en una primera etapa entre 1365 i 1380 els mateixos diputats locals nomenaven els collidors de les generalitats de les respectives demarcacions, mentre que a partir d'aquest darrer any la pràctica més habitual fou l'arrendament, de manera que els diputats s'acabaren limitant al paper de control del procés de recaptació, de supervisió del frau i de resolució de certs conflictes menors: P. ORTI GOST, «Les finances de la Diputació del General...», p. 121-122.

¹⁵²⁷ Per ambdós: TAULA 64.

¹⁵²⁸ A propòsit dels casos d'Estruç i Dons: cap. 3.2.6. D'altra banda, per circumstàncies que precisarem en un altre lloc, és interessant assenyalar el parentiu de Joan de Dons amb una filla de Bernat I Busquets i germana de Bernat II Busquets, ciutadà que també ostentà el càrrec de mostassaf i de sots-veguer en una cronologia similar al mandat de Dons com a diputat: AHG, Gi-10, vol. 50, s.f., 1412/10/05.

¹⁵²⁹ Quant a Hospital: TAULA 64. Podem afegir-hi que Bernat II Ferrer, a més, també participà en l'arrendament de generalitats en exercis previs al seu nomenament com a comissari o diputat. Vegeu per això: cap. 4.1.

¹⁵³⁰ TAULA 64.

currículum similar al del seu pare Guillem II Sunyer o el seu germà Pere I Sunyer¹⁵³¹. De l'altra, Guerau Estruç, a diferència del seu pare Lluís Estruç (o, fins i tot, del seu oncle Bernat I), tampoc tingué una trajectòria tan important en el govern municipal. Fou jurat en una ocasió i sobreposat de les obres en tres més, a despit d'una continuïtat destacable al consell general al llarg del primer terç del quatre-cents¹⁵³². Casos com aquests demostren, fi i al cap, que l'exercici del poder en l'àmbit local era un afer molt més complex que aconseguir ser noment regidor.

D'acord amb el que hem anat veient, els càrrecs de lloctinent del batlle general de Catalunya i el de diputat local del General només serien equiparables per la condició de representants territorials d'autoritats superiors. I és que, en el fons, fins allà on és possible conèixer-les, les atribucions d'un i l'altre incidien en matèries diferents. Per això mateix, els perfils habituals dels qui exerciren cada ofici també disten força. Per una banda, entre els lloctinents del principal responsable del patrimoni regi al principat, hi veiem, sobretot, mercaders locals que participaren de les institucions locals en diferents parcel·les i que, en especial durant l'existència del ducat de Girona creat per a l'infant Joan, fill de Pere III, es trobaven propers a l'entorn del futur monarca. Per altra banda, el rerefons professional dels diputats locals del General mutà amb el temps i els mercaders de les dues darreres dècades del tres-cents foren succeïts per experts en lleis a principis de la centúria següent, d'acord amb l'evolució de funcions apuntada. Tot i això, en conjunt preval la varietat; i, com a mínim en comparació amb els lloctinents del batlle general, resulten més freqüents els prohoms recurrents en òrgans del municipi com ara el consell i la juraderia, així com en les legacions enviades pel consistori.

¹⁵³¹ Quant a la vida de Guillem III Sunyer: nota anterior i GRÀFIC 40.

¹⁵³² Morí entre 1435 i finals de 1436: AHG, Gi-01, vol. 416, s.f., 1436/12/03. Vegeu: TAULES 35, 37 i 53. Pel que fa a Felip Santceloni, el cas seria una mica distint, ja que fou jurat en tres legislatures (1441, 1443, 1458), així com auditor de comptes en una altra (1442): TAULA 35; S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Régimen municipal gerundense...», p. 228-232.

3.2. Els actors dels òrgans de govern municipal

Tal com ja hem exposat, l'entitat que resultà del procés de consolidació de les estructures polítiques pròpies de la comunitat entre finals del segle XIII i la dècada de 1340 acabà constituint l'escenari de referència pel grup humà objecte de la present recerca. Aquest ens, ben consolidat en el darrer terç del tres-cents, no experimentà canvis significatius fins, com a mínim, mitjan segle següent, el punt final del nostre estudi. D'aquesta manera, hem apuntat els orígens, la composició i l'evolució dels dos organismes que, al llarg del període investigat, articulaven el govern municipal de Girona: el consell denominat general i l'executiu o juraderia. I també hem procurat entreveure com s'interrelacionaven: simplificant-ho ara força, hem constatat que el consell era determinant en la presa de decisions d'envergadura i en l'elecció de representants i d'agents que havien d'actuar en nom de la comunitat, mentre que el col·legi de jurats s'ocupava, en essència, de posar en pràctica els acords presos en l'òrgan de representació esmentat, per més que sovint comptava amb un marge discrecional força ampli.

Una via per aconseguir valorar amb més perspectiva el funcionament d'ambdós òrgans i, en definitiva, del conjunt d'instàncies de govern de la comunitat passa per examinar amb detall els que hi ocuparen càrrecs. Això és exactament el que ens proposem en el present apartat. Després d'unes consideracions prèvies sobre la participació en la política local, encetarem l'anàlisi amb les persones que al llarg del període investigat, és a dir entre 1345 i 1445, accediren a l'òrgan de base del govern com a consellers. A continuació, prestarem atenció als mecanismes per acabar ostentant algun dels càrrecs electes de renovació anual obligatòria, o sigui, al paper dels electors. En tercer lloc, ens centrarem en els qui efectivament exerciren aquestes magistratures, d'entrada, la principal i més decisiva, la de jurat i, tot seguit, les restants vinculades al consell: la de sobreposat de les obres, la de mostassaf i les integrades a l'equip directiu de l'Hospital Nou. Respecte de l'esquema seguit en la presentació de l'organigrama municipal (cap. 2.1.2.4. d.), val la pena aclarir que el reajustarem en un punt concret: donada la clara connotació política que adquiriren, no tractarem els síndics de representació institucional amb la resta de síndics sinó que els inclourem en el present capítol.

3.2.1. La participació en les estructures polítiques de la ciutat: consideracions preliminars

Com apuntàvem, d'entrada, dedicarem alguns comentaris al col·lectiu demogràfic a qui era permès o estava en condicions de participar en les estructures polítiques formals de la comunitat. Com és sabut, incorporar-se a òrgans com el consell i, encara més, accedir a instàncies superiors només estava a l'abast d'una fracció concreta de la població masculina, laica i, per descomptat, cristiana (la minoria jueva, al capdavant, constituïa una comunitat independent entre els habitants del recinte urbà). Amb això volem dir que en les pàgines que segueixen tan sols considerarem un grup concret de gironins.

Resulta arriscat afirmar si es tractava d'un grup nombrós o més aviat restringit respecte del conjunt de la població. Ho és perquè, en primer terme, caldria establir si basem aquesta proporció en el total de persones que hi residien o, com potser seria més raonable, respecte del conjunt de caps de família o titulars de focs, que hauria d'equivaldre, a grans trets, amb el d'actors polítics potencials de la comunitat¹⁵³³. Pel que fa a la primera opció, no disposem d'indicadors vàlids però, amb tot, molt probablement conclouríem que el grup analitzat representava un percentatge mínim respecte del total. Quant a la segona possibilitat, si bé tampoc no comptem amb dades gaire fiables, es pot assajar una aproximació.

Per fer-ho cal incorporar al càlcul dos elements bàsics. D'una banda, les xifres conegudes sobre el nombre d'unitats familiars existents a Girona del període estudiat. De l'altra, una aproximació a les oportunitats d'accés al poder municipal, cosa que quedaria plasmada en el nombre de places disponibles sumant les de l'òrgan de base, el consell, amb les de l'executiu. En relació amb el nombre d'unitats familiars, disposem com a referència del nombre de focs fiscals atribuïts a Girona en diversos fogatjaments i, en especial, de la relació de contribuents o caps de casa inclosos en el comptabilitat de diverses talles¹⁵³⁴. Centrant-nos en la segona possibilitat, la llista de contribuents de derrames llevades a les acaballes del segle XIV, vegem que les xifres oscil·laren entorn als 1400 subjectes fiscals;

¹⁵³³ I aquí cal admetre també un cert marge per casos com el d'unitats familiars encapçalades per vídues.

¹⁵³⁴ Vegeu, en aquest sentit, les valoracions crítiques que s'han fet recentment sobre l'ús dels fogatjaments com a font per a la demografia històrica: Gaspar FELIU MONTFORT, «La demografia baixmedieval catalana: estat de la qüestió i propostes de futur», *Revista d'Història Medieval*, 10 (1999), p. 13-43; P. ORTI GOST, «Una primera aproximació als fogatges...», p. 747-773.

concretament se'n registren 1.342 l'any 1388, 1.360 l'any 1390 i 1.415 l'any 1396¹⁵³⁵. Així, si confrontem la suma aproximada de 1400 titulars de focs o llars familiars amb les 80 places que s'oferien any rere any al consell denominat general (incloent-hi totes les magistratures que en penjaven) i les 6 de jurat o corresponents a l'executiu, es dedueix que en cadascun dels exercicis tenien la possibilitat de ser presents i participar en les estructures polítiques locals a, tot estirar, un 6% del conjunt d'habitants de la ciutat amb capacitat real de fer-ho en algun moment de la seva vida¹⁵³⁶.

Així i tot, més enllà de si el joc polític estava obert a un espectre més o menys ampli del conjunt de la comunitat urbana, hi ha d'altres aspectes que val la pena comentar per tal d'evitar, fins on sigui possible, determinats apriorismes. Tal com hem deixat entreveure en diferents passatges, res no ens assegura que l'accés a les estructures governatives d'un municipi com el de la ciutat de l'Onyar fos sempre un objectiu compartit per tota la comunitat política sense excepció i, per consegüent, un motiu de disputa en el marc d'una autèntica competició per aconseguir-hi un lloc. Al mateix temps, però, tampoc estem en condicions de determinar fins a quin punt l'extrem contrari de desinterès per aquesta plataforma de poder documentat en algunes ocasions constituïa una realitat habitual o tan sols el resultat de conjuntures excepcionals de dificultats econòmiques i de desconfiança creixent en les institucions.

A favor del primer argument, és a dir, del de l'atracció exercida per aquests òrgans i magistratures, hem exposat elements com ara les disputes per controlar els mecanismes de composició del consell general (en especial durant els canvis constitucionals de les dècades de 1370 i 1380) i, alhora, per fixar una quota de representants dels diferents sectors productius i branques de la menestralia dins de la franja de la mà menor. Apunta en la

¹⁵³⁵ Pel que fa a les dades de les successives talles: C. GUILLERÉ, «Aspectes de la societat gironina...», p. 125; AMGi, Talles, RG 26638, 1390; AMGi, Talles, RG 26643, 1396 (en aquest darrer cas, val a dir que hem descomptat d'un total de 1510 contribuents els focs de ciutadans forans, és a dir de no habitants a la ciutat però que, a certs efectes, gaudien de la ciutadania de la capital gironina). En moments posteriors, en concret pels anys 1462 i 1497, S. Sobrequés dóna compte de nombres inferiors, respectivament, de 873 i 992 focs, encara que s'hauria de revisar si ambdues fonts proporcionen dades realment comparables amb les que citem del segle XIV: S. SOBREQUÉS VIDAL, «Censo y profesión de los habitantes de Gerona...», p. 197-198.

¹⁵³⁶ A tall de comparació, vegem les xifres que aporta P. Viciano per diverses poblacions del regne de València, segons càlculs que efectua amb treballs d'altres autors. Així, a la seva capital cada any ocupaven magistratures un 1,5% dels veïns, mentre que a Xàtiva el percentatge ascendia al 3% i a viles més petites com Alacant i Onda, se situava entre el 6 i el 8% del veïnat, igual que a Castelló (objecte d'estudi de l'autor), on, ben mirat, mentre es mantingué el sistema de cooptació la proporció podia ascendir fins al 10%: P. VICIANO: *Regir la cosa pública...*, p. 32-34. Una primera impressió seria que, almenys respecte d'aquests casos, Girona comptava amb un marge per a la participació política no excessivament reduït atenent a les seves dimensions demogràfiques.

mateixa direcció el fet que els membres de la gran assemblea, fins a les reformes iniciades l'any 1437, sempre resultessin de la designació directa per part dels jurats que acabaven mandat.

Malgrat tot, tampoc falten indicis de la hipòtesi contrària¹⁵³⁷. A tall de mostra, ja hem apuntat que el nombre d'assistents a moltes d'aquestes reunions convida a dubtar de la importància atorgada pels habitants de la ciutat al fet de ser membre (i exercir de forma activa com a tal) del consell dels vuitanta, així com la introducció de quòrums baixos o la reducció del nombre de places en determinades etapes té tota l'aparença d'una maniobra per evitar les absències deliberades a l'assemblea. Paral·lelament, es documenta més d'una renúncia a càrrecs pels quals s'havia estat nomenat o proves fefaents de la negativa de determinats habitants de la ciutat a exercir oficis o sindicats en nom del municipi¹⁵³⁸.

Des d'un altre punt de vista, però, cal insistir que el focus d'observació se centrarà en un segment molt reduït de la societat gironina. També és important admetre que hi ha nivells d'indagació en què no serà possible penetrar. La documentació disponible no ofereix l'opció d'anar gaire més enllà de registrar un col·lectiu de persones que exerceixen càrrecs. D'aquí que tan sols en ocasions molt comptades s'entreveu que algú que, per exemple, era conseller, jurat o sobreposat de les obres tenia la capacitat d'imprimir un toc eminentment personal i distint d'algú altre amb un rerefons diferent a una determinada mesura. Amb això volem dir que les observacions que segueixen deriven d'un coneixement de vegades força parcial de cadascun dels individus que participaren en la política municipal al llarg del període tractat. Per superar aquesta perspectiva fragmentària tendim a agrupar-los per aspectes que suposem definitoris del seu tarannà, però no podem considerar-los automàticament els factors precisos d'un determinat comportament.

Amb tot, tal com avançàvem, el gran repte de l'anàlisi passa, en especial, per trobar un rumb segur entre dos extrems apriorístics i així prevenir les seves implicacions a l'hora d'interpretar les dades reunides. D'una banda, és necessari no donar per descomptat un interès desfermat de la majoria d'estrats de la població per acaparar els ressorts de poder

¹⁵³⁷ Tanmateix, cal dir que aquests indicis serien més visibles en un estudi aprofundit de la dinàmica quotidiana de les sessions del consell que, en tot cas, excediria els límits d'aquest treball.

¹⁵³⁸ Entre d'altres exemples possibles, sabem que el patrici Jaspert Malarç, l'any 1407, es negà a assumir l'ofici de jurat pel qual havia estat designat: AMGi, Urbanisme i obres, reg.11675, f. 1r, 1407. Encara potser són més significatives, però, les exempcions obtingudes del rei per ciutadans molt actius en certes etapes, com ara el canviador Ramon Medir o el prohoms Bernat II Estruç, de cara a exercir càrrecs municipals, així com d'altres renúncies al fet d'actuar d'adjunt de l'executiu. Vegeu sobre aquesta qüestió: A. REIXACH SALA, « “Con se degen los càrrechs supportar...” », p. 313-323.

local; de l'altra, és igualment important no caure contínuament en la postura oposada, és a dir, creure que predominà en tot moment i entre un espectre social molt ampli una certa despreocupació per les estructures polítiques formals amb què comptava la comunitat ciutadana.

3.2.2. L'ingrés al consell denominat general: possibles factors i dinàmiques

Al llarg de la primera part d'aquest treball, han anat apareixent diversos elements que indiquen la importància que mai deixà de tenir a la ciutat que estudiem la vuitantena de representants del seu cos de residents, com ara, a propòsit de grans decisions que afectaven a tota la comunitat o d'escollir representants per a àmbits específics. Tenint sempre en compte les consideracions realitzades, hem de procurar observar el conjunt d'individus que esdevingueren consellers al llarg de gairebé 100 anys.

3.2.2.1. Consideracions metodològiques i sobre les fonts

Segons assenyalàvem, cal ser conscients que el mètode emprat tendirà a destacar les continuïtats i les reiteracions en detriment d'aparicions efímeres en els òrgans de govern¹⁵³⁹. Així mateix, la reconstrucció de la llista completa dels successius membres del consell denominat general planteja també d'altres dificultats (TAULA 34). D'entrada, hi ha, és clar, els buits que la documentació no permet cobrir. Així mateix, cal contemplar l'impacte de certs canvis en la morfologia d'aquest òrgan, en especial pel que fa al nombre de representants, que afectaren un lapse força important de l'etapa compresa entre 1345 i 1445.

Pel que fa al primer aspecte, val a dir que, sempre que ha estat possible, hem reflectit la relació de consellers que es donà en el procés de renovació anual del dia 1 de gener, és a dir la que elaboraven els jurats sortints. Però, fet i fet, només es conserva una sèrie relativament completa d'aquestes actes a partir de finals de la dècada de 1380. En els casos que no hem disposat d'aquesta nòmina ni tampoc es tracta de les situacions excepcionals en què el monarca o un infant proveïren a discreció les conselleries i per això se'n copià la llista enviada en els registre cancelleresc corresponent (recordem que succeí els anys 1380-

¹⁵³⁹ Cap. 0.1.2.

1381, 1386-1388/04 i 1388/04-12), hem recorregut a la relació de compareixents a una o diverses sessions seleccionades de manera aleatòria. S'ha intentat, però, que fossin de les sessions més freqüentades. Per consegüent, en aquests darrers casos no oferim la llista completa de membres del consell, sinó únicament dels assistents a les reunions analitzades¹⁵⁴⁰.

Malgrat tot, continua havent-hi legislatures en què l'absència de llibres d'actes del consell fa impossible omplir el buit. Així, per l'etapa anterior a 1380 només hem localitzat l'acta d'investidura dels nous consellers de 1345 i, en segona instància, tan sols s'ha disposat de dades parcials per aproximadament la meitat d'anys, quedant totalment orfes d'informació els exercicis restants, és a dir, els de 1346, 1349, 1350, 1352, 1353, 1354, 1356, 1357, 1358, 1359, 1361, 1371, 1377 i 1378. En l'etapa posterior a 1380 hi ha encara llacunes força importants com la del bienni 1381-1382 i dels triennis 1408-1410 i 1415-1417, a més d'uns quants anys solts, en concret: 1384, 1395, 1413 i 1420.

En paral·lel a l'atzar documental, ha calgut considerar les modificacions que incidiren en el nombre de membres del consell. Com ja hem explicat, des de 1345 fins més enllà de 1445, estava prevista, en general, l'existència d'una vuitantena de consellers. Amb la successió, entre 1374 i 1393, de provisions per part del Cerimoniós, del seu fill Joan actuant com a duc de Girona i, posteriorment, d'aquest mateix havent assolit el tron, el nombre de components fou rebaixat a 45 membres entre 1374 i 1379, situat a 60 l'any 1380 per davallar a la quarantena entre 1386 i 1387 i tornar als 80 membres amb l'entronització de Joan I, que, en el privilegi de 1393, acabà fixant aquest nombre de places (cap. 2.1.2.1.d.).

D'altra banda, cal assenyalar que no hem tingut en compte els exercicis posteriors a 1436 en l'anàlisi dels ocupants de conselleries. D'acord amb el que ja hem comentat en l'apartat anterior, la inestabilitat dels mandats i la intervenció directa del governador general de Catalunya i de la reina Maria tot introduint nous mètodes electorals i, com no havia succeït abans, mecanismes d'atzar fins i tot en la designació dels components del consell dificultava primer la reconstrucció i, alhora, l'equiparació dels resultats amb els de l'etapa anterior. Per tot això, no es tindran en compte les legislatures de 1437 a 1445, com sí que farem en algunes altres magistratures o en oficis de l'administració financera.

¹⁵⁴⁰ Malgrat la pèrdua d'informació sobre la identitat dels consellers que això suposa, en aquests darrers casos el decalatge entre la vuitantena teòrica de consellers (una xifra que, en efecte, hem vist que varià) i el nombre d'assistents constitueix un bon indicador del grau d'implicació dels investits representants de la comunitat en el seu organisme de base, comptant sempre que, d'acord amb el que ja hem desgranat, l'assistència a les assemblees no era, en principi, obligatòria pels qui havien estat nomenats consellers.

Finalment, els obstacles en la reconstrucció de les nòmines de cadascuna de les legislatures obliguen a extremar les precaucions a l'hora d'interpretar certs patrons o tendències. Així, d'entrada, el major nombre d'exercicis sense dades, ni tan sols parcials, durant els primers decennis analitzats no permeten donar el mateix valor a la freqüència amb què certs individus formaren part del consell abans de 1380 i després d'aquesta data (o, encara més, amb posterioritat a 1418), quan la sèrie ja no presenta pràcticament talls. Dit d'una altra manera, les presències reiterades o, en certs casos, les autèntiques perpetuacions dins d'aquest òrgan seran especialment visibles en el darrer tram del període estudiat, de manera que qualsevol comparació entre diferents etapes quedaria força esbiaixada. Al mateix temps, de resultes de les fluctuacions del nombre de consellers durant el lapse aproximat entre 1374 i 1393, és inevitable que aleshores hi hagués menys marge respecte d'altres èpoques perquè individus acumulessin presències al consell.

A aquests factors derivats de les fonts disponibles per a la restitució dels components del consell de cada curs i d'altres circumstàncies com la del nombre de places, s'uneixen els problemes que planteja la identificació de tots i cadascun d'aquests individus. Segons ja hem comentat a la introducció, en aquesta part de la recerca hem hagut d'intensificar el creuament de les dades biogràfiques acumulades de centenars de persones i famílies, a fi, per exemple, de fixar límits a les trajectòries vitals de parents homònims o de discernir entre altres coetanis també homònims. En relació a tot això, hem constatat que és fonamental no perdre mai de vista un fet inherent a l'ús del mètode prosopogràfic. I és que estem analitzant el comportament d'éssers vius dins d'un espai temporal que hem delimitat per motius aliens a les particularitats de cadascun d'ells. En conseqüència, abordarem el cas de persones que en encetar el període d'anàlisi ja es trobaven en l'ocàs de la seva vida i, al mateix temps, clourem l'estudi amb altres persones que tot just estaven iniciant el seu periple. D'aquí que amb tota probabilitat atorgarem bona part del protagonisme a individus la maduresa dels quals coincidí de ple amb les dècades seleccionades.

Una qüestió una mica diferent, i en què el problema no és de perspectiva de l'anàlisi, té a veure amb la longevitat, d'acord amb el que han assenyalat varis autors des de diferents punts de vista¹⁵⁴¹. Ningú posarà en dubte que viure més anys constitueix sempre un plus a

¹⁵⁴¹ Vegeu, de manera general, B. GUENÉE, «L'âge des personnes authentiques...», p. 249-279, i la constatació de les mateixes idees (en suma, «une longue vie n'est pas une condition suffisante, mais c'est la condition nécessaire d'un grand destin») en l'anàlisi dels pabordes de mercaders i magistrats municipals de la ciutat de París entre mitjan dos-cents i mitjan tres-cents: Boris BOVE, *Dominer la ville: Prévôts des marchands et échevins parisiens de 1260 à 1350*, Paris: Comité des travaux historiques et scientifiques, 2004, p. 206-209.

l'hora d'enriquir una carrera. En el cas que ens afecta en relació amb les institucions locals, serveix, per exemple, de cara a acumular més presències en un determinat òrgan o tenir possibilitats d'ostentar més càrrecs. No es tracta, però, de l'únic factor i justament cercarem d'altres raons de vegades més determinants.

3.2.2.2. Els membres més assidus del consell

Els resultats obtinguts de l'exercici de reconstrucció dels presents al consell dit general al llarg del període investigat són els següents. En primer lloc, val a dir que, segons un càlcul molt aproximat, estem davant de 6.560 places repartides entre les legislatures de 1345 i 1436. Alhora, documentem, pel cap baix, 856 gironins que formaren part de la gran assemblea del govern municipal com a mínim una vegada a la seva vida en el decurs del període esmentat. Així les coses, en 257 casos (30%) fou tan sols un cop, però la resta pogueren repetir dues vegades (ho feren 119 persones), tres (74), quatre (61), cinc (53), sis (43), set (37), vuit (36), nou (27), deu (16), onze (20), dotze (14), tretze (20), catorze (13), a la vegada que d'altres arribaren a ingressar-hi quinze o més cops (65) (TAULA 51)¹⁵⁴². Amb tot, centrarem la nostra atenció en els 65 últims que acabem d'esmentar, és a dir els que foren consellers en 15 ocasions o més, arribant a 28 en dos casos concrets.

Dins d'aquest cercle restringit (representen un 7,6% del col·lectiu de persones que foren algun cop consellers) ens interessarà avaluar, en primer terme, de quina forma es materialitzà la seva reiteració al consell, o sigui, si estem davant de sèries de presències molt concentrades en un breu període de temps o més aviat espaiades mercès a la dilatada activitat de l'individu en qüestió en l'esfera pública. Alhora, intentarem discernir si repetiren de forma més habitual consellers representants d'una mà o d'una altra. Per últim, posarem en relació els parents consanguinis.

Si, d'entrada, observem el moment que els 65 individus seleccionats accediren al consell, confirmem el biaix que comentàvem en benefici de la segona meitat de l'etapa observada (TAULA 53). En efecte, la gran majoria de persones que foren consellers durant 15 exercicis

¹⁵⁴² Comptat i debatut, la mitjana global de presències al consell entre els qui exerciren de consellers almenys un cop se situa en les 4,7 legislatures o repeticions per persona. Malgrat tot, es tracta d'una xifra molt aproximada i que variaria immediatament si fos possible documentar una sèrie més completa de consells dels períodes més "foscos". A tall de comparació, per a la vila de Castelló de la Plana s'ha calculat, per exemple, que entre els anys 1375 i 1500 es documentaren 841 veïns que ocuparen un total de 4.818 mandats de duració anual, incloent-hi a més del càrrec de conseller els oficis de jurat, justícia i mostassaf: Pau VICIANO, *Regir la cosa pública...*, p. 34.

o més visqueren la seva fase de vinculació estreta amb el govern municipal entre aproximadament els anys 1400 i 1436.

Vegem-ho ni que sigui en el cas dels 13 individus amb 21 o més repeticions, és a dir, començant pels més freqüents, els patricis Narcís de la Via i Francesc I Segurioles, el mercer Francesc I Respart, el mercader Arnau II Ferrer, els ciutadans honrats Ramon I Sampsó, Joan Medir i Pere I Terrades, el mercader Guillem II Bell-lloc, el patrici Francesc I Santceloni, el jurista Ramon de la Via, els patricis Jaume Avellaneda i Pere II Castell i l'especier Miquel II Vilar (tot deixant de banda el perfil de Pere Tortosa, que, per diverses raons, no es pot reconstruir prou bé). Segons l'ordre en què els hem citat, accediren al consell dels vuitanta dins dels lapses de 1379-1427, 1385-1434, 1390-1436, 1403-1436, 1399-1436, 1370-1429, 1392-1433, 1399-1435, 1351-1399, 1385-1422, 1411-1436, 1391-1434 i 1407-1436. En definitiva, només Francesc I Santceloni fou repetidament conseller abans de 1400.

Quant a la durada d'aquests períodes, constatem que oscil·len, a grans trets, entre els 25 i els gairebé 50 anys. El cas dels qui encapçalen el rànquing de presències al consell (amb 28 i 27 vegades cadascun i durant una etapa d'activitat que voreja la mitja centúria) suggereix que cal una relació força llarga amb l'administració local per arribar a esdevenir recurrent a les files de l'òrgan de base del govern municipal. Tot i això, per sota d'aquests els exemples resulten més variats. Al capdavall, com anem insistint, no hem de perdre mai de vista les llacunes existents per certes etapes, de manera que seria erroni deduir de trajectòries com les de Joan Medir o de Francesc I Santceloni que fan falta més de quaranta anys per ser nomenat conseller més de 20 vegades: desconeixem moltes legislatures en què possiblement ostentaren aquesta condició i que, per tant, no comptabilitzem. Força al contrari, gairebé totes les carreres que s'iniciaren després d'aproximadament 1410, quan la sèrie és molt més completa, demostren que en un lapse no gaire superior als trenta anys podia assolir-se un índex important de freqüència al consell.

En altres mots, l'acumulació de participacions no depenia necessàriament de llargues carreres. En força casos aquest índex de freqüència era tan sols el fruit de la repetició constant i de l'encadenament de designacions per entrar a la gran assemblea legislativa rere legislatura amb a penes solucions de continuïtat. Tal com veurem més endavant, la recurrència o pràcticament permanència al consell estava força lligada a l'edat amb què s'hi ingressava per primera vegada i, en definitiva, a les condicions o limitacions per a l'accés a què cadascun d'ells hagué de fer front. En aquest sentit, doncs, queden paleses força

diferències entre les distintes franges de la societat política local. Per això, abans de continuar amb l'anàlisi dels gironins que destacaren en la participació en el regiment de la comunitat com a consellers, val la pena que posem en relleu les divergències que es detecten entre aquests diversos segments.

3.2.2.3. Un accés distint al consell en cada franja política

Així, si passem ara a ordenar els 65 gironins analitzats en funció de la mà a què estaven adscrits, constatem que 28 d'ells pertanyien a la mà major (43,08% del total), 21 a la mitjana (32,31%) i 16 a la menor (24,62%) (TAULA 52). Tot i la proporció major de representants de la franja superior de la comunitat política, al capdavant, un terç del total era conformat per membres de l'estament mitjà, sense oblidar la cinquena part restant corresponent al tercer braç o estament. En conclusió, en cap cas es pot dir que la reiterada participació al consell o, fins i tot, la perpetuació durant cicles significatius de legislatures fossin característiques exclusives dels prohoms més rellevants de la ciutat, sinó que també atenyé a mercaders o homes de lleis de menys volada, així com a menestrals o persones que exercien professions com la de paraire, mercer o apotecari.

Això no obstant, és probable que aquesta aparent igualtat amagués dinàmiques una mica distintes en cada estrat. Per intentar copsar-les, farà falta redirigir puntualment la perspectiva a tot el conjunt de membres del consell en les successives legislatures i a la forma com s'anaren rellevant. De tota manera, en primer terme, centrem-nos en els 28 individus de la mà major dels que repetiren més sovint a l'òrgan de base del govern municipal. Si els agrupem en nissagues, advertim que força d'ells formaven part de la mateixa família. Així, tres eren membres de la família De la Via, dos de la família Escala, tres de la família Estruç, dos de la família Miquel, dos de la família Santceloni, tres de la família Sarriera i dos de la família Sunyer. Dit d'una altra manera, més de la meitat d'aquests 28 individus (16) comptaven amb un parent proper amb una trajectòria igualment àmplia al consell local.

De fet, aquesta constatació s'afegeix al que es pot inferir de l'evolució dels consellers de la mà major al llarg del període analitzat i, en especial, quan les sèries de dades són més completes. Sense que estiguem en condicions de precisar-ho millor, hi ha indicis d'una escassa renovació legislatura rere legislatura en les aproximadament 26 places reservades als representants de la mà major o, com a mínim, d'una renovació molt lenta. Per això, molts

dels individus que incloem en la selecció de més freqüents ingressaren al consell en una moment determinat de la seva vida romanent-hi gairebé ininterrompudament fins als seus darrers dies i en paral·lel amb altres conciutadans seus igual de recurrents.

Això ens hauria de portar a preguntar-nos si la gran majoria de membres de la mà major actius des del punt de vista polític tenia sempre plaça assegurada al consell. En aquest sentit, cal recordar, tal com la historiografia sempre ha assenyalat, que la quota de representació de què gaudien les franges preeminentes de la comunitat en els òrgans de govern local en molts territoris de l'Occident medieval resultava desproporcionada tenint només en compte el volum demogràfic d'aquest contingent respecte del total de la població¹⁵⁴³. Farien falta recerques més aprofundides i que permetessin quantificacions per confirmar-ho amb rigor¹⁵⁴⁴. Però tot fa pensar que, en línies generals, aquesta era també la realitat de la Girona dels segles XIV i XV. En conseqüència, un De la Via, un Escala, un Estruç, un Miquel, un Santceloni, un Sarriera o un Sunyer, per referir-nos només a les nissagues amb més d'un membre entre els consellers més assidus de la mà major, sempre tingué un lloc garantit al consell.

Passant a observar els individus amb un bagatge rellevant al consell adscrits a la mà mitjana i plantejant uns interrogants similars als adreçats als de la mà major, es detecten moltes semblances, però alhora algun aspecte puntual distint. D'entrada, hi ha algunes famílies amb més d'un membre entre els més recurrents durant el període comprès entre 1345 i 1436, per bé que força menys que les de l'estament superior. En concret, entre els 20 individus que ens ocupen en aquest cas, dos Castell i dos Portell, de manera que la majoria, 18, constitueixen l'únic representant d'un cognom determinat.

A propòsit del procés de renovació dels components d'aquesta mà dins dels successius consells generals, tot apunta que també era força lent i aliè a paràmetres estrictament polítics o socials. En certa manera, la tesi historiogràfica de la desigual representació dels estaments en els organismes polítics també inclouria els sectors teòricament intermedis que en una ciutat com Girona, conformaven, com hem dit, comerciants, homes de lleis encara no prou arrelats a la ciutat o notaris reconeguts. De tota manera, tal com intentarem

¹⁵⁴³ Es recull i desgrana aquesta idea en síntesis d'investigacions sobre governs municipals catalans: Carme BATLLE GALLART, «Esquema de l'evolució del municipi medieval a Catalunya», *Estudis baleàrics*, V/31 (1988), p. 61-72, en especial p. 67-68.

¹⁵⁴⁴ Tal com dèiem, sempre cal tenir clar quina perspectiva s'adopta en aquestes afirmacions, és a dir, si es calcula aquesta desproporció respecte del segment restringit de població políticament activa que acostumava a coincidir amb els titulars de focs fiscals o en relació amb tot el conjunt d'habitants de la localitat en qüestió: vegeu. cap. 3, 3.2.1.

mostrar més endavant, aquest estament mitjà també acostumava a ser el més exposat a la mobilitat social, per l'ascens des de les files de la mà menor o la promoció a l'estrat més distingit; però també a la geogràfica, en el sentit que algunes famílies abandonaren la ciutat i, per tant, la participació en el seu regiment. Ateses aquestes circumstàncies, té sentit que a mitjà i llarg termini es renovés més fàcilment l'estoc de grups familiars que podien formar part del consell com a representants de la mà mitjana que no pas els de la mà superior. En altres paraules, no era estrany que només una generació familiar es trobés en aquest estadi intermedi i que per la següent la situació ja hagués canviat molt.

Malgrat el matís final introduït i - insistim-hi- la necessitat de càlculs que permetin validar-ho, sembla que les 26 places *grosso modo* reservades als prohoms de la mà major i les altres 26 per a la mà mitjana donaren sempre cabuda a pràcticament tots els membres dels respectius estaments. Molt pocs ciutadans prominents, mercaders, juristes o altres professionals amb formació acadèmica degueren quedar exclosos del consell dit general en una determinada legislatura, és a dir, que difícilment els regidors sortints, segons el sistema de cooptació ja descrit, es veien obligats a seleccionar entre uns quants candidats, a la vegada que a descartar-ne molts d'altres.

Així mateix, un element que afavoria aquesta situació era un fet ja apuntat i que l'exercici de reconstrucció del consell de les successives legislatures ens demostra: en general, abans de 1437 (i deixant de banda l'etapa de canvis constants en la planta del govern), el dia 1 de gener no s'escollien únicament vuitanta consellers, segons prescrivia la legislació referent a la morfologia dels òrgans de govern, sinó que se n'elegien uns quants més, fins a superar de vegades la norantena (TAULA 34).

Bona prova del marge de què gaudien els ciutadans de les mans major i mitjana per ingressar al consell també és la coincidència de membres d'una mateixa família durant un exercici, és a dir, tant de pares i fills com de germans, a la vegada que també de cosins. Una qüestió sobre la qual no hi havia fixades limitacions¹⁵⁴⁵. I que, d'altra banda, no hauríem d'atribuir a pràctiques fraudulentas afavorides per l'acapament dels òrgans de poder local per part d'uns sectors determinats, puix que, sense anar més lluny, en les cinc ocasions (els cursos polítics de 1374, 1380-1381, 1386-1388/04, 1388/04-12 i 1403) que la monarquia

¹⁵⁴⁵ Cal tenir present que no existiren mai ordinations que restringissin l'accés de membres d'una mateixa família al consell denominat general. Sí que arribaren a aparèixer, per contra, l'any 1445 per a l'entrada a l'executiu (cap. 2.1.2.1.d.).

designà de forma directa tots els components del consell també inclogué en les respectives relacions uns quants parents directes, tant pares i fills com germans¹⁵⁴⁶.

En efecte, durant el conjunt del període analitzat no en manquen pas els exemples, especialment entre les nissagues de la mà major amb representants més assidus a l'assemblea. Val la pena destacar els casos del ciutadà honrat Guillem II Sunyer i del seu fill Pere I que, entre finals de la dècada de 1360 i fins que morí el primer l'any 1382, simultaniejaren al consell, cosa que encara fou més habitual, durant l'interval 1382-1392, entre l'esmentat Pere I i el seu nebot Pere Guillem I Sunyer (fill d'un germà del primer que havia mort jove), poc abans que aquest Pere Guillem II Sunyer premorís també a l'oncle. Pere I Sunyer, de fet, encara arribà a coincidir amb el seu fill homònim en els darrers anys de vida (GRÀFIC 40). Un altra mostra d'activitat política simultània entre pares i fills és la viscuda entre Francesc I Santceloni i el seu fill homònim, Francesc II Santceloni, entre 1386 i 1399, quan el primer finà. La tònica es reproduí entre aquest segon i el seu primogènit igualment homònim, Francesc III Santceloni, durant l'etapa 1414 -1422 (GRÀFIC 33). Convé assenyalar, en darrer terme, la trajectòria paral·lela com a consellers de l'honorable ciutadà Ramon I Sampsó i del seu fill homònim, Ramon II, entre 1423 i més enllà de 1436; sense perdre de vista que, al llarg de la primera dècada del quatre-cents, Ramon I ja havia compartit presència al consell amb el seu oncle Francesc I i amb el seu germà Francesc II Sampsó, mestre en medicina.(GRÀFIC 32).

¹⁵⁴⁶ En concret, l'any 1374, en un consell que havia de ser de 60 membres, hi trobem junts els germans Bernat II i Lluís Estruç, ambdós ciutadans, alhora que els cuireters (esdevinguts mercaders) Guillem Bernat Beuda i Francesc I Beuda. En les nòmines posteriors les simultaneïtats són molt més habituals. Així, l'any 1380 coincidiren el mercader Guillem Hospital i el seu nebot Berenguer III Hospital, el patrici Bernat I Sitjar i el seu fill Bernat II Sitjar, així com el també patrici Guillem II Sunyer i el seu fill Pere Sunyer. Durant el bienni 1386-1388 també se'n registren força: entre Guillem Bernat Beuda i el seu nebot Francesc II Beuda, el ciutadà honrat Jaume Bordils i el seu nebot Pere II Bordils, el comerciant Bonanat I Cerir i el seu germà Guillem Cerir, el jurista Ramon de la Via i el seu nebot Narcís de la Via, els germans Bernat II i Lluís Estruç, ambdós ciutadans honorats, els també ciutadans honorats pare i fill Francesc I Santceloni i Francesc II Santceloni, pare i fill, el jurista Bernat Serra i el seu fill, llicenciat en lleis, Francesc, el patrici Bernat I Sitjar i el seu fill Berenguer Sitjar; el patrici Pere I Sunyer i el seu nebot Pere Guillem II Sunyer, i, finalment, els cosins germans Berenguer II i Joan Sarriera. Uns mesos més tard, repetiren moltes de les duples amb algunes noves. Exactament documentem les de Guillem Bernat Beuda i el seu nebot Francesc II Beuda, de Ramon de la Via i el seu nebot Narcís de la Via, dels germans Bernat I i Lluís Estruç, de Guillem Hospital i el seu nebot Berenguer III Hospital, dels Francesc Santceloni pare i fill, dels cosins Berenguer II i Joan Sarriera (a més del nebot del primer Arnau), alhora que del pare Bernat I Sitjar i del fill Berenguer Sitjar, a part d'un altre descendent del primer i germà del segon, Bernat II Sitjar. Finalment, quant a la legislatura de 1403, en què la relació de consellers fou facilitada pel governador general de Catalunya, registrem les coincidències següents: el jurista Ramon de la Via i el seu nebot Narcís, el patrici Pere Berenguer I Estruç i el seu nét homònim, el pareire Narcís Huguet Portell i el qui era probablement nebot seu Narcís Portell, escrivà, els germans Francesc II Sampsó, mestre en medicina, i Ramon I Sampsó, així com el seu oncle, el ciutadà honrat Francesc I Sampsó. Vegeu: TAULA 34 i GRÀFICS 8, 9, 13, 14, 19, 23, 29, 32, 39 i 40.

I és que potser fou encara més habitual la coincidència de dos germans. Alguns dels exemples més remarcables en aquest àmbit es troben en les famílies de la mà major Avellaneda, Miquel, Bordils i Estruç. Els germans Pere I i Jaume Avellaneda, ambdós fills de Bartomeu I Avellaneda, un escrivà regent de la cort del veguer i del batlle de Girona que arribà a protonotari reial, coincidiren com a membres del consell en força legislatures entre 1411 i 1421¹⁵⁴⁷ (GRÀFIC 5). Respecte dels Miquel, els exponents de la branca que romangué al cos de ciutadans gironins, els germans Gabriel i Narcís, després d'algunes presències per separat, també simultaniejaren al consell més de la meitat d'exercicis entre 1418 i el darrer any analitzat, 1436 (GRÀFIC 27). Quant als Bordils, tot i que cap d'ells es troba entre els consellers més assidus, documentem que, al llarg dels decennis de 1360, 1370 i 1380, coexistiren al consell els drapers Jaume i Pere I Bordils, ambdós fills de Bonanat (GRÀFIC 8). A més, igual que els Sunyer, a més, aquesta simultaneïtat es prolongà en una generació posterior, en concret la que encarnaren els dos fills del draper Pere I Bordils, Pere II i Nicolau, que entre 1411 i 1421 coincidiren un mínim de 5 anys. En darrer lloc, a propòsit dels Estruç, registrem que els germans Lluís i Bernat I, ambdós ciutadans honrats, formaren part del consell de forma paral·lela en, com a mínim, 11 legislatures durant un lapse similar al dels drapers Jaume i Pere Bordils, és a dir, les dècades de 1360, 1370 i 1380. I, a més, des de principis d'aquest darrer decenni se'ls uní, fins i tot, el primogènit de Lluís, Joan, coincidint en tres ocasions tots tres parents (GRÀFIC 19).

Al capdavall, hi ha més d'un exemple de coincidència triple, en especial si també tenim en compte els lligams col·laterals entre oncles i nebots i entre cosins de primer grau. Ho il·lustra bé una generació de la família De la Via. D'entrada, constatem que, a finals del tres-cents, compartiren força protagonisme polític el jurista Ramon de la Via, d'una banda, i el seu nebot, Narcís (fill de Francesc, germà del primer). Així coincidiren al consell a partir de la dècada de 1380, però és que, a més, ho feren amb un germanastre de Narcís, Eimeric II de la Via, fill d'un segon matrimoni del pare d'ambdós. Per això, entre 1386 i 1400 els trobem tots tres en moltes ocasions. Succeeix una cosa similar amb la coneguda nissaga Sarriera¹⁵⁴⁸. Des dels inicis del període que analitzem, s'alternaren dos dels llavors principals membres de la família, els germans Bernat I Sarriera, mestre en medicina i cirurgià reial, i Berenguer I Sarriera, ciutadà honrat gironí. I, entre aproximadament 1385 i 1395,

¹⁵⁴⁷ Ara bé, tot i que el primogènit, Pere, hi ingressà abans (pels volts de 1394), l'acabà abandonant coincidint amb l'heretament del castell d'Orriols que havia adquirit el seu pare i la consegüent incorporació a l'estament militar. Vegeu sobre tot això: caps. 3.2.4.2. i 3.2.6.

¹⁵⁴⁸ Entre d'altres referències sobre la família aportades amb anterioritat pel mateix o altres autors, vegeu C. GUILLERÉ, «Une famille de médecins géronais...», p. 677-691.

coincidiren els seus respectius descendents i, per tant, cosins germans: els ciutadans Berenguer II Sarriera i Joan Sarriera, als quals s'afegí un tercer membre de la nissaga en un parell de legislatures, Arnau II Sarriera, fill de Bernat II Sarriera i nét del ja esmentat Berenguer I Sarriera, és a dir, un nebot de Berenguer II Sarriera (GRÀFIC 35).

Paral·lelament, encara que les coincidències familiars fossin menors, tampoc no en falten exemples en l'estament mitjà. Una bona mostra ens la brinda la família Bell-lloc, ben estudiada per J. Fernández Trabal¹⁵⁴⁹. El mercader Guillem I Bell-lloc apareix amb assiduitat al consell a la dècada de 1360 i, en almenys, dues legislatures de la fi del decenni coincidí amb el seu fill Pere III Bell-lloc, el qual, al seu torn, fou conseller juntament amb el seu germà Bernat a la dècada de 1380. Un altre cas de simultaneïtat entre pare i primogènit el trobem entre els comerciants Pere II Benet i Pere III Benet entre aproximadament 1411 i 1421, quan el primer morí (GRÀFIC 7)¹⁵⁵⁰.

Tanmateix, entre l'estament mercantil, més que entre pares i filles, sembla força usual la coincidència entre germans, un detall significatiu i que incideix en la importància de la família nuclear en la participació a la vida pública. En tot cas, un dels exemples més primerencs en aquesta línia apareix amb els germans Berenguer i Guillem Hospital, ambdós comerciants, que en més d'una ocasió ingressaren al consell durant un mateix exercici entre aproximadament 1362 i 1375, quan Berenguer morí; o, posteriorment, Guillem també arribà a coincidir amb el seu nebot Berenguer Hospital II fins al seu darrer any de vida, 1400 (GRÀFIC 23)¹⁵⁵¹. Una cosa similar constatem pels germans cuireters (i ben aviat ascendits a l'esfera comercial) Guillem Bernat i Francesc I Beuda. D'entrada formant part de la mà menor, ocuparen càrrecs de consellers de forma simultània des de finals de la dècada de 1360 i fins a la de 1390, lapse durant el qual, a més d'ascendir tots dos a la mà mitjana pels volts de 1384, a partir com a mínim de 1383 se'ls uní, fins i tot, el primogènit de Francesc I, Francesc II (GRÀFIC 10)¹⁵⁵². També fou força llarga, encara que sense prolongacions posteriors, la coexistència al consell en bastantes legislatures dels germans

¹⁵⁴⁹ J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...* Val a dir que al llarg del treball seguirem sempre la numeració que dona aquest autor pels successius familiars homònims.

¹⁵⁵⁰ Finà al llarg de la primera meitat de l'any: AHG, Gi-06, vol. 178, s.f., 1421/06/07.

¹⁵⁵¹ Quant al traspàs de Berenguer I abans del desembre de 1375: AHG, Gi-07, vol. 53, s.f., 1375/12/08. Guillem morí entre els mesos d'agost i desembre de 1400: AHG, Gi-09, vol. 29, f. 64r-68v, 1400/08/25; AHG, Gi-06, vol. 93, f. 2r, 1400/12/23.

¹⁵⁵² Francesc II premorí al seu pare el maig de 1393 (AHG, Gi-10, vol. 36, F 144v-145r, 1393/06/03). I aquest visqué tres anys més, mentre que Guillem Bernat no finà fins l'any 1408: AHG, Gi-10, vol. 38, f. 12r-v, 1396/10/17; AHG, Gi-10, vol. 52, s.f., 1408/04/04.

comerciants Pere i Nicolau Brugueroles entre aproximadament 1411 i 1430 poc abans que el primer morís¹⁵⁵³.

Tancarem la mostra amb un parell d'exemples excepcionals de coincidència triple (i puntualment quàdruple). D'una banda, tenim el dels tres fills del mercer Pere Anglès, els mercaders Joan I, Nicolau i Jaume. Encara que els dos primers ja haguessin ingressat al consell en ocasions anteriors, en les dècades de 1410 i 1420 coexistiren tots tres germans com a consellers en nombroses legislatures i, l'any 1424, s'hi incorporà el primogènit de Joan I, Joan II¹⁵⁵⁴ (GRÀFIC 4). D'altra banda, hi ha el de la família Portell. Des de la dècada de 1390 es trobaren força cops en un mateix exercici al consell el taverner Guillem Portell i el paraire Narcís Huguet Portell, probablement germans, i coincidiren una mica més endavant Narcís Huguet i el que devia ser un seu nebot, l'escrivà (finalment esdevingut comerciant) Narcís Portell. Després de 1418 i fins l'any 1432, la coincidència fou gairebé ininterrompuda entre l'esmentat Narcís Portell i un altre mercader nebot seu, Antoni Portell (fill d'un Guillem Portell paraire mort força jove)¹⁵⁵⁵. Al mateix temps, en tres exercicis també coincidiren amb el que havia de ser un cosí germà de Narcís, el mercader Joan Huguet Portell, el fill del Narcís Huguet Portell, paraire esmentat abans (GRÀFIC 29).

Vist tot això, i almenys pel que fa a les franges de les mans major i mitjana, tant la flexibilitat consentida en el nombre total de consellers com la coincidència de parents al consell indueixen a pensar que no existien traves excessives per accedir al consell dels vuitanta legislatura rere legislatura. Ras i curt, dins del conjunt d'habitants d'aquests estaments no devia haver-hi gaire competència per fer-se amb una de les places disponibles al consell general i, per tant, no es feia necessari imposar sistemes de rotació o d'alternança. En aquest sentit, doncs, s'entén que la renovació dels contingents de consellers de l'estament major i mitjà s'anés produint de forma gradual al compàs de les pròpies trajectòries vitals dels implicats i de la regeneració interna dels grups familiars, tret de situacions excepcionals derivades, per exemple, de l'emigració o de l'ingrés al braç militar, que implicava l'exclusió automàtica de la comunitat política ciutadana. Potser un darrer

¹⁵⁵³ Ho féu, en tot cas, l'any 1432, exercici en què a més fou nomenat jurat i no acabà el mandat, mentre que Nicolau encara seguia viu l'any 1450: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 29v, 1432/09/03; AHG, Gi-04, vol. 204, f. 110r-111v, 1450/10/04.

¹⁵⁵⁴ Tots tres germans moriren successivament entre 1428 i 1433. Jaume sabem que ja era mort abans del novembre de 1428, Nicolau abans del desembre del mateix any i Joan abans de l'agost de 1433. Per ordre de menció: AHG, Gi-01, vol. 402, s.f., 1428/11/25; AHG, Gi-01, vol. 402, s.f., 1428/12/23; AHG, Gi-02, vol. 175, f. 105v-106v, 1433/09/22.

¹⁵⁵⁵ La simultaneïtat s'aturà justament amb la mort de Narcís Portell a mitjan 1432: AHG, Gi-02, vol. 251a, f. 113r-120v, 1432/03/29; AHG, Gi-08, vol. 29, s.f., 1432/08/30.

indici d'aquesta relativa naturalitat també seria l'absència de protestes entorn als mecanismes de constitució dels aproximadament dos terços del consell de vuitanta membres que corresponien a ciutadans, comerciants, metges i lletrats, i el fet que no s'hi introduïssin canvis fins a la reforma de 1437-1445, quan, com ja hem dit, s'incidí per primer cop en el procediment d'accés al consell per les mans major i mitjana (cap. 2.1.2.1.d.).

Tota una altra cosa havia de succeir amb la mà menor. Tal com s'ha exposat en el capítol anterior, la identitat dels representants d'aquesta franja de la comunitat política i el nombre de places que se'ls reservava al consell es convertí en un dels principals camps de batalla en la sèrie de modificacions introduïdes en aquest organisme durant les dècades de 1370 i de 1380. De fet, fins a 1393 no se'ls reservà definitivament una quota específica i, sobretot, no s'estipularen de manera formal uns mecanismes electorals directament controlats per les corporacions d'ofici. Com es veu en la successió de jurats d'aquesta mà i comentarem més endavant, és possible que amb anterioritat a 1366 prevalgués massa sovint el poder polític de petits comerciants i no pas el dels menestrals de diferents rams. Això no exclou que també se'n documentin força formant part del consell entre, aproximadament, 1345 i 1365. I, a més, no podem descartar que les agrupacions professionals ja tinguessin des de principis del segle XIV un cert paper a l'hora de filtrar consellers, per la qual cosa l'any 1389 tan sols es dotarien de reconeixement legal procediments preexistents¹⁵⁵⁶.

Al capdavall, s'ha estudiat poc l'estructura dels col·lectius d'oficis per les dècades centrals del tres-cents al principat, en general, i a Girona, en particular¹⁵⁵⁷. Davant d'això, per tant, el

¹⁵⁵⁶ Recordem referències de principis de la dècada de 1340 en què ja s'esmenten els jurats acompanyats, no només per un grup vague de consellers, sinó també pels caps dels oficis («capitibus ministeriorum») de la ciutat: cap. 2.1.2.1.

¹⁵⁵⁷ Un altre aspecte que, particularment en el cas de la ciutat de l'Onyar, condiciona qualsevol anàlisi de la plasmació política de les estructures del món del treball és la manca d'un estudi monogràfic del col·lectiu d'artesans de sectors com el tèxtil o la pell i, en especial, de la seva evolució durant el segle XIV. Certament, s'ha constatat la proporció que representaven certs sectors dins de la massa fiscal en les instantànies que ofereixen els registres de col·lecta de les talles de 1360 i de 1388. Quant al primer cas, s'ha dit que els menestrals lligats a la producció de teixits (entre molts altres, paraires, teixidors, filadors, flassaders –l'autor també hi comptabilitza drapers, que hauríem de considerar comerciants) representen un 25% de la població activa, la branca del cuir (sabaters, adobers, bossers, pellissers i força més) un 18,9%, el ram de la construcció un 15,11%, un 11,8% el de l'alimentació (carnissers, taverners, moliners i uns quants més), un 5,9% el del metall i, dins del 10% restant, una petita proporció d'ocupacions lligades a l'administració com ara saigs o advocats, tenint en compte, per una altra part, que també s'inclouen a l'estadística professions jurídiques o mèdiques, a part de mercaders i canviadors que, des del punt de vista sociopolític, no formarien part de la mà menor, sinó de la mitjana: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 65-94. I pel segon any resulten, en línies generals, els mateixos càlculs, és a dir que el sector tèxtil agrupava una quarta part dels contribuents, el del cuir gairebé un 25%, el de la construcció i l'alimentació entorn al 10% cadascun, repartint-se la resta entre el treball dels metalls i oficis ja no pertanyents a la manufactura (C. GUILLERÉ., *Diner, poder i societat...* p.

més raonable seria considerar que la possibilitat que unes determinades persones i no altres esdevinguessin consellers per la mà menor depenia de condicionants prou diversos o que, com a mínim, no es limitaven només a raons familiars o simplement biològiques, tal com fa la impressió sovint per les mans major i mitjana. Intentem veure ara quins podien ser aquests condicionants. Començarem per examinar el que hem considerat indicis del marge de què gaudien els estaments superiors per ingressar al consell general i comprovar si es repeteixen d'alguna forma entre la mà menor, o sigui, la recurrència de determinats individus i les coincidències entre parents.

D'entrada, ja hem apuntat que l'assiduitat a la gran assemblea municipal no era una característica totalment aliena als menestrals o a d'altres membres de la mà menor i que representaven una cinquena part del col·lectiu amb freqüències superiors a les quinze legislatures. Per això hi ha algunes trajectòries realment destacades com la del mercer Francesc I Respart o la de l'especier Miquel II Vilar, respectivament, en la tercera i la tretzena posició del rànquing total de gironins vinculats al consell. Comptat i debatut, des del moment que el primer ocupà una plaça amb només una absència entre 1403 i 1436 i el segon féu el mateix en el lapse 1407-1436 més que habituals eren gairebé fixos del plenari.

En un altre ordre de coses, entre les 16 persones dins de la mà menor que més freqüentaren el consell no identifiquem cap consanguini. Tot i això, és cert que s'arribaren a produir ocasionalment coincidències entre germans. Un dels casos més destacats és el dels bossers Francesc i Pere II Estanyol, que ingressaren al consell força sovint entre aproximadament 1380 i 1400 i de manera simultània en uns 5 exercicis. Encara més rellevant és la coincidència dels germans Francesc i Guillem Muntanya a les dècades de

138). Malgrat tota la informació que s'aporta en els treballs mencionats o la perspectiva evolutiva que ofereixen exhaustives recerques per èpoques posteriors (com ara Xavier TORRES SANS, «De senyors del drap a senyors de la terra: draperia i masoveria en la regió de Girona als segles XVI i XVII», a Rosa CONGOST i Lluís TO (curadors), *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 229-268), no disposem d'indicadors que aclareixin, per exemple, si la producció de teles potser, en comparació amb èpoques posteriors, no ocupava gaire menestrals de la ciutat de Girona abans de finals de la centúria, mentre havien prevalgut com a centres productors viles com Castelló d'Empúries, Banyoles o Camprodon (deixant a part el cas més llunyà de Perpinyà on, segons hem vist, la menestralia ja exercia la pressió suficient abans de 1340 per ser contemplada en les estructures polítiques municipals). D'altra banda, desconeixem fins a quin punt podien haver estat més importants manufactures com la de la pell, sectors professionals una mica distints com l'especieria, o, senzillament, se'ns escapa si la ciutat de l'Onyar, abans del darrer terç del tres-cents, constituïa, en essència, una capital comercial, una plaça mercantil redistribuidora de béns manufacturats elaborats en altres punts de la demarcació. I el que és encara més important pel que ens ocupa en aquest apartat, tampoc sabem amb certesa quines implicacions tenien les confraries d'ofici organitzades entorn a una determinada advocació en el pla polític, és a dir, d'accés en els òrgans de poder municipal al marge de la reglamentació interna a fi de garantir la qualitat de la producció local. Alguns apunts esparsos sobre això darrer a C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 82-87.

1420 i 1430, per bé que no pertanyien al mateix ram en aquest cas, ja que el primer era paraire mentre que el segon barber. Dins del mateix període coexistiren sovint el barber Mateu Nuell i el seu germà Bernat, sabater¹⁵⁵⁸. Un altre exemple seria el dels tres germans Francesc, Pere i Bernat Paratge, tots tres pelleters (encara que el darrer també regentava un hostal), presents al consell entre finals dels 1360 i les acaballes dels 1380 arribant a coincidir Francesc i Bernat, com a mínim, l'any 1383.

Segons hem argumentat, la continuïtat al consell de molts prohoms de la mà major i mitjana, així com la simultaneïtat entre parents, evidencien la relativa facilitat amb què aquests sectors de la ciutat tenien accés al consell general. Com acabem de veure, en els menestrals trobem també certa traça d'aquests fenòmens, si bé la mostra resultant és força més reduïda. En definitiva, a simple vista podrien reunir-se condicions similars a les dues mans principals perquè determinats membres de la menor accedissin de forma recurrent a l'assemblea de vuitanta consellers. Això no obstant, els menestrals i altres artesans que tenien opcions d'ocupar el terç de places del consell reservades al tercer estament constituïen, sens dubte, un contingent numèricament superior a les dues franges superiors. En conseqüència, difícilment les raons per les quals trobem diversos membres de la mà menor en la relació de més assidus a aquest òrgan foren idèntiques a les de ciutadans de les mans major i mitjana. Cal que seguim observant altres aspectes, comptant que la manca d'estudis apuntada ens obliga a plantejar les qüestions que segueixen amb molta cautela

En qualsevol cas, si ens fixem en la professió de les 16 persones més recurrents potser començarem a trobar les primeres pistes per entendre perquè, malgrat les diferències insalvables amb les franges superiors de la comunitat política, hi havia membres de la mà menor relativament assidus a la gran assemblea. En concret, hi comptem fins a 6 apotecaris (Pere Bosc, Cristòfol Castanya, Nicolau Cavalleria, Guillem Pellisser, Joan I Prat i Miquel II Vilar), 3 paraïres (Joan Andreu, Francesc Esteve i Pere Perpinyà), un argenter (Francesc Artau), un mercer (Francesc I Respart), un tintorer (Guillem I Banyils), un sabater (Pere Romeu) i un albadiner (Pere I Vinyes), al marge del cas que no aconseguim precisar de Bernat Nuell i possiblement del notari Jaume Comte.

El predomini de determinats oficis entre els més habituals al consell que es dedueix d'aquestes dades deixa entreveure que en alguns sectors productius la proporció entre

¹⁵⁵⁸ Malgrat això, no disposem de dades suficients per assegurar que Bernat Nuell sempre fou la mateixa persona. A partir d'un cert moment devia ser un fill del mateix Mateu que exercí de cirurgià, per la qual cosa podríem assistir a un exemple de simultaneïtat entre pare i fill que suplantà la de dos germans.

professionals i places reservades (recordem que en els privilegis corresponents no se'n precisava el nombre) afavoria la continuïtat d'uns individus concrets i que, en canvi, en col·lectius més nombrosos s'imposava l'alternança. Així doncs, per tal com la nòmina de mercers, de practicants de l'especieria o d'argenteres coetanis era relativament reduïda al costat d'altres rams que tenien ocupada molta més població i que incorporaven un ventall d'especialitzacions major com els sectors de la pell o de la producció tèxtil, un mercer, un apotecari o un argenter específics podien ser elegits com a consellers amb més freqüència que no pas, per exemple, un teixidor o un blanquer¹⁵⁵⁹.

És clar que el mateix raonament no es podria aplicar als paraires, un col·lectiu també amb molts representants¹⁵⁶⁰. En aquest cas podria ser que la perpetuació d'uns personatges concrets obeís a una progressiva estratificació dins de la manufactura tèxtil en el tombant dels segles XIV i XV i a l'emergència d'uns mestres d'ofici que, controlant cada cop més fases del procés de producció del drap, passaren a dominar les principals estructures organitzatives i es garantiren el protagonisme en la representació al govern municipal¹⁵⁶¹. Com veurem, a més, els ritmes de perpetuació al consell entre menestrals de diferents rams

¹⁵⁵⁹ A tall de referència, val a dir que C. Guilleré comptabilitza 9 especiers a partir del registre de la col·lecta d'una talla l'any 1388: C. GUILLERÉ, «Aspectes de la societat gironina a finals del segle XIV...», a IBID., *Diner, poder i societat...*, p. 141. D'altra banda, entre 1350 i 1400, P. Freixas documenta un total de 18 argenteres a la ciutat de l'Onyar, valor que s'eleva a uns 48 si hi sumem tots els que hi estigueren instal·lats com a mínim una temporada entre 1350 i 1450: P. FREIXAS CAMPS, *L'art gòtic a Girona...*, p. 355-358. No és pas una simple coincidència que a la Barcelona dels segles XIV i XV justament els cirurgians, els especiers i els candelers de cera, a més dels notaris reials i municipals, així com els metges, formessin l'anomenat estament dels artistes, un col·lectiu poc nombrós i amb formació intel·lectual, que es trobava a mig camí entre el comerç i els oficis manuals i que, per tot això, gaudia d'un espai exclusiu de participació en els òrgans de govern de la ciutat: C. VELA AULESA, *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat mitjana. Testaments, família i sociabilitat*, Barcelona: Fundació Noguera, 2007, vol. I, p. 28-29.

¹⁵⁶⁰ Per donar només unes xifres orientatives, en una talla llevada l'any 1388, C. Guilleré identifica 56 paraires (C. GUILLERÉ, «Aspectes de la societat gironina a finals del segle XIV...», a IBID., *Diner, poder i societat...*, p. 142), mentre que en una altra col·lectada l'any 1396, en una relació que inclou fins a 1510 contribuents (1415 descomptant-hi els habitants de les rodalies), se'n documenten gairebé el doble, 108: AMGi, Talles, UI 17414, RG 26643. Per contrast, en el que deu ser un bon indicador de les desigualtats internes del col·lectiu, el grup de co-titulars dels tiradors nous al Monar reial de la ciutat (una de les dues infraestructures per al parament o estesa de draps existents a Girona en aquells anys) es reduïa a una quinzena de membres, als quals se sumaven uns quants tintorers: AHG, Gi-10, vol. 57, s.f., 1414/04/21. Val a dir, finalment, que en un elenc de referències de documentació notarial del període 1442-1453, S. Bernato registra fins a 140 paraires: S. BERNATO, «Artesania i comerç a Girona...», p. 70-71.

¹⁵⁶¹ A falta d'estudis sobre els paraires al principat baixmedieval, vegeu en un balanç de recerques de diferents territoris dels regnes d'Aragó i València com es produí la consolidació, al llarg del segle XV, d'aquesta figura, que esdevingué una mena d'artesà-empresari que controlava el procés complet d'elaboració del drap tot transferint capitals des de l'esfera de la producció a la de la comercialització: Germán NAVARRO ESPINACH, «La política de desarrollo de las manufacturas textiles en la Corona de Aragón», a Lorenzo TANZINI i Sergio TOGNETTI (eds.), *Il governo dell'economia: Italia e Penisola Iberica nel basso Medioevo*, Roma: Viella, 2014, p. 285-308, en especial p. 304-305.

no eren equivalents quan el que es tractava era d'accedir a l'executiu. Amb tot, insistim, a tall de recapitulació, que seria necessari estudiar amb deteniment les plataformes d'associació dels menestrals i les seves dinàmiques internes per refinar hipòtesis d'aquest tenor¹⁵⁶².

Comparades, doncs, les trajectòries entre els prohoms que més freqüentaren el consell general de la ciutat de Girona entre 1345 i 1436, es constata que en qualsevol dels tres estaments en què es dividia la comunitat política local es donaven certes condicions per ser reiteradament conseller i, fins i tot, per romandre a la gran assemblea de forma ininterrompuda des del moment que s'assolia una certa edat i fins als darrers anys de vida. De tota manera, els factors que ho determinaven eren diferents en el cas dels ciutadans opulents de la mà major i dels membres de la mà mitjana respecte de la menestralia.

3.2.2.4. L'edat com a factor d'ingrés al consell

Ara bé, a part del marge per a la repetició en les designacions que diferia segons les mans, la magnitud d'una carrera política a les institucions locals, segons ja hem avançat, també es devia en una proporció força important al moment en què s'iniciava, és a dir, al moment en què per primera vegada s'entrava a formar part del seu òrgan de base. D'acord amb el que ja hem comentat, en plasmar-se per escrit en les ordinacions de 1445, queda palès que els dos principals aspectes valorats en l'entrada en la vida política eren, per descomptat, l'edat, i, així mateix, el matrimoni¹⁵⁶³.

Dins d'aquest marc voldríem valorar quines tendències se seguiren en relació amb l'edat i el fet d'haver contret matrimoni a l'hora de passar a formar part del consell general per primer cop¹⁵⁶⁴. Malauradament, la manca de fonts seriades, en el període que ens ocupa, per conèixer la data de naixement d'una persona ens impedeix preparar una mostra suficientment àmplia d'individus en què s'indiqui la seva edat en el moment de ser consellers per primer cop. Tot i això, ho hem intentat a partir de les referències prou

¹⁵⁶² Un altre aspecte que s'hauria de tenir en compte per explicar la representativitat distinta dels oficis és la qüestió de la jerarquia d'ocupacions i sectors productius dins de la menestralia i que en la mateixa època quedava palesa en escenaris tan il·lustratius de l'estructura social com el protocol seguit en les festivitats cíviques o amb motiu d'entrades reials: M. RAUFAST CHICO, «E vingueren los officios e confraries...», p. 651-686.

¹⁵⁶³ Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13).

¹⁵⁶⁴ Una perspectiva general de la integració dels joves al món dels adults durant l'edat mitjana: Marie-Thérèse LORCIN, «La relève des générations: sociologie, mythes et réalités», *Revista d'Història Medieval*, 5 (1994), p. 13-40.

directes que ens proporcionen els contractes d'al·letament o de dides que s'hagin conservat (en especial per les famílies més pudents) o altres indicacions que contenen certes actes notariais en el moment que un menor, tot anunciant la seva edat exacta o compresa entre un marge de 4 o 5 anys, renunciava als drets inherents a aquesta condició i a la intermediació d'un adult, i actuava amb plena capacitat jurídica. Així, hem aconseguit reconstruir aquesta circumstància per una vintena de gironins que representa un espectre força ampli de franges socials: des d'hereus de grans nissagues ciutadanes fins a descendents de menestrals, passant per fills de comerciants. Al mateix temps, sempre que n'hem tingut notícia, ja que tampoc no hi ha fonts específiques per l'esdeveniment, s'ha consignat la data aproximada en què contragueren matrimoni o, millor dit, en què signaren les esposalles prèvies a la celebració¹⁵⁶⁵.

A la llum del quadre confeït (TAULA 54), s'entreveu que la tònica habitual era incorporar-se al consell entre els 20 i els 30 anys d'edat coincidint amb el període immediatament posterior a pactar i/o celebrar les noces. Tot i això, com succeeix en les dinàmiques de reiteració en aquest òrgan, s'entreveuen patrons una mica distints entre estaments. Així, es percep més precocitat en els descendents de la mà major. I hi ha casos clars com el de Pere III Escala, que amb 17 anys ja havia emparaulat el casament i amb 22 entrava al consell per primer cop en l'exercici de 1419, o els dels també ciutadans Jofre Santmartí, Nicolau II Desvern i Joan Vinyoles que foren cridats pel consell els anys 1367, 1428 i 1383 amb 21, 24 i 19-25 anys, respectivament, i tots també casats o, com a mínim, amb el matrimoni concertat. Al capdavant, doncs, observem que cap d'ells havia assolit la majoria d'edat legal, fixada a la Catalunya de l'època en els 25 anys¹⁵⁶⁶.

Quant a la mà mitjana, es detecten perfils així amb menys freqüència, i la mitjana d'edat s'acosta més a la trentena que no pas a la vintena, tret del que devien constituir veritables excepcions, com ara el mercader Francesc Raset, qui amb tan sols 19 anys fou rebut a la

¹⁵⁶⁵ Pel que fa a la documentació generada pels pactes matrimonials i el fet que no acostumen a precisar la data exacta d'un casament, sinó el moment que s'arranja: Lídia DONAT PÉREZ, Xavier MARCÓ MASFERRER i Pere ORTI GOST, «Els contractes matrimonials a la Catalunya medieval», a Rosa ROS MASSANA (ed.), *Els capítols matrimonials: una font per a la història social*, Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines – Centre de Recerca d'Història Rural (IRH) de la Universitat de Girona, 2010, p. 19-46.

¹⁵⁶⁶ Vegeu sobre els cicles vitals a la Catalunya baixmedieval i el marge que podia existir entre les prescripcions legal i la pràctica des de l'òptica de la documentació testamentària i prenent com a referència un col·lectiu socioprofessional concret: C. VELA AULESA, *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat mitjana...*, vol. I, p. 253-272. Comptem amb reflexions similars per les comunitats rurals del regne de València, on la majoria d'edat legal estava situada als 20 anys, mentre que l'eleigibilitat en l'exercici de càrrecs públics als 25: Antoni FURIÓ, Antoni J. MIRA, Pau VICIANO, «L'entrada en la vida dels joves en el món rural valencià a finals de l'edat mitjana», *Revista d'Història Medieval*, 5 (1994), p. 75-106.

gran assemblea en la legislatura de 1428 havent signat les esposalles uns mesos abans. Finalment, els dos únics exemples de l'estament inferior (el de l'hostaler Joan Cases¹⁵⁶⁷ i el barber Guillem Muntanya¹⁵⁶⁸) suggereixen la possibilitat que entre els menestrals, tal com també es desprèn de la normativa oficialitzada l'any 1445, es tendís a formar part del consell a una edat més avançada, quan ja s'havia assolit la plena consolidació en l'àmbit professional i, fins i tot, un cert reconeixement, cosa que podia no arribar fins a la quarantena. Al marge de tot això, pesen sovint les particularitats de cada trajectòria concreta, com evidencia el notari Bonanat Nadal, el qual, atès que actuà d'escrivà del consell i de la juraderia entre 1373 i 1377 per posteriorment anar a servir a la cancelleria de l'infant Joan i romandre-hi mentre aquest regnà, no esdevingué conseller fins que, ja a les portes de la vellesa, tornà a la ciutat de l'Onyar¹⁵⁶⁹.

Tanmateix, com reconeixiem, la mostra aplegada resulta insuficient per anar més enllà d'observacions com les esbossades. I no és possible valorar bé circumstàncies que de ben segur inflüen en l'edat per ingressar al consell, com ara la independència adquirida per joves de bona família que havien esdevingut orfes de pare ben aviat i, en conseqüència, s'havien convertit ràpidament en els principals representants de la nissaga; sense oblidar, al mateix temps, el fre que suposava per a alguns menestrals novells el fet de treballar a l'ombra d'un progenitor longeu o bé de topar amb moltes dificultats per a una plena emancipació econòmica. De tota manera, el quadre presentat permet certificar la importància de l'edat i el matrimoni per passar a formar part activa de la vida política local. Alhora, torna a posar en relleu la disparitat de condicionants que rodejaven les tres franges de la comunitat política

¹⁵⁶⁷ El periple de formació en el món de la mercaderia de Cases el portà a desplaçar-se fins a l'Alvèrnia (en concret a la població de Montferrand), si bé, a mitjana dècada de 1420, ja havia tornat a Girona i s'havia casat: AHG, Gi-01, vol. 362, s.f., 1414/12/24; AHG, Gi-06, vol. 145, s.f., 1417/11/29; AHG, Gi-09, vol. 56, s.f., 1421/11/18. És esmentat com a hostaler a partir de 1423 i des de llavors, com veurem millor més endavant, participà amb freqüència en l'arrendament d'imposicions municipal amb el mercader que l'acollí abans de sortir del principat, el comerciant Jaume Anglès: AMGi, I.2.1., llig. 3 bis, reg. 2, s.f., 1422/12/27; AHG, Gi-08, vol. 9, s.f., 1424/04/20; AHG, Gi-05, vol. 463, s.f., 1425/08/08; cap. 5.2.2. Per tot això, s'escolaren més de deu anys d'activitat professional abans de fer el salt a la vida política de la ciutat.

¹⁵⁶⁸ Sabem que hagué d'esperar a tenir més de 45 anys per ingressar al consell, tot i que pels volts de 1409 ja s'havia casat i exercia de practicant mèdic acceptant algun aprenent. Però això no fou obstacle per encetar una carrera prou destacada, en comparació amb altres col·legues seus, que el portà a ser jurat per la mà menor en tres ocasions, auditor de comptes i, així mateix, cònsol de l'Hospital Nou: AHG, Gi-06, vol. 121, s.f., 1409/03/22; AHG, Gi-07, vol. 80, s.f., 1415/06/04; TAULA 64.

¹⁵⁶⁹ TAULA 40. Pel que fa al periple de Nadal: AMGi, I.1.1., n. 9, f. 8r-9v, 1378/01/01; AHG, Gi-09, vol. 11, s.f., 1387/06/02; ACA, RP, MR, reg. 392, f. 71r, 1392/08; AHG, Gi-09, vol. 23, f. 51v, 1394/02/07; AHG, Gi-09, vol. 27, f. 36r, 1397/08/20; AHG, Gi-11, vol. 18, f. 103r-104v, 1398/09/25.

Totes les dinàmiques que hem anat constatant al llarg del present apartat no demostren la importància del consell denominat general com a plataforma bàsica del govern municipal de la ciutat i màxim òrgan de representació. De tota manera, deixen entreveure que per a una part de la societat gironina la presència al consell era una qüestió important. Encara que les opcions d'ingressar-hi eren distintes pels prohoms de la mà major o els membres de la mà mitjana respecte dels practicants d'oficis mecànics o de la resta de components de la mà menor, hem documentat força casos de gent que ingressà per primera vegada a l'assemblea de vuitanta membres des de jove; en el cas dels dos estaments superiors fins i tot abans d'haver assolit la majoria d'edat legal situada als 25 i, en general, sempre en funció de les circumstàncies familiars.

Ara bé, només podrem corroborar definitivament el potencial polític del consell si aconseguim sostenir dues qüestions bàsiques. La primera té a veure amb la influència d'aquest organisme en la presa de decisions i la seva posada en pràctica, un tema, tal com ja hem apuntat, molt difícil de discernir sense anàlisis a la menuda i en el temps curt que, fins on permetin les fonts (en essència les actes de les successives sessions celebrades), facin atenció a episodis molt concrets.

El segon gran aspecte, en canvi, pot ser abordat amb més garanties. Es tracta d'avaluar el paper del consell denominat general a l'hora de filtrar l'accés als càrrecs electes. Com hem explicat, l'interès que hi hagué en moltes etapes per controlar la composició del plenari ens convida a pensar que aquest paper era important. Amb tot, cal que demostrem que el consell dels vuitanta actuà realment d'avantsala per a l'exercici de magistratures. En definitiva, hem de veure, per exemple, si l'acumulació d'anys d'experiència al consell es traduïa en l'exercici de més oficis i una assumpció de més tasques en nom de la universitat. Amb aquest propòsit, dedicarem el proper epígraf al mecanisme que permetia projectar-se de l'assemblea a posicions amb atribucions concretes dins de l'aparell polític del municipi.

3.2.3. L'accés a l'executiu i a la resta de magistratures: el rol de les comissions electores

Tal com ja hem descrit, a la ciutat de Girona del període estudiat no existiren més òrgans que el consell denominat general d'una vuitantena de membres (i del qual depenien dues o

tres magistratures) i un executiu format per dos representants de cadascuna de les tres mans que es renovava cada any. Òbviament, la gran diferència numèrica de places entre un organisme i l'altre comportava que l'accés a la juraderia fos molt més restringit. També ho era en la resta de magistratures municipals emanades de la gran assemblea i que actuaven de corretges de transmissió en esferes concretes en què el municipi tenia incidència, com ara, certs aspectes urbanístics (la dupla de sobreposats de les obres), el control de l'activitat comercial i manufacturera (el mostassaf) i, sobretot, en la fiscalitat i finances municipals (d'on en resultaven els oïdors de comptes i, és clar, tota l'administració articulada al voltant de la hisenda local)¹⁵⁷⁰.

Fos com fos, partim de la premissa que la plataforma des d'on s'aconseguia ingressar a la majoria de magistratures era el propi consell. Tot apunta que haver-hi accedit amb anterioritat resultava imprescindible per fer el salt al col·legi de jurats o a la resta de càrrecs. D'aquí que imaginem un flux regular de persones a dos nivells. D'una banda, gironins (és a dir residents a la ciutat i pertanyents a la contribució) que passaven a formar part de la vuitantena de membres del consell en un any concret, que podien repetir-hi amb posterioritat i que l'acabaven abandonant pel motiu que fos. D'altra banda, certs consellers que, després d'una espera més o menys llarga, eren cridats a assumir responsabilitats majors i a ocupar alguna de les magistratures, que ho feien en una ocasió o en diverses i que, finalment, també acabaven desapareixent de l'arena política per una o altra raó. Segons hem explicat, el ritme d'alternança entre individus era superior dins del col·lectiu de mestres de determinats oficis o d'altres professionals que no pas en els segments més distingits de la comunitat urbana. Tot i això, sempre existí aquest doble circuit: més accessible i inclúsiu el que afectava el consell que no pas el tocant a les magistratures.

En el present apartat analitzarem com es produïa el transvasament entre ambdues esferes al llarg de l'etapa que ens ocupa. Per això centrarem l'atenció, d'entrada, en la possible existència d'uns requisits per optar a elevar-se entre el conjunt de simples consellers i en la naturalesa dels filtres en l'accés a les magistratures i singularment a l'executiu; indestriables dels mecanisme electorals institucionalitzats a partir de l'any 1345 i vigents, tret dels canvis temporals de les dècades de 1370 i 1380, fins l'any 1436.

La teoria política o saviesa popular subjacent al sistema no era pas gaire rebuscada. El narrador de la *Doctrina Compendiosa*, en una de les disquisicions sobre les qualitats que

¹⁵⁷⁰ Recordem que la prosopografia dels auditors de comptes s'inclou amb la resta d'oficis vinculats a l'administració financera, és a dir, a cap. 4.3.

havien de posseir els rectors de la cosa pública i quins perfils s'hi ajustaven millor, sentenciava que per exercir l'ofici de regidor «no tots aquells qui s'hi affaiten deuen ésser rebuts». El frare anònim, en un to que ressonava igual que el del cèlebre menoret Francesc Eiximenis, continuava dient que només hi podien optar «aquells qui no tant solament sàpien e puxen versemblant aprofitar en la cosa pública, ans encara que lurs persones, paraules e obres sien tals que apareguen honorables e denoten quanta és la ciutat e lur offici», perquè, al capdavall, l'element fonamental en joc era «la dignitat de l'offici» i, per tant, calia evitar persones que suposessin «menyspreu e escarn, a minva de la ciutat»¹⁵⁷¹. D'acord amb això, el tret que sense discussió havien d'acreditar els candidats a les principals magistratures com la de jurat era la seva honorabilitat i la capacitat per no comprometre tant el prestigi indestruïble del càrrec com de la pròpia comunitat. Alhora, es donava per descomptat que no tothom reunia aquestes condicions.

Anant al terreny pràctic, però, quan i en quines circumstàncies se suposava consolidada l'honorabilitat requerida? Tal com hem procurat mostrar, una edat mínima i normalment també l'estat civil de casat eren exigits o molt valorats per entrar a formar part de les institucions de govern local a través de la incorporació al consell general. A falta de més referents formals que les ordinacions de 1445, poca cosa pot afegir-se als requisits addicionals per accedir als diversos càrrecs electes, singularment el de jurat¹⁵⁷². Així, tan sols s'hi remarca la necessitat de ser natural de la ciutat o demostrar-hi un mínim de 10 anys de residència. Ambdós elements, edat (amb o sense matrimoni) i ciutadania, redunden en lògiques prou comprensibles. És possible que amb mesures d'aquesta mena es volgués evitar l'entrada immediata de nouvinguts a les posicions més decisives del govern municipal. De tota manera, la pròpia dinàmica de participació en la política local devia marcar els temps: si no se n'era natural, sense un període llarg d'aclimatació a la comunitat resultava improbable teixir els contactes i acumular avals suficients, en definitiva, el capital social necessari per arrencar el vol en la carrera política¹⁵⁷³.

¹⁵⁷¹ Vegeu, així mateix, com eren descrits els regidors municipals per Eiximenis, dels quals, a més d'amor pel bé comú i aptitud contrastada, també s'havia de valorar que tinguessin certs nivells de riquesa per evitar ser corromputs amb massa facilitat: P. VERDÉS PIJUAN, «La teoría del gasto público en la Corona de Aragón...», p. 85-88.

¹⁵⁷² Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13).

¹⁵⁷³ És en aquest termes que, sense anar més lluny, J. Fernández Trabal descriu la trajectòria ascendent de Guillem I Bell-lloc a la mateixa ciutat de Girona: «l'essencial de la carrera política de qualsevol aspirant era agradar i guanyar suports»: J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...* p. 117-118. En una línia similar s'expressa E. Crusellas a propòsit de l'accés de mercaders en l'organigrama del govern municipal de la ciutat de València: E. CRUSELLES GÓMEZ, *Los mercaderes de Valencia...*, p. 300.

D'aquests aspectes més aviat informals vegem-ne la concreció en uns mecanismes força ben regulats. D'acord amb el que ja hem dit, al llarg del període que ens ocupa, el procediment electoral bàsic es corresponia amb l'acte del dia 1 de gener, és a dir, en primer terme, consistia en la selecció duta a terme per part dels regidors sortints de la vuitantena de membres del nou consell constituent. Aquests nous membres, sempre reunits de forma separada per mans, nomenaven una comissió electora de 6 membres que designaria els diversos magistrats començant pels sis jurats. En conseqüència, entre la figura de simple conseller i la de jurat o altres càrrecs electes d'estricta renovació anual exercia d'intermediari un equip d'electors conformat per dos representants de cadascuna de les tres mans. Dit d'una altra manera, *a priori*, no estem davant d'una cooptació absolutament directa d'uns magistrats que nomenaven personalment els seus successors, sinó que hi havia, com a mínim, la intervenció prèvia del consell general; en teoria, de tot el seu conjunt de membres, a la pràctica, dels que se n'arribessin a reunir el dia 1 de gener.

Per tot això, és important conèixer la identitat d'aquests membres de les comissions i intentar determinar com podien afectar en les designacions finals. Les preguntes que hauríem d'intentar respondre serien les següents. De quin marge discrecional gaudien aquests electors? Hi ha alguna pista sobre com es conformaven les comissions? Tenim indicis abundants que els electors decantaren molt sovint la seva tria d'acord amb criteris suspectes com la proximitat familiar o d'altres afinitats? Arribaren, fins i tot, a autonomenar-se, atès que, de fet, no hi havia cap disposició que impedís explícitament aquesta possibilitat?

Seguint els procediments del treball, ens proposem restituir la llista de comissions electores que se succeïren entre 1345 i 1436, comptant que després d'aquesta legislatura els mecanismes electorals variaren força. En no haver-se conservat l'acta de l'elecció ordinària del dia de ninou per molts anys de la segona meitat del segle XIV, ens és impossible documentar gairebé la meitat de les comissions electores del període seleccionat. I això sense comptar els exercicis en què la tria dels magistrats es dugué a terme amb procediments una mica diferents, és a dir, durant en l'etapa de canvis entre *grosso modo* 1370 i 1390 (TAULA 36). Ben mirat, abans de 1390 tan sols s'ha pogut completar la reconstrucció per 3 anys i, amb posterioritat, segueixen havent-hi llacunes importants fins aproximadament 1410. Malgrat això, intentarem formular algunes hipòtesis a partir de les legislatures en què tenim constància dels qui reberen l'encàrrec de realitzar nomenaments

tot comparant-los, per exemple, amb els equips de jurats cessionaris i, alhora, amb els que integraren el nou col·legi en la legislatura que aleshores s'encetava (TAULA 35).

Atesa la poca informació que en tenim o les circumstàncies especials de força exercicis anteriors a 1390, començarem l'anàlisi directament pels d'aquest decenni. El primer que constatem en confrontar els equips d'electors amb els governs que resultaven de la seva tria és l'existència de diverses coincidències entre consanguinis formant part d'un grup i l'altre. Així, per exemple, Bernat I Sitjar fou elector l'any 1389 i acabà essent jurat el seu fill homònim, Bernat II Sitjar, cosa que es repetí l'any 1392 essent Pere I Sunyer elector i el seu nebot Pere Guillem I Sunyer finalment jurat. Així mateix, l'any 1425, el mercader Jaume Anglès actuà d'elector i el seu germà Joan I Anglès sortí escollit regidor i, seguint dins del mateix grup familiar, l'any 1427 es repetí el fenomen entre Nicolau Anglès, el tercer germà, i el Jaume que acabem d'esmentar. En una altra família, la dels germans tintorers Nicolau i Pere I Banyils, l'alternança resulta encara més significativa, ja que ambdós germans, per l'ordre en què els hem mencionat, foren jurats en dues legislatures seguides, les de 1430 i 1431: en la primera Pere havia estat elector i en la segona ho havia estat Nicolau, ocupacions en què tornarien a alternar-se els anys consecutius de 1432 i 1433¹⁵⁷⁴. Finalment, cal assenyalar un cas de 1436 en què fou elector el ciutadà honrat Bernat III Miquel i s'introduí entre els regidors per la mà major el seu oncle Narcís¹⁵⁷⁵.

En d'altres moments, en canvi, el que s'observa és que foren nomenats electors unes quantes de les persones que en el mateix acte de l'1 de gener havien abandonat l'executiu i s'havien tornat a incorporar immediatament al consell general (TAULES 35 i 36). Per exemple, l'any 1417 havien estat jurats els ciutadans Francesc II Santceloni i Pere III Desvern, els mercaders Nicolau Anglès i Pere II Benet i els paraires Guillem Arnau i Jaume Ferrer i, de cara a l'elecció dels nous edils de 1418, esdevingueren electors tres d'ells, Nicolau Anglès, Guillem Arnau i Jaume Ferrer. Semblantment, l'any 1420 foren jurats el ciutadà honrat Joan Sarriera, el doctor en lleis Francesc Serra, els comerciants Ramon Raset i Nicolau Vinyoles, l'apotecari Guillem Pellisser i el paraire Bartomeu Agustí, i en l'elecció pel curs següent Nicolau Vinyoles i Guillem Pellisser exerciren d'electors, mentre que l'any 1422 foren jurats els ciutadans Pere I Miró i Arnau Camós, els mercaders Pere Tortosa i Jaume Anglès, el paraire Joan Andreu i l'escrivà Antoni Coll i, en el moment de triar la comissió electora per l'any 1423, reaparegueren Pere I Miró, Arnau Camós, Jaume Anglès i

¹⁵⁷⁴ La repetició no tingué aleshores conseqüències immediates en la conformació de l'executiu, per bé que l'any 1433, sent Nicolau elector, nomenà el seu germà Pere en la tríade d'oidors de comptes.

¹⁵⁷⁵ Vegeu per totes les famílies comentades: GRÀFICS 4, 6, 27, 39, 40.

Joan Andreu. Una darrera manifestació d'això mateix té lloc entre els anys 1434 i 1435, quan en el primer foren jurats el doctor en lleis Francesc Serra i el ciutadà honrat Joan Gornall, els mercaders Ferrer I de Comelles i Antoni Portell i el cirurgià Guillem Muntanya i el tintorer Nicolau Banyils, i s'integraren a la comissió amb vista al següent curs Joan Gornall, Ferrer I de Comelles i Guillem Muntanya.

Si ampliem la comparació entre electors i jurats a la resta de magistratures que s'ocupaven seguint els procediments electorals del dia 1 de gener, és a dir, amb els sobreposats de les obres i els «rebedors» de comptes, augmenten els exemples en la mateixa línia i acaben apareixent autonomenaments (TAULES 37 i 44). Així, en primer lloc pel que fa al càrrec vinculat a aspectes urbanístics, veiem que l'any 1419 Francesc II Santceloni actuà com a elector i fou designat el seu fill Francesc II com a sobreposat, igual com feren l'any 1430 Pere I Terrades amb el seu fill Francesc, i el mateix Pere I, l'any 1433, amb el seu nebot Joan, un vincle de què es beneficià també Joan II Anglès l'any 1428 quan el seu oncle Nicolau havia estat elector. Però és que, fins i tot, constatem que l'any 1418 Joan Sarriera formava part de la comissió electora i fou escollit ell mateix com a sobreposat, cosa que es repetí l'any 1421 amb el mercader Nicolau Vinyoles, i els 1427, 1429 i 1434, respectivament, amb els també mercaders Pere Brugueroles, Joan Cavalleria i Ramon I Medir¹⁵⁷⁶.

A propòsit dels auditors de comptes, també trobem tant designacions de parents com dels propis electors. En aquest sentit, l'any 1433 fou membre de la comissió electora Jaume Anglès i el seu germà Nicolau resultà investit auditor de comptes, cosa que tornà a succeir l'any 1433 entre Nicolau Banyils i el seu germà Pere I. Semblantment, el jurista Ramon de la Via, sent elector l'any 1392, participà en la tria del seu nebot Narcís de la Via com a «rebedor», una relació idèntica a l'existent entre Antoni Portell i Narcís Portell, oncle del primer, si bé a la inversa, ja que fou Antoni l'elector i Narcís el nomenat. Els exemples d'autonomenaments ens els brinden Jaume I Marcó i el mercader Guillem Hospital l'any 1362 (resultant aquí casos simultanis, ja que tots dos foren, alhora, primer electors i posteriorment oïdors), l'especier Miquel II Vilar l'any 1412, els ciutadans Pere I Terrades i Joan Medir els anys 1421 i 1422, respectivament, i, en darrer terme, l'apotecari Cristòfol Castanya l'any 1427¹⁵⁷⁷.

¹⁵⁷⁶ Vegeu GRÀFICS 4, 30 i 38.

¹⁵⁷⁷ Vegeu GRÀFICS 6, 14 i 29.

I tot això al marge del que hauríem de considerar autèntics especialistes en les comissions electores de principis del quatre-cents, com ara el patrici Pere I Miró, que en formà part en 8 legislatures de 1411, 1412, 1419, 1423, 1425, 1426, 1427 i 1429 (i, amb tot, només arribant a l'executiu les legislatures de 1413, 1422 i 1428), el també patrici Pere I Terrades, que fou elector els anys 1411, 1421, 1422, 1425, 1426, 1430 i 1433 (mentre que jurat i, en aquest cas sí que prou sovint, els anys 1401, 1402, 1418, 1423, 1427 i 1431) i, així mateix, els germans Anglès, dels quals Nicolau, Jaume o Joan I integraren la comissió els anys 1418, 1419, 1423, 1425, 1426, 1427, 1428 (accedint algun d'ells a l'executiu els anys 1415, 1416, 1417, 1422, 1425 i 1427). Finalment, mereix una menció a part l'especier Miquel II Vilar, que actuà d'elector per la mà menor 1412, 1419, 1422, 1423, 1426, 1427, 1432 i 1435. Per bé que, com veurem, només arribà a la juraderia els anys 1414 i 1440, es convertí en el clavari de les impositions per antonomàsia del període, cosa que ens faria sospitar que, donada la seva important tasca en la hisenda municipal, era considerat un home de plena confiança per vigilar també de prop qui entrava a la cúpula del govern¹⁵⁷⁸.

Comptat i debatut, cal que prenguem nota de tots els noms que acabem d'esmentar: ens hi tornarem a referir quan assagem de reconstruir els grups dominants en l'arena política de principis del segle XV (cap. 6.1.). Ara, però, hem d'insistir que la mostra reunida de comissions electores deixa massa descobert el primer terç del període analitzat. Per això, no tenim cap garantia que els exemples trets a col·lació no representin pas una dinàmica general, sinó solament un percentatge molt concret del global de situacions. De tota manera, proporcions a banda, ho hem vist en prou legislatures com per no considerar-ho un fet aïllat. Per tant, cal concloure que els mecanismes electorals emprats a Girona entre mitjan segle XIV i mitjan segle XV, o com a mínim, a la primera meitat d'aquesta segona centúria, deixaren via lliure al nepotisme o, fins i tot, als autonomenaments, sobretot en la confecció de les comissions electores dels nous magistrats i igualment, de vegades, en les mateixes tries fetes pels responsables de les designacions el primer dia de gener.

La constatació, tanmateix, no ens hauria de portar a l'extrem de qualificar el sistema d'absolutament corromput en benefici d'una minoria distingida. D'entrada, perquè, entre els casos citats, trobem prohoms de la mà major, però també mercaders i, fins i tot, algunes famílies de la mà menor. Alhora, perquè no disposem de cap indici que determinades magistratures com la de sobreposat o la d'auditor fossin cada any objecte d'una disputa aferrissada entre molts candidats (és clar que devia ser molt més difícil de resistir-se a

¹⁵⁷⁸ Vegeu per Miró, Terrades, Anglès i Vilar: TAULA 64.

l'honorabilitat implícita al càrrec de jurat). Per consegüent, el fet que sortís escollida una persona per algun d'aquests càrrecs que era parent directe o coincidia exactament amb un dels membres de les comissions electores potser no topava en tots els casos amb el rebuig frontal de la resta de veïns¹⁵⁷⁹.

Per una altra banda, és cert que l'etapa en què es concentren la majoria de casos citats, és a dir, aproximadament el lapse 1415-1435, desembocà en les reformes impulsades, a partir de de 1436, pel governador general de Catalunya i la reina Maria de Castella com a lloctinent del Magnànim, en virtut de les quals s'introduïren filtres eficaços per reduir el protagonisme que havien acaparat fins llavors els regidors cessants a l'hora de constituir el nou consell. Tot i això, superada la difícil conjuntura del tombant del tres-cents al quatre-cents i abans de la implantació d'aquestes novetats de 1436, és a dir entre pràcticament 1410 i aquest darrer any, no hi ha mostres de grans tensions en els òrgans polítics de la ciutat de l'Onyar, tal com s'hauria d'esperar, si pràctiques com les que comentem fossin absolutament injurioses i l'esca de conflictes reiterats. En rigor, no devia tractar-se ni d'una cosa ni de l'altra. I, al capdavant, cal valorar sempre el funcionament de tots aquests mecanismes polítics des de l'òptica de complexes xarxes i de jocs d'aliances amplis que conflüen en la cerimònia de renovació de magistratures del dia 1 de gener, però que estaven en marxa al llarg de tot el curs polític i de períodes més llargs, assumint ajustos i reequilibris constants.

De fet, a través de l'anàlisi dels electors només hem pogut entreveure alguns aspectes que incidien en les eleccions de càrrecs de renovació anual. Ens falta, però, l'estudi concret dels finalment designats, peces fonamentals del conjunt del procés i que, en realitat, el doten de sentit. Per això, dedicarem els propers apartats a una revisió més detinguda de les persones que ocuparen efectivament tots els càrrecs que giraven entorn del consell general. En primer terme, ens fixarem en el col·legi de sis jurats i, a continuació, en la dupla de sobreposats de les obres, en el mostassaf i en l'equip directiu de l'Hospital Nou. Com ja hem dit, reservarem per a un proper capítol els oficis tocants a la hisenda dependent

¹⁵⁷⁹ En general, malgrat que no han estat seguides de treball empíric suficient i requereixin molts matisos, són útils pel que aquí s'intenta plantejar reflexions com les de S. Reynolds sobre el caràcter eminentment estratificat de la societat medieval i la necessitat d'evitar algunes presumpcions que enterboleixen massa sovint l'anàlisi del comportament dels grups dominants en l'àmbit local: Susan REYNOLDS, «Medieval urban history and the history of political thought», *Urban History Yearbook*, 9 (1982), p. 14-23. Òbviament, això no ha de fer caure en la postura oposada de limitar-se, davant de la incapacitat d'interpretar els fets segons els paràmetres i valors dels contemporanis, a considerar inherent al sistema (i, així, autojustificat) qualsevol abús. Vegeu en aquest últim sentit: Stephen RIGBY, «Urban "Oligarchy" in Late Medieval England», a J. A. THOMSON (ed.), *Towns and Townspeople...*, p. 62-86, en especial, p. 63-70; P. VICIANO, *Regir la cosa pública...*, p. 62.

d'aquesta administració i, així mateix, moltes de les ocupacions temporals que anaren sorgint des de mitjan tres-cents.

3.2.4. La presència en els successius col·legis de jurats

Abans d'introduir-nos en l'examen dels gironins que arribaren a exercir el càrrec de jurat en alguna legislatura durant el període comprès entre 1345 i 1436, cal fer alguns aclariments previs en relació amb les fonts i dades disponibles, així com de determinats criteris adoptats a l'hora d'analitzar el material aplegat.

3.2.4.1. Consideracions preliminars

Cal remarcar, en primer terme, que centrarem l'atenció en els corresponents perfils i trajectòries en relació únicament amb l'executiu, és a dir, en cas que hi entressin en més d'una ocasió, com transcorrien les reiteracions. Però sense considerar la possibilitat que exercissin d'altres magistratures com la de sobreposat o mostassaf durant la mateixa etapa. De tota manera, donada la dependència recíproca del consell de vuitanta membres i de la cúpula del govern i l'existència dels dos circuits de renovació dels seus membres a què abans ens referíem, sí que tendirem a valorar la presència prèvia o simultània al consell.

Val a dir, alhora, que la comparació entre els membres d'ambdós òrgans no sempre resultarà prou equilibrada. I és que les fonts ens han permès reconstruir la relació pràcticament completa del col·legi de jurats durant el lapse que ens interessa, per contrast amb el consell general o altres càrrecs que en depenien (TAULES 34 i 35)¹⁵⁸⁰. En tot cas, ens centrarem concretament en les legislatures compreses entre els anys 1345 i 1436, moment a partir del qual, com ja hem comentat, es modificaren aspectes importants del sistema electoral. Així mateix, s'ha de fer esment a uns pocs exercicis una mica excepcionals en què la llista aparenta ser incompleta. En tres ocasions hem pogut documentar només 5 dels 6 jurats (l'any 1384 i una breu legislatura de les acaballes de 1402) o tan sols 4 (l'any 1405).

¹⁵⁸⁰ Encara que ni molt menys s'han conservat les actes de l'elecció de càrrecs de l'1 de gener de cada any, hem diposat de força vies alternatives per documentar els membres de l'executiu, sobretot si es compara amb les dificultats que, segons comentarem, presenten altres oficis de menor importància. En cas de no disposar de la documentació del dia de ninou, hem prioritzat els apunts comptables que certificaven el pagament dels salaris que corresponien a cadascun dels sis magistrats i, en darrer terme, hem fet ús de mencions més esporàdiques en contractes de negocis diversos del municipi.

Per contra, en dos altres moments, en concret els cursos de 1407 i de 1415, el que succí és que amb tota probabilitat es nomenaren únicament 5 regidors¹⁵⁸¹.

El fet de cenyir-nos a un període limitat en el temps implica de vegades establir cesures arbitràries a algunes trajectòries iniciades abans de la primera data extrema o que continuaren més enllà de la darrera, d'aquí la deformació ja assenyalada de les dades corresponents als individus que es troben tant al tram inicial com final de la panoràmica seleccionada. Com dèiem, a més, la completesa de la informació sobre la principal magistratura del govern municipal respecte de la que tenim quant als membres del consell o, tal com també veurem, pel que fa a d'altres oficis comporta que el coneixement d'alguns periples quedi una mica descompensat¹⁵⁸².

En qualsevol cas, de moment, ens fixarem en el col·lectiu que en un moment o l'altre arribà a formar part de l'equip de 6 jurats. Primer els analitzarem de forma individual per determinar-ne diversos trets i, posteriorment, els classificarem per grups de consanguinis. Encetarem la panoràmica individual fent atenció a una característica bàsica, el segment de la comunitat política a què pertanyia cadascú. A continuació, examinarem la professió exercida. De tota manera, hem d'insistir que una determinada ocupació professional només marcava veritables distincions dins del tercer estament o mà menor¹⁵⁸³. Per contrast, com és sabut, molts dels prohoms de la mà major no practicaven cap ofici concret, excepte uns quants que eren juristes reconeguts i uns pocs que es dedicaven al comerç de forma més o menys activa. Pel que fa a la mà mitjana, la gran majoria eren comerciants, a banda d'alguns titulats en lleis i medicina i uns pocs notaris¹⁵⁸⁴.

¹⁵⁸¹ En el cas de 1407, tenim constància de la renúncia explícita de Jaspert Malarç, el que hauria hagut de ser un dels dos jurats de la mà major: AMGi, Urbanisme i obres, reg.11675, f 1r, 1407.

¹⁵⁸² Amb això volem dir que és possible que constatem que una persona ocupà més cops el càrrec de jurat que el de conseller o que, d'altra banda, registrem que ostentà ocupacions secundàries com la de sobreposat de les obres o la de mostassaf.

¹⁵⁸³ Això no obstant, tradicionalment s'han usat les anomenades categories socioprofessionals (en el sentit de grups d'individus que exerceixen una mateixa professió –manual, comercial o liberal– amb independència de poder comptar amb altres fonts de renda) per a l'anàlisi de la participació de la societat local en les estructures del seu propi regiment. Vegeu en aquest sentit un treball clàssic com ara Albert RIGAUDIÈRE, «Hiérarchie socio-professionnelle et gestion municipale...», p. 167-214; així com altres aplicacions en àmbit català com ara: C.E. DUFOURQ, «“Hornats”, “mercaders” et autres...», p. 1361-1393, M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi...*, p. 590-619; i una justament tocant a la ciutat de Girona pel període 1323-1380: C. GUILLERÉ, *Diner poder i societat...*, p. 67-87.

¹⁵⁸⁴ Recordem 0.1.3.

3.2.4.2. Els ciutadans més recurrents a l'executiu: adscripció estamental i professional

Fetes aquestes consideracions prèvies, constatem el següent entre els anys 1345 i 1436. Amb el benentès que alguns equips foren renovats abans d'expirar un any sencer o es prolongaren per més temps, estem al davant de 104 mandats i, per tant, el que equivaldria a 618 càrrecs individuals (tenint en compte les 5 excepcions ja esmentades en què el col·legi de sis representants no es constituí sencer). Així, fins a 70 gironins diferents foren investits jurats en 3 legislatures o més, xifra que s'eleva a 330 persones si considerem tots els individus que en almenys una ocasió accediren a l'executiu. Centrant-nos només en el segment superior de recurrència que fixem en les tres repeticions o més (és a dir un 21,2 % del col·lectiu complet), veiem que 41 persones foren regidors tres vegades, 19 quatre vegades, 6 cinc vegades, 3 sis vegades i tan sols 1 set vegades (TAULA 57)¹⁵⁸⁵.

En relació a la pertinença a les **diverses mans** entre aquests 70 individus més assidus, notem que 25 eren de la major (35,71% del total), 25 de la mitjana (35,71%), 14 de la menor (20%) i 6 (8,57%) que ascendiren de la menor a la mitjana al llarg de la seva vida (TAULA 58). Així doncs, igual que entre les 65 persones que formaren part del consell general amb més freqüència, tampoc no hi ha una desproporció excessiva a favor dels prohoms més distingits. Ben mirat, en relació amb el col·legi de jurats, els percentatges encara resulten més equilibrats que en la nòmina de consellers més recurrents (com hem vist, 43,08%, 32,31% i 24,62 %, respectivament). A la llum d'aquestes xifres, doncs, no es pot afirmar que un estrat social específic presenti la reiteració de càrrecs en la cúpula del govern municipal com a tret genuí. És lícit qüestionar-nos si tots els membres del col·legi de jurats incidien en igualtat de condicions en el rumb de la política local. Així i tot, com a mínim en termes de representativitat i de presència nominal, l'assiduitat de certs personatges en l'exercici de la principal magistratura del govern local no estava condicionada per l'adscripció a un estament concret de la comunitat política.

Sigui com sigui, passem a veure de manera detallada cadascun dels casos al·ludits amb un mínim de 3 càrrecs com a jurat (TAULA 56). El primer lloc en el **rànquing** entre els únics 10 gironins que foren edils entre 5 i 7 moments distints l'ocupa el jurista Ramon de la Via,

¹⁵⁸⁵ Val a dir que, per bé que els càlculs realitzats no siguin exactament els mateixos ja que no fixen un mínim de repeticions i l'anàlisi també inclou els individus que foren regidors tan sols una vegada (allí representant un 50% del global, mentre que a Girona un 78,8%), M. Turull detecta uns nivells de concentració del càrrec de paer (regidor) similars per la vila de Cervera entre 1350 i 1395 i no considera que siguin gaire elevats, sinó que «més aviat caldria interpretar fins i tot una distribució del càrrec de paer relativament important»: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi...*, p. 613-616.

seguit pel patrici Pere I Terrades i per dos homes del món del comerç, el mercader Francesc Trilla i el canviador Ramon I Medir. A continuació vénen altre cop tres ciutadans de la mà major, Joan Sarriera, Lluís Estruç i Guillem II Sunyer, així com els casos una mica particulars dels germans Berenguer II Hospital i Guillem Hospital (ambdós comerciants i pertanyents d'entrada a la mà menor, encara que a la llarga ascendits a la mitjana) i del paraire Guillem Arnau.

Pel que fa, finalment, als 58 individus amb 4 o 3 càrrecs distingim entre 16 ciutadans de l'estament superior sense dedicació professional concreta i adscrits a l'estament superior¹⁵⁸⁶; 24 mercaders més o menys actius que quedaven inclosos dins de la mà mitjana¹⁵⁸⁷; 6 juristes¹⁵⁸⁸; a més de 12 menestrals que pertanyien a la mà menor: 2 cuireters¹⁵⁸⁹, 2 paraïres¹⁵⁹⁰, 3 apotecaris i un barber, un sastre, un pellisser i un mercer¹⁵⁹¹.

Una altra dada que també caldria assenyalar és la **cronologia** de les trajectòries a la juraderia. Tornem a prendre com a referència únicament les 70 persones amb 3 mandats o més. Si tracem una divisòria a l'any 1400, que equivaldria aproximadament a la meitat de la centúria que ens ocupa, veiem que 46 completaren la major part del seu periple abans d'aquesta data i, en canvi, només 24 després; al marge de carreres com les de Joan Sarriera, Andreu Figuera, Guillem Arnau, Pere II Bordils, que discorregueren ben bé en el tombant del segle XIV al XV. Això indica que a la segona meitat del tres-cents la principal magistratura i, per extensió, el govern municipal, estigué en mans d'un nombre més reduït de persones respecte de la primera meitat de la centúria posterior? Ho valorarem més endavant (cap. 6.1.).

¹⁵⁸⁶ Es tracta de Pere I Sunyer, Bernat II Estruç, Pere I Bordils –malgrat ser denominat sovint draper–, Pere II Desvern, Francesc Santdionís, Francesc I Segurioles, Ramon I de Bóixols, Narcís Miquel, Ramon I Sampsó, Pere I Escala, Francesc I Santceloni i el seu fill Francesc II Santceloni, Pere II Bordils, Berenguer I Sarriera, Ramon I Sitjar i Pere I Miró.

¹⁵⁸⁷ Ens referim a Guillem I Castell, Jaume I Marcó, Joan Marcó, Pere Brugueroles, Bernat Teixidor, Berenguer III Hospital, Joan Medir, Guillem Queixàs, Pere Tortosa de Queixàs, Pere II Tortosa, Jaume Anglès, Guillem I Bell-lloc, Pere II Bell-lloc, Pere II Ferrer, Francesc Pabia, Bernat Ribot, Bonanat I Cerir, Pere III Domingo, Guillem II Guic, Bernat Llémena, Pere III Trilla, Pere Berenguer Joan Moles, Pere Perpinyà i Nicolau Puig.

¹⁵⁸⁸ Són, en concret, Joan Savall, Guillem I Domenja, el seu fill Guillem II Domenja, Pere Prat, Francesc I Serra i el seu fill Francesc II Serra.

¹⁵⁸⁹ Els germans Francesc i Guillem Bernat Beuda, encara que, a la pràctica, comerciants i que, allora, ascendiren de la mà menor a la mitjana al llarg de la seva vida: vegeu 6.1.

¹⁵⁹⁰ Pere Ginesta i Francesc Esteve.

¹⁵⁹¹ Entre els especiers: Joan I Prat (que s'acabà definint mercader), Cristòfol Castanya i Guillem Pellisser. Quant al barber: Guillem Muntanya. El sastre era Andreu Figuera, el pellisser, Miquel I Vilar i el mercer, Francesc I Respart.

En un altre ordre de coses, tal com queda palès en la relació de persones que més vegades accediren a l'executiu, el **perfil professional** realment no es diversifica fins que no ens endinsem en l'estament inferior de la comunitat política. No debades, com hem anat repetint, és l'única franja on l'ocupació constituí un cert criteri per regular l'accés a les estructures de govern. D'entrada, quant a les mans major i mitjana, tal com hem vist, només es distingeixen tres o quatre perfils distintes: els membres de famílies patrícies sense dedicació professional específica, altres amb formació acadèmica universitària orientada al dret o a la medicina, comerciants i, en darrer terme, algun notari (tot i que, en general, els fedataris formaren part, d'entrada, de la mà menor, tal com especificarem).

D'aquesta manera, en l'evolució dels representants de l'estament superior entre 1345 i 1436 veiem que s'alternaren successivament ciutadans sense ocupació amb juristes, sent força més nombrosos els primers. De tota manera, hi ha escasses sèries d'anys (ni es concentren en un període concret) en què no s'hi inclogués un expert en lleis¹⁵⁹². La importància del col·lectiu en els governs municipals ha estat assenyalada per diversos autors¹⁵⁹³. Tot i això, és cert també que no abunden les legislatures en què ambdós prohoms de la mà major fossin juristes. Sense anar més lluny, succeí només en un 8,65% del total de mandats¹⁵⁹⁴. L'excepció en tot això, és a dir, el fet que els jurats de la mà major no fossin ni patricis ni juristes, es troba en el metge reial Guillem Colteller (1374)¹⁵⁹⁵ i el també professional mèdic

¹⁵⁹² De fet, es registren com a molt el trienni 1345-1347 i tres quinquennis excepcionals (1354-1358, 1389-1392, i 1421-1425).

¹⁵⁹³ Sobre el protagonisme que adquiriren els juristes, en especial en terrenys com el del desenvolupament de la potestat normativa progressivament adquirida pel municipi: Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, «La jurisdicción municipal en Cataluña y los juristas de Barcelona en la Baja Edad Media», a «Faire bans, edictz et statuz»..., p. 331-364. Per un parell de referències clàssiques sobre la transcendència dels experts en lleis en els governs locals del regne de França: René FEDOU, *Les hommes de loi lyonnais à la fin du Moyen Âge. Étude sur les origines de la classe de robe*. Paris: Société d'édition "Les Belles Lettres", 1964; André GOURON, «Le rôle sociale des juristes dans les villes meridionales au Moyen Âge», a *Villes de l'Europe méditerranéenne et de l'Europe occidentale du Moyen Âge au XIX siècle*. actes du colloque de Nice (27-28 mars 1969), Paris: Les Belles Lettres, 1969, p. 55-67.

¹⁵⁹⁴ Ens referim als anys 1348/08-12, 1370, 1375, 1378, 1381, 1395 (ben mirat, un exercici força particular perquè tots dos jurats de la mà mitjana també eren professionals del dret), 1399, 1403 i 1409. Val a dir, a propòsit de la legislatura de 1395, que coincidiren quatre juristes, Guillem Vengut, Ramon Prat, Berenguer Espigoler i Pere Basset, els tres últims, de fet, ben coneguts a l'entorn reial per la relació que hi havia tingut el seu pare, com en el cas de Prat, o per la brillant trajectòria que aleshores tot just estaven iniciat, com ara Espigoler i Basset. Quant a Pere II Prat: cap. 3.2.6.

¹⁵⁹⁵ La figura de Colteller, molt vinculada a les corts de Pere III i de l'infant, posteriorment rei, Joan I, ha estat destacada per la historiografia des de fa molt temps. Vegeu, així, el treball pioner de Josep Mª Roca, «Mestre Guillem Colteller, Metge dels Reys d'Aragó Pere III y Johan I», Quart Congrés de Metges de Llengua Catalana, Girona, 26-28 de juny de 1921, Barcelona, 1922. Alhora, Colteller és abastament documentat en estudis dels professionals de la medicina a la Corona d'Aragó baixmedieval. En el periple que es coneix del metge gironí de 1360 a 1392, s'aporten diverses evidències de la reputació assolida com metge de confiança dels infants Joan i Mata d'Armanyac, els quals li garantiren protecció econòmica, li oferiren avantatges en matèria fiscal i en concursos de creditors, salvaren el seu prestigi, li facilitaren la intermediació amb altes

Patllari Serradell (1405)¹⁵⁹⁶; i, d'altra banda, en tres membres de la família Bordils denominats drapers (Bonanat, el seu fill Pere I i el seu nét Pere II) i dels quals tenim indicis fefaents de la seva activitat¹⁵⁹⁷, així com en Francesc I Santmartí, també presentat com a comerciant de teles durant l'etapa de la seva vida que fou jurat¹⁵⁹⁸.

En contrapartida, en la franja de l'executiu reservada a la mà mitjana s'esbossa una tendència que acabà portant a l'hegemonia completa dels mercaders. De fet, en el còmput global és molt clar el predomini dels comerciants, sempre entesos en un sentit ampli (també

instàncies en profit de familiars seus i, com a favor culminant, el regraciaren amb la jurisdicció del castell i el terme d'Esponellà al bisbat de Girona: Manuel GRAU MONTSERRAT, «Medicina a Besalú (s. XIV): Metges, apotecaris i manescals», *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, any 1982-83 (1984), p. 99-133, en especial p. ;113-114; C. FERRAGUD DOMINGO, *Medicina i promoció social...*, p. 62, 91, 204, 213-15, 218, 287, 288, 297, 326, 328, 345, 397 i 523-526. Podem afegir-hi que Guillem Colteller, l'any 1354, ja percebia una pensió de 20 ll. de l'administració gironina per ser el segon any que es trobava a la ciutat: AMGi, I.1.1., n. 2, f. 56v, 1354/11/08.

¹⁵⁹⁶ El llicenciat en medicina Patllari (o Pal·ladi) Serradell es tracta d'un cas menys conegut que Colteller. Sabem que l'any 1403 es féu amb una carta de franquesa de talla que segurament indica que s'acabava de traslladar a viure a la capital gironina procedent probablement de la vila de Camprodon, d'on almenys eren els seus pares: AMGi, I.1.1., n. 38, f. 28r, 1403/03/10; AHG, Gi-04, vol. 91, s.f., 1426/05/21. El càrrec de jurat que ara ens ocupa i el d'auditor de comptes de 1410 és l'únic que se li coneix, més enllà de formar part del consell i de comissions assessores fins aproximadament 1411. Se li atribueix l'autoria d'un Regiment de pestil·lència: Lluís BATLLE I PRATS, «La biblioteca del mestre Marc Roca, metge de Girona (1427)», a Jacint CORBELLÀ I CORBELLÀ (ed.), *Tercer Congrés d'Història de la Medicina Catalana: Actes*, Barcelona - Lleida, Universitat de Barcelona: Seminari Pere Mata, 1981, vol. 1, p. 11-21, comentari en apèndix "Notícia sobre Pal·ladi Serradell" a p. 21. Vegeu, així mateix, TAULA 44.

¹⁵⁹⁷ Avantpassats directes de Bonanat Bordils, ja identificat com a draper a les fonts, havien estat autoritzats per a la construcció de molins drapers a principis del tres-cents: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vols. I (p. 429), II (p. 352, 408); J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 31. Al mateix temps, Pere I Bordils liderà, juntament amb el seu germà Jaume (qui sap si més actiu, de fet), una societat i un obrador dedicats al comerç de draps amb clientela a la ciutat i a la ruralia gironines i que, amb la mort de Pere, el seu fill homònim repregué, tot i que potser anà deixant de banda amb els anys, amb la qual cosa també va ser denominat draper amb menys freqüència i, per exemple, ja no es consignà aquest ofici en el seu darrer testament: AHG, Gi-01, vol. 78, f. 89v-90r, 1366/05/30; AHG, Gi-01, vol. 210, f. 162r-v, 1378/09/22; AHG, Gi-05, vol. 413, Sf, 1386/01/07; AHG, Gi-09, vol. 14, s.f., 1388/01/24; AHG, Gi-09, vol. 9, s.f., 1386/03/23; AHG, Gi-09, vol. 21, f. 181v-182r, 1393/06/27; AHG, Gi-04, vol. 61, f. 131v-135r, 1421/09/04; GRÀFIC 8.

¹⁵⁹⁸ Segons una trajectòria força similar, els Santmartí també havien estat una família amb tradició en el mercat de teles, tot i que Francesc I Santmartí esdevingué l'últim representant d'aquesta activitat i, alhora, l'abandonà molt probablement coincidint amb l'adquisició de la jurisdicció del castell de Vilobí pels volts de 1368, en una operació financera d'alta volada, i amb el consegüent ascens a l'estament militar. Sobre els antecedents de la família i una menció de Francesc I encara com a draper a la dècada de 1350, abans de perdre aquesta etiqueta professional: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 90, 259-260, 340; AHG, Gi-06, vol. 62, s.f., 1355/02/12; AHG, Gi-01, vol. 78, f. 15r-16r, 1366/05/08. Pel que fa al procés d'adquisició del castell de Vilobí que, igual que altres jurisdiccions similars, va ser objecte de diverses lluitacions fins a la patrimonialització definitiva en benefici de la família que ens ocupa: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 87, 356; J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 97; Josep M. MARQUÈS PLANAGUMÀ, *Uns homes compren per al rei la jurisdicció del poble (1374)*, Vilobí d'Onyar, 1977; ACA, C, reg. 1216, f. 103v, 1368/05/16, Barcelona. Quant a referències pòstumes a la condició de cavaller: AHG, Gi-01, vol. 130, f. 126r, 1383/09/16; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1384/02/10.

hi incloem els canviadors o titulars de les taules de canvi que s'obriren a Girona a les dècades centrals dels segle XIV) i sense tenir en compte possibles línies d'especialització (no sembla, en suma, que hi hagués grans diferències pràctiques entre l'etiqueta de draper o mercader). Tot i això, fins a mitjana dècada de 1390 es documenta la inclusió puntual d'un jurista al costat d'un membre de l'estament mercantil i situacions excepcionals com la de 1366, en què tots dos foren homes de lleis, a part del cas de 1395 ja mencionat¹⁵⁹⁹. Precisament després d'aquest exercici, tanmateix, deixen de trobar-se altres professionals que no fossin mercaders llevat del jurista Joan de Dons l'any 1408, dels mestres en medicina Bernat Cavalleria (1401-1402) i Marc Roca (1403) i de diversos notaris, fins aleshores integrats a la mà menor, com comentarem més avall¹⁶⁰⁰. En conjunt, es constata, doncs, un enlairament dels juristes cap a la mà major que deixà un gran espai polític en la franja de la mà mitjana als practicants de l'art de mercadejar.

Tots aquests canvis en el perfil dels magistrats responien, òbviament, a transformacions més profundes a l'interior de la comunitat política i a reajustaments en la composició de les mans que havien de començar per afectar els membres del consell dels vuitanta¹⁶⁰¹. Ara bé, al capdavant caldria preguntar-se si, a la pràctica, diferia molt una legislatura en què, per exemple, hi hagués al capdavant del govern municipal un representant de les nissagues més honorables que no exercia cap professió d'una altra en què hi hagués un germà, un cunyat o un gendre d'aquest mateix que s'havia format en lleis o medicina.

Tal com avançàvem, s'entreveu força més determinant el ventall professional dels jurats de la mà menor (TAULA 59). A tenor de les reformes en les pràctiques electorals introduïdes

¹⁵⁹⁹ Els homes de lleis que esdevingueren jurats per la mà mitjana una o més legislatures són, concretament, Bernat I Serra, Guillem I Domenja, Ramon Venguí, Francesc I Adroer, Guillem I Vinyoles, Guillem Badia, Pere I Cantó, Bernat Cebrià i Francesc I Serra, així com els ja esmentats Berenguer Espigoler i Pere Basset. Una excepció que cal assenyalar és la de Joan Vinyoles, fill del mencionat jurista Guillem I Vinyoles, però que, a diferència d'aquest i tot i formar-se en dret, no exercí professionalment de jurista i, per tant, seria l'únic ciutadà sense dedicació professional concreta inclòs dins de la franja de l'estament mitjà: AHG, Gi-11, vol. 9, s.f., 1389/08/31; AHG, Gi-09, vol. 27, f. 8v-9r, 1397/06/26.

¹⁶⁰⁰ Quant a la figura del metge Marc Roca: LL. BATLLE I PRATS, «La biblioteca del mestre Marc Roca...», p. 11-21. També esmentat per la institució que féu de l'Almoïna del Pa de la seu gironina com a hereva universal i alguna altra disposició del seu testament, com ara la tocant a un esclau negre que tenia a: C. FERRAGUD DOMINGO, *Medicina i promoció social...*, p. 79, 139, 606, 612, 615.

¹⁶⁰¹ Per comprovar-ho caldria un estudi aprofundit de la successió de cadascun dels grups de consellers que desbordaria l'anàlisi presentada en l'epígraf anterior. I, ultra això, detectant hipotètics canvis potser tampoc es copsaria l'autèntic abast del fenomen, inevitablement vinculat a l'evolució de la consideració social de certs col·lectius professionals com els titulats en dret o en medicina i d'altres circumstàncies difícils de ponderar a partir de les fonts i de la perspectiva que fem. Tot plegat, tenint present les reserves ja exposades a l'hora de considerar que la faceta professional marcava de forma decisiva el comportament polític dels dos principals estaments.

pels volts de 1390, hi hagué un veritable debat sobre el repartiment de quotes de participació al consell i a la juraderia entre els diferents sectors professionals i productius. I, per tant, queda clar que el fet de pertànyer a una corporació o a una altra tenia implicacions polítiques prou diferents. És per això que ara passarem a analitzar tot el conjunt d'oficis que apareixen reflectits a la tercera franja de l'executiu posant un èmfasi especial en l'evolució del protagonisme d'alguns rams.

Una primera constatació és la que ja apuntà C. Guilleré en el seu estudi dels jurats gironins entre 1323 i 1380: abans del darrer terç de la dècada de 1360 no es documenta gairebé cap artesà o practicant d'un ofici manual en els jurats de la mà menor¹⁶⁰². Entre els regidors d'aquest període s'hi compten només individus vinculats, en essència, al món del comerç: des de mercaders a drapers passant per un canviador. Val a dir, però, que, igual que resulta difícil establir franges d'especialització entre comerciants, molts cops tampoc no és possible traçar una línia clara que separi la condició de mercader o de titular d'un petit establiment de la de simple menestral o practicant d'un ofici mecànic¹⁶⁰³. Hi ha casos entre aquests jurats anteriors als anys 1370 especialment il·lustratius quant a això. Per exemple, Joan Prat (membre de l'executiu a la segona meitat de 1348, l'any 1352 i l'any 1369) era denominat sovint mercader, però de vegades també apareix com a especier, ja que, en efecte, regentava una apotecaria¹⁶⁰⁴. Una trajectòria similar d'ascens en el terreny professional es detecta en Arnau I Ramada (jurat els anys 1356 i 1368), que apareix a la documentació indistintament com a blanquer o mercader, així com en Guillem II Guic (jurat els anys 1356, 1362 i 1385), de vegades dit hostaler, de vegades mercader i, en qualsevol cas, actiu tant en els circuits de

¹⁶⁰² C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societat...*, p. 73-74, 92-93. Ens referim al context conflictiu en què es manifestà aquest problema a: cap. 1.5.2.1.

¹⁶⁰³ A propòsit d'aquestes dificultats per fixar separacions entre les figures d'artesà, de botiguer o de mercader, pot veure's la síntesi de Germán NAVARRO ESPINACH, «Los protagonistas del comercio: oficios e identidades sociales en la España medieval», *El comercio en la Edad Media (XVI Semana de Estudios Medievales, Nájera y Tricio del 1 al 5 de agosto de 2005)*, Logroño: Instituto de Estudios Riojanos, 2006, p. 147-187, i la monografia d'E. CRUELLES GÓMEZ: *Los mercaderes de Valencia...*p. 77-79. De cara a unes reflexions metodològiques més globals entorn a les "etiquetes" professionals vàlides pel conjunt de l'Europa preindustrial: Maryanne KOWALESKI, *Local Markets and Regional Trade in Medieval Exeter*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 120-126.

¹⁶⁰⁴ Com a «apothecarius» formà a aprenents i comerciava amb productes elaborats per ell mateix al seu obrador a partir de certes tècniques de formulació: AHG, Gi-05, vol. 60, f. 137r, 1351/02/05; AHG, Gi-05, vol. 65, f. 158v-159v, 1360/04/04; AHG, Gi-05, vol. 111, f. 156r-v, 1359/12/18. Malgrat això, també mercadejava amb draps o amb plantes tintòries com el pastell, a més, és clar, de dedicar-se al préstec tant a particulars com a institucions: AHG, Gi-05, vol. 302, s.f., 1372/07/24; AHG, Gi-05, vol. 302, s.f., 1372/08/08; AHG, Gi-05, vol. 302, s.f., 1372/08/08; AHG, Gi-05, vol. 300, s.f., 1372/09/07; AHG, Gi-05, vol. 63, f. 8r-v, 1351/06/27; AHG, Gi-05, vol. 59, f. 134v, 1350/06/01; AHG, Gi-05, vol. 107, f. 74v-75r, 1359/06/19. Per les particularitats de l'ofici d'especier o apotecari, vegeu la detallada monografia amb què compta la ciutat de Barcelona: C. VELA AULESA, *Especiers i candelers a Barcelona...*2 vols.

teles com de gra¹⁶⁰⁵. En definitiva, la diversitat dels seus negocis i la clara vocació mercantil no permet qualificar-los de simples menestrals, però, alhora, els seus orígens devien dificultar-los la consideració d'autèntics mercaders per la resta de membres més consolidats de l'estament.

Ultra aquestes circumstàncies, no comença a entreveure's un canvi real de tendència fins l'any 1367. I aquest té lloc amb el nomenament com a jurat del flassader Joan Rovira, encara que no amb la designació simultània de Guillem Bernat Beuda (un altre menestral-comerçant com els que acabem de descriure). A partir d'aleshores la tònica es consolidà progressivament amb eleccions com les de l'argenter Berenguer Eimeric l'any 1368, del pelleter Miquel I Vilar l'any 1370 o del bossier Ramon Cerir l'any 1371. Des de 1367, per tant, esdevingué significativa la proporció de professionals d'un dels diversos àmbits de l'estructura productiva de la capital gironina. I tot això comptant, a més, que gairebé desaparegueren individus amb l'etiqueta de mercaders¹⁶⁰⁶.

Així les coses, entre els cursos polítics de 1367 i 1436 quedaren especialment representants en la dupla de la juraderia reservada a la menestralia els dos principals sectors productius existents a la ciutat: el tèxtil i la pell. Simultàniament, hi havia algun representant puntual del ram del metall i del de la construcció, a la vegada que practicants de l'art de la notaria, la cirurgia o l'especieria, que en altres ciutats foren la base d'un grup polític diferenciat de la menestralia¹⁶⁰⁷.

En efecte, el binomi més determinant en la manufactura gironina i la d'altres poblacions coetànies era el format pels rams del tèxtil i la pell¹⁶⁰⁸. I, en consonància amb aquest fet, val

¹⁶⁰⁵ Quant a Ramada: AHG, Gi-05, vol. 341, s.f., 1367/07/12; AHG, Gi-05, vol. 359, s.f., 1372/05/28; AHG, Gi-07, vol. 18, f. 93v, 1379/09/02. Guilleré també destaca aquest cas basant-se en la forma que és mencionat (es corregeix la denominació de blanquer per la de mercader) al registre de la col·lecta de la talla de 1360: C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societat...*, p. 74. Pel que fa a Guic, a la denominació com a hostaler, però alhora a la societat de drapers de què formà part i a operacions d'importació de gra en què participà, a més d'arrendaments d'exaccions del General de Catalunya: AHG, Gi-05, vol. 92, f. 74r, 1356/04/13; AHG, Gi-05, vol. 307, s.f., 1375/05/17; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1383/03/01; AHG, Gi-05, vol. 340, s.f., 1367/10/13; AHG, Gi-05, vol. 314, s.f., 1380/09/20.

¹⁶⁰⁶ Hi ha tan sols excepcions esporàdiques com la de de Mateu Segúries l'any 1379, de Bernat Vilar l'any 1380, de Bernat I Geroní i Pere II Estanyol de l'any següent i de Narcís Portell l'any 1406, un escrivà que es convertí en mercader protagonitzant un ascens d'estament. I, així mateix, deixem de banda el perfil sempre poc clar d'hostalers i taverners (que seguiren, en conjunt, a la mà menor) i que exemplifiquen els casos de Guillem Bonet (1391) i Bernat Vila (1403).

¹⁶⁰⁷ C. VELA AULESA, *Especiers i candelers a Barcelona...*, vol. I, p. 28-29.

¹⁶⁰⁸ Com és sabut, falten molts estudis de cas i aprofundits sobre ambdós sectors. En donen fe estats de la qüestió força recents, com ara: Antoni RIERA MELIS, Gaspar FELIU MONTFORT, «Activitats econòmiques», a Jaume SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 3 (La ciutat consolidada, segles XIV-XV), Barcelona:

la pena observar llur importància en la parcel·la concreta dels equips de jurats (TAULA 59). En aquest sentit, detectem que aproximadament entre 1370 i 1390 prevalgueren els representants dels oficis lligats al tractament del cuir. Ens referim als blanquers (Ponç Arnau), als albadiners (Pere Serra i Jaume Aulina –llavors ja mercader), als bossers (Ramon Cerir, Pere Cerir), als cuireters (al cas una mica excepcional de Guillem Bernat Beuda i del seu germà Francesc), als sabaters (Pere Romeu) i, sobretot, als pelleters (Arnau Orriols, Nicolau Vilossa i Miquel I Vilar). En contrapartida, durant aquesta etapa només hi hagué dos paraires (el mateix Pere Ginesta en dues ocasions – tornant-hi l'any 1398- i Guillem Arnau - que repetirà més endavant, esdevenint el menestral més assidu al consell i a la juraderia durant tot el període analitzat) i altres oficis ja de la fase d'acabats, és a dir, tres sastres (Bonanat Riera, Francesc Marrà, Pere Costa), un jovater (Francesc Vilella), un baster (Guillem Dolcet), un peller (Pere Sifré) i un mercer (Pere Closella).

Cal esperar fins ben entrada la dècada de 1390, i coincidint amb la implantació definitiva per vint anys del privilegi dels menestrals, per trobar amb gran regularitat representants del tèxtil entre els jurats de la mà menor¹⁶⁰⁹. El fenomen queda palès amb els paraires Guillem Devesa (1393), Pere III Trilla (1395 i 1418), Jaume Ferrer i Guillem Arnau (1397), Joan Jonquera (1398), el ja citat Pere Ginesta i Pere Perpinyà de Viladevaques (1399), alguns dels quals repetiren al llarg de les primeres dècades del segle XV, com Francesc Esteve (1407, 1415, 1424 i 1429), Joan Jonquera (1409), Pere Perpinyà (1411-1412), Guillem Arnau (1408, 1417, 1423) i Pere Trilla (1418), mentre n'aparegueren altres de nous com Joan Andreu (1414, 1422), Jaume Ferrer (1417, 1421), Bartomeu Agustí (1420, 1427), Joan Vilar (1431) i Joan Vinyes (1436).

Tot i el gran augment del nombre de paraires, continuaren succeint-se d'altres menestrals lligats al procés de producció de teles, és a dir, sastres, basters i mercers com Andreu Figuera (1392, 1394, 1396, 1401, 1402), Pere Planell (1400-1401), Guillem Artau (1421) i Francesc I Respart (1423, 1428, 1433). I sorgiren nous perfils com el de teixidor amb Francesc Guerau (1401-1402), el de capeller amb Bernat I Ricard (1404) i, sobretot, el de tintorer que representava la família Banyils (Pere I Banyils -1410, 1415 -, Francesc Banyils -1415-, Nicolau Banyils- 1430-1434, i Pere II Banyils- 1431-1436). En síntesi, en els darrers anys del tres-cents el sector tèxtil es consolidà com el més influent en la cúpula del govern

Ajuntament de Barcelona, 1992, p. 137-272; Jordi MORELLÓ BAGET, «La manufactura de la pell», a *L'art gòtic a Catalunya*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 10 (Arts de l'Objecte), p. 324-336.

¹⁶⁰⁹ Vegeu cap. 2.1.2.1.d.

municipal, especialment visible a través dels paraires, que coparen els llocs reservats a la mà menor en exercicis com el de 1397 o 1399.

De tota manera, els que devien ser els màxims exponents del triomf del tèxtil a la ciutat de l'Onyar foren acompanyats puntualment per pelleters o altres membres del ram del cuir, si bé, al contrari que els primers, en franca reculada dins dels òrgans de poder polític. Així, des del nomenament com a jurat del pelleter Francesc Andreu l'any 1396, no tornaren a trobar-se representants del sector fins l'any 1402 (quan coexistiren el blanquer Pere Reig i el pelleter Francesc Escot). I, en general, s'inicià una etapa d'aparicions molt esporàdiques que il·lustren els blanquers Bernat Lavanera (1405), Pere Lavanera (1408) i Pere Mor (1426). Paral·lelament, seguiren registrant-se designacions puntuals d'altres sectors d'importància menor, com el del metall, amb les del ferrer Narcís Bofill l'any 1392, el guasper Pere Collell en l'exercici de 1400-1401/06, l'argenter Francesc Artau els anys 1406 i 1428, així com, per una altra banda, les del picapedrer Guillem Morei l'any 1391 i del pintor Francesc Borrassà en el bienni 1411-1412.

Representen un cas a part durant tota l'època estudiada els practicants de l'art de la notaria, col·lectiu en què també s'inclourien els escrivans, integrats en un grup més ampli amb altres arts abans esmentades, que no constituïen ocupacions mecàniques *stricto sensu*¹⁶¹⁰. Cal destacar, sobretot, la presència a l'executiu dels notaris Bartomeu Tord i Guillem Llobet els anys 1377 i 1378, respectivament¹⁶¹¹. A la dècada de 1380 ingressà a la juraderia en una ocasió el fedatari Guillem Banyils (1385). A partir de llavors, el més habitual fou que els notaris consolidats formessin part de la mà mitjana, tal com il·lustren els casos de Berenguer Capella (1397), Bernat Pintor (1402), Miquel Pere (1419¹⁶¹²), Nicolau Frugell (1426), Berenguer Ferrer Sa Sala (1427) i Joan Escuder (1433). Per contrast, els simples escrivans seguiren a la mà menor, d'acord amb les trajectòries de Jaume Gironella (1407, 1416) i de Antoni Coll (1422), cosa que canvià al cap de poc quan Joan I Banyils fou regidor l'any 1432 ja per la mà mitjana i el propi Jaume Gironella, en la tercera ocasió que accedia a l'executiu l'any 1436, també hi entrà en la dupla reservada a l'estament intermedi.

¹⁶¹⁰ A propòsit de la distinció entre notaris o fedataris públics i escrivans: Laureà PAGAROLÉS SABATÉ, «Notaris i auxiliars de la funció notarial a les escrivanies de la Barcelona medieval», *Lligall*, 8 (1994), p. 53-71.

¹⁶¹¹ Val a dir, així mateix, que fou amb una coincidència interessant: Tord es convertí al llarg del curs immediatament següent al seu exercici en escrivà del consell i de la juraderia: TAULA 40.

¹⁶¹² Igual que Tord, també just l'any abans de ser nomenat escrivà del municipi: TAULA 40.

Numèricament més rellevant fou encara la presència d'apotecaris i cirurgians en el col·legi de jurats i, alhora, amb força continuïtat al llarg de tot el període seleccionat¹⁶¹³. Pel que fa als especiers, documentem Nicolau Cavalleria (1372), Guillem Ramon Joan (1378), Simó Estrader (1382), Narcís Casesnoves (1383), Bernat Saragossana (1390/01-07 i 1398), Berenguer Arloví (1395), Joan Ribot (1403), Pere Palol (1404), Guillem Pellisser (1413, 1420, 1430), Miquel II Vilar (1414), Pere Bosc (1416 i 1425), Cristòfol Castanya (1419, 1426 i 1435), Pere Jaume Bosc (1432), Guillem Ribot (1433) i Francesc Mestre (1436). A propòsit dels cirurgians o barbers, cal assenyalar els barbers Francesc Coral (1388), Bernat Marc (1410), Jaume Arloví (1418), Mateu Nuell (1424) i el cirurgià Guillem Muntanya (1425, 1429, 1434). En definitiva, aliens als canvis en la correlació de representants de la manufactura tèxtil o de la pell, els practicants de la medicina constituïren un percentatge important dels individus de la comunitat política gironina que arribaren a ostentar el càrrec de jurat. Ben mirat, sembla que experimentaren una tendència ascendent en el darrer tram de l'època que ens ocupa. I és que des d'aproximadament 1420 en endavant, gairebé no hi hagué legislatura que un dels edils de la mà menor no fos un apotecari o un cirurgià.

Tal com apuntàvem, però, la proporció canviant del diversos oficis menestrals dins l'executiu constitueix el reflex visible de transformacions molt més profundes, entre d'altres nivells, en les bases econòmiques de Girona i qui sap si en les d'altres ciutats del principat durant els darrers segles medievals. Malgrat això, la mateixa variabilitat segurament confirma l'interès que tingué la menestralia per accedir a l'òrgan rector del govern municipal, en especial arran de les possibilitats que els oferia a l'hora de regular aspectes bàsics dels sectors manufacturers en què estaven adscrites les respectives professions¹⁶¹⁴.

I una bona mostra per acabar d'il·lustrar la conclusió ens la proporciona un episodi de 1397, justament un any en què tots dos jurats de la mà menor foren paraires, els exponents més clars del domini creixent dels productors de teles a la ciutat de l'Onyar. Anys abans, teòricament amb finalitats higièniques, el consistori havia ordenat la prohibició d'«agranar pastell», és a dir, de processar aquesta planta tintòria (tasca que normalment es feia en infraestructures semblants a molins) dins els ravals del Mercadal i de Sant Pere¹⁶¹⁵. La

¹⁶¹³ Recordem un estudi bàsic sobre aquest col·lectiu: C. VELA AULESA, *Especiers i candlers a Barcelona a la baixa edat mitjana...*, 2 vols.

¹⁶¹⁴ Vegeu cap. 2.1.2.3.

¹⁶¹⁵ Sense que correspongui entrar-hi amb detall, el problema de la contaminació de les aigües derivat de processos com el del pastell i els conflictes que esclataren entre productors i certs habitants privilegiats de la llera de l'Onyar com la comunitat del convent de Sant Francesc travessaren tot el segle XIV: Narcís M. AMICH RAURICH i Jordi SAGRERA ARADILLA, «Algunes dades sobre la higiene i la salubritat a la ciutat de

mesura afectava de ple els productors tèxtils locals, ja que obligava a traslladar el tractament d'un dels elements bàsics per a la tintura de draps fora dels murs de la ciutat. Així, hi hagué força menestrals que no dubtaren a desatendre l'ordinació local, de manera que el mostassaf de 1397 els amonestà per contravenir-la. Malgrat això, a tenor de les referències que conservem sobre el conflicte, sembla que l'equip de jurats d'aquella legislatura féu pressió per revocar el que havia disposat el mostassaf, basant-se en la necessitat de revisar una normativa elaborada feia massa temps i, almenys en primera instància, s'aconseguí anul·lar les penes i recuperar les penyores imposades¹⁶¹⁶. Sense la presència d'artesans a la juraderia directament implicats amb aquell afer potser els edils no haurien actuat amb la mateixa determinació en benefici dels productors tèxtils. En resum, els conflictes latents en el si de la mà menor evidencien els interessos sectorials o «gremials» que rodejaven sovint l'accés al col·legi de jurats i que queden al descobert en accions de govern com la que acabem de relatar.

3.2.4.3. La continuïtat de grups familiars a la cúpula de govern

Amb tot, l'herència historiogràfica rebuda ha tendit a orientar l'interès més aviat en lluites intestines entre faccions, en què l'element familiar tenia un paper cabdal i transcendia la majoria de components socials¹⁶¹⁷. Amb tot, ara ens limitarem a comentar alguns aspectes de l'existència i la continuïtat de grups de consanguinis (en essència, individus que compartiren un mateix cognom) entre la nòmina d'ocupants de la magistratura de jurat entre 1345 i 1436 (TAULA 65.1).

D'aquesta forma documentem fins a 193 famílies distintes en què un dels seus membres accedí a la cúpula del govern de la ciutat de Girona com a mínim en una ocasió. Tanmateix, desglossant aquest conjunt per nivells de freqüència, observem que 82 famílies (42,49% del total) només ho feren en un únic exercici, mentre que, en l'extrem contrari, entre les que ho aconseguiren entre 10 i 14 cops, només n'hi trobem 7 (3,62%) (TAULA 65.2). Tot i això, és

Girona en els segles XIII i XIV», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 39 (1998), p. 87-110; Pau GÉREZ ALUM, «Ús i abús de l'aigua a la Girona baixmedieval», *Estudis d'història agrària*, 23 (2010-2011), p. 219-229.

¹⁶¹⁶ AHG, Gi-09, vol. 27, s.f., 1397/12/13.

¹⁶¹⁷ Pel que fa al complex tema dels enfrontaments entre faccions a les ciutats medievals, vegeu cap. 1.5.2.2. Tal com advertíem, el tema resulta enormement atractiu i semblaria lògic que l'objectiu final de qualsevol estudi prosopogràfic dels protagonistes de l'evolució d'un municipi baixmedieval fos aconseguir penetrar i explicar enfrontaments d'aquesta mena. A Girona, com hem vist, n'esclataren amb relativa freqüència al llarg de l'època estudiada. Tot i això, els objectius de l'aproximació que segueix són molt més modestos.

igualment cert que una mica més de la meitat dels grups familiars un membre dels quals fou investit jurat almenys un cop repetiren en ocasions posteriors¹⁶¹⁸.

Per diverses raons no ens trobem en condicions d'extreure grans conclusions d'aquestes xifres¹⁶¹⁹. D'una banda, en la línia del que han plantejat alguns autors, cal tenir presents limitacions importants a l'hora de considerar les persones que compartien un cognom com a exponents d'uns mateixos interessos. A això cal afegir-hi el període relativament llarg de temps en què se situen les dades manejades i l'alta probabilitat que tinguessin lloc processos de mobilitat social en el si d'una mateixa nissaga¹⁶²⁰. Un altre aspecte fonamental radica en el fet que el parentiu de sang no constitueix l'única forma de lligam familiar i que, en força contextos, té igual o més pes una aliança entre cunyats o entre sogre i gendre que no pas entre cosins o, fins i tot, germans que han pres camins molt diferents. D'aquí que les xarxes que en resultaven no es basaven en el simple agregat de grups de consanguinis, sinó en altres interrelacions que aquí no tenim en compte¹⁶²¹. En darrer terme, convé recordar que quan ens referim a 193 famílies que ostentaren la principal magistratura del municipi sempre ens situem en una societat en què, segons les xifres apuntades més amunt, a tot estirar un 6% de la població activa tenia possibilitats reals d'intervenir en els òrgans polítics locals com a membre del consell dels vuitanta o ocupant algun dels diversos càrrecs electes¹⁶²². Amb això volem dir que la major o menor obertura de la juraderia només s'hauria de valorar des de la perspectiva d'aquest col·lectiu ja de per si minoritari. Si

¹⁶¹⁸ Atesa la relativa mobilitat, en especial, entre les mans menor i mitjana al llarg de tot el període analitzat, descartem establir distincions entre les famílies en funció de la mà a què estaven adscrits. Tot i això, els coeficients resultants molt probablement s'acostarien als calculats per C. Guilleré centrant-se en l'etapa entre 1323 i 1376 i en què es veu clarament que les places ocupades per la mà major es repartiren entre un nombre molt inferior (gairebé la meitat menys) de famílies que en el cas de la mà menor, o, el que seria el mateix, l'estoc de grups familiars de l'estament superior amb representació a l'executiu al llarg del temps fou molt més reduït que el dels menestrals i artistes, en la línia que, de fet, ja hem vist a propòsit del consell dels vuitanta: C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societat...* p. 80-81.

¹⁶¹⁹ En aquest a línia, no creiem disposar de resultats suficientment representatius com per establir comparacions amb altres ciutats catalanes, a diferència del que han assajat altres autors: P. DAILEADER, *True Citizens: Violence, Memory and Identity...*, p. 161-174.

¹⁶²⁰ A això es refereix S. P. Bensch quan, en assenyalar que el fet de compartir cognom podia produir-se entre parents no necessàriament propers i amb projectes polítics distints, apunta de ple al problema de basar únicament en el parentiu la cohesió d'un col·lectiu concret entorn d'uns instruments de poder: S. P. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*p. 162.

¹⁶²¹ En aquesta línia es troben propostes com la de C. Guilleré justament respecte dels que foren jurats de la ciutat de Girona entre 1323 i 1376. L'autor adverteix de la superposició d'aliances entre famílies de diferents estaments (segons una forma similar a "llinatges horitzontals) en el que podria representar una estratègia de les nissagues patrícies per diversificar i consolidar les seves bases en el sistema polític local: C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societat...* p. 81-87, 108-111; C. GUILLERÉ, «Les élites urbaines catalanes...», p. 271-276.

¹⁶²² Recordem cap. 3.2.1.

penséssim en el conjunt de la població gironina, les probabilitats del global de caps de família d'ingressar a l'executiu resultarien ínfimes.

Malgrat aquestes reserves, tot indica que la base de la piràmide de famílies amb representació a l'executiu entre 1345 i 1436 era relativament ampla i que el percentatge principal del conjunt virtual de 618 càrrecs disponibles va ser assumit per un gran nombre de famílies de cognom diferent, que tingueren entre els seus components jurats d'un a quatre cops distints (TAULA 65.2). Vist així, costa imaginar un acaparament del col·legi de jurats per part d'un llistat molt reduït de nissagues. Una cosa és que, efectivament, només unes poques acumularen un nombre considerable de repeticions (més de deu). Tanmateix, el tant per cent que aquestes mateixes famílies significaven dins del total d'ocupació de l'ofici de jurat (entre l'11,33 i el 15,86%) amb prou feines supera al del col·lectiu d'individus que ingressaren a l'executiu un cop sense tenir cap més consanguini que seguís els seus passos (13,27%).

En qualsevol cas, d'acord amb els propòsits generals de la investigació, ens decantem per centrar-nos en aquest grup selecte de 7 grups familiars (un 3,62% del conjunt; amb 5 casos pertanyents a l'estament superior) que al llarg de diverses generacions aconseguiren "col·locar" efectius a la juraderia amb molta més freqüència que la resta (TAULA 65.1.). El propòsit passa, ben mirat, per veure la durada del període d'aquestes famílies, a la vegada que identificar i comptabilitzar els individus que personalitzaren aquesta continuïtat.

Pel que fa al primer punt, veiem que la continuïtat de les nissagues a la juraderia varia força. Mentre que en casos com els de les famílies patrícies De la Via, Terrades, Sunyer, Escala o Estruç la seva presència s'estén des de la dècada de 1340 fins a la de 1420 o 1430, els comerciants Hospital no anaren més enllà del tombant del tres-cents al quatre-cents.

D'altra banda, mirant exactament a quines persones ens referim en cada cas, no en totes les sagues succeeix el mateix. Per exemple, la supremacia dels De la Via en la parcel·la estricta dels càrrecs de jurat es deu, en gran mesura, a la trajectòria excepcional del llicenciat en lleis Ramon de la Via, que arribà a ostentar l'ofici en més de la meitat de casos en què estigué implicada la família. Tot i això, la resta es repartí entre 5 membres més que només exerciren l'ofici una o, com a molt, dues vegades (Eimeric I, Francesc I, Narcís, Eimeric II i Eimeric III). A propòsit dels Estruç i els Escala, la importància política també fou compartida per diversos membres. Respecte dels primers, destaquen les carreres dels germans Lluís i Bernat II Estruç, amb 5 i 4 legislatures com a jurats, respectivament, força per sobre dels descendents del primer, Joan I, Guerau i Joan II, amb tan sols una aparició

cadascun i, deixant de banda, Pere Berenguer I i Bernat Guillem Estruç, en principi membres d'una branca familiar ja distanciada dels esmentats. En els segons, documentem que Pere I Escala s'abillà amb la gramalla de regidor en 3 legislatures, igual que el seu besnét homònim, Pere III. Ho feren més sovint, doncs, que els fills de Pere I, Guillem I (2) i Bernat I (1), i el seu nét Bernat III (2).

Per contra, en els Terrades la continuïtat s'assolí tan sols a través de tres parents. A semblança dels De la Via, la principal aportació anà a càrrec d'un únic membre, el patrici Pere I Terrades, edil de manera reiterada (6 cops) al primer terç del segle XV, mentre el seu avi i el seu pare ho havien aconseguit un i dos exercicis en cada cas i, finalment, el fill de Pere I també només un cop. La tendència decreixent reapareix en l'evolució dels Medir: després del banquer Ramon I Medir, jurat fins a sis ocasions, el seu primogènit, Joan, repetí en tres i el nét, Ramon II, ho fou un sol cop. Els Sunyer també gaudiren d'influència a la cúpula de govern amb tres parents, per bé que amb un pes més equilibrat. Correspongué a Guillem II Sunyer, el seu fill Pere I Sunyer i el nét del primer i fill del segon, Pere I Sunyer, amb 5, 4 i 3 càrrecs cadascun. Passà una cosa similar amb els Hospital, encara que, en realitat, la seva presència a la juraderia es reduí a dues generacions: primer la que constituïen els germans Berenguer II i Guillem Hospital, mercaders, amb 5 oficis cadascun; i després la del fill homònim del primer, Berenguer II, amb 3 càrrecs més¹⁶²³.

L'anàlisi específica del grup restringit de famílies que al llarg del període comptà amb més representants al capdavant del govern de la ciutat de Girona deixa entreveure que el seu predomini o, com a mínim, el que reflectiria la successió d'un mateix cognom entre els sis jurats no es concretà exactament de la mateixa manera. Per alguns grups familiars, llur posició al capdavant del rànquing fou gràcies només a la intensa activitat política d'un o, com a molt, dos individus concrets. Per contrast, en d'altres derivà de la suma de més trajectòries personals, però menys destacades. Tal com valorarem (cap. 6.1.), la diferència és significativa a l'hora de considerar el protagonisme adquirit per determinades famílies en un escenari concret i arribar a afirmar l'existència d'un grup dominant amb límits i components molt precisos.

¹⁶²³ Vegeu TAULA 64, i, pel que fa al conjunt de famílies, GRÀFICS 14, 17, 19, 23, 40, 41.

3.2.4.4. Comparant l'assiduitat al consell de 80 membres i a la juraderia

Fos com fos, malgrat que la reiteració en la principal magistratura del govern municipal constitueixi un dels millors indicadors del poder polític assolit per certs individus o famílies, no hem de perdre de vista el fet que el sistema de govern local resultava més complex. I en aquest sentit, una de les hipòtesis plantejades és que el consell de 80 membres constituïa una plataforma fonamental per ascendir i descendir en les posicions del sistema que ens ocupa. Tot fa pensar que passava per allí la possibilitat d'accedir a l'executiu i, així mateix, la de tornar a ser designat per formar-ne part en un futur.

Ara ha arribat el moment, doncs, de posar a prova aquest plantejament i argumentar amb dades concretes la importància del consell denominat general com a plataforma per a la mobilitat dins de les estructures de poder locals i, en especial, en direcció a l'executiu. Amb aquest propòsit, ens preguntem si feien falta gaires anys de bagatge com a conseller abans de ser designat jurat per primer cop. I, suposant que aquesta experiència prèvia fos un requisit, si hi havia un període tipificat d'espera abans de fer el salt a l'executiu. En paral·lel, hem d'examinar si l'acumulació de càrrecs de regidor era per norma general el resultat d'haver format part del consell de manera gairebé ininterrompuda durant un lapse determinat. Finalment, haurem d'avaluar si en tots els supòsits esmentats s'evidencien diferències entre els diversos estaments.

A fi de respondre a aquests interrogants, compararem trajectòries al consell dels 80 amb l'ocupació del càrrec de jurat. L'exercici no està exempt de limitacions, la major part lligades a les zones d'ombra ja comentades en la restitució de les llistes completes de membres del consell general, així com a l'efecte distorsionador derivat de limitar l'anàlisi a un segment temporal concret (1345-1436), en el qual s'escapen les trajectòries dels individus o grups situades als extrems inicial i final de l'arc cronològic. Per això, des de bon principi ens centrarem en una mostra relativament petita d'individus que resultarà de fixar-nos en les persones que foren nomenades regidors tres o més cops al llarg de la seva vida. Alhora, a fi d'entreveure el temps que transcorria entre la primera presència al consell i el primer accés a l'executiu, passarem per un filtre previ les 70 persones que destacaren al capdavant del govern municipal tot seleccionant, únicament, les que també apareixen a la llista de consellers més recurrents, o sigui per sobre del llindar de les 15 participacions¹⁶²⁴.

¹⁶²⁴ De fet, considerant indistintament el conjunt sencer d'individus que ocuparen amb més assiduitat el càrrec de jurat, amb tota probabilitat ens fixaríem en força trajectòries afectades pels problemes de reconstrucció de la nòmina íntegra de consells generals i que, per això mateix, perjudicarien les interpretacions posteriors. Amb

Aplicant la discriminació comentada, resulta un col·lectiu de 33 ciutadans (TAULA 60). I aquest grup de gironins (que foren jurats entre 3 i 7 vegades diferents i, alhora, registrem que accediren al consell en 15 moments o més), segueix tenint una composició força heterogènia, que inclou des de ciutadans opulents (15) i comerciants (10) fins a menestrals (8). Si calculem els anys que passaren entre la primera elecció com a conseller i la primera investidura com a jurat en tots els 33 casos, advertim, d'entrada, 8 exemples que també cal excloure, ja que la menció més antiga com a conseller és posterior al primer càrrec de jurat, coincidència inversemblant que, sens dubte, és conseqüència directa de les febleses de la reconstrucció documental. Malgrat això, en els 25 ciutadans restants veiem que el lapse que havia de transcórrer per formar part del col·legi de jurats variava entre un sol any (l'únic exemple d'això segur que també està condicionat pel fet d'esdevenir conseller en el primer exercici que introduïm a l'anàlisi) i el cas extrem de 33, situant-se la tònica majoritària (de 17 d'ells) entre els 4 i 9 anys.

Entre els que sobresurten per la durada de l'espera, hi ha els casos de Joan Medir (fill del canviador Ramon I Medir), el patrici Pere I Sunyer i el mercer Francesc I Respart. Pel que fa al primer, primogènit del banquer gironí més destacat de les dècades de 1360 i 1370, seria plausible que la longevitat del pare comportés que Joan, almenys en la seva participació en la vida política, restés sempre a la seva ombra fins que aquest no morí l'any 1382. D'aquí, doncs, que, malgrat haver entrat al consell l'any 1370 una vegada contret matrimoni, no fos nomenat per cap càrrec significatiu fins l'any 1377 (aleshores actuà d'auditor de comptes) i, al marge de l'exercici de l'ofici de batlle de la ciutat en una situació força particular entre 1380 i 1382, no accedís a l'executiu fins l'any 1391¹⁶²⁵. El cas de Pere I Sunyer suggereix una lectura similar: el pare, Guillem II Sunyer, seguia en la maduresa de la seva carrera quan Pere, a finals del decenni de 1360, començà a prendre posicions en l'arena política municipal beneficiant-se, d'entrada, del traspàs prematur del seu germà més

això volem dir que, per exemple, prohoms de la mà major o mercaders que probablement ingressaren molt sovint al consell dit general durant les dècades de 1350, 1360 o 1370, però que, com a conseqüència de les nombroses llacunes que presenta la reconstrucció d'aquest òrgan principal de representació, no documentem que ho feren conduirien a pensar, sense anar més lluny, que no era necessari ser un cert nombre d'anys conseller per accedir a l'executiu quan la realitat potser resultava prou diferent.

¹⁶²⁵ Com apuntarem en un altre lloc, és versemblant que el nomenament de Joan Medir com a batlle per part de l'infant Joan i duc de Girona s'emmarqués en el pla de compensacions que el primogènit ideà per frenar les pressions dels creditors en la gran quantitat de deutes que tenia pendents amb l'establiment bancari del pare de Joan, Ramon Medir, entre d'altres canviadors catalans: cap 5.3.1.

gran, Guillem II¹⁶²⁶. Això no obstant, hagué d'esperar a la mort del seu progenitor l'any 1382 per prendre'n el relleu amb presències periòdiques a la juraderia¹⁶²⁷.

Per contrast, la llarga etapa de Francesc I Respart com a conseller entre 1390 i 1423, abans de fer el salt definitiu a l'executiu, respon a raons diferents. Aquest mercer que finalment s'erigí com un dels membres de la mà menor més recurrents a la juraderia probablement no nasqué a la ciutat de l'Onyar, sinó que era el cap visible d'una generació (potser la primera) de descendents del mas Raspat, a la parròquia de Santa Maria de Finestres, que s'assentà a la capital gironina. En conseqüència, degueren transcórrer uns anys fins que no es consolidà dins del sector de la merceria o del petit comerç i, definitivament, es guanyà el crèdit necessari per esdevenir un dels dos representants de la menestralia en la cúpula del govern¹⁶²⁸.

A banda de tot això, ens preguntem, al mateix temps, si l'accés amb certa freqüència a l'executiu partia normalment d'una trajectòria dilatada al consell. En aquest sentit, hem creuat les llistes entre jurats i consellers més assidus i, segons vèiem, es detecten 33 casos de coincidència al costat de 37 que no, és a dir, de gironins que exerciren de jurat tres o més vegades, però que, en canvi, no documentem que formessin part del consell en 15 cursos polítics o més¹⁶²⁹. Però, per tal de limitar tan com sigui possible la distorsió dels anys en què tenim més mal documentat el consell general, hem de reduir la mostra a tan sols 8 individus pels quals tenim la certesa que foren designats jurats en tres o més ocasions sense, en contrapartida, haver format part del consell denominat general en 15 legislatures o més¹⁶³⁰.

¹⁶²⁶ Quant a la mort de Guillem III Sunyer entre el novembre de 1365 i el febrer de 1366: AHG, Gi-05, vol. 278, s.f., 1365/11/06; AHG, Gi-05, vol. 280, s.f., 1366/02/17.

¹⁶²⁷ A propòsit de la defunció de Guillem II Sunyer: AHG, Gi-01, vol. 220, f. 92r-94v : 1382/12/19. Respecte de Guillem I i Pere I Sunyer, vegeu: TAULA 64.

¹⁶²⁸ El comencem a documentar a Girona, com a mínim, des de mitjana dècada de 1370 en l'estima prèvia a una talla probablement realitzada l'any 1373: AMGi, VIII.1.1., reg. 26627, f. 36r. L'any 1422 el fill de Francesc encara era senyor útil del mas i hi renuncià a favor del priorat de Finestres, que en detenia la senyoria directa: AHG, Gi-10, vol. 69, s.f., 1422/09/28. Certament, no podem assegurar que Francesc I Respart o Raspat fos el primer descendent del mas emigrat a Girona, puix que a les primeres dècades del segle XIV ja es coneix un Joan de Raspat comerciant de teles que tal volta en procedia: Lluís TO FIGUERAS, «El consumo y la comercialización de paños de lana alrededor de 1300: Los casos de Amer y Besalú en la región de Gerona», a Monique BOURIN *et alii* (dirs.), *Dinamiques du monde rural dans la conjoncture de 1300: échanges, prélèvements et consommation en Méditerranée occidentale*, Roma: École française de Rome, 2014, p. 205-235, p. 225.

¹⁶²⁹ No cal insistir en la idea que les dades de què disposem pel col·lectiu de consellers són molt més incompletes, en especial per la segona meitat del segle XIV. Per consegüent, qualsevol observació que s'hi faci s'ha de prendre amb moltes reserves.

¹⁶³⁰ Concretament, per tal de limitar la distorsió hauríem de fixar-nos, d'entrada, en la cronologia de les carreres dels individus que queden exclosos de l'esfera compartida entre els dos rànquings. Així, val a dir que dels 37 no coincidents, 29 iniciaren la seva trajectòria política abans d'aproximadament l'any 1390, de manera

Així les coses, constatem que el més habitual fou que la reiteració a l'executiu es correspongués amb la inclusió continuada a l'òrgan de base del govern local (31 casos) i no que l'accés a la juraderia es produís independentment d'una certa continuïtat com a conseller (els 8 casos a què hem considerat convenient limitar-nos). Detectat això, centrem-nos en les excepcions respecte de la tendència majoritària i en el que poden il·lustrar-nos (TAULA 62). En aquest sentit, hauríem d'examinar si tenien alguna cosa en comú aquestes 8 persones que es distingiren per encapçalar el govern però no pas per ser assidus al consell. Ens referim, en concret, als experts en lleis Francesc I Serra i el seu fill homònim, als mercaders Pere Bruguerols, Jaume I Anglès i Pere III Domingo i, finalment, a tres menestrals: el sastre Andreu Figuera, el paraire Jaume Ferrer i el barber Guillem Muntanya.

En primer lloc, hi advertim que no hi ha cap patrici o membre de la mà major, sinó un parell de juristes, tres mercaders i tres menestrals. Atesa aquesta diversitat de perfils professionals i, en definitiva, les dimensions reduïdes del conjunt que hem acabat analitzant, sembla difícil detectar aspectes compartits que expliquin la seva reiteració a la juraderia sense una carrera paral·lela com a consellers. Pel primer cas, el del llicenciat en lleis Francesc I Serra, potser hauríem de buscar les causes en el fet que visqué en un període amb força convulsió política: fou jurat per primer cop al primer semestre de 1397 i hi tornà l'endemà del controvertit procés de sanejament del tombant del segle XIV al XV i enmig de les tensions viscudes durant el regnat de Martí I, quan es produïren diversos relleus sobtats d'equips de govern, de manera que possiblement es veié immers en aquesta dinàmica de canvis constants que el portà, d'altra banda, a ascendir de mà¹⁶³¹. De tota manera, no serviria un plantejament similar per justificar el cas del seu primogènit, el doctor en lleis Francesc II Serra.

Per una altra part, a propòsit de Pere Bruguerols i Jaume I Anglès, cal dir que estem davant de comerciants amb altres germans que sostingueren un nivell equivalent d'activitat econòmica i política. Dit en altres paraules, els trobàvem entre els exemples de consanguinis que compartiren plaça al consell en més d'una legislatura i ostentaren

que no és gens fiable el grau de recurrència al consell que en calculem, cosa encara més complicada en els més actius en les dècades de 1350 i 1360 i que molt probablement havien participat en la política local amb anterioritat a l'etapa investigada. Al capdavall, hi ha casos flagrants de la mà major que abonarien la sospita, com els dels ciutadans honrats Guillem II Sunyer, Pere I Bordils, Ramon I de Bóixols o els juristes Guillem I Domenja i Pere II Prat, pels quals sembla improbable que el currículum de presències a la juraderia i d'ostentació d'altres oficis no anés en paral·lel a una llarga cadena de reeleccions com a membres del consell dels vuitanta, tenint en compte justament les relativament poques traves que hem vist que es trobaven per això dins de l'estament superior.

¹⁶³¹ TAULA 64. Pel que fa a les tensions d'entorn a 1400: cap. 1.5.2.2.

simultàniament altres oficis municipals, si bé ells, perquè potser eren els primogènits de les respectives famílies, foren els més habituals a l'executiu (cap. 3.2.2.3.). El cas de Pere III Domingo resulta menys clar, però és possible que aprofités la inèrcia de la trajectòria del seu progenitor en el sistema polític local¹⁶³².

Si passem, finalment, als exemples dels menestrals, la primera hipòtesi seria que les circumstàncies pròpies d'aquest col·lectiu a l'hora d'ingressar a les estructures polítiques locals també marcaven el seu pas des del consell a la juraderia. Pel que hem vist fins ara, semblaria que l'accés a l'executiu per part dels menestrals que ho acabaven aconseguint era més ràpid que no pas en altres estaments. A fi de posar a prova la idea, analitzem una mostra en què, a banda dels tres individus que veiem que foren tres cops jurats sense formar part dels gironins amb 15 o més aparicions al consell, inclourem tots els menestrals que ocuparen l'ofici de regidor dues vegades (TAULA 63)¹⁶³³.

Una vegada calculat el temps que transcorregué entre el moment que tots aquests individus ingressaren al consell per primer cop i foren escollits jurats també per primera vegada, es corrobora que, efectivament, alguns processos d'incorporació al consell i de posterior consecució de l'honor de jurat finalitzaren en menys de cinc anys. Però això ho veiem, en especial, entre artesans del tèxtil, mentre que en el cas dels anomenats artistes en altres ciutats (notaris, escrivans o apotecaris), l'itinerari tardava bastants més anys a ser completat. En suma, igual que endevinàvem en les dinàmiques de participació al consell denominat general, hi havia recorreguts distints cap al poder municipal per als diferents col·lectius professionals. Alhora, si en general els membres de les corporacions d'ofici vinculades a sectors de producció concrets gaudien d'un marge de temps inferior per arribar a les posicions més rellevants del govern local o, fi i al cap, d'una vida política més curta, s'entén millor l'interès que demostraren per controlar l'accés al consell general.

A tall de conclusió, després de revisar el perfil i la trajectòria dels membres habituals de la juraderia en la Girona entre aproximadament 1345 i 1445, comprovem que l'anàlisi de l'exercici del poder a nivell local no hauria de cenyir-se únicament a calcular presències a

¹⁶³² Segons suggerirem a propòsit de l'ofici de mostassaf que exercí el seu pare, Pere II: cap. 3.2.5.2.

¹⁶³³ A la pràctica, sumem als ja citats Andreu Figuera, Jaume Ferrer i Guillem Muntanya (TAULA 62), l'escrivà Jaume I Gironella, els paraires Joan Andreu, Bernat Andreu, Bartomeu Agustí, Joan Jonquera, Francesc Guerau, els tintorers Pere I Banyils i Pere II Banyils, el blanquer Pere Mor, els especiers Miquel II Vilar, Guillem Ribot i Bernat Saragossana, el sabater Pere Romeu, el baster Guillem Artau, el pintor Francesc Borrassà i el mercer Jaume Eimeric.

L'executiu. Com hem anat veient, l'accés a la principal magistratura del govern municipal es trobava interrelacionada amb la incorporació a l'òrgan de base del sistema polític, el consell de 80 membres. Amb tot, segons apuntàvem (cap. 2.1.2.3.), resulta molt complicat precisar les diferències que existiren entre el poder efectiu del consell respecte del col·legi de jurats i, per tant, en les implicacions pràctiques de ser un simple membre del consell dels vuitanta o d'abillar-se amb la gramalla de jurat. En hipòtesi, donada l'absència d'una distinció precisa i recollida en les ordinacions escrites de les competències de cada òrgan, el més probable és que la concreció de les diferències variés en funció de la conjuntura i segurament també de la personalitat i l'actitud de qui es trobava en cada moment al consell o entre els edils¹⁶³⁴.

L'examen dels gironins que més ingressaren al consell local i/o foren investits més cops jurats no permet establir tendències generals en aquest sentit. De tota manera, posa en relleu la complexitat de les dinàmiques amb què es materialitzava el domini polític en les institucions locals, en general, i l'administració municipal, en particular. Dit ràpidament, per les famílies de la ciutat que aspiraven a una presència significativa i a una capacitat real d'intervenir en aspectes diversos del regiment de la comunitat no n'hi havia prou amb aconseguir que un dels seus membres fos jurat tantes vegades com fos possible al llarg de la seva vida: la política municipal era un joc amb més escenaris. Per la mateixa raó, l'estudi que ens ha de portar a valorar l'existència de grups dominants que basaven el seu poder en la participació intensa i continuada en el govern municipal requereix ampliar la panoràmica més enllà de la principal magistratura.

3.2.5. L'exercici de les altres magistratures: dels interessos específics a l'ostentació

Un d'aquests escenaris, si es vol secundari, però en qualsevol cas important en uns quants aspectes, era el de les altres magistratures que giraven entorn del consell a part de la de jurat. Certament, al llarg de la primera meitat del tres-cents, l'incipient govern municipal de Girona, en paral·lel al d'altres ciutats, anà adquirint competències complementàries als elements que n'impulsaren la cristallització, tot plegat amb força sincronia amb la dinàmica fiscal. De resultes d'aquest procés, i en paral·lel a la consolidació definitiva del col·legi de sis jurats o executiu, nasqueren, doncs, noves magistratures que depenien del consell

¹⁶³⁴ Autors com C. Carrère també apunten aquesta idea per les institucions municipals de Barcelona durant la mateixa època, encara que, malauradament, no acabin de desenvolupar-la: C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462...*, vol. II, p. 177-184.

general i que exercien individus procedents d'aquest òrgan. Així, cada any, a més de nomenar els ciutadans que passarien a liderar l'administració municipal, també es designaven altres persones per a càrrecs que feien efectives competències assumides pel govern local en terrenys, com ara, l'urbanisme o el control de l'activitat productiva i dels intercanvis comercials dins del recinte urbà, juntament amb funcions diverses en el camp de l'assistència als malalts i als desvalguts.

Tal com hem vist, el fet de ser l'escollit per ocupar un d'aquest càrrecs, col·legiat en el cas dels sobreposats de les obres i els cònsols de l'Hospital Nou, però individual en el del mostassaf, permetia, sens dubte, ostentar durant una legislatura concreta un rang superior al de simple conseller o membre del consell dels vuitanta. Tot i que molt probablement l'honor d'assumir els oficis citats quedava força lluny del de jurat, no hauríem de descartar que el vernís de prestigi motivés que determinats sectors de la comunitat política local desitgessin ser triats per aquests càrrec, sovint amb la perspectiva de progressar en una hipotètica carrera política. Això no obstant, les atribucions específiques de cadascuna d'aquestes ocupacions potser també atreïen a grups amb uns interessos molt concrets. En conseqüència, serà entorn d'aquestes dues grans hipòtesis, la d'un atractiu inherent a les competències de l'ofici i la de la promoció dins del mosaic de poders locals, que analitzarem el conjunt de gironins que, entre els anys 1340 i 1440, foren nomenats sobreposats de les obres, mostassafs o cònsols de l'hospital sota l'òrbita del municipi.

3.2.5.1. Els sobreposats de les obres: afers urbanístics i planter de líders polítics municipals

D'acord amb el que hem vist, un dels oficis vinculats al consell municipal que s'institucionalitzà més aviat a la ciutat de Girona fou el de sobreposat de les obres. Entre els anys 1315 i 1339 quallà aquesta figura, en realitat doble, que s'havia d'ocupar d'aspectes d'ordenament de l'espai públic que entraven dins del marc competencial del propi consell. Des de, com a mínim, la dècada de 1340, quan iniciem aquest estudi, l'elecció dels dos ocupants del càrrec formava part del cerimonial consuetudinari de l'1 de gener amb què cada any es renovava el consell i es nomenaven les principals magistratures del govern municipal (cap. 2.1.2.4.a.).

Així les coses, en consonància amb el marc temporal de la recerca, hem centrat l'atenció en els 101 mandats o cursos polítics que s'escolaren entre 1345 i 1443. Prenent com a referència les designacions d'oficis del dia de ninou i altres possibles esments indirectes

(com ara documents en què duïen a terme una determinada gestió o anotacions comptables del pagament del salari que corresponia als ocupants), hem aconseguit reunir dades per 46 exercicis, és a dir, per una mica menys de la meitat (45,5%). Val a dir, a més, que d'aquests 46 en un cas solament coneixem un dels dos membres de la dupla. D'altra banda, entre els buits que no ha estat possible omplir, un dels més significatius és el que trobem entre aproximadament 1363 i 1375, coincidint amb una de les fases decisives del procés d'emmurallament de la ciutat i en què prevalgué el paper de coordinació exercit pels obrers directament nomenats pel rei i aliens a la potestat normativa acumulada pel govern municipal des de feia unes dècades¹⁶³⁵.

Tal com ja hem avançat, a diferència del col·legi de jurats o d'altres magistratures que analitzarem més endavant (com ara, la comissió d'auditors de comptes), la dupla de sobreposats de les obres, possiblement per la precocitat de la seva crist·lització, no tingué mai en compte la paritat entre mans que habitualment se cercava amb els equips de tres membres o múltiples de tres. Per això, el primer aspecte que observarem dels 46 mandats que ens ha estat possible reconstruir serà la seva **composició des del punt de vista estamental**, o sigui les combinacions entre membres de diferents mans que implicaren. Veiem, així, que 11 integraren dos representants de la mà major (23,9 % del total), 23 un de la mà major i l'altre de la mitjana (50 %), 6 dos de la mitjana (13%), 2 dos de la menor (4,34%), 2 en què un pertanyia a l'estament mitjà i l'altre a l'inferior (4,34%) i, finalment, un únic cas en què un estava adscrit a la mà major i l'altre a la menor (TAULA 66). En definitiva, doncs, en la meitat dels cursos polítics que coneixem foren sobreposats de les obres de la ciutat un prohoms de la mà major i un altre adscrit a la mà mitjana, alhora que de la meitat restant gairebé un quart de les combinacions inclogué dos gironins de la mà

¹⁶³⁵ Tal com hem explicat, per davant d'uns sobreposats de les obres que tal volta es continuaren nomenant però que, fi i al cap, no han deixat rastre a la documentació, s'imposà l'autoritat del cirurgià reial Bernat I Sarriera i del jurista Pere II Prat. En contacte continu amb els capitans militars comissionats pel rei, aquests dos fidels servidors del monarca marcaren les directrius principals de millora i ampliació del recinte defensiu coincidint amb la segona part de la Guerra contra Castella i amb les primeres entrades de companyies mercenàries dels anys posteriors. A la dècada de 1380 Sarriera i Prat foren rellevats per altres prohoms que continuaren actuant com a representants directes del monarca fins que la seva funció acabà sent absorbida per la cúpula del govern municipal a finals del tres-cents en un projecte que seguia inconclús: cap. 1.3.4., cap. 2.2.4.3. Això no obstant, des de la segona meitat dels anys 1370 tornem a veure que regularment s'investiren sobreposats de les obres dos membres del consell i així es repetí sense interrupció fins a la fi de l'etapa investigada.

major, confirmant un predomini d'aquest estrat que també s'ha constatat per altres poblacions¹⁶³⁶.

Més enllà d'aquesta constatació, hauríem de comprovar si hi ha indicis que el seu exercici atragué i en quina mesura. Es presenta una via per aproximar-nos-hi, i passa per examinar, dins de les sèries que hem pogut documentar, si es produí una **reiteració** destacable d'unes mateixes persones o grups familiars¹⁶³⁷. En termes individuals, existeixen casos de repetició en l'ofici en més d'una legislatura, encara que no són gaire nombrosos, particularment en comparació amb els índexs d'assiduitat al consell o a la juraderia; per altra banda, una circumstància lògica donat el nombre molt menor de llocs que s'oferien en cada legislatura pel càrrec que ara ens ocupa al costat de la vuitantena del consell o les sis de l'executiu. En l'esglaió de la mà major, sobresurten els patricis Pere Guillem III Sunyer, Pere III Escala i Guerau Estruç, que ho foren en tres moments diferents, l'oncle d'aquest darrer, Bernat II Estruç en dos, el mateix nombre que els ciutadans honrats Francesc III Santceloni, Nicolau I Bordils, el seu germà Pere II Bordils, Joan Sarriera, Jaume Avellaneda, Pere I Terrades, Francesc III Terrades i Joan Terrades. En uns paràmetres similars es mouen els representants de la mà mitjana. El cas més rellevant (i sobre el qual tornarem més endavant) és sens dubte el del mercader Bernat II Geroní, que ocupà el càrrec en tres ocasions, seguit dels també comerciants Pere Bruguerols, Pere II Benet, Nicolau Puig i Bartomeu Tord que, juntament amb el notari Nicolau Frugell, ho feren en dues. Finalment, degut, segurament, a la presència també més reduïda d'aquest estament en el balanç global de mandats, cap dels representants de la mà menor repetí com a sobreposat¹⁶³⁸. Ben mirat,

¹⁶³⁶ Per exemple, a la vila d'Igualada, pel període comprès entre aproximadament 1280 i 1380, es conclou que els càrrecs responsables d'aspectes urbanístics (en figures diverses lligades a la gestió de l'església parroquial o de les muralles amb més o menys equivalències amb els sobreposats de les obres gironins) foren sempre copats per les mans major i mitjana, és a dir drapers i mercaders: J. CRUZ RODRÍGUEZ, «El municipi igualadí medieval...», p. 35-40.

¹⁶³⁷ Òbviament, la pròpia reiteració també podria ser conseqüència del fenomen contrari, o sigui, segons la mateixa lògica apuntada per les coincidències entre electors i nomenats per magistratures, que molt poca gent estigués disposada a assumir aquella tasca i que les comissions electores comptaven amb un grup molt reduït de candidats reals per escollir. Tot i això, segons anirem desgranant, el fet que una gran part dels finalment designats sobreposats participaren per altres vies amb l'administració municipal ens convida a pensar que la primera hipòtesi seria la més versemblant.

¹⁶³⁸ Així, entre d'altres, l'especier Guillem Ramon Joan, el paraire Joan Valldemia o el sastre Bernat Ferrer només foren nomenats un sol cop.

el paper de la menestralia en relació amb la magistratura centrada en afers urbanístics només tingué certa continuïtat als darrers anys del decenni de 1370¹⁶³⁹.

Si calgués fer esment de **famílies que acumularen designacions** al llarg de diverses generacions, hauríem de referir-nos a nissagues ben conegudes de l'estament superior, en concret, als Terrades, que sumaren 6 càrrecs, als Estruç i Sunyer, amb 5 càrrecs cadascuna, o als Bordils i als Santceloni, amb 4. Al mateix temps, no sorprèn gens comprovar que totes elles pertanyien al grup selecte de 12 famílies que accediren 9 vegades o més al col·legi de jurats o que, tret dels Bordils, alguns dels seus membres també apareixen en la nòmina de més assidus al consell general (TAULES 53 i 65)¹⁶⁴⁰.

Vist tot això, és evident que la figura de sobreposat de les obres despertà cert interès, com a mínim, el d'algunes famílies o individus. En aquest sentit, tal com hem dit, s'entreveuen dues grans possibilitats per explicar-ho. D'una banda, que l'ofici tingués un atractiu *per se*, donats els àmbits en què era possible incidir; de l'altra, que la seva "utilitat" estigués més vinculada a intangibles com l'honorabilitat o d'altres "imputs" que es rendibilitzaven a l'hora de construir una certa carrera política.

Pel que fa a hipotètics **al·licients inherents al càrrec**, les competències atribuïdes als sobreposats de les obres ens suggereixen que el seu exercici feia possible controlar o, fins i tot, afavorir certs interessos d'ordre urbanístic. Com hem mostrat, disposem d'un repertori molt limitat d'episodis en què s'evidenciï el paper precís d'aquests oficials municipals, però en alguns sí que es demostra marge per autoritzar privatitzacions de carrers sense sortida o per executar petites obres d'arranjament de vies públiques (cap. 2.1.2.4.a.). D'aquí que seria coherent la suposició que accedir a l'ofici de sobreposat de les obres permetia, posem per

¹⁶³⁹ En concret, en les legislatures de 1376 i 1378 hi havia un mestre d'ofici en la dupla i dos membres de la mà menor en les de 1377 i 1379, a part que l'únic component que coneixem de l'any 1378 per l'ofici col·legiat que ara analitzem també ho era.

¹⁶⁴⁰ Aquesta circumstància és precisament la que detecta M. Turull a la vila de Cervera durant el segle XIV. Segons el mateix autor, a partir de mitjana dècada de 1360, tots els que ocuparen el càrrec (allí denominat simplement obrer) foren extrets del cos de membres del consell, abundant així els membres de l'estament de mercaders i els individus amb «una trajectòria- passada o futura- farcida de càrrecs polítics i responsabilitats en el consell», per tal com el càrrec reportava prestigi i reconeixement: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi...*, p. 293-294. De fet, també podria plantejar-se que era justament prestigi i reconeixement el que requeria un càrrec amb funcions arbitrals com el d'obrer, encara que, segons el que hem aconseguit veure pel cas dels sobreposats de les obres de Girona, els que ocuparen aquest ofici sovint hagueren de maldar amb altres oficials o instàncies amb funcions similars com el batlle general de Catalunya o els mateixos jurats.

cas, als grans senyors d'albergs, solars i censos emfitèutics ubicats dins de la ciutat vetllar pels seus interessos immobiliaris¹⁶⁴¹.

No cal insistir en el fet que la majoria de famílies de la mà major que hem esmentat, així com alguns dels mercaders més recurrents en l'ofici, comptaven amb béns d'aquesta mena en les seves carteres d'inversió o en les seves herències¹⁶⁴². Així, els Sunyer, els Estruç, els de la Via, els Prat (juristes) o els Bell-lloc, a banda de posseir diversos habitatges arreu del nucli urbà, foren els promotors d'establiments o sectors d'urbanització en l'època d'expansió registrada a les primeres dècades del tres-cents i d'on drenaren rendes durant dècades¹⁶⁴³. Al seu costat, però, l'exemple més rellevant és el de Joan Sarriera, fill del cirurgià reial Bernat I Sarriera, de qui heretà la senyoria del castell de Requesens, un feu del rei situat dins del recinte primitiu de Girona que incloïa rendes emfitèutiques substancials i esteses en diferents punts del sector de l'Areny, en especial, a l'extrem sud¹⁶⁴⁴. Dins del

¹⁶⁴¹ En altres paraules, si no era exactament prendre decisions o traçar determinats projectes en l'ordenament de places i carrers que els beneficiés de manera directa, almenys estar al corrent de qualsevol novetat respecte a això i aconseguir que la seva opinió fos tinguda en compte.

¹⁶⁴² Pel que fa a la tinença de finques urbanes i al mercat immobiliari en poblacions catalanes i de la resta de la Corona d'Aragó a la baixa edat mitjana, vegeu: Manuel RIU RIU, «La financiación de la vivienda, propiedad horizontal y pisos de alquiler en la Barcelona del siglo XIV», a E. SAÉZ *et alii* (ed.), *La ciudad hispánica ...*, vol. II, p. 1397-1405; Paulino IRADIEL MURUGARREN, «Mercado inmobiliario, crédito y crecimiento urbano medieval en Valencia» i José Ángel SESMA MUÑOZ, «Mercado inmobiliario en Zaragoza (1370-1420): La reorganización urbana bajomedieval», a *Mercado inmobiliario y paisajes urbanos en el occidente europeo (siglos XI-XV)*, Semana de Estudios Medievales Estella 2006, Pamplona: Gobierno de Navarra, 2007, p. 377-415 i p. 417-470.

¹⁶⁴³ Un avantpassat directe de Guillem II Sunyer impulsà un establiment a l'àrea del Mercadal l'any 1304, el ciutadà Eimeric de la Via (també ascendent directe de les generacions que tractem) un altre al carrer de la cort reial a principis de la dècada de 1330, igual que el ciutadà Bernat Bordils o el jurista Pere I Prat, que ho feren, l'any 1337, al carrer dels Fusers, la mateixa zona on s'alçà el complex promogut pel mercader Jaume Bell-lloc: Josep CANAL *et alii*, *La ciutat de Girona en la 1a meitat del segle XIV: La plenitud medieval*, Història Urbana de Girona, vol. IV, Girona: Ajuntament de Girona, 1998, p. 19. Alguns d'aquests prohoms, atès l'abast de les seves possessions, donaren nom a carrers sencers, com ara l'anomenat carrer d'en Sunyer: AHG, Gi-10, vol. 23, s.f., 1373/07/11. Exemples aïllats de la inevitable implicació d'alguns d'ells per raons particulars amb la gestió de les vies públiques poden ser situacions com ara la llicència règia obtinguda l'any 1399 per Francesc II Santceloni per cloure un porxo d'un seu alberg al carrer de la Draperia (AMGi, I.1.1., n. 34, f. 83r-v, 1399/12), una operació similar a la que havia assajat anys abans (en concret pels volts de 1392) a tocar del portal del burg de Sant Pere de Galligants però que havia fracassat iniciant-se un plet amb el govern municipal (AMGi, I.1.1., n. 26, f. 6r, 1392/08/03). També és possible vincular ciutadans de la mà mitjana que foren sobreposats amb conflictes similars, com ara el botiguer Pere Moles que fou sobreposat l'any 1442, molt poc després que tinguem registrada una causa oberta per ell com a llogater d'un immoble i el mercader Joan Jordi de Llémna, com a conseqüència de l'enderrocament d'uns envans a la plaça de les Cols ordenat precisament per la dupla d'oficials municipals que ara ens ocupa: AHG, Gi-01, vol. 416, s.f., 1437/08/08.

¹⁶⁴⁴ Segons es desprèn de diversos documents, aquest alou tingut en feu del rei derivava d'una antiga possessió del llinatge Montcada que, havent passat per les mans dels Cabrera, vescomtes de Girona, i els Requesens, retornà a la corona: AHG, Gi-05, vol. 130, f. 99r, 1357/04/27. Per exemples d'alguns dels censos percebuts per raó de l'esmentat castell: AHG, Gi-05, vol. 382, s.f., 1384/12/05; AHG, Gi-02, vol. 52, f. 244r-245v (1389/06/15), 246r-v (1389/06/16), 248r-v (1389/06/16). Al marge d'aquesta circumstància, Joan

col·lectiu de mercaders de l'estament mitjà, en canvi, crida força l'atenció la figura dels germans Pere i Nicolau Brugueroles: eren nebots (i de vegades actuaren d'agents) de Guillem Brugueroles, sagristà segon de la seu durant aquest període i, així doncs, administrador d'una de les institucions que acaparava el domini eminent de més immobles de la ciutat¹⁶⁴⁵.

La majoria d'interessos patrimonials de les nissagues esmentades es traspasaren progressivament durant unes quantes generacions i al ritme que els seus propis membres també se succeïen en els òrgans de poder local. Per això, el simple relleu gradual en aquestes posicions de poder els permetia conservar els instruments pel control sobre l'ordenament urbanístic que oferia el govern municipal. Així mateix, hi ha almenys un cas en què es nota una gran coincidència entre la data d'un nomenament com a sobreposat i l'esclat d'un conflicte urbanístic que afectà de manera directa la família d'un dels oficials. Es tracta de la designació de Francesc I Segurioles a la segona meitat de 1390, moment en què justament s'estava a punt de resoldre la primera part d'un llarg litigi entorn a l'anomenada obra d'en Vivers: un conjunt d'habitatges impulsat pel jurista Arnau de Vivers, a la dècada de 1340, a l'oest del pla de Sant Pere de Galligants, que la família Segurioles havia heretat i que amb la construcció de les muralles del raval va haver de ser enderrocat per ordre reial. Els immobles, finalment, foren expropiats amb la consegüent necessitat d'indemnitzar-ne els titulars¹⁶⁴⁶.

Sarriera també era senyor útil d'altres albergs, com ara un al carrer de la Tallada, que acabà traspasant: AHG, Gi-06, vol. 93, f. 29v, 1401/02/28.

¹⁶⁴⁵ Quant al parentiu entre tots tres: AHG, Gi-04, vol. 203, f. 44r-46v, 1432/03/21. Per exemple, l'any 1409 Nicolau actuava de batlle de l'esmentada sagristia, deixant de banda que també posseïa diversos habitatges que dedicava al lloguer, com ara un al carrer Ballesteries: AHG, Gi-06, vol. 115, s.f., 1407/09/17; AHG, Gi-10, vol. 85, s.f., 1435/05/14.

¹⁶⁴⁶ A propòsit del seu emplaçament: Josep CANAL et alii., *La ciutat de Girona en la 1a meitat del segle XIV...*, p. 36; C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 461. Per referències indirectes a la part de l'herència del jurista Arnau de Vivers que rebé Ferrer de Segurioles, pare del Francesc que ens ocupa, atesos els continus treballs prestats com a procurador i les remuneracions pendents per això: AHG, Gi-05, vol. 89, f. 130v-132r, 1356/02/26. Després que ja s'hagués procedit a l'enderrocament parcial del complex, en una sentència del novembre de 1377, l'infant Joan proveí que la universitat de la ciutat de Girona (així com dels habitants de la vegueria) havien d'indemnitzar el senyor directe del conjunt, o sigui l'hereu de Ferrer de Segurioles, i els senyors útils dels albergs amb un total de 22.688 s. (tocant 13.700 s. al primer), suma que s'obtidria mitjançant la venda immediata de rendes mixtes a aquests implicats: ACA, C, reg. 1764, f. 185r-v, 1377/11/04, Girona. L'any 1385, tanmateix, la família Segurioles encara no havia cobrat tot el previst, i, a fi d'evitar l'execució iniciada, els jurats, en el context d'una emissió per finançar la guerra aleshores en curs contra el comte d'Empúries, vengueren un censal al Francesc I Segurioles que ens ocupa, el qual, a més, en anys successius fou nomenat síndic per proveir fons per completar l'emmurallament, en essència, del burg de Sant Pere: AMGi, I.3.3.2.4, RG: 72., TAULA 47. Quant al procés que conduí, en darrera instància, a l'expropiació dels immobles per part del municipi, el qual, a partir de 1392 i en una operació que s'allargà

En casos com el de Segurioles, potser no és menys determinant el fet que just el curs següent de ser sobreposat de les obres, l'any 1391, l'antic obrer esdevingués jurat de la mà major per primera vegada a la seva vida. En efecte, el lloc preeminent que ocupava el càrrec de jurat en la jerarquia de rangs i, de ben segur també, en el terreny pràctic convida a pensar en la idea d'una progressió en aquesta **jerarquia d'honors**. En aquest sentit, l'ofici de sobreposat de les obres podria interpretar-se, al costat d'altres emanats del consell com el d'auditor de comptes, mostassaf o cònsols de l'Hospital Nou, com una mena de trampolí per impulsar membres del consell que tenien opcions d'accedir a la juraderia.

Fixant-nos primer en les grans famílies ciutadanes trobem, certament, diversos exemples de joves que havien passat a formar part del consell des de feia poc temps i que eren escollits sobreposats (sovint força en paral·lel a altres càrrecs diguem-ne menors) poc abans d'acabar assolint la dignitat de jurat. Així, entre d'altres que podríem citar, veiem que Guerau Estruç fou sobreposat de les obres els anys 1401 (el mateix any que contragué matrimoni), 1426 i 1432, tot i que no arribà a ser jurat fins la legislatura de 1427, és a dir, fins després d'assumir per segona vegada aquest càrrec vinculat a aspectes urbanístics¹⁶⁴⁷. Segueixen un patró semblant Pere II Guillem Sunyer, que fou sobreposat per primer cop l'any 1425 (ho tornà a ser els anys 1434 i 1438), just l'exercici anterior al seu primer accés a l'executiu (any 1426), o Pere III Escala, sobreposat l'any 1422 (repetí en la tasca els anys 1430 i 1440) abans d'esdevenir jurat per primera vegada 7 anys després (1429)¹⁶⁴⁸.

Una altra mostra similar ens la proporciona la família Terrades, especialment destacada en l'exercici del càrrec de sobreposat en el decenni de 1430, coincidint precisament amb el fet que una branca instal·lada a Barcelona els primers anys del segle XV retornà aleshores a la ciutat de l'Onyar. En primer lloc, hi ha la trajectòria de Pere I Terrades, que començà per les magistratures de sobreposat de les obres (1392) i de mostassaf (1394) i arribà a jurat per la mà major la legislatura de 1401 i de 1402. En línies generals, reproduí aquest itinerari el seu primogènit Francesc III Terrades, sobreposat l'any 1430 (així com l'any 1439) i regidor per primer cop un quinquenni després (1435). També ens interessa remarcar el cas del cosí de l'esmentat Pere I Terrades, Joan Terrades, fill del llicenciat en lleis Vidal de Terrades.

durant dècades, establí el solar a nous particulars o el cedí a d'altres damnificats pels treballs de fortificació: AMGi, I.1.1., n. 25, f. 28r-29v (1392/03/04), 47r-v (1392/05/30); AMGi, I.1.1., n. 36, f. 96r-97r, 1403/03/16; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 28v-30r, 1421/04/26.

¹⁶⁴⁷ TAULA 35. Quant a les cartes de les noces que Guerau havia de celebrar amb una filla de l'expert en lleis Ramon de la Via: AHG, Gi-06, vol. 93, f. 12r, 1401/01/20. Cal afegir-hi, a més, que des d'aproximadament 1424, Estruç exercia de diputat local del General: TAULA 33.

¹⁶⁴⁸ TAULA 64.

Joan, mercader de professió, probablement havia emigrat a la ciutat comtal fins que l'any 1433 (coincidint més o menys amb el seu casament amb una filla del puixant mercader Joan I Anglès) féu el jurament preceptiu per recuperar la condició de gironí. Fou sobreposat el mateix 1433 i, posteriorment, els anys 1437 i 1445, i no accedí a la cúpula del govern fins l'any 1447¹⁶⁴⁹.

Aquesta dilació entre l'exercici de l'ofici de sobreposat i el de jurat, doncs, pogué oscil·lar entre només un any i gairebé una dècada. Tot i això, també és possible que algun membre de les nissagues patrícies que comptaren amb sobreposats no tingués mai l'oportunitat d'ingressar al col·legi de jurats. Això és el que li passà a Arnau II Sarriera, que, a pesar de ser sots-veguer en el bienni 1389-1390 i sobreposat l'any 1404, no ostentà mai el càrrec de jurat¹⁶⁵⁰.

Fos com fos, el conjunt de famílies adscrites a la mà mitjana invaliden l'esquema apuntat que situaria aquesta ocupació com a tràmit previ ineludible per formar part de l'executiu¹⁶⁵¹. En aquest sentit, cap dels tres representants de la família Bell-lloc (Guillem I, Pere III i Guillem II) passà per la magistratura de sobreposat abans que per l'executiu, sinó que ho foren els anys 1362, 1380 i 1406, havent estat ja, respectivament, edils per primera vegada els exercicis de 1349, 1370 i 1371, entre altres ocupacions¹⁶⁵². S'observa el mateix en el mercader Pere II Benet, que ja havia estat jurat l'any 1393 quan l'any 1404 fou designat sobreposat per primera vegada; en Joan Marcó, que, en ser nomenat l'any 1407, ja havia accedit a l'executiu quatre vegades entre molts altres càrrecs; o en Joan Medir, sobreposat l'any 1401, mentre que ja havia estat temps abans regidor en més d'una ocasió i, fins i tot, batlle de la ciutat¹⁶⁵³.

Val a dir, d'altra banda, que el perfil ja comentat de Nicolau Brugueroles, de forma semblant al prohoms Arnau II Sarriera, indica una altra dimensió complementària de l'ofici de sobreposat. Trobant-se una o dues posicions per sota de la magistratura principal en l'escala de dignitats de l'organigrama polític municipal, de vegades degué servir com una

¹⁶⁴⁹ TAULA 64. A propòsit dels contractes per l'enllaç amb Elena Anglès preparats la tardor de 1432 : AHG, Gi-02, vol. 172, f. 30v-32r, 1432/10/23. Pel que fa a l'adquisició de la ciutadania gironina: AMGi, I.1.1., n. 51, f. 11r, 1433/01/01.

¹⁶⁵⁰ Ja hem comentat el cas a cap. 3.1.3.

¹⁶⁵¹ Encara que, és clar, hi ha individus que passaren per la magistratura d'afers urbanístics abans d'accedir a l'executiu, com ara Francesc Trilla (sobreposat l'any 1357 i jurat per primer l'any següent), Pere Brugueroles (sobreposat l'any 1405 i regidor per primera vegada un quadrienni més tard) o Berenguer III Hospital (sobreposat l'any 1380 i jurat per primer cop tres anys després): TAULA 64.

¹⁶⁵² Per Guillem II i Pere III Bell-lloc, vegeu TAULA 64. Per la resta: TAULES 35 i 37.

¹⁶⁵³ Per Joan Marcó i Joan Medir: TAULA 64. Quant a Pere II Benet: TAULA 35 i 37.

mena de compensació a secundogènits o a individus que no constituïen el membre de referència d'una família a l'hora d'ingressar a la juraderia.

Pel que fa als 8 representants de la mà menor que foren alguna vegada sobreposats, les seves trajectòries continuen posant en relleu que la connexió entre aquest càrrec i l'executiu no era sempre automàtica. Dit d'una altra manera, que el fet de ser designat sobreposat ni molt menys garantia ser nomenat jurat al cap de poc¹⁶⁵⁴. Alhora, demostren que, en cas d'ocupar ambdós oficis, l'ordre seguit no havia de respectar necessàriament la jerarquia que se'ls suposa. De fet, només en la meitat dels exemples d'aquesta mà els individus en qüestió foren, com a mínim, un cop sobreposat i un cop jurat. A més, d'aquests quatre, només l'especier Guillem Ramon Joan va ser elegit sobreposat abans que regidor (els anys 1376 i 1378, respectivament). Per contra, tant el draper Ramon Tortosa de Queixàs com el pellisser Nicolau Vilossa entraren abans a la juraderia que no pas exerciren l'ofici que ens ocupa (això passà els anys 1351 i 1357 en el primer, i els anys 1377 i 1378 en el segon). Així mateix, el guasper Pere Collell, en realitat, actuà de substitut de Joan Vinyoles, ciutadà que, juntament amb Pere II Bordils, havia estat nomenat sobreposat l'1 de gener de 1400, però que morí durant els primers mesos de la legislatura¹⁶⁵⁵. Collell havia estat designat precisament un dels jurats de la mà menor i se li encarregà la tasca d'auxiliar a Bordils, en un gest que emfasitza la bona consideració que tenia per alguna de les famílies més influents de la ciutat, singularment els Margarit, aquest menestral dedicat a la confecció de peces metàl·liques per a armament¹⁶⁵⁶. Amb tot, resulta prou significatiu que Pere Collell, més enllà d'aquesta circumstància, pels volts de 1391 també hagués exercit de lloctinent del batlle de la ciutat. I és que succeeix el mateix amb el pare Joan Valldemia, encara que en

¹⁶⁵⁴ En el cas justament de la mà menor, ateses les dificultats majors per accedir a l'executiu donada la desproporció entre el volum demogràfic de menestrals i les places disponibles, aquesta circumstància esdevnia encara més improbable.

¹⁶⁵⁵ AMGi, I.1.1., n. 36, f. 23r-v, 1401/05/27.

¹⁶⁵⁶ En concret, tenim força referències del fet que tant Pere Collell com el seu pare homònim actuaren sovint de procurador seu en afers diversos dels Margarit, en concret de Bernat III Margarit, cavaller i curial de Joan I, tant en la seva etapa d'infant com una vegada entronitzat, així com del germà d'aquest Bernat el donzell Joan I Margarit, al seu torn, de la casa del rei Martí I: AHG, Gi-01, vol. 121, f. 122r, 1379/11/29; AHG, Gi-11, vol. 11, f. 6v-7r, 1391/08/22; AHG, Gi-11, vol. 38, s.f., 1399/07/03; AHG, Gi-11, vol. 25, s.f., 1406/03/08; AHG, Gi-06, vol. 124, s.f., 1411/12/08. També feu d'intermediari per altres famílies com els Gornall (amb qui acabaria coincidint justament a la cort de delegats reials a la ciutat): AHG, Gi-11, vol. 4, s.f., 1380/10/13. De fet, en un any força conflictiu com el de 1402, els jurats denunciaren als oficials reials a la ciutat una resistència al mostassaf del fill de Francesc Gornall que es deia que habitava en un mateix alberg amb el cavaller Bernat II Margarit i el personatge que ara ens ocupa: AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg de 1401-02, f. 27v-28r, 1402/02/14. Finalment, aquests serveis tant als Margarit com als Gornall es perllongaren a través de la figura del fill del Pere Collell guasper que ens ocupa, l'escrivà Bartomeu Collell: AHG, Gi-11, vol. 26, s.f., 1405/02/10.

aquest individu la tasca de sobreposat (de l'any 1377) precedí a la de sots-batlle (duta a terme pels volts de 1385)¹⁶⁵⁷.

Sens dubte, alguna mena de **vinculació** existia entre ambdues esferes, entre l'**àmbit dels sobreposats de les obres i el dels lloctinents dels oficis jurisdiccionals** de la monarquia. En casos com el de Collell sembla que tot plegat resultés de les maniobres de nissagues que intervenien en la política local des de fora dels òrgans municipals, però l'exemple de Valldemia mostra que el pas d'una esfera a l'altra podia deure's, igualment, a una trajectòria més personal i deslligada d'influències externes. En tot cas, una connexió similar també es detecta en el mercader Bernat II Geroní que, com ja hem dit, mereix certa atenció perquè fou sobreposat en tres ocasions a la dècada de 1430. Però és que, ultra això, havia succeït al seu pare durant un breu lapse entre 1415 i 1416 en la lloctinència d'un oficial, en certs àmbits, encara més decisiu que el batlle delegat pel monarca a la ciutat, el batlle general de Catalunya (TAULA 32)¹⁶⁵⁸. Com veurem millor en el mostassaf, cal suposar que es travaren vincles constants entre els inspectors urbanístics associats al consell municipal i els agents territorials del funcionari reial per excel·lència de l'espai públic al principat? En certs moments sí, però no contínuament: en els tres casos de la mà menor que ens quedaven per comentar, el del draper Francesc Mestre, el mercer Francesc Bells i el sastre Bernat Ferrer, la funció de sobreposat és l'únic paper que molt probablement tingueren dins del conjunt de ressorts del poder local.

Arribats a aquest punt, la revisió duta a terme de la llista de sobreposats de la ciutat de l'Onyar ens permet extreure les conclusions següents. En primer lloc, és evident que l'exercici de l'ofici de sobreposat formà part de la carrera de molts dels prohoms que tingueren una trajectòria destacada en l'administració local gironina. I, fins a cert punt, resulta comprensible que la capacitat decisòria o la informació privilegiada en matèria urbanística que oferia el càrrec constituís un atractiu pels segments socials amb interessos patrimonials a l'interior de les muralles.

De tota manera, potser es pot demostrar millor i en més casos el valor de l'ofici relacionant-lo amb la possibilitat d'escalar a posicions superiors en la vida política local. En

¹⁶⁵⁷ Vegeu TAULA 31.

¹⁶⁵⁸ Tot i això, fou substituït força ràpid en comparació amb el seu progenitor, Bernat I Geroní, que, d'altra banda, a diferència d'ell, també actuà de mostassaf en una ocasió i participà en la gestió de fons destinats a les obres de les muralles a la dècada de 1370. Sobre Bernat I vegeu: cap. 3.2.5.2.

especial entre algunes de les grans famílies, els seus membres més joves passaren per aquesta magistratura en una etapa prèvia a l'accés per primer cop a la cúpula del govern. Tanmateix, l'exemple de molts mercaders de la mà mitjana posa de manifest que això era tan sols una possibilitat i que no depenia d'un guió inamovible. Com també constituïa tan sols una opció el fet que la magistratura de sobreposat es convertís en l'aspiració màxima de gironins que, essent secundogènits o membres de branques secundàries, no esdevingueren mai el representant principal del seu grup familiar.

En darrer terme, en les etapes més puntuals que hi arribaren mestres d'ofici, així com determinats membres de l'estament mitjà, s'entreveuen altres possibles connexions més enllà de circuits absolutament cenyits als càrrecs a què s'era nomenat el dia 1 de gener de cada any. En concret, se n'intueixen amb l'entorn de la cort del monarca, amb les estructures de delegació del rei al territori i amb el representant regional del batlle general de Catalunya. En definitiva, lluny d'un objectiu per si sol, el càrrec de sobreposat cal analitzar-lo juntament amb la resta de magistratures vinculades al consell denominat general i que, al capdavall, suposaven sempre una forma de distinció entre la vuitantena i escaig dels seus components. Per això, ens centrarem ara en una figura paral·lela com la de mostassaf, que permet seguir explorant la majoria d'hipòtesis que hem plantejat.

3.2.5.2. El càrrec de mostassaf: una via a mig camí entre el municipi i l'administració reial

En efecte, segons hem vist en el capítol anterior, l'ofici de mostassaf exigeix la consideració doble de peça subalterna de l'administració reial i de posició destacada dins dels quadres de l'ens municipal, per tal com la persona que l'exercia, a pesar de ser dipositària d'atribucions cedides pel monarca, executava la voluntat del govern local. Tal com també hem explicat, en el cas de Girona i d'altres ciutats catalanes aquesta naturalesa dual quedava especialment reflectida en la forma que cada any era escollit. Recordem que es basava en la preparació d'una terna per part dels jurats cessants que, de cara a l'elecció definitiva, era remesa, durant una primera etapa, al monarca, posteriorment al batlle general de Catalunya i, des de principis del segle XV, al lloctinent d'aquest oficial al bisbat (cap. 2.1.2.4. b.). L'especificat del canal d'accés, per tant, ens alerta de la importància de tenir en compte factors que transcendien el consell com a plataforma bàsica per accedir a llocs de poder.

Comencem, però, comentant les dades de què disposem a propòsit dels que exerciren l'ofici de mostassaf a la ciutat de l'Onyar entre mitjan tres-cents i mitjan quatre-cents. El nostre propòsit és centrar-nos en els 93 mandats compresos entre els anys 1351 (és a dir la legislatura exacta d'instauració del càrrec per privilegi reial) i 1443. Com en altres casos, les **fonts conservades** presenten certes limitacions de cara a completar la panoràmica. Així, donada l'absència d'una sèrie específica de registres lligats a l'ofici, hem conegut la identitat dels successius titulars gràcies a diferents documents. En primer lloc, hem localitzat en diversos registres de la Cancelleria reial algunes de les confirmacions de l'elegit entre la terna expedides pel rei Pere III o pel seu primogènit, l'infant Joan, en tant que duc de Girona i més endavant ja des del tron, així com pel rei Martí. Força sovint ha calgut, però, recopilar referències indirectes aparegudes en els llibres de negocis del consell i de la juraderia, alhora que puntualment en protocols notariais de procedència diversa.

Aquesta ha estat la documentació que ha permès saber qui acabà exercint el càrrec en una any determinat. En alguns exercicis, però, no tenim constància del nomenament final, sinó només de la terna preparada pels regidors sortints que, en aquest cas, sí recullen la majoria de volums preparats per l'escrivà dels jurats. Tanmateix, les ternes també aporten informació valuosa i seran objecte d'algunes consideracions. En definitiva, mitjançant les diverses fonts esmentades i deixant de banda aquest últim aspecte, ha estat possible conèixer qui fou mostassaf en 53 dels 93 exercicis analitzats, de forma que el percentatge documentat és del 56,99%, una xifra una mica superior al de la dupla de sobreposats.

Encara que, com ja hem dit, les tres mans en què es dividia la comunitat política gironina no condicionaven directament la designació del mostassaf, fem un cop d'ull, d'entrada, a **l'adscripció estamental** dels individus documentats. Així, veiem que 26 d'ells pertanyien a la mà major (49,06%), 20 a la mitjana (37,7%) i 7 a la menor (13,2%) (TAULA 67). El predomini dels dos principals estaments és força clar¹⁶⁵⁹. I més constatant que no hi ha cap

¹⁶⁵⁹ A falta de més reconstruccions de les llistes de mostassafs d'altres localitats, la comparació amb la Tarragona quatre-centista evidencia força diferències. Segons afirma F. Cortiella, allí era insòlit que un ciutadà de la mà major exercís l'ofici, ja que normalment ho feien els de la mitjana i, sobretot, de la menor, uns resultats força lligats als sistemes electorals implantats a partir de 1420, en què es nomenava l'ofici juntament amb els obrers per mitjà d'uns mecanismes d'atzar i en què el representant de l'estament superior seria l'obrer, mentre que els de la mitjana i menor els mostassafs: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...* p. 104-105.

representant de la mà menor després de 1400 i que, al capdavant, molts d'aquests 7 no eren realment menestrals o practicants d'un ofici manual¹⁶⁶⁰.

Seguint un esquema analític similar a l'emprat pels sobreposats, prendrem les hipotètiques **reiteracions** com un reflex de l'interès que despertà entre la societat gironina la «mostafassia». Tot i això, en consonància amb el que ja suggeríem per aquests oficials municipals, les possibilitats reals de repetir estaven també condicionades pel fet que cada any tan sols es designava un únic mostassaf, per contrast amb el nombrós col·lectiu de consellers o l'equip de govern de sis membres. En aquest sentit, comprovem que, com a màxim, hi ha persones que repetiren en dues ocasions i no pas més (TAULA 38). Concretament, succeí tan sols amb els ciutadans honrats Ramon Prat (1388 i 1392) i Jaume Avellaneda (1403 i 1437), el mercader Pere Bruguerols (que, en realitat, fou nomenat l'any 1411 i, com la resta de magistrats, se'l requeri per continuar en l'exercici següent), el botiguer Pere Berenguer Joan Moles (1415 i 1425) i el ja esmentat Jaume Torre (1383 i 1400).

Des del punt de vista dels **grups familiars**, veiem només 5 nissagues de la mà major en què més d'un membre fou designat mostassaf. Es tracta dels juristes Adroer¹⁶⁶¹, els Moles¹⁶⁶², els Reixac¹⁶⁶³, els tothora presents Sunyer¹⁶⁶⁴, els Vinyoles¹⁶⁶⁵, i, finalment, els Terrades¹⁶⁶⁶. Certament, estem davant d'algunes de les famílies que també coparen els càrrecs de jurat (per damunt de la desena), com ara els Sunyer o els Terrades. Però, al

¹⁶⁶⁰ Constitueixen l'excepció l'especier Nicolau Cavalleria, el manescal Pere Roure i el bosser Llorenç Estanyol, tots tres rodejats de circumstàncies específiques que assenyalarem. Els més primerencs, com ara Guillem Queixàs o Guillem II Guic, no deixaven de ser actius mercaders de l'etapa prèvia a la consolidació de la menestralia pròpiament dita en la quota política de la mà menor, mentre que Jaume Torre era habitant de l'Horta gironina i segurament senyor de distintes explotacions agràries. Pel que fa a diverses notícies sobre Jaume Torre i les gestions fetes per contractar mà d'obra per les seves finques i, alhora, en el camp del crèdit: AHG, Gi-05, vol. 255, s.f., 1361/10/29; AHG, Gi-07, vol. 18, f. 7v, 1379/05/08; AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1385/06/30, AHG, Gi-05, vol. 422, s.f., 1386/01/31. En l'heretament fet al seu fill s'entrelluquen algunes possessions que van des d'una residència principal a l'Horta fins a un alberg al Mercadal: AHG, Gi-11, vol. 22, s.f., 1402/10/21.

¹⁶⁶¹ Ocupà el càrrec Francesc II Adroer l'any 1371, el seu primogènit Antoni l'any 1404 i un altre descendent homònim l'any 1408.

¹⁶⁶² Amb el botiguer Pere Berenguer Joan Moles ja citat i el seu fill Pere que actuà de mostassaf l'any 1440.

¹⁶⁶³ Ho fou Bernat I Reixac l'any 1391, el seu fill –o germà– Pere l'any 1401 i el segur que fill del primer, Bernat II Reixac, l'any 1433.

¹⁶⁶⁴ Hi arribà Ramon Sunyer l'any 1359, el seu nebot Pere I Sunyer l'any 1369, Pere II Sunyer, fill d'aquest últim l'any 1397 i un descendent més llunyà de la branca que sorgí del germà de Pere I, Francesc, l'any 1443.

¹⁶⁶⁵ Ostentà la magistratura Joan Vinyoles l'any 1384, el seu fill Guillem l'any 1428 i el seu altre fill Pere l'any 1438.

¹⁶⁶⁶ Exercí l'ofici Pere I Terrades l'any 1394 i el seu fill Francesc III Terrades l'any 1427, coincidint que el seu pare era jurat.

mateix temps, encara que els Adroer es trobin entre el top 30 de grups familiars més recurrents a l'executiu (això és igual o per sobre dels cinc càrrecs), els Reixac, Moles i Vinyoles, dins del període analitzat, tan sols ostentaren l'ofici de regidor entre tres i quatre cops. En suma, no es detecta una correspondència excessiva entre els oficials encarregats del control de l'activitat manufacturera i dels mercats i els membres més assidus a la cúpula del govern municipal.

En qualsevol cas, la mostra disponible no permet determinar el perquè d'aquesta diferència. Per això, podem provar d'aproximar-nos des d'una altra perspectiva a la **presumpta concurrència per assolir la magistratura** de mostassaf tot analitzant els exercicis en què hem localitzat la peça bàsica del procediment electoral, la terna elaborada per l'equip de jurats que acabava mandat. D'entrada, corroborem definitivament que la paritat entre mans no acabava influïent en la selecció dels candidats a ser mostassafs. Només en les relacions preparades els anys 1370 i 1401 es proposaren tres noms en què quedaven representades cadascuna de les tres mans, mentre que en tota la resta (una trentena) l'equitat es trencava en la majoria de casos amb la proposta de dos prohoms de la mà major (o fins i tot tres)¹⁶⁶⁷.

D'altra banda, cal suposar que, si es tenia la voluntat ferma d'esdevenir mostassaf o algú tenia molt d'interès que ho fos un familiar o una altra persona afina, un dels mitjans per aconseguir-ho passava per introduir reiteradament un mateix candidat a la terna fins que fos l'escollit del monarca o del funcionari regi corresponent. Òbviament, només podem veure si era habitual la presència reiterada en aquestes propostes enviades des de la juraderia en els moments que hem restituit sèries mínimes de dos o més exercicis.

Revisades aquestes sèries, no es detecta cap exemple de repetició entre els lapses 1369-1370, 1399-1402, ni tampoc entre els anys 1422 i 1424. Per contra, sí que es produeixen reiteracions entre 1413 i 1414, quan s'hi inclogueren el mercader Pere III Trilla i el draper Joan Devesa i, finalment, Trilla acabà sent designat mostassaf. Semblantment, entre 1418 i 1419 repetí a la terna Pere I Miró. Entre 1424 i 1425 ho féu el també ciutadà honorat Pere I

¹⁶⁶⁷ Només puntualment s'hi inclogueren dos membres de l'estament mitjà o dos de la mà menor. Seguint l'ordre cronològic, detectem les següents repeticions de 2 o 3 membres d'una mateixa mà: 1369 (2 membres mà major), 1374 (2 mitjana); 1377 (2 mitjana), 1387 (2 menor), 1391 (2 major), 1393 (2 major), 1399 (2 major), 1400 (2 major), 1402 (2 major), 1403 (2 major), 1407 (2 mitjana), 1411 (2 mitjana), 1413 (2 mitjana), 1414 (2 mitjana), 1418 (2 major), 1419 (2 major), 1422 (3 major), 1423 (2 mitjana), 1424 (2 major), 1425 (2 major), 1426 (2 mitjana), 1427 (3 major), 1429 (2 mitjana), 1430 (2 major), 1431 (2 mitjana), 1432 (2 major), 1433 (3 major), 1434 (2 major), 1437 (3 major), 1439 (2 major), 1440 (3 mitjana), 1441 (3 major), 1443 (3 major). Tampoc fou possible en anys de certa disputa o inestabilitat en el govern en què es generà més d'una terna, com ara els anys 1390 i 1438.

Terrades, un cas clar d'insistència, ja que hi tornà en les ternes de 1430, 1433 i 1434, si bé només ens consta que fou mostassaf en la seva joventut, en concret l'any 1394. D'altra banda, l'any 1426 hi aparegué el mercader Jaume Anglès (de fet, juntament amb el seu germà Joan I), quan ja havia format part de la de 1424. Un altre exemple prou il·lustratiu i que afecta a parents directes és el dels Ramon Sampsó pare i fill: mentre que el segon, Ramon II, repetí com a candidat en els exercicis de 1430, 1431 i 1432 (aparentment, però, sense fortuna, si bé és cert que ja havia aconseguit el càrrec l'any 1424), el seu pare, Ramon I, ho féu els anys 1433 i 1434. Tampoc podem certificar que tingués èxit el mercader Bernat Teixidor, proposat successivament les legislatures de 1431 i 1432.

A més de la insistència, caldria esperar que un determinat grup o família aprofités qualsevol oportunitat per presentar candidats favorables als seus interessos. Tenint en compte els mecanismes seguits, els responsables últims d'introduir uns electes determinats a la terna eren els propis magistrats que l'elaboraven, quedant exclosos del joc la resta de membres del consell, per contrast amb les altres magistratures. Donada aquesta premissa, s'adverteixen coincidències simptomàtiques entre els jurats que deixaven el càrrec i els candidats a exercir de mostassaf en el curs següent? Cal respondre que sí a la pregunta, per bé que s'hi ha de afegir que coincidències així es produïren en més d'una ocasió però no pas any rere any. Per exemple, de vegades un dels jurats proposà un germà a la relació de candidats. Ho féu Pere III Bell-lloc, jurat de 1376, que "col·locà" el seu germà Bernat Bell-lloc a la terna de 1377; igual que Pere II Estanyol, regidor de l'any 1390 que, en una de les dues propostes que sorgiren paral·lelament, tingué present el seu germà Llorenç per l'any següent (GRÀFIC 18); o que Narcís Miquel, a l'executiu l'any 1423, des d'on proposà el seu germà Gabriel i Ramon II Sampsó, un nebot seu que, en efecte, esdevingué mostassaf. També ho aconseguí l'any 1440 Eimeric III de la Via amb el seu germà Gabriel de la Via, mentre que no tingué la mateixa sort el jurista Ramon de la Via, jurat de 1410, amb el seu nebot Narcís de la Via (GRÀFICS 24, 32 i 11). No falten, és clar, casos anàlegs entre pares i fills, com ara Bernat I Sitjar, que, en el marc de la conflictiva elecció de 1390, pensà en el seu fill homònim; Ramon I Sampsó, edil de 1430, que féu el mateix amb Ramon II; o Pere Guillem II Sunyer, jurat de 1442, amb el seu fill Francesc Sunyer (GRÀFICS 39, 32 i 40).

Semblantment, no hi ha constància de cap disposició que impedís els "autonomenaments", de manera que en trobem uns quants. És, en concret, el cas de Pere II Bordils entre els anys 1392 i 1393, de Guillem II Escala entre 1401 i 1402, del mercader Pere III Trilla entre 1412 i 1413, del ciutadà honrat Francesc II Santceloni entre 1421 i 1422, dels comerciants

Joan I Anglès entre 1425 i 1426, Pere Brugueroles entre 1429 i 1430 i Bernat I Teixidor entre 1430 i 1431, així com del patrici Bernat II Reixac entre 1432 i 1433.

Ara bé, la designació de parents o els “autonomenaments” per part dels jurats que redactaven la terna de candidats no asseguraven que el monarca o el seu representant es fixaria en aquelles opcions en detriment de la resta. Ben mirat, d’entre tots els exemples a què hem fet al·lusió, els casos coneguts d’èxit, és a dir, d’electes que resultaren de procediments com aquests i que esdevingueren els designats definitius, no són gaires: només ho aconseguiren Narcís Miquel amb el seu nebot Ramon II Sampsó l’any 1424, Bernat II Reixac en el seu “autonomenament” l’any 1433, Eimeric III de la Via amb el seu germà Gabriel de la Via l’any 1441 i, en darrer lloc, Pere Guillem II Sunyer amb el seu fill Francesc l’any 1443. En efecte, la majoria tingueren lloc a la fi del període analitzat. Al mateix temps, però, no deixa de sorprendre que dels jurats que s’inclogueren a ells mateixos com a candidats només un aconseguís accedir a l’ofici. Realment era sempre el seu objectiu? I, en tot cas, el sobirà o els seus funcionaris veien amb mals ulls la pràctica i evitaven tant com podien cedir a les pretensions de determinats prohoms? O, en un supòsit una mica més rebuscat, se sabia d’antuvi que les designacions de parents o els “autonomenaments” no serien acceptats i l’estratègia servia, més aviat, de cara a facilitar el camí a l’elecció a tan sols un o dos dels noms proposats tot eliminant la competència de candidats amb possibilitats reals?

Amb la mostra recollida realment resulta complicat decantar-se per una de les hipòtesis suggerides. Al capdavall, no devia tractar-se ni d’un extrem ni de l’altre. Tot i això, queda clar que els magistrats sortints, com a responsables de la terna elevada al monarca o als oficials responsables, tenien un paper important a l’hora de filtrar aspirants a ocupar el càrrec de mostassaf i que es detecten certs moviments (designació de parents o “autonomenaments”) per conformar una nòmina de candidats ajustada a interessos personals. En definitiva, a tenor del que acabem de veure, continuaria sent vàlida, en línies generals, la idea que l’ofici era l’objectiu de determinats gironins. Ara hauríem de valorar la mena d’**interessos** que despertava.

Tot recordant el que ja hem dit, les funcions principals d’aquest oficial de naturalesa reial, però que executava la voluntat del municipi, es podrien resumir en vetllar pel bon funcionament dels mercats i de la producció manufacturera a la ciutat. En essència, per tant, s’encomanava al mostassaf una tasca de supervisió i control de disposicions que no elaborava ell unilateralment, sinó que havien estat preparades pel consell general o l’equip

de govern. D'aquí que la discrecionalitat de què gaudia tampoc fos excessiva. Per això, segons avançàvem en el capítol anterior, la hipòtesi més plausible seria que el càrrec constituís sobretot un bon **observatori d'informacions** diverses sobre l'activitat econòmica a la ciutat.

Intentem buscar entre els mostassafs del període analitzat perfils que puguin avalar aquesta possibilitat, és a dir, individus que, per les dades que en coneixem, seria plausible que els seduís la idea de controlar de prop l'evolució del preu d'un determinat producte o les tendències seguides en la producció d'altres. Com hem vist, la gran majoria d'ocupants de l'ofici eren prohoms de la mà major i comerciants, de manera que, d'entrada, sembla que estiguem davant de gent interessada en aspectes com els esmentats.

Des d'aquesta òptica, crida l'atenció una figura de la primera meitat del quatre-cents, la del botiguer Pere Berenguer Joan Moles, que fou mostassaf els anys 1415 i 1425. Fill del jurista Pere Moles, conseller de l'infant i posteriorment rei Joan I (circumstància que, sens dubte, n'afavoria la reputació), es dedicà a regentar un petit establiment dedicat al comerç al detall després de casar-se amb una germana dels Anglès, mercaders emergents ja citats, amb un dels quals, entre d'altres socis, impulsà una important societat mercantil¹⁶⁶⁸. Així mateix, actuà de sots-delegat del comissari reial d'un maridatge i, com veurem, la majoria de vegades que accedí a l'executiu per la mà mitjana, actuà com a clavari dels jurats¹⁶⁶⁹. Un cas amb certs paral·lelismes amb el de Pere Berenguer Joan Moles, encara que només ens consta que fou mostassaf una vegada, és el del draper Pere II Domingo. Iniciant-se com a factor d'una important companyia drapera i finalment impulsant-ne una de pròpia amb el seu nebot Joan Fornells, també draper, ostentà el càrrec en el seu darrer any de vida (1410), havent estat sots-veguer a principis dels anys 1390. Un cop traspassat, el succeí una

¹⁶⁶⁸ A propòsit del pare que, mentre actuava de conseller del duc de Girona i abans que finalment aquest fos entronitzat, fou jutge d'apel·lacions de la demarcació gironina entre 1376 i, com a mínim, 1387: AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1384/03/15; AHG, Gi-09, vol. 21, f. 131r-v, 1393/03/06; C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vols. I (p. 141), II (p. 344, 348). Val a dir, d'altra banda, que Pere Moles no apareix esmentant entre els curials de Joan El Caçador processats el maig de 1396: M. MITJÀ, «Procés contra els consellers...», p. 375-417. Quant a les noces de Pere Berenguer Joan amb Margarida Anglès (si bé aquesta morí i Pere Berenguer Joan es tornà a casar amb la filla d'un mestre en medicina de Lleida): AHG, Gi-11, vol. 27, s.f., 1405/10/09. Respecte de la societat amb Joan I Anglès i el draper Antoni Portell: AHG, Gi-04, vol. 77, s.f., 1420/05/30; AHG, Gi-04, vol. 101, s.f., 1430/03/02.

¹⁶⁶⁹ A propòsit d'aquesta demanda fiscal i del paper de Moles l'any 1416 com a delegat de Bernat Gallac, receptor i administrador general de les despeses exigides per Ferran I al principat de Catalunya amb motiu del matrimoni del futur Alfons IV: AHG, Gi-07, vol. 82, s.f., 1416/05/30. Sobre l'esmentat maridatge: cap. 1.3.3.3.

descendència també molt implicada amb el món del comerç¹⁶⁷⁰. Per tot això, doncs, els perfils de Moles i Domingo s'ajusten força al prototipus que imaginariem d'un veí desitjós de controlar informacions manejades en primera persona des de l'ofici de mostassaf. Una capacitat que devia unir-se a la distinció implícita a l'ofici per desmarcar-se dels seus col·legues de professió i de la resta de veïns.

Malgrat casos com aquests, però, no és menys cert que en força nomenaments, en especial els de la sèrie temporal 1370-1380, pesaven factors aliens a les iniciatives particulars dels finalment designats, per la qual cosa la gestió de la «mostafassia» no forçosament tenia a veure amb les estratègies empresarials de determinats veïns. Fi i al cap, una panoràmica general de la identitat dels qui ocuparen l'ofici revela que bastants eren mercaders actius amb interessos semblants als que podien tenir Moles o Domingo, però no pas tots o, almenys, aquesta no es presentava com la seva principal característica. Per això, cal buscar una explicació alternativa per l'atractiu del càrrec o cercar les raons que envoltaren d'altres designacions.

En la línia del que ja hem vist pels sobreposats de les obres, seria plausible la hipòtesi que per alguns membres de famílies destacades en el regiment de la comunitat l'ofici s'inscrivís en una mena de **carrera dins del sistema de poder local**. Fou el cas, per exemple, de patricis amb gran acumulació de presències a l'executiu com ara Pere I Terrades l'any 1394, Pere I Sunyer l'any 1369 o Pere III Escala l'any 1423; coincidint, a més, que per tots ells aquest càrrec, de vegades al costat del de sobreposat de les obres, fou de les magistratures habitualment assumides abans d'accedir a l'executiu per primer cop. Una circumstància que també compartiren altres prohoms menys prominents com Narcís Gornall o membres de la mà mitjana com el comerciant Bonanat I Cerir, al seu torn amb un tret comú que també cal destacar: després d'aquella experiència, ambdós foren clavaris de les imposicions durant força exercicis¹⁶⁷¹. Per contrast, en altres ciutadans, com Francesc I Segurioles l'any 1395 o

¹⁶⁷⁰ En concret, com hem vist, fou l'agent d'un obrador de draperia de ciutadans influents (cap. 3.1.3.). A propòsit del negoci que tingué amb Fornells: AHG, Gi-10, vol. 51, s.f., 1408/01/18. Quant a la seva mort mentre exercia el càrrec i la regència assumida pel seu fill Joan, també mercader vinculat al comerç de teles: AMGi, I.1.1., n. 52, f. 32/1-31/18, 1423. Val a dir que el pare de Pere II Domingo morí intestat a Sicília amb tota probabilitat mercadejant, mentre que els fills del draper que ens ocupa també participaren, mentre ell encara era viu, en expedicions comercials per la Mediterrània i posteriorment invertiren en equipaments per a la manufactura tèxtil, com ara parts en molins drapers i tiradors, entre d'altres afers: AHG, Gi-01, vol. 197, f. 147v-148r, 1374/07/13; AHG, Gi-01, vol. 260, f. 92r-93r, 1400/06/21; AHG, Gi-10, vol. 51, s.f., 1407/06/27; AHG, Gi-01, vol. 352, s.f., 1412/05/05; GRÀFIC 16.

¹⁶⁷¹ Vegeu TAULA 68.

Joan Medir l'any 1402, l'exercici de la «mostafassia» tingué lloc després d'haver estat jurats en una o més legislatures¹⁶⁷².

D'altres perfils menys prolífics en l'àmbit estricte de l'executiu com el del jurista Francesc II Adroer l'any 1371 ens confirmen que la tasca de supervisar els mercats i la producció artesana representava un lloc adequat per a la formació de joves de qui, atesa la trajectòria dels seus predecessors, s'augurava un bon futur en la política local¹⁶⁷³. I Francesc II l'acabà tenint, ja que, després de 1371, encetà una carrera meteòrica que el portà a ser sots-veguer entre 1372 i 1374, representant de la ciutat en missatgeries i en diverses assemblees convocades pel rei i, finalment, veguer entre 1388 i 1392¹⁶⁷⁴.

Ben mirat, tal com posa clarament de manifest el perfil ja esmentat de Francesc II Adroer, la figura del mostassaf s'associà força sovint a individus protagonistes d'un **periple en l'administració reial** i que, per tant, no es limitaren a ocupacions dependents només del consell municipal. En altres paraules, de resultes de la naturalesa dual del càrrec, trobem força exemples que mostren que el pas per la «mostafassia» no fou tant una fita ineludible en carreres diguem-ne “municipalistes” com una etapa en itineraris que connectaven directament l'administració local amb la gestió del patrimoni regi o l'exercici de la jurisdicció en corts territorials.

Tot i això, abans d'entrar en aquestes projeccions *a posteriori*, cal recordar que el rei tingué sempre l'última paraula en la tria del candidat que exerciria el càrrec. Per això, no seria sorprenent que s'hi “col·loquessin” ciutadans gironins ben connectats amb la casa o cort reials, i algun cop, fins i tot, tenint poc en compte la terna preparada pels jurats sortints (cap. 2.1.2.4.b.). En efecte, sospitem que succeí en almenys mitja dotzena d'episodis durant els anys 1370 i 1380, per bé que no en tots els casos disposem de la terna per confirmar-ho.

¹⁶⁷² Vegeu TAULA 64.

¹⁶⁷³ El seu pare, encara viu l'any 1371, havia exercit el càrrec de jurat en dues ocasions (1356 i 1366). Quan Francesc I morí al llarg de la primera meitat de 1375, començà veritablement el periple del seu fill: AHG, Gi-01, vol. 108, f. 149r-153r, 1375/03/01; AHG, Gi-09, vol. 03, s.f., 1375/08/20. Hi ha, és clar, casos antagònics com el del comerciant Pere I Domingo que, quan documentem que fou mostassaf per primer i últim cop l'any 1410, ja es trobava en edat força avançada i en cedí l'ofici en regència al seu fill, probablement perquè morí abans de completar el mandat: AHG, Gi-10, vol. 56, s.f., 1410/04/27.

¹⁶⁷⁴ En concret, fou jurat els anys 1381 i 1403 i, en especial, síndic de la ciutat en les Corts de Barcelona de 1377-1378, nunci davant del monarca a principi de 1383 i, aquell mateix any, altre cop síndic a les Corts generals celebrades a Montsó (tot i que, en primera instància, enviant-hi un substitut), lloc on tornà en l'edició següent durant el bienni 1388-1389: TAULA 46. Així mateix, en el context d'aquesta darrera assemblea molt probablement tingué lloc el seu nomenament com a veguer de la ciutat, convertint-se en l'únic ciutadà que regí l'ofici en l'època que estudiem: J. Ángel SESMA MUÑOZ (ed.), *Acta Curiarum Regni Aragonum*, tomo V..., p. 183, 248, 299.

En primer lloc, cal destacar l'escollit pel monarca (i segur que basant-se en la proposta dels regidors) l'any 1374, l'hostaler Guillem II Guic, que era germà de Bernat II Guic, agent fiscal de la corona¹⁶⁷⁵. Encara més directa era la vinculació de Nicolau Cavalleria, elegit l'any 1376, no sabem si com a integrant de la terna. Es tracta d'un especier gironí que es convertí en proveïdor de les corts del rei Pere III i del seu fill, fins al punt de ser identificat l'any 1385 pel Cerimoniós com a apotecari de l'infant Joan¹⁶⁷⁶. Podem afegir-hi que Cavalleria era cunyat del propi Guillem II Guic, cosa que reforça el vincle del segon amb el mateix entorn¹⁶⁷⁷. D'altra banda, Bernat Bell-lloc, de la branca de Galliners, no ocupà altres magistratures municipals com el seu germà Pere III Bell-lloc, però també estigué al servei de l'infant Joan, duc de Girona, en diverses gestions, a la vegada que era intítulat domèstic d'aquest, tal com explica J. Fernández Trabal¹⁶⁷⁸. Per aquesta raó, doncs, degué ser triat per l'infant l'any 1377 basant-se -podem comprovar-ho- en la proposta elevada pels jurats.

Ara bé, hi ha casos flagrants de nomenaments al marge de la terna? Veiem que sí. Es tracta, en concret, de les designacions del patrici Joan Vinyoles, el manescal Pere Roure i el jurista Ramon Prat. El primer fou escollit per ordre de l'infant Joan l'any 1384 sent molt jove i probablement de resultes de vincles travats per avantpassats amb la corona, tal com

¹⁶⁷⁵ En concret, documentem que Bernat II Guic exercí durant més d'una dècada de lloctinent de Ramon Marraí, col·lector de la peita i altres subsidis de la important aljama jueva de Girona i de tota la seva demarcació: AHG, Gi-05, vol. 254, s.f., 1361/04/15; GRÀFIC 22.

¹⁶⁷⁶ D'entrada, ha estat documentat que Nicolau Cavalleria, en principi aleshores resident a Barcelona (si es tracta sempre de la mateixa persona), fou rebut com a domèstic reial l'any 1365, alhora que se li expedí un privilegi per l'ús d'armes prohibides: C. FERRAGUD DOMINGO, *Medicina i promoció social...*, p. 197, 222. En dates posteriors, registrem, d'una banda, que fou reclamat per l'infant Joan perquè el socorregués juntament amb el metge Guillem Coltellor quan es trobava indisposat l'any 1380 (D. GIRONA LLAGOSTERA, «Itinerari de l'Infant en Joan...», p. 480) i, de l'altra, que proveí al Cerimoniós de productes valuosos diversos com ara pedres precioses, pans de sucre i barrals de vidre: ACA, RP, MR, reg. 381, f. 98v (1385/09), 164r (1385/11). Queda clarament expressada la vinculació amb la cort reial en una investigació que afectà Cavalleria sobre precisament el seu exercici com a mostassaf i que el mateix monarca ordenà que s'accelerés: ACA, C, reg. 843, f. 105r-v, 1385/06/03. No es precisa l'any anterior a 1385 en què l'apotecari havia exercit l'ofici, però, per eliminació, havia de ser els anys 1376, 1378 o 1382. Per alguna dada complementària sobre l'individu que ens ocupa: C. FERRAGUD DOMINGO, *Medicina i promoció social...*, p. 148. S'hi afirma que Nicolau Cavalleria tenia dos germans, Joan i Pere, que eren especiers com ell, tot i que, a la llum de la reconstrucció genealògica de què disposem de la família, només podem corroborar-ho per Pere Cavalleria i encara sense assegurar que practicaven el mateix ofici: GRÀFIC 11.

¹⁶⁷⁷ AHG, Gi-05, vol. 92, f. 74r, 1356/04/13.

¹⁶⁷⁸ J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 131-133. Així mateix, també relativament a propera a la cort del duc de Girona hauríem de situar segurament la figura de Jaume Torre. Per notícies indirectes de què disposem, és probable que fos el titular del domini útil de predis els senyors directes dels quals eren els Bóixols, senyors de Gironella del Pla i amb membres successius introduïts al servei del primogènit de Pere III, i, així doncs, hi hagués certa relació clientelar dels Torres respecte d'aquestes: AHG, Gi-07, vol. 18, f. 7v, 1379/05/08; AHG, Gi-02, vol. 175, f. 85r, 1433/09/01. Més informació sobre els Bóixols a: cap. 5.2.3.

demostra l'herència del castell de Fornells, de domini reial¹⁶⁷⁹. El segon, accedí a la «mostafassia» fruit de la insistència o, com a mínim, avalat pel seu gendre, el secretari del Cerimoniós Bartomeu Sirvent¹⁶⁸⁰. El tercer fou una nova imposició del primogènit del Cerimoniós una vegada entronitzat, que segurament serví per recordar la bona relació que hi havia hagut entre el pare de Ramon, el jurista Pere II Prat, i el rei Pere III¹⁶⁸¹.

A partir de la dècada de 1390 quan ja no era el rei qui triava personalment un dels tres candidats de la terna confegida pels magistrats locals, sinó el batlle general de Catalunya i,

¹⁶⁷⁹ A propòsit de la joventut de Joan, que registrem que accedí per primera vegada el consell just l'any anterior, 1383, amb menys de 25 anys: TAULA 54. El pare de Joan, Guillem I Vinyoles, havia estat un jurista reputat que actuà per diversos clients poderosos, entre ells la pròpia monarquia: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vols. I (p. 141), II (p. 349-350, 352); AHG, Gi-05, vol. 82, s.f., 1355/05/04. Probablement vinculat a contraprestacions a aquests serveis, Vinyoles fou gratificat amb l'establiment per part del batlle general de Catalunya del castell de Fornells de la Selva, que heretà Guillem II, germà del Joan que ens ocupa: ACA, C, reg. 1478, f. 97r-100r, 1359/06/04, Barcelona; AHG, Gi-05, vol. 328 bis, s.f., 1362/12/17; AHG, Gi-05, vol. 305, s.f., 1374/02/04. Guillem II Vinyoles, però, morí pels volts de 1386, i Joan es convertí en el representant principal de la família i senyor del mencionat castell selvatà: AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1386/03/16; AHG, Gi-05, vol. 445, f. 66r-v, 1396/02/25. Tal com ja hem suggerit, Joan probablement cursà estudis de dret a l'estudi general de Lleida, però no sembla que exercís la professió com el seu pare: AHG, Gi-11, vol. 9, s.f., 1389/08/31; GRÀFIC 44. Malgrat tot, és també probable que el castell de Fornells fos objecte d'alguna alienació temporal per part de l'infant Joan a terceres persones durant la dècada de 1380, tal com s'assenyala a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «Una aproximación a la estructura del dominio real en Cataluña a mediados del siglo XV: el "capbreu o memorial de les rendes e drets reyal" de 1440-1444», a M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona: IMF-CSIC, 1993, p. 381-454, en especial p. 387.

¹⁶⁸⁰ Ja a finals de 1384 el rei havia suggerit als magistrats gironins que acabaven mandat, al·legant la idoneïtat del candidat alhora que recordant els serveis prestats per Sirvent a la ciutat, que proposessin Pere Roure a la terna. Tot i això, sembla que, en primera instància, els jurats no atengueren la petició i Roure no acabà sent mostassaf fins, com a mínim, la legislatura de 1386: ACA, C, reg. 1288, f. 28v-29r, 1384/12/17, Peralada. Val a dir que Pere Roure casà també una segona filla amb un altre escrivà reial procedent de la vila de Torroella de Montgrí com Sirvent, Guillem Ponç: AHG, Gi-05, vol. 412, f. 41v-42v, 1385/03/23. Per l'etapa entre 1365 i 1370 en què Roure visqué a la vila de Besalú: M. GRAU MONTSERRAT, «Medicina a Besalú (s. XIV)...», p. 120-121.

¹⁶⁸¹ El consell de la ciutat es queixà i féu lletres de protest per la decisió unilateral del nou rei que no havia respectat el mecanisme bàsic de la terna de candidats: AMGi, I.1.1., n. 17, f. 3r-5v, 1388/01/29. En el conflicte es requerí la intervenció del batlle delegat pel mateix rei a la ciutat, però aquest adduí no tenir jurisdicció sobre l'afer: AHG, Gi-09, vol. 14, f.s., 1388/10/30). Com hem vist, però, tot plegat acabà desembocant en una confirmació dels procediments fixats en el privilegi fundacional de 1351 (cap. 2.1.2.4.b.). Ramon Prat era, en efecte, el primogènit del lletrat Pere II Prat que, segons ja hem vist, destacà, al costat del cirurgià reial Bernat I Sarriera, per la seva tasca d'obrer directament nomenat pel Cerimoniós a propòsit del procés d'emmurallament durant els anys 1360 i 1370, a banda d'altres càrrecs com a advocat fiscal o jutge ordinari a la cort reial gironina i, en paral·lel, una trajectòria destacada a l'administració municipal: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vols. I (p. 143), II (p. 344); AHG, Gi-01, vol. 80, f. 89r, 1366/12/04; AHG, Gi-10, vol. 22, s.f., 1372/09/18; AHG, Gi-05, vol. 307, s.f., 1375/05/23; GRÀFIC 64. En el moment de la designació Ramon Prat (que probablement no exercia cap professió concreta) ja no era pas del tot jove, sinó que s'havia casat feia gairebé dues dècades amb una De la Via i s'havia consolidat en la vida política municipal accedint al consell i ja havent estat jurat l'any 1378, així com auditor de comptes els anys 1377 i 1386 i nunci davant del rei per la ciutat l'any 1379: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 277, nota 110; TAULES 35, 44 i 46.

ben aviat, el seu lloctinent a la demarcació gironina, també es detecten algunes coincidències simptomàtiques entre la identitat d'aquests oficials i l'individu finalment designat mostassaf. Segons avançàvem, no hi ha rastre d'excessives tensions entre els jurats i els lloctinents per a l'elecció, cosa que faria suposar que els governants municipals guanyaren capacitat d'influir-hi. De tota manera, hi ha almenys dos anys en què el ciutadà de Girona que exercia la funció de lloctinent del batlle general segurament féu decantar la balança a favor d'un aspirant que li era especialment proper. Ens referim, en primer terme, al nomenament de Bernat Net l'any 1405, que dugué a terme Bernat I Geroní, delegat del batlle general, a partir de la terna presentada pels jurats (i que posteriorment confirmà el rei Martí I). Coincidència o no, el mercader Bernat Net era el gendre de Geroní¹⁶⁸². Tampoc no queda lliure de certa sospita l'elecció del comerciant Pere III Trilla l'any 1414. En aquella ocasió la designació tornà a anar a càrrec de Bernat I Geroní, en tant que lloctinent del batlle general, però aquest cedí la responsabilitat al seu assessor legal, el llicenciat en lleis Eimeric II de la Via, curiosament cunyat de Trilla¹⁶⁸³.

Alguns dels darrers individus esmentats, com ara Guillem II Guic, Nicolau Cavalleria o Bernat Net, degueren beneficiar-se del nomenament de cara a la seva activitat professional i als seus negocis en la línia del que plantejàvem pel botiguer Pere Berenguer Joan Moles o el draper Pere II Domingo. Quant a la resta, en contrapartida, sembla que la seva relació amb el càrrec de mostassaf s'emmarca en uns paràmetres prou diferents. En aquest sentit, per casos com Joan Vinyoles hem vist una estreta relació amb el patrimoni regi a la demarcació, un vincle que seguia vigent quan un fill de l'esmentat Joan, Guillem III Vinyoles, també fou investit en el mateix càrrec l'any 1428¹⁶⁸⁴. Una circumstància semblant podia donar-se amb

¹⁶⁸² Net estava casat en segons noces amb Clara, filla de Bernat I Geroní, des de com a mínim l'any 1399: AHG, Gi-11, vol. 20, f.s., 18v-18r, 1399/12/19; AHG, Gi-04, vol. 104, s.f., 1430/12/09. Per una altra part, sabem que Bernat Net fou un comerciant prou actiu que, abans i després de l'exercici de l'ofici, acceptà comandes mercantils de draps per vendre a Sicília, a més de realitzar d'altres funcions com ara la col·lecta de les cenes que els homes de Palau, a les rodalies de Girona, pagaven al convent de predicadors de Barcelona, molt probablement per assignació reial: AHG, Gi-06, vol. 86, f. 37v-38r, 1397/05/09; AHG, Gi-06, vol. 93, f. 153r, 1401/12/14; AHG, Gi-06, vol. 115, s.f., 1407/03/11; AHG, Gi-02, vol. 126, f. 3v, 1414/07/25. No cal dir que, més enllà de la circumstància que emfasitzem ara, Net també s'adequa a la silueta de mercaders amb possibles objectius econòmics entorn al càrrec de mostassaf.

¹⁶⁸³ GRÀFIC 42. Malgrat tot, potser prevalgueren d'altres circumstàncies a propòsit de Trilla tocants al càrrec de lloctinent del batlle general de Catalunya que esmentarem més endavant.

¹⁶⁸⁴ Guillem, probablement era el primogènit de Joan Vinyoles i, en tot cas, n'esdevingué l'hereu universal, condició que li valgué la tinença del castell de Fornells: AHG, Gi-02, vol. 188, f. 7r-8v, 1436/09/16. Un altre detall gens secundari és que Guillem III Vinyoles fou nomenat mostassaf justament quan Pere III Trilla, individu en què ens centrarem més avall i que era justament cunyat de Vinyoles, exercia de lloctinent del batlle general de Catalunya, el funcionari aleshores responsable de la tria final entre la terna proposada pels jurats (GRÀFIC 42).

Bernat Bell-lloc, que procedia d'una família relacionada amb la lleuda reial a la ciutat de l'Onyar¹⁶⁸⁵.

De tota manera, els vincles d'alguns que exerciren de mostassaf amb les possessions del rei a la ciutat esdevenen encara més visibles arran de l'exercici de càrrecs de gestió en nom de la monarquia. I és que almenys dos dels ocupants de l'ofici, després d'haver regit la «mostafassia», esdevingueren lloctinents del batlle general de Catalunya al districte gironí. Per un costat, veiem el cas del mercader Bernat I Geroní, domèstic del rei des de 1374 (data que precisament era receptor de les obres de les muralles de la ciutat), que fou mostassaf l'any 1385, entre d'altres magistratures, i des de 1404 fins a 1414 delegat territorial del batlle general, també entre d'altres ocupacions lligades a l'administració règia¹⁶⁸⁶. Per l'altre, tenim la figura no menys interessant de Pere III Trilla, mostassaf l'any 1414 després d'haver estat jurat i clavari de les imposicions, i abans d'esdevenir lloctinent del batlle general de Catalunya en el període comprès entre 1426 i 1437¹⁶⁸⁷.

Tal com avançàvem, el càrrec de mostassaf segurament fou molt valorat davant d'una hipotètica carrera en les estructures de l'administració reial escampades arreu del territori.

¹⁶⁸⁵ En concret, Pere II Bell-lloc, avi patern del Bernat que ens ocupa, i Bernat Hospital l'any 1308, compraren al rei la porció de lleuda anomenada de Montcada, que pertanyia a aquell llinatge nobiliari en tant que senyors dels castells de Sobreportes, Requesens i Palau. El propi Pere II Bell-lloc, a més, l'any 1330, féu una nova adquisició de Guerau d'Abadia, amb drets en la castlania del castell de Palau, que afectà la lleuda anomenada de les llengües de bou i de la sal, exacció que encara va ser capbrevada per un descendent dels Bell-lloc l'any 1600: J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 131-133.

¹⁶⁸⁶ Quant a l'acolliment de Geroní com a familiar i domèstic per part del Cerimoniós: ACA, C, reg. 1240, f. 56r, 1374/03/01, Barcelona. Sobre la seva activitat com a distribuïdor de les obres dels murs entre 1373 i 1376: cap. 4.4.3.2. Per la lloctinència: TAULA 32. Geroní fou jurat, primer per la mà menor i posteriorment per la mitjana, els anys 1381 i 1390/07 (TAULA 35). Al mateix temps, actuà d'auditor de comptes els anys 1399 i 1401, així com d'ordenador de talles per la mà mitjana els anys 1380, 1391, 1399 i 1400 (TAULES 44 i 45). La seva intensa activitat comercial, en companyies i expedicions marines, també situa aquest individu dins d'una òrbita similar a la de mercaders que podien estar interessats en l'ofici per l'observatori de mercats que constituïa. Entre d'altres referències que el vinculen tant al comerç de llana com de cuir: AHG, Gi-02, vol. 52, f. 118r, 1388/12/17; AHG, Gi-10, vol. 34, s.f., 1389/09/16; AHG, Gi-10, vol. 37, f. 73v-74r, 1394/03/13. En paral·lel, són il·lustratives de la seva estreta col·laboració amb l'administració reial la tasca que, pels volts de 1392, li encomanà el diputat local del General d'avaluar els danys que esgrimien els arrendataris d'exaccions percebudes per aquesta institució com a conseqüència de l'entrada armanyaquesa de 1389-1390, alhora que la designació com a procurador de successius tresorers reials, documentada tant l'any 1386 com 1394: AHG, Gi-10, vol. 36, f. 48v, 1392/09/02; AHG, Gi-05, vol. 413, f.s., 1386/02/23; AHG, Gi-09, vol. 22, f. 18r, 1394/07/22. Cal tenir present, d'altra banda, que els lligams dels Geroní amb la corona no s'acabaren amb la línia troncal marcada pels dos Bernats, sinó que un secundogènit de Bernat I i, per tant, germà de Bernat II, fou també batlle reial de la vila de Figueres entre 1420 i 1423: ACA, C, reg. 2604, f. 54v-55v, 1420/01/29; GRÀFIC 20.

¹⁶⁸⁷ Vegeu TAULA 68. De fet, la seva carrera en l'administració reial, probablement impulsada per la inèrcia del seu progenitor, Francesc Trilla, i altres parents directes, anà més enllà de la ciutat de Girona, atès que, com a mínim, sabem que fou veguer-batlle de la ciutat de Vic (1416-1419): cap. 4.1.

Segons hem vist, pogué ser-ho per accedir a la lloctinència del batlle general de Catalunya. Però també abunden els exemples de ciutadans gironins que, una vegada havent actuat de supervisors dels mercats locals, arribaren a exercir de sots-veguers, batlles o, fins i tot, veguers de la pròpia capital gironina. Succeí, concretament, amb Francesc II Adroer, d'acord amb el que ja hem detallat, mostassaf l'any 1371 i, entre d'altres, càrrecs, veguer entre 1388 i 1392; amb el patrici Pere I Sunyer, mostassaf l'any 1369 i sots-veguer en el bienni 1398-1400; amb el ciutadà honrat Bernat I Reixac, mostassaf l'any 1391 i esdevingut sots-veguer entre 1401-1404; amb Bernat II Busquets, mostassaf de 1407 que arribà a sots-veguer immediatament després en el lapse 1408-1412; amb Pere II Castell, mostassaf de 1422 catapultat a la posició de batlle local durant el trienni 1424-1427; igual que Pere III Escala, mostassaf de 1423 i batlle (al mateix temps que possiblement sots-veguer) dins del període 1434-1436¹⁶⁸⁸.

Així i tot, en d'altres trajectòries l'encadenament d'oficis no es concretà segons l'ordre que se suposaria per la jerarquia d'honors i es designaren pel càrrec que analitzem en el present epígraf gironins que ja havien exercit oficis jurisdiccionals, com ara: Narcís de la Via, mostassaf de 1399 que ja havia estat sots-veguer l'any 1395, igual que Pere II Domingo, mostassaf de 1410, ho havia estat en el bienni 1392-1393; o Joan Medir, que, abans de mostassaf l'any 1402, havia estat batlle de la mateixa ciutat en l'etapa 1380-82¹⁶⁸⁹.

Des d'un altre punt de vista, no sobta comprovar que dos dels tres darrers perfils formin part del grup restringit d'habitants de Girona amb un currículum més atapeït de càrrecs en l'organigrama municipal i amb més de tres presències a l'executiu. Entren dins del mateix cercle altres individus que foren mostassafs com Pere I Sunyer o Pere III Escala, alhora que no en queden pas lluny Bernat I Reixac i Pere II Castell, amb dos càrrecs de jurat cadascun, entre d'altres ocupacions¹⁶⁹⁰. Tanmateix, semblen moure's en una dinàmica una mica diferent el cas ja comentat de Francesc II Adroer en qui no insistirem i el de Bernat II

¹⁶⁸⁸ TAULES 29, 30 i 38. Quant, en concret, a la tasca de Pere II Castell com a batlle de la comunitat jueva designat per Violant, vídua del monarca Joan I, de què tenim constància justament el darrer any que exercia de batlle reial, 1427: AHG, Gi-08, vol. 12, s.f., 1427/09/12.

¹⁶⁸⁹ Vegeu TAULES 29 i 30.

¹⁶⁹⁰ TAULES 35. Reixac ho fou els anys 1390 i 1400-1401/06, mentre que Castell els cursos de 1394 (sent, a més, clavari dels jurats) i 1413. D'altra banda, tant Reixac com Castell (a més dels càrrecs ja esmentats en aquest darrer), foren auditors de comptes (en l'exercici de 1394 el primer i en el de 1391, 1408 i 1423 el segon) i participaren en l'ordenació de talles com les aplicades els anys 1399 i 1407: TAULES 44 i 45.

Busquets, vassall d'aristòcrates amb cert relleu a la vegueria gironina a principis del quatre-cents com els Xatmar¹⁶⁹¹.

En conjunt, doncs, deixant de banda casos particulars, tot plegat ens indica que la presència continuada en magistratures lligades al consell, és a dir, una mena de carrera “municipalista”, i un altra marcada sobretot per oficis de les delegacions territorials de l'administració reial no eren incompatibles. De manera que algú que fou molts cops jurats també pogué ser mostassaf i, alhora, batlle o sots-veguer de la ciutat. Tanmateix, mentre que, com hem vist, la reiteració en la cúpula del govern municipal no garantia mai acabar essent investit oficial jurisdiccional del rei, força exemples confirmarien que un exercici com a mostassaf (càrrec en què —insistim-hi— la monarquia sempre es reservà la decisió definitiva) permetia estar molt més ben posicionat en aquest sentit.

En síntesi, la restitució de la identitat d'una part significativa dels que foren mostassafs entre 1351 i 1443 a la ciutat de l'Onyar ens ha permès observar el següent. El càrrec va ser ocupat majoritàriament per ciutadans de les mans major i mitjana. Tenint en compte que només se'n nomenava un cada any i que, per tant, les possibilitats de ser el finalment elegit pel monarca o un seu oficial a partir de la terna presentada pels regidors eren menors que en altres magistratures col·legiades, constatem que només es produïren casos de repetició en dues legislatures i que, en relació amb les principals nissagues de la ciutat, poques comptaren amb més d'un membre que hi accedís.

Malgrat això, de l'estudi de les ternes conservades es desprenen moviments per “col·locar” uns candidats determinats i, per tant, s'hauria de suposar que l'ofici despertava un cert interès. A propòsit d'aquest presumpte interès, trobem exemples que apunten que era atractiu de cara a controlar informació sobre la producció manufacturera i sobre els mercats locals. Tot i això, encara n'hi ha més que fan pensar en el seu valor per gent amb aspiracions polítiques en l'àmbit local més enllà, fins i tot, del marc estricte del municipi. En aquesta línia, en ocasions es presenta com un bon punt de partida per a joves amb futur en l'organigrama municipal. Tot i això, també apareixen estratègies clares de “col·locació” de protegits del rei o de curials que evidencien l'ascendència de la corona en aquest àmbit. I així veiem que en força casos el càrrec de mostassaf es convertí en una fita destacada de

¹⁶⁹¹ Més amunt ja hem suggerit que aquesta condició de vassall el pogué afavorir: cap. 3.1.3. Malgrat tot, no sembla que Bernat II es desvinculés totalment de la comunitat política gironina, sinó que, igual que havia fet el seu pare, també exercí en una ocasió de jurat, si bé per la franja de la mà mitjana, l'any 1414: TAULA 35.

gironins que acabaren sent batlles, sots-vegüers o lloctinents del batlle general de Catalunya a la demarcació.

3.2.5.3. Els comanadors i còsols de l'Hospital Nou: els límits borrosos del servei a la comunitat

Una prosopografia dels càrrecs electes que coronaven el consell de la ciutat de Girona resultaria incompleta sense tenir en compte l'equip directiu de l'Hospital Nou. Segons ja hem comentat, els successius comanadors i el col·legi de tres còsols que gestionaven el centre feien efectives competències que la universitat gironina acabà adquirint sobre una institució hospitalària amb orígens més reculats que no pas el propi govern municipal. Així mateix, encara que el nomenament d'aquestes ocupacions tenia lloc al marge de les pràctiques electorals del dia d'any nou, l'ofici de còsol constituïa amb tota probabilitat una opció més de participar personalment en el regiment de la cosa pública al costat de magistratures com les que hem tractat en els epígrafs precedents.

De tota manera, per entendre millor l'encaix del comanador i els còsols de l'hospital dins de l'organigrama municipal i les possibles especificitats durant l'etapa que ens ocupa, torna a ser prioritari restituir-ne la nòmina entre 1345 i 1445. Val a dir que manca una autèntica sèrie de llibres notariais de negocis de la institució abans de la segona meitat del quatre-cents. Per consegüent, la reconstrucció requereix combinar diferents **fonts** documentals¹⁶⁹². A banda dels registres d'actes del consell i de la juraderia, on es poden localitzar, per uns pocs anys, els nomenaments d'administradors i d'equips directius, cal tenir en compte les referències indirectes que aporten aquests mateixos registres i complementar-les amb les que ofereixen documents esparsos com ara pergamins del fons que conserva la institució o nòtules que apareguin en els protocols dels notaris de la ciutat d'aquells anys. Malgrat tot, hi ha alguns buits que sembla impossible omplir si no es confia sense reserves en pressupòsits com ara que un equip de còsols havia d'actuar durant un trienni sencer (cap. 2. 1.2.4. d.)

Això no obstant, el primer que comprovem després d'elaborar la relació dels gestors de l'hospital és que no sempre fou així, és a dir, que hi ha força etapes en què un mateix equip es perpetuà més enllà de tres exercicis, sobresortint els llargs mandats dels equips de 1359-

¹⁶⁹² En concret, dins d'aquest període anterior a 1450, s'han identificat registres d'aquesta mena realitzats pels mateixos notaris que actuaven simultàniament d'escriuans del municipi pels anys 1416, 1421-1426 i 1446-1447: A. GIRONELLA DELGÀ, *L'Hospital de Santa Caterina de Girona...*, p. 62, nota 120.

1367 o de 1396-1406 (TAULA 39). En contrapartida, amb la reconstrucció de la llista d'ocupants es confirma la idea que la comissió era paritària i que incloïa un membre de cadascuna de les tres mans, tret, per exemple, de certs titubejos a finals de les dècades de 1340 i de 1350 i d'alguna excepció comptada ulterior com la de 1429, quan s'hi incorporà un quart membre que suposava duplicar la presència de la mà menor.

Tanmateix, fixem-nos, en primer lloc, en els successius **comanadors** o administradors. Com ja hem dit, es tractava d'un càrrec no sotmès a renovació periòdica des de les files del consell, sinó que s'atorgava de forma vitalícia. Per aquesta raó, tendiren a ocupar-los gironins de certa edat fins a la fi dels seus dies. I, fet i fet, al llarg de la centúria que observem tan sols hi passaren una desena de persones. Val a dir, en línies generals, que, malgrat que alguns podien haver ocupat càrrecs al govern municipal, cap d'ells formava part del grup de prohoms més notables de la ciutat; en canvi, reflecteixen un ventall professional prou ampli.

El cas més destacat fou el del canviador Francesc Savarrés que ingressà com a administrador del centre l'any 1360, completada una intensa carrera professional en el món del comerç i de la banca i després, molt probablement, d'un tancament controvertit de la taula de canvi que havia regentat, que li suposà l'excomunió per deutes pecuniaris (cap. 5.3.1.). A propòsit de la resta, documentem que Guillem de Fellines havia estat mercader amb descendents que continuaren dedicant-se a comerciar, però sense acabar d'introduir-se en els grups més distingits de la ciutat¹⁶⁹³. Tant Savarrés com Fellines formaren part de l'executiu en l'etapa prèvia a la tasca d'hospitalers¹⁶⁹⁴. La resta no, cosa que s'afegeix al poc relleu que segurament tingueren aquests administradors i a la pertinença a àmbits professionals força dispersos.

¹⁶⁹³ El mercader Guillem de Fellines fou jurat l'any 1329 i una seva filla es casà amb el també mercader Arnau de Vilagran, el qual exercí el càrrec de jurat en tres ocasions (1349, 1358, 1362), a més del de guardià del port de Sant Feliu de Guíxols, però, a diferència d'altres comerciants coetanis, sense resultar-ne descendència que escalés a la capa més alta de la societat gironina: TAULA 35; C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I (p. 460), vol. II (p. 250); AHG, Gi-05, vol. 336, s.f., 1365/09/30. L'herència del fill d'Arnau Vilagran, és a dir, nét de Fellines, i que devia estar formada pels establiments de cases heretats del seu pare acabà en mans del mercader Berenguer III Hospital, personatge, com anem veient, prou més destacat: AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1382/12/04.

¹⁶⁹⁴ Savarrés, en concret, ocupà el càrrec de jurat per la mà menor els anys 1328, 1343 i 1351, mentre que, com hem vist, Guillem de Fellines ho fou per la mateixa mà l'any 1329: C. GUILLERÉ, *Diner, poder i societat...*, p.101-102; TAULA 35.

Després dels esmentats, els més coneguts foren Ramon Paredalta, notari abans d'entrar a l'hospital, i Bernat Terrè, que havia estat pintor¹⁶⁹⁵. Francesc Bas i Bernat Andreu Cases havien exercit, respectivament, d'escrivà i d'hostaler¹⁶⁹⁶. En contrapartida, no sabem gaire res de Nicolau Puig més enllà del seu parentiu amb els mercaders Santacília¹⁶⁹⁷. Alhora, Onofre Serra era fill d'albadiners, però se'ns escapa quin ofici exercí¹⁶⁹⁸. Potser era un cirurgià o barber com Joan Costa¹⁶⁹⁹. I és que a partir del quatre-cents apareixen cada cop més professionals de la medicina en la direcció de l'hospital, una tendència prou marcada en el cas del cònsols de la mà menor, segons veurem de seguida.

Observem ara el conjunt de **cònsols** i el perfil dels representants de cadascuna de les tres mans. Tenint en compte diferents patrons que hem observat entre estaments en l'ocupació de càrrecs com el de jurat o la dupla de sobreposat de les obres, començarem pels de la mà major i mà mitjana. Tal com pot suposar-se, apareixen repetidament cognoms il·lustres de la Girona de l'època, és a dir, famílies que, com hem vist, tingueren presència de forma gairebé ininterrompuda al consell, alhora que accediren amb freqüència a l'executiu. Ens referim als Sunyer, Escala, De la Via, Estruç, Bordils, Santceloni, Terrades, Bell-lloc, etc. I per citar-ne només uns quants, apareixen individus que ja hem trobat, sense anar més lluny, al capdamunt del rànquing de gironins que acumularen més legislatures com a membres del consell o ostentaren més magistratures, com ara Bernat II Estruç, Francesc I Segurioles, Pere I Terrades o Narcís de la Via (TAULES 53 i 56).

En paral·lel, hi consten famílies de l'elit mercantil o d'altres amb més d'una generació lligada al món del dret com els mercaders Guillem I Castell, Francesc Trilla, Pere II Ferrer i Jaume Anglès o el jurista Guillem I Domenja (el fill homònim del qual, també jurista, ascendí ja a la mà superior). Deixant de banda aspectes més generals, ens interessaria veure, d'entrada, quin sentit tenia per aquests prohoms el fet de formar part de l'equip gestor de l'Hospital Nou. Concretament, voldríem testar una hipòtesi força difosa sobretot per la

¹⁶⁹⁵ De Ramon Peradalta ens n'ha pervingut, en especial, part de la seva producció com a notari de la notaria reial de la ciutat: M. BALCELLS, S. SOLER i I. COSTA, *Inventari dels fons de les notaries Girona-5...*, p. 6-9. És possible documentar la professió de Terrè com a pintor, però, ara per ara, no se'n coneix ni se li ha atribuït cap obra: AHG, Gi-05, vol. 89, f. 91v, 1356/02/03; P. FREIXAS CAMPS, *L'art gòtic a Girona...*, p. 360.

¹⁶⁹⁶ A propòsit d'ambdós, per ordre de menció, per exemple: AHG, Gi-05, vol. 422, s.f., 1385/11/17; AHG, Gi-06, vol. 115, s.f., 1407/05/31.

¹⁶⁹⁷ No tenim testimoni de la seva activitat i només de la possessió d'un mas a la parròquia de Cartellà: AHG, Gi-01, vol. 197, f. 104r-109v, 1374/05/21. En el seu testament féu deixes al seu nebot Miquel Santacília i a una altra neboda esposa del draper Pere Sacosta: AHG, Gi-05, vol. 416, f. 87r-88r, 1392/08/08.

¹⁶⁹⁸ AHG, Gi-01, vol. 362, s.f., 1415/03/05.

¹⁶⁹⁹ AHG, Gi-04, vol. 61, f. 42r-44r, 1419/10/05.

historiografia francesa en el sentit que l'actuació de molts individus encara joves, però amb perspectives clares de protagonisme en les institucions municipals, començava en càrrecs de gestió en centres assistencials o en la coordinació per exemple de bacins o almoines, i que era allí on demostraven la seva vàlua i acumulaven el prestigi o capital social imprescindibles per esdevenir candidats a magistratures més influents del govern local¹⁷⁰⁰.

Un repàs a les trajectòries dels cònsols dels dos principals estaments ens mostra que, davant del plantejament enunciat, hi hagué casos de tota mena. De fet, revisant cadascun dels exemples, només 6 dels 19 cònsols (31,6%) de la mà major i 5 dels 22 (22,7%) de la mà mitjana tingueren en la directiva de l'Hospital Nou la primera experiència política, comptant tanmateix que, amb molt poques excepcions, tots els qui foren cònsols en un moment o altre de la seva vida ocuparen més càrrecs i, fins i tot, arribaren a ser jurats de la ciutat. Per alguns, com el patrici Francesc I Santceloni (1356), el jurista Pere I Cantó (1357) o els ciutadans honorats Ramon Calvet (1357) i Eimeric III de la Via (1436 i 1438), el càrrec de cònsols de l'hospital va ser previ a l'accés a l'executiu¹⁷⁰¹. Per molts altres, però, sembla que es tractava d'una passa més en la carrera o, més aviat, una tasca assumida en la recta final de la seva vida després d'una trajectòria important. Sense la voluntat de ser exhaustius, en la primera situació trobaríem Pere I Bordils (1359), Pere Guillem I Sunyer (1391) o Pere I Miró (1415), ciutadans que ja havien estat jurats abans almenys en una ocasió. En la segona situació, hi trobem, entre d'altres, Pere I Terrades (en la seva primera etapa pels volts de 1411 ja havia estat regidor en tres exercicis) i els casos rellevants del ciutadà Bernat II Estruç i del mercader Jaume Beuda. Tots dos mereixen uns breus comentaris.

Bernat Estruç era membre d'una de les famílies més opulents de la ciutat, que actuà de cònsol de l'Hospital en almenys dues etapes diferents, pels volts de 1358 i posteriorment, ja en edat avançada, entre 1386 i 1390, una experiència que segurament l'havia marcat quan morí vuit anys després sense descendència instituint hereus universals a parts iguals l'Hospital Nou i l'Almoina del Pa de la seu¹⁷⁰².

¹⁷⁰⁰ F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 502, 505, 507-508, 510-517. En aquesta obra, a més, l'autor sintetitza les aportacions d'altres estudis sobre institucions caritatives de la conca baixa del Roine o de poblacions com Dijon o Vilanova de Savoia.

¹⁷⁰¹ Per Santceloni i Cantó: TAULA 64. Quant a la resta: TAULA 35.

¹⁷⁰² Entre d'altres notícies respecte d'Estruç: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 115; AHG, Gi-01, vol. 263, f. 73v-74r, 1402/04/05; AHG, Girona-01, vol. 333, f. 170r-175v, 1406/07/17; AHG, Gi-01, vol. 355-356, s.f., 1413/05/28. Val a dir que en el seu testament ordenà la construcció d'una capella a la casa de l'Almoina del Pa de la seu i un altar amb un benefici perpetu en aquesta capella en honor de sant Mateu Evangelista.

Com Estruç, Jaume Beuda també tingué molt en compte l'Hospital Nou i l'any 1398, mentre era cònsol, hi instituí una almoïna per dotar donzelles pobres del centre, alhora que fundà un altar i dos beneficis presbiterials dedicats a la Verge Maria a la cambra de les dones de l'esmentat hospital. Així mateix, erigí, a semblança del que ja havien fet alguns altres prohoms, un col·legi per a pobres escolars que tindria seu en un edifici construït al costat del propi hospital pels volts de 1420. Malgrat tot, aquestes només eren unes quantes causes pies dins d'un projecte molt més ambiciós que, sota l'aixopluc del col·legi anomenat d'en Beuda, esdevingué una veritable fundació governada en una primera etapa pel nebot de l'individu que ens ocupa i amb diverses bases. Una d'elles, en efecte, tenia molt a veure amb l'Hospital Nou de Girona. També en formaven part almoïnes de pa, roba i vestit per a pobres de la ciutat i de diverses parròquies del bisbat, així com deixes per redimir captius. Tot plegat finançat a partir de substancials rendes emfitèutiques, la senyoria jurisdiccional d'un terme parroquial sencer i les pensions de nombrosos censals que havien estat adquirits de diverses administracions i d'un ampli espectre de particulars. A més, però, fundà un tercer benefici presbiterial a la seu de Girona, constituint un dels pocs casos de promoció d'aquestes institucions per part de ciutadans i no de membres o descendents de l'estament militar a l'interior de la catedral durant aquest període¹⁷⁰³. I, finalment, a la parròquia d'on era originari, Ordis, al sud-oest de Figueres a l'Alt Empordà, acomplí al somni que tal volta a la capital gironina se li havia resistit, la construcció d'un hospital *ex novo*. I així és com hi erigí un centre, amb una capella, igual que la de l'Hospital Nou de Girona, dedicada a Santa Caterina¹⁷⁰⁴.

¹⁷⁰³ A. GIRONELLA DELGÀ, *L'Hospital de Santa Caterina de Girona...*, p. 41, 55-56, 82-83, 89, 92, 95-96, 99, 100, 123, 128; Ll. Vermell, docs. 74 (1398/12/24) i 75 (1398/12/24); AMGi, I.1.1., n. 38, f. 65r-66v, 1403/11/29; AHG, Gi-01, vol. 399, s.f., 1426/02/18. A propòsit d'un retaule que per a una nova capella dedicada a la Verge, santa Caterina, sant Jaume, sant Marc i sant Joan Evangelista a l'Hospital d'Ordis i que s'ha dit, sense al·ludir cap referència documental, que J. Beuda encarregà al pintor gironí Francesc Borrassà: Joan VALERO MOLINA, «L'etapa gironina de l'escultor Pere de Santjoan», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 42 (2001), p. 221-236, en especial 230-231. Quant a la universitat subjecta a la «totalis jurisdicció» de l'almoïna (la dels termes de Riudellots de la Creu, la Mota i el veïnat de Goscons) i als dos beneficis instituïts per Beuda a la capella de Santa Maria de l'Hospital Nou: AHG, Gi-08, vol. 6, s.f., 1422/11/23. A propòsit del benefici instituït a la catedral: Joan MOLINA FIGUERAS, *Fragments del gòtic a Girona*, Quaderns de la Revista de Girona, 140, Girona: Diputació – Caixa de Girona, 2008, p. 66.

¹⁷⁰⁴ Documentem que Beuda havia ordenat la construcció d'un hospital a Ordis força anys abans de la seva mort, puix que en un testament de la seva esposa Clementina de l'any 1384 ja s'hi fa referència: AHG, Gi-05, vol. 412, f. 17r-18v, 1384/10/28. Amb tot, amb el traspàs de Beuda i les seves darreres disposicions el projecte segurament rebé un impuls definitiu. Quant als vestigis que segueixen dempeus d'aquest centre hospitalari: Josep M. BADIA I HOMS, *L'arquitectura medieval a l'Empordà*, vol. II-A, Girona, Diputació de Girona, 1985, p. 286-287, 289.

Més enllà d'aquests perfils realment excepcionals, exemples com el de Francesc Trilla l'any 1382 o de Pere Guillem II Sunyer l'any 1426 posen en relleu que era possible entrar a formar part de la cúpula gestora de l'Hospital i de la juraderia en una mateixa legislatura, de manera que comprovem que l'ofici de cònsol no resultava incompatible amb altres càrrecs com sí que succeïa amb tota la resta emanats del consell.

Apliquem ara els mateixos paràmetres d'anàlisi als cònsols de la mà menor. Llevat de cinc individus que no foren mai jurats (l'apotecari Francesc Prat, Nicolau Puig- el que probablement acabà sent comanador-, el sastre Ramon Riera i els apotecaris Francesc Pellisser i Joan Pidra), en 8 dels 26 casos el càrrec de cònsol de l'hospital precedí el de jurat (30,8%), és a dir que el percentatge de seguiment de l'ordre jeràrquic de magistratures difereix molt poc del que hem vist per la resta de mans. En la mateixa línia, seguim trobant bons exemples de persones que actuaren en l'equip director del centre hospitalari com si es tractés d'una avantsala a posicions més influents en l'administració local, com ara, els dels especiers Nicolau Cavalleria, Bernat Saragossana i Pere Bosc o el del pelleter Francesc Escot¹⁷⁰⁵. També es dona la circumstància de simultaneïtat entre l'accés a l'executiu i a la cúpula directiva de la institució hospitalària, com il·lustra el mercer Francesc I Respart; ben mirat, un dels homes més assidus al consell durant el període analitzat¹⁷⁰⁶. Al mateix temps, però, hi ha perfils en què la tasca de cònsol s'assumí en un moment indeterminat o en una etapa intermèdia dins d'una trajectòria més àmplia, com succeí, per esmentar-ne només alguns, amb el cuireter (segons ja hem dit, a la pràctica, mercader) Guillem Bernat Beuda, l'apotecari Guillem Pellisser o el cirurgià Guillem Muntanya que abans ja havien estat regidors, entre d'altres càrrecs¹⁷⁰⁷.

A la llum dels recomptes realitzats i dels exemples adduïts, sembla difícil, almenys en el cas que ens ocupa, sostenir que la participació en la gerència d'un centre assistencial o hospitalari controlat pel municipi constituïa exclusivament un trampolí per a habitants de la

¹⁷⁰⁵ En concret, Nicolau Cavalleria fou cònsol l'any 1368 (i potser cert temps més) acabant accedint a l'executiu la legislatura de 1372. Bernat Saragossana participà en la direcció de l'hospital entre 1386 i 1390 tot arribant a la juraderia a la primera meitat d'aquest últim any i en l'exercici de 1398. Pere Bosc, cònsol entre 1415 i 1420, també fou investit jurat l'any 1416, un any després d'exercir el primer càrrec, alhora que repetí com a edil l'any 1425. Francesc Escot, que formà part de la cúpula directiva de l'Hospital Nou en el bienni 1394-1395, no exercí la principal magistratura municipal fins força més tard, l'any 1402: TAULA 35.

¹⁷⁰⁶ Respart fou nomenat cònsol l'any 1423, legislatura en què des de l'1 de gener ja havia estat investit jurat per mà la menor: TAULES 35 i 53.

¹⁷⁰⁷ Beuda ja havia estat jurat per la mà menor l'any 1367. D'altra banda, tant Pellisser com Muntanya ja havien estat regidors per la mà menor en dues ocasions cadascun, a més d'auditors de comptes: TAULA 64.

ciutat àvids de reconeixement i de poder¹⁷⁰⁸. Al capdavant, aquí ens apareix un argument més per plantejar-nos l'ús indiscriminat de la premissa del *cursus honorum* o de trajectòries totalment predefinides en l'àmbit del poder local¹⁷⁰⁹. Una primera conclusió seria, en qualsevol cas, que l'exercici de l'ofici de cònsol de l'Hospital Nou serví en alguns casos per demostrar capacitat i acumular cert prestigi en una hipotètica carrera dins de l'administració municipal, encara que no necessàriament sempre fou així, ni molt menys la presència en l'equip directiu del centre tingué només aquest sentit.

Si continuem cenyint-nos als còsols de la mà menor, segurament hi ha un altre element interessant que cal posar de manifest i que ja hem apuntat: la relativa freqüència de practicants de la medicina. En efecte, documentem que 12 dels 30 individus que foren còsols per l'estament dels menestrals eren apotecaris, barbers o cirurgians¹⁷¹⁰. I, a més, observem també que la seva importància s'incrementà a la primera meitat del segle XV: abans de 1400 només eren 5 de 20 (25%), mentre que després d'aquesta data 7 de 10 (70%). Una tendència, d'altra banda, que, segons hem vist (cap. 3.2.4.2.), també acusava l'evolució del perfil dels jurats de la mà menor i, com mostrarem més endavant, dels membres d'aquest mateix estament dins de les comissions auditores. En qualsevol cas, què podia representar per un professional del sector mèdic intervenir directament en l'organisme de gestió d'un ens com l'Hospital Nou de Girona?

D'acord amb el que s'ha estudiat per altres municipis de la Corona d'Aragó, cal suposar que **especiers i practicants de la medicina** esdevingueren beneficiaris de l' "economia de la

¹⁷⁰⁸ Insistent amb el bon model per a la comparació que ofereix el municipi occità de Millau, val a dir que F. Garnier documenta, a la pràctica, un panorama força més divers que el que derivaria d'algunes idees dominants en el marc historiogràfic de la seva tesi i que, en canvi, s'acosta a l'escenari que ens apareix a la Girona coetània. Per exemple, detecta que entorn al 60% de les persones que, entre 1363 i 1384, gestionaren bacins de pobres, és a dir, petites institucions caritatives que reproduïren a menor escala les funcions de centres hospitalaris com el que ens ocupa, ja havien exercit el càrrec de còsols, mentre que la resta, o sigui tan sols un 40%, accedirien al principal òrgan del govern local amb posterioritat i, per tant, seria versemblant que empresin el càrrec per relançar-se: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 512.

¹⁷⁰⁹ Tornarem a reflexionar sobre aquesta idea: cap. 3.3.

¹⁷¹⁰ Per ordre cronològic i adduint una referència en què es designa la professió de cadascun, es tracta de Francesc Prat, apotecari (AHG, Gi-01, vol. 181, f. 28v-29r, 1368/08/23); Nicolau Cavalleria, apotecari (AHG, Gi-01, vol. 62, f. 33r, 1363/05/08); Simó Estrader, apotecari (AHG, Gi-01, vol. 276, f. 82v-83v, 1366/05/05); Bernat Saragossana, apotecari (AHG, Gi-05, vol. 412, f. 28r-v, 1385/03/07); Francesc Pellisser, apotecari (AHG, Gi-10, vol. 36, f. 71r-75r, 1392/12/01); Joan Pidra, apotecari (AHG, Gi-05, vol. 445, f. 26v, 1395/12/11); Pere Bosc, apotecari (AHG, Gi-06, vol. 99, s.f., 1403/05/26); Guillem Pellisser, apotecari i fill del també apotecari Francesc Pellisser, que acabem d'esmentar (AHG, Gi-01, vol. 376/377, s.f., 1419/03/02); Jaume Arloví, barber (AHG, Gi-05, vol. 453, s.f., 1419/03/21); Guillem Muntanya, cirurgià (AHG, Gi-08, vol. 25, s.f., 1431/04/07); Pere Feliu Bas, cirurgià (AHG, Gi-04, vol. 162, s.f., 1442/01/26); i Bernat Marrocs, barber (AHG, Gi-10, vol. 89, s.f., 1440/02/19).

caritat” organitzada al voltant d’un centre com l’Hospital Nou de Girona en tant que proveïdors de fàrmacs i d’altres productes, a la vegada que prestadors de serveis en profit dels hospitalitzats¹⁷¹¹. Alhora, encara que pels estudis fins ara disponibles aquest establiment de la ciutat de l’Onyar no comptà amb una farmàcia pròpia fins ben entrat el segle XVI, sembla lògic que el col·lectiu professional de metges, cirurgians, apotecaris i barbers que, d’altra banda, estava prou organitzat entorn a una confraria, tingué un paper creixent en la gerència de la institució¹⁷¹². D’entrada, hi hauria raons d’ordre eminentment pràctic. Per exemple, en nomenaments de cònsols com el del cirurgià Guillem Muntanya l’any 1429 se’l trià amb l’expressa condició que també actués al servei de l’hospital durant el seu mandat¹⁷¹³. Dit d’una altra manera, és probable que s’aprofités la seva experiència per abordar aspectes específics del funcionament del centre que només ells eren capaços de resoldre o, fins i tot, que s’emprés el seu concurs per estalviar la contractació de professionals pensionaris, una figura que probablement no es consolidà abans de la segona meitat del quatre-cents¹⁷¹⁴. Això apuntaria, doncs, a un procés força clar de medicalització del centre, seguint la dinàmica observada arreu d’Europa¹⁷¹⁵.

Si, tanmateix, retornem al punt de vista dels mateixos implicats, s’infereix que per alguns d’aquests especiers o cirurgians el càrrec de cònsol constituí un bon aparador per progressar en la societat gironina. Certament, estariem davant d’una via intermèdia entre un trampolí per a l’ascens a les posicions més influents dins de l’organigrama municipal i del

¹⁷¹¹ Cal destacar els estudis en aquest sentit sobre l’Hospital de la Santa Creu i alguns altres de Barcelona, alhora que sobre diversos centres del regne de València. Respectivament: Carles VELA AULESA, «Boticarios y asistencia hospitalaria en Barcelona (siglos XIV-XV)», a T. HUGUET-TERMES *et alii* (eds.), *Ciudad y hospital...*, p. 325-343; Carmel FERRAGUD DOMINGO, «La introducción de los practicantes de la medicina en los hospitales del reino de Valencia durante la baja edad media», a *Id.*, p. 305-324.

¹⁷¹² Quant a la farmàcia que es documenta en funcionament a l’hospital de Santa Caterina a partir del segle XVI, tot i l’existència prèvia de recipients i utensilis diversos utilitzats per apotecaris: A. GIRONELLA DELGÀ, *L’Hospital de Santa Caterina de Girona...*, p. 118. A propòsit de l’anomenat sector mèdic a Girona durant el segle XIV: C. GUILLERÉ, «Le milieu médical géronais...», p. 263-281. En concret, la confraria d’aquests professionals es trobava sota l’advocació dels Deu Mil Màrtirs i, existent almenys des de 1366, estava vinculada al convent del Carme: Xavier SORNÍ ESTEVA, «Notes sobre la farmàcia a Girona durant el segle XIV», *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 30 (1988-1989), p. 227-232, en especial p. 228-230.

¹⁷¹³ AMGi, I.1.1., n. 49, f. 84v, 1429/12/30.

¹⁷¹⁴ Per exemple, hi ha referències esporàdiques a practicants mèdics que es disposaven a servir el centre i se’ls assignava per això una pensió vitalícia, com succeí amb el barber Bernat Fàbrega l’any 1396, però no hi ha indicis clars de la continuïtat de la mesura per assegurar l’atenció sanitària al centre: AMGi, I.1.1., n. 32, f. 15r-16v, 1396/08/04. Tan sols és a partir de la dècada de 1440 o potser de la de 1480 que es detecta el nomenament ordinari d’un metge, un cirurgià i un apotecari que cobraven un salari específic de l’hospital: A. GIRONELLA DELGÀ, *L’Hospital de Santa Caterina de Girona...*, p. 118-119.

¹⁷¹⁵ En tractar-se d’un tema que s’allunya dels plantejaments centrals de la recerca, remetem a alguns dels treballs continguts a: T. HUGUET-TERMES *et alii* (eds.), *Ciudad y hospital*.

fet que les funcions de determinats càrrecs considerats menors presentaven cert atractiu per col·lectius professionals concrets com ara el sector mèdic. En aquest sentit, vinculat o no a una hipotètica carrera municipal, per un professional de la medicina prestar serveis a l'Hospital Nou potser no era excessivament lucratiu, però sí que l'ajudava a construir-se una reputació o a millorar el prestigi. I tot això, és clar, podia tenir traducció en el terreny polític, encara que no només en aquest.

De fet, dels 8 gironins que foren còsols abans de ser investits jurats la meitat eren apotecaris. Resulta força il·lustrativa en aquest sentit la trajectòria de l'apotecari Simó Estrader. Estrader, després de formar part de l'òrgan director de l'hospital a principis dels anys 1370 i acabat de casar, inicià una carrera professional notable dins del seu sector: esdevingué proveïdor dels exèrcits reials i, a més de l'exercici del càrrec de jurat, experimentà un cert ascens social¹⁷¹⁶.

En definitiva, com en la resta de càrrecs vinculats al consell general de la ciutat, també en aquest cas existí una clara imbricació entre el grup humà que assumí la cúpula gestora de l'Hospital Nou i el que destacà en el regiment de la ciutat. De tota manera, el fet que el càrrec de cònsol formés part de l'itinerari habitual de molts gironins actius en la vida política local no el convertia en un mer lloc de pas en el camí cap a objectius polítics més ambiciosos. Ben entès, l'experiència devia ser força diferent pel fill d'una família patrícia o d'una consolidada en l'esfera mercantil que per un jove que intentava fer-se un lloc en el món del treball menestral i de la manufactura. Amb tota probabilitat l'atenció a l'hospital controlat pel municipi formà part de la "carta de serveis" que s'esperava d'un bon ciutadà de Girona en favor de la comunitat, per bé que, és clar, aquest servei sempre acabava basculant entre el compliment d'una mena de deure cívic i la mera satisfacció d'ambicions personals i familiars.

¹⁷¹⁶ Estrader s'havia casat pels volts de 1366: AHG, Gi-01, vol. 276, f. 82v-83v, 1366/05/05. Quant a la tasca d'aportar vitualles a l'exèrcit reial coincidint amb la segona guerra emportiana i per la qual fou recompensat pel Cerimoniós amb l'expedició d'un allongament per deutes: C. FERRAGUD DOMINGO, *Medicina i promoció social...*, p. 199-200. Fou jurat, en concret, l'any 1382: TAULA 35. El seu fill homònim i continuador de l'ofici es casà amb una filla del mercader Jaume Mitjavila, de la branca gironina de la coneguda nissaga mercantil: AHG, Gi-01, vol. 365, s.f., 1416/03/06. Una filla, en canvi, es casà l'any 1392 amb Pere Basset, aleshores batxiller en lleis gironí, que acabà sent, ni més ni menys, que el conegut batlle general de Catalunya de la primera etapa del regnat d'Alfons el Magnànim: AHG, Gi-10, vol. 36, f. 12r-14v, 1392/02/20. Tot plegat demostra la consolidació de l'apotecari que ens ocupa.

3.2.6. El poder de representar la universitat a l'exterior: síndics de Corts i missatgers diversos

No és gaire diferent de tot això el que es desprèn d'analitzar els qui representaren la ciutat de l'Onyar a l'exterior, als quals dedicarem aquest darrer apartat dins del capítol en què estudiem l'exercici de poder polític a nivell local. Encara que no es tractés d'un ofici o una magistratura renovada periòdicament, ningú pot negar que una de les posicions més decisives a l'hora d'intervenir en el regiment de la universitat eren justament els sindicats de representació institucional. Tal com hem explicat, el nomenament de nuncis per assistir a assemblees de Corts i Parlaments o formar part de missatgeries extraordinàries davant del monarca o d'altres autoritats constituïa la modalitat de sindicat amb precedents més reculats. En efecte, d'acord amb el que hem exposat, la designació de membres del consell o de la comunitat ciutadana per a la representació institucional equivalia, des d'un punt de vista merament formal, a triar-ne per a d'altres afers com ara la contractació de crèdit o l'abastament de vitualles (cap. 2 2.4.3.). Tot i això, atesa la seva transcendència en el pla polític, preferim analitzar els successius síndics de Corts i altres missatgers juntament amb els ocupants de càrrecs com el de batlle, jurat o mostassaf, i no pas al costat de sindicats per a operacions econòmiques (a la pràctica, d'efectes força desiguals) que agruparem amb els quadres de gestió de la hisenda local.

En la línia d'altres apartats, l'estudi dels representants institucionals de la ciutat de Girona es basa en la restitució del llistat de gironins que participaren en les diverses assemblees i reunions amb el monarca i altres instàncies entre aproximadament 1345 i 1445 (TAULA 46). En aquest cas, tanmateix, hem preferit iniciar la sèrie en una data una mica més tardana; en concret, l'any 1353, coincidint amb el Parlament reial de Vilafranca, que tanta incidència tingué en el rumb de les finances locals a Girona i a la resta de poblacions, especialment de reialenc, del principat. Cloem la relació per l'extrem contrari amb els nuncis enviats a la cort per negociar en la polèmica reforma de la planta del govern municipal endegada per la reina Maria i el governador general de Catalunya l'any 1436.

En els **registres consultats** del fons municipal abunden les referències a síndics i representants d'índole vària. De tota manera, per a la restitució del major nombre possible de sindicats i missatgeries ha calgut combinar notícies de procedència diversa. Sempre que s'ha pogut, s'ha partit de la informació proporcionada per l'acta del consell on es discutia la necessitat d'escollir uns emissaris per a una raó determinada i acostumava a culminar amb

la redacció d'un contracte de sindicat davant de notari. De vegades, però, s'allargaven les discussions al plenari sobre la necessitat de la tria o la idoneïtat dels candidats i no s'arribava a cap acord, per la qual cosa és possible que la designació definitiva no s'acabés fent explícita. En aquestes situacions i, òbviament, en els anys en què la documentació de l'ens municipal presenta més llacunes, els síndics a Corts o Parlaments es poden resseguir en les edicions publicades de les actes d'assemblees estamentals. Així mateix, algunes trobades amb el monarca o altres governants de transcendència menor i que, en general, partien de la voluntat del consell gironí només han deixat rastre en sèries específiques de l'administració municipal com ara els llibres d'èpoques o els trasllats dels comptes del clavari dels jurats; segons hem vist, l'oficial encarregat del finançament de legacions. En aquests registres, doncs, queden il·lustrats els detalls d'alguns viatges, les despeses que generaren i els seus protagonistes¹⁷¹⁷.

Sigui com sigui, hem aconseguit documentar entorn a 140 sindicats de representació entre 1353 i 1440¹⁷¹⁸. I d'acord amb la classificació proposada, hi distingim, *grosso modo*: d'una banda, una cinquantena de nomenaments amb motiu de la celebració de Corts o Parlaments; de l'altra, una seixantena de legacions extraordinàries enviades davant del monarca (incloent-hi els actes de coronació o preceptives prestacions d'homenatge a tres dels quatre monarques que accediren al tron durant el lapse analitzat: els reis Joan I, Martí I i Ferran I), mitja dotzena més davant de les successives reines, una desena davant de l'infant Joan en qualitat de duc de Girona, sis més davant d'alts aristòcrates com ara Bernat II de Cabrera o el comte Joan II d'Empúries i davant dels diputats del General de Catalunya, així com un parell davant de representants d'altres ciutats catalanes, i dues davant del Papa de Roma i de l'arquebisbe de Tarragona.

No cal dir que l'**evolució cronològica dels diferents tipus de sindicat** manté una estreta relació amb la dinàmica política general del principat i la corona. Així, d'acord amb la seqüència de demandes fiscals resseguida (cap. 1.3.), les missatgeries davant del rei s'incrementaren a partir de la dècada de 1370. Aleshores, justament, es convocaren els estaments en assemblees conjuntes amb molta menys freqüència que en els decennis

¹⁷¹⁷ Com a conseqüència d'aquestes despeses, a més, en casos puntuals l'única menció conservada d'una missatgeria són els deutes que la hisenda local, al cap d'un temps, encara havia de saldar als particulars implicats.

¹⁷¹⁸ A tall de comparació, a la vila de Cervera durant el període comprès entre 1389 i 1443 se'n coneixen una quarantena: P. VERDÉS PIJUAN, «“Car vuy en la cort...”», p. 211-212.

anteriors i, en canvi, la corona optà per interpel·lar, de manera separada, els governs de viles i ciutats en cas de necessitat.

Des d'un punt de vista estrictament numèric, a Corts i Parlaments la ciutat de Girona hi envià sempre (tret d'un parell d'excepcions aïllades) dos representants, segons hem assenyalat que estava estipulat (TAULA 46). En la resta de reunions amb el rei o altres autoritats, normalment també es trameteren dos emissaris, sobretot quan la convocatòria prèvia del sobirà deixava albirar l'inici de processos negociadors de durada i complexitat considerables. Tot i això, de vegades s'hi enviava un únic nunci, però només si es tractava de gestions que, en principi, no havien de topar amb gaires obstacles, com ara, l'obtenció de determinades autoritzacions o la presentació de demandes que tan sols eren admeses a tràmit i, d'entrada, no es debatien. En contrapartida, en situacions especials que coincidiren amb actes de renovació de fidelitat a nous monarques i les posteriors coronacions o amb alguns dels afers polítics més delicats, com ara la investigació duta a terme entre els anys 1392 i 1393 vinculada amb els atacs al call jueu, les delegacions de gironins arribaren a estar constituïdes per tres o quatre emissaris.

En actes de transcendència, com l'homenatge als nous sobirans, de vegades aflorà el debat sobre la conveniència de nomenar síndics que en la legislatura corresponent formaven part de l'executiu, que simplement eren membres del consell general o una barreja d'ambdós col·lectius. I, a tenor de les actes que ho recullen, sembla que s'havia consolidat un cert costum en circumstàncies com aquella i que s'estilava designar dos jurats i un nunci aliè a la juraderia¹⁷¹⁹. Tot i això, pel que hem aconseguit documentar, no sempre es respectà la norma i, en canvi, tant en sindicats de Corts i Parlaments com en missatgeries extraordinàries participaren invariablement gironins que eren jurats en l'any en qüestió i d'altres que no ho eren.

Si ens centrem ara en el **perfil social** de tots aquests representants inclosos a la relació elaborada, constatem, en primer terme, la preponderància indiscutible de components de la mà major i de juristes, els quals, com hem vist, malgrat trobar-se adscrits inicialment a l'estament mitjà, acabaren gairebé tots integrats a la mà major a principis del segle XV¹⁷²⁰.

¹⁷¹⁹ Per exemple en la coronació de Ferran d'Antequera l'any 1412: AMGi, I.1.1, n. 42, f- 54r-55v (1412/11/26), 56r-v (1412/11/26). Vegeu també el que se'n comenta a: LL. BATLLE PRATS, «Diplomatario gerundense de Fernando de Antequera»..., p. 6-7.

¹⁷²⁰ Les comparacions amb altres localitats sempre resulten complicades en punts com aquest, ja que la piràmide social era distinta en cada població en funció de les seves dimensions i característiques específiques. En aquest sentit, Cervera, en el decurs de les assemblees celebrades entre 1333 i 1393, trameté

Així, respecte dels sindicats per a Corts i Parlaments, hi ha exemples comptats en què els representants no fossin patricis o homes de lleis, resultant, d'altra banda, força habitual la combinació d'ambdós perfils en les duples. Així, només advertim casos esporàdics de designació de mercaders i, de fet, lleugerament concentrats a les primeres dècades analitzades, és a dir, les de 1350 i 1360. Ens referim, en concret, al canviador Ramon I Medir que assistí al Parlament que tingué lloc a Barcelona la tardor de 1355, al comerciant Guillem I Castell a les Corts convocades a la primavera de 1364, al mercader Berenguer I Hospital a les Corts previstes a Barcelona l'any 1362 i al també comerciant Bernat Vilar a les de Lleida de 1367¹⁷²¹. En dates posteriors, només trobem el ric mercader Nicolau Anglès que fou enviat a l'assemblea de Sant Cugat del Vallès de 1419, sense comptar amb substitucions com les que es produïren amb els síndics de les Corts de 1406-1408 inaugurades a Perpinyà¹⁷²².

Pel que fa a les missatgeries extraordinàries, també predominaren els emissaris extrets de les files del patriciat o els experts en lleis, per bé que s'entreveu una proporció una mica superior de membres de l'estament mercantil. Així mateix, es repeteix el fet que els sindicats creats per entrevistar-se amb el monarca o autoritats eclesiàstiques en què es designà un comerciant, per norma general, tenien com a objectiu la discussió d'algun assumpte de fiscalitat indirecta o d'aranzels, entre d'altres temes d'especial interès per als professionals del comerç¹⁷²³. Sense anar més lluny, el mercader Arnau Vilagran representà el municipi en una trobada que tingué lloc l'any 1358 amb l'arquebisbe de Tarragona que havia de permetre completar l'adquisició per part dels ciutadans gironins del dret

majoritàriament juristes, notaris i mercaders, que, des d'un punt de vista socioprofessional, es trobaven al capdamunt de la societat de la vila, per bé que, alhora, no formaven part del grup selecte de quatre o cinc contribuents més puixants de cada barri: M. TURULL RUBINAT, «Síndicos a Cortes, perfil social, político e institucional...», p. 233-242.

¹⁷²¹ El cas de Bernat Vilar és prou significatiu, ja que constituïa un dels pocs casos de nuncis adscrits a la mà menor. Si bé formava part de la minoria de petits comerciants que no abandonaren aquest estament amb els canvis de tendència política de la fi de la dècada de 1360, no podem imaginar que fos un operador econòmic de poca volada. I és que, a banda de negocis mercantils diversos, fou el gendre d'un comerciant prou influent, en tant que ocupant de càrrecs de l'administració reial, com Miquel Trullàs: AHG, Gi-01, vol. 220, f. 65r-v, 1382/11/12; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1383/01/21; AHG, Gi-01, vol. 220, f. 30v-31r, 1382/10/02. A propòsit de M. Trullàs, vegeu cap. 3.1.3.

¹⁷²² Cal que dir que, a tenor del que s'ha estudiat, a les ciutats de Flandes també eren rars els membres de famílies de comerciants de cert nivell que actuaven de representants en assemblees "parlamentàries": Wim BLOCKMANS, «Flemings on the move. A profile of representatives, 1384-1506», Wim BLOCKMANS, Marc BOONE et Thèrèse DE HEMPTINNE (eds.), *Secretum scriptorum. Liber Alumnorum Walter Prevenier*, Louvain-Apeldoorn, 1999, p. 307-326.

¹⁷²³ Encara que només sigui pel cas concret de les Corts de Montblanc de 1333 i fent atenció als síndics per a assemblees estamentals, M. Turull fa una observació similar tocant als representants elegits pel consell de la vila de Cervera: M. TURULL RUBINAT, «Síndicos a Cortes, perfil social, político e institucional...», p. 236.

d'exempció de la lleuda del castell de Tamarit; el també comerciant Joan Cervià, l'any 1380, es dirigí a la cort del rei per debatre sobre les lleudes dites de Tortosa; i el mercader Jaume Anglès, l'any 1423, s'ocupà igualment d'una lleuda exigida a la ciutat de Barcelona. En un ordre de coses similar, el mercader Pere Net, l'any 1380, es desplaçà fins al regne d'Aragó per obtenir de la cort de l'infant Joan i duc de Girona una llicència per emetre rendes que havien de pal·liar els danys provocats per les execucions instades contra singulars de la universitat gironina i en què el col·lectiu de mercaders era dels més perjudicats.

Paral·lelament, en missatgeries extraordinàries, a diferència de les legacions per assistir a Corts i Parlaments, també documentem la intervenció puntual de menestrals. Un cop coincidí que aquests artesans formaven part de l'executiu, com ara, el sastre Andreu Figuera l'any 1392, que també fou acompanyat per altres dos components de la mà menor, el petit comerciant Bernat Preses i el notari Guillem Banyils. Figuera hi tornà al cap de dos anys sense ser jurat i llavors també hi anà l'apotecari Berenguer Arloví, cosa que s'hauria de relacionar amb el fet que un dels objectius de la delegació era defensar la provisió reial que havia atorgat a les corporacions d'ofici la capacitat de validar els candidats per al consell.

En altres moments, però, tot fa pensar que el que se'ls encomanava com a síndics a aquests menestrals era molt simple i que no gaudien de plens poders per actuar en nom de la ciutat com la majoria de nuncis. Es tracta del viatge que emprengué el blanquer Arnau Riba l'any 1390 a la cort del sobirà per denunciar una execució instada per un escrivà de la cancelleria que reclamava drets impagats o l'anada que hi féu el pelleter Pere Codina, l'any 1394, per presentar una lletra al rei sobre les bandositats que havien esclatat a Girona. Semblantment, l'any 1422, el verguer dels jurats, Antoni Valmanya, anà a l'audiència reial amb l'única comesa d'aconseguir una còpia del procés obert per Antoni Agullana contra el municipi gironí.

Així, més enllà dels casos assenyalats per les missatgeries ocasionals, la comunitat gironina s'assegurava la presència a les assemblees estamentals a través de parelles compostes per un ciutadà honrat i un doctor o un llicenciat en lleis; una mena d'equilibri, doncs, de **prestigi social** i de certa expertesa professional. És clar que un aspecte no exclouïa l'altre i que moltes famílies de la cúspide de la societat gironina integraven fills o germans sense professió específica i d'altres amb formació jurídica. Tanmateix, en moltes ocasions la representació de la ciutat tant en Corts i Parlaments com en missatgeries extraordinàries fou assumida per alguns dels individus amb més activitat política en les institucions municipals i cal suposar que amb una influència major en el panorama local sense tenir, en

canvi, una ocupació concreta¹⁷²⁴. Seguint aproximadament la cronologia de les seves trajectòries, hem de destacar Guillem II Sunyer (entre altres descendents seus), els germans Lluís i Bernat II Estruç, Ramon I de Bóixols, Francesc I Santceloni i el seu fill homònim, Narcís de la Via, Pere I Terrades, Ramon I Sampsó o Narcís Miquel, tots ells patricis¹⁷²⁵. Gairebé tots, a més, participaren en assemblees de Corts i Parlament en la mateixa mesura que foren escollits jurats amb relativa reiteració o ostentaren altres magistratures de l'organigrama municipal, entre d'altres càrrecs vinculats a l'administració règia (sobretot el de batlle local) o a la de la Diputació del General¹⁷²⁶. Així mateix, aquesta activitat a l'exterior, en la gran majoria, s'iniciava o incrementava quan ja havien ostentat magistratures en l'àmbit municipal i, per tant, acumulat un cert currículum¹⁷²⁷.

No hauria de sorprendre el fet que els ciutadans amb més presència política fossin els designats pel consell com a síndics de representació, independentment de la circumstància que en aquella legislatura concreta exercissin la principal magistratura del govern municipal¹⁷²⁸. Entre d'altres raons, amb tota probabilitat gaudien de recolzaments importants en el cos de consellers i/o de la força suficient per imposar-se davant d'altres hipotètics candidats. Tampoc podem oblidar el valor de l'honorabilitat imperant a l'època i que hem vist expressat en fonts coetànies com la *Doctrina Compendiosa* a propòsit dels

¹⁷²⁴ A la ciutat d'Oriola durant les dècades centrals del segle XV també s'ha detectat que la majoria de personatges que destacaren com a síndics de Corts ho feren igualment com a missatgers en altres legacions: J. A. BARRIO BARRIO, «Los procuradores del brazo real...», p. 83, 92-98.

¹⁷²⁵ Per donar només algunes xifres dels exemples més recurrents, vegem que distints membres dels De la Via, igual que els Santdionís (en especial, amb el doctor en lleis Narcís I Santdionís i el jurista Francesc I Santdionís) o els Estruç, arribaren a participar quasi en una vintena d'ambaixades (en concret, 19 els primers, 17 els segons i 16 els tercers), els Sunyer en 10 i en pocs menys d'aquest darrer nombre els Terrades (6) o els Santceloni (també 6).

¹⁷²⁶ TAULES 29, 33 i 64.

¹⁷²⁷ També s'hi infereix com a comportament més habitual haver exercit responsabilitats de govern en un mínim de dues legislatures anteriors, cosa que es compleix en força patricis de la ciutat de l'Onyar. Això no obstant, cal posar igualment en relleu perfils com el de Ramon I de Bóixols (síndic de Corts l'any 1369 havent estat tot just jurat per primer cop l'any 1368), el de Pere I Terrades (nunci davant del rei l'any 1394 quan dos anys abans havia ocupat per primer cop un càrrec menor com el de sobreposat de les obres i coincidint que en aquella mateixa legislatura era mostassaf) i el de Narcís Miquel (missatger davant del monarca l'any 1424 després d'haver accedit per primer cop a l'executiu en el curs anterior): TAULES 35 i 64.

¹⁷²⁸ S'infereix el mateix pels síndics de Corts i Parlaments de Cervera al segle XIV: M. TURULL RUBINAT, «Síndicos a Cortes, perfil social, político e institucional...», p. 247-251. I igualment pels de la ciutat de València al segle XV, on molts dels nuncis pertanyien a les nissagues de ciutadans i cavallers que es perpetuaren al poder municipal durant la baixa edat mitjana: M. R. MUÑOZ POMER, «Las ciudades y las cortes...», p. 678-679. Tot i això, també és interessant assenyalar l'estadística en què se sustenta l'afirmació. Segons l'autora, dels 35 síndics documentats per assemblees de la primera meitat del segle XV, només algunes famílies comptaren amb membres que, sumant l'aportació individual de cadascun, arribaren a participar en un mínim de tres corts.

regidors d'una comunitat (cap. 3.2.3.). Amb això volem dir que, en algunes tries, el primer que se cercava era trametre emissaris que portessin amb la major dignitat possible el nom de la ciutat allí on anessin. I és molt probable que, en general, els contemporanis pensessin justament en ciutadans de la mà major per complir aquesta funció.

Amb tot, com hem dit, la fórmula més habitual en el nomenament dels síndics de Corts, a semblança del que succeïa en altres localitats, passava per triar un prohoms de la mà major i un jurista, fos o no d'aquesta mà¹⁷²⁹. D'aquí, per tant, que calgui examinar igualment la relació de nuncis en funció de les seves capacitats i **competències professionals**. S'hauria de respondre, en essència, a la pregunta següent: els professionals en dret tenien un valor especial de cara a ser triats representants del municipi?

Com dèiem, en la successió d'assemblees i missatgeries que tingueren lloc al llarg del període estudiat, veiem desfilant-hi titulats en lleis i altres professionals del dret de la mateixa ciutat de l'Onyar en una proporció força similar a la de ciutadans honrats sense ofici concret. Es tracta, sobretot, del doctor en lleis Joan Guerau, els juristes Jaume Monells, Guillem I Vinyoles, Bernat Malarç, Pere II Prat, Francesc I Adroer, Pere I Cantó i Antoni Agullana, els llicenciats en lleis Ramon de la Via, Bernat Bac, Francesc I Serra i Joan Savall, a banda d'alguns parents directes com ara Guillem I Domenja i el seu fill homònim (respectivament, jurista i doctor en lleis) o Francesc I i Narcís I Santdionís, germans (l'un també jurista i l'altre doctor). Alguns d'ells es trobaven, alhora, entre els que formaren part de l'executiu en més ocasions com ara Ramon de la Via, Guillem I i Guillem II Domenja, Francesc I Santdionís, Joan Savall, Pere II Prat, Pere I Cantó o Francesc Serra (TAULA 56). En aquest sentit, doncs, no hi hauria grans diferències amb altres membres de la mà major que hem esmentat, comptant alhora que, tal com apuntàvem, alguns formaven part de la mateixa nissaga, com ara, l'home de lleis Ramon de la Via i el seu nebot Narcís, sense formació específica¹⁷³⁰.

Tanmateix, altres experts en matèria legal no tingueren una trajectòria tan significativa en els quadres polítics del municipi, sinó que destacaren únicament pels serveis prestats a la cort del rei o la seva activitat en altes instàncies de la monarquia. A més, tendien a

¹⁷²⁹ La pràctica és ben coneguda, sense anar més lluny, per la Lleida del quatre-cents, malgrat, òbviament, diverses excepcions: E. MARTÍ SENTAÑES, *Lleida a les Corts...*, ..., p. 96-97, 105-132. Per contrast, a propòsit de la vila de Cervera durant el segle anterior, M. Turull no constata cap tendència a conformar parelles mixtes de mercaders i experts en lleis o una alternança entre ambdós perfils: M. TURULL RUBINAT, «Síndicos a Cortes, perfil social, político e institucional...», p. 236, 252.

¹⁷³⁰ GRÀFIC 14.

beneficiar-se de relacions prèvies d'avantpassats seus amb aquest àmbit. Un dels exemples més il·lustratius és el de Jaume Monells, qui, malgrat ascendir a la juraderia els anys 1349 i 1359 i actuar de síndic en dues assemblees estamentals, s'acabà significant com a assessor legal de la cort de l'infant Joan i, en especial, pel seu paper com a vice-canceller en les reformes polítiques de la dècada de 1370¹⁷³¹. Tot i que possiblement no arribà a encadenar tantes responsabilitats a la cort reial, el jurista Bernat Malarç, ultra sengles càrrecs com a jurat, també fou un col·laborador habitual dels serveis jurídics del duc de Girona i n'era reconegut auditor propi pels volts de 1383¹⁷³². Una cosa similar succeïa amb el doctor en lleis Narcís I Santdionís, fill del cirurgià reial Guerau Santdionís i germà del també jurista Francesc Santdionís, amb qui compartí legació en les Corts convocades a Barcelona l'any

¹⁷³¹ La seva figura ja fou destacada per C. Guilleré, que documentà, al marge dels oficis municipals esmentats, l'exercici com a jutge ordinari l'any 1342 i l'atenció de clientela diversa entre 1338 i 1346. També se'n féu ressò J. Fernández Trabal, el qual precisà que, a despit del que afirmava el primer o ha proposat més recentment J. M Marquès, el Jaume Monells que ens ocupa devia ser el fill d'un ciutadà gironí anomenat Pere Monells (i no d'un Berenguer de Monells que hauria estat vice-canceller de Jaume II vers 1310) que, a principis del segle XIV, adquirí drets sobre les lleudes de la ciutat de l'Onyar, en part per deutes impagats que li tenia l'administració reial: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vols. I (p. 143, 145, 169-170, 473), II (p. 63, 132, 250-251, 285-288, 343, 347-353, 370); J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 63. Amb tot, no s'hauria de descartar l'existència de dos homònims que pogueren ser pare i fill, ateses certes contradiccions en la identitat de les esposes, si no és que el Jaume Monells que tractem acumulà tres o quatre casaments diferents des de 1339 fins que dictà el seu darrer testament l'any 1395 i morí poc després: AHG, Gi-01, vol. 364, s.f., 1416/06/08; AHG, Gi-09, vol. 26, f. 21v-22r, 1396/02/25. Així, en qualsevol cas, l'individu en què ens centrem molt probablement fou el que actuà successivament de promotor de la cort de l'infant i duc de Girona (des dels volts de 1363) i de vicecanceller de la mateixa des de, com a mínim, l'any 1375 (recordem que l'any següent dissenyà un dels enèsims projectes de reforma del règim municipal) i fins que el propi Joan accedí al tron (l'any 1388 ja se l'esmenta com a antic vice-canceller i sense exercir cap altre càrrec): C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 285-288; ACA, C, reg. 1251, f. 28r, 1375/06/09, Lleida; AHG, Gi-09, vol. 12, s.f., 1388/04/27; AHG, Gi-01, vol. 238, f. 15r-v, 1390/09/22. Per altres gestions que dugué a terme, algunes com a advocat del capítol de la seu: J.M. MARQUÈS PLANAGUMÀ, i J. PUIG I OLIVER (eds.), *Lletres del bisbe de Girona...*, vol. I, p. 244-245.

¹⁷³² Pels càrrecs com a jurat els anys 1370 i 1374: TAULA 35. A tall de mostra, AHG, Gi-05, vol. 304, s.f., 1373/10/10; ACA, C, 1792, f. 109r, 1376/02/20, Girona; ACA, C, reg. 1794, f. 6v, 1377/03/04, Perpinyà; ACA, C, reg. 1723, f. 80r, 1378/04/23, Saragossa; ACA, C, reg. 1795, f. 123r, 1380/06/08, Girona. Quant a l'ofici d'auditor de la cort de l'infant: ACA, C, reg. 1687, f. 140r, 1383/06/26, Barcelona. A propòsit d'altres activitats com a jurista atenent encàrrecs d'aristòcrates de la demarcació: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vols. I (p. 143), II (315, 350); AHG, Gi-05, vol. 310, f. 91r Girona, 1377/01/24; AHG, Gi-01, vol. 121, f. 142r, 1380/01/20; AHG, Gi-01, vol. 130, f. 123v-124r, 1383/10/25. Bernat Malarç possiblement es formà en dret a l'estudi general de Montpeller: AHG, Gi-05, vol. 98, f. 13r, 1357/07/27. I descendia d'una família procedent de la vila de Castelló d'Empúries que ja havia estat molt vinculada a la corona al primer terç del segle XIV, circumstància que havia conduït al seu pare, Ramon II, a l'adquisició definitiva de la jurisdicció del castell de Vilobí l'any 1343. Per diverses referències a la família, de la qual també era membre el canviador Ponç Malarç: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I (p. 88, 235-236, II (315-316, 319). Vegeu, així mateix, GRÀFIC 24.

1380¹⁷³³. A banda de jurat l'any 1364 (quan també representà el municipi en les diverses sessions de Corts aleshores en curs), fou nomenat promotor de la cort de Pere el Cerimoniós entorn a 1380¹⁷³⁴.

La **proximitat** amb l'entorn del **monarca** que posen de manifest els casos al·ludits és un aspecte que s'ha tenir molt present. Ben mirat, constitueix un tret força comú entre els que hem vist que, a la vegada, esdevingueren jurats tres cops o més al llarg de la seva vida, com Pere II Prat o Pere I Cantó, ambdós lletrats que treballaren per a la monarquia i recurrents en la representació de la ciutat, respectivament, en les etapes entre 1350 i 1380 i en la compresa entre aproximadament 1385 i 1396¹⁷³⁵.

¹⁷³³ A propòsit de Guerau Santdionís: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 132, 185, 362, 369-370, 427.

¹⁷³⁴ Documentem Narcís I Santdionís, ja doctorat en lleis, com a promotor de Pere III, a inicis de la dècada de 1380 fins a la seva mort a principis de 1386: AHG Gi-01, vol. 123, s.f., 1380/11/08; AHG, Gi-01, vol. 130, f. 53v, 1383/06/10; AHG, Gi-05, vol. 388, s.f., 1386/09/23. En aquest sentit, doncs, és esmentat per Zurita com a conseller reial durant la fi del regnat del Cerimoniós, si bé va ser del grupuscle que s'intentà apartar d'aquella instància durant les Corts celebrades a Montsó entre 1383 i 1384: J. ZURITA, *Anales de Aragón...* llib. X, cap. 34 (citat per G. NAVARRO ESPINACH, «Consejeros influyentes y personas de confianza...», p. 146-147); Ignasi BAIGES JARDÍ, Anna RUBIÓ RODON i Elisa VARELA-RODRÍGUEZ (eds.), *Cort general de Montsó: 1383-1384*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992, p. 121-124, 141-144. Cal subratllar que l'individu comentat tingué un fill homònim, Narcís II Santdionís, amb una destacadíssima carrera eclesiàstica (també com a oïdor de comptes del General en els períodes 1416-1419, 1425-1428 i 1440-1443) i com a jurista, sent l'autor d'un cèlebre compendi de les Constitucions i els Capítols de Corts del principat entre 1422 i 1432 (Ferran VALLS TABERNER, «El "Compendium Constitutionum Cathalonie" de Narcís de Sant Dionís», a ID., *Literatura jurídica: Estudios de ciencia jurídica e historia del pensamiento canónico y político catalán, francés, alemán e italiano*, Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias, 1986, p. 299-337; Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN TORENT, *Las instituciones fiscalizadoras de la Generalitat de Catalunya (Des de la reforma de 1413 fins al final del regnat de l'Emperador Carles I, el 1556)*, Barcelona: Sindicatura de Comptes de Catalunya, 2004, p. 164-167; D. ÀLVAREZ GÓMEZ, «Els testaments del jurista Narcís de Sant Dionís...», p. 233-255; ID., «Dades sobre la trajectòria històrica de la figura de Narcís de Sant Dionís...», p. 159-180) i un nét, Narcís III Santdionís, fill de Dalmau Santdionís, que esdevingué veguer de la ciutat en dates properes (remetem a notes de cap. 3.1.1.). Vegeu, finalment, GRÀFIC 34.

¹⁷³⁵ Pere II Prat probablement ja tenia un pare homònim (Pere I) que exercí de professional del dret a la dècada de 1320 i rebé l'encàrrec d'una investigació per part del rei Jaume II: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 344. En qualsevol cas, ell fou jutge ordinari de la demarcació gironina l'any 1354 i advocat fiscal d'aquesta cort a les dècades de 1360 i 1370: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, p. vol. I, p. 143; AHG, Gi-01, vol. 80, f. 89r, 1366/12/04; AHG, Gi-10, vol. 22, s.f., 1372/09/18; AHG, Gi-05, vol. 307, s.f., 1375/05/23. De fet, l'any 1382, al·legant els nombrosos serveis prestats a la Corona, Prat obtingué del Cerimoniós que se'l rellevés com a jutge amb obligacions arreu de la vegueria de Girona perquè ja era massa gran per desplaçar-se contínuament: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 344. Tot això, és clar, succeí en paral·lel a encàrrecs d'altres clients i a una carrera important al govern municipal: fou jurat en tres ocasions i ordenador d'una talla en una altra (AHG, Gi-05, 107, f. 120v-122r, 1359/08/02; AHG, Gi-05, vol. 298, s.f., 1372/01/03); TAULA 64; a més de ser designat pel mateix Cerimoniós obrer de les obres de les muralles de la capital gironina des de 1362 fins aproximadament 1380 (cap. 2.2.4.3.d.). Quant a Pere I Cantó, fill del draper de Palafrugell Bonanat Cantó, val a dir que exercí d'advocat al servei de la corona a la dècada de 1350, a part de fer-ho per magnats de la diòcesi en decennis posteriors, abans d'acabar sent escollit advocat fiscal de corts jurisdiccionals del rei a l'àrea gironina i promotor de negocis de la cort de l'infant Joan, entre

De tota manera, hi ha també juristes dignes de menció que ni destacaren per la seva carrera en els òrgans polítics de la ciutat ni per la interrelació amb la monarquia. Ens referim, en especial, al doctor en lleis Antoni Agullana, el síndic per excel·lència de Girona durant el breu regnat de Ferran I i els inicis del d'Alfons IV¹⁷³⁶.

En definitiva, la formació jurídica era un element important per comptar amb opcions reals de formar part dels sindicats a Corts o missatgeries extraordinàries enviades pel consell de la ciutat de Girona. Així i tot, resultava especialment útil si, segons hem vist, aquest *background* estava reforçat per l'experiència política i, encara més, si s'hi unia la proximitat amb la principal instància de poder, la monarquia. Per tot això, doncs, tret de casos esporàdics, els governants gironins seleccionaren amb freqüència membres de nissagues que ja tenien antecedents de serveis a la corona. La raó sembla òbvia: si s'enviaven davant

d'altres ocupacions que el duc de Girona li recompensà quan accedí al tron: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 277; AHG, Gi-03, vol. 5, f. 23v-24r, 1355/04/30; AHG, Gi-05, vol. 82, s.f., 1355/05/04; AHG, Gi-11, vol. 48, s.f., 1376/01/05; ACA, C, reg. 1702, f. 1r-v, 1381/07/26, Barcelona; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1384/05/30; AHG, Gi-05, vol. 412, f. 31v-32r, 1385/03/03; Ll. R., vol. II, doc. 373, 1390/07/05. Dictà el seu darrer testament el juny de 1399 i morí pocs mesos després: AHG, Hospital de Santa Caterina, Pergamins, n. 1155, 1399/06/07, Girona. A propòsit de la interrelació amb l'administració local, al marge de les freqüents missatgeries dins del període esmentat, inicià el seu periple com a cònsol de l'Hospital Nou l'any 1357 sent posteriorment jurat els anys 1371 (quan també fou diputat obrer del pont nou de la ciutat), 1381 i 1396 (TAULA 64); AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 62v, 1371/05/19. Igual que Pere II Prat, a mitjana dècada de 1370, estigué vinculat amb el procés d'emmurallament com a membre d'una comissió assessora i com a síndic d'una emissió tocant a aquest projecte: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 26v-27r, 1374/06/09.

¹⁷³⁶ Com és sabut, Antoni Agullana fou l'iniciador d'una de les nissagues de més renom de la noblesa urbana de la ciutat de Girona durant els segles XVI i XVII: Martí DE RIQUER MORERA, *Quinze generacions d'una família catalana*, Barcelona: Quaderns Crema, 1998 [primera edició de l'obra de 1979], p. 257-520; Xavier TORRES I SANS, «La ciutat de Girona a l'època moderna: de capital del drap a plaça forta», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XLI (2001), p. 25-44, en especial p. 34-35, 37-40. Tot i que els orígens familiars remuntarien a la vila de Peralada, Antoni Agullana era fill del notari Joan Agullana, escrivà de Banyoles, i probablement va viure de jove a aquesta vila abans de fer el salt a la capital gironina pels volts de 1414, moment que, com a mínim, ja hi llogà un immoble per residir-hi: AHG, Gi-07, vol. 83, s.f., 1418/11/29; AHG, Gi-11, vol. 11, f. 25r, 1391/11/10; AHG, Gi-01, vol. 349, f. 35r, 1411/09/21; AHG, Gi-07, vol. 80, s.f., 1414/09/21. És possible que el seu gran protagonisme com a síndic declinés com a conseqüència de conflictes amb els magistrats gironins per impagament de salaris, i així s'esmenta un procés obert a l'alçada de 1422 i que possiblement es resolgué per mitjà d'una assignació sobre els drets de la barra: AMGi, I.1.1., n. 46, f. 99r-v (1422/11/17), 108v (1422/12/31); AMGi, I.1.1., n. 47, f. 12r, 1424/01/08. Ultra el fet que representà els interessos de Girona en missatgeries davant del monarca i assemblees de Corts, s'hauria d'analitzar bé el seu rol en aquestes reunions i l'assessorament que proporcionà als diputats del General: AHG, Gi-07, vol. 80, s.f., 1415/01/12. Amb posterioritat als sindicats de representació, a finals de la dècada de 1420 i en el decurs de la següent, actuà d'advocat de la corporació en causes interposades per particulars i fou un dels experts en lleis que arbitrà en el llarg litigi que enfrontà el municipi de Girona i el capítol de la seu per les obres de la llera del Ter: AMGi, I.1.1., n. 47, f. 47r, 1424/12/29; AHG, Gi-04, vol. 111, s.f., 1431/06/21; AMGi, I.1.1., n. 49, f. 84v-85r, 1429/12/30. Fos com fos, en vida de l'esmentat Antoni Agullana, la família encara no s'havia consolidat entre el patriciat local, ja que, per exemple, accedí a la juraderia l'any 1430, però se l'intentà excloure d'un dels primers censos tancats d'electes per la mà major l'any 1438: TAULA 35; S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Régimen municipal gerundense...», p. 172.

del rei gent afina o coneguda dins de l'entorn de consellers i funcionaris reials augmentaven les possibilitats de negociacions exitoses.

Buscant optimitzar la capacitat d'intermediació dels familiaritzats amb els medis àulics, en moments puntuals s'arribaren a designar persones que no formaven part de cap òrgan polític en aquella legislatura. Alguns, sent naturals o residents de la ciutat, havien ingressat a les files de l'administració règia¹⁷³⁷. Ho il·lustra bé el nomenament dels escrivans reials Bartomeu Sirvent i Bonanat Nadal; en el primer cas, de fet, amb l'objectiu clar d'evitar el desplaçament immediat dels membres del consell que havien estat seleccionats per anar a les Corts¹⁷³⁸. També és molt significativa la legació enviada per prestar homenatge al nou rei Joan I l'any 1387: els escollits foren ni més ni menys que el metge Guillem Colteller i el protonotari Bartomeu I Avellaneda, tots dos vells servidors de la casa reial amb vincles directes amb Girona¹⁷³⁹. En aquell moment es percep força tibantor entre el consistori

¹⁷³⁷ En paral·lel a la presència de membres habituals dels òrgans de govern local, també s'explotaven aquests contactes per a la representació parlamentària en ciutats angleses com Bristol i York: C. D. LIDDY, *War, politics and finance...*, p. 144-155.

¹⁷³⁸ Per aquesta designació de Sirvent de cara a les Corts convocades el juny de 1372 a Barcelona i per les quals el consell havia triat, enmig d'una gran distensió, Francesc I Santmartí i Francesc I Santdionís, però aquests desistiren d'anar-hi immediatament al·legant manca de temps: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 86v-87v, 1372/06/05. Sembla que es repetí un procediment similar amb les Corts de Montsó de l'any 1383, si bé, uns mesos després, hi acabaren arribant Francesc II Adroer i Ramon I de Bóixols. En aquella ocasió, a més, Sirvent també representà la universitat de la seva vila natal, Torroella de Montgrí: I. BAIGES JARDÍ, A. RUBIÓ RODON i E. VARELA-RODRÍGUEZ (eds.), *Cort general de Montsó...*, p. 52, 54-112. Tal com han posat en relleu diversos autors, Bartomeu Sirvent fou secretari del rei Pere III des de 1381 i protonotari del seu successor entre 1389 i 1395, sent un dels encartats del procés de 1396 contra consellers reials: Àngel CANELLAS i José TRENCHS, *La cultura de los escribanos y notarios de la Corona de Aragón (1344-1479)*, Zaragoza: Fernando el Católico, 1988, p. 49, 68, 77; M. MITJÀ, «Procés contra els consellers...», p. 378, 383, 398, 400. D'entrada, en realitat, des de com a mínim 1372, el documentem a la cancelleria reial com a escrivà, ja ascendit a la categoria d'escrivà de manament del rei l'any 1378 i de secretari de la reina Violant el maig de 1387, a la vegada que, un cop mort Joan I, continuà al servei de la família reial com a protonotari de la reina Maria de Luna. Alhora, a despit d'alguns d'aquests autors que en situen els orígens a la ciutat de València, sabem que Sirvent era efectivament fill de la vila de Torroella de Montgrí, d'on es declarava oriünd, encara que probablement assentà el domicili fiscal a la capital gironina (on, com hem vist, estava casat amb la filla del manescal Pere Roure), motiu pel qual els governants municipals sempre li dispensaren un bon tracte per atreure el seu favor, com ara amb una exempció de talla durant 10 anys expedida l'any 1373: AHG, Gi-01, vol. 101, f. 111v-113v, 1372/03/05; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 13r-v, 1373/09/09; AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f. 89r, c. 1380; AMGi, I.3.3.1.5., llig. 3, f. 187v, c. 1390; AMGi, I.3.3.1.1. llig. 16, reg. 3, f. 1r-v, 1405/01/22; AMGi, Talles, RG 26638, 1390, f. 34v, c. 1390; AHG, Gi-09, vol. 19, f. 100r-102v, 1400/05/08. Queden perfectament explicitats la majoria d'aquests aspectes en el darrer document citat, l'acta de fundació per part de Sirvent d'una capella i un altar a l'església de Sant Genís de Torroella. A propòsit de Bonanat Nadal que, quan l'any 1398 fou designat síndic per obtenir capítols sobre la recuperació de jurisdiccions alienades, devia encarar els darrers mesos de la seva carrera a la cancelleria reial: cap. 3.2.2.4.

¹⁷³⁹ A propòsit del primer, vegeu cap. 3.2.4.2. Quant a Bartomeu I Avellaneda, sabem que es formà com a escrivà i que a la primera meitat de la dècada de 1350 exercí la regència de l'escribania de la cort del veguer i el batlle reials de Girona, per bé que abans de 1362 ja havia entrat a la cancelleria com a escrivà del rei

gironí i el nou rei, o això és el que es deduiria del retret del monarca per no haver nomenat, com se'ls havia ordenat feia dies, procuradors amb poder per jurar-li fidelitat en nom de la ciutat¹⁷⁴⁰. En conseqüència, amb la selecció potser es buscava, per damunt de tot, alleugerir aquella tensió.

Així mateix, alguns d'altres a qui s'encomanà la representació de la ciutat, tot i no formar part estricta del seguici regi, se'n trobaven físicament a prop; per exemple, Francesc III de la Via, que ja vivia a la ciutat comtal quan l'any 1396 acudí a una crida de la reina Maria, instal·lada aleshores allí¹⁷⁴¹. Finalment, com hem vist, durant el regnat d'Alfons el Magnànim, força gestions anaren a càrrec de notaris barcelonins ja esmentats com Joan Ros¹⁷⁴².

En efecte, els membres del consell o els responsables de nomenar síndics i nuncis per la ciutat es decantaven per un o altre candidat en funció de criteris tan diversos com l'experiència i el prestigi polítics, la formació acadèmica o el que podríem anomenar capital social. De tota manera, també val la pena que observem el procés des del punt de vista contrari, és a dir, si hi havia ciutadans especialment interessats a participar en legacions pel profit que n'obtidrien a nivell personal. L'existència de situacions en què la tria d'aquests nuncis generà controvèrsia suggeriria que, en determinats moments, hi havia preocupació per escollir bé els representants o disputes entre diferents sectors per aconseguir la tria d'uns candidats i no pas uns altres¹⁷⁴³. Més enllà d'advertir això, resulta difícil superar el

(compaginant encara un temps les gestions a la cort gironina) i hi continuà fins a haver esdevingut protonotari reial ja abans de 1376 i, finalment, secretari l'any 1385: AHG, Gi-05, vol. 130, f. 59r-v, 1357/05/09; AHG, Gi-05, vol. 260, f. 87v, 1362/01/15; ACA, C, reg. 1231, f. 136r, 1376/08/02, Montsó AHG, Gi-03, vol. 35, f. 123v-124r, 1384/05/02; AHG, Gi-05, vol. 412, s.f., 1385/04/20; ACA, C, reg. 1372, f. 134r, 1386/04/26, Barcelona. Entre 1380 i 1381 adquirí (o fou gratificat amb) el castell d'Orriols, i ell i els seus hereus n'esdevingueren senyors durant unes quantes generacions: Carles BOSCH PARER i Antoni EGEA CODINA, *L'antic municipi d'Orriols*, Bàscara: Ajuntament de Bàscara, 2007. Morí assassinat en el marc de parcialitats que esclataren entre 1403 i 1404: J. de CHÍA, *Bandas y bandoleros...*, vol. I, p. 235.

¹⁷⁴⁰ AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 40r-41r, 1387/04/29.

¹⁷⁴¹ En concret, Francesc III de la Via, fill de Francesc I de la Via i cosí de Francesc II de la Via, era un mercader que encetà negocis a la ciutat de l'Onyar, però que l'any 1394 ja havia adquirit la ciutadania barcelonina i hi continuà possiblement fins a la seva mort a inicis del decenni de 1430: AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1384/06/01; AMGi, I.1.2.1., llig. 7, reg. de 1393, s.f., 1394/08/31; AHG, Gi-06, vol. 115, s.f., 1407/10/06; AHG, Gi-08, vol. 25, s.f., 1432/02/15. Vegeu GRÀFIC 14.

¹⁷⁴² Vegeu cap. 2.1.2.4.c.

¹⁷⁴³ No ens dedicarem ara a descriure els detalls que les fonts ens ofereixen sobre cada episodi, però sabem que hi hagué disputes per elegir síndics en moments d'èpoques prou diferents com l'any 1362 de cara a les Corts generals convocades a Montsó, la missatgeria per retre homenatge al nou rei Ferran I l'any 1412 (ja esmentat a propòsit d'altres aspectes) o per a les Corts de Tortosa de 1429. Respectivament: AMGi, I.1.1., n. 5, f. 120r-121r, s.d (1362); AMGi, I.1.1., n. 42, f. 54r-55v (1412/11/26), 56r-v (1412/11/26); AMGi, I.1.1., n. 49, f. 80v-81v, 1429/10/21.

terreny de la hipòtesi a l'hora de captar **interessos subjacents** a alguns sindicats de representació. Amb tot, hi ha indicis puntuals que s'haurien de valorar.

Primerament, caldria veure si el fet d'exercir de síndic de la ciutat a les Corts o de formar part d'una missatgeria marcava un punt d'inflexió en la trajectòria dels implicats. Si ens fixem, d'entrada, en els ciutadans honrats o els juristes amb més protagonisme en la política local, constatem que les legacions alteraren amb molts altres càrrecs, seguint una lògica en què les opcions de ser elegit per una funció i l'altra de ben segur que es retroalimentaven. En aquest sentit, la nòmina dels triats successivament com a nuncis manté molts paral·lelismes amb l'evolució dels cognoms que adquiriren més protagonistes en la política local de Girona al llarg del període estudiat.

D'aquí, doncs, que hi hagi pocs exemples que s'apartin d'aquesta dinàmica. Un d'ells és, tanmateix, el del jurista Francesc II Adroer. Com hem vist, una vegada mort el seu progenitor encetà una trajectòria política important que el convertí en l'únic ciutadà gironí que ostentà el càrrec de veguer (concretament entre 1388-1392), després d'haver estat mostassaf l'any 1371, sots-veguer en una breu etapa entre 1372 i 1374 i jurat l'any 1381¹⁷⁴⁴. Això succeí justament, però, poc abans que fos nomenat síndic per anar a les Corts Generals de Montsó de 1383 amb Ramon I de Bóixols¹⁷⁴⁵. Sens dubte, no li faltava experiència tant en càrrecs de l'administració reial com del municipi. De tota manera, el fet d'haver assistit a aquelles sessions de Corts li permeté atraure la confiança del monarca per ser-li encomanat el principal ofici jurisdiccional de la demarcació¹⁷⁴⁶.

Una coincidència similar s'observa per dos gironins que ocuparen un càrrec d'importància considerable com el de diputat local del General¹⁷⁴⁷. Recordem, per un costat, que el ciutadà honrat Lluís Estruç fou síndic de les Corts que tingueren lloc durant el segon semestre de 1365 a Barcelona i llavors passà a ser el representant de la incipient diputació del General, tot suplint el comissari vigent des de l'abril anterior i acabat de traspasar Guillem III

¹⁷⁴⁴ Vegeu caps. 3.1.1 i 3.1.3.

¹⁷⁴⁵ Taula 46. Com dèiem, en primer instància, es nomenà substituït seu el secretari reial d'origens gironins Bartomeu Sirvent, però Adroer i Bóixols hi acabaren anant: I. BAIGES JARDÍ, A. RUBIÓ RODON i E. VARELA-RODRÍGUEZ (eds.), *Cort general de Montsó...*, p. 52, 112.

¹⁷⁴⁶ Un altre aspecte que potser també influí era el parentiu de Francesc II Adroer amb un Bonet Adroer que actuà de castlà del castell de Força Real al comtat del Rosselló durant força temps. No en podem precisar el vincle exacte, però devien ser parents propers: AHG, Gi-01, vol. 108, f. 149r-153r, 1375/03/01. Segons aquest supòsit, els precedents familiars també hi haurien contribuït, tal com advertíem, per exemple, en Jaume Monells, igualment síndic de Corts abans d'ingressar a la cancelleria de l'infant Joan, encara que ja pertanyés a una família amb avantpassats que havien treballat al servei de la corona.

¹⁷⁴⁷ Vegeu cap. 3.1.5.2.

Sunyer. Per l'altre costat, trobem l'expert en lleis Joan de Dons, que, els anys 1404 i 1405, formà part de sengles missatgeries davant del rei Martí I i que en aquelles mateixes dates, fou nomenat pel mateix ofici¹⁷⁴⁸.

En resum, l'assistència a les reunions de Corts i Parlaments en qualitat de representants del municipi constituïa una bona oportunitat per prendre part en els magnífics esdeveniments socials que eren les assemblees estamentals. I, encara que fos en menor mesura, les missatgeries a la cort del monarca o davant d'altres membres de la casa reial segur que també permetien gaudir d'espais propicis per a la sociabilitat, tot donant-se a conèixer davant del rei i els alts funcionaris, ampliant la xarxa de contactes i, en definitiva, augmentant el capital social¹⁷⁴⁹. Posteriorment, havent estat les cares visibles de la ciutat de l'Onyar en aparadors com aquells només devia ser qüestió de temps convertir-se en un dels candidats més ben situats per a la designació dels principals càrrecs de provisió règia o d'altres d'importància¹⁷⁵⁰. Tot plegat, doncs, és possible que constituís un atractiu de cara a prendre part en les legacions, per bé que sempre tenint en compte, com ja hem dit, que no deixaven de ser empreses costoses.

En efecte, la majoria de missatgers havien de deixar les seves ocupacions, realitzar bestretes per al desplaçament i altres peatges ineludibles en qualsevol gestió que es pretengués fer a la cort¹⁷⁵¹. Els costos econòmics, per tant, constituïen probablement un filtre perquè només persones amb certa solvència estiguessin en condicions d'acceptar l'encàrrec. I a això hi hem de sumar les dificultats que normalment tingueren els nuncis per recuperar el que havien avançat i ser retribuïts degudament, cosa que, d'altra banda, portà a alguns d'ells a implicar-se amb els recursos fiscals del municipi i temporalment amb la seva gestió; per exemple en sindicats d'emissió de deute, tal com mostrarem (cap. 4.4.3.1.). De fet, la gran presència de gironins de la mà major entre les missatgeries documentades en la Girona de

¹⁷⁴⁸ TAULA 46. En el cas de Joan de Dons també hem de tenir present el seu parentiu amb Bernat I Busquets, vassall dels Xatmar, aristòcrates de la rodalia, com hem vist, amb certa influència en el sistema de poders de la ciutat de Girona: AHG, Gi-10, vol. 50, s.f., 1412/10/05. Vegeu cap. 3.1.3.

¹⁷⁴⁹ En efecte, el paper d'intermediari entre municipis i la corona, a la pràctica, requeia molt sovint en síndics i missatgers. D'aquí, doncs, que fos molt important el vincle que s'acabés travant entre aquests i el monarca, com han suggerit diversos autors. En aquest sentit, resulta suggestiva la hipòtesi que determinats reis empraren la situació per convertir aquests seus vassalls que l'havien anat a visitar en representació d'una comunitat en agents fidels o pràcticament funcionaris al seu servei: E. MARTÍ SENTAÑES, *Lleida a les Corts...*, p. 160-161. Tot i això, la idea s'hauria de valorar en molt casos i des de diferents perspectives.

¹⁷⁵⁰ Arriben a conclusions similars autors com ara: B. PALACIOS MARTÍN, «La representación municipal en Cortes...», p. 1241-1267.

¹⁷⁵¹ P. VERDÉS PIJUAN, «“Car vuy en la cort...”», p. 185-214. També s'incideix en la migradesa de recursos destinats als síndics de Corts de la ciutat de Lleida al segle XV a: E. MARTÍ SENTAÑES, *Lleida a les Corts...*, p. 133-138.

l'època investigada sembla confirmar aquestes circumstàncies, de la mateixa manera que l'honorabilitat desitjada als representants de la universitat a l'exterior es confonia fàcilment amb el pressupòsit de solvència econòmica¹⁷⁵². *A contrario* l'absència de més exemples de professionals com ara mercaders, sobretot si es compara amb altres ocupacions del govern municipal, tal vegada posí en relleu el problema de les inversions materials i encara més en temps que calia dedicar als sindicats de representació i que no tothom estava disposat a assumir¹⁷⁵³.

Tot amb tot, si existia encara gent amb voluntat per aquelles tasques devia ser perquè realment n'extreien alguna cosa. Un rèdit significatiu consistia, com hem vist, en el que proporcionava l'accés a espais privilegiats com les sessions de Corts o la cort reial. Potser era el que cercaven de forma majoritària el conjunt de ciutadans que s'avingueren a actuar de nuncis de la ciutat. Hi ha, però, algun episodi puntual en què l'interès segurament anava més enllà encara. El més clar és sens dubte el d'una legació enviada a principis de 1401 pel consell gironí. Només hi anà el doctor en lleis Dalmau Santdionís i, alhora, a diferència d'altres parents seus, fou l'única ocasió que representà la seva ciutat natal. Coincidia que havia de plantejar-hi diverses causes, entre les quals es trobava el conflicte generat entorn a la jurisdicció de les parròquies de la Pere i Cassà de Pelràs que volien deixar de formar part de la vegueria de Girona per integrar-se a la baronia de recent creació de Torroella de Montgrí, amb la qual cosa (i aquí radicava l'arrel del conflicte) esquivaven la contribució que tenien pendent per a l'obra de les muralles de la capital gironina¹⁷⁵⁴. Es pot dir que el tema li tocava de molt a prop, ja que en aquelles mateixes parròquies, des del castell de Púbol, havia exercit jurisdicció des de feia dècades el seu sogre, l'antic tresorer reial Jaspers de Campllong, que feia menys d'un any havia mort¹⁷⁵⁵.

¹⁷⁵² Pot constatar-se, sense anar més lluny, en el cèlebre *Dotzè del Crestià*, on el menoret Francesc Eiximenis argumentava, entre altres qüestions, la importància de comptar amb governants municipals opulents i, en contrapartida, d'evitar els pobres, considerats presa fàcil de la corrupció. En definitiva, tal com assenyala P. Verdés, una de les principals idees que es desprèn de l'obra en aquest sentit és que la prosperitat personal constituïa la millor prova per calibrar la capacitat d'algú per administrar el patrimoni de la comunitat i, en conseqüència, amb vista a ser-li conferit l'honor de regir-la: P. VERDÉS PIJUAN, «La teoria del gasto público...», p. 87-88.

¹⁷⁵³ En algunes localitats, de fet, sembla que era un veritable problema trobar gent disposada a participar en missatgeries i el rei hagué d'expedir provisions que obligaven els elegits a acceptar sindicats d'aquesta mena, entre d'altres càrrecs municipals. Vegeu els exemples de la vila de Perpinyà de 1350 i de Cervera de 1377: V. GARCIA EDO (ed.), *El Llibre Vert Major de Perpinyà...*, doc. 214 (1350/03/22); P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*...», p. 602.

¹⁷⁵⁴ AMGí, I.1.1., n. 36, f. 1r-2r, 1401/01/08.

¹⁷⁵⁵ GRÀFIC 34. Per la mort de Jaspers de Campllong: AHG, Gi-01, vol. 260, f. 9v, 1400/01/19. Quant a l'adquisició per part d'aquest de la jurisdicció de la Pera, Púbol i Cassà de Pelràs: Jaume MARQUÈS

En conclusió, l'anàlisi dels ciutadans de Girona que participaren en sindicats de representació tant destinats a sessions de Corts i Parlaments com a missatgeries extraordinàries entre 1353 i 1440 mostra que els perfils d'emissari predominants eren els de patrici o d'expert en lleis. En aquest sentit, en la majoria d'assemblees estamentals es formaren duples amb un representant de cada sector. Per contra, en legacions ocasionals davant de la cort del monarca o d'altres instàncies hi hagué més marge per a la participació de col·lectius secundaris en aquell àmbit com ara mercaders.

En qualsevol cas, la representació institucional de la capital gironina recaigué especialment en persones amb experiència contrastada en els òrgans polítics locals i amb prestigi. I això bé per les qualitats que oferien, bé per la capacitat d'imposar-se en els organismes on s'escollien els nuncis. A més d'aquest aspecte, però, es tendí a valorar la formació en dret, i igualment les bones relacions amb la cort del monarca. Finalment, encara que els costos econòmics de l'empresa degueren constituir un fre per a determinats sectors, un dels principals al·licients de les missatgeries es trobava en la possibilitat que tenien els implicats d'incrementar el seu capital social amb tot el que comportava.

3.3. L'exercici del poder en l'àmbit local: un primer balanç

Tal com hem explicat, el poder polític a la ciutat de Girona dels segles XIV i XV es concretava en una mena de contínuum o mosaic que abraçava des de les delegacions d'oficials jurisdiccionals de la monarquia fins a les estructures de govern pròpies de la comunitat que giraven entorn d'un consell general amb diverses magistratures satèl·lit i un executiu. Així doncs, els qui exercien poder ocupaven alguna d'aquestes posicions dins d'un entramat complex i amb relacions de força canviants al llarg del període estudiat.

L'anàlisi duta a terme en el present capítol tenia com a propòsit principal posar en relleu els individus qui destacaren en els diversos càrrecs del contínuum, és a dir, des de les figures de veguer o batlle fins als oficis municipals de jurat, conseller o sobreposat de les obres, entre d'altres. Tot plegat a la llum d'idees dominants en la historiografia, com ara, l'apoderament per part dels prohoms locals de les corts jurisdiccionals de la monarquia i, sobretot, la

CASANOVAS, «Púbol (V), *Revista de Girona*, 66 (1974), p. 40-44; IBID., «Púbol (VI)», *Revista de Girona*, 67 (1974), p. 17-23; C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 329-330.

consolidació d'un grup tancat i homogeni de famílies que es repartiren la majoria de càrrecs polítics. En definitiva, ens preguntàvem si entre aproximadament 1345 i 1445 hi havia a Girona un cercle estret de persones vinculades a unes poques nissagues que successivament acapararen els instruments de poder polític en una forma que s'apropava al monopoli i se les podia considerar, com s'ha tendit a fer, unes autèntiques oligarquies polítiques.

Per respondre a aquests interrogants, el primer focus de l'estudi s'ha centrat en els delegats territorials de la monarquia, és a dir, el veguer i el batlle amb els respectius lloctinents i assessors. La conclusió general extreta és que al llarg del període estudiat se situaren al capdavant d'aquestes delegacions personatges de procedència prou diversa des del punt de vista geogràfic, però força menys des del social. Entre els veguers predominaren membres de l'estament militar, domiciliats fora de la demarcació abans de 1400 i, en canvi, més directament vinculats al bisbat o a la vegueria de Girona a partir d'aquesta data. Amb tot, la seva característica principal era el fet d'haver servit a la corona en el camp de batalla o en àmbits cortesans. També compartiren aquest tret la majoria de batlles, encara que molts foren originaris de la ciutat que ens ocupa. De fet, la tendència en relació amb la procedència geogràfica es concretà gairebé a la inversa que els veguers, ja que a la segona meitat del segle XIV abundaren més els ciutadans gironins que no pas a les primeres dècades de la centúria següent. En el cas dels lloctinents del veguer i del batlle, la majoria eren habitants de la mateixa ciutat de l'Onyar, alhora que entre els sots-veguers hi hagué molts mercaders i entre els sots-batlles una proporció important de menestrals. Tanmateix, en la majoria de tries de tots els oficials esmentats s'entreveu la influència de l'entorn regi i de les seves ramificacions clientelars. Dit ràpidament, una «carrera» brillant en l'àmbit municipal, formant part de manera reiterada del consell, accedint a l'executiu i ostentant diverses magistratures, no garantia cap posició en les cúries jurisdiccionals, sinó que valien molt més els contactes amb les altes esferes de l'administració reial i de la cort del sobirà.

Completàvem la panoràmica dels delegats d'altres instàncies de poder a la demarcació de Girona amb dues figures similars en l'aspecte formal, per bé que, a la pràctica, amb atribucions prou diferents: el lloctinent del batlle general de Catalunya al bisbat i el diputat local del General. La majoria de representants regionals del màxim responsable del patrimoni regi al principat eren mercaders locals més o menys propers a la monarquia. Per contra, el càrrec delegat de la Diputació del General se'l repartiren comerciants (en general, de més relleu que no pas els nomenats lloctinents del batlle general) i juristes. I fou per

aquest ordre, segons un canvi de tendència que es detecta entre el tres-cents i el quatre-cents per raons segurament lligades a modificacions en les funcions del càrrec.

Si ens centrem en les estructures polítiques pròpies de la ciutat de Girona, és a dir, les derivades del fet que progressivament s'atorgaren més competències a la seva comunitat d'habitants i que quallaren de forma definitiva amb l'aparició d'una hisenda pròpia, cal recordar que pivotaven sobre dos grans òrgans: el consell denominat general i la juraderia. El primer, en teoria, constituïa l'organisme principal de representació i de presa de grans decisions, i el segon era l'ocupat de posar en pràctica aquests acords, per més que sovint gaudís de força llibertat d'acció.

Donat que el consell havia de comptar amb una vuitantena de membres extrets de les tres mans en què es dividia la comunitat política de la ciutat, hem mirat d'indentificar els prohoms que més el freqüentaren entre aproximadament 1345 i 1436; d'acord, però, amb un exercici de reconstrucció que presenta certes limitacions, ateses les fonts conservades. Encara que hi figuraren més de 850 persones al llarg del període esmentat, tan sols un 7,7% d'aquests ho feren un mínim significatiu de cops que hem situat en les 15 repeticions. Tanmateix, ens interessava veure si dins d'aquest grup de més assidus hi predominava algun perfil concret de ciutadà i el resultat ha estat que, en general, malgrat la lleugera preponderància de patricis, hi havia també molts mercaders o homes de lleis de la mà mitjana, a la vegada que menestrals de la mà menor que foren designats consellers durant sèries importants de legislatures. La constatació ens ha portat a considerar que en tots els estaments hi havia possibilitats per repetir sovint com a conseller o, en el cas de les mans major i mitjana, gairebé perpetuar-s'hi, per bé que els factors que hi incidien eren diferents en cada mà.

Òbviament, la presència nominal al consell no assegurava cap protagonisme especial en la política local si no és que aquest òrgan demostrava tenir-hi una incidència real. Com hem apuntat, resulta molt difícil d'estudiar la importància del consell en la llarga durada, ja que la transcendència de les deliberacions que s'hi dugueren a terme probablement varià en funció de cada conjuntura. Amb tot, sembla clar que el consell i, per tant, els seus membres, tenien un paper bàsic com a filtre en l'accés a l'executiu i a la resta de càrrecs electes amb competències concretes. En els mecanismes electorals que es posaven en pràctica el dia 1 de gener, els membres del nou consell nomenat per l'equip de jurats sortint escollien unes comissions electores que duïen a terme els diversos nomenaments, és a dir, que els jurats no triaven directament els seus successors, sinó que, almenys en teoria, es debatia la

sucessió dins de tota l'assemblea. Aquests electors, doncs, tenien un rol fonamental durant unes poques hores i potser per això no és pas excepcional que es documentin coincidències (entre parents directes o entre els mateixos individus) en els integrants d'aquestes comissions respecte dels finalment elegits. Tanmateix, cal dir que les coincidències no es limiten als prohoms de la mà major, sinó que també afectaren els altres dos estaments.

D'aquests procediments del dia d'any nou sortien designats els ocupants de les distintes magistratures, per ordre d'importància: els sis jurats, els dos sobreposats de les obres i els auditors de comptes. Com hem vist, altres càrrecs com el de mostassaf o el de cònsol de l'Hospital Nou eren elegits en moments diferents i segons maneres distintes. Fent atenció als membres de l'executiu, hem advertit que foren investits jurats uns 330 gironins entre 1345 i 1436, si bé tan sols un 21% ho aconseguí en tres legislatures o més. Altre cop, però, aquesta minoria més recurrent estava conformada, de manera força proporcionada, per patricis, juristes, notaris, mercaders i menestrals. En definitiva, el càrrec amb major poder polític en el marc de l'administració municipal no fou acaparat en exclusiva per un únic perfil de ciutadà. Així mateix, si avaluem el mateix aspecte des de la perspectiva dels grups familiars, en concret, d'individus amb parentiu de sang que compartien cognom, s'observa que dins d'un conjunt de 193 estirps amb algun membre que accedí a la cúpula del govern almenys un cop, només un nombre reduït (en concret, 5 famílies patrícies i 2 de mercaders de la mà mitjana) aconseguí repetir-ho 5 anys o més, ja que la majoria (entorn a un 80%) només ho féu entre una i quatre vegades. Cal destacar, a més, que entre la minoria de nissagues més recurrents algunes expliquen la freqüència simplement per una o dues trajectòries excepcionals dels seus membres i no pas per un protagonisme sostingut al llarg de l'època analitzada.

Per una altra banda, les dades de què disposem mostren que les dinàmiques amb què es materialitzava el domini polític en les institucions locals transcendien la figura del regidor. D'aquí que hàgim analitzat, també, la resta de magistratures dependents del consell que, al capdavant, permetien l'execució d'una parcel·la concreta de les atribucions d'aquest òrgan. En aquest sentit, les hem examinades des del supòsit que aquestes funcions sovint atragueren certs sectors i, alhora, des de la possibilitat que el seu exercici es tractés, en essència, d'una qüestió de prestigi o, fins i tot, s'emprés simplement com una manera de guanyar notorietat camí de l'executiu.

En el cas dels sobreposats de les obres, hem constatat que aquest càrrec col·legiat fou ocupat per molts prohoms de la mà major (i en menor mesura de l'estament mitjà) amb

una trajectòria destacada en l'administració local gironina. Així, encara que per alguns patricis l'ofici pogués estar vinculat als seus interessos immobiliaris o patrimonials, sembla força comú que es tractés d'un mitjà per elevar-se a posicions més preeminentes dins del sistema polític local. Tot això sense oblidar que el càrrec fou atorgat més d'una vegada a ciutadans pròxims a l'entorn del monarca i de l'administració reial.

Amb tot, aquesta darrera tendència resulta molt més clara a propòsit del mostassaf. La principal raó d'això devia ser el propi mecanisme d'elecció, com hem vist, basat en una terna proposada pels jurats al rei (o bé un dels seus representants), el qual era, en última instància, el qui feia la tria. Hi ha indicis que es tractava d'un càrrec amb cert valor per controlar informació, però, en general, destaca pel fet que formà part de l'itinerari de molts gironins que abans o després ocuparen oficis vinculats a l'administració reial com el de batlle o de lloctinent del batlle general de Catalunya.

Mereix una consideració apart el quadre directiu de l'Hospital Nou, que era nomenat des del consell municipal. En línies generals, l'experiència de formar-ne part devia resultar molt distinta per un patrici o ric mercader amb edat avançada d'un jove menestral que intentava progressar en l'àmbit professional. Cal destacar, però, la importància que pogué tenir per practicants d'oficis mèdics. I, en conjunt, tot apunta que el servei a la institució assistencial laica més important de la ciutat era un element força rellevant en la política local.

En darrer lloc, la representació del municipi a les assemblees de Corts i Parlaments, així com en legacions extraordinàries davant del monarca o altres autoritats, anà a càrrec, sobretot, de patricis i homes de lleis de prestigi. Tot i això, en missatgeries més ocasionals (i molt sovint lligades a assumptes aranzelaris) puntualment hi acudiren alguns mercaders. En definitiva, estem davant de persones normalment amb formació jurídica i, sobretot, ascendència política en la comunitat i una bona agenda de contactes; qualitats que, a més, tingueren l'oportunitat de millorar actuant d'emissaris.

De totes aquestes observacions sobre els qui exerciren càrrecs dins de l'aparell polític del municipi, es desprenen un parell de consideracions a propòsit de la participació política en les institucions locals. Si bé no afecten directament a l'eix argumental d'aquesta tesi i caldria aprofundir-hi mitjançant la comparació amb altres casos, val la pena comentar-les breument. En primer terme, s'entreveu la importància de la família nuclear o la llar com a cèl·lula bàsica de participació en els estructures de representació i regiment de la

comunitat¹⁷⁵⁶. En primer lloc, hem vist que per ingressar al consell, sobretot en les franges de les mans major i mitjana en què hi havia més places disponibles, la simultaneïtat de parents directes no es considerava incompatible, més enllà de les limitacions que imposaren algunes provisions de l'infant Joan d'efecte temporal com l'expedida a finals de 1379¹⁷⁵⁷. Dit d'una alta manera, en una mateixa legislatura podien ser nomenats dos germans (i, fins i tot, en certes ocasions un pare i un fill), suposant que es trobessin en plena maduresa i haguessin iniciat nuclis familiars separats. Així mateix, hem advertit coincidències de parents directes entre les comissions electores i els individus que aquestes mateixes designaren per a l'exercici de distintes magistratures. Òbviament, això podria ser interpretat com una autèntica pràctica de nepotisme, però, almenys quant al cas que ens ocupa, no hem localitzat disposicions legals que l'identifiquin com un problema ni el presentin com el detonant de conflictes.

En canvi, el que sí que devia ser controvertit o, almenys, s'inclogué en les ordinacions ratificades en forma de privilegi per la reina Maria l'any 1445, era la hipotètica coexistència de consanguinis o de parents polítics directes en l'equip de sis jurats¹⁷⁵⁸. Tot i això, en base a les dades de què disposem, al llarg del lapse que ens ocupa tan sols hem advertit alguns exemples aïllats de cunyats o consogres que coincidiren a l'executiu. Tots dos foren protagonitzats pel patrici Guillem II Sunyer, que l'any 1354 coincidí amb el seu cunyat, el mercader Francesc Pabia, i que, l'any 1377, ho féu amb el canviador Ramon I Medir, consogre seu¹⁷⁵⁹.

Més enllà d'aquestes possibles limitacions a la simultaneïtat de parents, hi ha força indicis que el primogènit d'una determinada família tenia més possibilitats d'acumular honors lligats al consistori que no pas els seus germans¹⁷⁶⁰. Això és especialment visible en algunes

¹⁷⁵⁶ Segons ja hem assenyalat, un dels pocs autors que ha fet atenció a aquesta qüestió pel cas de la Corona d'Aragó és P. Viciano a propòsit de la vila de Castelló de la Plana: P.VICIANO, *Regir la cosa pública...*, p. 134-137.

¹⁷⁵⁷ ACA, C, reg. 1795, f. 71r-72r, 1379/10/14, Perpinyà. Recordem tot el que se n'ha explicat a cap. 2.1.2.1.d.

¹⁷⁵⁸ Ll. Vermell, doc. 107 (1445/02/13). Vegeu cap. 2.1.2.2.b. per més detalls.

¹⁷⁵⁹ Quant al parentiu amb Francesc Pabia i la coincidència l'any 1354: vegeu TAULA 35 i GRÀFIC 40. Sunyer i Medir esdevingueren consogres pel matrimoni d'un fill del primer amb una filla del segon. De fet, ja havien coincidit l'any 1354, però aleshores encara no tenien cap lligam ja que l'enllaç no tingué lloc fins ben bé l'any 1357: cap. 5.3.1. Encara en relació amb els Sunyer, l'any 1392 formaren part de la juraderia Pere Guillem I Sunyer i Joan I Marcó, el qual era un cosí del pare del primer, Guillem III Sunyer, pel matrimoni de Jaume Marcó amb una Sunyer: GRÀFIC 40. Malgrat que Joan I Marcó reivindicés que la seva mare era dels Sunyer (cap. 4.1.), el parentiu amb Pere Guillem I Sunyer ja era força distant.

¹⁷⁶⁰ Això, és clar, està estretament relacionat amb els sistemes hereditaris i de transmissió patrimonial de famílies benestants d'àmbit urbà (patricis, titulats acadèmics o rics mercaders), a propòsit dels quals disposem de certes dades precisament per la ciutat de l'Onyar, encara que caldria que s'estudiessin més a fons: C.

famílies dels estrats superiors, en què els fills segons només entraven a escena un cop s'havia consolidat el primogènit i, si no es produïa la mort prematura d'aquest, difícilment accedien a l'executiu¹⁷⁶¹. En una línia semblant, hem advertit alguns exemples que posen en relleu que magistratures no excessivament determinants dins del sistema de poder local com la de sobreposat de les obres constituí de vegades una reserva per a secundogènits amb escasses possibilitats de ser designats jurats¹⁷⁶². Aquestes observacions, però, com hem apuntat, no exclouen el grau d'autonomia que adquiriren determinades cèl·lules familiars, sobretot en grups vinculats al comerç, tal com il·lustren nissagues de germans mercaders especialment recurrents als òrgans de govern, com ara, els Anglès o, encara més, els Hospital¹⁷⁶³.

Una segona consideració que el cas examinat ens permet esbossar és l'existència d'una veritable idea de *cursus honorum* en l'exercici del poder en l'àmbit local durant el període baixmedieval, és a dir, d'un itinerari predefinit i una temporització perfectament marcada que havia de seguir qualsevol candidat a ocupar càrrecs i funcions dins de l'organigrama municipal. Aquesta premissa subjau en estudis duts a terme arreu de l'Occident europeu, si bé no s'han dedicat gaire esforços a provar-ne la consistència. De fet, en una primera consulta bibliogràfica es comprova que no hi ha unanimitat al respecte. Per exemple, quan certs historiadors anglesos analitzen el funcionament del govern de petites i mitjanes ciutats, alguns plantegen recorreguts perfectament traçats (en què, fins i tot, es fa al·lusió a

GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 415-450. Pel període anterior a 1300, vegeu: S. P. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents...*, p. 213-251.

¹⁷⁶¹ Vegeu en aquest sentit, casos com els de la família Desvern o Avellaneda (cap. 3.2.2.3.). De forma similar hauríem d'interpretar el fet que, per exemple, dels germans Guillem II Sunyer i Ramon Sunyer, el primer, el primogènit i continuador de la branca principal de la família, fou jurat en 5 ocasions, mentre que el segon, dedicat al món del comerç, tan sols ho aconseguí un cop (1353) i en una altra ocasió ostentà l'ofici de mostassaf (1359): TAULES 64, 35 i 38. De la família Sunyer també trobem l'exemple ja comentat de Pere I Sunyer, que adquirí protagonisme com a conseqüència de la mort del seu germà, Guillem III, i, tot i això, fins després del traspàs del seu pare no accedí a l'executiu: cap. 3.2.4.4. Vegeu, així mateix, GRÀFIC 40.

¹⁷⁶² Recordem en aquest sentit els casos ja comentats del patrici Arnau II Sarriera, membre d'una línia col·lateral de descendents del prohom Berenguer I Sarriera (GRÀFIC 35), i el del mercader Nicolau Bruguerols respecte del seu germà Pere. Vegeu, respectivament: caps. 3.1.3. i 3.2.5.1. Un altre exemple que admet una lectura similar és el dels germans Joan I i Francesc Prat, ambdós especiers, si bé evolucionant cap a l'etiqueta de mercaders a una certa edat. Per les dades de què disposem, sabem que el primer, probablement el primogènit, fou jurat en tres ocasions entre 1348 i 1369, mentre que el seu germà només ens consta que assolí el càrrec de cònsol de l'Hospital Nou entre 1352 i 1354: TAULES 64 i 38.

¹⁷⁶³ Pel que fa a Jaume Anglès, el més habitual a la juraderia (TAULE 64). Quant a Joan I Anglès i a Nicolau: TAULES 35, 36, 37, 39, 44, 46, 49 i GRÀFIC 4. Quant a Berenguer I i Guillem Hospital: TAULES 64 i GRÀFIC 23. La importància de la família conjugal en el món dels mercaders ja ha estat indicada en relació amb les estructures empresarials a través de les quals actuaren: E. CRUSELLES GÓMEZ, *Los mercaderes de Valencia...*, p. 120-126. Això potser també tenia translacions, doncs, en la participació en la política local.

lapses d'espera obligatoris per ascendir d'ocupació), mentre que d'altres rebutgen la idea que les regulacions locals donessin peu a un *cursus honorum* formal¹⁷⁶⁴. En la historiografia francesa, en canvi, la noció de “carrera” acostuma a trobar-se més implícita en la majoria de treballs, encara que anàlisis atentes de casos concrets n'alteren dels riscos¹⁷⁶⁵.

Fos com fos, a la llum del que hem vist per la Girona del període 1345-1445, quedava sobreentesa una prelació de càrrecs dins del mosaic de poders locals i una responsabilitat, alhora que un honor, majors en oficis com el de batlle o jurat que no pas, per exemple, en el de sobreposat de les obres. I de tot això inferim la lògica que algú amb experiència prèvia en la gestió pública constituïa un candidat millor per les posicions més decisives que no pas un nouvingut, al mateix temps que, en cas de tenir-hi un interès especial, gaudia de major influència per aconseguir ser nomenat.

Des d'aquest punt de vista, no resulten gens sorprenents les trajectòries d'alguns ciutadans com ara el patrici Bernat I Reixac, que fou jurat per la mà major en dues legislatures (1390/07-12 i 1400-1401/06), mostassaf en una altra (1391), auditor de comptes (1394), i, finalment, acabà sent nomenat lloctinent del veguer (1401-1401)¹⁷⁶⁶. De forma similar, el mercader Guillem Hospital fou jurat en cinc ocasions entre 1359 i 1384 (lapse durant el qual ascendí de la mà menor a la mitjana) i, en els seus darrers anys de vida, aconseguí ser nomenat batlle de la ciutat (entre 1385 i 1386) i, finalment, diputat local del General pels volts de 1396¹⁷⁶⁷.

Al costat d'exemples com els citats, en què l'exercici d'un ofici jurisdiccional en nom del rei esdevindria una veritable culminació, també trobem d'altres perfils amb un patró menys definit. A tall de mostra, el ciutadà honrat Pere I Terrades seguí una dinàmica *a priori* “clàssica”, començant com a sobreposat de les obres, mostassaf i, finalment, jurat per la mà major, per bé que, a partir d'aleshores, alternà, sense cap ordre concret, ocupacions tan diverses com la de regidor, la d'auditor de comptes i la de cònsol de l'Hospital Nou¹⁷⁶⁸. En

¹⁷⁶⁴ Com a mostra d'aquest contrast, vegeu: J. KERMODE, «Obvious Observations on the Formation of Oligarchies...», p. 95-99; enfront de Richard H. BRITNELL, *Growth and Decline in Colchester, 1300-1525*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986, p. 128-130.

¹⁷⁶⁵ Entre d'altres: Jean THIBAUT, «Les hommes de pouvoir à Orléans et le service de l'État (fin XIVè-début XVè siècle)», a *Les serviteurs de l'État au Moyen Âge*, Actes du XXIXe congrès de la SHMESP (Pau, 1998), Paris: Publications de la Sorbonne, 1999, p. 117-132; F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 347-461.

¹⁷⁶⁶ Vegeu TAULES 35, 38, 44 i 30. Amb tot, recordem la coincidència ja apuntada que un parent directe potser es trobava a la cort reial en el moment de la tria com a sots-veguer, de manera que potser la decisió presa pel monarca tingués poc en compte l'experiència prèvia en els quadres municipals: cap. 3.1.3.

¹⁷⁶⁷ TAULA 64.

¹⁷⁶⁸ TAULA 64.

altres casos ja posats en relleu, fins i tot, se succeïren càrrecs d'una forma ben contrària a la prevista, com ara el de Joan Medir, el fill del banquer Ramon I Medir que fou abans batlle que no pas jurat o mostassaf¹⁷⁶⁹.

De tota manera, la hipòtesi interpretativa del *cursus honorum* acaba essent encara més difícil de sostenir si, com hem fet, s'observen els distints càrrecs de manera separada i, en especial, es fa atenció a les magistratures menors i que tradicionalment s'han considerat un lloc de pas cap a un destí brillant. Tal com hem vist, el càrrec de sobreposat pogué servir a alguns joves de famílies patrícies perquè comencessin a adquirir experiència, si bé les dades reunides posen en relleu que això tan sols constituïa una possibilitat.

Tampoc quant al mostassaf tots els que resultaren escollits eren necessàriament ciutadans amb un futur prometedor com a jurats, sinó que alguns ja havien accedit a l'executiu amb anterioritat. I, així mateix, una part d'aquests que es trobaven en una fase primerenca, ateses les característiques particulars del càrrec, no enfilaren la seva trajectòria cap a la juraderia, sinó en direcció a l'administració reial, cosa que fa encara més complex el sentit de l'itinerari i posa en evidència, un cop més, influències de l'entorn regi en àmbits concrets de l'aparell municipal. En darrer terme, entre els que intervingueren en la direcció de l'Hospital Nou com a cònsols també coexistiren veïns amb força bagatge amb d'altres de novells.

En definitiva, de manera general, l'exercici d'un càrrec en un moment determinat de la vida adquirí un significat molt diferent per cada persona. A més, tot indica que, si alguna cosa condicionà els periples dels gironins que exerciren càrrecs en el contínuum de poders locals, foren molts altres factors abans que no pas una idea compartida dels passos i dels terminis que calia respectar sense excepció. Tal com veurem en els càrrecs de gestió financera, molt sovint pesaren més circumstàncies externes a l'estricta "currículum" de regidor de la cosa pública com ara els contactes a diversos nivells.

¹⁷⁶⁹ Sobre les circumstàncies que poden explicar aquest nomenament precoç com a batlle: caps. 3.2.2.4. i 5.3.1.

4. ELS GESTORS DE LA HISENDA LOCAL GIRONINA (1355-1445)

A partir de mitjan segle XIV en el cor d'una administració municipal com la de la ciutat de Girona hi havia un hisenda pròpia. De fet, tal com hem argumentat en capítols precedents, és probable que la cristallització, de resultes, sobretot, de la pressió fiscal i altres grans necessitats pecuniàries, d'un sistema fiscal i financer sota control dels representants de la comunitat fos un dels principals motors perquè justament els governants elegits en el si de la societat local adquirissin quotes de poder realment significatives. En darrera instància, eren els dos principals òrgans polítics del municipi, el consell denominat general i l'equip de jurats, que marcaven les directrius del funcionament del sistema. Tanmateix, tal com també hem vist, a partir de la dècada de 1360 i, definitivament, a mitjana dècada de 1380, es consolidaren diversos càrrecs especialment dedicats a la gestió i administració del conjunt d'ingressos i despeses de la universitat.

En primer lloc per ordre d'importància, hi havia un oficial dedicat a regir l'anomenada clavaria de les imposicions, consagrada al pagament del deute censal i dels salaris ordinaris a partir del que s'obtenia de l'arrendament d'aquests impostos indirectes. El clavari de les imposicions coexistia amb un altre tresorer, el clavari dit dels jurats perquè justament es corresponia amb un dels sis membres de la juraderia a qui s'encomanava la gerència de l'administració directament adscrita a aquest òrgan. Aquests serien els dos clavaris nomenats exercici rere exercici des d'aproximadament 1385. Això no obstant, un dels eixos del sistema que garantia l'autonomia del govern municipal en matèria financera es trobava en l'existència d'una instància fiscalitzadora pròpia: l'equip de tres auditors designats anualment com els jurats o altres magistratures secundàries vinculades a parcel·les concretes de competències assumides pel consell general.

Finalment, tal com també hem explicat, en molts moments el govern local hagué de fer front a circumstàncies excepcionals i prendre mesures de caràcter relativament urgent com ara concertar crèdits per a les arques locals o proveir de vitualles la població. En conseqüència, des del propi consell es designaren individus o petits grups a qui s'atorgaven poders per completar missions específiques a propòsit d'aquestes necessitats. D'aquí, doncs, la creació de comissions per a la confecció de talles i el nomenament de síndics per a l'emissió de deute, per a l'abastament de gra o per al procés d'emmurallament.

En el capítol que segueix observarem tot el conjunt de tesorers, auditors de comptes i síndics que actuaren en l'òrbita de la tresoreria local de Girona entre 1345 i 1445. Les característiques dels distints oficis, ocupacions temporals i sindicats, així com les normatives que els regien ja han estat explicades (cap. 2.2.). També s'han anticipat algunes hipòtesis sobre les implicacions d'actuar en aquests àmbits. Ara volem aprofundir en la identitat dels qui exerciren oficis o assumiren responsabilitats en relació amb la hisenda local i, així doncs, avançar, mitjançant una anàlisi de tipus prosopogràfic, en el propòsit final de la investigació de conèixer els protagonistes de la vertebració del municipi a la ciutat de l'Onyar.

Abans, però, d'entrar a passar revista al conjunt de gironins implicats en totes aquestes estructures de la tresoreria local, cal fer unes quantes consideracions preliminars. En el capítol anterior hem analitzat els ciutadans que participaren més activament en la política local formant part del consell de vuitanta membres o ostentant càrrecs electes. Com hem vist, la possibilitat d'accedir a aquests òrgans depenia d'uns mecanismes electorals concrets en què intervenien els jurats que acabaven mandat, en primer terme, tot constituint el nou consell, encara que, al mateix temps, unes comissions electorals efímeres emanades de la mateixa reunió de nous consellers. Només una proporció força reduïda del global d'habitants de la ciutat tenia opcions d'entrar en aquesta dinàmica. Però partint sempre de la premissa que ens cenyim a un segment concret compost tant per les nissagues més opulents com per practicants d'oficis manuals amb negoci propi, podem dir que l'ingrés a les estructures de govern del municipi o, com a mínim, al màxim òrgan de representació, el consell dels vuitanta, constituïa una forma més de prendre part en la vida de la ciutat. En consonància, hi intervenien molts factors.

Per contrast, quan el que es tractava era d'administrar els fons propis de la universitat, tot indicaria, d'entrada, que calien gironins amb un perfil concret, que demostrassin estar plenament capacitats per la tasca encomanda i, tant o més important que això, inspirassin confiança entre els seus conciutadans, especialment els que gaudien de més influència en els òrgans de govern. Dit d'una altra manera, hauríem d'imaginar que per al regiment de la clavaria, la fiscalització dels gestors municipals o la coordinació de campanyes d'emissió de deute es buscaven autèntics especialistes, de manera que les competències i experiència de cadascun d'ells tant en el terreny professional com en l'esfera pública constituïen un criteri de pes en la tria.

Fos com fos, això és tan sols un supòsit o punt de partida teòric que caldrà anar examinant. I és que, al capdavall, en la línia d'alguns dels exemples detectats a propòsit de figures com ara la de mostassaf o la de cònsol de l'Hospital Nou, res no impedeix que en el procés de selecció que iniciaven anualment els jurats o l'assemblea de consellers per escollir (o renovar) el clavari de les imposicions i, en les circumstàncies que ho requerissin, per nomenar síndics estiguessin en joc més interessos. Potser la gent en aparença més apta i qualificada acabà assolint aquestes posicions fruit de dinàmiques que ultrapassaven els aspectes tècnics i, així doncs, eren el resultat d'altres dinàmiques més properes a la intencionalitat política o a la preexistència d'interessos particulars o de petits cercles. En definitiva, seguint l'ordre dels elements suara apuntat, pretenem veure fins a quin punt el conjunt d'actors dedicats a la gestió de la hisenda municipal sempre serviren la institució o, en determinats moments, arribaren més aviat a servir-se'n.

4.1. Els clavaris de les imposicions: més enllà d'uns comptables qualificats

D'acord amb el que hem anat repetint, entre aproximadament 1355 i 1380 va cristal·litzar una clavaria específica dins del conjunt de la hisenda gironina dedicada al pagament dels interessos del deute. L'oficial que passà a ocupar-se'n era nomenat des del consell o l'executiu municipal. I, atesa la importància de les partides que controlava, el clavari anomenat de les imposicions per ser el responsable del que generava l'arrendament d'aquests impostos a particulars tingué un paper destacat dins de l'organigrama de l'administració local¹⁷⁷⁰. Com també hem mostrat, l'ofici tenia el germen en les experiències inicials de l'administració local a la primera meitat del tres-cents. Però fou sobretot el resultat dels ajustos que calgué operar en les estructures fiscals i financeres del govern municipal per fer front a tot el deute contret en el marc de la Guerra dels dos Peres i que, alhora, seguí augmentant en moments posteriors arran d'altres urgències igualment exigents per les arques locals com l'obra de les muralles.

¹⁷⁷⁰ A tall de recordatori, hi havia una gran diferència entre el volum d'ingressos i despeses de la clavaria que ara ens ocupa i la regida per un membre de l'executiu. Per exemple, l'any 1365 els ingressos i les despeses de la clavaria de les imposicions eren de 214.693 s. 5 d. per 213.418 s. 4 d., mentre que els de la dels jurats eren de tan sols de 37.120 s. 11 d. per 38.063 s. 8 d. Una cosa similar succeïa l'any 1411, quan el clavari de les imposicions percebé 103.437 s. 2 d. i en gastà 104.141 s. 2 d., al costat dels 9.090 s. 6 d. ingressats i els 9.216 s. 11 s. pagats pel clavari dels jurats: TAULA 24.2.

En conseqüència, tot i la primera fita assolida durant l'esmentada contesa, en l'etapa posterior compresa entre 1366 i 1383, hi hagueren força canvis en les atribucions i en els procediments concrets que havien de seguir les persones a qui s'encomanava la gestió de la caixa dedicada a la recaptació dels impostos indirectes i a la satisfacció de les pensions de violaris i censals. Per això, encara que la figura del canviador Ramon I Medir, administrador de les imposicions i del deute censal entre 1362 i 1366, es pugui considerar el primer cas dels clavaris de les imposicions gironins, en rigor, el càrrec que seguirem trobant gairebé inalterat a la fi del període que estudiem quallà definitivament a partir de 1384.

Més enllà d'aquests matisos intentarem, d'entrada, veure en conjunt tots els gironins que, entre 1355 i 1443, exerciren de clavaris de les imposicions o, en el parèntesi de temptatives de nous procediments de gestió de la segona meitat del decenni de 1360 a la fi del de 1370, foren denominats simplement clavaris de la ciutat. Reprenent el fil del que anticipàvem en descriure els diversos tresorers que coexistiren en l'administració financera de la ciutat de l'Onyar i en la introducció del present capítol, podem suposar el següent als gironins que administraren la clavaria de les imposicions: certes competències tècniques, coneixement dels mercats i solvència econòmica. Tot això sense menystenir el fet que molt probablement havien hagut de comptar amb el consens de diversos col·lectius amb interessos en la hisenda local, especialment el de les famílies amb major pes polític i el de les que destacaven entre el col·lectiu de creditors, a part del d'una instància episòdicament prou influent en el marc local com va ser la cort reial, segons ja hem anat veient a propòsit d'altres oficis municipals. Precisament la bibliografia disponible per casos propers al de Girona (o per d'altres territoris amb els quals poden establir-se comparacions) sobre els tresorers de municipis tendeixen a destacar tant els elements econòmics com els polítics i, encara més, la interrelació entre tots dos¹⁷⁷¹.

A continuació, observarem si totes aquestes presumpcions resulten certes en el cas dels individus que ocuparen el càrrec de clavari de les imposicions al municipi de Girona entre 1355 i 1443 (TAULA 42). Amb aquesta finalitat incidirem en la seva extracció social, en els àmbits professionals a què pertanyien, en els seus patrimonis particulars i en les respectives

¹⁷⁷¹ Al llarg d'aquest apartat es tindran molt en compte els il·lustratius exemples dels clavaris de la vila de Cervera (M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p. 426-427), dels majordoms ciutadans del *concejo* de Sevilla entre aproximadament 1370 i 1520 (A. COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, «La élite financera en la Sevilla...», p. 13-39; i dels *consuls boursiers* de la ciutat occitana de Millau dels segles XIV i XV (F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 347-461). Com en altres qüestions, cal tenir igualment presents les comparacions que es tracen en aquesta última publicació amb altres enclavaments de la geografia francesa objecte d'algun estudi.

carreres dins de les administracions públiques, així com en llurs vincles familiars, clientelars i la possible inserció en diverses xarxes. En definitiva, adreçarem a aquest grup humà un qüestionari similar a l'utilitzat pels que exerciren magistratures de renovació anual. De tota manera, donat el pes innegable de la figura que ara ens ocupa en el rumb de l'administració local i la seva hisenda, dedicarem una atenció més específica a cadascun d'ells (TAULA 68).

En aquest sentit, doncs, també ha estat necessària una tasca prèvia de restitució de la llista d'ocupants del càrrec. Val a dir, d'entrada, que les **fonts** ofereixen opcions diverses perquè la reconstrucció sigui tan completa com la dels equips de jurats. Hem partit, sempre que ha estat possible, de l'acta en què es nomenava el tresorer corresponent. Per alguns anys, especialment els del període 1366-1383 (de fet, com hem insistit, un lapse amb canvis constants en l'organització de l'aparell fiscal i financer), hem hagut de recórrer al document que certificava la rendició de comptes i puntualment a referències esparses. Tanmateix, força sovint a partir dels anys 1380, aquestes traces en la documentació municipal s'han pogut confrontar amb les proves més fefaents de l'activitat de l'individu que actuà de clavari: el llibre comptable que preparà de cara a la fiscalització de la seva tasca per part dels auditors de comptes i que ha perdurat fins als nostres dies, juntament amb un llibre d'èpoques específic de la mateixa gestió.

Així les coses, dins un total de 89 exercicis anuals entre 1355 i 1443, hem identificat 27 persones diferents que ocuparen el càrrec de clavari de les imposicions. Com ja hem apuntat (cap. 2.2.1.) i es pot comprovar (TAULA 69), algunes tan sols ho feren durant un any, mentre que d'altres hi estigueren més d'un quinquenni o, fins i tot, més d'una dècada. En concret, 20 d'aquestes 27 persones (un 74%) del total foren escollits clavaris en una única ocasió. Per contra, de la resta (26%) cinc ho foren en dues etapes diferents, un en tres i un en quatre. Des d'un altre punt de vista, dels 20 que tan sols foren nomenats un cop, 14 romangueren en la posició que ens ocupa un únic any, tres durant tres anys, dos durant un sexenni i un (el cas excepcional de Miquel II Vilar) durant 24 anys. Quant als que accediren a la clavaria en més d'una etapa, hi estigueren durant lapses similars d'un any o, com a molt, de dos o tres consecutius. Així les coses, encara que la durada mitjana al capdavant de la tresoreria que correspondria als 27 individus dins d'un total de 89 exercicis anuals seria de 3,3 anys, en realitat, el període mitjà de **permanència** compreses totes les administracions que se succeïren entre 1355 i 1443 (és a dir, amb independència de la possibilitat que una mateixa persona fos nomenada més d'un cop) és de 2,57 anys. I tot això incloent-hi els casos de llarga continuïtat que, sense dubte, incideixen en el quocient.

A propòsit d'un dels aspectes bàsics que ens interessa resseguir dels successius clavaris de les imposicions, el seu **perfil social**, cal destacar que, tret de dues excepcions que comentarem més endavant (Francesc II Santceloni i Narcís Gornall)¹⁷⁷², la gran majoria dels que assumiren l'ofici pertanyien, a grans trets, a l'estament mercantil i formaven part de les mans mitjana i menor¹⁷⁷³. En concret, dels 27 individus 2 pertanyien a la mà major (7,4%), 18 a la mitjana (66,7%), 3 a la menor (11,1%) i 4 (14,8%) experimentaren un ascens de mà durant la seva vida (3 de la menor a la mitjana i un de la mitjana a la major). De tota manera, si projectem la distribució per mans en el temps, és a dir, ens fixem en la pertinença a les tres mans i la possibilitat d'ascens de l'oficial de cadascun dels anys sigui o no la mateixa persona, s'incrementa el pes que tingueren els membres de la mà menor en la gestió de la clavaria de les imposicions (fins a un 30%); no cal dir que, en gran mesura, com a resultat de la llarga administració de l'especier Miquel II Vilar (TAULA 70). En qualsevol cas, procurem observar amb una mica més de detall els atributs de tots aquests tresorers que, d'entrada, veiem estretament vinculats al món del comerç i, en general, adscrits a les franges mitjana i menor de la comunitat política.

Tal com ja s'ha avançat i s'insistirà (caps. 2.3.3. i 5.3.1.), el concurs de **canviadors** o banquers de la pròpia Girona resultà fonamental en la vertebració d'un sistema fiscal i financer municipal a les dècades centrals del tres-cents. En concret, des del decenni de 1330, els regidors es valgueren de les taules de canvi existents a la ciutat per a la captació de crèdit. I això desembocà, en el context de l'extraordinària difusió del deute a partir dels anys 1350, en el control per part d'aquests canviadors del producte dels impostos indirectes, que, segons anem insistint, es consignaren al pagament de l'interès de les rendes emeses. En conseqüència, l'alternança, entre 1355 i 1366, dels banquers Ramon I Medir i Ponç Malarç al capdavant d'un càrrec encara en gestació segurament suposà una

¹⁷⁷² Deixem al marge d'aquestes consideracions el canviador Ponç Malarç, fill de Ramon II Malarç: GRÀFIC 24. Tot i que, en teoria, hauria hagut de formar part de la franja política de la mà major, les escasses dades de participació en els òrgans de govern municipal de què disposem ens impedeixen confirmar-ho.

¹⁷⁷³ A tall de comparació, veiem que a la ciutat de Tarragona, durant el segle XV, dels 60 clavaris registrats, un 55% eren de la mà major i un 36% de la mitjana: F. CORTIELLA ÒDENA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana...*, p. 261. Fent atenció a altres localitats de la corona, observem que durant el segle XV a la ciutat d'Oscà l'ofici de «bolsero común», sense estar reservat en exclusiva a veritables especialistes en comptabilitat, era ocupat preferentment per mercaders: M. T. IRANZO MUÑO, *Élites políticas y gobierno urbano...*, p. 357-363. Tot i les similituds, presentava algun matís distint la realitat d'una ciutat de majors dimensions com Saragossa. Allí, de 54 càrrecs documentats entre 1395 i 1496 la meitat eren mercaders, però hi havia una quarta part corresponent a notaris, entre alguna altra professió no mercantil. I, a més, bastants d'aquests personatges eren distingits ciutadans honorats: Susana LOZANO GRACIA, *Las élites en la ciudad de Zaragoza a mediados del siglo XV: la aplicación del método prosopográfico en el estudio de la sociedad*, Zaragoza, Universidad de Zaragoza, Tesi doctoral inédita, p. 933-934.

institucionalització de les funcions que des de dècades enrere havien anat realitzant aquests professionals de les finances. Això no obstant, a finals de la dècada de 1360, assistim a l'aparició de nous actors, el perfil dels quals també hem de posar en relació amb noves conjuntures.

Superada l'etapa que podríem anomenar dels canviadors, se succeïren al capdavant de la clàssica de les imposicions **comerciants** de tota mena: des d'autèntics mercaders d'èxit com pogueren ser els drapers Bernat II Ferrer o Jaume Beuda fins a apotecaris que no quedaren mai al marge de certs circuits comercials com ara Miquel II Vilar o Guillem Coll. Entre tots ells, alguns tenien una marcada orientació cap al comerç de gra, de productes tèxtils, de pells o d'esclaus, encara que el més freqüent és que combinessin més d'una línia de negoci.

En aquest sentit, podem documentar, per exemple, que Bonanat I Cerir alternà en pocs anys la transacció de productes tan diversos com els draps, el pastell o el cuir i, al mateix temps, féu comandes de bestiar a favor de pagesos¹⁷⁷⁴. Francesc Trilla, al seu torn, tenia un soci comercial instal·lat a Saragossa a les dècades de 1350 i 1360. Ell mateix i el seu germà Joan probablement estigueren allí durant temporades atents als mercats llaners aragonès i castellà. I, tanmateix, també vengué gra des d'Aragó a una corporació d'ofici de la seva ciutat natal¹⁷⁷⁵. Per una altra part, M. Santacília, a la tornada de les expedicions comercials que féu a l'illa de Sicília amb l'objectiu de col·locar-hi teles de producció catalana, traficava amb esclaus¹⁷⁷⁶. I Santacília no fou l'únic que participà en aquests circuits, ja que uns quants altres entregaren productes en comandes mercantils destinades a punts de la Mediterrània com l'esmentat. Destaquen així les comandes de draps elaborats en centres tèxtils de la demarcació de Girona, com les que feren Francesc Jalbert, Lluís Tord o Bernat Vilarnau¹⁷⁷⁷.

Paral·lelament, la majoria de gironins que analitzem formaren part de societats dedicades al mercadeig durant períodes més o menys llargs de temps¹⁷⁷⁸. Algunes estengueren el seu radi

¹⁷⁷⁴ Respectivament: AHG, Gi-09, vol. 21, f. 195r, 1393/07/26; Ibid., f. 202v, 1393/08/10; AHG, Gi-09, vol. 25, f. 163r-v, 1396/08/05; AHG, Gi-06, vol. 118, s.f., 1408/07/13; AHG, Gi-09, vol. 21, f. 202v, 1393/08/10.

¹⁷⁷⁵ AHG, Gi-06, vol. 63, s.f., 1355/05/21; AHG, Gi-02, vol. 47, f. 229v, 1385/12/05. Per referències complementàries de la presència de Trilla i alguns altres gironins a Saragossa: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 286.

¹⁷⁷⁶ AHG, Gi-10, vol. 61, s.f., 1414/01/20; AHG, Gi-02, vol. 133, f. 36v-37r, 1418/06/27.

¹⁷⁷⁷ AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1385/05/23; AHG, Gi-10, vol. 67, s.f., 1421/04/15; AHG, Gi-01, vol. 362, s.f., 1415/05/24.

¹⁷⁷⁸ Sobre les formes d'organització comercial a la Catalunya dels darrers segles medievals, amb un èmfasi especial en les comandes i les societats mercantils, vegeu: Josep M. MADURELL MARIMON i Arcadi GARCIA

d'acció a tots els territoris de la Corona d'Aragó, com la que formà, juntament amb altres comerciants, Ramon II Provençal o, posteriorment, Pere I Tortosa. Altres, en aparença, es limitaren a la gestió d'un obrador de draps establert a Girona, com la de Bernat II Ferrer i Jaume Beuda¹⁷⁷⁹. Cal destacar, a més, que certes societats foren fundades per persones unides prèviament pel parentesc, com la de Francesc Trilla i el seu nebot Ramon II Provençal o la de Berenguer II Hospital i el seu germà Guillem¹⁷⁸⁰. Sabem, finalment, que altres, fins i tot, eren socis capitalistes de societats mercantils o tenien participacions en embarcacions d'ús comercial, cosa que il·lustren tant el fill homònim de Francesc II Santceloni com Miquel II Vilar, ambdós amb accions en una nau baionesa patronejada per mariners de Sant Feliu de Guíxols, o Bonanat I Cerir, que posseïa la vuitena part d'una altra embarcació¹⁷⁸¹.

Sigui com sigui, en conjunt, tots aquests comerciants eren hàbils en el maneig del diner propi i dels altres, de manera que alguns eren capaços d'efectuar operacions molt similars a les realitzades per banquers sense ser titulars d'un establiment pròpiament bancari. En aquest sentit, destaca la figura de Miquel II Vilar, que, sent apotecari i regentant una botiga d'espècies, fàrmacs i productes similars, rebé molts dipòsits de particulars i de corporacions i operà transferències en un període en què, segons insistirem, no hi ha rastre de l'existència de cap taula de canvi privada a la ciutat. Fou semblant el cas del draper Bernat Vilarnau, a qui nomenaren temporalment dipositari de la cort dels oficials reials de Girona a principis de la dècada de 1430 i, en aquests mateixos anys, era denominat puntualment canviador¹⁷⁸².

SANZ, *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*, Barcelona: CSIC, 1973; i ID., *Societats mercantils medievals a Barcelona*, Barcelona: Fundació Noguera, 1986, 2 vols. Per un estat de la qüestió exhaustiu sobre les rutes comercials durant el mateix període: Maria Teresa FERRER I MALLOL, «El comerç català a la baixa edat mitjana», *Catalan Historical Review*, 5 (2012), p. 159-193.

¹⁷⁷⁹ Seguint l'ordre de menció de cada individu: AHG, Gi-06, vol. 62, s.f., 1355/02/26; AHG, Gi-10, vol. 62, s.f., 1415/06/10; AHG, Gi-05, vol. 311, f. 16v-17v, 1377/04/08.

¹⁷⁸⁰ Respectivament: AHG, Gi-02, vol. 52, f. 134r, 1389/01/06; AHG, Gi-06, vol. 64, s.f., 1355/05/16.

¹⁷⁸¹ AHG, Gi-01, vol. 333 bis, f. 22r (1406/04/10), f. 100r-v (1406/11/04); AHG, Gi-09, vol. 24, f. 60r, 1395/01/29.

¹⁷⁸² Entre d'altres referències possibles a propòsit de M. I Vilar, entre les quals destaquen un dipòsit rebut de la universitat de la parròquia de Vilablareix per tal de redimir censals que aquesta entitat prestava a diversos gironins o un altre que li confià el conegut menoret fra Mateu Guimerà d'Agrigent quan anà a predicar a la ciutat de l'Onyar durant els terratrèmols de 1427: AHG, Gi-10, vol. 61, s.f., 1414/03/05; AHG, Gi-01, vol. 401, s.f., 1427/07/25. Sobre la conjuntura i el pas del franciscà pel principat, documentant, alhora, la sol·licitud dels jurats gironins perquè visités la ciutat: Antoni RIERA MELIS *et alii*, *Els terratrèmols dels segles XIV i XV a Catalunya*, Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2006, en especial p. 265, 267, 270, 363-376. De fet, en aquell mateix moment Miquel Vilar fou nomenat dipositari de tots les almoines rebudes de cara a la reconstrucció del monestir i la vila d'Amer, greument destruïts pels terratrèmols: AMGi, I.1.1., n. 48, f. 58r, 1427/06/25. Quant a Vilarnau: AHG, Gi-02, vol. 166, f. 34r-v, 1430/11/04; AHG, Gi-02, vol. 179, f. 17r-

Més enllà de les etiquetes i activitats professionals corresponents, documentem que tots, en major o menor grau, posseïen immobles urbans, equipaments com ara molins, explotacions agràries (des de cases fortes fins a masos), camps i horts, a més de percebre censos sobre tota aquesta mena de predis o ser titulars de rendes com ara delmes¹⁷⁸³. Així, pràcticament tots eren propietaris d'algun habitatge (la majoria de més d'un) al centre de la ciutat¹⁷⁸⁴. Altres, alhora, comptaven amb parades en els distints espais de mercat, com Lluís Tord a la carnisseria o Guillem II Julià a la sabateria¹⁷⁸⁵. Així mateix, Pere II Ferrer i Berenguer II Hospital tenien, com a mínim, un molí al Monar reial. Jaume Beuda, en canvi, adquirí una torre equipada amb un molí dedicat al processament de la grana de pastell a les afores de la ciutat¹⁷⁸⁶. Altres comptaven amb conjunts de parcel·les de terra a la rodalia, qui sap si més ampli del que les fonts localitzades ens suggereixen, com ara Francesc Trilla al terme de Julià o Bernat II Ferrer i la seva esposa al de Celrà. Tot i això, només en el cas de Miquel II Vilar tenim indicis que posseïa una petita senyoria rural. Ja a un altre nivell, per exemple, Jaume Beuda percebia nombrosos censos sobre cases urbanes i el pare de Francesc II Santceloni sobre peces de l'horta periurbana de Girona¹⁷⁸⁷. Finalment, cal assenyalar que, a principis del quatre-cents, Pere III Trilla era senyor del delme de la parròquia baixempordanesa de Verges¹⁷⁸⁸.

Per una altra banda, veiem que, en línies generals, participaren de forma assídua en l'arrendament d'ingressos d'institucions eclesiàstiques o de senyors laics, com ara Bonanat I Cerir, que juntament amb diversos menestrals concitadans seus, arrendà rendes assignades al bisbe de Girona, igual que féu Joan Cavalleria amb les corresponents a la cambreria del

28v, 1434/09/03. Malgrat tot, no hi ha indicis que regentés una taula de canvi oficialitzada segons els mecanismes que, establerts a les dècades centrals del segle XIV, seguirien reproduint-se uns anys després.

¹⁷⁸³ En síntesi, sobre la necessitat de tenir present, en aproximar-nos a les possessions de qualsevol home de negocis baixmedieval, sigui quin sigui el seu origen i lloc de residència, de la constant de la diversificació d'inversions i, en conseqüència, evitar falses dicotòmies entre àmbits urbans i rurals: F. SABATÉ CURULL, «Oligarchies and social fractures in the cities...», p. 1-3. Vegeu reflexions en un sentit similar per l'àmbit de les ciutats alemanyes: P. MONNET, «Élites dirigeantes et distinction sociale...», p. 160-161.

¹⁷⁸⁴ Per exemple, Joan Marcó vengué una casa a Guillem II Julià al carrer de la Merceria, a la zona dels principals mercats (AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1383/02/20), mentre que Jaume Feliu Calvó en llogava una de la seva propietat a la pujada de l'església de Sant Feliu (AHG, Gi-07, vol. 92, s.f., 1438/11/06).

¹⁷⁸⁵ AHG, Gi-11, vol. 24, s.f., 1403/04/06; AHG, Gi-06, vol. 107, s.f., 1405/11/17.

¹⁷⁸⁶ Respectant l'ordre de menció: AHG, Gi-05, vol. 414, s.f., 1386/05/01; ACA, C, reg. 1082, f. 19v, 1368/01/15; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1383/07/20.

¹⁷⁸⁷ A propòsit de Trilla i Ferrer: AHG, Gi-05, vol. 331, s.f., 1363/01/10; AHG, Gi-07, vol. 48, s.f., 1374/01/31. Per la torre de Miquel I Vilar a Montilivi, al sud-est de la capital gironina: AHG, Gi-10, vol. 45, f. 3r-4r, 1401/06/06; AHG, Gi-01, vol. 411, s.f., 1432/06/20; AHG, Gi-02, vol. 196, f. 128r-129v, 1439/08/20. Quant a Santceloni: AHG, Gi-05, vol. 414, s.f., 1386/05/23; AHG, Gi-01, vol. 113, f. 7v, 1376/01/10.

¹⁷⁸⁸ AHG, Gi-09, vol. 35, s.f., 1408/03/31.

monestir de Sant Pere de Galligants o Guillem Coll amb les del castell d'un important llinatge del bisbat, els Cruïlles¹⁷⁸⁹. D'altres formaren part de les companyies arrendatàries de la col·lecta de les generalitats dels draps, els impostos sobre la producció i la circulació de teixits cobrats per la Diputació del General de Catalunya des de la dècada de 1360¹⁷⁹⁰. En concret, el draper Bernat II Ferrer formà part del grup que arrendà aquestes exaccions a la demarcació de Girona els anys 1368, 1373 i 1375, i del quadrienni 1378-82 (on també trobem Jaume Beuda). Pere I Tortosa estigué entre els membres d'alguna companyia de les mateixes dècades de 1370 i 1380, igual que Berenguer II Hospital. Miquel Santacília, al seu torn, participà en els arrendaments del districte gironí durant els lapses 1412-13, 1416-19, 1419-22, 1422-25 (en els tres últims casos, juntament amb els mercaders Pere II Tortosa i Lluís Tord, entre d'altres socis) i 1425-28. I Bernat Vilarnau també ho féu probablement en el període 1428-31¹⁷⁹¹.

Com no podia ser d'una altra manera, la majoria es mostren **molt actius en el món del crèdit**, tant en l'àmbit estrictament privat com en el generat per l'extraordinària difusió del deute públic¹⁷⁹². D'aquí que tots adquirissin o heretessin en algun moment de la seva vida violaris i censals morts emesos per diverses poblacions de l'àrea nord-oriental del principat, del Rosselló i, ja al segle XV, de l'esmentada Diputació del General. En efecte, és molt abundant la informació sobre les inversions realitzades en deute públic per part dels ciutadans que foren clavaris, igual que per la resta dels seus veïns i coetanis. Entre molts possibles, fixem-nos ara en el bon exemple que ens ofereix l'heretament de Berenguer II Hospital a favor del seu fill homònim quan aquest es casà l'any 1367. El que fou tresorer l'any 1374 donà al seu primogènit la suma total de 20.000 s. Una petita part es basava en immobles i censos, una altra porció una mica més important estava constituïda per la

¹⁷⁸⁹ AHG, Gi-05, vol. 460, s.f., 1386/06/08; AHG, Gi-04, vol. 95, s.f., 1427/12/03; AHG, Gi-07, vol. 92, s.f., 1438/07/16.

¹⁷⁹⁰ A propòsit de les estructures fiscals i financeres de la Diputació del General: P. Orti Gost, «Les finances de la Diputació del General...», p. 119-137. Pel que fa a les diferències entre les dues exaccions sobre els teixits, la bolla de plom per a la producció, i el segell de cera per a la circulació, al costat dels impostos aduaners que gravaven aquest i d'altres productes, els anomenats drets d'entrada i eixida: Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *El naixement de la Generalitat de Catalunya*, Cervera: Museu Comarcal de Cervera, 2003, p. 59-68.

¹⁷⁹¹ Quant a B. II Ferrer: AHG, Gi-05, vol. 291, s.f., 1369/07/19; id., vol. 303, s.f., 1373/03/18, id., vol. 306, s.f., 1375/01/05, vol. 313, f. 203v, 1381/09/24. Pel que fa a P. I Tortosa i B. Hospital: AHG, Gi-07, vol. 53, s.f., 1375/12/08; AHG, Gi-05, vol. 313, f. 120v, 1380/12/18; AHG, Gi-03, vol. 32, f. 22r, 1382/04/18, AHG, Gi-09, vol. 15, s.f., 1389/03/04. A propòsit de M. Santacília, P. II Tortosa i Ll. Tord: ACA, G, G-24, vol. 4, f. 13r, 1412/05/18; id., vol. 6, f. 12r-v, 1416/05/05; id., vol. 6, f. 65r-v, 1419/05/13; id., vol. 6, f. 112v, 1422/05/14; ACA, G, G-54, vol. 1, f. 191r-192v. Respecte a B. Vilarnau: ACA, G, G-54, vol. 1, f. 232r-233v.

¹⁷⁹² Pel que fa als circuits financers a l'àrea de Girona, vegi's Ll. SALES FAVÀ, «Crédito y redes urbanas...», p. 135-154.

participació en una societat mercantil i els 14.000 s. restants consistien en rendes prèviament adquirides pel propi Berenguer I, en concret: quatre violaris emesos per la universitat de la mateixa ciutat de Girona en quatre moments distints, un altre percebut del noble Guillem Galceran de Cabrenys i d'Hostoles i les localitats de la seva senyoria, i dos més venuts respectivament per la vila de Cotlliure i els llocs de Canet i d'Illa al Conflent¹⁷⁹³.

A més, hi ha mostres clares del fet que els qui ocuparen l'ofici de clavari eren reputats bons coneixedors del mercat del deute, ja que foren escollits per particulars a fi de gestionar les seves inversions en els llocs que consideressin. Li succeí, per exemple, a Jaume Beuda amb un veí d'Ordis, al seu país d'origen, i amb un ciutadà barceloní natural de Girona. Algun altre, en canvi, fou designat procurador per part de nobles amb la finalitat de col·locar les rendes emeses per obtenir crèdit, tal com Pere II Ferrer, síndic, juntament amb un altre comerciant gironí, del comte d'Empúries¹⁷⁹⁴.

Fos com fos, l'aspecte més rellevant en l'àmbit del crèdit és que pràcticament tots els que exerciren de clavaris compraren violaris o censals venuts pel propi municipi de Girona, del qual foren, doncs, creditors. Així, sense integrar, segons indicarem, el cercle selecte dels més puixants de la ciutat, Bonanat I Cerir, clavari en diversos exercicis entre 1380 i 1390, o el mercader Pere II Ferrer, que ho fou només l'any 1378, es trobaven entre la vintena de censalers que posseïen capitals superiors a 10.000 s. quan els seus títols de deute foren renegociats entre 1377 i 1380, mentre que Berenguer II Hospital sobresortia entre els creditors les rendes dels quals foren redimides per l'administració local¹⁷⁹⁵. Encara més

¹⁷⁹³ AHG, Gi-01, vol. 81, f. 108r-116r, 1367/01/21. Pot comparar-se el cas comentat amb el d'un mercader gironí coetani, Guillem I Bell-lloc, que entre els anys 1346 i 1371 se sap que comprà més d'una vintena de rendes tant de municipis com de particulars: J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 106-113, 148-151. En una època posterior, documentem que famílies com la de Francesc II Santceloni compraren rendes emeses per la Diputació del General de Catalunya (AHG, Gi-01, vol. 375, s.f., 1418/07/12; AHG, Gi-11, vol. 42, s.f., 1419/03/20; AHG, Gi-01, vol. 379, s.f., 1419/09/07) o que, fins i tot, Bernat Vilarnau adquirí un títol de deute de la Diputació del regne d'Aragó (AHG, Gi-01, vol. 422, s.f., 1442/01/31). Així mateix, Bernat II Ferrer, una vegada establert a la ciutat de Barcelona, entre 1404 i 1409 invertí, juntament amb el mercader d'origens gironins Jaume Draper, en un censal emès en una campanya d'endeutament instada pel papa Benet XIII: Jordi MORELLÓ BAGET, «L'endeutament a llarg termini del papa Benet XIII: radiografia dels primers creditors de censals de la Cambra Apostòlica», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 31 (2011-2013), p. 279-324, p. 305.

¹⁷⁹⁴ Respectivament: AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1386/02/07; AHG, Gi-10, vol. 39, f. 171v-172r, 1398/07/26; AHG, Gi-01, vol. 95, f. 5v-104r, 1370/11/06-08.

¹⁷⁹⁵ AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f. 24v-25r, 70r-71v, 119v, 128r-v. És interessant matisar, però, que en un tall de pocs anys abans (i, de fet, amb anterioritat, al repunt del deute que es visqué en el bienni difícil de 1374-1375), el que ens ofereix la relació de les pensions pagades pel clavari l'any 1371, es veu que cap dels esmentats formava part dels 10 censalers (d'uns 240) que drenaven quantitats més importants, i que només Pere II Ferrer apareixia entre els 20 primers: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 1, reg. 2, f. 22r-62v, c. 1371.

destacat fou el paper de Jaume Beuda que, després de servir el municipi durant un sexenni sencer, acumulà un gran patrimoni i adquirí diversos censals per a la dotació de diverses obres pies durant els primers anys del segle XV¹⁷⁹⁶. De fet, uns anys després del seu traspàs, en concret en l'exercici de 1432, la fundació que resultà de les inversions realitzades per Beuda en el seu ocàs era la titular dels censals que sumaven una quantia superior dins de les finances municipals gironines, ocupant la primera posició en el rànquing de creditors, seguit força de lluny per la marmessoria del patrici Bernat II Estruç i, així mateix, per l'hereu de Francesc II Santceloni, el ciutadà que fou clavari de les impositons l'any 1400 segons unes circumstàncies que detallarem més endavant¹⁷⁹⁷.

Una vegada observades des de diferents angles les activitats de tots aquests tresorers, hauríem d'aproximar-nos a la seva **consideració fiscal**, *a priori* indicativa del nivell de riquesa individual. Per observacions d'aquesta mena només comptem amb fonts idònies per les darreres dècades del tres-cents i la primera del quatre-cents, de forma que difícilment hi queden representants els primers administradors de la clavaria i els de les tres últimes dècades que investiguem. Entre d'altres de dates properes disponibles, podem prendre com a referència una talla recaptada l'any 1390 i una altra l'any 1396 que hem buidat íntegrament¹⁷⁹⁸. Respecte de la primera, constatem que, entre uns 1360 contribuents, només els citats Jaume Beuda i Francesc II Santceloni es trobaven entre els 10 més gravats, i Bernat II Ferrer, Guillem II Julià, Francesc Trilla entre els 40. Quant a la segona, entre aproximadament 1500 contribuents, Beuda i Santceloni seguien al *top ten*, mentre que Bonanat I Cerir i Francesc Trilla entraven dins dels 40 principals i el fill i hereu de Pere II Ferrer o el propi Francesc Jalbert dins dels 50. Així mateix, remuntant-nos uns decennis abans i emprant dades treballades per C. Guilleré d'una talla repartida l'any 1360, podem afegir-hi que els dos canviadors que gestionaren les arques municipals i que considerem els principals antecessors en l'exercici del càrrec de clavari de les impositons consolidat una mica més tard, o sigui Ponç Malarç i Ramon I Medir, es trobaven en el tram contributiu

¹⁷⁹⁶ Vegeu: caps. 3.2.5.3. i 5.1.4.

¹⁷⁹⁷ AMGi, I.3.3.2.4., antic llig. 27, f. 33r, 167v, 1432. Vegeu TAULA 81.

¹⁷⁹⁸ Respectivament: AMGi, Talles, RG 26638, 1390; AMGi, Talles, RG 26643, 1396. No podem deixar d'expressar certes reserves per l'ús d'una font així en relació amb la fiabilitat o correspondència amb la realitat d'algunes valoracions fiscals que inclouen aquestes derrames. Encara que, malauradament i com ja hem dit, ho desconeguem gairebé tot sobre els criteris seguits a l'hora de taxar famílies de cara a repartir talles a la Girona del període que ens ocupa i, per tant, no estiguem en condicions de valorar-ho, una comparació ràpida posa en evidència quantitats molt baixes entre les que s'atribueixen a certs membres destacats de la mà major de qui documentem un patrimoni immobiliari prou extens.

més elevat, encara que se'ns escapa si compartien aquesta circumstància amb moltes altres famílies o no¹⁷⁹⁹.

En suma, tot plegat posa de relleu que, per norma general, no estem davant de les principals fortunes de la ciutat de Girona del període¹⁸⁰⁰. De fet, tal com ja hem apuntat, tan sols quedaven adscrits a la mà major, Francesc II Santceloni i Narcís Gornall. A més, deixant a part el perfil inqüestionablement elevat del primer, el segon, tot i pertànyer a l'estament superior de la comunitat gironina, no compartia els trets més comuns dels seus membres principals¹⁸⁰¹. I és que no arribà a exercir mai el càrrec de jurat a diferència de parents directes seus, probablement com a conseqüència del fet que no constituïa la branca principal de la família¹⁸⁰².

Si intentem detectar aspectes coincidents en les **trajectòries político-financeres** lligades al municipi dels individus que ocuparen el càrrec de clavari de les imposicions, constatem que hi ha força heterogeneïtat (TAULA 68). D'entrada, cal recordar que, com a mínim durant l'etapa analitzada, sempre es va designar per al càrrec un membre de la mateixa comunitat política gironina, és a dir que, per exemple, no es va encarregar mai la gestió de la principal administració financera del municipi a un individu forà que pogués oferir unes condicions més avantatjoses en termes d'eficiència o remuneració. Així doncs, es nomenaven gironins que, en general, formaven part del consell dels vuitanta, a la plaça de la qual no havien de renunciar en accedir a l'administració de la clavaria. Tanmateix, l'ofici de clavari era incompatible amb el de la principal magistratura del govern municipal, la de jurat, així com amb la resta vinculades al consell. En paral·lel, la legislació local impedia combinar l'ofici amb la participació, per via directa o indirecta, en l'arrendament de les imposicions, encara que sí que es contemplava la possibilitat d'adquirir rendes emeses pel municipi o concedir-li préstecs¹⁸⁰³. Per tot això, doncs, la permanència durant molts exercicis al capdavant de la clavaria feia força difícil acumular amb abundància altres càrrecs electes en l'organigrama

¹⁷⁹⁹ C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 87, 96.

¹⁸⁰⁰ L'observació contrasta força amb el que detecta F. Garnier a Millau, on a finals del segle XIV la gran majoria de tesorers es trobaven entre els veïns més taxats de la localitat: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 416-418.

¹⁸⁰¹ Vegeu GRÀFICS 21 i 33, Així, en una carta dirigida al Papa de Roma, els regidors gironins no dubtaren a definir Santceloni com un dels seus conciutadans més rellevants i «vir multum notabilis» que sempre treballà per a la república de la ciutat: AMGi, I.1.2.1., llig. 8, reg. 3, s.f., 1409/08/20.

¹⁸⁰² Vegeu nota de més endavant.

¹⁸⁰³ Tot això quedava estipulat a les ordinacions sobre la hisenda local de 1377: *Apèndix documental*, doc. 3 (1377/11/10, Girona). Com hem vist, però, es detecten algunes excepcions o episodis de la primera dècada del segle XV en què es discutí la idoneïtat de la norma: cap. 2.2.1.

municipal, a la vegada que tenir un paper rellevant continuat en la licitació d'ingressos fiscals. Com dèiem, però, es presenten trajectòries i perfils prou variats.

En primer lloc, constatem, que tots havien ingressat al consell denominat general abans de ser escollits per ocupar-se de la principal tresoreria municipal. Alguns ho havien fet amb més antelació que no pas d'altres, si bé el marge real de cadascun és difícil de valorar ateses les limitacions ja comentades en la reconstrucció completa dels membres de la gran assemblea de cada legislatura. En qualsevol cas, gaire bé tots també ocuparen, amb major o menor freqüència, algun càrrec electe, singularment el de jurat, tant abans com després de regir la clavaria de les imposicions per primer cop. I el detall no és anecdòtic, ja que s'han plantejat força hipòtesis entorn a la carrera dels tresorers municipals, bé per la fase anterior a la primera vegada que accediren al càrrec, bé per la de després. Quant a la trajectòria prèvia, s'ha tendit sempre a considerar la necessitat d'experiència en càrrecs polítics¹⁸⁰⁴. Per contra, a propòsit del recorregut posterior, s'ha proposat que oficis com el de clavari podien actuar de «catapulta política» per introduir-se als cercles restringits dels càrrecs electes¹⁸⁰⁵.

A la llum dels exemples gironins, veiem, en efecte, casos com el de Ramon I Medir, Francesc Trilla, Berenguer II Hospital, Pere I Tortosa, Pere II Ferrer, Pere II Tortosa o Bernat Vilarnau en què la persona a qui s'encomanava la clavaria de les imposicions ja havia accedit a l'executiu del govern municipal en dues o més ocasions, demostrant, doncs, una dilatada experiència a l'administració pública. Però amb els exemples citats no se sobrepassa el 25,9% del conjunt del col·lectiu. Destaca algun aspecte en els que no foren abans jurats un mínim de dues legislatures? Un tret que es repeteix en més d'una ocasió, sense arribar però a tendència general, és l'exercici com a auditor de comptes, tal com il·lustren les trajectòries de Ramon II Provençal, Lluís Tord, Miquel II Vilar o Guillem Coll, a més, ben mirat, de la de la majoria que també havien estat regidors un parell de vegades o més. Una altra coincidència ja comentada abans es troba en Narcís Gornall i Bonanat I Cerir, que foren mostassafs, encara que, tal com veurem en especial per Cerir, la

¹⁸⁰⁴ A la llum d'aquesta hipòtesi, F. Gariner, en el seu estudi sobre la ciutat occitana de Millau, conclou que l'ofici de tresorer no necessàriament s'havia d'inscriure en un *cursus honorum* dins del govern municipal, donat que documenta força exemples d'individus nomenats *boursiers* sense haver ocupat abans el càrrec de cònsol, de caràcter marcadament polític. I, en qualsevol cas, la major o menor tendència a comptar amb un bagatge previ la vincula a l'evolució general de la societat local i, en especial, a canvis profunds en el si de les famílies dominants entre la segona meitat del segle XIV i la primera del següent: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 402-407.

¹⁸⁰⁵ Concretament, apunta aquesta idea M. Turull en l'anàlisi que fa dels clavaris de Cervera de 1332 a 1395: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p. 426-427.

circumstància més rellevant en la tria eren els vincles amb l'entorn regi (cap. 3.2.5.2.). En cas de no haver estat designat per cap d'aquestes magistratures, també es detecta la possibilitat d'haver dut a terme gestions que, sense arribar a l'exercici d'un ofici, suposaven igualment certa responsabilitat, com la taxació dels contribuents en una talla. Succeeix, sense anar més lluny, amb Francesc Jalbert, comptant que els ja esmentats Ramon II Provençal o Miquel II Vilar, a part d'exercir càrrecs, també dugueren a terme aquesta tasca.

Quant a la trajectòria posterior, el cert és que escassegen els exemples en què l'administració de la clavaria de les impositions servís de trampolí per a una gran carrera política. En casos com el del mercader Pere II Net la funció de clavari obrí les portes per anar no gaire més enllà que la d'ordenador d'una talla. D'altres, en efecte, seguí a l'ofici que ara analitzem l'oportunitat de formar part del col·legi de jurats per primera vegada, com s'observa en Francesc Jalbert, Jaume Beuda, Guillem II Julià, Guillem Coll o Jaume II Gironella, per bé que, tret d'aquest últim, cap no fou investit jurat en més d'una ocasió. Així mateix, trajectòries com les de Ramon II Provençal, Pere III Trilla o Miquel Santacília posen en relleu que la gestió de la clavaria de les impositions era un mèrit que possiblement comptava per accedir a les delegacions territorials de l'administració reial, encara que, com veurem més endavant, la majoria d'exemples en aquest sentit responien a una altra dinàmica.

Així les coses, l'únic gironí que segurament s'ajustaria al prototipus d'un financer que aconseguí, mitjançant l'administració de la hisenda local, prestigi i consideració per assolir un lloc a la cúpula del govern fou el mercader Jaume Beuda. Originari d'una parròquia rural de l'Alt Empordà, el documentem instal·lat a la capital gironina a la dècada de 1370. Des d'allí, identificat bé com a draper bé com a mercader, mercadejava amb teles (alhora que, segons ja hem dit, participava en l'arrendament de les exaccions aplicades pel General de Catalunya sobre aquest producte) i desplegava una intensa activitat com a prestador¹⁸⁰⁶.

¹⁸⁰⁶ Diverses referències el consideren originari de la parròquia de Borrassà, tot i que, abans d'arribar a Girona, sembla que habità al veïnat de Pols, del terme veí d'Ordis: AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1382/04/08; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1383/10/29; AHG, Gi-05, vol. 340, s.f., 1367/08/25; AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1386/01/15. Quant a alguns dels préstecs a curt termini que féu, així com als violaris i censals morts que adquirí tant de particulars (la gran majoria domiciliats a la seva comarca d'origen) com de diverses corporacions públiques de la demarcació gironina o del Rosselló: AHG, Gi-07, vol. 55, s.f., 1377/09/15; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1384/03/11; AHG, Gi-05, vol. 313, f. 235r, 1381/12/19; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1384/02/12; AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1384/08/31; AHG, Gi-05, vol. 414, s.f., 1386/09/15. Per diverses procures o altres actes deduïm que actuava en societats mercantils d'abast prou ampli amb factors desplaçats, per exemple, a València: AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1383/12/22. Quant a la participació en alguna de les companyies arrendatàries de les generalitats dels draps entre finals de la dècada de 1370 i inicis de la següent: cap. 4.1.

Atesa la falta de consanguinis a la ciutat, així com de descendència, no travà aliances familiars, però això segurament no fou obstacle perquè adquirís una bona reputació entre els seus socis i col·legues de professió i se li encomanés l'administració de la principal tresoreria de l'administració local durant força anys, al mateix temps que coordinava diverses emissions de deute¹⁸⁰⁷. Fou a partir d'aquest exercici i no abans que es guanyà una certa posició dins del conjunt de la societat gironina per actuar de cònsol de l'Hospital Nou i, així mateix, ja a les acaballes de la seva vida i havent acumulat un gran patrimoni arran de la seva activitat financera, ingressà per primera i única vegada a l'executiu l'any 1403¹⁸⁰⁸.

Enfocant ara les trajectòries des d'un punt de vista global, caldria comprovar si els individus que foren clavaris destacaren clarament en alguna faceta de la vida pública respecte dels seus conciutadans. Així, pel que fa al rànquing de gironins que acumularen més presències al consell general, només trobem Miquel II Vilar (21), Francesc II Santceloni (19) i Bonanat I Cerir (16) entre les 66 persones que hi foren presents en 15 legislatures o més. Si ens fixem, en canvi, en la nòmina d'individus que més ostentaren el càrrec de jurat entre 1345 i 1436, en un cercle dels setanta que repetiren en un mínim de tres ocasions, hi ha Ramon I Medir (6), Francesc Trilla (6), Berenguer II Hospital (5), Pere I Tortosa (3), Pere II Ferrer (3), Bonanat I Cerir (3), Joan Marcó (4), Francesc II Santceloni (3) i Jaume I Gironella (3), llista a la qual inclouríem Lluís Tord si considerem que constitueixen dos exercicis distints el de 1411 i el de 1412, moment que, com hem dit, des de la governació general de Catalunya s'ordenà la continuïtat dels magistrats que acabaven mandat. I tot això sense perdre de vista els que accediren a l'executiu fins a tres ocasions amb posterioritat a 1436 com Bernat Vilarnau, Joan Cavalleria i Jaume II Gironella.

¹⁸⁰⁷ En efecte, sabem que Beuda no tingué fills i l'únic parent que beneficià de manera significativa en les seves disposicions testamentàries fou, a banda de la muller, una neboda: GRÀFIC 10. El seu principal contacte a Girona degué ser el mercader Pere Montcanut, originari de la mateixa contrada, en concret, segurament de la parròquia de Cistella, i que ja era a la ciutat de l'Onyar des del decenni de 1350 (el documentem per primer cop al consell general l'any 1360) i estava associat amb comerciants de relleu com Berenguer II Hospital o el canviador Ponç Malarç: AHG, Gi-06, vol. 59, s.f., 1353/09/12; AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1385/09/15; AHG, Gi-05, vol. 88, f. 29v-30r, 1355/10/22. Fou comarressor de Montcanut quan morí pels volts de 1384 i hereu d'accions en algun societat mercantil, a part que havien participat conjuntament en la licitació de rendes d'institucions eclesiàstiques: AHG, Gi-05, vol. 412, f. 5r-v, 1384/10/24; AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1386/03/24; AHG, Gi-01, vol. 228, f. 62r-65r, 1386/04/18.

¹⁸⁰⁸ Val a dir, d'entrada, però, que l'administració que dugué a terme de la clavaria no estigué exempta d'alguna ombra, sobresortint un episodi una mica tèrbol, però difícil de reconstruir amb les fonts documentals disponibles, en què Beuda fou empresonat a la cort del batlle de la ciutat (potser per negligència a l'hora de compel·lir els arrendataris d'imposicions que no complien amb l'entrega de les pagues degudes), encara que fou ràpidament rehabilitat com a oficial municipal: AMGi, I.1.1., n 16 bis, f. 46r-47v (1387/06/25), 49r (1387/07/17). Quant a la seva trajectòria: TAULA 68.

Finalment, en un balanç de la implicació en els negocis fiscals i financers que generaven les arques municipals, es detecta el següent, considerant, d'entrada, a part un cas totalment excepcional com el del canviador Ramon I Medir, que actuà en realitat com un financer professional al servei del municipi (cap. 5.3.1.). A més del que ja hem vist a propòsit del deute públic emès per la pròpia universitat de la ciutat de Girona, val a dir que no n'hi ha cap que formi part de la trentena d'individus amb més intervencions en l'arrendament d'imposicions (TAULA 97).

Tot i això, les poques participacions que tingueren foren de prou importància, ja que s'entreveu una tendència força clara a decantar-se per les imposicions licitades a un capital major i presumptament més rendibles com foren les del vi, de la carn i la farina. Ho il·lustren casos com el de Bernat II Ferrer amb les exaccions del vi i de la carn l'any 1366, Narcís Gornall amb la del vi els anys 1377 i 1378, Pere II Tortosa amb la del vi els anys 1393, 1395 i 1399, la de la carn l'any 1392 i la de la farina els anys 1403 i 1412 o Miquel Santacília amb la de la carn els anys 1405 i 1421, igual que Pere III Trilla els anys 1401 i 1402 i Lluís Tord els anys consecutius de 1403, 1404 i 1405 (ben mirat, el més actiu de la nòmina de clavaris en aquest camp juntament amb Pere II Tortosa) (TAULA 68). Òbviament, cal no oblidar que estava vedada la implicació en aquests negocis simultània amb l'exercici d'un càrrec a l'administració financera. De tota manera, com hem vist, tots aquests individus podien (i tenim indicis que ho feren sovint) invertir en l'arrendament d'ingressos d'altres organismes com la Diputació del General o d'institucions religioses, de manera que el paper relativament modest que tingueren en l'àmbit de les imposicions no fou en cap cas per incapacitat econòmica, sinó per altres raons.

Fos com fos, en termes generals, no és possible afirmar que els qui s'ocuparen de la clavaria de les imposicions formaven part d'una minoria que també acaparà els principals càrrecs polítics i les finances municipals en totes les seves possibles vessants. Tanmateix, des d'un altre punt de vista, resulta important constatar que els que comparativament posseïen un currículum més complet de magistratures, de representacions de la ciutat a l'exterior i, així mateix, de participacions en l'arrendament d'impostos o de préstecs a la hisenda local foren justament tesorers en els anys de dificultats financeres de l'últim terç del segle XIV i d'inicis de la centúria següent. Pensem, sobretot, en figures com la de Francesc Trilla, que assumí el timó de la tresoreria municipal en diversos exercicis de l'etapa d'experimentació amb models diferents d'organització fiscal i financera posteriors a la Guerra contra Castella i coincidint amb la segona part d'una temptativa primerenca de reducció dels interessos

iniciada l'any 1368; o també en la de Pere II Ferrer, que fou clavari en el període ja descrit de la primera gran renegociació del deute i de consegüents suspensions de pagaments de 1377 a 1380, en una conjuntura, doncs, similar a la de Bonanat I Cerir, que accedí a la clavaria de les imposicions després de l'esmentada operació de sanejament. També Francesc II Santceloni fou tresorer en el context d'una reforma similar, si bé encara més controvertida, com la de 1397 i 1400, per bé que la seva designació es produí en un marc específic que interpretarem millor més endavant.

Per una altra part, sembla prou lògic que no podem limitar l'anàlisi al perfil estrictament personal de la nòmina d'individus que foren clavaris de les imposicions. No es tractava en cap cas d'homes amb habilitats financeres aliens a la societat de l'època, sinó de gironins amb els seus col·legues de professió, socis o avaladors, així com parents, aliances familiars i gent afina en general. En aquest sentit, cal recordar que en la presa de possessió del càrrec es requeria l'aval d'uns quants conciutadans, per la qual cosa s'acostumava a recórrer a gent afina i, alhora, a prohoms influents de la comunitat, tal com mostra l'exemple de Narcís Gornall de l'any 1380 o el de Pere II Net de 1394¹⁸⁰⁹.

Així mateix, com ja hem apuntat, tot i no constituir per norma general les fortunes més importants de la ciutat de l'Onyar, la pràctica totalitat de persones que esdevingueren clavaris sí que tingueren una capacitat notable de crèdit fruit de llur **integració als circuits financers** de l'època. No en va, i encara que resulti difícil de rastrejar-ho en les fonts comptables conservades, la gestió de la clavaria suposava efectuar bestretes i préstecs a fi de fer front al calendari estricte de pagaments. Tal com hem desgranat (cap. 2.2.1.), aquesta circumstància probablement s'accentuava en aquells que es perpetuaren al càrrec durant períodes més llargs de temps o, fins i tot, controlaren simultàniament caixes alienes a les imposicions, segons mostra la llarga trajectòria de l'especier Miquel II Vilar. Per això, guanyen pes les relacions comercials que hem apuntat abans o les participacions en societats mercantils. I és que podia ser tan o més important disposar d'instruments per captar o fer circular capitals que no pas posseir-ne a títol privat. En suma, doncs, les aptituds tècniques, certa solvència i, sobretot, la inserció en xarxes comercials i financeres eren una condició indispensable per ser nomenat clavari de les imposicions.

¹⁸⁰⁹ Gornall comptà com a fiadors amb els juristes Bernat Malarç i Vidal Terrades, així com el seu cosí, el patrici Bernat Vic, i el seu nebot Francesc Gornall: AMGi, I.1.1., n. 10, f. 8r-10v; GRÀFIC 18. Pere II Net, al seu torn, va rebre el recolzament dels patricis Jaume Bordils i Ivó Camps (amb qui tenia algun vincle perquè actuà de tutor del seu fill menor quan aquest morí), del llicenciat en lleis Jaume Llobet, així com de la seva mare, la seva esposa i la seva germana: AMGi, I.1.1., n. 29, f. 36v-39v, 1394/02/05; GRÀFIC 28.

Això no obstant, sense negar la importància d'aquests aspectes, resulta difícil imaginar que algú arribés a un lloc tan decisiu en l'administració financera si no era amb el recolzament de sectors de pes de la ciutat. De fet, la major part d'ells, malgrat no integrar la cúspide de la societat local, serviren els interessos dels més poderosos en el terreny econòmic i polític¹⁸¹⁰. I tot això tal volta tingui molta relació amb la forma amb què, segons hem descrit, s'elegia el càrrec de clavari, o sigui a discreció de l'executiu i eventualment amb l'aprovació posterior del consell general. Seguint aquesta hipòtesi, documentem que força d'ells, a despit de ser mercaders i pertànyer a l'anomenada mà mitjana en el pla polític, estaven emparentats amb els grans famílies del patriciat gironí.

Ens en brinda un bon exemple el cas de Joan Marcó, la mare del qual descendia de la família Sunyer, com hem vist, una de les nissagues amb més protagonisme en el govern municipal de Girona al llarg del període estudiat¹⁸¹¹. En concret, era nebot de Guillem II Sunyer i cosí de Pere I Sunyer, dos dels ciutadans que acumularen més càrrecs a l'executiu, alhora que exerciren oficis jurisdiccionals a la ciutat¹⁸¹². I sembla clar que Marcó hi mantingué una relació estreta perquè se'l designà tutor dels fills menors d'un nebot de l'esmentat Pere I Sunyer que morí relativament jove¹⁸¹³. És possible que de tot això depengués en bona part la carrera de l'individu que ens ocupa dins de l'administració local: arribà a ser jurat per la mà mitjana en 4 ocasions entre 1379 i 1407 i fou l'escollit per gestionar la clavaria de les imposicions just en el moment que completava el seu tercer mandat havent-se ocupat de la tresoreria directament controlada pel col·legi de jurats¹⁸¹⁴.

D'altra banda, alguns clavaris, sense ser-ne parents, actuaren com a agents de prohoms en assumptes particulars. Destaca precisament en aquesta faceta Miquel II Vilar, que fou sovint procurador de famílies de relleu abans de ser clavari i, per descomptat, durant el llarg període que ocupà el càrrec. Així, per exemple, l'any 1414, la legislatura prèvia a ser nomenat tresorer per primera vegada, i mentre era jurat per la mà menor, actuà d'agent del diputat local del General, Joan Savall, alhora que dels marmessors de Bernat II Estruç, com

¹⁸¹⁰ Aquesta circumstància també es detecta en altres llocs. Per exemple, A. Collantes observa bastantes relacions (sobretot de parentiu, però també d'altra mena) entre els majordoms de Sevilla i l'oligarquia que detentava el poder del *concejo*: A. COLLANTES DE TERÁN SÁNCHEZ, «La élite financiera en la Sevilla...», p. 29-33.

¹⁸¹¹ I, força després de la seva mort, se seguia recordant que una germana de Joan Marcó fou «dels Sunyers»: AHG, Gi-10, vol. 57, s.f., 1415/11/16; GRÀFICS 25 i 40. La importància de la família Sunyer ja havia estat assenyalada per C. Guilleré: ID., *Girona al segle XIV...*, vol. I, p. 266, 268-269, 272, 274-275.

¹⁸¹² Vegeu sobre ambdós Sunyer: TAULA 64.

¹⁸¹³ AHG, Gi-05, vol. 445, f. 80v, 1396/03/24.

¹⁸¹⁴ TAULA 64.

ja hem vist, patrici acabalat que morí sense descendència i que deixà un gran patrimoni per gestionar¹⁸¹⁵. Des de l'any 1418, en canvi, quan encetava la designació com a clavari per un sexenni sencer, era el representant de ciutadans barcelonins creditors de l'aljama de jueus de Girona i de la seva col·lecta, alhora que més endavant rebé l'encàrrec del qui, segons veurem, fou un dels gironins amb més poder d'aquell moment, Ramon I Sampsó, per adquirir rendes venudes per certs municipis¹⁸¹⁶.

Amb tot, encara crida més l'atenció una altra de les dimensions que adquirien les **xarxes de contactes** dels clavaris. Sense anar més lluny, un germà de Ramon II Provençal exercia d'escrivà a la tresoreria de l'infant Joan, primogènit de Pere III, coincidint en una època, tal com hem vist, de força exigències i pressions per part de la cort reial a la hisenda gironina entre finals del decenni de 1360 i la primera meitat del següent. Guillem II Julià estava casat en segones noces amb una filla de Bonanat Nadal, notari i escrivà del mateix rei Joan I. I, unes dècades més tard, Guillem Coll fos parent d'un altre oficial regi d'origens gironins¹⁸¹⁷. Una cosa semblant es desprendria del cas de Pere I Tortosa, comerciant i, al mateix temps, durant molts anys, gestor de negocis de Jaspert de Campllong, funcionari distingit de la tresoreria del rei, i una de les grans fortunes gironines i amb més poder durant la segona meitat del segle XIV¹⁸¹⁸.

¹⁸¹⁵ AHG, Gi-10, vol. 57, s.f., 1414/03/13; AHG, Gi-01, vol. 362, s.f., 1414/05/22.

¹⁸¹⁶ AHG, Gi-01, vol. 378, s.f., 1418/08/05; AHG, Gi-01, vol. 376/377, s.f., 1419/01/09; AHG, Gi-10, vol. 65, s.f., 1420/09/10; AHG, Gi-01, vol. 385, s.f., 1421/12/13. Una primera aproximació a l'endeutament de la comunitat jueva gironina i al procés que, a partir de 1418, se seguí per lluir alguns dels censals, que implicà, per exemple, la hipoteca per part de jueus de béns seus i de substancioses bosses de préstecs a particulars: Josep M. MARQUÈS PLANAGUMÀ, «Nota sobre crèdits de jueus de Girona. 1418-1420», *Jornades d'Història dels jueus a Catalunya...*, p. 333-338.

¹⁸¹⁷ El germà de Ramon II Provençal era Nicolau Provençal, escrivà de la dispensa de l'infant, que morí, però, a la tardor de 1371: AHG, Gi-10, vol. 12, 1365/05/08; AHG, Gi-02, vol. 11, f. 53r-v, 1371/09/09; AHG, Gi-02, vol. 11, f. 53r-v, 1371/10/09. De fet, tres dels individus que foren clavaris en més ocasions en les dècades de 1360, 1370 i 1380, Francesc Trilla, Ramon II Provençal i Bonanat I Cerir, estaven estretament emparentats sent els dos últims nebots del primer i, per tant, cosins germans l'un de l'altre (GRÀFICS 42, 30 i 13). A propòsit del parentiu de Guillem II Julià i Bonanat Nadal: AHG, Gi-09, vol. 11, s.f., 1387/06/23. El context d'entorn a 1440 en què Guillem Coll fou nomenat tresorer era posterior al de Provençal, encara que amb certes semblances donada la influència exercida des de la corona a la ciutat, aleshores per part de la reina Maria, esposa i lloctinent d'Alfons el Magnànim. En qualsevol cas, una de les dues nebes de Guillem Coll era esposa de Nicolau Roca, escrivà de l'esmentada reina: AHG, Gi-01, vol. 421, s.f., 1440/01/21. Sobre la figura de Nicolau Roca: cap. 2.1.2.4. c.

¹⁸¹⁸ Documentem que Tortosa ja fou procurador de Campllong des de la dècada de 1350 i continuava essent-ho els anys 1380, a la vegada que, una vegada mort Jaspert, és possible que el seu fill homònim, Pere II Tortosa, seguís servint a la seva vídua i al seu fill: AHG, Gi-05, vol. 96, f. 24v, 1357/11/07; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1382/11/07. Com ja hem apuntat, les dificultats per fixar les trajectòries de cadascun dels membres de la família Tortosa ens impedeixen confirmar la prolongació del vincle amb els Campllong de pares a fills. Quant a la figura de Jaspert de Campllong, entre d'altres circumstàncies, agraciats pel monarca amb la

Totes aquestes observacions ens condueixen a la qüestió de l'emplaçament dels municipis dins de les estructures polítiques del principat baixmedieval i de la influència que episòdicament hi exercia l'entorn regi mitjançant lligams estrets amb certes sectors de les elits locals. Tot i no voler endinsar-nos ara més en aquest tema complex que ja aflorava en relació amb altres peces de l'organigrama municipal com el mostassaf o, és clar, a propòsit de les delegacions territorials de la monarquia i que reprendrem amb major perspectiva en un proper capítol, hi afegim una darrera constatació. Segons hem procurat mostrar, el càrrec de clavari de les imposicions no es presentava com un pas inevitable per accedir a la cúpula del govern municipal. Ara bé, sí que es detecta que alguns dels que l'ocuparen acabaren tenint també accés a determinades posicions en l'administració reial o en la de la Diputació del General.

En efecte, no falten exemples de gironins que, després de ser els actors principals de la hisenda local, esdevingueren sots-veguers o batlles a la pròpia Girona. Ho il·lustren bé els casos de Ramon II Provençal, que fou sots-veguer de la capital gironina entre 1369 i 1372, o de Miquel Santacília, batlle durant el trienni 1416-1419¹⁸¹⁹. Per una altra part, sobresurt també la figura del draper Bernat II Ferrer, el qual fou diputat local i/o comissari del General a Girona entre finals de la dècada de 1370 i principis de la de 1390 i, així mateix, ocupà el càrrec de lloctinent del veguer de Girona en el lapse 1380-1383 i del del Rosselló entre 1383 i 1386¹⁸²⁰. En el cas del comerciant Pere III Trilla, fill de Francesc Trilla, les relacions del qual amb l'entorn de l'infant Joan suggeríem més amunt, també exercí una càrrec jurisdiccional en nom del monarca després de ser tresorer, però d'una altra demarcació. I és que, havent estat abans mostassaf, resultà investit veguer i batlle de la ciutat de Vic i Osona entre 1416 i 1419 i, finalment, lloctinent del batlle general de Catalunya a la demarcació gironina entre, aproximadament, 1424 i 1437¹⁸²¹.

Un darrer exemple, en canvi, demostra la possibilitat contrària de tenir experiència en l'administració règia amb anterioritat a encarregar-se de la principal clavaria. Es tracta de Joan Cavalleria, batlle de la vila de Besalú entorn a 1426, és a dir, força temps abans de ser

titularitat de la notaria reial de la ciutat i, alhora, senyor del castell de Púbol, vegeu: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vols. I (p. 74), II (p. 16-18, 255, 327, 329-330).

¹⁸¹⁹ Per tots dos exemples: TAULES 28, 29 i 30.

¹⁸²⁰ Quant al càrrec de diputat local i/o comissari del General: TAULA 33. Pel que fa a l'ofici de sots-veguer de Girona i, posteriorment, del Rosselló: TAULA 30; ACA, C, reg. 978, f. 84r-v, 1386/09/10.

¹⁸²¹ Pel que fa al càrrec de veguer i batlle de Vic: E. JUNYENT SUBIRÀ, *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vic...*, p. 55. Quant a la lloctinència del batlle general: AHG, Gi-08, vol. 9, s.f., 1424/04/25; AMGi, I.1.1., n. 53, f. 51r, 1437/01/01.

clavari de les imposicions l'any 1440¹⁸²². Al mateix temps, però, el propi Joan Cavalleria experimentà un ascens social considerable en poc temps i entre 1440 i 1443 (just quan actuà de clavari) fou designat oïdor de comptes de la Diputació del General, càrrec que segurament el facultà per accedir a la mà major i actuar de jurat per aquesta franja els anys 1444 i 1448¹⁸²³. Vist tot això, s'hauria de considerar la clavaria de la capital gironina com un bon lloc per guanyar prestigi davant d'una eventual carrera dins de l'administració reial o la del General i, al mateix temps, com un bon espai per a la formació de joves de famílies ja introduïdes a les files del funcionariat de la Corona¹⁸²⁴.

Si tornem a fixar la mirada en el municipi, hem d'insistir en la importància de les relacions dels tresorers en el pla personal i polític fent atenció a un últim aspecte. L'ofici de clavari de les imposicions comportava, tret de conjuntures puntuals, un gran control de les finances locals. Per això s'intueix fàcilment que es tractava d'un ofici propici perquè els principals interessats en el seu bon funcionament, o sigui els creditors més opulents de la hisenda local (en una proporció que caldrà valorar bé en un proper epígraf, els que potser també comptaven amb una major presència en els òrgans polítics) hi col·loquessin o promoguessin, per exemple, un parent d'una branca secundària que fos, al mateix temps, oncle, cosí o cunyat de diversos ciutadans influents. Pot adduir-se aquí el cas de Narcís Gornall que, a despit de pertànyer a una família puixant i amb un vast patrimoni sense ser-ne l'hereu principal i, en canvi, havent-se casat amb la filla d'un draper i dedicat al món del comerç, tenia entre els seus parents propers alguns dels principals censalers de les dècades de 1370 i 1380¹⁸²⁵. En aquest sentit documentem que el seu germà Francesc I Gornall i

¹⁸²² AHG, Gi-05, vol. 463, s.f., 1426/04/24. En aquest cas, a més, no hauríem de descartar que els vincles dels avantpassats de Joan Cavalleria, en especial el seu avi, l'apotecari Nicolau Cavalleria, amb les corts del Cerimoniós i del seu primogènit hi tinguessin algun paper: cap. 3.2.5.2.

¹⁸²³ I. SÁNCHEZ DE MOVELLÁN TORENT, *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya...*, p. 166; S. SOBREQÜÉS VIDAL, «Régimen municipal gerundense...», p. 229-230. Acabà sent assassinat, possiblement per raons polítiques, l'any 1453: *Id.*, p. 139. A propòsit de l'ascens social, podem assenyalar que, pels volts de 1427, quan maridà amb una filla del comerciant Joan I Anglès, ell mateix era denominat mercader i havia estat cònsol del consolat de mar de la ciutat de l'Onyar, però perdé aquesta qualificació en els anys posteriors, alhora que es tornà a casar en segones i terceres noces amb filles de juristes de la mà major: AHG, Gi-01, vol. 389, f. 126, 1421/10/29; AHG, Gi-05, vol. 463, s.f., 1427/12/26; AHG, Gi-07, vol. 90, s.f., 1434/02/08; AHG, Gi-01, vol. 426, s.f., 1445/01/21; GRÀFIC 11.

¹⁸²⁴ A propòsit de la sempre útil comparació amb la localitat occitana de Millau, en aquest punt cal assenyalar les notables diferències amb Girona, ja que allí no es detecten tresorers que fessin carrera en les corts de senyors de la regió o de l'estat de la Rouergue, en part, per circumstàncies intrínseques de la localitat: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 425 i 461.

¹⁸²⁵ Pel que fa al casament de Narcís Gornall amb la filla del draper Berenguer de Queixàs, a la seva participació en una societat per al mercadeig ja esmentada, en què també participaren prohoms destacats com Bernat Malarç i Francesc I Segurioles, així com al relleu de la xarxa de relacions que posa de manifest el seu

Bernat Malarç (també un possible familiar de qui, en tot cas, actuà de procurador per afers patrimonials de la família Sampsó i nomenà marmessor en el darrer testament citat) eren dels deus creditors que cobraven anualment una pensió de major quantitat de la universitat gironina l'any 1371, mentre que el seu nebot Francesc II Gornall (fill del Francesc esmentat) i la vídua de Francesc I Terrades, cosí seu, eren igualment dels de més pes quan es renegociaren títols de deute en el procés de sanejament de 1377 a 1380¹⁸²⁶.

En altres circumstàncies precises, les grans famílies arribaren a posar-se personalment al capdavant de l'administració financera. Interessos com els creats sobre els títols de deute d'una institució no eren interessos d'una única persona, sinó que aquests productes financers molt sovint es trobaven en la base de l'economia d'una família sencera, i fins i tot podien constituir el nexa d'unió de molts matrimonis (cap. 5.1.4.). I així l'entrada directa d'una nissaga de renom a la clavaria de les impositions es produí els exercicis de 1397 i de 1400, una etapa de col·lapse en el pagament del deute censal, quan un prohoms de la talla de Francesc II Santceloni, membre actiu de la mà major i descendent d'una família protegida per la casa reial, s'oferí als jurats per administrar la tresoreria sense percebre cap salari a canvi¹⁸²⁷. A més, coincidí que el propi Santceloni actuà d'administrador i dipositari (se l'anomenà sovint «canviador» a les fonts ateses aquestes funcions) en la campanya de recuperació de jurisdiccions reials alienades dins del bisbat de Girona duta a terme pels volts de 1400¹⁸²⁸. En definitiva, la clavaria dedicada a la gestió del deute a llarg termini era un lloc central i, en moments complicats, la seva importància es feia encara més evident.

darrer testament: AHG, Gi-01, vol. 190, f. 132r-134r, 1371/11/05; AHG, Gi-04, vol. 48, s.f., 1380/06/19; AHG, Gi-05, vol. 412, f. 14r-16v, 1384/10/28.

¹⁸²⁶ AMGi, I.3.3.1.2., llig. 1, reg. 2, f. 22r-62v, c. 1371; AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f. 12v-13r, 41r. Vegeu, així mateix: GRÀFIC 21.

¹⁸²⁷ Tal com ja hem explicat, Santceloni tan sols demanava a l'executiu que instessin les assignacions corresponents als creditors i perceptors de salaris ordinaris sobre els preus de les diverses impositions. I ell s'asseguraria que aquests mecanismes funcionessin. Santceloni reeixí en la seva proposta, encara que també s'havia ofert el mercader Pere II Tortosa (recordem les dificultats que tenim a l'hora d'identificar-lo de manera precisa) per exercir el càrrec a canvi de la retribució d'un únic marc de plata, qui sap si amb la intenció de representar famílies amb interessos distints als dels Santceloni: AMGi, I.1.1., n. 35, f. 12v-14r, 1400/01/13.

¹⁸²⁸ Concretament, d'acord amb les capitulacions signades el novembre de 1400 entre la corona, el capítol de la seu de Girona i el govern municipal d'aquesta ciutat, es pactà que per al finançament de les redempcions de les jurisdiccions reials alienades el doctor en lleis Guillem II Santmartí i Francesc II Santceloni oferirien un préstec de 55.000 s. i que, alhora, aquest segon homologaria una taula de canvi amb 3.000 marcs que es dedicaria exclusivament a aquell procés («algunes dites no puxa fer axí com a cambiador ne reeba algun depòsit o fer altres actes ne ésser cambiador sinó aytant com serà necessari perlo fet de les dites lluçions e reempçons») i on les comunitats locals ingressarien les quantitats corresponents per a la recompra de la jurisdicció: Ll. Verd, doc. 349 (1400/10/26), M. T. FERRER MALLOL, «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs.», p. 392 (aquesta darrera autora esmenta i comenta un possible versió una mica posterior de les

En síntesi, l'anàlisi dels 27 individus que foren clavaris de les imposicions a la ciutat de Girona entre 1355 i 1443 ens permeten extreure diverses conclusions. En primer lloc, comprovem que, en la majoria de casos, estem davant de membres de l'estament mitjà de la ciutat i, en un segon terme, del menor. Així mateix, podem corroborar les característiques comunes més o menys previsibles de l'habilitat en el maneig de diners, el coneixement dels mercats i, en especial, la inserció en les xarxes comercials i financeres de cada moment, en el sentit que posaven al servei de les finances públiques estructures de negoci, circuits i informació de gran utilitat.

Això no obstant, els resultats obtinguts ens adverteixen de la necessitat de contemplar la diversitat de perfils i trajectòries més enllà dels trets esmentats, sobretot si tenim en compte les etapes canviants per les quals passà la hisenda local de Girona en un període de temps relativament llarg. Dificultats financeres o interessos creats ens indueixen a destacar altres vessants de les figures d'aquests clavaris com serien els respectius vincles familiars o contactes d'índole diversa. En totes les magistratures vinculades al consell amb un àmbit específic de competències ja vèiem que, en paral·lel a d'altres circumstàncies com la voluntat de "fer currículum", podien esdevenir una plataforma des d'on controlar determinats interessos. I, és clar, el càrrec de clavarí de les imposicions no n'era una excepció, de forma que en distintes etapes captà l'atenció de la cort reial o de famílies poderoses que intentaven situar-hi gent afina. A més, en situacions d'urgència, algunes grans nissagues no renunciaren a ocupar el càrrec personalment.

En aquest sentit, doncs, la identitat dels successius tesorers de la caixa més important del municipi no dependria sempre tan sols d'una selecció entre els més qualificats i reputats, sinó també d'altres maniobres polítiques i de canvis en les relacions de poder. Això darrer posa sobre la taula un element que anirem retrobant en la prosopografia de gestors financers de la ciutat de Girona (i que, fins a cert punt, deuria ser extrapolable a altres poblacions de la mateixa àrea i període): la importància de conceptes com el de capital

capitulacions citades i que data del 6 de novembre). Així les coses, des de principis de 1401, documentem força vegades Francesc II Santceloni com a col·lector i receptor de la pecúnia derivada de les redempcions cobrant diverses pagues dels representants de les universitats: AHG, Gi-01, vol. 261, f. 66v, 1401/01/27. Algunes actes l'arriben a denominar «campso» o «tenens tabulam seu depositarius peccuniarum», és a dir, titular de la taula de canvi que tan sols es crea esporàdicament per aquella campanya: AHG, Gi-06, vol. 93, f. 28v, 1401/02/28; AHG, Gi-09, vol. 31, f. 3v, 1401/05/30; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 14, manual ordinari de P. Pinós, s.f., 1402/07/24. Per més detalls del procés: M. T. FERRER I MALLOL, «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs.», p. 351-491.

relacional a l'hora de comprendre el paper exercit per certs individus no excessivament rics o poderosos en posicions compromeses de l'administració local.

4.2. Els clavaris dels jurats: una responsabilitat afegida dins de l'executiu

Podem continuar examinant-ho a propòsit de la clavaria que, entre 1360 i 1385, quallà en paral·lel a la dedicada al deute censal i que, d'acord amb la descripció feta (cap. 2.2.2.), suposava en certa manera la consolidació de la caixa que des d'antic estava sota control de l'executiu municipal. Aquesta consolidació, en qualsevol cas, es produí en el marc d'un nou model d'erari local que implicà que la clavaria lligada als jurats, en comparació amb l'anomenada de les imposicions, quedés força minvada en els seus ingressos i despeses¹⁸²⁹. Com també hem vist, regí la tresoreria que ara ens ocupa un dels sis membres de l'executiu, de manera que qui ocupà el càrrec denominat clavari dels jurats hi arribà com a resultat dels mecanismes electorals previstos per a la constitució de la cúpula del govern del municipi. Així les coses, en analitzar els qui administraren la clavaria dels jurats sempre ens trobarem amb individus que, almenys en l'exercici corresponent, havien estat escollits per a la principal magistratura a nivell local.

Més enllà d'aquestes circumstàncies generals i tot reprenent el que hem esbossat en cloure la descripció de l'ofici, ens plantegem els interrogants següents entorn a la figura del clavari dels jurats. En essència, ens preguntem si existien trets diferencials entre els jurats que gestionaren la caixa assignada a la juraderia respecte dels seus col·legues, cosa que faria pensar que en la configuració de l'executiu ja es preveia qui seria aquest gestor. I alhora ens interessaria veure si, en la línia del que hem observat per altres càrrecs, s'entreveuen interessos previs o expectatives que impulsin a assumir la responsabilitat de gestionar el rèdit de les talles i altres fonts fiscals (sempre de poc valor al costat de les imposicions) per pagar conceptes varis. Finalment, examinarem si es detecta una incidència especial de l'exercici en les trajectòries personals dels implicats.

De cara a intentar veure tot això, doncs, torna a resultar essencial la **reconstrucció** de la nòmina de gironins que actuaren de clavaris dels jurats durant el període que estudiem. Per coherència amb el lapse seleccionat en examinar els qui foren investits edils, ens cenyirem als exercicis compresos entre 1345 i 1436, per bé que amb posterioritat a aquesta etapa,

¹⁸²⁹ Vegeu TAULA 24.2.

més enllà de les modificacions introduïdes en els procediments de constitució de l'executiu i de la resta de magistratures, no es registra cap canvi en el procés de selecció del qui s'ocuparia de la clavaria específica del col·legi de jurats. D'altra banda, igual que en els clavaris de les impositions, les fonts documentals són generoses amb vista a identificar els successius tesorers integrats a la juraderia, de manera que la combinació de les actes de nomenament i de liquidació de comptes amb referències més esparses a les retribucions que els corresponien i, en última instància, amb els diversos registres específics d'èpoques i llibres comptables per a l'audició conservats permet una restitució completa de la llista, amb l'única excepció de l'any 1415.

De fet, el problema principal amb què ens trobem apareix per una altra banda: és conseqüència de les **contínues variacions** ja detallades a propòsit de la forma com s'estructurava la hisenda local gironina entre aproximadament 1355 i 1385, atès que impliquen, durant bastants exercicis d'aquesta etapa, l'absència d'oficials que puguem considerar autèntics clavaris dels jurats (cap. 2.2.2.). A grans trets, recordem que des d'inicis de la dècada de 1340 documentem esporàdicament gestors d'exaccions aliens al col·legi de jurats, tot i que no és fins l'any 1355 que s'entreu una audició per separat d'uns comptes específics dels jurats i un altres regits per un individu que no és membre de l'executiu. A partir d'aquest últim any i 1385 començà a consolidar-se la figura del clavari de les impositions i, en contraposició, la del tinent de comptes dels jurats, és a dir, la d'un regidor que s'ocupava personalment de la tresoreria associada a la cúpula del govern; però es tracta d'un procés amb avenços i retrocessos constants. En conseqüència, no és fins a partir de 1385 que quallà definitivament el perfil de clavari dels jurats que trobem igual a la fi del període estudiat.

Així les coses, amb anterioritat a 1385, només podem tenir en compte per a l'anàlisi el mercader Joan Cervià (co-clavari amb Ramon I Medir l'any 1355) i, també abans que s'establís definitivament una distinció entre la clavaria de les impositions i la dels jurats, altres que van apareixent amb certa intermitència els anys 1360 (el draper Bernat I Ferrer), 1364 (el mercader Guillem Hospital), 1365 (el mercader Bartomeu Benet) i 1366 (el mercader Bernat Vilar). Durant aquest període, però, se'n documenten alguns més, per bé que amb el detall significatiu que no formaven part de l'executiu, els anys 1368 (el mercader Ramon II Provençal) i 1371 (el patrici Francesc Gornall). A la pràctica, no s'apunta una tendència clara cap a la consolidació del càrrec fins a la segona meitat de la dècada del 1370 amb el baster Guillem Dolcet (any 1375), el mercer Pere II Closella (1376) i el ja citat

Ramon I Medir (1377), i, posteriorment, amb el patrici Narcís Gornall (1380), el cuireter Guillem Bernat Beuda (1382) i el sabater Pere Romeu (1384) (TAULA 41).

Així mateix, cal tenir present dues circumstàncies addicionals que alteren la mostra en el darrer tram investigat. Com ja hem comentat, es tracta, d'una banda, del fet que entre 1420 i 1423 es perpetuà una mateixa persona com a clavari, el botiguer Pere Berenguer Joan Moles, que, a la pràctica, només pertanyé a l'executiu en aquest últim curs, i, de l'altra, de la comanda conjunta de la clavaria dels jurats i la de les impositcions a l'especier Miquel II Vilar entre 1428 i 1438 convertint-se també, per tant, en un tresorer extern a les successives juraderies (TAULA 43).

Tots els exemples a què acabem de fer referència ja assenyalen la relativa diversitat de perfils dels qui exerciren de clavaris dels jurats. D'aquí, doncs, que, a continuació, sistematitzarem el conjunt de la mostra atenent als trets que acostumem a considerar: la mà o segment polític a què estaven adscrits i la seva professió, al mateix temps que observarem i quantificarem els casos de reiteració. A propòsit de les **mans**, observarem el conjunt de clavaris dels jurats des de dues òptiques distintes (TAULA 71).

En primer lloc, si sumem els 11 clavaris o tinentes dels comptes dels jurats d'exercicis anteriors a 1385 que formaven part de l'executiu (i així deixant de banda els de 1368 i 1371, en què els respectius tresorers sabem que no eren regidors) als 38 que exerciren des d'aleshores fins a 1436 (igualmente descartades les administracions singulars de Moles i Vilar), veiem que en 6 casos el clavari dels jurats era un dels dos representants de la mà major (12,24 %), en 20 dels de la mà mitjana (40,82 %) i en 23 dels de la mà menor (46,94 %). Per tal de tenir en compte els casos de repetició o perpetuació que es produïren entre 1385 i 1445 (abans d'aquest primer any la discontinuïtat alteraria massa el càlcul) i, així doncs, comptabilitzar el percentatge per mans projectat en el temps, cenyim-nos a la pertinença del qui exercí de clavari en tots els anys compresos en el lapse esmentat. Incloent també les substitucions que tingueren lloc durant les legislatures de 1390 i 1393, així com el buit de 1415, això suposa considerar 54 administracions distintes. I en resulten els percentatges següents: 11,11 % per la mà major, 42,59% per la mitjana i 46,3 per la menor. En definitiva, la preponderància dels dos estaments inferiors sembla clara des de qualsevol dels punts de vista, a la vegada que s'imposa lleugerament la mà menor.

Quant als pocs que pertanyien a la mà major, ens referim concretament a Pere I Terrades (1397 i 1427), Ramon Caselles (1407), Pere III Desvern (1417), Jaume Avellaneda (1424) i Pere Guillem II Sunyer (1426), tots ells patricis, a més del cas una mica particular de

Ramon Caselles que, a despit de ser fill d'un jurista de l'estrat superior de la ciutat, segurament estigué actiu en el món del comerç¹⁸³⁰. Val a dir, alhora, que en especial Pere I Terrades i Jaume Avellaneda, així com en menor mesura Pere III Desvern, tingueren força protagonisme en l'organigrama municipal ultra la posició que ara estudiem, ja que es troben entre els prohoms més recurrents al consell i a l'executiu o ocupant altres magistratures menors com la de sobreposat o mostassaf, a més d'actuar sovint d'electors¹⁸³¹.

Pel que fa als que integraven la dupla de la mà mitjana en l'executiu, tots els 20 que documentem eren mercaders, com ja hem vist, el perfil hegemònic dels membres d'aquest estament, comptant que els llicenciats en lleis o notaris representaven una proporció força menor fins l'any 1400 i que esdevingué gairebé irrisòria entrat el segle XV. Així, després del canviador Ramon I Medir l'any 1377, regiren la clavaria dels jurats comerciants de certa envergadura com eren Bonanat I Cerir, Narcís Albert (que repetí en dues legislatures: 1388 i 1400), Bernat Vives, Bernat Llémena, Guillem II Bell-lloc, Nicolau Vilar, Nicolau Puig, Lluís Tord (1411 i 1412), Pere Berenguer Joan Moles (1414 i el trienni 1420-1423 que ho féu sense ser jurat), Antoni Roca (en dues ocasions: 1418 i 1425) i Antoni Portell, al marge dels casos més heterogenis de Joan Vinyoles, Joan Marcó i Pere II Castell (amb dos exercicis: els anys 1394 i 1413)¹⁸³².

Finalment, respecte dels clavaris dels jurats que formaven part de la mà menor, com hem vist, els més nombrosos en el global (23 de 49), exerciren d'entrada el càrrec els mercaders

¹⁸³⁰ Pel que fa a la professió del progenitor, Galceran Caselles: AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1384/08/26. Quant a l'activitat mercantil de Ramon: AHG, Gi-06, vol. 93, f. 124r, 1401/10/10; AHG, Gi-10, vol. 7, s.f., 1402/11/06; AHG, Gi-10, vol. 46, s.f., 1403/06/09; AHG, Gi-10, vol. 52, s.f., 1408/02/15. Sabem, de fet, que Ramon Caselles tenia un germà anomenat Bernat mercader come ell, però domiciliat a Barcelona i en alguna ocasió li féu d'enllaç a la ciutat de l'Onyar per captar i administrar comandes de productes gironins expedits amb naus barcelonines: AHG, Gi-06, vol. 90, f. 136v, 1400/07/14. També degué afavorir els seus afers mercantils l'aliança de Caselles amb els Anglès, com ja hem vist, saga en auge en el panorama comercial gironí de principis del quatre-cents, sent cunyat de Joan I, Jaume i Nicolau Anglès: AHG, Gi-05, vol. 441, s.f., 1394/11/03. En paral·lel a aquesta faceta, Ramon també heretà del pare possessions fundiàries, en especial una *domus* amb diverses pertinences annexes al lloc de Montcau, als peus de la muntanya de Rocacorba: AHG, Gi-10, vol. 45, f. 3r-4r, 1401/06/06.

¹⁸³¹ Per Terrades vegeu TAULA 64. Quant a Avellaneda: TAULES 56, 36, 37.

¹⁸³² A propòsit de Joan Vinyoles ja hem dit que no tenia dedicació professional concreta, malgrat que el seu pare havia estat jurista, i que, ultra això, estava estretament vinculat al patrimoni regi a l'àrea gironina. Quant a Marcó, hem comentat els seus lligams amb la influent saga dels Sunyer. I podem afegir-hi ara que, a despit de certa vinculació amb el món del comerç, no tenim indicis que fos un mercader realment actiu per contrast amb el seu pare, Jaume I Marcó: AHG, Gi-05, vol. 139, f. 108v-109r, 1352/01/27. Pot constatar-se un procés similar per Pere II Castell. Tot i que seguí formant part de la mà mitjana, el seu avi, Pere I Castell, havia estat un home de lleis i el seu progenitor, Guillem I Castell, mercader, però l'individu que ens ocupa no se sap que tingués cap professió específica, cosa que ens portaria a considerar-lo un nouvingut a les files del patriciat local.

Joan Cervià, Bernat I Ferrer, Guillem Hospital, Bartomeu Benet i Bernat Vilar. Una vegada, però, superada l'etapa en què la menestralia no tenia accés a l'executiu, és a dir, a partir de la segona meitat dels anys 1360, hi trobem oficis diversos com el de baster (Guillem Dolcet), el de paraire (Guillem Devesa i Joan Jonquera), el de sastre (Andreu Figuera), el de capeller (Bernat I Ricard), el de mercer (Pere II Closella i Jaume Eimeric), el de sabater (Pere Romeu), el de cuireter (Guillem Bernat Beuda), el d'albadiner (Pere Serra i Jaume Aulina –evolució cap a l'etiqueta de mercader) i el de blanquer (Arnau II Ramada), encara que els tres darrers sovint també són considerats mercaders i, en efecte, semblen ja lluny d'una dedicació quotidiana al treball manual de la pell¹⁸³³. També apareixen d'altres ocupacions vinculades a l'estament anomenat dels artistes en ciutats com Barcelona, o sigui els apotecaris Berenguer Arloví i Joan Ribot, el notari Guillem Banyils i els escrivans Narcís Portell i Jaume I Gironella.

Si ens fixem en el **ventall d'ocupacions** que cobreix el conjunt d'individus que actuaven de clavaris dels jurats, destaca l'abundància de perfils avesats al món del comerç o, com a mínim, a la gestió d'un negoci o obrador menestral¹⁸³⁴. Així mateix, com hem vist, destaca el nombre escàs de membres de la mà major sense dedicació professional, una circumstància que no hauríem de descartar que s'expliqués en part pels pocs imputs en termes honorífics que aportava a un prohoms consolidat el maneig de diners per causes poc transcendents i, en contrapartida, el llast que podia suposar¹⁸³⁵. En qualsevol cas, el nivell d'excel·lència en competències financeres entre els clavaris dels jurats no és tan marcat com constatarem en els encarregats de la clavaria de les imposicions. I això deu tenir a veure amb el fet que el mètode d'elecció del tresorer de la hisenda sota control de la juraderia era força diferent de l'emprat per seleccionar l'administrador de la clavaria del deute censal, en

¹⁸³³ Tenint en compte que el cas d'Arnau II Ramada ja ha estat comentat, vegeu, a propòsit de l'activitat comercial de Pere Serra en el mercat de productes tèxtils (cap. 5.2.2.) o la de Jaume Aulina en el mateix àmbit: AHG, Gi-11, vol. 4, s.f., 1380/11/20; AHG, Gi-10, vol. 45, s.f., 1402/01/31.

¹⁸³⁴ Entre d'altres exemples de la comptabilitat generada per qualsevol establiment o obrador: Carles VELA AULESA, *L'obrador d'un apotecari medieval segons el llibre de comptes de Francesc ses Canes (Barcelona, 1378-1381)*, Barcelona: CSIC-IMF, 2010; Juanjo CÁCERES NEVOT, «El llibre de comptes de Guillem Fagaló, paraire. Un testimoni de la comptabilitat dels menestrals barcelonins en el segle XIV», a *El món urbà a la Corona d'Aragó...*, vol. I, p. 291-300.

¹⁸³⁵ Sobre la importància de valors com la reputació i la fama en l'administració de cabals públics, vegeu, entre d'altres treballs del mateix autor: Giacomo TODESCHINI, «La reputazione economica come fattore di cittadinanza nell'Italia dei secoli XIV-XV», a Isa LORI SANFILIPPO i Antonio RIGON (eds.), *Fama e pubblica vox nel Medioevo*, Atti del convegno di studio svoltosi in occasione della XXI edizione del Premio internazionale Ascoli Piceno, 3-5 dicembre 2009, Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 2011, p. 103-118.

la mesura que s'havia de trobar un responsable entre un equip de jurats prèviament constituït segons els procediments polítics del dia de ninou.

Les **repeticions** en la tasca que ens ocupa condueixen a una deducció similar. Atès que la renovació anual obligatòria del col·legi de jurats impossibilitava qualsevol forma de perpetuació, constatem que una única persona assumí la mateixa funció, com a màxim, en quatre legislatures. Es tracta del cas excepcional del sastre d'Andreu Figuera. Pel que fa a la resta que repetiren, els patricis Pere I Terrades i Pere II Castell, els mercaders Narcís Albert, Lluís Tord i Antoni Roca, només ho foren en dos moments diferents. Val a dir, a més, que dos d'ells, Andreu Figuera i Pere I Terrades esdevingueren jurats en força més legislatures de la mitjana, en concret 6 i 4 respectivament, cosa que degué afavorir que repetissin en la tasca (TAULA 64). De fet, la coincidència que alguns dels clavaris dels jurats fossin justament gironins que accediren amb relativa freqüència a l'executiu (basant-nos en el tall habitual d'un mínim de tres legislatures) la veiem en uns quants casos més: Ramon I Medir, Bonanat I Cerir, Nicolau Puig, Pere Berenguer Joan Moles, Joan Marcó, Guillem Hospital, Guillem Bernat Beuda i Jaume I Gironella (TAULA 64). En perspectiva, però, es tracta d'un tret compartit per només una quarta part dels casos i, per tant, no es pot considerar que els successius col·legis de jurats reservessin sempre la supervisió de la caixa assignada als més habituals a la cúpula del govern municipal.

Des del punt de vista invers, tampoc sembla que entre els que foren designats algun cop clavaris dels jurats els que tendiren a freqüentar l'executiu assumissin la gestió en totes i cadascuna de les legislatures que foren investits jurats. I, en aquest sentit, només hauríem de ressaltar el ja destacat Andreu Figuera, que fou clavari totes quatre vegades que resultà elegit regidor (els exercicis de 1391, 1392-93, 1396 i 1401/06-12), segons tornarem a insistir, i, més lleugerament, el botiguer Pere Berenguer Joan Moles, que ho fou dues de les quatre, al marge de la regència del trienni 1420-1422 sense integrar menestrant la juraderia¹⁸³⁶. Tot i no formar part dels edils més assidus, també convindria fer esment del mercader Lluís Tord, que ho fou en una de les dues ocasions que sortí elegit jurat (tenint en compte la perpetuació dels magistrats del bienni 1411-1412) i, en especial, del draper Antoni Roca, que en els dos únics exercicis que l'elegiren com a jurat (en concret els anys 1418 i 1425) fou, alhora, ambdós cops clavari de l'executiu¹⁸³⁷.

¹⁸³⁶ Vegeu sobre Pere Berenguer Joan Moles: cap. 3.2.5.2.

¹⁸³⁷ Val a dir que Antoni Roca era fill de l'apotecari Bartomeu Roca de la vila de Banyoles i, un temps després de la mort del seu progenitor i havent acumulat certa expertesa en el sector draper d'aquesta població, sembla

Un altre àmbit de coincidències per explorar correspon als que actuaren de clavaris de les imposicions i, en un moment o l'altre que formaren part de la juraderia, també de tresorer d'aquest òrgan. Així, només trobem que ocupessin ambdós oficis el canviador Ramon I Medir i els mercaders Bonanat I Cerir, Joan Marcó, Lluís Tord, a més de l'escrivà Jaume I Gironella (TAULA 68). Estaríem, doncs, davant d'un 12% del col·lectiu total de clavaris dels jurats identificats i, comptabilitzat des del punt de vista del global dels clavaris de les imposicions, del 22%. En altres mots, les persones que estigueren al capdavant de totes dues administracions dins del conjunt de tresorers no representen cap majoria significativa. Això no obstant, cal destacar que tots els clavaris dels jurats esmentats foren abans clavaris de les imposicions en almenys una ocasió que no pas clavaris de l'executiu, independentment de la possibilitat que hi haguessin ingressat en alguna legislatura amb anterioritat, ja que, com hem vist, la gestió de la clavaria dedicada al pagament dels interessos del deute no constituí mai una condició *sine qua non* per l'ascens a l'òrgan rector del municipi.

Comptat i debatut, en el disseny dels equips de jurats que anualment havien de liderar l'administració municipal no s'entreveu cap preocupació especial per incloure-hi un ciutadà amb una preparació o unes facultats específiques (demostrades, per exemple, amb l'ocupació d'altres càrrecs de gestió financera en la hisenda municipal) de cara a administrar la caixa sota supervisió directa dels regidors. Això seria, com a mínim, la dinàmica general. Podem baixar ara a analitzar casos individuals per veure si hi ha aspectes del seu rerefons personal que convertiren, per les raons que fos, algú nomenat membre del col·legi dels jurats en especialment idoni per gestionar-ne la tresoreria. Així, en la línia del que apuntàvem, voldríem veure si hi ha relacions entre els que ocuparen el càrrec de clavaris de jurats amb les dues principals fonts d'ingressos que es controlaven des d'aquesta tresoreria, les talles i els drets de barres.

Quant a les **derrames**, cal recordar, d'entrada, que l'etapa estudiada en què s'aplicaren amb més freqüència foren les dècades de 1370, 1380, 1390 i 1400, d'aquí, doncs, que pràcticament cenyim l'anàlisi de la qüestió a aquesta època. Tal com hem desgranat, en el procés de disseny i recaptació d'una talla hi intervenien dues figures principals: els

que s'instal·là a la capital gironina: AHG, Gi-10, vol. 39, f. 25r-26r, 1398/01/15. Una vegada allí, participà amb parents polítics en una societat mercantil especialitzada en productes tèxtils i alhora consolidà la seva posició dins de la societat de Girona exercint diversos càrrecs com el de sobreposat de les obres l'any 1410 i, havent estat jurat en dues ocasions, el d'auditor de comptes (1427), en paral·lel al de cònsol de l'Hospital Nou (1426-1427): AHG, Gi-06, vol. 118, s.f., 1408/07/10; AHG, Gi-07, vol. 89, s.f., 1432/07/03; TAULES 37, 44, 39.

ordenadors o taxadors dels valors imposats a cada contribuent i els recaptadors de les quantitats establertes. I en aquest sentit veiem que, efectivament, molts dels que foren clavaris dels jurats en l'etapa esmentada en un moment o l'altre també participaren en la configuració o la col·lecta d'una derrama a la ciutat.

Un dels que tingué un paper més destacat en aquesta faceta fou el sastre Andreu Figuera, justament el que hem vist que actuà més vegades de clavari dels jurats al llarg del període estudiat i en totes les quatre legislatures que accedí a l'executiu¹⁸³⁸. La seva primera relació formal amb l'administració financera local coincidí amb la tasca de tallador que assumí el novembre de 1391, juntament amb altres dos representants de la mà menor i sis més de les mans restants, en una derrama destinada a sufragar deutes vinculats a l'obra de les muralles i altres pagues pendents a particulars. Després d'haver estat jurat i tresorer de l'executiu en un exercici comprès entre els anys naturals de 1392 i 1393, tornà a actuar d'adjunt, en una comissió que havia de donar consell als regidors per a la fixació dels valors d'una talla que pretenia completar un préstec forçós impulsat mesos abans de resultes de la demanda d'un maridatge. I, havent estat designat altre cop magistrat i clavari dels jurats l'any 1396, repetí com a ordenador d'una nova talla aprovada a finals de 1399 i com a adjunt de l'executiu pel mateix motiu l'any immediatament següent¹⁸³⁹.

En paral·lel a aquest paper, tingué força protagonisme en les protestes contra la política fiscal del consistori previs als aldarulls de l'estiu de 1391, episodi en què tampoc restà al marge. En aquesta línia, sabem que en les assemblees d'aquell període es mostrà partidari de la moderació de les figures impositives sobre el consum i la comercialització i defensà, en canvi, les talles proporcionals a la riquesa; d'aquí que la seva implicació amb les que

¹⁸³⁸ Val a dir que el seu ofici de sastre devia tenir molt a veure amb la xarxa consolidada de contactes que es dedueix de la seva continuïtat com a menestral gestor de la clavaria dels jurats. D'acord amb exemples que reprendrem més endavant (vegeu cap. 5.1.4.), comptava entre els seus clients amb molts prohoms de la ciutat amb qui pactava formes de pagament diferit vinculades al fisc municipal com ara la cessió de pagues anuals de pensions de rendes cobrades de la ciutat per aquests clients i que segur que contribuïen a reforçar els lligams de Figuera tant amb els sectors benestants com, alhora, amb l'erari local.

¹⁸³⁹ Vegeu TAULES 64 i 45. En el seu clàssic estudi sobre els fets de 1391, J. Riera documenta Andreu Figuera (que qualifica de membre d'una presumpta oposició municipal) en una comissió nomenada el 12 d'agost per deliberar sobre les mesures que calia prendre per defensar la comunitat jueva dels atacs soferts el dia anterior. També el registra en la sessió del consell del mes de novembre del mateix any que citem en la propera nota: J. RIERA SANS, *Els avalots del 1391...*, p. 124, 154. Podem afegir-hi, gràcies a una referència posterior, que el sastre que ens ocupa col·laborà molt directament en la protecció dels jueus, ja que recollí a casa seva, per mandat de la cort reial («de mandato curie»), mobles d'alguns membres de l'aljama durant la nit posterior a la «destructionem» del call: AHG, Gi-05, vol. 434, f. 54r, 1391/12/22.

s'acabaren aprovant no degué ser casual¹⁸⁴⁰. I és que, en general, fou un dels menestrals més actius en la vida política municipal en el tombant del tres-cents al quatre-cents¹⁸⁴¹.

El vincle amb la configuració i la col·lecta de talles també es detecta en dos altres tesorers d'aquesta època: el mercader Bonanat I Cerir i el mercader de pells Arnau II Ramada¹⁸⁴². Pel que fa al primer, segons ja hem explicat, destacà, a banda de formar part de l'executiu en tres legislatures i d'actuar de clavari dels jurats en una d'aquestes (la compresa entre 1386 i 1388), per exercir de clavari de les imposicions entre 1381 i 1383 i 1391 i 1392. I, així, en aquests darrers anys fou ordenador per la mà mitjana de la talla en què també participà Andreu Figuera, en una altra repartida durant el bienni 1392-1393 i una de 1399¹⁸⁴³.

Arnau II Ramada, al seu torn, a part de ser jurat i assumir la clavaria de l'executiu en una part de l'any natural de 1390, no ocupà d'altres oficis, però participà en la taxació de les dues primeres talles en què també participà Cerir, la de 1390 i la de 1392-1393. Encara que aquesta circumstància no necessàriament hagués d'explicar la gestió de la tresoreria

¹⁸⁴⁰ Quant a una de les primeres intervencions al consell que en documentem en què, juntament amb un altre menestral, reclamava que, en cas d'aplicar-se una derrama, fos a «sou i a lliura»: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 21r-24r, 1391/06/28. Sabem, al mateix temps, que Andreu Figuera es trobava entre els acusats per certs sectors del consell d'haver demanat de forma violenta la revocació de les imposicions i que posteriorment negaven haver actuat així ni haver defensat tal mesura, sinó només una revisió de les tarifes, que consideraven excessives. I en realitat, com hem vist, formà part de la comissió amb altres representants de la mà menor i la resta de mans que impulsà una rebaixa de les tarifes de les imposicions i el repartiment simultani d'una talla: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 33r-35v (1391/10/10), 42v-46r (1391/11/15). Val a dir que, a finals de 1393, tornà a participar en una comissió assessora dels jurats per revisar els períodes de cobrament i les taxes d'algunes imposicions, una qüestió a què, amb altres conciutadans, dedicà molts esforços: AMGi, I.1.1., n. 28, f. 20v-22r, 1393/12/20. Tant és així que l'any 1396 fou l'encarregat d'anar a la ciutat de Barcelona per aconseguir una còpia de les tabes de les imposicions que s'hi aplicaven: AMGi, I.1.1., n. 32, f. 56r-v, 1396/12/23. L'any 1399, per contra, es mostrà com el portaveu del sector del consell que s'oposava al repartiment d'una talla si abans no es prenen mesures per evitar els casos massa freqüents d'exempció i s'obligava a acreditar correctament aquesta condició, alhora que no s'exigien totes les restes pendents de preus d'imposicions: AMGi, I.1.1., n. 34, f. 32v-33r, 1399/03/07.

¹⁸⁴¹ L'any 1394 integrà una comissió assessora que tenia com a objectiu principal estudiar possibles llucions de violaris i censals prestats per la ciutat: AMGi, I.1.1., n. 29, f. 28r-30r, 1394/01/15. De fet, al llarg d'aquest darrer any repetí molt sovint com a membre d'aquests col·lectius de consellers que secundaven les decisions de l'executiu en terrenys diversos, fins i tot en la defensa davant del rei del privilegi concedit per Joan I l'any 1389 sobre el paper de les corporacions d'ofici en la proposta de candidats per la franja del consell reservada a l'estament inferior: AMGi, I.1.1., n. 29, f. 46v-48v (1394/03/23), 53r-54v (1394/11/22); AMGi, I.1.1., n. 31, f. 6v-7r, 1394/12/03.

¹⁸⁴² Com ja hem anotat, el pare d'Arnau II Ramada, Arnau I Ramada, va ser identificat indistintament com a mercader o blanquer. Tot i això, l'individu que ara ens ocupa tingué encara un perfil comercial més marcat, alhora que estava ben introduït en xarxes de mercaders a cavall de Sant Feliu de Guíxols i Barcelona com els Guic (de fet, maridà amb una filla de Guillem II Guic): AHG, Gi-05, vol. 391, s.f., 1388/07/14; AHG, Gi-05, vol. 391, s.f., 1388/07/01. El seu fill homònim, Arnau III Ramada, seguint el fil dels negocis dels seus avantpassats en el ram de la pell, s'instal·là finalment a la ciutat de València: AHG, Gi-10, vol. 61, s.f., 1414/02/01.

¹⁸⁴³ Vegeu TAULA 64.

vinculada al col·legi de jurats per part de Cerir i Ramada, tots dos compartien un tret que segurament té incidència en el seu paper actiu en talles lligades a l'emmurallament: l'un i l'altre eren, respectivament, veïns del burg de Sant Feliu i del de Sant Pere de Galligants, com hem vist, l'escenari on es concentraren els majors esforços humans i materials en el tombant dels 1380 als 1390 coincidint amb l'entrada de tropes armanyaques de 1389, un procés, d'altra banda, ple de contradiccions¹⁸⁴⁴. Lligat a això darrer, no ha d'estranyar-nos que tots dos s'acabessin veient implicats (si bé amb sort distinta) en els conflictes d'ordre divers d'aquests anys que tingueren com a punt culminant l'assalt al call jueu¹⁸⁴⁵.

Es podrien considerar molts altres clavaris dels jurats amb experiència prèvia o dedicació posterior en la recaptació d'impostos directes. Citem-ne uns quants més, començant per un que, com Cerir, a més de tresorer de l'executiu, també fou clavari de les imposicions, Joan Marcó. Exercí de clavari dels jurats l'any 1392, però abans havia estat llevador d'una talla l'any 1389 i ho tornà a ser l'any 1403¹⁸⁴⁶. Un altre seria el cuireter (a la pràctica comerciant) Guillem Bernat Beuda. Al marge d'accedir a l'executiu en quatre cursos distints i de ser auditor de comptes en dos altres exercicis, actuà d'ordenador d'un préstec forçós de

¹⁸⁴⁴ Quant a la residència, d'ambdós, és a dir, de Cerir al pla de davant de l'església de Sant Feliu i la de Ramada al dit planiol de Sant Pere, a l'oest del cenobi benedictí: AMGi, Talles, RG 26638, f. 10v, 16v, 1390. Recordem, d'entrada, que l'encerclament complet del burg de Sant Feliu s'inicià a partir de 1375, mentre que les muralles del de Sant Pere tres anys més tard, però a l'alçada de 1390 encara hi havia molts trams pendents, com a conseqüència en gran part de les dificultats per definir la forma de finançar-ne els costos. Encara que, segons indicàvem, l'anàlisi oferta en aquest treball sobre les fases d'ampliació del recinte defensiu de Girona no inclou un assumpte de gran importància per entendre la conflictivitat social a la ciutat en aquests anys com són les disputes per assegurar fons per a les obres dels burgs, podem apuntar el següent. Justament en la derrama en què Cerir i Ramada formaren part de la comissió de taxació estaven en joc diverses indemnitzacions a particulars per habitatges afectats per les obres a les muralles dels burgs que ens ocupen i els jornals de molta gent que hi havia treballat, a més de préstecs i deute contrets col·lectivament pel conjunt de residents dels barris i que, en primera instància, no es garantiren amb l'aparell fiscal del municipi. En aquest sentit, cal destacar que precisament Cerir i Ramada, l'any 1389, havien estat elegits pels jurat i el consell de la ciutat per gestionar 400 florins aportats pels veïns dels burgs de Sant Feliu i Sant Pere i invertits en els recintes que els havien de protegir: AMGi, I.1.1., n. 18, f. 81v, 1389/06/11.

¹⁸⁴⁵ Arnau II Ramada, malgrat (o potser de resultes de) la seva gestió com a membre de l'executiu i tresorer a finals de 1390, va ser inclòs en l'extensa llista de menestrals inculpats de resistència al veguer l'abril de 1391 i, temps després, entre els acusats de perpetrar l'assalt a l'aljama. Bonanat I Cerir, en canvi, formà part de la comissió per custodiar els jueus durant l'agost de 1391. Per tot això: J. RIERA SANS, «Els avalots del 1391...», p. 152-156. C. Guilleré considera, en base al treball de J. Riera i uns pocs documents complementaris, que Ramada era un autèntic líder («un cap carismàtic») d'una presumpta oposició, secundat per altres inculpats en les investigacions dels comissaris reials que havien exercit el càrrec de jurat en anys anteriors, com ara l'apotecari Narcís Casesnoves: C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV...*, vol. II, p. 295-301. El cert és, tanmateix, que, abans de donar validesa a certes interpretacions, faria falta una anàlisi atenta de tot el conjunt d'actors implicats i de les nombroses fissures de conflicte entreligades durant aquesta conjuntura, a més de les tensions internes de l'aljama o de les disputes en matèria fiscal ja posades en relleu pels autors que acabem de citar.

¹⁸⁴⁶ Vegeu TAULA 68.

principis de 1385 havent estat tresorer de l'executiu a finals de 1382¹⁸⁴⁷. Seguirien molts altres casos de gent que no destacà per accedir amb assiduitat a l'òrgan rector del municipi, no fou mai administrador de la clavaria de les imposicions, ni assumí funcions financeres especials, però sí en relació amb el repartiment de talles. Entre d'altres, hi ha el sabater Pere Romeu, taxador i llevador per la mà menor d'una derrama destinada a pagar deute censal del bienni de 1371-1373 i recaptador d'una altra implantada l'any 1385 just un any després d'haver estat regidor per segona i última vegada a la seva vida i haver regit la clavaria dels jurats; o l'albadiner i petit comerciant Pere Serra, llevador, a l'altura de 1397, d'una talla començada a cobrar tres anys abans pel notari Guillem Banyils¹⁸⁴⁸.

Comptat i debatut, veiem que 18 dels 49 clavaris dels jurats (36,7%) que se succeïren durant tot el període analitzat (sobretot entre finals del tres-cents i principis del quatre-cents) tingueren protagonisme en la percepció de talles, encara que, igual que en moltes altres facetes del servei a l'administració municipal, no s'imposa cap ordre especial: alguns gestionaren talles abans de ser clavaris dels jurats, mentre que d'altres ho feren a la inversa¹⁸⁴⁹. En conseqüència, la familiaritat amb aquesta figura impositiva era beneficiosa de cara a l'exercici comptable com a tresorer. En contrapartida, la successió aleatòria entre les diferents tasques i la separació temporal que sovint hi havia entre haver taxat els valors d'una talla i acabar administrant la tresoreria de l'executiu que es nodria d'aquest recurs fiscal redueixen les opcions per fer conjectures. En definitiva, no permeten suposar que algú, per exemple, estigués especialment interessat a esdevenir clavari dels jurats després de tallador o col·lector i així controlar totes les fases d'implementació d'una derrama des de la

¹⁸⁴⁷ Vegeu TAULA 64.

¹⁸⁴⁸ Vegeu TAULA 43 i 45. Pel que fa al darrer exemple, el de Pere Serra, cal advertir també de la circumstància que a principis de la dècada de 1380 aquest menestral de la pell havia iniciat un plet amb la universitat gironina per un alberg de la seva muller que havia estat enderrocat al carrer Ballesteries, en el context de reforç dels sistemes defensius de la ciutat, i que potser en el moment que Serra assumí la gestió de la tresoreria dels jurats encara no estava totalment conclòs: AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1383/07/08.

¹⁸⁴⁹ Als casos ja comentats d'Andreu Figuera, Arnau II Ramada, Bonanat I Cerir, Joan II Marcó, Guillem Bernat Beuda, Pere Romeu, Pere Serra i Guillem Banyils, podem a afegir-hi, per ordre cronològic d'exercici del càrrec de clavaris dels jurats, els individus següents: Bernat Vilar, ordenador d'una talla de 1381 i una altra de 1381; Guillem Dolcet, corrector en l'ampliació d'una talla de 1380 i en una altra de 1381; Joan Vinyoles, ordenador, per la mà mitjana, d'una talla de 1397 i d'una altra de 1400; Jaume Aulina, llevador d'una talla de 1381; Bernat Vives, ordenador d'una talla de 1394; Guillem Devesa, col·lector d'una talla de 1394; Jaume Ferrer, clavari dels jurats per substitució durant uns mesos de Pere II Castell, taxador de talla de 1399, d'una altra de 1407, a més d'auditor especial dels comptes d'una talla de 1417-1418; Bernat I Ricard, ordenador d'una talla de 1403 amb el detall simptomàtic que entrà a l'executiu i assumí la clavaria dels jurats just l'any següent; i, finalment, Ramon Caselles, ordenador d'una talla de 1397.

decisió de repartir-la i el procés de determinar-ne els detalls pràctics fins al seu cobrament definitiu i el pagament dels deutes i creditors que s'hi havien assignat.

Si desplaçem l'atenció a les **barres** que integraven l'aparell d'impostos indirectes de la ciutat de l'Onyar des de mitjan segle XIV i que es consolidaren com uns dels ingressos més regulars de la tresoreria associada a l'executiu, també detectem algun aspecte, tot i que molt més puntual. D'entrada, veiem que un dels gironins que ja ha estat posat en relleu per la seva implicació amb les talles, el blanquer-mercader Arnau II Ramada, també participà de l'arrendament d'aquests drets d'entrada de forasters i mercaderies a la ciutat. En concret, el trobem amb altres col·legues de professió o conciudadans seus arrendant les barres per l'any 1387 i 1391, havent estat jurat l'any 1390. Ben mirat, deduïm que hi tenia una relació molt especial perquè, sense anar més lluny, el preu de les licitades l'any 1388 havia de revertir en l'administració que gestionava conjuntament amb Bonanat I Cerir per finançar les obres dels murs dels burgs de Sant Pere i Sant Feliu i, encara que no tot l'import sencer, també les de 1390, precisament l'exercici en què Ramada mateix formava part de l'executiu i actuava de clavari¹⁸⁵⁰. Continuant en anys propers, veiem que Joan Vinyoles era tresorer del col·legi de jurats en la legislatura de 1389, a la vegada que actuava com a fiador en l'arrendament de la barra. Finalment, Narcís Portell, que fou clavari dels jurats l'any 1406, apareix també com a avalador o coarrendatari pels drets posats a subhasta per un trienni comprès entre 1416 i 1419 (TAULA 22).

En suma, doncs, la coincidència que gairebé la meitat dels individus que foren escollits per regir la clavaria dels jurats participessin abans o després en l'aplicació de talles és significativa. I prova que, almenys fins a les darreres dècades analitzades, no es perdé mai la vinculació entre el nou model de l'antiga caixa depenent de l'òrgan rector del govern municipal i la figura fiscal també emprada des de temps més reculats. En canvi, pel que fa a l'altra font fiscal destinada a aquesta tresoreria, les barres, només s'entreveuen certes connexions, i la majoria entorn a un afer igualment amb influència en la decisió de percebre determinades derrames i que centra una part important de l'activitat de la hisenda local gironina pels volts de 1390: l'emmurallament dels burgs de Sant Pere i Sant Feliu.

¹⁸⁵⁰ Així, foren els encarregats de cancel·lar el contracte de l'arrendament de 1388 quan en reberen el preu complet: AMGi, I.2.1., n. 8, s.f., 1388/05/17, cancel·lat a 1389/06/03. L'any 1390, en canvi, Ramada signà la finalització de l'arrendament de 1390 com a clavari dels jurats al qual corresponia una part i, al mateix temps, com a procurador dels barris esmentats en relació amb les muralles: AMGi, I.2.1., n. 8, s.f., 1390/11/06; cancel·lació a 1391/10/11. Val a dir que el producte de les barres continuà orientant-se a aquests treballs i, indirectament doncs, sent gestionat per Ramada els anys 1392 i 1393: AMGi, I.2.1., n. 8, s.f., 1392/11/03, cancel·lat a 1393/11/05; AMGi, I.2.1., n. 8, s.f., 1393/11/01, cancel·lat a 1394/02/06.

En un altre ordre de coses, tal com s'ha fet per altres càrrecs, seria interessant revisar si el fet d'actuar de clavari dels jurats, més enllà del que per si sol ja significava accedir a l'executiu, marcava una fita rellevant en una **presumpta carrera política**. En aquest sentit, cal esmentar, en primer lloc, el cas ja comentat de Bernat II Ferrer, que, a més de clavari de les imposicions, també havia estat jurat i tinent dels comptes de la cúpula del govern i acabà ocupant posicions influents en l'organigrama local de l'administració reial i la del General de Catalunya (cap. 4.1.) Un altre perfil similar el representa el mercader Guillem Hospital, encara que aquest fou bastant més habitual a la juraderia i, en contrapartida, no regí mai la clavaria de les imposicions. Exactament, després d'haver estat tinent de comptes dels jurats en una de les cinc ocasions que fou investit jurat, culminà la seva trajectòria amb el nomenament com a batlle de la ciutat per un breu període entre 1385 i 1386 i com a lloctinent del batlle general de Catalunya a la demarcació entorn a 1396¹⁸⁵¹.

Quant a casos posteriors i, al mateix temps, d'individus que no foren ni recurrents a l'executiu ni exerciren mai de clavaris de les imposicions, sobresurten el patrici Pere II Castell, el mercer Jaume Eimeric, el mercader Narcís Albert i el capeller Bernat I Ricard. El primer, Pere II Castell, fou jurat i clavari dels jurats l'any 1394 i, en els seus darrers anys de vida, fou investit batlle de Girona pel lapse 1424-1427¹⁸⁵². En una cronologia similar i també força temps després d'haver estat jurat i tresorer l'any 1405, el mercer Eimeric fou designat per actuar en la delegació territorial del monarca a la capital gironina, exactament de lloctinent del veguer en el trienni entre 1423 i 1426, una decisió en què, com ja hem apuntat, degué influir el fet que un fill seu fos funcionari de l'escrivania reial¹⁸⁵³.

En paral·lel, Narcís Albert, el pare del qual era draper, ingressà a l'executiu i fou clavari dels jurats durant uns mesos a finals de 1388 i entre 1400-1401, lapse durant el qual ja havia estat designat, per encàrrec de la reina Maria, lloctinent del batlle general de Catalunya a la demarcació gironina, ofici que ostentà fins a la seva mort just l'any 1404¹⁸⁵⁴. Val a dir, però, que Albert havia tingut experiències prèvies en l'administració règia, ja que exercí de batlle de la vila de Figueres pels volts de 1378 per concessió de l'infant Joan i, posteriorment, també el documentem com a procurador fiscal de la cort reial de la ciutat de l'Onyar. A

¹⁸⁵¹ Vegeu TAULA 64.

¹⁸⁵² Vegeu TAULA 29.

¹⁸⁵³ Vegeu cap. 3.1.3.

¹⁸⁵⁴ Narcís Albert també és denominat mercader en una primera etapa, però posteriorment perd aquesta identificació i el cert és que tampoc tenim indicis clars d'activitat comercial: AHG, Gi-05, vol. 306, s.f., 1375/01/29. Quant al càrrec per decisió de la reina: ACA, C. reg. 2218, f. 120r-121r, 1404/02/25, València. A propòsit del traspàs: AHG, Gi-06, vol. 101, s.f., 1404/01/08.

més, a semblança d'Eimeric, part d'aquesta bona relació amb la monarquia pogué veure's afavorida per vincles personals amb membres de l'alt funcionariat¹⁸⁵⁵. Els indicis encara són més clars per Bernat I Ricard, clavari dels jurats de 1404, i, igual que Albert, un temps després elegit per ocupar-se de la lloctinència de la batllia general a Girona, en concret entre aproximadament 1417 i 1420, quan finà¹⁸⁵⁶. I és que Bernat I Ricard era oncle d'Antoni Ricard, mestre en medicina i metge de les successives corts reials des de Joan I fins a la d'Alfons el Magnànim¹⁸⁵⁷.

A la llum dels exemples aportats, el fet d'administrar la clavaria dels jurats de vegades contribuí, fins a cert punt, a relançar la carrera d'individus que estigueren al servei de les institucions locals. De tota manera, tenint en compte especialment les circumstàncies comentades pels darrers personatges, sembla difícil sostenir que el control de talles, barres i altres fonts d'ingressos limitades i disperses per fer front a un quadre de pagaments molt variat fos la causa principal de les posicions polítiques assolides per alguns d'aquests tresorers.

A tall de balanç, doncs, la gestió de la clavaria tendí a encomanar-se a individus actius en l'esfera comercial o que sobresortien en l'artesanat local, resultant molt puntuals els casos que assumí la funció un prohoms de la mà major sense activitat professional. Amb tot, no s'entreveuen gaires motivacions materials davant dels fons administrats en la tresoreria de l'executiu, ni tampoc grans al·licients per accedir al càrrec. Per això, la identitat dels successius clavaris dels jurats degué resultar únicament del procés electoral anual per a la formació dels equips de regidors i de les circumstàncies polítiques que rodejaren les

¹⁸⁵⁵ Per ordre de menció: AHG, Gi-07, vol. 17, s.f., 1378/01/14; AHG, Gi-05, vol. 411, s.f., 1384/04/14. En relació amb això darrer, l'any 1392 també se l'esmenta com a «tercerius» o perceptor de penes de terç de la mateixa cort gironina: AHG, Gi-07, vol. 67, s.f., 1392/12/23. Certament, com a mínim, en aquesta darrera etapa, Albert potser es beneficià també del seu parentiu polític: casat amb una filla del notari gironí Simó de Bossagais, els seus cunyats, els germans Jaume i Joan de Bossagais, eren escrivans del consell reial després d'altres experiències d'aquest darrer com a secretari del comte d'Empúries a finals del decenni de 1370: AHG, Gi-07, vol. 17, s.f., 1377/03/07; AHG, Gi-09, vol. 21, f. 122r, 1393/02/20; ACA, C, 1983, f. 172v, 1393/10/22, Barcelona; AHG, Gi-01, vol. 260, f. 146r-v, 1400/09/17.

¹⁸⁵⁶ TAULA 32. Per referències extremes del càrrec: AHG, Gi-10, vol. 57, s.f., 1417/05/14; AHG, Gi-09, vol. 56, s.f., 1420/10/20. Morí entre el novembre i el desembre de 1420: AHG, Gi-09, vol. 56, s.f., 1420/12/21.

¹⁸⁵⁷ Atès que el germà de Bernat I Ricard i pare d'Antoni Ricard, el capeller Francesc Ricard, morí quan el seu fill encara era jove, l'individu que ara comentem segurament contribuí a finançar els estudis en art i medicina del seu nebot: AHG, Gi-05, vol. 388, s.f., 1386/11/23; AHG, Gi-02, vol. 52, f. 59r, 1388/10/15. Una síntesi exhaustiva de la vida i obra d'Antoni Ricard a: Lluís CIFUENTES, «Ricard, Antoni», *Sciència.cat DB*, Universitat de Barcelona (accés: 15/06/2014) <http://www.sciencia.cat/db/scienciadat-db.htm>.

successives renovacions. I en aquestes renovacions difícilment s'encetava una selecció de candidats pensant en el que regiria el petit aparell fiscal associat a la cúpula del govern municipal: la decisió sobre qui assumiria la responsabilitat es prendria *a posteriori* una vegada constituït l'executiu.

Finalment, en descriure les diverses clavaries existents a la ciutat de l'Onyar i la designació de síndics amb funcions econòmiques de tipus divers, hem fet al·lusió al cas de les administracions constituïdes expressament els anys 1384 i 1400 a fi de percebre restes a favor de les arques locals en concepte de preus de l'arrendament d'imposicions i, en menor mesura, de la tributació en talles. En efecte, aquesta institucionalització d'un tercer clavari no quallà i apareguren de forma esporàdica tan sols en els dos exercicis esmentats, ja que, en general, es preferí encomanar la tasca a membres del consell segons la fórmula dels sindicats. Tanmateix, dos dels protagonistes foren individus que ja hem comentat perquè havien exercit anteriorment de clavaris dels jurats o de les imposicions. L'any 1384 s'escollí el sabater Pere Romeu que, de fet, formava part de la juraderia i n'era tresorer, després d'haver estat ja jurat, però sense aquesta tasca específica l'any 1372 i acabant esdevenint un dels 15 menestrals que més sovint fou membre del consell dit general dins del còmput global del període estudiat¹⁸⁵⁸. L'altre cas, el de 1400, un dels designats fou precisament el mercader Pere III Trilla, que en l'exercici anterior havia administrat la clavaria de les imposicions (cap. 4.1.).

Val a dir, tanmateix, que, en paral·lel a Trilla, es nomenà el mercader Pere Masaller per recaptar les restes dels preus d'impostos indirectes pendents des de 1398. La seva figura també és força interessant, ja que es tracta d'un mercader, aleshores ja d'edat avançada, que havia dut a terme diverses gestions en nom de la universitat des de la dècada de 1380 i havia assolit la juraderia el mateix 1398¹⁸⁵⁹. Així, l'any 1400 s'ocupà de la recaptació d'aquestes restes al mateix temps que havia d'administrar els capitals obtinguts en una emissió de censals perpetuals que, malgrat tot, possiblement no s'acabà concretant¹⁸⁶⁰. En

¹⁸⁵⁸ Vegeu TAULES 35 i 53.

¹⁸⁵⁹ Sense anar més lluny, l'any 1386 havia estat regidor dels comptes de la palissada que es construí al voltant del barri del Mercadal per avançar en el reforç del seu perímetre defensiu: AMGi, I.1.1., n 16, f. 13r, 1386/09/08. Quant al càrrec de jurat: TAULA 35.

¹⁸⁶⁰ Quant a l'encàrrec, si bé no podem documentar que la venda de perpetuals s'acabés produint en aquell moment: AMGi, I.3.3.1.1, llig. 13, reg. 3, s.f., 1400/05/04. Sabem, d'altra banda, que menys de dos anys després, el mercader que ens ocupà ja havia mort, si bé quedant com a successors seus Francesc Masaller, individu amb gran activitat en l'arrendament d'imposicions a inicis del segle XV, i l'altre fill homònim del pare, Pere II Masaller, escrivà de ració de la infanta i, posteriorment, reina Maria de Castella: AHG, Gi-11, vol. 22, s.f., 1402/08/25.

principi, només hauríem d'atribuir a una coincidència que Masaller fos el sogre de Miquel Santacília, el qual havia estat el clavari de les imposicions l'any 1398, és a dir, l'exercici a partir del qual calia exigir quantitats pendents¹⁸⁶¹.

En el cas amb què tancàvem l'anàlisi dels successius tresorers de la ciutat de Girona entre aproximadament 1355 i 1445, el dels mercaders Pere Masaller i Miquel Santacília, sogre i gendre, i en què el primer havia de captar sumes pendents de les partides administrades pel segon en un exercici anterior, la relació de parentiu potser es devia a una simple casualitat. Però no deixa de ser una dada força reveladora de com funcionaren alguns nomenaments de gestors de l'erari local.

De tota manera, enfilem aquestes línies de conclusió de l'apartat cenyint-nos a elements més objectius. Si haguéssim de fer un balanç del perfil dels individus que actuaren de clavaris de les imposicions o de clavaris dels jurats, destacariem, en primera instància, les capacitats i, fins i tot, l'expertesa en gestions financeres de pràcticament tots ells. Una qualitat que haurien obtingut gràcies a la seva labor professional i que de vegades també quedà plasmada en la trajectòria posterior d'alguns en el mateix organigrama municipal o en quadres administratius dependents de la corona. Això no obstant, aquesta capacitat no fou sempre l'únic ni el més determinant dels seus trets comuns.

En especial l'administració de la clavaria dedicada al pagament del deute censal, és a dir, la que tenia un pes major en les finances municipals, constituïa un ressort de poder considerable, de manera que en determinades etapes atragué els sectors més implicats amb el sistema fiscal i financer de la capital gironina, o sigui els seus creditors i, en conjunt, les famílies ciutadanes més opulents i poderoses, al costat d'instàncies externes al consell municipal com pogué ser la cort de l'infant Joan, primogènit del Cerimoniós.

Pel que fa, en canvi, a la caixa associada a la juraderia, l'atractiu de les partides que hi ingressaven o les despeses que tenia assignades resultava menor. I, en paral·lel, la selecció del seu gestor es reduïa al darrer tràmit d'un procés electoral encaminat, en essència, a la constitució de l'equip de regidors. Malgrat tot, la identitat dels finalment escollits per administrar les distintes estructures que conformaven la hisenda local estigué marcada sovint per la conjuntura. En molts moments, doncs, diversos elements fan pensar que els designats tresorers ho foren per raons alienes a les seves habilitats i que tenien més a veure

¹⁸⁶¹ AHG, Gi-05, vol. 441, f. 11r-v, 1394/09/02.

amb les seves relacions familiars o clientelars o, fins i tot, amb els interessos que estaven cridats a servir¹⁸⁶².

4.3. Els auditors de comptes: de la supervisió al control de la informació

Malgrat la trama d'interessos que podia amagar-se rere algun d'aquests administradors, la pròpia dinàmica institucional tenia previst que tots els individus que treballaven per la tresoreria municipal o manejaven cabals de la comunitat havien de ser supervisats per auditors depenents de la mateixa institució local. Bo i recordant el que ja hem exposat amb anterioritat, val a dir que l'existència d'una instància fiscalitzadora pròpia des de la dècada de 1340 representa un element fonamental per al desenvolupament d'una hisenda com la de la ciutat de Girona, convertint-se els auditors en un segon pilar bàsic del sistema al costat dels clavaris. I és que l'equip format per representants de cadascuna de les tres mans escollits en el marc de les eleccions de l'1 de gener s'ocupava d'inspeccionar qualsevol persona que exercís un càrrec o dugués a terme una determinada gestió en nom de l'administració municipal (cap. 2.2.3.).

Atesa la importància del seu paper, pressuposem que es tractava sempre d'homes experimentats, ben introduïts a la vida política local i que gaudien de bona reputació. Tot i això, ja que era un òrgan col·legiat, cal deixar també la porta oberta a la possibilitat que no tots els seus components responguessin a un perfil idèntic. D'aquí, per exemple, que, tal com hem apuntat abans, el càrrec tingués un component formatiu per algun d'ells. De tota manera, cal no perdre de vista que l'òrgan fiscalitzador constituïa una peça clau en matèria de corrupció. Era la posició principal des d'on es podien frenar certes pràctiques, però, alhora, si sempre restava sota control dels mateixos sectors, era fàcil que quedessin impunes.

¹⁸⁶² Sens dubte, el clientelisme dins de les institucions locals constitueix un tema complex i difícil de resseguir sense el buidatge i l'anàlisi crítica d'un gran nombre de fonts. Tot i això, caldria que fos explorat d'acord amb el que s'ha començat a assajar per un àmbit proper com el de les comunitats rurals del regne de València: Enric GUINOT RODRÍGUEZ, «Oligarquías y clientelismo en las comunidades rurales del sur de la Corona de Aragón (siglos XIII-XV)», *Hispania*, 70/235 (2011), p. 409-430. També caldria tenir en compte, de manera més general i a efectes heurístics, tot el que s'ha plantejat en diferents territoris europeus pels segles XIX o XX. A tall de mostra: Jean-Louis BRIQUET, «Clientelismo e processi politici», *Quaderni storici*, 97 (1998), p. 9-30.

Fos com fos, només serà possible avaluar hipòtesis com les apuntades si **revisem la nòmina** de persones que any rere any foren designades auditors. Seguint els paràmetres dels càrrecs lligats als procediments electorals de ninou, centrarem l'anàlisi en les legislatures compreses entre els anys 1345 i 1436, a fi d'evitar la distorsió que *a priori* comportà la implantació de nous mecanismes l'any 1437. Es tracta exactament, doncs, de 94 cursos polítics en què es rellevà l'equip de «rebedors». Tanmateix, només ha estat possible identificar la triade sencera per 57 d'ells, quedant petits buits repartits al llarg de tot el període que ens ocupa, tret d'alguns de considerables: els quinquennis de 1381-1385 i 1395-1399 o els triennis de 1350-1352, 1374-1376 i 1415-1417.

Coneixem, doncs, 171 dels que foren auditors, per bé que tan sols representen un 60% del teòric total (282). El percentatge seria, per tant, superior als sobreposats de les obres o als mostassafs, però força allunyat d'una reconstrucció íntegra com els jurats o els clavaris de les imposicions. No cal dir que tot plegat deriva de l'escassetat de documentació específica generada per aquestes comissions d'audició i la seva poca visibilitat més enllà de l'acta en què eren nomenats i quan consta que duïen a terme la fiscalització d'alguna administració o, en darrera instància, percebien els honoraris que els pertocaven.

Com hem dit, la **composició ternària** de l'equip d'auditors havia de respectar la proporció entre les tres franges en què es dividia la comunitat política (TAULA 44). Una condició que, per les dades de què disposem, sempre es complí. Només hi trobem dues excepcions: el grup d'auditors nomenats directament per l'infant Joan l'any 1379, en el marc de la disputa ja comentada sobre el control que era lícit que exercís la cort del duc de Girona sobre les finances de la ciutat de l'Onyar; i el curs de 1407, en què possiblement no hi hagué cap representant de la mà major¹⁸⁶³. D'altra banda, l'equilibri entre mans implicava força varietat de rerefons professionals. I, alhora, no necessàriament havia de significar una renovació constant i una gran alternança entre els que foren escollits «rebedors».

A propòsit del primer punt, és a dir el de l'**estructura ocupacional** de les successives formacions, val a dir, d'entrada, que equival a la que es desprèn de la majoria de càrrecs emanats del consell en què es tenia en compte la paritat estamental. Dins de la plaça reservada a la mà major trobem majoritàriament ciutadans sense cap professió concreta, llevat de casos molt puntuals de juristes o metges reputats com el cirurgià reial Bernat I

¹⁸⁶³ En efecte, tant Nicolau Puig com Narcís Huguet Portell pertanyien a la mà mitjana, mentre que l'especier Guillem Pellisser a la menor. Tot i això, cal tenir en compte que Nicolau Puig possiblement experimentà un ascens d'estament al llarg de la seva carrera ja que els anys 1410 i 1415 fou jurat per la mà mitjana i l'any 1431 ho fou per la major: TAULA 64.

Sarriera, el llicenciat en medicina Patllari Serradell o el jurista Francesc II Adroer. Respecte de la mà mitjana, en consonància amb la tònica habitual, gairebé sempre estem davant de comerciants, a excepció feta del ciutadà sense professió Pere II Castell, el cas una mica específic de Joan Medir, els notaris Guillem Banyils, Ramon Gil i Joan Escuder i l'escrivà Jaume I Gironella.

Finalment, pel que fa a la mà menor, una vegada trencada la barrera amb què, fins a mitjans de la dècada de 1360, els menestrals topaven per l'accés a la majoria d'òrgans malgrat les places reservades a la mà menor, registrem representants de certes branques de producció manufacturera. Continuaren havent-hi alguns petits mercaders o gent molt afina al món del comerç com l'hostaler Francesc Guic, el draper Narcís Julià (que, malgrat l'ofici, sabem que regentà també un hostal) i el mercader Narcís I Saumana, fill del convers Pere Saumana¹⁸⁶⁴. Vinculats al sector tèxtil identifiquem força casos, en concret: el peller Pere Sifré, el mercer Francesc I Respart, el sastre Pere Planell, els basters Guillem Dolcet i Guillem Arau, el capeller Bernat I Ricard, els paraires Pere I Perpinyà, Jordi Bassó, Joan Valldemia i Joan Vinyes, així com els tintorers, tots tres de l'extensa família Banyils (Francesc, Pere i Nicolau Banyils). En un segon pla i en menor abundància apareixen menestrals del ram de la pell: els bossers Ramon Cerir i Francesc Cerir, els blanquers Ramon Figuera, Ponç I Arnau i Pere Lavanera, a més de l'albadiner Jaume Aulina, el qual, de tota manera, ja estava molt decantat als afers mercantils, igual que, segons hem assenyalat en altres llocs, el cuireter Guillem Bernat Beuda o el parent directe de bossers Pere II Estanyol. Com en altres magistratures, no hi ha menestrals de més sectors que els del tèxtil i la pell, deixant de banda el cas de Pere Devesa que no hem pogut documentar.

¹⁸⁶⁴ Pel que fa a l'activitat de Francesc Guic, fill del també hostaler Bernat II Guic i alhora agent del fisc reial com a lloctinent del col·lector de peïtes de les aljames jueves a l'àrea de Girona: AHG, Gi-01, vol. 220, f. 33v, 1382/10/07; AHG, Gi-06, vol. 123, s.f., 1411/02/19. Quant a la doble línia de negocis de Narcís Julià, el mercadeig amb teles i la regència d'un hostal: AHG, Gi-09, vol. 21, f. 151r, 1393/04/23; AHG, Gi-07, vol. 58, s.f., 1385/01/19. Tant Francesc Guic com Narcís Julià es trobaven, respectivament, entre els inculpats per l'incendi del castell de Cassà i per resistència al veguer en el conflictiu bienni de 1390-1391: J. RIERA SANS, «Els avalots del 1391...», p. 152-154. Encara que se'ns escapi quin fou el seu paper específic, la dada més rellevant és que Julià fou justament auditor de comptes en l'exercici de 1389 i que, per esments posteriors, sembla que el substituï en algun moment Pere II Estanyol: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 51r, 1391/11/18. Quant al parentiu de Narcís amb el judeo-convers Pere Saumana (cap. 5..2.1.10) i algun dels seus negocis, com ara el tràfic d'esclaus o el comerç de draps: AHG, Gi-09, vol. 28, f. 30r-32v, 1398/02/08; AHG, Gi-01, vol. 385, s.f., 1422/03/10; AHG, Gi-05, vol. 460, s.f., 1422/12/01; GRÀFIC 36. Cal destacar, finalment, que Narcís no ocupà cap altre càrrec en l'organigrama municipal durant el període analitzat, però estava integrat en l'estament mercantil de la ciutat, ja que exercí de jutge d'apel·lacions del consolat de mar entre els anys 1432 i 1433 (TAULA 49). També fou obrer de l'obra del monestir de Sant Martí Sacosta a la dècada de 1420: AHG, Gi-01, vol. 385, s.f., 1422/01/26.

Amb tot, cal subratllar la presència igualment important del grup anomenat dels artistes en ciutats com Barcelona, en especial d'apotecaris o especiers: Guillem Pellisser, Miquel II Vilar, Cristòfol Castanya, Guillem Coll, Pere Bosc i Francesc Mestre. De fet, hauria de repetir-se l'observació ja feta en analitzar els jurats i els còsols de l'Hospital Nou que insistia en l'increment del seu pes en la darrera etapa que estudiem. De la mateixa manera que des d'aproximadament 1420 en endavant gairebé no hi hagué una legislatura en què un dels edils de la mà menor no fos un practicant de la medicina, entre, per exemple, 1423 i 1431 tots els auditors de comptes per la mà menor pertanyien a aquest col·lectiu, tret del baster Guillem Artau l'any 1426. Completa el quadre d'oficis de la mà menor no estrictament lligats a un sector productiu un únic exemple més, el de l'escrivà Antoni Coll.

En paral·lel a una diversitat d'ocupacions que s'amplia sobretot en la franja de la mà menor, detectem diferents **graus de freqüència** en l'exercici del càrrec. En línies generals, certs individus repetiren com a auditors en més d'una ocasió, per la qual cosa els equips fiscalitzadors inclogueren novells en la funció conjuntament amb d'altres esdevinguts prou recurrents. En concret, hi ha 13 prohoms de l'estament superior, 10 membres de la mà mitjana i 5 menestrals que assumiren la responsabilitat entres dos i quatre exercicis distints al llarg de la seva vida. Pel que fa al primer grup destaquen casos com el de Domènec Gornall (que fou oïdor els anys 1346, 1353 i 1358), de Pere I Bordils (que exercí el càrrec els anys 1362, 1366 i 1379), de Pere I Terrades (que ho fou els anys 1421, 1424 i 1429) i de Jaume Avellaneda (que ho fou fins a quatre vegades: 1427, 1430, 1433 i 1436)¹⁸⁶⁵. Entre els representants de la mà mitjana sobresurten les figures del mercader Arnau II Campllong, auditor en 4 exercicis distints (1359, 1367, 1370 i 1373) i Joan Medir en 3 (1377, 1412, 1422)¹⁸⁶⁶. Entre la menestralia, només registrem l'especier Guillem Pellisser que fos elegit en més de dues legislatures (ho fou, exactament, els anys 1407, 1410, 1429 i 1431)¹⁸⁶⁷.

En resum, determinats membres de la mà major i, en menor grau, alguns mercaders de l'estament mitjà integraren amb més freqüència l'equip dedicat a la fiscalització dels

¹⁸⁶⁵ Els 9 restants foren: Pere I Escala (1345, 1347); Francesc I Santceloni (1359, 1373); Ramon Prat (1377, 1386); Guillem I Calvet (1357, 1390/01-07); Pere II Bordils (1391, 1401/01-06); Ramon I Sampsó (1403, 1423); Pere II Santmartí (1414, 1419); Pere III Benet (1422, 1426); i Nicolau Bordils (1411, 1418).

¹⁸⁶⁶ A propòsit dels altres 8 que repetiren almenys un cop en el càrrec: Nicolau Puig (1407, 1432); Guillem II Bell-lloc (1411-1412, 1431); Bonanat Hospital (1349, 1353); Bonanat I Cerir (1379, 1390/07-12); Pere II Castell (1391, 1408); Jaume Anglès (1411, 1424); Pere III Domingo (1425, 1429); i Bernat II Ricard (1431, 1435).

¹⁸⁶⁷ La resta d'integrants de la mà menor que participaren de la comissió auditora més d'un cop foren el sastre Pere Planell (1390, 1394); el tintorer Francesc Banyils (1411, 1419); l'especier Cristòfol Castanya (1418, 1427); i el mercer Francesc I Respart (1425, 1432).

comptes de l'administració gironina que no pas artesans o altres representants de la mà menor. D'això es podria deduir que entre els estaments superiors hi havia molt més interès a assegurar-se una presència continuada a les comissions anuals d'audició. De tota manera, aquesta impressió toparia *a priori* amb una altra dada prou significativa i ja comentada en descriure l'ofici: el nombre de **renúncies** que es documenten, sobretot si es compara amb altres magistratures com la de jurat, sobreposat de les obres o auditor (cap. 2.2.3.).

En aquest sentit, sabem que el mercader Joan Marcó havia estat triat «rebedor» l'any 1399, però hi renuncià i va ser nomenat en lloc seu Bernat I Geroní. Ramon I Sampsó, en canvi, l'any 1403 actuà durant uns mesos com a auditor i demanà ser rellevat, si bé va tornar a ser elegit pel càrrec l'any 1423 i l'assumí sense problemes. Desconeixem els motius que conduïren a les negatives de Marcó i Sampsó. Amb tot, és possible que fos bé perquè estaven molt ocupats en altres activitats, bé perquè alguna circumstància personal els desaconsellava acceptar el càrrec. I és que, per exemple, sabem que Joan Marcó havia estat clavari dels jurats i clavari de les imposicions successivament els anys 1392 i 1393, així com jurat l'any 1396, i potser encara tenia alguna resta pendent de resoldre amb la tresoreria¹⁸⁶⁸.

Per contra, en la substitució que sol·licità Nicolau I Bordils l'any 1411 s'explicita que es devia a la incompatibilitat expressa per auditar els comptes de les clavaries de les imposicions que havia regit Miquel Santacília els darrers anys: possiblement el nomenat oïdor hi havia estat implicat personalment, per exemple, en tant que fermancer o avalador en la presa de possessió de Santacília com a tresorer¹⁸⁶⁹. En el cas de Ramon Caselles, que l'any 1400, acabà sent reemplaçat per Pere I Sunyer, no es fa esment de cap raó concreta, mentre que Jaume Avellaneda, l'any 1433, demanà no haver de jurar el càrrec pel qual havia estat designat per certa indisposició, deduïm que per certa malaltia transitòria que, tanmateix, no l'allunyà definitivament de la vida pública, ja que continuà formant part del consell general fins al punt que l'any 1436 tornà a ser nomenat auditor i, en principi, aleshores complí amb la missió encomanada. Comptat i debatut, a banda de la incompatibilitat al·legada per Bordils, les causes reals de les renúncies de la resta de prohoms se'ns escapen i sembla lícit imaginar que hi entraven en joc elements tan dispars

¹⁸⁶⁸ Quant a la trajectòria de Marcó en aquests anys: TAULA 64.

¹⁸⁶⁹ No en disposem d'una menció explícita, però descartant, en principi, que Nicolau II Bordils i Miquel Santacília fossin parents, en dates properes a 1411, hi ha diverses procures de Bordils i els seus germans a favor de Santacília, així com alguna altra relació per plets derivats de qüestions comercials, que fan pensar que estaven associats d'alguna forma: AHG, Gi-10, vol. 61, s.f., 1413/11/02; AHG, Gi-09, vol. 41, s.f., 1414/01/14.

com les dificultats d'ordre pràctic que impedièn a algun dels escollits acceptar l'ofici en un moment donat o, ras i curt, el càlcul polític.

En conseqüència, si és que més d'una persona declinà entrar a formar part de les comissions fiscalitzadores en un any determinat perquè justament aleshores no li convenia per la seva situació personal respecte de la hisenda local però no ho descartava en una futura ocasió, les renúncies no constituïrien un indicatiu contradictori amb els casos de repetició. Ben al contrari, també demostrarien que l'ofici d'auditor oferia bones oportunitats per rendibilitzar en profit propi. I posarien de manifest que individus i famílies, sobretot de les mans major i mitjana, el tingueren en consideració per a hipotètiques estratègies de control de l'administració local. En definitiva, la identitat dels qui s'ocuparen de la fiscalització d'oficials i de gestors de l'ens local revela un accés al càrrec marcat per dues vessants distintes. Per un costat, igual que en altres figures com la de tresorer, per entrar dins del *pool* d'elegibles en el marc de la renovació de places de l'1 de gener calia demostrar certes qualitats. Per l'altre, però, en certs moments les característiques del càrrec despertaren l'interès particular d'alguns sectors.

A propòsit de les competències dels qui actuaren d'auditors, ja n'hem vist força pistes en revisar la dedicació professional de cadascun d'ells i una observació s'imposa. El fet que hi haguessin molts individus procedents del món del comerç en els equips d'òidors redundaria en el pressupòsit que les instàncies fiscalitzadores dels municipis es recolzaven en **gent experta en el maneig del diner**, o sigui de forma molt similar a càrrecs de gestió com el de clavari. Així mateix, no constituïa cap anomalia que l'òrgan, a més de mercaders, inclogués prohoms de la mà major sense dedicació professional concreta o menestrals. Per descomptat, patricis o ciutadans acabats, malgrat no disposar de titulació acadèmica, amb tota seguretat havien rebut prou formació com per portar comptes i en l'àmbit que ara ens ocupa revisar els elaborats per altres. Quant als menestrals, d'acord amb el que ja hem comentat a propòsit dels clavaris dels jurats, cal recordar que tots els sastres, mercers, paraires, tintorers o blanquers esmentats, si no és que ja es dedicaven de ple al mercadeig, eren, en la gran majoria, gestors de negocis propis i, per tant, inevitablement alfabetitzats. És cert que poques vegades cal imaginar un nivell gaire superior a una alfabetització "funcional" i limitada a afers pràctics; fos com fos, resultava suficient per intercanviar correspondència de textos breus, estendre rebuts i albarans o anotar conceptes en registres

comptables, així com realitzar operacions aritmètiques bàsiques i, així doncs, examinar i recalcular els comptes presentats per algú¹⁸⁷⁰.

Comprovat que, en efecte, tot el conjunt de gironins que formaren part de les comissions auditores reunien els requisits de formació adequada i d'experiència professional, ara hauríem de fer atenció a la **reputació adquirida en l'àmbit públic** de la ciutat i que, al capdavall, s'expressaria en la capacitat per assolir en algun moment les principals magistratures locals. Atesa la primacia del càrrec de jurat, centrarem la majoria d'observacions en l'executiu, és a dir, en la possibilitat que els que actuaren d'oïdors haguessin estat o fossin en algun altre moment alhora regidors.

En primer lloc, en inspeccionar el llistat d'individus que repetiren com a auditors en dos exercicis o més, constatem que s'hi inclouen alguns dels prohoms que accediren amb més freqüència a l'executiu, com ara Pere I Bordils, Francesc I Santceloni, Ramon I Sampós, Pere I Terrades, els comerciants Bonanat I Cerir i Pere III Domingo, o els menestrals Guillem Pellisser, Cristòfol Castanya i Francesc I Respart (TAULA 64). En realitat, si ho enfoquem des de l'òptica inversa, entre els 102 «rebedors» que coneixem només 20 (19,6%) no ingressaren també a la cúpula del govern municipal. En concret, foren 3 de la mà major (el mestre en medicina Bernat I Sarriera i els patricis Martí Vic i Bernat III Sarriera), 10 de la mitjana (els mercaders Guerau Constantins, Guillem Massanet, Bernat Albuça, Arnau Albert, Pere II Net, Pere Masaller, Nicolau Brugueroles i Miquel I Cerdà, alhora que el notari Ramon Gil i Francesc Massana, l'ocupació del qual desconeixem) i, en darrer lloc, 7 de la menor (el mercader Pere Montcanut, els petits comerciants i hostalers Narcís Julià, Francesc Guic i Narcís I Saumana ja comentats, el paraire Jordi Bassó, el bosser Francesc Cerir i Pere Devesa). En definitiva, no arriben a constituir una cinquena part del global del col·lectiu, de manera que la tendència predominant passava pel fet que l'exercici de l'ofici

¹⁸⁷⁰ La literatura sobre la formació dels mercaders és relativament extensa i tendeix a emmirallar-se amb el model que representa tot el conjunt d'estudis dedicats a la península itàlica. Vegeu, entre d'altres, Coral CUADRADA, «Volèn instroyr e informar los mercaders, aquells qui d'aquest art de mercaderia volen ussar», *Revista d'Història Medieval*, 5 (1994), p. 107-130. Amb una atenció especial a les capacitats lecto-escriptores i al pes que hi tenia la necessitat d'escriure i llegir a la feina, però també en l'àmbit de la devoció i de la pràctica religiosa: M. Elisa VARELA-RODRÍGUEZ, «Escriure i mercadejar a la Baixa Edat Mitjana “Navigare necesse [est]...”», *Acta Historica et archaeologica mediaevalia*, 25 (2003-2004) (Homenatge a la prof. Maria Josepa Arnall i Juan), p. 727-743. Amb conclusions similars per la corona de Castella: Betsabé CAUNEDO DEL POTRO, «Mercaderes castellanos: algunos aspectos de su formación teórica», J. A. BONACHÍA HERNANDO i D. CARVAJAL DE LA VEGA (eds.), *Los negocios del hombre...*, p. 37-51.

d'auditor apareixia en currículums nodrits, en major o menor mesura, d'altres càrrecs electes i on especialment constava haver estat investit jurat¹⁸⁷¹.

De fet, entre els 20 esmentats que no assoliren mai la cúpula de la corporació municipal només la meitat (10) no ens consta que ocupessin cap més càrrec que el d'auditor. Per exemple, hi ha casos en què, malgrat no ser mai jurats, exerciren altres ocupacions de relleu, com ara Pere II Net, que fou clavari de les imposicions el mateix any que se'l nomenà auditor (de manera que probablement no acabà duent a terme la segona funció), o el mercader Nicolau Brugueroles, que assolí magistratures com la de sobreposat o mostassaf, comptant que el seu germà major, Pere, copà la presència a l'executiu¹⁸⁷². Així, els 10 únics casos en què no documentem realment cap més ocupació (ni en organitzacions satèl·lits de l'administració local com l'Hospital Nou ni en agrupacions professionals de pes en la societat local com el consolat de mar) s'acumulen en la franja de la mà menor (Montcanut, Julià, Bassó, Cerir, Guic, Devesa). De manera que dels dos estaments superiors només hi hauria Martí Vic, Bernat III Sarriera, Ramon Gil i Francesc Massana. Pel que fa als dos primers ciutadans, val a dir que ambdós pertanyien a grups familiars destacats i, malgrat el seu pas fugaç per les magistratures locals, tenien parents directes amb influència a la ciutat¹⁸⁷³. En contrapartida, la tasca com a auditor que s'atribuí al darrer en una etapa conflictiva potser s'explica per la relació clientelar respecte de nissagues de pes¹⁸⁷⁴.

¹⁸⁷¹ En el cas ben estudiat de Millau, més enllà dels nombrosos canvis en el procediment per formar les comissions d'auditors al llarg dels segles XIV i XV, el perfil més generalitzat era el d'un veí que ja havia exercit càrrecs polítics i funcions financeres, alhora que molts es troben entre els principals contribuents: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 373-384.

¹⁸⁷² Vegeu sobre aquest cas: cap. 3.2.5.1.

¹⁸⁷³ El pare de Martí Vic, Bernat Vic, fou jurat en dues ocasions (taula jurats). Tot i això, també és important tenir en compte que Martí estava casat amb una filla de Pere Albert, el ciutadà gironí que repetí com a batlle en dues temporades diferents a les dècades de 1350 i 1360, a més d'actuar de sots-veguer, i que pogué assumir responsabilitats directament delegades pel Cerimoniós en diverses conteses bèl·liques d'aquesta època: AHG, Gi-01, vol. 88, f. 80r-v, 1369/05/25. Quant a Pere Albert: cap. 3.12. Aquesta vinculació indirecta amb la corona pren importància en un curs polític tan agitat com el de 1390 en què Vic fou «rebedor». Quant a Bernat III Sarriera: GRÀFIC 35.

¹⁸⁷⁴ En efecte, hi ha alguns elements que apunten que Francesc Massana es tractava d'una mena de client d'una família tan influent com els Sunyer, cosa que prendria un relleu especial en una conjuntura conflictiva en la gestió de les finances gironines com la dels primers anys de la dècada de 1390. Tot i que Francesc emparentà amb els Trilla paraires i residia a la ciutat de Girona, en concret al barri del Mercadal, és probable que fos un secundogènit del mas Massana, un mas destacat de la parròquia de Vilablareix, una part de la jurisdicció de la qual estava en mans dels esmentats Sunyer, que hi tenien una casa forta i que possiblement delegaren als tinentes de l'explotació esmentada la batllia de sac del lloc: AMGi, Talles, RG 26638, f. 69r, 1390; AHG, Gi-05, vol. 332, s.f., 1363/05/06; AHG, Gi-05, vol. 413, s.f., 1385/11/23; AHG, Gi-06, vol. 80, f. 232r-233r, 1393/01/31; AHG, Gi-09, vol. 42, s.f., 1422/06/22. Els lligams amb els Sunyer es dedueixen, a més, pel fet que Francesc Massana co-arrendà la imposició del vi de 1375 amb Pere I Sunyer i un fill de Ramon I Medir, emparentat amb la nissaga patrícia per l'enllaç matrimonial d'una seva filla: AHG, Gi-10, vol.

Fins aquí hem vist, doncs, que tot els auditors que coneixem reunien condicions bàsiques per l'ofici com la capacitació obtinguda en l'àmbit professional i, llevat d'excepcions molt puntuals, experiència política. Amb tot, segons ja hem advertit, de moment només hem tingut en compte el fet que els que integraren la tríade fiscalitzadora també exerciren d'altres càrrecs en l'organigrama municipal i, en especial, la principal magistratura, sense entrar amb detall en quin moment i per quin ordre. Tanmateix, la **cronologia de l'ofici** de «rebedors» dins de les respectives trajectòries individuals podria revelar-nos certs interessos vinculats a les audicions.

Així, a la llum de repeticions o renúncies calculades com les que hem comentat, convertir-se en un dels designats pel consell per fiscalitzar els comptes d'un càrrec o gestió en nom del municipi devia ser útil per aconseguir que es liquidessin favorablement assumptes pendents en què un mateix o gent propera havia intervingut¹⁸⁷⁵. De tota manera, aquesta opció només es veuria confirmada si, per exemple, detectem que determinades persones escometeren gestions durant un cert període i, al cap de ben poc, entraren a la tríade auditora. Tot i les dificultats per reconstruir-ho, hi ha exemples de «rebedors» que esbossen aquest itinerari. Val a dir, però, que no sembla un comportament generalitzat al llarg de tota l'època investigada

Anant, d'entrada, a l'etapa més primerenca, costa no suposar que els canviadors que formaren part de la comissió fiscalitzadora a finals de la dècada de 1340 i a la de 1350, justament quan tenien un paper cabdal en la vertebració d'una incipient hisenda municipal, no aprofitaren la tasca d'auditors per garantir que les gestions des de les respectives taules de canvi acabarien sent aprovades pel consistori. Així, veiem Bonanat Hospital sent auditor l'any 1349 després que el seu pare, banquer com ell i que havia tingut la universitat gironina com un dels clients principals, hagués mort l'any abans per la Pesta, o comprovem que Guillem Jordà, gendre i soci de Francesc Savarrés des de 1351 en una taula de canvi que prestà uns serveis similars, fou el representant de la mà mitjana a la comissió que ens ocupa

5, s.f., 1375/04/19. Val a dir que Massana tingué escàs protagonisme en l'organigrama municipal, ja que no l'arribem a registrar ni com a membre del consell dels 80, per bé que sí que interactuà amb la hisenda local des del moment que rebé els drets d'una renda mixta comprada per Bernat de Vilademany l'any 1369 (AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, f. 2r, 1377/10/31), alhora que adquirí, com a mínim, un parell de censal morts en emissions per finançar les demandes fiscals de l'entrada armanaguesa de 1389-1390: AMGi, I.3.3.2.4, reg. 67, f. 1r-10v (1390/01/18), s.f. (1390/03/11).

¹⁸⁷⁵ Planteja un interrogant similar F. Garnier en l'estudi dels que actuaren d'auditors a Millau en un període similar: «Les boursiers ont parfois déjà côtoyé leurs auditerus dans des commissions précédentes. Se montrent-ils plus conciliants suivant qu'ils occupent l'une ou l'autre charge?»: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 377.

l'any 1357, moment que, a més, el volum d'activitat de l'establiment començava a declinar (cap. 5.3.1).

Una dècada més tard és reveladora la presència del mercader Ferrer de Segurioles l'any 1366. Ultra sengles càrrecs de jurat els anys 1357 i 1364, resulta simptomàtic que, des de principis de la dècada de 1350, hagués estat nomenat síndic per intervenir en la redempció de rendes prestades pel municipi i, sobretot, en l'emissió de nous títols en el context de la Guerra contra Castella, al marge d'haver estat un habitual entre els col·lectius d'assessors de l'executiu per aquests afers. De fet, just el desembre de 1365 havia estat escollit responsable, amb Guillem I Castell, per col·locar violaris en nom del General de cara a l'ajuda aprovada en les Corts de Barcelona i, quan ja havia estat escollit auditor a principis de 1366, també fou síndic en una operació destinada a compensar la partida del donatiu de les Corts de Tortosa de l'abril de 1365 prevista recaptar a través d'imposicions (TAULES 35 i 46). En definitiva, devia haver-hi poca gent més interessada que ell a verificar l'estat de les arques locals a la fi de tots aquells moviments financers.

En un context posterior, tampoc devia ser simple casualitat que Joan Medir, recordem que el fill de l'activíssim banquer Ramon I Medir, ingressés a la comissió fiscalitzadora l'any 1377 després que el seu pare hagués liderat campanyes d'emissió per a les obres de les muralles durant el difícil bienni 1374-1375, alhora que regit la clavaria de les imposicions en aquest segon any. I, a més, comptant que Joan Medir s'estrenava amb aquell càrrec en política municipal¹⁸⁷⁶.

Un altre exemple força més indirecte el trobem l'any 1390, quan l'albadiner Pere Serra es disposà a retre comptes de la seva tasca al capdavant de la clavaria dels jurats entre 1387 i l'abril de 1388 i de l'administració dels rèdits derivats de les jurisdiccions alienades a favor del govern municipal. Entre l'equip de «rebedors» format un parell d'anys més tard hi havia un col·lega professional i amb qui col·laborà en més d'un arrendament d'impostos, Pere I Estanyol¹⁸⁷⁷. Certament són pocs els casos que hem estat capaços d'identificar en què hi hauria connexions evidents entre els auditors de comptes i els auditats. Tot i això, no hem de perdre mai de vista dos aspectes ja assenyalats a propòsit del funcionament d'aquestes comissions que donaven cert marge per afavorir vincles entre ambdues parts.

¹⁸⁷⁶ Per ambdós: TAULA 64.

¹⁸⁷⁷ AMGi, I.1.1., n. 21, f. 81v, 1390/09/06; AMGi, I.1.1., n. 22, f. 9r-11r, 1390/10/20. Quant als vincles en les imposicions: cap. 5.2.3.

Per un costat, segons hem explicat, tot i que l'òrgan fiscalitzador fos renovat cada any en el marc de les eleccions de l'1 de gener, no estava estipulat que s'ocupessin d'inspeccionar totes les gestions dutes a terme en l'exercici immediatament anterior, de manera que, donades les freqüents dilacions dels oficials i altres agents obligats a retre comptes, en especial durant la segona meitat del segle XIV, no era habitual que, per exemple, els auditors d'un any auditessin la tasca d'un clavarí de l'exercici precedent. En conseqüència, és possible que alguns retards s'expliquessin precisament per l'interès de coincidir amb un equip de «rebedors» *a priori* més favorable (cap. 2.2.3.).

Per l'altre costat, hi ha els casos d'autonomenaments o de designació de parents directes per part del grup d'electors que el dia de ninou escollien els oïdors juntament amb els jurats i els sobreposats de les obres (cap. 3.2.3.). En documentem uns quants exemples tant a finals del tres-cents com a principis del quatre-cents, tot i que en cap observem amb claredat que, per exemple, algú que hagués estat tresorer o síndic durant un període considerable aconseguís formar part de la comissió electora l'exercici immediatament després de completar aquestes funcions i es nomenés a ell mateix o triés un parent per ser auditor de comptes. A tall de mostra, en casos mencionats com el de Jaume I Marcó o Guillem Hospital l'any 1362 tots dos havien estat simplement jurats (i sense cap responsabilitat especial respecte dels comptes de l'executiu) 2 i 3 anys abans, respectivament, igual que Pere I Terrades l'any 1421, el qual havia estat regidor l'any 1418 sense més transcendència (TAULA 64).

En definitiva, més enllà del pressupòsit que l'equip dedicat a la fiscalització dels oficials municipals fos una plataforma idònia per emparar corrupteles diverses, el que és clar és que es tractava d'una **peça perfectament integrada dins dels engranatges de poder** de la comunitat política local i que depenia dels mecanismes electorals organitzats entorn del consell. Per consegüent, en cas que existissin pràctiques dubtoses en l'actuació de clavaris o altres gestors de la hisenda local, era improbable que algú totalment aliè a qualsevol d'aquestes trames aconseguís accedir-hi, imposar el seu criteri dins d'un òrgan en última instància col·legiat i que representava totes tres mans, denunciar hipotètics abusos i lluitar perquè fossin extirpats. Mirant-ho des de la perspectiva inversa, sempre suposant que feia falta ometre negligències o fraus, així com ocultar determinats comportaments a l'hora de verificar els comptes, per algú que havia aconseguit ser escollit tresorer o síndic de la comunitat no eren necessàries grans maniobres per aconseguir que entre la tríade d'auditors hi haguessin amics o coneguts, fossin clements amb el compte-retent (o, fins i tot, li

dispensessin un tracte de favor) i li acabessin concedint la liquidació i aprovació final sense gaires dificultats. Així doncs, la comissió d'auditors d'ordinari no constituïa una instància externa i capaç de garantir una transparència absoluta en el funcionament del sistema, sinó més aviat un element favorable a la perpetuació d'aquestes formes des del moment que hi havia bastanta proximitat entre auditors i auditats. De fet, com hem vist, conduïa a la mateixa conclusió l'observació que la gran majoria dels que foren nomenats «rebedors» ja havien acumulat experiència en els òrgans de govern del municipi i estaven familiaritzats amb la política local.

Fos com fos, fem atenció a una altra circumstància indicada a propòsit del cas que comentàvem de Joan Medir l'any 1377: el fet que debutava com a oïdor en l'exercici d'oficis de l'administració local. Tanmateix, no hauria de ser considerada una situació excepcional. I és que, tal com insistim, la tasca de fiscalitzar els comptes no l'assumia una sola persona sinó un equip de tres membres. D'aquí que no necessàriament tots tres haguessin d'haver acumulat una llarga experiència com a gestors després d'anys de dedicació. En suma, tot apunta que hi havia marge per incorporar persones relativament joves, cosa que hauríem d'examinar en un conjunt de casos representatiu.

Una bona manera per detectar-ho consisteix en revisar el punt de les respectives carreres en què eren escollits els diversos integrants de les comissions auditores. De tota manera, a fi de cenyir-nos a una mostra manejable però, a la vegada, suficientment representativa, ens limitarem als 28 individus que ocuparen l'ofici un mínim de dues ocasions. N'analitzarem dos aspectes bàsics a propòsit d'aquest moment: per un costat, quan es produïa respecte de la legislatura en què se'n documenta el primer ingrés al consell general i, per l'altre, si els implicats ja havien exercit càrrecs d'importància com el de jurat (TAULA 72). Així, deixant de banda les traves habituals per reconstruir carreres que havien arrencat en els inicis del període investigat, veiem que hi ha força variabilitat en els lapses que havien transcorregut entre el primer any d'entrada al consell dels vuitanta: des de 1 a 4 anys en alguns casos fins a 29 o 36 en altres.

Per contrast, en relació amb el fet que abans de ser auditors per primer cop ja haguessin estat regidors alguna vegada o no, constatem que tan sols 8 persones, o sigui un 28,6% del total, havien ostentant el càrrec de jurat. En conseqüència, cal suposar que els gironins que freqüentaren la instància fiscalitzadora emanada del consell tenien ja certa experiència quan repetiren en aquesta tasca per segona vegada. Amb tot, l'anàlisi mostra que una mica més

de dos terços el primer cop que l'assumiren tot just es trobaven en els inicis del seu periple com a gestors en les estructures públiques locals.

Ben mirat, hi ha alguns casos en què, fins i tot, es documenta que la presència a la tríade auditora fou el primer ofici que ocuparen. En aquest sentit, pels patricis Pere II Bordils, Ramon Prat, Ramon I Sampsó o Pere II Castell, els mercaders Nicolau I Bordils, Nicolau Puig i Jaume Anglès, el ja esmentat Joan Medir, el petit comerciant Bernat II Ricard, el sabater Pere Planell, el tintorer Francesc Banyils i els especiers Guillem Pellisser i Cristòfol Castanya, la tasca d'auditor tingué un caràcter veritablement introductorí en la gestió de les finances municipals¹⁸⁷⁸. Certament, comprovem que bona part dels citats eren joves casats de feia poc que s'acabaven d'incorporar al consell i que devien aprofitar les comissions d'inspecció dels encàrrecs duts a terme per conciutadans seus en nom de la universitat com una ocasió per aprendre des de dins com funcionava la hisenda municipal. Dit d'una altra manera, amb els registres comptables on s'havien anotat ingressos o despeses davant seu, es familiaritzaven amb els conceptes més habituals, els valors monetaris que s'acostumaven manejar i, així mateix, la forma d'agregar sumes, aplicar deduccions o elaborar balanços. Cal suposar, és clar, que aquest aprenentatge el feien al costat d'altres veïns més experimentats capaços de dur el pes del procés fiscalitzador i, de forma complementària, aportar consells i tutelar els seus col·legues més inexperts. I això ho podem corroborar per la majoria de casos¹⁸⁷⁹. Però també hi ha puntualment legislatures en què coincidí que els auditors de les mans major i mitjana eren tots dos novells, com ara els anys 1377, 1391 i 1403¹⁸⁸⁰.

¹⁸⁷⁸ Així, per exemple, entre els que no accediren a l'executiu en tres cursos polítics o més, Pere II Castell ho aconseguí tres anys després de ser auditor per primer cop, mentre Bernat II Ricard, poc després de ser auditor, esdevingué cònsol de mar i jurat. Semblantment, Pere Planell fou cònsol de l'Hospital Nou sis anys després de ser auditor o Francesc Banyils, que fou jurat dos anys més tard (TAULES 35, 39 i 49). Val a dir, finalment, que, malgrat no pertànyer al grup que esdevingueren auditors dues vegades, hi ha d'altres casos significatius d'individus que iniciaren la seva trajectòria des de la comissió auditora com el mercader Ramon II Provençal, auditor l'any 1358 encara força jove, posteriorment jurat i, especialment, clavari de les impositions en diversos exercicis (TAULA 68).

¹⁸⁷⁹ A tall de mostra i limitant-nos només a gironins que repetiren en la instància fiscalitzadora, veiem que durant la segona meitat de l'any 1390 el sastre Pere Planell s'estrenava com a oficial de la ciutat en la tríade d'oidors i estigué acompanyat pel patrici Martí Vic, amb escàs currículum en el regiment de la ciutat, però, al mateix temps, amb Bonanat I Cerir, aleshores ja bregat en l'administració de l'erari local (TAULA 68). De forma similar, l'any 1418, l'especier Cristòfol Castanya exercia per primer cop un ofici municipal i coincidí en l'equip d'auditors amb el comerciant Nicolau II Bordils que, com a mínim, ja era al consell des de feia uns anys (a més d'haver estat designat per a la comissió fiscalitzadora l'any 1411 i haver declinat la comanda) i amb l'escrivà-mercader Narcís Portell, que ja havia estat jurat i regit la tresoreria de l'executiu l'any 1406 (TAULES 35 i 43).

¹⁸⁸⁰ L'any 1377 van ser auditors els joves cunyats Ramon Prat i Joan Medir (en aquest segon cas, especialment, ateses les circumstàncies ja apuntades entorn als negocis de Ramon I Medir, pare seu). L'any 1391 tampoc

De tota manera, acabava esdevenint molt fina la línia que separava el simple fet d'introduir-se en el maneig de la comptabilitat municipal i el d'**adquirir informació** d'una institució pública a què poca gent tenia accés i que, per tant, era susceptible de ser emprada en benefici propi. Òbviament, no comptem amb proves clares de l'ús que feren de les dades obtingudes en auditar comptes d'oficials i síndics d'exercicis precedents, però hi ha dos casos de coincidència cronològica que mereixen ser analitzats d'acord amb aquesta hipòtesi. En primer terme, crida l'atenció que Ramon I Medir, aleshores encara exercint l'ofici d'especier amb què havia iniciat la carrera professional, entrés a formar part de la comissió auditora just l'any 1353 i que l'abril de l'any següent obrís una nova taula de canvi privada a la ciutat coincidint amb un pressió fiscal creixent i un gran augment de la demanda de serveis bancaris per part de corporacions públiques i en què destacava la mateixa universitat gironina. Només cal recordar que, des d'aquell establiment, Medir es convertí en el principal protagonista de la crist·lització d'una nova tresoreria que, en gran mesura, institucionalitzava les gestions financeres dutes a terme per ell mateix com a banquer (cap. 5.3.1.). Fins a quin punt aquest futur professional de la banca no tragué profit de la seva tasca com a inspector de comptes en el moment endegar la nova iniciativa empresarial?

Certament, l'escenari havia canviat força a principis del segle XV, però la figura de l'apotecari Miquel II Vilar té certs paral·lelismes, encara que la informació suposadament adquirida com a oïdor revertí, en principi, en el mateix ens local i no pas en un projecte privat. L'any 1412 Vilar havia ingressat al consell per primer cop feia un quinquenni i en esdevenir «rebedor» de comptes assolí la primera magistratura en una carrera meteòrica que tot just acabava d'arrencar i que, després del pas per l'executiu l'any 1414 i de ser elegit clavari de les imposicions just el curs següent, el portaria a esdevenir el tresorer municipal per excel·lència entre, aproximadament, 1415 i 1435 (TAULA 68)¹⁸⁸¹.

tenien gaire experiència ni Pere II Bordils ni Pere II Castell (TAULA 72). Finalment, quant a l'any 1403, constatem que tant Ramon I Sampsó com el mercader Lluís Tord feia poc que s'havien incorporat al consell i s'estrenaven a la política municipal amb aquell càrrec (TAULES 64 i 68). Cal observar, d'altra banda, que tots els exercicis esmentats coincidiren amb l'etapa final de conjuntures afectades per conflictes en la direcció de la hisenda local gironina, per la qual cosa no seria descabdellat que en la tria de l'equip d'auditors es busqués incorporar saba nova, per alleugerir tensions o qui sap si, en canvi, perquè als sectors que s'havien imposat en la disputa interessaven oficials més manejables.

¹⁸⁸¹ Al llarg del seu exercici com a auditor, Vilar pogué tenir notícies de primera mà de gestions prou diverses que anaven des de l'administració de la clavaria de les imposicions de legislatures precedents, fins a la temptativa de monopoli del comerç del vi, coneguda com la mercaderia del vi, que estigué vigent entre 1407 i 1411, passant pel càrrec de mostassaf o l'ofici de «mostafassia»: AMGi, I.1.1., n. 42, f. 69r-80v (1412/12/19), 83r (1412/12/30), 89r (1412/12/29), 90r-v (1412/12/31), 91r (1412/12/31), 92r-v (1413/01/02), 94r-v (1413/01/02).

En suma, força elements ens permeten considerar que el càrrec d'auditor no era simplement una posició reservada a gent d'edat avançada amb molta carrera política a les espalles i un prestigi forjat a base d'anys de servei a la comunitat. La **funció introductòria** o gairebé propedèutica que tenia l'ofici en l'administració de les finances i els afers municipals en general també era prou important. Tot i això, ambdós aspectes serien normalment complementaris, ja que, com hem vist, la majoria de ciutadans que exerciren d'oïdors en més d'una ocasió accediren per primer cop a la comissió auditora sent molt joves, però ho feren secundats per col·legues més veterans i, així mateix, en el moment de tornar-hi ja havien acumulat força experiència.

Per tot això, doncs, la posició de «rebedor» no admet tampoc interpretacions lineals o teleològiques sobre les trajectòries de veïns en relació amb la corporació local. Per una banda, existeixen casos de gironins que, havent estat auditors, feren immediatament el salt a magistratures més importants, com ara Ramon Prat, auditor de comptes l'any 1377 i, just el curs següent, jurat per la mà major; o el llicenciant en lleis Pere II Santmartí, auditor l'any 1414 i regidor per l'estament superior en la legislatura següent¹⁸⁸². Exemples idèntics es troben a les files de la mà menor, com ara els del capeller Bernat I Ricard, membre de la comissió fiscalitzador l'any 1403 i jurat (així com clavari de l'executiu l'any 1404) i del notari Joan Escuder, «rebedor» l'any 1432 i ascendit a la cúpula del govern en la legislatura següent, igual que els especiers Guillem Pellisser entre els anys 1429 i 1430 i Guillem Muntanya entre 1429 i 1430 o el mercer Francesc I Respart entre els anys 1432 i 1433, per bé que en els tres darrers casos el pas d'un ofici a l'altre es produís en el marc d'una carrera més àmplia que incloïa d'altres fases¹⁸⁸³.

Tanmateix, per l'altra, tampoc no falten itineraris individuals que es concreten en sentit invers, com ara el del tintorer Nicolau Banyils, que ostentà la condició de regidor l'any 1434 i, en canvi, assumí la funció d'auditor amb posterioritat, o el del paraire Joan Vinyes, també abans jurat (en aquest cas per primera i única vegada) l'any 1435 que no pas oïdor¹⁸⁸⁴. Al capdavant, trajectòries com la de Cristòfol Castanya confirmen que cap posició havia de precedir necessàriament l'altra. Aquest especier fou escollit per la tríade auditora l'any 1418, quatre anys després de registrar-lo per primer cop al consell general, l'any següent assolí la juraderia en la franja de la mà menor, posició en què repetí l'any 1426 per tornar a ser just

¹⁸⁸² Vegeu TAULA 35.

¹⁸⁸³ Quant a Pellisser, Muntanya i Respart: vegeu TAULA 64. Pel que fa a la resta: TAULES 35 i 44.

¹⁸⁸⁴ Vegeu TAULES 35 i 44.

la legislatura següent (1427) i, al cap d'un temps, en concret el curs de 1435, reaparèixer de nou a l'executiu¹⁸⁸⁵.

En una línia similar, manquen evidències per afirmar que la tasca d'auditor de comptes constituïa un punt d'inflexió significatiu en autèntiques carreres a l'administració pública del període, és a dir, que arribaven a traspasar l'estricta organigrama municipal per assolir posicions en les delegacions territorials de la monarquia. Per esmentar només alguns individus ja comentats des d'altres punts de vista, observem que, per exemple, el mercader Guillem Hospital fou auditor de comptes en una ocasió l'any 1362 i, entre força d'altres càrrecs, acabà sent investit batlle de la ciutat entre 1385 i 1386, un procés que seguí més o menys coetàniament Joan Medir, encara que en aquest cas la progressió es precipità i degué influir-hi, com hem anat repetint, la figura del seu pare, el canviador Ramon I Medir. També assolí el mateix càrrec Pere II Santmartí entre 1393 i 1394, si bé això fou amb anterioritat a l'ofici d'oïdor municipal de 1411¹⁸⁸⁶. Narcís de la Via, al seu torn, fou sots-veguer una part de l'any 1395, mentre havia estat sobreposat de les obres l'any 1386, auditor l'any 1392 (de manera que no era el seu primer càrrec) i jurat el mateix 1396¹⁸⁸⁷. Així mateix, cal destacar dins l'estament de mercaders la figura de Bernat I Geroní, auditor de comptes una part de 1401 i, entre altres càrrecs, nomenat lloctinent del batlle general de Catalunya a la demarcació gironina des de 1404 fins a 1414. Pel que fa, finalment, a la menestralia, sobresurt el cas del capeller Bernat I Ricard, auditor l'any 1403, posteriorment jurat i, més endavant, elegit per la lloctinència esmentada¹⁸⁸⁸.

Tot fent balanç, en el conjunt d'exemples citats la inclusió dins de l'òrgan fiscalitzador propi del consell municipal es produí en un moment diferent, bé abans d'ingressar per primer cop a la cúpula del govern i acabar exercint algun càrrec jurisdiccional, bé després de tot això. Alhora, pels que foren oïdors abans d'ocupar altres càrrecs de més rang com el de batlle, sots-veguer o lloctinent del batlle general de Catalunya, indubtablement l'experiència els ajudà a millorar la carta de presentació en vista a futures eleccions. Tanmateix, en la majoria de casos a què hem fet al·lusió, els motius que explicaven la seva

¹⁸⁸⁵ Vegeu TAULA 64.

¹⁸⁸⁶ Vegeu TAULA 44.

¹⁸⁸⁷ Vegeu TAULA 30 i 35. Cal afegir-hi que aquest patrici, com hem vist, fou un dels més habituals en el consell denominat general i, després, de l'ofici com a auditor que degué exercir més aviat jove (o en una etapa primerenca en la seva carrera política), com força d'altres del seu estament (i, en part, potser gràcies a la intermediació del seu oncle Ramon de la Via que actuà d'elector en l'acte de ninou), ocupà temporalment aquest càrrec de sots-veguer l'any 1395, fou investit jurat l'any 1396, esdevingué mostassaf l'any 1399 i reaparegué a l'executiu la legislatura de 1404: TAULES 34, 30, 35 i 38.

¹⁸⁸⁸ Vegeu per tots dos: cap. 3.1.5.1.

entrada a les files de l'administració reial es trobaven en xarxes de relacions i contactes aliens al procediment d'auditar els comptes d'oficials i síndics de la ciutat de Girona, tal com hem comentant en els epígrafs corresponents.

A manera de recapitulació del que hem observat en la reconstrucció de la nòmina d'integrants de la tríade d'auditors de comptes de la ciutat de Girona entre 1345 i 1436, cal destacar que es respectà sempre la paritat estamental tret de comptades excepcions. En conseqüència, hi quedà representat un ventall ampli de professions. Això, però, no alterà la constant que la pràctica majoria d'auditors tenien experiència demostrable en matèria comptable i financera. Alhora, malgrat disposar-ne només d'alguns indicis, sembla que el càrrec de «rebedor» de comptes resultà atractiu des de diferents punts de vista. D'una banda, en especial durant el període anterior a 1400, per a gent que havia realitzat operacions en nom de la comunitat i volia supervisar la liquidació de les despeses i ingressos de què s'havia ocupat. De l'altra, donada la gran quantitat d'informació que permetia controlar i, en darrera instància, explotar. En aquest sentit, destaquen les designacions de joves que encara no havien ocupat magistratures d'importància i que, per tant, contradirien la presumpció que només s'escolliren auditors amb un currículum polític important. Sempre en el marc d'un òrgan col·legiat en què convivien ciutadans experimentats amb altres més novells, més d'un cop la funció d'auditor serví, doncs, per a la formació de futurs gestors de les finances públiques. En definitiva, com hem vist des de l'òptica d'altres càrrecs, estem lluny de carreres predefinides en què l'ofici de «rebedor» significava sempre el mateix.

4.4. Les ocupacions temporals vinculades a la hisenda local

Més enllà de les diferències que sens dubte hi havia en la constitució jurídica d'unes ocupacions i les altres, molts dels aspectes plantejats en l'anàlisi dels successius tesorers i auditors de comptes (competències tècniques, perícia professional o bagatge polític) reapareixen en els membres del consell que foren delegats per exercir puntualment alguna funció vinculada a les finances locals. Com hem vist, convindria marcar una distinció entre les comissions creades des del consell per algun afer d'ordre fiscal (en general, la confecció

de talles) dels sindicats instituits de cara a operacions econòmiques d'índole diversa, com ara la captació de crèdit o l'abastament frumentari.

Un dels principals elements que els diferenciava és el nivell de representativitat política d'uns i altres: mentre que els equips per a la taxació dels contribuents de cara al repartiment d'un impost directe havien de respectar la paritat entre mans, els sindicats s'atorgaren a ciutadans amb independència de la seva adscripció estamental. Això pot donar-nos una primera pista dels qui participaren habitualment en un àmbit i un altre. De tota manera, caldrà que ho anem observant per separat tot fent atenció a la identitat dels implicats.

4.4.1. Els taxadors de derrames: experiència davant de tasques compromeses

En efecte, la fixació de les quantitats que correspondrien als titulars de focs de la ciutat en les derrames fou un assumpte que acostumaren a abordar comissions emanades del consell en què s'inclouïa un membre de cada mà, de forma similar a la pròpia juraderia o als equips d'auditors de comptes. Tal com també hem vist, l'ús de l'impost directe com a recurs fiscal per part de l'administració municipal de Girona presenta una cronologia concreta i que, ben mirat, no cobreix tota l'època investigada. En realitat, el repartiment de talles és una pràctica que arrenca de molt abans, com a mínim de la segona meitat del segle XIII, en el moment que tot just sorgiren unes estructures de govern local embrionàries. Posteriorment, a banda de diversos precedents en cicles fiscals de les dècades inicials del tres-cents, a les talles documentades a principis de la dècada de 1350 per fer front a les demandes vinculades a les guerres mediterrànies i amb què iniciem la revisió seguiren les previstes per satisfer parts d'alguns donatius de la Guerra contra Castella, si bé, en especial, per finançar certes fases del procés d'emmurallament i una part de les operacions de contenció del deute, així com d'altres urgències puntuals. Amb tot, superades les grans dificultats que plantejaren els dos darrers fenòmens esmentats fins a principis del segle XV, no hi ha constància que l'instrument fiscal d'origens més reculats fos reprès. En definitiva, ens limitarem a analitzar derrames que s'implantaren entre 1351 i 1418.

L'anàlisi de l'ocupació temporal vinculada a la preparació d'aquestes talles presenta un problema de **fonts** que ja hem plantejat (cap. 2.2.4.1.). Tot i això, de les 33 ocasions que documentem el repartiment d'una talla, bé completa, bé parcial, al llarg del període en què ens centrem tenim notícies sobre 15 grups de persones encarregades de la taxació (TAULA

45). Val a dir, d'entrada, que quan no n'hem trobat la pista, sobretot a les dècades de 1350 i 1360, és molt probable que la confecció de les derrames anés a càrrec dels propis membres de l'executiu. Així mateix, en moments posteriors, com ara els anys 1394, 1400 i 1403, constatem que foren preparades pels jurats amb les col·laboració de 3 o 6 adjunts procedents del consell representant cadascuna de les tres mans¹⁸⁸⁹. En els casos restants, en contrapartida, la tasca de coordinar l'aplicació de l'impost directa recaigué en comissions paritàries de membres del consell dit general formades normalment per tres individus (o una xifra equivalent) que actuaren al marge del col·legi de regidors¹⁸⁹⁰. Els primers exemples clars d'aquesta modalitat els trobem en talles de finals de la dècada de 1360 i principis de la de 1370 destinades, a grans trets, a reduir el pes del deute censal. Tal com ja hem apuntat, en operacions relacionades amb l'emmurallament de ravals a les acaballes del tres-cents alguns d'aquests equips es designaren en funció dels barris en què es dividia la ciutat, però això segurament es reduí a ocasions molt puntuals i hi podia seguir implícita la paritat estamental.

Així, com a conseqüència de la **representativitat per mans** que havien de respectar aquests equips de talladors, no cal dir que veurem succeir-s'hi perfils força diversos, o sigui que és lògic que hi trobem actuant conjuntament prohoms de la mà major, mercaders (i eventualment experts en lleis) de la mà mitjana i menestrals de la mà menor. La revisió de les 15 ocasions en què hem aconseguit identificar els ordenadors confirma el supòsit i, en tot cas, permet afinar que l'estament mitjà quedà gairebé sempre plasmat a través de comerciants i no d'altres grups professionals més minoritaris d'aquella mà¹⁸⁹¹. Així mateix, quant a l'estament inferior, no destaca cap ram més enllà del binomi predominant pell-tèxtil, com en qualsevol altra faceta de l'organigrama municipal

¹⁸⁸⁹ Respectivament: fou en una talla per finançar una missatgeria i saldar un deute a la Diputació del General i a varis particulars; una altra a sou i a lliura destinada a exonerar el dèficit del municipi, i una darrera que prengué la forma de préstec amb l'objectiu de costejar el "seny de les hores": AMGi, I.1.1., n. 35, f. 14r-15v, 1400/01/13; AMGi, I.1.1., n. 38, f. 47r-48r, 1403/09/15, f. 53r-55v (1403/10/16), f. 57v (1403/10/27).

¹⁸⁹⁰ Es documenta el mateix procediment per a la figura concreta dels taxadors (així com també dels estimadors de béns, amb el supòsit que sempre es marcava una distinció entre els responsables d'ambdues fases del procés) a les viles de Valls i Reus a partir d'aproximadament la segona meitat del segle XIV, quan els jurats deixaren d'intervenir directament en aquestes labors: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 321-327, 375-377.

¹⁸⁹¹ Les úniques excepcions remarcables serien les de la talla de 22.000 s. per a l'adveniment del rei Martí de 1396 i una altra de tres anys després en què ignorem la causa concreta. En la primera, els dos ordenadors per la mà mitjana havien de ser Joan Medir (que renuncià a l'encàrrec) i Joan Vinyoles, com ja hem vist, ciutadà sense professió explícita, mentre que en la segona un d'ells fou el cas també una mica particular de Pere II Castell: AMGi, I.1.1., n. 33, f. 35v-37v, 1397/04/17; AMGi, I.1.1., n. 34, f. 28r, 1399/02/20.

Vist això, caldria resseguir possibles casos de **recurrència** en la posició d'ordenadors de talles. A la llum de les dades reunides, observem que força ciutadans assumiren la responsabilitat en més d'una ocasió superant, a la pràctica, els individus que tan sols ho feren una vegada. En primer terme, hi ha els patricis Lluís Estruç (els exercicis de 1381 i 1391), Francesc I Santceloni (1369 i 1391), Bernat I Reixac (1394 i 1399), Ramon I Sampsó (1400 –com a adjunt dels jurats- i 1403), així com el cas una mica específic de Narcís Gornall (1380 i 1381), destacant Narcís de la Via (1397, 1399, 1400 i 1407). De tota manera, hi ha també força casos de mercaders com ara Francesc Trilla (1369, 1381 i 1385), Pere II Ferrer (1380 i 1381), Bonanat I Cerir (1391, 1392-93, 1399) i Bernat Llémena (1391 i 1392-93), a part del prohoms Pere II Castell (1399 i 1407). Cal sumar-hi, finalment, el cuireter Guillem Bernat Beuda (1369 i 1385) que ascendí de l'estament inferior al mitjà, el sastre Andreu Figuera (1391, 1394, 1399, 1400) i el paraire Guillem Arnau (1399 i 1400). D'aquesta relació podria inferir-se, en línies generals, que les talles percebudes entre aproximadament 1350 i 1420 foren dissenyades per un grup relativament restringit de persones, més enllà de la seva diversitat en el rerefons social i professional. Per això, caldria buscar un tret comú entre els esmentats.

Si, a semblança d'altres posicions de gestió de la hisenda, ens fixem en la **trajectòria política** de cadascun d'ells, sembla que en trobem la clau. Pràcticament tots els que veiem que repetiren com a ordenadors de talles comptaven amb un currículum de càrrecs electes i ocupacions al servei de la ciutat per sobre de la mitjana dels seus conciutadans. Així, tret de Bernat I Reixac, Narcís Gornall i Narcís de la Via dels de la mà major, tota la resta es trobaven entre els gironins que ocuparen el càrrec de jurat tres vegades o més (TAULA 64)¹⁸⁹². Alhora, però, cal remarcar que Narcís de la Via tampoc no quedà exclòs dels òrgans de govern ni del mosaic de poders local; tot al contrari: gairebé permanent al consell general entre 1396 i 1427, fou jurat els anys 1396 i 1404 i mostassaf l'any 1399, havent estat possiblement sots-veguer l'any 1395, igual que Bernat I Reixac entre 1401 i 1404, havent actuat, al seu torn, de jurat en les legislatures de 1390/07-12 i de 1400-1401/06, de mostassaf en la de 1391 i d'auditor de comptes en la de 1394. Quant a Narcís Gornall, en canvi, ja hem apuntat que, malgrat no accedir mai a l'executiu, exercí de clavari de les imposicions els anys 1379, 1380, 1381 i 1382¹⁸⁹³.

¹⁸⁹² Ens referim, en concret, a casos com el de Francesc I Santceloni, Lluís Estruç, Francesc Santdionís, Pere Guillem I Sunyer, Ramon I Bóixols o Francesc II Santceloni: TAULA 64.

¹⁸⁹³ TAULES 35, 38 i 44. Quant a Narcís Gornall: TAULA 68.

Ben mirat, aquesta circumstància també la retrobem en molts dels talladors habituals de la mà mitjana com ara Francesc Trilla, Pere II Ferrer i Bonanat I Cerir, comptant, alhora, que Bernat Llémena, Pere II Castell i Guillem Bernat Beuda no regiren la tresoreria consagrada al deute, però sí que foren nomenats clavaris dels jurats en algun any que resultaren escollits regidors. Així mateix, cal recordar que dos dels únics menestrals habituals en les talles, el sastre Andreu Figuera i el mercader-blanquer Arnau II Ramada, també actuaren de clavaris de la tresoreria vinculada a l'executiu en unes circumstàncies en què justament s'entreveuen força connexions entre una ocupació i l'altra (cap. 4.2.).

Per una altra part, respecte d'aquests mercaders que exerciren de tresorers es constata que, en conjunt, reberen l'encàrrec de confeccionar talles havent ocupat un d'aquests oficis de l'administració financera almenys una vegada, un aspecte que, sense anar més lluny, també es registra en molts dels clavaris de les impositions que, a diferència dels que comentem ara, només estigueren vinculats en la preparació d'una derrama al llarg de la seva carrera, com ara el patrici Francesc II Santceloni o el mercader Guillem II Julià¹⁸⁹⁴. S'esbossa una tendència paral·lela en alguns d'aquests tresorers amb més presència a l'executiu, així com en els prohoms de la mà major que més cops ostentaren la principal magistratura: cap tingué la confecció d'una talla com una de les seves primeres experiències, sinó que abans ja havien ocupat càrrecs electes o, fins i tot, actuat de síndics de representació institucional (TAULA 64)¹⁸⁹⁵.

Tot això que hem constatat en els principals responsables de la confecció de talles admet diverses lectures, si bé, en síntesi, es posa de manifest la importància que s'atorgava al procediment i que motivà que s'extraguessin de les files del consell **gent amb experiència** en l'administració de les finances locals. Sens dubte, tal com evidencien poblacions en què s'ha estudiat a fons tot el que fa referència a la implementació d'impostos directes, com ara Cervera o les viles de Valls i Reus, es tractava d'un afer delicat en què no només era important la capacitat de realitzar càlculs, sinó la d'assolir el consens entre la resta de ciutadans en un procediment que no estigué mai exempt de disputes, com ja hem apuntat

¹⁸⁹⁴ Les úniques excepcions en aquest sentit apareixerien en Francesc Jalbert i Miquel II Vilar. El primer, comerciant que actuà d'ordenador (tot i que no pot afirmar-se que ho fos exactament, sinó que potser es limità a la col·lecta) d'una talla l'any 1367, no esdevingué clavari de les impositions fins l'any 1376. Quant a l'especier Vilar, ens consta com a ordenador d'una talla l'any 1414, just l'exercici abans que encetés la seva dilatada carrera al capdavant de la clavaria de les impositions: TAULA 68.

¹⁸⁹⁵ El cas que s'aparta més clarament d'aquesta dinàmica general és el del patrici Ramon I Sampsó, tanmateix, com ja hem vist, una figura destacadíssima de la política local a la primera meitat del segle XV: TAULA 64.

igualment per Girona (cap. 1.5.2.)¹⁸⁹⁶. Així mateix, d'acord amb el que descriu P. Verdés per la capital de la Segarra, haurien de valorar-se elements de caràcter netament polític que pesaven a l'hora de manejar informació sempre sensible com la dels contribuents i que allí explica, per exemple, que les comissions de prohoms acabessin cada vegada més relegades per l'omnipresència del racional o interventor al segle XV¹⁸⁹⁷. En definitiva, concorda amb tot això el que s'infereix de la reconstrucció feta per Girona; és a dir, que els ordenadors de talles, al marge de la paritat estamental dels equips en què s'articularen, fossin alguns dels prohoms amb més ascendència en la societat local o mercaders i menestrals que en identificar-los com a clavaris de les imposicions o dels jurats ja hem argumentat que, en general, estaven ben introduïts en les xarxes de poder de la ciutat per les aliances familiars teixides o d'altres relacions més específiques.

Des d'una altra perspectiva, aparentment hi havia, doncs, poc marge per filtrar a les comissions de talladors iniciatives que no comptessin amb el recolzament de sectors amplis dins del consell. Malgrat ser molt concrets, hi ha, però, certs episodis que suggereixen que el caràcter restringit d'aquests grups no arribà a ser totalment impermeable a **determinats interessos particulars**. Els dos casos més representatius en aquesta línia que hem aconseguit captar són el dels prohoms de la mà major Guillem Calvet i Bernat I Reixac.

Respecte del primer, el veiem especialment implicat en la col·lecta de diverses talles a finals de la dècada de 1370. Pels volts de 1377, en una fórmula per a la recaptació de l'impost que només advertim llavors, fou l'arrendatari d'un talla probablement parcial destinada a l'obra dels murs dels ravals, mentre que l'any 1379 participà com a tallador en un equip amb representants de les altres dues mans en una derrama d'abast més general amb què es

¹⁸⁹⁶ En una panoràmica completa a propòsit de Valls i Reus: J. MORELLÓ BAGET, *Fiscalitat i deute públic...*, p. 307-444. Cal destacar el que planteja aquest autor a propòsit de considerar possibles tractes de favor per part dels ordenadors en benefici òbviament dels principals contribuents o, directament, de negligència davant del frau: *Ibid.*, p. 325-327. La importància d'estimadors competents i el seu valor tant polític com tècnic ha estat també posat en relleu per poblacions llenguadocianes: Albert RIGAUDIÈRE, «L'assiette de l'impôt direct dans les villes du Midi français au bas Moyen Âge d'après leurs livres d'estimes», a S. CAVACIOCCHI (ed.), *La fiscalità nell'economia europea...*, vol. II, p. 425-481, especialment p. 431. Sobre els conflictes que generaren en algunes poblacions catalanes com ara Lleida el repartiment de talles i els problemes sempre inherents a la necessitat d'equitat en l'aplicació de l'impost directe: P. VERDÉS PIJUAN, «“Car les talles són difícils de fer...”», p. 141-146.

¹⁸⁹⁷ En aquest sentit, prova l'existència d'un veritable sistema del que avui anomenariem de “protecció de dades” en què els llibres de manifestes previs a la confecció de les talles eren custodiats per l'escrivà municipal evitant la possibilitat que qualsevol vilatà hi tingués accés sense autorització. Per això i tota la dinàmica ben regulada entorn a la confecció de derrames: P. VERDÉS PIJUAN, «*Administrar les pecúnies e béns de la universitat*...», p. 197-198, 884-909.

pretenien aconseguir 30.000 s.¹⁸⁹⁸. Fins aquí no hi hauria res d'excursional. Tanmateix, l'any 1387 tenim notícia que s'amplià el cobrament d'una talla repartida en primera instància l'any 1385 amb el propòsit explícit d'esmenar els danys provocats a un alberg del propi Guillem Calvet durant la millora de les defenses de la ciutat i pels quals havia instant l'inici de procediments judicials contra la universitat a fi de recuperar la suma¹⁸⁹⁹. En definitiva, no hem aconseguit precisar la cronologia del conflicte, encara que tot fa pensar que ja s'havia iniciat abans que Calvet arrendés la derrama de 1377 i participés com a ordenador en la de 1379, de manera que no seria descabdelat suposar que l'al·ludit tingués un interès especial a coordinar el repartiment de l'impost directe¹⁹⁰⁰.

Encara més suspecta és la inclusió de Bernat I Reixac a l'equip de talladors de 1394. En una talla amb què calia recaptar 16.500 s., els ingressos es repartirien entre el finançament de les despeses d'una missatgeria, dels efectes d'execucions instades per un comissari reial en nom del General de Catalunya i, així mateix, dels deutes tinguts per la universitat a diversos particulars entre els quals hi havia ni més ni menys que Constança Reixac, cunyada del propi Bernat I Reixac, que, a la pràctica, havia acabat rebent en cessió els drets sobre la quantitat deguda¹⁹⁰¹. Un altre dels veïns pendent de cobrar del consistori a través del mateix procediment, i en aquest cas, de forma explícita, amb motiu de l'afectació d'un immoble en les obres d'emmurallament, també acabà participant en la talla. Es tracta de l'albadiner Pere Serra, que al cap d'uns mesos d'entrar en vigor l'impost fou designat llevador de les restes o quantitats pendents que en quedessin¹⁹⁰².

Òbviament, cap dels dos casos comentats permet suposar que els delegats per taxar els contribuents actuaren sempre amb criteris esbiaixats, però sí que deixa la porta oberta a la possibilitat que no tots i cadascun dels que integraren les comissions encarregades de la

¹⁸⁹⁸ AMGi, I.1.2.1., llig 6, reg 2, f. 31r, 1377/03/06; AMGi, I.1.1., n. 9, f. 35v-36r, 1379/03/23.

¹⁸⁹⁹ AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 28v, 1383/02/14; AMGi, I.1.1., n. 16 bis, f. 56v-57r, 1387/08/24; AMGi, I.1.1., n. 17, f. 9v-10v, 1388/02/25; AHG, Gi-09, vol. 12, s.f., 1388/07/02. És possible, fins i tot, que el propi Guillem (si ens referim al mateix individu comptant que probablement existiren dos cosins homònims) ja hagués actuat de llevador en una talla per contribuir al donatiu aprovat l'any 1367 en Corts per a una expedició a Sardenya: AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 1367/06/16. En aquella ocasió, per raons que ignorem, ja se li consentí retenir-se una part important del que havia recaptat, xifra que es repartiren amb el seu germà Ramon Calvet: AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 143r-v (1367/12/31), 161r (1368/03/15).

¹⁹⁰⁰ Ben mirat, a semblança del que havia succeït l'any 1367 (suposant –repetim-ho– que es tractava de la mateixa persona), l'any 1379 tornà a retenir-se quantitats de la recaptació de la talla, segons glossa algun dels documents, bo i explicitant-ho en les rebudes i dades dels comptes que presentà als auditors: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 6, f. 50r, 1379/12/10.

¹⁹⁰¹ AMGi, I.1.1., n. 30, f. 43r-44r (1394/09/03), 50r-51r (1394/09/28); AMGi, I.1.1., n. 31, f. 11r-v, 1394/12/15.

¹⁹⁰² AMGi, I.1.1., n. 32, f. 17v, 1396/08/07.

confecció de talles ho fessin només per raó de la seva experiència en la gestió de les finances locals i el currículum acumulat a nivell polític.

4.4.2. Els col·lectors de talles i la tasca ingrata de la recaptació fiscal

El perfil en conjunt elevat dels talladors o ordenadors de talla queda especialment de manifest quan observem l'altra ocupació vinculada a l'impost directe, o sigui els col·lectors de derrames (TAULA 45). Donats els problemes per a la **reconstrucció** de moltes talles, de les 33 que documentem amb claredat a Girona entre 1351 i 1418, en 22 casos tenim dades sobre els encarregats de recaptar les sumes estipulades a cada contribuent, encara que no sempre siguin prou completes.

En qualsevol cas, dins d'aquests 22 casos, la gran majoria d'individus pertanyen a la mà menor. En realitat, només registrem ciutadans de les mans major o mitjana que, en teoria, es dedicaren a la col·lecta de talles en les tres derrames en què el repartiment fou fet per un equip de taxadors amb una representació proporcional de cada franja política de la comunitat i tot indica que la paritat també afectà el procés de recaptació, en concret: les dels anys 1367, 1381 i 1400. En altres tres situacions (1371-1373, 1379 i 1380), per contra, malgrat que la talla havia estat dissenyada per ordenadors de les distintes mans, els recaptadors no mantenien l'equilibri.

El fet que els prohoms de la mà major o, fins i tot, molts membres de la mà mitjana poques vegades assumissin la tasca ja és per si sol significatiu. Probablement, els n'apartaven raons similars a les dels regidors dels principals estaments que acostumaven a cedir l'administració de la clavaria dels jurats a un dels edils de la mà menor, és a dir, l'**atractiu escàs** dels ingressos i de la informació que s'hi manejava per contrast amb altres posicions com la tresoreria del deute censal o alguns sindicats per a l'emissió de deute, cosa que no compensava el temps invertit en aquella funció (cap. 4.2.). De tota manera, assumint, com hem vist, que la figura del recaptador no era gaire ben vista per la resta de veïns i que, ultra la displicència dels contribuents, aquests agents topaven gairebé sempre amb dificultats

diverses i, fins i tot, de vegades acabaven essent escortats per saigs o porters reials, quedava algun aspecte positiu?¹⁹⁰³

Per intentar veure-ho farem atenció al grup majoritari de llevadors de talles, és a dir, l'adscriu a la **mà menor**. De fet, en revisar la seva dedicació professional, rere l'etiqueta de drapers, mercaders o taverners, hi trobem 15 petits comerciants, a saber: Bernat Ferrer sa Sala, Pere Busquets, Arnau Guerau, Pere Montcanut, Bernat Quart, Joan Rovira (encara que identificat normalment com a flassader), Miquel Martí, Pere Lapart, Bartomeu Rupit, Mateu Segúries, Jaume Aulina, Bernat Vilar, Pere Saguer, Guillem Ferrer sa Sala i Guillem Montalt¹⁹⁰⁴. Així, només hi ha 6 individus dedicats a un sector manufacturer específic: el paraire Pere Ginesta, el sabater Pere Romeu, el panyeter (o serreller de panys) Joan Saurí, el ferrer Francesc Banyils, l'apotecari Narcís Casesnoves i el barber Guillem Bonet¹⁹⁰⁵. I tot això al marge dels casos de Pere Ermenguer i Arnau Guerau, l'ofici dels quals ignorem.

Com és habitual, no els faltaven ni **competències** ni mitjans per recaptar moneda, comptabilitzar-la i lliurar-la amb la documentació acreditativa necessària als tresorers corresponents. Alhora, però, seria interessant observar si, tot i la pertinença a la mà menor, estem davant d'un grup específic estretament vinculat a l'administració municipal. D'aquesta manera, revisant el «currículum» polític dels al·ludits, constatem el següent. Dels 21 llevadors de la mà menor que ens ocupen, de 8 (un 38%) ens consta que exerciren càrrecs o dugueren a terme altres tasques lligades al municipi. Els casos més destacats foren el del mercader Bernat Vilar (que arribà a ser síndic de Corts l'any 1367) o el del paraire

¹⁹⁰³ Interrogants semblants s'han plantejat en estudis dels agents dedicats a la col·lecta d'impostos, si bé a escales distintes, en diversos territoris de la península durant la baixa edat mitjana. Per exemple: Amalia GARCÍA PEDRAZA, «Los cogedores de los Servicios moriscos del reino de Granada», a A. Galán i E. García (eds.), *En busca de Zaqueo: los recaudadores de impuestos...*, p. 137-158; o Álvaro ARAGÓN RUANO, «Prosopografía de los recaudadores municipales en Guipúzcoa en los inicios del siglo XVI (1500-1520)», a *Ibid.*, p. 313-335.

¹⁹⁰⁴ Òbviament, cal tenir present que fins aproximadament 1367 el fet que aquests individus formessin part de la mà menor es devia, en certa mesura, al poc espai que es deixava als sectors manufactureres dins de l'esfera política. Per això, en casos com Bernat Ferrer sa Sala i el seu fill Guillem Ferrer sa Sala o Bernat Vilar, encara que a certa distància d'altres mercaders coetanis de més envergadura, també eren autèntics drapers que documentem venent draps a crèdit a una clientela àmplia del bisbat o implicats en la gestió de tints a la capital gironina. A tall de mostra: AHG, Gi-07, vol. 42, f. 15v-16v, 1371/04/12; . I, en aquest mateix sentit, Ja hem comentat els casos de Bernat Vilar i el l'abadiner-mercader Jaume Aulina: caps. 3.2.6 i 4.2., respectivament. Veurem també les figures de Bernat Quart, Pere Montcanut i Guillem Montalt: cap. 4.4.3.2. I una cosa similar podria deduir-se per recaptadors de les dècades de 1370 o 1380 com ara Miquel Martí, Mateu Segúries o Bartomeu Rupit: AHG, Gi-07, vol. 17, s.f., 1378/03/14; AHG, Gi-01, vol. 181, f. 66r-v, 1368/10/09; AHG, Gi-02, vol. 47, f. 108r-v, 1385/07/25.

¹⁹⁰⁵ Els negocis d'aquests menestrals també eren prou diversificats. Serveixi d'exemple el paraire Pere Ginesta i la seva participació en la tinença d'un tint bo i realitzant operacions financeres prou complexes: AHG, Gi-05, vol. 337, s.f., 1366/02/26; AHG, Gi-05, vol. 445, f. 1v, 1395/09/23.

Pere Ginesta, jurat en tres ocasions a partir de 1376 quan justament fou el recaptador d'una talla¹⁹⁰⁶. També destaquen Jaume Aulina que, a més de ser un cop regidor i clavari dels jurats, fou auditor de comptes i participà en la gestió de les muralles, alhora que fou investit provisionalment sots-veguer i substitut temporal d'un emissari a les Corts; o Pere Romeu, Bernat Quart, Joan Rovira i Guillem Bonet, els quals accediren a l'executiu en una legislatura cadascun¹⁹⁰⁷. Pere Montcanut, al seu torn, fou designat auditor de comptes una vegada i estigué implicat durant bastant temps en l'administració dels cabals destinats a l'obra dels murs¹⁹⁰⁸. Finalment, Guillem Montalt, tot i no arribar a ostentar càrrec similars, se li acabà encomanant el pes de la farina, una funció, com hem vist, lligada a la fiscalitat d'aquest producte que pels volts de 1390 esdevingué un ofici més o menys regular¹⁹⁰⁹. Podríem afegir-hi que Pere Saguer, sense ocupar oficis del govern municipal de Girona, fou escollit síndic per la universitat de la vila de Camprodon a fi d'emetre censals pels volts de 1400¹⁹¹⁰.

A més, la majoria participaren de la col·lecta de derrames en una **etapa primerenca** dins de la seva trajectòria (per exemple, Pere Ginesta o Guillem Bonet) o coincidint justament poc abans o poc després que formessin part de l'executiu (ho il·lustren bé els casos de Bernat Quart i Pere Romeu). Tot plegat, doncs, redundaria en la idea que l'activitat recaptatòria a peu de carrer estava poc valorada i que, si bé l'assumiren alguns ciutadans amb cert recorregut en l'organigrama municipal, no en fou en cap cas la culminació. D'altra banda, s'adverteix que els perfils més destacats es concentren a les dècades de 1360 i 1380 i no pas a la de 1370, encara que les escasses dimensions de la mostra impedeixen inferir res en aquest sentit. Tampoc es poden extreure conclusions definitives de la circumstància que es detectin poques repeticions entre els col·lectors, tret de Pere Montcanut, Guillem Ferrer sa Sala i Joan Saurí, els quals apareixen dos cops cadascun. De tota manera, probablement confirmaria que no s'havia consumat una professionalització de la figura de recaptador municipal i que els regidors o tesorers havien de renovar amb freqüència la nòmina de

¹⁹⁰⁶ Pel primer: TAULA 46. Quant al segon, vegeu TAULA 64,

¹⁹⁰⁷ Respecte de Jaume Aulina; cap. 4.4.3.3.. Quant a la resta: TAULA 35. Bernat Quart, a més, sabem que també formà part de la comissió electora de 1362 i actuà d'adjunt dels jurats en una venda de violaris del mateix any, cosa que potser tenia veure amb la funció de recaptador que assumí entre aproximadament 1363 i 1365 (TAULES 36 i 47).

¹⁹⁰⁸ Quant a Montcanut: cap. 4.4.3.3.

¹⁹⁰⁹ Sobre Montalt, vegeu cap. 4.4.3.2.

¹⁹¹⁰ Una referència aïllada a això: AHG, Gi-01, vol. 260, f. 6r, 1400/01/18.

col·laboradors. Això contrastaria, és clar, amb altres poblacions en què la talla constituïa un impost molt més regular¹⁹¹¹.

En definitiva, tot indica que la col·lecta de derrames no constituïa una funció excessivament atractiva, però situant-nos sempre dins dels paràmetres del col·lectiu de petits comerciants que trobem assumint-la de forma més habitual, algun cas concret ens suggeriria que de vegades hi hagué excepcions a la norma. En línies generals, a despit dels entrebancs fàcilment imaginables, tampoc costa suposar que anar casa per casa a recaptar sumes d'una talla era un forma de fer-se conèixer a la ciutat i que, sobretot, si s'estava disposat a ser flexible amb els principals contribuents o els que es consideraven massa «tallats», podia obrir portes en un futur¹⁹¹². Això és el que degué succeir-li al penyater Joan Saurí, resident a Girona des de, com a mínim, la dècada de 1380. Durant la segona guerra emporitana fou un dels «conestables» dels ballesters aportats per la ciutat de Girona en una ofensiva del rei; en l'entrada armanyaguesa de 1389-1390, atesa la seva professió, treballà en el tancament de portals del recinte emmurallat; i, al llarg de la dècada subsegüent, el trobem implicat en la recaptació de talles¹⁹¹³. Alhora, l'any 1394, quan justament substituï el difunt Guillem Ferrer sa Sala en la col·lecta d'una derrama, se'l comença a identificar com a procurador dels jurats, convertint-se ben aviat en verguer, tal com hem vist, un dels pocs funcionaris reconeguts i amb salari ordinari dins de l'aparell administratiu del consistori¹⁹¹⁴.

En un altre ordre de coses, no hem d'oblidar que els recaptadors podien arribar a reunir quantitats considerables de moneda. I, encara que, en general, no estaven facultats per

¹⁹¹¹ En aquest sentit, a la vila de Cervera, ja a la segona meitat del segle XIV els recaptadors es podien considerar autèntics funcionaris municipals que cobraven un salari no gaire elevat per la seva feina: M. TURULL RUBINAT, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval...*, p. 538-541. Malgrat això, cap a finals del tres-cents també començaren a contractar-se financers per cobrar les derrames: P. VERDÉS PIJUAN, *«Administrar les pecúnies e béns de la universitat»...*, p. 622-623.

¹⁹¹² Encara que el context fos prou diferent, per diverses ciutats del nord de Castella s'ha plantejat que les tasques de recaptació de tributs pogueren constituir una via d'inclusió a la vida política. En aquest cas es fa referència, en concret, a l'estament dels *pecheros*, els grups de contribuents dels quals, doncs, quedaven al marge una àmplia franja privilegiada. Des del moment que força membres del col·lectiu *pechero* participaven en la col·lecta de derrames, aconseguiren articular unes certes estructures organitzatives i encetar algunes lluites contra l'exempció fiscal: Raúl GONZÁLEZ GONZÁLEZ, «Construir la identidad pechera: la lucha contra la exención fiscal en Astorga, León y Oviedo durante el siglo XV», a Jesús SOLÓRZANO TELECHEA *et alii* (eds.), *Los grupos populares en la ciudad medieval europea*, Logroño: Instituto de Estudios Riojanos, 2014, p. 523-541.

¹⁹¹³ Quant a la figura de conductor del grup de ballesters i a les tasques de posar claus i cadenes als portals: AMGi, I.1.1., n. 16, f. 41v, 1386/11/29; AMGi, I.1.1., n. 22, f. 31v, 1390/12/31.

¹⁹¹⁴ Successivament: AMGi, I.1.1., n. 31, f. 22v-24r, 1394/12/29; AMGi, I.1.1., n. 33, f. 20r-21v, 1397/03/22; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 13, reg. 2, s.f., 1402/07/12; AMGi, Esborranys dels manuals d'acords, fragments de manuals de 1401-1402, s.f., 1401/06/30; AHG, Gi-01, vol. 349, f. 148r-v, 1411/11/05.

distribuir-la entre els creditors o proveïdors, sinó simplement lliurar-la a un tresorer o gestor que administrava tot el conjunt de despeses, durant el període concret de recaptació adquirien **cert rol financer**. Així, veiem que, en una talla per a negocis urgents del municipi de 1379, el petit comerciant Bartomeu Rupit, com a llevador d'una de les partides en què es dividí la ciutat, realitzà més d'una bestreta a favor del clavari i que aquest, al seu torn, recompensà el primer a través d'una dita o ordre de pagament que hauria d'executar un altre dels col·lectors¹⁹¹⁵.

De fet, aquest joc d'operacions és el que justament devia atreure més els pocs prohoms de les mans major i mitjana que figuren com a recaptadors. Seria el cas de Guillem Calvet, el patrici que, com a conseqüència de la indemnització d'un alberg afectat pels treballs de fortificació, a finals de la dècada de 1370 arrendà una talla i participà en la confecció d'una altra. Si bé no hem de descartar que tot formés part del mateix afer, ja l'any 1367 el documentem actuant com a llevador en tant que representant de la mà major. A més, cal ressaltar que els jurats li havien autoritzat retenir-se, per motius que no s'exposen, una part de les quantitats recaptades¹⁹¹⁶. Per contra, respecte de l'any següent, sabem bé la raó per la qual el mercader Francesc Jalbert li era permès d'emprar algunes de les sumes que reunia: havia de cobrar-se les quantitats degudes per les pensions d'un censal-violari que percebia del municipi¹⁹¹⁷. Finalment, a manca d'una referència explícita que ho confirmi, és probable que el mercader Nicolau Anglès s'ocupés de cobrar la talla prevista, entre 1417 i 1418, per finançar el «seny» de les hores perquè justament tenia una línia de negoci dedicada al comerç de metalls pesants i pogué ser un dels proveïdors de material destinat a les noves campanes¹⁹¹⁸.

Per tot això, doncs, devia quedar algun element més o menys positiu en el cobrament efectiu de talles que justificués la implicació de petits comerciants i, puntualment, d'altres ciutadans de més categoria. Tal com hem vist, el perfil dels llevadors de derrames, per norma general, estava lluny dels nivells de prestigi i d'experiència dels que s'ocuparen de taxar els contribuents. De tota manera, no es pot caure en l'extrem contrari i considerar que

¹⁹¹⁵ AMGi, I.1.1., n. 9, f. 36r-v, 1379/04/07.

¹⁹¹⁶ AMGi, I.1.1., n. 6 bis, f. 143r-v, 1367/12/31.

¹⁹¹⁷ AMGi, I.3.3.1.1., llig 3, s.f., 1368/12/23.

¹⁹¹⁸ En realitat, l'únic proveïdor de metall que registrem per aquella obra concreta fou el mercader de Barcelona, si bé d'origens gironins, Francesc Marrà. Però no hauríem de descartar connexions amb els Anglès: AMGi, I.1.1., n. 45, f. 54v, 1419/12/12. Quant al coure que, igual que havia fet el seu pare, Nicolau i els seus germans proporcionaren a diverses institucions religioses o a comunitats rurals per a la fabricació de campanes, vegeu, a tall de mostra: AHG, Gi-05, vol. 434, f. 133v-134r, 1391/09/16; AHG, Gi-11, vol. 41, s.f., 1418/07/19; AHG, Gi-05, vol. 463, s.f., 1425/11/13.

tot el conjunt de recaptadors eren tan sols gent de baixa estofa abocada a la recaptació fiscal com a mer mitjà de subsistència.

4.4.3. Els síndics d'operacions econòmiques

També cal prudència i evitar generalitzar en excés o descartar cap interpretació en l'anàlisi d'altres ocupacions temporals lligades a la hisenda municipal. Ara ens endinsarem en una figura sorgida en el marc de l'ampli desplegament de l'aparell administratiu en les dècades centrals del segle XIV: els síndics. En efecte, d'acord amb el que desgranàvem (cap. 2.2.4.3.), a partir de la dècada de 1360 la pràctica aleshores ja habitual de nomenar membres del consell per representar la ciutat a l'exterior s'estengué a funcions d'indole econòmica en benefici de la universitat, de manera que es crearen ocupacions de caràcter extraordinari en una adaptació de la figura jurídica dels sindicats. Els qui assumiren totes aquestes tasques és molt possible que comptessin amb unes qualitats personals similars a les advertides en els tresorers o altres gestors de la hisenda que els convertien en els candidats més idonis, si bé sense perdre de vista altres aspectes menys evidents d'entrada però que s'han revelat de certa importància en epígrafs precedents.

Així les coses, ens interessaria, en primer terme, identificar quins eren aquests trets compartits per la majoria dels finalment nomenats. *A priori*, el fet que les designacions de síndics no es regien per cap calendari concret i quedaven al marge de les prescriptives renovacions de la majoria d'oficis a la fi de cada legislatura implicava que de vegades depenguessin de circumstàncies força puntuals. Dit d'una altra manera, els factors que conduïen a la constitució d'un equip de jurats o la tria d'un mostassaf o d'un sobreposat en un exercici concret, tal com hem vist, depenien de moviments polítics a mitjà i llarg termini que tenien el consell dels vuitanta com a escenari principal i l'1 de gener com a data de referència. Per contra, acostumava a ser més fruit d'una decisió presa ràpidament o, fins i tot, d'una urgència immediata que un individu o un petit grup de persones rebessin l'encàrrec d'emetre deute davant de pressions fiscals o de proveir la ciutat de gra en una temporada de carestia. Lligat a això, a més, segurament existien menys barreres que en el procés de constitució dels càrrecs electes per evitar que entre els candidats no es filtressin ciutadans amb unes pretensions que s'apartaven massa del principi bàsic del bé comú.

Haurem de veure, doncs, si es detecten diferències significatives respecte dels oficis de renovació anual en aquest aspecte.

En un altre ordre de coses, tots els sindicats eren equiparables en qüestions formals com ara el procediment de designació, les atribucions genèriques que rebien i la fórmula com els eren atorgades, a més de l'obligació de retre comptes davant de la instància fiscalitzadora del municipi. Això no obstant, la missió que se'ls encomanava podia resultar, a la pràctica, bastant diferent i requerir el concurs de perfils distints. Per això, seguint la classificació ja proposada més amunt, observarem per separat tres grans grups de síndics: els vinculats a la captació de recursos financers per a la tresoreria local, els lligats a les obres de les muralles i els tocants a l'abastament frumentari. Tenint en compte, segons ja hem justificat, que hem inclòs els sindicats de representació institucional en l'estudi dels qui exerciren el poder polític a la ciutat, començarem ara l'anàlisi pel model de síndics més recurrent al llarg de l'època estudiada i, a la vegada, més directament implicats amb el sistema financer municipal, els encarregats de les emissions de deute públic.

4.4.3.1. Els síndics per a l'obtenció de crèdit: el poder de coordinar una emissió de deute

A fi de copsar els trets més destacats entre els ciutadans que es responsabilitzaren de vendre rendes en nom de la universitat, cal que en reconstruïm la relació al llarg de l'època que ens ocupa. Com que no es tractava d'un ofici nomenat de forma ordinària, la restitució s'ha de nodrir del creuament de **fonts** diverses. Malgrat això, com ja hem comentat a propòsit de la majoria de síndics, el cert és que l'actuació de tots ells quedà reflectida en diferents documents: l'acta del seu nomenament arran d'un acord del consell, el contracte notarial de sindicat i procura que el conjunt de veïns els signà i, així mateix, força sovint documentació generada per les operacions dutes a terme i de vegades trasllats de comptes de cara al procés d'audició a què s'havien de sotmetre. En qualsevol cas, pel que fa específicament als que s'ocuparen de les emissions de deute, ens recolzarem en tota la seqüència d'endeutament de la hisenda gironina (cap. 1.4.1.) limitant-nos ara a posar l'èmfasi en els que gestionaren les vendes i certs detalls que puguin il·luminar-nos sobre la seva figura (TAULA 47). A propòsit de la cronologia, si bé, com hem vist, les primeres emissions de violaris es remunten als anys 1343 i 1345 en el context de l'ocupació del regne de Mallorca, centrarem aquest apartat en les compreses entre els anys 1351 i 1438.

Respecte del primer punt que caldria comentar de la identitat dels síndics per a la captació de crèdit, hi ha una qüestió important que ja hem avançat. Tret justament del primer procés que incloem a la relació, el de 1351, des d'inicis de la dècada de 1340 fins a l'any 1365 totes les emissions de deute en nom de la universitat anaren a càrrec dels successius **equips de jurats**, habilitats per un acord del consell dels vuitanta que els atorgava poders. En ocasions puntuals, com a mitjan 1362 o a principis 1365, els regidors comptaren amb un grup de consellers que els assessorava, però, en general, no consten altres responsables que els edils per tancar la venda als particulars dels productes financers necessaris. Així, no va ser fins a partir de 1365 (molt probablement coincidint amb l'augment desorbitat de les necessitats pecuniàries del municipi) que es tendí a nomenar responsables aliens a la juraderia per completar l'operació. Un procés que, en essència, consistia a sondejar el mercat a la recerca de possibles compradors (tasca per la qual sovint contractaven corredors), pactar amb els oferents els detalls del contracte de la renda, signar-lo, rebre els capitals aportats, donar-los l'ús requerit i, finalment, retre comptes de la gestió davant dels auditors del municipi. Això seria l'esquema de la fórmula més habitual d'emissió *ex novo* de violaris, rendes mixtes, censals morts i censals perpetuats, però només hi haurà diferències molt puntuals en els casos en què es dugué a terme una revisió dels títols vigents a fi de reduir els interessos prestats per la universitat.

En definitiva, el canvi de tendència que es produí l'any **1365** i el fet que fins llavors les autoritats municipals no deleguessin la competència a d'altres agents ens adverteix de la importància de l'element polític en els successius síndics per a l'obtenció de crèdit. Tot i això, cal que comprovem, d'entrada, el perfil d'experts financers que els hauríem de suposar a tenor de les atribucions que els eren conferides i les operacions realitzades¹⁹¹⁹. Una primera panoràmica sobre els 45 sindicats que documentem entre 1365 i 1438 ens mostra que, en efecte, bastants dels gironins que assumiren la funció de col·locar deute en nom del municipi eren **comerciants**: en concret, deixant de banda els 7 casos en què els responsables de l'emissió foren els propis jurats, només en 11 ocasions (és a dir, un 24,4 % del total) no hi havia un mercader dins de l'equip de síndics. Així doncs, la majoria

¹⁹¹⁹ Algun autor ha arribat a equiparar aquests síndics per a l'emissió de deute amb veritables empresaris de la guerra o emprenedors en afers militars: Jeff FYNN-PAUL, «Military Entrepreneurs in the Crown of Aragon during the Castilian-Aragonese War, 1356-1375», a Jeff FYNN-PAUL (ed.), *War, entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800*, Leiden: Brill, 2014, p. 32-59. La consideració potser és exagerada tenint en compte que els responsables de vendre violaris i censals en nom dels municipis durant una guerra com la dels Dos Peres constituïen tan sols una peça més dins de complexes xarxes fiscals o financeres força jerarquitzades i on realment destacaren banquers de la talla de Berenguer Bertran o els diputats nomenats pel braços reunits en Corts, a més d'altres actors de l'administració reial.

encaixarien en el model que hem inferit pels clavaris de les impositions, o sigui, d'actors habituals d'operacions comercials i de crèdit i, per tant, bons coneixedors dels mercats financers.

En aquesta línia, apareixen mercaders que ja hem vist en altres facetes de la gestió de la hisenda local, com ara Bonanat I Cerir, Bernat Llémèna, Francesc Jalbert, Ramon I Medir, Bernat I Ferrer, Pere II Ferrer, Guillem Hospital, Bartomeu Benet, Joan Marcó, Guillem Bernat Beuda, Bernat Vives o Bernat Vilarnau. Donada la seva activitat professional, sabien de primer mà on podrien trobar inversors disposats a comprar deute i les estratègies que calia seguir per aconseguir les injeccions de crèdit necessàries. I és que a banda de comptar, òbviament, amb carteres particulars de títols de deute de diferents hisendes progressivament ampliades al llarg de les darreres dècades del tres-cents, alguns d'ells, com ara Bartomeu Benet i, segons ja hem vist, Pere II Ferrer actuaren, fins i tot, d'intermediaris per altres institucions al marge del municipi de Girona¹⁹²⁰. Per això mateix, en les conjuntures que la demanda interna de la capital gironina no era capaç d'absorbir el volum de capitals que feia falta emetre i s'havien de buscar alternatives en altres indrets de la demarcació, tots els escollits síndics devien saber on trobar compradors: gràcies als seus negocis diversificats, coneixien bé per on fluïa el diner dins de la regió econòmica gironina o comptaven amb els contactes necessaris per obtenir aquesta informació¹⁹²¹. Finalment, inserits com estaven en xarxes de relacions econòmiques diverses, disposaven de marge i dels mitjans directes o indirectes per afrontar temporalment els distints costos de les operacions (honoraris de col·laboradors, hipotètics descoberts en el saldo comptable,

¹⁹²⁰ Tots dos foren procuradors del comte Joan I d'Empúries i de diverses universitats del seus dominis per vendre tota una sèrie de rendes mixtes adquirides majoritàriament per gironins: AHG, Gi-01, vol. 95, f. 5v-104r, 1370/11/06-08. Bartomeu Benet, de fet, ja ho havia estat dècades abans per la vila de Sant Feliu de Guíxols (juntament amb el seu germà Pere) i per altres comunitats del comtat d'Empúries, a la vegada que havia servit com mitjancer al consistori de la vila de Cotlliure a l'hora de fer efectives pagues de censals a creditors de la ciutat de l'Onyar: P. ORTI GOST, «La deuda pública municipal...», p. 129; AHG, Gi-05, vol. 266, s.f., 1363/05/03; AHG, Gi-05, vol. 259, s.f., 1362/04/30.

¹⁹²¹ Estalviem al lector la llarga llista de casos recollits en què queden en evidència transaccions dels comerciants que actuaren de síndics amb habitants de localitats d'arreu de la diòcesi o de la ciutat de Barcelona, com veurem, els únics indrets d'on procedien els creditors forans de la ciutat de l'Onyar: cap. 5.1. Serveixin tan sols de mostra els vincles de Guillem Hospital amb comerciants de la ciutat comtal, on es dirigí, juntament amb el seu col·lega, per aconseguir vendre algunes de les rendes necessàries en el procés de reducció d'interessos de 1377-1380: AHG, Gi-05, vol. 410, f. 20r, 1382/06/30; GRÀFIC 23. De fet, és possible que Hospital, a més de parents, arribés a posseir un petit immoble a Barcelona per facilitar els seus negocis i estades a la ciutat: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, s.f., c. 1380. Així mateix, a tenor d'exemples citats, molts dels mercaders al servei del consell gironí participaren en arrendaments de generalitats dels draps a la vegueria de Girona i en altres districtes fiscals circumdants com el de Figueres i Olot i en aquest procés evidencien complicitats amb autòctons de les respectives comarques que sots-arrendaven les porcions territorials en què es dividien el conjunt d'arrendaments (vegeu cap. 4.1.).

desplaçaments puntuals per negociar amb creditors forans, etc.) abans no sotmetien llur gestió a audició i se'ls consentien les retencions previstes en concepte de salari i altres gratificacions.

D'altra banda, tots els citats ja han estat glossats per tal com exerciren de clavaris de les imposicions i/o de tresorers dels jurats, un aspecte sens dubte significatiu sobre el qual reflexionarem més endavant. I això deixant de banda una altra situació que es repetí més d'una vegada i que també ja hem comentat, és a dir el fet que el titular de la clavaria dedicada al pagament del deute durant el mateix exercici fos nomenat síndic per captar nous recursos a través de la venda de rendes, tal com il·lustren bé les trajectòries de Jaume Beuda a la dècada de 1380 i de l'especier Miquel II Vilar, el qual, a més d'actuar interromptament de clavari entre 1415 i 1438, s'ocupà de pràcticament tots els processos d'emissió que es dugueren a terme en aquell període¹⁹²².

En definitiva, d'entre els síndics pertanyents a l'àmbit mercantil que no destaquessin igualment en oficis de gestió directa de la tresoreria gironina, només hi hauria dos dels més habituals en els primers processos de les dècades de 1350 i 1360, Ferrer de Segurioles i Guillem I Castell, a la vegada que Bernat Preses. Especialment el perfil del primer posa en relleu el que devia buscar el consistori en un bon síndic: coneixements financers i experiència demostrable en la gestió d'affers dels altres. Comerciant de professió, Segurioles destacà per la seva labor d'intermediari de famílies influents i, així mateix, d'altres desitjoses de realitzar transaccions diverses, cosa que devia proporcionar-li uns quants valedors¹⁹²³. A més, el seu fou un exemple clar d'ascens social fet evident en esdevenir senyor d'un petit

¹⁹²² També hauríem d'incloure en aquest apartat el cas de Pere II Ferrer, que l'any 1378 fou designat síndic per a una emissió mentre actuava de clavari, si bé era el titular d'una tresoreria que encara no havia consolidat totes les característiques amb què s'identificaria poc després la clavaria de les imposicions: TAULA 68.

¹⁹²³ A propòsit dels negocis de Segurioles en el comerç de teles i altres productes: AHG, Gi-05, vol. 88, f. 190r-v, 1355/11/22; AHG, Gi-05, vol. 257, s.f., 1363/04/10. Segons ja hem apuntat a propòsit d'un conjunt d'immobles al burg de Sant Pere de Galligants, el comerciant que ens ocupa destacà en especial com a agent dels Vivers, família de la mà major, cosa que li suposà rebre gratificacions quantioses una vegada mort el jurista Arnau I Vivers: AHG, Gi-05, vol. 89, f. 130v-132r, 1356/02/26; AHG, Gi-05, vol. 130, f. 42v, 1357/04/17; AHG, Gi-05, vol. 112, f. 18r-21v, 1360/01/15. Altres ciutadans opulents o petits aristòcrates pels quals també actuà de procurador foren mestre Bernat I Sarriera (ben mirat, gendre dels Vivers que acabem d'esmentar), Ramon II Malarç i el seu fill Bernat (que acabaria sent gendre del propi Segurioles), la vídua de Bernat I Bordils i els cavallers Guillem de Balbs i Dalmau Xatmar: AHG, Gi-05, vol. 98, f. 162r-v, 1354/06/28; AHG, Gi-05, vol. 85, f. 223v-224v, 1355/06/06; AHG, Gi-05, vol. 98, f. 13r, 1357/07/27; AHG, Gi-05, vol. 114, f. 51v-53v, 1360/05/22; AHG, Gi-07, vol. 29, s.f., 1364/08/27; GRÀFIC 38. També feu de síndic de la universitat de la vila de Camprodon en el context dels donatius de la Guerra dels Dos Peres en què tingué un gran protagonisme Ramon I Medir: AHG, Gi-05, vol. 112, f. 49r-50v, 1360/01/28. D'altra banda, Segurioles també fou l'escollit per la vídua del ciutadà Ramon Guerau per comprar per ella violaris o censals morts segons les condicions que cregués oportú: AHG, Gi-05, vol. 84, f. 27v-28v, 1355/05/28.

domini a la parròquia de Sant Sadurní de l'Heura i llegar a la seva descendència un lloc a l'estament superior de la ciutat¹⁹²⁴.

A propòsit de Bernat Preses, mercader sorgit de la manufactura de la pell, a pesar de ser només jurat per la mà menor en el mateix exercici que actuà de síndic juntament amb Ferrer de Segurioles (1366), comptava amb un tret destacat: formà part de diverses societats mercantils amb altres col·legues professionals actius en les finances locals com Pere II Ferrer i ciutadans de renom com els Calvet o els Pabia¹⁹²⁵. Com a Segurioles, no li faltaven, doncs, bons contactes o gent que li tenia confiança. Per contra, el cas de Guillem I Castell potser tenia a veure amb altres assumptes, tal com intentarem mostrar més endavant.

Malgrat tot, en un nou repàs a la llista de síndics per a l'obtenció de crèdit es troben força excepcions respecte del patró de mercaders avesats als mercats financers i, alhora, amb capacitat per actuar d'intermediaris, sobretot si es compara amb els que exerciren de clavaris de les impositions durant el mateix període. Per això, és necessari que contextualitzem bé certes designacions i hi mesurem el pes de les **circumstàncies polítiques**. En primer lloc, hem de valorar la possibilitat que no es nomenés un individu o un petit grup tenint en compte tan sols les qualitats que oferien, sinó que des dels mateixos òrgans polítics que els escollien s'imposés alguna mena de constricció en la tria.

Així, hi ha els moments en què el consell optà per crear sindicats en què es respectés la paritat entre mans i, per tant, es constituïen equips conformats per una proporció equilibrada de representants de cadascuna, tal com es féu en la primera temptativa de sanejament del deute de l'any 1368, en el finançament del donatiu gracios per a l'adobament de l'infant Joan l'any 1371 i possiblement en la comissió creada inicialment per a la gran operació de reducció d'interessos del període 1401-1403, per bé que, a la pràctica, el membre escollit de la mà menor n'acabà exclòs¹⁹²⁶. En casos com aquest resulta obvi que, al costat d'altres col·legues mercaders o petits comerciants, encapçalessin les vendes de rendes o la concertació de *mutua* prohoms de l'estament major com ara els patricis Francesc II Terrades, Pere I Sunyer, Ramon I Bóixols o Francesc I Santdionís. Passà el mateix en els 9 episodis en què, segons ja hem indicat, es reproduí la modalitat més freqüent abans de

¹⁹²⁴ AHG, Gi-05, vol. 114, f. 17v-18r, 1360/04/16. Probablement el seu primogènit, Pere, que morí jove, i, amb tota seguretat, l'altre fill que esdevingué el continuador de la nissaga, Francesc, ja formaven part de la mà major: TAULA 64.

¹⁹²⁵ AHG, Gi-04, vol. 49, f. 70r, 1354/07/17; AHG, Gi-05, vol. 114, f. 133r-136v, 1360/07/29.

¹⁹²⁶ AMGi, I.1.1., n. 36, f. 15v-17r (1401/05/25), 88r-90r (1402/01/?).

1365, o sigui en què s'encarregà l'operació als propis jurats, de vegades secundats per un grup d'assessors¹⁹²⁷.

Més enllà de les situacions comentades, però, diversos gironins que participaren en sindicats no es dedicaven professionalment al món del comerç. Concretament, dins del 24,4% de casos a què hem fet al·lusió en què no hi havia cap mercader en l'equip de síndics, sobresurten els exemples dels patricis Francesc I Segurioles, Pere Guillem I Sunyer, Francesc I Santceloni i el seu fill Francesc II, Eimeric II de la Via, Narcís de la Via, Bernat II Estruç, Joan Sarriera i Pere I Miró, així com, d'altra banda, els experts en lleis Guillem II Domenja i Joan de Dons i els notaris Guillem Llobet i Miquel Pere.

És interessant constatar que la presència de **síndics extrets de les files del patriciat** o dels estaments superiors augmentà a la dècada de 1390 i en les dues primeres del quatre-cents. Certament, encara que se seguí comptant esporàdicament amb el concurs de mercaders com Bernat Vives (l'any 1393 i en un episodi d'execucions contra particulars en què l'estament mercantil havia estat el més afectat), Joan Marcó, Bonanat I Cerir i Ramon Raset (en operacions de concreció dubtosa de 1397 i 1407, respectivament) i la inclusió d'un membre de la mà mitjana (Pere II Benet) en l'equip teòricament paritari per al sanejament del deute de 1401-1403, foren ciutadans honorats o professionals del dret els responsables d'emissions davant de la invasió dels Armanyac de 1389-1390, la incursió del comte de Foix de 1397 i les consegüents injeccions pecuniàries en l'obra de les muralles, entre d'altres necessitats que sorgiren.

Una de les raons segurament es troba en les dificultats que travessava en el tombant del segle XIV al XV la hisenda local gironina, tal com fan evident el col·lapse del deute, alhora que la conflictivitat social i la inestabilitat en el òrgans de poder municipal que seguí latent amb escassos parèntesis entre les tensions de 1390 en l'avantsala del pogrom de 1391 i fins ben bé l'interregne de 1410-1412. La hipòtesi que plantejem seria, doncs, força similar a la proposada per interpretar l'interès indissimulat de certs patricis per ser designats clavaris de les imposicions justament en exercicis crítics com el de 1400. Proposem, en definitiva, que tal vegada membres de les famílies més poderoses i opulents de la ciutat (i, fins a cert punt, amb més capitals invertits en el tresor local), com poques vegades havia succeït fins aleshores, estiguessin disposats a ocupar-se personalment de les vendes de censals morts

¹⁹²⁷ TAULA 47.

que la universitat necessitava amb urgència¹⁹²⁸. I això suposà deixar en un segon pla el col·lectiu de mercaders, el principal protagonista dels processos d'emissió duts a terme entre 1365 i 1390.

Amb tot, no cal dir que aquests prohoms de la mà major reunien qualitats suficients i eren capaços d'oferir prestacions similars a les dels professionals del comerç. Sumat a la solvència que els proporcionaven la seva riquesa personal i la xarxa de relacions, coneixien també de primera mà els fluxos financers, en general, i el mercat del deute públic, en particular, en què havien col·locat parts importants del seu patrimoni. Alhora, si ens fixem només en els notaris i juristes, els dos altres perfils que trencaren la preponderància de síndics extrets del món del mercadeig, seria difícil discutir que dominaven millor que ningú tant la teoria com la pràctica dels contractes per a l'emissió de rendes vitalícies i perpètuas¹⁹²⁹. Ben mirat, en algunes ocasions s'havia requerit la seva col·laboració a l'hora de revisar l'estat dels crèdits concertats i la validesa dels documents que en donaven fe¹⁹³⁰.

Per una altra banda, com hem avançat, l'experiència en el camp financer molt probablement no era l'únic aspecte desitjat en les persones que es designaven síndics per operar en nom de la ciutat o, en qualsevol cas, no resultava suficient perquè algú fos elegit per aquella tasca. Tal com hem vist en els sindicats destinats directament als components de l'executiu o en els atorgats a prohoms de relleu, l'element polític també comptava i, per tant, certa posició dins de l'entorn polític local esdevenia necessària quan es tractava de liderar gestions en què estava en joc el futur de les finances municipals¹⁹³¹.

¹⁹²⁸ A propòsit de la riquesa dels prohoms que foren síndics a la dècada de 1390, constatem que tots es trobaven entre els 50 principals contribuents (tret de Pere Guillem I Sunyer que havia mort) d'un total d'uns 1.500 que foren taxats en una talla repartida l'any 1396: AMGi, Talles, RG 26643, 1396.

¹⁹²⁹ A tall de mostra, Guillem Llobet, a més de trobar-se en la franja alta de censalers del municipi de Girona des dels volts de 1370, igual que altres col·legues seus de la notaria reial de la ciutat, escripturà milers de compra-vendes de violaris i censals al llarg de la seva carrera professional: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 1, reg. 2, f. 22r-62v, 1371; AMGi, I. 3.3.1.2., llig. 3, reg. 1, f. 1r-42v, c. 1394; AHG, Gi-01, vols. 10, 13, 16, 32, 34, 35, 44, 50, 55, 79, 84, 86, 92, 95, 103, 106, 107, 108, 119, 124, 127, 133, 152. A falta d'estudis que provin aquesta tesi pel cas del principat a la baixa edat mitjana, han esdevingut clàssics treballs sobre altres economies preindustrials en què s'evidencia l'important rol dels notaris (creixent, a tall de mostra, a la França del segle XVIII) en els mercats del crèdit, atesa la seva reputació i capacitat per reduir les asimetries d'informació; per exemple: Philip T. HOFFMAN, Gilles POSTEL-VINAY i Jean-Laurent ROSENTHAL, *Des marchés sans prix: Une économie politique du crédit à Paris, 1660-1870*, Paris: Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, 2001, p. 42-49, 153-179.

¹⁹³⁰ Per exemple, Bartomeu Benet i Guillem Hospital, síndics en l'operació de reducció dels tipus d'interès duta a terme entre 1377 i 1380, necessitaren l'ajuda del notari Bonanat Nadal, fins feia poc escrivà del consell, per «cercar e en aver tots quants violaris e sensals la dita ciutat feya»: AMGi, I.3.3.2.4., RG 43114, s.f., c. 1380.

¹⁹³¹ Encara que el context sigui prou diferent, també s'ha ressaltat la importància de l'element polític i de la capacitat per inspirar confiança als futurs inversors o creditors pels sindicats constituïts per la universitat del

De cara a dilucidar aquest aspecte, ens plantejem les preguntes següents: tots els que documentem com a síndics acreditaven un **currículum** destacat en l'**organigrama municipal** i, fins i tot, dins del mosaic de poders locals? Si és així, els processos d'emissió que encapçalaven es trobaven als inicis de la seva trajectòria o en un punt més avançat? A propòsit de l'experiència dels síndics en la gestió de la tresoreria local, recordem, en primer lloc, una observació ja feta, o sigui que entre el col·lectiu de síndics mercaders de professió coincidí que tots foren clavaris de les imposicions i/o dels jurats, tret de tres excepcions ja comentades. Podem afegir-hi, a més, el cas una mica excepcional del ciutadà honrat Francesc II Santceloni, que també regí la clavaria de les imposicions en una ocasió¹⁹³². En suma, en consonància amb el que hem anat veient en capítols precedents, els càrrecs de gestió de l'erari local foren assumits majoritàriament per comerciants i no per membres del patriciat, per la qual cosa tampoc cal que busquem en els prohoms de la mà major que en algun moment foren síndics per a operacions econòmiques anteriors en el camp estricte de la gerència de la hisenda local.

Si, en canvi, valorem el nivell de participació política per mitjà d'un indicador que ja hem emprat en altres llocs, és a dir, el fet d'haver estat investit jurat en tres legislatures o més, els resultats són una mica més variats. Dels 17 síndics comerciants, un 64% compleixen aquest criteri, mentre que dels 13 patricis o experts en lleis el percentatge és lleugerament inferior, del 53,8%¹⁹³³. Això ens mostraria que els que se seleccionaren entre el col·lectiu de mercaders per encarregar-se de vendre rendes en nom de la ciutat havien de garantir més ascendència política (al marge de l'experiència en l'administració financera que havien acumulat pràcticament tots) que no pas altres ciutadans, en general, membres de famílies de pes i arrelades en la vida local com els Sunyer o els De la Via.

Malgrat tot, l'estadística té poc sentit si no ens aturem a analitzar, en especial en els que més intervingueren en la institució municipal, quan dugueren a terme les funcions de síndic

regne de Mallorca en el tombant dels segles XIV i XV, una institució enormement endeutada en aquell moment: Guillem MORO VENY, «Fiscalitat i deute públic en el regne de Mallorca (1385-1405), a Pau CATEURA BENNÀSSER (ed.), *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al Regne de Mallorca (segle XIV-XV)*, Palma de Mallorca: El Tall, 2006, p. 45-69, en especial p. 56-61.

¹⁹³² Mirat des de la perspectiva inversa, no inevitablement tots els que foren tresorers també es responsabilitzaren de campanyes d'emissió. I és que dels 27 clavaris de les imposicions que documentem entre aproximadament 1360 i 1443, no foren més de 12 (un 44%) els que actuaren en algun moment com a síndics per a emissions de deute (TAULA 68).

¹⁹³³ Entre els mercaders que quedarien exclosos d'aquest criteri hi ha Francesc Jalbert, Bernat I Ferrer, Bernat Vives i Jaume Beuda. Pel que fa a l'estament superior, són Pere Guillem I Sunyer, Eimeric II de la Via, Narcís de la Via, a part del jurista Joan de Dons i els notaris Guillem Llobet i Miquel Pere (aquest darrer, de fet, per raons òbvies, en esdevenir escrivà del govern municipal a partir de 1420: TAULA 40).

respecte de la **cronologia de l'exercici d'altres càrrecs**. En aquesta línia, constatem que, en general, tots els mercaders que foren clavaris de les imposicions acabaren sent designats responsables per a una emissió o una operació de finançament en nom de la ciutat després que ja haguessin ocupat almenys un cop aquest ofici¹⁹³⁴. En paral·lel, encara esdevé més estesa una altra característica entre aquests mateixos individus i tota la resta de síndics (inclosos els de l'estament superior) que foren jurats un mínim de tres anys: havien estat a la cúpula del govern com a mínim en una legislatura abans d'assumir un sindicat per a operacions econòmiques¹⁹³⁵.

Semblantment, es pot comprovar que uns quants dels que foren síndics ja havien adquirit experiència en campanyes d'emissió de deute pel fet d'haver format part de la juraderia en les legislatures en què, tot i el canvi de tendència posterior a 1365, s'encomanà la tasca als jurats. Per exemple, Guillem Hospital fou síndic per primer cop l'any 1376 quan tres anys abans ja havia accedit a l'executiu i havia procedit col·legiadament a una venda de rendes. En aquest mateix òrgan s'hi trobava el prohoms de la mà major Bernat II Estruç que, coincidint amb la fi dels seus dies, l'any 1396, encapçalà individualment una sèrie d'emissions. El cas de dos altres patricis, Pere Guillem I Sunyer i Joan Sarriera, fou similar. El primer fou un dels jurats de 1385, any en què amb els seus homòlegs es responsabilitzà de vendre un censal, i un quinquenni més tard s'ocupà tot sol de tres sindicats distints. El segon, en canvi, assolí la principal magistratura del municipi l'any 1389 i l'any 1401 era inclòs en el sindicat per a l'ampli i transcendental procés de sanejament que llavors s'endegà¹⁹³⁶.

¹⁹³⁴ A tall de mostra, Francesc Jalbert fou síndic per a una emissió de l'any 1386 després d'haver estat tresorer l'any 1376, o Bonanat I Cerir també ho fou per una de l'any 1385 després d'haver regit la clavaria de les imposicions entre 1381 i 1383 (ocupació que reprendria a inicis del decenni següent). Entre les excepcions hi hauria els casos de Pere I Tortosa, clavari l'any 1377 després que dos anys abans s'hagués ocupat d'una breu campanya per captar *mutua* de 1375; o de Bernat Vilarnau, síndic per una breu emissió l'any 1438 just un any abans de ser nomenat clavari de les imposicions (TAULA 68).

¹⁹³⁵ Alguns dels casos concrets que no seguiren aquest patró són els dels mercaders Francesc Jalbert i Jaume Beuda (ja hem vist les especificats de la trajectòria d'aquest segon) o els dels patricis Francesc I Seguriolés i Francesc II Santceloni (tots dos també amb força particularitats). D'altra banda, resulta revelador detectar que alguns dels pocs síndics d'emissions que no entraven dins del grup restringit de gironins amb tres anys com a jurat al seu currículum, també acreditaven nivells considerables de protagonisme polític. Per exemple, el mercader Bernat Vilar fou jurat en dues ocasions, els anys 1366 i 1380, però no fou síndic per a emissions fins l'any 1385 i comptant que, a més, com insistirem, havia estat un dels síndics de les Corts de 1367 juntament amb el patrici Joan Albert. Tot això, sense oblidar les bones connexions que tenia amb l'entorn del monarca (TAULES 35 I 46).

¹⁹³⁶ TAULA 64.

En síntesi, quan des del consell o des de la mateixa juraderia habilitada temporalment pel plenari es crearen sindicats encaminats a captar crèdit per a les arque locals es triaren ciutadans amb certa experiència en la gestió de l'administració financera i, sobretot, que s'havien guanyat un nom en la política municipal per haver exercit el càrrec electe més decisiu i prestigiós, el de jurat. I el prestigi, és clar, s'acceptava fàcilment com un sinònim de solvència, és a dir, de capacitat per executar operacions que podien arribar a tenir conseqüències importants per al conjunt de la ciutat. Per això, en alguns moments la tria dels responsables de sindicats segurament quedava lluny d'hipotètiques seleccions obertes d'habitants de la ciutat que reunien criteris com ara habilitats professionals, experiència en l'administració local i reconeixement entre els seus veïns. En realitat, uns quants dels síndics documentats degueren ser fruit de la imposició d'un candidat per l'ascendència que tenien al consell o de la pressió que hi exerciren els seus valedors. Per consegüent, en contextos concrets com els de les darrers dècades del segle XIV tal volta hi havia ciutadans amb la intenció clara d'ocupar-se de la venda de censals. Hauríem de pressuposar que aquesta voluntat es devia a l'objectiu de satisfer algun interès particular? Òbviament, en plantejar la pregunta entrem de nou en un àmbit en què es fa difícil interpretar més enllà de constatar uns pocs indicis. Però no hem de menystenir-ne cap que apunti a aquesta possibilitat. Per això, desgranarem els que hem localitzat i que il·lustren alguns dels **interessos** que pogueren amagar-se rere una de les ocupacions més rellevants en l'administració local.

En primer lloc, no hi ha dubte que el volum d'**informació** adquirit en aquestes operacions era considerable i que, en especial per als comerciants ja habituats a moure's pels mercats financers, constituïa un *imput* important. Malgrat la dedicació que exigiren alguns dels sindicats amb missions més complexes i la necessitat d'assumir un rol financer actiu, això sol podia resultar atractiu per a determinats comerciants. Anant una mica més enllà, recordem que els síndics esdevenien agents encarregats temporalment de vendre rendes fins a un volum determinat de capitals o de pensions fixat per la llicència règia corresponent. El **marge de discrecionalitat** de què gaudien quedava acotat, doncs, per aquesta provisió que autoritzava l'operació financera, l'acta jurídica que els habilitava com a representants de la universitat i l'obligació de sotmetre's a la instància fiscalitzadora pròpia del municipi. Amb tot, passaven a l'acció sense cap instrucció precisa sobre quins compradors havien de prioritzar. D'aquí que una de les opcions era, en cas que estiguessin

disposats a adquirir títols de deute del municipi, afavorir parents o coneguts en detriment d'altres eventuals creditors.

No tenim constància de conflictes que demostrarien que la pràctica fou habitual o, més ben dit, que era considerada abusiva. Tot i això, no és sobrer indicar certes coincidències entre ciutadans a qui s'havia atorgat un sindicat i els posteriors compradors de les rendes emeses. Sobretot apareixen a les dècades de 1380 i 1390, quan, per exemple, Jaume Beuda, en els processos de què s'ocupà mentre era clavari de les imposicions entre 1385 i 1390, no s'estigué de col·locar un producte a un parent llunyà del seu poble d'origen¹⁹³⁷. Feren una cosa molt semblant Bernat Llémena l'any 1385, quan en el sindicat que rebé amb Bonanat I Cerir, la que possiblement fou l'única transacció, coincidí que era una renda emesa a favor de la seva mare vídua, o Bernat II Estruç l'any 1396, el qual vengué un censal mort al seu nebot Joan I Estruç, si bé en un procés que inclogué 26 vendes més¹⁹³⁸. Òbviament, transaccions d'aquesta mena generen sospites i, fins i tot, permetrien especular sobre qui era el veritable inversor. Tanmateix, en general, també hi ha moltes evidències que els processos de captació de crèdit de la ciutat de Girona comptaren amb un mercat ampli i que la nòmina de censalers era prou extensa, tal com veurem (cap. 5.1.), cosa que convertiria casos com els que hem detectat en simples anècdotes.

Potser tampoc són gaire rellevants els exemples respecte d'una altra circumstància que també cal posar en relleu. Ens referim, en la línia del que hem vist en el nomenament de certes magistratures, a la possible existència d'**interessos creats** que impulsessin a determinats membres del consell a postular-se com a responsables d'emissions de deute. Fins a cert punt, aniria en la mateixa direcció la hipòtesi suggerida per explicar l'augment de patricis en la coordinació d'aquests processos durant la dècada de 1390 i les dues primeres del segle XV. De tota manera, voldríem veure ara si s'entreveuen designacions de síndics la identitat dels quals s'explica només per motius particulars concrets.

¹⁹³⁷ Quant a la venda d'un censal mort a favor de Jaume Robador del poble d'Ordis: AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15 [RE:73], f. 102r-110r, 1387/07/12. Encara que les fonts no permetin una reconstrucció completa de les vendes fetes per Beuda en aquell procés, els 8.260 s. de capital pagats per Robador tan sols suposaven un 37% del màxim de capitals fixat per la llicència i que s'orientava a una injecció de 77.000 s per a les obres dels murs del Mercadal. Per una altra banda, per bé que no fos el síndic titular el seu marit, l'esposa de Beuda, Clementina, adquirí almenys un parell de censals durant el quinquenni que el seu marit fou clavari: AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15 [RE:72], s.f., 1385/02/15; AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15 [RE:67], s.f., 1390/03/11.

¹⁹³⁸ Respectivament: AMGi, I.3.3.2.4., llig. 15 [RE:72], s.f., 1385/09/14; AMGi, I.3.3.2.4., RG: 43134, f. 115v-125r, 1396/10/08.

Així, constatem, en primer lloc, el cas de Guillem I Castell, el mercader que, al costat de Ferrer de Segurioles, encapçalà un dels primers sindicats que no foren destinats als propis jurats, el de 1365, com hem vist, directament vinculat a la incipient Diputació del General, al marge d'haver estat present en les comissions assessores dels edils en operacions prèvies dels anys 1360 i 1362. Coincidí, però, que la missió de 1365 li fou encomanda després d'haver estat síndic de la ciutat, juntament amb el doctor en lleis Narcís I Santdionís, en les Corts que es començaren a celebrar el febrer de 1364 a Tortosa i continuaren a Barcelona¹⁹³⁹. Un altre que actuà de síndic per emetre deute un temps després d'haver estat un dels representants del municipi a les Corts fou el comerciant Bernat Vilar, present a l'assemblea de Barcelona de 1367 i el responsable d'una venda de censals de l'any 1385.

Tot i això, els exemples més clars de concatenació d'unes funcions amb les altres són els de Guillem II Domenja i Bernat II Estruç. El primer anà en diverses missatgeries davant del rei i la reina des de 1391 fins a 1396 (a més de personar-se en l'acte d'homenatge al nou rei Martí l'any 1397) i, tal com hem relatat, fou qui negocià amb la corona una composició per la convocatòria d'host destinada a l'ocupació del vescomtat de Castellbó i que s'havia de concretar en 20.944 s. (cap. 1.3.3.4.) Com també hem vist, però, ell mateix fou l'encarregat de la venda de censals duta a terme a finals de 1397 que havia de servir per finançar l'operació, si bé la xifra inicialment prevista s'amplià per cobrir els tràmits vinculats a l'operació i, en part, perquè se li permeté a l'individu que ens ocupa retenir-se dels capitals obtinguts amb l'emissió uns 330 s¹⁹⁴⁰.

Quant a Estruç, en canvi, sabem que fou enviat com a nunci davant de la reina Maria a la tardor de 1396, una vegada acompanyant el citat Domenja. I en aquells mateixos moments encadenà dos sindicats d'emissió de deute destinats a perseverar en les obres a les muralles coincidint amb l'entrada del comte de Foix, el segon dels quals arrencà d'una llicència que

¹⁹³⁹ Val a dir que existien ja certs vincles entre Guillem I Castell i la corona i que venien de més enrere, en especial en relació amb el patrimoni reial a la ciutat. Des de 1351, en traspasar al govern de la ciutat els drets de pesos i mesures que havia adquirit prèviament dels hereus del porter reial Pere Cardonets, rebé l'assignació d'una renda anual (d'uns 750 s.) sobre la lleuda del passatge a la ciutat, que seguí percebent, amb algunes dificultats i superant algun litigi, al llarg de les dècades de 1350 i 1360: AHG, Gi-01, vol. 78, f. 56r, 1366/05/23. Sobre els drets de pesos i Cardonets: cap. 1.2. A propòsit del cobrament d'aquesta assignació: AHG, Gi-01, vol. 10, f. 106r, 1355/09/19; AMGi, I.1.1., n. 5, f. 165r-166v, 1362/11/10; AMGi, I.1.2.1., llig. 2, s.f., 1365/05/02; AHG, Gi-05, vol. 337, s.f., 1366/18/01; AMGi, I.1.2.1, llig. 6, f. 238r-v, 1368/12/23. El seu hereu Joan Castell encara ho tingué més complicat per aconseguir que li lliuessin la suma corresponent: ACA, C, reg. 1795, f. 127r-v, 1380/06/27, Barcelona.

¹⁹⁴⁰ AMGi, I.1.1., n. 33, f. 41r-v, 1397/10/02. Al cap d'uns anys, a més, potser no satisfet amb el que havia percebut, Domenja aconseguí una nova taxació de salari per part de l'equip de jurats que hi havia aleshores en motiu del desplaçament per satisfer la composició de la crida a l'exèrcit reial contra Castellbó: AMGi, I.1.1., n. 36, f. 77r, 1402/12/12.

amb tota seguretat ell mateix obtingué de l'esposa de Martí l'Humà el setembre de 1396¹⁹⁴¹. En aquest cas no es fan explícites autoritzacions per cobrar res d'allò recaptat, per bé que Estruç també rebé assignada tota la contribució que havien de fer els homes forans de la batllia i la vegueria i que, en teoria, hauria d'invertir en la redempció dels productes contractats¹⁹⁴².

No disposem de cap informe comptable que ens permeti resseguir amb exactitud les despeses generades per cadascun dels processos d'emissió a què ens hem referit. Tot i això, les coincidències assenyalades en alguns ciutadans a qui s'atorgaren sindicats per a l'emissió de deute després d'haver actuat de representants del municipi a l'exterior deixen entreveure un dels possibles usos d'encarregar la captació de crèdit a certs particulars. Sobretot com suggeriria el cas de Domenja, no seria estrany que una de les principals motivacions de ciutadans com els que hem esmentat per dedicar esforços a coordinar una campanya d'emissió de deute, més enllà de les urgències que ho requerissin, fos l'oportunitat de cobrar-se serveis prestats a través dels marges que sempre oferia el fet d'emetre títols de deute i de redirigir els capitals pagats pels compradors a destins ja fixats però que mai esgotaven el total d'ingressos derivats de la venda de rendes. Té força sentit que això succeís alguna vegada si tenim present el problema que sempre suposà el finançament de missatgeries i les disposicions en el marc del procés de reglamentació de la tresoreria local dels volts de 1380 que impedièn comprometre-hi els principals recursos fiscals de la hisenda local (en gran part consagrats al deute). Aquestes limitacions pogueren, fi i al cap, empènyer força nuncis a cercar la compensació a les bestretes i costos assumits en les legacions tot implicant-se de manera personal amb el sistema fiscal i financer local.

En una línia similar trobem un cas relacionat amb la magistratura d'oïdor. Per bé que la tasca d'auditar comptes en principi no generà conflictes similars al dels missatgers, ja que l'ofici ordinari d'auditor tenia previst un salari, algun nomenament extraordinari per a la supervisió de comptes també dóna peu a especular sobre les autèntiques raons que condueixen un ciutadà a ser síndic per a l'emissió de deutes. Ens referim al mercader Pere II Ferrer, que, a tenor d'una missiva enviada pel mateix infant Joan als edils gironins a principis de 1377, havia estat elegit pel consell general amb altres per examinar els comptes del municipi i identificar deutes pendents de particulars, però no se li havia taxat cap

¹⁹⁴¹ AMGi, I.3.3.2.4, RG: 43134, f. 1r (1396/07/04)-218v (1396/11/06).

¹⁹⁴² AMGi, I.1.1., n. 32, f. 9r-12r, 1396/07/18.

remuneració encara, de manera que els ho demanava amb especial interès¹⁹⁴³. En aquestes circumstàncies, tal vegada no sorprèn que, l'any següent, a inicis de 1378, fos el propi Ferrer l'elegit pel consell, amb l'autorització del duc, per emetre rendes que haurien de permetre compensar interessos en el procés de suspensió de pagaments iniciat en el marc de l'operació de sanejament del deute dut a terme aquells anys¹⁹⁴⁴. A més, cal recordar que ell mateix actuà de clavari de la ciutat de 1378. I, per si l'encàrrec de vendre censals en nom de la universitat no era suficient, l'agost de 1379 es negava a retornar certa quantitat que desitjava cobrar-se per raó de pensions de censals i violaris que percebia del municipi. Entorpia així el procés de rendició de comptes a què s'havia sotmetre com a síndic, alhora que contravenia les noves ordinations ducals sobre l'administració gironina promulgades a la tardor de 1377. Això no obstant, aconseguí una nova provisió del primogènit del Cerimoniós que legitimà les seves intencions¹⁹⁴⁵. Sens dubte, es tracta d'un exemple molt singular donats els reiterats tractes de favor que rebé de la cort de l'infant Joan. Amb tot, posa de manifest la utilitat pràctica d'actuar de síndic en operacions financeres.

En definitiva, episodis concrets com aquest i, en especial, d'altres més generalitzats com el de missatgers que, al cap de poc temps d'haver completat la missió de representació institucional, eren nomenats síndics per emetre deute suggereixen la preexistència d'interessos particulars en certes designacions. D'aquesta forma podríem tancar els indicis d'elements atractius dels sindicats per a la captació de crèdit i que, al capdavall, explicarien que, en determinats moments, la tria dels responsables de sindicats econòmics entre membres del consell no es guià només per criteris d'expertesa o de rellevància política. Tanmateix, hi ha un darrer aspecte en què coincidiren alguns dels síndics documentats i que podria afegir-se als al·licients d'aquesta forma de participar en el funcionament de la hisenda local.

En efecte, el gir que experimentaren les trajectòries d'alguns ciutadans que foren síndics segurament també constitueix una prova de les implicacions d'actuar com a agent temporal del consell en processos de venda de rendes o de reducció d'interessos. Com hem dit, la funció que analitzem no s'encarregà mai a gent que no havia exercit abans càrrecs financers

¹⁹⁴³ ACA, C, reg. 1792, f. 244r, 1377/03/14.

¹⁹⁴⁴ Tot i això, el procés potser es dilatà uns mesos i l'acord definitiu del consell no es produí fins a principis de 1379: AMGi, I.1.1., n. 9, f. 31v-32r, 1379/03/02. En paral·lel, recordem que, al llarg de 1378, Ferrer actuà de clavari de la ciutat (TAULA 68).

¹⁹⁴⁵ ACA, C, reg. 1795, f. 59v, 1379/08/01, Perpinyà.

o ostentat oficis de l'aparell polític. Per consegüent, els sindicats d'emissions acostumen a trobar-se enmig de currículums de persones actives en els afers municipals precedits i seguits per força d'altres ocupacions entre les quals resulta impossible precisar què conduïa de l'una a l'altra. De tota manera, igual que hem vist en altres facetes de l'organigrama municipal, en alguns casos puntuals sembla que la funció de síndic serví d'impuls.

Destaca en aquesta sentit la carrera del notari Miquel Pere. El documentem exercint aquesta professió des de 1406 i a partir de 1411 el trobem com membre del consell amb assiduitat fins a 1419, quan assolí el càrrec de jurat¹⁹⁴⁶. El que és més rellevant, però, és que a partir de 1417 formà part del sindicat en què, juntament amb el patrici Pere I Miró i l'especier Miquel II Vilar, havia d'aconseguir una rebaixa generalitzada dels censals prestats per la ciutat a un interès del 4,17%, missió ratificada per noves ordres l'any 1419 i que s'allargà ben bé fins l'any 1423¹⁹⁴⁷. Tal volta aquesta dedicació especial en la complexa operació que suposava emetre noves rendes per lluir-ne de més oneroses expliqui que, en morir el notari Pere Pinós l'any 1420, esdevingués per unanimitat l'escollit per rellevar-lo en la funció d'escrivà del consell i de la juraderia¹⁹⁴⁸.

Òbviament, en les interpretacions plantejades tant en la trajectòria de Miquel Pere com en les de síndics de Corts o altres missatgeries ens amenaça el perill d'incórrer en la clàssica fal·làcia *post quem ergo propter quem*, per la qual cosa el que plantegem s'ha de prendre com a meres propostes. De tota manera, hi ha força elements per pensar que els sindicats d'emissió de deute constituïren una posició privilegiada per intervenir en les finances del municipi i, en definitiva, en el regiment de la ciutat. En primer lloc, encara que, en general, després que l'any 1365 l'executiu tendís a externalitzar una funció que havia acostumat a exercir autònomament, predominaren els síndics eixits del món del comerç i del mercat del

¹⁹⁴⁶ Quant al primer manual que se'n conserva iniciat el febrer de 1406 i a la primera referència indirecta al seu ofici: AHG, Gi-01, vol. 333 bis; AHG, Gi-11, vol. 29, s.f., 1407/06/03. L'any 1405, en canvi, encara era identificat com a escrivà: AHG, Gi-06, vol. 107, s.f., 1405/05/28. Vegeu TAULA 35.

¹⁹⁴⁷ AMGi, I.1.1., n. 45, f. 38r-40v, 1419/06/30; AMGi, I.1.1., n. 46, f. 139r-v, 1423/05/04.

¹⁹⁴⁸ TAULA 40. Cal no perdre de vista, però, els vincles que mantenia Miquel Pere amb Pere I Miró, un prohoms instal·lat feia poc a la ciutat i que, a partir de 1413 i ja com a membre de la mà major, ostentà diverses magistratures del govern municipal, a més de participar justament en el sindicat on intervingué Pere, si bé hi renuncià abans de ser liquidat: AHG, Gi-01, vol. 391, s.f., 1423/12/30, AHG, Gi-10, vol. 70, s.f. 1423/09/21. Com veurem (cap. 6.3), Pere, atesos els orígens del seu pare, Ramon Pere, batlle i notari de Palau-sator, formaria part d'un cercle poderós encapçalat per una branca dels descendents del secretari reial Bernat I Miquel que retornà a Girona a principis del segle XV: AHG, Gi-02, vol. 111, f. 104v-105v, 1410/06/23.

crèdit, l'aparició de molts prohoms de la mà major en lapses com el de la dècada de 1390 i, alhora, l'experiència política prèvia que sempre es requerí a tots incideixen en la transcendència de la gestió. Ultra això, a semblança d'altres punts estratègics en l'administració de la tresoreria local com l'ofici de clavari de les imposicions, s'entreveuen certs moviments per salvaguardar interessos creats o per afavorir-ne d'altres que no s'acabaven d'ajustar a la consigna de treballar pel bé comú.

4.4.3.2. Els síndics per a l'abastament frumentari: l'enllaç amb especuladors?

La provisió de gra en temps de carestia també va ser una funció que, a partir d'aproximadament 1370, de vegades passà a encomanar-se a síndics emanats del consell. No és fàcil resseguir-ho, però. Tal com hem apuntat, l'anàlisi de l'abastament frumentari en una ciutat com Girona només s'abordarà amb garanties a partir d'un coneixement millor dels circuits cerealístics locals i, fins i tot, d'àmbit regional. Tot i això, la documentació consultada ens permet rastrejar l'actuació d'individus o equips d'unes poques persones que en moments de major necessitat encapçalaren campanyes per importar gra en un format que, des d'un punt de vista jurídic, equivalia als sindicats per a l'emissió de deute. Com també hem precisat, cal distingir bé aquests síndics dedicats a adquirir càrregues de forment per ser transportades i venudes entre la població gironina dels que completaren una tasca similar mitjançant el conegut sistema de les ajudes i, igualment, dels comerciants que vengueren els carregaments cerealístics en tant que proveïdors de béns o productes (cap. 2.2.4.3.e).

En qualsevol cas, superada l'etapa en què l'avituallament frumentari en èpoques de carestia fou garantit exclusivament per l'equip de jurats, hem identificat diverses conjuntures on es nomenaren alguns síndics amb aquest propòsit, si bé, a diferència de les campanyes per captar crèdit, sense que els edils acabessin de perdre mai del tot el control de la majoria d'operacions. Ens referim, concretament, al **bienni 1374-1376** i al comprès entre 1390 i 1391, així com als anys 1403, 1404, 1411, 1412, 1414 i 1419. En base a aquests episodis i al *modus operandi* habitual ja comentat, identificarem els protagonistes dels sindicats i el paper que tingueren en les compres de forment i el seu finançament a fi de traçar-ne el perfil personal. Fet això, indagarem en aspectes que permetin interpretar el perquè de la seva elecció com a síndics i com influïren en el funcionament de la hisenda en aquesta faceta concreta del proveïment.

A la carestia que s'inicià el juny de 1374 i a la qual se sumaren moltes altres adversitats en una difícil conjuntura fins l'any 1376 ja hi hem dedicat força atenció (caps. 1.3.2.1. i 1.3.5.1.). Si ara en reprenem ràpidament la descripció feta és perquè constitueix un dels exemples més il·lustratius de com funcionà una campanya d'abastament cerealístic i quins foren els actors implicats. Recordem que el primer que es féu en advertir la penúria de gra al final de la primavera de 1374 fou nomenar un sindicat conformat pel patrici Pere I Bordils, el canviador Ramon I Medir i el mercader Bartomeu I Benet. Al marge del fet que amb la tria probablement es volia respectar la paritat entre les mans, els elegits contactaren amb un conjunt de deu mercaders que col·locaren els 66.000 s. reunits pels primers en comandes de draps destinades a Sicília¹⁹⁴⁹. Així doncs, tan o més important fou el rol d'aquests comerciants que no pas el dels anomenats personalment síndics, de manera que val la pena que els anomenem. Es tractava, exactament, dels drapers Jaume Bordils, Ponç Santacília, Bernat Ribot, Pere I Tortosa i Bernat II Ferrer, així com els mercaders Guillem Hospital, Bernat I Geroní, Bernat Quart, Pere Montcanut, Pere II Ferrer, el peller Pere Sifré i el petit comerciant Pere II Estanyol.

No seria exagerat dir que en uns mesos de carestia s'activaren bona part dels principals exponents de l'estament comercial de la ciutat que trobem vinculats a moltes de les societats mercantils existents a l'època i actius tant en el mercat de teles com d'altres productes¹⁹⁵⁰. Ignorem els detalls sobre la procedència dels draps que s'incloueren a les comandes, però probablement fou una bona oportunitat per exportar a un mercat que, en les dècades subsegüents, acabà sent tan important pel sector com el sicilià¹⁹⁵¹. En resum, no

¹⁹⁴⁹ AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 29r-30r (1374/06/27), 30v-31v (1374/07/01), 32r-33v, 1374/07/13.

¹⁹⁵⁰ Deixant de banda casos ja comentats pel seu exercici de càrrecs polítics i financers com ara Jaume Bordils, Bernat II Ferrer i Guillem Hospital, veiem alguns apunts del perfil d'altres menys destacats en aquest sentit. A tall de mostra, el mercader Pere Montcanut fou un agent habitual de la taula de canvi de Ponç Malarç pels volts de 1360 (entre d'altres negocis amb aquest canviador i més comerciants amb qui participà, per exemple, en la provisió de vitualles per armades durant les guerres mediterrànies de la dècada de 1350); Bernat Quart estava ben connectat amb operadors econòmics d'origens gironins instal·lats en diferents punts de la Mediterrània com Arnau Bisbal, habitant de l'Alguer; i Pere Sifré mercadejava amb roba de segona mà i sovint se l'identificà com a peller, però també traficà amb molts altres productes. Respectivament: AHG, Gi-05, vol. 82, f. 2r-v, 1355/02/25; AHG, Gi-07, vol. 46, s.f., 1373/11/03; AHG, Gi-05, vol. 92, f. 90r, 1356/05/10.

¹⁹⁵¹ Vegeu, en aquest sentit, treballs clàssics com ara Henri BRESC, «La draperie catalane au miroir sicilien, 1300-1460», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 4 (1983), p. 107-127; Claude CARRÈRE, «La draperie en Catalogne et en Aragon au XVe siècle», a Marco SPALLANZANI (ed.), *Produzione, commercio e consumo dei panni di lana (nei secoli XII-XVIII)*, Florència: L. S. Olschki, 1976, p. 475-509.

hauríem de descartar que alguns gironins obtinguessin força rèdits en una conjuntura en general de dificultats¹⁹⁵².

És possible que en el marc de la segona guerra emporitana (1384-1386) reapareguessin necessitats frumentàries, però no disposem de notícies clares de la intervenció del govern municipal per assegurar-ne la provisió fins a **principis de 1390**. Aleshores, tanmateix, sembla que no s'externalitzà el procés en la mateixa mesura que l'any 1374, sinó que es combinaren diverses accions. Entre d'altres, hi hagué desplaçaments d'algun jurat a la vila de Sant Feliu de Guíxols a fi d'activar els mecanismes coercitius ja descrits amb què sovint s'aconseguí l'abastament de la capital gironina. Alhora, el propi col·legi de regidors féu diverses compres sense intermediaris, d'altres anaren a càrrec de representants de corporacions d'ofici i, en darrera instància, es creà un sindicat a favor del mercader **Guillem Montalt**¹⁹⁵³. És en aquesta darrera acció que volem centrar-nos. Montalt, en realitat, no hauria d'ocupar-se de cercar mercaders disposats a vendre gra, sinó a gestionar el que ja havien adquirit els jurats (qui sap si gràcies a les pressions exercides amb l'anada a Sant Feliu per un d'ells) i redistribuir-lo dins de la ciutat tot regentant una botiga de forment que estigué oberta fins ben bé 1392.

En primer lloc, val a dir que l'individu esmentat participà com a destinatari de comandes de draps i que havia estat uns anys abans habitant de la vila de Sant Feliu, per la qual cosa devia comptar amb facilitats per enllaçar amb els mercaders d'aquest enclavament costaner i garantir el transport de les càrregues destinades a la ciutat de l'Onyar¹⁹⁵⁴. És també interessant comprovar que la seva actuació no es limità a la gerència del centre per a la revenda de forment a la menuda o a pagar als venedors els preus deguts a través dels *mutua* facilitats per alguns ciutadans, sinó que en els mateixos anys de funcionament de la botiga actuà de llevador d'una talla aplicada entre 1392 i 1393 necessària per molts motius, entre els quals destacava el dèficit que tenia la clavaria de les imposicions. Tot i això, en tant que col·lector rebé un llistat detallat d'altres destinataris, en general particulars afectats per les

¹⁹⁵² Cal recordar, segons advertíem, que en viles properes com la mateixa Sant Feliu de Guíxols o Castelló d'Empúries s'empraren mecanismes similars: cap 1.3.5.1. I si l'any 1374 s'estava en un moment idoni per expandir els horitzons de la draperia local catalana?

¹⁹⁵³ AMGi, I.1.1., n. 21, f. 62v (1390/07/18), 63r-64r (1390/07/17), 72r (1390/08/11), 72v (1390/07/29), 85v-86r (1390/08/23).

¹⁹⁵⁴ Una de les comandes estava dirigida justament a Sicília: AHG, Gi-05, vol. 382, s.f., 1384/07/02. En el viatge de retorn és possible que es comprometés a dur 265 saumades de forment, una bala de pells i fustany, però l'embarcació que ho havia de transportar fou interceptada per les autoritats locals del castell cors de Bonifaci: AHG, Gi-05, vol. 412, f. 28r-v, 1385/03/07; AHG, Gi-05, vol. 422, s.f., 1385/05/17. Quant a l'antiga domiciliació a Sant Feliu: AHG, Gi-05, vol. 112, f. 136r-137r, 1360/03/06.

obres d'emmurallament a qui hagué d'entregar en persona les quantitats recaptades, a la vegada que rebé l'ordre dels jurats de fer altres lliuraments en principi extrets dels rèdits de la botiga¹⁹⁵⁵. En qualsevol cas, com a mínim la regència d'aquest establiment es tancà amb un saldo en aparença positiu a favor del propi Montalt, encara que no es pot considerar que es lucrés per allò¹⁹⁵⁶.

El mateix mercader reapareix en una conjuntura similar entre 1402 i 1403, quan possiblement assumí un càrrec similar en nom del consell, si bé resulta més complicat de resseguir¹⁹⁵⁷. I, en tot cas, aquella no fou la darrera gestió que féu al servei de l'erari local, ja que a la dècada de 1420 fou intítulat pesador del gra i de la farina, com hem vist, un nou ofici municipal estretament lligat al control de les impositcions que fiscalitzaven aquests productes¹⁹⁵⁸. Aquella era la culminació d'una història de servei a la ciutat en l'àmbit concret de la provisió de gra? Seria, en tot cas, l'única.

A finals de 1403, apareixen algun nou actor com ara l'apotecari Joan Ribot, que fou diputat per procurar forment, encara que, en realitat, en aquella mateixa legislatura formava part de l'executiu i n'era tresorer. Alhora, procedí a contactar amb proveïdors i prestadors, així com a garantir-los les respectives quantitats, conjuntament amb els seus col·legues de l'executiu¹⁹⁵⁹. De fet, tant aleshores com en moments posteriors que hem indicat que s'activaren dispositius per importar forment i revendre'l a la població local no s'arribaren a crear sindicats similars als de l'any 1374. Per contra, les gestions foren dutes a terme pels

¹⁹⁵⁵ Quant a les entregues que féu a proveïdors com ara els mercaders locals Joan Padrés i Bernat II Ferrer, el primer dels quals importà els cafissos de forment de l'àrea de Tortosa: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 107r (1390/09/20), AMGi, I.1.1., n. 22, f. 6r (1390/10/05), 24r (1390/12/19). A propòsit de la tasca que completà, juntament amb el comerciant Ramon Tortosa, d'elaborar un compartiment del gra introduït entre el conjunt d'habitants: AMGi, I.1.1., n. 22, f. 32r, 1390/12/31. Quant a la resta de gestions, entre d'altres: AMGi, I.1.1., n. 24, f. 24v-25r (1391/02/06), 50r-v (1391/11/27); AMGi, I.1.1., n. 25, f. 27r (1390/12/23), 42r (1392/04/08), 58r (1392/06/21). Amb anterioritat, a més, segurament havia intervingut en la col·lecta d'una talla aplicada a ciutadans forans que, per contrast amb la de finals de la dècada de 1370, tenim poc documentada: AMGi, I.1.1., n. 25, f. 24r, 1391/01/31.

¹⁹⁵⁶ En concret, de 426 s. i 9 d.: AMGi, I.1.1., n. 26, f. 21r-v, 1392/12/07. Quant a la talla, per contra, el balanç fou negatiu i potser suposà, en realitat, que el municipi i l'implicat "feren les paus", segons el terme comptable popular.

¹⁹⁵⁷ AMGi, I.1.1., n. 36, f. 60r-v (1402/04/02), 66v, (1402/04/26).

¹⁹⁵⁸ Per la figura de pesador, cap 2.3.2. Quant al cas personal de Montalt: AMGi, I.1.1., n. 46, f. 81r (1422/01/01), 137r (1423/03/26).

¹⁹⁵⁹ AMGi, I.1.1., n. 38, f. 77r-v, 1403/12/18.

propis regidors o, quan l'especier Miquel II Vilar prengué el comandament de la clavaria de les imposicions a partir de 1415, per aquest activíssim gestor de la hisenda local¹⁹⁶⁰.

En definitiva, l'abastament frumentari a través de mecanismes controlats pel municipi s'ha d'incardinar en el context més ampli del mercat del gra que és encara poc conegut, però que, en tot cas, segons hem suggerit, incorporava també corporacions d'ofici i institucions eclesiàstiques de grans dimensions com l'Almoina del Pa. Per això, qualsevol plantejament en aquest sentit que puguem fer és molt provisional. De tota manera, la primera conclusió que s'infereix de la panoràmica traçada sobre les conjuntures en què l'administració municipal gironina intervingué en el proveïment de gra és que només en conjuntures excepcionals com la del bienni 1374-1375 s'obrí un camp ampli per a l'acció privada en les gestions per adquirir gra i conduir-lo fins a la ciutat, de manera que no destacaren personalitats especialment interessades en aquest àmbit. En tota la resta, en canvi, des de la cúpula del govern local es coordinaren la majoria d'operacions. Potser és aquesta dinàmica el que explicaria que al segle XVI s'hagués institucionalitzat la botiga del forment com un veritable monopoli controlat des de la cúpula de l'administració municipal. Però això ja queda molt més enllà del marc cronològic que estudiem.

4.4.3.3..Els síndics de les obres de les muralles: actors d'un projecte d'abast supralocal

Un altre apartat dins del capítol de necessitats comunitàries que hagué de cobrir la institució municipal i que requerí la intervenció d'agents amb encàrrecs més o menys temporals fou el pla de millora i ampliació del recinte de muralles, especialment exigent i costós entre aproximadament 1361 i 1390. Segons hem mostrat, la direcció executiva del projecte, en especial durant el primer lapse indicat, anà a càrrec d'obriers habilitats personalment pel monarca (en general, prohoms gironins ben connectats amb

¹⁹⁶⁰ Sense anar més lluny, l'any 1411 es tornaren a aconseguir càrregues de forment gràcies a les pressions exercides pels jurats i, fins i tot, amb la intervenció d'oficials jurisdiccionals, a la vila de Sant Feliu: AMGi, I.1.2.1., llig 8, reg 3, s.f., 1411/08/08; AMGi, I.1.1., n. 41, f. 26r-v (1411/03/18), 32v-33v (1411/05/11), 54r, 1411/08/18. L'any 1419, per contra, es nomenà el paraire Pere Coll, individu que no formava part de l'executiu (difícilment fou la mateixa persona que havia exercit de sots-veguer entre 1414 i 1417, però no s'ha de descartar: TAULA 30. Quant a Vilar, que ja intervingué en mobilitzacions per obligar a traslladar gra des de Sant Feliu l'any 1414, quan era jurat per la mà menor, i posteriorment fou un dels administradors de les botigues de forment efímeres de la dècada de 1420: AMGi, I.1.1., n. 43, f. 43v-44v, 1414/05/08; AMGi, I.1.1., n. 47, f. 28r-v, 1424/08/11.

l'administració reial) i, davant de certes emergències, els comissaris enviats de forma extraordinària a la ciutat (cap. 2.2.4.3.d.).

En aquest epígraf ens fixarem, però, en l'equip de gestors que s'organitzà per **administrar els fons destinats a l'obra**. D'acord amb les funcions ja comentades de recaptar les exaccions i altres ingressos que s'orientaren al projecte, així com de pagar proveïdors, operaris i creditors diversos, veiem aparèixer al llarg del darrer terç del segle XIV diverses figures. I, malgrat una nomenclatura força canviant (diputats de l'obra, receptors, distribuïdors, síndics, etc.), podrien equiparar-se a col·lectors d'impostos i, fins i tot, a tesorers d'administracions que, durant un cert temps, coexistiren amb la centrada en el deute censal o la controlada per la juraderia. Atesa aquesta variabilitat en els termes que, a més, les fonts disponibles no ajuden a aclarir, no entrarem en gaires distincions en el paper exacte de cadascun dels actors identificats. Fos com fos, entre 1361 i 1414 advertim un mínim de 20 persones diferents que intervingueren en tasques de gestió financera del procés d'emmurallament (TAULA 48). Seguint el mètode habitual, observarem els seus trets comuns, una hipotètica evolució en les característiques i, finalment, possibles raons afegides que expliquin per què exactament aquests i no uns altres es responsabilitzaren dels fons assignats a l'obra dels murs.

En primer terme, tots els identificats, llevat de quatre (els prohoms Bernat II Estruç, Francesc II Santceloni, Francesc Segurioles i Joan Sarriera), pertanyien a **l'estament mercantil o al sector de menestrals propers al món del comerç**. En aquest sentit, doncs, no es tracta de cap característica diferent de l'observada en la majoria d'implicats en la gestió de la hisenda local, de manera que no sembla necessari insistir-hi gaire¹⁹⁶¹. A més, però, el cert és que pràcticament tots els registrats com a diputats, receptors o distribuïdors ja els hem vist aparèixer en altres àmbits similars durant la mateixa cronologia en què actuaren la majoria d'ells, és a dir, entre aproximadament 1360 i 1390. Tan sols fixant-nos en el primer documentat com a diputat dels murs, Pere Montcanut, ja l'hem vist com a auditor de comptes just l'any 1370 o en el grup de responsables d'importar gra de Sicília durant el bienni 1374-1376¹⁹⁶². En definitiva, cal que valorem la trajectòria en la institució

¹⁹⁶¹ En aquest sentit, els menestrals que documentem, com ara el peller Pere Sifré, el bosser Ramon Cerir o el paraire Francesc Esteve, no formaven part exactament de les files més granades del sector comercial, per bé que no es pot dir que fossin aliens a aquest àmbit. Per exemple, només cal recordar que, malgrat no identificar-se exactament com un mercader, el peller Pere Sifré es dedicava a la revenda de roba usada (cap. 4.4.3.2.), mentre que Francesc Esteve, tot i ser paraire, mercadejava amb draps de llana com qualsevol altre designat draper: AHG, Gi-01, vol. 333 bis, f. 89v, 1406/10/06; AHG, Gi-06, vol. 133, s.f., 1413/10/20.

¹⁹⁶² Vegeu cap. 4.4.3.2. i TAULA 44.

municipal dels implicats en l'administració de les muralles per comprovar, igual que ja hem constatat en altres casos, si era necessària alguna cosa més que expertesa en el maneig del diner.

En efecte, dels 11 mercaders identificats pràcticament tots exerciren càrrecs o assumiren **més responsabilitats en el si de l'administració local**, la qual cosa indicaria, d'entrada, que un assumpte tan important en l'evolució de la hisenda local no passà per les mans de col·lectius aliens al govern municipal. Les figures més destacades des d'aquest punt de vista, deixant de banda el cas excepcional del canviador Ramon I Medir, foren, sens dubte, Guillem Hospital, Bonanat I Cerir i Guillem II Guic. El primer fou nomenat jurat fins a cinc vegades (tres abans d'intervenir en l'emmurallament), alhora que intervingué en diversos sindicats d'índole econòmica; el segon tres cops regidor, cinc vegades clavari de les impositcions i una mostassaf, entre d'altres funcions com la d'ordenador de talles; el tercer també tres vegades jurat i una mostassaf, tot i que mai tresorer (TAULA 64). En un segon nivell, trobaríem Bernat I Geroní que, a més d'haver format part de l'executiu, fou mostassaf (igual que l'especier Nicolau Cavalleria), en una carrera culminada amb l'ofici de lloctinent del batlle general de Catalunya entre 1404 i 1414 (cap. 3.2.5.2.). Finalment, Jaume Aulina, Jaume II Pabia i Pere Masaller, així com l'esmentat Pere Montcanut, foren també jurats en alguna ocasió i/o auditors de comptes, a la vegada que participaren en sindicats per a l'emissió de deute o en la col·lecta de talles¹⁹⁶³. I, en aquesta línia, és rellevant que, per exemple, tant Aulina com Montcanut fossin «rebedors» abans de passar a administrar fons de les muralles i no pas després. Així les coses, no tots els individus a què hem fet referència s'implicaren en la gerència de les administracions vinculades a l'obra dels murs en el mateix moment de la seva vida.

En realitat, si ens cenyim al període comprès entre 1360 i 1390 hi ha situacions de tota mena. D'una banda, Ramon I Medir, Guillem II Guic, Guillem Hospital o Pere Montcanut quan, a la dècada de 1370, tingueren un cert paper en el finançament de l'ampliació del sistema defensiu ja comptaven amb força trajectòria professional i política a les espalles¹⁹⁶⁴.

¹⁹⁶³ En concret, Aulina fou, successivament: auditor de comptes (1377), llevador d'una talla (1381), jurat i clavari dels jurats (1390), temporalment sots-veguer (entre 1393 i 1394), alhora que substitut provisional de síndic a Corts (1406). Pabia, en canvi, actuà, pel mateix ordre, de: jurat per la mà mitjana (1368) i de síndic en una emissió per adquirir forment (1369), així com cònsol de l'Hospital Nou (1369). Masaller fou, successivament: jurat per la mà mitjana (1398) i auditor de comptes (1401) (taula jurats, auditors, clavaris dels jurats, talladors-llevadors, sots-veguer, síndics emissions i nuncis). En contrapartida, de Pere I Net només coneixem la missatgeria davant de la cort del duc de Girona que se li encomanà l'any 1380: TAULA 46.

¹⁹⁶⁴ Succediria igual amb Joan Marcó, encara que el context de 1400 fos una mica diferent: TAULA 68.

De l'altra, en casos com el de Bonanat I Cerir, Bernat I Geroní, Jaume II Pabia o Pere Masaller es trobaven més aviat en els seus inicis¹⁹⁶⁵. D'això podem inferir que els treballs a les muralles s'obriren, més o menys a parts iguals, a mercaders experimentats que esmerçaren esforços en un dels principals plans en què es veié sotmesa el conjunt de la ciutat de Girona a la segona meitat del tres-cents, alhora que a d'altres perfils més novells. Respecte dels darrers, probablement la gestió de les partides destinades a les muralles esdevingué, doncs, una veritable pedrera de futurs «servidors» del municipi¹⁹⁶⁶. Amb tot, com veurem, hi influïen més factors.

Per una altra banda, segons hem vist, no absolutament tots els implicats en les caixes orientades a les obres dels murs foren mercaders o petits comerciants de la mà menor. Bernat II Estruç, Francesc II Santceloni, Francesc Segurioles i Joan Sarriera pertanyien a l'estament superior i representaven bons exemples del patriciat local. La seva imbricació amb el projecte que ens ocupa es produí, però, en una fase concreta del procés d'emmurallament, o sigui, tal com hem explicat, en un període en què tan sols hi havia pendent completar el tram del burg de Sant Pere de Galligants i, sobretot, l'encerclament complet del Mercadal (cap. 1.3.4.1.). Així, la seva tasca fou la de gestionar les darreres grans injeccions pecuniàries obtingudes en gran part de la venda de censals. Tot això, però, comptant que les principals inversions havien tingut lloc entre aproximadament 1365 i 1385 i que després d'aquesta segona data s'havien anat desmantellant les administracions creades *ad hoc* per a l'obra amb més recorregut, com ara la que regí Bernat I Geroní entre 1373 i 1376¹⁹⁶⁷. Per consegüent, hem de situar en un context una mica diferent l'acció de Santceloni o Segurioles de la dels mercaders de dècades precedents. Tanmateix, el fet que apareguin ciutadans prominents en la gestió dels fons de les muralles durant el darrer decenni del segle XIV concorda amb l'evolució detectada en els síndics per a l'emissió de

¹⁹⁶⁵ Val la pena destacar el cas de Jaume II Pabia, ja que, a la pràctica, estem davant d'una carrera ràpidament interrompuda. Després de la mort del seu pare, Francesc Pabia, pels volts de 1363 i, sobretot, del seu oncle i padrí Jaume I Pabia l'any 1369, sembla que passà a assumir certes responsabilitats dins de la família (recordem que fou jurat per la mà mitjana l'any 1368 i en l'exercici següent fou administrador d'una part de les obres dels murs, a més de dues altres tasques paral·leles), però morí l'any 1371, possiblement com a conseqüència d'una epidèmia de pesta. Sobre la seva figura i el parentiu amb els Bell-lloc: J. FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval...*, p. 127, 146.

¹⁹⁶⁶ Aquesta circumstància, amb els matisos sempre necessaris, ha estat igualment observada en altres territoris europeus com el sud del regne de França: F. GARNIER, *Un consulat et ses finances...*, p. 512.

¹⁹⁶⁷ És rellevant també que, l'any 1390, el propi Bernat I Geroní, juntament amb el patrici Francesc II Santceloni, fos el cridat a auditar els comptes generats per les obres de les muralles. I és que era un dels que concebia millor el projecte: AMGi, I.1.1., n. 20, f. 60v, 1390/04/28.

deute i que hem vinculat a les evidents dificultats que desembocaren en el col·lapse financer de les acaballes de la dècada de 1390 (cap. 4.4.3.1.).

Si tornem al col·lectiu que segurament dedicà majors esforços a l'emmurallament i just en el moment que hi hagué més fronts oberts, o sigui, en especial durant la dècada de 1370 i la primera meitat de la següent, advertim una altra circumstància que segurament ajudarà a entendre millor la identitat dels comerciants documentats. Igual que la resta d'ocupacions similars, l'experiència professional els convertia en candidats òptims per assumir l'administració financera de l'obra, alhora que el currículum previ en l'organigrama municipal els avalava. Tanmateix, s'observen força relacions familiars i professionals entre el grup conformat per Pere I Net, Guillem II Guic, Bernat I Geroní, Guillem Hospital i Bonanat I Cerir, així com, sobretot, **vinculacions amb l'entorn de la cort reial**¹⁹⁶⁸.

Sense anar més lluny, Pere I Net era el primogènit d'Arnau Net, que havia estat batlle de de la senyoria reial de Palau, Quart i Montalt, alhora que tenia de gendres Pere Camós, un gironí sovint presentat com a membre de la casa del Cerimoniós, i Ramon II Provençal, segons ja hem vist, germà d'un escrivà de la dispensa de l'infant Joan¹⁹⁶⁹. Encara més evidents són els casos ja comentats de l'especier Nicolau Cavalleria, proveïdor de les corts de Pere III i del seu primogènit i, en menor mesura, de Guillem II Guic, d'altra banda, igual que el primer, mostassaf durant la mateixa dècada de 1370, tot i que una mica després d'haver participat en el procés d'emmurallament¹⁹⁷⁰. La relació de Bernat I Geroní amb la cort reial segurament s'encetà just quan actuava de distribuïdor i, per tant, no degué ser el que determinà que fos l'escollit. Tanmateix, també posa en relleu els lligams dels gestors de l'obra de la muralla amb l'àmbit de l'administració reial.

Així les coses, ens preguntem fins a quin punt la relació fluïda que mantenien amb la monarquia tots els obrers o directors executius del projecte nomenats pel propi sobirà fins entorn a 1390 (Bernat I Sarriera, Pere II Prat o Lluís Estruç) no era compartida també per gairebé el conjunt de receptors i distribuïdors que analitzem ara. Si, com sembla, fou així en molts casos, quedaria un cop més de manifest l'abast del projecte d'emmurallament de la

¹⁹⁶⁸ Per exemple, tot i no poder-ne provar cap relació de parentiu, Bernat I Geroní i Guillem Hospital eren socis comercials en una data una mica posterior als afers que ens ocupen: AHG, Gi-05, vol. 318, s.f., 1383/07/ 27.

¹⁹⁶⁹ Vegeu, d'entrada, GRÀFIC 28. Quant a Pere Camós: AHG, Gi-01, vol. 60, f. 30r-v, 1362/11/03. Pel que fa a Ramon II Provençal: cap. 4.1. Podem afegir-hi que una filla de Bernat I Geroní maridà amb un dels fills de Pere I Net.

¹⁹⁷⁰ Vegeu cap. 3.2.5.2.

ciutat de l'Onyar, que transcendia les necessitats estrictes de la comunitat per integrar-se a una pla estratègic de la corona en vista a la defensa del principat.

Més enllà de qui fos l'artífex principal de l'obra (bé la monarquia, bé el govern municipal), no hi ha dubte que els importants treballs de reparació, reforç i ampliació d'extensos murs i als quals es bolcaren, segons hem vist, tants recursos constituïen *a priori* un **camp de negoci** considerable. Amb tot, a falta d'una anàlisi exhaustiva dels escassos registres comptables que s'han conservat per l'època de major activitat (1366-1390), no podem afirmar que fos una empresa veritablement lucrativa i que, en conseqüència, atragués homes de negocis disposats a obtenir beneficis en l'administració de cabals.

Per exemple, sabem que Bernat I Geroní manejà ingressos de fins a 320.000 s. entre 1373 i 1376 procedents de diferents exaccions i vendes de censals, alhora que tramità l'entrega d'indemnitzacions a particulars amb immobles afectats per la fortificació del recinte i pagà proveïdors de materials de construcció com ara pedra i calç¹⁹⁷¹. Així mateix, un mercader de la talla de Guillem Hospital i implicat en negocis molt diversificats, a més d'administrar comptes del projecte, també invertí, juntament amb altres socis, en la licitació d'un tram concret la construcció del qual s'externalitzà. En concret, es comprometeren a completar l'obra a canvi de 60.000 s.¹⁹⁷². Tot i això, no ens consta que cap d'aquests dos ni de la resta de gestors al·ludits estiguessin relacionats amb afers com la producció de calç o que fossin titulars de les diverses pedreres de les afores de la ciutat¹⁹⁷³. Mirat a la inversa, encara que pogueren existir, no documentem que els principals subministradors de materials a l'obra, com foren, per exemple, el calciner Francesc Llorenç i el seu fill homònim, tinguessin vincles especials amb tots aquests gestors¹⁹⁷⁴.

En absència, doncs, de coincidències flagrants entre administradors de l'obra d'emmurallament i "empresaris" del sector de la construcció, ens hem de limitar a suggerir

¹⁹⁷¹ AMGi, I.1.1., n. 8 bis, f. 19r-20v, 1376/12/24.

¹⁹⁷² AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, s.f., 1376/02/04.

¹⁹⁷³ Un dels pocs indicis al respecte i, encara no del tot segur, és que el mercader Jaume Plana (el perfil del qual no hem aconseguit precisar) fos parent d'un Francesc Plana picapedrer que apareix en diversos moments en el procés. Per exemple: AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, reg. 2, f. 85v, 1375/03/16; AMGi, I.3.3.1.1., llig. 4, f. 1v, 1370/02/14. Per una altra banda, el patrici Francesc II Santceloni, encarregat d'administrar els rèdits d'un procés d'emissió dedicat a finançar un tram de murs, vengué les pedres de la paret d'un clos que tenia al burg de Sant Pere de Galligants per construir el mur d'aquell raval, però es tracta d'un episodi absolutament puntual que no indica cap implicació especial de Santceloni amb les pedreres: AMGi, I.1.1., n. 21, f. 39r, 1390/09/05.

¹⁹⁷⁴ Quant a la figura de Francesc I Llorenç i al seu fill: cap. 5.3.2. En aquest sentit, només sabem que una reneboda de Guillem II Guic maridà amb Francesc II Llorenç poc abans de 1420, és a dir, ja força més tard de l'època que Guic estigué implicat en les muralles: AHG, Gi-06, vol. 178, s.f., 1420/09/23.

la possibilitat que les muralles constituïren un negoci prou atractiu, sobretot, durant les dècades de 1370 i 1380. En qualsevol cas, també és interessant revisar el nom d'alguns dels responsables de la caixa destinada al projecte: just en la mala anyada de 1374 els trobàvem entre els comerciants dedicats a importar forment mitjançant comandes de draps (cap. 4.4.3.2). Ens referim, en concret, a Guillem Hospital, Bernat I Geroní, Pere Montcanut i Pere Sifré.

4.5. A tall de conclusió: hi ha uns veritables especialistes al servei del municipi?

Fos com fos, passem a observar des d'una perspectiva àmplia el conjunt de persones que exerciren oficis o realitzaren tasques diverses en relació amb la tresoreria municipal de Girona entre 1345 i 1445. La hipòtesi bàsica plantejada en el present capítol era la possible existència d'un col·lectiu d'autèntics especialistes sorgit del desenvolupament de les administracions financeres d'àmbit local. Hi hem indagat centrant-nos en la identitat dels successius tesorers, auditors de comptes, taxadors i recaptadors de derrames, així com dels síndics dedicats a l'emissió de deute, l'aprovisionament de gra i l'administració de fons reservats a les muralles.

Dins d'aquest grup variat d'ocupacions cal tenir presents força diferències en el grau de responsabilitat assumida o en el nivell de dedicació exigida. Això no obstant, tots presenten un tret comú com és el fet d'haver estat escollits des del govern municipal i, força sovint, en el si del màxim organisme de representació, el consell de vuitanta membres. Per això, encara que tan sols en algunes funcions es respectés l'equilibri entre les tres mans, la gestió de l'erari local, almenys durant el període estudiat, no se cedí mai a individus que no fossin presents en els òrgans de poder o que estiguessin ben recolzats per ciutadans que en formaven part.

En el cas dels clavaris de les imposicions, en el decurs de 89 exercicis hem identificat 27 persones distintes que ocuparen el càrrec durant un període mitjà de 2,57 anys, tenint en compte, però, trajectòries excepcionalment dilatades com la de l'especier Miquel II Vilar entre 1415 i 1438. Quant al perfil social d'aquests gestors, predominen els comerciants adscrits a la mà mitjana, si bé, observant la seva presència en termes cronològics, la continuïtat de Vilar també obliga a destacar el paper que hi tingueren petits comerciants o

apotecaris de la mà menor. Aquest darrer col·lectiu adquirí un pes encara major en la clavaria dels jurats, ja que dels 49 regidors que regiren la tresoreria de l'executiu entre 1355 i 1436 (recordem que, tret d'un període molt concret, el càrrec es renovava automàticament arran de la constitució del nou equip de jurats) hi havia un 46,94% de membres d'aquesta mà, per un 40,82 de la mitjana i, en canvi, tan sols un 12,24 % de la major.

Respecte dels integrants de les comissions per a l'audició de comptes emanades del consell, és bàsic tenir en compte que incloïen un membre de cadascuna de les tres mans i que, per tant, s'hi reflectia un ventall força ampli de professions. Tot i això, es constata que determinats prohoms de la mà major i, en menor mesura, alguns mercaders de l'estament mitjà formaren part amb més freqüència d'aquest equip d'auditors que no pas menestrals o altres representants de la mà menor. En el cas dels elegits pel consell per taxar els contribuents en el repartiment de les 33 talles que documentem al llarg de la segona meitat del segle XIV, malgrat tractar-se d'una ocupació extraordinària, també es tingué en compte una representació proporcional de les tres mans. I, igualment, entre els que repetiren més d'un cop com a ordenadors de talles predominaven ciutadans dels estaments superiors (6 patricis, 5 mercaders i un comerciant que ascendí de la mà menor) al costat de tan sols un menestral i un sastre excepcionalment recurrent. Aquesta tònica, com és de suposar, contrasta força amb el col·lectiu de recaptadors de les respectives derrames, en què en comptades ocasions es designà un representant de cada franja política. Així, el perfil preponderant és el de petit comerciant adscrit a la mà menor.

Passant als síndics dedicats a operacions econòmiques, sobresurten, com hem vist, els dedicats a l'emissió de deute. Dels 45 sindicats registrats entre 1365 i 1438 en un 75,6% dels casos el designat pel consell fou un mercader o en l'equip de dos a quatre persones nomenat se n'hi trobava almenys un. Quant als encarregats temporalment de campanyes d'abastament frumentari, més enllà del fet que tan sols en conjuntures molt especials es mobilitzaren agents aliens a l'executiu municipal, apareixen síndics de perfil semblant. Succeïa el mateix amb els que regiren les distintes caixes o administracions articulades durant les fases principals del procés d'emmurallament, és a dir, entre 1365 i 1390. I això tret de quatre excepcions puntuals i circumscrites en el temps.

Tot plegat evidència que, per norma general, estem davant d'especialistes en el món del comerç i de persones avesades al maneig del diner, a l'ús d'instruments financers i a les tècniques de comptabilitat. Cal recordar, a més, que aquesta característica no es pot atribuir tan sols a veritables homes de negocis o a persones "etiquetades" com a mercaders, ja que

els menestrals a què ens referim eren de manera habitual titulars d'obradors o de petits negocis pels quals les operacions comercials o creditícies no resultaven un afer desconegut. Tampoc no ho eren per la majoria de prohoms de la mà major encarregats d'alguna de les tasques esmentades, acostumats com estaven a la direcció de patrimonis amplis i diversificats, encara que poguessin recolzar-se habitualment en procuradors o altres auxiliars. Per una altra banda, molts dels personatges documentats demostraren les seves habilitats i el seu coneixement dels diversos mercats econòmics assumint distintes funcions dins de la hisenda, en el conjunt de l'organigrama municipal o fins i tot en l'administració reial.

Amb tot, l'expertesa, adquirida normalment a través de l'experiència professional, constituïa tan sols un més dels requisits que advertim en els que participaren en la gestió de la hisenda municipal de la ciutat de l'Onyar. Tal com hem mostrat, un ressort de poder tan considerable dins de la política municipal com la clavaria municipal o una peça bàsica en la continuïtat del sistema com l'equip de «rebedors» de comptes no eren equivalents a figures més secundàries com els llevadors de talles o els síndics per a la provisió de gra. Això no obstant, si considerem que els principals referents a l'hora de valorar l'existència d'un grup d'especialistes entorn a l'administració financera de la ciutat han de ser aquests càrrecs més decisius, s'imposa la idea que calia reunir característiques complementàries a les competències tècniques per ser escollit gestor de la hisenda municipal.

Quant a la clavaria de les imposicions, és a dir, la dedicada al pagament del deute censal, tenim força evidències del fet que, en especial en períodes de dificultats financeres, estigué sota l'òrbita dels principals creditors o de les famílies més influents en el pla polític en la mesura que l'escollit administrador d'aquesta tresoreria hi mantenia vincles més o menys directes. I això deixant de banda etapes com la compresa entre 1365 i 1385 o la d'entorn a 1440 en què la cort reial i, en especial, la de l'infant Joan, primogènit de Pere III, supervisà de prop les finances locals. Dit d'una altra manera, tot i ser comerciants de la mà mitjana i, en general, no formar part de les grans fortunes, molts dels clavaris eren precisament parents de prohoms distingits. D'aquí la importància ja apuntada de conceptes com el de capital relacional per entendre situacions com aquesta: la seva solvència i reputació no es devia únicament a un tret individual o personal sinó a l'agenda de contactes amb què comptaven i a la posició que els corresponia dins de les xarxes econòmiques i socials de cada moment.

En altres àmbits, per contra, directament era necessari al·legar un cert currículum en l'administració de la cosa pública. Per exemple, entre els ordenadors de talles hi havia sobretot ciutadans que havien ocupat més càrrecs electes o exercit oficis que no pas la majoria dels seus conciutadans. De forma similar, pràcticament tot els qui reberen l'encàrrec de captar crèdit per a les arques locals havien estat investits jurats, com a mínim, una vegada i, per tant, gaudien de cert prestigi.

En definitiva, força sovint estem lluny de seleccions obertes entre tot el conjunt de veïns en què calia triar els més competents des d'un punt de vista tècnic per assumir cadascuna de les responsabilitats vinculades a l'erari municipal. En realitat, hi ha indicis que, en especial els oficis més decisius, despertaren l'interès particular de certs sectors i, en conseqüència, no se seleccionaven candidats sinó que, més aviat, s'imposaren a través de distintes estratègies. En qualsevol cas, cada càrrec o funció tenia els seus atractius específics. Procurant agrupar-los a grans trets, distingim els següents aspectes.

En primer lloc, la gestió de qualsevol caixa o administració vinculada a la tresoreria local, de manera molt més clara en les que presentaven un volum major d'entrades i sortides i estaven actives durant més temps, atorgava un rol financer. Donades aquestes diferències, s'entén el contrast en el perfil més habitual dels clavaris de les impositions respecte del tresorer dels jurats, en què els ciutadans més preeminents no dubtaren a cedir la responsabilitat a un dels regidors de les mans mitjana i menor. Amb tot, els diversos tresorers o distribuïdors (i, en determinades circumstàncies, els recaptadors o síndics en qualsevol operació) podien rendibilitzar aquest paper financer en benefici propi: fins a cert punt, lucrant-se a través d'operacions creditícies diverses i, encara més sovint, combinant les gestions en l'àmbit públic amb els seus afers privats¹⁹⁷⁵.

Sobre això darrer costa precisar en quina proporció el fet de servir el municipi constituïa un impuls per l'activitat professional i els negocis particulars o, fins i tot, que els que regien l'administració financera integressin la seva funció dins de les respectives estratègies personals de diversificació d'inversions. Era justament el que cercaven alguns dels mercaders (pensem, per exemple, en Guillem Hospital, Bernat I Geroní o Guillem II Guic) que veiem participant, en el termini de pocs anys (durant les dècades de 1360 i 1370), en

¹⁹⁷⁵ Aproximadament seria, doncs, el que algun autor ha definit com una compaginació subtil del negoci privat i de la funció pública, cosa que no ha d'incloure, però, al perjudici d'observar administracions locals com la que ens ocupa com si es tractés d'un sistema instal·lat permanentment en la corrupció: E. CRUELLES GÓMEZ, *Los mercaderes de Valencia...*, p. 308-313.

operacions tan diverses com la importació de gra, la gestió de les despeses destinades a l'obra dels murs i uns quants d'ells, a més, ocupant el càrrec de clavaris?

Fos o no exactament així, certs documents adverteixen del fet que de vegades es volia prevenir la hipotètica confusió entre l'esfera pública i la privada per més que, és clar, una dualitat tan radical no deixi de ser un anacronisme. Per exemple, a alguns d'aquests gestors, en prendre possessió d'un ofici o en acceptar un sindicat, se'ls féu prometre que no barrejarien ambdós àmbits de negocis. Per exemple, el mercader Pere II Tortosa s'oferí per administrar la clavaria de les imposicions l'any 1411 i féu jurament de regir bé el càrrec i de no «entrametre d'alscuns altres negocis sinó dels negocis pertanyents» al càrrec que li era encomanat, alhora que admetia que dels diners que prengué per l'ofici no podria servir-se'n per res diferent del que precisaven els capítols específics sobre el càrrec¹⁹⁷⁶. En l'acte de promesa del mercader Lluís Tord com a clavari de l'any 1414 es repetia, en essència, el mateix, encara que es precisava una mica millor que, no s'assumirien d'altres afers aliens a la funció pública sempre que impedissin complir amb les responsabilitats d'aquest i, de resultes d'això, els negocis de la comunitat «no valguessin menys», és a dir, sembla deixar-se oberta a una compaginació sempre que no interferís en la funció encomanada¹⁹⁷⁷. Per contrast, en l'audició dels comptes presentats pels comerciants Guillem Hospital i Bartomeu Benet, encarregats de la gran operació de sanejament de 1377-1380, els «rebedors» exigiren durant la inspecció que justificuessin l'elevat salari exigien i que prometessin amb sagrament que, durant el sindicat, no havien fet «feynas propias» seves¹⁹⁷⁸.

Possiblement no es tractava d'una sospita del tot infundada. Sense anar més lluny, en una època signada per Andreu Figuera, un sastre, tal com hem vist, molt actiu a nivell polític al llarg de la dècada de 1390 i la següent, s'evidencia justament la possibilitat d'emprar aquests cabals, ni que fos temporalment, per afers privats o, a la inversa, resoldre negocis de l'administració pública a través d'operacions a nivell particular. En concret, l'any 1394 Figuera reconeixia a Guillem Banyils, un tintorer clavari dels jurats en absència del titular, que li havia retornat un préstec fet amb anterioritat al consistori i en precisava la manera: el propi Figuera es retingué els 11 florins i 1 s. que hauria hagut de pagar a Banyils per draps que aquest li havia tenyit, mentre que una altra part de la suma la recuperà en el moment que Banyils li condonà la quantitat que li corresponia en el repartiment d'una talla¹⁹⁷⁹.

¹⁹⁷⁶ AMGi, I.1.1., n. 41, f. 16r-17r, 1411/01/21.

¹⁹⁷⁷ AMGi, I.1.1., n. 43, f. 10r-11r, 1414/01/04.

¹⁹⁷⁸ AMGi, I.3.3.2.4., reg. 43114, f. 141v, c. 1380.

¹⁹⁷⁹ AMGi, I.1.1., n. 30, f. 61r-v, 1394/08/02.

Òbviament, el fet que solucions com la descrita constituïren una pràctica fraudulenta o, en canvi, foren socialment acceptades depèn d'una percepció difícil d'integrar a la nostra mirada contemporània.

Tal com mostrava l'exemple adduït d'Hospital i Benet, un altre element que cal tenir en compte és el dels salaris. Segons hem vist, els honoraris dels clavaris de les impositions i, en menor mesura, els que rebia el jurat que, alhora, s'encarregava de la clavaria dels jurats arribaren a ser força substanciosos, sobretot si es compara amb altres càrrecs del consistori¹⁹⁸⁰. Per contra, pel que fa a d'altres ocupacions com la de síndic o la de col·lector d'impostos no hi havia definit cap quadre de retribucions i, per tant, devien resultar molt variables, a la vegada que, quant als auditors de comptes, malgrat tenir-ne fixada una, fins a dates tardes no s'incloué dins del capítol de salaris ordinaris consignat a les impositions. En definitiva, res no indica que la remuneració constituís un al·licient important, més enllà, com ha assenyalat algun autor, de la lògica necessitat de compensar el temps perdut i de recuperar el que s'havia bestret en diversos tràmits¹⁹⁸¹. Així, almenys des de la perspectiva de la retribució, no sembla consolidat en el municipi de Girona de 1345 a 1445 un equip permanent de professionals que gestionava l'arca comuna de la ciutat. En altres paraules, un col·lectiu que, a manera d'uns veritables funcionaris, feien d'això la seva única dedicació i, d'acord amb la màxima habitual en l'època «qui altari servit de altari vivere debet», cobraven quantitats suficients per llur subsistència i que justificaven l'exclusiva¹⁹⁸².

Malgrat tot, identifiquem un segon focus d'interès més enllà dels guanys estrictament econòmics, ens referim a la capacitat de controlar informació. Sembla molt important aquest aspecte quant a la fiscalització de comptes, encara que també era possible manejar

¹⁹⁸⁰ Vegeu Taula 26. Per contrast, en una comparació ràpida amb un altre possible ingrés generalitzat entre molts dels ciutadans que foren tresorers, veiem que, l'any 1394, la pensió que podien cobrar anualment d'un únic censal que, en hipòtesi, havien adquirit del propi municipi ascendiria, de mitjana, als 382 s. 5 d. En conseqüència, suposaria, en general, la meitat de la retribució que perceberen els clavaris de les impositions, però, en canvi, tret d'una única excepció, superaria sempre el valor dels salaris dels clavaris dels jurats que hem documentat. Pel que fa a la mitjana de les pensions percebudes durant l'exercici de 1394: AMGi, I.3.3.1.2., llig. 3, reg. 1, f. 1r-42v.

¹⁹⁸¹ Vegeu en aquest sentit: E. CRUSELLES GÓMEZ, *Los mercaderes de Valencia...*, p. 309-310; S. LOZANO GRACIA, *Las elites en la ciudad de Zaragoza...*, p. 932-936.

¹⁹⁸² En el cas de Girona l'expressió apareix, per exemple, en el privilegi reial de concessió del consolat de mar a la ciutat l'any 1385, en què es deia que, òbviament, els còsols, el jutge d'apel·lacions i el verguer que els auxiliaria «cum nullus teneatur propriis stipendiis militare, sed qui altari servit vivere debet» i per això es facultava els primers per taxar salaris: Ll. Vermell, doc. 54 (1385/10/14). De manera similar, a la vila de Cervera, un increment en la remuneració dels verguers municipals l'any 1431 es justificava amb l'argument «...com sia covinent cosa qui altar servex, de altar deu viure...»: P. VERDÉS PIJUAN, «Administrar les pecúnies e béns de la universitat»..., p. 595.

dades sensibles en el curs de la taxació de derrames (d'aquí el vernís clarament polític de molts ordenadors de talles). Alhora, durant la gerència de les principals clavaries o, per exemple, de les caixes de les obres dels murs, s'obtenia informació sobre l'estat de preus i salaris, l'existència de bosses de capitals disponibles, així com d'altres elements socioeconòmics. Certament, és molt complicat precisar de quina manera un mercader o qualsevol altre operador explotava continguts d'accés privilegiat com aquests de cara als seus afers particulars. Però no s'hauria de descartar la possibilitat.

De fet, un àmbit en què hem trobat exemples més clars té a veure amb la qüestió dels interessos creats, és a dir, amb el fet que un nomenament com a tresorer o síndic permetés resoldre situacions personals com ara deutes pendents en relació amb el municipi. En aquesta línia hem interpretat, justament, els exercicis en què, coincidint amb etapes de col·lapse financer, augmentaren les prevencions dels principals censalers o de les famílies més opulents de la ciutat per controlar el clavari de les imposicions o com, fins i tot, alguns membres de la mà major s'oferiren per exercir ells mateixos el càrrec. En paral·lel, alguns síndics per a l'emissió de deute i, de forma molt menys evident, certs taxadors de derrames, possiblement assumiren aquestes responsabilitats perquè tenien la intenció de recuperar bestretes realitzades en el decurs de missatgeries en què havien estat designats o per altres raons. I, a més, cal recordar que concorda bastant (en concret, entorn a la dècada de 1390) la cronologia en què es multiplicaren els síndics per a la venda de censals i els gestors financers de les muralles de perfil més elevat i, així mateix, emergiren estratègies manifestes de control de la clavaria de les imposicions.

Per un altra banda, també resulten força simptomàtiques les connexions entre habitants dels burgs de Sant Feliu i de Sant Pere de Galligants amb la clavaria dels jurats i amb les talles i les barres (insistim-hi: les úniques exaccions que s'orientaren a aquesta tresoreria amb certa regularitat) durant el decenni de 1390, quan s'estava fent un darrer gran esforç (i no exempt de tensions) per completar el tram de muralles d'aquest sector de la ciutat. Finalment, també sobresurt el cas d'alguns auditors de comptes que tot fa pensar que els movia la voluntat de liquidar favorablement o, com a mínim, de supervisar la fiscalització de gestions recents en què havien participat en persona o ho havia fet algú proper. En aquest sentit, destaca el fill de l'actiu banquer Ramon II Medir, considerant que Medir havia acumulat tants anys de serveis al municipi.

Podem cloure aquesta revisió d'exemples del fet que, de vegades, rere l'acceptació de càrrecs de gestió s'ocultava la intenció de satisfer interessos creats un cas il·lustratiu en què

intervingué un personatge ja ressaltat per altres circumstàncies similars, el patrici Francesc II Santceloni. El que fou un dels pocs ciutadans honorats al capdavant de la clavaria de les imposicions sent nomenat tresorer els anys 1397 i 1400 i en aquest segon cas, fins i tot, descartant cobrar cap salari a canvi, l'any 1403 deixava al descobert una part de les seves intencions.

En concret, el mes de juny de 1403 explicava que l'1 de desembre anterior havia decidit «purgare», és a dir, liquidar tot el que encara havia de retornar per l'administració de la clavaria de 1397 i que, amb aquesta finalitat, havia empenyorat als jurats de la segona meitat de 1402 un censal-violari que percebia de la hisenda de la ciutat¹⁹⁸³. Dit d'una altra manera, de cara a saldar el deute pendent, havia preferit no cobrar els interessos que li corresponien per aquella renda en un moment que, d'altra banda, segons ja hem explicat, es produí una suspensió de pagaments i la tresoreria deixà de fer efectives algunes pagues (cap. 1.4.1.3.). Amb tot, a través de la gerència de la clavaria durant els anys 1397 i 1400, que, alhora, encara no havia sotmès a audició, s'havia garantit el control de certs cabals que, en teoria, havien de revertir en l'arca de la comunitat. A més, ja que a partir de 1402 s'encarava un procés de reducció d'interessos, comptava amb una carta més a l'hora de pactar amb les autoritats municipals i, segons al·legava, atesa la «màxima utilitat de la ciutat», una rebaixa del tipus d'interès d'aquella renda mixta a fi de convertir-la en un censal. I, en qualsevol cas, almenys durant un temps i a l'espera de passar definitivament comptes de la seva tasca com a clavari l'any 1400, continuaria mantenint el censal empenyorat al consistori.

Al marge de situacions prou específiques com les que acabem d'apuntar, seria necessari, en darrer lloc, parlar dels «imputs» dels càrrecs d'índole financera en termes de rèdits immaterials com ara la fama o la rellevància social¹⁹⁸⁴. Hem advertit uns quants exemples en la majoria de funcions que abonarien la hipòtesi de beneficis d'aquest tipus, o sigui que l'administració d'una clavaria o l'execució d'un sindicat per a la captació de deute constituïren un impuls en la trajectòria social o política de determinats individus¹⁹⁸⁵. En

¹⁹⁸³ AMGi, I.1.1., n. 38, f. 38r-v, 1403/06/26. Per altres aspectes tocants al municipi que Francesc II Santceloni compaginà durant aquells anys: vegeu caps. 4.1., i 5.2.4.

¹⁹⁸⁴ Tant en l'aspecte de la informació com el del reconeixement social remetem al que observen els autors ja citats, pel que fa, respectivament, als membres de l'estament mercantil de la ciutat de València i als grups de privilegiats en un sentit més ampli de Saragossa: vegeu nota anterior.

¹⁹⁸⁵ Òbviament, quan certs contemporanis al·leguessin que determinades gestions podien perjudicar la seva fama també resulta una prova a contrari del fet que aquest element estava en joc en el moment d'assumir responsabilitats de gestió pública i, en especial, de tarannà hisendístic. Vegeu els tres exemples comentats a: A. REIXACH SALA, «“Con se degen los càrrechs supportar...”», p. 318-320.

aquest sentit, hem constatat que, donat que es tractava d'un òrgan col·legiat, les comissions d'auditors alguns cops incorporaren ciutadans joves cridats a tenir un rol en la vida local que es formaren tot inspeccionant els comptes dels seus predecessors. Així mateix, alguns dels personatges que es dedicaren durant més anys a la gestió de la clavaria de les imposicions, és a dir, Jaume Beuda o Miquel II Vilar, esbossen una mena d'ascens o consolidació a les capes altes de la societat gironina gràcies a la seva tasca en la hisenda local. A més, hem detectat uns quants individus que, després de ser clavaris dels jurats o gestors de les caixes derivades del procés d'emmurallament, assoliren càrrecs electes de més rellevància o, fins i tot, lloctinències dels oficials reials a la demarcació. I, encara que a una escala molt menor, també es detecta alguna progressió similar en una figura força més secundària que la d'administrador i tradicionalment estigmatitzada com la de recaptador de l'impost directe.

De tota manera, s'ha d'anar amb cura a l'hora d'analitzar l'itinerari ascendent de tots aquests personatges en el marc ampli de l'administració local. En altres paraules, cal evitar caure en l'error de considerar, amb dades tan sols parcials a la mà, la seva vinculació amb la hisenda com l'únic factor o el més determinant. En realitat, com hem vist, la carrera d'alguns es devia a relacions familiars o a contactes adquirits en àmbits aliens a clavaries o a sindicats del deute.

En definitiva, encara que sempre s'hagin de situar en una conjuntura precisa molts dels episodis a què acabem de fer referència, hi ha elements suficients per pensar que l'exercici de càrrecs com el de tresorer, auditor de comptes o de síndic per a l'emissió de deute de vegades l'assumiren ciutadans interessats en qüestions més aviat particulars i no necessàriament imbuïts per una idea abstracta de servei al bé comú. Alhora, per més que les competències en matèria comptable o financera fossin compartides per la pràctica totalitat dels que identifiquem en ocupacions com les esmentades, difícilment podem considerar-los mers especialistes avalats tan sols per les respectives capacitats personals. I és que, casos flagrants al marge, les xarxes de contactes i l'ascendència política també es presenten com una constant.

